84/56 -9 FEB. 1934

HET ONDERWIJS IN 1931

JE MAINTIENDRAI

RIJKSUITGEVERIJ
DIENST VAN DE
NEDERLANDSCHE
STAATSCOURANT

1·9·3·3

'S GRAVENHAGE — ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

INHOUDSOPGAVE.

Bladz.

DEEL I. — ALGEMEEN GEDEELTE

VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER HET JAAR 1931

A. Algemeen 3

B. Hooger onderwijs 4

C. Voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs . . . 6

D. Landbouwonderwijs 8

E. Nijverheidsonderwijs 9

F. Lager onderwijs 15

I. Gewoon en uitgebreid lager onderwijs 15

II. Leerplicht 21

III. Vervolgonderwijs 22

IV. Buitengewoon lager onderwijs 23

V. Onderwijzersopleiding 23

G. Bewaarschoolonderwijs 24

DEEL II. — BIJZONDER GEDEELTE

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER HET JAAR 1931

A. Algemeen 27

I. Verslag van den Onderwijsraad 27

II. Maatregelen betreffende meer dan één tak van onderwijs 38

B. Hooger onderwijs 40

I. De uitvoering der wettelijke bepalingen . . . 40

II. De universiteiten en hoogescholen in het studiejaar 1930—1931 45

Bladz.

C. Voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs . . . 76
I. De uitvoering der wettelijke bepalingen . . . 76
II. De verslagen der inspecteurs 86

D. Landbouwonderwijs 103
I. De uitvoering der wettelijke bepalingen . . . 103

E. Nijverheidsonderwijs 108
I. De uitvoering der wettelijke bepalingen . . . 108
II. De verslagen der inspecteurs en inspectrices . . 119

F. Lager onderwijs 144
I. De uitvoering der Lager-onderwijswet 1920 . . 144
II. De verslagen der hoofdinspecteurs betreffende het lager onderwijs 242
III. Het verslag van den inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs 527
IV. De uitvoering der Leerplichtwet 549
V. De verslagen der hoofdinspecteurs inzake de uitvoering der Leerplichtwet 553
VI. De verslagen der hoofdinspecteurs betreffende de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs en de onderwijzersopleiding 575

G. De verslagen der hoofdinspecteurs van het lager onderwijs betreffende het bewaarschoolonderwijs 589

Register 627

DEEL I — ALGEMEEN GEDEELTE

VERSLAG
VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS
IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER HET JAAR 1931.

A. ALGEMEEN.

Bij den aanvang van dit verslag wordt melding gemaakt van de maatregelen, waarbij meer dan één tak van onderwijs betrokken was.
Als zoodanig dient over het verslagjaar te worden vermeld een aanschrijving van den Minister [1]), gericht tot de daarvoor in aanmerking komende onderwijsinstellingen inzake de vooroefeningen van vrijwilligers van den Landstorm.
De aanschrijving, gedateerd 6 Januari 1931, is afgedrukt op blz. 38.

[1]) Onder Minister wordt in dit verslag verstaan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

B. HOOGER ONDERWIJS.

Het aantal studenten der universiteiten en hoogescholen nam ook in het studiejaar 1930—1931 wederom belangrijk toe, gelijk uit het navolgende staatje moge blijken. [1])

Universiteiten en Hoogescholen.	Aantal studenten.	
	1929/1930.	1930/1931.
Rijksuniversiteit te Leiden	2 439	2 509
„ „ Utrecht	2 576	2 681
„ „ Groningen	1 015	1 045
Stedelijke Universiteit te Amsterdam	2 202	2 295
Vrije Universiteit	464	494
Roomsch-Katholieke Universiteit.	444	441
Technische Hoogeschool te Delft	1 539	1 734
Landbouwhoogeschool te Wageningen	420	456
Nederlandsche Handelshoogeschool.	310	315
Roomsch-Katholieke Handelshoogeschool . . .	80	91
Totaal	11 489	12 061

De stijging bedraagt dus 572 studenten.

In de wetsbepalingen betreffende het hooger onderwijs kwam in het jaar 1931 geen verandering. Wel werd wederom het *Academisch Statuut* gewijzigd.

De regeling van de *onderwijsbevoegdheid voor de staatsinrichting van Nederland en de staathuishoudkunde* van hen, die het doctoraal-examen in de faculteit der letteren en wijsbegeerte afleggen, behoefde, naar in het verslagjaar bleek, nog eenige wijziging. Ingevolge art. 21, 6de lid, van het Academisch Statuut, zooals dit luidde na wijziging bij het Koninklijk besluit van 23 Augustus 1930 (*Staatsblad* n°. 371), toch zou de bevoegdheid voor staathuishoudkunde uitsluitend worden verkregen door hem, die in het genoemde vak zoowel bij het candidaats- als bij het doctoraal-examen met goed gevolg was geëxamineerd. In de practijk waren hiertegen evenwel bezwaren gerezen. De combinatie van staatsinrichting en staathuishoudkunde met geschiedenis, welke voor aanstaande leeraren met het oog op hun onderwijsbevoegdheid wenschelijk is, was daardoor namelijk onmogelijk geworden. Koos de candidaat bij zijn candidaatsexamen staatsinrichting, dan kon hij geen bevoegdheid voor staathuishoudkunde verwerven, daar hij in dit vak bij beide examens moest zijn ondervraagd. Koos hij daarentegen staathuishoudkunde, dan ontging hem de mogelijkheid ook in de staatsinrichting te worden ge-

[1]) Ontleend aan de Statistiek van het Hooger Onderwijs 1930—'31, 's-Gravenhage, September 1932

examineerd, aangezien § 46 van art. 4 van het Academisch Statuut slechts de keuze van één bijvak uit de vakken van een andere faculteit toeliet. Ten gevolge hiervan kon een historicus de bevoegdheid voor geschiedenis, staatsinrichting en staathuishoudkunde slechts verwerven, wanneer hij een middelbare akte, hetzij in staatsinrichting, hetzij in staathuishoudkunde, naast zijn academische examens zou behalen.
Ten einde dit bezwaar te ondervangen, werd bij Koninklijk besluit van 4 Augustus 1931 (*Staatsblad* n°. 356) art. 4, § 46, van het Academisch Statuut gewijzigd, zoodat het als volgt kwam te luiden:
„Ten opzichte van de keuze der bijvakken en van hun combinatie met het hoofdvak is de candidaat vrij, behoudens de goedkeuring der faculteit en voor zoover niet in de volgende bepalingen uitdrukkelijk uitzonderingen worden gemaakt, voor bepaalde studiën. Eén van de bijvakken kan ook uit de vakken van andere faculteiten gekozen worden; bij het doctoraal-examen met hoofdvak geschiedenis is de keuze van staathuishoudkunde en staatsinrichting beide als bijvakken geoorloofd."
Hiermede waren echter niet geholpen degenen, die reeds vóór 15 September 1930, den datum, waarop het Koninklijk besluit van 23 Augustus 1930, bovengenoemd, in werking was getreden, candidaatsexamen in de geschiedenis hadden afgelegd en daarbij als bijvak staatsinrichting hadden gekozen in de gegronde verwachting de bevoegdheid voor de staathuishoudkunde bij het doctoraal-examen te kunnen verwerven.
Voor hen werd een overgangsbepaling gemaakt, waardoor zij de bevoegdheid voor staathuishoudkunde verwerven, indien zij bij hun doctoraal-examen in de geschiedenis met goed gevolg voor dat vak worden geëxamineerd.
De *lotgevallen der afzonderlijke universiteiten en hoogescholen* worden in Deel II, B II, besproken.

C. VOORBEREIDEND HOOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Het aantal scholen en leerlingen der in deze afdeeling besproken takken van onderwijs was in den cursus 1930/1931, gelijk blijkt uit het navolgende staatje [1]). Ter vergelijking zijn de cijfers van den voorafgaanden cursus eveneens opgenomen.

Soorten van onderwijs.	Cursus 1929/1930.		Cursus 1930/1931.	
	Aantal scholen.	Aantal leerlingen.	Aantal scholen.	Aantal leerlingen.
Gymnasia	53	7 556	56	7 833
H. B. S.-sen B met 3 j. c.	10	1 766	11	1 844
H. B. S.-sen B met 5 j. c.	119	19 346	116	19 223
H. B. S.-sen A met 5 j. c.	10	2 427	11	2 538
Lycea	40	—	40	—
afd. Onderbouw	—	3 818	—	3 911
afd. Gymnasium	—	1 627	—	1 712
afd. H. B. S.	—	2 435	—	2 630
afd. Midd. Meisjesschool	—	[2])	—	228
Middelbare Meisjesscholen	24	—	21 [5])	—
afd. onderbouw	—	[3])	—	557
klassen H. B. S.	—	2 265	—	1 367
klassen M. M. S.	—	339	—	340
Handelsscholen met 3-, 4- en 5 j. c.	39	3 598 [6])	45 [4])	3 007
Handelsavondscholen	121	13 788	124	13 902
Totaal	416	58 965	424	59 092

De *wettelijke bepalingen* betreffende de gymnasia en hoogere burgerscholen ondergingen wijziging in verband met het inwerkingtreden der Ambtenarenwet 1929. Nu deze de beroepsinstanties regelt, waarbij Rijks- en gemeenteambtenaren in beroep kunnen komen tegen besluiten tot ontslag, schorsing en oplegging van straf, bestond er, naar het den Minister voorkwam, niet voldoende reden om, door algeheele handhaving van de regeling, in de wetten op het hooger en middelbaar onderwijs vervat,

[1]) Ontleend aan de Statistiek van het Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs 1930—1931, 's-Gravenhage, November 1932.

[2]) Begrepen in de Middelbare Meisjesscholen (zie noot 4).

[3]) Begrepen in de klassen H. B. S.

[4]) Hieronder 6 scholen, gecombineerd met een andere handelsschool, welke in het cursusjaar 1929—1930 niet als afzonderlijke (handels)school zijn opgenomen.

[5]) De 3 afd. M. M. S. van Lycea zijn nu onder de rubriek Lycea opgenomen, terwijl ze in het cursusjaar 1929—1930 als zelfstandige M. M. S. zijn geteld, waaruit de teruggang van 24 op 21 verklaard is.

[6]) De opgaven van het Verslag van den Staat van het Onderwijs over 1929—1930 bieden geen afdoende zekerheid, dat al deze leerlingen terecht tot het handelsonderwijs gerekend zijn.

dienaangaande voor de leeraren aan openbare gymnasia en hoogere burgerscholen (lycea) een afwijkende procedure te doen voortbestaan. Het scheen hem daarom wenschelijk om de strekking van de in deze wetten voorkomende bepalingen omtrent het beroepsrecht in dier voege te beperken, dat het beroep op de Kroon wordt opgeheven voor die gevallen, waarin beroep op den ambtenarenrechter mogelijk is. Uit het feit, dat voor deze gevallen het beroep op de Kroon zal zijn uitgeschakeld, zal dan tevens volgen, dat het ambtenarengerecht — in eersten aanleg — van de klacht kennis vermag te nemen (vgl. art. 58, lid 5, der Ambtenarenwet 1929).

Door deze wijziging zou bovendien worden voorkomen, dat van een uitspraak in beroep door de Kroon nog weder beroep zou openstaan bij den Centralen Raad van Beroep.

Het aangegeven doel werd, wat de Hooger-onderwijswet betreft, op de eenvoudigste wijze bereikt, door in art. 19 tusschen de woorden „kan" en „bij" een zinsnede in te voegen, bepalende, dat een beroep, als in dit artikel bedoeld, slechts kan worden ingesteld, voor zoover geen ander beroep mogelijk is, en, wat de Middelbaar-onderwijswet aangaat, door aan art. 10 een zinsnede van gelijke strekking toe te voegen. Een hiertoe ingediend wetsontwerp [1]) leidde tot de Wet van 19 December 1931, (*Staatsblad* n°. 510).

De ongunstige staat van 's lands financiën noopte, evenals bij de andere takken van onderwijs, tot de grootst mogelijke *zuinigheid* bij de besteding der gelden. Hiertoe werd de medewerking der rectoren en directeuren der verschillende onderwijsinstellingen ingeroepen, terwijl op doelmatigheid en spaarzaamheid bij het doen van uitgaven vanwege het Departement nauwgezet werd toegezien.

Vermelding verdient voorts de *uitbreiding der inspectie* door de benoeming bij Koninklijk besluit van 6 Mei 1931, n°. 16, van den heer J. van Andel tot inspecteur der lycea. In de vacature, ontstaan door het vertrek van Dr. C. J. Vinkesteyn, werd als inspecteur der gymnasia bij Koninklijk besluit van 9 Maart 1931, n°. 20, Dr. E. H. Renkema benoemd.

[1]) Gedrukte stukken Tweede Kamer 1931—1932, n°. 170, Eerste Kamer 1931—1932, n°. 29.

D. LANDBOUWONDERWIJS.

Enkele statistische gegevens mogen een indruk geven van den stand van het landbouwonderwijs in het verslagjaar. [1])

Soorten van onderwijs.	Cursus 1930/1931.	
	Scholen en cursussen.	Leerlingen.
a. *Middelbaar onderwijs.*		
Middelbare landbouwschool Groningen	1	35
Middelbare koloniale landbouwschool Deventer	1	323
Rijkszuivelschool Bolsward	1	48
Land- en tuinbouwwinterscholen	23	880
Cursussen land- en tuinbouwonderwijzers	30	562
„ tuinbouwvakonderwijzers	5	72
„ leerkrachten bijenteelt	2	28
„ leerkrachten pluimveeteelt	3	63
„ leerkrachten hoefbeslag	1	6
b. *Lager onderwijs.*		
Lagere land- en tuinbouwscholen	56	3240
Algemeene land- en tuinbouwcursussen:		
1. landbouw	582	9243
2. tuinbouw	296	4761
Land- en tuinbouwcurssusen voor volwassenen:		
1. landbouw	96	1711
2. tuinbouw	80	1709
Cursussen over onderdeelen van den landbouw en tuinbouw	705	7734
c. *Enkele afzonderlijke instellingen.*		
Vakschool voor kaasmakers	1	20
G. A. van Swieten Tuinbouwschool Frederiksoord	1	65
Tuinbouwschool „Huis te Lande"	1	30
Cursus Nederlandsche Heidemaatschappij	1	47
Cursussen zaakvoerders landbouwcoöperaties	5	66

Maatregelen van algemeenen aard het landbouwonderwijs betreffende zijn voor het verslagjaar niet te vermelden. Voor bijzonderheden omtrent de afzonderlijke instellingen op dit gebied zij naar het Bijzonder Gedeelte van dit verslag verwezen.

[1]) Ontleend aan „Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw" 1931.

E. NIJVERHEIDSONDERWIJS.

Aan den aanvang van dit gedeelte worden vooreerst wederom eenige statistische gegevens vermeld, welke een indruk geven van den omvang van dit onderwijs [1]). Deze gegevens betreffen de aantallen scholen, cursussen en door de Regeering erkende leerlingstelsels in den cursus 1930, vergeleken met de overeenkomstige gegevens van het voorafgaande jaar.

a. De scholen.

Aantal scholen.	1929.	1930.
Scholen voor Midd. Technisch en/of kunst- en kunstnijverh. onderwijs	19	19
Zeevaart-, visscherij-, binnenvaart- en machinistenscholen	39	39 [2])
Nijverheidsscholen voor meisjes	169	167
Landbouwhuishoudscholen		8
Dagambachtsscholen	81	85
Dagvakscholen voor jongens	19	19
Avondnijverheidsscholen voor jongens	356	356 [3])
Totaal	683	692
Aantal gesub. opleidingen volgens het leerlingstelsel	2	6

b. De leerlingen.

Aantal leerlingen.		1929.	1930.
Middelbare technische Scholen		3 034	3 268
Kunst- en kunstnijverheidsscholen		2 177	1 882
Opleidingen voor de binnenvaart		2 017	2 672
Opleidingen voor de zeevisscherij		407	410
Opleidingen voor de zeevaart		1 200	1 160
Opleidingen voor scheepsmachinisten		699	1 128
Cursussen voor voorber. midd. technisch of uitgebr. lager nijverheidsonderwijs		504	762
Nijverheidsscholen voor meisjes	Opleidingen	30 480	21 615
	Cursussen	25 283	23 363
Landbouwhuishoudonderwijs	Opleidingen	7 098	293
	Cursussen		6 594
Dagambachtsscholen		18 112	20 080
Dagvakscholen voor jongens		1 240	1 257
Speciale cursussen aan dagambachtsscholen en dagvakscholen voor jongens		565	625
Avondnijverheidsscholen voor jongens		40 159	40 531
Totaal		132 975	125 640
In opleiding volgens het leerlingstelsel		83	2 542

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 24 van de afd. Onderwijsstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Aug. 1933.

[2]) Waaronder 1 school, welke tevens avondnijverheidsschool voor jongens is.

[3]) Waaronder 1 school, welke tevens binnenvaartschool is.

Over de geheele linie is het nijverheidsonderwijs in het verslagjaar gegroeid, soms zelfs belangrijk. Dat de leerlingencijfers bij sommige takken van onderwijs lager zijn dan in 't vorige jaar vindt zijn oorzaak in de reorganisatie van de onderwijsstatistiek betreffende dezen tak van onderwijs, welke bij sommige scholen en cursussen leidde tot een nieuwe wijze van telling.

Bij de Wet van 9 Juli 1931 (*Staatsblad* n°. 280) [1]) kwam een belangrijke technische herziening van de Nijverheidsonderwijswet tot stand.

De voornaamste wijzigingen waren de volgende.

Het zgn. stopzettingsartikel (art. 11 van de Wet van 28 Juli 1924, *Staatsblad* n°. 367) werd ingetrokken en vervangen door een nieuwe en verbeterde regeling van de subsidieering van nieuwe nijverheidsscholen en leerlingstelsels en de uitbreiding van bestaande (wijziging artt. 25 en 39 Nijverheidsonderwijswet).

Er werd een nieuwe regeling opgenomen van het beroepsrecht van directeuren en leeraren (aanvulling met drie nieuwe leden van art. 22 Nijverheidsonderwijswet en schrapping van art. 24, 4de lid) en een aanvulling en verbetering van den bevoegdheidseisch voor de leeraren (aanvulling van art. 7 der Nijverheidsonderwijswet, ook in verband met het afloopen van den termijn van 10 jaren, genoemd in art. 65 der Nijverheidsonderwijswet).

In verband met de wijziging van de artt. 25 en 39, volgens welke de Kroon over nieuwe subsidie-aanvragen en uitbreidingen beslist, den Onderwijsraad gehoord, is de afdeeling voor het Vakonderwijs van den Raad in 1931 gereorganiseerd en uitgebreid tot 10 leden.

De wijziging van art. 7 der Nijverheidsonderwijswet werd geacht in werking te zijn getreden op 1 Januari 1931, die van de artt. 25 en 39 is in werking getreden op 1 Januari 1932, terwijl de wijziging van het beroepsrecht op een nader bij Koninklijk besluit te bepalen tijdstip zou ingaan.

De ongunstige tijdsomstandigheden noopten tot onderscheidene *bezuinigingsmaatregelen*, welke in het bijzonder gedeelte van dit verslag nader worden vermeld. Strenger nog dan voorheen werd gewaakt voor een zoo doelmatig mogelijke besteding der beschikbare gelden. In verband hiermede werd o. m. overgegaan tot de reorganisatie van de *cursussen tot voorbereiding voor het toelatingsexamen der middelbaar technische school*. Deze cursussen, aanvankelijk bestemd om de zeer goede leerlingen der ambachtsscholen, die een duidelijken aanleg voor voortgezette technische studie aan den dag legden, voor het genoemde toelatingsexamen op te leiden, waren langzamerhand van karakter veranderd en bevolkt door jongelieden, die zonder de middelbaar technische school als einddoel, doch met het oog op een of ander technisch examen, een uitbreiding van hun kennis verlangden. De cursussen zouden voortaan uitsluitend voor het examen opleiden. Daarnevens of in plaats daarvan

[1]) Gedrukte stukken Tweede Kamer 1929—1930, n°. 396; 1930—1931, n°. 54; Eerste Kamer 1930—1931, n°. 120.

zouden, bij gebleken behoefte, *cursussen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs* worden opgericht.
Meer dan voor een anderen tak van onderwijs geldt voor den onderhavigen de eisch van voortdurende aanpassing van leerplan en methode aan de ontwikkeling der practijk. Daarop was ook in het verslagjaar de aandacht der Regeering voortdurend gericht.
In verband hiermede werd het streven tot invoering van het leervak *auto- en motortechniek en van een opleiding voor lood- en zinkbewerkers*, van monteurs voor sanitaire en centrale verwarmingsinstallatie, waaraan behoefte bleek te bestaan, gesteund.
Aan het gerechtvaardigd verlangen naar een grondiger *practische scholing* van de leerlingen der ambachts- en vakscholen werd door verhooging van het aantal practijkuren aan die scholen tegemoet gekomen.
De *opleiding van scheepsmachinisten* werd in studie genomen. Daartoe werd bij beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 23 April 1931, n°. 8100, afdeeling Nijverheidsonderwijs, een commissie ingesteld, onder voorzitterschap van den inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs, aan welke werd opgedragen te onderzoeken, op welke wijze deze opleiding, in verband met de eischen van de practijk, moet worden geregeld, hoe de leerplannen het best worden samengesteld en hoe lang de verschillende vormen van opleiding zullen moeten duren.
In deze commissie waren vertegenwoordigd de belangrijkste groepen van belanghebbenden bij de opleiding tot scheepsmachinist. Zij omvatte vertegenwoordigers van de werkgevers, werknemers, scheepvaartinspectie, machinistenexamens, inspectie van het nijverheidsonderwijs en van dit onderwijs zelf, voor zoover het bij de machinistenopleidingen is betrokken.
In October 1931 bracht deze commissie haar rapport uit. Blijkens dit rapport heeft zij nagegaan, welke tekortkomingen aan de tegenwoordige methoden van opleiding en examineeren van de machinisten kleven, de verschillende begintoestanden betreffende voorontwikkeling en practische ervaring van de diverse groepen van candidaat-leerlingen, die de nieuwe opleidingen zullen kunnen volgen, hoe de structuur van de onderscheidene opleidingscursussen zal moeten zijn, wat betreft de leerplannen en alle daarmede samenhangende factoren, en de verschillende eindtoestanden, waartoe de nieuw te organiseeren opleidingen en cursussen de groepen van leerlingen moeten brengen, in verband met de door de ontwerp-Koninklijke besluiten, krachtens de ontwerp-wet op de Zeevaartdiploma's, onderscheidenlijk op de Zeevischvaartdiploma's, te stellen eischen.
Zij kwam na beschouwingen over de aanwezige opleidingsinrichtingen en over de gebreken, die het bestaande stelsel aankleven, tot de voorwaarden voor de structuur van de toekomstige machinistenopleidingen, welke zij in een 10-tal ontwerp-leerplannen heeft vastgelegd. Elk dezer leerplannen omvat: duur van iederen cursus; normaal aantal wekelijksche lesuren; data van aanvang en sluiting van den cursus; eischen van toe-

lating; het eindexamen; omschrijving van de leerstof en verdeeling van de lestijden.
De mogelijkheid van verwezenlijking van deze leerplannen wordt uit verschillende oogpunten bekeken en uitvoerig nagegaan. Rekening is gehouden met de behoefte zoowel van jongens, die alleen de lagere school hebben gevolgd en in de machine-industrie werkzaam zijn, als van hen, die een ambachtsschool dan wel een u.l.o.-school of de eerste 3 klassen van een hoogereburgerschool met 5-jarigen cursus hebben doorloopen.
De nadruk is gelegd op de noodzakelijkheid van het toekennen van rechten ingevolge de ontwerp-wetten op de Zeevaartdiploma's en de eindgetuigschriften der fundamenteele opleidingen, zoodat een tweede examen na het schooleindexamen voor de lagere machinistenrangen overbodig wordt.
Daarnevens was het streven der Regeering gericht op het verkrijgen van een grootere uniformiteit bij de verschillende schoolsoorten. Aan de reorganisatie van het nijverheidsonderwijs voor meisjes werd met dit doel voor oogen met kracht gearbeid.
Voor het *middelbaar technisch onderwijs* werd bij beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 21 December 1931, n°. 20642, afdeeling Nijverheidsonderwijs, een commissie ingesteld, onder voorzitterschap van den inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs. Aan deze commissie werd opgedragen te onderzoeken, aan welke eischen en normen deze opleiding aan dagscholen voor bouwkundigen, weg- en waterbouwkundigen, werktuigbouwkundigen, electrotechnici en scheepsbouwkundigen behoort te voldoen, in verband met de eischen van het bedrijfsleven, en hoe deze opleiding behoort te worden geregeld.
Deze commissie omvatte 30 leden. Vertegenwoordigd waren in de commissie de Rijksinspectie van het nijverheidsonderwijs, besturen, directeuren en leeraren van middelbare technische scholen, eenige groote werkgevers, onder welke de Rijkswaterstaat, het Staatsbedrijf der P. T. T., en de gemeente Amsterdam, belangstellende lichamen, organisaties van architecten en technici en organisaties van afgestudeerden van middelbare technische scholen.
Intusschen werd ook op ander gebied aan de hervorming van het onderwijs gewerkt.
Bij Koninklijk besluit van 20 Februari 1931 (*Staatsblad* n°. 63) tot wijziging van het Koninklijk besluit van 11 Juli 1921 (*Staatsblad* n°. 918), zooals dit nader is gewijzigd, werd een nieuw programma vastgesteld voor de *akte N XIII* (*scheepswerktuigkunde*). Tevens werden hierbij enkele wijzigingen gebracht in de lijst van bevoegdheden, behoorende bij laatstgenoemd Koninklijk besluit, voor zoover de bevoegdheid tot het geven van onderwijs in scheepswerktuigkunde aan lagere en middelbare nijverheidsscholen betreft.
Bij Koninklijk besluit van 27 April 1931 (*Staatsblad* n°. 173) werd eerst-

genoemd besluit nog eenigszins gewijzigd en aangevuld, waarbij o. m. eenige nadere overgangsbepalingen werden opgenomen.
Bij beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 27 Maart 1931 werden ingevolge art. 47, 1ste lid, der Nijverheidsonderwijswet *programma's* vastgesteld *voor de opleiding volgens het leerlingstelsel* voor de practijk van het letterzetten en het boekdrukken (*Nederlandsche Staatscourant* van 30 Maart 1931, n°. 62) en bij beschikking van 15 Juni 1931 voor: het machine-bankwerken, het metaaldraaien, het machine-schaven en -steken, het machine-fraisen, het ketelmaken, het modelmaken en het zandvormen en ijzergieten (*Nederlandsche Staatscourant* van 18 Juni 1931, n°. 116).
Een dringend gevoelde behoefte aan *uitbreiding der inspectie* werd vervuld door de benoeming bij Koninklijk besluit van 1 October 1931, n°. 62, van Ir. L. Th. H. Hesselfelt te Dordrecht tot inspecteur van het nijverheidsonderwijs. Deze 4de inspecteur van het Nijverheidsonderwijs voor jongens werd bij Koninklijk besluit van 21 November 1931, n°. 40, met ingang van 1 December 1931 voorloopig te werk gesteld in algemeenen dienst en voorts aanvankelijk belast met het toezicht op de dag- en avondscholen en cursussen voor ambacht en handwerk en die voor speciale doeleinden (ambachts-, vak- en teekenscholen) en de Rijksnijverheidsscholen, in hoofdzaak in de provinciën Noord-Brabant en Zeeland en op het leerlingwezen op het gebied van ambacht of handwerk in deze provinciën.
Van 24 tot en met 27 September 1931 werd te Parijs een *Internationaal Congres voor het Technisch Onderwijs* gehouden. Op uitnoodiging vanwege de Fransche Regeering tot deelneming aan dit congres werd als vertegenwoordiger van de Nederlandsche Regeering op dit congres aangewezen de heer Ir. G. Hofstede, inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs te 's-Gravenhage, die als zoodanig aan het congres heeft deelgenomen.
Op 28, 29 en 30 December 1931 heeft onder groote belangstelling in de Grafelijke Zalen te 's-Gravenhage een *Nationaal Congres voor Vakopleidingsvraagstukken* plaats gehad, georganiseerd door de Vereeniging ter bevordering van de Vakopleiding voor Handwerkslieden. Het congres werd gepresideerd door den heer Mr. H. Smeenge, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, en was ingedeeld in drie secties, t. w.:

I. Vakopleiding voor jongens,
II. Vakopleiding voor meisjes,
III. Middelbaar Technisch Onderwijs.

De plenaire zittingen van het congres op 28 en op 30 December werden bijgewoond door H. K. H. Prinses Juliana, beschermvrouwe van het congres, die in de slotzitting een korte rede heeft uitgesproken.
In eerstbedoelde zitting in pleno heeft de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Eerevoorzitter van het Eere-comité, een begroetingsrede uitgesproken.

In de zitting van 30 December heeft o. a. de heer J. Hiernaux, directeur-generaal van de „Université du Travail du Hainaut" te Charleroi een inleiding gehouden in de Nederlandsche taal over het Internationaal Bureau voor Technisch Onderwijs te Parijs.
De inspecteur-generaal en de inspecteurs en de inspectrices van het nijverheidsonderwijs hebben ambtshalve aan het congres deelgenomen. Tegelijk met het congres werd een internationale tentoonstelling van leermiddelen voor het nijverheidsonderwijs gehouden in zalen van de R.-K. ambachtsschool St. Joseph aan de Nieuwe Havendwarsstraat te 's-Gravenhage. Deze tentoonstelling, welke eveneens groote belangstelling heeft getrokken, werd in overleg met het congresbestuur ingericht door de zgn. Verzamelcommissie, ingesteld door de Vereeniging van directeuren van nijverheidsscholen in Nederland. [1])

[1]) Als waarnemend hoofd van de Nederlandsche delegatie naar het Internationaal Congres van Technisch Beroepspersoneel, in het vorig verslag blz. 16 vermeld, was niet de inspecteur G. A. Groote Haar aangewezen, doch de inspecteur W. H. Cool.

F. LAGER ONDERWIJS.

I. GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

Evenmin als in het vorige onderwijsverslag valt in het onderhavige melding te maken van wetswijzigingen van ingrijpende beteekenis. Bij de Wet van 25 November 1931 (*Staatsblad* n°. 458) [1]) werden de termijnen, genoemd in art. 191, 1ste lid, en art. 193, 5de lid, der Lager-onderwijswet 1920, met een jaar, dus tot einde 1932, verlengd. Hierdoor werd het mogelijk, dat *kweekelingen* in de lagere scholen werkzaam zouden kunnen zijn, terwijl *in eenzelfde gebouw gevestigde scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs een gemeenschappelijk hoofd* zouden mogen hebben, ook als beide scholen te zamen meer dan 350, mits niet meer dan 500 leerlingen zouden tellen. Het bij Koninklijke Boodschap van 30 Juli 1927 ingediende *wetsontwerp betreffende het schoolgeld* werd op 17 September 1931 ingetrokken. [2])

Intusschen werd op 10 September 1931 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een *wetsontwerp tot wijziging der Lager-onderwijswet* 1920 ingediend. [3]) Hoewel in dit ontwerp, dat zich nauw aansloot bij de voorstellen der Staatscommissie-Rutgers, nauwelijks een enkel artikel der Lager-onderwijswet ongewijzigd werd gelaten, vond de Minister, ook in dezen het voetspoor der Staatscommissie volgende, geen aanleiding tot het indienen van een voorstel voor een geheel nieuwe wet, wijl naar zijn oordeel de grondslagen der bestaande wettelijke regeling onaangetast konden blijven en alleen de uitwerking daarvan herziening behoefde. [4])

Het ontwerp kwam in het verslagjaar niet meer in behandeling.

Bij den aanvang van het jaar waren er 7439 scholen voor gewoon lager onderwijs en 786 u.l.o.-scholen; aan de scholen voor gewoon lager onderwijs waren 36 046 hoofden en onderwijzers werkzaam en aan de u.l.o.-scholen 3144 volle leerkrachten. De scholen voor gewoon lager onderwijs werden door 1 182 528 leerlingen bezocht, die voor uitgebreid lager onderwijs door 61 184 leerlingen. [5])

Tegenover die van het vorige jaar geven deze cijfers over de geheele linie een toename te zien.

Een nadere ontleding der cijfers doet als meest opvallend ontwikkelingsverschijnsel wederom den *achteruitgang van het openbaar en den groei van het bijzonder onderwijs* aan het licht treden. Bij het gewoon lager onderwijs nam het aantal openbare scholen met 23 af, terwijl dat der bijzondere met 178 steeg, het aantal leerlingen bij het openbaar gewoon lager onderwijs daalde met 8442, dat bij het bijzonder gewoon lager onderwijs

[1]) Gedrukte stukken Tweede Kamer 1930—1931, n°. 413, Eerste Kamer 1930—1931, n°. 61.

[2]) Gedrukte stukken Tweede Kamer 1931—1932, n°. 13.

[3]) Gedrukte stukken Tweede Kamer 1931—1932, n°. 139.

[4]) Bij Koninklijk besluit van 19 September 1931, n°. 25, werd de Staatscommissie-Rutgers onder dankbetuiging ontbonden.

[5]) Alles op 31 December 1930. Ontleend aan Mededeelingen n°s. 5 en 11 van de afd. Onderwijsstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Febr. en April 1932.

vermeerderde met 30 181. De toename bij het bijzonder onderwijs wordt voor een klein deel verklaard uit opheffing van openbare scholen en overgang van leerlingen, doch is grootendeels toe te schrijven aan het feit, dat het leerlingen-accres aan het bijzonder onderwijs ten goede komt. Het uitgebreid lager onderwijs groeide met 3841 leerlingen. De verhouding openbaar—bijzonder bleef hier ongeveer constant. Er kwamen 5 openbare en 3 bijzondere u.l.o.-scholen bij, terwijl de openbare u.l.o.-scholen een aanwinst van 1627 en de bijzondere een accres van 2213 leerlingen boekten. Voor nadere bijzonderheden van statistischen aard zij verwezen naar de desbetreffende publicaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek, afdeeling Onderwijsstatistiek.

De *crisis in het economische leven* deed zich vooral in de tweede helft van het verslagjaar ook in de onderwijswereld gevoelen. De vermindering der welvaart noopte verscheidene gemeentebesturen tot het betrachten van de uiterste zuinigheid in de onderwijsuitgaven. Meer dan eens moest de verbetering van een schoolgebouw of de aanschaffing van nieuwe leer- en hulpmiddelen in verband met den slechten stand der gemeente-financiën worden uitgesteld. Hier en daar kwam het reeds tot bezuinigings-maatregelen, gelijk de afschaffing van een cursus voor vervolgonderwijs en de opheffing van boventallige onderwijzersfuncties. Toch kan men niet zeggen, dat het onderwijs reeds in 1931 in ernstige mate schadelijke gevolgen van de economische depressie heeft ondervonden, of het moesten gevolgen zijn van meer psychischen aard. Deze laatste bestonden in de spanning, die in onderwijzerskringen gewekt werd door de aangekondigde herziening der Lager-onderwijswet 1920, welke door verhooging van het aantal leerlingen per onderwijzer onmiddellijk op het schoolleven zou inwerken, en door de naderende salariskorting. Het gesproken en geschreven woord van velen, die het wel meenden met ons volksonderwijs, gaf uiting aan een onmiskenbare ongerustheid omtrent hetgeen stond te gebeuren en deze bezorgdheid deelde zich mede aan vele anderen, die de vitale belangen van het onderwijs bedreigd waanden.

Het kan niet worden ontkend, dat zulk een gedachtenklimaat ongunstig is voor den geregelden opvoedkundigen arbeid van elken dag en de verslagen der inspectie getuigen dan ook van de schade, welke door het al te fel verweer tegen een onontkoombare noodzakelijkheid aan het werk in de school werd toegebracht.

In vele scholen kan nog altijd niet van een opgewekt paedagogisch leven worden gesproken. Tal van onderwijzers gaan jaar in jaar uit de oude, platgetreden paden, onbewogen door den hartslag van den tijd, ongevoelig voor jongere psychologische inzichten en zonder oprechte belangstelling voor nieuwgebleken practische mogelijkheden. In slaafsche navolging der gebruikte methoden volgen zij met benauwende regelmatigheid het tempo, dat het leerplan hun voorschrijft.

Gelukkig is hiermede echter slechts een deel van de onderwijswereld gekenschetst. Er zijn bewijzen van frisch leven. Daarvan getuigen

moderne leervormen en nieuwe leerstof in onderscheidene scholen. Hierbij wint meer en meer het inzicht veld, dat het noodig is de belangstelling der leerlingen te trekken en hun activiteit te prikkelen. Deze gedachte der zelfwerkzaamheid kleedt zich slechts bij uitzondering in den vorm van de zuivere Montessori- of Daltonschool, daarentegen worden menigmaal binnen het klassikale stelsel wegen gezocht en gevonden, welke leiden tot meerdere zelfstandigheid en bewegingsvrijheid bij de verwerking der leerstof. En waar dit onder goede leiding geschiedt, getuigen daarvan de verhoogde arbeidsvreugde bij den onderwijzer en bij de leerlingen, zoowel als gunstige resultaten, op deze wijze verkregen. Hiernevens heeft de veelvuldig uitgesproken wensch, dat het schoolonderwijs meer dan tot dusver een eenheid zal vormen, hier en daar, zij het nog al te schaars, gehoor gevonden. Wanneer van de eenheid van het onderwijs in de lagere school gesproken wordt, gaan de gedachten in meer dan één richting. Gewenscht wordt, dat het onderwijzend personeel onderling een eenheid zal vormen, zoodat er een doorloopend nauw contact zal bestaan ter zake van het te geven onderwijs. Elke onderwijzer legt toch immers de grondslagen der kennis, waarop zijn collega's in de hoogere leerjaren zullen moeten voortbouwen en bouwt zelf voort op de fundamenten, door de collega's in de voorafgaande klassen gelegd. Bijzonderen nadruk verdient deze eenheidsgedachte, wanneer er aan de school jonge onderwijzers verbonden zijn. Nog te veelvuldig wordt de klacht vernomen, dat men onervaren krachten maar hun gang laat gaan. Het is in het bijzonder de taak van het schoolhoofd hen met zijn rijper inzicht te dienen. Deze noodzakelijkheid wordt te sterker gevoeld, waar algemeen de overtuiging bestaat, dat de leeftijd, waarop een onderwijzer in den regel zijn loopbaan begint, nl. 18 jaar, te laag is.

Nog in anderen zin wordt eenheid in het onderwijs wenschelijk geoordeeld. Binnen elk leerjaar dient er, zoo wordt ingezien, meer samenhang te komen tusschen de afzonderlijke leervakken. Al te veel zijn bij de traditioneele leerwijze de vakken afzonderlijke, streng van elkander gescheiden kennisgebieden. Zij worden naast elkaar onderwezen en in den geest van het kind groeien zij niet tot een eenheid. Uit de verslagen der inspectie blijkt nu van een hier en daar bestaand streven naar grootere concentratie. Weliswaar zijn reeds in het vorige jaar de in het Zuiden genomen proeven met onderwijs zonder vakverdeeling gestaakt, maar een occasioneele concentratie van vakken wordt met succes toegepast. Toch blijft het nog uitzondering, dat men bij de behandeling van het eene vak elementen uit een ander gebied van het weten en kunnen te pas brengt en zoo het organisch verband tusschen de aangeboden leerstof doet zien.

Niet slechts de leervorm, ook de leerstof is aan wijziging onderhevig, zij het nog allerminst in den zin, waarin dit naar nieuwer inzicht noodig wordt geacht. Hier worden eenige nieuwe elementen genoemd, welke geleidelijk in het leerplan der lagere scholen zijn doorgedrongen.

In vele scholen worden de leerlingen tegenwoordig onderwezen in de kennis van de regels van het verkeer op den weg. Het personeel van de gemeentepolitie en de marechaussee verleent hierbij somtijds zijn gewaardeerde medewerking. Algemeen worden de leerlingen op de hoogte gebracht van de organisatie en de werkwijze van den Volkenbond. Op het nut van de bescherming van vogels en — in boschrijke streken — het gevaar van boschbranden wordt veelal de aandacht gevestigd. Hier en daar worden de leerlingen ingewijd in de geheimen van den omgang met electriciteit. Hoewel de datum, waarop het onderwijs in de lichamelijke oefening algemeen op de openbare en bijzondere scholen moet zijn ingevoerd, nadert, dient er nog heel wat te gebeuren, zal dit denkbeeld te gestelder tijd worden verwezenlijkt. De voorziening der scholen met lokalen, terreinen en leerkrachten voor dit vak levert vele bezwaren op. Waar, gelijk ten plattelande, de sympathie voor het vak in vele gevallen nog lauw is, wordt aan die bezwaren niet dan geringe weerstand geboden. Erkend zij trouwens, dat de crisisomstandigheden de invoering ervan inderdaad niet welgezind zijn.

Wanneer aan het bovenstaande nog een enkel woord over de *resultaten van het onderwijs* wordt toegevoegd, is dit niet om stelling te nemen in den nog steeds bestaanden strijd der meeningen over de vraag, of deze resultaten al dan niet bevredigend genoemd mogen worden. Ook de verslagen van het Rijksschooltoezicht zijn op dit punt allerminst eenstemmig. Nevens uitingen van groote tevredenheid vindt men er, die getuigen van ernstigen twijfel aan de vruchtdragendheid van het onderwijs, zooals het thans is ingericht. Dit gebrek aan eenstemmigheid zal, naar men mag aannemen, minder moeten worden toegeschreven aan feitelijk aanwezige verschillen tusschen de in de verschillende ambtsgebieden bereikte resultaten, dan wel aan het ontbreken van eenvormige bij de beoordeeling aangelegde maatstaven. Zal het mogelijk zijn de oplossing van deze controvers nader te komen, dan dient vóór alles vast te staan wat van de leerlingen kan, mag en moet worden geëischt. De gemakkelijke uitspraak, dat de resultaten goed, minder goed, dan wel slecht geacht moeten worden, dient plaats te maken voor het exact onderzoek volgens een uniforme norm. Uit de sfeer der bewogenheid moet dit onderwerp worden gebracht in die van de rustig wegende wetenschappelijke waarneming.

Treden er bij zoodanige methode van onderzoek ernstige leemten aan den dag — en in de inspectieverslagen zijn daarvoor aanwijzingen te vinden —, dan kunnen deze worden toegeschreven aan feilen van stelsel en methode, doch in het algemeen geenszins aan den ijver der onderwijzers. Hiervan immers wordt door het Rijksschooltoezicht in het algemeen met lof gewaagd. Zeker, er zijn klachten over leerkrachten, die zich te weinig voor hun dagtaak voorbereiden, en anderen, die wegens buitenschoolsche bezigheden te veel verzuimen. Anderzijds is er echter reden tot bewondering voor de velen, die vaak in dicht-bezette klassen, hun inspannend werk naar hun beste weten getrouw vervullen, de stille werkers, die niet

langs den weg timmeren, maar die op de hun toegewezen plaats verborgen voorbeelden zijn van toewijding en plichtsbetrachting.
Hieraan doet niet af, dat er onder de omstandigheden, die bepaald ongunstig waren voor den bloei van het onderwijs, enkele behooren, die met het *onderwijzerscorps* te maken hebben. De opleiding behoeft in veler oog in theoretisch zoowel als in practisch opzicht verbetering. Nadeelig voor een goeden gang van het onderwijs zijn de talrijke mutaties, vooral onder de religieuzen-onderwijzers. Evenzeer wordt er over geklaagd, dat sommige leerkrachten tot te hoogen leeftijd in de school blijven. Voorts doet zich hier en daar het ontbreken van gelegenheid voor voortgezette vakstudie der onderwijzers als een ernstig bezwaar gevoelen.
Hiernevens dient melding te worden gemaakt van den remmenden invloed, welke er van *achterlijke leerlingen* op den regelmatigen gang van het onderwijs uitgaat. Bij raadpleging van de gegevens der onderwijsstatistiek omtrent dit punt, vindt men aanwijzingen, die de dienaangaande genoemde bezwaren alleszins aannemelijk maken. Er is een groot aantal leerlingen in scholen voor gewoon lager onderwijs, dat bij den normalen leeftijd in de klasse, waartoe zij behooren, ver ten achter is. In de Statistiek van het Gewoon en Uitgebreid Lager Onderwijs is men er van uitgegaan, dat in de eerste klasse de leeftijd van 6 en 7 jaar nog als normaal geldt, in de tweede klasse die van 7 en 8 jaar, enz. Dit is geen al te scherpe maatstaf. Het bleek, dat er — aldus geoordeeld — in de eerste klassen 5 %, in de tweede klassen 9 %, in de derde klassen 13 %, in de vierde klassen 18 %, in de vijfde klassen 24½ % en in de zesde klassen 21 % achterbleef. Velen van hen behooren op scholen voor zwakzinnigen te worden ondergebracht. Dáár vinden zij passend onderwijs, terwijl zij thans òf worden verwaarloosd òf zooveel aandacht van den onderwijzer vragen, dat het onderwijs der normalen daarvan schade ondervindt. Het is daarom te betreuren, dat het buitengewoon lager onderwijs voor deze kinderen nog geen grooter verbreiding kon vinden.
Het *zevende leerjaar* geeft hier en daar nog zorgen.
In de kleinere scholen is het moeilijk aan dit leerjaar een eigen karakter te geven. Het onderwijs wijkt er soms niet noemenswaard af van dat in het voorafgaande jaar. Het hoofd der school, in den regel met het onderwijs in de hoogste klassen belast, heeft reeds enkele leerjaren voor zijn rekening en mist dan vaak tijd en kracht om zich voldoende te wijden aan de leerlingen, die het zevende vormen. Daarbij doet zich het bezwaar gevoelen, dat dit leerjaar in tal van gevallen zwak bezet is, doordat vele leerlingen na de 6de klasse overgaan naar scholen voor uitgebreid lager onderwijs of nijverheidsonderwijs, zonder dat nochtans de bedoeling voorzit, dat zij deze langer dan een enkel jaar zullen volgen. Hier en daar kwam het in het verslagjaar voor, dat ouders hun leerplichtige kinderen door zgn. huisonderwijs aan het zevende leerjaar trachtten te onttrekken. Onder deze omstandigheden is het verheugend, dat uit de verslagen van verscheidene inspecteurs blijkt, dat het zevende

leerjaar in hun ambtsgebied is ingeburgerd en over het algemeen goede vruchten draagt. Door herhaling, uitbreiding en practische uitwerking van het vroeger geleerde kan dit leerjaar inderdaad groot voordeel hebben.

De in het vorige onderwijsverslag vermelde klacht over den invloed van het u.l.o.-examen op de scholen voor *uitgebreid lager onderwijs* wordt ook dit jaar in de inspectieverslagen teruggevonden. Het onderwijs is op verscheidene scholen, naar het oordeel der inspectie, vaak te veel op de exameneischen ingesteld. Van een driejarige school eischt het examenprogramma een stevig werktempo, waarbij algemeene, breedere, vorming der leerlingen wel wat tekort komt. In een vierjarigen cursus valt het gestelde doel gemakkelijker te bereiken. Vandaar o. m. het streven naar verlenging van den cursusduur der driejarige scholen. In het verslagjaar had 60,5 % van de openbare en 26,5 % van de bijzondere u.l.o.-scholen een vierjarigen cursus.

Wanneer het welslagen van het onderwijs bepaald werd door wat de econoom de materieele productiefactoren noemt, dan vertoonde dit in het algemeen een zonnig aspect. Immers over het algemeen laat de toestand der *schoolgebouwen, leer- en hulpmiddelen* weinig te wenschen over. Ten deele is dit te danken aan de zorg en de belangstellende medewerking der gemeentebesturen. Er zijn bovendien enkele factoren in de ontwikkeling van ons onderwijs in het laatste decennium, die als vanzelf tot betere schoolgebouwen en gunstiger uitrusting daarvan moesten leiden. Door den achteruitgang van het openbaar onderwijs dienden verscheidene oude openbare scholen buiten gebruik te worden gesteld. In de grootere bevolkingscentra ontmoet men een verschuiving der bevolking uit de binnenstad naar de buitenwijken met een overeenkomstig gevolg. Daarbij maakte de groei van het bijzonder onderwijs den bouw van nieuwe en naar den eisch des tijds ingerichte schoolgebouwen noodig. Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat er nu geen klachten meer zijn, wèl dat de ontwikkeling zich in een behoorlijk tempo in de goede richting beweegt en dat er van jaar tot jaar verbetering wordt gebracht in hetgeen op dit gebied den toets der kritiek nog niet kon doorstaan. Jammer is het, dat van de zoo gunstige voorzieningen niet steeds het beste gebruik wordt gemaakt. Soms brengt de schoolorganisatie met zich mede, dat sommige lokalen overvuld zijn, terwijl andere leegstaan. Herhaaldelijk nam het schooltoezicht waar, dat lokalen op onoordeelkundige wijze verwarmd, niet behoorlijk geventileerd en onvoldoende schoongehouden werden. Ook komt het voor, dat schoone platen en instrumentenverzamelingen in de school aanwezig zijn, doch veel te weinig worden gebruikt tot het verlevendigen en aanschouwelijk maken van de leerstof. Het *medisch-hygiënisch schooltoezicht* vindt bij de bevolking en het onderwijzend personeel meer en meer waardeering. Men mag zich afvragen wat in zijn arbeid hooger valt te schatten: de directe medische voorzorg of de indirecte opvoeding van ons volk tot hygiënisch inzicht. Het is daarom verblijdend, dat dit toezicht zich geleidelijk uitbreidt.

Omtrent de werkzaamheden van het *Rijksschooltoezicht* valt ditmaal niet anders te melden dan in het vorige verslag. De samenwerking met gemeente- en schoolbesturen en het contact met hoofden en onderwijzers was wederom van aangenamen aard. Een sfeer van wederzijdsch vertrouwen en wederkeerige waardeering is een eerste voorwaarde voor vruchtdragend werk. Zij maakt het oefenen van toezicht tot een aanlokkende taak. Zóó toch is het mogelijk, dat de inspecteur meer doet dan waken voor de richtige toepassing der wet, dat hij wordt de ervaren raadgever van allen, die in het groot of in het klein willen trachten het onderwijs naar den geest des tijds te ontwikkelen en vruchtbaar te maken.

II. LEERPLICHT.

Bij de Wet van 27 Juli 1931 (*Staatsblad* n°. 323) [1]) werd de Leerplichtwet aangevuld.

Ter toelichting van deze aanvulling diene het volgende.

Ingevolge art. 3, 3de lid, der Leerplichtwet, zooals het gelezen wordt volgens art. I der wet van 24 Juni 1920 (*Staatsblad* n°. 335), moet een kind, om vrij van leerplicht te zijn, hebben voldaan aan de volgende vereischten:

1°. het moet zeven jaren leerling geweest zijn van een lagere school;
2°. het moet zeven klassen hebben doorloopen; en
3°. het moet de klasse hebben doorloopen, waarin het bij het bereiken van den dertienjarigen leeftijd was geplaatst.

Hiernaast staat dan de bepaling van art. 3, 4de lid, dat de verplichting in ieder geval eindigt bij het bereiken van den leeftijd van veertien jaren. Het gevolg hiervan was, dat het kan voorkomen, dat een kind bij het ontbreken van een achtste leerjaar aan de school voor gewoon lager onderwijs het zevende leerjaar vóór de tweede maal moet doorloopen, alvorens vrij van leerplicht té zijn. Deze gevallen doen zich voor met de kinderen, die tot het eerste leerjaar werden toegelaten, toen zij 5½, maar nog niet 6 jaar oud waren en daarna regelmatig werden verhoogd. Aan het eind van het zevende leerjaar zijn zij nog niet 13 jaar oud, zoodat zij wel aan het eerste en het tweede, maar niet aan het derde vereischte, hierboven vermeld, hebben voldaan.

De groote land- en tuinbouworganisaties hadden nu aangedrongen op aanvulling van de Leerplichtwet in dier voege, dat deze groep van leerlingen van het nogmaals volgen van het zevende leerjaar zou worden vrijgesteld, indien zij het onderwijs aan een lagere land- of tuinbouwschool zouden gaan volgen. De Minister is naar aanleiding daarvan met zijn ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken en Landbouw in overleg getreden over de mogelijkheid om kinderen, die zeven leerjaren van een gewone lagere school hadden doorloopen, maar nog niet vrij van den leerplicht zijn en de zevende klasse opnieuw zouden moeten doorloopen,

[1]) Gedrukte stukken Tweede Kamer, 1930—1931, n°. 342, Eerste Kamer, 1930—1931, n°. 140.

desgewenscht de gelegenheid te geven in plaats daarvan een lagere land- of tuinbouwschool te bezoeken.
Als gevolg daarvan werd voorgesteld de Leerplichtwet zóó aan te vullen, dat aan de aansprakelijke personen vrijstelling van de naleving van de in art. 1 opgelegde verplichting zou worden verleend, zoolang zij de kinderen, die het zevende leerjaar eener school voor gewoon lager onderwijs zouden hebben doorloopen, ongeacht hun leeftijd (die echter, in verband met den leeftijd van toelating tot de lagere school op ten minste 5½ jaar, niet beneden 12½ jaar kan zijn), een van Rijkswege gesubsidieerde lagere land- of tuinbouwschool doen bezoeken.
Door het nieuwe art. *7bis* is een verplichting uit de wet genomen, welke door vele boeren en tuinders, vooral in hun toch reeds moeilijke omstandigheden, als een groote onbillijkheid werd gevoeld.
Het *absoluut schoolverzuim* was in het verslagjaar wederom gering. Het omvatte op 31 December 1931 158 kinderen [1]). Het *huisonderwijs* was eveneens van geringen omvang. Het werd op bovengenoemden datum aan 308 leerlingen gegeven [1]). Ook het *relatief schoolverzuim* geeft, enkele gemeenten buiten beschouwing gelaten, geen reden tot ontevredenheid. Per 10 000 schooltijden bedroeg dit schoolverzuim in 1930: geoorloofd 505, ongeoorloofd 21, totaal 526. In 1931 waren deze cijfers: geoorloofd 538, ongeoorloofd 15, totaal 553 [1]). Het aantal *verleende verloven voor landbouw, tuinbouw of veehouderij* was in 1931 belangrijk grooter dan in 1930. In 1930 werden 23 231 verloven toegestaan, waarvan 21 307 met een duur van 11—20 schooltijden en 1924 met een duur van 1—10 schooltijden. Voor 1931 bedragen deze cijfers resp. 25 222, 23 204 en 2018 [1]). Per 10 000 leerlingen bedroeg het aantal toegestane verloven voor landbouw, tuinbouw of veehouderij in 1930: van 1—10 schooltijden 15,47 en van 11—20 schooltijden 171,28. In 1931 waren deze getallen resp. 15,91 en 182, 90. [1]) Dit accres dient te worden toegeschreven aan den ongunstigen toestand der betrokken bedrijven.

III. VERVOLGONDERWIJS.

Het vervolgonderwijs is in het verslagjaar eenigszins in omvang toegenomen. Er waren bij den aanvang van het jaar 1112 cursussen met 25188 leerlingen [2]) tegenover 1017 cursussen met 23 677 leerlingen in het vorige jaar. Aan deze toename mag geen al te groote beteekenis worden toegekend. Het is immers mogelijk, dat in de opgave 1931 cursussen begrepen zijn, welker bestaan te voren onbekend was. Doch ook al waren de cijfers der beide jaren zonder meer vergelijkbaar, dan nog ware een toename met 1511 leerlingen gering te noemen in verhouding met de behoefte aan aanvullend onderwijs voor de rijpere jeugd.
Het *gewijzigd ontwerp-Cursuswet* kwam in het verslagjaar niet in behandeling.

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 20 van de afdeeling Onderwijsstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

[2]) Ontleend aan Mededeeling n°. 9 van de afdeeling Onderwijsstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

IV. BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS.

Het buitengewoon lager onderwijs telde op 31 December 1930 103 scholen met 9784 leerlingen [1]). Sedert het vorige jaar zijn er 7 scholen (alle voor zwakzinnigen) en 793 leerlingen bijgekomen.
Met ingang van 1931 werden de scholen voor *psychopathen en lichamelijk gebrekkigen* tot het buitengewoon lager onderwijs gerekend.
In het *wetsontwerp tot wijziging der Lager-onderwijswet* 1920 werden diverse bepalingen voorgesteld, welke een regelmatige ontwikkeling van het onderwijs aan misdeelde kinderen zouden waarborgen. Tevens werd daarin het onderwijs aan schippers- en kramerskinderen geregeld. De bezuinigingsnoodzaak noopte de Regeering ertoe geen Rijksbijdragen voor de stichting van nieuwe scholen te verleenen. Het is verheugend, dat desondanks bij dezen tak van onderwijs een niet onbelangrijke aanwas van leerlingen valt waar te nemen.

V. OPLEIDING EN EXAMENS VOOR ONDERWIJZER.

Er waren in den cursus 1930/1931 103 kweekscholen voor onderwijzers met 9352 leerlingen voor de afdeeling A (opleiding voor de onderwijzersakte) en 2630 voor de afdeeling B (opleiding voor de hoofdakte). Onder deze kweekscholen waren er 29 Rijkskweekscholen. In 1931 behaalden 2319 personen de onderwijzersakte. Van dezen verkregen er 1881 die akte door het met goed gevolg afgelegd eindexamen eener kweekschool, terwijl er 428 met succes het Staatsexamen aflegden. Onder de nieuw toegelatenen waren er 990 mannen en 1329 vrouwen. In 1930 slaagden 304 voor het staatsexamen en 1875 voor het eindexamen der kweekschool, in totaal dus 2179 personen. Onder hen waren 896 mannen en 1283 vrouwen. Zoowel de toevloeiing van nieuwe onderwijzers als het aantal geslaagden voor de hoofdakte is in vergelijking tot het vorig jaar belangrijk toegenomen. In 1931 behaalden 1337 personen, nl. 961 mannen en 376 vrouwen, de hoofdakte. In 1930 ontvingen 787 mannen en 343 vrouwen, samen 1130 personen, dit diploma.

[1]) Ontleend aan de Statistiek van het Buitengewoon Lager Onderwijs 1930, 's-Gravenhage, December 1931.

G. BEWAARSCHOOLONDERWIJS.

Het bewaarschoolonderwijs omvatte bij den aanvang van het verslagjaar 1850 scholen met 178 687 leerlingen [1]). Dat is 65 scholen en 4642 leerlingen meer dan in 't voorafgaande jaar. Ook in 1931 heeft deze tak van onderwijs zich regelmatig ontwikkeld en geleidelijk verbeterd. Toch bracht ook hier de inzinking van het economisch leven haar zorgen met zich mede. Enkele uitzonderingen daargelaten, hebben de noodzakelijke bezuinigingen de wezenlijke belangen van het onderwijs nog geen schade gedaan. Er werden nog onderscheidene nieuwe, doelmatig ingerichte gebouwen gesticht, terwijl tal van bestaande gebouwen verbetering ondergingen. Overigens valt er aan het in het vorig verslag geschrevene ditmaal weinig toe te voegen.

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 12 van de afdeeling Onderwijsstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek, April 1932.

DEEL II — BIJZONDER GEDEELTE

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER HET JAAR 1931

A. ALGEMEEN.

I. VERSLAG VAN DEN ONDERWIJSRAAD.

VERSLAG VAN DE WERKZAAMHEDEN VAN DEN ONDERWIJSRAAD GEDURENDE HET JAAR 1931—1932.

SAMENSTELLING VAN DEN ONDERWIJSRAAD.

Bij Koninklijk besluit van 8 Juni 1931, n°. 26, werd op hun verzoek eervol ontslag verleend aan A. Jonkman en Chr. L. Wesseling Mzn. als lid van den Onderwijsraad, onder dankbetuiging voor de vele diensten, in die betrekking bewezen.

Bij Koninklijk besluit van 9 Juli 1931, n°. 95, werden benoemd tot lid van den Onderwijsraad Dr. J. C. van der Does, te Amsterdam, en Mr. H W. J. M. de Jong, te 's-Gravenhage, met bepaling, dat zij zitting zullen nemen in de Afdeeling algemeen vormend lager onderwijs en bewaarschoolonderwijs.

Bij Koninklijk besluit van 16 December 1931, n°. 17, werden benoemd tot leden van den Onderwijsraad:

Mejuffrouw M. Bonnike, Secretaresse van het Bestuur van de R.-K. Vakschool voor meisjes te Amsterdam, te Amsterdam;

Ir. R. Drucker, oud-directeur van de bedrijfsschool voor jongens van de Philips' vereeniging voor Onderwijs en Volksontwikkeling te Eindhoven en oud-leeraar aan de Middelbare Technische School te Dordrecht, te 's-Gravenhage;

W. W. van der Gang, Penningmeester van het Bestuur der Christelijke Industrie- en Huishoudschool te Groningen;

W. J. Klein Lankhorst, Voorzitter van eene Commissie voor Landbouwonderwijs in Gelderland, te Apeldoorn;

J. S. Ruppert, Penningmeester van het Christelijk Nationaal Vakverbond, te Utrecht;

Mevrouw T. Saunders—Blaauboer, oud-wethoudster van Onderwijs van de gemeente Deventer, te Deventer;

Mevrouw Mr. J. H. G. Schutte—Struick, Secretaresse van de Protestantsch-Christelijke Nijverheidsschool voor meisjes, te Haarlem;

met bepaling, dat in de Afdeeling betreffende het vakonderwijs van den Onderwijsraad zullen zitting nemen:

als lid en voorzitter:

Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, hoogleeraar aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, te Ermelo (G.);

als leden:

Prof. H. M. Luns, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft;

Ir. D. F. Wouda, hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat in Friesland en Voorzitter van de Vereeniging voor Middelbaar Technisch en Ambachtsonderwijs te Leeuwarden;

en voorts de leden, in dit Koninklijk besluit hiervoren genoemd.

Tevens werd bepaald, dat de Afdeeling Vakonderwijs zal worden gesplitst in drie onderafdeelingen, als volgt:

a. onderafdeeling betreffende het middelbaar nijverheidsonderwijs, met uitzondering van de middelbare nijverheidsscholen voor huishouden, landbouwhuishouden, vrouwelijke handwerken en maatschappelijk werk, en voorts betreffende het lager nijverheidsonderwijs voor de opleiding van machinisten en voor de opleiding voor het visscherijbedrijf en voor de binnenvaart;

b. onderafdeeling betreffende het lager nijverheidsonderwijs voor jongens en het leerlingwezen voor jongens, voor zoover niet vallende onder *a*;

c. onderafdeeling betreffende het middelbaar en lager nijverheidsonderwijs voor meisjes en het leerlingwezen voor meisjes.

Bij Koninklijk besluit van 27 Februari 1932, n°. 18, werd op hun verzoek eervol ontslag verleend aan Prof. Dr. B. Sijmons, te 's-Gravenhage, en Prof. Dr. J. H. Gunning Wzn., te Hilversum, onderscheidenlijk als lid-voorzitter en als lid van den Onderwijsraad, onder dankbetuiging voor de vele diensten, in die betrekking bewezen, en werden benoemd:

a. tot voorzitter van den Onderwijsraad: Prof. Dr. R. H. Woltjer;

b. tot onder-voorzitter van den Onderwijsraad: Prof. Dr. F. A. F. C. Went;

c tot voorzitter van de Afdeeling Hooger Onderwijs: Prof. Dr. F. A. F. C. Went;

d. tot voorzitter van de Afdeeling algemeen vormend voorbereidend hooger en algemeen vormend middelbaar onderwijs: Dr. P. J. M. van Gils;

e. tot leden van den Onderwijsraad: Dr. L. Alma, rector van het Barlaeus-gymnasium te Amsterdam, en Dr. G. Ras, leeraar aan het openbaar gymnasium te Haarlem;

voorts werd bepaald, dat:

a. in de Afdeeling Hooger Onderwijs als lid zal zitting hebben: Prof. Dr R. H. Woltjer;

b. in de Afdeeling algemeen vormend voorbereidend hooger en algemeen vormend middelbaar onderwijs als leden zullen zitting hebben: Dr. L. Alma en Dr. G. Ras.

De voorzitter van de Afdeeling Vakonderwijs heeft, gelet op art. 4, 4de lid, van het Koninklijk besluit van 18 December 1919 (*Staatsblad* n°. 816), den 23sten April 1932 aangewezen:

a. van de onderafdeeling *a* tot voorzitter: Prof. H. M. Luns en tot leden: Ir. R. Drucker, J. S. Ruppert en Ir. D. F. Wouda;

b. van de onderafdeeling *b* tot voorzitter: Ir. R. Drucker en tot leden: Prof. H. M. Luns en J. S. Ruppert;

c. van de onderafdeeling *c* tot voorzitster: Mevr. Mr. J. H. G. Schutte—Struick en tot leden: Mejuffrouw M. Bonnike, W. W. van der Gang, W. J. Klein Lankhorst en Mevrouw T. Saunders—Blaauboer.

De samenstelling van den Onderwijsraad is thans als volgt:

Voorzitter: Prof. Dr. R. H. Woltjer.

Ondervoorzitter: Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Secretaris: H. W. Tilanus.

EERSTE AFDEELING.

(HOOGER ONDERWIJS.)

Voorzitter: Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Leden: Prof. Dr. W. J. Aalders; Prof. Dr. J. A. J. Barge; Prof. Ir. J. C. Dijxhoorn; Prof. Dr. Ph. Kohnstamm; Prof. G. Scheltema; Prof. Mr. P. Scholten; Prof. Dr. J. C. F. H. Schrijnen; Prof. Dr. R. H. Woltjer.

TWEEDE AFDEELING.

(ALGEMEEN VORMEND VOORBEREIDEND HOOGER EN ALGEMEEN VORMEND MIDDELBAAR ONDERWIJS.)

Voorzitter: Dr. P. J. M. van Gils.

Leden: Dr. L. Alma; Dr. D. Coelingh; H. van Dinter; Mevr. W. Mansholt—Andreae; Dr. G. Ras; Dr. J. F. Reitsma; W. Toose; Dr. H. A. Weststrate; Prof. Dr. R. H. Woltjer.

DERDE AFDEELING.

(ALGEMEEN VORMEND LAGER ONDERWIJS EN BEWAARSCHOOLONDERWIJS.)

Voorzitter: Prof. Dr. R. H. Woltjer.

Leden: Dr. J. C. van der Does; Mej. F. Edelman; Dr. C. Hentzen; Mr. H. W. J. M. de Jong; Th. Lancée; A. Oosterlee; P. Voogd; Kl. de Vries Szn.

VIERDE AFDEELING.

(VAKONDERWIJS.)

Voorzitter: Prof. Dr. Ph. Kohnstamm.

Leden: Mej. M. Bonnike; Ir. R. Drucker; W. W. van der Gang; W. J. Klein Lankhorst; Prof. H. M. Luns; J. S. Ruppert; Mevr. T. Saunders—Blaauboer; Mevr. Mr. J. H. G. Schutte—Struick; Ir. D. F. Wouda.

SECRETARIAAT.

Het Secretariaat is gevestigd te 's-Gravenhage, Statenlaan 125 (telefoon 553807). Aan het Secretariaat zijn verbonden: Mr. D. W. de Roos, als adjunct-commies, en Mej. A. M. de Boer, als klerk.

AFTREDING.

Gelet op de bepalingen van art. 2 der wet van den 21sten Februari 1919 (*Staatsblad* n°. 49) en van art. II van het Koninklijk besluit van den 18den December 1919 (*Staatsblad* n°. 816) zullen aftreden op:

1 Januari 1934:

Dr. W. J. Aalders; Dr. L. Alma; Mej. M. Bonnike; Ir. R. Drucker; Dr. C. Hentzen; Mevr. W. Mansholt—Andreae; A. Oosterlee; G. Scheltema; W. Toose; P. Voogd; Dr H. A. Weststrate; Dr. R. H. Woltjer;

1 Januari 1939:

Dr. J. A. J. Barge; Dr. J. C. van der Does; H. van Dinter; Mej. F. Edelman; W. W. van der Gang; W. J. Klein Lankhorst; Dr. Ph. Kohnstamm; Th. Lancée; Dr. G. Ras; Dr. J. F. Reitsma; J. S. Ruppert; Mr. P. Scholten;

1 Januari 1944:

Dr. D. Coelingh; Ir. J. C. Dijxhoorn; Dr. P. J. M. van Gils; Mr. H. W. J. M. de Jong; H. M. Luns; Mevr. T. Saunders—Blaauboer; Dr. J. C. F. H. Schrijnen; Mevr. Mr. J. H. G. Schutte—Struick; Kl. de Vries Szn.; Dr. F. A. F. C. Went; Ir. D. F. Wouda.

Gelet op art. 3 der wet van den 21sten Februari 1919 (*Staatsblad* n°. 49) en het Koninklijk besluit van 19 Augustus 1929, n°. 30, treedt de secretaris af op 1 September 1934.

VACATIEGELDEN.

Bij gemeenschappelijke beschikking van de Ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Financiën van
6 April 1932, n°. 572, Afd. F. C.
12 April 1932, n°. 110, Afd. Generale Thesaurie werd bepaald,

gelet op art. 2, 4de lid, der wet van 21 Februari 1919 (*Staatsblad* n°. 49) en art. 8 van het Koninklijk besluit van 18 December 1919 (*Staatsblad* n°. 816);

gezien het Koninklijk besluit van 29 December 1921 (*Staatsblad* n°. 1452), zooals dit laatstelijk is gewijzigd bij Koninklijk besluit van 19 Februari 1932 (*Staatsblad* n°. 59):

a. dat, behoudens het bepaalde onder *b*, te rekenen van 1 Maart 1932 aan de leden van den Onderwijsraad en de door dezen Raad aangewezen deskundigen, met inbegrip van hen, die bezoldigde burgerlijke of militaire landsdienaren zijn, zal worden toegekend een vacatiegeld van f 5 voor iedere vergadering van dien Raad of subcommissie uit dien Raad, welke zij hebben bijgewoond;

b. dat, te rekenen van 1 Maart 1932, aan de onder *a* bedoelde leden, die vóór 1 Januari 1922 zijn benoemd, zal worden toegekend een vacatiegeld van f 7 voor iedere vergadering van dien Raad of subcommissie uit dien Raad, welke zij hebben bijgewoond.

WERKZAAMHEDEN VAN DE EERSTE AFDEELING.

(HOOGER ONDERWIJS.)

De Afdeeling kwam ter vergadering bijeen op 23 September 1931 en op 16 April 1932.

Eenige leden der Afdeeling woonden op 27 Juni 1931 te Zutphen de vergadering bij van de Nederlandsche Juristenvereeniging, waar de vraag in behandeling kwam, of de universitaire opleiding van den jurist voldoet aan de daaraan uit wetenschappelijk en practisch oogpunt te stellen eischen en, zoo neen, welke wijzigingen daarin behooren te worden gebracht.

In hare vergadering van 23 September 1931 besloot de Afdeeling, naar aanleiding van de te Zutphen gehouden beraadslagingen, mede in verband met een d.d. 10 Juni 1930 van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Leiden ontvangen schrijven en de daarover door de zusterfaculteiten uitgebrachte adviezen, zich te wenden tot de faculteiten der Rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteiten te Leiden, Utrecht en Groningen, aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, de Vrije Universiteit te Amsterdam en de R.-K. Universiteit te Nijmegen, met de uitnoodiging tot eene samenspreking van afgevaardigden der Faculteiten. Bij deze samenspreking, welke op 21 November 1931 plaats had onder voorzitterschap van het lid der Afdeeling, den heer Scholten, waren aanwezig als afgevaardigden van de Faculteiten der Rechtsgeleerdheid te Leiden: de hoogleeraren Meyers en Kranenburg, te Utrecht: de hoogleeraren Verzijl en Van Brakel, te Groningen: de hoogleeraren Van der Pot en Vrij, te Amsterdam (Gemeentelijke Uni-

versiteit): de hoogleeraren Hijmans en Scheltema, te Amsterdam (Vrije Universiteit): de hoogleeraren Dooyeweerd en Gerbrandy, te Nijmegen: de hoogleeraren Van der Grinten en Van der Heyden.
De navolgende vragen werden aan de orde gesteld:

1. Is wijziging van de bepaling van het Academisch Statuut over de tusschenruimte tusschen de beide deelen van het doctoraal examen gewenscht?
2. Is, met behoud overigens van de regeling in het Academisch Statuut, splitsing van de publiekrechtelijke richting in een staatsrechtelijke en een strafrechtelijke gewenscht?
3. Is het gewenscht, dat meerdere specialiseering van de studie mogelijk wordt gemaakt door eene na-opleiding, volgende op de studie van de hoofdvakken?
4. Zoo ja, behoort dan die studie aan de universiteit te worden verbonden of behoort zij plaats te hebben onder leiding van in de practijk werkzame juristen, al of niet onder toezicht der universiteit?
5. Behoort bij bevestigende beantwoording van vraag 3 eenige effectus civilis aan de speciale studie te worden verbonden, zoo ja, welke?

Slechts omtrent vraag 1 bleek overeenstemming te bestaan.

In hare vergadering van 23 September 1931 besloot de Afdeeling, naar aanleiding van eene nota van twee harer leden over de toepassing van art. 133, 6de lid, der Hooger-onderwijswet (toelating van 30-jarigen tot de Universiteit), zich tot den Minister te wenden met het verzoek het Reglement-1928 in dien zin te wijzigen, dat, voor zoover een belanghebbende zich beroept op wetenschappelijke aanspraken, steeds het advies zal worden ingewonnen van het College van Rector Magnificus en Assessoren der Technische Hoogeschool of van de daarbij betrokken Faculteit(en).

In de vergadering van 23 September 1931 werd voorts eene bespreking gehouden in verband met de op 4 Juni 1931 in het Trippenhuis te Amsterdam gehouden vergadering, welke door enkele leden der Afdeeling was bijgewoond en waar besprekingen gehouden waren, ingeleid door de hoogleeraren Huizinga en Kruijt, mede naar aanleiding van de brochure van Prof. Dr. H. R. Kruijt: „Hooge School en Maatschappij". De in de Afdeeling gehouden bespreking gaf haar aanleiding enkele leden op te dragen de meeningen te polsen over eene samenwerking van de Landbouwhoogeschool te Wageningen met de Rijksuniversiteit te Utrecht en van de Technische Hoogeschool te Delft met de Rijksuniversiteit te Leiden. Met betrekking tot de opleidingen, die thans nog buiten het universitair verband vallen (notariaat, journalistiek, paedagogiek, archivaat, belastingwetenschap, consulaat en diplomatie), werd besloten zich thans te beperken tot het notariaat en de

journalistiek. De Afdeeling besloot zich te wenden tot de Commissie, ingesteld door de Broederschap van Notarissen en Candidaat-notarissen, onder voorzitterschap van Prof. Mr. E. M. Meyers, met verzoek op de hoogte gehouden te worden van het resultaat harer werkzaamheden in zake het onderzoek of en in hoeverre de opleiding voor het notariaat verbonden zou kunnen worden aan de universiteit.
Met betrekking tot de journalistiek besloot de Afdeeling zich te wenden tot den Nederlandschen Journalistenkring (Voorzitter: de heer D. Hans) met verzoek inlichtingen te ontvangen omtrent de wenschen, die met betrekking tot de universitaire opleiding van den journalist in dien kring leven.

In de vergadering van 16 April 1932 bracht de heer Scholten verslag uit over de samenspreking op 21 November 1931 van afgevaardigden van de zes Faculteiten der Rechtsgeleerdheid over het vraagstuk van de opleiding van den jurist; besloten werd aan de Faculteiten te vragen, of zij het gewenscht achten wijziging te brengen in de bepaling van art. 9 van het Academisch Statuut over de tusschenruimte tusschen de beide deelen van het doctoraal examen.
Naar aanleiding van een rapport van den heer Went over samenwerking van Landbouwhoogeschool en Universiteit werd besloten zich om nadere inlichtingen tot den Minister te wenden.
De Afdeeling stelde in deze vergadering hare adviezen vast omtrent:

een schrijven van de Faculteit der Veeartsenijkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht in zake wijziging van §§ 82, 84, 85 en 87 van het Academisch Statuut;

een schrijven van de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Utrecht in zake aanvulling van §§ 42, 44 en 47 van het Academisch Statuut (muziekwetenschap);

een schrijven van den Minister, d.d. 5 April 1932, betreffende uitvoering van art. 133*bis* der Hooger-onderwijswet.

Voorts werd eene bespreking gehouden over het voortdurend toenemend aantal studenten aan de Universiteiten.

Na eene schriftelijke behandeling, door rondzending onder de leden, stelde de Afdeeling hare adviezen vast omtrent:

een schrijven van den Minister, d.d. 10 October 1931, betreffende de vraag van den Voorzitter van de Faculteit der Wis- en Natuurkunde aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam naar de beteekenis van de woorden „in het algemeen" van art. 20, 2de lid, van het Academisch Statuut;

een schrijven van den Minister, d.d. 9 November 1931, betreffende een verzoek van de vier Faculteiten der Wis- en Natuurkunde om geophysica toe te voegen aan de lijst van bijvakken, vermeld in art. 4, § 35, van het Academisch Statuut.

WERKZAAMHEDEN VAN DE TWEEDE AFDEELING.

(ALGEMEEN VORMEND VOORBEREIDEND HOOGER EN ALGEMEEN VORMEND MIDDELBAAR ONDERWIJS.)

De Afdeeling kwam ter vergadering bijeen op 22 Juli en 7 November 1931. In de vergadering van 22 Juli 1931 stelde de Afdeeling haar advies vast omtrent het concept-ambtenaren-reglement voor de Rijkshoogereburgerscholen.

In de vergadering van 7 November 1931 stelde de Afdeeling hare adviezen vast omtrent:

een schrijven van den Minister, d.d. 12 December 1930, betreffende een adres van de Centrale Esperanto Propaganda Commissie te Nijmegen tot het instellen van een staatsexamen in Esperanto;

een adres van den Biologischen Raad van Nederland, d.d. Juni 1931, betreffende het onderwijs in biologie voor de leerlingen van de A-afdeeling der gymnasia;

een schrijven van den Minister, d.d. 5 Juni 1931, betreffende de „aanwijzing" van het Montessori-lyceum te Amsterdam;

een schrijven van den Minister, d.d. 8 Augustus 1931, betreffende het aantal deskundigen en de bevoegdheid der Commissie van advies, zoomede het uniform schriftelijk eindexamen der hoogereburgerschool-A.

WERKZAAMHEDEN VAN DE DERDE AFDEELING.

(ALGEMEEN VORMEND LAGER ONDERWIJS EN BEWAARSCHOOLONDERWIJS.)

De Afdeeling kwam, als naar gewoonte, vrij regelmatig om de veertien dagen des Donderdagavonds en den daarop volgenden Vrijdag bijeen, ten einde de verschillende beroepschriften en verzoekschriften te behandelen, die ingevolge de bepalingen der Lager-onderwijswet 1920 aan het oordeel van de Afdeeling zijn onderworpen, zoomede tot vaststelling van verschillende adviezen, welke door den Minister waren gevraagd. De behandeling dezer stukken werd zoo noodig voorbereid door vaste commissiën, hetzij door de desbetreffende stukken bij de leden dier commissiën te doen circuleeren, hetzij door eene vergadering der commissie of door een onderzoek ter plaatse.

De Afdeeling bracht, ingevolge de bepalingen der Lager-onderwijswet, in het afgeloopen jaar de navolgende adviezen uit (de aantallen adviezen, in het voorafgaande jaar uitgebracht, zijn tusschen haakjes geplaatst):

89 (69) adviezen, ingevolge art. 13 der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften in zake de vergoeding in de kosten van vervoer van kinderen, die meer dan vier kilometer af wonen van eene school, waar

het door de ouders, voogden of verzorgers dier kinderen gewenschte onderwijs wordt gegeven;

49 (47) adviezen, ingevolge art. 19 der Lager-onderwijswet, betreffende afwijking van de bepaling, dat in iedere gemeente in een genoegzaam aantal scholen openbaar lager onderwijs wordt gegeven;

2 (4) adviezen in zake de toepassing van art. 25, 5de lid, der Lager-onderwijswet, betreffende het verleenen van vergunning voor openbare lagere scholen, om ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs af te wijken van de wettelijke voorschriften omtrent het leerplan;

4 (1) adviezen, ingevolge art. 37, 2de lid, der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften van onderwijzers tegen eene door Burgemeester en Wethouders opgelegde schorsing;

6 (3) adviezen, ingevolge art. 38 der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften van een onderwijzer tegen een door den Gemeenteraad verleend ontslag;

281 (307) adviezen, ingevolge art. 56 der Lager-onderwijswet, betreffende verzoekschriften tot het verleenen van Rijksvergoeding voor een jaar of een gedeelte van een jaar voor één of meer onderwijzers boven het verplichte aantal;

7 (3) adviezen, ingevolge art. 73, 2de lid, der Lager-onderwijswet, betreffende verzoekschriften om bij de stichting van eene school het daarvoor benoodigd aantal leerlingen lager te mogen stellen dan veertig;

2 (7) adviezen, ingevolge art. 77, 2de lid, der Lager-onderwijswet, betreffende geschillen tusschen den Gemeenteraad en een Schoolbestuur, dat een aangeboden bestaand schoolgebouw weigert te aanvaarden;

13 (30) adviezen, ingevolge art. 77, 6de lid, der Lager-onderwijswet, betreffende geschillen tusschen Burgemeester en Wethouders en een Schoolbestuur over het bestek, het terrein of de inrichting van eene te stichten bijzondere lagere school;

8 (9) beslissingen, ingevolge art. 90, 2de lid, der Lager-onderwijswet, betreffende een geschil tusschen den Inspecteur van het lager onderwijs en een Schoolbestuur in zake het leerplan [1]);

6 (8) adviezen, ingevolge art. 90, 6de lid, der Lager-onderwijswet, betreffende verzoekschriften om ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs eener bijzondere lagere school te mogen afwijken van de wettelijke voorschriften omtrent het leerplan;

10 (19) adviezen, ingevolge art. 96, 3de lid, der Lager-onderwijswet, betreffende aanvragen tot het toekennen van Rijksvergoeding aan scholen met minder leerlingen dan wettelijk als normaalminimum is voorgeschreven;

---

[1]) Zie dienaangaande blz. 199 en vlg.

150 (136) adviezen, ingevolge art. 97 der Lager-onderwijswet, betreffende aanvragen van een Schoolbestuur om een onderwijzer voor langer dan een jaar tijdelijk te mogen aanstellen;

22 (30) adviezen, ingevolge art. 99 der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften in zake de vaststelling der Rijksvergoeding;

44 (48) adviezen, ingevolge art. 103 der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften in zake de vaststelling van de gemeentelijke vergoeding of het voorschot daarop;

4 (2) adviezen, ingevolge Hoofdstuk V, § 1, art. 3, van bijlage C van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1928, betreffende het medetellen van dienstjaren bij het onderwijs, elders doorgebracht;

6 (7) adviezen, ingevolge de artt. 20 en 61*m* van het Koninklijk besluit van 22 October 1923 (*Staatsblad* n°. 489), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 20 November 1930 (*Staatsblad* n°. 424), betreffende het verleenen van Rijksvergoeding voor een jaar of een gedeelte van een jaar voor één of meer onderwijzers boven het verplichte aantal voor scholen van buitengewoon lager onderwijs;

210 (276) aanwijzingen van een deskundige, als bedoeld in art. 85 der Lager-onderwijswet, tot het verrichten van eene schatting van een gebouw, terrein of meubilair voor eene school.

Bijzondere vermelding verdienen de navolgende adviezen van meer algemeene strekking:

een advies van 29 Mei 1931 betreffende de examens ter verkrijging van de akte van bekwaamheid in handenarbeid;

een advies van 12 October 1931 betreffende de toekenning van het jus promovendi aan:

a. de op te richten kweekschool te Den Helder, uitgaande van de Algemeene Heldersche Winkeliersvereeniging;

b. de R.-K. bijzondere kweekschool te Baarle-Nassau;

een advies van 20 November 1931 betreffende de toepassing van art. 19, 2de en 4de lid, der Lager-onderwijswet;

een advies van 18 December 1931 betreffende de invoering van een schooleindexamen ook voor de hoofdakte;

een advies van 19 December 1931 betreffende richtlijnen ter beoordeeling van eene aanvrage om vergoeding van extra leerkrachten bij het buitengewoon lager onderwijs;

een advies van 31 Januari 1932 betreffende wijziging van het programma voor het hoofdakte-examen;

een advies van 8 Maart 1932 betreffende wijziging en aanvulling van het Koninklijk besluit van 11 September 1923 (*Staatsblad* n°. 440) in zake de gesubsidieerde kweekscholen;

een advies van 30 April 1932 betreffende wijziging van art. 1 van het Koninklijk besluit van 13 December 1920, n°. 37, in zake den leeftijd van toelating tot de lagere school.

In hare vergaderingen van 24 Juli en 30 Juli 1931 behandelde de Afdeeling het ontwerp van wet tot herziening der Lager-onderwijswet 1920.

In de vergadering van 8 April 1932 heeft de Afdeeling eene samenspreking gehouden met de heeren A. Feberwee, oud-hoofd eener school, te Landsmeer, en J. Visser, hoofd eener school te Oosterbeek, over plannen om door wijziging van de inrichting der lagere school en zonder het onderwijs als zoodanig te schaden, te komen tot vermindering van het aantal leerkrachten.

WERKZAAMHEDEN VAN DE VIERDE AFDEELING.

(VAKONDERWIJS.)

De Afdeeling kwam in hare nieuwe samenstelling bijeen op 23 April 1932.

In deze vergadering wees de Voorzitter, ingevolge het bepaalde bij art. 4, 4de lid, van het Koninklijk besluit van 18 December 1919 (*Staatsblad* n°. 816), de Voorzitters, Leden en Secretaris aan van de onderafdeelingen.

Voorts werden door de onderafdeelingen in behandeling genomen de verschillende aanvragen om toekenning van nieuwe subsidies, of subsidies voor uitbreiding van eene bestaande school of cursus, of toekenning van subsidies voor toepassing van het leerlingwezen, zulks overeenkomstig de bepalingen van art. 25, 2de en 6de lid, en art. 39 der Nijverheidsonderwijswet, zooals deze wet gewijzigd is bij de wet van den 9den Juli 1931 (*Staatsblad* n°. 280), waarbij aan de Afdeeling eene wettelijk omschreven taak is opgelegd.

WERKZAAMHEDEN VAN DEN ONDERWIJSRAAD.

De Onderwijsraad kwam in plenaire zitting niet bijeen.

Naar aanleiding van het rapport van den Onderwijsraad, d.d. 31 Maart 1931, betreffende de paedagogische organisatie ontving de Onderwijsraad van den Minister een schrijven, d.d. 23 Juli 1931, waarin de Minister

verzocht de mogelijkheid van de inrichting van een centraal informatiebureau tot een punt van onderzoek te maken, en vervolgens den Minister over de uitkomsten van dit onderzoek rapport uit te brengen, en daarbij tevens het advies van den Raad omtrent eventueele medewerking van Regeeringswege te doen kennen.
De Onderwijsraad heeft het hiervoren bedoelde onderzoek opgedragen aan de door den Raad in zijne vergadering van 8 Maart 1930 ingestelde Studiecommissie. Deze Commissie heeft, aan de hand van eene nota van het lid, den heer Kohnstamm, op 9 April 1932 een aanvang gemaakt met dit onderzoek.

II. MAATREGELEN BETREFFENDE MEER DAN EEN TAK VAN ONDERWIJS.

VOOROEFENINGEN VRIJWILLIGEN LANDSTORM.

Aan de rectoren van gemeentelijke en bijzondere gymnasia en lycea, de directeuren der Rijks-, gemeentelijke en bijzondere H.B.Sen, de directeuren van gemeentelijke en bijzondere handelsscholen, de directeuren van gemeentelijke en bijzondere gesubsidiëerde middelbare nijverheidsscholen, academies, M.T.Sen, hoogere textielschool, mijnschool, midd. kunstnijverheidsscholen, Rijks-instituut tot opl. v. teekenleeraren en de directeuren van Rijks-, gemeentelijke en bijzondere kweekscholen berichtte de Minister bij rondschrijven van 7 Januari 1931, n°. 16288 I, afdeeling V. H. M. O. het volgende:

> Volgens bericht van mijn ambtgenoot van Defensie is het den laatsten tijd herhaaldelijk voorgekomen, dat vrijwilligers van den Landstorm — zoowel vrijwilligers van de kaderopleiding, als vrijwilligers in opleiding voor het bewijs van voorgeoefendheid — niet kunnen voldoen aan de verplichtingen, voortvloeiende uit de door hen aangegane verbintenissen. Eén van de oorzaken hiervan zoekt hij hierin, dat hoofden van onderwijsinrichtingen niet altijd de noodige medewerking verleenen om hun leerlingen in dezen een weinig tegemoet te komen. Hij stelt daarbij voorop, dat, waar mogelijk, van militaire zijde rekening wordt gehouden met de studiebelangen, maar dat er enkele militaire verplichtingen zijn, waarbij het studie-belang noodwendig even achtergesteld moet worden, zooals bijv. bij het deelnemen aan een tweedaagschen marsch.
>
> Ik vestig er Uwe aandacht op, dat met name de opleiding voor het bewijs van voorgeoefendheid is ingesteld in het belang der jongelieden zelve, die daaraan deelnemen, en dat dit belang wordt geschaad, indien hun niet de noodige medewerking wordt verleend voor het deelnemen aan militaire oefeningen op bepaalde dagen en uren.
>
> Ik verzoek U daarom, wellicht ten overvloede, met dit belang rekening te willen houden en, zoo eenigszins mogelijk, de hierbedoelde leerlingen in de gelegenheid te stellen aan deze militaire verplichtingen te voldoen, tenzij onderwijskundige bezwaren van overwegenden aard zich daartegen mochten verzetten.

RIJKSBEURZEN.

Hieronder volgt een overzicht van de Rijksbeurzen (rentelooze voorschotten), welke in het jaar 1931 werden toegekend.

Bedrag.	Aantal.
tot f 100	5
f 101 „ 200	32
201 „ 300	84
301 „ 400	78
401 „ 500	92
501 „ 600	87
601 „ 700	35
701 „ 800	46
801 „ 900	8
901 „ 1000	6
1001 „ 1100	28
Totaal	501

De verdeeling naar de studierichtingen der bursalen was als volgt:

Studierichting.	Aantal.
Rijksuniversiteiten en Technische Hoogeschool	376 [1])
Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam	49
Vrije Universiteit te Amsterdam	11
Roomsch-Katholieke Universiteit te Nijmegen	12
Nederlandsche Handelshoogeschool te Rotterdam	2
Roomsch-Katholieke Handelshoogeschool te Tilburg	4
Theologische School te Kampen	3
Middelbare Technische Scholen	30
Gymnasia, hoogereburgerscholen en lycea	8
Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage	3
Rijks-Instituut tot opleiding van Teekenleeraren te Amsterdam	2
Koninklijke School voor Kunst, Techniek en Ambacht te 's-Hertogenbosch	1
Totaal	501

Voorts werd aan 26 studenten aan de Rijksuniversiteiten en de Technische hoogeschool over het cursusjaar 1931—1932 uitsluitend vrijstelling van de verplichting tot het betalen van collegegeld verleend.

[1]) Voor zooveel noodig tevens vrijstelling van de verplichting tot het betalen van collegegeld.

B. HOOGER ONDERWIJS.

I. DE UITVOERING DER WETTELIJKE BEPALINGEN.

BUITENLANDSCHE INSTELLINGEN VAN ONDERWIJS OF ONDERZOEK. ARTIKEL 125 H.O.WET.

Ingevolge art. 125, derde lid, der hooger-onderwijswet worden door de Kroon aangewezen de in dat artikel bedoelde buitenlandsche instellingen van onderwijs of onderzoek, alsmede de getuigschriften, welke met het getuigschrift, in art. 122 vermeld, worden gelijkgesteld.
Onder intrekking van het Koninklijk besluit van 30 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 208), zooals dat laatstelijk was gewijzigd bij Koninklijk besluit van 23 September 1922 (*Staatsblad* n°. 534), werd bij Koninklijk besluit van 13 Juni 1931 (*Staatsblad* n°. 249) het volgende bepaald:

Met het getuigschrift, bedoeld in art. 122 der hooger-onderwijswet, worden onder het in art. 125 dier wet gestelde voorbehoud gelijkgesteld:

1°. het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd matriculatie-examen van den Gemeenschappelijken matriculatie-raad van de universiteiten van Zuid-Afrika, alsmede de getuigschriften, uitgereikt door een Zuid-Afrikaansche onderwijsautoriteit, waaruit blijkt, dat met goed gevolg een examen is afgelegd, dat door dien matriculatie-raad is erkend als gelijkstaand met het matriculatie-examen en op grond waarvan door dien raad vrijstelling van dat examen verleend wordt, mits in beide gevallen geëxamineerd is, hetzij in wiskunde en natuurwetenschappen, hetzij in wiskunde en Latijn of Grieksch;

2°. het Reife- of Maturitätszeugnis van een Gymnasium of Realgymnasium of van een Oberrealschule in een der staten van het Duitsche Rijk of van het voormalige Oostenrijk-Hongarije;

3°. het getuigschrift van toelating tot de école polytechnique fédérale te Zürich;

4°. het getuigschrift van inrichtingen van onderwijs in Zwitserland, dat recht geeft om toegelaten te worden tot de examens aan de école polytechnique fédérale te Zürich;

5°. alle diploma's of getuigschriften, die krachtens de regelingen, welke bestonden ten tijde van hun verkrijging, toegang gaven tot de Russische inrichtingen van technisch hooger onderwijs.

Een overgangsbepaling schreef voor, dat zij, die bij het in werking treden van dit besluit in het bezit waren van het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd matriculation examination aan de University of the Cape of Good Hope te Kaapstad, of van het Transvaal University College of de daarvoor in de plaats getreden South African School of Mines and Technology te Johannesburg, of van het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd University Senior Certificate Examination aan de University of the Cape of Good Hope te Kaapstad, wanneer daarbij blijkt, dat met goed gevolg examen in de wiskunde is gedaan, onder het

in artikel 125 der hooger-onderwijswet gesteld voorbehoud zouden worden toegelaten tot de examens aan de Technische Hoogeschool te Delft.

Het besluit trad op 1 Augustus 1931 in werking.

VRIJSTELLING DOCTORAAL-EXAMENS. ARTIKEL 132BIS H.O.WET.

Van het afleggen der in art. 131 der hooger-onderwijswet bedoelde doctoraal-examens kan ingevolge art. 132*bis* dezer wet geheel of gedeeltelijk worden vrijgesteld de bezitter van een getuigschrift van met goed gevolg afgelegd examen aan een Nederlandsche of Nederlandsch-Indische hoogeschool.

De aanwijzing dezer hoogescholen en de omschrijving der getuigschriften en de daaraan verbonden vrijstellingen geschiedt door de Kroon.

Ter uitvoering van deze bepaling werd afgekondigd het Koninklijk besluit van 9 Mei 1931 (*Staatsblad* n°. 185 A).

Vooreerst werd daarbij een tabel vastgesteld van de vrijstellingen, verbonden aan het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd propaedeutisch of candidaatsexamen aan de Technische Hoogeschool te Delft bij het afleggen van examens aan een der Nederlandsche universiteiten.

Deze tabel luidt als volgt:

I. Met goed gevolg afgelegd examen aan de technische hoogeschool te Delft.	II. Vak, waarvoor vrijstelling wordt gegeven.	III. Universitair examen, waarbij de in kolom II genoemde vrijstelling wordt verleend.
Propaedeutisch examen voor c. i., b. i., w. i., s. i., e. i., scheik. i., m. i. en n. i., volgens de artt. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 en 14*bis* van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Wiskunde	De candidaatsexamens, genoemd onder *c*, *e*, *f* en *j* van art. 4, § 28, van het Academisch statuut.
Propaedeutisch examen voor c. i., w. i., s. i. en e. i., volgens de artt. 8, 10, 11 en 12 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Natuurkunde	De candidaatsexamens, genoemd onder *b*, *f*, *g*, *i*, *j*, *k* en *l* van art. 4, § 28, van het Academisch statuut.
Propaedeutisch examen voor scheik. i. en n. i. volgens de artt. 13 en 14*bis* van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Natuurkunde	De candidaatsexamens, genoemd onder *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *i*, *j*, *k* en *l* van art. 4, § 28, van het Academisch statuut.
Propaedeutisch examen voor scheik. i. en m. i. volgens de artt. 13 en 14 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Mineralogie	De candidaatsexamens, genoemd onder *f* en *g* van art. 4, § 28, van het Academisch statuut.

I. Met goed gevolg afgelegd examen aan de technische hoogeschool te Delft.	II. Vak, waarvoor vrijstelling wordt gegeven.	III. Universitair examen, waarbij de in kolom II genoemde vrijstelling wordt verleend.
Propaedeutisch examen voor scheik. i. en m. i. volgens de artt. 13 en 14 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Scheikunde	De candidaatsexamens, genoemd onder *d*, *h*, *i*, *j* en *k* van art. 4, § 28, van het Academisch statuut.
Candidaatsexamen voor scheik. i. volgens art. 13 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Scheikunde	De candidaatsexamens, genoemd onder *e*, *f*, *g* en *l* van art. 4, § 28, van het Academisch statuut.
Candidaatsexamen voor m. i. volgens art. 14 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Mineralogie en geologie	De candidaatsexamens, genoemd onder *h*, *i* en *j* van art. 4, § 28, van het Academisch statuut.
Candidaatsexamen voor m. i. volgens art. 14 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Geologie	Het candidaatsexamen, genoemd onder *k* van art. 4, § 28, van het Academisch statuut.
Propaedeutisch examen voor c. i., b. i., w. i., s. i., e. i., scheik. i., m. i. en n. i. volgens de artt. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 en 14*bis* van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Natuurkunde	Het candidaatsexamen, genoemd in art. 4, § 12, van het Academisch statuut.
Propaedeutisch examen voor scheik. i. en m. i. volgens de artt. 13 en 14 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227)	Scheikunde	Het candidaatsexamen, genoemd in art. 4, § 12, van het Academisch statuut.

Vervolgens werd bepaald, dat hij, die in het bezit is van een diploma van civiel-ingenieur, van bouwkundig ingenieur, van werktuigkundig ingenieur, van scheepsbouwkundig ingenieur, van electrotechnisch ingenieur, van scheikundig ingenieur, van mijningenieur of van natuurkundig ingenieur, tot de promotie ter verkrijging van den graad van doctor in de wis- en natuurkunde kan worden toegelaten.

GELIJKSTELLING NEDERLANDSCH-INDISCHE GETUIGSCHRIFTEN MET DIE, BEDOELD IN ART. 11 DER H.O.WET. ARTIKEL 133, 5DE LID, H.O.WET.

Met het getuigschrift, bedoeld in art. 11 der hooger-onderwijswet, wordt volgens art. 133, 5de lid, dezer wet geheel of gedeeltelijk gelijkgesteld dat, hetwelk in de koloniën en overzeesche bezittingen van het Rijk door bestuurders van instellingen, alwaar het onderwijs naar het oordeel der Kroon gelijkwaardig is met dat aan de gymnasia of aan de hoogere-burgerscholen met 5-jarigen cursus hier te lande, aan hen, die het onderwijs aan zoodanige instellingen tot het einde hebben genoten, wegens met goed gevolg afgelegd examen is uitgereikt, voor zoover dit voorrecht door de Kroon aan die instellingen is toegekend.
Bij de Koninklijke besluiten van 7 Januari 1931 (*Staatsblad* n°. 6) en 20 Februari 1931 (*Staatsblad* n°. 64), dit laatste aangevuld bij Koninklijk besluit van 24 April 1931 (*Staatsblad* n°. 169), werden krachtens deze wetsbepaling aangewezen de getuigschriften van:

1. de afdeeling gymnasium van het Christelijk Lyceum te Bandoeng;
2. de afdeeling gymnasium en
3. de afdeeling hoogereburgerschool met vijfjarigen cursus B van het Bataviaansch lyceum te Batavia (Carpentier Altingstichting);
4. de hoogereburgerschool met vijfjarigen cursus B voor meisjes te Weltevreden (Carpentier Altingstichting);
5. de afdeeling hoogereburgerschool met vijfjarigen cursus B van het Christelijk lyceum te Bandoeng;
6. de afdeeling B van de Roomsch-Katholieke Algemeene Middelbare School der Strada-Vereeniging te Weltevreden;
9. de afdeeling B van de Salemba Algemeene Middelbare School te Weltevreden.

Dit geschiedde onder het voorbehoud, dat de bezitters van die getuigschriften, met uitzondering van het getuigschrift van de afdeeling gymnasium van het Christelijk lyceum te Bandoeng en dat van de afdeeling gymnasium van het Bataviaansch lyceum te Batavia, slechts werden toegelaten tot de examens in de faculteiten der geneeskunde, der wis- en natuurkunde en der veeartsenijkunde, zoomede tot de examens in de vereenigde faculteiten der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte en in de vereenigde faculteiten der wis- en natuurkunde en der letteren en wijsbegeerte.

GELIJKSTELLING BUITENLANDSCHE GETUIGSCHRIFTEN MET DIE, BEDOELD IN ART. 11 DER H.O.WET. ARTIKEL 134 H.O.WET.

De lijst van getuigschriften van bekwaamheid tot universitaire studiën, afgegeven door buitenlandsche instellingen van onderwijs of onderzoek, welke gelijkgesteld zijn met Nederlandsche getuigschriften, die toelating

tot de universiteit verleenen, is bij Koninklijk besluit van 13 Juni 1931 (*Staatsblad* n°. 250) tot aanvulling van het (gewijzigd) Koninklijk besluit van 22 Augustus 1906 (*Staatsblad* n°. 229) aangevuld met:

b. voor de studie in de faculteiten der godgeleerdheid, der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte:

het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd matriculatie-examen van den Gemeenschappelijken matriculatie-raad van de universiteiten van Zuid-Afrika, alsmede de getuigschriften, uitgereikt door een Zuid-Afrikaansche onderwijsautoriteit, waaruit blijkt, dat met goed gevolg een examen is afgelegd, dat door dien matriculatie-raad is erkend als gelijkstaand met het matriculatie-examen en op grond waarvan door dien raad vrijstelling van dat examen verleend wordt, mits in beide gevallen geëxamineerd is, hetzij in Latijn en Grieksch, hetzij in Latijn en wiskunde;

c. voor de studie in de faculteiten der rechtsgeleerdheid, der geneeskunde, der wis- en natuurkunde en der veeartsenijkunde:
het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd matriculatie-examen van den Gemeenschappelijken matriculatie-raad van de universiteiten van Zuid-Afrika, alsmede de getuigschriften, uitgereikt door een Zuid-Afrikaansche onderwijsautoriteit, waaruit blijkt, dat met goed gevolg een examen is afgelegd, dat door dien matriculatie-raad is erkend als gelijkstaand met het matriculatie-examen en op grond waarvan door dien raad vrijstelling van dat examen verleend wordt, mits in beide gevallen geëxamineerd is, hetzij in wiskunde en natuurwetenschappen, hetzij in wiskunde en Latijn of Grieksch.

Het Koninklijk besluit trad op 1 Augustus 1931 in werking.

BIJZONDERE LEERSTOELEN. ARTIKEL 170 H.O.WET.

In het verslagjaar werden de volgende bijzondere leerstoelen gevestigd:
Bij Koninklijk besluit van 27 Maart 1931 (*Staatsblad* n°. 134) werd de Stichting Groninger Universiteitsfonds aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Groningen een bijzonderen leerstoel te vestigen, opdat door den daarvoor te benoemen hoogleeraar onderwijs wordt gegeven in de Oud-Grieksche en Voor-Aziatische archaeologie.
Bij Koninklijk besluit van 4 Augustus 1931 (*Staatsblad* n°. 357) werd het Delftsche Hoogeschoolfonds te Delft aangewezen als bevoegd om bij de afdeeling der algemeene wetenschappen aan de Technische Hoogeschool te Delft een bijzonderen leerstoel te vestigen, opdat door den daarvoor te benoemen hoogleeraar onderwijs wordt gegeven in de theoretische natuurkunde.
Bij Koninklijk besluit van 13 Augustus 1931 (*Staatsblad* n°. 373) werd de Socialistische vereeniging tot bevordering van de studie der maat-

schappelijke vraagstukken te Amsterdam aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Utrecht een bijzonderen leerstoel te vestigen, opdat door den daarvoor te benoemen hoogleeraar onderwijs wordt gegeven in de sociologie.
Eindelijk werd bij Koninklijk besluit van 9 November (*Staatsblad* n°. 434) het Groninger Universiteitsfonds aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der wis- en natuurkunde aan de Rijksuniversiteit te Groningen een bijzonderen leerstoel te vestigen in de palaeobotanie.

AMBTENARENREGLEMENT VOOR DE RIJKSUNIVERSITEITEN EN DE TECHNISCHE HOOGESCHOOL. UITVOERING AMBTENARENWET 1929.

Op grond van de Ambtenarenwet 1929 werd bij Koninklijk besluit van 27 Augustus 1931 (*Staatsblad* n°. 388) een reglement vastgesteld voor de gewone en buitengewone hoogleeraren en lectoren aan de Rijksuniversiteiten en de Technische Hoogeschool te Delft.

II. DE UNIVERSITEITEN EN HOOGESCHOLEN IN HET STUDIEJAAR 1930—1931.

RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN.

College van curatoren.

In de samenstelling van het college kwam geen verandering.

Hoogleeraren, lectoren, privaat-docenten en andere docenten.

Op 15 September 1930 droeg Dr. N. van Wijk het rectoraat over aan Dr. J. Ph. Vogel.
Als secretaris van den Senaat fungeerde Dr. J. J. Blanksma, terwijl als assessoren optraden de heeren Dr. P. C. T. van der Hoeven, Mr. E. M. Meyers, Dr. B. D. Eerdmans en Dr. A. J. Wensinck.
Door den dood ontvielen aan de universiteit de hoogleeraren Dr. M. W. de Visser, die de leerstoel voor Japansche taal en letterkunde bezette, en Dr. H. T. de Graaf, die de encyclopaedie der godgeleerdheid, de wijsbegeerte van den godsdienst en de redekunde doceerde.
Wegens gezondheidsredenen traden af de hoogleeraren Mr. A. J. Blok (strafrecht) en Dr. P. N. van Kampen (dierkunde).
Verder is ontslag gevraagd en verkregen door Prof. Jhr. Mr. W. J. M. van Eysinga (volkenrecht) wegens zijne benoeming tot rechter in het Permanente Hof van Internationale Justitie; Prof. Mr. G. André de la Porte (Ned. Indisch strafrecht); Prof. Dr. S. G. de Vries in verband met het bereiken van den zeventigjarigen leeftijd.
Ter voorziening in bestaande vacatures werden benoemd: Dr. E. A. D. E. Carp, psychiatrie; Dr. L. G. M. Baas Becking, botanie; Dr. H. Boschma, zoölogie; Dr. J. Rahder, Japansche taal en letterkunde; Mr. J. M.

van Bemmelen, strafrecht; Mr. B. M. Telders, volkenrecht; Mr. H. A. Idema, Nederlandsch-Indisch strafrecht en procesrecht; Dr. L. J. van Holk, encyclopaedie der godgeleerdheid, godsdienstwijsbegeerte en redekunde.

Nieuwe professoraten werden ingesteld en met de bekleeding daarvan belast: Mr. H. P. G. Duyfjes, Nederlandsch-Indisch burgerlijk recht en de historische vorming van de hedendaagsche rechtsinstellingen; Dr. C. de Boer, Romaansche taal en letterkunde; Dr. J. H. Thiel, bijzonder hoogleeraar in de oude geschiedenis, in het bijzonder de geschiedenis van den Hellenistischen tijd, welke bijzondere leerstoel is ingesteld door het Leidsch universiteitsfonds.

De volgende ambstaanvaardingen hadden plaats: Dr. J. Droste op 24 September met een rede getiteld „De eenheid der wiskunde"; Dr. J. J. L. Duyvendak op 8 October met een rede over „Historie en confusianisme"; Mr. H. G. P. Duyfjes op 15 October met een rede getiteld „De greep der rechtswetenschap"; Dr. J. H. Thiel op 22 October met een rede over „De rol der persoonlijkheid in de geschiedenis der Romeinsche republiek"; Dr. P. H. G. van Gilse op 12 November met een rede getiteld „Ontleedkundige variaties en hun ziektekundige beteekenis op het gebied der keel- neus- en oorheelkunde"; Dr. E. A. D. E. Carp op 10 December met een rede over „Suggestie en suggestibiliteit"; Dr. L. G. M. Baas Becking op 28 Januari over „Gaia of leven en aarde"; Dr. C. de Boer op 20 Mei met een rede over „De drift naar 't verleden in de Romaansche linguistiek"; Dr. H. Boschma op 3 Juni met een rede over „Het soortbegrip".

Onderscheidingen vielen ten deel aan de volgende hoogleeraren: Prof. Jhr. Mr. W. J. M. van Eysinga werd benoemd tot commandeur, de hoogleeraren Dr. A. J. Wensinck en Dr. A. Verwey tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw. De gouden medaille van de Royal Astronomical Society te Londen en de Bruce-medaille van de Astronomical Society of the Pacific werden toegekend aan Prof. Dr. W. de Sitter. Prof. Escher werd benoemd tot correspondeerend lid van de Koninklijk natuurkundige vereeniging in Nederlandsch-Indië. Prof. Einstein werd bevorderd tot doctor honoris causa in de wis- en natuurkunde door de universiteit van Oxford.

Tot lid van het Nederlandsch-Scandinavisch instituut werd benoemd Prof. van Wijk.

De afdeeling natuurkunde van de Koninklijke academie van wetenschappen benoemde Prof. J. van der Hoeve tot voorzitter, terwijl Prof. Duyvendak tot lid van de letterkundige afdeeling werd benoemd.

Tot correspondeerend lid van de New-York State Historical Association werd benoemd Prof. Dr. A. Eekhof.

In de plaats van Dr. H. Boschma, werd benoemd tot lector in de dierkunde Dr. C. J. van der Klaauw, die reeds belast was met het geven van onderwijs in genoemd vak. De persoonlijke titel van lector werd verleend

aan Dr. I. M. van der Vlerk, privaat-docent in de palaeontologie en historische geologie.
Als privaat-docenten werden toegelaten: Dr. R. Miedema, geschiedenis van het Oostersch Christendom, in het bijzonder aan de hand van de documenten der Oostersch-christelijke kunst; mej. Dr. S. A. Krijn, Deensche taal en letterkunde; Dr. P. Sterkman, philosophie der Marburgsche school; Dr. S. L. van Oss, polydimensionale geometrie.
Ingetrokken werden de toelatingen als privaat-docent van Dr. C. J. van der Klaauw en Dr. J. H. Thiel.

Studenten.

Het aantal studenten, dat in den cursus 1930—1931 ingeschreven werd, bedroeg 2509, waaronder 605 vrouwelijke studenten.
De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	102
rechtsgeleerdheid	469
rechten en letteren	394
geneeskunde	822
wis- en natuurkunde	465
letteren en wijsbegeerte	258
totaal	2509 [1]

Vergeleken met het vorige jaar beteekent dit een toename met 70, t. w. 65 mannelijke en 5 vrouwelijke studenten.
Het aantal academische examens bedroeg 1183 [2], waarvan 872 [2] of 73,7 % met gunstigen uitslag.
Voor de mannelijke studenten bedroegen deze aantallen respectievelijk 977 en 722 (73,9 %), voor de vrouwelijke 206 en 150 (72,8 %).
Het getal promotiën bedroeg in dezen cursus 56, dat is 3 meer dan het vorige jaar.

Universitaire instellingen.

De werkzaamheden om de heelkundige kliniek in het Boerhaave-kwartier tot een aan moderne eischen beantwoordende inrichting te maken, zijn met kracht begonnen.
De uitbreiding van het pharmaceutisch laboratorium kreeg dit jaar haar beslag.
Door een gift van de Rockefeller Foundation konden een aantal instrumenten ten dienste van het verrichten van onderzoekingen in het kryogeen laboratorium worden aangeschaft.

---

[1]) Waaronder 1 student, die voor 2 faculteiten ingeschreven is.

[2]) Deze aantallen zijn aanmerkelijk lager dan die van het vorige jaar. De daling vindt echter haar verklaring in het feit, dat ditmaal slechts volledige examens of laatste deelen van een examen worden vermeld.

De hortus botanicus kreeg dit jaar een nieuwen verzorger in de persoon van den heer H. Veendorp, hortulanus van de Rotterdamsche diergaarde, die zijn nieuwen werkkring op 1 April aanvaardde. Zijn voorganger, de heer E. Th. Witte, had op 1 December van het vorig jaar wegens het bereiken van den 65-jarigen leeftijd zijn ambt neergelegd.

Bij de sterrewacht werd dit jaar een begin gemaakt met de uitbreiding in verband met de verleden jaar vermelde schenking van de Rockefellerstichting. De kijker, die te Johannesburg zal worden opgericht, werd besteld, en de noodige uitbreiding van het gebouw der fotografische afdeeling te Leiden kwam gereed. Deze bouw werd uitgevoerd onder leiding van den Rijksgebouwendienst en op kosten van de stichting „Het Leidsche Sterrewachtfonds".

Een andere belangrijke gebeurtenis is de expeditie door de Sterrewacht, in overleg met de Internationale Astronomische Unie, naar Equatoriaal Afrika gezonden, om daar met een speciaal instrument fundamenteele waarnemingen te doen. De kosten dezer expeditie worden bestreden uit bijdragen van de Internationale Astronomische Unie en van particulieren en stichtingen in Nederland, terwijl ook het Rijk een subsidie toestond. De expeditie bestaat uit de heeren Dr. C. H. Hins en Drs. G. van Herk, onderscheidenlijk observator en assistent aan de Leidsche Sterrewacht, die 13 Juli per S.S. „Randfontein" naar Monbasa zijn vertrokken.

Prof. Hertzsprung vertoefde van November tot Juni in Johannesburg en deed daar waarnemingen voor de Leidsche Sterrewacht.

Het Oostersch instituut richtte een tweede zaal in het Heilige Geesthuis op de Hooglandsche Kerkgracht in.

Op 20 December had de opening van het Sinologisch instituut plaats.

Op het gebied der Leidsche musea valt belangrijke vooruitgang te constateeren.

De bouw van een vleugel aan het bestaande Rijksmuseum van geologie en mineralogie is in December 1930 begonnen en in het verslagjaar voortgezet.

Gesticht werd een vulkanologisch archief.

Het Rijksmuseum voor ethnographie zag in het afgeloopen jaar zijn bezit verrijkt door den aankoop van enkele merkwaardige stukken Graeco-Boeddhistische plastiek alsmede door een belangrijke schenking van Harer Majesteits gezant te Praag, Dr. Hendrik P. N. Muller. Deze schenking bestaat uit een verzameling van ongeveer 500 ethnografische voorwerpen uit het gebied tusschen de Zambesi en de Limpopo in Oost-Afrika, welke ongeveer vijftig jaren geleden door den schenker persoonlijk te dier plaatse is bijeengebracht.

Het museum van oudheden mocht zich verheugen in verscheidene mooie aanwinsten. Vermeld zij in het bijzonder het legaat van den heer Gildemeester te Amsterdam, waardoor niet slechts een buitengewoon kostbare collectie in het bezit van het museum kwam, maar ook een belangrijk fonds voor aankoopen werd gesticht; de zeldzaam interessante romeinsche sarcophaag van Simpelveld, bij den aankoop waarvan de

vereeniging „Rembrandt" krachtigen steun verleende, en de onlangs verworven bronsjes van Loeristan, waarvan eenige der belangrijkste stukken door het Reuvens-fonds werden aangekocht.
Om het prentenkabinet op soortgelijke wijze bij te staan is in het afgeloopen jaar de vereeniging „Lucas van Leyden" gesticht.
Voorts is de Leidsche hoogeschool in het afgeloopen jaar een instelling rijker geworden, het Academisch historisch museum. Reeds in October was door den president curator de historische commissie der Rijksuniversiteit te Leiden geinstalleerd. Het doel dat men zich voorstelde was tweeledig: 1°. het bijeenbrengen van een permanente collectie en het op ongeregelde tijden organiseeren van tentoonstellingen, waardoor een beeld wordt gegeven van de geschiedenis der Leidsche universiteit; 2°. het verzamelen van gegevens betreffende de geschiedenis der Leidsche universiteit en het bijeenbrengen van documenten welke voor die geschiedenis van beteekenis zijn of kunnen worden.
Op 5 Februari werd het museum geopend.
Twee voorwerpen uit de Lakenhal, die ten nauwste verbonden zijn met de universiteit, zijn aan den Senaat aangeboden om in het Groot-auditorium te worden geplaatst. Het zijn de deuren van het orgel, dat eertijds in het Groot-auditorium was opgesteld, en het houten beeld van Justitia, dat tot de academische vierschaar in het oude stadhuis heeft behoord.
Op 5 Juni vond de opening plaats van een andere nieuwe instelling, het Nederlandsch historisch natuurwetenschappelijke museum, gevestigd in de bovenverdieping van het oude Boerhaave-laboratorium.
De inrichtingskosten van het museum zijn bestreden uit giften van belangstellenden; in de jaarlijksche bedrijfskosten zal grootendeels worden voorzien door een Rijkssubsidie.
De universiteitsbibliotheek mocht van Mevrouw de weduwe Prof. Dr. M. W. de Visser een portret van haar overleden echtgenoot ontvangen, hetwelk een eereplaats gekregen heeft in de Japansche kamer.
Ds. H. J. Couvée, predikant der Nederlandsch Hervormde Gemeente te Amerongen gaf zijn uitgebreide boekerij over de geschiedenis van het protestantisme aan de bibliotheek ten geschenke.
Mr. M. Rijke, die zijn vermogen aan de universiteit heeft vermaakt, liet zijn boekerij over rechtsgeleerdheid en letterkunde aan de bibliotheek na.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT.

College van curatoren.

Bij Koninklijk besluit van 27 Juli 1931, n°. 108, werd Jhr. Dr. H. W. L. de Beaufort met ingang van 1 October 1931 als curator herbenoemd.

Hoogleeraren, lectoren, privaat-docenten en andere docenten.

Op 15 September 1930 droeg de rector-magnificus Dr. A. A. Pulle het rectoraat over aan den hoogleeraar Jhr. Dr. B. C. de Savornin Lohman

na verslag te hebben uitgebracht van de lotgevallen dezer universiteit in het afgeloopen studiejaar.
Secretaris van den senaat was Dr. L. S. Ornstein. Assessoren waren: Dr. H. Th. Obbink, Dr. J. Boeke, Dr. L. S. Ornstein, Dr. A. G. van Hamel, Dr. B. Sjollema.
Op zijn verzoek werd eervol ontslag verleend aan den gewoon hoogleeraar Dr. H. Visscher. De gewoon hoogleeraar Dr. J. Rahder werd benoemd tot gewoon hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden.
Tot gewoon hoogleeraar werden benoemd: Dr. A. Klarenbeek, conservator aan deze universiteit om onderwijs te geven in de algemeene geneesleer, de geneesmiddel- en vergiftleer, de oogheelkunde en kliniek. Dr. D. Plooij, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam, om onderwijs te geven in de uitlegging van het Nieuwe Testament, de oud-christelijke letterkunde en de encyclopaedie der godgeleerdheid. Dr. J. Severijn, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, om onderwijs te geven in de wijsgeerige ethiek, de wijsgeerige inleiding tot de godsdienstwetenschap en de encyclopaedie der godgeleerdheid.
De leeropdracht van den hoogleeraar Dr. H. Wagenvoort werd uitgebreid met het onderwijs in de Romeinsche staatsinstellingen.
Van de nieuw benoemde hoogleeraren aanvaardden hun ambt met het uitspreken eener rede op: 29 September 1930: Ir. H. C. van Staveren (bijzonder hoogleeraar) over „De electriciteitsvoorziening van Nederland"; 6 October 1930: Dr. H. Wagenvoort over „Pax Augusta"; 13 October 1930: Dr. A. Smyers (bijzonder hoogleeraar) over „Nederlandsche muziekgeschiedenis"; 27 October 1930: Dr. F. Kögl over „Wege und Ziele der Erforschung von Naturstoffen"; 1 November 1930: Dr. J. L. Pierson (bijzonder hoogleeraar) over „De openstelling van Japan"; 3 November 1930: Dr. H. C. L. E. Berger over „De ontwikkelingsgang van overheidsmaatregelen in Nederland tegen besmettelijke veeziekten"; 8 November 1930: Dr. A. Klarenbeek over „Het kleine huisdier in het licht der geneeskunde"; 15 November 1930: Dr. Ir. J. I. J. M. Schmutzer over „Wereldbeeld en wetenschap".
Eervol ontslag werd verleend aan: Dr. I. A. Nederburgh en Dr. J. H. F. Kohlbrugge, als bijzonder hoogleeraar, vanwege het fonds ten behoeve van Indologische Studiën. De bijzonder hoogleeraar Dr. C. Spat, benoemd vanwege het fonds ten behoeve van Indologische Studiën, overleed op 30 Juni 1931. Bij Koninklijk besluit werd de „Socialistische Vereeniging tot bevordering van de studie van maatschappelijke vraagstukken", aangewezen als bevoegd aan deze Universiteit een bijzonderen leerstoel te vestigen in de sociologie. Als bijzonder hoogleeraar werd benoemd de heer R. Kuyper te Amsterdam.
Tot bijzonder hoogleeraar werden benoemd: vanwege het fonds ten behoeve van Indologische Studiën aan de Rijks-Universiteit te Utrecht Dr. J. L. Pierson om onderwijs te geven in de Japansche taal en letterkunde, en Mr. Dr. H. Westra om onderwijs te geven in het Staatsrecht van Nederlandsch Indië en het Adatrecht.

Aan het fonds ten behoeve van Indologische Studiën aan de Rijks-Universiteit te Utrecht werd vergunning verleend tot het doen houden van wetenschappelijke voordrachten gedurende het studiejaar door de heeren Mas Pryohoetomo, B. Alkema, H. Koot, Prof. Dr. J. J. van Loghem en Dr. H. Th. Fischer, onderscheidenlijk over de praktijk van het Javaansch en van het Maleisch, over het Soendaneesch, de Zending, zoomede de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, over de praktijk van het Maleisch, over de tropische hygiëne en over de volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

Den 28sten April 1931 overleed de lector in de mondheelkundige diagnostiek en kaakchirurgie, Dr. H. de Groot. Aan den lector in de heelkundige ontleedkunde bij de Veeartsenijkundige Faculteit, Dr. H. A. Vermeulen, werd op zijn verzoek — wegens gezondheidsredenen — eervol ontslag verleend.

Gedurende den afgeloopen cursus werd de toelating als privaat-docent ingetrokken van Dr. A. Klarenbeek, Dr. S. L. van Oss, Dr. C. C. van Essen en Dr. J. M. Nap. Toegelaten werden als privaat-docent om onderwijs te geven in de publiciteitsleer, Dr. W. N. van der Hout; om onderwijs te geven in de geschiedenis der Byzantynsch-Russische cultuur, Dr. L. H. Grondys; om onderwijs te geven in de Oost-Europeesche beschaving, Dr. B. Raptschinsky; en om onderwijs te geven in de psychologie en patho-psychologie van het religieuze leven, Dr. J. van der Spek.

Studenten.

In het studiejaar 1930/31 werden 2681 studenten ingeschreven, waaronder 528 vrouwelijke studenten. De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	203
rechtsgeleerdheid	157
vereenigde faculteiten van rechten en letteren	140
geneeskunde	1192
wis- en natuurkunde	552
vereenigde faculteiten van wiskunde en letteren	82
letteren en wijsbegeerte	194
veeartsenijkunde	161
totaal	2681

Dit jaar valt dus een toename met 105 studenten, te weten 41 mannelijke en 64 vrouwelijke, te constateeren.

Het aantal academische examens bedroeg 1104 [1]), waarvan 807 [1]) of 73,1 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren

[1]) Zie noot 2 op blz. 47.

deze aantallen respectievelijk 948 en 674 (71,1 %), voor de vrouwelijke 156 en 133 (85,2 %).
Het aantal promoties bedroeg 57, waaronder 6 van vrouwelijke studenten. Het praedicaat „cum laude" werd 8 maal verleend.

Er promoveerden:

in de faculteit der	rechtsgeleerdheid	0 (vorig jaar 2)
„ „ „	geneeskunde	11 („ „ 9)
„ „ „	wis- en natuurkunde	26 („ „ 26)
„ „ „	letteren en wijsbegeerte	12 („ „ 11)
„ „ „	veeartsenijkunde	8 („ „ 4)

Universitaire instellingen.

De verzamelingen voor het onderwijs bevinden zich in behoorlijken staat van onderhoud, terwijl de hulpmiddelen, voor zoover de beschikbare geldmiddelen dit mogelijk maakten, op bescheiden wijze konden worden aangevuld.
De voorbereiding van een nieuwbouw voor de organische scheikunde werd voortgezet. Na voltooiing van dien nieuwbouw zal het voor dit onderwijs in gebruik zijnde gedeelte van het Sterreboschlaboratorium worden getrokken bij de ruimten waarin het onderwijs in de hygiëne is gevestigd. Ten behoeve van laatstgenoemd onderdeel werd een aanvang gemaakt met een verbetering en uitbreiding van die lokaliteiten. Voorts werd een aanvang gemaakt met een verbetering van de huisvesting van het Anatomisch laboratorium.
Voor het gebouwencomplex aan het Janskerkhof kwam een centrale verwarmingsinstallatie gereed.
Het aantal uitgeleende boeken der universiteitsbibliotheek bedroeg 39 030 tegen 44 585 vorig jaar, terwijl het leeszaalbezoek, van 18 740 steeg tot 19 199. Bovendien werden 1271 boeken der veeartsenijkundige bibliotheek aan de Biltstraat uitgeleend tegen 1688 vorig jaar.
Ook in het afgeloopen jaar werden geschenken ontvangen, o.m. de boekerij van wijlen Prof. Dr. W. Kapteyn. Van de Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage, ontving de universiteitsbibliotheek 300 doubletten.
De afdeelingen natuurwetenschappen en medicijnen en de afdeeling rechtsgeleerdheid werden uit de groote leeszaal overgebracht naar twee vertrekken, welke vrij kwamen door de verplaatsing van het Instituut voor middeleeuwsche geschiedenis naar het gebouw Drift n°. 31.
De lokaliteiten van het perceel Drift n°. 31 te Utrecht werden gedeeltelijk bestemd voor het evengenoemd instituut en overigens ingericht tot leeszalen, te weten voor de theologie, voor de nederlandsche en oud-germaansche philologie, voor de klassieke philologie en geschiedenis, voor de wijsbegeerte, voor de nieuwe geschiedenis, voor de wiskunde en voor de economie. Hiermede is in een lang gevoelde behoefte voorzien.

Door een voor dat doel toegekend subsidie en door geschenken van particulieren werd reeds aanstonds een belangrijk boekenbezit verkregen.
Het met steun van de Rockefeller Foundation gebouwde physiologische laboratorium werd den 6den November 1930 door het bestuur van de Stichting Bouwfonds Physiologie aan den Staat der Nederlanden overgedragen.
Het gebouw en de inrichting voldoen geheel aan de eischen, welke het onderwijs en de wetenschap stellen.
Het gebouw van het pharmacologisch laboratorium blijft aan de daaraan gestelde eischen voldoen. De dierenkamer onderging dit jaar een verbetering door het aanbrengen van 10 vaste dierenhokken.
Op 1 Januari 1931 werd de akte verleden, waarbij de Stichting „Academische klinieken" in het leven werd geroepen. De klinieken voor inwendige ziekten, voor neus- keel- en oorziekten, voor huid- en geslachtsziekten, voor chirurgie, obstetrie en gynaecologie benevens de psychiatrisch neurologische kliniek zijn met ingang van dien datum onder beheer van deze stichting gebracht.
In de kliniek voor inwendige ziekten werden opgenomen 2162 patiënten hetgeen bij vorig jaar een vermeerdering aanwijst van 249.
Poliklinisch werden behandeld 17 351 patiënten tegen 16 843 vorig jaar.
Een nieuw gebouwd paviljoen voor infectieziekten werd in gebruik genomen, hetgeen als een belangrijke verbetering is aan te merken.
Het botanisch laboratorium wordt geregeld door vele buitenlanders bezocht. In het afgeloopen jaar zijn de verzamelingen weder aangevuld door verschillende geschenken, waarbij afzonderlijke vermelding verdient de verzameling tropische planten van Mevrouw de weduwe Van Vloten uit Oosterbeek. Deze verzameling zal naar Canton's Park worden overgebracht, zoodra in de groote kas aldaar een bodemverwarming zal zijn aangebracht.

RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN.

College van curatoren.

Aan het lid van het college van curatoren Jhr. Mr. Dr. L. H. N. Bosch Ridder van Rosenthal werd bij Koninklijk besluit van 5 December 1930, n°. 8 op zijn verzoek eervol ontslag verleend met dankbetuiging voor de gewichtige diensten den lande bewezen. Zijn zetel werd ingenomen door den heer H. P. J. Bloemers, benoemd tot curator bij Koninklijk besluit van 10 Februari 1931, n°. 7.

Hoogleeraren, lectoren, privaat-docenten en andere docenten.

Nadat de rector-magnificus Prof. Dr. W. J. Aalders een rede had uitgesproken getiteld: „Wetenschap als getuigenis" en nadat hij verslag had uitgebracht over de lotgevallen der universiteit in het studiejaar

1929/1930 droeg hij op 15 September 1930 het rectoraat over aan den hoogleeraar Dr. H. J. Backer.
Prof. A. G. Roos was secretaris van den Senaat terwijl de hoogleeraren Dr. W. J. Aalders, Dr. C. W. van der Pot, G. Scheltema, Dr. I. H. Gosses den rector-magnificus als assessoren bijstonden.
In den loop van den cursus aanvaardden de volgende hoogleeraren hun ambt: den 11den October 1930: Dr. P. J. Enk, benoemd om onderwijs te geven in de Latijnsche taal en letterkunde, met een rede getiteld: „De aesthetische waardeering der Latijnsche letterkunde in de 19de en 20ste eeuw"; den 14den Maart 1931: Dr. H. M. de Burlet, prosector met den persoonlijken titel van lector aan het Anatomisch laboratorium te Utrecht, benoemd om onderwijs te geven in de anatomie en embryologie, met een rede getiteld: „Over onderwijs en onderzoek in de ontleedkunde"; den 2den Mei 1931: Dr. G. Schaake, privaat-docent aan de universiteit te Amsterdam, benoemd tot hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde teneinde onderwijs te geven in de elementaire wiskunde en de meetkunde, met een rede getiteld: „De bouw der meetkunde"; den 9den Mei 1931: Dr. E. F. Zurhelle, verbonden aan de universiteitskliniek voor syphilis en dermatologie te Bonn, benoemd tot hoogleeraar in de faculteit der geneeskunde om onderwijs te geven in de huid- en geslachtsziekten, met een rede getiteld: „Die Aufgaben der Dermatologie und Venerologie"; den 12den Mei 1931: Dr. Th. C. van Stockum, vroeger lector in de nieuwere Duitsche litteratuurgeschiedenis aan deze universiteit, tevens belast met het geven van onderwijs in de Duitsche letterkunde van de middeleeuwen, benoemd tot gewoon hoogleeraar in de faculteit der letteren en wijsbegeerte om onderwijs te geven in de Duitsche letterkunde van de middeleeuwen en den nieuweren tijd, met een rede getiteld: „De Godsvoorstelling in den Duitschen minnezang vóór Walther von der Vogelweide"; den 13den Juni 1931: Dr. E. H. Hazelhoff, entomoloog aan het proefstation voor de Javasuikerindustrie te Pasoeroean, benoemd tot hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde om onderwijs te geven in de zoölogie, met een rede getiteld: „Lucht en water als milieu van dierlijk leven" en den 15den April 1931: Prof. Dr. Conte R. Bianchi Bandinelli, docent in de klassieke archaeologie aan de universiteit te Pisa, bijzonder hoogleeraar vanwege het Groninger universiteitsfonds, aangesteld om onderwijs te geven in de oud-Grieksche en voor-Aziatische archaeologie met een rede over „Kunst der antike und neuzeitliche Kritik".
Op zijn verzoek werd met ingang van 21 September 1931 aan den hoogleeraar in de botanie Dr. J. C. Schoute eervol ontslag verleend, onder dankbetuiging voor de belangrijke in zijn betrekking bewezen diensten. Dr. W. H. Arisz, buitengewoon hoogleeraar in de plantenphysiologie werd benoemd tot gewoon hoogleeraar, terwijl Dr. B. H. Danser, assistent bij de botanie, werd benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde om onderwijs te geven in de plantensystematiek.

Tot lector in de propaedeutische wiskunde werd benoemd Dr. J. Ridder, leeraar aan het lyceum te Baarn.
Aan den conservator bij het natuurkundig laboratorium Dr. R. de Laer Kronig werd het onderwijs in mechanica en quantum-mechanica opgedragen en hem tegelijkertijd de persoonlijke titel van lector verleend.
Dr. O. Bottema, leeraar aan de Rijks-h.b.s. te Groningen werd toegelaten als privaat-docent in de faculteit der wis- en natuurkunde, om onderwijs te geven in de bijzondere hoofdstukken der meetkunde.
Voorts werd op zijn verzoek de toelating van Dr. M. Schoengen, privaatdocent in de diplomatie, palaeografie en verdere hulpwetenschappen van de geschiedenis ingetrokken.
Dr. J. H. Tuntler, toegelaten als privaat-docent in de sociale hygiëne, aanvaardde zijn functie op 14 November 1930 met een openbare les over „Samenwerking en verdeeldheid bij de sociale hygiëne".

Studenten.

In het studiejaar 1930/1931 werden 1045 studenten ingeschreven, waaronder 185 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 1015 en 176.
De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	82
rechtsgeleerdheid	80
geneeskunde	454
wis- en natuurkunde	294
letteren en wijsbegeerte	135
totaal	1045

Het aantal academische examens bedroeg 411 [1]), waarvan 328 [1]) of 80 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 359 en 279 (77,7 %), voor de vrouwelijke 52 en 49 (94,2 %).
Het aantal promotiën heeft in dezen cursus 18 bedragen. Het praedicaat „cum laude" is daarbij 5 maal verleend. Over de verschillende faculteiten waren zij aldus verdeeld:

1 in de faculteit der godgeleerdheid,
6 „ „ „ „ geneeskunde (waarvan 2 cum laude),
5 „ „ „ „ wis- en natuurkunde (waarvan 1 cum laude) en
6 „ „ „ „ letteren en wijsbegeerte (waarvan 2 cum laude).

Universitaire instellingen.

De inrichting van het anatomisch embryologisch laboratorium is belangrijk gewijzigd doordat een aantal lokalen ter beschikking van de histologie moesten worden gesteld. Gevolg hiervan was dat een nieuwe practicum-

[1]) Zie noot 2 op blz. 47.

zaal moest worden ingericht voor de embryologie, dat de garderobe is verbouwd tot werkkamer en dat een nieuwe garderobe is aangebracht in het sousterrein. Een nieuwe trap maakt het mogelijk dat de studenten zonder de rust in het gebouw te verstoren, de practicumzalen en de collegezaal bereiken. Bij de snijkamer werden nieuwe toiletten en waschgelegenheden aangebracht, terwijl de lokalen die hiervoor vroeger dienst deden tot werkkamers zijn verbouwd. Een werkplaats is ingericht in een gedeelte van de verwarmingskelder.

De pharmacognostische verzameling van het pharmaceutisch laboratorium werd uitgebreid.

Het sterrenkundig laboratorium „Kapteijn" kwam in het bezit van een sterrenkijker die opgesteld werd in een draaibaren koepel.

In het germanistisch instituut is een aanvang gemaakt met de vorming van een Friesche bibliotheek.

In het biologisch archaeologisch instituut is op de zolderverdieping een werkkamertje voor studenten ingericht. De tuin is opnieuw aangelegd. Tot de belangrijkste aanwinsten behooren o.a. een afgietsel van de bisons van Tuc d'Audubert, en een aanzienlijke collectie gipsafgietsels en origineelen verkregen van graaf Bégouen te Toulouse en de directie van het museum te St. Germain sur Laie.

In verband met de huisvesting van de pharmacologie werd de bibliotheek van het physiologisch laboratorium verplaatst naar een vertrek op den beganen grond, dat tevens dienst doet als bibliotheek voor de pharmacologie en de biochemie. Het spectatorium is verbouwd tot een experimenteerzaal voor psychologische physiologie. De ruimten waarin de bibliotheek vroeger gehuisvest was, worden thans gebruikt als operatiekamer en als kamer voor experimenteele kynematografie.

Het pharmacologisch laboratorium werd in den loop van den cursus gedeeltelijk ingericht.

In het botanisch laboratorium werd de fietsenkelder verbouwd tot een complex van drie brandvrije kamers, waarvan een in gebruik is als alcoholkamer en de twee andere als physiologische werkkamers. Een nieuwe bewaarplaats voor fietsen werd aan de westzijde van het laboratorium aangebracht.

Het zoölogisch laboratorium kwam in het bezit van de uitgebreide bibliotheek van den afgetreden hoogleeraar in de zoölogie Prof. Dr. J. F. van Bemmelen.

In het anorganisch chemisch laboratorium werden twee werklokalen ingericht.

In het pathologisch anatomisch laboratorium werden twee kleine kamers tot kamer van den hoogleeraar ingericht en de bestaande lichtleiding in de kelderverdieping verbeterd. Een bliksembeveiliging werd aangebracht.

Door het overlijden van Dr. Fonger de Haan te Leeuwarden kwam de bibliotheek in het bezit van die werken der Spaansche taal en letterkunde, welke de overledene na zijn groote schenking in het najaar van 1924 nog onder eigen berusting had gehouden.

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM.

College van curatoren.

Ter vervulling der vacature, ontstaan door het aftreden van nu wijlen Mr. Dr. W. F. van Leeuwen, benoemde de gemeenteraad op 22 October 1930 tot curator Jhr. Mr. Dr. A. Röell, Commissaris der Koningin in de provincie Noordholland.
De curator Dr. C. C. Delprat, die in het jaar 1931 aan de beurt van aftreden was, werd bij Koninklijk besluit van 20 Juli 1931 n°. 69, als zoodanig herbenoemd.

Hoogleeraren, lectoren, privaat-docenten en andere docenten.

Den 15den September 1930 droeg Prof. Dr. D. van Embden het rectoraat over aan Prof. Dr. J. D. van der Waals, bij welke gelegenheid hij tevens verslag uitbracht aangaande de lotgevallen der universiteit in het afgeloopen studiejaar.
Secretaris van den senaat was Dr. J. H. Scholte.
Assessoren waren: Dr. W. J. Kühler, Dr. H. Burger, Mr. Dr. S. R. Steinmetz, Mr. Ph. Kleintjes, P. van der Wielen en Th. Limperg.
Ter gelegenheid van den jaardag der universiteit hield Prof. Dr. J. D. van der Waals op 8 Januari 1931 een rede getiteld: „De ontwikkeling der theoretische natuurkunde in de 20ste eeuw".
De gemeenteraad benoemde in zijn vergadering van 10 September 1930 tot gewoon hoogleeraar in het Staats- en administratief recht Mr. F. J. A. Huart, die op 10 November d.o.v. zijn ambt aanvaardde met het uitspreken van een rede, getiteld: „Taak en methode bij de beoefening van het administratief recht". Prof. K. R. Gallas, in den vorigen cursus benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de Fransche taal- en letterkunde, aanvaardde dit ambt op 29 September 1930 met een rede, getiteld: „Rhythmisch proza in de moderne Fransche letterkunde". Prof. Dr. W. L. L. Carol, eveneens in den vorigen cursus benoemd tot gewoon hoogleeraar in de huid- en geslachtsziekten, aanvaardde zijn ambt op 6 October 1930 met een rede, getiteld: „Standpunten en stroomingen in de leer van het eczeem". In zijn vergadering van 8 October 1930 benoemde de gemeenteraad tot gewoon hoogleeraar in de ontleedkunde Prof. Dr. M. W. Woerdeman, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Hij aanvaardde zijn ambt op 19 Januari 1931 met het uitspreken van een rede, getiteld: „In de werkplaats van een hedendaagsch anatoom". Prof. Dr. J. S. Theissen, die in den vorigen cursus was benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de Vaderlandsche geschiedenis, aanvaardde zijn ambt op 27 October met een rede, getiteld: „Uit de voorgeschiedenis van het liberalisme in Nederland". De Gemeenteraad benoemde in zijn vergadering van 6 November 1930 tot gewoon hoogleeraar in de wijsbegeerte van den godsdienst en de ethiek: Prof. Dr. A. H. de Hartog, die op 2 Februari 1931 zijn ambt met het uitspreken van een rede, getiteld: „De theologie en

hare plaats in het kader der wetenschappen" aanvaardde. Op 24 November 1930 aanvaardde Prof. G. L. Gonggrijp, die in den vorigen cursus was benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de koloniale economie, zijn ambt met een rede, getiteld: „Over de invloed van het westerse grootbedrijf op de inheemse samenleving in Nederlands Indië". De leeropdracht van Prof. Dr. A. W. de Groot werd in dier voege gewijzigd, dat deze voortaan zal zijn de Latijnsche taal- en letterkunde van de oudheid en de middeleeuwen. Prof. Mr. J. V. van Dijck overleed op 26 October 1930.

Aan Prof. Dr. Tj. de Boer werd op zijn verzoek eervol ontslag als hoogleeraar verleend, in te gaan met het einde van dezen cursus. Op uitnoodiging van het gemeentebestuur gaf Prof. S. Antoniadis, buitengewoon hoogleeraar te Leiden, aan deze universiteit een reeks colleges in het nieuw Grieksch. Aan Prof. Dr. A. H. de Hartog werd vergunning verleend tot het bekleeden van een bijzonder professoraat aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Aan Prof. Dr. P. Zeeman werd door de Parijsche universiteit de „Sorbonne" het eere-doctoraat in de natuurwetenschappen verleend. Prof. Dr. C. U. Ariëns Kappers ontving van de universiteit te Glasgow het eere-doctoraat in de rechten. Prof. Dr. J. J. van Loghem vertegenwoordigde de Nederlandsche regeering op het 2de Internationale congres voor gezondheidstechniek, dat van 20 tot 25 April 1931 te Milaan gehouden is. Bij de viering van het 50-jarig bestaan van de „Ecole des Hautes Etudes Commerciales" van de Kamer van Koophandel te Parijs vertegenwoordigde Prof. Limperg de universiteit. Aan den bijzonderen hoogleeraar vanwege de vereeniging voor Oost-Europeesche cultuurgeschiedenis, Prof. Dr. B. Becker, werd door curatoren toegang tot en raadgevende stem in de vergaderingen van den senaat verleend. De in den vorigen cursus benoemde lector in de Spaansche taal- en letterkunde Mr. Dr. J. A. van Praag aanvaardde op 19 September 1930 zijn ambt met een openbare les over „Huidige opvattingen over den Cid der historie". Door het curatorium van het bijzonder lectoraat der Nederlandsch-Duitsche vereeniging werd tot lector benoemd Dr. W. Kayser, die zijn ambt op 4 November 1930 aanving met een openbare les over: „Renaissance um 1800 in Deutschland".

De inzending van deze universiteit op de Internationale tentoonstelling te Luik in 1930, samengesteld door de professoren Zeeman, Pannekoek, Ariëns Kappers, Brouwer en Westerdijk en den lector Michels, werd met de Grand Prix bekroond.

Als privaat-docenten werden voor de eerste maal toegelaten Dr. H. E. Enthoven in de nieuwere diplomatieke geschiedenis; Dr. B. H. van 't Hooft in de Duitsche letterkunde van de 15de en 16de eeuw; Dr. H. Freudenthal in de wiskunde; Dr. J. A. F. Orbaan in de documenteele cultuurgeschiedenis van Europa, in het bijzonder van Italië na de renaissance, in betrekking tot de Nederlanden; Dr. E. van Raalte in het Volkenbondsrecht; Dr. Th. M. Chotzen in de Keltische taal en letterkunde; Dr. J. Tinbergen in de wiskundige methode in de statistische analyse en

haar toepassingen op het bedrijfsleven en Dr. J. W. A. van Kol in de verwantschapsmeetkunde.
Dr. G. Schaake wenschte van de hem verleende toestemming om als privaat-docent op te treden geen gebruik meer te maken in verband met zijn benoeming als hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen.
Opnieuw toegelaten werd mej. Dr. J. A. H. Posthumus.
Het privaat-docentschap van Dr. G. A. Dudok werd uitgebreid in dien zin, dat hij tevens onderwijs zal mogen geven in de didactiek en methodiek van het Engelsch voor het gymnasiaal en middelbaar onderwijs.

Studenten.

In het studiejaar 1930/1931 werden 2295 studenten ingeschreven, waarvan 610 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 2202 en 606.

De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	44
rechtsgeleerdheid	300
geneeskunde	755
wis- en natuurkunde	464
wiskunde en letteren	76
letteren en wijsbegeerte	477
handelswetenschappen	182
totaal	2295 [1]

Het aantal academische examens bedroeg 753 [2], waarvan 612 [2] of 81,3 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 572 en 462 (80,7 %), voor de vrouwelijke 181 en 150 (82,9 %).
Het getal promotiën heeft in dezen cursus 56 bedragen. Het praedicaat „cum laude" is daarbij 7 maal verleend.

Universitaire instellingen.

Zoowel het universiteitsgebouw als de gebouwen der laboratoria bevonden zich in voldoenden staat van onderhoud.
Op 17 October 1930 werden de nieuwe kliniek en het laboratorium van Prof. Snapper in paviljoen I van het Wilhelmina-gasthuis in gebruik genomen; de in dit ziekenhuis ondergebrachte kliniek van Prof. W. M. de Vries werd op 3 November 1930 geopend.

[1] Waarvan 3 studenten, die voor 2 faculteiten ingeschreven zijn.
[2] Zie noot 2 op blz. 47.

Prof. Dr. Tj. de Boer schonk zijn belangrijke verzameling boekwerken over wijsbegeerte, geschiedenis der wijsbegeerte en psychologie (ruim 1000 deelen) aan de universiteit.

VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM.

College van curatoren.

In het college van curatoren kwam dit jaar geen verandering.

Hoogleeraren.

De hoogleeraar Dr. H. J. Pos werd op 17 September 1930 als rector-magnificus vervangen door den hoogleeraar Dr. H. H. Kuyper. Als ab-actis werd de hoogleeraar Dr. H. Dooyeweerd vervangen door diens ambtgenoot Dr. D. H. Th. Vollenhoven.
Als voorzitters der faculteiten fungeerden in de faculteit der godgeleerdheid Dr. F. W. Grosheide, in die der rechtswetenschap Dr. H. Dooyeweerd en in die der letteren Dr. D. H. Th. Vollenhoven.
Door den hoogleeraar Dr. H. J. Pos werden bij de overdracht van het rectoraat vermeld de lotgevallen van de universiteit in het cursusjaar 1929/1930.
Op 20 October werd in verband met het 50-jarig bestaan der universiteit, in de openbare zitting van den academischen senaat door den rector-magnificus een herdenkingsrede gehouden over den oorsprong, den groei en de ontwikkeling van deze instelling.
Mr. P. S. Gerbrandy, benoemd tot gewoon hoogleeraar in de faculteit der rechtswetenschap, aanvaardde op 26 September 1930 zijn ambt met het uitspreken eener rede, getiteld: „Eenige opmerkingen over de verhouding van handelsrecht en arbeidsrecht". Dr. G. J. Sizoo, benoemd tot gewoon hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde, aanvaardde op 3 October 1930 zijn ambt met het uitspreken van een rede, getiteld: „Radio-activiteit en atoomtheorie". Dr. J. F. Koksma, benoemd tot gewoon hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde, aanvaardde op 10 October 1930 zijn ambt met het uitspreken van een rede, getiteld: „Benaderingsproblemen bij irrationeele getallen". Dr. M. van Haaften, benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde aanvaardde op 10 October 1930 zijn ambt met het uitspreken van een rede, getiteld: „Notatie en Methode in de elementaire verzekeringswiskunde".

Studenten.

In het studiejaar 1930/1931 werden 494 studenten ingeschreven, waaronder 24 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 464 en 18.

De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	285
rechtsgeleerdheid	109
geneeskunde	7
wis- en natuurkunde	9
letteren en wijsbegeerte	88
totaal	494 [1]

Het aantal academische examens bedroeg 141 [2]), waarvan 123 [2]) of 87,2 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 138 en 121 (87,6 %), voor de vrouwelijke 3 en 2.
Het aantal promotiën heeft in dezen cursus 8 bedragen.
Ingevolge besluit van den senaat van 30 Mei 1930, werd in de openbare senaatszitting op 20 October, ter herdenking van het 50-jarig bestaan der universiteit, het doctoraat in de godgeleerdheid — honoris causa — verleend aan de heeren Prof. Dr. J. Sebestyen te Budapest; Ds. D. Bakker te Santpoort en Ds. J. C. Rullmann te Wassenaar en voorts in de faculteit der rechtsgeleerdheid aan den heer H. Colijn, te 's-Gravenhage.

Universitaire instellingen.

De bibliotheek blijft zich ontwikkelen en onderging door aankoop van oude en nieuwe werken op velerlei gebied, en door geschenken belangrijke uitbreiding. Een aanvang werd gemaakt met het inrichten van een afzonderlijke boekerij voor de nieuwe faculteit wis- en natuurkunde. Het bezoek en de uitleening blijven toenemen.

ROOMSCH KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN.

College van curatoren.

In de samenstelling van het college kwam geen verandering.

Hoogleeraren, lectoren en andere docenten.

Op 15 September 1930 droeg de rector-magnificus Mr. J. H. P. Bellefroid zijn waardigheid over aan den hoogleeraar Dr. J. Ph. E. Drerup, na verslag te hebben gegeven van de lotgevallen der R. K. universiteit in het afgeloopen jaar.

[1]) Waaronder 4 studenten, die voor 2 faculteiten ingeschreven zijn.
[2]) Zie noot 2 op blz. 47.

Secretaris van den senaat was de hoogleeraar Mr. Dr. J. van der Grinten. Assessoren waren: Mr. Dr. Ch. Raaijmakers en Dr. R. Jansen.
Op 17 October 1930 hield de rector-magnificus ter herdenking van den 7den diës natalis der hoogeschool een openbare rede, getiteld: „Perioden der klassieke philologie".
Aan Dr. A. Baumstark, buitengewoon hoogleeraar in semitische taal- en letterkunde en vergelijkende liturgiegeschiedenis, werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend met ingang van 1 December 1930. Aan Dr. F. Roels, buitengewoon hoogleeraar in de empirische en toegepaste zielkunde, werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend met ingang van 1 Februari 1931. Dr. F. J. de Waele, lector in de klassieke archaeologie, werd met ingang van 1 Januari 1931 benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de klassieke archaeologie. Dr. de Waele aanvaardde zijn ambt op 7 Februari 1931 met een rede, getiteld: „Romeinsch Nijmegen". De lector, Dr. A. Mulders, wiens benoeming in het vorig jaarverslag werd vermeld, aanvaardde zijn ambt op 3 October 1930 met een lezing, getiteld: „Kerk en missie in theologische en historische belichting". De lector W. A. G. Doyle Davidson, wiens benoeming in het vorig jaarverslag werd vermeld, aanvaardde zijn ambt op 15 October 1930 met een lezing, getiteld: „A new chapter in the History of English Prose".
Dr. Th. Rutten, hoofdassistent van het psychologisch instituut, benoemd tot opvolger van Dr. F. Roels, om onderwijs te geven in empirische en toegepaste zielkunde, speciaal voor de opvoedkunde, aanvaardde zijn ambt op 6 Maart 1931 met een rede, getiteld: „Nieuwe gezichtspunten in de methodiek der experimenteele psychologie".
Nog werd benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de diplomatiek en palaeographie Dr. W. Lampen O.F.M. te Weert.

Studenten.

In het studiejaar 1930/1931 werden 441 studenten ingeschreven, waaronder 68 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 444 en 76.

De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	54
rechtsgeleerdheid	167
letteren en wijsbegeerte	220
totaal	441

Het aantal academische examens bedroeg 129, waarvan 101 of 78,3 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 115 en 88 (76,5 %), voor de vrouwelijke 14 en 13 (92,9 %). Het getal promotiën heeft in dezen cursus 9 bedragen. Het praedicaat „cum laude" werd daarbij 3 maal verleend.

Universitaire instellingen.

Het senaatsgebouw op het Keizer Karelplein verkeert in goeden staat. De instituutsgebouwen verkeeren eveneens in goeden staat, doch het is een dringende eisch, dat deze aan de buitenzijde geschilderd worden. De aula met bijlokalen kwam gereed, doch is nog niet in gebruik genomen.

TECHNISCHE HOOGESCHOOL TE DELFT.

College van curatoren.

De curator Dr. Ir. F. G. Waller werd herbenoemd met ingang van 6 Juli 1931.

Op 27 Augustus 1931 overleed de curator Zijne Excellentie Mgr. Dr. W. H. Nolens.

De secretaris van het college, Jhr. Ir. H. Strick van Linschoten werd opnieuw voor den tijd van 5 jaar herbenoemd met ingang van 1 April 1931.

Hoogleeraren, lectoren, privaat-docenten.

Rector-magnificus was de hoogleeraar Dr. Ing. Ir. H. S. Hallo en secretaris van den senaat de hoogleeraar Ir. H. ter Meulen.

Assessoren waren de hoogleeraren: Dr. F. Schuh, Ir. W. Schermerhorn, Ir. J. G. Wattjes, Dr. J. M. Burgers, Ir. E. J. F. Thierens, Dr. Ir. A. J. Kluyver en Ir. C. L. van Nes.

De hoogleeraar T. K. L. Sluyterman overleed op 8 Juni 1931. De oud-hoogleeraar Dr. Ir. M. W. Beijerinck overleed op 1 Januari 1931.

Aan den hoogleeraar A. F. Gips werd wegens gezondheidsredenen met ingang van 1 September 1930 eervol ontslag verleend. In deze vacature werd voorzien door de benoeming van den heer H. M. Luns tot hoogleeraar in de afdeeling der bouwkunde met ingang van 1 September 1931. Aan den hoogleeraar Ir. J. A. G. van der Steur werd met ingang van 1 September 1931 op zijn verzoek eervol ontslag verleend. Aan den buitengewoon-hoogleeraar Ir. I. P. de Vooys werd op zijn verzoek met ingang van 1 September 1930 eervol ontslag verleend. In deze vacature werd voorzien door de benoeming tot buitengewoon hoogleeraar van den heer Ir. H. Hesselink. De buitengewoon hoogleeraar Dr. Ir. W. Th. Bähler werd met ingang van 1 Januari 1931 benoemd tot gewoon hoogleeraar. Bij Koninklijk besluit van 4 Augustus 1931, n°. 27, is het Delftsch Hoogeschoolfonds aangewezen als bevoegd om bij de afdeeling Algemeene wetenschappen aan de Technische hoogeschool een bijzonderen leerstoel te vestigen voor het doen geven van onderwijs in de theoretische natuurkunde. De oud-lector voor den ijk, J. G. Berck, overleed 9 Februari 1931. Met ingang van 1 Februari 1931 werd benoemd tot lector voor den ijk, de heer J. R. van Beek, ijker, chef van dienst te Amsterdam. Op 7 October 1930 ving de heer Ir. A. J. Mollinger, benoemd tot lector in de afdeeling der werktuigkunde en scheepsbouwkunde zijn lessen aan om onderwijs te geven in de werktuigbouwkunde. De privaat-docent Dr. Ir. W. D.

Cohen, hield op 10 October 1930 een openbare les. De privaat-docent Dr. Ir. M. J. van Tusschenbroek, hield op 21 Januari 1931 een openbare les. Bij beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd op zijn verzoek de toelating van Ir. J. C. Arkenbout Schokker als privaat-docent in de afdeeling der werktuigbouwkunde en scheepsbouwkunde ingetrokken.

Studenten.

In het studiejaar 1930/1931 werden 1734 studenten ingeschreven, waaronder 77 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 1539 en 57.
De verdeeling naar de studierichting was als volgt:

civiel ingenieur	264
bouwkundig ingenieur	129
werktuigkundig ingenieur	407
scheepsbouwkundig ingenieur	30
electrotechnisch ingenieur	299
scheikundig ingenieur	381
mijningenieur	109
natuurkundig ingenieur	64
ijker	2
volledig ingeschreven, doch niet voor een bepaalde studierichting	64
totaal	1734 [1]

Het aantal academische examens bedroeg 822 [2], waarvan 487 [2] of 59,2 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 791 en 468 (59,1 %), voor de vrouwelijke 31 en 19 (61,3 %). Het getal promotiën heeft in dezen cursus 12 bedragen. Het praedicaat „cum laude" is daarbij 4 maal verleend.

Instellingen der hoogeschool.

Het nieuwe gebouw voor technische physica werd op 13 November 1930 geopend. Een aanvang werd gemaakt met de verbouwing van het voormalige Rijkskleedingmagazijn, bestemd voor de huisvesting van de afdeeling der bouwkunde. Gelden zijn uitgetrokken voor het stichten van een eigen gebouw voor het waterbouwkundig laboratorium, thans ondergebracht in den kelder van het gebouw voor weg- en waterbouwkunde. In het laboratorium voor electrotechniek wordt de behoefte gevoeld aan een hoogspanningslaboratorium. Door de overbrenging van de natuurkunde naar een eigen gebouw, was het noodig in het laboratorium voor electrotechniek eenige vrijgekomen lokalen nieuw in te richten.

[1] Waaronder 15 studenten, die voor 2 studierichtingen ingeschreven zijn.
[2] Zie noot 2 op blz. 47.

Het laboratorium voor zwakstroom kon dan ook vrij spoedig na het begin van den cursus in bedrijf worden genomen. De inrichtingen voor twee laboratoria zijn voor het grootste deel in eigen beheer uitgevoerd, voor zoover het verplaatsen of aanbrengen van geleidingen en apparaten betrof. Met de verbouwing van eenige lokalen van het radio-laboratorium en de uitbreiding van het dynamolokaal werd tegen het einde van den cursus begonnen. Tegen het einde van den cursus werden dan ook de electrische inrichtingen voor de uitbreiding van het dynamolokaal ontworpen en voor zoover zij inrichtingen voor het onderwijs betroffen rechtstreeks uitgevoerd. In het ketelhuis werden verder voorzieningen getroffen, welke noodzakelijk waren, ten einde ook het verwarmingsbedrijf voor het laboratorium voor technische physica in gang te kunnen houden. In het gebouw van de bibliotheek werden twee paneelen afgeleverd van de serie schilderingen, welke door het Nederlandsch Kunstverbond geschonken werden. De verzamelingen, inrichtingen en hulpmiddelen van weg- en waterbouwkunde bevinden zich in goeden staat. De verzameling hulpmiddelen werd uitgebreid door aankoop van boeken, instrumenten, machines, modellen, etc. benevens door vervaardiging van autographieën, aanmaak van lantaarnplaatjes, enz. De verzamelingen van bouwkunde verkeeren in behoorlijken staat. De afdeelings-boekerij werd op gebruikelijke wijze door aankoop uitgebreid. De boekerij-Leliman is, voor zoover zulks mogelijk was, geregeld, en wacht op overplaatsing naar het nieuwe gebouw voor bouwkunde, om geheel afgewerkt te worden. Van de verzameling-Peters is slechts een klein deel in ontvangst genomen kunnen worden. Zoodra de daarvoor bestemde zaal in het nieuwe gebouw gereed is, kan met de ontvangst en regeling van het verdere gedeelte worden begonnen. De toestand van de verzameling scheepsmodellen en op scheepsbouw betrekking hebbende bescheiden is in het algemeen goed. Een model van een Amerikaansch zeiljacht werd door het personeel aangemaakt. De toestand van de inrichtingen en hulpmiddelen voor het onderwijs is goed. Eenige nieuw uitgekomen boekwerken over scheepsbouw etc. werden aangeschaft. Een aantal diagrammen en teekeningen werden wederom samengesteld en gedrukt, ten einde op de colleges kosteloos te worden uitgereikt aan studenten. Ten geschenke werden ontvangen eenige teekeningen van schepen. Het instrumentarium voor de waarneming van snelle fluctuaties in een luchtstroom in het laboratorium voor aero- en hydrodynamica werd verder uitgebreid. De hulpmiddelen hiertoe werden aangevuld met eenige toestellen. Ten behoeve van fotografische opnamen werd een verlichtingsinstallatie aangeschaft. In de werkplaats werden verschillende toestellen vervaardigd. Voor de bibliotheek werden eenige boekwerken aangeschaft terwijl voorts een groot aantal publicaties werd ontvangen van buitenlandsche laboratoria in ruil voor publicaties omtrent in het laboratorium verrichte onderzoekingen. De verzameling van hulpmiddelen voor mechanische technologie werd verrijkt door aanschaffing van een rondslijpmachine. De werktuigen en de hulpmiddelen in het laboratorium voor werktuig-

kunde verkeeren in goeden toestand. Door aanvullingen en door het aanbrengen van verbeteringen wordt steeds zooveel mogelijk getracht de inrichtingen aan moderne eischen te laten voldoen. Omtrent den staat der verzamelingen, inrichtingen en hulpmiddelen voor electrotechniek zijn geen bijzondere opmerkingen te maken. Tal van geschenken werden ontvangen ten behoeve van het laboratorium, terwijl ook het zwakstroomlaboratorium en het radiolaboratorium vele geschenken ontving. De onderzoekingen in het laboratorium voor korte golven werden met kracht voortgezet en zullen nog verder worden uitgebreid. De toestand der verzamelingen, inrichtingen en hulpmiddelen in het laboratorium voor organische scheikunde is over het algemeen gunstig. De verzameling werd aangevuld met een aantal praeparaten. De hulpmiddelen werden zooveel mogelijk op de hoogte van den tijd gehouden, opgesteld werd een inrichting voor het verkrijgen van krachtig monochromatisch licht, een inrichting, die van groote beteekenis is voor het onderzoek van optisch actieve stoffen. De toestand der verzamelingen, inrichtingen en hulpmiddelen in het laboratorium voor oliën en vetten is voldoende. Aanwinsten of verliezen hadden niet plaats. In het belang van wetenschappelijk onderzoek naar de houdbaarheid van verven en vernissen werd een kleine installatie aangebracht, welker oprichting gedeeltelijk in eigen beheer werd uitgevoerd. De toestand van de verzamelingen, inrichtingen en hulpmiddelen in het laboratorium voor metallographie is goed. Verliezen hadden niet plaats. Aangeschaft werden een paar microscopen, benevens een machine voor het doen van fijnmeting op de elastische nawerking van staalsoorten bij hooge temperatuur. Ook de toestand van de verzamelingen, inrichtingen en hulpmiddelen in het laboratorium voor microbiologie is in het algemeen bevredigend. De verzameling der levende microben onderging een niet onbelangrijke uitbreiding door ruiling met andere laboratoria, alsmede tengevolge van isoleering van nieuwe soorten in het laboratorium. De verzameling planteneconomische producten in het laboratorium voor technische botanie verkreeg eenige belangrijke aanwinsten. De verzamelingen, inrichtingen en hulpmiddelen in het laboratorium voor docimasie en metallurgie verkeeren in goeden toestand. Verscheidene monsters erts van enkele honderden kilogrammen werden ten geschenke ontvangen. Een electrische Héroult-oven en eenige kleinere electrische buisovens werden aangeschaft. Voorts werd ten geschenke ontvangen een „James" concentratie-tafel, om zand en slikproducten te concentreeren. De verzameling van het laboratorium voor delfstofkunde bevindt zich in goeden staat. Met de systematische catalogiseering van de oude verzamelingen van mineralen en gesteenten wordt geregeld voortgegaan. Door aankoop werden de verzamelingen eenigzins uitgebreid. De ertsverzameling van het laboratorium voor ertskunde is door aankoop of door verzameling gedurende excursies verrijkt. Ten behoeve van het ertslaboratorium zijn nieuwe werktuigen aangeschaft. Voor het laboratorium voor palaeontologie werd ten geschenke ontvangen een groote verzameling fossielen en gesteenten, die een overzicht

geven van het geheele Limburgsche carboongebied. De verzamelingen werden voorts uitgebreid en ten deele aangevuld door aankoop van materiaal. Ten behoeve van het laboratorium werden eenige moderne toestellen aangeschaft.
Het aantal bezoekers aan de bibliotheek bedroeg 12 122, dat aan de leeszaal 6445, terwijl er geraadpleegd werden 27 932 boeken.
In de leeszaal werden geraadpleegd 2196 boeken. Uitgeleend werden 16 144 boeken. Het aantal banden bedroeg op 1 September 1930: 114 549 stuks. Door aankoop en schenking steeg het aantal banden op 1 September 1931 tot 118 159 stuks.
Met de bewerking van den systematische catalogus werd voortgegaan, evenzoo met den trefwoorden-catalogus.
Tot den centralen technischen catalogus traden twee boekerijen toe, zoodat er thans 31 boekerijen zich hebben aangesloten. Het aantal titels in dezen catalogus steeg van 34 400 tot 44 400.

LANDBOUWHOOGESCHOOL TE WAGENINGEN.

College van curatoren.

In de samenstelling van het college van curatoren kwam in het verslagjaar geen wijziging.

Hoogleeraren, lectoren en andere docenten.

Tijdens het 13de studiejaar trad als rector-magnificus op de hoogleeraar M. F. Visser en als secretaris van den senaat de hoogleeraar Dr. W. K. J. Roepke. Assessoren waren de hoogleeraren Beekman en Thal Larsen.
Ter gelegenheid van de herdenking van den stichtingsdag der hoogeschool sprak de rector-magnificus op 9 Maart 1931 eene openbare rede uit, getiteld: „De techniek in den landbouw".
Door het Fonds ten behoeve van de opleiding van suikergeëmployeerden werd benoemd tot bijzonder hoogleeraar, om onderwijs te geven in de cultuur van het suikerriet, Dr. J. M. Geerts, oud-onder-directeur van het proefstation voor de Javasuikerindustrie en oud-landbouwkundig adviseur van de Nederlandsch-Indische Landbouwmaatschappij te 's-Gravenhage.
Bij Koninklijk besluit werd met ingang van den dag, waarop hij zijn ambt zou aanvaarden, benoemd tot lector aan de landbouwhoogeschool, om onderwijs te geven in de physische en de colloïd-chemie, Dr. H. J. C. Tendeloo te Wassenaar. Dr. Tendeloo aanvaardde op 2 Februari 1931 zijn ambt met het uitspreken van eene rede over „Localisaties op grensvlakken".
Bij Koninklijk besluit werden Ir. J. G. Hazeloop te Alkmaar, Ir. C. Ph. Moerlands te Boskoop en Ir. K. Volkersz te Lisse opnieuw belast met het geven van cursussen in respectievelijk groenten-, boom- en bloembollenteelt aan de landbouwhoogeschool gedurende het jaar 1931.

Bij Koninklijk besluit werd Ir. C. Koeman te Aalsmeer opnieuw belast met het geven van een cursus in bloementeelt aan de landbouwhoogeschool gedurende het jaar 1931.
Bij Koninklijk besluit werd Ir. H. G. A. Leignes Bakhoven te Leeuwarden opnieuw belast met het geven van cursussen in veevoedingsleer aan de landbouwhoogeschool gedurende het tijdvak van 1 September 1931 tot 1 September 1932.

Studenten.

Het aantal studenten bedroeg in het studiejaar 1930/1931 456, waaronder 12 vrouwelijke studenten. Het vorige jaar bedroeg het aantal studenten 420.
Het aantal examens bedroeg 382, waarvan 185 of 48,4 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren de getallen respectievelijk 375 en 182 (48,5 %), voor de vrouwelijke 7 en 3 (42,9 %).
In het afgeloopen jaar vonden 6 promoties plaats, waarbij 2 maal het praedicaat „cum laude" werd toegekend.

Instellingen der hoogeschool.

Met den bouw van een nieuw laboratorium voor landbouwscheikunde op de gronden, waarvan de aankoop in het voorgaande verslag werd vermeld, werd een aanvang gemaakt. Tegen het einde van het studiejaar naderde het zijne voltooiing.
Overwogen werd, op welke wijze de ruimte in de beide vleugels van het hoofdgebouw, nadat Prof. Hudig zijn nieuwe laboratorium zou hebben betrokken, het doelmatigst tusschen den hoogleeraar Olivier en den lector Tendeloo verdeeld zou kunnen worden.
Het bedrijfsgebouw op de terreinen voor tuinbouwplantenteelt werd in gebruik genomen.
Opnieuw maakte de voorziening in het ruimtegebrek, veroorzaakt door de toeneming van het aantal studeerenden, een onderwerp van ernstige zorg uit.
Voorloopig werd besloten, de zolderverdieping van het hoofdgebouw in te richten ten behoeve van het onderwijs in de hydraulica, de tropische cultuurtechniek en de boschbouwarchitectuur zoomede van dat in de werktuigkunde en het werktuigkundig teekenen. De daardoor in het achtergebouw op „Duivendaal" vrijkomende ruimte zou dan gebezigd kunnen worden voor vergrooting van het laboratorium voor mineralogie en geologie, terwijl het laboratorium voor natuurkunde door een aanbouw op den beganen grond zou worden uitgebreid.
Door het beschikbaar komen van een extra-bedrag werd het mogelijk, uitvoering te geven aan het denkbeeld tot stichting van een nieuw laboratorium voor plantkunde in het arboretum. De aanvankelijk aanwezige geldmiddelen zouden slechts hebben toegelaten, dat aan de nijpendste

behoeften van het onderwijs door vergrooting van het bestaande laboratorium in het hoofdgebouw zou zijn tegemoet gekomen.
De ten uitvoerlegging der plannen tot verbetering van de huisvesting van het onderwijs in zuivelbereiding werd opgeschort in verband met de benoeming van eene commissie door den Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw, aan welke werd opgedragen, voorlichting te verschaffen omtrent de vraag, of door meer samenwerking tusschen de bestaande instituten voor wetenschappelijk zuivelonderzoek met de voor dat doel beschikbare Rijksgelden niet een nog belangrijk nuttiger effect kon worden verkregen dan thans het geval is, en of die grootere samenwerking wellicht nog tot besparing van uitgaven zou kunnen leiden.
Het instituut voor phytopathologie, bestaande uit de laboratoria voor mycologie en aardappelonderzoek en voor entomologie te Wageningen alsmede uit het laboratorium voor bloembollenonderzoek te Lisse, werd in het verslagjaar naar buiten vertegenwoordigd door Prof. Dr. van Slogteren.
In het laboratorium voor mycologie en aardappelonderzoek werd voortgegaan met de studie van virusziekten, in het bijzonder die van den aardappel en de framboos. Bij het onderzoek naar ziekten van kool en erwten werd vooral aandacht geschonken aan den invloed der bemesting.
De studie van eene voor het vasteland van Europa nieuwe schimmelziekte van den Douglasspar werd voortgezet; speciaal werd nagegaan de vatbaarheid van rassen en individuen van deze boomsoort.
Bij de nadere bestudeering van tarweziekten bleek, dat in Nederland verschillende rassen van bruine roest voorkomen en dat dit waarschijnlijk ook het geval is met de nog belangrijker gele roest. In het algemeen werden grooter verschillen waargenomen tusschen de vatbaarheid van tarwerassen voor gele roest en meeldauw dan tusschen die ten opzichte van bruine roest. Dit voorloopige resultaat versterkt het vermoeden, dat het vatbaarheidsonderzoek van veel belang voor de tarwecultuur kan worden.
De veronderstelling, dat ook verbouw van gerst en rogge het optreden van den tarwehalmdooder bevordert, vond bevestiging.
Geconstateerd werd toenemende infectie van tarwe door Claviceps purpurea en door Septoria nodorum.
In het laboratorium voor entomologie werden de onderzoekingen omtrent de iepenziekte en de suikerbietenvlieg voortgezet. Met betrekking tot de eerste werd in het bijzonder nagegaan de leefwijze van een sluipwesp, die de vermenigvuldiging der iepenspintkevers tegengaat. Bovendien werd de werking van een groot aantal chemische praeparaten onderzocht, welke in aanmerking zouden kunnen komen om iepeboomen tegen den spintkever te beschermen.
De bietenvlieg werd voorloopig voornamelijk in het veld bestudeerd.
Aan de ten vorigen jare begonnen onderzoekingen over den bastaardsatijnvlinder, den echten satijnvlinder en den dennenbladwesp, werd voortgewerkt. Ter hand genomen werd eene studie van den Brachyderuskever, die een ernstig gevaar dreigt te worden voor jonge dennenbosschen,

benevens een onderzoek van eene Sminthurussoort, die veelvuldig in kassen optreedt en uit het buitenland geïmporteerd zou zijn.
Medewerking werd verleend aan het systematisch onderzoek van de terreinen van „de Ginkel", bij Ede. Voorloopig bepaalde deze zich tot het verzamelen van materiaal.
Voorts werden nasporingen gedaan naar een eventueel verband tusschen eene ziekte van aardbeiplanten en daarop levende mijten, terwijl ten slotte gegevens verzameld werden omtrent den z.g. „Nachfrass" van den grooten berkenspintkever.
De insecten-collecties werden, mede door schenkingen, uitgebreid.
Publicaties zagen het licht o.a. over bladluizen van Noord-Italië, de bietenvlieg, een galvormend insect, de bloedluis, de iepenziekte en den berkenspintkever.
In het verslagjaar werden in het laboratorium voor bloembollenonderzoek de onderzoekingen over het „geelziek" der hyacinthen voortgezet. Nader bestudeerd werd de „bodemvisitatie" der bollen in verband met de besmettingskans, welke deze wijze van handelen voor nog gezonde bollen kan medebrengen. Daarbij bleek, dat een besmet mes achtereenvolgens nog zeven gezonde bollen ziek kan maken.
Een groot aantal kweekers ging over tot de door het laboratorium tegen het „geelziek" uitgewerkte methode van het „heetstoken" der hyacinthen, waarbij de bollen in de schuren gedurende vier weken aan eene temperatuur van 100° F. worden blootgesteld.
In verband met deze ziekte werd eene verhandeling gepubliceerd, getiteld: „Ueber die Atmung und die Absterbeerscheinungen bei Hyacinthenzwiebeln bei höheren Temperaturen in Zusammenhang mit der Bekämpfung der Gelbkrankheit".
Van de overige hyacinthenziekten moet het optreden van de „kwade grond" vermeld worden. Steeds werd daarbij sclerotium tuliparum geïsoleerd.
Een rottingsverschijnsel, dat tijdens den broei bij sommige soorten van hyacinthen sterk optrad, bleek door bacillus caratovorus veroorzaakt te worden.
Voortgezet werden de onderzoekingen omtrent het „omvallen" der tulpen. Nagegaan werd de invloed, die verschillende voedingszouten daarbij uitoefenen.
In het belang van de bestrijding van het „smeul" der tulpen werden desinfectieproeven genomen met verschillende chemicaliën. Behandeling met 1 % formaline-oplossing bleek de beste resultaten te geven. Hierover zag eene voorloopige publicatie het licht: „De behandeling van het plantgoed van tulpen met verschillende desinfectantia".
Een uitvoerig onderzoek werd ingesteld naar den invloed van warmwaterbehandeling op partijen narcissen, die door het „bolrot" waren aangetast. Chemicaliën bleken de schadelijke werking dier behandeling voor de nog gezonde bollen niet alleen op te heffen, maar in een gunstigen invloed om te zetten.

Voortgezet werd het onderzoek der gladiolenziekten.
Veel aandacht werd geschonken aan de behandelingswijzen van hyacinthen, tulpen en narcissen in verband met het vervroegen van den bloei. Hieromtrent werd gepubliceerd:
„Vroegbloei en verzending van onze bolgewassen".
De in overleg met eenige Duitsche phytopathologen genomen proefnemingen aangaande de „bollenmijt" toonden aan, dat de bloeicapaciteit der bollen door de aanwezigheid der mijten in geen enkel opzicht beinvloed werd.
Tenslotte vormden de mozaïekziekten een onderwerp van studie.
Door het instituut voor landbouwwerktuigen werden naast het verstrekken van de gebruikelijke adviezen omtrent landbouwwerktuigen onderzoekingen ingesteld over motorsproeiers, motortrekkers, scilibrandbluschapparaten, koel- en verwarmingsinstallaties voor bollenschuren.
Veel tijd werd besteed aan het voor practisch werk in den Wieringermeerpolder geschikt maken van een grooten greppelploeg en van den molploeg voor het in den bodem aanbrengen van houten draineeringskokers.
Demonstraties werden gehouden met den remrosmolen te Winterswijk, met een Laurent-waterplanten-maaimachine nabij Ulft, met greppelploegen te Laag-Soeren en met verschillende motormaaimachines te Wageningen.
Overeenkomstig verstrekte adviezen werden poldergemalen gebouwd of gewijzigd door de Waterschappen Bombay, Hoef en Haag, Noorderveld, Poortvliet, Veen en Wijk, alsmede Zuiderveld.
Ten behoeve van graanmaalderijen en zuivelfabrieken werden talrijke adviezen verstrekt, terwijl verscheidene installaties, volgens vroegere adviezen geleverd, gecontroleerd werden.
Voor nieuwe landbouwgebouwen werden 79 plannen verstrekt; hieronder bevonden zich 50 nieuwe ontwerpen. Voorts werden vele adviezen voor verbouwingen en op bouwtechnisch gebied, zoowel mondeling als schriftelijk, uitgebracht. Medewerking werd verleend aan bouwcommissies van landbouwmaatschappijen en bij stalwedstrijden.
Vanwege het instituut voor veredeling van landbouwgewassen werden 323 proefvelden buiten Wageningen aangelegd en wel voor voederbieten, koolrapen, wortelen, uien, klaver, karwei, zomergerst, maïs en verschillende andere gewassen.
De noodige drogestof-bepalingen van voederbieten, waarvoor de meeste proefvelden dienden, geschiedden door het instituut, een deel der chemische analyses van maïs had plaats aan het Rijkslandbouwproefstation voor veevoederonderzoek.
De proeven met brouwgerst werden met goeden uitslag op den bestaanden voet voortgezet.
Met betrekking tot het vlasonderzoek werd samenwerking gezocht vooral met Duitschland en België, ten einde te geraken tot internationale proefnemingen. Neiging tot coöperatie in die richting werd wel aangetroffen,

maar de tijdsomstandigheden vormden een ernstig beletsel voor het uitwerken van plannen.
De volgende rassen werden door het instituut definitief aan de praktijk afgegeven: Wilhelminatarwe, Julianatarwe, Imperiaal II*a*-tarwe, Algebratarwe, Emmatarwe, Jacob Cats-tarwe, Vindicat-gerst, Minister Ruys-gerst, Texala-vlas, Mimi-duiveboon en Premier-kanariezaad.
Bovendien werden op ruime schaal proeven genomen met selecties van rogge, schokkers, paardeboonen, zomergerst en een vijftal tarwerassen. Van de rassenlijst werd een groot aantal exemplaren verkocht. In 1931 werd zij aangevuld met eene rassen-statistiek. Voorts werd eene beschrijving van grassen in de lijst opgenomen.
De werkzaamheden op het gebied van genetisch, physiologisch en cytologisch onderzoek gaven geene aanleiding tot bijzondere opmerkingen.
De leider van het instituut kon meer tijd vrij maken voor eigen wetenschappelijk werk, dat vooral gericht was op de studie der oogstcompositie. Behalve de bovengenoemde rassenlijst 1931 werden geschriften gepubliceerd met de volgende titels: Plantenveredelingsvraagstukken II: over de afstamming der cultuurplanten. Protection des obtentions des sélectionneurs. Untersuchungen über das Verhalten der verschiedenen Kernkomponenten bei der Reduktionsteilung von Bastarden. Untersuchungen über die Sterilität der Kartoffel. Neue Beobachtungen über die Reduktionsteilung von Weizen-, Roggen- und Aegilops-Weizen-Bastarden. Physiologie en veredeling van landbouwgewassen. Het gebruik van een refractometer voor drogestof-bepaling. Het onderzoek over de resistentie van verschillende roggerassen tegen het stengelaaltje. Zon en suiker. La signification d'un recherche sur l'origine de nos races de pommes de terre. Quantitatieve erfelijkheid. Plasmatic influences upon the inheritance in Vicia Faba. I. The elimination of a whole linkage-group in the plasm of V. Faba minor. Uitslag van een vergelijkend onderzoek van voederbietenrassen 1930. Wedstrijd koolrapen 1930. Oriënteerend rassenonderzoek wortels. Brouwgerst in Nederland. Silomaïs.

NEDERLANDSCHE HANDELSHOOGESCHOOL TE ROTTERDAM.

College van curatoren.

In het college van curatoren ontstonden in den loop van het studiejaar drie vacatures, wegens het overlijden van de heeren: Prof. Mr. W. L. P. A. Molengraaff, den onder-voorzitter van het college, P. Bredius en H. Rud. du Mosch.
In deze vacatures was aan het einde van het verslagjaar nog niet voorzien.

Hoogleeraren, lectoren en andere docenten.

In de samenstelling van den senaat kwam in dit studiejaar geen verandering.

Door het Handels-Hoogeschool-Fonds werd in den loop van het studiejaar een bijzondere leerstoel aan de hoogeschool gevestigd voor de toegepaste economie en bedrijfsleer, inzonderheid betreffende het textielbedrijf. Tot curatoren voor dezen bijzonderen leerstoel werden benoemd de heeren Mr. K. P. van der Mandele, T. P. Baart de la Faille en D. G. van Beuningen, terwijl tot hoogleeraar voor dezen leerstoel werd benoemd Dr. J. Wisselink, die op 3 Juni 1931 dit ambt aanvaardde met het uitspreken van een rede, getiteld: „De vestiging eener katoenindustrie in Nederlandsch-Indië".

In verband met het weder invoeren van het taalonderwijs werden de volgende docenten, aan wie het vorige jaar wegens opheffing van dit onderwijs eervol ontslag was verleend, met ingang van den nieuwen cursus weder opnieuw benoemd: L. F. van Meeuwen Jr., voor de Engelsche taal en handelsterminologie; Ch. A. Cocheret, voor de Fransche taal en handelsterminologie; Dr. Ewald E. J. Messing, voor de Duitsche taal en handelsterminologie; J. B. Kerpestein, voor de Spaansche taal en handelsterminologie; terwijl in de vacature voor Maleisch nog moet worden voorzien.

Met ingang van 1 October 1930 werd tot assistent voor de economische aardrijkskunde benoemd de heer H. J. Keuning, zulks in de plaats van den aan het eind van het vorig studiejaar vertrokken assistent, den heer J. M. E. M. A. Zonnenberg, terwijl met ingang van 1 November 1930 tot assistent voor de algemeene leer der economie werd benoemd de heer Dr. W. L. Valk.

Studenten.

In het studiejaar 1930/1931 werden 315 studenten ingeschreven, waaronder 21 vrouwelijke studenten. Het vorig jaar bedroegen deze aantallen 310 en 22.

Het aantal examens bedroeg 205, waarvan 115 of 56,1 % met gunstigen uitslag.

Het aantal promoties bedroeg 6, waarbij 1 maal het praedicaat „cum laude" werd verleend.

Instellingen der hoogeschool.

Het in 1929 opgerichte Nederlandsch Economisch Instituut, hetwelk gevestigd is in het gebouw der hoogeschool, is in den loop van 1930 met zijn werkzaamheden begonnen; de eerste publicaties zijn in Juli 1931 verschenen.

Ook het in den aanvang van dit studiejaar door een aantal industriëelen opgerichte „Economisch Instituut voor de Textielindustrie", waarvan tot directeur is benoemd de hoogleeraar Wisselink, heeft zijn bureau gevestigd in het gebouw der hoogeschool en heeft reeds met zijn werkzaamheden een aanvang gemaakt.

R. K. HANDELSHOOGESCHOOL TE TILBURG.

College van curatoren.

In de samenstelling van het curatorium kwam geenerlei wijziging; in de vacature, ontstaan door het periodiek aftreden van ir. M. Bongaerts als curator, werd door de herbenoeming van den aftredende voorzien.

Hoogleeraren, lectoren en andere docenten.

Als rector-magnificus fungeerde in het studiejaar 1930/1931 Prof. Dr. F. A. Weve O.P., terwijl het secretariaat van den senaat bleef toevertrouwd aan Prof. Mr. E. G. J. Gimbrère.
De zeer nauwe band, welke in velerlei opzicht bestaat tusschen de interne organisatie der R. K. leergangen en der R. K. handelshoogeschool, deed het curatorium in het begin van het 4de studiejaar besluiten naast den rector-magnificus voor het materiëele beheer der hoogeschool Mgr. Prof. Dr. Th. Goossens als beheerder aan te stellen.
In het docentencorps der handelshoogeschool kwamen de volgende wijzigingen: Dr. Ir. H. Gelissen, tot dan toe lector in de technische scheikunde en warenkennis, werd benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de technische industrieleer en sprak op 15 December 1930 zijn inaugureele rede uit, getiteld: „Kostprijs van electrische energie en chemische industrie"; voor het lectoraat in accountancy werd benoemd de heer F. J. M. Tonino, accountant te Haarlem, die op 2 Februari zijn lessen aanving met een openbare voordracht over: „Eenige beschouwingen over de verantwoordelijkheid van den accountant"; de heer M. J. H. Smeets, inspecteur der directe belastingen te 's-Gravenhage, werd aangewezen voor het lectoraat in de belastingwetenschap en hield op 20 Januari zijn openbare eerste les over het onderwerp: „Het juridisch begrip der belastingen"; Dr. Ir. P. Scholl, door het curatorium toegelaten als privaat-docent in de chemie en technologie der vezelstoffen, ving op 3 December 1930 zijn werkzaamheden aan met een openbare les over: „De ontwikkeling der Nederlandsche textielindustrie en de grondslagen van het wetenschappelijk onderzoek voor dezen tak van nijverheid".

Studenten.

Het aantal ingeschreven studenten bedroeg in het studiejaar 1930/1931 91, waaronder 3 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar waren deze aantallen 80 en 2.
Het aantal examens bedroeg 75, waarvan 64 of 85,3 % met gunstigen uitslag.
Promoties hadden nog niet plaats.

Instellingen der hoogeschool.

Aan de, in verband met het steeds stijgend aantal studenten en de inrichting van meerdere cursusjaren, reeds lang gevoelde behoefte aan

meerdere collegezalen en een goed geoutilleerde bibliotheek kon worden tegemoetgekomen, doordat het curatorium der R. K. leergangen, in wier gebouwen de handelshoogeschool sinds haar oprichting huisvesting vond, zich bereid verklaarde haar bestaande gebouwencomplexen uit te breiden met een groot nieuw collegegebouw en een bibliotheek.
In 1930 werd aan den architect Ir. Jos. Cuypers te Roermond opdracht gegeven plannen voor den nieuwbouw in gereedheid te brengen, welke plannen de goedkeuring van het curatorium mochten verkrijgen. Voor een aannemingssom van f 73 800 werd de bouw gegund aan de firma Gebrs. Struycken te Tilburg, welke firma er voor heeft gezorgd, dat het gebouwencomplex bij het einde van het 4de studiejaar gereed kwam, zoodat de nieuwe gebouwen op 9 October 1931 door Zijne Hoogwaardige Excellentie Mgr. Diepen konden worden ingewijd en bij den aanvang van het 5de studiejaar 1931/1932 in gebruik genomen.

C. VOORBEREIDEND HOOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS.

I. DE UITVOERING DER WETTELIJKE BEPALINGEN.

In deze afdeeling worden eerst behandeld de maatregelen, welke op meer dan een tak van onderwijs betrekking hebben, vervolgens die in het bijzonder het voorbereidend hooger onderwijs, daarna die speciaal het middelbaar onderwijs betreffen.

A. MEER DAN ÉÉN TAK VAN ONDERWIJS.

VERGUNNING AAN VREEMDELINGEN — ARTIKEL 3 H. O. WET. ARTIKEL 4 M. O. WET.

De vergunning, bedoeld in art. 3 der Hooger-onderwijswet werd in het verslagjaar aan 4 vreemdelingen verleend, die bedoeld in art. 4 der Middelbaar-onderwijswet aan 3 vreemdelingen en de vergunning krachtens beide wetsbepalingen aan 2 vreemdelingen.

INSPECTIE DER LYCEA. — ARTIKEL 25 H. O. WET. ARTIKEL 47 M. O. WET.

Bij Koninklijk besluit van 6 Mei 1931, n°. 16 werd de heer J. van Andel, directeur eener Christelijke hoogere burgerschool te 's-Gravenhage benoemd tot inspecteur der lycea.

VERSTREKKING VAN LEERMIDDELEN.

Bij schrijven van 10 Juli 1931, n°. 8515, afdeeling V. H. M. O. berichtte de Minister aan de besturen der bijzondere gesubsidieerde gymnasia, hoogere burgerscholen en handelsscholen en -cursussen het navolgende:

> Ten aanzien van de leerlingen der Rijks hoogere burgerscholen, die boeken in bruikleen ontvangen, heb ik bepaald, dat zij dat recht verliezen wanneer hun gemiddeld rapportcijfer over het laatstverloopen schooljaar beneden 6 is gedaald, zelfs al worden zij tot eene hoogere klasse bevorderd. [1]) Worden zij naar eene volgende klasse niet bevorderd, dan vervalt hun recht op het voor Rijksrekening in bruikleen ontvangen van boeken, ook al zou hun gemiddeld rapportcijfer over het afgeloopen schooljaar 6 of meer bedragen.
>
> Indien zij na een klasse te hebben gedoubleerd, weder tot eene hoogere klasse worden bevorderd, met een gemiddeld rapportcijfer over het laatstverloopen schooljaar van 6 of meer, herkrijgen zij het recht op verstrekking van boeken in bruikleen voor Rijksrekening.
>
> Te beginnen met den cursus 1931/1932 zal in de uitgaven, verbonden aan de verstrekking van boeken en leermiddelen aan leerlingen Uwer scholen, slechts dan Rijkssubsidie worden verleend, indien behalve de U bekende desbetreffende voorschriften ook de bovenbedoelde bepalingen zijn nageleefd.

[1]) Zie *Het Onderwijs in 1930*, bl. 84.

B. VOORBEREIDEND HOOGER ONDERWIJS.

INSPECTIE DER GYMNASIA. ARTIKEL 25 H. O. WET.

Gelijk in het algemeen gedeelte van dit verslag werd vermeld werd bij Koninklijk besluit van 7 Februari 1931, n°. 28, aan den heer Dr. C. J. Vinkesteyn op zijn verzoek met ingang van 1 September 1931 eervol ontslag verleend als inspecteur der gymnasia.
Bij Koninklijk besluit van 9 Maart 1931, n°. 20 werden met ingang van 2 Maart 1931 de inspecteur van het middelbaar onderwijs G. Bolkestein en Dr. H. A. J. van Swaay ontheven van de waarneming van de betrekking van inspecteur der gymnasia.
Eindelijk werd bij Koninklijk besluit van 25 Maart 1931, n°. 37, Dr. E. H. Renkema, rector van het Christelijk gymnasium te 's-Gravenhage, met ingang van 1 September 1931 benoemd tot inspecteur der gymnasia.
Bij Ministerieele beschikking van 26 Mei 1931, n°. 6249 I, afdeeling V. H. M. O., gewijzigd bij die van 26 Augustus 1931, n°. 8664, afdeeling V. H. M. O., werd het ambtsgebied der inspectie opnieuw vastgesteld.

AANWIJZING VAN BIJZONDERE GYMNASIA. ARTIKEL 157. H. O. WET.

In het verslagjaar werden de navolgende bijzondere gymnasia voor het eerst of bij vernieuwing voor den tijd van 6 jaren aangewezen als bevoegd aan hun leerlingen, die het onderwijs tot aan het einde hebben gevolgd een getuigschrift van bekwaamheid tot universitaire studiën af te geven.

1. Afdeeling gymnasium van het Baarnsch lyceum te Baarn,
2. Afdeeling gymnasium van het St. Catharina lyceum te Eindhoven,
3. Afdeeling gymnasium van het Lorentz lyceum te Eindhoven,
4. Afdeeling gymnasium van het Christelijk lyceum te Harderwijk,
5. Afdeeling gymnasium van het St. Norbertuslyceum te Roosendaal,
6. Afdeeling gymnasium van het St. Gertrudis lyceum te Roosendaal,
7. Afdeeling gymnasium van het St. Odulphus lyceum te Tilburg,
8. Afdeeling gymnasium van het St. Bonifacius lyceum te Utrecht,
9. R. K. gymnasium voor meisjes „St. Angela" te Venray.

C. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Bezuiniging.

Bij schrijven van 28 Juli 1931, n°. 1041 I, afdeeling F. C., richtte de Minister zich o. m. tot de directeuren der Rijks hoogere burgerscholen met het navolgende:

> Nu de opbrengst van 's Lands middelen op bedenkelijke wijze daalt, is het plicht van ieder, die rechtstreeks of zijdelings invloed kan oefenen op den omvang der uitgaven ten laste van het Rijk, er toe mede te werken, dat deze zooveel mogelijk worden beperkt en dat geen gelegenheid tot bezuiniging ongebruikt worde gelaten.
> Dit geldt ongetwijfeld ook voor de inrichtingen van onderwijs in alle geledingen.

Beter dan het U voor 1931 verleend krediet te verlagen, acht ik het, U uit te noodigen er ernstig naar te streven, dat van de U toegestane som een zoo groot mogelijk gedeelte onbesteed blijft. Ik vertrouw, dat, indien ik het aan U zelf overlaat te beoordeelen, op welke posten het best een vermindering kan worden toegepast, een bezuiniging van beteekenis zal worden verkregen, zonder dat de onderwijsresultaten daardoor ernstig worden geschaad.

Ik moge intusschen met enkele voorbeelden mijn bedoeling verduidelijken. Op de brandstoffen zal b.v. kunnen worden bespaard door ze tijdig voor de zomerprijzen in te koopen en door met het stoken in het a.s. winterseizoen niet te beginnen, voordat de temperatuur dit volstrekt noodig maakt. Den concierge zou op het hart kunnen worden gedrukt, op de meest economische wijze te stoken, er op toe te zien, dat in geen enkel lokaal langer dan noodig is licht brandt, alle onnoodige verlichting ook van gangen, portalen enz. na te laten. Aanschaffing van niet strikt noodige leermiddelen zou, dunkt mij, uitgesteld, aanvulling van schoolbibliotheken voorloopig achterwege gelaten kunnen worden. Kortom, op alle uitgaven van materieelen aard worde de grootst mogelijke vermindering toegepast.

Ik verzoek U met het vorenstaande mede rekening te houden bij het samenstellen van de ontwerp-begrooting voor 1932. Hooglijk zou ik het waardeeren, indien bezuinigingen, door de belanghebbende zelve voorgesteld, het voor mij onnoodig zouden maken, op de raming aanzienlijk te besnoeien.

In de gevallen, dat de begrooting voor 1932 reeds bij mijn Departement is ingezonden of zelfs reeds door mij mocht zijn goedgekeurd, noodig ik U uit alsnog zoo spoedig mogelijk mededeeling te doen, op welke posten en tot welke bedragen alsnog verminderingen kunnen worden aangebracht. Werken allen, die bemoeienis hebben met de uitgaven voor de scholen, welke door het Rijk worden in stand gehouden of waarin door het Rijk wordt gesubsidieerd, van heeler harte mede om op deze wijze de lasten van 's Lands schatkist te verlichten, dan zullen ongetwijfeld aanzienlijke bedragen bespaard en ingrijpender maatregelen, die anders onvermijdelijk zullen blijken, vermeden kunnen worden.

RIJKS HOOGERE BURGERSCHOLEN. ARTIKEL 10. M. O. WET.

Beëediging personeel.

Bij Kabinetschrijven van 22 Juli 1931, n°. 47, heeft de Koningin den Minister overeenkomstig zijn verzoek gemachtigd, de beëediging van het personeel der Rijks hoogere burgerscholen voortaan achterwege te laten.

Ambtenarenreglement.

Bij Koninklijk besluit van 27 Augustus 1931, (*Staatsblad* n°. 385), werd krachtens art. 125 en 133, eerste lid, van de Ambtenarenwet 1929 en art. 2, tweede lid, van het Algemeen Rijksambtenarenreglement een Ambtenarenreglement voor Rijks hoogere burgerscholen vastgesteld.

In verband hiermede werd bij Ministerieele beschikking van 7 December 1931, n°. 15901, afdeeling V. H. M. O., ingetrokken de beschikking van

10 Augustus 1923, n°. 8504, afdeeling Middelbaar onderwijs, waarbij zijn vastgesteld de voorwaarden, in acht te nemen bij het verleenen van de vergunning aan leeraren bij Rijkshoogereburgerscholen tot het geven van privaatlessen of onderwijs aan andere scholen.

Voorts werden bij Ministerieele beschikking van 21 December 1931, n°. 16139[I], afdeeling V. H. M. O. eenige wijzigingen en aanvullingen aangebracht in de instructie voor de concierges en amanuenses der Rijks hoogere burgerscholen, vastgesteld bij Ministerieele beschikking van 13 December 1921, n°. 12194[I], afdeeling M. O.

LITERAIR-ECONOMISCHE HOOGERE BURGERSCHOLEN EN HOOGERE BURGERSCHOOLAFDEELINGEN. ARTIKEL 21 M. O. WET.

Er waren in het verslagjaar literair-economische afdeelingen (A-afdeelingen) verbonden aan de navolgende hoogere burgerscholen:

Gemeentelijke hoogere burgerschool te Apeldoorn;
Christelijk lyceum te Arnhem;
Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Arnhem;
Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te Nijmegen;
Rijks hoogere burgerschool te Tiel;
Rijks hoogere burgerschool te Wageningen;
Rijks hoogere burgerschool te Winterswijk;
Rijks hoogere burgerschool te Zaltbommel;
Christelijk lyceum te Zutphen;
Gemeentelijke hoogere burgerschool te Delft;
Gemeentelijke hoogere burgerschool te Dordrecht;
Rijks hoogere burgerschool te Gouda;
7de Gemeentelijke hoogere burgerschool te 's-Gravenhage (Raamstraat);
1ste Christelijke hoogere burgerschool te 's-Gravenhage (Populierstraat);
Nederlandsch lyceum te 's-Gravenhage;
Gemeentelijke hoogere burgerschool te Leiden;
Christelijke hoogere burgerschool te Leiden;
Christelijke hoogere burgerschool te Rotterdam (Henegouwerplein);
Roomsch-Katholiek lyceum voor meisjes te Rotterdam;
Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te Rotterdam (Beukelsdijk);
Rotterdamsch lyceum te Rotterdam;
Rijks hoogere burgerschool te Schiedam;
Bijzondere hoogere burgerschool te Voorschoten;
Bijzondere hoogere burgerschool te Woerden;
Rijks hoogere burgerschool te Alkmaar;
Roomsch-Katholiek lyceum te Alkmaar;
Hervormd lyceum te Amsterdam;
Roomsch-Katholiek lyceum voor meisjes te Amsterdam;
Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te Amsterdam (Hobbemakade);
Kennemer Lyceum te Bloemendaal;
Middelbare school voor meisjes ('t Kopje) te Bloemendaal;
Gooische hoogere burgerschool te Bussum;
Rijks hoogere burgerschool te Enkhuizen;
Gemeentelijk lyceum te Haarlem;

Christelijk lyceum te Haarlem;
Roomsch-Katholiek lyceum te Haarlem;
Gemeentelijke hoogere burgerschool te Hilversum;
Christelijk lyceum te Hilversum;
Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Hilversum;
Rijks hoogere burgerschool te Hoorn;
Theosofisch lyceum te Naarden;
Rijks hoogere burgerschool te Velsen;
Rijks hoogere burgerschool te Goes;
Rijks hoogere burgerschool te Middelburg;
Rijks hoogere burgerschool te Oostburg;
Rijks hoogere burgerschool te Vlissingen;
Rijks hoogere burgerschool te Zierikzee;
Rijks hoogere burgerschool te Amersfoort;
Baarnsch lyceum te Baarn;
Christelijk lyceum te Zeist;
Rijks hoogere burgerschool te Harlingen;
Christelijke hoogere burgerschool te Leeuwarden;
Rijks hoogere burgerschool te Almelo;
Rijks hoogere burgerschool te Meppel;
Rijks hoogere burgerschool te Zwolle;
Rijks hoogere burgerschool te Assen;
Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te Maastricht;
Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Sittard;
Rijks hoogere burgerschool te Venlo.

De navolgende scholen waren zelfstandige literair-economische hoogere burgerscholen:

de Gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus A te Arnhem (Willemsplein);
de 1ste gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam (van Alkemadeplein);
de 2de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam (Hofstedestraat 36);
de hoogere burgerschool A. Westersingel 30 te Rotterdam;
de Christelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam (Jacob Jordaenstraat);
de 1ste gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam (Raamplein 1);
de 2de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam (P. L. Takstraat);
de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Haarlem (Zijlstraat 25 A);
de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus met gewijzigd leerplan te Utrecht (Van Wijkskade 20);
de bijzondere hoogere burgerschool A met 5-jarigen cursus te Middelburg;
de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Groningen (Nieuwe St. Janstraat 11).

TOELATING VAN LEERLINGEN. ARTIKELEN 21*bis* EN 45*ter* M. O. WET.

Bij Koninklijk besluit van 14 December 1931, (*Staatsblad* n°. 503), werd het Koninklijk besluit van 7 Februari 1928, (*Staatsblad* n°. 18), waarbij

zijn vastgesteld de eischen voor toelating tot de openbare en gesubsidieerde bijzondere hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in art. 10 met de navolgende bepalingen aangevuld:

> Degene, die op een erkende hoogere burgerschool aan het einde van den cursus niet tot een hoogere klasse is bevorderd, mag, indien hij zich daarna aan een andere hoogere burgerschool, opleidende voor gelijk eindexamen, aanmeldt om het toelatingsexamen tot de overeenkomstige klasse van deze school af te leggen, niet tot dit examen worden toegelaten tenzij in bijzondere gevallen, ter beoordeeling van den inspecteur, die met het toezicht op deze school is belast.

AANWIJZING BIJZONDERE HOOGERE BURGERSCHOLEN.

ARTIKEL 45 M. O. WET.

In het verslagjaar werden de navolgende bijzondere hoogere burgerscholen aangewezen als bevoegd om in 1931 aan haar leerlingen, die het onderwijs in de hoogste klasse tot het einde van den cursus hebben gevolgd, gelegenheid te geven op dezelfde voorwaarden en op dezelfde wijze als de leerlingen der openbare hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus, na afgelegd eindexamen, het getuigschrift, bedoeld in art. 55 der M. O. Wet te verkrijgen.

1. Afdeeling hoogere burgerschool van het St. Jans lyceum te 'sHertogenbosch;
2. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Oss;
3. Afdeeling hoogere burgerschool van het Onze Lieve Vrouwe lyceum te Breda;
4. Afdeeling hoogere burgerschool van het St. Norbertus lyceum te Roosendaal;
5. Afdeeling hoogere burgerschool van het St. Gertrudis lyceum te Roosendaal;
6. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te Bergen op Zoom;
7. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Helmond;
8. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Eindhoven;
9. Afdeeling hoogere burgerschool van het St. Odulphus lyceum te Tilburg;
10. Afdeeling hoogere burgerschool van het Christelijk lyceum te Arnhem;
11. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Arnhem;
12. Afdeeling hoogere burgerschool van het Canisius College te Nijmegen;
13. Afdeeling hoogere burgerschool van het Christelijk lyceum te Harderwijk;
14. Christelijke hoogere burgerschool te Apeldoorn;
15. Afdeeling hoogere burgerschool van het Christelijk lyceum te Zutphen;
16. Afdeeling hoogere burgerschool van het Nederlandsch lyceum te 's Gravenhage;
17. Afdeeling hoogere burgerschool van het Roomsch-Katholiek lyceum voor meisjes te 's Gravenhage;
18. 1ste-Christelijke hoogere burgerschool te 's Gravenhage, Populierstraat;
19. 2de-Christelijke hoogere burgerschool te 's Gravenhage, Bezuidenhout;

20. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te 's Gravenhage, Oostduinlaan;
21. Christelijke hoogere burgerschool te Leiden;
22. Christelijke hoogere burgerschool te Alphen aan den Rijn;
23. Bijzondere hoogere burgerschool te Woerden;
24. Bijzondere hoogere burgerschool te Voorschoten;
25. 1ste-Christelijke hoogere burgerschool te Rotterdam;
26. Afdeeling hoogere burgerschool van het Rotterdamsch lyceum te Rotterdam;
27. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Rotterdam, Beukelsdijk;
28. Christelijke hoogere burgerschool te Vlaardingen;
29. Christelijke hoogere burgerschool te Dordrecht;
30. Christelijke hoogere burgerschool te Amsterdam (Moreelsestraat);
31. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Amsterdam (Hobbemakade);
32. Afdeeling hoogere burgerschool van het R.-K. lyceum voor meisjes te Amsterdam (Reynier Vinkeleskade);
33. Afdeeling hoogere burgerschool van het Amsterdamsch lyceum (Valeriusplein), te Amsterdam;
34. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Hilversum;
35. Afdeeling hoogere burgerschool van het Christelijk lyceum te Hilversum;
36. Afdeeling hoogere burgerschool van het lyceum te Bussum;
37. Gooische hoogere burgerschool te Bussum;
38. Afdeeling hoogere burgerschool van het Kennemer lyceum te Bloemendaal;
39. Afdeeling hoogere burgerschool van het Roomsch-Katholiek lyceum te Haarlem;
40. Afdeeling hoogere burgerschool van het Christelijk lyceum te Haarlem;
41. Bijzondere hoogere burgerschool (Plompetorengracht) te Utrecht;
42. Christelijke hoogere burgerschool te Utrecht;
43. Afdeeling hoogere burgerschool van het St. Bonifacius lyceum te Utrecht;
44. Afdeeling hoogere burgerschool van het Baarnsch lyceum te Baarn;
45. Afdeeling hoogere burgerschool van het Christelijk lyceum te Zeist;
46. Christelijke hoogere burgerschool te Leeuwarden;
47. Afdeeling hoogere burgerschool van het Christelijk lyceum te Zwolle;
48. Afdeeling hoogere burgerschool van het Roomsch-Katholiek Carmellyceum te Oldenzaal.
49. Afdeeling hoogere burgerschool van het Christelijk lyceum te Almelo;
50. Christelijke hoogere burgerschool te Groningen;
51. Christelijke hoogere burgerschool te Stadskanaal;
52. Christelijke hoogere burgerschool te Hoogeveen;
53. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool te Rolduc;
54. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te Maastricht;
55. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor meisjes te Maastricht;
56. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor meisjes te Roermond;
57. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te Sittard;
58. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor jongens te Heerlen;
59. Roomsch-Katholieke hoogere burgerschool voor meisjes te Heerlen.

HET CIJFER VIJF. ARTIKEL 55 M. O. WET.

De vereeniging van directeuren van hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus nam in haar algemeene ledenvergadering op 10 April 1931 de volgende motie aan:

De vereeniging van directeuren van hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus op 10 April 1931 in algemeene ledenvergadering bijeen te Amsterdam;

gelet op het feit, dat door de nieuwe beteekenis van de 5 op toelatings- en eindexamen, in de becijfering op de schoolrapporten een chaotische toestand is ontstaan;

gelet op de verklaring van den Minister aan haren voorzitter gedaan op de audientie van 23 Februari j.l., dat hij de weder-invoering van de 5 in haar oude beteekenis bij toelatings- of eindexamen moeilijk bevorderen kan;

gelet op de verklaring van den Minister bij de behandeling der onderwijsbegrooting voor 1930, dat de invoering van de nieuwe beteekenis der 5 niet ten doel heeft gehad de eischen te verzwaren;

spreekt als haar oordeel uit:

1. dat het gewenscht is de 5 in haar nieuwe beteekenis algemeen ook op de schoolrapporten in te voeren, zonder dat dit een verzwaring van de eischen mag tengevolge hebben;

2. dat dus (en dit geldt zoowel voor rapport-, als voor toelatings- en eindexamencijfers):

a. zij die gewoon zijn meer „een cijfer te geven" dan „in een cijfer hun oordeel uit te drukken", goed zullen doen, willen zij althans met hun vijven geen onschuldige slachtoffers maken, eerst hun oordeel in woorden te formuleeren en daarna in een cijfer uit te drukken;

b. de 6 voortaan ook gegeven zal moeten worden voor prestaties die niet meer dan *net* voldoende geacht worden;

c. de nieuwe 5 moet gegeven worden voor prestaties die zonder bepaald onvoldoende te zijn, toch onder de net voldoende maat blijven, dus in die gevallen bijv. waarin de oude 5 uit afronding naar boven van een ruime 4 ontstond;

3. dat een mogelijke verschuiving van zessen of zevens naar boven als gevolg van de verschuiving van een aantal vijven naar zessen geen bezwaar geacht mag worden, mits een evenzeer onnoodig geachte verlichting in de eischen, die het gevolg van deze verschuiving zou kunnen zijn, voorkomen wordt, door bijv. bij de bevordering van een hoogere cijfernorm uit te gaan, in overeenstemming met de verhooging van de cijfernorm voor automatisch slagen bij het eindexamen (vgl. het nieuwe art. 16, lid 2 met het oude lid 3 en 4);

4. dat de invoering van de op deze wijze toegepaste nieuwe 5 geenerlei ongunstige, ja zelfs goede gevolgen kan hebben, bijv.:

a. dat zij aanleiding kan geven tot nieuwe bezinning bij de toekenning van een cijfer;

b. dat prestaties die *bijna* voldoende zijn, niet meer als net voldoende becijferd worden;

besluit deze uitspraak ter kennis te brengen van Z.E. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van de inspecteurs bij het middelbaar onderwijs, van directeuren en leeraren van H.B.S. met 5-jarigen cursus en van de deskundigen bij het eindexamen dezer scholen.

Bij schrijven van 7 Mei 1931, n°. 5656 II, afdeeling V. H. M. O., berichtte de Minister aan de deskundigen bij de eindexamens deze opvatting juist te achten.

UNIFORMITEIT IN DE BEOORDEELING BIJ HET EINDEXAMEN.

Bij schrijven van 27 October 1931, n°. 13459 I, afdeeling V. H. M. O., berichtte de Minister aan de directeuren der Rijks-, gemeentelijke en bijzondere hoogereburgerscholen het navolgende:

> Ten einde meer uniformiteit in de beoordeeling bij de eindexamens der hoogereburgerscholen met vijfjarigen cursus te verkrijgen, acht ik het wenschelijk, dat omtrent de te stellen eischen in het algemeen en de normen ter beoordeeling van het schriftelijk werk in het bijzonder samensprekingen tusschen directeuren en leeraren van verschillende scholen worden gehouden. Het komt mij voor, dat de thans bestaande ongelijkheid voor een belangrijk gedeelte weggenomen zou kunnen worden, indien er bij de docenten zelf, die aan de examens hebben mede te werken, de ernstige wil bestaat om door overleg tot overeenstemming te geraken.
>
> Naar het mij voorkomt, zal het doel het best worden bereikt, indien het initiatief tot zoodanige bijeenkomsten uitgaat van het schooltoezicht, in dien zin, dat de inspecteurs van het middelbaar onderwijs in overleg met de directeuren der scholen in hun inspectie van advies dienen omtrent de plaatsen waar en de data waarop in hun inspectie tot dit doel zal worden vergaderd. Voor zooveel de afdeelingen hoogereburgerschool der lycea betreft zal de inspecteur der lycea zijn medewerking verleenen.
>
> Ik ben bereid desgewenscht één of meer lokalen der Rijkshoogereburgerscholen voor deze besprekingen kosteloos beschikbaar te stellen. Indien het onvermijdelijk is, dat de samensprekingen op schooldagen gehouden worden, heb ik ook, voor zooveel het personeel der Rijkshoogereburgerscholen betreft, geen bezwaar te bevorderen, dat verlof deswege wordt toegestaan.
>
> De hierbij betrokken gemeente- en schoolbesturen noodig ik uit ten aanzien van hun scholen in gelijken zin te handelen.
>
> Ik moet hieraan intusschen, om misverstand te voorkomen, toevoegen, dat op vergoeding van eventueel te maken kosten ten laste van 's Rijks kas onder de bestaande omstandigheden niet gerekend mag worden.

EXTRANEÏ-EXAMEN. ARTIKEL 55, 2DE LID, M.O.WET.

Bij Koninklijk besluit van 19 Maart 1931, n°. 116, werd een nieuw reglement en programma vastgesteld voor het extraneï-examen. Bij Ministerieele beschikking van 1 April 1931 werden de vrijstellingen voor dit examen aangegeven.

HANDELSSCHOLEN.

Erkenning van handelsscholen.

In het verslagjaar werden de navolgende handelsscholen door den Minister erkend:

> de openbare handelsscholen met 5-jarigen cursus (hoogere handelsscholen) te Alkmaar, Amersfoort, Arnhem, Eindhoven, Enschede, Leeuwarden, Maastricht, Nijmegen, Zaandam en Zutphen.

de *bijzondere* handelsscholen met *vijf*-jarigen cursus (Hoogere Handelsscholen) te Amsterdam, uitgaande van de Stichting „Middelbaar handelsonderwijs", vroeger 2° Afdeeling van de Algemeene Winkeliersvereeniging; Bergen op Zoom, Deventer, Dordrecht, Eindhoven, 's Gravenhage, (Sweelinckstraat, directeur G. J. Tymstra); Den Helder (Algemeene Heldersche Winkeliersvereeniging); 's Hertogenbosch (Vereeniging „Ons Middelbaar Onderwijs in Noordbrabant"); Roermond (Bisschoppelijk College); Rolduc (gemeente Kerkrade); Tilburg (Afdeeling Hoogere Handelsschool van het „St. Odulphus Lyceum"); Waalwijk (Vereeniging „Ons Middelbaar Onderwijs in Noordbrabant").

de *openbare* Handelsscholen met *vier*-jarigen cursus te Amersfoort, 's Gravenhage (Eerste), 's Gravenhage (Tweede), Hilversum, Nijmegen, Zaandam, Zutphen en Zwolle.

de *bijzondere* Handelsscholen met *vier*-jarigen cursus te Oss (Carmelcollege); Roosendaal (uitgaande van de Vereeniging „Ons Middelbaar Onderwijs in Noordbrabant"); Wageningen (uitgaande van de Vereeniging tot bevordering van het handelsonderwijs in Wageningen en omstreken).

de *bijzondere* Handelsscholen met *drie*-jarigen cursus te Amsterdam (2°. Afdeeling Algemeene Winkeliersvereeniging); Deventer (uitgaande van de Vereeniging tot oprichting en instandhouding eener Handelsschool voor Deventer en omstreken); Eindhoven (uitgaande van de Vereeniging „Ons Middelbaar Onderwijs in Noordbrabant"); Heerlen (voor jongens; uitgaande van de onderwijsstichting „St. Bernardinus"); Helmond (uitgaande van de Vereeniging „Ons Middelbaar Onderwijs in Noordbrabant"); Sittard (Bisschoppelijk College „St. Jozef" te Sittard).

Subsidieering ten behoeve van facultatieve vakken.

Bij Ministerieele beschikking van 2 Mei 1931, n°. 4124[I], afdeeling V. H. M. O. werd de navolgende regeling vastgesteld voor de subsidieering van Rijkswege ten behoeve van het onderwijs in facultatieve vakken aan handelsscholen en handelscursussen:

1. Als facultatieve vakken, dat zijn vakken, waarvan het volgen voor de leerlingen niet verplicht is, kunnen in het schoolprogramma worden opgenomen: stenografie, machineschrijven, Spaansch, Maleisch, Russisch, Zweedsch en Esperanto.

2. Subsidie wordt verleend, indien per klasse aan het onderwijs ten minste deelnemen: voor stenografie 8 leerlingen en voor ieder der overige onder 1 genoemde vakken 5 leerlingen. Voor de vaststelling van deze getallen geldt de toestand bij den aanvang van het cursusjaar.

3. In bijzondere gevallen kan de Minister afwijking van de onder 1 en 2 gestelde regelen toelaten.

4. Het subsidie wordt telkens voor een cursus verleend, op den voet van de „Voorwaarden voor subsidieering van handelsscholen" van 24 Februari 1925 (*Nederlandsche Staatscourant* n°. 39).

II. DE VERSLAGEN DER INSPECTEURS.

VERSLAG VAN DEN TOESTAND VAN HET ONDERWIJS AAN DE GYMNASIA GEDURENDE HET SCHOOLJAAR 1930/31.

Getal en plaats der scholen.

1. Het getal der openbare gymnasia (waarbij de gymnasiale afdeelingen der openbare lycea niet worden medegeteld) bleef hetzelfde als in het schooljaar 1929/30 en bedroeg 34. Het getal der bijzondere gymnasia, die zijn aangewezen in den zin van art. 157 der hooger-onderwijswet, werd met een vermeerderd door de aanwijzing van het Roomsch-Katholiek Gymnasium te Rotterdam met ingang van 1 September 1930, en kwam daardoor op 19 (eveneens zonder medetelling van de gymnasiale afdeelingen der bijzondere lycea).

Van deze 53 gymnasia worden de 34 openbare in stand gehouden door de gemeenten Alkmaar, Amersfoort, Amsterdam (twee gymnasia), Apeldoorn, Arnhem, Assen, Breda, Delft, Deventer, Doetinchem, Dordrecht, Gorinchem, Gouda, 's-Gravenhage (twee gymnasia), Groningen, Haarlem, Hengelo (O), 's-Hertogenbosch, Hilversum, Leeuwarden, Leiden, Maastricht, Middelburg, Nijmegen, Rotterdam, Schiedam, Sneek, Tiel, Utrecht, Winschoten, Zutphen en Zwolle.

De 19 bijzondere gymnasia zijn gevestigd in de gemeenten Amsterdam (een Gereformeerd en een Roomsch-Katholiek), Eindhoven (R.K.), 's-Gravenhage (een Christelijk en een Roomsch-Katholiek), Groningen (Willem-Lodewijk-gymn.), Kampen (Geref.), Kerkrade (R.K.), Leeuwarden (Geref.), Maastricht (R.K.), Nijmegen (een R.K. voor jongens en een R.K. voor meisjes), Roermond (R.K.), Rotterdam (Marnix-gymn. en een R.K.), Utrecht (Chr.), Venlo (R.K.) en Venray (een R.K. voor jongens en een R.K. voor meisjes).

Onderwijzend personeel.

2. Op 15 September 1930 bedroeg het getal der leeraarsbetrekkingen aan de openbare gynmasia 637, aan de aangewezen bijzondere 408, te zamen 1045. Deze betrekkingen werden waargenomen door 1024 personen, daar 20 aan meer dan een gymnasium werkzaam waren. Dit was het geval met:

1 leerares in het Duitsch
1 leeraar in het Engelsch
1 leerares in de Natuurlijke Historie
1 leeraar in het Hebreeuwsch
} te Amsterdam aan het Barlaeus-gymnasium (Gem. I) en het Vossius-gymnasium (Gem. II);

1 leeraar in het Engelsch te Arnhem en Zutphen;

1 leeraar in het Hebreeuwsch te Deventer en Zutphen;

1 leeraar in het Hebreeuwsch te Dordrecht, Gorinchem en Rotterdam (Gem.);

1 leeraar in het Nederlandsch, de Geschiedenis en de Aardrijkskunde te 's-Gravenhage (Gem. I en Chr.);

1 leeraar in de Wis- en Natuurkunde
1 leeraares in het Hebreeuwsch
} te 's-Gravenhage (Gem. I en II);

1 leeraar in het Duitsch
1 leeraar in de Geschiedenis en de Aardrijkskunde
} te Leeuwarden (Gem.) en Sneek;

1 leeraar in het Fransch
1 leeraar in de Scheikunde
1 leeraar in de Natuurlijke Historie
} te Eindhoven en Venlo;

1 leeraar in het Fransch te Groningen (Will. Lod.) en Leeuwarden(Geref.);

1 leeraares in het Duitsch
1 leeraar in de Natuurlijke Historie
1 leeraares in het Teekenen
} te Nijmegen (R.K. Meisjesgymn.) en Venray (R.K. Meisjesgymn.);

1 leeraar in de Lichamelijke Oefening te Venlo en Venray (R.K. Jongensgymn.).

Van bovengenoemde 1045 betrekkingen werden door leeraressen bekleed 170, waarvan 29 het onderwijs in lichamelijke oefening aan vrouwelijke leerlingen en 2 het onderwijs in vrouwelijke handwerken omvatten. De overige 139 door leeraressen bezette plaatsen waren over de verschillende vakken verdeeld als volgt: klassieke talen 30; Nederlandsch 10; Nederlandsch en Geschiedenis 5; Nederlandsch en Aardrijkskunde 1; Geschiedenis 4; Aardrijkskunde 2; Geschiedenis en Aardrijkskunde 2; Fransch 27; Duitsch 15; Engelsch 19; Wiskunde 4; Natuurkunde 1; Scheikunde 2; Wis-, Natuur- en Scheikunde 1; Natuurlijke Historie 12; Hebreeuwsch 2; Teekenen 2.
Van de op 15 September 1930 in functie zijnde leeraren aan de openbare gymnasia waren 6, van die aan de aangewezen bijzondere gymnasia 55 niet in het bezit der wettelijke bevoegdheid. Onder deze 61 niet of onvolledig bevoegden behoorden 33 docenten in de klassieke talen, 3 in het Nederlandsch en de Geschiedenis, 6 in het Fransch, 1 in het Duitsch, 6 in het Engelsch, 7 in de Wis- en Natuurkunde, 2 in de Scheikunde en 3 in de Natuurlijke Historie.

Leerlingen.

3. Op 15 September 1930 werden de openbare gymnasia bezocht door 4611 leerlingen (waaronder 1846 vrouwelijke) en 37 toehoorders (waarvan 18 meisjes). De aangewezen bijzondere gymnasia telden op dezen datum 3119 leerlingen en 32 toehoorders (waarvan onderscheidenlijk 405 en 4 meisjes). Het totaal beliep alzoo 7730 leerlingen en 69 toehoorders.

Toelating en bevordering.

4. Bij het begin van den cursus 1930/31 zijn tot de laagste klasse toegelaten aan de openbare gymnasia 965 jongelieden (waarvan 420 meisjes),

aan de aangewezen bijzondere 681 (waarvan 91 meisjes), te zamen 1646. Aan 25 openbare en 15 bijzondere gymnasia werden alle adspiranten voor de laagste klasse aan een toelatingsexamen onderworpen. De overige 13 gymnasia verleenden op meer of minder ruime schaal vrijstelling van toelatingsexamen op grond van gunstige verklaringen van de te voren bezochte lagere scholen. Curatoren van de beide gemeentelijke gymnasia te Amsterdam lieten zich bij de beoordeeling dezer verklaringen adviseeren door een voor ieder gymnasium uit leeraren van dit gymnasium en leerkrachten van het lager onderwijs samengestelde toelatingscommissie. Aan het gemeentelijke gymnasium te Arnhem werd de proefneming voortgezet met een uit de adspiranten gedurende eenige weken in Juni gevormde proefklasse.
Aan het einde van den cursus 1930/31 is beslist over de bevordering van 3925 leerlingen der openbare en 2657 der aangewezen bijzondere gymnasia. Van deze leerlingen gingen onderscheidenlijk 3045 (77,58 %) en 2135 (80,35 %) tot een hoogere klasse over.

Eindexamen.

5. Het eindexamen werd in 1931 gehouden aan de 34 openbare gymnasia en aan 18 bijzondere, daar het Roomsch-Katholiek Gymnasium te Rotterdam nog geen zesde klasse had. Voor dit eindexamen slaagden aan de openbare gymnasia van de 527 leerlingen 461 of 87,48 %, aan de bijzondere gymnasia van de 341 leerlingen 301 of 88,27 %; aan beide te zamen 762 of 87,79 % van 868 candidaten.
Aan 33 openbare en 8 bijzondere gymnasia namen 263 vrouwelijke leerlingen aan het eindexamen deel, waarvan 238 of 90,49 % met goed gevolg.

Leerplan en toestand van het onderwijs.

6. In het algemeen leerplan kwam geen verandering. Van de openbare gymnasia hadden 24 een met gebruikmaking van artikel 3, tweede lid, van het Koninklijk besluit van 7 Juni 1919 (*Staatsblad* n°. 313) eenigszins gewijzigd leerplan. In het leerplan van het gemeentelijk gymnasium te Sneek was staathuishoudkunde als facultatief vak voor de A-leerlingen der vijfde klasse opgenomen. Godsdienstonderwijs, dat in het leerplan van alle bijzondere gymnasia voorkwam, werd aan sommige openbare gymnasia facultatief gegeven. Voorts ontving de zesde klasse van het Roomsch-Katholiek gymnasium te 's-Gravenhage onderwijs in de sociologie, en alle klassen der beide meisjesgymnasia in de vrouwelijke handwerken.
Rectoren en leeraren vervulden over het algemeen hun taak met toewijding. Omtrent vorderingen, ijver en gedrag der leerlingen luidden de berichten, met enkele uitzonderingen, bevredigend.
Aan verscheiden gymnasia werden ouderavonden gehouden; aan sommige onder leiding van leeraren excursies o.a. naar musea en fabrieken onder-

nomen of kleine tentoonstellingen in verband met het gegeven onderwijs georganiseerd.
Aan het Barlaeus-gymnasium te Amsterdam gaf Mevrouw Zijderveld, evenals in het vorige jaar, een zangcursus; aan het Vossius-gymnasium aldaar de heer F. Scheurman een muziekcursus. Voor meisjesleerlingen uit de hoogste drie klassen van het gemeentelijk gymnasium te Utrecht werd onder leiding van Dr. J. Crucq een cursus ingericht ter opleiding tot adspirant-helpster van het Nederlandsche Roode Kruis.

Gebouwen en hulpmiddelen.

7. De gebouwen en het meubilair werden voldoende onderhouden; de leermiddelen verkeerden in behoorlijken toestand en werden zooveel mogelijk aangevuld.
Het gemeentelijk Gymnasium te Alkmaar verkreeg van den heer P. Boendermaker te Bergen voor vijf jaren in bruikleen een honderdtal schilderijen van moderne kunstenaars, welke collectie in de lokalen en gangen is opgehangen.
Het Gymnasium Celeanum der gemeente Zwolle nam in November 1930 zijn nieuw gebouw in gebruik. Verbouwingen hadden plaats aan het Barlaeus-gymnasium te Amsterdam en de gemeentelijke gymnasia te Assen en Delft. Toch heeft laatstgenoemd gymnasium, evenals de gemeentelijke gymnasia te Amersfoort, Haarlem en Leiden, nog ernstig tekort aan ruimte. Ook de huisvesting van de gymnasia der gemeenten Arnhem, Dordrecht en Rotterdam eischt verbetering.

VERSLAG OMTRENT DEN TOESTAND VAN HET ONDERWIJS AAN DE LYCEA.

De scholen zijn aldus in vier groepen te verdeelen, nl.:

I. Openbare lycea.

Van deze zijn er 10, die alle uitgaan van de gemeente, nl. te Amsterdam (voor meisjes), te Eindhoven, te Enschede, te 's-Gravenhage (Stokroosplein), te Haarlem, te Kampen, te Rotterdam 2 (voor meisjes; Witte de Withstraat en Mecklenburglaan), te Utrecht (voor meisjes) en te Zaandam.
Het lyceum te Eindhoven is eerst met ingang van dezen cursus een lyceum geworden, door de toevoeging van een gymnasium-afdeeling, aanvankelijk met één klasse.
Voor de scholen te Enschede, Kampen en Zaandam wordt Rijkssubsdie uitgekeerd; voor de lycea te Eindhoven en Utrecht alleen voor de hoogereburgerschool-afdeeling en den onderbouw.
De lycea te Rotterdam (2), Utrecht en Zaandam hebben een éénjarigen onderbouw; de overige een tweejarigen.
Alle scholen, behalve die met een éénjarigen onderbouw en het gemeen-

telijk lyceum voor meisjes te Amsterdam, hebben een bovenbouw van 3 jaar voor de afdeeling hoogereburgerschool.
Het gemeentelijk lyceum te Haarlem heeft afdeelingen hoogereburgerschool A en B.
De inrichtingen te Eindhoven en Zaandam, door de besturen dier gemeenten lycea genoemd, hebben, behalve een gemeenschappelijken onderbouw, een afdeeling h.b.s. en een afdeeling gymnasium, een afdeeling hoogere handelsschool, terwijl de afdeeling h.b.s. een derde klasse bevat, waarin eindonderwijs wordt gegeven.
Aan de lycea voor meisjes te Rotterdam en Utrecht is verbonden een afdeeling middelbare meisjesschool, waarvan de 3-jarige bovenbouw aansluit bij de 2de klasse der hoogereburgerschool-afdeeling.
Aan de 4 lycea voor meisjes wordt handwerken onderwezen en aan 3 der 4 kunstgeschiedenis en aan 1 nog gezondheidsleer.
Aan het lyceum te Eindhoven wordt facultatief godsdienstonderwijs gegeven; aan het lyceum te 's-Gravenhage wordt onderwijs gegeven in wijsgeerige propaedeuse en kunstgeschiedenis.
Aan het einde van den cursus bedroeg het aantal leerlingen van deze scholen te zamen in den onderbouw 468 jongens en 473 meisjes, waarvan bevorderd zijn 362 en 348; in de afdeeling gymnasium (behalve de hoogste klasse) 87 jongens en 258 meisjes, waarvan 72 en 214 bevorderd; in de afdeeling hoogereburgerschool 337 jongens en 290 meisjes, waarvan 236 en 228 bevorderd. Hierbij worde opgemerkt, dat in de lycea te Eindhoven, Haarlem en Rotterdam (2) de gymnasium-afdeeling nog niet voltallig was, wat betreft het aantal klassen.
Voor het eindexamen der Gymnasium-afdeeling meldden zich aan 11 jongens en 16 meisjes voor het examen α, waarvan slaagden 10 en 14, en 10 jongens en 5 meisjes voor het examen β, waarvan slaagden 9 en 4.
Voor het eindexamen der H. B. S.-afdeeling meldden zich aan 8 jongens en 11 meisjes voor het examen A, waarvan slaagden 8 en 10, en 91 jongens en 66 meisjes voor het examen B, waarvan slaagden 78 en 57.
De afdeelingen Middelbare Meisjesschool der Lycea voor meisjes te Utrecht en Rotterdam (2) telden aan het einde van den cursus 152 leerlingen, waarvan 127 werden bevorderd. Voor het eindexamen dezer afdeeling slaagden 58 van de 68 candidaten.

II. Bijzondere Christelijke lycea.

Van deze zijn er 11 n.l. de Christelijke Lycea te Almelo, Arnhem, Bussum, Haarlem, Harderwijk, Hilversum, Zeist, Zutphen en Zwolle, het Hervormd Lyceum te Amsterdam en het Vrijzinnig Christelijk Lyceum te 's-Gravenhage.
Van deze scholen heeft het Hervormd Lyceum te Amsterdam alleen nog den onderbouw; het Christelijk Lyceum te Zwolle heeft nog geen volgroeide Gymnasium-afdeeling; terwijl het Vrijzinnig Christelijk Lyceum te 's-Gravenhage, noch in Gymnasium-, noch in H. B. S.-afdeeling van den bovenbouw compleet is.

Alle scholen zijn toegankelijk voor jongens en meisjes. Alle scholen ontvangen Rijkssubsidie; de Lycea te Harderwijk en Zutphen ook van 1 of meer Gemeenten.
Alle scholen hebben een twee-jarigen onderbouw. Geen der scholen heeft een 4-jarigen bovenbouw voor de Afdeeling H. B. S.
Aan 7 dezer scholen is een literair-economische afdeeling (H. B. S. A) verbonden n.l. te Amsterdam, Arnhem, Hilversum, Zeist, Zutphen, Zwolle en Haarlem.
In alle scholen wordt Godsdienstonderwijs of Bijbelsche Geschiedenis gegeven; in 6 der scholen Handwerken; in 1 Handenarbeid; in 2 Zang en in 2 Kunstgeschiedenis.
Aan twee der scholen (Harderwijk en Zutphen) is verbonden een afdeeling kweekschool tot opleiding van onderwijzers.
Het aantal leerlingen voor alle scholen tezamen bedroeg aan het einde van den cursus in den onderbouw 746 jongens en 320 meisjes, waarvan zijn bevorderd 585 jongens en 273 meisjes. In de afdeeling Gymnasium (behalve de hoogste klasse) bedroeg het totaal aantal leerlingen 257 jongens en 105 meisjes, waarvan bevorderd 185 en 78 en in de afdeeling H. B. S. (eveneens zonder de eindexamenklasse) 324 jongens en 106 meisjes, waarvan bevorderd 228 en 74.
Voor het eindexamen der scholen (n.l. 8 van de 11) meldden zich aan voor de afdeeling Gymnasium 45 jongens en 16 meisjes voor het examen α, waarvan slaagden 33 en 15, en 20 jongens en 7 meisjes voor het examen β, waarvan slaagden 19 en 7. Voor het eindexamen der H. B. S.-afdeeling meldden zich aan voor het examen A (aan 5 scholen) 22 jongens en 8 meisjes, die allen slaagden en voor het examen B (aan 9 scholen) 82 jongens en 16 meisjes, waarvan slaagden 68 en 14.

III. Bijzondere Roomsch-Katholieke lycea.

Van deze zijn er 15 n.l. te Alkmaar, Oldenzaal en Utrecht voor jongens en meisjes, te Breda, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Roosendaal en Tilburg voor jongens en te Amsterdam, Eindhoven, 's-Gravenhage, 's-Hertogenbosch, Roosendaal, Rotterdam en Tilburg voor meisjes.
Alle scholen ontvangen Rijkssubsidie, behalve voor de Gymnasiumafdeeling van het Lyceum voor meisjes te Rotterdam. De scholen te Alkmaar, Breda, Eindhoven, 's-Hertogenbosch (2), Oldenzaal, Roosendaal (2), Tilburg (alleen het Lyceum voor jongens) komen ook in aanmerking voor subsidie van de Gemeente.
Alle scholen, behalve het Lyceum voor meisjes te Rotterdam, hebben een twee-jarigen onderbouw.
De scholen te Alkmaar, Breda, 's-Gravenhage, 's-Hertogenbosch (J.), Oldenzaal, Roosendaal (2), Rotterdam, Tilburg (J.) en Utrecht hebben een vier-jarigen bovenbouw voor de afdeeling H. B. S.; de scholen te Amsterdam en Haarlem een drie-jarigen.
Aan de scholen te Alkmaar, Amsterdam, Haarlem en Rotterdam zijn afdeelingen H. B. S. A en B; in de meisjesscholen te Eindhoven, 's-Her-

togenbosch en Tilburg is geen afdeeling H. B. S., maar wel een afdeeling Middelbare Meisjesschool.
Aan alle scholen werd Godsdienstonderwijs gegeven; Latijn werd gegeven in den onderbouw van 12 scholen; niet in de scholen te Amsterdam (m.), Haarlem en Rotterdam (m.).
In de H. B. S.-afdeeling van 7 scholen werd Kerklatijn gedoceerd; aan 5 scholen is Handwerken onderwezen; Kunstgeschiedenis in 4 scholen; Zang in één school.
Het aantal leerlingen voor deze scholen in den onderbouw, bedroeg aan het einde van den cursus tezamen 632 jongens en 487 meisjes, waarvan bevorderd 462 en 383; in de afdeeling Gymnasium 272 jongens en 223 meisjes, waarvan bevorderd 195 en 191; in de afdeeling H. B. S. 304 jongens en 211 meisjes, waarvan bevorderd 242 en 175. In deze getallen zijn niet opgenomen de leerlingen der eindexamenklassen.
Voor het eindexamen der scholen Afdeeling Gymnasium (11 van de 15) meldden zich aan 28 jongens en 17 meisjes voor het examen α, waarvan slaagden 25 en 13; voor het examen β 20 jongens en 10 meisjes, waarvan slaagden 18 en 9.
Voor het eindexamen H. B. S. A (aan 2 scholen) bedroeg het aantal candidaten 8 jongens en 10 meisjes, waarvan slaagden 8 en 9; voor het eindexamen H. B. S. B (aan 10 scholen) bedroeg het aantal candidaten 50 jongens en 25 meisjes, waarvan slaagden 46 en 21.

IV. Bijzondere neutrale lycea.

Van deze zijn er 8, n.l. te Amsterdam (Amsterdamsch Lyceum en Montessori-Lyceum), Baarn, Bloemendaal, Eindhoven geopend in 1930, 's-Gravenhage, Rotterdam en Naarden.
Alle scholen zijn toegankelijk voor jongens en meisjes.
Alle deze scholen ontvangen Rijkssubsidie, behalve het Montessori-Lyceum te Amsterdam, het Lorentz-Lyceum te Eindhoven en het Theosophisch Lyceum te Naarden.
Alle scholen hebben een twee-jarigen onderbouw.
Alleen het Amsterdamsch Lyceum heeft een vierjarigen bovenbouw der H. B. S.-afdeeling; de andere alle een drie-jarigen.
De scholen te Baarn, Bloemendaal, 's-Gravenhage, Rotterdam en Naarden hebben naast de B-afdeeling der H. B. S., een literair-economische afdeeling.
Aan twee dezer scholen wordt bijbelkunde onderwezen; aan twee handenarbeid; aan twee handwerken; aan één kunstgeschiedenis en aan één zang.
Aan het einde van den cursus bedroeg het aantal leerlingen in den onderbouw van alle scholen tezamen 435 jongens en 239 meisjes, waarvan bevorderd 377 en 215; voor de Gymnasium-afdeeling 180 jongens en 130 meisjes, waarvan bevorderd 145 en 100; voor de H. B. S.-afdeeling 272 jongens en 132 meisjes, waarvan bevorderd 204 en 106. Hierbij zijn de eindexamenklassen buiten beschouwing gelaten, terwijl aan de Lycea te Eindhoven

en Amsterdam (Montessori-Lyceum) alleen nog maar de onderbouw aanwezig was.
Voor het eindexamen der Gymnasium-afdeeling meldden zich aan bij de 5 scholen, die een hoogste klasse hadden, 23 jongens en 25 meisjes voor het examen α, waarvan slaagden 20 en 22, en voor het examen β 19 jongens en 10 meisjes, waarvan slaagden 17 en 9. Voor het eindexamen der afdeeling H. B. S. A (aan 4 scholen) meldden zich aan 21 jongens en 13 meisjes, waarvan slaagden 19 en 11, en voor de afdeeling H. B. S. B 61 jongens en 21 meisjes, waarvan slaagden 56 en 18.

Samenvatting.

In totaal waren in den cursus 1930—1931 in ons land 44 Lycea met de volgende aantallen leerlingen aan het einde van den cursus:

			Waarvan bevorderd of geslaagd:	
	Jongens	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Onderbouw	2281	1519	1786	1219
Afdeeling Gymnasium.	796	716	597	583
Afdeeling H.B.S. . . .	1237	739	910	583
Eindexamen Gym. α .	107	74	88	64
Eindexamen Gym. β .	69	32	63	30
Eindexamen H.B.S. A.	59	42	57	38
Eindexamen H.B.S. B.	284	128	248	110
Totaal . . .	4833	3250	3749	2627
	8083		6376	

Leeraren.

Onder de leeraren waren nog een gering aantal onbevoegden, omdat bij vacatures volledig bevoegden zich niet hadden aangemeld of niet in aanmerking konden komen.
Aan de scholen ondervond men moeilijkheden, omdat de urentabel eenerzijds moest voldoen aan de voorschriften van de hoogereburgerschool en anderzijds aan die van het gymnasium.

Toezicht.

Bij het beëindigen van den cursus 1930—1931 zijn de lycea, die tot dusverre stonden onder toezicht van den inspecteur der gymnasia, voor zoover betreft de gymnasiale afdeeling, en onder den betrokken inspecteur van het middelbaar onderwijs, voor zoover betreft de afdeeling hoogereburgerschool en den onderbouw, onder toezicht van één inspecteur der lycea gebracht.

VERSLAG VAN DEN TOESTAND VAN HET MIDDELBAAR ONDERWIJS IN DE 1STE, 2DE, 3DE EN 4DE INSPECTIE OVER HET JAAR 1931.

1. Op 1 September 1931 bedroeg het aantal middelbare scholen in de eerste, tweede, derde en vierde inspectie:

49 Rijks hoogere burgerscholen met 5-j. cursus;
13 gemeentelijke gesubsidieerde h.b.scholen met 5-j. cursus;

15	„	ongesubsidieerde	„	„	5-j.	„ ;
—	„	gesubsidieerde	„	„	3-j.	„ ;
6	„	ongesubsidieerde	„	„	3-j.	„ ;
5	„	gesubsidieerde	„	„	6-j.	„ voor meisjes
2	„	ongesubsidieerde	„	„	6-j.	„ „ „
37	bijzondere	gesubsidieerde	„	„	5-j.	„ ;
3	„	ongesubsidieerde	„	„	5-j.	„ ;
2	„	gesubsidieerde	„	„	3-j.	„ ;
—	„	ongesubsidieerde	„	„	3-j.	„ ;
—	„	gesubsidieerde	„	„	6-j.	„ voor meisjes
—	„	ongesubsidieerde	„	„	6-j.	„ „ „

10 gemeentelijke middelbare scholen voor meisjes met 5-j. cursus;
11 bijzondere „ „ „ „ „ 5-j. „ .

Van de gemeentelijke middelbare scholen voor meisjes zijn 7 verbonden door een gemeenschappelijken onderbouw aan een hoogere burgerschool voor meisjes; van de bijzondere middelbare scholen voor meisjes is dit met een het geval.

2. Aan 44 van de 117 hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus komen A-afdeelingen voor. Bovendien bestaat één school uit een middelbare school voor meisjes met een A-afdeeling na de tweede klasse.

3. De van Rijkswege gesubsidieerde scholen hebben alle dezelfde jaarwedden-regeling als de Rijks hoogere burgerscholen, behalve twee bijzondere gesubsidieerde scholen te Amsterdam; echter is ten opzichte van laatstgenoemde scholen met ingang van 1 Januari 1932 voor de nieuw te benoemen leeraren ook de Rijksregeling ingevoerd.
De gemeenten Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Haarlem hebben voor haar scholen een eigen jaarweddenregeling („vrije gemeenten").
De jaarwedden aan de ongesubsidieerde bijzondere scholen loopen uiteen.

4. Voor verschillende Rijksscholen is een nieuw of vernieuwd gebouw gewenscht: Tilburg [1]), Zierikzee, Middelburg, Zaltbommel [2]), Winterswijk, Leeuwarden, Sneek, Deventer.

---

[1]) Bij het verschijnen van dit verslag is de gemeente Tilburg doende een nieuw gebouw te stichten, dat aan het Rijk in ruil voor het tegenwoordige, het oude paleis van Koning Willem II, wordt aangeboden.

[2]) Bij het verschijnen van dit verslag heeft het Rijk den bouw van een nieuwe H. B. S. reeds in uitvoering.

5. Voor alle Rijks- en van Rijkswege gesubsidieerde scholen gold op 1 September 1931 de klassensplitsing, overeenkomstig het Koninklijk besluit van 13 Juni 1930 (*Staatsblad* n°. 228).

6. Het algemeen leerplan, zooals dit bij Koninklijk besluit van 16 Juni 1920 (*Staatsblad* n°. 229) is vastgesteld, wordt gevolgd aan alle openbare hoogere burgerscholen, die opleiden voor het eindexamen, in art. 57*b* Middelbaar-onderwijswet bedoeld. Sommige dezer scholen hebben gebruik gemaakt van de bevoegdheid tot afwijking, in art. 1 van dit besluit verleend. Deze afwijkingen betreffen een andere verdeeling van de lesuren voor natuurkunde en rechtlijnig teekenen dan op het algemeen leerplan is aangegeven.
Practische oefeningen voor natuurkunde komen aan sommige scholen voor.

7. Aan het einde van den cursus 1930—1931 trad voor het eerst in werking het Koninklijk besluit van 8 Juni 1929 (*Staatsblad* n°. 310) tot vaststelling van het programma van het eindexamen der hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus (B), zooals dit besluit is gewijzigd en aangevuld bij Koninklijk besluit van 31 Januari 1930 (*Staatsblad* n°. 35). Ter bevordering van een grootere uniformiteit in de beoordeeling bij dit eindexamen richtte de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een omzendbrief d.d. 27 October 1931 tot de directeuren van Rijks- gemeentelijke en bijzondere hoogere burgerscholen (B). Zie bl. 84. In een schrijven van November 1931 berichtten de inspecteurs aan genoemde directeuren, op welke wijze zij aan de bedoeling van het schrijven van den Minister in 1932 uitvoering zouden geven; dit schrijven gaat als bijlage bij dit verslag.

8. Een nieuw reglement voor het examen der „extranei" (art. 55, 2e lid der Middelbaar-onderwijswet) kwam in Maart 1931 bij Koninklijk besluit van 19 Maart 1931 (*Staatsblad* n°. 116) tot stand.
Het trad bij het „extraneï-examen" in 1931 voor het eerst in werking. Bij Ministerieele beschikking van 1 April 1931 werden de vrijstellingen aangewezen voor genoemd examen.

9. In verband met kritiek, welke aan de inspecteurs was gebleken, bebetreffende het onderwijs in de vreemde talen — met name wat het gebruik van de vreemde taal in de klasse aangaat — richtten dezen zich in het najaar van 1931 tot het bestuur van de „Vereeniging van Leeraren in Levende talen" met het verzoek de meening van deze vereeniging te mogen weten over de vraag: „of het wenschelijk was, in alle omstandigheden, bij elk onderdeel van het onderwijs, de vreemde taal te gebruiken en te doen gebruiken [1]).

[1]) Het Bestuur van genoemde vereeniging bracht deze vraag in behandeling op de algemeene vergadering van de vereeniging van 2 Januari 1932, waarop het onderwerp werd ingeleid door de heeren Dr. Gerlach Royen, Prof. K. R. Gallas, Dr. E. Kruisinga en daarna in de secties der vergadering besproken. De behandeling van dit vraagpunt had een rapport van het Bestuur der vereeniging aan de inspecteurs van het gymnasiaal en middelbaar onderwijs tengevolge, dat is opgenomen in de Berichten en Mededeelingen van de Vereeniging n°. 69.

10. Bij de voortdurende kennismaking met het onderwijs in de Nederlandsche taal en letterkunde en dat in de vreemde talen, bleek aan de inspecteurs de wenschelijkheid, dat meer verband tusschen het onderwijs in deze vier talen werd gelegd, met name wat betreft het grammaticaal en het letterkundig gedeelte; gemeenschappelijke besprekingen tusschen leeraren in de talen aan dezelfde school zijn daarvoor noodig. Aan sommige scholen hebben deze reeds plaats.

BIJLAGE.

's Gravenhage
Amsterdam
Groningen } November 1931.

Naar aanleiding van den omzendbrief van den Minister van Onderwijs, d.d. 27 October 1931, n°. 134591, welke ook aan Uw school zal ontvangen zijn, berichten wij U, dat wij ons voorstellen in 1932 het initiatief te nemen tot het doen houden van bijeenkomsten van leeraren aan hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus en H.B.S.-afdeelingen van lycea, waarop door de leeraren in verschillende vakken, welke op het schriftelijk eindexamen voorkomen, besprekingen zullen kunnen gehouden worden over den maatstaf, waarnaar het schriftelijk werk zal kunnen beoordeeld worden en de wijze, waarop het cijfer daarvoor kan worden vastgesteld.
Wij zijn voornemens daartoe de genoemde scholen in groepen te vereenigen en voor elke groep een directeur(rector) te verzoeken als leider dezer bijeenkomsten op te treden.

De Inspecteur der Lycea
J. VAN ANDEL.

De Inspecteurs van het Middelbaar Onderwijs,
Dr. G. H. COOPS.
G. BOLKESTEIN.
Dr. H. A. J. VAN SWAAY.
Dr. E. JENSEMA.

Aan
directeur(rector) en leeraren van
de .....H.B.S. te
het.....Lyceum te

VERSLAG VAN DEN TOESTAND VAN HET MIDDELBAAR ONDERWIJS IN DE 5DE INSPECTIE OVER HET JAAR 1931

Algemeene opmerkingen.

Het middelbaar onderwijs in de 5de inspectie omvatte op 1 September 1931 de volgende schooltypen en scholen:

a. 11 hoogere burgerscholen A met 5-jarigen cursus (literair- economische scholen); 8 zijn gemeentelijke ongesubsidieerde scholen, 2 bijzondere gesubsidieerde, één is een bijzondere ongesubsidieerde school.

b. 23 handelsscholen met 5-jarigen cursus (hoogere handelsscholen), waaronder 9 gemeentelijke gesubsidieerde, 1 gemeentelijke ongesubsidieerde en 13 bijzondere gesubsidieerde scholen.

c. 21 handelsscholen met 3- en 4-jarigen cursus, waarvan 2 gemeentelijke ongesubsidieerde, 7 gemeentelijke gesubsidieerde en 11 bijzondere gesubsidieerde scholen en 1 bijzondere ongesubsidieerde school.
4 der handelsscholen met 5-jarigen cursus zijn gecombineerd met een handelsschool met 3- of 4-jarigen cursus, 7 handelsscholen met een lyceum, 9 met een hoogere burgerschool, 1 met een gymnasium, 2 met een gymnasium en een hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus.
Eén handelsschool, n.l. de R. K. handelsschool te Heerlen, is uitsluitend voor meisjes bestemd.

d. 2 handelsscholen voor verkoopsters, waarvan één bijzondere gesubsidieerde en één bijzondere ongesubsidieerde school.

e. 133 handelsavondscholen (bijna alle gesubsidieerd).

f. 3 hoogere burgerscholen met een 3-jarigen cursus, den onderbouw vormende van een hoogere handelsschool en in de reeds genoemde scholen onder *b* begrepen.

De dagscholen ondergingen weinig wijzigingen. De bestaande handelsschool te Zutphen verwierf de erkenning als handelsschool met 4-jarigen cursus krachtens de Voorwaarden van erkenning van 24 Februari 1925. Van de handelsavondscholen werd die te Rijen bij gebrek aan een voldoend aantal leerlingen opgeheven. Met rijkssubsidie werden opgericht een handelsavondschool met driejarigen cursus te Veenendaal en een R. K. handelsavondschool te Hilversum. De bestaande Christelijke handelsavondschool te Delft ontving voor het eerst rijkssubsidie. Te Velp, Oud-Beijerland en Lisse werden handelsavondscholen opgericht, zonder dat rijkssubsidie werd verstrekt. Te Wassenaar verwierf een nieuwe handelsavondschool een provinciaal subsidie.
Verschillende handelsavondscholen o.a. die te Winterswijk en de R. K. handelsavondschool te Enschede konden door gebrek aan subsidie niet gevormd worden.

Gereorganiseerd werden de handelsavondscholen te Deventer en Zwolle, terwijl een reorganisatie van enkele andere werd voorbereid.
De omstandigheden van subsidieering en wettelijke regelingen ondergingen in dit jaar geen wijziging.
De slechte financieel-economische toestand en de terugslag hiervan op de drie subsidieerende organen van het handelsonderwijs — Rijk, gemeente, en provincie of Kamer van Koophandel — was uiteraard voor een uitbouw van dit onderwijs niet bevorderlijk.
Het programma van de handelsschool voor Verkoopsters te 's-Gravenhage die door particulier initiatief was opgericht, moest door gebrek aan subsidie sterk worden ingekrompen.
Bij ministerieel rondschrijven van 28 Juli 1931 werden de besturen der van Rijkswege gesubsidieerde scholen tot de uiterste zuinigheid aangespoord.
De uitzonderingspositie, waarin het personeel der bijzondere gesubsidieerde handelsschool te Amsterdam en der Christelijke hoogere burgerschool A ten opzichte der salarisregeling tegenover die van het personeel der Rijks- en van Rijkswege gesubsidieerde scholen verkeerde, moest voor nieuw te benoemen personeel worden ingetrokken.

Toestand gebouwen.

Aan de gebouwen der hoogere handelsscholen te Leeuwarden en Alkmaar werden kleine verbeteringen aangebracht. De eerste bleef in de helft eener lagere school gehuisvest.
Een besluit van den gemeenteraad van Hilversum om voor de handelsschool in deze gemeente, die eveneens in de helft eener lagere school is ondergebracht, een gebouw te stichten kon, bij gebrek aan rijkssubsidie niet worden uitgevoerd.
De hoogere burgerschool A (Westersingel 30) te Rotterdam en die te Middelburg bleven in het oude gebouw, een heerenhuis, gehuisvest.
De toestand der andere schoolgebouwen onderging geen wijziging of verbetering.

Toestand van het onderwijs.

Met ingang van 1 September 1931 werd voor de van Rijkswege gesubsidieerde scholen bepaald, dat als „facultatieve vakken, dat zijn vakken, waarvan het volgen voor de leerlingen niet verplicht is" in het schoolprogramma konden worden opgenomen: stenographie, machineschrijven, Spaansch, Maleisch, Russisch, Zweedsch en Esperanto.
Subsidie werd slechts verleend, indien per klasse aan het onderwijs ten minste deelnamen: voor stenographie 8 leerlingen en voor ieder der overige genoemde vakken 5 leerlingen.
De gunstige getuigenis uit het verslag 1930 over de toewijding van het personeel kan ook dit jaar worden herhaald. Deze toewijding bleek ook in een poging om door samenwerking der vele organisaties op het gebied

van het handelsonderwijs — sedert het gebruiken van den naam hoogere burgerschool A ook onderwijs op economischen grondslag genoemd — een wettelijke regeling van dit onderwijs te bevorderen.

Nog in 1931 kwam een studie-commissie, ingesteld door het Nationaal Bureau voor onderwijs op economischen grondslag en de Nationale Vereeniging voor handelsonderwijs, met haar rapport gereed. Dit belangrijke rapport, dat de algemeene instemming der organisatie van leeraren en belangstellenden verwierf, werd den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aangeboden.

Ook een andere studie-commissie met het oog op het onderwijs in de handelswetenschappen en de wiskunde aan scholen op economischen grondslag, door dezelfde twee organisaties ingesteld, kwam met haar rapport gereed.

In 1931 kon over het gebruik der vreemde talen bij het onderwijs een onderzoek worden ingesteld.

Dit onderzoek, begonnen vóór de besprekingen der inspecteurs met de „Vereeniging van leeraren in de levende talen", waarover in het verslag der inspecteurs van de 1ste, 2de, 3de en 4de inspectie wordt gehandeld, vond in het besprokene op de vergadering van 2 Januari 1931 een steun, terwijl omgekeerd het resultaat van het onderzoek het aldaar als wenschelijk uitgesprokene bevestigt. Dit resultaat moge uit de bijlage blijken. In aansluiting bij wat in het verslag 1930 werd medegedeeld, moet ook nu worden opgemerkt, dat groote aandacht aan het zuiver spreken der leerlingen gewijd dient te worden. De met spreekonderwijs aan een der hoogere burgerscholen A genomen proef heeft de noodzakelijkheid hiervan bevestigd.

De proef, die aan de hoogere handelsschool te Amersfoort met het facultatief ingevoerde vak esperanto is genomen, slaagde volkomen.

Een tentoonstelling met medewerking van leerlingen en personeel der school ter bevordering van de bekendheid met het vak gehouden, wekte een groote belangstelling.

Zoowel van verschillende hoogere burgerscholen A als van handelsscholen met een 5- en 4-jarigen cursus kwam ook dit jaar de wensch naar voren, om althans voor de kernvakken, een centraal schriftelijk werk op te geven.

Het cijfer vijf.

Bij de handelsscholen heeft, in onderscheiding met de hoogere burgerscholen A, nog steeds de 5 een andere waarde dan bij het overige middelbaar onderwijs. Dit onderscheid wordt, zoowel voor de beteekenis van het diploma tegenover niet-deskundigen als voor de toekenning van gratis leermiddelen door verschillende scholen, betreurd. De leerlingen der handelsscholen moeten n. l. nu aan hoogere eischen voldoen om gratis leermiddelen te kunnen krijgen dan de leerlingen van andere scholen.

Een der Directeuren berichtte over het verschil in beteekenis der cijfers o.a. het volgende:
„Het is mij nu al gebleken, dat chefs van handelsinstellingen eenvoudig de eindexamen-cijfers van de abiturienten der hoogere burgerschool en der handelsschool vergelijken, zonder er op te letten, dat het cijfer 5 en dus ook de andere cijfers, in het bijzonder 6 en 4, bij beide soorten van scholen een verschillende beteekenis hebben".

Ouderavonden.

Deze werden ook dit jaar aan verschillende scholen gehouden.

Handelsavondscholen.

Aan verschillende scholen werden zeer goede resultaten verkregen.
Aan een handelsavondschool werden door 92 leerlingen even zoovele praktijkdiploma's behaald. Aan een andere slaagden alle elf candidaten, waarvan zes voor twee examens.
De maatschappelijke welstand der leerlingen van handelsavondscholen is in het algemeen lager dan van die der dagscholen.
De bepalingen voor het verstrekken van leermiddelen, die dezelfde zijn als voor de dagscholen, geven daardoor soms aanleiding tot klachten.
Het instellen van boekenbeurzen helpt niet voldoende.
In de gemeente Amsterdam worden aan de gemeentelijke subsidie voorwaarden verbonden, die afwijken van de rijksvoorschriften. Dit geeft tot verschillende bezwaren aanleiding, waaraan eerst door een wettelijke regeling tegemoet gekomen kan worden.
De klachten over gebrek aan medewerking van den kant der werkgevers duurden ook in 1931 voort, evenals die over overwerk.

BIJLAGE.

RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK BETREFFENDE HET GEBRUIK DER VREEMDE TALEN ALS INTERMEDIAIR BIJ HET ONDERWIJS IN DIE TALEN.

Algemeene opmerkingen.

Het onderzoek betrof:

a. 33 scholen met een 5-jarigen cursus (zelfstandige hoogere burgerscholen A. en hoogere handelsscholen.)

b. 9 scholen met een 4-jarigen cursus (handelsscholen met 4-jarigen cursus). De handelsscholen met 4-jarigen cursus verbonden aan scholen met 5-jarigen cursus werden in deze rubriek niet opgenomen.

c. 6 scholen met een 3-jarigen cursus (handelsscholen met 3-jarigen cursus, waaronder 1 school voor verkoopsters). De scholen met 3-jarigen cursus verbonden aan scholen met 5-jarigen cursus zijn in deze rubriek niet opgenomen.

Het onderzoek had plaats met gebruikmaking van de volgende vraag: *Wanneer begint aan Uw school het gebruik van het Fransch, Engelsch en Duitsch als voertaal bij het onderwijs?*

a. Fransch
1. *nu en dan* in klasse .....
2. *vrij geregeld* in klasse .....
3. *altijd* in klasse .....

Idem *b.* Engelsch.

Idem *c.* Duitsch.

Een rubriek voor opmerkingen over het gebruik der vreemde taal als voertaal bij onderdeelen van het vak (lectuur, literatuur, spraakkunst en correspondentie) was afzonderlijk opgenomen, terwijl bovendien verzocht was, eventueele persoonlijke opmerkingen, die voor het slagen van het onderzoek van belang konden zijn, toe te voegen.
Gebleken is, dat de rubrieken: *nu en dan*, *vrij geregeld* en *altijd* niet door alle scholen op volkomen dezelfde wijze zijn geïnterpreteerd. Vooral met de laatste rubriek is dit het geval geweest. De bijgevoegde toelichtingen maakten echter vrijwel steeds de bedoeling duidelijk. Terecht hebben verscheidene scholen het begrip „altijd" relatief opgevat. Indien het gebruik der moedertaal slechts noodig was om begripsverwarring te voorkomen, gebruikte men toch deze rubriek. Een school omschrijft deze relatieve opvatting door op te merken, dat bij „kortsluiting" de moedertaal wordt gebruikt. Er zijn echter ook scholen, die in het laatste geval niet de rubriek: *altijd*, doch *vrij geregeld* hebben gekozen.
Iedere opgave werd genoteerd. Indien aan groote scholen verschil van opvatting bleek te bestaan tusschen leeraren van hetzelfde vak, werden beide opgaven opgenomen.

ALGEMEEN RESULTAAT.

A. *Scholen met een vijfjarigen cursus.*

	Nu en dan					Vrij geregeld					Altijd				
	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4	kl. 5	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4	kl. 5	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4	kl. 5
Fransch	7×	16×	11×	2×	2×	1×	3×	15×	19×	10×	0×	0×	3×	16×	22×
Duitsch	14×	19×	5×	1×	0×	1×	4×	22×	11×	6×	0×	1×	4×	23×	29×
Engelsch	1×	17×	13×	2×	0×	0×	3×	13×	12×	5×	0×	1×	5×	21×	31×

B. *Scholen met een vierjarigen cursus.*

	Nu en dan				Vrij geregeld				Altijd			
	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 4
Fransch	4×	7×	2×	2×	0×	1×	7×	5×	0×	0×	0×	4×
Duitsch	4×	4×	3×	2×	0×	1×	3×	3×	0×	1×	3×	6×
Engelsch	0×	7×	2×	0×	0×	0×	6×	6×	0×	0×	1×	3×

C. *Scholen met een driejarigen cursus.*

	Nu en dan			Vrij geregeld			Altijd		
	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 1	kl. 2	kl. 3	kl. 1	kl. 2	kl. 3
Fransch	2×	4×	1×	0×	2×	4×	0×	0×	3×
Duitsch	2×	1×	0×	0×	4×	3×	0×	0×	2×
Engelsch	2×	3×	0×	1×	2×	5×	0×	0×	1×

Opmerkingen over de boven aangegeven resultaten.

Uit de boven aangegeven resultaten en de daarbij door de scholen gevoegde bijzonderheden kan worden afgeleid, dat in het algemeen bij het onderwijs in de vreemde talen aan de scholen voor economisch onderwijs de volgende gedragslijn wordt gevolgd:

Fransch wordt als voertaal bij het onderwijs in die taal *nu en dan* in de 2e klasse gebruikt, in de 3de klasse wordt dit gebruik *vrij geregeld*, in de 4de klasse wordt het Fransch meer en meer voertaal en het Nederlandsch *hulptaal*, in de 5de klasse wordt het Nederlansch nog slechts gebruikt ter voorkoming van misverstand.

Bij het Duitsch begint het gebruik *nu en dan* reeds in de 1ste klasse. In de 2de klasse wordt dit voortgezet en gaat in de 3de klasse tot een *vrij geregeld* gebruik over. In de 4de klasse is het Nederlandsch reeds *hulptaal* geworden, wat in de 5de klasse in nog meerdere mate het geval is.

Bij het onderwijs in het Engelsch begint het gebruik *nu en dan* in de 2de klasse (op één uitzondering na begint het Engelsch in deze scholen in de 2de klasse), gaat in de 3de klasse geleidelijk in een *vrij geregeld* gebruik over, terwijl in de 4de en 5de klasse de moedertaal steeds meer *hulptaal* wordt.

Bij de scholen met een vierjarigen en een driejarigen cursus is het door het klein aantal gevallen niet mogelijk, een even duidelijke gedragslijn vast te stellen als bij de scholen met een vijfjarigen cursus. Ook hier is uit de gegevens af te leiden, dat het gebruik van het Nederlandsch geleidelijk van *voertaal* tot *hulptaal* wordt.

D. LANDBOUWONDERWIJS.

I. DE UITVOERING VAN DE WETTELIJKE BEPALINGEN.

a. Middelbaar landbouwonderwijs.

Het Middelbaar Landbouwonderwijs werd in het verslagjaar gegeven aan de navolgende instellingen:
de Middelbare Landbouwschool te Groningen;
de Middelbare Koloniale Landbouwschool te Deventer;
de Rijkszuivelschool te Bolsward;
de land- en tuinbouwwinterscholen en de daarmede in karakter overeenkomende tuinbouwscholen;
de cursussen ter opleiding van land- en tuinbouwonderwijzers;
de cursussen ter opleiding van tuinbouwvakonderwijzers;
de cursussen ter opleiding van leerkrachten in bijenteelt;
de cursussen ter opleiding van leerkrachten in pluimveeteelt;
de cursus ter opleiding van onderwijzers in practisch hoefbeslag.

Over elk dezer instellingen volgen hier enkele mededeelingen.

De *Middelbare Landbouwschool te Groningen* heeft een 2½-jarigen cursus, bestaande uit 3 winter- en 2 zomersemesters. Zij is bestemd voor hen, die zich — na enkele jaren voorbereidend hooger, middelbaar of meer uitgebreid lager onderwijs te hebben genoten — voor de landbouwpractijk wenschen voor te bereiden.
Krachtens de artt. XVII en XXXVI der Wet van 29 Juni 1925, *Staatsblad* n°. 283, tot wijziging en aanvulling der Hooger-onderwijswet en der wet tot regeling van het Hooger Landbouw- en Hooger Veeartsenijkundig onderwijs kunnen de bezitters van het getuigschrift van met goed gevolg volledig afgelegd eindexamen der Middelbare Landbouwschool te Groningen worden toegelaten tot de examens aan de Landbouwhoogeschool te Wageningen en tot de examens in de Faculteit der Veeartsenijkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.
Bij den aanvang van den cursus 1930—1931 telde de school 35 leerlingen, allen voor volledig onderwijs.
De *Middelbare Koloniale Landbouwschool te Deventer* heeft een 3-jarigen cursus en is bestemd voor hen, die zich, na enkele jaren voorbereidend hooger, middelbaar of uitgebreid lager onderwijs te hebben genoten, voor de landbouwpractijk in de tropen en in het bijzonder in de overzeesche gebiedsdeelen van het Rijk wenschen voor te bereiden.
Bij 't begin van den cursus 1930—1931 waren er 323 leerlingen.
De *Rijkszuivelschool te Bolsward* telde bij het begin van den cursus 1930—1931 48 leerlingen.
De *land- en tuinbouwwinterscholen en daarmede in karakter overeenkomende tuinbouwscholen* hebben ten doel aankomende land- of tuinbouwers in de

gelegenheid te stellen op weinig kostbare wijze de noodige theoretische kennis van het land- of tuinbouwbedrijf op te doen. Er wordt bij dit onderwijs rekening gehouden met de behoeften van de streek, waar de school is gevestigd. De cursus duurt 2 winterhalfjaren, aan een paar scholen bijna het geheele jaar en aan twee 3 jaren.

In den cursus 1930—1931 waren er 13 Rijks, 7 Roomsch-Katholieke en 2 Protestantsch-Christelijke landbouwwinterscholen. Voorts was er 1 Roomsch-Katholieke land- en tuinbouwschool met 3-jarigen cursus. Het gezamenlijk aantal leerlingen voor alle vakken bedroeg 880. Bovendien waren er nog 10 voor enkele vakken.

De *opleiding van land- en tuinbouwonderwijzers* vond in 1930 plaats in 21 cursussen gehouden voor onderwijzers bij het lager onderwijs, en wel te Groningen, Veendam, Drachten, Leeuwarden (2 cursussen), Emmen, Hengelo (O.), Zwolle, Zutphen, Nijmegen, Utrecht, Alkmaar, Rotterdam, Dordrecht, Goes, Terneuzen, Boxtel (2 cursussen), Breda (2 cursussen) en Roermond.

Het totaal aantal deelnemers bedroeg 367.

Er werden 9 opleidingscursussen gehouden voor tuinbouwonderwijzers, en wel te Groningen, Leeuwarden, Zutphen (2 cursussen), Alkmaar, Rotterdam (2 cursussen), Roosendaal (N.-B.) en Roermond.

Het totaal aantal deelnemers bedroeg 195.

Voor het examen lager onderwijs landbouwkunde slaagden in 1930 47 candidaten.

Voor het examen lager onderwijs tuinbouwkunde slaagden in dat jaar 34 candidaten.

Er werden in 1930 5 cursussen ter *opleiding van tuinbouwvakonderwijzers* gehouden, en wel te Zwolle (14 deelnemers), Utrecht (14 deelnemers), Rotterdam (20 deelnemers), Goes (14 deelnemers) en Roermond (10 deelnemers).

Voor hen, die een getuigschrift van bekwaamheid als tuinbouwvakonderwijzer in de teelt van siergewassen wenschten te behalen, werd te Utrecht een speciale cursus geopend: hieraan namen 21 personen deel.

In Februari 1930 werden te Groningen en te Breda cursussen ter *opleiding van leerkrachten in bijenteelt* opgericht. De cursus te Breda werd overgebracht naar Boxtel. Door respectievelijk 13 en 15 personen werd aan deze cursussen deelgenomen.

In Mei 1930 werden te Groningen, Assen en Goes cursussen ter *opleiding van leerkrachten in pluimveeteelt* geopend, respectievelijk met 30, 17 en 16 deelnemers.

Ter voorziening in de behoefte aan geschikte leerkrachten voor het onderwijs aan de van Rijkswege gesubsidieerde cursussen in *practisch hoefbeslag* wordt te Utrecht jaarlijks een cursus tot opleiding van bekwame hoefsmeden tot onderwijzer in practisch hoefbeslag gehouden. Aan dezen cursus werd in 1930 door 6 hoefsmeden uit verschillende plaatsen van ons land deelgenomen.

b. Lager landbouwonderwijs.

Het lager landbouwonderwijs wordt gegeven aan:
lagere land- en tuinbouwscholen;
algemeene land- en tuinbouwcursussen;
land- en tuinbouwcursussen voor volwassenen;
speciale cursussen over onderdeelen van den landbouw, als paardenkennis, rundveekennis, varkenskennis, geitenteelt, veeverloskunde en gezondheidsleer van het vee, voeding en verpleging van het vee, bijenteelt, veevoeding, bedrijfscontrole, melken en melkbehandeling, enz.;
speciale cursussen voor onderdeelen van den tuinbouw, als aanleg en onderhoud van tuinen, bloemschikken en -binden, sorteeren en verpakken van fruit, bedrijfscontrole, enz.

Hieromtrent valt het volgende te melden.
Ter verbetering van het lager land- en tuinbouwonderwijs is in 1921 met de oprichting van *lagere land- en tuinbouwscholen* een aanvang gemaakt. Thans is er reeds een 56-tal van dergelijke scholen. Zij gaan uit van land- of tuinbouworganisaties, speciaal daarvoor opgerichte vereenigingen en bij uitzondering van gemeenten, en worden door het Rijk gesubsidieerd. Het onderwijs wordt overdag gegeven door een leerkracht, die hierin de hoofdwerkzaamheid vindt en in lokaliteiten, welke alleen voor dit onderwijs zijn bestemd.
Het onderwijs omvat: voortgezet algemeen vormend onderwijs, voorbereidend land- en tuinbouwonderwijs en het eigenlijke vakonderwijs. De cursus loopt over vier leerjaren; in het eerste wordt gedurende 40 weken op 2 dagen per week onderwijs gegeven; in het tweede 40 weken op 1 dag per week en in het derde en vierde 30 weken op 1 dag per week; elken dag 5 uren.
In het geheel dus respectievelijk 400, 200, 150 en 150 uren; aan de tuinbouwscholen kan het aantal uren in het derde en vierde leerjaar nog iets worden uitgebreid.
In den cursus 1930—'31 werden deze scholen door 3240 leerlingen bezocht.
De *algemeene land- en tuinbouwcursussen* zijn door het Rijk gesubsidieerde inrichtingen voor lager land- en tuinbouwonderwijs, uitgaande van land- of tuinbouwmaatschappijen en -vereenigingen, of van gemeenten. Met de subsidieering van Rijkswege werd in 1891 begonnen.
Aan beide groepen van inrichtingen wordt het onderwijs geregeld naar den aard der behoeften van de streek, waarin zij zijn gevestigd. Het wordt verdeeld over ten minste 2 winterhalfjaren, gedurende welke in den regel 144—225 uren per winter onderricht wordt gegeven. Het onderwijs wordt tegen betaling van een matig schoolgeld verstrekt en vindt gewoonlijk des avonds plaats. On- of minvermogenden worden van het betalen van schoolgeld geheel of gedeeltelijk vrijgesteld.
In den winter 1930—1931 waren er 582 algemeene landbouw- en 296 algemeene tuinbouwcursussen met resp. 9243 en 4761 deelnemers.

De *land- en tuinbouwcursussen voor volwassenen* hebben eensdeels het doel aan hen, die in het land- en tuinbouwbedrijf werkzaam zijn en den leeftijd van 21 jaar hebben bereikt, in een 8- à 10-tal lessen het belangrijkste over een of ander onderdeel van den land- of tuinbouw mede te deelen. Zij zijn ook toegankelijk voor hen, die een algemeenen land- en tuinbouwcursus met vrucht hebben doorloopen.
Anderdeels zijn zij bestemd om jongelieden van 16 jaar en ouder, die in het tuinbouwbedrijf werkzaam zijn, meer in het bijzonder eenigszins grondig onderricht te geven in een bepaald onderdeel van het tuinbouwvak.
In den winter 1930—1931 werden er 69 landbouwcursussen, 80 tuinbouwcursussen gehouden, resp. met 1711 en 1709 deelnemers.
De *cursussen in paarden- en rundveekennis* hebben in hoofdzaak ten doel om oud-leerlingen van algemeene landbouwcursussen en landbouwers, die geen landbouwschool of -cursus hebben bezocht, gelegenheid te geven tot vermeerdering van hunne kennis van paarden en vee.
Het zijn vooral de provinciale landbouwmaatschappijen, die zich, door het Rijk gesteund, met het verstrekken van dit onderwijs hebben belast.
Het Rijkssubsidie bedraagt per cursus f 120 en f 150; de dan nog ontbrekende gelden worden gevonden door bijdragen van de provinciën, maatschappijen of vereenigingen, van welke de cursussen uitgaan, en door het heffen van schoolgeld.
In den regel bestaat een cursus uit twaalf lessen van 2 uur, van welke 7 à 8 lessen bestemd zijn voor het theoretisch onderwijs en de overige voor de practische toepassing. Het onderwijs wordt door een gediplomeerd veearts of paardenarts gegeven.
In den winter 1930—1931 waren er 25 cursussen in paardenkennis en 75 in rundveekennis met resp. 363 en 1274 deelnemers.
Gelegenheid voor het ontvangen van een meer of minder breede vakopleiding bestaat voor de hoefsmeden in Nederland aan een particuliere smederij te Groningen en aan door het Rijk of door provinciale besturen gesubsidieerde *cursussen voor hoefbeslag*.
Deze gesubsidieerde cursussen zijn sedert 1885 gehouden door tusschenkomst van landbouw-, stamboek- of andere vereenigingen. Behalve enkele, die een belangrijk provinciaal subsidie ontvangen, worden alle door het Rijk gesteund.
De leiding der cursussen is toevertrouwd aan gediplomeerde veeartsen, aan wie ook het theoretisch onderricht is opgedragen. Het onderricht in practisch hoefbeslag wordt verstrekt door gediplomeerde hoefsmeden, die voor het meerendeel hunne opleiding ontvingen aan den cursus voor opleiding van onderwijzers in practisch hoefbeslag te Utrecht.
Er waren 23 cursussen en 222 deelnemers.
Aan het einde van den cursus kunnen de leerlingen deelnemen aan het examen, dat van Rijkswege is ingesteld tot het verkrijgen van een Rijksdiploma als hoefsmid.
Het examen ter verkrijging van een Rijksdiploma als hoefsmid werd te Utrecht afgenomen in de maanden Maart, April en Mei en in het najaar.

Verder waren er in 1930—1931 16 cursussen in *veeverloskunde en gezondheidsleer van het vee* met 400 deelnemers, 2 cursussen in *voeding en verpleging van het vee* met 39 leerlingen, 38 cursussen in *varkenskennis* met 745 deelnemers, 35 cursussen in *bijenteelt* met 489 deelnemers, 54 cursussen in *pluimveeteelt* met 796 deelnemers, 24 cursussen in *bloemschikken en -binden* met 380 deelnemers; er waren in 1930 7 *cursussen in sorteeren en verpakken van fruit* met 96 deelnemers, 391 cursussen voor *melkers en melksters* met 2699 deelnemers(sters) (1930) en 15 cursussen over *verschillende onderwerpen*, waaronder ook voor vrouwen en meisjes met 231 deelnemers (zomer 1930).

c. Enkele afzonderlijke instellingen.

Een eenigszins afzonderlijke plaats nemen in:
de vakschool voor kaasmakers te Hoorn;
de Gerard Adriaan van Swieten Tuinbouwschool te Frederiksoord;
de Tuinbouwschool voor meisjes „Huis te Lande" te Rijswijk (Z.-H.);
de cursus voor boschbazen, werkbazen en boschwachters van de Nederlandsche Heidemaatschappij, en
de cursussen voor zaakvoerders van landbouwcoöperaties.

Hieromtrent valt het volgende mede te deelen.
De *vakschool voor kaasmakers te Hoorn* telde bij het begin van den cursus 1930—1931 20 leerlingen.
De *Gerard Adriaan van Swieten Tuinbouwschool te Frederiksoord* is in 1884 gesticht door wijlen F. L. H. van Swieten, ter herinnering aan zijn zoon Gerard Adriaan en wordt beheerd door de Maatschappij van Weldadigheid. Zij wordt gesubsidieerd door het Rijk en heeft ten doel theoretisch en practisch onderlegde tuinlieden te vormen.
De cursus 1930—1931 ving 9 September 1930 aan met 65 leerlingen.
De *tuinbouwschool voor meisjes „Huis te Lande" te Rijswijk* (Z.-H.) ving den cursus 1930—1931 aan met 30 leerlingen.
De *cursus der Nederlandsche Heidemaatschappij* bestaat uit 2 afdeelingen. Afdeeling A heeft ten doel het vormen van boschbazen, werkbazen en boschwachters. Afdeeling B is bestemd voor opleiding van opzichters. De cursus duurt 2 jaren; des winters ontvangen de leerlingen theoretisch onderwijs te Arnhem, de overige maanden van het jaar worden zij werkzaam gesteld op de werken der Maatschappij of op die van het Staatsboschbeheer. De cursussen zijn ook toegankelijk voor anderen dan aanstaande ambtenaren der Nederlandsche Heidemaatschappij en van het Staatsboschbeheer.
De lessen werden door 47 leerlingen gevolgd.
Er waren 5 *cursussen voor zaakvoerders* als bovenbedoeld met 66 deelnemers.

Omtrent het landbouwhuishoudonderwijs raadplege de lezer de afdeeling: Nijverheidsonderwijs van dit verslag.

E. NIJVERHEIDSONDERWIJS.

I. DE UITVOERING VAN DE WETTELIJKE BEPALINGEN.

I. ALGEMEEN.

BEPERKING DER UITGAVEN.

Bij circulaires van 14 Augustus 1931, nos. 16330 en 16331, afdeeling Nijverheidsonderwijs, richtte de Minister zich tot de besturen der gesubsidieerde nijverheidsscholen met een beroep op de medewerking dezer besturen bij de beperking der uitgaven. De tweede van deze, bijna gelijkluidende rondschrijfbrieven volgt hieronder:

> Nu de opbrengst van 's Lands middelen op bedenkelijke wijze daalt, is het plicht van ieder, die rechtstreeks of zijdelings invloed kan oefenen op den omvang der uitgaven ten laste van het Rijk, er toe mede te werken, dat deze zooveel mogelijk worden beperkt en dat geen gelegenheid tot bezuiniging ongebruikt worde gelaten. Dit geldt ongetwijfeld ook voor de onder Uw beheer staande inrichting(en) voor nijverheidsonderwijs. Ik verzoek U daarom beleefd er ernstig naar te streven, dat van het U overeenkomstig Uw begrooting voor 1931 toegestane Rijkssubsidie een zoo groot mogelijk gedeelte onbesteed blijft. Ik vertrouw, dat, indien ik het aan U zelf overlaat te beoordeelen, op welke posten het best een vermindering kan worden toegepast, een bezuiniging van beteekenis zal worden verkregen, zonder dat het aan Uw zorgen toevertrouwde onderwijs daardoor wordt geschaad.
> Intusschen acht ik het wenschelijk met enkele voorbeelden mijn bedoeling te verduidelijken en eenige wenken te geven omtrent mogelijkheden tot beperking van uitgaven en opvoering van ontvangsten.
> Wellicht kan een besparing van kosten worden bereikt door een economische indeeling van den lesrooster voor den cursus 1931—1932. Hierbij dient ernstig te worden gelet op de mogelijkheid van combinatie van groepen van leerlingen en van opvoering van de gemiddelde bezetting.
> Tevens roep ik hierbij Uw medewerking in, ten einde sinecures bij het personeel zooveel mogelijk te ontgaan.
> Op de uitgaven voor werkloonen en schoonhouden is misschien ook nog bezuiniging mogelijk, indien er op wordt toegezien, dat deze werkzaamheden zooveel mogelijk door het vaste personeel (concierge e. d.) worden verricht en de tewerkstelling van werkvrouwen en tijdelijk hulppersoneel zoodanig geschiedt, dat haar taak zoo economisch mogelijk wordt geregeld. In dit verband breng ik onder Uw aandacht, dat de bij Koninklijk besluit geregelde duur der vacantiën alleen geldt voor het onderwijzend personeel.
> Ook op de uitgaven voor schrijfloon kan wellicht nog bezuiniging worden toegepast.
> Ten aanzien van de kosten wegens onderhoud van de schoolgebouwen dring ik eveneens op de grootst mogelijke soberheid aan.
> Voor aanschaffing en onderhoud van inventaris zou slechts in de inderdaad noodzakelijke gevallen tot uitgaven overgegaan dienen te worden.
> Ook zou zuinigheid kunnen worden in acht genomen in zake de kosten van abonnementen op tijdschriften en aanschaffing van boeken. Het is wenschelijk, dat deze abonnementen worden beperkt tot die vakliteratuur,

waarvan de kennisneming voor het onderwijs werkelijk van groot belang is te achten.

Ten aanzien van de kosten voor verlichting en krachtverbruik dring ik er op aan, dat Gij zoo gunstig mogelijke tarieven bedingt. Lekkage is zooveel mogelijk te voorkomen ter vermijding van onnoodig verlies van warmte en water (tijdig repareeren van kranen en vlottertoestellen). Op de kosten van brandstoffen kan wellicht nog worden bespaard, door ze tijdig voor de zomerprijzen in te koopen, bijv. door bemiddeling van het Rijks-Inkoopbureau.

De kosten van materialen zouden kunnen worden verminderd, indien materiaal, voor zoover mogelijk, verschillende malen voor het onderwijs wordt gebruikt. Het zal bijvoorbeeld mogelijk blijken, materialen, die reeds bij het onderwijs in een bepaalde klasse zijn bewerkt, nog weer eens bij het practische onderwijs voor andere klassen te gebruiken.

In dit verband dring ik er ook op aan, dat de leerlingen de door hen gebruikte kleine gereedschappen en leermiddelen, zooals schrijf- en teekenbehoeften, en de kleine gereedschappen in de werkplaats zooveel mogelijk zelf bekostigen. Indien het gratis verstrekken van leermiddelen e. d. berust op een bepaling in het reglement, zou dit zoodanig moeten worden herzien, dat de leerlingen kunnen worden verplicht de kleine gereedschappen zelf te betalen. In dat geval zou ik gaarne spoedig een voorstel tot wijziging van het reglement ter goedkeuring ontvangen. Slechts onvermogende leerlingen behooren voor het kosteloos verstrekken van gereedschappen in aanmerking te komen. Ook acht ik het wenschelijk, dat de leerlingen er zelf zorg voor dragen, dat zij op school de beschikking hebben over eigen handdoek en zeep. De kosten hiervan zouden dan niet op de exploitatie-uitgaven der school van invloed zijn.

Voorts acht ik het wenschelijk, dat ten aanzien van de druk- en advertentiekosten naar de grootst mogelijke zuinigheid wordt gestreefd.

Op de uitgaven voor excursies en het houden van tentoonstellingen kan allicht eveneens worden bezuinigd. Kosten van excursies kan men bijvoorbeeld zooveel mogelijk door de leerlingen zelf doen dragen. Voor zoover noodig merk ik op, dat de kosten wegens prijzen aan leerlingen niet onder de uitgaven op de rekening en verantwoording mogen voorkomen.

De uitgaven voor reiskosten kunnen o. m. wellicht vermindering ondergaan, indien de behandeling van zaken met de Regeering en de inspectie zooveel mogelijk schriftelijk of telefonisch geschiedt.

Ten aanzien van het verleenen van toelagen aan leerlingen of ouders zal eveneens groote beperking in acht moeten worden genomen.

Het zal mij aangenaam zijn, indien de aanschaffing van niet strikt noodzakelijke leermiddelen voorloopig achterwege wordt gelaten en op alle uitgaven van materieelen aard de grootst mogelijke vermindering wordt toegepast.

Tevens dring ik er op aan, dat de ontvangsten wegens schoolgelden zooveel mogelijk worden opgevoerd, o. a. door beperking van niet noodzakelijke vrijstellingen of verminderingen van schoolgeldheffing. Ook behoort ernstig te worden gestreefd naar verhooging van de bruto-opbrengst van door de leerlingen vervaardigde voorwerpen en van de verwerkte materialen.

Ik verzoek U met het vorenstaande ook ten aanzien van de door U reeds ingezonden begrootingsvoorstellen voor 1932 nog rekening te houden in dien zin, dat, zoo het U bij nadere overweging daarvan nog mogelijk is daarin vermindering aan te brengen, mij hiervan spoedig mededeeling wordt gedaan.

Indien allen, die bemoeienis hebben met de Rijksuitgaven, van heeler

harte medewerken om de lasten van 's Lands schatkist op deze wijze te verlichten, dan zullen ongetwijfeld aanzienlijke bedragen bespaard en ingrijpender maatregelen, die anders onvermijdelijk zullen blijken, vermeden kunnen worden.

AKTE N XIII.

Bij Koninklijke besluiten van 20 Februari 1931 (*Staatsblad* n°. 63) en 27 April 1931 (*Staatsblad* n°. 173) werd een nieuw programma met overgangsbepalingen vastgesteld van de akte N XIII (scheepswerktuigkunde).
De bedoeling van deze wijziging was, het programma meer in overeenstemming te brengen met de eischen, welke tegenwoordig aan het onderwijs in dit vak bij de opleidingen van scheepsmachinisten voor alle rangen moeten worden gesteld.

Vergoeding van extra-lessen.

Bij schrijven van 5 Januari 1931, n°. 10735, afdeeling N.O. berichtte de Minister aan de besturen van gesubsidieerde nijverheidsscholen het volgende:

Ingevolge art. 16 der Nijverheidsonderwijswet, juncto art. 11 [1]) van het gewijzigd Koninklijk besluit van 31 Mei 1926 (*Staatsblad* n°. 159) kan een belooning voor het tijdelijk waarnemen van lessen wegens vervanging van afwezige leeraren aan bijzondere of gemeentelijke gesubsidieerde nijverheidsscholen worden vastgesteld, onderscheidenlijk door het school- of het gemeentebestuur.
Het heeft mijn aandacht getrokken, dat deze belooningen op zeer uiteenloopende wijze worden berekend. Ik acht dit niet wenschelijk. In verband hiermede zal ik het op prijs stellen, indien Gij te rekenen van 1 Januari 1931 voorloopig de volgende regelen in acht neemt.

1. Vergoeding voor zoodanige waarneming aan niet bepaaldelijk daartoe aangestelde leerkrachten wordt verleend, wanneer die waarneming geschiedt wegens vervanging van leeraren, die geacht worden verlof tot afwezigheid te hebben krachtens art. 28 van bovengenoemd besluit, indien de waarneming langer dan zes achtereenvolgende schooldagen heeft geduurd. De vergoeding wordt alsdan verleend over het geheele tijdvak van de waarneming.

2. Vergoeding voor tijdelijke waarneming van lessen wordt *niet* verleend aan directeuren, adjunct- of plaatsvervangende directeuren, praktijkleeraren, werkmeesters en alle andere personen, die een vast salaris genieten, dat niet rechtstreeks afhankelijk is van het aantal wekelijksche les- of diensturen, of die verplicht zijn het volle aantal uren, dat de school in werking is, dienst te doen.

[1]) Artikel 11 luidt: Bij afwezigheid van leeraren, worden de lessen waargenomen door andere leeraren, aan te wijzen door den Directeur.

3. De eventueele vergoeding wordt berekend naar de geldende salarisregeling, in dier voege, dat het totaal van de vergoeding en het salaris van den waarnemer gedurende het tijdvak van de waarneming wordt berekend als „salaris" naar het totaal aantal lesuren per week, door hem in die periode gegeven.
Voor zooveel noodig vestig ik er de aandacht op, dat deze vergoeding voor de berekening, zoowel van den kinderbijslag, als van het pensioensverhaal, buiten beschouwing moet blijven.

4. Op die vergoeding komt in mindering:

a. de persoonlijke toelage krachtens art. 44 van het gewijzigd Koninklijk besluit van 31 Mei 1926 (*Staatsblad* n°. 159);

b. voor leeraren, die vóór de waarneming een wedde genoten, berekend naar een hooger aantal lesuren per week dan zij volgens den geldenden goedgekeurden lesrooster gaven, het verschil tusschen de toen genoten wedde en de wedde, die zij zouden hebben genoten, indien zij waren betaald naar het aantal lesuren per week, dat zij volgens den geldenden goedgekeurden lesrooster moesten geven.

5. Van elke waarneming, waarvoor vergoeding kan worden toegekend, wordt zoo spoedig mogelijk aan mij kennis gegeven.
In herinnering wordt voorts gebracht de verplichting om van elk verleend ziekteverlof aan mij mededeeling te doen, en desgewenscht een geneeskundige verklaring over te leggen (art. 28, derde lid van bovengenoemd Koninklijk besluit).

6. Op de inlegvellen van staat A bij de in te zenden rekeningen en verantwoordingen worden jaarlijks van alle vergoedingen uit dezen hoofde nauwkeurig gespecificeerde berekeningen gegeven.
Uitgaven voor vergoedingen uit dezen hoofde berekend op andere wijze dan hierboven aangegeven, zullen van de rekening en verantwoording worden afgevoerd, voor zoover zij het bedrag der vergoedingen volgens bovenstaande regelen overschrijden.
Vroegere beslissingen komen hiermede te rekenen van 1 Januari 1931 te vervallen.

7. In gevallen, waarin deze regelen niet voorzien, en in bijzondere gevallen, wanneer gegronde redenen bestaan om van die regelen af te wijken, kan mij een voorstel worden gedaan.
Voor eventueele belooningen aan leeraren wegens vervanging of hulp van den directeur verwijs ik naar de punten 13 en 14 der Algemeene Bepalingen in de bijlage A van vorenaangehaald Koninklijk besluit.

TOEZICHT.

Met ingang van 1 December 1931 werd als vierde inspecteur voor het nijverheidsonderwijs voor jongens benoemd de heer Ir. L. Th. H. Hesselfelt, eerder leeraar aan en plaatsvervangend directeur van de middelbare technische school te Dordrecht.
Bij Koninklijk besluit van 21 November 1931, n°. 40, werd deze inspecteur met wijziging in zooverre van het Koninklijk besluit van 12 December 1930, n°. 2 en in afwachting van een definitieve indeeling van de ambtsgebieden van den inspecteur-generaal en de inspecteurs van het nijverheidsonderwijs, voorloopig te werk gesteld in algemeenen dienst, en

voorts belast met het toezicht op de dag- en avondscholen en cursussen voor ambacht of handwerk en die voor speciale doeleinden (ambachts-, vak- en teekenscholen) en de Rijksnijverheidsscholen, in hoofdzaak in de provinciën Noord-Brabant en Zeeland, en op het leerlingwezen op het gebied van ambacht of handwerk in deze provinciën.
In de plaats van den op 1 November 1930 afgetreden inspecteur-generaal, den heer H. J. de Groot, werd zijn opvolger, Ir. G. Hofstede, benoemd tot lid van de Generale Commissie, bedoeld in art. 3 van de Zuiderzeesteunwet.

II. SCHOOLONDERWIJS.

a. Middelbare technische scholen.

Commissie van Onderzoek. Bij Ministerieele beschikking van 21 December 1931, n°. 20642, afdeeling Nijverheidsonderwijs, werd een commissie benoemd, aan welke wordt opgedragen te onderzoeken aan welke eischen en normen de middelbare technische opleiding aan dagscholen voor bouwkundigen, weg- en waterbouwkundigen, werktuigkundigen, electro-technici en scheepsbouwkundigen behoort te voldoen in verband met de eischen van het bedrijfsleven en hoe deze opleiding behoort te worden geregeld.
Tot voorzitter der Commissie werd benoemd Ir. G. Hofstede, inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs.

Middelbare technische school „Amsterdam", tevens kweekschool voor machinisten, te Amsterdam. De afdeelingen middelbare technische school en de kweekschool voor machinisten, gevestigd in het gebouw aan de Plantage Muidergracht te Amsterdam, werden administratief gescheiden.

Middelbare technische school voor bouwkunde te Amsterdam. Het leerplan van de middelbare technische school voor bouwkunde, gevestigd aan de Dongestraat te Amsterdam, werd in overleg met den inspecteur-generaal grondig herzien en meer in overeenstemming gebracht met de leerplannen van de bouwkundige afdeelingen van andere middelbare technische scholen.

Middelbare technische school te Heerlen. De werkmeesterscursus, verbonden aan de middelbare technische school te Heerlen, werd, mede op grond van bezuinigingsoverwegingen, gereorganiseerd, in dier voege, dat de parallelklassen voor theoretisch onderwijs aan de school gecombineerd werden. Werkten vóórdien de leerlingen in 2 groepen afwisselend één week bij de mijnen en de andere week in de school (50 lesuren om de andere week), te beginnen met 1 Januari 1932 zouden alle leerlingen des morgens bij de mijnen werken en des middags theoretische lessen aan de school ontvangen (24 lesuren iedere week).

Tevens kwam vast te staan, dat deze werkmeesterscursus moet worden beschouwd als een inrichting voor middelbaar nijverheidsonderwijs voor speciale doeleinden, als bedoeld in art. 11, 2de lid, sub *f*, der Nijverheidsonderwijswet.

Textielschool te Tilburg. De dagcursus voor fabrikanten, verbonden aan de textielschool te Tilburg, werd door den Minister erkend als een middelbare nijverheidsschool voor speciale doeleinden (art. 11, 2de lid, sub *f*, der Nijverheidsonderwijswet).

b. Zeevaart-, visscherij en binnenvaartscholen.

Opleiding scheepsmachinisten. De opleiding van scheepsmachinisten gaf reeds gedurende tal van jaren tot klachten aanleiding. Toen deze klachten ook bij de behandeling van hoofdstuk VI der Rijksbegrooting voor het jaar 1930 tot uiting kwamen, zegde de Minister een onderzoek daarnaar toe. In verband hiermede werd bij Ministerieele beschikking van 23 April 1931, n°. 8100 I, afdeeling Nijverheidsonderwijs, een commissie ingesteld, aan welke werd opgedragen te onderzoeken op welke wijze, in verband met de eischen van de practijk, de opleiding van scheepsmachinisten moet worden geregeld, hoe de leerplannen het beste worden samengesteld en hoe lang de verschillende vormen van opleiding zullen moeten duren. De commissie, die stond onder leiding van den inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs, bestond uit 13 leden, die de belangrijkste categorieën van belanghebbenden bij de opleiding tot scheepsmachinist vertegenwoordigden. Zij omvatte vertegenwoordigers van de werkgevers, werknemers, scheepvaartinspectie, machinistenexamens, inspectie van het nijverheidsonderwijs en van dit onderwijs zelf, voor zoover het bij de machinistenopleidingen is betrokken. In December van hetzelfde jaar bracht deze Commissie haar rapport aan den Minister uit [1]). In dit rapport werden o. m. de voorwaarden voor de structuur van de machinistenopleiding omschreven; voorts werden op grond van die voorwaarden aanwijzingen gegeven omtrent de inrichting der fundamenteele opleidingen, terwijl voor elk van deze cursussen een volledig leerplan in den geest van art. 15, 2de en 3de lid, der Nijverheidsonderwijswet werd ontworpen, omvattende de volgende gegevens:

1. duur van iederen cursus;
2. normaal aantal wekelijksche lesuren;
3. data van aanvang en sluiting van den cursus;
4. eischen van toelating;
5. het eindexamen;
6. omschrijving van de leerstof;
7. verdeeling van de lestijden.

Eindelijk ging de Commissie na hoe deze opleidingen doelmatig over het land konden worden verdeeld.

[1]) Alg. Landsdrukkerij, 's-Gravenhage, 1931.

Kweekschool voor machinisten te Amsterdam. Gelijk boven reeds werd medegedeeld werd de kweekschool voor machinisten te Amsterdam vroeger een afdeeling van de middelbare technische school aldaar, administratief van deze instelling gescheiden. Zij kwam onder leiding van een eigen directeur. Als zoodanig werd benoemd de heer Drs. Th. C. W. van Mierlo, directeur der Zeevaartschool te Den Helder.

Nieuwe gebouwen. De gemeentelijke zeevaartscholen te Delfzijl en Den Helder namen elk een nieuw gebouw in gebruik.

Opleidingsschip voor de handelvaart. Voor het opleidingsschip voor de handelvaart te Rotterdam werd voor de eerste maal subsidie verleend.

Onderwijsfonds voor de Scheepvaart. Het onderwijsfonds voor de scheepvaart stelde zijn nieuw instructievaartuig, de „Prinses Juliana", in dienst.
Voor de binnenvaartschool te Vlissingen werd voor 't eerst subsidie verleend.

c. Uitgebreid lager nijverheidsonderwijs.

Een aanvang werd gemaakt met de organisatie van het uitgebreid lager nijverheidsonderwijs en met de hervorming van cursussen tot voorbereiding van jongelieden met overwegend praktische vooropleiding voor het toelatingsexamen der middelbare technische scholen.

d. Nijverheidsonderwijs voor meisjes en landhouwhuishoudonderwijs.

Beperking der uitgaven. De Minister gaf aan de inspectie van het nijverheidsonderwijs voor meisjes opdracht om, ter bezuiniging op de uitgaven voor dat onderwijs, mede te werken aan de totstandkoming van enkele maatregelen, waartoe o. m. behooren:

1. vermindering van het aantal lesuren per leerling per week, met ingang van 1 September 1931, tot 28, met uitzondering van de ateliersklassen en de opleiding voor de akte N XIX, waarvoor het maximum aantal lesuren per leerling per week op 30 kan worden gesteld;
2. centralisatie van de opleiding voor de akte Nq in dien zin, dat zij uitsluitend wordt beperkt tot de industrieschool voor meisjes te 's-Gravenhage;
3. opheffing (geleidelijk) van het onderwijs in vreemde talen aan nijverheidsscholen voor meisjes. Als motief voor dezen maatregel gold o. m. de overweging, dat de leerlingen, die dit onderwijs wenschen te volgen, hiertoe voldoende gelegenheid vinden aan handelscursussen, e. d.;
4. opvoering, zooveel mogelijk, van het aantal leerlingen per klasse tot 20.

Nieuwe subsidiën. Nieuwe gebouwen. Uitbreiding van gebouwen.

De volgende nijverheidsscholen of -cursussen verkregen in 1931 voor het eerst Rijkssubsidie:
Amsterdam, R. K. vakschool voor meisjes benoorden het IJ;
Idem, naaischool van de Chr. Werkliedenvereeniging „Patrimonium";
Idem, meisjesschool van de nijverheidsschool „A. B. Davids" in buurt R.;
Beverwijk, gemeentelijke nijverheidsschool voor meisjes (dagschool);
Bolsward, Chr. landbouwhuishoudcursus;
Boxtel, huishoudschool van den Noordbrabantschen Chr. Boerenbond;
Eindhoven, centrale R.-K. huishoud- en industrieschool „St. Martha";
Gouda, huishoud- en industrieschool (avondschool);
Hees, huishoudschool;
Kampen, gemeentelijke nijverheidsschool voor meisjes;
Marken, gemeentelijke nijverheidsschool voor meisjes;
Nijmegen, vakschool voor meisjes „St. Agnes" (dagschool);
Rotterdam, Christelijke nijverheidsschool voor meisjes;
landbouwhuishoudcursussen in het Westland van de R.-K. Vereeniging tot verschaffing en bevordering van opvoeding en onderwijs ten behoeve van den land- en tuinbouwenden stand in het bisdom Haarlem.

De kook-, huishoud- en industrieschool te Breda, de huishoudschool te Drachten en de huishoud- en industrieschool te Haarlem ontvingen in beginsel toestemming voor stichting van nieuwe gebouwen.

Verder werden nieuwe gebouwen verkregen door:
de R.K. industrie- en huishoudschool te Borne;
de Prot. Chr. nijverheidsschool voor meisjes te Haarlem;
de R.K. huishoud- en industrieschool te 's Hertogenbosch;
de nijverheidsschool voor meisjes te Hoofddorp;
de R.K. huishoudschool te Lutterade (afdeeling van de huishoud- en industrieschool te Heerlen);
de Gem. nijverheidsschool voor meisjes te Marken (buurthuis);
de R.K. vakschool voor meisjes, Frans Halsstraat, Rotterdam;
de R.K. volkshuishoudschool te Treebeek (afdeeling van de huishoud- en industrieschool te Heerlen);
de huishoud- en industrieschool te Zeist;
de Chr. landbouwhuishoudschool te Ede;
de R.K. landbouwhuishoudschool te Franeker.

Ook de verbouwing ten behoeve van de Delftsche huishoud- en industrieschool te Delft kwam in 1931 gereed. Voorts werd de aankoop van grond en gebouwen voor verbetering en uitbreiding van localiteit voor de Christelijke nijverheidsschool voor meisjes te Delft goedgekeurd.

Aan het bestuur der R.-K. huishoud- en industrieschool te Breda werd goedkeuring verleend voor uitbreiding van de school met nijverheidsonderwijs aan de fabrieksmeisjes van de Hero- en Kwattafabrieken.

De vakschool voor meisjes te Franeker (vroeger afdeelingsschool van de vakschool voor meisjes te Harlingen) werd op 1 Mei 1931 zelfstandig.

e. Lager nijverheidsonderwijs.

Beperking der uitgaven. De Minister deed aan de inspectie van het nijverheidsonderwijs voor jongens schriftelijk mededeeling van de gedragslijn, welke z. i. zou kunnen worden gevolgd, om te komen tot beperking van de uitgaven en verhooging van de ontvangsten met betrekking tot de exploitatie van de onderscheidene dag- en avondscholen en -cursussen voor jongens. De voornaamste maatregelen waren:

a. een zoo economisch mogelijke inrichting van de lesroosters; zoo mogelijk opvoering van de gemiddelde bezetting; tegengaan van sinecures e. d.;

b. vermindering van de uitgaven voor materieele doeleinden, ook in verband met den aanwezigen voorraad van materialen en met den toestand van de gebouwen, voor het gesubsidieerd nijverheidsonderwijs in gebruik;

c. verhooging van de bruto-opbrengst van de door de leerlingen vervaardigde voorwerpen en van (oud) materiaal;

d. stopzetting van uitbreidingen, welke tot verhooging van kosten zouden leiden;

e. verhooging van de opbrengst van de schoolgelden door herziening van de bestaande regelingen.

Nieuwe subsidiën, nieuwe gebouwen en uitbreiding van gebouwen.

Nieuwe subsidiën werden toegekend aan:

Vereeniging voor nijverheidsonderwijs voor Hengelo en Omgeving te Hengelo (O.) ten behoeve van haar nijverheidsschool voor jongens.

R. K. Dekenale Jeugdraad te Amsterdam, ten behoeve van een ambachtsschool.

Maatschappij voor den Werkenden Stand, afdeeling ambachtsscholen ten behoeve van een 5de ambachtsschool.

Vereeniging „De Ambachtsschool te Coevorden", ten behoeve van een ambachtsschool.

Vereeniging voor ambachtsonderwijs te Jubbega ten behoeve van een ambachtsschool.

Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke nijverheidsscholen voor jongens en meisjes te 's Gravenhage en Omstreken te 's Gravenhage, ten behoeve van een ambachtsschool.

Vereeniging „De Ambachtsschool te Vlaardingen", ten behoeve van een ambachtsschool.

Vereeniging „R. K. Ambachtsschool St. Joseph" te Rotterdam, ten behoeve van een ambachtsschool.

R. K. Dekenale Jeugdraad te Amsterdam, ten behoeve van een avondteekenschool.

Maatschappij voor den Werkenden Stand, afdeeling ambachtsscholen, ten behoeve van een 5de avondteekenschool.

Avondnijverheidsschool voor jongens, verbonden aan de ambachtsschool „A. B. Davids" te Amsterdam.
Avondteekenschool te Emmer-Erfscheidenveen.
Avondteekenschool „Patrimonium", afdeeling Loosduinen te 's Gravenhage.
Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke nijverheidsscholen voor jongens en meisjes te 's Gravenhage en Omstreken te 's Gravenhage, voor een avondteekenschool, verbonden aan de ambachtsschool.
Avondnijverheidsschool, verbonden aan de ambachtsschool aan den Hillevliet te Rotterdam.
R. K. avondteekenschool te Nes op Ameland.
Gemeentelijke vakteekenschool aan de Vestastraat te Rotterdam.
Cursus voor kleermakers van de St. Joseph's gezellen vereeniging te Rotterdam.
Cursus voor schoenmakers van de St. Joseph's gezellen vereeniging te Rotterdam.

De besturen van de bestaande gesubsidieerde ambachtsscholen te Gorinchem, Gouda, Wageningen en Zwolle ontvingen toestemming voor de voorbereiding en den bouw van een nieuw schoolgebouw.
Te Scheveningen kwam een nieuw gebouw tot stand, bestemd voor huisvesting van de 3de ambachtsschool van de Vereeniging „De Ambachtsschool te 's-Gravenhage", die in verband hiermede haar hulpgebouw aan de Nieuwe Haven n°. 6 ontruimde.
Op 15 April had, in tegenwoordigheid van den Minister, de opening plaats van de nieuwe ambachtsschool te Harderwijk.
De ambachtsschool te Goes nam op 5 Juni 1931 haar vernieuwd gebouw in gebruik.
De ingebruikneming van het nieuwe gebouw der ambachtsschool te Brielle (de voormalige kazerne „den Doelen", welke een verbouwing en uitbreiding onderging) had plaats op 9 Juli 1931.
Goedkeuring voor verbouwing of verbetering van localiteit ontvingen de volgende ambachtsscholen: Amersfoort, Breda (gemeentelijke ambachtsschool), Delft, Doetinchem, Drachten, Eindhoven, Heerlen, Hilversum, Leiden, Meppel, Oud-Beijerland, Steenwijk en Zutphen.

Rijkskleischool te Gouda. Reeds in het vorige verslag[1]) werd melding gemaakt van de reorganisatie der Rijkskleischool te Gouda. In het verslagjaar werd op den ingeslagen weg voortgegaan. De naam der instelling werd veranderd in Rijksinstituut voor de klei- en aardewerkindustrie, waarmede tot uitdrukking kwam, dat de voornaamste beteekenis dezer instelling is gelegen niet in het onderwijs, dat daarvan uitgaat, maar in het proefstation en den voorlichtingsdienst. De dagschool, in het vorige jaar reeds beperkt, zou na beëindiging van den cursus

[1]) Het Onderwijs in het jaar 1930, bladz. 100.

1931/1932 worden opgeheven. Met de korte ambulante voorlichtingscursussen wordt voortgegaan. In verband met deze hervorming kwam het instituut, te rekenen van 1 Januari 1932, te ressorteeren onder het Departement van Arbeid, Handel en Nijverheid, thans Departement van Economische Zaken en Arbeid.

III. ONDERWIJS VOLGENS HET LEERLINGSTELSEL.

PROGRAMMA'S.

Ingevolge art. 47, 1ste lid, der Nijverheidsonderwijswet werden bij Ministerieele beschikking van 27 Maart 1931, *Ned. Stcrt.* 30 Maart 1931, n°. 62, de programma's vastgesteld voor de opleiding volgens het leerlingstelsel voor de navolgende vakken:

de practijk van het letterzetten,

de practijk van het boekdrukken,

en bij Ministerieele beschikking van 15 Juni 1931, *Ned. Stcrt.* 18 Juni 1931, n°. 116, voor:

het machine-bankwerken,

het machine-schaven en -steken,

het machine-fraisen,

het ketelmaken,

het modelmaken,

het zandvormen en ijzergieten.

De leertijd duurt 3 jaren.

NIEUW SUBSIDIE.

In het verslagjaar werd voor het eerst subsidie verleend ten behoeve van de leerlingopleiding in de werkplaats aan de Philips' vereeniging voor onderwijs en volksontwikkeling te Eindhoven.

Deze opleiding duurt normaal 4 jaren, waarvan 2 respectievelijk 3 jaren in de leerlingwerkplaats en 2 respectievelijk 1 jaar in de Philips' fabrieken.

Opgeleid worden: machine-bankwerkers, draaiers, grofbankwerkers, fitters, instrumentmakers, electriciens en glasinstrumentmakers.

Gedurende den tijd in de leerlingwerkplaats werken de leerlingen reeds zooveel mogelijk voor de fabriek; dit werk wordt zoo uitgezocht en gerangschikt, dat het in het plan van de opleiding past.

Afwisselend met het fabriekswerk worden bepaalde in moeilijkheid geleidelijk opklimmende oefenstukken gemaakt.

Gedurende den leertijd in de fabriek ontvangen de leerlingen nog 8 uur per week theoretisch onderwijs in de jongensnijverheidsschool der vereeniging.

Aan het eind van de opleiding moeten de leerlingen in 2 weken in de leerlingwerkplaats een proefstuk vervaardigen ter verkrijging van het vakdiploma.

II. DE VERSLAGEN DER INSPECTEURS EN INSPECTRICES.

VERSLAG OMTRENT DEN TOESTAND VAN DE ZEEVAART-, MACHINISTEN-, VISSCHERIJ- EN BINNENVAARTSCHOLEN.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

De Schipperswet stelt regels betreffende de toelating van gezagvoerders en het aan boord in dienst hebben van stuurlieden en machinisten op koopvaardijschepen. Die wet schrijft het afnemen van examens voor ter verkrijging van diploma's voor de rangen derde, tweede en eerste stuurman voor de groote vaart, voor stuurman voor de kleine vaart en ter verkrijging van het voorloopig machinistendiploma en de diploma's A, B en C als machinist.

Om tot de examens voor stuurman en machinist te worden toegelaten is vereischt:
voor 3den stuurman, ten minste een jaar dekdienst;
voor 2den stuurman, tenminste 2 jaar dienst als 4den of als 3den stuurman in het bezit van het diploma voor 3den stuurman;
voor 1sten stuurman, tenminste 2 jaar dienst als 3den of 2den stuurman in het bezit van het diploma voor tweeden stuurman;
voor stuurman voor de kleine vaart, tenminste 3 jaar dekdienst;
voor het voorloopig machinistendiploma, tenminste 3 jaar werktijd in fabrieken of hetgeen daarmede gelijk staat;
voor het diploma A, 3 jaar werktijd of het voorloopig machinistendiploma met bovendien een jaar dienst in de machinekamer op stoom- of motorschepen in de groote vaart;
voor het diploma B, 2 jaar dienst, in het bezit van diploma A, als zelfstandig wachtdoend machinist op stoom- of motorschepen in de groote vaart;
voor diploma C, 2 jaar dienst, in het bezit van diploma B, als eerste machinist, dan wel 3 jaar als zelfstandig dienstdoend machinist op stoom- of motorschepen in de groote vaart.

De Schipperswet bevat de eischen voor deze examens; die eischen zijn „minimum eischen ter bevordering van de veiligheid op zee". De zeevaartscholen leiden op voor de examens volgens deze eischen. Men treft dus aan: opleidingen tot derden, tweeden en eersten stuurman voor de groote vaart, stuurman voor de kleine vaart, alsmede opleidingen voor het voorloopig machinisten diploma en de diploma's A, B, en C. De leerlingen van deze opleidingen leggen geen examen af aan de school, doch worden geëxamineerd door de commissies voor de stuurlieden of machinistenexamens. Het examen voor het machinistendiploma C kan in 2 gedeelten worden afgelegd; men onderscheidt Cth (theoretisch) en Cpr (practisch). Het onderwijs in al deze opleidingen staat geheel onder den invloed van de eischen, welke genoemde commissies stellen. Met het verdwijnen van de zeilvaart en — later — door de sterke ontwikkeling

van de techniek werd steeds duidelijker de noodzakelijkheid gevoeld, dat naast deze stuurlieden en machinisten, die uitsluitend zijn opgeleid om te voldoen aan deze minimum eischen, anderen — beter ontwikkelden — noodig waren, die aan hooger eischen voldeden dan aan de minimum eischen ter bevordering van de veiligheid op zee.

In het bijzonder werd het noodig geoordeeld te streven naar de vorming van stuurlieden en machinisten, bij wie betere grondslagen gelegd zijn om hun vakkennis op te bouwen en die in de uitoefening van hun beroep zelfstandig kunnen voortbouwen op hun verkregen kennis en ontwikkeling. Zoo ontstonden aan de scholen de tweejarige cursussen voor a. s. stuurlieden en is thans een leerplan ontworpen voor tweejarige cursussen voor het opleiden tot assistent-machinist.

Men onderscheidt thans tweejarige cursussen voor de a. s. stuurlieden met eindgetuigschrift B en met eindgetuigschrift A. De leerlingen met eindgetuigschrift A hebben de stof verwerkt voor het examen voor derden stuurman. Bovendien echter hebben zij onderwijs ontvangen in vakken als natuurkunde, mechanica, stereometrie en Engelsch, welke niet op het examen worden gevraagd. De leerlingen met eindgetuigschrift B zijn beter onderlegd dan die met eindgetuigschrift A, ook wat betreft de vakkennis. De leerlingen, die de tweejarige cursussen voor a. s. stuurlieden volgen, leggen aan de school een eindexamen af en gaan daarna het bij de wet vereischte jaar varen. Dan komen zij korten tijd op school terug om te repeteeren, waarna zij plaats nemen in de hoogste klasse — ook wel examenklasse genoemd — van de hierboven genoemde opleiding tot derden stuurman. Deze laatste opleiding heet de opleiding van bevarenen, in tegenstelling met de tweejarige cursussen welke de opleidingen van onbevarenen genoemd worden. Hieronder volgt een overzicht van de eischen van toelating tot de verschillende opleidingen en van den gemiddelden duur van elk.

Soort opleiding.	Gemiddelde duur van de opleiding.
1. Tot derden stuurman (z.g. van bevarenen)	18 maanden, leerlingen met getuigschrift B 3 maanden, met getuigschrift A 6 maanden, met 3-jarige h.b.s. 12 maanden.
2. Tot tweeden stuurman	6 maanden
3. Tot eersten stuurman	6 maanden
4. Tweejarige cursus B.	2 jaar
5. Tweejarige cursus A	2 jaar
6. Eenjarige cursus B	1 jaar
7. Stuurman kleine vaart	7 maanden
8. Tot machinist voorloopig diploma	1 jaar
9. Tot machinist diploma A	8 maanden
10. Tot machinist diploma B	11 maanden
11. Tot machinist diploma C	12 maanden
12. Tot assistent machinist (toekomstige rang)	2 jaar
13. Tot radiotelegrafist 2de klasse	18 maanden
14. Tot radiotelegrafist 1ste klasse	6 maanden

Eischen van toelating tot bovenstaande opleidingen:

Voor opleiding	1	voldoende lager onderwijs en tenminste 2 jaar dekdienst;
„ „	2	tenminste 2 jaar dienst als 4den of 3den stuurman in het bezit van het diploma voor derden stuurman;
„ „	3	tenminste 2 jaar dienst als 3den of 2den stuurman in het bezit van het diploma voor tweeden stuurman;
„ „	4	toelating tot de 4de klasse H. B. S. of wat daarmede is gelijk te stellen;
„ „	5	voldoende cijfers in wiskunde, Nederlandsche taal en aardrijkskunde om over te gaan naar de 2de klasse H. B. S.;
„ „	6	einddiploma 5-jarige H. B. S. B.;
„ „	7	voldoende lager onderwijs en 3 jaar dekdienst;
„ „	8	voldoende lager onderwijs en voldoende werktijd in fabrieken om later aan het examen deel te nemen;
„ „	9	bezit van het V. D. of de voorgeschreven 3 jaar werktijd in fabrieken, bovendien voorgeschreven jaar dienst in de machinekamer van schepen in de groote vaart;
„	10	bezit diploma A en voorgeschreven dienst aan boord;
„ „	11	bezit diploma B en voorgeschreven dienst aan boord;
„ „	12	theoretici, toelating tot de 4de klasse H. B. S. of wat daarmede is gelijk gesteld; practici, einddiploma ambachtsschool;
„ „	13	geen bepaalde eischen. Als regel volgen stuurlieden deze cursussen aan de zeevaartscholen, veelal wordt verder een Mulo diploma vereischt;
„ „	14	bezit van het certificaat 2de klasse.

Zeevaartscholen.

Aan de 12 zeevaartscholen, welke in 1931 hier te lande waren gevestigd (Kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam met internaat, zeevaartscholen te Amsterdam, Delfzijl met internaat, Groningen, Harlingen, Den Helder, Rotterdam, Scheveningen, Schiermonnikoog, Terschelling, Texel en Vlissingen) vonden in dat jaar geen bijzondere gebeurtenissen plaats. De toestand was over het algemeen bevredigend. Het toenemend uit de vaart nemen van schepen in 1931 en het daardoor verminderen van de kansen op plaatsing na het slagen voor een der stuurmansexamens, lieten echter niet na een nadeeligen invloed uit te oefenen.

De reeds in 1931 sterk op de voorgrond tredende noodzakelijkheid van beperking der Rijksuitgaven maakte ook voor de zeevaartscholen reorganisatie en centralisatie noodig. Bij verschillende opleidingen aan deze scholen was het getal wekelijksche lesuren in den regel groot en werd in verhouding weinig tijd besteed aan het maken van huiswerk. Hier kon

en moest de gelegenheid worden aangegrepen daarin verandering te brengen.

De resultaten van de eindexamens zijn normaal; van de 198 candidaten in 1931 slaagden er 164, dat is dus 83 %. De eindexamens worden schriftelijk en mondeling afgenomen op de wijze zooals aan de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus plaats vindt, met dit verschil evenwel, dat niet de *leeraren* het schriftelijk werk beoordeelen en er cijfers voor geven, doch dit voor alle candidaten, vak voor vak, aan subcommissies van 2 leden wordt opgedragen. Voor gecommitteerden is in de eerste plaats gedacht aan de leden van de commissie voor de stuurliedenexamens. De uitslag geschiedt automatisch op cijfers. De resultaten van de eindexamens wijzen op een alleszins bevredigende voorbereiding bij het onderwijs.

De practische vorming van de a.s. stuurlieden — vooral van de onbevarenen — is echter nog niet voldoende verzorgd. Weliswaar werd hierin in 1931 een verbetering gebracht door indienststelling van het oefenschip „Prinses Juliana", het eerste oefenschip, dat voor dit doel in Nederland werd gebouwd, maar hierin kan nog slechts een begin worden gezien tot verbetering van den achterstand in practische vorming, welke is ontstaan door het ontvallen van de zeilschepen aan de groote vaart.

De commissie voor de stuurliedenexamens constateerde over 1931, wat betreft de resultaten van deze examens, zoowel bij het schriftelijk als mondeling examen, achteruitgang over vrijwel de geheele linie. Voor 1sten stuurman slaagde 55,6 %, voor 2den stuurman 57,1 %, en voor 3den stuurman 58,3 % nadat reeds gemiddeld 18,6 % na het schriftelijk examen was afgevallen (eindexamen zeevaartscholen in 1931 83 % geslaagd). In 1922, het jaar waarin voor het eerst volledig eindexamen aan de zeevaartscholen werd afgenomen, was het percentage geslaagden dier examens 92 en van de stuurliedenexamens respectievelijk 72, 73 en 74. Een der verschillen met vroeger is, dat de scholen niet meer geheel in handen hebben, welke leerlingen examen afleggen. Tot het afleggen van dit examen bestaat 10 van de 12 maanden per jaar gelegenheid. Een ander punt is, dat de onzekerheid, die als gevolg van den slechten toestand in de scheepvaart bestaat, ook zeker invloed had en nog blijft houden op de resultaten van de examens.

Voor het onderwijzend personeel was in de vakken van algemeen vormend onderwijs en in de zeevaartkunde, zeemanschap en scheepswerktuigkunde over het algemeen voldoende keuze uit bevoegde leerkrachten. Met radiotelegrafie is dit niet het geval. De candidaten voor het examen voor de akte radiotelegrafie zijn weinig talrijk en de resultaten gering. Dit valt zeer te betreuren. De akte radiotelegrafie geeft tevens de bevoegdheid voor het onderwijs aan de zeevaartscholen in natuurkunde en mechanica; deze vakken worden op de stuurliedenexamens nog niet gevraagd (wel op de eindexamens). Nieuwe programma's voor de stuurliedenexamens zijn echter reeds ontworpen en bevatten beide vakken. Worden zij ingevoerd, dan is een aanzienlijke uitbreiding van het getal lesuren met het

oog op deze vakken onvermijdelijk en de vraag naar onderwijskrachten hiervoor groot. Het verwerven van de akte radiotelegrafie biedt dus goede vooruitzichten op een plaatsing als leeraar aan een zeevaartschool. Contact tusschen de werknemers en werkgevers bij het scheepvaartbedrijf eenerzijds en het zeevaartonderwijs anderzijds bestaat voortdurend. Onder meer maken een reeder en de voorzitter van de centrale van koopvaardijofficieren deel uit van de commissie voor de eindexamens aan de zeevaartscholen.

Machinistenscholen.

Gelegenheid tot opleiding tot machinist bij de groote vaart bestond gedurende het verslagjaar in 21 gemeenten hier te lande. Voor alle rangen (machinist met voorloopig diploma, machinist met diploma A, B en C) werd opgeleid aan de Middelbare technische school te Amsterdam (sedert 1 September 1931 als Kweekschool voor machinisten een zelfstandige school), aan de zeevaartscholen te Groningen, Den Helder, Terschelling en Vlissingen, aan de Academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen te Rotterdam, de machinistenschool te Utrecht en de nijverheidsschool te Dordrecht. Aan de zeevaartschool te Delfzijl en de ambachtsschool te Haarlem werd opgeleid voor het voorloopig machinistendiploma en het diploma A. Aan de zeevaartschool te Harlingen voor de diploma's A en B. Verder werd aan de ambachtschool te Alkmaar, Brielle, 's-Gravenhage, Harlingen, Hilversum, Leeuwarden, Leiden Middelburg, Veendam en aan de visscherijscholen te Vlaardingen en IJmuiden, opgeleid voor het voorloopig machinistendiploma.
Voor toelating tot al deze opleidingen geldt de eisch, dat de leerlingen den vereischten werktijd of diensttijd, om tot een der machinistenexamens te worden toegelaten, reeds hebben verworven of, voor zoover het den werktijd betreft, dezen gedurende den studietijd voor zooveel noodig kunnen aanvullen.
Aan de Kweekschool voor machinisten te Amsterdam en de zeevaartscholen te Terschelling en Vlissingen wordt bovendien opgeleid voor het diploma als assistent-machinist. Deze opleiding dient voor jongelieden met voldoende voorontwikkeling, hetzij van algemeen vormenden (hoogere burgerscholen), dan wel van overwegend technischen aard (ambachtsscholen). Deze leerlingen moeten in staat worden geacht grondig en degelijk onderwijs op zoodanige wijze te kunnen volgen, dat zij bij latere studie voor de hoogere rangen geen belemmeringen of ophouden ondervinden, welke zijn te wijten aan een ondeugdelijken, gebrekkigen ondergrond. Deze opleiding voor het diploma als assistentmachinist is in het examensysteem van de commissie-Tydeman, waaraan de voorbereidende herziening van de Schipperswet het laatst werd opgedragen, de hoeksteen, waarop het geheele gebouw van hoogere opleidingen rust.
De opleiding van scheepsmachinisten heeft reeds gedurende tal van jaren tot klachten aanleiding gegeven. In het voorjaar van 1931 werd daarom

door den Minister een studiecommissie ingesteld, die had te onderzoeken, op welke wijze in verband met de eischen van de practijk, de opleiding voor scheepsmachinisten diende te worden geregeld. Deze commissie bracht October 1931 haar rapport uit, dat openbaar is gemaakt. De werkwijze, in dit rapport aangegeven, zal geleidelijk worden gevolgd. De nieuwe eischen voor de machinistenexamens zijn door de commissie-Tydeman uitgewerkt in ontwerp-besluiten en hebben als basis gediend voor de voorstellen van de studiecommissie. Het uitblijven van de nieuwe Schipperswet en dus van de bedoelde nieuwe eischen vertraagt de uitvoering van de reorganisatieplannen, welke in de daarbij betrokken kringen zeer wenschelijk wordt geacht.
Aan de machinistenscholen werden tot dusver nog geen eindexamens afgenomen op den voet als dit bij de zeevaartscholen plaats vindt. De uitslag van de machinistenexamens, welke vanwege het Departement van Waterstaat worden afgenomen, is onbevredigend. Van de candidaten, die aan het examen hebben deelgenomen, slaagden voor het voorloopig diploma, de diploma's A, B, C theoretisch en C practisch, zoomede voor de sleepvaart resp. 48, 36, 36, 43, 65 en 50 % en van hen, die volledig zijn geëxamineerd, 59, 50, 52, 56, 80 en 75 %. Het leerplan van de opleidingen voor deze machinistenexamens is ook hier, evenals bij de stuurlieden, het programma voor de examens. In tegenstelling echter tot de opleiding voor stuurman, waarbij dit hooge uitzondering is, worden vele jongelieden nog buiten de bovengenoemde scholen voor het voorloopig machinistenexamen opgeleid.
Het contact tusschen de opleidingen eenerzijds en de werkgevers en werknemers anderzijds is, mede door het ontbreken van een uniform eindexamen en van voldoende organisatie van deze opleidingen, behoudens uitzonderingen als aan de Kweekschool voor machinisten te Amsterdam en aan de zeevaartschool te Vlissingen, onvoldoende.

Visscherijscholen.

Gelegenheid tot opleiden voor stuurman en schipper op zeevisschersvaartuigen bestond in 1931 aan de scholen te Egmond aan Zee, Enkhuizen, Katwijk aan Zee, Marken, Scheveningen, Spakenburg, Urk, Vlaardingen, Volendam, Wierum en IJmuiden. Aan de scholen te Enkhuizen, Marken, Spakenburg, Urk en Volendam wordt tevens opgeleid voor de binnenvaart.
Voor motordrijver wordt opgeleid aan de scholen te Katwijk aan Zee, Marken, Spakenburg, Vlaardingen, Volendam en IJmuiden, alsmede aan de avondnijverheidsschool ter voorbereiding voor de zeevaart- en visscherijschool te Scheveningen. Machinistencursussen voor de visscherij vindt men slechts aan de scholen te Vlaardingen en IJmuiden. Brei- en boetcursussen werden gevonden aan de scholen te Vlaardingen, Katwijk aan Zee en de avondnijverheidsschool te Scheveningen. Aan de school te Spakenburg bestond nog gelegenheid tot het volgen van teeken- en herhalingsonderwijs.

De school te Scheveningen is uitsluitend dagschool, de scholen te Katwijk aan Zee, Vlaardingen en IJmuiden zijn dag- en avondscholen; alle andere scholen zijn uitsluitend avondscholen. Het onderwijs voor stuurman en schipper op de Noordzeevisscherij is in hoofdzaak van zeevaartkundigen aard. Een assistent-Rijksvisscherijleeraar gaf ook in 1931 aan verschillende scholen een of twee uur per week onderwijs in visschen.
De verplichting om met gediplomeerd personeel te varen geldt nog niet voor de Noordzeevisscherij. Wel is zij in de ontwerpen tot herziening van de Schipperswet opgenomen. Overgangsmaatregelen, bestaande in het houden van cursussen voor de kennis van de internationale regelen ter voorkoming van aanvaringen op zee, werden reeds in 1916 genomen.
Voor stuurman, schipper, machinist-stoker en machinist aan boord van zeevisschersvaartuigen worden vanwege het Departement van Waterstaat examens afgenomen. Van de candidaten voor stuurman en schipper slaagden in 1931 95 % en van de 3 afgewezen candidaten slaagden er in datzelfde jaar bij een later examen nog 2. Van de candidaten voor machinist slaagden 64 %, voor machinist-stoker meldden zich in 1931 geen candidaten aan. Waar geen gelegenheid bestaat voor aspirant-motordrijvers zich te onderwerpen aan een Rijksexamen werden schoolexamens gehouden onder toezicht van een door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aangewezen Rijksgedelegeerde.
Het contact met de werkgevers en werknemers bij de Noordzeevisscherij was zeer voldoende.
De scholen, met hun uitrusting en leermiddelen, hebben gedurende het jaar 1931 aan redelijke eischen voldaan, die te Spakenburg en Volendam uitgezonderd.

Binnenvaartscholen.

Binnenvaartscholen waren in 1931 gevestigd te Amsterdam, Gouda, Groningen, Dordrecht, Harderwijk, Harlingen, Hoogeveen, Leeuwarden, Lemmer, Rotterdam, Vlissingen, Zwartsluis en Zwolle. Al deze scholen ressorteeren onder het Onderwijsfonds voor de scheepvaart. Afdeeling I van deze stichting omvat de binnenvaartscholen, de examens voor schippers bij de Rijn- en binnenvaart, de examens voor machinist aan boord van stoom- en/of motorvaartuigen in de Rijn- en binnenvaart, het radio-onderwijs en de uitgave van leerboeken.
Een wijziging van de statuten werd voorbereid en is bij het uitbrengen van dit verslag tot stand gekomen. De regeling volgens de nieuwe statuten is als volgt:

De inspecteur van het nijverheidsonderwijs, o.m. belast met het toezicht op de binnenvaartscholen, is voorzitter van het bestuur van de Stichting, de inspecteur-generaal voor de scheepvaart is onder-voorzitter. De directeur van het Onderwijsfonds is ambtshalve secretaris-penningmeester. In het bestuur van de stichting heeft voorts nog zitting de accountant bij het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Het bestuur van afdeeling I wordt door het Stichtingsbestuur benoemd op voordracht van de plaatselijke commissiën van toezicht op de binnenvaartscholen en eventueel op voordracht van organisaties van werkgevers en werknemers in de binnenscheepvaart. De directeur van het Onderwijsfonds is secretaris-penningmeester en lid van elk afdeelingsbestuur.

De binnenvaartscholen zijn alle winter-avondscholen. Om het mogelijk te maken, dat varende schippers en schipperskinderen overal, waar binnenvaartscholen zijn gevestigd, terecht kunnen, wordt het onderwijs uniform gegeven en worden overal dezelfde leerboeken gebruikt. Het geheele complex scholen kan feitelijk beschouwd worden als één school met lokalen in verschillende gemeenten hier te lande. Een schipper, die des avonds in een bepaalde gemeente aan een binnenvaartschool het onderwijs heeft gevolgd kan dit den volgenden avond in een andere gemeente, waarheen hij met zijn schip vertrokken is, indien aldaar een binnenvaartschool is gevestigd, voortzetten.

Aan verschillende scholen zijn klassen toegevoegd, waarin aan meisjes die op binnenschepen wonen, theoretisch en practisch onderricht wordt gegeven. De belangstelling voor en het bezoek aan de binnenvaartscholen neemt geleidelijk toe. Ter bevordering van de eenheid in het onderwijs aan de verschillende binnenvaartscholen wordt jaarlijks aan boord van het oefenschip een cursus gehouden van de directeuren en leeraren der binnenvaartscholen, waarop onderwijsvraagstukken worden besproken en de ervaringen, in den afgeloopen cursus opgedaan, worden uitgewisseld.

Naast het onderwijs op de binnenvaartscholen wordt iedere week een les van een half uur per radio uitgezonden. Deze lessen worden gegeven aan de hand van teekeningen en afbeeldingen in het orgaan van het Onderwijsfonds, het weekblad „De binnenvaart", dat ook vragen en toelichtingen bij deze lessen bevat. Dit weekblad vormt een band met de leerlingen van de scholen gedurende den tijd, dat de scholen gesloten zijn, het bevat lessen zoowel voor de schippers als voor de machinisten.

De reeds genoemde examens worden afgenomen door commissiën, onder goedkeuring van den Minister, door het bestuur van de Stichting benoemd en onder toezicht van gedelegeerden, die door den inspecteur van het nijverheidsonderwijs, o.m. belast met het toezicht op de binnenvaartscholen, worden aangewezen.

De resultaten van de examens zijn als volgt:

Schippersexamens:

Aantal geslaagden stoom- en motorvaart:

kanalen	28
kanalen en rivieren	24
Nederland	23
Rijnvaart	4

Aantal geslaagden zeil- en sleepvaart:

kanalen	2
kanalen en rivieren	1
Nederland	1

Aantal geslaagden practijkdiploma:

Nederland	14
kanalen en rivieren	3
	100
Aantal geslaagden havendiploma Rotterdam	26
	126
Gemiddeld geslaagd	80 %

Machinistenexamens:

Aantal geslaagden:

verklaringen	12
diploma A stoom	14
diploma A motor	5
diploma B stoom	6
diploma B motor	—
	37
gemiddeld geslaagd	55 %

De stichting bezit twee oefenschepen t.w. de „Prins Hendrik" en de „Prinses Juliana". De „Prins Hendrik" werd gebruikt voor opleiding tot matroos bij de binnenvaart en voor practische oefeningen met leerlingen van de zee- en binnenvaartscholen. Aangezien dit schip niet meer voldeed aan de eischen van het zeevaartonderwijs werd de „Prinses Juliana" gebouwd en 13 Juli 1931 door Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana te water gelaten. De „Prins Hendrik" blijft voor onderwijsdoeleinden, o.a. voor het opleiden van matrozen voor de binnenvaart, van motordrijvers en voor onderwijs in het behandelen van motoren in gebruik.
Aan de Prins Hendrik-school te Vreeswijk, internaat voor schipperskinderen, wordt een cursus gehouden in binnenvaartkunde.

Matrozenopleidingen.

Te Amsterdam en Rotterdam worden jongens voor lichtmatroos bij de groote vaart opgeleid. Deze opleidingen vinden plaats te Amsterdam op de „Pollux" en te Rotterdam op de „De Nederlander". De opleiding te Amsterdam werkt samen met het Onderwijsfonds voor de Scheepvaart en laat de jongens varen met het oefenschip „Prinses Juliana". Aan de opleiding te Rotterdam is nog het oefenschip „De Bestevaer" verbonden voor oefenreizen op een varend schip. Deze opleiding tot lichtmatroos duurt te Amsterdam 8 maanden en te Rotterdam een jaar.

VERSLAG OMTRENT DEN TOESTAND VAN HET NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR MEISJES.

Het nijverheidsonderwijs voor meisjes is ontstaan in het einde van de vorige eeuw, dank zij de stuwkracht van het particulier initiatief. Aan dit particulier initiatief heeft het eveneens in hoofdzaak zijn ontwikkeling te danken, waarbij in sterke mate rekening werd gehouden met de behoeften van de bevolking. Aangezien die behoeften, al naar gelang van de streek of plaats van vestiging, veelal sterk uiteenliepen, ligt het voor de hand, dat ook het nijverheidsonderwijs voor meisjes vele variaties vertoonde.

In de laatste tien jaren, met name door de wettelijke regeling van het nijverheidsonderwijs, valt echter een streven naar eenheid te bespeuren. Eenerzijds is meer eenheid van stelsel noodig om de waarde van dit onderwijs als voorbereiding tot de latere taak van de leerlingen te verhoogen, anderzijds is zij noodzakelijk om tot een zoo zuinig mogelijke exploitatie te geraken. De noodzakelijkheid van beperking der Rijksuitgaven, die zich ook reeds in 1931 sterk deed gevoelen, was oorzaak, dat in sneller tempo op grootere eenheid moest worden aangestuurd. Hoewel het onvermijdelijk was, dat de gedwongen bezuinigingen de taak van velen, die bij het onderwijs betrokken zijn, aanmerkelijk verzwaarden, toch zijn in sommige gevallen de aangebrachte vereenvoudigingen gebleken voor het onderwijs van voordeel te zijn.

Door splitsing van de inspectie kon de doorvoering van de verbeteringen met meer zorg geschieden.

De reorganisatie bestond in de eerste plaats in beperking van den duur van de opleidingen en inkrimping van het aantal lesuren per week per groep van leerlingen. Voorts werd het aantal leerlingen per klasse zooveel mogelijk opgevoerd, waardoor de lokaliteit van enkele scholen moest worden vergroot en ook vaak herziening van de leerplannen noodzakelijk was. In enkele gevallen konden parallel loopende opleidingen, die ongeveer hetzelfde doel beoogden, worden gecombineerd. Het bezuinigingseffect van deze maatregelen kwam eerst in 1932 ten volle aan het licht.

De beperking van den opleidingsduur betrof voornamelijk het onderwijs, dat onmiddellijk aansluit op het lager onderwijs; dit bestond uit algemeen voorbereidende opleidingen en hiernaast staande of hierop voortbouwende vakopleidingen, die in aard en duur betrekkelijk veel verschillen vertooden. De reorganisatie beoogde de omzetting van de algemeene voorbereidende opleidingen in primaire opleidingen in de huishoudelijke en naaldvakken met een duur van twee jaar, welke in de eerste plaats de meisjes vormen voor de taak van volkshuisvrouw. Op de scholen, waar het aantal leerlingen dit rechtvaardigt, dienen deze primaire opleidingen tevens als onderbouw voor de vakopleidingen tot:

a. huisnaaister (met een duur van twee jaar),

b. costuumnaaister (met een duur van een jaar) voor bezitsters van het diploma huisnaaister),

c. coupeuse (met een duur van een jaar voor bezitsters van het diploma costuumnaaister); deze opleiding mag echter slechts in de drie grootste plaatsen bestaan,

d. hulp in de huishouding (met een duur van een jaar).

Meisjes, die twee klassen der Muloschool doorloopen hebben, kunnen volstaan met het volgen van een jaar der primaire opleiding als voorbereiding voor de opleiding tot hulp in de huishouding;

e. kinderverzorgster (met een duur van een jaar).

Hiernaast staan nog de avondopleidingen tot volkshuisvrouw. In verband met het beperkt aantal lesuren, dat hieraan per week kan worden gegeven, wordt de duur van deze opleidingen gesteld op drie jaar.

Hoewel het nijverheidsonderwijs, voortbouwend op het (meer) uitgebreid lager of hiermede gelijk te stellen onderwijs op de verschillende scholen onderling meer overeenkomst vertoonde dan het bij het gewoon lager onderwijs aansluitend nijverheidsonderwijs voor meisjes, heeft ook eerstgenoemd onderwijs een belangrijke reorganisatie ondergaan. De hiertoe behoorende opleidingen werden zooveel mogelijk beperkt tot:

a. tweejarige opleidingen tot huishoudkundige (tevens voorbereiding voor de opleiding voor de akte N VII en N VIII),

b. eenjarige opleidingen tot hoofd van een inrichting, voor bezitsters van het diploma huishoudkundige (werden slechts aan enkele scholen gegeven),

c. tweejarige vooropleidingen voor de opleiding voor de akte Na,

d. tweejarige opleiding voor de leeraresakten, gemerkt Na, Nq, Nr, N VII, N VIII, N XVII en N XVIII.

Voorts werd aan enkele scholen nog opgeleid voor de staatsakte fraaie handwerken.

De scholen voor maatschappelijk werk en de scholen, die opleiden voor het vereenigingsdiploma voor leerares in kinderverzorging en -opvoeding, baseeren haar opleiding eveneens op een voorontwikkeling, overeenkomende met die, welke is vereischt voor bovengenoemde opleidingen. In afwachting van de in Maart 1932 verschenen circulaire van den Minister betreffende de eischen van voorontwikkeling, waaraan moet worden voldaan voor toelating tot de vooropleiding en opleiding tot leerares, werd ook reeds in 1931 strenger dan voorheen de hand gehouden aan het voorschrift, dat tot deze opleidingen in den regel alleen zij worden toegelaten, die, in het bijzonder voor zooveel de aan het onderwijs aan die opleidingen verwante hoofdvakken betreft, een kennis bezitten, gelijk aan die, welke gevorderd wordt voor de toelating tot de vierde klasse eener hoogere burgerschool.

Ook op de organisatie der losse dag- en avondcursussen in bepaalde vakken, die niet speciaal op ander onderwijs voortbouwen, werd in 1931 reeds

bezuinigd. Eerst in 1932 is de duur van de avondcursussen officieel beperkt bij ministerieele beschikking.

Aan alle dagnijverheidsscholen voor meisjes was een *tweejarige* primaire opleiding verbonden, behalve aan de

1. Naai- en knipschool te Aalsmeer;
2. eerste en tweede vakschool tot opleiding van industrienaaisters te Amsterdam;
3. industrieschool voor vrouwelijke jeugd te Amsterdam;
4. vakschool voor vrouwen- en kinderkleeding te Amsterdam;
5. Christelijke nijverheidsschool voor meisjes te Amsterdam;
6. nieuwe huishoudschool te Amsterdam;
7. Amsterdamsche huishoudschool te Amsterdam;
8. naaischool van de Christelijke werkliedenvereeniging „Patrimonium" te Amsterdam;
9. gemeentelijke nijverheidsschool voor de naaldvakken te Elburg;
10. brei- en naaischool te Epe;
11. vrouwenarbeidsschool te Gorssel;
12. huishoudschool „Laan van Meerdervoort" te 's-Gravenhage;
13. industrieschool voor meisjes te Groningen;
14. vakschool voor meisjes te Putten (G.);
15. Rotterdamsche huishoudschool te Rotterdam;
16. school tot opleiding van leerkrachten in kinderverzorging en -opvoeding te Rotterdam;
17. R.K. school voor maatschappelijk werk te Sittard;
18. Koninklijke kantwerkschool te Sluis;
19. nijverheidsschool voor meisjes „Arbeid Adelt" te Uithoorn;
20. kantwerkschool te Wijdenes.

De primaire opleiding omvatte aan alle scholen zoowel huishoud- als naaldvakonderwijs, behalve op de Chr. nijverheidsschool voor meisjes te Bodegraven, de industrieschool voor meisjes te 's-Gravenhage, de industrieschool voor meisjes te Rotterdam, de Chr. nijverheidsschool voor meisjes te Zevenbergen en de scholen, hierboven genoemd onder nos. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 19 en 20; op deze scholen werd in de primaire opleiding alleen naaldvakonderwijs gegeven.

Aan de scholen in de grootere plaatsen werd de op de tweejarige primaire opleiding aansluitende vakopleiding gegeven. Naast deze opleidingen was een opleiding tot huishoudkundige verbonden aan de volgende scholen:

Almelo	vakschool voor meisjes;
Amersfoort	industrie- en huishoudschool;
Amsterdam	nieuwe huishoudschool;
	Amsterdamsche huishoudschool;
	R. K. vakschool voor meisjes;
Apeldoorn	nijverheidsschool voor meisjes;

Arnhem	nijverheidsschool voor meisjes;
Breda	kook-, huishoud- en industrieschool;
	R. K. huishoud- en industrieschool;
Bussum	Gooische vakschool voor meisjes;
Deventer	vrouwenarbeidsschool;
Dordrecht	industrie- en huishoudschool;
Eindhoven	R. K. huishoudschool „St. Martha";
's-Gravenhage	R. K. huishoudschool;
	vakschool voor meisjes;
Groningen	kook- en huishoudschool;
Heerlen	huishoud- en industrieschool;
Den Helder	vakschool voor meisjes;
's-Hertogenbosch	R. K. industrie- en huishoudschool;
Hilversum	Gooische huishoudschool;
Leeuwarden	industrie- en huishoudschool;
Leiden	vakschool voor meisjes;
	R. K. vakschool voor meisjes;
Maastricht	vakschool voor meisjes;
Meppel	vrouwenarbeidsschool;
Middelburg	industrie- en huishoudschool;
Nijmegen	huishoudschool;
	R. K. vakschool voor meisjes;
Roermond	R. K. huishoud- en industrieschool;
Utrecht	industrie- en huishoudschool;
	R. K. industrie- en huishoudschool;
Venlo	R. K. vakschool voor meisjes „St. Anna";
Winschoten	vakschool voor meisjes;
Zeist	industrie- en huishoudschool;
Zetten	vrouwenarbeidsschool;
Zutphen	vakschool voor meisjes;
Zwolle	industrie- en huishoudschool.

Aan de huishoudschool „Laan van Meerdervoort" te 's-Gravenhage en de Rotterdamsche huishoudschool te Rotterdam, die geen primaire opleiding en daarop aansluitende vakopleiding hebben, was eveneens de opleiding tot huishoudkundige verbonden.
De industrie- en huishoudschool te Dordrecht en de kook-, huishoud- en industrieschool te Breda gaven de opleiding tot hoofd eener inrichting, terwijl aan zeer enkele scholen de opleiding tot hulp in de huishouding, die voortbouwt op enkele jaren (m.) u. l. o. onderwijs, gegeven werd. Bij voldoende deelname wordt op verschillende scholen een tweejarige opleiding voor costuumnaaien gegeven, of een eenjarige opleiding tot hulp in de huishouding. Enkele scholen in groote gemeenten hadden nog een opleiding voor costuumnaaisters, een enkele maal ook voor coupeuse, terwijl aan eenige scholen, zooals de Amsterdamsche huishoudschool, de huishoud- en industrieschool te Haarlem, de nijverheidsschool

voor meisjes te Apeldoorn, de vakschool voor meisjes te Harderwijk, de industrie- en huishoudschool en de R. K. huishoud- en industrieschool te Utrecht e. a. wordt opgeleid voor kinderverzorgster.

De opleiding voor de akte nuttige handwerken wordt nog aan enkele scholen gegeven, de opleiding voor fraaie handwerken aan de volgende scholen:

Amsterdam	industrieschool voor vrouwelijke jeugd;
Arnhem	nijverheidsschool voor meisjes;
's-Gravenhage . . .	industrieschool voor meisjes;
Groningen	industrieschool voor meisjes;
	Chr. nijverheidsschool voor meisjes;
Leeuwarden	huishoud- en industrieschool;
Middelburg	industrie- en huishoudschool;
Rotterdam	industrieschool voor meisjes;
Schiedam	huishoud- en industrieschool;
Zutphen	vakschool voor meisjes;
Zwolle	industrie- en huishoudschool.

De opleiding voor de akte Na was in 1931 verbonden aan de volgende scholen:

Amsterdam	industrieschool voor vrouwelijke jeugd;
	vakschool voor vrouwen- en kinderkleeding;
Alkmaar	huishoud- en industrieschool;
Breda	R. K. huishoud- en industrieschool;
Coevorden	vakschool voor meisjes;
Groningen	industrieschool voor meisjes;
's-Gravenhage . . .	industrieschool voor meisjes;
	vakschool voor meisjes;
Haarlem	huishoud- en industrieschool;
	R. K. huishoud- en industrieschool;
Heerlen	huishoud- en industrieschool;
's-Hertogenbosch .	R. K. industrie- en huishoudschool;
Leeuwarden	huishoud- en industrieschool;
Leiden	vakschool voor meisjes;
Rotterdam	industrieschool voor meisjes;
Utrecht	industrie- en huishoudschool;
Zutphen	vakschool voor meisjes;
Zwolle	industrie- en huishoudschool.

Aan de scholen voor maatschappelijk werk te Amsterdam nl. de neutrale school voor maatschappelijk werk, de R. K. school voor maatschappelijk werk en de School voor Chr. socialen arbeid, alsmede aan de R.K. school voor maatschappelijk werk te Sittard, werd voor verschillende doeleinden opgeleid. De opleiding voor de akten N VII en N VIII, die respectievelijk bevoegdheid verleenen tot het geven van onderwijs in huishoudkunde en waschbehandeling en in koken en voedingsleer, was aan de navolgende scholen verbonden:

Amersfoort	industrie- en huishoudschool;
Amsterdam	nieuwe huishoudschool;
	Amsterdamsche huishoudschool;
's-Gravenhage . . .	huishoudschool „Laan van Meerdervoort";
Groningen	kook- en huishoudschool (N VIII);
's-Hertogenbosch .	R. K. industrie- en huishoudschool;
Leiden	R. K. vakschool voor meisjes;
Nijmegen	huishoudschool;
Roermond	R. K. huishoud- en industrieschool;
Rotterdam	Rotterdamsche huishoudschool;
Utrecht	industrie- en huishoudschool (N VIII).

De R. K. huishoud- en industrieschool te Breda gaf de opleiding voor beide akten geheel voor eigen rekening.

In 1931 werd door den Minister bepaald, dat de opleidingen voor de middelbare akten N XVII (huishoudkunde en waschbehandeling) en N XVIII (koken en voedingsleer) uitsluitend verbonden zullen zijn aan de Nieuwe huishoudschool te Amsterdam. Ook de opleiding voor de middelbare akte Nq (costuumnaaien) werd in 1931 in verband met het geringe aantal deelneemsters beperkt tot één school. De opleiding voor de middelbare akte Nr (lingerienaaien) werd practisch ook slechts aan een school gegeven.
Het aantal lesuren per week, dat per klasse wordt gegeven en dat tot vóór 1928 varieerde van 12 tot 34, was in de laatste jaren zooveel mogelijk beperkt tot ten hoogste 30 en werd in 1931 teruggebracht tot 28. Reeds in 1931 werd er bij de behandeling van de lesroosters op gewezen, dat het aantal lesuren per klasse met ingang van het schooljaar 1932—1933 zou moeten worden teruggebracht tot 26 per week.
Naar aanleiding van de beperking van het aantal wekelijksche lesuren en van den cursusduur werd in 1931 een aanvang gemaakt met de herziening van de leerplannen voor de primaire opleiding. Verschillende groote scholen hebben voor deze opleiding in dit jaar reeds een gemoderniseerd leerplan ingevoerd.
Evenals de besturen der scholen hebben de directrices en leerkrachten steeds medegewerkt aan de reorganisatie om zoodoende de eenheid in het onderwijs te bevorderen en de exploitatie zoo zuinig mogelijk te maken. Van alle kanten werd medewerking verleend om degenen, die als slachtoffer van de reorganisatie haar betrekking of een gedeelte van haar lesuren verloren, elders te plaatsen. Doch niet alleen door zich in de moeilijkheden te schikken hebben de leerkrachten haar toewijding voor haar werk getoond. Ook daadwerkelijk hebben zij deelgenomen aan den opbouw en de ontwikkeling van het onderwijs.
In 1931 zijn tot stand gekomen nieuwe leerplannen voor de vakken administratie en organisatie, voor huishoudkunde en waschbehandeling, voor de opleiding voor de akte N VII. Voorts werd in voorbereiding genomen

de herziening van de leerplannen voor hygiëne voor de opleiding voor genoemde akte en voor warenkennis voor de opleiding voor de akte N VIII. Wijziging van de opleiding en het examen voor de akten N VII, N VIII en Na werd, mede naar aanleiding van de verslagen der examencommissies over de laatste jaren, in 1931 overwogen. Strekking van de wijzigingsvoorstellen was onder meer om de aanstaande leeraressen te verplichten, vóór het examen eenigen tijd in de practijk werkzaam te zijn, opdat zij als leerares practisch beter zouden zijn voorbereid.
Uit het vorenstaande blijkt, dat het jaar 1931 voor het nijverheidsonderwijs voor meisjes van groote beteekenis is geweest. De maatregelen, die met het oog op den algemeenen financiëelen toestand moesten worden genomen, werden zooveel mogelijk beperkt tot die, welke aan het onderwijs als zoodanig geen ernstige schade zouden toebrengen.

VERSLAG OMTRENT DEN TOESTAND VAN HET LANDBOUWHUISHOUDONDERWIJS.

Het landbouwhuishoudonderwijs is ontstaan in het begin van deze eeuw, toen de overtuiging steeds meer veld won, dat een behoorlijke ontwikkeling op het gebied van het landbouwhuishouden voor de vrouwen en meisjes ten plattelande noodzakelijk is.
Niet alleen voor de mannelijke bevolking was het noodig, goed op de hoogte te zijn van de verbeteringen, die gaandeweg in het landbouwbedrijf waren aangebracht, ook voor de aanstaande boerin, die voor een belangrijk gedeelte in het bedrijf zou moeten medewerken, bleek een behoorlijke ontwikkeling op dit punt onontbeerlijk.
Aanvankelijk werd aan deze behoefte tegemoetgekomen door het organiseeren van landbouwcursussen voor meisjes, met name in de provinciën Gelderland en Groningen. Aangezien een opleiding van leeraressen voor het landbouwhuishoudonderwijs toen nog niet bestond, werden aan deze cursussen leeraressen te werk gesteld, die zich in het buitenland met het landbouwhuishouden op de hoogte hadden gesteld.
Eigenlijk kan in dit stadium reeds gesproken worden van landbouwhuishoudcursussen, aangezien, naast de eigenlijke landbouwvakken, aan deze cursussen ook reeds eenig huishoudonderwijs werd gegeven. De eerste cursussen werden afwisselend in verschillende plaatsen gegeven, al naar gelang de belangstelling voor dit onderwijs, en de behoefte hieraan tot uiting kwamen. Op deze wijze verkregen zij het karakter van ambulante cursussen, welk karakter thans nog een groot aantal landbouwhuishoudcursussen vertoont.
De ambulante cursussen bieden het voordeel, dat ook de meest afgelegen plaatsen met betrekkelijk weinig hulpmiddelen voor dit onderwijs in aanmerking kunnen komen.
Richtte het landbouwhuishoudonderwijs zich aanvankelijk in hoofdzaak op het bijbrengen van de noodige kennis van de eischen van het landbouwbedrijf, langzamerhand is men meer den nadruk gaan leggen op de vorming

van de vrouwelijke jeugd ten plattelande tot huisvrouw-boerin. Naast het onderwijs in de eigenlijke landbouwkundige vakken verkreeg hierdoor ook het huishoudonderwijs een plaats van steeds grooter betreekenis. Deze omstandigheid heeft ertoe geleid, dat in dit jaar verschillende leerplannen grondig werden herzien.

Door de groote waarde, die het landbouwhuishoudonderwijs voor het platte land bleek te hebben, werd groote behoefte gevoeld aan een instituut tot opleiding van leerkrachten voor dit onderwijs. In deze behoefte werd voorzien door de oprichting van de Rijkslandbouwhuishoudschool „De Rollecate" te Den Hulst bij Dedemsvaart, in het jaar 1913. Deze school werd in het jaar 1930 naar Deventer overgeplaatst. De aan deze school opgeleide leeraressen wijden zich in het bijzonder aan het huishoudkundig gedeelte van het onderwijs ten plattelande, dus aan het eigenlijke landbouwhuishoudonderwijs, terwijl het landbouwkundig element wordt verzorgd door landbouwonderwijzers, d. z. onderwijzers bij het lager onderwijs, in het bezit van de akte l. o. land- of tuinbouwkunde.

In dit jaar werd deze school uitgebreid met een opleiding tot huishoudkundige ten plattelande.

Behalve aan deze school wordt ook aan de opleidingsschool te Posterholt, uitgaande van de Vereeniging voor Landbouwonderwijs te Roermond, opgeleid voor leerares bij het landbouwhuishoudonderwijs.

Bovendien werd hiertoe in dit jaar de gelegenheid opengesteld aan de Christine Hermineschool te Zetten.

In de plaatsen, welke hiervoor gunstig gelegen zijn en waar kan worden aangenomen, dat blijvende behoefte aan landbouwhuishoudonderwijs bestaat, worden geleidelijk de ambulante cursussen vervangen door z. g. gecentraliseerde cursussen. Dit zijn cursussen, welke regelmatig worden gegeven in een speciaal daarvoor bestemd gebouw. Zoo ontstonden dit jaar R. K. centrumscholen te Horst, Huissen, Lichtenvoorde en Zieuwert en Christelijke scholen te Ede en Bolsward. Mede op aandringen van de afdeeling Volksgezondheid van het Departement van Arbeid, Handel en Nijverheid kwam een school volgens hetzelfde stelsel tot stand op het eiland Marken.

Deze centralisatie biedt verscheidene voordeelen. In de eerste plaats kan door de betere huisvesting het onderwijs beter tot zijn recht komen. Voorts behoeven de leerkrachten minder te reizen en kunnen zij haar geheele kracht aan het onderwijs wijden. Bovendien wordt haar als regel de plaats, waar de school gevestigd is, als standplaats aangewezen, waardoor zij meer de behoeften van de bevolking leeren kennen.

De centralisatie van cursussen in een plattelandscentrum leidt er veelal toe, dat niet alleen boerenmeisjes, doch ook andere plattelandsmeisjes aan deze cursussen wenschen deel te nemen. Hierdoor bleek het soms wenschelijk, hiervoor een afzonderlijk leerplan in te voeren.

Het aantal volledige dagscholen (met of zonder internaat) op het gebied van het landbouwhuishoudonderwijs is zeer beperkt.

Oorspronkelijk werden de cursussen bezocht door oudere leerlingen,

die thuis reeds ervaring hadden opgedaan. Dit had het groote voordeel, dat de leerlingen met zeer veel belangstelling die lessen volgden, welke betrekking hadden op de practijk van haar dagelijksch leven. Het was voor deze leerlingen echter moeilijker de leerstof te verwerken en feitenkennis op te nemen. Geleidelijk werd daarom de leeftijdsgrens verlaagd. In nog sterker mate geschiedde dit, toen de mogelijkheid werd geschapen van toelating van nog leerplichtige leerlingen.
Hoewel op deze wijze meer leerlingen van het onderwijs kunnen profiteeren en het opnemen van kennis wordt vergemakkelijkt, voelt men sterk het bezwaar, dat de leerlingen dikwijls nog te weinig rijp zijn voor het onderwijs.
De meeste landbouwhuishoudleeraressen bezoeken van tijd tot tijd de ouders van de leerlingen. Hierbij blijkt meermalen, hoe moeilijk de leerlingen thuis kunnen worden gemist. Het onderwijs wordt echter meestal zeer op prijs gesteld. Het is merkwaardig, dat men in de welvarende streken over het algemeen minder belangstelling voor dit onderwijs heeft dan in de armere streken.
De taak van de leerkrachten draagt een zeer zelfstandig karakter, zoodat aan haar hooge eischen worden gesteld. De landbouwhuishoudleeraressen weten, dank zij haar opleiding, zich meestal goed bij de behoeften van de streek, waar zij arbeiden, aan te passen. Bovendien organiseeren de twee vakvereenigingen geregeld studiedagen, welke veel tot het beter inzicht van de leerkrachten bijdragen.
Door de inspectie is de samenstelling van de leerplannen en de regeling van het onderwijs meermalen met de besturen op aangename en vruchtdragende wijze besproken.
Voor een goede organisatie was het in enkele provincies noodzakelijk het werkgebied van de vereenigingen af te perken, terwijl elders tot samensmelting moest worden overgegaan. Over het algemeen was de samenwerking van de inspectie met besturen en leerkrachten uitstekend te noemen.

VERSLAG OMTRENT DEN TOESTAND VAN HET LAGER NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR JONGENS.

A. AMBACHTSSCHOLEN, VAKSCHOLEN, AVONDNIJVERHEIDSSCHOLEN EN DE AAN DEZE INRICHTINGEN VERBONDEN CURSUSSEN.

§ 1. TOESTAND VAN HET ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN.

Het onderwijs verkeert in bloeienden toestand. Weliswaar zijn de ongunstige tijdsomstandigheden, die zich in 1930 reeds openbaarden en die haar schaduwen reeds vooruitwierpen, in het verslagjaar aan het nijverheidsonderwijs niet ongemerkt voorbij gegaan.

Het aantal leerlingen bedroeg op 1 Januari 1931 in totaal 63 255, verdeeld als volgt:

ambachtsscholen	20 080	leerlingen,
vakscholen	1 257	„ „
avondnijverheidsscholen	40 531	„ „
speciale cursussen	625	„ „
cursussen voor voorbereidend middelbaar technisch en uitgebreid lager nijverheidsonderwijs	762	„ .

In den loop van het verslagjaar breidde het aantal leerlingen zich nog uit. Het voor de algemeene volkskracht en volkswelvaart zoo belangrijke nijverheidsonderwijs werd ook in 1931 van Regeeringswege met groote bijdragen in den vorm van subsidiën en door het mogelijk maken van het sluiten van geldleeningen onder Rijksgarantie gesteund.
Dit legde echter, onder de ongunstige tijdsomstandigheden bijzonder, den plicht op er ernstig naar te streven, dat de toegestane gelden zoo efficiënt mogelijk werden besteed, opdat dit onderwijs aan een zoo groot mogelijk deel van de kinderen van ons volk zou kunnen ten goede komen.
Daarbij werd in het verslagjaar vooral de aandacht gewijd aan:

a. de mogelijke herplaatsing van wachtgelders en de contrôle op hun werkzaamheden e. d. (attestatie de vita met vragenlijst);

b. een methodische intensieve contrôle der lesroosters, met name wat de bezetting der klassen betreft;

c. de regeling van de uitbetaling van vergoedingen bij waarneming van ziek personeel (karenzdagen);

d. de vaststelling van normen voor de afmetingen van schoollokalen en werkplaatsen (nieuwbouw);

e. de reorganisatie van het onderwijs aan de cursussen tot voorbereiding voor het toelatingsexamen der middelbare technische school (V. M. T. O.);

f. een algemeene gedragslijn voor het beschikbaar stellen van gereedschappen, leermiddelen, werkkleeding e. d. aan de leerlingen;

g. de indienstneming van vreemdelingen als leeraar bij het nijverheidsonderwijs.

§ 2. BIJZONDERHEDEN OMTRENT HET ONDERWIJS AAN DE SCHOLEN EN CURSUSSEN.

Ter bevordering van een zoo groot mogelijke practische vaardigheid van de leerlingen van de ambachtsscholen en de vakscholen werd, waar zulks mogelijk bleek, in overleg met de schoolbesturen tot een verhooging van het aantal practijkuren besloten. Bij een totaal aantal uren per week van 38½ werd als norm voor het 1ste, 2de en 3de leerjaar vastgesteld respectievelijk 20, 22 en 24 uur per week.

Een nieuw leervak, waaraan groote behoefte bleek, is de auto- en motortechniek.
Door de Regeering werd het streven tot invoering daarvan aan verschillende scholen zooveel mogelijk gesteund, c.q. de voorbereiding daarvan bevorderd, omdat zij er van overtuigd is niet alleen, dat voor tal van vaklieden in deze branche een toekomst te vinden is, doch ook dat dit vak, wat de montage en herstelling van motoren e. d. betreft, tot een veelzijdige kennis en geschooldheid bij de vakbeoefenaren leidt.
Voorts werd hier en daar een begin gemaakt met de invoering van de opleiding van lood- en zinkbewerkers, van monteurs voor sanitaire en voor centrale verwarmings-installaties.
Herhaaldelijk toch is, ook van de zijde van belanghebbenden, er op gewezen, hoeveel ongerief en schade veroorzaakt wordt door foutieve werkmethoden van ondeskundige of onvoldoend geschoolde vaklieden op dit gebied.
De aan verschillende ambachtsscholen verbonden cursussen, welke oorspronkelijk ten doel hadden zeer goede leerlingen met een uitgesproken aanleg voor voortgezette technische studie voor te bereiden voor het toelatingsexamen eener middelbare technische school, waren langzamerhand ook bevolkt door jongelieden, die — zonder het voornemen te koesteren naar een middelbare technische school te gaan — de studie aan deze cursussen volgden als voorbereiding voor een of ander examen in technische richting of als leeraar bij het nijverheidsonderwijs, enz. Daardoor waren deze cursussen hier en daar gedenatureerd en hadden een omvang aangenomen, die niet meer strookte met het in eersten aanleg vooropgezette doel.
Vandaar dat tot reorganisatie werd besloten in dien zin, dat in den vervolge de cursussen voor voorbereidend middelbaar technisch onderwijs uitsluitend opleiden voor het eerder genoemde toelatingsexamen, terwijl daarnaast — of in plaats daarvan (voor zoover de duidelijke behoefte daaraan bleek) — de totstandkoming van cursussen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs (zgn. U. L. N. O.) werd bevorderd. Voor beide soorten cursussen werden schema's voor de uurverdeeling en voor de te behandelen leerstof vastgesteld.

§ 3. DE LEERLINGEN EN DE OUDERS.

Op twee belangrijke verschijnselen dient in deze rubriek bijzonder de aandacht te worden gevestigd.
1. Vrij algemeen is de klacht over het veelvuldig rooken van sigaretten door de leerlingen, aan wie het om hun leeftijd eigenlijk totaal moest worden ontzegd. De schadelijke invloed is te constateeren aan verschillende verschijnselen, zooals verminderde aandacht, prikkelbaarheid, teruggang van het vermogen tot het opnemen van de leerstof, vermindering van energie.
Er zijn gelukkig vele schooldirecties, die aan het hierboven gesignaleerde kwaad paal en perk trachten te stellen, doch hier kan zonder de mede-

werking van de ouders weinig worden gedaan. Vele ouders zijn er blijkbaar niet van overtuigd, hoe schadelijk het sigaretten rooken voor jeugdige knapen is.

2. Vooral bij het avondonderwijs wordt zéér sterk gevoeld, hoe nadeelig het voor de resultaten van het onderwijs is, dat tal van leerlingen (door gebrek aan werk in hun vak of beroep overdag) elke practische aanraking daarmede missen.

De voor succesvol onderwijs zoo noodzakelijke wisselwerking tusschen practijk en theoretisch-technische opleiding ontbreekt dan — en de ambitie van de leerlingen daalt.

Aan dit euvel tracht men eenigermate te gemoet te komen door een meer intensief gebruik van modellen en leermiddelen te maken en de verzamelingen daarvan uit te breiden.

Aan sommige scholen wordt met succes getracht door middel van het houden van een openbare les of door een tentoonstelling den band met de ouders van de leerlingen te verstevigen.

De nog vrij algemeen bestaande onkunde van wat er eigenlijk in een nijverheidsschool gebeurt, wordt met goed gevolg hier en daar bestreden, door dat de directeur (of een leeraar) op ouderavonden van lagere scholen een uiteenzetting geeft van den gang en den omvang van het onderwijs aan de nijverheidsschool.

Deze propaganda werkt voortreffelijk en wordt blijkbaar door velen op prijs gesteld.

§ 4. HET ONDERWIJZEND PERSONEEL.

Door een wetswijziging is te gemoet gekomen aan het bezwaar, dat onbevoegde of ten deele bevoegde leeraren, die reeds jarenlang in dienst zijn, anders telkens de kans zouden loopen door anderen te worden vervangen. In bepaalde gevallen kan op verzoek van den belanghebbende een blijvende ontheffing van den bevoegdheidseisch worden verleend. Daardoor is het mogelijk geworden, dat aan hen, die, hoewel niet vallende onder art. 66 der Nijverheidsonderwijswet, toch reeds bij de inwerkingtreding van de Nijverheidsonderwijswet, 1 Januari 1921, aan een nijverheidsschool verbonden waren, sindsdien onafgebroken in dezelfde vakken hebben les gegeven en geacht kunnen worden de daarvoor vereischte meer dan gewone bekwaamheid te bezitten, een vaste aanstelling wordt verstrekt. Voor vele oudere leeraren bracht deze wetswijziging een zéér gelukkige versteviging van hun positie.

§ 5. DE SCHOOLGEBOUWEN.

Daar de voortdurende groei van het aantal leerlingen eenerzijds en de vorige crisisperiode (waardoor noodzakelijke uitbreiding en vernieuwing van schoolgebouwen en hun inventaris waren tegengehouden) anderzijds het reeds lang noodig maakten ingrijpende voorzieningen te treffen ter

zake van de schoolgebouwen c. a., werden ook in het verslagjaar vele plannen tot uitbreiding, vernieuwing of algeheelen nieuwbouw behandeld en afgedaan. Hierdoor kon een zeer belangrijke verbetering en verruiming van de huisvesting en van de outillage van tal van scholen worden verkregen of in uitzicht worden gesteld.
Intusschen moge er hier de aandacht op worden gevestigd, dat er in verscheidene gebouwen, vooral in die, waarin avondscholen zijn ondergebracht, gedeelten zijn, waar de toestand met het oog op brandgevaar nog niet in orde is. Aan dit euvel moet de volle aandacht worden gewijd.

§ 6. BIJZONDERE VOORZIENINGEN.

Ten einde een juist overzicht te verkrijgen over de organisatie van het onderwijs en de administratie van de door het Rijk gesubsidieerde scholen (mede ter completeering van het Departementale archief) en om te kunnen nagaan of en in hoeverre aan de door het Rijk gestelde subsidievoorwaarden was voldaan, werden van de scholen de leerplannen (c.q. prospectussen), reglementen, instructies, schoolgeldregelingen e. d. opgevraagd en zoo noodig aan een herziening onderworpen.
Daarbij bleek, dat tal van deze stukken verouderd of onvolledig waren. Ter vergemakkelijking van de naleving van de subsidievoorwaarden werd een lijst van in te zenden bescheiden bij een subsidie-aanvrage opgesteld en waar noodig aan belanghebbenden verstrekt.
In 1931 kwamen verschillende wijzigingen van het Koninklijk besluit van 11 Juli 1921 (*Staatsblad* n°. 918), regelende de bevoegdheden tot het geven van nijverheidsonderwijs en de daarmede verbonden examens, tot stand.
Van belang was ook de wijziging der Nijverheidsonderwijswet bij de wet van 9 Juli 1931 (*Staatsblad* n°. 280), waardoor o. m. een nadere regeling werd getroffen voor de aan onbevoegden te verleenen ontheffingen en wijziging werd gebracht in de beroepsinstanties en in de voorwaarden tot subsidieverleening.

§ 7. ANDERE MEDEDEELINGEN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET NIJVERHEIDSONDERWIJS VAN BELANG.

Het geeft stellig pas in dit verslag op de belangrijke gebeurtenis te wijzen, die in de laatste dagen van het verslagjaar vele belanghebbenden bij, belangstellenden in en deskundigen bij het nijverheidsonderwijs in de Grafelijke Zalen te 's-Gravenhage bijeenbracht voor de bijwoning van de zittingen van het Nationaal Congres voor Vakopleidingsvraagstukken.
Op dit congres werden breedvoerig en gedegen de onderscheidene vraagpunten behandeld. Voor nadere bijzonderheden moge worden verwezen naar de van dit congres uitgegeven stukken en verslagen.

B. HET LEERLINGSTELSEL.

Aan het einde van 1930 en in 1931 is een zeer belangrijke uitbreiding aan de subsidieering van het onderwijs volgens het leerlingstelsel voor jongens gegeven. Hoewel door de inwerkingtreding van de Nijverheidsonderwijswet met ingang van 1 Januari 1921 ook voor het onderwijs volgens het leerlingstelsel een wettelijke regeling van de subsidieering was verkregen, bleef de toekenning van de Rijkssubsidies daarvan aanvankelijk beperkt tot de drie vereenigingen, welke reeds vóór 1921 daarvoor Rijkssubsidie ontvingen, nl.:

1°. de „Vereeniging ter bevordering van het ambachtsonderwijs in Drenthe" voor het leerlingstelsel in Drenthe, met 86 leerlingen op 1 Januari 1931;

2°. de „Vereeniging ter bevordering van het vakonderwijs in West-Friesland" voor het leerlingstelsel in Westfriesland, met 100 leerlingen op 1 Januari 1931, en

3°. de Vereeniging „Ambachtsschool voor Maastricht en omstreken" voor het leerlingstelsel in en nabij Maastricht, met 23 leerlingen op 1 Januari 1931.

In 1930 en 1931 zijn daaraan toegevoegd:

4°. de „Vereeniging tot bevordering van de vakopleiding in het typografisch bedrijf" voor het leerlingstelsel aan typografen in geheel Nederland, met 1796 leerlingen op 1 Januari 1931;

5°. de „Vereeniging voor Nijverheidsonderwijs voor Hengelo en omgeving" voor het leerlingstelsel aan eenige fabrieken te Hengelo (O.), met 246 leerlingen op 1 Januari 1931, en

6°. de „Philips' Vereeniging voor onderwijs en volksontwikkeling" voor het leerlingstelsel aan de Philipsfabrieken te Eindhoven, met 291 leerlingen op 1 Januari 1931.

In totaal waren op 1 Januari 1931 bij bovengenoemde vereenigingen 2542 leerlingen in opleiding.
Mede uit deze opgave blijkt, welke groote verscheidenheid de Nijverheidsonderwijswet op dit gebied mogelijk maakt. Zoo zijn de ad 1° en 2° genoemde leerlingstelsels gewestelijk (Drenthe, Westfriesland), de ad 3°, 5° en 6° genoemde plaatselijk (Maastricht met omgeving, Hengelo (O.) en Eindhoven) en het ad 4° genoemde landelijk. Ook naar de soort van ambachten, vakken of beroepen zijn er onderling groote verschillen: die ad 1°, 2° en 3° hebben betrekking op tal van ambachten, zooals autoherstellers, behangers en stoffeerders, boekbinders, electriciens, gouden zilversmeden, horlogemakers, kleermakers, loodgieters, machinebankwerkers, metselaars, meubelmakers, rijwielherstellers, schilders,

schoenmakers, smeden, timmerlieden, wagenmakers enz., dat ad 4° uitsluitend op boekdrukkers en letterzetters en die ad 5° en 6° op de hoofdgroepen van enkele groote fabrieken.

In de eerste alinea van art. 2 van het gewijzigde Koninklijke besluit van 11 Juli 1921 (*Staatsblad* n°. 917) is bepaald, dat het bestuur, dat het subsidie aanvraagt, moet aantoonen, dat het lichaam, hetwelk het vertegenwoordigt, in den betreffenden kring een dagschool voor nijverheidsonderwijs in stand houdt, terwijl in de tweede alinea van dat artikel is vermeld, dat de Minister in bijzondere gevallen ontheffing van deze voorwaarde kan verleenen. Dergelijke bijzondere gevallen zijn aangenomen voor een deel van het leerlingstelsel in Drenthe, waar de vereeniging als dagnijverheidsschool alleen de ambachtsschool in Assen in stand houdt, terwijl de dagambachtsscholen te Emmen, Hoogeveen en Meppel door andere vereenigingen in stand worden gehouden, voor het leerlingstelsel in Westfriesland, waar de dagnijverheidsscholen (ambachtsscholen) te Alkmaar, Edam, den Helder, Hoorn en Zaandam door andere vereenigingen worden beheerd, en voor het leerlingstelsel voor de typografen, welker vereeniging evenmin een dagnijverheidsschool beheert. De ad 1° en ad 2° bedoelde vereenigingen houden door bemiddeling van haar afdeelingen echter een groot aantal avondnijverheidsscholen in stand, terwijl er bovendien nog verscheidene andere, door het Rijk gesubsidieerde, avondnijverheidsscholen in de betreffende gewesten zijn. De leerlingen van het leerlingstelsel voor typografen kunnen aan door het Rijk gesubsidieerde gewone lagere avondnijverheidsscholen of aan speciale vakcursussen onderwijs ontvangen; de ad 4° bedoelde vereeniging tracht door overleg met de betreffende besturen te bevorderen, dat dit onderwijs zoo vakkundig mogelijk en op zoo geschikt mogelijke tijdstippen wordt ingericht.

Uit onze bezoeken aan de leerlingen in de werkplaatsen hebben wij den indruk, dat het voornaamste nut van de leerovereenkomst in menig geval in den verplichten duur van de opleiding van in den regel drie jaar is gelegen. Zonder contractbreuk kunnen de patroons en de leerlingen in dat tijdvak normaal niet van leerling of patroon veranderen, waartoe tijdelijke voordeelen een der beide partijen anders vaak aanleiding zouden geven.

Gelukkig zijn er tal van patroons, die zeer bekwaam zijn en zich veel moeite voor de leerlingen geven, doch er zijn er ook, wier vakkennis of gaven als leermeester tegenvallen; met dezen wordt dan uiteraard geen overeenkomst meer gesloten. In verscheidene gevallen heeft men door gebrek aan geschikte patroons jongens, die zich opgaven, moeten afwijzen.

Het hoofdbezwaar van het leerlingstelsel, dat de opleiding voor een groot gedeelte afhankelijk is van het werk, dat aan den patroon wordt opgedragen, doet zich, zoowel in de kleine als in de groote bedrijven, meermalen voor. In den regel laten de patroons dan eenige oefenwerkstukken maken, welke in het bedrijf niet noodig zijn, doch bij voortgaande

werkloosheid kunnen de patroons dit niet volhouden, terwijl het economisch en onderwijskundig dan vaak beter zou zijn, dergelijke werkstukken door zooveel mogelijk leerlingen tegelijk op scholen te laten maken.
Bij sommige patroons moeten de leerlingen werkboekjes bijhouden, waarin zij regelmatig de door hen verrichte werkzaamheden aanteekenen en met behulp van eenvoudige schetsen toelichten. Wij achten het zeer wenschelijk, dat dit algemeen bij het leerlingstelsel zou worden verlangd.

Bij Ministerieele beschikking van 15 Juni 1931 (*Nederlandsche Staatscourant* 1931, n°. 116) werden programma's vastgesteld voor de opleiding, volgens het leerlingstelsel, in de machine-industrie.

F. LAGER ONDERWIJS.

I. DE UITVOERING DER LAGER-ONDERWIJSWET 1920.

De uitvoering der Lager-onderwijswet 1920 vroeg ook in het verslagjaar 1931 veel arbeid van het Departement. In het navolgende vindt de lezer wederom een overzicht van de voornaamste maatregelen en besluiten, welke in verband daarmede werden genomen. Hieronder zijn ook opgenomen de beslissingen der Kroon in geschillen, uit de toepassing der wet voortvloeiende. Het materiaal werd in de volgorde van de artikelen der wet gerangschikt.

VAKKEN VAN HET LAGER ONDERWIJS. ARTIKEL 2.

Verkeersonderwijs.

Omtrent de verbreiding van het verkeersonderwijs op lagere scholen berichtte de Minister aan zijn ambtgenoot van Waterstaat bij schrijven van 29 Januari 1932, afdeeling L. O. A., n°. 543, het volgende:

> Reeds in 1924 en 1926 hebben mijn toenmalige ambtsvoorgangers aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs verzocht met de inspecteurs van het lager onderwijs het verkeersvraagstuk te bespreken. Daarop is door laatstgenoemden bij de gemeente- en schoolbesturen de wenschelijkheid betoogd om in het leerplan der lagere scholen te doen opnemen periodieke behandeling van de verkeersregels, bijv. bij het vak aardrijkskunde.
>
> In October 1931 heb ik door tusschenkomst van de hoofdinspecteurs aan de inspecteurs gevraagd, of op de scholen verkeersonderwijs gegeven wordt en, voor het geval dit niet geschiedde, er bij de inspecteurs op aangedrongen, deze aangelegenheid bij de gemeente- en schoolbesturen te bevorderen op gelijke wijze, als in 1924 en 1926 werd aanbevolen.
>
> Uit de thans ontvangen rapporten van de hoofdinspecteurs blijkt, dat in verreweg de meeste lagere scholen het onderwijs in veilig verkeer in het leerplan is opgenomen, terwijl daar, waar dit nog niet het geval is, de schoolautoriteiten door de laatste aansporing van de inspecteurs nagenoeg allen bereid zijn bevonden bij de eerstvolgende wijziging van het leerplan dit onderwijs daarin op te nemen. Ook in die scholen, waarin dit onderwijs nog niet in het leerplan was vermeld, wordt echter voor een zeer groot deel het onderwijs in de regels van het verkeer occasioneel gegeven.
>
> In de meeste gevallen is dit onderwijs opgenomen bij het vak aardrijkskunde, in sommige bij de vakken gymnastiek of lezen; ook wel bij kennis der natuur (gezondheidsleer). Ook is mij gebleken, dat somtijds bij dit onderwijs de medewerking is verkregen van ambtenaren van de gemeentepolitie of dat de les in verkeersonderwijs wordt gegeven door de marechaussee.

Uit een en ander blijkt, dat aan het verkeersonderwijs in vele scholen ernstig aandacht wordt besteed en dat de inspecteurs van het lager onderwijs bij voortduring werkzaam zijn om het geven van dit onderwijs op de scholen te bevorderen.

INRICHTING DER U.L.O.SCHOOL. ARTIKEL 3.

Toelating van leerlingen.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie 's-Hertogenbosch vroeg den Minister inlichtingen betreffende de toelating van leerlingen tot een school voor uitgebreid lager onderwijs. De Minister antwoordde bij brief van 9 October 1931, n°. 6956, afdeeling L. O. A., als volgt:

> De Lager-onderwijswet 1920 geeft wel voorschriften omtrent de inrichting van de school voor uitgebreid lager onderwijs, zooals in art. 3, 4de lid, dat het uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven in scholen met ten minste drie achtereenvolgende leerjaren, aansluitende aan het 6de leerjaar eener school voor gewoon lager onderwijs, maar stelt geen eischen betreffende de toelating van leerlingen tot die school. Er kan m.i. dan ook geen wettelijk bezwaar worden aangevoerd, indien tot een school voor uitgebreid lager onderwijs leerlingen worden toegelaten, die het 6de leerjaar eener school voor gewoon lager onderwijs nog niet geheel hebben doorloopen. Wanneer volgens het leerplan van een bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs, het onderwijs in het 1ste leerjaar zóó is ingericht, dat het bestemd is voor leerlingen, die niet meer dan het 5de leerjaar eener school voor gewoon lager onderwijs hebben doorloopen, kunt en behoort gij langs den weg van art. 90, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920 een uitspraak van de Afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs van den Onderwijsraad uit te lokken over de vraag, of dit leerplan in strijd is met de wet.

GELDELIJKE BIJDRAGE OF ONDERSTEUNING AAN BIJZONDERE LAGERE SCHOLEN ANDERS DAN KRACHTENS DE WET. ARTIKEL 5.

Vergoeding van kosten voor vervoer van leerlingen.

Aan bijzondere scholen voor gewoon of uitgebreid lager onderwijs mag ingevolge art. 5 uit de gemeentekas geen geldelijke bijdrage of andere ondersteuning middellijk of onmiddellijk worden toegekend, dan in de gevallen en onder de voorwaarden, in de wet genoemd.
De vraag was gerezen of het met deze wetsbepaling te vereenigen ware, wanneer een gemeentebestuur de kosten zou betalen voor het vervoer in de wintermaanden van de leerlingen eener bijzondere lagere school naar het gebouw eener naburige lagere school teneinde in het gymnastieklokaal van laatstgenoemde instelling onderwijs in lichamelijke oefening te ontvangen. Deze vraag, waaraan in verband met het streven om den bouw van nieuwe gymnastieklokalen te vermijden, wanneer het medegebruik van een in de nabijheid gelegen lokaal mogelijk is, een bijzondere beteekenis moet worden toegekend, werd door de Kroon bij Koninklijk besluit van 23 Februari 1931, n°. 8, bevestigend beantwoord. De overwegingen van dit besluit, voorzoover hier van belang, luiden:

> dat art. 5 der Lager-onderwijswet 1920 aan de door het Gemeentebestuur beoogde regeling, waarbij de gemeente de vervoerkosten betaalt, niet in den weg staat, aangezien deze betaling niet kan worden aangemerkt als eene geldelijke *bijdrage* of andere *ondersteuning*, welke art. 5, 3de lid, der Lager-onderwijswet 1920 verbiedt aan de bijzondere scholen toe te kennen en

waaronder blijkens de geschiedenis van deze wetsbepaling zijn te verstaan uitkeeringen uit de gemeentekas van gelden, waardoor het bijzonder onderwijs zou worden bevoordeeld;
dat van zoodanige bevoordeeling in dit geval geen sprake is;
dat de bedoelde betaling derhalve niet in strijd is met de wet.

ONTNEMING DER ONDERWIJSBEVOEGDHEID. ARTIKEL 10.

Beslissingen van Gedeputeerde Staten en beroepen op de Kroon.

Ten aanzien van twee onderwijzers moest in het verslagjaar ingevolge art. 10 der wet worden verklaard, dat zij de bevoegdheid tot het geven van onderwijs hadden verloren. Hierop hadden betrekking de besluiten van Gedeputeerde Staten van Limburg, dd. 8 Januari 1931, La, B/7C, 2de afdeeling, en Overijssel, dd. 21 April 1931, 2de afdeeling, n°. 3599/2829.
Bij Koninklijke besluiten van 9 Juli 1931, nos. 118 en 119, werd een tweetal beroepen van belanghebbenden op de Kroon ongegrond verklaard.

DE VERPLICHTING TOT HET VOLGEN VAN ALLE ONDERWEZEN VAKKEN. ARTIKEL 12.

Onderwijs in handenarbeid aan jongens gelijktijdig met dat in nuttige handwerken aan meisjes.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amsterdam vroeg den Minister inlichtingen omtrent de toepassing van art. 12, 1ste lid, der wet. De Minister antwoordde bij brief van 29 Januari 1931, n°. 8206/I, afdeeling L. O. A. als volgt:

> Naar aanleiding van de in Uw nevenvermeld schrijven gestelde vraag heb ik de eer U mede te deelen, dat, naar mijn meening, de strekking van art. 12, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 is, een verplichting op te leggen aan de leerlingen, die niet willekeurig het onderwijs in eenig vak mogen verzuimen. Uit den aard der zaak kan dit echter alleen betrekking hebben op blijkens het leerplan voor die leerlingen bestemd onderwijs. Is dus in het leerplan voor de door U bedoelde openbare lagere scholen te Amsterdam voorgeschreven, dat het vak handenarbeid alleen wordt onderwezen aan de jongens en niet aan de meisjes, die gelijktijdig onderwijs ontvangen in nuttige handwerken, dan wordt, naar mijn meening, art. 12, 1ste lid, der wet niet door de meisjes overtreden, wanneer zij niet het onderwijs in handenarbeid volgen.
> De vraag, in hoeverre de wet toestaat in het leerplan dergelijke onderscheidingen te maken, komt eerst aan de orde, wanneer zich een geschil voordoet in den zin van art. 25, 3de lid, der wet.

TEGEMOETKOMING KOSTEN SCHOOLBEZOEK. ARTIKEL 13.

Een statistisch overzicht.

Art. 13 der wet regelt den steun uit de gemeentekas ten behoeve van ouders, voogden of verzorgers van in den leerplichtigen leeftijd vallende kinderen, die deze kinderen openbaar onderwijs dan wel bijzonder

onderwijs van een bepaalde richting willen doen genieten, terwijl de woning der kinderen meer dan vier kilometer is verwijderd van een voor hen toegankelijke school voor gewoon of uitgebreid lager onderwijs, waar het door hen gewenschte onderwijs wordt gegeven.
Hieronder volgt een overzicht van de toepassing van dit artikel in het verslagjaar.

Provinciën.	Aantal gemeenten, waar krachtens art. 13, 1ste lid, steun ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het bezoeken eener school, werd verleend.						Aantal gevallen, waarin steun werd verleend.					
	Gemeenten met:						Gemeenten met:					
	meer dan 100 000 inw.	50 001—100 000 inw.	20 001—50 000 inw.	5 000—20 000 inw.	5 000 en minder inw.	Totaal.	meer dan 100 000 inw.	50 001—100 000 inw.	20 001—50 000 inw.	5 001—20 000 inw.	5 000 en minder inw.	Totaal.
Noord-Brabant . .	—	1	1	19	30	51	—	8	6	66	95	175
Gelderland	—	3	2	28	16	49	—	42	34	170	54	300
Zuid-Holland . . .	1	—	—	13	31	45	10	—	—	61	146	217
Noord-Holland . .	1	1	4	8	43	57	11	2	39	97	190	339
Zeeland	—	—	—	3	32	35	—	—	—	102	150	252
Utrecht	—	—	—	1	19	20	—	—	—	3	49	52
Friesland	—	—	—	24	3	27	—	—	—	154	7	161
Overijssel	—	—	2	22	8	32	—	—	17	296	40	353
Groningen	—	—	—	6	17	23	—	—	—	13	45	58
Drenthe	—	—	1	8	11	20	—	—	20	69	37	126
Limburg	—	—	1	5	7	13	—	—	15	71	28	114
Totaal 1930	2	5	11	137	217	372	21	52	131	1102	841	2147

Geschillen.

Deze regeling gaf in het verslagjaar tot enkele geschillen aanleiding, van welke er een tweetal door de Kroon werden beslecht.
Van deze beide beslissingen heeft die van 13 November 1931, n°. 53 een meer algemeene beteekenis. De appellant, van meening, dat de Raad der gemeente Anloo de jaarlijksche tegemoetkoming voor het schoolbezoek van zijn zoontje te laag had vastgesteld, ging tegen het desbetreffende raadsbesluit bij Gedeputeerde Staten in beroep. Gedeputeerde Staten vernietigenden het raadsbesluit evenwel zonder toekenning eener vergoeding, wijl zoodanige toekenning, naar hun oordeel, met de wet in strijd zoude zijn geweest.
De appellant kwam tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat het recht van beroep is gegeven om in een betere positie te komen en hij tengevolge van het instellen van

beroep mitsdien niet in een slechteren toestand mocht geraken. Hij beriep zich daarbij op het Koninklijk besluit van 31 Januari 1930, n°. 25. De Kroon overwoog evenwel:

> dat er weliswaar in het algemeen geen aanleiding is een appellant, ten gevolge van het instellen van beroep, in slechter toestand te brengen, doch dat dit er niet toe mag leiden eene met de wet strijdige beslissing in hooger beroep te handhaven;

en verklaarde het beroep ongegrond.

BEROEPSRECHT. ARTIKEL 17.

Art. 17 der wet bepaalt, dat ieder, die belang heeft bij de vernietiging of verbetering van een krachtens deze wet door Gedeputeerde Staten genomen besluit, daarvan bij de Kroon in hooger beroep kan komen.

„Belang".

Onder „belang" moet volgens de Kroon, worden verstaan eigen, persoonlijk belang.
Eenige malen werd in het verslagjaar een beroep op de Kroon niet-ontvankelijk verklaard omdat van zulk een eigen persoonlijk belang bij appellanten niet gebleken was.
Dit was het geval bij het Koninklijk besluit van 19 Mei 1931, n°. 28, overeenkomende met het Koninklijk besluit van 1 Mei 1930, n°. 14, vermeld in „Het onderwijs in het jaar 1930", blz. 118.
In gelijken zin werd beslist bij Koninklijk besluit van 13 November 1931, n°. 55, ten opzichte van het beroep, ingesteld door vice-voorzitter en secretaris der afdeeling Haren van de vereeniging „Volksonderwijs" tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 9 Juli 1931, letter R, 3de afdeeling, waarbij met vernietiging van het besluit van den raad der gemeente Haren van 20 Maart 1931 was bepaald, dat de door het bestuur der vereeniging voor Christelijk Nationaal schoolonderwijs te Glimmen overeenkomstig art. 72 der Lager-onderwijswet 1920 gevraagde medewerking voor de stichting van eene bijzondere school voor gewoon lager onderwijs te Glimmen alsnog behoorde te worden verleend.
De Kroon overwoog:

> dat, ingevolge art. 17 der Lager-onderwijswet 1920 ieder, die belang heeft bij de vernietiging of verbetering van een krachtens deze wet door Gedeputeerde Staten genomen besluit, daarvan bij Ons in beroep kan komen; dat belang daarbij moet worden genomen in den zin van eigen, persoonlijk belang;
> dat de afdeeling Haren der Vereeniging „Volksonderwijs" voor wie de appellanten, onderscheidenlijk als vice-voorzitter en secretaris, in beroep zijn gekomen, als zoodanig niet geacht kan worden bij het al of niet tot stand komen van de onderhavige bijzondere school een eigen persoonlijk belang te hebben;
> dat het bestaan van zoodanig belang ook niet kan worden aangenomen op

grond van de omstandigheid, dat de voorzitter en de secretaris der Afdeeling bij de behandeling van de zaak zoowel door den gemeenteraad als door Gedeputeerde Staten de aanvrage van het schoolbestuur hebben bestreden;

en verklaarde de appellanten niet-ontvankelijk in hun beroep.
Gaan Burgemeester en Wethouders daarentegen in beroep tegen een beslissing van Gedeputeerde Staten, een besluit van hun college betreffende, b.v. krachtens art. 80, 4de lid, der wet, dan worden zij geacht als partij een eigen persoonlijk belang te hebben bij de vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten. Aldus werd beslist bij Koninklijk besluit van 2 December 1931, n°. 16.

Dertig dagen.

Het beroep krachtens art. 17 der wet moet worden ingesteld binnen dertig dagen, te rekenen van den dag, waarop het besluit van Gedeputeerde Staten is openbaar gemaakt of den belanghebbende toezonden. Aan dezen eisch werd, blijkens het Koninklijk besluit van 16 Februari 1931, n°. 12, geacht voldaan te zijn, toen een beroepschrift tegen een op 30 Augustus 1930 aan een gemeenteraad toegezonden beslissing van Gedeputeerde Staten, blijkens het poststempel op 29 September d.o.v. op het postkantoor te 's-Gravenhage was ontvangen.

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE LAGERE SCHOLEN. GEMEENTEN MET EEN GEMEENSCHAPPELIJKE LAGERE SCHOOL. ARTIKEL 19.

Volgens art. 19 der wet dient in elke gemeente voldoende lager onderwijs te worden gegeven in een genoegzaam aantal scholen, welke voor alle kinderen zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid toegankelijk zijn. Van deze bepaling kan met machtiging van de Kroon, den Onderwijsraad gehoord, worden afgeweken. Deze afwijking is niet geoorloofd, indien de ouders, voogden of verzorgers van twaalf of meer leerplichtige kinderen blijk geven, dat zij openbaar onderwijs voor deze kinderen in de gemeente verlangen of zoolang nog acht of meer leerplichtige kinderen de bestaande openbare school bezoeken.
Naburige gemeenten kunnen zich vereenigen tot het oprichten en instandhouden van gemeenschappelijke scholen of regelen vaststellen omtrent de toelating van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere.

Overzicht en statistiek.

Een overzicht van de gemeenten zonder openbare school en die welke een gemeenschappelijke school onderhielden volgt hieronder. In de daarna volgende statistische samenvatting is aangeteekend hoeveel gemeenten een regeling omtrent de toelating van kinderen tot de scholen eener andere gemeente hadden getroffen.

Provinciën.	Geen openbare school in de gemeente				Gemeenschappelijke school.	
					In de gemeente:	Gemeenschappelijk met:
Noordbrabant	Aarle-Rixtel Bakel Berlicum Borkel Dinther Esch Gilze Hedikhuizen Herpt Leende Lithoijen Mierlo Nistelrode Oisterwijk Oud- en Nieuw Gastel Raamsdonk Riethoven Sambeek Son Teteringen Vessem Waspik Zeeland	Alem Beek en Donk Best Chaam Dommelen Gassel Haaren Heesch Hoeven Liempde Maasheeze Mill Nuland Oploo Oudheusden Ravenstein Rosmalen Schaijk Standaarbuiten Uden Vierlingsbeek Westerhoven	Alphen Beers Beugen Cuijk den Dungen Geffen Halsteren Heeswijk H. en Lage Mierde Lierop Maashees Moergestel Oeffelt Ossendrecht Princenhage Reek Rucphen Schijndel Steenbergen Udenhout Waalre Woensdrecht	Andel Berghem Boekel Diessen Eersel Geldrop Haps Herpen Huijbergen Lieshout St.-Michielsgestel Nieuwkuijk Oirschot Oudenbosch Putte Reusel Rijsbergen Someren Stiphout Velp Wanroy Wouw	Empel (Gewande) Klundert (Moerdijk) Dinther (Loosbroek) • St. Oedenrode (Eerde) Vierlingsbeek (Vortum)	Alem H. en Lage Zwaluwe Heesch en Nistelrode Schijndel en Veghel Sambeek
Gelderland	Bemmel Druten Hemmen Huissen Ubbergen	Bergharen Duiven Heteren Kerkwijk Welh	Beuningen Groenlo Heumen Millingen Westervoort	Dreumel Hedel Horssen Pannerden Zevenaar	Apeldoorn (Hoenderlo)	Ede
Zuid-Holland	Oud-Alblas Herkingen Noordwijkerhout Schipluiden Vlist Wijngaarden	Barwoutswaarder Lange Ruige Weide Papekop Schoonrewoerd Voorhout Zoetermeer	Berkel Leerbroek Peursum Tienhoven Waarder	Bergschenhoek Maasland Rietveld Valkenburg Wateringen	Ameide Zuid-Beijerland (Nieuwendijk) Nieuwkoop (Utr.) Oostvoorne (Tinte) Veur Polsbroek (Utr.) Zegwaart	Tienhoven Goudswaard Zevenhoven en Wilnis Rockanje Stompwijk Vlist Zoetermeer
Noord-Holland	Heemskerk	Marken	Spanbroek	Urk	Hoogwoud (Langereis) Noord-Scharwoude Obdam (Spierdijk)	Nieuwe-Niedorp Oudkarspel en Zuid-Scharwoude Berkhout, Hensbroek en Spanbroek
Zeeland	Aagtekerke Graauw en Langendam St.-Laurens Philippine Zoutelande	Biggekerke Grijpskerke Meliskerke Ritthem Zuiddorpe	Boschkapelle Hengstdijk Ossenisse Serooskerke	Eede St.-Janssteen Ovezande Westdorpe		
Utrecht	Achttienhoven Eemnes Kamerik Oudenrijn Schalkwijk Tull en 't Waal Wilnis	Breukelen-St. Pieters Haarzuilens Laag Nieuwkoop Renswoude Snelrewaard Vleuten Zegveld	Bunnik Hoenkoop Loenersloot Rijsenburg Stoutenburg Werkhoven	Bunschoten Hoogland Montfoort Ruwiel Tienhoven Willeskop	Abcoude-Proostdij Nieuwkoop (Noorden) Polsbroek Westbroek	Abcoude-Baambrugge Wilnis, Zevenhoven (Z.-H.) Vlist (Z.-H.) Achttienhoven
Friesland	—	—	—	—	Leeuwarderadeel	Ferwerderadeel
Overijssel	Kamperveen	Oldenzaal	—	—	Vriezenveen	Tubbergen
Groningen	—	—	—	—	Grijpskerk Midwolda Scheemda Nieuweschans	Oldehove Nieuwolda Nieuwolda Beerta
Drenthe	—	—	—	—	Dalen (Dalerveld)	Coevorden en Hoogeveen
Limburg	Ambij Borgharen Eijsden Herten Limbricht Merkelbeek Nuth Ottersum Roggel Simpelveld Vlodrop	Amstenrade Broeksittard Geleen Horn Linne Montfort Obbicht en Papenhoven Oud-Valkenburg Roosteren Stevensweert Weert	Beesel Bunde Geulle Itteren Maasniel Munstergeleen St.-Odiliënberg Posterholt Schinnen Swalmen Wijnandsrade	Belfeld Echt Gulpen Klimmen Meijel Nunhem Oirsbeek Rijckholt Schin op Geul Ubach over Worms	—	—

Samenvatting:

Provinciën.	Aantal gemeenten, waar geen openbare school gevestigd is. [1])	Aantal gemeenten, dat een gemeenschappelijke school onderhield, te zamen met			Totaal.
		1	2	3	
		gemeenten.			
Noord-Brabant . . .	89 (5)	2	1	1	4
Gelderland	20 (2)	1	—	—	1
Zuid-Holland . . .	22 (10)	6 [2])	1 [2])	—	7 [3])
Noord-Holland . . .	4 (2)	1	1	1	3
Zeeland	18 (4)	—	—	—	—
Utrecht	26 (11)	3 [2])	1 [2])	—	4 [3])
Friesland	—	1	—	—	1
Overijssel	2	1	—	—	1
Groningen	—	4	—	—	4
Drenthe	—	—	1	—	1
Limburg	43 (3)	—	—	—	—
Totaal . . .	224 (37)	18	4	2	24

Geschillen.

Een drietal geschillen omtrent de toepassing van art. 19 werd in het verslagjaar door de Kroon beslist.

Bij besluit van 4 December 1930, n°. 100, werd door den Raad der gemeente Westdongeradeel besloten:

a. de openbare lagere school te Wierum, in die gemeente, op te heffen met ingang van den eersten dag der maand, volgende op die, waarin de goedkeuring op dit besluit zou zijn verkregen; en *b.* een regeling te treffen voor kosteloos vervoer van de daarvoor in aanmerking komende leerlingen van de openbare lagere school te Wierum naar Nes per autobus.

De overwegingen van dit raadsbesluit waren, dat op 1 Juli 1930 ontstond de vacature van hoofd der openbare lagere school te Nes; dat het, na gedurende zes maanden alle mogelijke pogingen te hebben gedaan, zelfs na meermalen herhaalde oproepingen, niet was gelukt in deze vacature te voorzien; dat een sollicitant, die zich voor vervulling der vacature had aangemeld, zich weer terugtrok wegens benoeming aan een school met 2 leerkrachten; dat ingevolge art. 41 der wet op het lager onderwijs in de tijdelijke waarneming was voorzien door benoeming van een onderwijzer, die niet voldeed aan de voor het hoofd eener school gestelde eischen van aktebezit, leeftijd en diensttijd, aangezien zich ook voor de tijdelijke waarneming zoodanige sollicitanten niet aanmeldden; dat met het oog

[1]) De tusschen haakjes geplaatste getallen betreffen de gemeenten, die met naburige gemeenten een regeling hebben getroffen voor toelating van leerlingen.

[2]) Waaronder een dubbeltelling.

[3]) Waaronder twee dubbeltellingen.

op het bepaalde bij art. 192, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920, en na overleg met den inspecteur, bij schrijven van 7 November 1920 aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen was verzocht den termijn van 6 maanden, bij aangehaald artikel bedoeld, te verlengen; dat daarop bij schrijven van het Ministerie, dd. 22 November 1930, afwijzend was beschikt en derhalve na 1 December 1930 de kosten van waarneming niet meer in aanmerking zouden komen voor Rijksvergoeding; dat thans nog de mogelijkheid restte de openbare scholen te Nes en Wierum te combineeren, welke slechts ongeveer 2,6 km van elkaar verwijderd liggen, gemeten van school tot school, langs den verharden verbindingsweg tusschen de genoemde dorpen; dat de openbare school te Nes in de laatste 5 jaren de volgende leerlingen telde, in 1926, 35; 1927, 37; 1928, 34; 1929, 33; terwijl drie tellingen in 1930 de volgende cijfers aangaven: 16 Maart 32; 16 Juni 26 en 16 September 26; dus gemiddeld 28; dat voor de school te Wierum, waaraan een hoofd doch geen onderwijzer van bijstand verbonden was, deze cijfers waren als volgt: 1926, 48; 1927 (jaar waarin een tweede bijzondere school werd opgericht) 25; 1928, 20; 1929, 22, terwijl 3 tellingen in 1930 aangaven, respectievelijk 23, 25 en 24 = gemiddeld 24; dat bij combinatie van beide scholen in elk geval mocht worden gerekend op een cijfer, dat recht geeft op Rijksvergoeding van 2 leerkrachten, namelijk 1 hoofd en 1 onderwijzer van bijstand; dat te Wierum slechts de beschikking was over 1 schoollokaal, dat bovendien nog was gelegen in hetzelfde gebouw als de in 1927 opgerichte bijzondere school met 2 lokalen; dat te Nes een flinke school stond met 3 lokalen; dat het daarom van het grootste belang was om de school te Nes te behouden en die te Wierum op te heffen; dat een regeling kon worden getroffen om de kinderen van Wierum per autobus en op kosten van de gemeente te vervoeren van Wierum naar Nes, hoewel de afstand slechts 2,6 km is en dat het tegenwoordige hoofd der school te Wierum, de heer J. Gjaltema, kon worden overgeplaatst naar Nes.
Gedeputeerde Staten van Friesland keurden dit besluit bij hun beslissing van 11 Maart 1931, 2de afdeeling, n°. 3, goed.
Van dit besluit kwamen eenige ingezetenen bij de Kroon in beroep.
De Kroon overwoog dienaangaande bij Koninklijk besluit van 9 Juli 1931, n°. 122:

> dat op grond van de overgelegde stukken moet worden aangenomen, dat één van de beide hierboven bedoelde scholen behoort te worden opgeheven;
> dat de meeste kinderen in of bij Wierum wonen, zoodat, uit een oogpunt van ligging van de school, handhaving van de school te Wierum te verkiezen zou zijn;
> dat echter daartegenover staat, dat de school te Nes niet, doch die te Wierum wél uitbreiding zou moeten ondergaan, waartoe, afgezien nog van de kosten, deze school zich blijkens de stukken slecht zou leenen;
> dat ten deze met de uitgaven, voor de gemeente bij opheffing van de school te Wierum verbonden aan het vervoer van kinderen, die anders naar de school te Wierum zouden gaan, naar de op een afstand van 2,6 km daarvan verwijderd liggende school te Nes, alleen rekening mag worden gehouden voor zoover de kinderen meer dan 4 km van de school te Nes wonen en de

ouders op tegemoetkoming aanspraak kunnen doen gelden krachtens art. 13 der Lager-onderwijswet 1920;
dat, een en ander in aanmerking genomen, geen aanleiding kan worden gevonden om af te wijken van het gevoelen van Gedeputeerde Staten, die met den Gemeenteraad aan de opheffing van de school te Wierum de voorkeur geven;

en verklaarde het beroep ongegrond.

Bij besluit van 15 Augustus 1930, n°. 255 besloot de Raad der gemeente Jaarsveld de openbare lagere school dier gemeente op te heffen.
Gedeputeerde Staten van Utrecht onthielden bij hun beschikking van 16 December 1930, 3de afdeeling, n°. 3606/2823, hun goedkeuring aan dit besluit uit overweging, dat in de gemeente Jaarsveld slechts één openbare school voor lager onderwijs bestond, welke door ruim 20 leerlingen werd bezocht en dat ouders van meer dan 12 leerplichtige kinderen blijk hadden gegeven, dat zij openbaar onderwijs voor die kinderen in de gemeente Jaarsveld verlangden.
Van dit besluit kwam de Raad der gemeente Jaarsveld bij de Kroon in beroep in hoofdzaak aanvoerende, dat de gemeente Jaarsveld een betrekkelijk hoogen belastingdruk had; dat de gemiddelde kosten per jaar en per leerling van de openbare lagere school over de jaren 1922 tot en met 1929 f 26,44 bedroegen, waarbij alleen het allernoodzakelijkste onderhoud had plaats gevonden; dat de exploitatiekosten nog verhoogd werden met f 150 's jaars voor een vakonderwijzeres voor nuttige handwerken; dat Gedeputeerde Staten bovendien wenschten dat een gymnastieklokaal zou worden gebouwd vóór 1931 ten behoeve van het onderwijs in lichamelijke oefening; dat de gemiddelde kosten per jaar en per leerling van de openbare lagere school voor gewoon lager onderwijs te Lopik over de jaren 1922—1929 f 15,01 bedroegen; dat opheffing van de openbare lagere school te Jaarsveld mede op grond van het verband, dat de wet legt, dus de gemiddelde kosten per leerling der openbare school en der bijzondere scholen, in het financieele belang der gemeente was; dat de opheffing van een éénmansschool, ten gevolge waarvan de kinderen een twee- of driemansschool zouden bezoeken, ook in het belang van het onderwijs was; dat voor 4 van de 20 leerplichtige kinderen van de openbare school de afstand naar de openbare scholen te Lopik korter werd en voor de overigen de totaal-afstand langer werd maar nergens langer dan 3200 m langs goede verkeerswegen; en dat de omstandigheid, dat er nog meer dan 8 kinderen op de openbare school waren, wettelijk geen bezwaar tegen opheffing was, aangezien er met de gemeente Lopik een regeling, als bedoeld in art. 19, 4de lid, der Lager-onderwijswet 1920, was getroffen.
De Kroon overwoog dienaangaande bij Koninklijk besluit van 20 Juli 1931, n°. 58:

dat art. 19, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 voorschrijft, dat in elke gemeente voldoend lager onderwijs wordt gegeven in een genoegzaam aantal scholen, terwijl het 4de lid bepaalt, dat naburige gemeenten zich

kunnen vereenigen tot het oprichten en instandhouden van gemeenschappelijke scholen of tot het vaststellen van eene regeling omtrent de toelating van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere;
dat voorts het 2de lid, bij amendement ingevoegd, bepaalt, dat afwijking van de bepaling van het 1ste lid door Ons, den Onderwijsraad gehoord, telkens voor een termijn van 5 jaren kan worden toegelaten, behalve indien de ouders, voogden of verzorgers van 12 of meer leerplichtige kinderen blijk geven, dat zij openbaar onderwijs voor deze kinderen in de gemeente verlangen, of, zoolang nog 8 of meer leerplichtige kinderen de bestaande openbare school bezoeken;
dat op grond van de geschiedenis van het tot stand komen van dit artikel moet worden aangenomen, dat de in het 1ste lid opgelegde verplichting, om in de gemeente in scholen openbaar lager onderwijs te geven, ook moet kunnen worden nagekomen door het treffen van een der maatregelen, in het 4de lid bedoeld;
dat dus het treffen van een dezer maatregelen, tengevolge waarvan de kinderen uit eene gemeente, waarvoor openbaar lager onderwijs wordt verlangd, dit op eene school in eene naburige gemeente gelegen, ontvangen, eene wijze van nakomen is van de in het 1ste lid opgelegde verplichting, om eene openbare lagere school te hebben, zoodat van afwijking van deze verplichting en van toepassing van het 2de lid van art. 19 geen sprake is;
dat mitsdien in het onderhavige geval, nu de gemeente Jaarsveld met de gemeente Lopik eene regeling heeft getroffen, als bedoeld in art. 19, 4de lid, de omstandigheden, dat nog meer dan 8 leerplichtige kinderen de openbare school te Jaarsveld bezoeken, en dat de ouders van meer dan 12 leerplichtige kinderen blijk hebben gegeven, dat zij openbaar onderwijs voor die kinderen in de gemeente Jaarsveld verlangen, zonder meer geen voldoenden grond vormen om het raadsbesluit tot opheffing van de openbare school te Jaarsveld niet goed te keuren;
dat echter aan den anderen kant de omstandigheid, dat eene gemeenschappelijke regeling is getroffen met de gemeente Lopik, evenmin zonder meer medebrengt, dat de goedkeuring wel behoort te worden verleend, aangezien, gelijk bij elke beslissing omtrent opheffing van eene openbare school, onverschillig of het al of niet de eenige openbare school in de gemeente is, de voor- en nadeelen van de opheffing tegenover elkander behooren te worden afgewogen en al naarmate de voordeelen of de nadeelen zwaarder wegen, aan het besluit tot opheffing goedkeuring moet worden verleend of onthouden.

Dienaangaande overwoog de Kroon verder:

dat in het onderhavige geval blijkens de rapporten van den inspecteur en den hoofdinspecteur van het lager onderwijs de opheffing van de openbare éénmansschool te Jaarsveld, ten gevolge waarvan de leerlingen dezer school de twee- en driemansscholen te Lopikerkapel en Lopik zullen bezoeken, uit onderwijskundig oogpunt voor deze leerlingen eene aanmerkelijke verbetering zal zijn, terwijl het financieele belang der gemeente Jaarsveld en van het Rijk in niet onbelangrijke mate er door zal worden gebaat;
dat tegenover deze voordeelen niet opweegt het nadeel, dat een deel van de leerlingen een grooteren afstand naar school, welke trouwens voor geen leerling meer dan 3650 m bedraagt, moet afleggen;
dat ter openbare vergadering van de Afdeeling voor de Geschillen van Bestuur van den Raad van State, waarin over deze zaak verslag is uitgebracht, nog is aangevoerd, dat in verband met eene aanvrage tot het stichten van eene bijzondere school voor gewoon lager onderwijs te Lopik de mogelijkheid bestaat, dat de openbare school voor gewoon lager onderwijs te Lopik

> zal worden opgeheven, doch met dergelijke geheel onzekere, toekomstige mogelijkheden geen rekening kan worden gehouden;
> dat mitsdien Gedeputeerde Staten van Utrecht ten onrechte de goedkeuring aan het raadsbesluit tot opheffing van de openbare lagere school te Jaarsveld hebben onthouden;

en verleende, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, alsnog de door den raad begeerde goedkeuring.

Het derde besluit had betrekking op de opheffing van de openbare lagere school der gemeente Kockengen, waartoe de Raad dezer gemeente bij besluit van 19 September 1930 had besloten. De Raad had bij dit besluit overwogen, dat de openbare lagere school nog werd bezocht door vier in Kockengen wonende leerlingen en dat niet te verwachten was, dat het aantal in de naaste toekomst zou stijgen.
Gedeputeerde Staten van Utrecht onthielden bij besluit van 12 Januari 1931, 3de afdeeling, n°. 3984/'30/123, de goedkeuring aan dit raadsbesluit, uit overweging, dat in de gemeente Kockengen slechts één openbare school voor gewoon lager onderwijs bestond, welke door ruim 20 leerlingen werd bezocht en bij opheffing van die school het meerendeel dier leerlingen een afstand van meer dan 4 km zou moeten afleggen om het gewenschte onderwijs te ontvangen. Van dit besluit kwam de Raad bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat de openbare school werd bezocht door 21 leerlingen, waarvan 4 uit de gemeente Kockengen, 13 uit de gemeente Laag Nieuwkoop en 4 uit de gemeente Ruwiel; dat de leerlingen uit de gemeente Ruwiel onmiddellijk zouden kunnen verwijderd worden, aangezien het bestaande contract niet rechtsgeldig was; dat er geen teekenen waren die er op wezen, dat het leerlingental in de toekomst eenigermate zou stijgen, doch wel het tegendeel; dat op 1 Mei 1931 uit de gemeente ten hoogste 3 leerlingen de openbare lagere school zouden bezoeken, waaronder geen meisjes; dat de gemeente niet beschikte over een eigen gemeentehuis, doch daarvoor had gehuurd van de Nederduitsch Hervormde gemeente het vroeger tot pastorie gediend hebbende woonhuis, waarvan de huur eindigde 31 Mei 1937; dat het voor de gemeente, met het oog op den ongunstigen financieelen toestand, niet alleen gewenscht, doch zelfs noodzakelijk was, na beëindiging van de huur over een eigen gemeentehuis te beschikken, waartoe de onderwijzerswoning zich bijzonder zou leenen en dat de openbare school zou kunnen worden ingericht gedeeltelijk voor arrestantenlokaal en bergplaats voor de brandbluschmiddelen en gedeeltelijk voor veldwachterswoning.
De Kroon overwoog dienaangaande bij Koninklijk besluit van 4 Augustus 1931, n°. 30:

> dat de eenige in eene gemeente bestaande school voor gewoon lager onderwijs slechts kan worden opgeheven in de gevallen, bedoeld in art. 19, 2de of 4de lid, der Lager-onderwijswet 1930;
> dat in het onderhavige geval een besluit, bedoeld in art. 19, 2de lid, door Ons niet is genomen, terwijl de gemeente Kockengen evenmin met eene naburige gemeente zich heeft vereenigd, om in die gemeente eene gemeen-

schappelijke school op te richten of in stand te houden, of met zoodanige gemeente eene regeling heeft getroffen omtrent de toelating van kinderen uit Kockengen op de school in die gemeente;
dat weliswaar de Burgemeester van Kockengen ter openbare vergadering van de afdeeling van den Raad van State, voor de Geschillen van Bestuur, waarin over deze zaak verslag is uitgebracht, heeft verklaard, dat zoodanige regeling met de gemeente Breukelen reeds gereed is, doch deze regeling eerst rechtskracht verkrijgt, nadat daaraan, ingevolge art. 135 der Gemeentewet, goedkeuring is verleend door Gedeputeerde Staten van Utrecht of in beroep door Ons, hetgeen nog niet is geschied;
dat onder deze omstandigheden het besluit van Gedeputeerde Staten tot onthouding van goedkeuring aan het raadsbesluit tot opheffing van de eenige in de gemeente Kockengen bestaande openbare school voor gewoon lager onderwijs moet worden gehandhaafd;

en verklaarde het beroep ongegrond.

OUDERCOMMISSIES. ARTIKEL 20.

Toepassing van den algemeenen maatregel van bestuur.

Aan elke openbare lagere school of aan openbare lagere scholen van dezelfde soort in een gemeente wordt een oudercommissie verbonden. Nadere bepalingen dienaangaande zijn vervat in het Koninklijk besluit van 31 December 1920, *Staatsblad* n°. 951.
Bij schrijven van 3 October 1931, n°. 6789, afdeeling L. O. A., verstrekte de Minister aan het hoofd eener school voor gewoon lager onderwijs, tevens hoofd van een school voor uitgebreid lager onderwijs, omtrent de toepassing van laatstbedoelden algemeenen maatregel van bestuur o.m. de navolgende inlichtingen:

Blijkens art. 2 van het Koninklijk besluit van 31 December 1920 (*Staatsblad* n°. 951), juncto art. 14, wordt de oudercommissie gekozen uit de personen, van wie een of meer kinderen op de school zijn ingeschreven, en die in den zin van art. 1 der Leerplichtwet voor het geregeld schoolgaan dier kinderen verantwoordelijk zijn. Uit deze laatste woorden vloeit eene beperking voort tot hen, die aansprakelijk zijn voor het onderwijs aan kinderen, vallende in den leerplichtigen leeftijd, derhalve in verband met art. 3, 4de lid, der Leerplichtwet, zooals dit luidt volgens de wet van 24 Mei 1928 (*Staatsblad* n°. 186), uiterlijk totdat het kind den leeftijd van 14 jaren heeft bereikt.
Er bestaat verder geen voorschrift, volgens hetwelk bij het vaststellen, of het totaal aantal leerlingen, bedoeld in art. 1 van het Koninklijk besluit, 200 al dan niet te boven gaat, de maatstaf moet worden gebezigd, aangegeven in art. 28, 6de lid, der Lager-onderwijswet 1920. Het komt mij voor, dat eene oudercommissie slechts dan voor twee scholen kan worden of blijven ingesteld, indien en zoolang daadwerkelijk het totaal aantal leerlingen 200 niet te boven gaat. Intusschen wijs ik er op, dat met de twee scholen in art. 1 niet bedoeld zijn eene school voor gewoon lager onderwijs en eene school voor uitgebreid lager onderwijs, vermits in art. 20 der wet is bepaald, dat deze scholen moeten zijn van dezelfde soort, n.l. of voor gewoon lager, of voor uitgebreid lager onderwijs.

LEERPLAN EN LESROOSTER DER OPENBARE LAGERE SCHOLEN. ARTIKEL 25.

Regeling der zomervacantie.

Omtrent de regeling der zomervacantie aan de eerste openbare lagere Montessorischool en aan de openbare lagere Daltonschool te Amsterdam rees verschil tusschen het College van Burgemeester en Wethouders dezer gemeente en den inspecteur van het lager onderwijs. Het college wenschte deze vacantie te zien bepaald op één maand plus een week, terwijl de inspecteur voor deze scholen de voorkeur gaf aan een vacantie van een maand.

De Minister besliste in dit geschil, krachtens art. 25, 3de lid, bij beschikking van 20 Januari 1931, n°. 7730, afdeeling L. O. A. De overwegingen van dit besluit luidden:

> dat de zomervacantie aan alle openbare lagere scholen te Amsterdam, met uitzondering van een elftal scholen, is bepaald op een maand;
> dat aan deze elf scholen die vacantie is bepaald op een maand plus een week, omdat deze scholen volgens de wet tot regeling van het lager onderwijs van 1878 voorheen scholen voor uitgebreid lager onderwijs waren met een zomervacantie van zes weken, en dat Burgemeester en Wethouders met den inspecteur ten aanzien van deze scholen indertijd overeenkwamen, dat bij wijze van overgang de vacantie telken jare zou worden geregeld, hetgeen tot dusver is geschied door deze te bepalen op een maand plus een week;
> dat Burgemeester en Wethouders deze uitzondering nu wenschen uit te breiden tot de eerste openbare lagere Montessori-school en de openbare lagere Dalton-school;
> dat hiervoor reden is, vermits vele kinderen, die deze scholen bezoeken, tevoren een der eerstbedoelde elf scholen bezochten;
> dat bovendien de ouders door middel van de oudercommissie voor deze twee scholen verlenging van de zomervacantie met een week hebben gevraagd;
> dat er grond bestaat om dit verzoek bij uitzondering in te willigen, omdat ook bij het bepalen van den duur der zomervacantie aan bovenbedoelde elf scholen rekening is gehouden met de gezinnen.

Op grond hiervan werd bepaald, dat de zomervacantie voor de onderhavige scholen zou worden bepaald op een maand plus een week.

Over hetzelfde onderwerp ontstond een verschil tusschen Burgemeester en Wethouders van Bloemendaal en den inspecteur van het lager onderwijs. Dit verschil bestaat hierin, dat Burgemeester en Wethouders zich konden vereenigen met het door de hoofden der openbare scholen voor gewoon lager onderwijs B., C. en D. ingediende ontwerp tot wijziging van de zomervacantie voor die scholen in dier voege, dat deze zou duren van ongeveer 15 Juli tot ongeveer 1 September, de begin- en einddata telken jare te bepalen door Burgemeester en Wethouders, het hoofd der school gehoord, terwijl de inspecteur er de voorkeur aan gaf, dat voor deze scholen de zomervacantie zou duren van den laatsten Zaterdag in Juli tot den vijfden Woensdag daaraanvolgende, de genoemde dagen inbegrepen, of wel voor school B. een vacantie van zes weken.

De Minister besliste in dit geschil bij beschikking van 5 Augustus 1931, n°. 5363, afd. L. O. A. De overwegingen van dit besluit luidden:

> dat in het algemeen een zomervacantie, zooals Burgemeester en Wethouders van Bloemendaal deze met de hoofden der openbare scholen voor gewoon lager onderwijs *b*, *c* en *d* wenschen te zien vastgesteld, op paedagogische gronden te lang moet worden geacht;
> dat daarentegen zoowel het bijzonder karakter van deze gemeente, als de omstandigheid, dat een zeer groot aantal ouders van leerlingen van elke dezer scholen blijk heeft gegeven een langere zomervacantie te wenschen, in dit bijzondere geval aanleiding geven de zomervacantie op een langeren duur te bepalen, dan in het algemeen voor scholen voor gewoon lager onderwijs voldoende is te achten.

Bepaald werd daarna, dat de zomervacantie aan de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs B., C. en D. te Bloemendaal zou aanvangen op den voorlaatsten Zaterdag in de maand Juli en eindigen op den zesden Maandag daaraanvolgende.

Herfstvacantie.

Het College van Burgemeester en Wethouders van Amsterdam deelde den Minister mede, dat er tusschen dit College en den inspecteur een geschil was gerezen omtrent de invoering van een herfstvacantie van een week aan de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs in deze gemeente.
Bij brief d.d. 17 September 1931, n°. 6016 I, afd. L. O. A. berichtte de Minister echter geen beslissing te kunnen nemen.

> Voor toepassing van art. 25, 3de lid, der wet moet het 1ste lid zijn nageleefd, n.l. dat de regeling van de vacantiën door het hoofd der school (of, in verband met den tweeden volzin van dit lid, op de wijze, als in het Koninklijk besluit van 13 December 1920, n°. 38, is aangegeven), na bespreking met de gezamenlijke onderwijzers wordt ontworpen en door Burgemeester en Wethouders, na kennisneming van de bij die bespreking ingediende afwijkende voorstellen, in overeenstemming met den inspecteur wordt vastgesteld en zoo noodig gewijzigd.
> Uw College heeft echter bij brief van 16 Februari 1929 het gevoelen van den inspecteur gevraagd over de algemeene vraag, of een herfstvacantie moet worden ingevoerd, doch is niet met hem in overleg getreden over een al dan niet gewijzigde, door Uw College aanvaarde, volgens art. 5 van het Koninklijk besluit ontworpen, eindregeling.
> Na ontvangst van het rapport van den inspecteur, van 27 Januari 1930, heeft Uw College niet Uw beslissing aan den inspecteur kenbaar gemaakt, doch zich aanstonds tot mij gewend met het verzoek om een beslissing, als bedoeld in art. 25, 3de lid, der wet.
> Vermits er m.i. dus niet een verschil, als bedoeld in die bepaling, tusschen Uw College en den inspecteur bestaat, kan ik niet voldoen aan Uw verzoek om een beslissing overeenkomstig dit lid te nemen.

Tijdelijke afwijking van den lesrooster.

Tusschen Burgemeester en Wethouders van Sleen en den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Emmen was een geschil gerezen,

hierin bestaande, dat de inspecteur zich niet kon vereenigen met de door het hoofd der openbare school voor gewoon lager onderwijs te Veenoord, in die gemeente, na bespreking met de gezamenlijke onderwijzers dier school, ontworpen en door Burgemeester en Wethouders goedgekeurde tijdelijke wijziging van de voor die school vastgestelde regeling der schooltijden, luidende:
Er wordt onderwijs gegeven:
voormiddags: ongewijzigd.
namiddags: in de maand October 1931 van 2 tot 4¼ uur om de verzuimde uren van de inspectievergadering in te halen.
Dit geschil werd den Minister voorgelegd. De overwegingen van de beslissing d.d. 8 December 1931, n°. 8118, afd. L. O. A., luidden als volgt:

> dat de inspecteur bezwaar heeft met het voorstel van Burgemeester en Wethouders mede te gaan om de verzuimde uren door de leerkrachten, die de vergadering van de onderwijzers in de inspectie Emmen bezoeken, te doen inhalen, omdat deze vergadering, welke éénmaal per jaar plaats vindt, wordt gehouden in het belang van het onderwijs en der onderwijzers, zoodat daarvoor door hem een uitzondering wordt gemaakt wat betreft het weigeren van verlof of het stellen van de voorwaarde, dat de verzuimde lessen moeten worden ingehaald;
> overwegende, dat o.a. de regeling van de schooltijden tot stand komt en gewijzigd kan worden op de wijze, als in art. 25, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 is geregeld; dat Burgemeester en Wethouders in hun voorstel, zooals het door het hoofd der school, na bespreking met de gezamenlijke onderwijzers, is ontworpen, met „tijdelijke wijziging" bepaaldelijk op het oog hebben een tijdelijke afwijking — en wel voor de maand October 1931 — van de regeling van de schooltijden, en als gevolg daarvan van den rooster van lesuren;
> dat echter art. 25, 1ste lid, der wet wel de wijze van het vaststellen en van het wijzigen van de daar omschreven regelingen voorschrijft, maar dat de wet geen regeling heeft getroffen met betrekking tot een tijdelijke afwijking van die regelingen, en evenmin van den rooster van lesuren;
> dat derhalve de wet geen weg aanwijst om een bepaling, als de door Burgemeester en wethouders voorgestelde, in de regeling van de schooltijden op te nemen, zoodat de inspecteur — zij het op andere gronden — terecht tegen dit voorstel bezwaar heeft gemaakt.

Bepaald werd, dat de regeling van de schooltijden voor de openbare school voor gewoon lager onderwijs te Veenoord, gemeente Sleen, ongewijzigd blijft.

Gebruik der naaimachine.

Burgemeester en Wethouders van 't Zandt verschilden met den inspecteur van het lager onderwijs van meening over het gebruik van de naaimachine bij het onderwijs in nuttige handwerken. De inspecteur kon zich *wèl* maar het college *niet* vereenigen met het door het hoofd der openbare school te Leermens, in die gemeente, in April 1930 voor die school ontworpen leerplan, voor zoover daarbij aan de leerstof voor

het vak nuttige handwerken voor meisjes te beginnen met het zesde leerjaar onder „naaien" wordt toegevoegd: „Begin van het naaien op de machine, naaizak of nachtzak met verschillende naden".
Dit verschil werd den Minister ter beslissing voorgelegd.
De Ministerieele beschikking van 30 Mei 1931, n°. 2356, afd. L. O. A. overwoog:

> dat Burgemeester en Wethouders van 't Zandt het geven van onderricht in het naaien op de machine niet wenschelijk achten, omdat dit huns inziens zal gaan ten koste van het onderwijs in naaien met de hand, en voor kleine plattelandsscholen practisch niet mogelijk is, tenzij het met groote kosten gepaard gaat, waaronder dit College verstaat, dat alsdan de onderwijzeres eene helpster in de nuttige handwerken voor meisjes te harer beschikking zou behooren te verkrijgen;
> dat de meening, als zou het onderricht in het naaien op de machine ten koste gaan van het onderwijs in het naaien met de hand, niet juist genoemd kan worden, omdat gebleken is, dat op scholen, waar de naaimachine reeds geruimen tijd is gebruikt, door de meisjes dikwijls keurig met de hand wordt genaaid, terwijl er bovendien aan elk kleedingstuk, met de machine genaaid, voldoende oefening overblijft voor het met de hand naaien bij het afwerken van de onderdeelen;
> dat integendeel voor het leeren vervaardigen van kleedingstukken naar genomen maten de naaimachine voor de lange naden een onmisbaar hulpmiddel is, vermits daarmede minder tijd gemoeid is dan wanneer deze met de hand worden genaaid, welke tijd beter besteed kan worden aan het maken van kleedingstukken en het verruimen van het inzicht daaromtrent bij de leerlingen;
> dat dan ook het verkrijgen van dit inzicht van het grootste belang moet worden geacht juist voor de vrouwelijke leerlingen van plattelandsscholen, die minder in de gelegenheid zijn later aanvullend handwerkonderwijs te ontvangen;
> dat ook de meening, als zou het onderricht in het naaien op de machine voor kleine plattelandsscholen practisch niet mogelijk zijn, omdat dit door aanstelling van helpsters in de nuttige handwerken met groote kosten gepaard gaat, niet juist genoemd kan worden, omdat eenerzijds een ervaren onderwijzeres in de nuttige handwerken bij een goede indeeling van de leerstof en een juiste regeling van de werkzaamheden er voor zal zorgen, dat aan elke groep afzonderlijk de opeenvolgende moeilijkheden klassikaal worden onderwezen, zoodat haar onderwijs niet hoofdelijk behoeft te zijn, doch een deel van den lestijd voor het onderricht op de naaimachine beschikbaar zal zijn, en anderzijds het aanstellen van helpsters niet afhankelijk is van laatstbedoeld onderricht, maar van het aantal leerlingen uit verschillende klassen, gelijktijdig aan een zelfde leerkracht toevertrouwd.

Bepaald werd daarna, dat het leerplan van de openbare lagere school te Leermens, gemeente 't Zandt, werd vastgesteld, zooals het door het hoofd dier school in April 1930 was ontworpen.

Goedkeuring leerplan leerschool.

Ingevolge art. 21, 4de lid, van het Koninklijk besluit van 11 September 1923, *Staatsblad* n°. 440, behoeft het in een leerschool te volgen leerplan de goedkeuring van den directeur der kweekschool. Burgemeester en

Wethouders van Amsterdam vroegen den Minister inlichtingen omtrent de gedragslijn te volgen bij verschil van gevoelens omtrent het leerplan tusschen genoemden directeur en het hoofd der leerschool. De Minister berichtte dienaangaande bij schrijven van 30 Januari 1931, n°. 586, afd. L. O. A., aan het college van Burgemeester en Wethouders:

> De Lager-onderwijswet 1920 regelt in art. 25 de wijze, waarop het leerplan eener openbare lagere school tot stand komt, en door de goedkeuring van het College van Burgemeester en Wethouders en den inspecteur van het lager onderwijs, of eventueel als gevolg van de door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen gegeven beslissing, geldig wordt. Daaraan kan uit den aard der zaak geen bepaling van welk Koninklijk besluit ook, dus ook niet van het Koninklijk besluit van 11 September 1923, *Staatsblad* n°. 440, iets toe- of afdoen.
> Dit besluit, dat de subsidiëering regelt van de gemeentelijke en bijzondere kweekscholen, voor welke op Rijkssubsidie aanspraak wordt gemaakt, vergt in den eersten volzin van het 4de lid van art. 21 van de Besturen der genoemde inrichtingen, dat het leerplan van de school, die voor de practische oefening van de leerlingen der kweekschool als leerschool, aangewezen als zoodanig volgens het 1ste lid van art. 21, dienst doet, door den directeur der kweekschool zal zijn goedgekeurd. Wordt deze goedkeuring niet verkregen, om welke reden ook, dan is niet voldaan aan het voorschrift in art. 9, hetwelk bepaalt, dat, wil een kweekschool voor subsidie in aanmerking komen, voldaan moet zijn aan het bepaalde in de artt. 10 tot en met 26, waaronder dus ook art. 21 valt. Het eenige gevolg is dan, dat het Rijkssubsidie der kweekschool in gevaar wordt gebracht.
> Wil het gemeente- of kweekschoolbestuur dit gevolg voorkomen, en blijkt het niet bij machte, de goedkeuring van den directeur van het leerplan der aangewezen leerschool te verkrijgen, dan kan het de aanwijzing van de school, waarom het gaat, als leerschool intrekken, en, hetzij een andere school, hetzij geen school als zoodanig aanwijzen; in het laatste geval worden dan de kweekelingen in de practijk van het lesgeven geoefend in klassen van lagere scholen overeenkomstig het bepaalde in het 2de lid van art. 21.
> Over de handelwijze, te volgen bij verschil van gevoelen tusschen den directeur der kweekschool en het hoofd der leerschool, bevat noch de Wet noch het aangehaalde Koninklijk besluit eenigerlei aanwijzing. Ik meen dan ook, dat de aan het slot gestelde vraag, in wiens handen, in verband met art. 25 der Lager-onderwijswet, bij zulk verschil van gevoelen de beslissing ten aanzien van het in de leerschool te volgen leerplan geacht moet worden te liggen, enkel in dezen zin is te beantwoorden, dat dit verband met art. 25 der Wet niet bestaat, evenmin als eene bepaling met betrekking tot een geschil als het bedoelde tusschen den directeur der kweekschool en het hoofd der leerschool. Indien de goedkeuring van den directeur der kweekschool niet wordt verkregen, is niet voldaan aan een der bepalingen, die voor verkrijging van Rijkssubsidie voor de kweekschool gesteld zijn. Hoe dan Uw College verder wil handelen, om het gevaar, dit subsidie te moeten derven, te ontgaan, wordt geheel aan U overgelaten.

Afwijking wettelijke bepalingen inzake het leerplan der openbare scholen.

Ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs aan een school of een groep van scholen kan de Kroon, ingevolge art. 25,

5de lid, den Onderwijsraad gehoord, vergunning verleenen, dat wordt afgeweken van de wettelijke bepalingen omtrent het leerplan der openbare scholen. Deze vergunning werd in het verslagjaar eenmaal verleend.
Bij Koninklijk besluit van 14 November 1931, n°. 23, werd met intrekking van het Koninklijk besluit van 4 Januari 1930, n°. 18, [1]) aan Burgemeester en Wethouders van Utrecht tot wederopzegging vergunning verleend,

> dat te rekenen van den aanvang van het schooljaar 1931/1932 ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs aan de openbare lagere meisjesschool met zesjarig leerplan aan het Pieterskerkhof 10, in die gemeente, wordt afgeweken van art. 25, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920, in dier voege, dat in het leerplan niet het aantal uren wordt aangewezen, dat aan elk vak afzonderlijk zal worden besteed.

GODSDIENSTONDERWIJS AAN DE LEERLINGEN DER OPENBARE SCHOLEN. ARTIKEL 26.

Statistisch overzicht.

Bij de regeling der schooltijden der openbare scholen wordt, volgens art. 26 der wet, door het vrij geven van uitdrukkelijk in de regeling genoemde uren gezorgd, dat de schoolgaande kinderen in de schoollokalen of elders godsdienstonderwijs van de godsdienstleeraren kunnen genieten. De voor het godsdienstonderwijs bestemde uren vallen binnen de schooltijden en worden voor elke school vastgesteld in overeenstemming met den door de kerkelijke gemeente of de plaatselijke kerk voor die school aangewezen godsdienstleeraar, of met die kerkelijke gemeente of plaatselijke kerk zelve, welke den godsdienstleeraar voor dit doel aanwijst. Voor dit godsdienstonderwijs worden, onder door Burgemeester en Wethouders na overleg met den inspecteur van het lager onderwijs, te stellen voorwaarden, de schoollokalen, zoonoodig verwarmd en verlicht, kosteloos ter beschikking gesteld.
Voor de toepassing dezer bepalingen worden met kerkelijke gemeenten gelijkgesteld vereenigingen, welke zich met het geven van godsdienstonderwijs aan schoolgaande kinderen belasten en dit ter kennis van het gemeentebestuur hebben gebracht, mits deze vereenigingen voldoen aan bepaalde, bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen eischen.

[1]) Het onderwijs in het jaar 1930, blz. 123 vlg.

Provinciën.	Godsdienstonderwijs aan leerlingen van openbare scholen. Art. 26.					
	Gemeenten met:					Totaal.
	100 001 en meer inwoners.	50 001—100 000 inwoners.	20 001—50 000 inwoners.	5001—20 000 inwoners.	5000 en minder inwoners.	
Noordbrabant . .	—	—	—	8	17	25
Gelderland . . .	—	2	1	19	27	49
Zuid-Holland . .	2	4	2	17	54	79
Noord-Holland .	2	1	5	13	45	66
Zeeland	—	—	1	2	32	35
Utrecht	1	—	2	4	7	14
Friesland	—	—	1	19	6	26
Overijssel . . .	—	—	4	14	12	30
Groningen . . .	1	—	—	20	34	55
Drenthe	—	—	1	8	16	25
Limburg	—	—	2	13	42	57
Totaal . .	6	7	19	137	292	461

SALARISREGELING DER ONDERWIJZERS.

Diensttijd als assistent.

Bij Koninklijk besluit van 11 Februari 1931 *Staatsblad* n°. 51 is artikel 3 van Hoofdstuk V der bijlage C van het Bezoldigingsbesluit 1928 aangevuld met de bepaling, dat de tijd, dien de onderwijzer als assistent volgens artikel 9*bis* der Lager-onderwijswet 1920, zooals dit heeft geluid ingevolge artikel IV der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, werkzaam is geweest, terwijl hij in het bezit was van de akte als onderwijzer, ook wordt aangemerkt als diensttijd in dat artikel 3 bedoeld, mits hij een schriftelijke verklaring van den inspecteur van het lager onderwijs overlegt, dat die werkzaamheid zich geregeld over alle schooltijden heeft uitgestrekt.

Jaarwedde of wedde bij verlof.

Ingevolge art. 6, van het Koninklijk besluit van 29 Januari 1924, *Staatsblad* n°. 23, gewijzigd bij Koninklijk besluit van 5 Augustus 1929, *Staatsblad* n°. 144, wordt buiten de gevallen, bedoeld in de artt. 2, 2*bis*, 3, 4 en 5 van dit besluit, bij een verlof van langer dan zeven achtereenvolgende dagen, over den tijd van het verlof geen jaarwedde of wedde uitbetaald. Het 2de lid van dit artikel bevat enkele uitzonderingen op deze bepaling. Ingevolge het Koninklijk besluit van 31 Juli 1931, *Staatsblad* n°. 351, werd dit gelezen als volgt:

Het vorig lid is niet van toepassing:

a. wanneer aan een onderwijzer het verrichten van werkzaamheden

door, van wege, of met goedkeuring van Onzen voornoemden Minister is opgedragen;

b. in andere bijzondere gevallen, waarin het verlof ook volgens het van te voren ingewonnen oordeel van dien Minister in het belang van het onderwijs is verleend;

c. indien een wettelijk voorschrift aan een onderwijzer het bezoeken van de school verbiedt.

Het bepaalde onder *b.* is nieuw.

Diensttijd aan bijzondere inrichtingen van onderwijs.

Bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1931, n°. 23, 9 October 1931, n°. 36, 18 November 1931, n°. 25 en 19 December 1931, n°. 68, werd bepaald, dat als diensttijd, bedoeld in art. 3, 1ste lid, van § 1 van Hoofdstuk V van Bijlage C van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1928, zooals dit lid is gewijzigd bij Koninklijk besluit van 11 Februari 1931 (*Staatsblad* n°. 51), mede in aanmerking komt de diensttijd, als hoofd of als onderwijzer doorgebracht aan het Herstellingsoord te Petten, gemeente Zijpe, van de Vereeniging tot uitzending en verpleging van ziek-zwakke en prae-tuberculeuse kinderen onder de kenspreuk: „Trein 8,28. H. IJ. S. M.", te Amsterdam; aan de Nederlandsche school voor lager onderwijs, genaamd Juliana-school, te Montreux, in Zwitserland, uitgaande van de Hollandsche Club voor Montreux en omstreken; aan scholen voor lager onderwijs, uitgaande van de onderscheidene Departementen van Onderwijs in de Unie van Zuid-Afrika en aan de Philips' jongensnijverheidsschool, te Eindhoven, uitgaande van de Philips' Vereeniging voor Onderwijs en Volksontwikkeling, aldaar.

BELOONING WAARNEMEND HOOFD. ARTIKEL 33.

Ingevolge art. 33 der Wet is de Gemeenteraad bevoegd onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten aan de onderwijzers een belooning toe te kennen o. m. op grond van hun aanwijzing tot plaatsvervanger van het hoofd der school.

De Gemeenteraad van Zaltbommel had bij besluit van 27 Maart 1931 een verordening vastgesteld tot regeling van de belooning van het waarnemend hoofd eener school voor gewoon lager onderwijs in de gemeente Zaltbommel, waarvan art. 1 luidde:

„De onderwijzer of onderwijzeres bij het openbaar en het bijzonder gewoon lager onderwijs in deze gemeente die door Burgemeester en Wethouders, of wanneer het een bijzondere school betreft, door het betrokken schoolbestuur schriftelijk als plaatsvervanger van het hoofd der school is aangewezen en het hoofd der school, waaraan hij of zij is verbonden, buiten de gevallen, bedoeld in art. 41, 1ste lid, der Lageronderwijswet 1920, langer dan veertien dagen heeft vervangen, zal voor den tijd dier vervanging een belooning genieten berekend naar de ver-

hooging, welke het hoofd der school krachtens de bepalingen van de salarisregeling voor het personeel bij het lager onderwijs, als zoodanig geniet (z.g. hoofdenmarge)".
Gedeputeerde Staten van Gelderland onthielden bij besluit van 14 April 1931 aan dit besluit hun goedkeuring, uit overweging dat aan den Raad der gemeente ingevolge art. 33 der Lager-onderwijswet 1920 de bevoegdheid toekomt, om, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, den onderwijzer op grond van zijn aanwijzing als plaatsvervanger van het hoofd der school een belooning toe te kennen; dat deze belooning derhalve niet afhankelijk mag zijn van de werkelijke waarneming en dat, aangezien in het onderwerpelijke raadsbesluit aan de waarnemers(sters) van de hoofden van openbare en bijzondere lagere scholen voor een bepaald tijdvak een belooning werd toegekend, deze belooning wel van de werkelijke waarneming afhankelijk werd gesteld.
Van dit besluit kwam de Gemeenteraad bij de Kroon in beroep, in hoofdzaak aanvoerende, dat art. 33 der wet geenszins eischt dat deze belooning niet in verband met de werkelijke waarneming geregeld mag worden.
De Kroon overwoog in haar beslissing bij Koninklijk besluit van 23 September 1931, n°. 33:

> dat art. 33, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 o.m. bepaalt, dat de Gemeenteraad aan de onderwijzers een belooning kan toekennen op grond van hun aanwijzing tot plaatsvervanger van het hoofd der school;
> dat daaruit echter niet voortvloeit, dat het bedrag dezer belooning niet mag worden bepaald naar gelang van de werkelijke waarneming;
> dat mitsdien art. 33 der Wet zich niet verzet tegen goedkeuring van de onderhavige verordening;
> dat evenmin uit anderen hoofde aanleiding bestaat om aan deze verordening goedkeuring te onthouden;

en verleende met vernietiging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland alsnog goedkeuring aan de verordening der gemeente Zaltbommel.

BENOEMING VAN ONDERWIJZERS AAN OPENBARE LAGERE SCHOLEN.
ARTIKEL 36.

Art. 36 der Wet bepaalt in het 8ste lid, dat de benoeming der onderwijzers niet-hoofden aan openbare lagere scholen geschiedt uit een voordracht van zoo mogelijk ten minste drie bevoegden, opgemaakt door Burgemeester en Wethouders na overleg met den inspecteur en na overleg met het hoofd der school, waaraan de benoeming geschieden moet.
Bij Koninklijk besluit van 16 Februari 1931, n°. 10, werd vernietigd een besluit van den Raad der Gemeente Didam van 29 Augustus 1930, n°. 14, waarbij een onderwijzeres aan de openbare lagere school te Didam-Kom werd benoemd, wier naam op de overeenkomstig bedoeld voorschrift opgemaakte voordracht niet voorkwam.

ONTSLAG AAN ONDERWIJZERESSEN WEGENS HUWELIJK. ONTSLAG AAN ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN WEGENS HET BEREIKEN VAN DEN 65-JARIGEN OF HOOGEREN LEEFTIJD. ARTIKEL 38.

Statistisch overzicht.

Hieronder volgt een opgave van het aantal gemeenten, waar art. 38, 4de lid, werd toegepast.

Provinciën.	Aantal gemeenten, waar bepaald is, dat aan onderwijzeressen wegens huwelijk ontslag zal worden verleend.	Aantal gemeenten, waar bepaald is, dat aan onderwijzers en onderwijzeressen wegens 65-jarigen of hoogeren leeftijd ontslag zal worden verleend.
Noord-Brabant . .	24	24
Gelderland	39	35
Zuid-Holland . . .	66	53
Noord-Holland . .	30	33
Zeeland	12	12
Utrecht	16	9
Friesland	20	12
Overijssel	17	16
Groningen	23	17
Drenthe	26	19
Limburg	23	17
Totaal . . .	296	247

AMBTEN EN BEDIENINGEN DER ONDERWIJZERS. ARTIKEL 45.

Een overzicht.

Provinciën.	Opgave van ambten en bedieningen waarvoor krachtens art. 45, 2de lid, vrijstelling werd verleend.	Opgave van ambten en bedieningen waarvoor krachtens art. 97, 2de lid, vrijstelling werd verleend.
	Voor openbare onderwijzers.	Voor bijzondere onderwijzers.
Noord-Brabant.	Niet toegepast in 1931.	15 gevallen: administratieve werkzaamheden eener bijzondere school of scholen.
Gelderland.	5 gevallen: niet nader omschreven. 4 gevallen: teller voor de 11de algemeene volkstelling.	14 gevallen: niet nader omschreven. 22 gevallen: teller voor de 11de algemeene volkstelling.

Provinciën.	Opgave van ambten en bedieningen waarvoor krachtens art. 45, 2de lid, vrijstelling werd verleend.	Opgave van ambten en bedieningen waarvoor krachtens art. 97, 2de lid, vrijstelling werd verleend.
	Voor openbare onderwijzers.	Voor bijzondere onderwijzers.
Zuid-Holland.	Toezicht houden op gebouwencomplexen der openbare lagere scholen. Secretaris-penningmeester van een polder en klokopwinder. Brei-inrichting ten huize van een onderwijzeres.	Bezoldigd administrateur of administratrice der school. Secretaris-penningmeester van een polder. Agent eener assurantie-maatschappij. Lid van het Burgerlijk Armbestuur. Secretaris-penningmeester van het Wit-Gele-Kruis.
Noord-Holland.	Sigarenhandel gedreven door echtgenoot van een onderwijzeres. Correspondent der Arbeidsbemiddeling. Machinenhandel gedreven door echtgenoot van een onderwijzeres	11 gevallen: administratieve werkzaamheden eener bijzondere school of scholen. 3 gevallen: secretaris-penningmeester van een polderbestuur.
Zeeland.	2 gevallen: Ambtenaar van den Burgerlijken stand.	Agent van de Levensverzekeringsmaatschappij „De Nederlanden van 1845."
Utrecht.		
Friesland.	Niets verleend.	Niets verleend.
Overijssel.	2 gevallen: niet nader omschreven.	13 gevallen: niet nader omschreven.
Groningen.	1 geval: niet nader omschreven.	2 gevallen: niet nader omschreven.
Drenthe.	Niet toegepast.	5 gevallen: administrateur van het schoolbestuur, medewerker aan de redactioneele verzorging van een weekblad.
Limburg.	Kassier eener Boerenleenbank. Het houden eener kippenfokkerij ten huize van het hoofd eener O.L. school, door diens echtgenoote. Secretaris-penningmeester eener R. K. onderwijsstichting.	7 gevallen: administrateur hunner school. Het drijven eener schoenzaak ten huize van een onderwijzer eener Bijz. school, door diens zoon.

WACHTGELDREGELING DER ONDERWIJZERS. ARTIKEL 51.

Vermindering wachtgeld.

Art. 51, 5de lid, bepaalt de wijze, waarop het wachtgeld wordt verminderd, indien de op wachtgeld gestelde inkomsten gaat genieten uit of in verband met arbeid of bedrijf, ter hand genomen met ingang van of na den dag, waarop hem ontslag is verleend.

De toepassing van deze bepaling gaf aanleiding tot een tweetal beroepen op de Kroon.

Bij beschikking van 11 Juli 1930, n°. 4267, afdeeling L.O.A. verminderde de Minister het wachtgeld van E. van Z., gewezen hoofd eener openbare lagere school te V., op 1 September 1929, te berekenen naar een bedrag van f 2652,—, in verband met de door hem bekleede betrekkingen van hoofd eener openbare lagere school te O., waarvoor hij een bezoldiging van f 3935,— per jaar genoot, en van leeraar aan een landbouwcursus te B., waaraan een salaris, berekend naar f 648,— per jaar, verbonden was, over het tijdvak van 1 October 1929 tot en met 31 Maart 1930, met het volle bedrag en, te rekenen van 1 April 1930, tot f 144,—.

Van dit besluit kwam de belanghebbende bij de Kroon in beroep aanvoerende, dat hij sedert 1906 in of in de buurt van zijn vroegere standplaatsen steeds hoofd was van en (of) onderwijzer aan een land-(tuin) bouwcursus en in de laatste jaren ongeveer f 500,— per jaar verdiende; dat hij van 1 October 1927 tot 1 October 1928 was aangesteld als hoofd van en onderwijzer aan de tuinbouwcursussen te A. en C.; dat bij de vaststelling van zijn wachtgeld terecht geen rekening was gehouden met zijn verlies aan inkomsten van zijn betrekkingen bij het landbouw- en tuinbouwonderwijs, hoewel hij het gemis terdege voelde; dat hij er niet in slaagde in of bij O. land- en (of) tuinbouwles te geven, dan sinds 5 November 1929 en dat hij meende dat zijn wachtgeld ten onrechte zou worden ingehouden, omdat hij door zijn ontslag als hoofd der school te V. meerdere inkomsten verloor en de belooning aan den landbouwcursus te B. nog niet geheel vergoedde, wat hij aan de cursussen te A. en C. verdiende.

De Kroon overwoog bij Koninklijk besluit van 2 Februari 1931, n°. 26, dienaangaande:

> dat de appellant van 1 October 1927 tot 1 October 1928 werkzaam was bij tuinbouwcursussen te Alkmaar en Castricum en ook daarvoor reeds lange jaren bijbetrekkingen bij het land- en tuinbouwonderwijs bekleedde, niet wegneemt, dat zijn betrekking van tijdelijk onderwijzer, tevens waarnemend hoofd van den landbouwcursus te Bovenkerk, waartoe hij blijkens de overgelegde stukken met ingang van 5 November 1929 werd benoemd, vormde een nieuwe betrekking, ter hand genomen na den dag, waarop hij op wachtgeld werd gesteld;
> dat in verband hiermede Onze Minister terecht heeft geoordeeld, dat het wachtgeld van den appellant behoort te worden verminderd;
> dat echter, blijkens de overgelegde stukken, de appellant niet met ingang van 1 October 1929 — zooals in het bestreden besluit is vermeld —, doch, zooals gezegd, met ingang van 5 November 1929 tot de evenvermelde betrekking is benoemd;
> dat dientengevolge de vermindering van het wachtgeld tot het volle bedrag eerst van 5 November 1929 af behoort te geschieden en het bestreden besluit te dien opzichte wijziging behoeft

en besloot met wijziging van het bestreden besluit het wachtgeld van E. van Z. over het tijdvak van 5 November 1929 tot en met 31 Maart 1930

te verminderen met het geheele bedrag en, te rekenen van 1 April 1930, te verminderen tot f 144.—,

De andere Koninklijke beslissing, gedateerd 23 April 1931, n°. 29, vereischt geen nadere bespreking.

Verval van wachtgeld

Art. 51, 6de lid, der wet bepaalt o.m., dat indien een op wachtgeld gesteld onderwijzer een hem aangeboden betrekking, die hem in verband met zijn persoonlijkheid en omstandigheden redelijkerwijze kan worden opgedragen, weigert te aanvaarden, het wachtgeld vervalt voor het bedrag, waarmede het vermeerderd met de verzuimde inkomsten de laatstelijk genoten jaarwedde zou hebben overschreden.
Bij Ministerieele beschikking van 3 Juli 1930, n°. 3883, afdeeling L.O.A. werd, gelet op art. 51, 6de en 15de lid, der wet, het wachtgeld van Mevrouw A. E. S., geboren S. te W., gewezen onderwijzeres aan een school voor meer uitgebreid lager onderwijs te W., bedragende f 2207,—, te rekenen van 11 Juni 1930 verminderd tot f 1794,—, in verband met haar weigering, de haar aangeboden betrekking van tijdelijk onderwijzeres aan een openbare lagere school te W. te aanvaarden.
In haar beroep op de Kroon voerde de belanghebbende aan, dat zij op 7 Juni 1930 door Burgemeester en Wethouders van W. benoemd werd tot tijdelijk onderwijzeres aan de openbare lagere school n°. III, met ingang van 11 Juni daaraanvolgend; dat zij op den bedoelden datum haar functie heeft aanvaard; dat echter al heel spoedig bleek dat zij, gewoon te werken met klassen van 8 à 15 leerlingen aan een school voor uitgebreid lager onderwijs, deze groote klasse van 37 leerlingen niet aan kon; dat zij daardoor geraakte in een zóó nerveuzen toestand, dat haar huisdokter haar verlof voorschreef, welk attest zij onmiddellijk aan den Burgemeester van W. deed toekomen; dat zij dus op geneeskundig advies is thuis gebleven en allerminst geweigerd had, de haar opgedragen functie van tijdelijk-onderwijzeres te aanvaarden en dat een verklaring van haar huisarts, bij het beroepschrift gevoegd, de juistheid van een en ander bevestigde.
De Kroon overwoog bij haar besluit van 17 Februari 1930, n°. 7:

> dat blijkens de stukken de appellante, gewezen onderwijzeres aan eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs te W., bij besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 7 Juni 1930 met ingang van 11 Juni daaraanvolgend is benoemd tot tijdelijk onderwijzeres aan school III wegens ziekte van een der onderwijzers;
> dat zij dadelijk na hare benoeming daartegen ter gemeentesecretarie heeft geprotesteerd en, na twee voormiddagen te hebben les gegeven, is weggebleven;
> dat zij, door den Burgemeester ontboden om zich te verantwoorden, ten gemeentehuize heeft medegedeeld, dat zij, als gewezen onderwijzeres aan eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs, geen onderwijs wenscht te geven aan eene volksschool, omdat zij zich daartegen niet opgewassen gevoelt;

dat uit de overgelegde stukken moet worden afgeleid, dat de appellante geweigerd heeft, de haar aangeboden betrekking te aanvaarden;
dat moet worden aangenomen, dat aan de appellante, in verband met hare persoonlijkheid en omstandigheden de betrekking van tijdelijk onderwijzeres aan school III, waaraan haar echtgenoot als onderwijzer verbonden was, redelijkerwijze kon worden opgedragen;
dat de bezwaren tegen de haar aangeboden betrekking niet dermate klemmend zijn te achten, dat daaraan, onder het licht van het bepaalde in art. 51, 6de lid, der Lager-onderwijswet 1920, grond kon worden ontleend om de haar aangeboden betrekking te weigeren;
dat bij de bestreden beschikking terecht ingevolge de genoemde wetsbepaling het haar toekomende wachtgeld is verminderd tot f 1794;

en verklaarde het beroep ongegrond.

Bij besluit van 4 Juni 1930, n°. 3331, afdeeling L.O.A., verminderde de Minister het wachtgeld van Mevrouw B. G. K., geboren P. te A., gewezen vast onderwijzeres aan de openbare lagere school te O., krachtens art. 51, 6de lid, der wet, met ingang van 8 Mei 1930 van f 1363,— tot f 606,—, zulks in verband met haar weigering om de betrekking van tijdelijk onderwijzeres aan de genoemde school te aanvaarden.
Van dit besluit kwam de belanghebbende bij de Kroon in beroep aanvoerende, dat het haar in verband met de zorgen voor haar gezin, niet mogelijk is, de benoeming aan de school te O. aan te nemen; dat zij dan 's-morgens vóór 8 uur haar huis en gezin moest verlaten, om 's-avonds om ongeveer 5 uur terug te keeren en dat zij twee jonge kinderen had.
De Kroon overwoog bij hare beschikking van 18 Maart 1921, n°. 40:

dat de omstandigheden, waarin de appellante, die blijkens nadere, op verzoek der Afdeeling van den Raad van State, voor de Geschillen van Bestuur, ingewonnen inlichtingen wegens opheffing van hare betrekking op wachtgeld werd gesteld, thans verkeert, niet van dien aard zijn, dat de onderhavige betrekking haar redelijkerwijze niet zou kunnen worden opgedragen;
dat mitsdien bij het bestreden besluit terecht te haren aanzien toepassing aan het bepaalde in art. 51, 6de lid, der genoemde wet is gegeven;

en verklaarde het beroep ongegrond.

Bij beschikking van 20 Juni 1931, n°. 10392[1], afdeeling L.O.F., verklaarde de Minister het aan Mejuffrouw E. van der M., gewezen onderwijzeres aan de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs, te L., toegekende wachtgeld, te rekenen van 1 Februari 1931, vervallen, uit overweging, dat Mejuffrouw E. van der M., op 21 Mei 1929 naar Nederlandsch Oost-Indië was vertrokken in verband met haar benoeming tot tijdelijk onderwijzeres aan een Christelijke school te S.; dat zij, nadat deze betrekking 31 December 1930 was geëindigd, op 1 Februari 1931 wederom een tijdelijke aanstelling had aangenomen, namelijk aan een school te te K. (Nederlandsch Oost-Indië) en dat, nu de belanghebbende na het eindigen van haar eerste betrekking in Nederlandsch Oost-Indië niet naar Nederland terugkeerde, maar een andere betrekking aldaar heeft

aanvaard, zij geacht moet worden duurzaam in het buitenland te verblijven.

Van dit besluit kwam A. P. J. te 's-Gr. namens belanghebbende bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat de situatie van thans volkomen gelijk was aan die van Juni 1929, toen het aanvaarden van een soortgelijke betrekking geen reden vormde tot het vervallen verklaren van haar wachtgeld; dat art. 51, 6de lid, der wet haar verplichtte, op straffe van gedeeltelijke vermindering of zelfs geheele intrekking van het wachtgeld, een aangeboden betrekking te aanvaarden, die haar in verband met haar persoonlijkheid en omstandigheden redelijkerwijze kon worden opgedragen en gebruik te maken van de gelegenheid om inkomsten te verkrijgen op een wijze, die in verband met haar persoonlijkheid en omstandigheden voor haar passend kon worden geacht, welk geval zich ten opzichte van de tijdelijke betrekking te K. voordeed; dat Nederlandsch-Indië, volgens art. 1 van de Grondwet, een gebiedsdeel is van het Koninkrijk der Nederlanden en als zoodanig niet gerekend kan worden te behooren tot hetgeen in het algemeen erkend Nederlandsch spraakgebruik verstaan wordt onder „buitenland", welk spraakgebruik o.a. steun vindt in de Grondwet; dat een tijdelijk verblijf nooit geacht kon worden een duurzaam verblijf te zijn, daar de begrippen tijdelijk en duurzaam volstrekte tegenstellingen vormen; dat zij bovendien meende meer in den geest der wet en in het belang van 's Rijks schatkist te handelen door het aanvaarden van deze tijdelijke betrekking, waardoor haar wachtgeld tot een minimaal bedrag gereduceerd werd, dan wanneer zij naar Nederland was teruggekeerd zonder absolute zekerheid daar spoedig een betrekking te vinden — mede met het oog op haar leeftijd —, waardoor de kans zeer groot zou zijn geweest, dat zij gedurende geruimen tijd een aanzienlijk hooger bedrag aan wachtgeld had moeten ontvangen.

De Kroon overwoog bij hare beschikking van 14 September 1931, n°. 32,

> dat art. 51, 7de lid, der Lager-onderwijswet 1920 bepaalt, dat het wachtgeld kan worden vervallen verklaard, o.a. indien de op wachtgeld gestelde geacht moet worden, duurzaam in het buitenland te verblijven;
> dat deze wetsbepaling blijkens hare bewoordingen in zoodanig geval de vervallenverklaring van het wachtgeld niet gebiedend voorschrijft, doch slechts de mogelijkheid daartoe opent;
> dat, nu geenszins vaststaat, dat het verblijf van Mejuffrouw E. van der M. in Indië moet geacht worden een duurzaam karakter te hebben, in dit geval de toepassing van art. 51, 7de lid, der Lager-onderwijswet 1920 niet voldoende gerechtvaardigd is;

en vernietigde het bestreden besluit.

Verlenging wachtgeld.

Art. 51, 9de lid, bepaalt, dat het wachtgeld niet langer wordt beschikbaar gesteld dan gedurende een tijdvak, gelijk aan den diensttijd van den onderwijzer, gerekend van den datum van ingang van het ontslag. Na afloop van dit tijdvak — zoo bepaalt het 10de lid, zooals dit bij de wet

van 30 December 1926, *Staatsblad* n°. 455, is gewijzigd — kan in buitengewone gevallen opnieuw een wachtgeld worden toegekend.
Bij besluit van 13 December 1930, n°. 8103, afdeeling L. O. A. beschikte de Minister afwijzend op een adres van J. A. van D. te E., waarin zij als gewezen onderwijzeres aan een openbare lagere school verzocht haar wachtgeld andermaal te verlengen. De Minister overwoog daarbij, dat bij beschikking van 29 Mei 1926, n°. 3572, afdeeling L. O. A., ingevolge het toen geldende 10de lid van art. 51 der wet, gewijzigd bij de wet van 16 Februari 1923, *Staatsblad* n°. 38, aan de adressante opnieuw wachtgeld verleend is voor den duur van 5 jaren; dat het 10de lid van art. 51 der wet, zooals dat luidt ingevolge de wet van 30 December 1926, *Staatsblad* n°. 455, bepaalt, dat na afloop van het in het vorige (9de) lid bedoelde tijdvak in buitengewone gevallen opnieuw een wachtgeld kan worden toegekend, doch dat in verband met den tekst der wet, zooals deze luidde vóór de laatstbedoelde wet, toen het desbetreffende voorschrift inhield, dat het wachtgeld telkens voor den duur van ten hoogste 5 jaren kon worden verlengd, moest worden aangenomen, dat de huidige wetsbepaling niet gedoogde een wachtgeld andermaal te verlengen.
De belanghebbende kwam tegen dit besluit bij de Kroon in beroep en voerde daarbij aan, dat zij uit art. 51, lid 10, niet kon lezen, dat het wachtgeld slechts één keer wordt verlengd; dat volgens dit lid ook opnieuw een wachtgeld voor meer dan 5 jaren kan worden toegekend en dat zij op haar leeftijd moeilijk eene betrekking als onderwijzeres kon krijgen, terwijl zij buiten haar wachtgeld f 788 inkomen heeft, waarvan zij niet kan leven.
Bij haar beschikking van 5 Maart 1931, n°. 4, overwoog de Kroon:

> dat krachtens het 9de lid van art. 51 der Lager-onderwijswet 1920 het wachtgeld niet langer beschikbaar wordt gesteld dan gedurende een tijdvak, gelijk aan den diensttijd van den onderwijzer, gerekend van den datum van ingang van het ontslag, terwijl het 10de lid, zooals dit is gewijzigd bij de wet van 30 December 1926, *Staatsblad* n°. 455, bepaalt, dat na afloop van het in het vorige lid bedoelde tijdvak in buitengewone gevallen opnieuw een wachtgeld kan worden toegekend;
> dat in verband met den tekst der wet, zooals deze luidde vóór de evenbedoelde wijziging, toen het desbetreffende voorschrift inhield, dat na afloop van het in het vorige lid bedoelde tijdvak opnieuw een wachtgeld kon worden toegekend, telkens voor den duur van ten hoogste 5 jaren, moet worden aangenomen, dat de huidige wetsbepaling niet gedoogt ten tweeden male daaraan toepassing te geven;

en verklaarde het beroep ongegrond.
In denzelfden geest werd beslist bij Koninklijk besluit van 23 December 1931, n°. 28.

Bij beschikking van 20 December 1930, n°. 8138, afdeeling L. O. A., besliste de Minister afwijzend op het verzoek van W. H. S., gewezen onderwijzer aan de openbare lagere school te N., thans wonende te V., om in het genot te worden gesteld van verlengd wachtgeld, als bedoeld in het 10de lid van art. 51 der wet.

Van deze beslissing kwam de belanghebbende bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat hij tot 1 Januari 1925 onderwijzer was geweest aan de openbare lagere school te N., nadien op wachtgeld was gekomen tot 3 September 1929, en sinds dien tijd zonder middelen van bestaan en zonder inkomsten was; dat hij in Juli 1930 voor de keuring was geweest en dat hij daarvoor 4 dagen ter observatie was geweest in het Roomsch-Katholieke ziekenhuis te G., alwaar de hem onderzoekende geneesheer (Dr. R. te G., door den Pensioenraad aangewezen) hem *afkeurde*, als zijnde *ongeschikt* voor het onderwijs; dat hij van den Pensioenraad bericht kreeg, dat hij was *afgekeurd* en *ongeschikt* verklaard voor het onderwijs; dat een verhoogd invaliditeitspensioen hem evenwel niet werd toegekend; dat echter zijn adviseerende geneesheer (Dr. T. te V.) verklaart en nog steeds wil verklaren, dat zijn ongeschiktheid wel terdege voortvloeit uit en door de uitoefening van den dienst, zoodat hij voor een eventueel verhoogd invaliditeitspensioen in aanmerking mocht komen en dat, daar hij door den geneeskundige, door den Pensioenraad aangewezen, ongeschikt verklaard is voor het onderwijs, hij meent, zoo niet voor een verhoogd invaliditeitspensioen, dan toch voor verlenging van zijn wachtgeld in aanmerking te kunnen komen.
De Kroon beschikte bij Koninklijk besluit van 5 Maart 1931, n°. 2. De overwegingen van dit besluit luiden:

> dat, daargelaten of de appellant in een buitengewoon geval verkeert, als bedoeld in art. 51, 10de lid, der Lager-onderwijswet 1920, nu hij, blijkens de overgelegde stukken, ongeschikt is verklaard voor het vervullen van eene betrekking als onderwijzer bij het openbaar lager onderwijs, Onze Minister van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen terecht geen termen heeft gevonden hem opnieuw een wachtgeld toe te kennen;

en verklaarde het beroep ongegrond.

HERPLAATSING VAN WACHTGELDERS. ARTIKEL 56.

Een ministerieele circulaire.

In art. 56, 4de en 5de lid der wet, zijn enkele bepalingen vervat, welke de strekking hebben de herplaatsing van wachtgelders te bevorderen.
Bij ministerieele circulaire van 12 Februari 1931, afdeeling L. O. A., n°. 911, gericht tot de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs, deed de Minister een beroep op de medewerking van het Rijksschooltoezicht tot deze herplaatsing mede te werken. De Minister schreef o.m.:

> Meer dan eens bereikte mij de klacht van een gemeentebestuur, dat de herplaatsing van een wachtgelder niet mogelijk was, op grond van het ongunstig rapport, dat de inspecteur had uitgebracht. Het gemeentebestuur kon na een dergelijk ongunstig rapport den wachtgelder niet benoemen.
> De vraag is bij mij gerezen, of sommige inspecteurs van het lager onderwijs aan de wachtgelders wellicht eischen stellen, waaraan alleen de beste onderwijzers in de volle kracht van hun leven kunnen voldoen.
> De geneigdheid van sommige wachtgelders om bij de pakken te blijven neerzitten is niet bevordelijk om ze voor benoeming voor te dragen, maar

dit behoeft voor den inspecteur geen reden te zijn de activiteit bij den wachtgelder niet op te wekken en hem als ongeschikt voor herplaatsing te verklaren.
Een op wachtgeld gesteld onderwijzer is naar mijn meening iemand, die weer aan een betrekking geholpen moet worden, d.w.z. dat hem hulp moet verleend worden.
Dit behoort m.i. tot de taak der inspecteurs, die door een aanmoedigend woord, en door het ontzenuwen van dikwijls denkbeeldige bezwaren, zoowel bij den wachtgelder als bij het gemeentebestuur, de herplaatsing kunnen bevorderen.
Men hecht, naar mij gebleken is, wel eens te veel beteekenis aan rapporten uit vroegere betrekkingen, doch bedenke, dat de wachtgelder aan een andere school andere personen en andere toestanden aantreft, en meestal in een andere gemeente komt wonen, zoodat het verleden niet altijd een overwegend bezwaar tegen herplaatsing behoeft op te leveren. Wanneer de inspecteur in het begin van de herplaatsing zich op de hoogte houdt, hoe de herplaatste zich van zijn nieuwe taak kwijt, en van zijn belangstelling blijk geeft, zal dit, naar het mij wil voorkomen, er veel toe bijdragen, dat meer wachtgelders herplaatsbaar blijken dan thans in het algemeen wordt aangenomen.
Naar aanleiding van een en ander heb ik de eer U te verzoeken het onderwerp „herplaatsing van wachtgelders" zoo spoedig mogelijk na de ontvangst van de nieuwe lijst van wachtgelders in een vergadering met de inspecteurs in Uw ambtsgebied in dezen zin te bespreken.

MEDEWERKING DER GEMEENTE BIJ STICHTING ENZ. BIJZ. SCHOOL. ARTIKELEN 72 EN 73.

Het bestuur eener rechtspersoonlijkheid bezittende instelling of vereeniging, welke in een gemeente een bijzondere lagere school wenscht te vestigen of een bestaande bijzondere lagere school wenscht uit te breiden of te verbouwen, de inrichting van het gebouw wenscht te veranderen of nieuwe schoolmeubelen, de leer- en hulpmiddelen daaronder begrepen, wenscht aan te schaffen, kan volgens art. 72 der wet tot den Raad dier gemeente een aanvrage richten om ten behoeve van die school de voor de stichting van een gebouw of van den verbouw, de verandering van inrichting of de aanschaffing van schoolmeubelen, de leer- en hulpmiddelen daaronder begrepen, benoodigde gelden te ontvangen, een gebouw te stichten, of het bestaande gebouw te vergrooten.
Onder het stichten van schoolgebouwen wordt mede verstaan en onder verbouw of verandering van inrichting kan begrepen zijn het aankoopen en het inrichten van terreinen voor het onderwijs in lichamelijke oefening.
Deze wetsbepaling en die, waarin dit beginsel wordt uitgewerkt, hebben ook in het verslagjaar weder tot tal van Koninklijke beslissingen in beroepszaken aanleiding gegeven.
Wij maken in de eerste plaats melding van een aantal beslissingen in geschillen omtrent den bouw van nieuwe scholen.

A. STICHTING NIEUWE SCHOOL.

De wet bepaalt, dat bij een aanvrage tot het ontvangen van de voor de

stichting benoodigde gelden of tot stichting van een schoolgebouw worden overgelegd:

a. een verklaring, waaruit blijkt, dat de school zal worden bezocht door een nader, in art. 73, onder *a*, genoemd getal leerlingen;

b. een verklaring, waarbij de instelling of vereeniging zich verbindt om, voordat met den bouw wordt aangevangen, als waarborgsom een bedrag, gelijkstaande met 15 % van de stichtingskosten, in de gemeentekas te storten;

c. een opgave van het aantal leerlingen, voor wie het gebouw ruimte moet bieden, het maximum getal leerlingen, dat per klasse zal worden toegelaten, het getal klassen, zoomede of de school bestemd zal zijn voor het geven van gewoon of van uitgebreid lager onderwijs;

d. een verklaring, waaruit blijkt, dat het bestuur der instelling of vereeniging van de nieuw te stichten school is aangesloten bij een groep bijzondere scholen, welke een commissie van beroep heeft ingesteld.

De medewerking wordt, volgens art. 75, 2de lid, slechts geweigerd, wanneer niet aan deze vereischten is voldaan.

Gronden tot afwijzing eener aanvrage.

Bij de beslissingen in geschillen, uit deze bepalingen voortvloeiende, heeft de Kroon ook in het verslagjaar geen rekening gehouden met overwegingen, welke krachtens deze bepalingen niet in aanmerking mogen worden genomen.
Zoo werd een en ander maal van de zijde der tot medewerking verplichte gemeente aangevoerd, dat de stichting eener nieuwe bijzondere school in de gemeente overbodig zoude zijn.
De Raad der gemeente Wieringen beschikte in zijn vergadering van 25 Juli 1930 afwijzend op de aanvrage van het Roomsch-Katholieke kerkbestuur van de parochie van den Heiligen Hippolytus, aldaar, tot beschikbaarstelling uit de gemeentekas van de gelden, benoodigd voor de stichting van een bijzondere lagere school te Hippolytushoef, uit overweging, dat bij het verzoek waren overgelegd de in art. 73 der Lageronderwijswet 1920 genoemde stukken; dat bij deze stukken waren aangetroffen verklaringen van onderscheidene personen, waaruit zou kunnen blijken, dat ten minste 40 leerlingen de bedoelde school zullen bezoeken; dat op een enkele uitzondering na deze verklaringen afkomstig waren van personen, die daar slechts tijdelijk verbleven, bij verplaatsing der Zuiderzeewerken naar elders zouden medetrekken en de gemeente Wieringen dus binnen enkele jaren weer verlaten; dat derhalve van de tijdelijke aanwezigheid van deze personen gebruik werd gemaakt, ten einde zich te verzekeren van een voldoend aantal handteekeningen van

ouders voor het bereiken van het minimum aantal leerlingen, aangezien zonder die personen van een aantal van ten minste 40 leerlingen voor de nieuwe school, gelijk de wet eischt, geen sprake zou zijn; dat zich, evenals bij de in het vorige jaar gedane aanvrage van gelden door de vereeniging voor Christelijk Nationaal schoolonderwijs voor stichting van een bijzondere school te Den Oever, dus ook hier weer voordeed, het geval, dat de gemeente Wieringen lasten van steeds omvangrijker aard werden opgelegd, welke komen te rusten op hen, die niet kunnen vertrekken en voor het overgroote deel deze school niet wenschen en dat de raad aan een aanvrage, die zoo klaarblijkelijk in strijd is met de belangen der gemeente Wieringen ook in de toekomst zijn medewerking niet kon verleenen.

Nadat het schoolbestuur van dit besluit bij Gedeputeerde Staten van Noord-Holland in beroep was gekomen, besliste dit College bij besluit van 29 October 1930, n°. 126, met vernietiging van het bestreden raadsbesluit, dat medewerking behoorde te worden verleend tot de stichting van een bijzondere lagere school te Hippolytushoef, gemeente Wieringen. Gedeputeerde Staten overwogen daarbij, dat, wat er ook moge pleiten voor de overwegingen, door den Raad aangevoerd, volgens het stelsel der Lager-onderwijswet 1920 de medewerking tot stichting van een bijzondere lagere school slechts mag worden geweigerd, wanneer niet aan de in art. 73 dier wet omschreven vereischten is voldaan; dat de door den appellant tot den Raad gerichte aanvrage aan die vereischten voldeden, dat mitsdien, ingevolge het bepaalde in art. 75, 2de lid der genoemde wet, de Raad ten onrechte de gevraagde medewerking had geweigerd. Bij zijn beroep op de Kroon voerde de Raad hiertegen aan, dat, hoewel de wet aan belanghebbenden uitgebreide bevoegdheden verleent tot stichting van bijzondere lagere scholen, er een bepaalde grens moet zijn, door de wet zelf niet genoemd, die deze bevoegdheden in redelijken zin beperkt; dat tegenwoordig die grens algemeen wordt aangenomen daar te liggen, waar de aan het onderwijs te stellen normale eischen overgaan in eischen, die boven den gewonen norm uitgaan; dat dus de enkele omstandigheid, dat door het betrokken bestuur aan de in art. 73 der wet omschreven vereischten was voldaan, niet, zooals Gedeputeerde Staten aannemen, voldoende was om tot inwilliging van het verzoek te besluiten, doch bovendien bij de beoordeeling der aanvrage kon worden nagegaan, of het gevraagde de normale voor het onderwijs te stellen eischen te boven gaat en dat op de gronden, in zijn besluit van 25 Juli genoemd, dit naar zijn meening bij deze aanvrage het geval was.

De Kroon overwoog in hare beschikking d.d. 5 Maart 1931, n°. 5, evenwel:

> dat, daar het hier betreft eene aanvrage tot het ontvangen van de benoodige gelden voor de stichting van een schoolgebouw, de vraag, of de normale eischen, aan het geven van lager onderwijs te stellen, zouden worden overschreden, buiten beschouwing dient te blijven, aangezien, anders dan bij verbouwing van eene bestaande school, waarbij de inrichting moet

worden beoordeeld, bij stichting van een nieuwe school uitsluitend de behoefte aan schoolruimte in aanmerking komt, zoodat alleen behoort te worden nagegaan, of aan de in art. 73 der Lager-onderwijswet 1920 omschreven vereischten is voldaan;
dat, nu, blijkens de stukken, aan deze vereischten is voldaan, Gedeputeerde Staten terecht hebben beslist, dat de gevraagde medewerking moet worden verleend;

en verklaarde het beroep ongegrond.
In denzelfden geest werd o.m. beslist bij Koninklijk besluit van 2 December 1931, n°. 20.

„*Ouderverklaring*".

De meeste geschillen, welke in het verslagjaar tot een beslissing kwamen, sproten voort uit de verklaring, hierboven bedoeld onder *a*.
De meeste dezer gevallen behoeven als zijnde van feitelijken aard geen bespreking. Voor de geldigheid der ouderverklaring bleef beslissend of het schoolbestuur ten tijde van de indiening der verklaring redelijkerwijze mocht aannemen, dat de daarop vermelde kinderen de op te richten school zouden bezoeken.
In de geschillen, waarop de Koninklijke besluiten van 12 Januari 1931, n°. 30, 4 Februari 1931, n°. 8, 2 April 1931, n°. 17, 21 April 1931, n°. 17, 27 Juni 1931, n°. 145, 9 Juli 1931, n°. 126 en 2 December 1931, n°. 17 betrekking hebben, werd aangenomen, dat deze omstandigheid aanwezig was. In sommige dezer gevallen werd aangenomen, dat aanzienlijke toeneming van de bevolking in eenig deel der gemeente tot de schoolstichting aanleiding gaf en mitsdien onder de toekomstige leerlingen ook zij mochten worden medegerekend, die de door hen bezochte gelijksoortige bijzondere school zouden verlaten, terwijl er daar voor hen nog gelegenheid tot plaatsing in de voor hen bestemde klasse zou blijven (art. LXIV, § 11, der wet van 16 Februari 1923, n°. 38, aangevuld bij de wet van 30 December 1927, *Staatsblad* n°. 428).

Bij het geschil, dat bij Koninklijk besluit van 27 Februari 1931, n°. 16, werd beslist, had het schoolbestuur te Middelburg bij de oprichting der school aanvankelijk op eigen kosten schoollokalen gehuurd. Op 9 Januari 1930 verzocht het aan den Raad der gemeente om beschikbaarstelling van een schoolgebouw overeenkomstig de artt. 72 en vlg. der wet.
De Raad beschikte in zijn vergadering van 2 April 1930 afwijzend op deze aanvrage, uit overweging, dat art. LXIV, § 11 der wet van 16 Februari 1923, *Staatsblad* n°. 38, zooals deze paragraaf is gewijzigd bij de wet van 30 December 1929, *Staatsblad* n°. 596, de strekking had om schoolbouw voor het bijzonder onderwijs op te ruime schaal en te ver doorgevoerde splitsing van scholen te voorkomen; dat het schoolbestuur aan de bedoelde wetsbepalingen bij de oprichting harer school in 1926 had weten te ontkomen door — buiten de Lager-onderwijswet 1920 om —

op eigen kosten schoollokalen te huren; dat, ware in 1926 een soortgelijk verzoek gedaan, dit onvoorwaardelijk zou zijn afgewezen, aangezien de leerlingen werden betrokken van de in de gemeente Middelburg bestaande twee Gereformeerde- en twee Hervormde scholen; dat, nu de op vorenvermelde wijze gestichte school een drietal jaren bestond, wel werd beschikt over een voldoend aantal leerlingen, dat tevoren geen overeenkomstige school bezocht; dat echter deze leerlingen op grond van hun jeugdigen leeftijd nog geen andere school konden bezoeken en dat door deze handelwijze de bovenbedoelde wijzigingswet geheel illusoir zou worden gemaakt.

Nadat het schoolbestuur van dit besluit bij Gedeputeerde Staten van Zeeland in beroep was gekomen, besliste dit College bij besluit van 24 October 1930, n°. 44, 1ste afdeeling, met gegrondverklaring van het ingestelde beroep, dat de van den Raad gevraagde medewerking zou moeten worden verleend.

Gedeputeerde Staten overwogen daarbij, dat ingevolge het bepaalde in art. 73 der Lager-onderwijswet 1920 bij de aanvrage om beschikbaarstelling van een schoollokaal in casu o.m. moet worden overgelegd een verklaring, dat de school bezocht zal worden door ten minste 40 leerlingen; dat ingevolge het meerbedoelde art. LXIV, § 11, onder deze leerlingen niet mogen worden medegerekend leerlingen, die een door hen bezochte gelijksoortige school zouden verlaten en voor wie op die school gelegenheid tot plaatsing in de voor hen bestemde klasse zou overblijven; dat tusschen partijen vast stond, dat inderdaad meer dan 40 kinderen tot dusverre niet een gelijksoortige bijzondere school hadden bezocht, terwijl voorts, aangezien het eveneens vast stond, dat niet een nieuwe school zal worden gesticht, doch slechts een ander gebouw (lokaliteit) zou worden bezocht, evenmin kon worden gezegd, dat de hier bedoelde leerlingen de school van den appellant zouden gaan verlaten; dat hieraan niet afdeed het feit, dat de hier bedoelde kinderen geen andere gelijksoortige bijzondere school zouden hebben kunnen bezoeken, als gevolg van hun jeugdigen leeftijd en dat zij wellicht, indien de appellant niet in 1926 tot het stichten van een eigen school ware overgegaan, evenals de leerlingen, waarmede de appellant de door hem te dien tijde gestichte school was begonnen, de destijds reeds bestaande bijzondere scholen zouden hebben bezocht; dat toch naar den duidelijken tekst der wet het verbod om hen te doen medetellen slechts geldt voor die leerlingen, die te voren een andere gelijksoortige school hebben bezocht en dat de wetgever niet heeft opengesteld de mogelijkheid om een onderzoek in te stellen en in verband daarmede een onderscheiding te maken naar de gronden, waarom de hier bedoelde, voor de toepassing van de artt. 72 en volgende wél in aanmerking komende leerlingen niet te voren een gelijksoortige bijzondere school hebben bezocht en dat het verzoek door den Raad derhalve ten onrechte was afgewezen en het ingestelde beroep mitsdien gegrond behoorde te worden verklaard.

Van dit besluit van Gedeputeerde Staten kwam de Raad bij de Kroon

in beroep. Deze verklaarde bij de bovenvermelde beslissing het beroep ongegrond. De overwegingen van dit besluit luiden:

> dat blijkens de overgelegde stukken in het schoolgebouw, waarover de Vereeniging tot het verstrekken van Lager-onderwijs op Gereformeerden grondslag te Middelburg de beschikking wenscht te verkrijgen, zal worden voortgezet het onderwijs, dat deze Vereeniging thans in een ander gebouw doet geven, zoodat bij beschikbaarstelling van het nieuwe schoolgebouw het onderwijs in het oude gebouw zal worden gestaakt;
> dat uit een en ander volgt, dat van de leerlingen, welke naar de meening van den Gemeenteraad niet mogen worden medegeteld, niet kan gezegd worden, dat het zijn „leerlingen, die de door hen bezochte gelijksoortige bijzondere school zouden verlaten, doch voor wie op die school gelegenheid tot plaatsing in de voor hen bestemde klasse zoude blijven";
> dat mitsdien zich hier niet een geval voordoet, als bedoeld in de evenvermelde paragraaf 11;
> dat dus Gedeputeerde Staten terecht hebben beslist, dat de door het Schoolbestuur, ingevolge art. 72, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920, aan den Gemeenteraad gevraagde medewerking ten deze behoort te worden verleend.

In het verslagjaar kwam wederom eenige malen ter sprake of de verklaring wel door de bevoegde persoon was onderteekend.
Bij Koninklijk besluit van 30 December 1931, n°. 19, werd een door de moeder in plaats van den vader onderteekende verklaring als geldig beschouwd, aangezien de vader verklaarde geen bezwaar te hebben tegen het plaatsen van zijn naam op de lijst.
In het geschil, waarop het Koninklijk besluit van 30 Mei 1931, n°. 42, betrekking had, weigerde een vader een nadere verklaring te teekenen, inhoudende, dat zijn vrouw met zijn goedvinden de ouderverklaring had onderteekend. Op grond van overgelegde stukken nam de Kroon evenwel aan, dat de vrouw op verzoek van den man de verklaring had onderteekend en achtte zij de onderteekening mitsdien geldig.

Bij Koninklijk besluit van 21 April 1931, n°. 15, werd uitgesproken, dat de omstandigheid, dat op de ouderverklaring voorkomende leerlingen naar verwachting bij de opening der school leerplichtvrij zouden zijn, geen voldoende grond was om aan te nemen, dat het schoolbestuur op hun komst op de nieuw te stichten school niet mocht rekenen.
In een ander geschil was een beroep gedaan op de omstandigheid, dat van de op de ouderverklaring vermelde leerlingen een deel in een naburige gemeente woonachtig was. De Kroon overwoog bij Koninklijk besluit van 21 April 1931, n°. 15, dienaangaande:

> dat dit beroep buiten de wet omgaat, daar toch uit het verband dat art. 73, 1ste lid, onder *a* heeft gelegd tusschen het aantal ingezetenen der gemeente en het getal leerlingen, dat de te stichten school zal bezoeken, niet valt af te leiden, dat met leerlingen worden bedoeld alleen die leerlingen, welke wonen in de gemeente van vestiging der bijzondere school;

zoodat deze leerlingen mochten worden medegeteld.

Tenslotte zij hier nog een Koninklijke beslissing vermeld, waarbij ter sprake kwam of op de voor de stichting van een bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs overgelegde ouderverklaring leerlingen uit het eerste, tweede, derde en vierde leerjaar eener school voor gewoon lager onderwijs mochten medetellen.

De Raad der gemeente Amsterdam beantwoordde deze vraag ontkennend en wees o.m. op deze grond bij besluit van 10 September 1930 de aanvrage van het Roomsch-Katholieke parochiaal kerkbestuur van de Heilige Martelaren van Gorkum, om beschikbaarstelling van gelden voor den bouw van een bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs in de voormalige gemeente Watergraafsmeer, van de hand.

Nadat het schoolbestuur van dit besluit bij Gedeputeerde Staten van Noord-Holland in beroep was gekomen, besliste dit College bij besluit van 22 April 1931 met vernietiging van het bestreden raadsbesluit, dat de gevraagde medewerking behoort te worden verleend.

Gedeputeerde Staten overwogen daarbij, dat de administratieve jurisprudentie — waarop ook in het Rapport der Staatscommissie-Rutgers (blz. 145) een beroep wordt gedaan — wijst in deze richting, dat bij de beoordeeling van de vraag, of een verklaring ingevolge art. 73, 1ste lid, sub *a*, der Lager-onderwijswet 1920, aan de wet voldoet, rekening moet worden gehouden met die leerlingen, ten aanzien waarvan het schoolbestuur, ten tijde van het indienen der verklaring, redelijkerwijze kan aannemen, dat zij de school, tot de oprichting waarvan medewerking is gevraagd, *bij de opening* zullen bezoeken; dat in het onderhavige geval de bij de aanvrage overgelegde verklaringen, bedoeld in de bovengemelde wetsbepaling, aan hetzelfde criterium moesten worden getoetst; dat weliswaar noch in de Lager-onderwijswet 1920, noch in de ter uitvoering dezer wet gegeven voorschriften, de leeftijd is bepaald, welken de kinderen moeten bereikt hebben, voordat zij tot een school voor uitgebreid lager onderwijs worden toegelaten, doch dat in verband met het voorschrift van art. 3, 4de lid, 1ste zinsnede, der wet, moet worden aangenomen, dat de overgang van een kind naar het uitgebreid lager onderwijs, als regel niet zal plaats hebben dan nadat de zesde klasse van een school voor gewoon lager onderwijs is doorloopen; dat dit standpunt, steun vindende in het schrijven van den Minister van 9 October 1926, n°. 7347, afdeeling L.O.A., aan den Raad terecht aanleiding had gegeven te onderzoeken, welke kinderen, die blijkens de bij de aanvrage overgelegde verklaringen de door den appellant gewenschte school zouden bezoeken, *op het vermoedelijke tijdstip van opening dier school* zoover gevorderd zouden zijn, dat zij als leerling tot een school voor uitgebreid lager onderwijs kunnen worden toegelaten; dat bij het bepalen van het bovengenoemde tijdstip rekening moet worden gehouden met: *a.* den termijn van 3 maanden, die in art. 75, 1ste lid, der Wet, is gesteld voor de beslissing van den Raad, *b.* den termijn van dertig vrije dagen voor het instellen van het in art. 76, 2de lid der Wet bedoelde beroep, *c.* een, na verloop van die termijnen aanvangend, tijdvak benoodigd voor den bouw der te stichten school, welk tijdvak

op niet minder dan $1^1/_2$ jaar was te stellen, *d.* met de omstandigheid, dat de aanvang van den cursus, en dus ook het tijdstip van opening eener school voor uitgebreid lager onderwijs in de gemeente Amsterdam valt in het begin van de maand September; dat uit een en ander volgt, dat bij een aanvrage als de onderhavige, welke op 12 Juni 1930 werd ingediend, de vermoedelijke datum van opening der school niet vroeger was te stellen dan op 1 September 1932; dat dus de Raad, bij het berekenen van het aantal kinderen, dat als volwaardige candidaten voor het bezoeken van de school zou kunnen medetellen, niet slechts de namen van 38 kinderen, waarvan ten tijde van het indienen der aanvrage 30 in het 5de en 8 in het 6de leerjaar waren geplaatst, had moeten medetellen, doch ook die van 37 kinderen, welke — blijkens nader door het Gemeentebestuur van Amsterdam verstrekte inlichtingen — op het tijdstip van de indiening der aanvrage in het 4de leerjaar waren gezeten; dat bij deze wijze van berekening er derhalve in totaal 75 kinderen als volwaardige candidaten voor het bezoeken van de op te richten school konden worden aangemerkt, zoodat het wettelijk minimum, hetwelk in dit geval, gelijk hierboven is vermeld, 60 bedraagt [1]) was bereikt en dat, daar alzoo aan de eischen der wet was voldaan, de Raad de gevraagde medewerking niet had mogen weigeren, zoodat de vraag, in hoeverre het standpunt van den Raad zich met art. 96, 2de lid, der wet verdraagt, buiten beschouwing kon blijven.

De Raad kwam tegen dit besluit bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat naar zijn meening uit de eerste drie overwegingen van Gedeputeerde Staten had behooren te volgen, dat het beroep tegen het besluit van den Raad ongegrond moest worden verklaard; dat immers bij het bepalen van het vermoedelijke tijdstip van opening der school geen ander tijdvak in aanmerking kon worden gebracht dan dat, hetwelk gerekend van het tijdstip van indiening der aanvrage bij den Raad af, noodig was om te komen tot de opening der school; dat dit tijdvak onder normale omstandigheden te Amsterdam kon worden gesteld op $1^1/_2$ jaar, hetgeen bleek uit een bij het beroepschrift overgelegden staat, waarop voor die scholen waarbij geen bijzondere omstandigheden den bouw van de school hadden vertraagd, het bedoelde tijdvak was aangegeven; dat Gedeputeerde Staten ten onrechte buiten den bouwtijd een termijn van drie maanden voor de beschikking door den Raad en een termijn van 30 vrije dagen als beroepstermijn in aanmerking hadden gebracht, aangezien deze termijnen in het vorenbedoelde tijdvak van $1^1/_2$ jaar zijn begrepen; dat ook in het stelsel der wet de bouw en de voorbereiding daarvan niet geacht worden aan te vangen na afloop van de vorengenoemde termijnen, aangezien art. 77 der Wet duidelijk aangeeft, dat het overleg tusschen burgemeester en wethouders en het schoolbestuur omtrent den bouw van de school reeds binnen een maand na de indiening van de aanvrage aan den raad begint en een schoolbestuur met het doen opmaken van het

[1]) Ingevolge art. 73 der wet j° art. 34 der wet van 28 December 1920, *Staatsblad* 919, tot uitbreiding der gemeente Amsterdam, gewijzigd bij de wet van 12 Mei 1928, *Staatsblad* 165.

schetsontwerp enz. van den bouw niet behoeft te wachten, en in de practijk ook niet wacht, totdat de raad zijn beschikking heeft genomen; dat Gedeputeerde Staten eveneens ten onrechte de omstandigheid in aanmerking hadden gebracht, dat de aanvang van den cursus en dus ook het tijdstip van opening eener school voor uitgebreid lager onderwijs in de gemeente Amsterdam valt in het begin van de maand September; dat blijkens den overgelegden staat het tijdstip van opening der bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs evenveel malen wél als niet met het begin van den cursus is samengevallen; dat de genoemde tijdstippen ook geenszins behoeven samen te vallen, aangezien de toekomstige leerlingen gedurende den tijd, dat de nieuwe school nog niet gereed is, een openbare of gelijksoortige bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs kunnen bezoeken en bij het gereed komen van het nieuwe gebouw terstond naar de nieuw gestichte school kunnen overgaan; dat handhaving van de beslissing van Gedeputeerde Staten tot gevolg zou hebben, dat leerlingen, die eerst na ruim 2 jaar in staat zijn het uitgebreid lager onderwijs te volgen, als volwaardige candidaten worden aangemerkt, wat naar zijn meening niet in de bedoeling van den wetgever kon hebben gelegen.
Bij de beslissing der Kroon d.d. 13 October 1931, n°. 27, werd overwogen:

> dat ten tijde van de door het Schoolbestuur tot den gemeenteraad gerichte aanvrage geenszins onwaarschijnlijk was, dat de op te richten school niet vóór begin September 1932 zou worden opengesteld;
> dat toch blijkens de stukken voor den bouw van de sinds 1 Januari 1931 te Amsterdam gebouwde bijzondere scholen in verreweg de meeste gevallen een tijdsverloop van meer dan 2 jaar gemoeid is geweest;
> dat onder deze omstandigheden Gedeputeerde Staten terecht mede met de in de ouderverklaring voorkomende 37 kinderen uit het 4de leerjaar rekening hebben gehouden;

en verklaarde het beroep ongegrond.

B. UITBREIDING EN VERANDERING VAN INRICHTING.

De bepaling, dat een schoolbestuur bij den Gemeenteraad de gelden kan aanvragen voor de uitbreiding of verandering van inrichting van het schoolgebouw gaf in het verslagjaar eveneens tot een aantal geschillen aanleiding. Een gedeelte dezer beslissingen ontleent een bijzondere beteekenis aan de daarin vervatte uitspraak der Kroon omtrent de vraag of de werkzaamheden, waarvoor krachtens art. 72 der wet de medewerking der gemeente werd ingeroepen, kunnen worden beschouwd als een „verandering van inrichting"; een ander deel aan de uitspraak omtrent de vraag of het verlangde „de normale eischen, aan het geven van het lager onderwijs te stellen", te boven gaat.
Alvorens tot bespreking dezer gevallen over te gaan wordt hier een drietal beslissingen van anderen aard vermeld.

Storting waarborgsom.

Bij Koninklijk besluit van 20 Juli 1931, n°. 83, werd in overeenstemming met de vroegere jurisprudentie der Kroon uitgesproken, dat bij de aanvrage aan den Gemeenteraad om medewerking bij de verandering van inrichting van een schoolgebouw geen verklaring betreffende het storten van een waarborgsom behoeft te worden overgelegd, aangezien de overlegging van zoodanige verklaring krachtens het 1ste lid onder 6 en het slot van het 3de lid van art. 73 slechts bij stichting of verbouw van een school wordt gevorderd.

Uitvoering der verandering vóór de indiening der aanvrage.

Dat de uitvoering van een verandering van inrichting vóór de indiening der aanvrage om medewerking bij den Gemeenteraad niet steeds aan de verleening der medewerking in den weg behoeft te staan, werd uitgesproken bij Koninklijk besluit van 8 September 1931, n°. 37, waarvan de overwegingen luiden:

> wat betreft de aanschaffing van nieuwe stortbakjes, dat, hoewel als regel de aanvrage tot medewerking voor eene verandering van inrichting in verband met de bepalingen van art. 77 der Lager-onderwijswet 1920 behoort te geschieden vóórdat de verandering heeft plaats gevonden, desniettemin het Schoolbestuur in spoedgevallen als het onderhavige, waarin eene onmiddellijke voorziening moest worden getroffen, om afsnijding van de waterleiding te voorkomen, gerechtigd moet worden geacht, om vóór de indiening van de aanvrage reeds over te gaan tot de noodzakelijke verandering van inrichting, zonder dat daaruit zonder meer zou moeten voortvloeien, dat deswege de gemeente de kosten daarvoor niet meer mag of kan dragen;
>
> dat in het onderhavige geval de medewerking alsnog behoort te worden verleend, aangezien de beoogde verandering van inrichting de normale eischen, aan eene goede watervoorziening van de closets te stellen, niet te boven gaat en het in art. 77 der wet bedoelde overleg nog in dien zin doeltreffend kan zijn, dat, indien Burgemeester en Wethouders aannemelijk maken, dat de aangeschafte stortbakjes te duur zijn geweest en eventueel Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in beroep Burgemeester en Wethouders ten deze in het gelijk stelt, niet meer gelden behoeven te worden uitgekeerd dan de minder dure stortbakjes zouden hebben gekost.

Bepaald werd, dat de gevraagde medewerking alsnog door den Gemeenteraad behoorde te worden verleend.

Voorwaardelijke beslissing.

De Gemeenteraad mag zijn beslissing op een aanvrage krachtens art. 72 niet met voorwaarden omkleeden. Zijn beslissing beperkt zich tot de vraag of verlangde medewerking in het algemeen zal worden verleend. In een Raadsbesluit der gemeente Hoeven, waarbij tot medewerking werd besloten voor het aanbrenging van verbeteringen aan de gebouwen van eenige bijzondere lagere scholen en aanschaffing van banken ten behoeve

van een dier scholen, werd een opdracht aan Burgemeester en Wethouders opgenomen om de uitvoering op de voordeeligste wijze te doen geschieden.
Het schoolbestuur zag hierin een voorwaarde en ging tegen dit Raadsbesluit eerst bij Gedeputeerde Staten en daarna bij de Kroon in beroep. In hare beschikking d.d. 27 November 1931, n°. 32, overwoog deze echter:

> dat deze opdracht niet, zooals het schoolbestuur meent, is op te vatten als eene voorwaarde, waaronder de Raad zijne medewerking heeft verleend, doch veeleer als eene aanbeveling aan Burgemeester en Wethouders om er tegen te waken, dat de kosten te hoog worden opgevoerd; dat hierdoor Burgemeester en Wethouders niet worden beperkt in hun bevoegdheid, de door het schoolbestuur ingevolge art. 77, 5de lid, der Lager-onderwijswet 1920 ingezonden raming der kosten zelfstandig te beoordeelen en zoo noodig dienaangaande de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in te roepen;
> dat in ieder geval het schoolbestuur door deze, wellicht overbodige, toevoeging in geen enkel opzicht in zijne wettelijke rechten wordt verkort of benadeeld;

zoodat het beroep ongegrond werd verklaard.

Begrip „verandering van inrichting".

Bij een viertal beroepen was de vraag in het geding of werkzaamheden, waarvoor door een schoolbestuur de medewerking der gemeente was ingeroepen, konden worden beschouwd als een „verandering van inrichting". Bij de Koninklijke besluiten van 9 Februari 1931, n°. 18, 27 Februari 1931, n°. 17 en 12 September 1931, n°. 45, werd deze vraag bevestigend beantwoord, resp. het aanbrengen van verschillende wijzigingen in de constructie van het schoolgebouw ter verbetering van gebreken, welke zich bij dit gebouw tengevolge van verkeerden oorspronkelijken bouw voordeden, ten aanzien van een wijziging van de constructie van het dak van het schoolgebouw met het oog op gebreken, welke aan de bestaande dakbedekking als zoodanig en mede door gemis aan onderhoud kleefden en van het aanbrengen van een loodplaat in de fundeering van een schoolgebouw, welke verandering bracht in die fundeering.
Ontkennend daarentegen werd de vraag beantwoord bij Koninklijke besluiten van 20 Juli 1931, n°. 83 en 8 September 1931, n°. 36, resp. ten aanzien van de vernieuwing van het buizenstelsel eener centrale verwarmingsinstallatie, waardoor niet werd beoogd een wijziging in de constructie van dat onderdeel der installatie, doch een vervanging van de niet meer aan de eischen beantwoordende bestaande buizen en de vervanging van een door langdurig gebruik versleten houten brug, welke toegang verleende tot het schoolterrein, door een brug van beton.

Normale eischen.

Tal van beslissingen betroffen de vraag of de aanvrage de „normale eischen aan het geven van lager onderwijs te stellen" te boven ging.

In overeenstemming met hare vroegere jurisprudentie overwoog de Kroon bij Koninklijk besluit van 31 October 1931, n°. 34:

> dat niet kan worden gezegd, dat de eisch, dat elke van de vier leerkrachten welke aan de school behooren te zijn verbonden, een eigen klasselokaal heeft, uitgaat boven de normale eischen, aan het geven van lager onderwijs te stellen, zoodat de aanvrage steun vindt in art. 72 der Lager-onderwijswet 1920.

Bij Koninklijk besluit van 11 Juni 1931, n°. 35 werd overwogen,

> dat de verandering van de inrichting van het gebouw der school, waarvan art. 72 der Lager-onderwijswet 1920 spreekt, ook dàn plaats vindt, wanneer niet de inrichting van het geheele gebouw, maar slechts de inrichting van één kamer van het gebouw wordt veranderd;
> dat het aanbrengen van eene lambrizeering en van eenig stucadoorwerk en houtwerk voor het ophangen van platen enz. in de spreekkamer kan worden beschouwd als eene verandering van inrichting van deze kamer en blijkens de overgelegde stukken in het onderhavige geval de normale eischen, aan zoodanige kamer te stellen, niet te boven gaat;
> dat de aanvrage om daarvoor gelden uit de gemeentekas te ontvangen mitsdien steun vindt in art. 72 der Lager-onderwijswet 1920, terwijl, nu aan de in art. 73 der wet omschreven vereischten, voor zoover van toepassing, was voldaan, de medewerking had behooren te zijn verleend.

Een bijzonder geval deed zich voor in de gemeente Wehl. Het bestuur eener bijzondere lagere school aldaar vroeg de medewerking voor den bijbouw van een kamer van het personeel, tevens dienende tot berging van leermiddelen. Het vooruitzicht bestond echter, dat het aantal leerlingen der school tengevolge van een stichting eener andere bijzondere school in de nabijheid binnen afzienbaren tijd zou dalen, terwijl indien deze stichting niet zou doorgaan een meer omvattende uitbreiding van de school, waarvoor de aanvrage strekte, noodig zou zijn. Bij Koninklijk besluit van 9 Mei 1931, n°. 30, overwoog de Kroon dienaangaande:

> dat, blijkens inlichtingen, ingewonnen naar aanleiding van een schrijven van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van Bestuur, het gebouw der bovengemelde school drie gewone leslokalen telt, terwijl bovendien, in verband met de omstandigheid, dat de school bezocht wordt door 170 leerlingen, als leslokaal ook een in de nabijheid der school gelegen noodlokaal wordt gebezigd;
> dat voorts de medewerking van den Gemeenteraad is aangevraagd en verleend voor de stichting van eene bijzondere meisjesschool te Achter-Wehl;
> dat, bijaldien de laatstbedoelde school tot stand komt, een aantal meisjes, welke de onderhavige school bezoeken, deze school zouden verlaten, in welk geval in de leslokalen alleszins voldoende ruimte beschikbaar zou komen om kasten tot berging van leer- en hulpmiddelen te plaatsen en bijbouw van een kamer voor het personeel tevens dienende tot berging van leermiddelen, de redelijke eischen aan het geven van lager onderwijs te stellen, zoude overschrijden;
> dat, bijaldien de stichting van eene bijzondere meisjesschool binnen afzienbaren tijd achterwege blijft, met den ter zake geraadpleegden inspecteur moet worden aangenomen, dat het gebouw der onderhavige school in verband met het aantal der leerlingen met ten minste twee leslokalen

moet worden vergroot, met welke vergrooting de voorgenomen bijbouw van een kamer voor het personeel, tevens dienende tot berging van leermiddelen, verband zoude houden, zoodat het geen aanbeveling verdient om, reeds voordat deze — noodzakelijke — vergrooting tot stand komt, eene beslissing te nemen omtrent den voorgenomen bijbouw als zooeven bedoeld;

en handhaafde het besluit van den Raad der gemeente Wehl tot afwijzing van de aanvrage van het schoolbestuur.

Bij Koninklijk besluit van 12 Mei 1931, n°. 23, werd uitgesproken, dat het aanbouwen van een bergplaats voor het gymnastiekmateriaal, nu in het schoolgebouw geen gelegenheid was een bergruimte voor dit materiaal te maken, de normale eischen niet te boven ging.

Het Koninklijk besluit van 23 Februari 1931, n°. 8, had betrekking op den aanbouw van een gymnastieklokaal aan een bijzondere school te Nijega. De overwegingen van dit Koninklijk besluit, voorzoover hier van belang, luiden:

dat art. 5 der Lager-onderwijswet 1920 aan de door het Gemeentebestuur beoogde regeling, waarbij de Gemeente de vervoerkosten betaalt, niet in den weg staat, aangezien deze betaling niet kan worden aangemerkt als eene geldelijke *bijdrage* of andere *ondersteuning*, welke art. 5, 3e lid der Lager-onderwijswet 1920 verbiedt aan de bijzondere scholen toe te kennen en waaronder blijkens de geschiedenis van deze wetsbepaling zijn te verstaan uitkeeringen uit de gemeentekas van gelden, waardoor het bijzonder onderwijs boven het openbaar onderwijs zou worden bevoordeeld;
dat van zoodanige bevoordeeling in dit geval geen sprake is;
dat de bedoelde betaling derhalve niet in strijd is met de wet;
dat het bijbouwen van een gymnastieklokaal aan de onderhavige school voor gewoon lager onderwijs te Nijega, welke ongeveer 60 leerlingen telt, moet geacht worden, de normale eischen, aan het geven van gewoon lager onderwijs te stellen, te boven te gaan;
dat immers blijkens de stukken gedurende het geheele jaar op daarvoor geschikte tijden gebruik kan worden gemaakt van het gymnastieklokaal te Oudega;
dat de hiertegen door het schoolbestuur aangevoerde bezwaren onjuist zijn;
dat immers dit gymnastieklokaal behoorlijk zal worden ingericht;
dat de leerlingen gedurende de wintermaanden heen en terug van school tot school per autobus zullen worden vervoerd, waarmede het afstandsbezwaar voor deze maanden vervalt;
dat in de zomermaanden de afstand van 2,6 K.M. Ons niet overwegend bezwaarlijk voorkomt, terwijl bovendien in deze maanden het vak lichamelijke oefening zeer wel kan worden gegeven op de bij de school te Nijega behoorende groote speelplaats;
dat mitsdien Gedeputeerde Staten terecht het beroep tegen het afwijzend raadsbesluit ongegrond hebben verklaard.

Beslist werd dus, dat de gevraagde medewerking terecht door den Gemeenteraad was geweigerd.

De vraag of het vervangen van kachelverwarming door centrale verwarming behoort tot de normale eischen, aan een schoolgebouw te stellen, dient voor elk geval afzonderlijk te worden beoordeeld.

Ontkennend werd zij beantwoord bij Koninklijk besluit van 20 Maart 1931, n°. 15, waarvan de overwegingen luiden:

> dat op grond van het nader ambtsbericht van den Bouwkundig-Inspecteur van het Lager Onderwijs, ingewonnen naar aanleiding van een schrijven van de Afdeeling van den Raad van State, voor de Geschillen van Bestuur, moet worden aangenomen, dat de aanleg van centrale verwarming in de bovengenoemde, slechts vier leslokalen bevattende school, niet economisch is te achten, en een belangrijk hooger bedrag voor rente en afschrijving zou noodig maken dan bij de toepassing van verwarming met vulkachels;
> dat voorts de bediening van vulkachels slechts geringe uitgaven vereischt, terwijl het stoken van eene centrale verwarming en vooral het aanhouden van de installatie des Zondags en 's nachts bij strenge koude zorg en toezicht vereischt, waarvoor afzonderlijke bezoldigde bediening zou noodig zijn;
> dat weliswaar het brandstoffenverbruik bij centrale verwarming geringer is dan bij kachelverwarming, doch dat naar het oordeel van den Bouwkundig-Inspecteur, met wiens gevoelen wij Ons vereenigen, het verschil te klein is, dan dat daaraan ten deze gewicht zou kunnen worden gehecht;
> dat onder deze omstandigheden het aanleggen van centrale verwarming in de bovenbedoelde school geacht moet worden de normale eischen, aan het geven van lager onderwijs te stellen, te overschrijden, en Gedeputeerde Staten mitsdien terecht het raadsbesluit, houdende afwijzende beschikking op de aanvrage, hebben gehandhaafd.

Ook voor de inrichting van een speelplaats kan de medewerking der gemeente, overeenkomstig art. 72 der wet, worden ingeroepen. Bij Koninklijk besluit van 20 October 1931, n°. 64, werd uitgesproken, dat daartoe niet noodig is, dat het terrein zal worden gebruikt voor het onderwijs in lichamelijke oefening. In het onderhavige geval was de voorziening met weinig kosten mogelijk.

Bij Koninklijk besluit van 9 September 1931, n°. 26, werd uitgesproken, dat de gemeente verplicht was medewerking te verleenen voor den aanleg in de betegeling van een toegangsweg van den openbaren weg naar en ten behoeve van een bijzondere lagere school.

C. AANSCHAFFING VAN SCHOOLMEUBELEN.

Eenige beroepen sproten voort uit aanvragen van schoolbesturen aan den gemeenteraad tot het verleenen van medewerking bij het aanschaffen van „nieuwe schoolmeubelen, de leer- en hulpmiddelen daaronder begrepen".

Gronden tot weigering.

In eenige dezer gevallen was geschil ontstaan over de toepasselijkheid van art. 72 der Lager-onderwijswet 1920, in verband met het feit, dat de aanschaffing, waarvoor de medewerking der gemeente werd ingeroepen, het karakter zou dragen van een exploitatieuitgave, welke volgens den

Gemeenteraad uit de vergoeding krachtens art. 101, 2de lid der wet voor exploitatiekosten bestreden zou moeten worden en waarvoor de gelden niet krachtens art. 72 zouden kunnen worden aangevraagd.
In overeenstemming met de vroegere jurisprudentie overwoog de Kroon, dat indien een aanvrage van schoolmeubelen of leermiddelen de normale eischen niet te boven gaat en mitsdien steun vindt in de wet, daaraan niet afdoet of met de aanschaffing wordt beoogd vernieuwing van aanwezige doch onbruikbaar geworden schoolmeubelen en leermiddelen. Aldus betreffende de aanschaffing van een nieuwe provinciekaart van Nederland en een stel nieuwe leesboekjes het Koninklijk besluit van 28 Augustus 1931, n°. 21. In een ander geval, de aanschaffing van een nieuwe kachel en vijf kolenemmers betreffende, werd bij Koninklijk besluit van 20 Maart 1931, n°. 14, in denzelfden zin beslist.

De verplichting van de gemeente tot het verleenen van medewerking bestaat ook wanneer de aanschaffing van de verlangde schoolmeubelen of leermiddelen reeds vóór de indiening der aanvrage heeft plaats gevonden. Dit blijkt uit het Koninklijk besluit van 21 Mei 1931, n°. 37, waarvan hier de overwegingen volgen:

> dat art. 72 der Lager-onderwijswet 1920 voor schoolbesturen den weg opent, om medewerking van den gemeenteraad te vragen voor de aanschaffing van leermiddelen, ook al heeft de aanschaffing reeds vóór de indiening plaats gehad;
> dat deze weg niet wordt afgesneden door de omstandigheid, dat het schoolbestuur aanvankelijk de kosten van aanschaffing heeft willen kwijten uit de vergoeding, bedoeld in art. 101 der wet, nu blijkens de overgelegde stukken deze vergoeding daarvoor niet toereikend was en deze kosten daaruit dan ook niet zijn bestreden;
> dat blijkens nader op verzoek van de Afdeeling van den Raad van State voor de Geschillen van Bestuur ingewonnen advies van den Inspecteur van het Lager-onderwijs de aanschaffingen, waarvoor de medewerking is gevraagd, in het belang van het onderwijs noodig of wenschelijk waren, zoodat zij niet de normale eischen, aan het geven van lager onderwijs te stellen, te boven gaan;
> dat onder deze omstandigheden de medewerking slechts had mogen worden geweigerd, als niet aan de in art. 73 omschreven vereischten ware voldaan, waarvan in het onderhavige geval geen sprake is;
> dat mitsdien Gedeputeerde Staten ten onrechte het afwijzend raadsbesluit hebben gehandhaafd.

Normale eischen.

Een aantal besluiten ontleent ook hier hun meer algemeene beteekenis aan de beslissing, daarin vervat, omtrent de vraag of de aankoop van bepaalde leer- en hulpmiddelen, voor welker aanschaffing de medewerking van den gemeenteraad was ingeroepen, de normale eischen aan het geven van lager onderwijs te stellen, te boven ging.
Deze vraag werd bevestigend beantwoord bij Koninklijk besluit van 1 Mei 1931, n°. 32, toen de medewerking van den gemeenteraad was

aangevraagd voor de aanschaffing van een nieuwe kachel, terwijl de oude kachel nog te herstellen was.
Bij de uitspraken der Kroon, waarvan hierna melding wordt gemaakt, werd overschrijding van de normale eischen niet aanwezig geacht.
Bij Koninklijk besluit van 30 Januari 1931, n°. 54, werd uitgesproken,

> dat de wensch, dat in het gebouw der bijzondere school eene kamer als ontvangkamer van het schoolhoofd en vergaderlokaal voor het overige personeel en voor het schoolbestuur aanwezig zij, in dit geval geenszins uitgaat boven de normale eischen, aan het geven van lager onderwijs te stellen;
> dat de Raad gehouden is, aan het schoolbestuur te vergoeden de kosten van aankoop van zooveel stoelen, als noodig moet worden geacht om deze zoogenaamde Bestuurskamer aan hare bestemming te kunnen doen beantwoorden;
> dat in verband hiermede de Raad gehouden is de kosten van aankoop van acht stoelen te vergoeden.

Een schoolbestuur te Amsterdam vroeg de benoodigde gelden voor de aanschaffing van een nieuwen druk van de in gebruik zijnde rekenmethode.
De Kroon overwoog dienaangaande bij Koninklijk besluit van 2 Februari 1931, n°. 27:

> dat op grond van het ambtsbericht van den Hoofdinspecteur van het Lager onderwijs in de 4de Hoofdinspectie moet worden aangenomen, dat aan het gebruik aan deze school van den 15den druk der Rekenmethode „Bouman en Van Zelm" ernstige bezwaren waren verbonden en dat aanschaffing van een nieuwen druk, welke vele en belangrijke wijzigingen bevat, in het belang van het onderwijs moet worden geacht;
> dat onder deze omstandigheden de door het schoolbestuur gedane aanvrage niet gezegd kan worden de normale eischen, aan het geven van lager onderwijs te stellen, te boven te gaan;
> dat derhalve, nu aan de in art. 73 der Lager-onderwijswet 1920 gestelde vereischten is voldaan, de medewerking door den Raad behoort te worden verleend.

In denzelfden zin werd beslist bij Koninklijk besluit van 16 Februari 1931, n°. 12, terzake van de aanschaffing van 25 nieuwe schoolbanken ter vervanging van oude banken, die niet voldeden aan de eischen, gesteld in art. 17 van het Koninklijk besluit van 15 Februari 1924, *Staatsblad* n°. 48.

Door een schoolbestuur te Treebeek was de medewerking van den Raad ingeroepen voor de aanschaffing van 2 trapnaaimachines ten behoeve van het 7de leerjaar.
De Kroon overwoog dienaangaande bij Koninklijk besluit van 19 Maart 1931, n°. 18 het volgende:

> dat het voor de vrouwelijke leerlingen van belang is om in de hoogste klasse van de school voor gewoon lager onderwijs het gebruik van eene naaimachine te leeren, daar de kennis en vaardigheid, om met zoodanige

machine om te gaan, in de practijk van het dagelijksche leven voor haar van veel nut kan zijn;
dat, al moge, aangezien de meeste leerlingen in het latere leven eer een handnaaimachine dan een veel duurdere trapnaaimachine zullen gebruiken, de aanschaffing van de laatstgenoemde machine als leermiddel geacht worden de normale eischen, aan het geven van gewoon lager onderwijs te stellen, te boven te gaan, zulks toch niet het geval is met de aanschaffing van een handnaaimachine, waarmede, naar de vertegenwoordiger van het schoolbestuur ter openbare vergadering van de Afdeeling van den Raad van State, voor de Geschillen van Bestuur, verklaard heeft, het Schoolbestuur eveneens genoegen neemt;
dat uit deze verklaring mag worden afgeleid, dat de bedoeling der aanvrage was de medewerking te verkrijgen voor de aanschaffing van 2 naaimachines en de uitdrukking trapnaaimachines alleen bedoelde uitdrukking te geven aan de voorkeur van het schoolbestuur.

Beslist werd, dat de Raad de medewerking zou moeten verleenen voor de aanschaffing van 2 handnaaimachines.

Het Koninklijk besluit van 27 Juli 1931, n°. 120, heeft betrekking op de inrichting van een schoolbibliotheek ten behoeve van de hoogste leerjaren van een bijzondere school voor gewoon lager onderwijs in de gemeente Heerlen. De overwegingen van dit besluit luiden:

dat art. 72 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dit artikel is gewijzigd bij de Wet van 16 Februari 1923, *Staatsblad* n°. 38, aan het bestuur eener rechtspersoonlijkheid bezittende instelling of vereeniging het recht toekent aan den gemeenteraad gelden aan te vragen, benoodigd voor de aanschaffing van nieuwe schoolmeubelen, de leer- en hulpmiddelen daaronder begrepen;
dat onder het algemeen begrip leer- en hulpmiddelen, in deze wetsbepaling genoemd, mede kunnen worden begrepen schoolbibliotheken;
dat het tegendeel niet kan worden afgeleid uit de omstandigheid, dat in art. 55 onder *h* de schoolbibliotheken afzonderlijk worden genoemd naast de schoolboeken, leermiddelen en schoolbehoeften onder *f*, aangezien noch het onderlinge verband van deze artikelen noch de geschiedenis van het tot stand komen van art. 72 nopen tot eene enge uitlegging van het algemeene begrip leer- en hulpmiddelen;
dat de aanschaffing van eene schoolbibliotheek aan de onderhavige school ook niet kan worden geacht de normale eischen, aan het geven van lager onderwijs te stellen, te buiten te gaan, terwijl bij het overleg, bedoeld in art. 77, lid 6, der wet kan worden gewaakt, dat te vele of te dure boeken worden aangeschaft;
dat, nu aan de in art. 73 omschreven vereischten was voldaan, de gevraagde medewerking ten onrecht is geweigerd;

zoodat ook in dit geval de gevraagde medewerking moest worden verleend.

MINIMUM AANTAL LEERLINGEN BIJZONDERE SCHOOL. ARTIKEL 73.

Verlaging.

Ingevolge art. 73, 2de lid, der wet is de Kroon bevoegd om, den Onderwijsraad gehoord, op een daartoe strekkend verzoek van een belang-

hebbend schoolbestuur voor een gemeente of voor een gedeelte van een gemeente met minder dan 25 000 ingezetenen het voor de medewerking der gemeente bij de stichting van een school voor gewoon lager onderwijs vereischte getal leerlingen lager te stellen dan 40, doch niet lager dan 25. Ditzelfde kan — ongeacht het getal ingezetenen der gemeente — geschieden op verzoek van het bestuur eener school, waarvoor krachtens art. 90, 6de lid, der wet ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs vergunning is verleend om af te wijken van de wettelijke voorschriften betreffende het leerplan.
In het verslagjaar werd deze bepaling 3 maal toegepast.
Bij Koninklijk besluit van 12 September 1931, n°. 44, werd ten behoeve van de door de Vereeniging „Eene school met den Bijbel" te Vierhouten, gemeente Ermelo, aldaar te stichten bijzondere school voor gewoon lager onderwijs, het aantal leerlingen, vereischt ingevolge art. 73, 1ste lid, onder *a*, der wet, op 30 gesteld.
Bij Koninklijk besluit van 1 October 1931, n°. 69, werd ten behoeve van de door den Kerkeraad der Nederlandsch Hervormde kerk te Gendt aldaar te stichten bijzondere school voor gewoon lager onderwijs het aantal leerlingen, vereischt ingevolge art. 73, 1ste lid, onder *a*, der wet, op 25 gesteld.
Bij Koninklijk besluit van 5 November 1931, n°. 30, eindelijk werd ten behoeve van de door de Vereeniging tot oprichting en instandhouding van eene protestantsche school in de gemeente Grevenbicht, gevestigd te Grevenbicht, aldaar te stichten bijzondere school voor gewoon lager onderwijs het aantal leerlingen, vereischt ingevolge art. 73, 1ste lid, onder *a*, der wet, op 30 gesteld.

DE STICHTINGSKOSTEN. ARTIKEL 74

De stichtingskosten welke krachtens art. 72 en vlg. door de gemeente worden vergoed omvatten, ingevolge art. 74, 1ste lid, der wet, o.m. de kosten van het verkrijgen van den grond door de gemeente of, wanneer grond wordt gebruikt, die eigendom der gemeente of van de instelling of vereeniging was, voordat tot den bouw werd besloten, de geschatte waarde daarvan.

„*Voor dat tot den bouw werd besloten*".

Bij Koninklijk besluit van 30 December 1931, n°. 20 gaf de Kroon de volgende uitlegging van de woorden „voordat tot den bouw werd besloten":

> dat ingevolge art. 74, 1ste lid, onder *a*, der Lager-onderwijswet 1920 de stichtingskosten, bedoeld in het 1ste en 2de lid van art. 73, omvatten de kosten ter verkrijging van den grond, of, wanneer grond wordt gebruikt, die eigendom der gemeente of van de instelling of vereeniging is, voordat tot den bouw werd besloten, de geschatte waarde daarvan;
> dat voorts het 2de lid van art. 74 in aansluiting aan het 1ste lid bepaalt, dat, indien grond wordt gebruikt, die eigendom der instelling of vereeniging is,

voordat tot den bouw werd besloten, de waarde van dien grond wordt geschat en die waarde kan strekken ter voldoening van de waarborgsom;
dat op grond van het onderlinge verband moet worden aangenomen, dat de woorden „voordat tot den bouw werd besloten" in het 2de lid dezelfde beteekenis hebben als in het 1ste lid;
dat blijkens de geschiedenis van het tot stand komen der wet in het 1ste lid aanvankelijk slechts dan de geschatte waarde van den grond tot de stichtingskosten werd gerekend, wanneer de grond werd gebruikt, die eigendom der gemeente is, voordat tot den bouw werd besloten;
dat hier de woorden „voordat tot den bouw werd besloten" bezwaarlijk anders kunnen worden uitgelegd dan dat hiermede wordt bedoeld het besluit, dat door den gemeenteraad, eventueel in beroep door Gedeputeerde Staten of door Ons, wordt genomen op de ingevolge art. 72 der Lageronderwijswet 1920 door het schoolbestuur gedane aanvrage om medewerking voor schoolstichting;
dat aan de gelijkluidende woorden in het 2de lid van art. 74 dezelfde beteekenis behoort te worden toegekend.

DE WEIGERING VAN DE MEDEWERKING. ARTIKEL 75.

Een met redenen omkleed besluit.

Volgens art. 75, 2de lid der wet geschiedt de weigering van de medewerking krachtens art. 72 der wet bij een met redenen omkleed besluit.
Op deze bepaling werd van de zijde van het schoolbestuur een beroep gedaan in een geschil, dat bij Koninklijk besluit van 27 Juni 1931, n°. 147, werd beslist. Burgemeester en Wethouders hadden aan den Gemeenteraad voorgesteld om op een aanvrage voor medewerking tot schoolstichting, gunstig te beslissen. De Raad had deze voorstellen verworpen, zonder dat eenig met redenen omkleed besluit tot weigering van de medewerking zou zijn genomen. De Kroon overwoog:

dat echter na het nemen van deze beslissingen dienovereenkomstige besluiten — tijdig — zijn opgemaakt, inhoudende de redenen, welke tot die beslissingen hebben geleid;
dat mitsdien moet worden aangenomen, dat de weigering der gevraagde medewerking tijdig is geschied bij met redenen omkleede besluiten.

DE UITVOERING VAN HET RAADSBESLUIT. ARTIKEL 77.

Aanbod bestaand gebouw.

Ter voldoening aan de aanvrage om medewerking krachtens art. 72 der wet kan de gemeenteraad, ingevolge art. 77, 2de lid, een bestaand gebouw, geheel of ten deele, al of niet verbouwd, als schoolgebouw beschikbaar stellen. Heeft de inspecteur verklaard, dat daartegen naar zijn oordeel geen bezwaar bestaat en weigert het schoolbestuur dat gebouw te aanvaarden dan roept de gemeenteraad of het schoolbestuur de beslissing in van den Minister. Deze beslist dan, den inspecteur, den bouwkundig-inspecteur en den Onderwijsraad gehoord.

Bij Koninklijk besluit van 20 Januari 1931, n°. 11, werd uitgesproken, dat het gebouw, waarvan in deze bepaling sprake is uiteraard een gebouw moet zijn, waarover de gemeente de beschikking heeft, althans kan krijgen. Daaraan wordt niet voldaan, wanneer besloten wordt medewerking te verleenen tot verbouw en opknapping van het bestaande gebouw van het schoolbestuur.

Bij Ministerieele beschikking van 7 December 1931, n°. 15236, afdeeling L. O. F., werd overeenkomstig art. 77, 2de lid, beslist in een geschil, gerezen tusschen het Gemeentebestuur van Dordrecht en een schoolbestuur aldaar. De overwegingen van dit besluit luiden:

> dat het schoolbestuur blijkens zijne overeenkomstig art. 72 der wet ingediende aanvrage zich voorgenomen heeft eene bijzondere school voor gewoon lager onderwijs te stichten op in eigendom aan de gemeente toebehoorenden grond, gelegen Oost- en Noordwaarts van den Krommedijk;
> dat op grond van de stukken moet worden aangenomen, dat in deze zich sterk uitbreidende stadswijk, waar volgens de notulen van de raadsvergadering van 5 Augustus 1931 vele nieuwe woningen in aanbouw zijn en nog zullen worden gesticht, inderdaad aan een dergelijke school behoefte bestaat, hetgeen de overgelegde verklaring, bedoeld in art. 73, 1ste lid, onder *a*, der wet, en bevattende de handteekening van ouders van 88 kinderen, welke zoo goed als allen in deze omgeving wonen, voldoende aantoont;
> dat in verband hiermede het aanbod van den raad tot beschikbaarstelling van schoolruimte in de binnenstad voor het schoolbestuur niet aannemelijk kan worden geacht, en dit te minder, omdat het schoolgebouw aan het Kasperspad ongeveer 300 m verwijderd is van de bijzondere school der Vereeniging aan den Ferdinand Bolsingel 98 en zelfs grenst aan de tweede bijzondere school dier vereeniging aan den Vrieseweg;
> dat zoodoende de schoolvereeniging drie scholen voor gewoon lager onderwijs zou in stand houden, welke slechts enkele minuten van elkander liggen, hetgeen aan een normalen groei van de schoolbevolking niet zou ten goede komen.

Beslist werd, dat het schoolbestuur terecht geweigerd had de bij raadsbesluit beschikbaar gestelde lokalen der bestaande openbare school aan het Kasperspad als schoolgebouw te aanvaarden.

Bezwaren van Burgemeester en Wethouders tegen de bouwplannen.

Indien het Gemeentebestuur tegen het bestek, de keuze van het terrein of de voorgenomen eerste inrichting eener te stichten bijzondere school bezwaar hebben of de raming van kosten te hoog achten en dit bezwaar niet door overleg kan worden opgeheven, roept het overeenkomstig art. 77, 6de lid, der wet, de beslissing van den Minister in.
Krachtens deze wetsbepaling werden in het verslagjaar drie beslissingen genomen.
Hieronder worden de overwegingen van elk dezer besluiten aangehaald.

Ministerieele beschikking van 22 October 1931, n°. 13647, afdeeling L. O. F.:

dat Burgemeester en Wethouders tegen het ingediend verbouwingsplan het bezwaar hebben, dat de school volgens dit plan vier leslokalen, elk bestemd voor 48 leerlingen, zal bevatten, terwijl h.i. met drie lokalen kan worden volstaan;
Overwegende te dien aanzien, dat vermits het gemiddeld getal leerlingen der school in het jaar 1930 slechts 88 en het getal leerlingen op 16 September 1931 slechts 92 bedroeg, terwijl voorts niet blijkt, dat binnen afzienbaren tijd een aanzienlijke stijging van dit laatste getal te verwachten is, de stichting van een vierde leslokaal geacht kan worden niet te blijven binnen de normale eischen, aan het geven van lager onderwijs te stellen.

In dit geval werd het bezwaar van het Gemeentebestuur gegrond verklaard.

Ministerieele beschikking van 21 November 1931, n°. 14974, afdeeling L. O. F.:

dat het schoolbestuur overeenkomstig art. 72 der Lager-onderwijswet 1920 aan den Raad heeft verzocht de benoodigde gelden te verstrekken, o.m. voor het doen bestraten van de speelplaats der Prinses Julianaschool met basaltinetegels;
dat de Raad bij besluit van 24 April 1930 zijn medewerking verleende om die speelplaats te doen bestraten, maar de beslissing over de wijze van bestrating overliet aan het overleg tusschen Burgemeester en Wethouders en het schoolbestuur;
dat naar de meening van Burgemeester en Wethouders bij een op 13 October 1930 tusschen den voorzitter van hun College en het schoolbestuur gehouden bespreking, dit bestuur zich bereid verklaard heeft, een derde van de totaalkosten van een bestrating met basaltinetegels voor zijn rekening te nemen;
dat evenwel uit de stukken niet is komen vast te staan, dat deze overeenkomst inderdaad tusschen gemeente- en schoolbestuur is tot stand gekomen.

Verklaard werd, dat Burgemeester en Wethouders ten onrechte uit dien hoofde het aangevraagde bedrag wenschten te verminderen.

Ministerieele beschikking van 28 November 1931, n°. 15119[1], afdeeling L. O. F.:

dat het schoolbestuur voor den bouw van de school een terrein heeft bestemd, gelegen op den hoek van de Keizerstraat en de Gasthuisstraat, te IJzendoorn;
dat Burgemeester en Wethouders tegen de keuze van dit terrein bezwaren hebben ingebracht o.m. verband houdende:

a. met het feit, dat h.i. schoolbouw ter plaatse het uitzicht voor het verkeer zou belemmeren;

b. met de ligging van het terrein eenerzijds aan een drukken en daardoor voor de schooljeugd gevaarlijken verkeersweg, anderzijds in de nabijheid van de bestaande openbare school, hetgeen h.i. tot ongewenschte toestanden aanleiding kan geven;

dat deze bezwaren niet van dien aard zijn, dat daardoor het terrein voor het beoogde doel ongeschikt moet worden geacht;
dat Burgemeester en Wethouders echter ook wijzen op de lage ligging van het terrein, tengevolge waarvan in verband met de vereischte ophooging de bouw van de school aldaar h.i. zeer kostbaar zou zijn;
dat dit bezwaar inderdaad beteekenis heeft, te meer omdat Burgemeester en Wethouders inmiddels een ander terrein hebben aangewezen, n.l. aan de Pottemschestraat, op den hoek van den Lappenafgang, dat, wat ligging en oppervlakte betreft, blijkens de stukken even bruikbaar is als het door het schoolbestuur bedoeld terrein en dat bovendien terstond, zonder dat ophooging noodig is, voor bouwterrein kan worden benut;
dat in verband hiermede het door Burgemeester en Wethouders aangewezen terrein de voorkeur verdient.

Beslist werd dat de school zou worden gesticht op laatstbedoeld terrein.

DE BESCHIKBAARSTELLING DER GELDEN. ARTIKEL 80.

Nadat de waarborgsom door het schoolbestuur is gestort, stellen Burgemeester en Wethouders de aangevraagde gelden beschikbaar.

Proceskosten.

Deze bepaling leidde tot een geschil tusschen Burgemeester en Wethouders van Leiden en het bestuur der Vereeniging tot oprichting en instandhouding van scholen voor lager en uitgebreid lager onderwijs op Gereformeerden grondslag aldaar terzake van een op de volgens artikel 81 ingediende rekening en verantwoording van de kosten eener verbetering van de speelplaats van de bijzondere school aan de Stadhouderslaan aldaar voorkomende post wegens betaalde proceskosten.
De bijzonderheden van het geval waren als volgt.

Burgemeester en Wethouders van Leiden hadden bij besluit van 11 December 1930 geweigerd om voor gemeenterekening te nemen een bedrag aan honorarium met verschotten aan den rechtsgeleerden raadsman van het voornoemde schoolbestuur ad f 315,—, zoomede een bijdrage in de proceskosten van Jac. Wilbrink te Leiden, die zich had te verweren tegen een eisch van de Naamlooze Vennootschap Handelsmaatschappij voor Wegenmateriaal en Natuursteen te Rotterdam ad f 135,50, welke bedragen van in totaal f 450,50 de raming der kosten wegens verandering van inrichting der speelplaats van de van het Schoolbestuur uitgaande bijzondere lagere school aan de Stadhouderslaan aldaar met f 448,50 overschreden.
Het schoolbestuur kwam bij Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland in beroep. Dit College bepaalde bij besluit van 22 Juni 1931, met vernietiging van het bestreden besluit, dat de aangevraagde gelden wegens honorarium met verschotten en een bijdrage in proceskosten ad f 448,50 in totaal moesten worden beschikbaar gesteld.
Gedeputeerde Staten overwogen daarbij, dat het schoolbestuur van ver-

schillende zijden bij deurwaardersexploit beslag zag gelegd op door dit bestuur verschuldigde gelden wegens een plaats gehad hebbende verandering van inrichting eener speelplaats van een zijner lagere scholen; dat het bestuur voorts van verschillende zijden werd gedagvaard tot betaling dier verschuldigde gelden; dat het alzoo verklaarbaar was te achten, dat het schoolbestuur zich van rechtskundige hulp voorzag om te bepalen aan wie het rechtens de bedoelde gelden diende te betalen; dat het bestuur voorts had gemeend het advies van den rechtsgeleerden raadsman, hetwelk op goede gronden scheen te steunen en met name van voorzichtigheid getuigde, te kunnen opvolgen; dat het schoolbestuur terecht van oordeel was, dat het tot betaling der aan het inwinnen en volgen van dit advies verbonden kosten, welke trouwens redelijk kunnen worden geacht, gehouden was; dat deze uitgaaf, welke het schoolbestuur, zooals uit het vorenstaande blijkt, had gemeend te moeten maken om tot betaling te geraken der op de bedoelde verandering van inrichting gevallen kosten, uiteraard verband hield met deze verandering van inrichting in den zin van art. 72 der wet; dat dit verband van dien aard was, dat de bedoelde uitgaaf geacht kon worden te behooren tot de kosten als bedoeld in art. 82, juncto 81, 1ste lid, der wet en mitsdien ook tot die bedoeld in het 3de lid van gemeld wetsartikel; dat, nu de gemeente haar medewerking tot de hierbedoelde verandering van inrichting had toegezegd, de in het geding zijnde kosten de raming als bedoeld in art. 82, juncto art. 77, 5de lid, der wet te boven gingen en afwijking van bestek en beschrijving in den zin van art. 82 juncto art. 81, 2de lid, der wet zich niet voordeed, de gemeente ingevolge het bepaalde in art. 82, juncto het 3de lid van art. 81, het in deze wetsbepaling bedoeld verschil, zijnde het door het schoolbestuur gevraagde bedrag van f 448,50 behoorde te verschaffen; dat Burgemeester en Wethouders derhalve, overeenkomstig het bepaalde in art. 82, juncto art. 80 1ste lid, der wet deze door het schoolbestuur aangevraagde gelden hadden behooren beschikbaar te stellen; dat, nu dit College daartoe niet bereid was, hier een geschil aanwezig is in den zin van het 4de lid van laatstgemeld wetsartikel en dat mitsdien hun College bevoegd was ten deze in beroep een beslissing te geven en — gezien de hiervoren geschetste omstandigheden — het schoolbestuur in het gelijk te stellen.

Van dit besluit kwamen Burgemeester en Wethouders van Leiden bij de Kroon in beroep, in hoofdzaak aanvoerende, dat huns inziens het advies niet op goede gronden steunde en niet van voorzichtigheid getuigde, te minder, omdat de advocaat het bestuur niet in overweging had gegeven met hun College overleg te plegen en dat uit geen wetsartikel volgt, dat de gemeente de kosten van het voeren van een rechtsgeding aan een schoolbestuur moet vergoeden.

De Kroon overwoog bij Koninklijk besluit van 2 December 1931, n°. 16, voorzoover hier van belang:

> dat het proces en de daaruit voortvloeiende kosten het gevolg zijn gegeweest van de omstandigheid, dat het schoolbestuur de vordering, welke

de aannemer C. Kruyff op de schoolvereeniging had en welke deze eerst had gecedeerd aan J. Wilbrink en daarna aan de Naamlooze Vennootschap Wegenmateriaal, heeft voldaan aan J. Wilbrink;
dat volgens de duidelijke bepaling van art. 668, 2de lid, van het Burgerlijk Wetboek, de overdracht van eene schuldvordering ten aanzien van den schuldenaar geen gevolg heeft dan van het oogenblik, dat dezelve aan hem is beteekend geworden of dat hij de overdracht schriftelijk heeft aangenomen of erkend;
dat in het onderhavige geval de overdracht aan Wilbrink niet was beteekend aan en evenmin schriftelijk aangenomen of erkend was door het schoolbestuur, terwijl de overdracht aan de Naamlooze Vennootschap Wegenmateriaal wél was beteekend aan het schoolbestuur;
dat mitsdien de betaling door het schoolbestuur aan Wilbrink niet voorzichtig was en onder deze omstandigheden de kosten van het daaruit voortvloeiende proces redelijkerwijze niet gebracht kunnen worden onder de kosten van de verbetering van de speelplaats van de bijzondere school aan de Stadhouderslaan te Leiden, welke voor vergoeding door de gemeente in aanmerking komen;
dat mitsdien Gedeputeerde Staten ten onrechte hebben bepaald, dat gelden voor de kosten wegens honorarium met verschotten en een bijdrage in proceskosten alsnog moeten worden beschikbaar gesteld;

en verklaarde met vernietiging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland het beroep van het schoolbestuur tegen het besluit van Burgemeester en Wethouders van Leiden van 11 December 1930 ongegrond.

SCHATTING WAARDE VAN DEN GROND. ARTIKEL 85.

Indien bij de stichting eener bijzondere school met medewerking der gemeente grond wordt gebruikt, die eigendom der instelling of vereeniging is, voordat tot den bouw wordt besloten, wordt de waarde van dien grond, welke geheel of ten deele kan strekken ter voldoening van de waarborgsom, door drie deskundigen bepaald (art. 74, 2de lid). Tegen de beslissing van de commissie van schatters, kunnen het gemeentebestuur en het schoolbestuur bij Gedeputeerde Staten in beroep komen (art. 85, 3de lid). Van de beslissing van dit college staat dan verder, ingevolge art. 17, beroep op de Kroon open.
In een viertal geschillen, waarin van dit beroepsrecht gebruik werd gemaakt, werd in het verslagjaar door de Kroon beslist, nl. bij Koninklijke besluiten van 20 April 1931, n°. 14, 10 Augustus 1931, n°. 13, 17 September 1931, n°. 12 en 24 December 1931, n°. 46. Deze beslissingen vragen op de eerstgenoemde na te dezer plaatse geen nadere vermelding.

Gemeentebestuur.

In het geval, dat bij Koninklijk besluit van 20 April 1931, n°. 14 werd beslist, hadden Burgemeester en Wethouders het beroep, bedoeld in het 3de lid van art. 85, ingesteld. Gedeputeerde Staten hadden daartegen geen bezwaar gemaakt doch van de zijde van het appelleerend schoolbestuur werd ter openbare vergadering van de afdeeling van den Raad van

State, voor de Geschillen van Bestuur, waarin over deze zaak verslag is uitgebracht, betoogd, dat Gedeputeerde Staten Burgemeester en Wethouders in hun beroep niet-ontvankelijk hadden behooren te verklaren, omdat in het 3de lid van art. 85 der Lager-onderwijswet 1920 onder gemeentebestuur de gemeenteraad moet worden verstaan, aangezien daarbij een facultatieve bevoegdheid tot het komen in beroep wordt toegekend, welke bevoegdheid den gemeenteraad toekomt, in tegenstelling met het 1ste lid van dit artikel, waarin het gemeentebestuur wordt verplicht tot uitvoering van de wet, in welk laatste geval onder gemeentebestuur Burgemeester en Wethouders moeten worden verstaan.
De Kroon wees dit beroep van de hand, overwegende:

> dat, nu in het 1ste lid van art. 85, naar ook van de zijde van het schoolbestuur wordt toegegeven, onder gemeentebestuur moeten worden verstaan Burgemeester en Wethouders, op grond van het onderlinge verband ook in het 3de lid van dit artikel onder gemeentebestuur moeten worden verstaan Burgemeester en Wethouders.

LEERPLAN. ARTIKEL 90.

In art. 90, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 stelt de wet zekere eischen, waaraan het leerplan eener gesubsidieerde bijzondere lagere school moet voldoen. Indien een inspecteur van het lager onderwijs van oordeel is, dat het leerplan van zulk een school aan deze eischen niet voldoet en het schoolbestuur weigert het te wijzigen, kan hij ingevolge het 2de lid van voornoemd artikel den Onderwijsraad verzoeken dit uit te maken. In het verslagjaar nam de Onderwijsraad een aantal beslissingen op overeenkomstig dit artikel tot hem gerichte aanvragen.

Nederlandsche taal.

In het leerplan van een bijzondere school voor g.l.o. te Vianen werd aan de omschrijving van de leerstof voor Nederlandsch toegevoegd: „zonder buigingsuitgangen".
Nadat een inspecteur van het lager onderwijs hiertegen bezwaar had gemaakt berichtte de afdeeling van den Onderwijsraad voor het algemeen vormend lager onderwijs bij schrijven van 22 October 1931, n°. 11275, dat zij dit bezwaar gegrond achtte. Zij voegde daaraan toe:

> zij stelt zich ook nu nog op het standpunt, dat onder de gegeven omstandigheden in het algemeen eenig onderwijs in de buigingsuitgangen, zij het alleen in het *zesde* en de *hoogere leerjaren*, niet mag ontbreken, zal het onderwijs in het Nederlandsch ten volle aan zijn doel beantwoorden.
> Mitsdien beslist de Afdeeling, dat het haar, ingevolge het 2de lid van art. 90 der Lager-onderwijswet 1920 overgelegde leerplan der Ned. Herv. school te Vianen, zoolang daarin in de omschrijving van de leerstof voor het Nederlandsch de toevoeging voorkomt: *zonder buigingsuitgangen*, niet voldoet aan de wettelijke vereischten, en keurt dit leerplan af.

Bij missive van 2 November 1931, afdeeling L. O. A., n°. 7611 I, bracht

de Minister deze beslissing ter kennis van de inspecteurs onder toevoeging van het navolgende:

> Ik heb de eer deze beslissing te Uwer kennis te brengen, met verzoek daarmede bij de beoordeeling van leerplannen van openbare en van bijzondere lagere scholen rekening te willen houden.
> Wanneer dus het ontwerp van een leerplan of het ontwerp van een wijziging van een leerplan van een openbare lagere school overeenkomstig art. 25, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 aan Uw oordeel wordt onderworpen en het bevat, met betrekking tot de schrijfwijze van de Nederlandsche taal, althans voor het zesde en de hoogere leerjaren, een aanduiding, dat daarbij van de tot dusver het meest in gebruik zijnde schrijfwijze afwijkingen zullen worden gevolgd, welke verder gaan dan in mijn aanschrijving van 12 September 1930, n°. 10383 III/5126 IV, afd. V. H. M. O./ L. O. A., bij de daarvermelde examens zijn toegelaten, dan verzoek ik er bij Burgemeester en Wethouders op aan te dringen, dat het leerplan deze verdergaande afwijkingen niet zal bevatten.
> Indien Burgemeester en Wethouders te dien opzichte niet met U tot overeenstemming komen, verzoek ik U overeenkomstig art. 25, 3de lid, der wet mijn beslissing in te roepen.
> Wanneer het leerplan van een bijzondere lagere school een aanduiding omtrent zoodanige verdergaande afwijkingen, althans voor de zesde en de hoogere leerjaren, bevat, verzoek ik U art. 3., 2de en 4de lid, van het Koninklijk besluit van 4 September 1923 (*Staatsblad* n°. 432) na te leven en overeenkomstig art. 90, 2de lid, der wet de beslissing van voornoemde Afdeeling van den Onderwijsraad in te roepen.

Nuttige handwerken.

Met betrekking tot het vak nuttige handwerken voor meisjes, handhaafde de afdeeling van den Onderwijsraad haar opvatting, waaromtrent in „Het onderwijs in 1930" [1]) werd bericht.

Afwijking wettelijke bepalingen inzake het leerplan der bijzondere scholen.

In art. 90, 6de lid, der wet bezit het bijzonder onderwijs een bepaling, welke overeenstemt met die van art. 25, 5de lid, welke voor het openbaar onderwijs geldt. Zie hierboven blz. 162 vlg.
De in deze wetsbepaling bedoelde vergunning werd in 1931 vijf maal verleend.
Bij Koninklijk besluit van 5 Januari 1931, n°. 9, werd ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs *in het eerste leerjaar* van de R. K. bijzondere Meisjesschool, Scharnerweg 95, te Maastricht, uitgaande van de R.K. schoolvereeniging „St. Hubertus", aldaar, vergunning verleend, dat wordt afgeweken van het 1ste lid van art. 90 der Lager-onderwijswet, met dien verstande, dat voor zooveel het eerste leerjaar betreft, buiten toepassing blijft het voorschrift, dat het leerplan moet aanwijzen het aantal uren, dat besteed zal worden aan elk vak afzonderlijk.
Bij Koninklijk besluit van 15 Mei 1931, n°. 43, werd met intrekking van het Koninklijk besluit van 24 December 1930, n°. 62 [2]), ten behoeve

[1]) Blz. 170 en vlg.
[2]) Zie Het Onderwijs in 1930, blz. 174.

van de bijzondere school voor schipperskinderen te Sneek, uitgaande van de Vereeniging voor Christelijk schoolonderwijs, aldaar, te rekenen van 1 October 1930, en tot wederopzegging vergunning verleend:

a. dat het leerplan niet omvat de vakken, in art. 2 der wet vermeld, onder *g* en *h*;

b. dat het onderwijs minder dan zeven, doch niet minder dan drie achtereenvolgende leerjaren omvat.

Bij Koninklijk besluit van 12 Juni 1931, n°. 29, werd ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs aan de met ingang van 1 September 1931 te Voorburg te openen school voor lager onderwijs, uitgaande van de Vereeniging „Montessorischool voor voorbereidend lager en lager onderwijs Vreugd en Rust" aldaar, vergunning verleend, dat wordt afgeweken van het 1ste lid van art. 90 der Lager-onderwijswet, in zooverre dat voor deze school voor zooveel noodig buiten toepassing blijven de voorschriften, dat het leerplan moet aanwijzen het aantal uren, dat besteed zal worden aan elk vak afzonderlijk, het aantal leerjaren voor elk vak en de verdeeling der leerstof over de verschillende leerjaren.
Bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1931, n°. 22, werd wegens de bijzondere inrichting van het onderwijs aan de bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs, Reigerlaan 3, te Eindhoven, staande onder het bestuur van het Departement Eindhoven der Maatschappij tot Nut van het Algemeen, vergunning verleend, dat wordt afgeweken van art. 90, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920, in zooverre, dat voor deze scholen zoo noodig buiten toepassing blijven de voorschriften, dat het leerplan moet aanwijzen het aantal uren, dat besteed zal worden aan elk vak afzonderlijk, alsmede het aantal leerjaren voor elk vak en de verdeeling der leerstof over de verschillende leerjaren.
Bij Koninklijk besluit van 29 October 1931, n°. 45, eindelijk werd ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs in de eerste drie leerjaren van de bijzondere school voor gewoon lager onderwijs te Laren (N.H.), uitgaande van de „Nieuwe schoolvereeniging Laren-Blaricum" aldaar, vergunning verleend, dat wordt afgeweken van het 1ste lid van art. 90 der Lager-onderwijswet, in zooverre dat voor deze leerjaren voor zooveel noodig buiten toepassing blijven de voorschriften, dat het leerplan het aantal uren moet aanwijzen, dat besteed zal worden aan elk vak afzonderlijk, het aantal leerjaren voor elk vak en de verdeeling der leerstof over de verschillende leerjaren.

ONVOLDOENDE ONDERWIJZERS EN LEERLINGEN. ARTIKEL 96.

Langdurige vacature onderwijzend personeel bijzondere school.

Voor de vergoeding der kosten van instandhouding, bedoeld in art. 88 der wet, komen slechts voor een door de Kroon te bepalen deel in aanmerking scholen waar bij vacature in het onderwijzend personeel tusschen het ontstaan daarvan en de aanvaarding zijner betrekking door den

benoemde een langere tijd verloopt dan, wat betreft het hoofd der school zes maanden, wat de overige onderwijzers betreft vier maanden.
Bij Koninklijke besluiten van 11 November 1931, n°. 23, 26 November 1931, n°. 48, 2 December 1931, n°. 12, 2 December 1931, n°. 13 en 29 Februari 1932, n°. 3, werd voor vijf bijzondere scholen een gedeeltelijke vergoeding vastgesteld.

Nog niet volgroeide scholen.

Terwijl het 1ste lid van art. 96 der wet, onder *a*, het minimum-aantal leerlingen bepaalt, dat een school moet bezitten om voor vergoeding in aanmerking te kunnen komen, stelt het 2de lid van dit artikel deze bepaling buiten werking voor scholen, waarvan nog niet alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld is, in werking zijn, met dien verstande dat aan scholen voor uitgebreid lager onderwijs het aantal leerlingen gedurende de eerste twee jaren na de opening der school niet minder bedraagt dan de helft van het vereischte aantal.
De toepassing van deze bepaling bij de vaststelling der Rijksvergoeding krachtens art. 97 der wet, gaf in het verslagjaar aanleiding tot geschil. Zoo besliste de Minister bij besluit van 25 September 1930, n° 1531, dat een bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs te 's-Gravenhage niet in aanmerking kon komen voor Rijksvergoeding over 1929, uit overweging, dat ingevolge het 1ste lid, onder *a*, van art. 96 der wet, niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komen de scholen, waarvan het aantal leerlingen, dat als werkelijk schoolgaand bekend staat, berekend naar den maatstaf van art. 28, minder bedraagt dan in art. 73, 1ste lid, onder *a*, is bepaald; dat dit aantal voor een school voor uitgebreid lager onderwijs in de gemeente 's-Gravenhage ten minste 60 bedraagt; dat het gemiddelde aantal leerlingen van deze school over het jaar 1928 bedroeg 50; dat het geval, bedoeld in het 2de lid van art. 96, niet aanwezig was, vermits deze school werd geopend op 1 September 1926 en over het geheele jaar 1929 drie klassen in werking waren en dat deze school derhalve viel onder de uitsluitingsbepaling van art. 96, 1° lid, sub *a*, der wet.
Van dit besluit kwam het schoolbestuur bij de Kroon in beroep. Het voerde aan, dat van de op 1 September 1926 geopende school, van 1 September 1928 af, alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld was, in werking waren, zoodat voor de beoordeeling van de vraag, of deze school ook van 1 September 1928 af voor de Rijksvergoeding in aanmerking kwam, het bepaalde in art. 96, 1ste lid, onder *a*, van toepassing was; dat de Minister, blijkens zijn bovenvermelde beslissing, de opvatting huldigde, dat in het onderhavige geval aan deze wetsbepaling alleen dan aanspraak op Rijksvergoeding over het jaar 1929 kon worden ontleend, indien het gemiddelde aantal leerlingen over het jaar 1928 ten minste 60 had bedragen; dat de Minister dan echter, naar zijn meening, ten onrechte buiten beschouwing liet de toevoeging „met dien verstande, dat voor eene school, welke reeds vergoeding ge-

noot, doch waar het aantal leerlingen daalt beneden het volgens art. 73 vereischte aantal, dat genot gedurende drie achtereenvolgende jaren niet op dien grond verloren gaat, mits in geen jaar het aantal daalt beneden het 3/4-gedeelte daarvan"; dat, aangezien de school over de jaren 1926, 1927 en 1928 voor de Rijksvergoeding in aanmerking was gekomen en gedurende het tijdvak 1 September tot en met 31 December 1928 door ten minste 60 leerlingen werd bezocht, terwijl het aantal leerlingen in het jaar 1928 niet minder had bedragen dan het 3/4-gedeelte van het volgens art. 73 der wet vereischte aantal, z.i. volgens het bepaalde in art. 96, 1ste lid, onder *a*, ook voor het jaar 1929 aanspraak op de Rijksvergoeding bestond; dat het ook nimmer in de bedoeling van den wetgever kon hebben gelegen, voor te schrijven, dat reeds over een jaar, waarin nog niet alle klassen in werking zijn (in casu over het jaar 1928), gemiddeld het minimum van 60 leerlingen moet zijn bereikt; dat, ware zulks wel het geval, het bepaalde in het 2de lid van art. 96 der wet geen zin zou hebben; dat immers in dat geval de bovenbedoelde, op 1 September 1926 geopende school over het tijdvak van 1 September tot en met 31 December 1928, toen, evenzeer als in het jaar 1929, alle klassen in werking waren, slechts voor Rijksvergoeding in aanmerking had kunnen komen, indien de school in het jaar 1927, in welk jaar van 1 Januari—1 September slechts één klasse en van 1 September af slechts *twee* klassen in werking waren, door ten minste 60 leerlingen was bezocht; dat de onhoudbaarheid van het door den Minister ingenomen standpunt zich nog duidelijker illustreerde, indien men het geval stelt, dat aan een op 1 September 1926 met één leerjaar geopende school reeds van 1 September 1927 af alle leerjaren aanwezig zijn; dat in dit geval, volgens de door den Minister gehuldigde opvatting, over de laatste vier maanden van 1927 slechts aanspraak op Rijksvergoeding zou bestaan, indien het gemiddelde aantal leerlingen in 1926 (berekend naar de tellingen op 16 September, 31 October en 16 December van dat jaar) ten minste 60 had bedragen, in welk geval het bepaalde in het 2de lid van art. 96 der wet dus in het geheel geen toepassing zou kunnen vinden; dat de Minister dan ook blijkbaar bij de vaststelling van de Rijksvergoeding voor de school in kwestie over het tijdvak 1 September tot en met 31 December 1928, toen ook alle klassen in werking waren, de consequentie van het thans door hem kenbaar gemaakte standpunt niet had willen aanvaarden; dat immers bij ministerieele beschikking van 14 November 1929, n°. 3102, afdeeling L. O. F., de Rijksvergoeding over *het geheele jaar* 1928 voor deze school was verleend, niettegenstaande de school in het jaar 1927 door minder dan 60 leerlingen werd bezocht en dat trouwens voor andere in de gemeente 's-Gravenhage gevestigde scholen voor uitgebreid lager onderwijs, welke in volkomen hetzelfde geval verkeerden als de school in kwestie, in tegenstelling met het thans door den Minister ingenomen standpunt, de Rijksvergoeding over het jaar, volgende op dat, waarin ook het derde leerjaar in werking kwam, wel was toegekend, ofschoon ook deze scholen in het laatstbedoelde jaar door minder dan 60 leerlingen werden bezocht.

De Kroon overwoog dienaangaande in haar beslissing van 30 Maart 1931, n° 13:

> dat ingevolge art. 96, lid 1, onder *a*, der Lager-onderwijswet 1920 niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komen scholen, waarvan het aantal leerlingen, dat als werkelijk schoolgaande bekend staat, berekend naar den maatstaf van art. 28, minder bedraagt, dan in art. 73, 1ste lid, onder *a*, is bepaald, met dien verstande, dat voor eene school, welke reeds vergoeding genoot, doch waar het aantal leerlingen daalt beneden het volgens art. 73 vereischte aantal, dat genot gedurende drie achtereenvolgende jaren niet op dien grond verloren gaat, mits in geen jaar het aantal daalt beneden het drie-vierde gedeelte daarvan;
>
> dat ingevolge art. 96, lid 2, de voornoemde bepaling niet van toepassing is ten aanzien van scholen, waarvan nog niet alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld is, in werking zijn, met dien verstande, dat aan scholen voor uitgebreid lager onderwijs het aantal leerlingen gedurende de eerste twee jaren na de opening der school niet minder bedraagt dan de helft van het vereischte aantal;
>
> dat art. 96, lid 1, dus als voorwaarde voor vergoeding een minimum-aantal leerlingen eischt en voor de beoordeeling van de vraag, of een school het vereischte minimum-aantal leerlingen heeft, overeenkomstig den maatstaf van art. 28, lid 6, beslissend zijn de teldata van het kalenderjaar, onmiddellijk voorafgaande aan dat, waarvoor vergoeding gevraagd wordt;
>
> dat de strekking van het 2de lid van art. 96 deze is, dat de eisch van een minimum-aantal leerlingen niet geldt, zoolang nog niet alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld is, in werking zijn, mits aan scholen voor uitgebreid lager onderwijs het aantal leerlingen gedurende de eerste twee jaren na de opening der school niet minder bedraagt dan de helft van het vereischte aantal;
>
> dat derhalve, wil het 1ste lid toepassing kunnen vinden, op de teldata van het jaar, onmiddellijk voorafgaande aan dat, waarvoor vergoeding gevraagd wordt, alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld is, in werking moeten zijn;
>
> dat zulks aan de onderhavige school niet het geval was, aangezien op de eerste twee teldata van 1928 de hoogste klasse nog niet in werking was;
>
> dat mitsdien Onze Minister ten onrechte heeft gemeend, dat art. 96, lid 1, onder *a*, toepassing kon vinden;
>
> dat de slotbepaling van het 2de lid van art. 96, welke een eisch stelt voor de eerste twee jaren na de opening van de school, in het onderhavige geval van geen belang is, aangezien de school op 1 September 1926 is geopend en de vergoeding betreft het jaar 1929, zoodat de eerste twee jaren na de opening van de school reeds zijn verloopen.

Met wijziging van de Ministerieele beschikking werd mitsdien alsnog vergoeding aan de school toegekend.

Een tweede geval betrof eveneens een school voor uitgebreid lager onderwijs te 's-Gravenhage.

De Minister had bij beschikking van 14 Januari 1931, n°. 6119, afd. L. O. F., de Rijksvergoeding over het jaar 1930 geweigerd uit overweging, dat de school was geopend op 1 September 1930; dat blijkens de ingezonden opgave model D, bedoeld in art. 5, 2de lid, onder *b*, van het Koninklijk besluit van 4 September 1923 (*Staatsblad* n°. 432), het aantal leerlingen, dat op 31 October 1930 als werkelijk schoolgaand

bekend stond, 49 bedroeg, te weten 43 in het eerste, 5 in het tweede en 1 in het derde leerjaar; dat van deze school het aantal leerlingen, berekend naar den maatstaf van art. 28 der wet, derhalve minder bedroeg dan in art. 73, 1ste lid onder *a*, dezer wet is bepaald; dat deze school mitsdien viel onder de uitsluitingsbepaling van art. 96, 1ste lid, onder *a*, dezer wet en dat het 2de lid van dit wetsartikel hier niet van toepassing was, omdat blijkens het leerplan voor het op 1 September 1930 aangevangen schooljaar deze school 3 leerjaren omvatte en deze leerjaren alle reeds in werking waren.

Het schoolbestuur kwam hiertegen bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat de school bij haar opening op 1 September 1930 volgens het leerplan 3 leerjaren omvatte; dat bij en na de opening van de school leerlingen waren opgenomen in alle drie leerjaren, zoodat van 1 September 1930 af aanvankelijk alle klassen in werking waren; dat het bestuur evenwel nadien, ten einde de opleidingsmogelijkheid der nieuwe school te verruimen, besloot het leerplan te wijzigen en in te richten voor 4 leerjaren; dat het bestuur na op deze wijziging overeenkomstig de desbetreffende voorschriften de vereischte goedkeuring te hebben verkregen, het nieuwe leerplan had ingevoerd met ingang van 12 November 1930; dat op dien datum en sindsdien zich nog geen leerlingen voor het vierde leerjaar hadden aangemeld, zoodat dit vierde leerjaar nog niet in werking was getreden; dat derhalve over het tijdvak 12 November tot en met 31 December 1930, art. 96, lid 2, der wet op deze school van toepassing was, aangezien over dat tijdvak nog niet alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld was, in werking waren en dat de Minister bij zijn beschikking met deze omstandigheid geen rekening had gehouden en ook over het tijdvak 12 November tot en met 31 December 1930 de Rijksvergoeding voor deze school had geweigerd.

De Kroon besliste bij Koninklijk besluit van 27 Juni 1931, n°. 138, waarvan de overwegingen luiden:

> dat ingevolge art. 96, lid 1, onder *a*, der Lager-onderwijswet 1920 niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komen scholen, waarvan het aantal leerlingen, dat als werkelijk schoolgaande bekend staat, berekend naar den maatstaf van art. 28, minder bedraagt dan in art. 73, 1ste lid, onder *a*, is bepaald, met dien verstande, dat voor eene school, welke reeds vergoeding genoot, doch waar het aantal leerlingen daalt beneden het volgens art. 73 vereischte aantal, dat genot gedurende drie achtereenvolgende jaren niet op dien grond verloren gaat, mits in geen jaar het aantal daalt beneden het drie-vierde gedeelte daarvan;
>
> dat ingevolge art. 96, lid 2, de voornoemde bepaling niet van toepassing is ten aanzien van scholen, waarvan nog niet alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld is, in werking zijn, met dien verstande, dat aan scholen voor uitgebreid lager onderwijs het aantal leerlingen gedurende de eerste twee jaren na de opening der school niet minder bedraagt dan de helft van het vereischte aantal;
>
> dat art. 96, lid 1, dus als voorwaarde voor vergoeding een minimum-aantal leerlingen eischt en voor de beoordeeling van de vraag, of eene school het vereischte minimum-aantal leerlingen heeft, beslissend is het getal of het

gemiddelde getal der op de in art. 28, leden 6 en 7, aangewezen teldata als werkelijk schoolgaande bekend staande kinderen;
dat de strekking van het 2de lid van art. 96 deze is, dat de eisch van een minimum-aantal leerlingen niet geldt, zoolang nog niet alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld is, in werking zijn, mits aan scholen voor uitgebreid lager onderwijs het aantal leerlingen gedurende de eerste twee jaren na de opening der school niet minder bedraagt dan de helft van het vereischte aantal;
dat derhalve, wil het 1ste lid toepassing kunnen vinden, op de in art. 28 aangewezen teldata, alle klassen, over welke volgens het leerplan de leerstof verdeeld is, in werking moeten zijn;
dat zulks op de onderhavige school het geval was, aangezien op den eenigen volgens art. 28, lid 7, voor het jaar 1930 beslissenden teldatum, namelijk op 31 October, den laatsten dag der maand, volgende op die, waarin de school geopend was, alle klassen, over welke volgens het destijds geldende leerplan de leerstof verdeeld is, in werking waren;
dat daaraan niet afdoet, dat met ingang van 12 November 1930 een gewijzigd leerplan is ingevoerd;
dat immers ook voor het tijdvak 12 November tot en met 31 December 1930 beslissend is het op den teldatum 31 October 1930 als werkelijk schoolgaand bekend staande getal kinderen en op dezen teldatum de school volgroeid was;
dat trouwens de strekking van art. 96, 2de lid, deze is, dat het voor *nieuwe* scholen — zij het voor scholen voor uitgebreid lager onderwijs onder zekere voorwaarden — gelegenheid wil geven om te volgroeien, zonder dat de onder *a* in het 1ste lid van art. 96 gestelde eischen gelden;
dat mitsdien het 2de lid niet meer kan worden toegepast op scholen, welke volgroeid zijn geweest, doch waarop ten gevolge van uitbreiding van het aantal leerjaren een nieuw toegevoegd leerjaar nog niet in werking is;
overwegende voorts, dat op 31 October 1930 49 kinderen als werkelijk schoolgaande leerlingen bekend stonden, zoodat aan den eisch van art. 96, lid 1, onder *a*, niet was voldaan.

Zoodat, met handhaving van de Ministerieele beschikking de Kroon het beroep ongegrond verklaarde.

Verlaging van het minimum-aantal leerlingen.

Ingevolge het 3de lid van art. 96, kan de Minister, den Onderwijsraad gehoord, in bijzondere gevallen, op verzoek van het bestuur van een school voor gewoon lager onderwijs in een gemeente met minder dan 25 000 ingezetenen, alsmede op verzoek van het bestuur van die school, welke de vergunning, bedoeld in art. 90, laatste lid geniet, ongeacht het aantal ingezetenen, telkens voor een jaar bepalen, dat die school voor de in art. 88 bedoelde vergoeding in aanmerking komt, ook al bedraagt het aantal leerlingen minder dan 40, mits het niet daalt beneden 25.
Dit geschiedde in het verslagjaar 7 maal nl. bij Ministerieele beschikkingen van 12 Januari 1931, afdeeling L. O. F., n°. 6059, 27 Januari 1931, afdeeling L. O. F., n°. 6734, 27 Januari 1931, afdeeling L. O. F., n°. 7546, 7 April 1931, afdeeling L. O. F., n°. 8599 B, 14 April 1931, afdeeling L. O. F., n°. 8837, 20 Mei 1931, afdeeling L. O. F., n°. 9633 en 16 October 1931, afdeeling L. O. F., n°. 14138.

Ontheffing vervulling vacature.

Van de bovenvermelde voorwaarde omtrent de vervulling van vacatures kan ingevolge art. 96, 4de lid, door de Kroon ontheffing worden verleend, wanneer het bestuur den inspecteur daarmede in kennis heeft gesteld ten tijde, dat de vacature had behooren te zijn vervuld, en wanneer blijkt, dat het bestuur niet bij machte is geweest de vacature binnen den gestelden tijd te doen vervullen.

Bij Koninklijk besluit van 9 April 1931, n°. 16, werd deze ontheffing voor het jaar 1930 ten behoeve van 21 scholen verleend.

DE BEREKENING DER RIJKSVERGOEDING. ARTIKEL 97.

Het Rijk vergoedt volgens het 1ste lid van art. 97 der wet aan de besturen der bijzondere scholen, die aan de daarvoor gestelde voorwaarden hebben voldaan, de jaarwedde en wedden der hoofden en onderwijzers volgens denzelfden maatstaf als ten aanzien van de openbare scholen wordt gevolgd.

De Rijksbijdrage wordt onthouden voor onderwijzers, die niet gedurende den geheelen bij den rooster van lesuren vastgestelden schooltijd uitsluitend voor het onderwijs aan de lagere school beschikbaar zijn.

In dien zin werd in het verslagjaar beslist bij Koninklijk besluit van 3 November 1931, n°. 44.

De Minister had bij beslissing van 8 Juli 1931, n°. 11101, afdeeling L. O. F. de Rijksvergoeding geweigerd voor een van de onderwijzers aan een bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs te Delft. De overwegingen waren, dat uit de roosters van lesuren van het R. K. lyceum voor meisjes te 's-Gravenhage en van de R. K. hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus aldaar bleek, dat de leeraar V. d. B. in 1930 aan die inrichtingen van onderwijs werkzaam was, te weten aan het lyceum des Dinsdagsmiddags van 2.30 uur tot 4.10 uur en aan de hoogere burgerschool des Zaterdagsmorgens van 9 uur tot 12.10 uur; dat blijkens de door de besturen dier scholen verstrekte inlichtingen, deze leeraar dezelfde persoon was als A. G. v. d. B., geboren 9 Januari 1889, onderwijzer aan de school voor uitgebreid lager onderwijs te Delft, Koornmarkt 48; dat uit de afschriften van de door den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Delft op 21 Augustus 1929, 16 Mei 1930 en op 30 Augustus 1930 voor „gezien" geteekende roosters van lesuren bleek, dat gedurende 1930 des Dinsdagsmiddags van 2 uur tot 4.15 uur en des Zaterdagsmorgens (van 1 Januari 1930 tot 9 Mei 1930 van 8.15 uur tot 12.45 uur en van 9 Mei 1930 tot 1 Januari 1931 van 8 uur tot 13.45 uur) aan deze school voor uitgebreid lager onderwijs, onderwijs werd gegeven; dat hij dus in dat jaar niet gedurende den geheelen bij den rooster van lesuren vastgestelden schooltijd voor het aan deze school gegeven onderwijs beschikbaar was; dat, zooals o.a. was beslist bij Koninklijk besluit van 23 Juni 1925, n°. 150, alleen die onderwijzers voor Rijksvergoeding in

aanmerking kunnen komen, die gedurende den geheelen bij den rooster van lesuren vastgestelden schooltijd voor het geven van onderwijs beschikbaar zijn en dat dientengevolge geen Rijksvergoeding voor zijn salaris kon worden toegekend.
Het schoolbestuur voerde hiertegen in beroep aan, dat volgens de door den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Delft goedgekeurde roosters van lesuren voor de genoemde uitgebreid lager onderwijs-school, de bedoelde onderwijzer gedurende de Dinsdagmiddagen en Zaterdagmorgens in 1930 geen enkele les had te geven in de vakken, die hem waren opgedragen, zoodat zijne werkzaamheden aan de genoemde Haagsche inrichtingen van onderwijs niet den minsten storenden invloed hadden op den goeden gang van zaken aan de genoemde school voor uitgebreid lager onderwijs en dat dus, zooal niet aan de letter, dan toch aan den geest der bepaling, dat hij „gedurende den geheelen bij den rooster van lesuren vastgestelden schooltijd voor het aan de school gegeven onderwijs beschikbaar moet zijn" was voldaan.

De overwegingen van het voornoemd Koninklijk besluit luidden evenwel:

> dat naar de bedoeling van de Lager-onderwijswet 1920 als onderwijzers, die het hoofd der school moeten bijstaan, alleen die onderwijzers in aanmerking kunnen komen, die gedurende den geheelen bij den rooster van lesuren vastgestelden schooltijd uitsluitend aan de eene school door dat hoofd bestuurd zijn verbonden in dien zin, dat zij gedurende dien geheelen tijd voor het aan die school te geven onderwijs beschikbaar zijn, hetgeen niet het geval zou zijn, indien zij gedurende denzelfden tijd, al ware het slechts voor enkele uren, elders verbonden waren;
> dat, zooals ook door het appelleerende schoolbestuur wordt toegegeven, de onderwijzer A. G. v. d. B. niet gedurende alle door den rooster aangegeven schooluren voor de school beschikbaar is geweest;
> dat in verband daarmede terecht geene Rijksvergoeding voor dezen onderwijzer is verleend.

De bestreden beschikking werd mitsdien gehandhaafd.

Tijdelijke waarnemers.

Volgens art. 97, 1ste lid, j° 56, 1ste lid, der wet, vergoedt het Rijk aan de besturen der bijzondere scholen ook de wedden van hen, die zijn aangewezen voor tijdelijke waarneming eener betrekking van onderwijzer of hoofd der school. Deze bepaling gaf in het verslagjaar tot eenige geschillen aanleiding, welke door de Kroon werden beslist.
Het bestuur eener bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs meende deze bepaling aldus te mogen toepassen, dat toen een onderwijzeres, mej. K. van 1 Maart—31 December met verlof afwezig was, in haar plaats de salarissen van de voor vast aan de school verbonden doch niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komende onderwijzeressen R. en W. resp. voor het tijdvak van 1 Maart—31 Augustus en van 1 September—31 December aan het Rijk in rekening mochten worden gebracht.
De Minister weigerde deze vergoeding en nadat het schoolbestuur bij

de Kroon in beroep was gegaan, handhaafde deze bij Koninklijk besluit van 28 Februari 1931, n°. 18, deze beslissing, overwegende:

> dat art. 56, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 bepaalt, dat over elk dienstjaar het Rijk aan de gemeenten de jaarwedden der hoofden en der volgens de artt. 27 en 28 verplichte onderwijzers vergoedt, alsmede de wedden van hen, die overeenkomstig art. 41 zijn aangewezen voor tijdelijke waarneming eener betrekking van onderwijzer of van hoofd der school;
> dat bij art. 97, 1ste lid, der wet is voorgeschreven, dat het Rijk over elk dienstjaar aan de besturen der bijzondere scholen, die aan de in de artt. 88 tot en met 96 gestelde voorwaarden hebben voldaan, de jaarwedden en wedden der hoofden en onderwijzers volgens denzelfden maatstaf vergoedt als volgens de artt. 56 en 57 ten aanzien van de gemeenten wordt gevolgd;
> dat de wet ten aanzien van het bijzonder onderwijs de bij art. 41 der wet geregelde tijdelijke waarneming, waarvan in art. 56, 1ste lid, sprake is, niet kent, zoodat in dit opzicht de vergoeding aan de schoolbesturen niet — zooals art. 97, 1ste lid, voorschrijft — volgens *denzelfden* maatstaf kan geschieden, doch volgens *overeenkomstigen* maatstaf dient plaats te hebben;
> dat, bij analoge toepassing van het bepaalde bij art. 56, 1ste lid, op de bijzondere scholen, met de wedden van hen, die overeenkomstig art. 41 voor tijdelijke waarneming van eene betrekking van onderwijzer of van hoofd eener openbare school zijn aangewezen, uitsluitend gelijk te stellen zijn de bezoldigingen van tijdelijk aangestelde leerkrachten, door het schoolbestuur aangewezen voor de tijdelijke waarneming van zoodanige betrekking aan eene bijzondere school;
> dat mitsdien Onze Minister terecht de vergoeding niet heeft toegekend voor de vaste onderwijzeressen R. en W.

NEVENWERKZAAMHEDEN VAN ONDERWIJZERS.

Ingevolge art. 97, 2de lid, der wet, wordt op de Rijksvergoeding krachtens het 1ste lid aan de besturen der bijzondere scholen toegekend o.m. in mindering gebracht de (jaar)wedde van den onderwijzer, die:

a. handel of nering drijft of eenig beroep behalve het geven van onderwijs uitoefent;

b. ambten of bedieningen bekleedt, voorzoover deze niet zijn van kerkelijken of daarmede gelijk te stellen aard, tenzij Gedeputeerde Staten, den inspecteur gehoord, vrijstelling hebben verleend.

Handel of nering.

Een onderwijzer verzocht aan Gedeputeerde Staten om tegen betaling copiëerwerk te mogen verrichten.
Gedeputeerde Staten gaven aan den adressant te kennen, dat hun ten aanzien van zijn verzoek geen bevoegdheid toekwam uit overweging, dat de adressant door het verrichten van copiëerwerk tegen vergoeding niet uitsluitend beoogde het onderwijs van hem aan anderen in het copieeren te vergemakkelijken, maar afgezien daarvan zich een bron van inkomsten wenscht te scheppen; dat in dit licht beschouwd, het verrichten van copiëerwerk was te beschouwen als het uitoefenen van een beroep,

bedoeld in art. 97, lid 2, der wet, waaromtrent de wet niet het verleenen van vrijstelling kent.
Van dit besluit kwam de belanghebbende bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat in verband met de analogie, welke bestaat tusschen het bepaalde in art. 97, 2de lid, sub *a* en *b* der Lager-onderwijswet 1920 en de artt. 44 en 45 dier wet en in aanmerking genomen de gelijkheid van het openbaar en bijzonder onderwijs, de woorden in art. 97, 2de lid, laatste zinsnede, „tenzij Gedeputeerde Staten, den inspecteur gehoord, vrijstelling hebben verleend" moeten worden gelezen als behoorende bij den aanhef van art. 97, 2de lid, en dus slaan op beide vormen van nevenінkomsten, welke als regel verboden zijn, en niet uitsluitend op den sub *b* van dat lid genoemden vorm, en dat z.i. Gedeputeerde Staten ten deze uitspraak op de hoofdzaak hadden behooren te doen.
De Kroon verklaarde bij Koninklijk besluit van 6 Juni 1931, n°. 23, dit beroep ongegrond uit overweging:

> dat blijkens de bewoordingen van art. 97, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920 de onder *b* vermelde vrijstelling enkel ten aanzien van het onder *b* genoemde geval kan worden verleend;
> dat hieruit volgt, dat Gedeputeerde Staten bevoegd zijn, vrijstelling te verleenen aan den onderwijzer, die ambten of bedieningen bekleedt, voorzoover deze niet zijn van kerkelijken of daarmede gelijk te stellen aard, of die gedoogt, dat te zijnen huize handel of nering gedreven of eenig beroep, behalve het geven van onderwijs, uitgeoefend wordt door de leden van het gezin, doch niet bevoegd zijn, vrijstelling te verleenen aan den onderwijzer, die handel of nering drijft, of eenig beroep, behalve het geven van onderwijs, uitoefent;
> dat de werkzaamheden, waarvan de appellant vrijstelling vraagt, niet zijn te rangschikken onder hetgeen in art. 97, 2de lid onder *b* der wet, als hierboven aangegeven is omschreven, wat door den appellant dan ook niet is beweerd;
> dat dus Gedeputeerde Staten terecht zich onbevoegd hebben verklaard, de gevraagde vrijstelling te verleenen;
> dat daaraan niet kan afdoen en voor de beoordeeling van dit geschil van geen belang is de beantwoording van de vraag, door den gemachtigde van den appellant in de openbare vergadering der Afdeeling van den Raad van State voor de Geschillen van Bestuur, waarin over deze zaak verslag is uitgebracht, ter sprake gebracht, of de werkzaamheden van den appellant al dan niet als de uitoefening van een beroep zijn aan te merken.

Ambten of bedieningen. Een overzicht.

Hiervoor op blz. 167 vlg. werd een overzicht gegeven van de door onderwijzers uitgeoefende ambten of bedieningen, waarvoor vergunning werd verleend.

In één enkel geval, waarin Gedeputeerde Staten de gevraagde vrijstelling hadden geweigerd, ging de belanghebbende in beroep bij de Kroon, welke bij Koninklijk besluit van 12 October 1931, n°. 21, dit beroep ongegrond verklaarde.

HERPLAATSING VAN WACHTGELDERS.

De bepalingen, vervat in art. 97, lid 2, sub *a* en volgende, hebben de strekking de herplaatsing van wachtgelders te bevorderen.
De toepassing dezer bepalingen gaf aanleiding tot een geschil, waaromtrent bij Koninklijk besluit van 19 Januari 1931, n°. 20, werd beslist.

VERGOEDING VOOR BOVENTALLIGE ONDERWIJZERS. ARTIKEL 100.

Volgens art. 100, 1ste lid, der wet, heeft, indien in een gemeente aan een openbare school „boventallige" onderwijzers werkzaam zijn, het bestuur eener overeenkomstige bijzondere school aanspraak op vergoeding uit de gemeentekas van de (jaar)wedden van een, met betrekking tot het aantal leerlingen van elk dier scholen, evenredig aantal onderwijzers boven het aantal, waarvoor Rijksvergoeding wordt verleend. Grondslag der berekening is het gemiddeld aantal leerlingen per onderwijzer aan de gezamenlijke overeenkomstige openbare scholen.

Berekening van het gemiddeld aantal leerlingen.

Bij de vaststelling van de vergoeding krachtens deze wetsbepaling over het jaar 1928 ten behoeve van een bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs te Groningen was de Raad dezer gemeente bij besluit van 27 Januari 1930, n°. 33, uitgegaan van het gemiddeld aantal leerlingen van de bijzondere school over 1927 en van de openbare scholen over 1928, terwijl voorts het gemiddeld aantal leerkrachten der openbare scholen over 1928 was berekend naar den toestand op de teldata 16 Maart, 16 Juni, 16 September en 16 December.
Het schoolbestuur was van meening, dat ten eerste had moeten zijn gerekend met het gemiddeld aantal leerlingen der openbare scholen over 1927 en was ten tweede van gevoelen, dat de vergoeding naar het in 1928 op eenig tijdstip aanwezige grootste getal leerkrachten dier scholen moest worden berekend.
Nadat het schoolbestuur bij Gedeputeerde Staten in beroep was gegaan, overwogen deze bij hun beslissing van 27 November 1930, Letter V*b*, 5de afdeeling, dat, wat het eerste bezwaar betreft, het recht op een vergoeding, als bedoeld in art. 100 der wet, naar de meening van hun College moet worden beoordeeld naar het gemiddelde aantal leerlingen der bijzondere lagere school en der gezamenlijke overeenkomstige openbare scholen in de gemeente op 16 Maart, 16 Juni, 16 September en 16 December van het jaar, voorafgaande aan dat, waarop de aanvrage om vergoeding betrekking heeft, in casu het jaar 1927; terwijl het sub 2°. opgeworpen bezwaar buiten beschouwing kan blijven, aangezien zoowel bij de door de gemeente als bij de door het schoolbestuur gevolgde methode van berekening een quotient werd verkregen, dat recht gaf op vergoeding — voorzoover niet van Rijkswege dan door de gemeente — voor 4 onderwijzers.
Van dit besluit kwam het Gemeentebestuur van Groningen bij de Kroon

in beroep, aanvoerende: dat ingevolge de bepalingen der wet het juiste bedrag der vergoeding moet worden bepaald uit een vergelijking van het gemiddelde aantal leerlingen per onderwijzer bij het openbaar en het bijzonder onderwijs; dat als grondslag voor de berekening van het *gemiddelde* aantal leerlingen per onderwijzer bij het *openbaar* onderwijs dient de toestand van dat onderwijs in het jaar, waarover de vergoeding aan de betrokken bijzondere scholen loopt, in casu het jaar 1928; dat, werd daarbij, zooals het schoolbestuur en Gedeputeerde Staten blijkbaar meenden, tot grondslag genomen de bevolking der openbare scholen over 1927 en het aantal der aan die scholen verbonden leerkrachten over 1928, dan niet alleen de vergelijking onzuiver zou worden, maar ook geen sprake meer zou kunnen zijn van een *gemiddeld* aantal leerlingen per onderwijzer; dat immers een gemiddeld aantal eene vergelijking veronderstelt van twee aantallen op hetzelfde tijdstip of in hetzelfde jaar; dat bij de berekening van de onderhavige vergoeding door het Gemeentebestuur was uitgegaan van de gedachte, dat het gemiddelde aantal leerlingen der onderhavige bijzondere school over 1927, naar welk aantal de Rijksvergoeding over 1928 is vastgesteld, moest worden gedeeld door het getal, verkregen als gemiddelde, berekend in twee decimalen nauwkeurig, voor de bezetting van de klassen van de overeenkomstige openbare lagere scholen in 1928 en dat, aldus berekend, het schoolbestuur op vergoeding van geen enkele boventallige leerkracht aanspraak kon maken.

De beslissing der Kroon viel bij Koninklijk besluit van 8 April 1931, n° 20.

De overwegingen van dit besluit luiden:

> dat het stelsel der Lager-onderwijswet 1920 meebrengt, dat, nu bij het vaststellen van de Rijksvergoeding het leerlingenaantal in verband met het bepaalde bij art. 56 der wet moet worden berekend overeenkomstig art. 28, 6de en 7de lid, die wijze van berekening ook moet worden gevolgd bij de toepassing van den slotzin van het 1ste lid van art. 100;
> dat dus bij de berekening van de vergoeding, bedoeld in art. 100 der wet, over 1928, in aanmerking moet worden genomen het gemiddelde aantal leerlingen van de gezamenlijke overeenkomstige openbare scholen in de gemeente op de vier teldata van het jaar 1927;
> dat daaraan niet afdoet, dat deze berekening niet uitgaat van de feitelijke bezetting van de klassen aan de openbare scholen in het jaar 1928, noch ook, dat het leerlingen aantal en het onderwijzersaantal dier scholen niet over hetzelfde jaar worden berekend.

Het beroep werd mitsdien ongegrond verklaard.

Berekening van het aantal onderwijzers der openbare scholen.

Bij besluit van 2 Maart 1931 stelde de Raad der gemeente Sliedrecht de vergoeding vast krachtens art. 100 der wet, voor het jaar 1929 ten behoeve van een bijzondere school voor gewoon lager onderwijs in de gemeente. Daarbij werd het jaar 1929 gesplitst in twee tijdvakken, namelijk van 1 Januari tot en met 8 April en van 9 April tot en met 31 December en de vergoeding over het eerstgenoemde tijdvak berekend aan de hand

van den klassedeeler $37^{7}/_{15}$ en over het laatstgenoemde tijdvak aan de hand van den klassedeeler $33^{1}/_{17}$, wat ten gevolge had, dat het schoolbestuur over het eerste tijdvak slechts voor het salaris van 1 leerkracht uit de gemeentekas vergoeding verkreeg, zulks in afwijking van zijn verzoek om over het tijdvak van 15 Februari tot en met 31 Maart 1929 vergoeding voor de jaarwedden van 2 leerkrachten van de gemeente te mogen ontvangen.

Nadat het schoolbestuur bij Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland in beroep was gekomen, verklaarde dit College bij besluit van 2 Juni 1931 het beroep ongegrond, daarbij overwegende, dat de vergoeding uit de gemeentekas volgens art. 100 der Lager-Onderwijswet 1920 aan het bestuur der bijzondere school wordt uitgekeerd over het tijdvak gedurende hetwelk aan de openbare school boventallige onderwijzers werkzaam zijn en tot twee jaren daarna; dat met het hierin uitgedrukte beginsel het meest in overeenstemming is de opvatting dat, indien in eenig jaar de klassedeeler der openbare scholen wijziging ondergaat, die wijziging voor de toepassing van art. 100 ten aanzien van de bijzondere scholen van invloed is gedurende twee jaren, te rekenen van het tijdstip af, waarop de nieuwe klassedeeler optreedt; dat in casu de klassedeeler aan de openbare scholen, die in 1929 aanvankelijk was $37^{7}/_{15}$, op 9 April van dat jaar door stijging van het getal onderwijzers daalde tot $33^{1}/_{17}$; dat de daling van den klassedeeler op 9 April 1929 volgens het bovenstaande niet van invloed kon zijn op de vergoeding ex art. 100 over het tijdvak van 15 Februari tot en met 31 Maart 1929, maar dat de nieuwe klassedeeler van $33^{1}/_{17}$, aangenomen moest worden te gelden twee jaren na 8 April 1929, behoudens de mogelijkheid, dat op een gegeven oogenblik binnen dat tijdvak van 2 jaren de klassedeeler andermaal gunstiger zou worden, in welk geval vanaf dat oogenblik een nieuwe tweejarige termijn met nog gunstiger klassedeeler intreedt; dat voor de beslissing over de vraag, op welke vergoeding voor boventallige onderwijzers de appellant over het tijdvak van 15 Februari tot en met 31 Maart 1929 aanspraak had, rekening moest worden gehouden met den klassedeeler of de klassedeelers in dat tijdvak en in het tweejarig tijdvak daaraan voorafgaande; dat blijkens bericht van burgemeester en wethouders van Sliedrecht gedurende elken dag van het tijdvak van 15 Februari 1927 tot en met 31 December 1927 had gegolden een klassedeeler van $37^{23}/_{60}$ en gedurende elken dag van het jaar 1928 een klassedeeler van $37^{53}/_{120}$; dat voorts de klassedeeler in het tijdvak van 15 Februari tot en met 31 Maart 1929 onveranderlijk $37^{7}/_{15}$ was geweest en dat vermits het gemiddelde aantal kinderen der hierbedoelde bijzondere school in 1928 heeft bedragen $317^{3}/_{4}$, geen der bovengenoemde klassedeelers leidde tot eene berekening, waarvan de slotsom zou zijn, dat de jaarwedden van 9 onderwijzers uit de openbare kas vergoed mogen worden, zooals noodig zou zijn om de aanspraken van het schoolbestuur te kunnen erkennen.

Van dit besluit kwam het schoolbestuur bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat naar den algemeenen regel van art. 100, lid 2, der wet, de

vergoeding voor de salarissen van één of meer boventallige onderwijzers aan een bijzondere school van gemeentewege wordt uitgekeerd over het tijdvak, gedurende hetwelk aan de openbare school meer onderwijzers werkzaam zijn dan het aantal, waarvan de jaarwedden door het Rijk aan de gemeente worden vergoed; dat in hoogste instantie werd beslist, dat onder genoemd *tijdvak* wordt verstaan het tijdperk, waarin aan de openbare school of scholen en de betrokken bijzondere school gelijktijdig boventallige onderwijzers werkzaam waren; dat de wet geen enkelen grond biedt om, wanneer gedurende een bepaalde periode in eenig kalenderjaar zonder onderbreking aan beide scholen boventallige leerkrachten werkzaam zijn, die periode voor de berekening der in art. 100 bedoelde vergoeding te splitsen in verschillende op zich zelf staande tijdvakken, bepaald door wijzigingen in den geldenden klassedeeler in den loop van het kalenderjaar; dat integendeel deze splitsing van die periode in verschillende tijdvakken in strijd zou zijn met de bewoordingen van art. 100, lid 2, der Lager-onderwijswet 1920; dat mitsdien voor de berekening van de vergoeding over dat tijdvak ook slechts één klassedeeler — nu afgezien van de toepasselijkheid van art. 100, 2de lid, laatste zinsnede — beslissend kan zijn; dat deze opvatting gestaafd wordt door het Koninklijk besluit van 17 November 1926, *Staatsblad* n°. 380, waaruit blijkt, dat bij de bepaling van dien klassedeeler rekening gehouden moet worden *met het grootste aantal* onderwijzers, hetwelk op zeker tijdstip in het bovenbedoelde *tijdvak* aan de overeenkomstige openbare school (scholen) in de gemeente is werkzaam geweest; dat deze uitspraak uitdrukkelijk werd bevestigd door het Koninklijk besluit van 12 April 1927, n°. 36; dat weliswaar naar de opvatting van het gemeentebestuur van Sliedrecht, de bewoordingen der aangehaalde beslissingen slechts bedoelen te zeggen, dat in de daar berechte gevallen elke kans op vergoeding, zelfs bij toepassing van den meest gunstigen klassedeeler uitgesloten was, doch dat deze opvatting niet juist kan zijn; dat immers niet alleen om die bedoeling uit te spreken een zoo overdreven argumentatie overbodig zou zijn, doch dat bovendien in die beslissingen uitdrukkelijk sprake is van de berekening der vergoeding over een *bepaald tijdvak* met inachtneming van den klassedeeler, zooals die op enkele dagen in dat tijdvak geweest is en dat de raad van Sliedrecht derhalve ten onrechte de bedoelde vergoeding over het jaar 1929 ten behoeve van de school heeft berekend aan de hand van twee klassedeelers, ieder afzonderlijk geldend voor een bepaald gedeelte van dat jaar.

De Kroon overwoog bij Koninklijk besluit van 14 October 1931, n°. 32,

> dat blijkens de overgelegde stukken gedurende het geheele jaar 1929 aan de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs te Sliedrecht boventallige onderwijzers werkzaam zijn geweest evenals aan de bijzondere school voor gewoon lager onderwijs van het appelleerende schoolbestuur;
>
> dat op elk tijdstip, in dit tijdvak vallende, de berekening volgens art. 100 der wet kan worden toegepast, terwijl de aldus berekende klassedeeler der openbare scholen gedurende dat geheele tijdvak tevens geldt voor de bij-

zondere scholen als maatstaf bij de berekening van de vergoeding ex art. 100 der wet;
dat mitsdien het schoolbestuur terecht kan vorderen, dat de klassedeeler der openbare scholen voor gewoon lager onderwijs op 9 April 1929 van $33^{1}/_{17}$ voor het geheele jaar 1929 maatstaf is bij de berekening van de vergoeding ex art. 100.

Op dezen grond werd het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten vernietigd en de vergoeding voor een boventalligen onderwijzer over het tijdvak van 15 Februari—31 Maart 1929 alsnog aan het schoolbestuur toegekend.

Gemeenschappelijk hoofd eener gesubsidieerde bijzondere school voor g.l.o. en een ongesubsidieerde bijzondere school voor u.l.o.

De Raad der gemeente Nijmegen beschikte in zijn vergadering van 3 December 1930 afwijzend op de aanvrage van het bestuur eener bijzondere school voor gewoon lager onderwijs in die gemeente om vergoeding uit de gemeentekas van de jaarwedde over 1928 van een boventallige leerkracht aan zijn school, op grond, dat de onderwerpelijke school in 1927 werd bezocht door gemiddeld $153^{1}/_{4}$ leerlingen, terwijl het gemiddelde aantal leerlingen per onderwijzer der overeenkomstige openbare scholen voor gewoon lager onderwijs in de gemeente Nijmegen op het voor het schoolbestuur gunstigste tijdstip in 1928 bedroeg $1260^{3}/_{4} : 42 = 30^{3}/_{168}$; dat derhalve over het jaar 1928 voor de berekening der gemeentelijke vergoeding, als bedoeld in art. 100 der wet uit de openbare kas mochten worden vergoed de jaarwedden van $153^{1}/_{4} : 30^{3}/_{168} = 5^{531}/_{5043}$, dit is, met verwaarloozing van fracties kleiner dan $^{1}/_{2}$, van 5 leerkrachten; dat blijkens de beschikking van den Minister van 1 April 1930, n°. 8547, afdeeling L. O. F., houdende vaststelling van de Rijksvergoeding ingevolge art. 97 der wet voor de onderwerpelijke bijzondere school over 1928 door het Rijk zijn vergoed de jaarwedden van 5 leerkrachten, zoodat door het schoolbestuur over 1928 geen aanspraak kan worden gemaakt op de gemeentelijke vergoeding als bedoeld in art. 100 der wet.
Nadat het schoolbestuur van dit besluit bij Gedeputeerde Staten van Gelderland in beroep was gekomen, verklaarde dit College bij besluit van 8 April 1931, n°. 136, het beroep ongegrond, uit overweging, dat het schoolbestuur van meening was, dat bij de berekening van de gemeentelijke vergoeding, bedoeld in art. 100 der Lager-onderwijswet 1920, het hoofd der school niet mag worden medegerekend onder de aan de *gewone lagere school* verbonden en door het Rijk vergoede leerkrachten, en moet worden aangenomen, dat aan de school voor gewoon lager onderwijs 4 door het Rijk vergoede leerkrachten verbonden zijn; dat in deze opvatting echter niet werd gedeeld en die van het gemeentebestuur van Nijmegen daarentegen als juist diende te worden aangemerkt, aangezien toch blijkens de beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen de school voor *uitgebreid lager onderwijs* over 1928 niet

voor Rijksvergoeding in aanmerking kon komen en in verband hiermede was bepaald, dat het salaris van het gemeenschappelijk hoofd der beide scholen in hoedanigheid van hoofd der school voor gewoon lager onderwijs mede voor Rijksrekening kon worden vergoed; dat deze beschikking dus uitdrukkelijk bepaalde, dat de jaarwedde van het gemeenschappelijk hoofd in hoedanigheid van hoofd der school voor gewoon lager onderwijs door het Rijk is vergoed.

Van dit besluit kwam het schoolbestuur bij de Kroon in beroep, aanvoerende, dat volgens art. 27, 2de lid, juncto art. 193, 5de lid, der wet, in de daar gestelde gevallen aan het hoofd van een school voor gewoon lager onderwijs en van de school voor uitgebreid lager onderwijs eenzelfde onderwijzer geplaatst kan worden; dat, in dit geval de betrokken onderwijzer — het hoofd — verbonden was zoowel aan de school voor gewoon lager onderwijs als aan de school voor uitgebreid lager onderwijs en dan ook werkzaamheden verrichtte ten behoeve van deze beide scholen; dat het salaris van het hoofd dan dus omvatte zoowel de belooning voor zijn werkzaamheden ten behoeve van de school voor gewoon lager onderwijs als die voor zijn werkzaamheden ten behoeve van de school voor uitgebreid lager onderwijs; dat bij Koninklijk besluit van 29 Juli 1927, n°. 30, in beroep de vergoeding ex-art. 100 der Lager-onderwijswet 1920 werd vastgesteld ten behoeve van een school voor meer uitgebreid lager onderwijs over het tijdvak 1 Juli tot 31 December 1924; dat bij de vaststelling van deze vergoeding de meeruitgebreid lager onderwijsschool moest worden beschouwd als een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, beide onder één hoofd; dat aan de lagere school (de lagere klassen) over voornoemd tijdvak voor Rijksvergoeding in aanmerking kwamen 5 *onderwijzers van bijstand*, terwijl, naar het gemiddelde aantal leerlingen per leerkracht der overeenkomstige openbare scholen, aan de lagere school (de lagere klassen) verbonden mochten zijn 6 *leerkrachten*; dat de Kroon in dit geval besliste, dat onder deze omstandigheden het appelleerend schoolbestuur over voornoemd tijdvak aanspraak kon maken op de gemeentelijke vergoeding voor de jaarwedde van één boventallige leerkracht; dat het hoofd der school dus bij de toepassing van art. 100 door de Kroon niet werd meegeteld onder de aan de lagere school verbonden en door het Rijk vergoede leerkrachten, hoewel hij — zooals hierboven betoogd — wel als leerkracht aan de lagere school (lagere klassen) verbonden was en de belooning voor zijn werkzaamheden aan de lagere school (de lagere klassen) ook door het Rijk werd vergoed; dat immers het Rijk zijn geheele salaris vergoedde, dus vanzelf ook het gedeelte, dat de belooning voor zijn werkzaamheden ten behoeve van de lagere school omvatte; dat het onderhavige geval slechts in zooverre van het bovenstaande verschilde, dat i. c. niet zoowel de school voor gewoon lager onderwijs als de school voor uitgebreid lager onderwijs voor Rijksvergoeding in aanmerking komen, maar alleen de school voor gewoon lager onderwijs; dat de Ministerieele beslissing van 1 April 1930, n°. 8457,

afdeeling L. O. F., niet van een ander standpunt uitging, zooals Gedeputeerde Staten aannamen, doch integendeel de hierboven weergegeven opvatting bevestigde, dat toch de Minister in zijn voornoemde beschikking overwoog, dat het salaris van *het gemeenschappelijk hoofd* dezer beide scholen (school voor gewoon lager onderwijs en school voor uitgebreid lager onderwijs), in haar hoedanigheid van hoofd dezer school voor *gewoon* lager onderwijs mede voor Rijksrekening kon worden vergoed; dat de Minister hier dus erkende, dat het hoofd aan beide scholen verbonden was en voor beide scholen werkzaamheden verrichtte en tevens verklaarde *niet* haar salaris *als zoodanig* te vergoeden, maar het bedrag, dat i. c. als belooning voor de ten behoeve van de gewone lagere school verrichte werkzaamheden kon worden aangemerkt, door den Minister genoemd: „Het salaris in hare hoedanigheid van hoofd dezer school voor gewoon lager onderwijs"; dat het karakter van het „verbonden zijn" aan de school voor gewoon lager onderwijs en de wijze van vergoeding door het Rijk van de belooning van de werkzaamheden, ten behoeve van de gewone lagere school door het hoofd verricht, dus volkomen hetzelfde waren als wanneer de school voor uitgebreid lager onderwijs voor Rijksvergoeding in aanmerking zou komen; dat dan ook aan het „verbonden zijn" aan de gewone lagere school bij de toepassing van art. 100 der wet i. c. dezelfde waarde moest worden toegekend, als wanneer de school voor uitgebreid lager onderwijs wel gesubsidieerd was, zooals de Minister trouwens ook had gedaan bij de vaststelling van de Rijksvergoeding; dat de consequentie hiervan medebracht, dat dan ook i. c. bij de toepassing van art. 100 het hoofd niet door de gemeente mocht worden meegerekend onder de aan de lagere school verbonden en door het Rijk vergoede leerkrachten; dat dus voor de toepassing van art. 100 in het onderhavige geval moest worden aangenomen, dat aan de school voor gewoon lager onderwijs 4 door het Rijk vergoede leerkrachten verbonden waren, dat hij, appellant, naar het gemiddelde aantal leerlingen per leerkracht der overeenkomstige openbare school in 1928 voor zijn gewone lagere school recht had op de vergoeding voor 5 leerkrachten, en dat hij dan ook meende terecht aanspraak te maken op de vergoeding van de jaarwedde van één boventallige leerkracht over het jaar 1928.

De Kroon verklaarde bij besluit van 10 Augustus 1931, n°. 12, het beroep ongegrond uit overweging:

> dat blijkens beschikking van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 1 April 1930, n°. 8547, Afdeeling Lager onderwijs Financieel, door het Rijk aan het schoolbestuur zijn vergoed de jaarwedden van 5 onderwijzers, waaronder die van het hoofd der school;
> dat het schoolbestuur aan art. 100 der Lager-onderwijswet 1920 geen aanspraak kan ontleenen op vergoeding uit de gemeentekas voor de bezoldiging van een grooter aantal aan de school verbonden onderwijzers;
> dat het schoolbestuur nu wel betoogt, dat bij de toepassing van art. 100 der wet in een geval als het onderhavige, waarin het hoofd verbonden was zoowel aan eene school voor gewoon lager onderwijs als aan eene voor

uitgebreid lager onderwijs, het hoofd der school niet zou mogen worden medegerekend onder de aan de lagere school verbonden en door het Rijk vergoede leerkrachten, doch dat dit betoog in het onderhavige geval niet opgaat, aangezien de in hetzelfde gebouw gevestigde school voor uitgebreid lager onderwijs over 1928 *niet* voor Rijksvergoeding in aanmerking is kunnen komen, en de jaarwedde van Mejuffrouw M. A. N. in hare hoedanigheid van hoofd der school voor gewoon lager onderwijs van Rijkswege is vergoed.

VERGOEDING MATERIEELE EXPLOITATIEKOSTEN. ARTIKEL 101.

Over elk dienstjaar vergoedt de gemeente aan de besturen der gesubsidieerde lagere scholen de kosten van instandhouding met uitzondering van de jaarwedden en wedden der onderwijzers.
Deze vergoeding wordt berekend over het gemiddeld getal leerlingen en bedraagt in gemeenten, die één of meer overeenkomstige openbare scholen in stand houden per leerling, het gemiddeld bedrag per leerling van de kosten van hetzelfde dienstjaar der overeenkomstige openbare lagere scholen in de gemeente. Voor gemeenten, waar geen overeenkomstige openbare school bestaat wordt de vergoeding per leerling der bijzondere school bepaald op het gemiddeld bedrag per leerling van de kosten van het zelfde dienstjaar der overeenkomstige openbare lagere scholen in een gelijksoortige gemeente.
De vergoeding wordt bepaald na aftrek van de volgens de gemeentelijke verordening verschuldigde schoolgelden, indien deze door het school bestuur zijn geïnd en voorzoover zij niet oninvorderbaar zijn verklaard.
Om de 3 jaren wordt de vergoeding, berekend op de aangegeven wijze, verminderd tot het bedrag, hetwelk noodig is tot goedmaking van de over dat tijdvak ten behoeve van de bijzondere school werkelijk gemaakte kosten.
Als kosten van de openbare school of scholen en van de bijzondere komen in aanmerking de kosten, genoemd in art. 55 onder *e* tot en met *h* en *o*, alsmede die van instandhouding.
De berekening dezer vergoeding gaf in het afgeloopen dienstjaar weder tot eenige geschillen aanleiding.

Berekening kosten openbare scholen.

Vooreerst kwamen eenige schoolbesturen in beroep, wijl zij van oordeel waren, dat het gemiddeld bedrag per leerling, dat aan de berekening van de subsidie ten grondslag was gelegd, niet op de juiste wijze was bepaald. Bij Koninklijk besluit van 23 Maart 1931, n°. 8, handhaafde de Kroon haar jurisprudentie, dat bij de berekening van het gemiddeld bedrag per leerling der kosten van de openbare scholen *alle* uitgaven voor schoolmeubelen, schoolboeken en leermiddelen, als bedoeld in art. 55, onder *f*, der wet moeten worden medegerekend, ongeacht de vraag of deze uitgaven als kapitaals- dan wel als exploitatiekosten zijn te beschouwen [1]).

[1]) Zie Het Onderwijs in het jaar 1930, blz. 191 vlg.

In de gemeente Oud- en Nieuw-Gastel werd met ingang van 16 October 1928 de eenige openbare lagere school opgeheven.
De vraag rees hoe het bedrag der vergoeding per leerling over 1928 moest worden berekend: *a.* voor de gedurende het geheele jaar 1928 bestaan hebbende overeenkomstige bijzondere lagere scholen, *b.* voor de op 16 October 1928 geopende nieuwe bijzondere lagere scholen.
De gemeenteraad en, nadat de hoofdinspecteur van het lager onderwijs tegen diens desbetreffend besluit in beroep was gegaan, ook Gedeputeerde Staten van Limburg berekenden de vergoeding voor het tijdvak van 1 Januari tot en met 15 October 1928 op het gemiddeld bedrag der kosten van de opgeheven openbare lagere school, zijnde f 1,77, en voor het tijdvak van 16 October 1928 tot en met 31 December 1928, overeenkomstig het bepaalde in art. 101, 4de lid, der wet, op het gemiddeld bedrag per leerling van de kosten over hetzelfde dienstjaar der overeenkomstige openbare lagere scholen in een gelijksoortige gemeente, i. c. met inachtneming van art. 15 van het Koninklijk besluit van 4 September 1932, *Staatsblad* n°. 432, bepaald op f 18,81 per leerling. Dit leidde tot een gemiddeld bedrag van f 5,32 (nl. $^{19}/_{24} \times$ f 1,77 + $^{5}/_{24} \times$ f 18,81 = = f 1,40 + f 3,92 = f 5,32.)
Tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten kwamen de belanghebbende schoolbesturen bij de Kroon in beroep.
Bij Koninklijk besluit van 12 October 1931, n°. 22, stelde de Kroon daarop de vergoeding vast onder overweging:

> dat in 1928 tot 16 October de gemeente Oud- en Nieuw-Gastel eene openbare school voor gewoon lager onderwijs bezat, welke school op dien datum is opgeheven;
> dat over het tijdvak 1 Januari 1928—16 October 1928 de kosten van die school per leerling f 1,77 bedragen;
> dat voor het tijdvak 16 October 1923—31 December 1928 als maatstaf voor de kosten per leerling overeenkomstig het bepaalde bij art. 15 van Ons gewijzigd besluit van 4 September 1923, *Staatsblad* n°. 432, door den gemeenteraad zijn genomen de kosten per leerling in de gemeente Hennaarderadeel, ten bedrage van f 18,81, berekend over een jaar;
> dat eene redelijke toepassing van de desbetreffende bepalingen van art. 101 der Lager-onderwijswet 1920 vordert, het bedrag der kosten per leerling, hetwelk aan de beide scholen te Oud-Gastel, die over het geheele jaar 1928 in werking waren, als vergoeding toekomt, te bepalen op f 1,77 + 5/24 × f 18,81 = f 5,69, terwijl de beide scholen te Stampersgat, welke eerst op 16 October 1928 werden opgericht, aanspraak kunnen maken op een bedrag per leerling van 5/24 × f 18,81 = f 3,92;
> dat mitsdien de vergoedingen over het jaar 1928 voor de beide scholen te Oud-Gastel behooren te worden bepaald op onderscheidenlijk 349 en 368 maal f 5,69, dus op onderscheidenlijk f 1985,81 en f 2093,92, en dat de vergoedingen over het tijdvak 16 October 1928 — 31 December 1928 voor de beide scholen te Stampersgat moeten gesteld worden op onderscheidenlijk 105 en 113 maal f 3,92, dus op onderscheidenlijk f 411,60 en f 442,96.

---

[1]) Zie Het Onderwijs in het jaar 1930, blz. 192 en vlg.

Een „gelijke verbetering".

Indien aan een bijzondere lagere school een verbetering werd ingevoerd, welke aan de overeenkomstige openbare lagere scholen ontbreekt, wordt ingevolge art. 101, 4de lid, der wet, de vergoeding per leerling der bijzondere school bepaald op het gemiddeld bedrag per leerling van de kosten over hetzelfde dienstjaar der overeenkomstige openbare lagere scholen in een gelijksoortige gemeente.
In het verslagjaar gaf deze bepaling tot geschil aanleiding in eenige gevallen, waarin aan een bijzondere school een boventallige onderwijzer was aangesteld waardoor een verlaging van het maximum-getal leerlingen per klasse werd verkregen.
Wij vermelden de overwegingen van het Koninklijk besluit van 13 Mei 1931, n°. 24, dat op een dergelijk geschil betrekking heeft. De omstandigheden van het geval zijn daaruit voldoende af te leiden. De Kroon overwoog

> dat art. 101, lid 2, der Lager-onderwijswet 1920 bepaalt, dat de vergoeding, bedoeld in lid 1 van dit art., in gemeenten, die eene of meer overeenkomstige scholen in stand houden of eene gelijke verbetering der bestaande overeenkomstige scholen hebben ingevoerd, per leerling bedraagt het gemiddelde bedrag per leerling van de kosten over hetzelfde dienstjaar der overeenkomstige openbare lagere scholen in de gemeente;
> dat de strekking van de bepaling van lid 3 van art. 101, waarbij art. 75 van toepassing is verklaard voor gemeenten, waar eene gelijke verbetering der bestaande overeenkomstige scholen niet werd ingevoerd, geene andere is dan dat de Gemeenteraad, indien aan eene bijzondere school eene „verbetering" is ingevoerd, zal moeten overwegen, of ook aan de overeenkomstige openbare school „eene gelijke verbetering" zal worden ingevoerd;
> dat, indien aan de bijzondere school eene verbetering is ingevoerd, welke op de openbare niet is ingevoerd, de vergoeding niet volgens de bepaling van art. 101, lid 2, der wet, maar volgens lid 4 moet plaats vinden, waarbij als overeenkomstige openbare lagere school in eene gelijksoortige gemeente is te beschouwen eene overeenkomstige school, waarop eene gelijke verbetering is ingevoerd;
> dat, nu de wet nergens voorschrijft, dat het schoolbestuur aan den gemeenteraad mededeeling moet doen van het aanbrengen van een verbetering, de omstandigheid, dat dit niet is geschied, geen grond kan zijn om de vergoeding niet overeenkomstig het vierde lid van art. 101 vast te stellen;
> Overwegende, wat betreft de onderhavige verbetering, hierin bestaande, dat het maximum-getal leerlingen, dat per klasse op de school voor gewoon lager onderwijs en die voor uitgebreid lager onderwijs wordt toegelaten, is gesteld op 24, dat zoodanige verbetering op de overeenkomstige scholen in Utrecht niet is ingevoerd;
> dat op verzoek van de Afdeeling van den Raad van State, voor de Geschillen van Bestuur, nader is onderzocht, of zoodanige verbetering is ingevoerd op de overeenkomstige openbare lagere school in eene gelijksoortige gemeente, waarbij in aansluiting bij de regeling, welke art. 15, lid 3, van Ons besluit van 4 September 1923, *Staatsblad* N°. 432, geeft voor het geval dat de gemeente niet eene of meer overeenkomstige openbare lagere scholen in stand houdt, als gelijksoortige gemeenten zijn beschouwd de gemeenten, die gerangschikt zijn in dezelfde klasse van de tabel, destijds behoorende bij de wet tot regeling van de Personeele Belasting;

dat bij dit onderzoek is gebleken, dat geen enkele dezer gemeenten het maximum-getal leerlingen, dat per klasse wordt toegelaten, tot 24 heeft verlaagd;
dat geen enkele dier gemeenten voor het openbaar uitgebreid lager onderwijs een lager maximum heeft dan 30, het maximum, dat geldt voor openbaar uitgebreid lager onderwijs in Utrecht;
dat onder deze omstandigheden ten aanzien van de uitgebreid lager onderwijs school van het appelleerende schoolbestuur de vergoeding niet op een ander dan door den Gemeenteraad vastgesteld bedrag kan worden bepaald;
dat voorts bij het voornoemde onderzoek is gebleken, dat in de gemeente Hilversum de regel geldt, dat niet meer dan gemiddeld 34 leerlingen in de klassen van de scholen voor gewoon lager onderwijs zitten, terwijl voor de gemeente Utrecht dit getal hooger is;
dat in geen andere gelijksoortige gemeente een lager maximum per klasse geldt;
dat de vergoeding het meest overeenkomstig de strekking van de wet plaats vindt, wanneer voor de school voor gewoon lager onderwijs van het appelleerende schoolbestuur de vergoeding wordt bepaald naar de gemiddelde bedragen van de kosten per leerling van het openbaar gewoon lager onderwijs in de gemeente Hilversum over de jaren 1927 en 1928, welke blijkens het vorengemelde onderzoek onderscheidenlijk f 15,03 en f 15,61 zijn geweest.

Op dezelfde wetsbepaling hadden betrekking de Koninklijke besluiten van 21 April 1931, n°. 16, 10 October 1931, n°. 28 en 16 December 1931, n°. 22.

Berekening uitgaven bijzondere scholen bij de driejaarlijksche afrekening.

Eenige Koninklijke besluiten hadden betrekking op de vraag of bepaalde uitgaven ten behoeve van de bijzondere scholen uit de vergoeding krachtens art. 101, 2de lid, der wet mochten worden bestreden.
Hieronder volgen de rechtsoverwegingen dezer besluiten.

Koninklijk besluit van 8 April 1931, n°. 18:

dat de kosten van aanschaffing van schrijfmachines voor de administratie, alsmede die van telefoonaansluiting van de school in de Folkingestraat en van den Voorzitter van het schoolbestuur behooren tot de kosten van administratie en mitsdien onder *o* van art. 55 der Lager-onderwijswet 1920, waarbij onverschillig is de vraag, of deze uitgaven boven de normale eischen uitgaan, en of de hoofden der openbare scholen voor de door hen te voeren administratie schrijfmachines ontvangen, en of de openbare scholen telefoonaansluiting hebben, daar bij de uitgaven ingevolge art. 101, 1ste lid, eenig criterium is, of de uitgaven krachtens haren aard en haar karakter vallen onder één van de rubrieken *e* tot en met *h* en *o* van art. 55, of de kosten van instandhouding;
dat het schoolbestuur mitsdien geheel vrij is, om de vergoeding ingevolge art. 101, 1ste lid, welke nooit kan uitgaan boven de evenredige kosten van de openbare scholen, geheel naar eigen inzicht ten bate van de school te besteden.

Koninklijk besluit van 8 April 1931, n°. 19:

dat de kosten van telefoonaansluiting van den voorzitter van het schoolbestuur kunnen worden gerekend tot de kosten van administratie en mits-

dien tot die, bedoeld in art. 55 onder *o* der Lager onderwijswet 1920, waarbij onverschillig is de vraag, of deze uitgaven boven de normale eischen uitgaan, daar bij de uitgaven ingevolge art. 101, 1ste lid, eenig criterium is, of de uitgaven krachtens haren aard en karakter vallen onder een van de rubrieken *e* tot en met *h* en *o* of de kosten van instandhouding; dat het schoolbestuur mitsdien geheel vrij is, om de vergoeding ingevolge art. 101, 1ste lid, welke nooit kan uitgaan boven de evenredige kosten van de openbare scholen, geheel naar eigen inzicht ten bate van de school te besteden.

Koninklijk besluit van 4 Augustus 1931, n°. 31:

dat ingevolge lid 5 van art. 101 der Lager-onderwijswet 1920 tot de kosten van de openbare lagere scholen, bedoeld in lid 2 van dit wetsartikel, o.a. behooren die volgens art. 55 onder *f*;
dat, nu de wet zonder eenige beperking spreekt van het aanschaffen van de schoolboeken, alle uitgaven voor zoodanige aanschaffing, uit welken hoofde zij ook plaats vinden, tot de in art. 101, lid 2, bedoelde kosten behooren;
dat mitsdien de Gemeenteraad en Gedeputeerde Staten ten onrechte geen rekening hebben gehouden met de kosten van aanschaffing van een projectielantaarn en van een projectie-scherm;
dat de kosten voor het donker maken van een lokaal echter terecht niet in aanmerking zijn genomen;
dat deze kosten niet vallen onder die, bedoeld in art. 55 onder *e* tot en met *h* en *o* of onder die van instandhouding.

Koninklijk besluit van 17 October 1931, n°. 27:

dat de *kosten van een vakonderwijzeres in de nuttige handwerken voor meisjes* geacht kunnen worden den goeden gang van dit onderwijs en daarmede het onderwijs in het algemeen aan de school te bevorderen, zoodat deze kosten krachtens artikel 101, 8ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 in verband met het 5de lid van dit art. en art. 55 onder *o* der wet voor vergoeding in aanmerking behooren te komen, nu vaststaat, dat op de vergoeding, bedoeld bij het 9de lid van art. 101, geen aanspraak kan worden gemaakt.

Vergoeding voor vakonderwijzers.

Indien een gemeente ten behoeve van één of meer openbare scholen vakonderwijzers heeft aangesteld, vergoedt zij ingevolge art. 101, 9de lid, der wet, jaarlijks aan de besturen der bijzondere scholen, die eveneens vakonderwijzers hebben aangesteld, eenzelfde bedrag per lesuur, als de gemeente voor haar vakonderwijzers heeft uitgegeven. Deze vergoeding wordt niet voor een grooter aantal lesuren toegekend dan waarvoor aan de overeenkomstige openbare school in het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar, vakonderwijzers werkzaam zijn geweest. Indien aan meer dan één overeenkomstige openbare school vakonderwijzers werkzaam zijn, wordt deze vergoeding toegekend voor ten hoogste het gemiddeld getal lesuren, dat in het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar, aan die scholen door vakonderwijzers werd les gegeven.
Op de toepassing dezer wetsbepalingen had betrekking het Koninklijk besluit van 20 Februari 1931, n°. 7.

Aan een bijzondere lagere school te Haarlem was in het jaar 1926 gemiddeld $15^2/_3$ uur per week door vakonderwijzers onderwijs gegeven. Het schoolbestuur betaalde voor salarissen en pensioensbijdragen deswege in totaal f 1905,40.

Voor het vakonderwijs aan de overeenkomstige openbare lagere scholen werd in het jaar 1926 uitgegeven een bedrag van f 6403,80, zoodat, daar het gemiddelde aantal per week aan die scholen gegeven lesuren in 1926 55 bedroeg, het per wekelijksch lesuur en per jaar uit te keeren bedrag op f 6403,80 : 55 of op f 116,43 werd gesteld. Op grond van deze gegevens stelde de Raad bij zijn besluiten van 5 Juni 1929 en 25 Juni 1930 de aan het schoolbestuur voor zijn school toekomende vergoeding ex-art. 101, 9de lid, der wet vast op $15^2/_3 \times$ f 116,43 of f 1824,07.

Het schoolbestuur kon zich hiermede niet vereenigen en ging bij Gedeputeerde Staten van Noord-Holland tegen het desbetreffend Raadsbesluit in beroep. Het gaf daarbij als zijn meening te kennen, dat de vergoeding niet naar het evengenoemde getal lesuren behoorde te worden berekend, omdat aan de overeenkomstige openbare lagere scholen in het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar (1925) gemiddeld 26 uren per week onderwijs werd gegeven; dat z.i., daar de maximum-vergoeding voor zijne school 26 × f 116,43 of f 3027,18 bedraagt, op eene uitkeering van het geheele bedrag der door hem werkelijk gedane uitgaven, t.w. f 1905,40, aanspraak kan worden gemaakt.

Gedeputeerde Staten verklaarden bij hunne beslissing van 15 October 1930, n°. 72, dit beroep ongegrond. Zij overwogen daarbij, dat het standpunt van het schoolbestuur geen steun kon vinden in de wet; dat in artikel 101, 9de lid der wet is bepaald, dat, indien aan meer dan één overeenkomstige school vakonderwijzers werkzaam zijn — welk geval in casu aanwezig is —, de vergoeding wordt toegekend voor „ten hoogste" het gemiddelde aantal lesuren, dat in het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar aan die scholen door vakonderwijzers wordt les gegeven; dat uit de tusschen aanhalingsteekens geplaatste woorden volgt, dat in geen geval voor een hooger getal lesuren vergoeding kan worden verleend dan aan de bijzondere lagere school is gegeven; dat het beroep van het schoolbestuur op het Koninklijk besluit van 18 Maart 1927, n°. 15, niet opging, wijl ten behoeve van de daarin genoemde school ook voor geen grooter getal lesuren vergoeding werd toegekend dan aan die school werd gegeven; dat verder in de genoemde wetsbepaling is voorgeschreven, dat, indien de gemeente ten behoeve van een of meer openbare scholen een vakonderwijzer heeft aangesteld, zij jaarlijks aan de bijzondere schoolbesturen, die ook vakonderwijzers hebben aangesteld, „eenzelfde" bedrag per lesuur vergoedt, als de gemeente voor haar vakonderwijzers heeft uitgegeven; dat dit bedrag, zooals uit het voorafgaande blijkt, voor het jaar 1926 f 116,43 beloopt, terwijl indien aan het verzoek van den appellant zou worden voldaan, f 1905,40 : $15^2/_3$ of f 121,62 per lesuur zou worden uitgekeerd en dat dus in dit geval *niet* „eenzelfde", doch een *hooger* bedrag per lesuur zou worden toegekend

dan de gemeente voor haar vakonderwijzers heeft uitgegeven, hetgeen met de duidelijke bewoordingen van artikel 101, 9de lid, der Lager-onderwijswet 1920 in strijd zou zijn.
Het schoolbestuur kwam van deze beslissing bij den Kroon in beroep. Het voerde daarbij in hoofdzaak aan, dat de wet geen enkel voorschrift geeft met betrekking tot de bezoldiging van vakonderwijzers en het aantal aan deze onderwijzers op te dragen lesuren; dat de schoolbesturen dan ook volkomen vrij zijn de bezoldiging van vakonderwijzers en het aantal hunner lesuren naar eigen inzicht te regelen en daarbij niet gebonden zijn aan de voor de openbare scholen gestelde regelen; dat Gedeputeerde Staten van Noord-Holland uit het bepaalde in de 2de alinea van het 9de lid van artikel 101, dat de vergoeding wordt toegekend „voor ten hoogste het gemiddelde aantal lesuren, dat in het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar aan die scholen (de overeenkomstige openbare scholen) door vakonderwijzers werd les gegeven", meenden te moeten afleiden, dat het aantal uren vakonderwijs gegeven aan de bijzondere school van invloed is op de grootte der vergoeding, in dien zin, dat vergoed wordt het aantal uren vakonderwijs aan de bijzondere scholen, met dien verstande, dat geen grooter aantal uren wordt vergoed dan het aantal, overeenkomende met het gemiddeld per overeenkomstige openbare school gegeven aantal uren vakonderwijs; dat de door Gedeputeerde Staten gehuldigde opvatting echter geen steun vindt in het Koninklijk besluit van 18 Maart 1927, n°. 15; dat immers bij dat besluit aan het appelleerende schoolbestuur als vergoeding werd toegekend, hetgeen dit bestuur als belooning had uitgekeerd voor het geven van 1821 uren vakonderwijs, terwijl het gemiddelde aantal uren vakonderwijs, aan de overeenkomstige openbare scholen gegeven, slechts 874 bedroeg; dat dan ook naar de meening van appelant bij de vaststelling van de vergoeding ex artikel 101, 9de lid, het aantal uren vakonderwijs, gegeven aan de bijzondere school, geheel buiten aanmerking moest blijven en uitsluitend een aantal uren openbaar vakonderwijs als grondslag voor de berekening der vergoeding kan dienen; dat de bepaling, dat voor „ten hoogste" het gemiddelde aantal uren vakonderwijs der openbare scholen vergoeding wordt toegekend, naar de meening van den appellant aldus moest worden verstaan, dat het maximum-bedrag der vergoeding wordt verkregen door vermenigvuldiging van het bovenbedoelde gemiddelde aantal uren der openbare school met het bedrag, dat de gemeente per lesuur voor haar vakonderwijzers heeft uitgegeven, doch dat, wanneer het bedrag, door de besturen der bijzondere scholen werkelijk uitgegeven voor hun vakonderwijzers, beneden dit maximum-bedrag blijft, het gemiddelde aantal uren der openbare scholen tot zoodanig aantal wordt verminderd, dat bij vermenigvuldiging met het bedrag per lesuur het door het bestuur der bijzondere school werkelijk uitgegeven bedrag tot uitkomst geeft; dat deze interpretatie volkomen in overeenstemming is met het Koninklijk besluit van 18 Maart, 1927 n°.15; dat in casu het gemiddelde aantal lesuren der openbare scholen en het gemiddelde bedrag per lesuur voor de openbare

vakonderwijzers uitgegeven respectievelijk 26 en f 116,43 bedragen en dus de maximum-vergoeding 26 × f 116,43 = f 3027,18 beliep; dat de door het schoolbestuur gemaakte kosten, te weten f 1905,40, beneden dit bedrag bleven; dat de gemeente dan niet 26 „lesuren der openbare school" behoefde te vergoeden, doch slechts $\frac{190540}{11643}$ „lesuren der openbare school" en de vergoeding moet worden vastgesteld op $\frac{190540}{11643}$ × f 1905,40; dat de onhoudbaarheid van het door den Raad van Haarlem en Gedeputeerde Staten ingenomen standpunt nog kon blijken uit het volgende: dat de appellant in 1926 15$^2/_3$ uren vakonderwijs had doen geven en daarvoor aan den vakonderwijzer f 1905,40 uitkeerde; dat de gemeente in het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar 26 uren vakonderwijs had doen geven, zoodat de maximum-vergoeding over 1926 bedroeg 26 × f 116,43 = f 3027,18; dat, indien de appellant boven de 15$^2/_3$ uur, die gegeven werden nog 10$^1/_3$ uur door een anderen vakonderwijzer had doen geven en daarvoor aan dezen vakonderwijzer had vergoed f 1121,78, het aan de vakonderwijzers uitbetaalde bedrag ad f 3027,18 ook volgens het standpunt van den Raad en Gedeputeerde Staten ten volle vergoed zou zijn geworden en dus het salaris voor den eersten vakonderwijzer ad f 1905,40 ook ten volle was vergoed; dat de belooning voor het feit, dat de appellant van artikel 101, 9de lid, geen misbruik maakt, derhalve zou zijn, dat de appellant thans het door hem betaalde salaris niet geheel vergoed zou krijgen, terwijl hij *datzelfde salaris* weer vergoed zou kunnen krijgen, wanneer hij zonder noodzaak meerdere kosten had gemaakt, en dat dit toch nimmer de bedoeling van den wetgever kon zijn geweest. Ook de Kroon verklaarde bij haar bovengenoemd besluit het beroep ongegrond. De overwegingen van dit besluit luiden:

> dat art. 101, lid 9, der Lager-onderwijswet 1920 bepaalt, dat, indien de gemeente ten behoeve van één of meer openbare scholen vakonderwijzers heeft aangesteld, zij jaarlijks aan de bijzondere schoolbesturen, die ook vakonderwijzers hebben aangesteld, eenzelfde bedrag *per lesuur* vergoedt, als de gemeente voor haar vakonderwijzers heeft uitgegeven;
> dat mitsdien voor geen hooger aantal lesuren vergoeding kan worden verleend dan feitelijk aan de bijzondere scholen is gegeven, dus in het onderhavige geval voor 15$^2/_3$ uren;
> dat de vergoeding voor elk van deze lesuren niet is het bedrag, dat het schoolbestuur per lesuur voor belooning van den vakonderwijzer heeft uitgegeven, maar het bedrag, dat de gemeente per lesuur voor haar vakonderwijzers heeft uitgegeven, behoudens uiteraard de vermindering van het totaal bedrag der vergoeding tot de werkelijk door het bijzonder schoolbestuur ter zake gedane uitgaven;
> dat in het onderhavige geval het bedrag per lesuur van de openbare scholen blijkens de stukken f 116,43 was;
> dat mitsdien de vergoeding terecht is bepaald op 15 2/3 × f 116,43 of op f 1824,07;
> dat weliswaar de 2de alinea van artikel 101, lid 9, nog een tweede grens aan de vergoeding stelt, namelijk deze, dat niet voor een grooter aantal lesuren vergoeding wordt toegekend dan in het onmiddellijk voorafgaande kalen-

derjaar aan de overeenkomstige openbare scholen vakonderwijzers werkzaam zijn geweest, of, indien aan meer dan één overeenkomstige openbare school vakonderwijzers werkzaam zijn, dat vergoeding slechts wordt toegekend voor ten hoogste het gemiddelde aantal lesuren, dat in het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar aan die school door vakonderwijzers werd les gegeven, maar dat van deze beperking van het aantal werkelijk aan de bijzondere school gegeven lesuren waarvoor vergoeding wordt verleend in het onderhavige geval geen sprake kan zijn, aangezien het getal lesuren aan de bijzondere school 15 2/3 bedraagt, dus lager dan 26, dat is het gemiddelde getal lesuren van de overeenkomstige openbare scholen in het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar.

AKTEN VAN BEKWAAMHEID EN GETUIGSCHRIFT VAN ZEDELIJK GEDRAG. ARTIKEL 107.

Tot het geven van bijzonder onderwijs wordt vereischt:

a. een akte van bekwaamheid,

b. een bewijs van zedelijk gedrag,

c. een bewijs, dat Burgemeester en Wethouders der gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden, deze beide stukken hebben gezien en in orde bevonden.

Taak van Burgemeester en Wethouders.

Burgemeester en Wethouders der gemeente Goes vroegen den Minister inlichtingen omtrent den aard van het onderzoek, door dit College naar de akte van bekwaamheid in te stellen.
De Minister berichtte bij schrijven van 26 Maart 1931, n°. 2003 I, afdeeling L. O. A., dienaangaande:

Ik heb de eer Uw College mede te deelen, dat bij de beoordeeling, of het bewijs, bedoeld in art. 107, 1ste lid, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920, kan worden afgegeven, voor zoover betreft de in dat lid onder *a* bedoelde akte van bekwaamheid, door Uw College slechts behoeft te worden onderzocht, of het hier geldt een akte van bekwaamheid, die recht geeft om in een lagere school onderwijs te geven. Indien de overgelegde akte slechts beperkte bevoegdheid geeft, dan kan daarop alleen onderwijs worden gegeven in verband met die beperking; het is aan den inspecteur van het lager onderwijs, onder wien de bijzondere school, waar dat onderwijs wordt gegeven, ressorteert, na te gaan, of met betrekking tot bepaalde leerstof onbevoegd onderwijs wordt gegeven of niet.

Bij Koninklijk besluit van 28 Augustus 1931, n°. 20, werd beslist, dat de Minister terecht de vergoeding had geweigerd voor een onderwijzer, wiens stukken wel door den Burgemeester doch niet door Burgemeester en Wethouders waren geviseerd.

Geldigheidsduur van het bewijs, bedoeld sub c.

Een ander geschil omtrent het bewijs, bedoeld sub *c*, werd beslist bij Koninklijk besluit van 27 Juni 1931, n°. 139. De overwegingen van het besluit luiden:

> dat blijkens de in beroep overgelegde stukken de onderwijzer H. A. H. Spaan in het bezit was van een op 6 Februari 1928 door Burgemeester en Wethouders van Amsterdam afgegeven bewijs, als bedoeld in art. 107, 1ste lid, onder *c* der Lager-onderwijswet 1920;
> dat hij mitsdien bevoegd was tot het geven van bijzonder lager onderwijs;
> dat daaraan niet afdoet de omstandigheid, dat H. A. H. Spaan, die van 6 Februari 1928 tot 1 October 1929 alleen in Amsterdam als onderwijzer bij het bijzonder lager onderwijs werkzaam is geweest, tusschen verschillende betrekkingen in, geruimen tijd zonder betrekking is geweest en evenmin, dat hij op 3 Augustus 1929 voor het examen van hoofdakte is geslaagd;
> dat mitsdien Onze Minister ten onrechte zijn wedde als tijdelijk onderwijzer over het tijdvak van 1 tot en met 18 September 1929 niet voor vergoeding in aanmerking heeft gebracht.

Vakonderwijzers.

Een en ander maal werd in het verslagjaar door de Kroon uitgesproken, dat ook vakonderwijzers in het bezit moeten zijn van het bewijs, sub *c* bedoeld.

RIJKSSCHOOLTOEZICHT. ARTIKEL 172.

Samenstelling.

Het toezicht over het lager onderwijs werd in het verslagjaar uitgeoefend door 5 hoofdinspecteurs, 58 inspecteurs en 9 schoolopzieners. Er was 1 inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs en 1 bouwkundig inspecteur. Het toezicht op het bewaarschoolonderwijs werd door 5 vrouwelijke schoolopzieners uitgeoefend.
De inspecteurs C. L. Tondu (inspectie Utrecht), P. J. van Ravesteijn (inspectie Amsterdam), en de schoolopziener H. J. Hijman (inspectie Rotterdam) hebben in den loop van het jaar 1931 den dienst verlaten. In de inspectie Sittard, welker inspecteur in 1930 werd overgeplaatst naar de inspectie Maastricht, werd benoemd de heer Mr. C. C. J. M. Merkelbach van Enkhuizen, inspecteur te Enschede; in de inspectie Utrecht de heer Mr. A. J. Fock, inspecteur te Breukelen; in de inspectie Breukelen de heer R. van Gaasbeek, schoolopziener in de inspectie Amsterdam. Nieuw bij het Rijksschooltoezicht werden benoemd tot inspecteur in de inspectie Enschede de heer Th. C. F. A. J. Duchâteau; tot inspecteur in de inspectie Amsterdam, de heer A. P. Vooren, en tot schoolopziener in de inspectie Amsterdam de heer J. J. Feringa.

Schooltoezicht Wieringermeerpolder.

Bij Koninklijk besluit van 12 September 1931, n°. 30, *Nederlandsche Staatscourant* van 18 en 19 September 1931, n°. 181, werd de inspecteur

van het lager onderwijs in de inspectie Den Helder belast met het toezicht op het onderwijs in den Wieringermeerpolder.

Indeeling inspectie Amsterdam.

Omtrent de indeeling der inspectie Amsterdam in ressorten, nam de Minister de navolgende beschikking dd. 9 December 1931, afdeeling L. O. A., n°. 8292:

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

Gelet op de beschikking van zijn toenmaligen ambtsvoorganger van 24 November 1924, n°. 11785, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Mede gelet op het schrijven van den hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de vierde hoofdinspectie van 2 December 1931, n°. 3737;

Heeft goedgevonden:

in art. 1 van bovengenoemde beschikking, de grenzen van de ressorten A, B, C en D der inspectie Amsterdam, aangegeven bij ten 3e onder A, B, C en D nader vast te stellen als volgt:

A. het gedeelte, dat aangewezen wordt door de lijn, loopende van de oostgrens der gemeente, westwaarts door het IJ, tot het Oosterdok, Oosterdok, Nieuwe Heerengracht, zuidwaarts langs den Binnen-Amstel, Amstel tot de zuidgrens der gemeente;

B. het gedeelte, dat aangewezen wordt door de lijn, loopende van de zuidgrens der gemeente noordwaarts langs den Amstel, Binnen-Amstel, Nieuwe Heerengracht, Oosterdok, door het IJ westwaarts tot de Westelijke doorvaart, zuidwaarts door de Westelijke doorvaart, Brouwersgracht tot de Prinsengracht, Prinsengracht tot de Westerstraat, Westerstraat, zuidwaarts langs de Lijnbaansgracht tot Weteringplantsoen, zuidwaarts langs Boerenwetering tot de zuidgrens der gemeente;

C. het gedeelte, dat aangewezen wordt door de lijn, loopende van de zuidgrens der gemeente noordwaarts langs Boerenwetering, noordwestwaarts langs Lijnbaansgracht tot Westerstraat, Westerstraat, noordwaarts langs Prinsengracht, westwaarts langs Brouwersgracht, Westelijke doorvaart tot aan den spoorweg Amsterdam—Haarlem, langs dezen spoorweg tot Westerkanaal, zuidwaarts langs Westerkanaal, Kostverloren Vaart en Schinkel tot de zuidgrens der gemeente;

D. het gedeelte, dat aangewezen wordt door de lijn loopende van de zuidgrens der gemeente noordwaarts langs Schinkel en Kostverloren Vaart, Westerkanaal tot aan den spoorweg Amsterdam—Haarlem, oostwaarts langs dezen spoorweg tot de Westelijke doorvaart, oostwaarts door het IJ tot aan de oostgrens der gemeente.

Afschrift van deze beschikking zal worden gezonden aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs, aan den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amsterdam, aan de schoolopzieners in die inspectie en aan de Algemeene Rekenkamer.

PLAATSELIJK SCHOOLTOEZICHT. ARTIKEL 176.

Gemeentelijke inspecteurs.

Hieronder volgt een opgave der gemeenten, waar ambtenaren voor het plaatselijk schooltoezicht waren aangesteld.

Provinciën.	Gemeenten, waarin ambtenaren voor het plaatselijk toezicht werden aangesteld.
Noord-Brabant	Breda, Eindhoven.
Gelderland	— —
Zuid-Holland.	Delft, 's-Gravenhage, Rotterdam en Schiedam.
Noord-Holland	
Zeeland	— —
Utrecht	
Friesland	— —
Overijssel	Enschede en Lonneker.
Groningen	— —
Drenthe	— —
Limburg	— —

WAARNEMING VAN HET BESTUUR DER SCHOOL. ARTIKEL 192.

Ingevolge art. 192, 1ste lid, der wet kan, indien aan een lagere school geen onderwijzer van den hoofdonderwijzersrang verbonden is, de waarneming van het bestuur der school tijdelijk worden toevertrouwd aan een onderwijzer, die in het bezit is van de akte, bedoeld in art. 77, onder *a*, der wet van 1878 en die niet aan de in dat lid genoemde eischen van leeftijd en diensttijd voldoet.

Uit deze wetsbepaling sproten eenige geschillen voort, waarin door de Kroon werd beslist.

Bij de vaststelling van de vergoeding, bedoeld in art. 97 der wet ten behoeve eener bijzondere lagere school te Zwolle had de Minister overwogen bij beschikking van 28 November 1930, n°. 5400, afdeeling L. O. F., dat ingevolge art. 192 1ste lid, der wet, zooals die werd gewijzigd bij de wet van 28 December 1926 (*Staatsblad* n°. 441), de onderwijzer, die tot hoofd der school wordt benoemd, in het bezit moet zijn van de akte als hoofdonderwijzer bedoeld in art. 77 onder *b* der wet van 1878; dat H. W., die gedurende de maand December 1929 als tijdelijk hoofd aan deze school was verbonden, de akte als hoofdonderwijzer niet bezat; dat hij derhalve niet bevoegd was om hoofd der school te zijn en de omstandigheid, dat hij als zoodanig alleen voor een bepaalden tijd werd aangesteld, hierin geen verandering brengt en dat mitsdien zijn wedde over die maand niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kon komen.
Het schoolbestuur kwam tegen deze beschikking bij de Kroon in beroep aanvoerende, dat zoowel de laatste zinsneden van art. 192, 1ste lid, der wet, alsook het 3de lid van het in art. 97, 1ste lid, juncto art. 89 van de genoemde wet aangehaalde art. 27 dier wet toestaan, dat gedurende niet langer dan 6 maanden het bestuur eener school tijdelijk mag worden waargenomen door een onderwijzer, die niet voldoet aan de als regel voor het hoofdschap gestelde vereischten; dat art. 11 van het Bezoldigingsbesluit, hoofdstuk V, § 1, zonder eenig voorbehoud te maken, bepaalt, dat o.a. hij, die voor een bepaalden tijd tot hoofd of tot onderwijzer is benoemd, indien hij niet als vast onderwijzer aan een lagere school is verbonden, een wedde geniet, die overeenkomt met hetgeen hij, met uitzondering van de periodieke verhoogingen op den voet van de bovenstaande bepalingen zou genieten, indien hij vast was aangesteld; dat destijds H. W. niet als vast onderwijzer aan een lagere school was verbonden; dat derhalve geen enkele der in aanmerking komende wettelijke bepalingen zich verzet tegen het mede voor de Rijksvergoeding in aanmerking brengen van den tijdelijk met het hoofdschap der school belasten onderwijzer H. W. voor het tijdvak van 1 tot en met 31 December 1929.
Bij besluit van 23 Mei 1931, n°. 31, overwoog de Kroon dienaangaande:

> dat blijkens de stukken H. W. met ingang van 1 December 1929 aan de onderhavige school in tijdelijk dienstverband, als bedoeld in art. 89, 5de lid, der Lager-onderwijswet 1920, werd verbonden ter tijdelijke waarneming van de betrekking van hoofd der school, in welke betrekking met ingang van 1 April 1930 definitief zou worden voorzien;
> dat hem dus de waarneming van het bestuur der school tijdelijk werd toevertrouwd in den zin van het 1ste lid van art. 192 der genoemde wet;
> dat aan de school geen onderwijzer in het bezit van den hoofdonderwijzersrang verbonden was;
> dat mitsdien de omstandigheid, dat H. W. slechts in het bezit was van de akte bedoeld in art. 77, onder *a*, der wet van 1878, in verband met het bepaalde in den voorlaatsten zin van het 1ste lid van art. 192, geen beletsel vormt, zijn salaris aan het schoolbestuur te vergoeden;
> dat daaraan niet afdoet, dat in de desbetreffende opgave model G. niet uitdrukkelijk werd vermeld, dat de aanstelling van H. W. tot tijdelijk hoofd geschiedde ter tijdelijke waarneming van de betrekking van hoofd der school.

Het beroep werd gegrond verklaard en de bestreden beschikking werd ten gunste van het schoolbestuur gewijzigd.

Van overeenkomstigen aard waren de Koninklijke besluiten van 23 Mei 1931, n°. 32, 27 Juni 1931, n°. 149 en 9 September 1931, n°. 28.

VRIJSTELLING VAN DE VERPLICHTING TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS IN LICHAMELIJKE OEFENING. ARTIKEL 195.

Een Ministerieel rondschrijven.

Bij rondschrijven aan de inspecteurs van het lager onderwijs dd. 3 December 1931, n°. 1355 I, afdeeling L. O. A., berichtte de Minister het volgende:

> Indien daarin door de aanstaande wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 geen verandering wordt gebracht, wordt het bij deze wet in art. 2 onder *j* vermeld onderwijs in lichamelijke oefening met 1 Januari 1936 verplicht voor alle openbare en voor alle bijzondere scholen, als bedoeld in art. 88, bestemd voor gewoon en uitgebreid onderwijs.
>
> Het is mij bekend, dat reeds vele gemeente- en schoolbesturen voor het doen geven van dit vak op hun scholen een bevredigenden toestand hebben weten te bereiken.
>
> Intusschen ligt het voor de hand, dat, naar mate de invoering van het vak voortschrijdt, het aantal gevallen grooter wordt, waarbij men op moeilijkheden stuit, die gevolg zijn van de plaatselijke omstandigheden. Die moeilijkheden bestaan dan in gemis aan een behoorlijke lokaliteit, aan een geschikt speelterrein of aan een leerkracht, die het vak naar behooren tot zijn recht weet te doen komen.
>
> Bij de behandeling van die gevallen dient men, naar mijn meening, vooral in het oog te houden, dat dit vak niet overal aan gelijke eischen kan, maar ook niet behoeft te voldoen.
>
> Een algemeene norm, die zoowel in groote bevolkingscentra als in plattelandsgemeenten met verspreide scholen zou moeten gelden, kan hier niet worden gesteld. Daar, waar gemeente- en schoolbesturen in staat zijn te voldoen aan vrij hooge eischen, voor zooveel betreft leerkrachten, lokalen en terreinen, valt dit zeer te waardeeren, maar het zou overdrijving zijn dergelijke eischen overal te laten gelden. Ook verkeerd, omdat dan allicht het betere, dat niet verkregen kan worden, het mindere, dat wel bereikbaar is, zou tegenhouden.
>
> Het spreekt vanzelf, dat het wel of niet kunnen beschikken over ruimer hulpmiddelen ook van invloed is op de leerstof. Het ligt niet op mijn weg een omschrijving te geven van den omvang van de leerstof voor dit vak en van de verschillen daarin, die door de verscheidenheid der schooltoestanden geboden is, evenmin als ik dit voor andere vakken doe. Men zoeke die omschrijving in de handleidingen voor het onderwijs in dit vak, waaronder er zijn, die niet in gebreke blijven aan te wijzen, hoe tot zelfs onder de ongunstigste omstandigheden op de kleinste plattelandsschooltjes, waar een lokaal ontbreekt en men niet eens over een behoorlijk speelterrein de beschikking heeft, bij voldoende medewerking van den onderwijzer en met eenige bescheiden hulpmiddelen van dit vak nog wel zooveel terecht te brengen is, dat het voor de leerlingen van beteekenis wordt.
>
> Het is ook mijn meening dat, wanneer plaatselijke omstandigheden niet gunstig zijn voor een inrichting van dit vak, welke aan min of meer hooge eischen voldoet, daarin nog geen reden behoeft te worden gevonden om van

de invoering geheel af te zien. Zoo zal het, als tegen den bouw van een speciaal ingericht gymnastieklokaal bezwaren van financieelen aard bestaan, menigmaal mogelijk zijn van een leegstaand gewoon leslokaal gebruik te maken, in het bijzonder aan scholen waar de leerlingengroepen klein zijn. Met eenigen goeden wil zal vooral ten plattelande in de meeste gevallen een voldoend speelterrein zijn te vinden, dat zoo noodig een lokaal kan vervangen, mits de leerstof maar gericht wordt op bewegingsoefeningen en openluchtspel. Zelfs op een niet te kleine speelplaats — al of niet overdekt — zal die leerstof nog in bevredigende mate tot haar recht kunnen komen. Zoo kan ook bij de aanschaffing van werktuigen, gereedschappen en spelbenoodigdheden rekening worden gehouden met hetgeen binnen de grenzen van het bereikbare ligt.

De omvang, waarin het onderwijs kan worden gegeven, is natuurlijk ook afhankelijk van de aanwezige leerkrachten, waarbij van beteekenis is, dat velen hunner, hoewel bevoegd, niet altijd de geschiktheid zullen hebben bepaalde onderdeelen van het vak te onderwijzen, of wel het inzicht missen hun onderwijs te laten aanpassen aan de ter plaatse beschikbare middelen. In die gevallen zal het op Uw weg liggen te bevorderen, dat zij zoo mogelijk dat tekort aanvullen.

De wenschelijkheid om, waar het betere vooralsnog niet kan worden bereikt, althans met het mindere genoegen te nemen, spreekt zich ook uit in een voorstel, dat opgenomen is in de aanhangige wijziging van de Lager-onderwijswet. Volgens dat voorstel zal aan art. 16 der wet het voorschrift worden toegevoegd, dat in bijzondere gevallen de Minister, Gedeputeerde Staten gehoord, kan bepalen, dat in een gemeente of in een door hem aangewezen gedeelte eener gemeente het onderwijs in lichamelijke oefening niet behoeft te worden gegeven onder voorwaarde, dat althans onderwijs wordt gegeven in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek. Uit dit wetsvoorstel blijkt dus de bedoeling der Regeering om den termijn van art. 195 der wet te handhaven, maar tevens om ook in het vervolg rekening te houden met wezenlijke bezwaren van plaatselijken aard, die de invoering van vak *j* der wet in meer volledigen omvang belemmeren.

Tenslotte meen ik U er op te moeten wijzen, dat voor de algemeene invoering van lichamelijke oefening veel kan worden bereikt, indien — waar dit maar eenigszins mogelijk is — een stelsel van concentratie wordt toegepast bij het voorzien in de behoeften van verschillende scholen. Deze toepassing blijve niet beperkt tot de openbare scholen, maar kan bij voldoende samenwerking zeer wel ook tot de bijzondere scholen worden uitgebreid, zooals reeds in vele gevallen gebleken is. Zelfs is het in sommige gevallen mogelijk, concentratie te verkrijgen door samenwerking van aan elkaar grenzende gemeenten. Van Regeeringswege is de concentratie ook bevorderd, wanneer over geschillen inzake verstrekking door de gemeenten van een gymnastieklokaal of een terrein voor het onderwijs in lichamelijke oefening voor een bijzondere school in beroep moest worden beslist. Het ingediend ontwerp tot wijziging van de Lager-onderwijswet gaat in dezelfde richting blijkens het daarin als art. 77, 2de lid, en art. 80, 3de lid, voorgestelde. Bij een dergelijke concentreering kan uiteraard met minder kosten het vak op hooger peil worden gebracht dan wanneer elke school in dit opzicht voor zich zelve zou zorgen. Het verdient aanbeveling, dat Gij deze samenwerking steeds zooveel mogelijk bevordert.

Aan Gedeputeerde Staten der provinciën, de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs en de inspecteurs van de lichamelijke opvoeding is een afdruk van deze aanschrijving gezonden bij brief van 3 December 1931, n°. 1355 II, afd. L.O.A.

Verleende vrijstelling.

Hieronder volgt een opgave van het aantal malen, dat art. 195 der wet werd toegepast.

Provinciën.	Aantal gemeenten, waar krachtens art. 195 vrijstelling is verleend van de verplichting tot het geven van onderwijs in lichamelijke oefening. [1])					
	Gemeenten met:					
	meer dan 100 000 inwoners.	50 001—100 000 inwoners.	20 001—50 000 inwoners.	5001—20 000 inwoners.	5000 en minder inwoners.	Totaal.
Noord-Brabant .	—	1 (1)	3 (1)	5 (4)	7 (3)	16 (9)
Gelderland . . .	—	1	2	23	40	66
Zuid-Holland .	—	—	—	13 (9)	67 (51)	80 (60)
Noord-Holland .	1 (?)	—	1 (?)	7 (?)	32 (?)	41 (?)
Zeeland	—	—	1 (1)	4 (4)	74 (74)	79 (79)
Utrecht	—	—	—	—	14 (1)	14 (1)
Friesland . . .	—	—	—	18 (11)	9 (5)	27 (16)
Overijssel . . .	—	—	—	11 (?)	5 (?)	16 (?)
Groningen . . .	1	—	—	18 (18)	35 (35)	53 (53)
Drenthe	—	—	1 (1)	10 (10)	17 (17)	28 (28)
Limburg	—	1 (1)	—	12 (12)	57 (57)	70 (70)
Totaal .	1 (?)	3 (2)	8 (3?)	121 (58?)	357 (243?)	490 (316 ?)

KOLONIALE DIPLOMA'S. ARTIKEL 210.

In art. 210 der wet wordt voor het in werking brengen o.a. van de artt. 134 tot en met 136 een termijn toegestaan, welke op 31 December 1935 is beeindigd. Gedurende dien termijn blijft art. 138 der wet, waarin wordt voorgeschreven, dat de Kroon zal aanwijzen, welke koloniale akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs met de overeenkomstige, in Nederland uitgereikte akten worden gelijkgesteld, buiten toepassing. In verband daarmede moest de aanwijzing van zoodanige akten, vervat in het Koninklijk besluit van 7 Augustus 1916, *Staatsblad* n°. 373, gedurende den genoemden termijn worden bestendigd, voorzooveel betreft de akten, bedoeld in art. 209 der wet.
Uit dien hoofde werd art. 4 van laatstbedoeld Koninklijk besluit, gelijk

[1]) De aantallen gemeenten, voor welke aan de vrijstelling de voorwaarde was verbonden tot het geven van onderwijs in vak *f* der Lager-onderwijswet van 1878, zijn tusschen haakjes geplaatst, en in het voorafgaande getal begrepen.

het nader was gewijzigd, aangevuld met een tweede lid, luidende als volgt:

„Met de akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de beginselen der landbouwkunde, bedoeld in art. 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs, wordt gelijkgesteld de akte van bekwaamheid in landbouwkunde, bedoeld in de verordening der kolonie *Suriname* van 26 Mei 1917 (*Gouvernementsblad* n°. 36), volgens het programma, vastgesteld bij resolutie van den Gouverneur van *Suriname* van 23 Augustus 1917, n°. 2829, (*Gouvernementsblad*, n°. 61), mits de bezitter van de in *Suriname* verkregen akte tevens in het bezit is van de akte van bekwaamheid als onderwijzer of onderwijzeres, bedoeld in art. 77, onder *a*, der wet tot regeling van het lager onderwijs of van eene daarmede gelijkgestelde akte".

AKTE HANDTEEKENEN. ARTIKEL 210 BIS.

Op voorstel van de commissie, welke in 1930 belast was met het afnemen van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs, vermeld in art. 77, onder *c*, der wet van 17 Augustus 1878, *Staatsblad* n°. 127, werd de wijziging bevorderd van het programma van dit examen, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 10 September 1923, *Staatsblad* n°. 438. De wijziging kwam tot stand bij Koninklijk besluit van 9 Juli 1931, *Staatsblad* n°. 302. Het programma wordt krachtens dit besluit gelezen als volgt:

„Bedrevenheid in het vervaardigen van teekeningen naar eenvoudige voorwerpen.

Bedrevenheid in het vervaardigen van eene geschaduwde teekening van een niet te samengesteld relief-ornament naar de natuur.

Bedrevenheid in het met waterverf in vlakke tinten invullen van eene gegeven schets.

Bedrevenheid in het vervaardigen van eene perspectievische schets naar gegeven projecties.

Bedrevenheid in het schetsen op het zwartebord, zoowel uit het geheugen als naar de natuur.

Kennis van de beginselen der perspectief.

Kennis van de eischen van klassikaal teekenonderwijs in het algemeen en van eene goede methode in het bijzonder".

Dit besluit, dat voor het eerst zou worden toegepast bij de in 1931 te houden examens, had ten doel om aan de candidaten meer gelegenheid te geven iets van hun persoonlijke voorliefde en gaven te uiten en een beter (meer rechtstreeksch) verband te verkrijgen tusschen de examen-eischen en het teekenonderwijs, zooals dit volgens de tegenwoordige opvattingen op de lagere scholen behoort te worden gegeven.

Bezuiniging.

Bij rondschrijven van 29 December 1931, n°. 8487 I, afdeeling L. O. A., verzocht de Minister aan de directeuren (directrice) der Rijkskweekscholen medewerking te verleenen bij de noodzakelijke bezuiniging op de exploitatiekosten dezer instellingen.

Dit schrijven luidde als volgt:

> In verband met de geboden bezuiniging kunnen voor Uw school voor 1932 slechts de strikt noodzakelijke uitgaven worden toegestaan. Alles wat verder wenschelijk of aanbevelenswaardig wordt geacht, moet thans achterwege gelaten worden. Indien het op eenigen post voor de gewone uitgaven toegestaan bedrag naar Uw meening niet voldoende mocht zijn, ben ik bereid op aanvraag een hooger bedrag toe te staan, zoo mij uit de door U, door bemiddeling van den hoofdinspecteur, toe te zenden uitvoerige toelichting blijkt, dat de toegestane som inderdaad te laag is. Ook aanvragen om buitengewone uitgaven voor de aanschaffing van hulpmiddelen voor het onderwijs kunnen op gelijke wijze worden ingediend in die gevallen, waarin het achterwege laten daarvan den geregelden gang van het onderwijs inderdaad zou belemmeren.
> In aansluiting aan hetgeen dienaangaande is medegedeeld in de aanschrijving van 17 Juni 1925, n°. 4623, afdeeling L. O. A., vestig ik er de aandacht op, dat hulpmiddelen voor het onderwijs, welke voor iederen leerling van de kweekschool individueel noodig zijn, zooals boeken, atlassen, pennen, potlooden, teekenbehoeften (teekenpapier enz.), cahiers, niet voor Rijksrekening mogen worden aangeschaft. Hiervan worden uitgezonderd de te gebruiken inkt, alsmede de grondstoffen en gereedschappen, noodig bij het onderwijs in handenarbeid en nuttige handwerken. Voor de uitgaven ten behoeve van het vak handenarbeid wordt per jaar gerekend op f 4 per leerling voor de kweekschool en op f 0,40 per leerling voor de leerschool, terwijl voor het vak nuttige handwerken op f 1 per vrouwelijke leerling van de kweekschool wordt gerekend. Abonnementen voor het zwemmen van de leerlingen mogen voortaan evenmin ten laste van de Rijksmiddelen worden gebracht.

Parallelklassen.

Omtrent het vormen van parallelklassen aan Rijkskweekscholen berichtte de Minister bij rondschrijven van 17 Juli 1931, n°. 4539, afdeeling L. O. A. aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs:

> Het komt mij niet wenschelijk voor in het algemeen aan de directeuren der Rijkskweekscholen mede te deelen, dat bij een genoegzaam aantal gegadigden, dat voor toelating in aanmerking kan worden gebracht, parallelklassen kunnen worden gevormd op dezelfde voorwaarden, als voor de gesubsidieerde kweekscholen is mogelijk gemaakt door het nieuwe art. 33 van het Koninklijk besluit van 11 September 1923 (*Staatsblad* n°. 440). Mocht zich echter aan een of andere Rijkskweekschool het geval voordoen, dat met inachtneming van de in art. 33 gestelde voorwaarden parallelklassen zouden kunnen worden gevormd van het eerste of tweede leerjaar eener vierjarige of van het eerste leerjaar eener driejarige kweekschool, dan ben ik bereid bij de beslissing volgens art. 30 van het Reglement

die vorming in overweging te nemen. Een gunstige beslissing dienaangaande zal dan echter in de eerste plaats moeten afhangen van de vraag, of zonder kosten voorzien kan worden in lokaliteit, meubilair en leer- en hulpmiddelen voor een parallelklasse.

De toelating zal dus aan alle kweekscholen op de gewone wijze moeten worden voorbereid volgens de artt. 26, 27 en 29 van het Reglement, waarbij onder het aantal beschikbare plaatsen, waarvan art. 29 spreekt, dan voorloopig te verstaan is dat aantal in het niet gesplitste eerste of tweede leerjaar.

Omtrent elke kweekschool zal ik bij het voorstel, dat zal leiden tot mijn beslissing volgens art. 30, gaarne opgave ontvangen van het aantal candidaten, dat zich voor het toelatingsexamen voor elk der beide leerjaren heeft aangemeld, en van het aantal, dat blijkens de uitkomsten van dat examen voor toelating in aanmerking komt; verder van het aantal van hen, die voor toelating in aanmerking komen volgens art. 27 onder *a* *b* en *c* van het Reglement; en ten slotte eventueel van het aantal van hen, die na de schifting volgens art. 29 in de eerste plaats voor de toelating in aanmerking komen.

In de gevallen, waarin tot overweging van klassesplitsing onder de bovenbedoelde voorwaarden aanleiding bestaat, zal ik dienaangaande gaarne Uw advies ontvangen met verstrekking tevens van de noodige gegevens omtrent de beschikbare lokaliteit.

Toelating.

Volgens art. 25 van het Koninklijk besluit van 11 September 1923, *Staatsblad* n°. 439, tot vaststelling van Regelen voor de Rijkskweekscholen, moesten adspiranten, die toelating vragen tot het eerste leerjaar eener vierjarige kweekschool, op 1 Augustus van het loopende schooljaar hun vijftiende jaar ingetreden zijn *terwijl zij hun zestiende jaar nog niet volbracht mochten hebben.* Evenzoo werd voor toelating tot het tweede leerjaar eener vierjarige of het eerste leerjaar eener driejarige kweekschool vereischt, dat de adspiranten op den genoemden datum hun zestiende jaar waren ingetreden *en hun zeventiende nog niet volbracht hadden.*

Bij Koninklijk besluit van 24 April 1931, *Staatsblad* n°. 170, kwamen de cursief gedrukte bepalingen uit art. 25 te vervallen.

Toelagen aan leerlingen van Rijkskweekscholen en Rijksnormaallessen.

Omtrent het verleenen van toelagen wegens het bezoek van Rijkskweekscholen en Rijksnormaallessen berichtte de Minister bij missive van 11 Juli 1931, n°. 4697, afdeeling L. O. A. aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs het volgende:

Zooals U bekend is, maakt het Koninklijk besluit van 24 April 1931 (*Staatsblad* n°. 171), waarbij het Kweekschoolbesluit is gewijzigd en aangevuld, het subsidieeren van parallelklassen — zij het in beperkte mate — mogelijk en zal dit besluit den aanwas van mannelijke leerkrachten voor het lager onderwijs bevorderen.

Deze verruiming van de gelegenheid voor jongens om tot onderwijzer te worden opgeleid zal, naar het mij voorkomt, hier en daar de behoefte doen gevoelen door het verleenen van een bescheiden toelage aan een jongen

van onvermogende ouders, die goeden aanleg voor de studie bezit, de toelating tot een bijzondere kweekschool mogelijk maken.
Deze gevallen zullen zich evenzeer kunnen voordoen aan Rijkskweekscholen en aan Rijksnormaallessen, zoodat ik voornemens ben ook de aanvrage van ouders, wier zoon een dezer inrichtingen willen bezoeken, zoo mogelijk in gunstige overweging te nemen.
Het verleenen van toelagen in bovenbedoelde gevallen zal behooren te geschieden op de voorwaarden, vastgesteld in de beschikking van 11 Januari 1924, n°. 114[2], afdeeling L. O. A., terwijl ik voor de wijze van indiening en behandeling van de aanvragen, welke U uiterlijk 15 Augustus a.s. moeten bereikt hebben, in het bijzonder Uw aandacht vestig op hetgeen dienaangaande in art. 1 van gemelde beschikking is bepaald.
U gelieve de directeuren der opleidingsinrichtingen, bovenbedoeld, namens mij er uitdrukkelijk op te wijzen, dat de toelagen, gezien het beperkt bedrag, dat hiervoor op de begrooting kon worden uitgetrokken, slechts op bescheiden voet zullen worden verleend, en dat aan het criterium „van goeden aanleg" streng de hand moet worden gehouden.

In den cursus 1931/32 werden de navolgende toelagen verleend:

School te	Bedrag per jaar
's-Hertogenbosch . . f	50,—
	125,—
	130,—
	140,—
Apeldoorn	300,—
	175,—
	475,—
	500,—
	125,—
	300,—
	175,—
	425,—
	300,—
	375,—
	300,—
	400,—
	325,—
	260,—
	100,—
	250,—
	200,—
Doetinchem	125,—
	160,—
Gorinchem	60,—
	135,—
	120,—
Hellevoetsluis . . . f	160,—
	160,—
	110,—
	180,—
Oud-Beijerland . . .	60,—
	40,—
	204,—
	40,—
Schoonhoven . . .	50,—
Alkmaar	200,—
	140,—
	255,—
	200,—
	160,—
	176,—
	260,—
	300,—
	100,—
Haarlem	500,—
	350,—
Hilversum	530,—
Middelburg	550,—
	100,—

School te	Bedrag per jaar
Oostburg . . . . . f	90,—
	100,—
	90,—
	100,—
Zierikzee	70,—
	70,—
	80,—
Amersfoort	80,—
	430,—
Drachten	50,—
	25,—
	50,—
	50,—
	50,—
	25,—
Heerenveen	75,—
	75,—
	50,—
	60,—
	30,—
Leeuwarden	75,—
	75,—
	75,—
	50,—
	75,—
Appingedam	75,—
	75,—
	75,—
	50,—

School te	Bedrag per jaar
Appingedam . . . . f	75,—
	60,—
	75,—
Groningen	75,—
	40,—
	75,—
	75,—
Winschoten	75,—
	75,—
	75,—
	75,—
Coevorden	40,—
	40,—
	150,—
	50,—
	75,—
Meppel	100,—
	75,—
	100,—
	100,—
	100,—
Maastricht	132,—
	132,—
	132,—
	103,—
	132,—
	145,—
	132,—
	157,—
	84,—
	40,—

Belooning onderwijzers, belast met practische oefening van kweekelingen.

Bij missive van 25 Juli 1931, n°. 4227 II, afdeeling L. O. A. verzocht de Minister aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs om aan de directeuren der Rijkskweekscholen en de besturen der gesubsidieerde kweekscholen mede te deelen, dat het hem in de gevallen, waarin de duur van de oefening in de practijk van het lesgeven niet regelmatig over de daarmede belaste leerkrachten is verdeeld, met het oog op een billijke verdeeling van de beschikbare belooning wenschelijk voorkomt

dat behalve met het aantal leerkrachten, dat aan de oefening heeft mede gewerkt, tevens rekening wordt gehouden met het aantal uren, dat iedere leerkracht aan die oefening heeft besteed.

Ambtenarenreglement.

Tot regeling van den rechtstoestand van het onderwijzend personeel der Rijkskweekscholen en Rijksnormaallessen werd krachtens de Ambtenarenwet 1929 en het Algemeen Rijksambtenarenreglement bij Koninklijk besluit van 27 Augustus 1931, *Staatsblad* n°. 386, een Ambtenarenreglement voor de genoemde instellingen vastgesteld.
Bij Koninklijke besluiten van 19 December 1931, *Staatsbladen* n°. 531 en 532 werd uit de bestaande reglementen alles geschrapt, wat op den rechtstoestand der ambtenaren betrekking had.

Instructie concierges.

Bij Ministerieele beschikking van 5 November 1931, n°. 7596 I, afdeeling L. O. A. werd een instructie vastgesteld voor de concierges van de Rijkskweekscholen en de eventueel daaraan verbonden leerscholen.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN EN NORMAALLESSEN.

ARTIKELEN 213 T/M 214BIS.

Wijziging kweekscholenbesluit.

Het Koninklijk besluit van 11 September 1923, *Staatsblad* n°. 440, tot vaststelling van de regelen en voorwaarden voor het verleenen van een Rijksbijdrage aan gemeentelijke en bijzondere kweekscholen werd bij Koninklijk besluit van 24 April 1931, *Staatsblad* n°. 171, gewijzigd en aangevuld. Het doel van deze wijziging, waarbij de artt. 33 en 34 aan het besluit werden toegevoegd, was in hoofdzaak een Rijksbijdrage te verleenen in de kosten van parallelklassen, teneinde het dreigend tekort aan mannelijke onderwijzers te keeren. Bij de berekening van de Rijksbijdrage volgens art. 2 zou, indien één of meer leerjaren in parallelklassen gesplitst werden, met deze splitsing rekening worden gehouden, mits:

a. op 1 October van het afgeloopen schooljaar het eerste of tweede leerjaar was gesplitst in twee parallelklassen bij meer dan 30, in drie parallelklassen bij meer dan 60 en in vier parallelklassen bij meer dan 90 leerlingen, en op dien datum van het gezamenlijk aantal leerlingen van het gesplitste leerjaar ten minste het twee-derde gedeelte uit jongens bestond;

b. voor zoover op 1 October van het afgeloopen schooljaar het tweede, derde of vierde leerjaar gesplitst was in parallelklassen en deze splitsing de voortzetting vormde van een splitsing als onder *a* bedoeld, die leerjaren op genoemden datum waren gesplitst in twee parallelklassen bij meer dan 25, in drie parallelklassen bij meer dan 50 en in vier parallelklassen bij meer dan 75 leerlingen.

Op grond van buitengewone omstandigheden kan de Minister vrijstelling verleenen van den eisch in het 1ste lid onder *a*, dat van het gezamenlijk aantal leerlingen van het leerjaar ten minste het twee-derde gedeelte uit jongens bestaat.
Voor de berekening der Rijksbijdrage werden in verband hiermede nadere regelen gesteld.

Toelagen aan leerlingen van gemeentelijke en bijzondere kweekscholen.

De Ministerieele missive van 11 Juli 1931, n°. 4697, afdeeling L. O. A., bovenvermeld, had ook betrekking op gemeentelijke en bijzondere kweekscholen.
In den cursus 1931/32 werden aan leerlingen dezer kweekscholen de volgende toelagen verleend:

School te	Bedrag per jaar
Breda . . . . . f	40,—
	40,—
	40,—
	150,—
	40,—
	200,—
	100,—
Dongen	300,—
Nijmegen, Op den Klokkenberg . . .	100,—
	100,—
	100,—
	100,—
	100,—
	50,—
	100,—
	65,—
	100,—
	150,—
	150,—
	150,—
	150,—
	150,—
	200,—
	150,—
Nijmegen, Groesbeeksche weg 150	130,—
	70,—
Nijmegen, Groesbeeksche weg 150 f	90,—
	30,—
	90,—
	30,—
Nijmegen, Guyotstraat 11	350,—
	60,—
	100,—
Gorinchem	100,—
	90,—
	70,—
	50,—
	110,—
's-Gravenhage, Ant. Duyckstraat . . .	55,—
	85,—
	85,—
	210,—
Leiden	120,—
	130,—
Rotterdam, Haringvliet 84	500,—
Amsterdam, Nieuwe Prinsengracht 89 .	70,—

School te	Bedrag per jaar
Amsterdam, Kerkstraat 107 . . . . f	500,—
Middelburg	70,—
	75,—
	100,—
	150,—
	75,—
	420,—
	120,—
	130,—
	95,—
	140,—
	75,—
Utrecht, Maliebaan 89 f	30,—
	50,—
	140,—
	110,—
	165,—
	110,—
	180,—
Leeuwarden	100,—
	100,—
	50,—
Zwolle	400,—
Roermond	75,—

Belooning onderwijzers, belast met practische oefening van kweekelingen.

De Ministerieele missive van 25 Juli 1931, n°. 4227 II, afdeeling L. O. A. had ook op de gemeentelijke en bijzondere kweekscholen betrekking.

Rijksbijdrage aan gemeentelijke en bijzondere normaallessen.

Voor de in 1931 ter opleiding tot onderwijzer aangenomen personen, die in den loop der jaren 1933, 1934 en 1935 de onderwijzersakte zullen hebben verkregen, werd de Rijksbijdrage aan de gemeentelijke en bijzondere normaallessen bij Koninklijk besluit van 24 December 1930, n°. 56, geplaatst in de *Nederlandsche Staatscourant* van 2 en 3 Januari 1931, n°. 1, bepaald als volgt:

a. voor hen, die zijn opgeleid gedurende twee jaren f 200;

b. „ „ „ „ „ „ „ drie „ 250;

c. „ „ „ „ „ „ „ drie „ 300.

Een overeenkomstige beslissing is vervat in het Koninklijk besluit van 8 December 1931, n°. 16, geplaatst in de *Nederlandsche Staatscourant* van 15 December 1931, n°. 243, ten aanzien van hen, die in 1932 zijn aangenomen en in 1934 of 1935 de akte verkrijgen.

Zij bedraagt:

a. voor hen, die zijn opgeleid gedurende twee jaren f 200;

b. „ „ „ „ „ „ „ drie „ 250.

II. DE VERSLAGEN DER HOOFDINSPECTEURS BETREFFENDE HET LAGER ONDERWIJS.

EERSTE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN NOORD-BRABANT EN LIMBURG.

§ 1. TOESTAND VAN HET ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN.

GROEI BIJZONDER ONDERWIJS.

Herhaaldelijk vestigde ik in mijn jaarverslagen de aandacht op den geleidelijken vooruitgang van het bijzonder onderwijs in mijn ambtsgebied. In 1931 nam het aantal openbare scholen weer met 20 af en steeg dat der bijzondere met 57. De bijzondere scholen maken thans in Noord-Brabant ongeveer $^8/_9$ en in Limburg $^5/_6$ van het totaal uit. Een berekening naar het aantal leerlingen levert voor het bijzonder onderwijs een nog veel gunstiger verhouding op.

In sommige streken is het eindpunt dezer ontwikkeling bijna bereikt. De inspecteur te Breda zegt, dat er in zijn inspectie nog slechts drie openbare scholen zijn, welke in aanmerking zullen komen om binnen afzienbaren tijd te worden omgezet in bijzondere; haar voortbestaan hangt samen met toevallige omstandigheden, die zich elken dag kunnen wijzigen. In Limburg zijn er nog tal van openbare dorpsscholen, die bijzondere zullen worden. „Het laat zich aanzien", schrijft de inspecteur te Venlo, „dat in het volgende jaar de vermindering van kleine openbare scholen nog in sneller tempo zal plaats hebben, althans zeker in de eerste helft van dat jaar; nu reeds worden op een vijftal plaatsen daartoe voorbereidende maatregelen getroffen. Deze bespoediging houdt verband met de voorgestelde nieuwe wet op het lager onderwijs, waarbij een hoogere waarborgsom en een andere leerlingenschaal worden voorgesteld. Dit laatste vooral dringt tot het omzetten van kleine openbare scholen vóór 1 Juli 1932. Volgens de voorgestelde overgangsbepalingen kunnen scholen met minder dan 91 leerlingen hun getal leerkrachten nog 10 jaar behouden en binnen dat tijdvak kunnen vacatures regelmatig worden aangevuld. Stelt men echter de omzetting uit tot na 1 Juli 1932, dan wordt het aantal onderwijzers terstond bepaald volgens de voorgestelde 45-schaal, hetgeen op enkele plaatsen tot een vermindering van het aantal leerkrachten zou leiden." Hieruit blijkt eens te meer, dat gewichtige gebeurtenissen haar schaduwen vooruit werpen en dat men zich aan de toekomst tracht aan te passen.

Ik wees er reeds meermalen op, dat deze omzetting van openbare scholen in bijzondere aan het onderwijs in mijn ambtsgebied in sterke mate ten goede is gekomen. Ook in de verslagen der inspecteurs over het laatste jaar vind ik verschillende uitingen, die dit bevestigen. Zoo schrijft de inspecteur te Helmond: „Sedert de invoering der wet 1920 zijn de openbare scholen, die daarvoor in aanmerking kwamen, successievelijk ver-

dwenen in deze inspectie. De omzettingen hebben van de gemeentebesturen financieele offers gevraagd. Zij hebben het voordeel gebracht, dat vele minder geschikte scholen zijn omgebouwd of vervangen door nieuwe, dat ze behoorlijk werden ingericht en dat hier en daar minder geschikte onderwijzers werden vervangen door betere krachten. Gedurende de 7 jaren, dat ik in de inspectie Helmond werkzaam ben, zijn 20 nieuwe scholen gebouwd, waarvan 11 ter vervanging van gebouwen, die niet meer aan de gestelde eischen voldeden; 58 scholen zijn door grondige verbouwing in overeenstemming gebracht met de bepalingen van het Bouwbesluit. De meeste scholen zijn thans in behoorlijke gebouwen gevestigd en voldoende ingericht, zoodat de uiterlijke voorwaarden voor de ontwikkeling van het onderwijs wel aanwezig zijn."

Het verslag der inspectie Veghel bevat een ware dithyrambe op de heilzame gevolgen, die de omzetting teweegbracht. De inspecteur schrijft: „De geleidelijke omzetting van openbare scholen in bijzondere werd ook gedurende het jaar 1931 voortgezet. Wederom werden een vijftal openbare scholen opgeheven en met dezelfde schoolbevolking veranderd in R.-K. bijzondere scholen. Voor drie dezer scholen werden de bestaande gebouwen overgenomen, na, voor zoover noodig, reparatie, opknapping, vernieuwing en aanpassing aan het vigeerende Bouwbesluit te hebben ondergaan. Voor de twee andere scholen werden nieuwe gebouwen gesticht, wijl de oude gebouwen niet meer in goed bruikbaren staat waren te brengen.
Deze geleidelijke omzetting van scholen in de laatste jaren deed het uiterlijk en innerlijk voorkomen der scholen geheel veranderen. De oude gebouwen werden gemoderniseerd, een twintigtal scholen werden gebouwd en andere met nieuwe lokalen uitgebreid, de speelplaatsen werden verbeterd en vergroot, water- en stofvrij gemaakt door deugdelijke verharding of plaveiïng; de portalen en gangmuren betegeld en de lokalen van nieuwe schoolmeubelen en leermiddelen voorzien. Deze vernieuwing en verfraaiïng van het materieel deden op duidelijk waarneembare en onmiskenbare wijze een gunstigen invloed gelden op den zin voor orde en netheid, die er in de scholen bij leerlingen en onderwijzers dient te heerschen. In het afgeloopen jaar mocht ik het als een zeldzaamheid aanmerken, wanneer meubels, platen en kaarten onder stof verborgen zaten of wanneer boeken, schriften, atlassen, leer- en hulpmiddelen niet netjes in lessenaars, kasten of op de daarvoor bestemde, vaste plaatsen waren opgeborgen. De in de laatste jaren aangebrachte schoolkasten met glazen deuren, waardoor het inwendige der kasten ook van buiten zichtbaar is, schijnen bijzonder gunstig te hebben gewerkt op de verzorging van lees- en leerboeken en de rangschikking van boeken en schriften op ordelijke en nette stapeltjes. Deze vernieuwde zin voor orde en netheid was meestal reeds te constateeren in portalen en gangen. Op een enkele uitzondering na hingen kleedingstukken, mantels, sjaals en petten regelmatig aan kapstokken en haken, stonden de klompen

ordelijk gerangschikt, waren aparte planken en schappen aangebracht voor de meer en meer in gebruik toenemende schoolpantoffels.
Het netjes en ordelijk in- en uitgaan der school, waarbij niet angstvallig en soms met ruw geweld door de respectieve eigenaars naar hun bezittingen moest gezocht en gescharreld worden in den op den grond liggenden chaos van klompen, hoepels en hoepelstokken, petten, mutsen, dassen, springtouwen enz. werd daardoor ten zeerste bevorderd.
De in het uiterlijk voorkomen van gebouwen en omgeving opmerkelijke en verblijdende verbetering schijnt zelfs haar terugslag te hebben doen gevoelen op ouders en leerlingen. Bij de schoolbezoeken is het opvallend, hoe aan het uiterlijk der kinderen, aan kleeding en verzorging meer aandacht en zorg wordt gewijd dan voor enkele jaren terug. Aan zeer vele dorpsscholen, meer in het bijzonder aan verschillende meisjesscholen ten plattelande, mocht ik in het afgeloopen jaar een aangenaam aandoende zindelijkheid en netheid in kleeding en uiterlijk der leerlingen constateeren; al moge dan ook het algemeen welvaartspeil der gezinnen in dit jaar nu niet juist gunstig te noemen zijn.

VOORUITGANG VAN HET ONDERWIJS.

Betreffen deze opmerkingen en feiten meer den materieelen en den zuiver paedagogischen kant van den schoolarbeid, hetzelfde kan ook getuigd worden van de verzorging van het intellectueele gedeelte. In vorige jaarverslagen heb ik wel eens als mijn meening en ervaring te kennen gegeven, dat de aanschaffing van zooveel nieuwe leerboeken, methoden, platen en leermiddelen, tegelijk en voor de geheele school, den geregelden voortgang en geleidelijke opklimming van het onderwijs in de verschillende klassen in de war had gestuurd en belemmerd, doordat de leerkrachten zich nog niet aan den nieuwen toestand hadden aangepast of zich volledig in het nieuwe hadden ingewerkt. Bij een intens onderzoek bleek dan veelal, dat de resultaten niet waren wat een oppervlakkige beschouwing zou doen verwachten of vermoeden. Geleidelijk is dit echter beter geworden en doet zich ook hier de gunstige doorwerking van de vernieuwing gevoelen. Wat opvalt tegenover vroeger is vooral, dat niet meer slechts enkele, meer begaafde leerlingen schijnen te profiteeren van het klasse-onderwijs, die dan door hun vorderingen uitblinken, maar dat het algemeene klassepeil verblijdend is opgevoerd en omhoog gegaan. De kennis en vaardigheid, blijkend zoowel uit de antwoorden bij mondelinge lessen als uit de werk- en aanteekencahiers en de resultaten van opgegeven proefwerk, wijzen een zelfde ontwikkelingspeil van de geheele klas uit en doen een regelmatigen en gelijken vooruitgang van allen of van het groote gros der leerlingen constateeren.
Deze stijging van het algemeene klassepeil meen ik, naast de toewijding en prijzenswaardige plichtsbetrachting van het personeel der scholen, ook te mogen toeschrijven aan het gedurende een paar jaar doorwerken van een voldoende en meer constant aantal leerkrachten. Dientengevolge

kon de indeeling in klassen in de jaren 1930 en 1931 aan de verschillende scholen vrijwel stabiel blijven, konden dezelfde groepen van leerlingen gedurende volle jaren gehandhaafd en aan dezelfde leerkracht opgedragen blijven. Daardoor kon zonder schommelingen en onderbrekingen de in de leerplans en leerboeken aangegeven leerstof meer regelmatig en rustig worden door- en afgewerkt.

ZEVENDE LEERJAAR.

De vermeerdering van het aantal leerkrachten in de jaren 1929 en begin 1930 had ook tot gevolg, dat aan verschillende scholen het zevende leerjaar apart aan één leerkracht, doorgaans het hoofd der school, kon worden opgedragen, of dat enkel het zesde en zevende leerjaar bij elkaar in één lokaal behoefden geplaatst te worden. De extra zorg, die daardoor aan deze hoogste klassen kon besteed worden, kwam speciaal de eindresultaten van het geheele schoolonderwijs ten goede. Ook kon daardoor op verschillende plaatsen wat meer aandacht geschonken worden aan die leerlingen, welke ten gevolge van hun leeftijd voor de tweede maal het zevende leerjaar volgden. Tot de invoering van een volledig achtste leerjaar voor dergelijke leerlingen is het echter nog nergens gekomen. De noodzakelijkheid en de behoefte aan een achtste leerjaar is door het in werking treden der Wet van 27 Juli 1931 (*Staatsblad* n°. 323) voor deze inspectie beduidend minder geworden. Van de door deze wet bekomen vrijheid, dat de kinderen, welke zeven leerjaren doorloopen hadden en van de in art. 1 der Leerplichtwet opgelegde verplichting waren vrijgesteld, wanneer ze een lagere land- of tuinbouwschool bezochten, maakten op de naburige dorpsscholen de daarvoor in aanmerking komende jongens uit landbouwerskringen gebruik om over te gaan naar de lagere landbouwscholen te Oploo, St. Anthonis en Schijndel.

Door de invoering dezer wet bleek tevens een der laatste moeilijkheden en bezwaren van den kant der ouders op het platteland tegen het zevende leerjaar te zijn weggenomen. Het schoolverzuim der leerlingen van dit leerjaar is daardoor bijna geheel verdwenen. Misschien heeft daartoe ook bijgedragen de omstandigheid, welke mij meermalen is gebleken en door betrokkenen gaarne en volmondig werd erkend, dat de meerdere kennis en ontwikkeling, welke den kinderen juist in het zevende leerjaar werd bijgebracht, duidelijk werd gevoeld en door ouders en leerlingen dankbaar werd op prijs gesteld. Speciaal het voortgezet en uitgebreider onderwijs in nuttige handwerken voor meisjes, zich aanpassend aan het latere leven en de behoeften der gezinnen, werd zeer gewaardeerd."

EEN ACHTERBLIJVENDE INSPECTIE.

Een indirecte bevestiging van het bovenstaande vond ik in het verslag der inspectie Maastricht. De inspecteur begint met zich te verontschuldigen, dat een ervaring van een jaar niet voldoende is om een oordeel

over den toestand van het onderwijs uit te spreken. Hij is namelijk nog slechts een jaar in zijn tegenwoordig ambtsgebied werkzaam. Hij heeft echter reeds opgemerkt, dat de dorpen van Maastricht tot Vaals zich met enkele uitzonderingen alle kenmerken door hun landelijkheid. „Het schoolleven gaat kalm zijn gang, te kalm wellicht, zoodat het gevaar voor sleur groot wordt. Toetst men vele der bestaande schoolgebouwen op deze dorpen aan wat men elders eischt, dan blijkt, dat men met weinig tevreden is." Hij noemt dan eenige schoolgebouwen op, die „nauwelijks aan de matigste eischen voldoen", en gaat aldus verder: „Een zekere lusteloosheid en gemoedelijkheid gaan in vele plaatsen hand in hand; opwekking van buiten komt er niet; tegenstellingen buiten de dorpspolitiek zijn er niet; de autoriteiten bewaren een placide rust en de dorpsbewoners vinden alles goed, als de belastingen maar niet verhoogd worden. Vele gebouwen eischen herstel; schoolmeubelen zien er verveloos uit; leermiddelen zijn onderkomen. De draagkracht der gemeenten laat thans meestal groote financieele uitgaven niet toe; doch de indruk is niet weg te nemen, dat in normalen tijd niet voldoende zorg aan alles is besteed. Het schoonhouden der lokalen laat op vele plaatsen te wenschen over; vele speelplaatsen zijn slecht onderhouden en in den regentijd onbruikbaar; privaten en urinoirs verkeeren vaak in primitieven toestand. Dit alles moet van invloed zijn op onderwijzers en leerlingen. Daarbij is het schoolverzuim nog te groot en zijn de klassecombinaties niet altijd gelukkig; ook zitten in vele klassen nog steeds te veel leerlingen."
Wanneer men nu weet, dat in de inspectie Maastricht nog meer dan het vierde deel der scholen openbare zijn, bijna alle op het platteland gelegen en het voorwerp van de aanhoudende zorg der gemeentebesturen uitmakende, dan ligt de conclusie vrijwel voor de hand.

GEVAREN, IN DEN ONTWIKKELINGSGANG GELEGEN.

Mag men zich dus over het algemeen verblijden over den gunstigen invloed, dien de groei van het bijzonder onderwijs voor de school heeft gehad, men mag niet blind zijn voor de gevaren, die daaruit voor de school kunnen ontstaan. Het schijnt mij zelfs plicht toe, daar in het bijzonder de aandacht op te vestigen, ten einde ze binnen zoo eng mogelijke perken te houden.
Het is zeker waar, dat het bijzonder onderwijs voor een zeer groot deel zijn succes dankt aan de groote vrijheid, die het ten aanzien van het bestuur en de inrichting zijner scholen geniet. Zonder te worden gehinderd door de belemmeringen, die het gevolg zijn van de bemoeiïngen der dikwijls langzaam werkende en aan ongewenschte invloeden onderhevige gemeentelijke bestuursorganen, kan het bijzonder onderwijs zijn scholen naar eigen inzicht inrichten, zoodat zij het meest aan de wenschen en behoeften van het oogenblik beantwoorden en aan de kinderen het onderwijs en ook de opvoeding verzekeren, die door de ouders worden verlangd. Het heeft practisch alle vrijheid met betrekking tot de regeling van zijn leergang, zijn methoden en leermiddelen, zijn schooldagen en

lesuren. De vrijheid betreffende de aanstelling der onderwijzers is zelfs bij de Grondwet gewaarborgd. Door de ruime keuze, die de besturen bij den tegenwoordigen overvloed van onderwijzers hebben, zijn zij in de gelegenheid zich van de beste krachten te verzekeren en te zorgen, dat de leiding der school berust in de handen van krachtige en voor hun taak ten volle berekende personen. Nu is het echter een algemeen verschijnsel, dat de mensch dikwijls geen weerstand kan bieden aan de bekoring om van de vrijheid een minder goed gebruik te maken. Het is menschelijk en dus te verklaren, zelfs tot op zekere hoogte te verontschuldigen, maar daarom nog niet goed te keuren.

Ik zou natuurlijk het bovenstaande niet in het midden hebben gebracht, wanneer ik niet van meening was, dat er aanwijzingen bestaan, waaruit kan worden afgeleid, dat menig schoolbestuur ofwel geen juist begrip heeft van hetgeen het aan zijn positie verschuldigd is, ofwel niet de noodige feitelijke macht bezit om zich te doen gelden. Ik zal dit aanstonds nader ontwikkelen. Eerst vestig ik nog even de aandacht op de geheel veranderde positie, die het bijzonder onderwijs thans, in vergelijking met vroeger, in mijn hoofdinspectie inneemt. Tot omstreeks 1920 waren er overal openbare scholen. Op het platteland was het openbaar onderwijs zelfs sterk overwegend. Thans heeft het bijzonder onderwijs bijna overal de openbare school verdrongen en op vele plaatsen zelfs een monopolie gekregen. De ouders zijn feitelijk gedwongen hun kinderen naar de bijzondere school te zenden en wel meestal naar een bepaalde bijzondere school. Op het platteland is er uit den aard der zaak al reeds geen keuze. Er is maar één school of, wat feitelijk op hetzelfde neerkomt, hoogstens twee, een meisjes- en een jongensschool. Iemand, die zijn kinderen niet buiten het dorp wil sturen, is dus op die ééne school aangewezen. In de steden is het dikwijls niet veel anders. Daar zijn wel meer scholen, maar iedere school is voor een bepaald rayon, meestal een bepaalde parochie, bestemd. Het is niet mogelijk op andere scholen toelating te verkrijgen. Degenen, die om principieele redenen onderwijs van een bepaalde richting voor hun kinderen verlangen — en dat is de overgroote meerderheid —, zijn dus in de steden eveneens op een bepaalde school aangewezen.

Het ligt niet in mijn bedoeling het al of niet gewenschte van dezen toestand te bespreken. Hij is aldus gegroeid en moet worden aanvaard. Het springt evenwel in het oog, dat de positie van het bijzonder onderwijs onder deze nieuwe verhoudingen geheel anders is geworden. Ook dat de bijzondere schoolbesturen plichten hebben gekregen, die misschien vroeger niet bestonden, in alle geval hebben rekening te houden met overwegingen, die te voren van minder belang konden worden geacht. Zoo zullen wij, om maar iets te noemen, niet zoo gauw meer verwijdering van de school als strafmaatregel kunnen toepassen.

HET CONTACT MET DE OUDERS.

De schoolbesturen moeten er zich mijns inziens meer dan vroeger op instellen, dat een lagere school geen particuliere onderneming is, welke

zich geheel naar eigen goeddunken laat inrichten. Zij moeten blijk geven te beseffen, dat zij de vertegenwoordigers zijn der ouders, die hun kinderen ter vorming en opvoeding aan de school moeten toevertrouwen, en dat zij dus met de rechtmatige wenschen dier ouders hebben rekening te houden. De wet heeft, ten einde den invloed der ouders op de school te bevorderen, bepaald, dat aan elke openbare school een oudercommissie verbonden wordt. Voor de bijzondere scholen bestaat een dergelijk voorschrift niet. Gezien de ervaring, met dit voorschrift bij het openbaar onderwijs opgedaan, betwijfel ik, of het gewenscht is de bestaande regeling in haar tegenwoordigen vorm te handhaven. Dit neemt echter niet weg, dat ik van oordeel ben, dat goed werkende oudercommissiën voor de school van groot nut kunnen zijn. Zij schijnen bij het neutraal en het Protestantsch bijzonder onderwijs van veel meer beteekenis dan zulks, om verklaarbare redenen, bij het Katholiek bijzonder onderwijs het geval is. Een inspecteur, die elders in den lande de gunstige werking er van heeft ondervonden, schrijft in zijn verslag: „Ik vrees, dat er veel te weinig contact is tusschen school en huis. Zoo goed als nergens in de inspectie worden ouderavonden gehouden, en toch heb ik het nut daarvan meermalen geconstateerd. Er zullen natuurlijk steeds een aantal ouders zijn, die weinig of geen belangstelling hebben voor het onderwijs hunner kinderen, maar de overgroote massa mist deze belangstelling niet, zij sluimert, heeft haast geen gelegenheid zich te openbaren; daarom ware hier m. i. zoo nuttig werk te verrichten door de hoofden en het onderwijzend personeel, juist door het organiseeren van ouderavonden. Deze behoeven m. i. niet steeds te bestaan in het houden van vergaderingen, met langdradige verhandelingen over alle mogelijke onderwerpen. Veel beter acht ik avonden, die bestaan uit een korte vergadering, waarin een korte inleiding wordt gehouden en waarin ook gelegenheid bestaat vragen te stellen over het onderwijs in het algemeen, met daaraan aansluitend een tentoonstelling van het schriftelijk werk der leerlingen, hun teekenwerk, of producten van hun handenarbeid, enz. In mijn vorige inspectie werd in meerdere scholen twee- of driemaal per jaar een ouderavond gehouden, welke zelfs uitsluitend bestond in het den ouders in de gelegenheid stellen het werk hunner kinderen in de klassen te bezichtigen en de vorderingen, gedrag en vlijt der kinderen met het onderwijzend personeel te bespreken. De belangstelling der ouders wordt op deze wijze opgevoerd en ontwikkeld, tot voldoening zoowel van de leerkrachten als van de ouders zelf en van de leerlingen. Het zal mijn ernstig streven zijn te bevorderen, dat ook in deze inspectie dit soort ouderavonden op de scholen wordt in het leven geroepen."

Er zijn aan het instituut der oudercommissiën nadeelen verbonden. Het is mij bekend. Ik zou ze dan ook niet verplicht willen stellen. Maar het is zeker, dat zij voor de ouders een geschikte gelegenheid kunnen zijn om hun wenschen aan het schoolbestuur kenbaar te maken. De ouders blijven dan meer met de school meeleven. En het schoolbestuur blijft meer in contact met de ouders. Vooral wanneer, zooals niet zelden

voorkomt, het schoolbestuur in een andere plaats gevestigd is dan waar zich de school bevindt, of wanneer practisch het bestuur der school in slechts één hand is geconcentreerd, kunnen licht misstanden geboren worden. De school zou dan het vertrouwen en de sympathie der bevolking kunnen verliezen, hetgeen tot groote moeilijkheden aanleiding zou kunnen geven. Ik zie hierin een gevaar, dat van den kant der schoolbesturen wel schijnt te worden onderschat.
Op een minder goed inzicht van den kant der schoolbesturen wijst soms ook de plaats, die voor de stichting eener bijzondere school wordt uitgekozen. De belangen der kinderen, die de school moeten bezoeken, geven daarbij niet steeds den doorslag. Van het noodige meeleven met de huisgezinnen, die de kinderen naar school zenden, getuigt evenmin altijd de regeling der schooltijden en der vrije dagen. Doch vooral de vrijheid met betrekking tot de aanstelling der onderwijzers geeft den schoolbesturen maar al te dikwijls gelegenheid om te toonen, hoe weinig het belang van het onderwijs bij hen primeert.

BENOEMING VAN HET ONDERWIJZEND PERSONEEL. MUTATIES.

Dat begint soms al bij de benoeming. Bij het openbaar onderwijs wordt het dikwijls als een nadeel gevoeld, dat de persoonlijke bekendheid van de sollicitanten en hun familie met leden van den Gemeenteraad zoo'n groote rol speelt. Dat schijnt op het platteland nu eenmaal niet te vermijden. Maar ook de bijzondere schoolbesturen gaan in deze niet vrij uit. „Benoemingen", deelt een der inspecteurs mede, „van personeel hebben niet altijd met den noodigen ernst plaats. Te vaak spelen bijzondere omstandigheden, familiebetrekkingen, aanbevelingen van personen, die buiten het onderwijs staan en die alleen de bedoeling hebben, de belangen van personen te dienen, een beslissende rol. Bij herhaling blijkt ons, dat de hoofden van scholen geheel buiten de benoeming worden gelaten, van het bestuur niet vernemen wie gesolliciteerd hebben, zelfs niet wie benoemd is. Dat een plaats door tijdelijke benoeming een jaar wordt vrijgehouden, om de zuster van de dienstbode van den voorzitter gelegenheid te geven om te solliciteeren, en daarna, omdat de gewilde candidate bij het examen werd afgewezen, nogmaals een jaar tot Juni 1932, is geen fantasie."
Opvallend is het groote aantal mutatiën in het onderwijzend personeel, dat aan de bijzondere scholen voorkomt. Een der inspecteurs schrijft daaromtrent: „Van de 104 bijzondere scholen had in 1931 aan 66 scholen één- of meermalen wisseling van personeel plaats. Slechts aan 38 scholen bleef het geheele personeel een vol jaar intact. De wisseling aan de 66 bovenvermelde scholen betrof 8 maal de betrekking van hoofd der school en 116 maal die van onderwijzer en onderwijzeres. Opvallend is hierbij de groote mutatie onder het religieuze personeel. Van de in totaal 162 religieuze onderwijzers en onderwijzeressen verwisselden er door overplaatsing of benoeming elders 43 van standplaats, of 26,5 %.

Op een totaal van 279 leeken bedroeg dit aantal 30 of 10,7 %." Een zijner ambtgenooten zegt: „Drie en twintig vacaturen waren het gevolg van overplaatsing van religieuzen en negentien het gevolg van overplaatsing van leekenonderwijzers(essen). Die overplaatsingen geschieden vaak om redenen buiten het onderwijs; de school ondervindt er het nadeel van, vooral als jaar op jaar dezelfde scholen er de dupe van worden." Ik verheug er mij over, dat andere inspecteurs vermindering van het aantal verplaatsingen bij het religieuze personeel constateeren. Voor een deel zal dit wel in verband staan met het feit, dat het onderwijzend personeel over de geheele lijn minder wisseling heeft ondergaan, maar voor zoover het op een beter inzicht bij de bijzondere schoolbesturen wijst, is het zeker een verblijdend verschijnsel. Ik ben te eerder geneigd dit laatste te gelooven, omdat mij ook bericht wordt, dat aan een ander euvel, namelijk aan te veelvuldige tijdelijke aanstellingen in eenige gevallen een einde is gemaakt. De inspecteur in de inspectie Veghel schrijft daaromtrent: „De veelvuldig plaats hebbende personeelsveranderingen zijn niet bevorderlijk aan den geregelden voortgang van het onderwijs en de regelmatige afwerking van leerstof en leerplan. Ook het zoogenaamd openhouden van vacatures door steeds maar tijdelijke aanstellingen kwam dit jaar minder voor dan in een voorafgaand jaar. Toch blijkt dit systeem nog niet geheel verdwenen. Hoewel erkend geschikt personeel aanwezig en beschikbaar was, werd dit toch in vijf gevallen na beëindiging der tijdelijke benoeming ontslagen of wederom in tijdelijke benoeming aan een andere school aangesteld. Het is zeker een verheugend feit, dat bedoeld stelsel merkbaar in omvang afneemt. De telkens herhaalde tijdelijke benoemingen toch zijn al evenmin bevorderlijk aan den goeden gang van het onderwijs als aan de noodzakelijke beroepsliefde en den opgewekten geest, die het onderwijzend personeel ongetwijfeld moet bezielen. Het vooruitzicht van het ten einde loopen der betrekking en het dreigend ontslag tegen een bepaalden datum werken ontmoedigend en zijn weinig geschikt om in het volle besef zijner verantwoordelijkheid met algeheele toewijding zich aan zijn taak te geven en te blijven geven. Jammer genoeg, doch eenigszins begrijpelijk, is een dergelijk vooruitzicht vaak ook aanleiding tot ontevredenheid, onmin en wrevel, zoowel bij de betrokkenen als bij de ouders dezer op zwerf- en trekvogels gelijkende jonge leerkrachten".

De inspecteur te Helmond zegt ook, dat in de vervulling van vacatures door tijdelijke aanstelling, waarop hij in zijn vorige jaarverslagen bij herhaling heeft gewezen, verbetering komt en dat verschillende onderwijzeressen dit jaar een vaste aanstelling kregen. Hij vestigt evenwel met betrekking tot deze tijdelijke aanstelling de aandacht op een feit, dat in het verband, waarin ik thans die aanstellingen bespreek, van geen belang is, doch dat ik niettemin meen hier even ter sprake te moeten brengen. Het is hem namelijk gebleken, dat „bij tijdelijke aanstellingen met betrekking tot den duur der aanstelling ten koste van het Rijk niet altijd de noodige zuinigheid betracht wordt. Verschillende tijdelijke aan-

stellingen gaan door tot het einde eener vacantie, ook als ze niet worden gecontinueerd". Hij illustreert zijn mededeeling door uitvoerige vermelding van verschillende gevallen.

OUDE LEERKRACHTEN.

Ik meen ten slotte nog te moeten wijzen op de aan eenige scholen geconstateerde aanwezigheid van te oud personeel. De inspecteur te Helmond rapporteert daaromtrent: „Het zou wenschelijk zijn, dat ook voor de bijzondere scholen de bepaling gold, dat bij het bereiken van den 65-jarigen leeftijd ontslag moet worden genomen. Er zijn enkele onderwijzers en onderwijzeressen in dienst, die te oud zijn om nog met vrucht te kunnen werken. Ook de schatkist zou daarmede gediend zijn. Mij is een geval bekend, dat een onderwijzeres van 73 jaar nog op model B staat aangegeven voor een salaris van f 2826,83, geen onderwijs meer kan geven en het werk laat doen door een kweekelinge, die daarvoor een vergoeding krijgt van f 40 per maand, vacantiemaand niet inbegrepen en verminderd met de helft van het bedrag der te plakken zegels". In het verslag van den inspecteur te Roosendaal lees ik: „Een paar scholen zien de resultaten wel wat geremd, omdat er leden van het personeel voorkomen, welke te lang in betrekking worden gehouden, die de 70 jaren al aardig gepasseerd zijn en m. i. lichamelijk of geestelijk minder geschikt moeten genoemd worden om de schooltaak naar behooren te vervullen". In gelijken geest schrijft de inspecteur te Sittard: „Voor sommige onderwijzers ware het een uitkomst, als zij op vroegeren leeftijd dan 65 jaren den dienst met ouderdomspensioen zouden kunnen verlaten. Lichamelijk zijn ze dan nog wel niet altijd ongeschikt voor hun arbeid, maar hun geest is dan toch soms reeds erg verdord, hun ambitie verslapt, zoodat zij voor de school weinig waarde meer hebben". Ook de inspecteur te Venlo heeft zich de vraag gesteld: „Blijven sommige leerkrachten niet te lang bij het onderwijs?", welke vraag hij als volgt beantwoordt: „Deze vraag doelt allereerst op enkelen, die, hoewel niet op gevorderden leeftijd zijnde, een zwak en ziekelijk lichaamsgestel blijken te hebben, waardoor zij hun werk herhaaldelijk voor korter of langer tijd moeten onderbreken. Het is alleszins begrijpelijk, dat schoolbesturen in zulke omstandigheden de uiterste lankmoedigheid in acht nemen; ook kan ik mij levendig voorstellen, dat het als een offer gevoeld wordt, wanneer men vóór den wettelijken leeftijd een taak moet neerleggen, die men met liefde als een levenstaak heeft aangenomen; wanneer er echter weinig of geen gegronde hoop bestaat, dat men in de toekomst weer een volwaardige kracht wordt, dan zou het voor het onderwijs en niet minder voor den betrokken persoon gewenscht zijn, als het aanvragen van invaliditeitspensioen niet langer werd uitgesteld.

Verder komt het — hoewel niet veelvuldig — voor, dat men aan bijzondere scholen leerkrachten aantreft, die den 65-jarigen leeftijd reeds aanmerkelijk hebben overschreden. Zeker, onder hen kunnen nog vrij

krachtige personen zijn, die hun taak als onderwijzer of onderwijzeres naar behooren vervullen. Maar, telt men 7 of zelfs 8 kruisjes, dan is de kans om wegens ziekte of ouderdomszwakte van tijd tot tijd te moeten verzuimen toch verre van denkbeeldig, al zijn zulke bejaarde personen zich zelf daarvan lang niet altijd bewust.
Immers, het is een niet zeldzaam voorkomend verschijnsel, dat menschen op hoogen leeftijd zich met eenigen trots er op beroemen nog even goed of zelfs beter hun werk te kunnen verrichten als in hun krachtige jaren; toch is dit in den regel niet anders dan vergeeflijk zelfbedrog en kan men in de bewering op zich zelf al een teeken zien van seniele aftakeling. Wanneer ik na een schoolbezoek tegenover zulk een hoogbejaarde sta, bereid ik me al in stilte voor op de simpele vraag: „En wat zegt mijnheer er van: kan ik 't nog niet goed . . .?" Moet ik dan door een eerlijke ontkenning het rimpellachje wegvagen van de oude lippen? Het zou al te wreed zijn ! En bijna altijd kies ik de aangenaamste partij en betaal ik beminnelijke naïveteit met beleefde grootmoedigheid. Zooals ik zei, de gevallen zijn zeldzaam. Maar toch komen er voor: Een onderwijzeres, die sinds jaren van haar otium cum dignitate behoorde te genieten, komt na elk schoolbezoek op schuifelvoetjes naar me toegetreden en ietwat ondeugend klinkt haar verzoek: „Zal de inspecteur me zeggen als ik er mettertijd te oud voor word?" Ik knik dan met een goelijk lachje om zooveel onverwachte schalksheid. Wat blijft mij trouwens anders te doen? Geen enkele bepaling geeft mij, als de betrokken leerkrachten nog eenigszins valide zijn, het recht hier in te grijpen. Wel heeft bij een voorkomend geval een mondelinge bespreking met het schoolbestuur terstond ten gevolge gehad, dat een zeer oude leerkracht door een jonge werd vervangen. Een dergelijke welwillende houding, zooals ik die steeds bij de besturen mag ondervinden, verdient zeker op hoogen prijs te worden gesteld. Maar het beslissende woord wordt op deze wijze meestal te laat gesproken. Voor schooltoezicht en betrokken personen ware het beter en aangenamer als hieromtrent van overheidswege een voorschrift kon worden gegeven. Wilde men niet tot een algemeen verplicht ontslag op 65-jarigen leeftijd overgaan, dan zou ten minste bij het bereiken van dien leeftijd een nieuwe keuring kunnen voorgeschreven worden, welk onderzoek daarna bijv. om de 2 jaren zou moeten worden herhaald".

DE ONGUNST DER TIJDEN.

Slechts één der inspecteurs geeft in zijn verslag te kennen, dat de malaise, waaronder wij leven, invloed op het lager onderwijs heeft gehad in zooverre, dat vele gemeentebesturen daarin aanleiding vonden om verbeteringen, waarop hij aandrong, hetzij geheel af te wijzen, hetzij te trachten die naar betere tijden te verschuiven. Overigens moet ik uit de verslagen opmaken, dat het onderwijs zich over het algemeen normaal ontwikkelde. In een der verslagen wordt uitdrukkelijk geconstateerd,

dat „het afgeloopen jaar was een jaar van rust voor de school. Geen wetswijziging, dus geen ingrijpende veranderingen", en dat die rust weldadig voor het onderwijs was, zoodat goede resultaten werden bereikt. „Het mag", aldus vangt de inspecteur te Venlo zijn verslag aan, „in een tijd van schokken en beroering en van malaise op nagenoeg elk gebied wel als een verblijdende uitzondering beschouwd worden, dat het lager onderwijs in de inspectie Venlo een normaal verloop heeft gehad en geen enkele storing van ernstigen aard heeft ondervonden. Wel heeft in het begin en aan het eind van het jaar de Maas een paar maal de oeverlanden overstroomd, doch een belemmering van beteekenis heeft dit niet veroorzaakt; de hooge standen duurden slechts enkele dagen; bovendien zijn in de meeste gemeenten na den catastrophalen watersnood van 1926 toegangswegen verhoogd of waterkeeringen aangebracht, terwijl de nieuwe scholen zijn gebouwd op terreinen, die niet of slechts in buitengewone gevallen overstrooming te duchten hebben.

De scholen werden zeer goed bezocht; van invloed hierop was o. m., dat de wintermaanden geen strenge koude en de zomertijd geen drukkende warmte brachten; verder dat de tegenstand tegen het verplichte 7de leerjaar vrijwel heeft opgehouden, en ten slotte dat gehuchten, gelegen op grooten afstand van de dorpskom, in de laatste jaren een eigen school gevraagd en bijna overal ook verkregen hebben. Op deze gehuchtsscholen was het schoolverzuim uiterst gering, waaruit ten minste blijkt, dat de ouders de verworven eigen onderwijsgelegenheid op prijs stellen, al valt dan ook de daarvoor veroorzaakte splitsing of versnippering in het algemeen te betreuren".

Zelfs in een plaats als Eindhoven, die anders geducht door de malaise getroffen wordt, is daarvan geen ongunstigen invloed ondervonden, zooals blijkt uit de volgende woorden van den inspecteur: „De geweldige wisseling der schoolbevolking, welke in vorige jaren het onderwijs aan vele scholen binnen de gemeente Eindhoven zoo ongunstig beïnvloedde, was gedurende het jaar 1931 veel minder, al bleven er nog altijd eenige scholen over, die door verhuizingen ten gevolge van het sloopen van noodwoningen of ten gevolge van het zoeken naar goedkoopere woongelegenheid in den loop van het jaar beduidende verandering van bevolking ondergingen.

Het binnenkomen van menschen van buiten, waardoor het is voorgekomen, dat binnen enkele weken een school haar bevolking zelfs meer dan verdubbelen zag, had opgehouden. En dat niet alleen: ook de uittocht, welke einde 1930 was aangevangen, hield nog in 1931, ofschoon op bescheiden wijze, aan en dientengevolge daalde het aantal leerlingen op een viertal scholen dermate, dat na 31 December 1931 met één leerkracht minder zal moeten worden gewerkt. De daarmede gepaard gaande wijziging van klasse-indeeling werkt vanzelf ongunstig. Maar, zooals gezegd, bepaalt dit zich tot zeer enkele scholen en merkwaardig is in dit verband wel het feit, dat, in weerwil van de economische inzinking,

het totaal aantal leerlingen, op 31 December 1931 op alle lagere scholen binnen de gemeente Eindhoven geplaatst, en dat toen 15 089 bedroeg, het aantal van 31 December 1930 toch nog met 193 overtrof. De meerdere stabiliteit, welke door gewijzigde omstandigheden op de Eindhovensche scholen ten aanzien van de schoolbevolking is ontstaan, is aan den geregelden klasse-arbeid en daardoor aan het klassepeil ten goede gekomen". Gedurende het jaar 1931 werden binnen de gemeente Eindhoven nog tien nieuwe schoolgebouwen voltooid en in gebruik genomen. Of al die gebouwen noodzakelijk waren, mag worden betwijfeld, als men den inspecteur hoort mededeelen: „Dat de stichting van de R.-K. jongensschool Barrierweg 219 met thans 115 leerlingen al noodig was, waar de bestaande R.-K. jongensschool Barrierweg 200, die plaatsing kan bieden aan 336 leerlingen, er maar 173 meer over had op 31 December 1931, is mij nog altijd niet duidelijk, evenmin als waarom plotseling een nieuwe R.-K. bijzondere school moest worden gesticht aan den Heezerweg, die op 31 December 82 leerlingen telde en voorloopig is ondergebracht in de openbare school aan de Thijmstraat, terwijl de zich in de omgeving bevindende R.-K. bijzondere jongensscholen Oleanderstraat en Orchideeënstraat nog respectievelijk 140 en 29 plaatsen onbezet hebben. Ook had ik het juister gevonden en heb destijds ook in dien zin geadviseerd, dat de 133 leerlingen, nu als nieuw gestichte R.-K. bijzondere jongensschool tijdelijk huisvesting genietend in de nieuwe R.-K. bijzondere meisjesschool Boschdijk 274c, waren ingedeeld, voor zoover noodig, als parallelklassen bij de in de onmiddellijke nabijheid gelegen en 263 leerlingen tellende R.-K. bijzondere jongensschool aan de Frankrijkstraat 21 R. In deze gevallen zou de doorwerking van § 11 van art. LXIV der wet van 16 Februari 1923 voor m. i. niet voldoend gemotiveerde schoolstichting hebben behoed".

DE LEERLINGENSCHAAL. KLASSE-INDEELING.

Hier mogen eenige beschouwingen een plaats vinden omtrent den toestand, zooals die onder de vigeerende leerlingenschaal door het schooltoezicht is bevonden. Evenals de vorige jaren deden verschillende inspecteurs mededeeling van het aantal lokalen, waarin meer dan 48 leerlingen zijn geplaatst. Zoo waren er in de inspectie Breda in het geheel 111 lokalen, waarin meer dan 48 kinderen zaten. Er waren zelfs lokalen met 60, 61 en 62 leerlingen. „Deze groote getallen", zegt de inspecteur, „ontstaan niet alleen in scholen, waar twee of meer leerjaren in één lokaal moeten worden vereenigd; integendeel: de meeste gevallen doen zich voor aan scholen met meer dan zes leerkrachten, waar de aantallen dus het getal leerlingen aangeven van één en hetzelfde leerjaar. In vorige jaarverslagen heb ik de nadeelen, die het gevolg zijn van deze overbevolking en die zich vooral in de lagere leerjaren doen gelden, meer uitvoerig besproken. Ik behoef ze niet te herhalen, omdat ze ongewijzigd voortbestaan. Er is in de inspectie geen enkele openbare school met

onderwijzers, wier salaris niet door het Rijk wordt vergoed. De kosten van de boventallige leerkrachten, die aan verschillende scholen noodzakelijk zijn om een enigszins behoorlijke classificatie mogelijk te maken, komen dus ten laste van de schoolbesturen, tenzij ze — gelijk aan een school gebeurt — bij wijze van „hoofdelijken omslag" over de ouders worden verdeeld".

Uit deze mededeeling mag worden afgeleid, dat de bestaande leerlingenschaal te ongunstig is voor de groote scholen. Dit komt trouwens overeen met de conclusie, waartoe de inspecteur te Venlo het vorige jaar op grond van een uitvoerig onderzoek kwam. Ik nam diens beschouwingen in mijn jaarverslag over 1930 op.

Toch blijft het nog altijd een min of meer raadselachtig verschijnsel dat bij een feitelijk gemiddeld aantal leerlingen van 33 per onderwijzer, zooals de onlangs gepubliceerde statistiek voor ons land aangeeft, het aantal leerlingen in sommige klassen tot zulk een abnormale hoogte kan stijgen. Ik heb mij meer dan eens afgevraagd, of het noodzakelijk is, dat er zooveel kinderen in één lokaal worden geplaatst en aan de leiding van een enkelen onderwijzer worden toevertrouwd. Ik weet wel, dat de wet daar niet toe dwingt, want de wet bepaalt alleen het minimumaantal onderwijzers, dat voor een school wordt vereischt. Indien het voor vele gemeentebesturen ook al groote bezwaren mocht opleveren om voor een bepaalde school een onderwijzer meer aan te stellen, vanwege de verplichting om dan tevens een boventalligen onderwijzer aan al de bijzondere scholen binnen de gemeente te betalen, dit bezwaar geldt toch niet voor de bijzondere schoolbesturen. Indien deze schoolbesturen het inrichten van minder bevolkte klassen hetzij voor het onderwijs, hetzij in verband met de opvoeding noodig achten, kunnen zij daarin door het aanstellen van een boventallige leerkracht voorzien. Op hun eigen kosten weliswaar of voor rekening der ouders, op welke de hoogere kosten worden verhaald. Maar is het dan noodig, dat de Staat alle kosten van het onderwijs betaalt, ook die, welke het gevolg zijn van toevallige overschrijding van overigens in het algemeen naar billijkheid gestelde normen? Zijn de ouders niet de eerstbelanghebbenden bij de opvoeding en het onderwijs hunner kinderen? En hebben in het verleden niet tal van ouders bewezen daar inderdaad groote offers voor over te hebben? Doch ik stel mij nu op het standpunt, dat een school zich moet zien te redden met het aantal onderwijzers, dat de wet als minimum voorschrijft. Is het dan noodig, dat er zoo abnormaal veel kinderen, zelfs tot 60 en meer, in één lokaal zitten en aan één onderwijzer worden toevertrouwd? Ik ben die noodzakelijkheid gaan betwijfelen, toen ik bij schoolbezoeken soms bevond, dat naast overbevolkte lokalen andere daarentegen een opvallend gering aantal leerlingen bevatten. Ik ben daar nog meer aan gaan twijfelen, toen ik in het verslag van den inspecteur te Heerlen las: „Op 31 December waren er nog 56 klassen met meer dan 48 leerlingen, dus 16 minder dan in het voorafgaande jaar. Nog slechts één klas heeft meer dan 56 leerlingen. Jaar op jaar verbetert in dit opzicht de toestand,

bij eventueele invoering van het 45-stelsel zal er wel weer tijdelijk een terugslag komen. Toch verwacht ik op den duur een normale klasse-indeeling". En mijn twijfel werd nog versterkt door de kennisneming van het verslag van den inspecteur te Helmond, die het volgende schrijft: „Aan enkele scholen worden de resultaten van het onderwijs beïnvloed door ongunstige klasse-indeeling. De ondervinding leert, dat een geschikt onderwijzer met veel vrucht onderwijs kan geven aan twee klassen, mits die niet te groot zijn. Maar de omstandigheden worden minder gunstig, zoodra een onderwijzer meer dan twee klassen of twee groote klassen voor zijn rekening krijgt. In deze inspectie zijn 32 scholen met minder dan 4 leerkrachten, waar dus deze ongunstige combinatie niet kan worden vermeden.

Ook de grootte der klassen is vaak een beletsel voor het bereiken van voldoende resultaten. Niet alle onderwijzers zijn geschikt om leiding te geven aan klassen, die boven de normale grootte gaan. Vrij algemeen is de klacht der onderwijzers, dat de kinderen veel oppervlakkiger zijn dan vroeger, minder ambitie en eerzucht toonen, beweeglijker en speelscher en meer afgetrokken zijn, dat ze steeds meer eischen stellen aan de onderwijzers en minder aan zich zelf. Ook aan de scholen, waar wij bij onze bezoeken een prettigen werkgeest meenen te mogen constateeren, komen toch die klachten los. Onder die omstandigheden stellen klassen, die boven de normale grootte gaan, vooral als ze nog gecombineerd zijn, ook door den overvloed van correctie, aan de onderwijzers hooge eischen, waaraan niet iedereen naar behooren kan voldoen. In deze inspectie zijn nog 72 klassen, die meer dan 48 leerlingen tellen, nl.:

6	van 49	leerlingen,	5	van 54	leerlingen,	1	van 59	leerlingen,
17	„ 50	„ ,	8	„ 55	„ ,	1	„ 60	„ ,
7	„ 51	„ ,	6	„ 56	„ ,	1	„ 63	„ ,
8	„ 52	„ ,	2	„ 57	„ ,	1	„ 88	„ .
7	„ 53	„ ,	2	„ 58	„ ,			

Bij schoolbezoeken is het vaak een onderwerp van besprekingen geweest, of niet een andere klasse-indeeling door splitsing of andere combinatie tot gunstiger resultaten zou leiden. De kwestie moet eens onder de oogen worden gezien, of het niet voordeeliger is voor het onderwijs, als de gelegenheid daarvoor bestaat, tot klassesplitsing of tot andere klasse-indeeling over te gaan, ook al krijgt daardoor in bepaalde gevallen een onderwijzer twee kleinere klassen in plaats van een te groote of al komen daardoor twee niet op eenvolgende leerjaren bij elkaar te zitten. Het is nu eenmaal gewoonte, als er 7 leerkrachten zijn, om aan elk onderwijzer een klas te geven, ook al komen daardoor aan dezelfde school zeer groote naast zeer kleine klassen voor, of, als er minder dan 7 leerkrachten zijn, steeds opeenvolgende leerjaren te combineeren. De onderwijzers zijn blijkbaar van meening, dat dit zoo behoort, maar daarmede is de kwestie niet opgelost. Ik geef hierbij enkele voorbeelden uit de

practijk, om mijn meening te verduidelijken, waarbij in acht genomen moet worden, dat de toestand gegeven is van 1 Januari (1932), wanneer de hoogere leerjaren door het eindigen van den leerplicht voor sommige kinderen minder bevolkt zijn dan bij het begin van het schooljaar.

Bestaande klasse-indeeling.	Andere klasse-indeeling.
Bijzondere school te Gemert, 8 leerkrachten.	
Ia. 44 leerlingen,	Ia. 44 leerlingen,
Ib. 44 „ ,	Ib. 44 „ ,
II. 63 „ ,	II. 48 „ ,
III. 55 „ ,	III. 48 „ ,
IV. 37 „ ,	IV. 37 „ + 7 van klas III,
V. 31 „ ,	V. 31 „ + 15 „ „ II,
VI. 42 „ ,	VI. 42 „ ,
VII. 17 „ .	VII. 17 „ .
Bijzondere school te Mierlo-Hout, 7 leerkrachten.	
I. 52 leerlingen,	I. 48 leerlingen,
II. 48 „ + 12 van klas I,	II. 48 „ ,
III. 46 „ ,	III. 46 „ ,
IV. 33 „ ,	IV. 33 „ + 10 van klas I,
V. 37 „ ,	V. 37 „ ,
VI. 33 „ ,	VI. 33 „ ,
VII. 15 „ .	VII. 15 „ + 6 „ „ I.
Bijzondere school te Someren-Eind, 5 leerkrachten.	
I. 38 leerlingen,	I. 38 leerlingen,
II. 28 „ ,	II. 28 „ ,
III. 30 „ , } gecombineerd,	III. 30 „ , } gecombineerd,
IV. 22 „ , }	IV. 22 „ , }
V. 23 „ , } gecombineerd,	V. 23 „ ,
VI. 18 „ , }	VI. 18 „ , } gecombineerd.
VII. 15 „ .	VII. 15 „ , }

Aan de hier voorgestelde klasse-indeeling zijn zeker ook nadeelen verbonden, die misschien in de practijk grooter zijn dan ze in theorie lijken, maar ze heeft ten minste het voordeel, dat ze kleinere, handelbaarder klassen doet ontstaan. Uit de practijk zou ik met verschillende voorbeelden kunnen aantoonen, dat bij meer oordeelkundige klasse-indeeling heel wat minder overgroote klassen zouden ontstaan. Deze zaak zal in het volgende jaar mijn volle aandacht hebben".

Intusschen heeft deze zaak ook de aandacht getrokken van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkens de in Augustus 1931 door het Bureau gepubliceerde gegevens omtrent het gewoon en uitgebreid lager onderwijs in 1929 volgens welke gegevens het aantal onderwijzers, die groote klassen hebben, in de provinciën Noord-Brabant en Limburg buitengewoon hoog is. Terwijl toch in Zuid-Holland slechts 2,18 % der onderwijzers een klasse hadden van meer dan 50 kinderen, in Noord-Holland slechts 1,57 %, bedroeg dit percentage in Noord-Brabant 13,88 % en in Limburg 11,37 %, zooals te berekenen is uit de op blz. 67 van gemelde publicatie verstrekte gegevens. Nu speelt daarbij natuurlijk een rol de omstandigheid, dat in de beide Hollanden de groote steden liggen, waar door boventallige leerkrachten de klassen klein gehouden worden. Maar in Friesland en Drenthe was dit percentage ook wel lager, nl. 2,64 % en 3,65 % en het gemiddelde voor het Rijk komt niet boven de 4,50 % uit.
De bewerker van de onderwijsstatistiek heeft naar aanleiding van dit verschijnsel op blz. 68 de volgende aanteekening gemaakt:
„Opvallend is in de tabel en den staat het groot aantal klassen met 41—50, maar vooral met 51—60 en 61—70 leerlingen in Noord-Brabant en Limburg. Dit verschijnsel moet worden gezien in verband met het, hierna te vermelden, eveneens bijzonder groot aantal klassen van dezen omvang, dat bij de Roomsch-Katholieke scholen wordt aangetroffen. Het is moeilijk hiervoor een goede verklaring te vinden. Immers voor deze scholen geldt dezelfde leerlingenschaal van art. 28 der Lageronderwijswet als voor de andere. Het schijnt niet aannemelijk, dat in de andere provinciën en bij de andere richtingen zooveel ruimer gebruik zou worden gemaakt van de gelegenheid tot het aanstellen van boventallige onderwijzers dan hier, dat de verklaring daarin zou moeten worden gezocht. Ook wanneer men aanneemt, dat het door een hoog geboortecijfer en goede samenwerking tusschen de afzonderlijke scholen mogelijk is een zoo economisch mogelijk gebruik te maken van de arbeidskracht der onderwijzers, blijft het nog onverklaarbaar, waarom bij de indeeling der leerlingen zoo groote klassen niet vermeden konden worden."
Ik heb gemeend nader te moeten onderzoeken aan welke oorzaken dit opvallend verschijnsel moet worden toegeschreven en heb te dien einde aan alle inspecteurs, die in hun verslag mededeelingen hadden gedaan omtrent te groote klassen, gevraagd mij nadere gegevens te verschaffen over de gevallen, waarin meer dan 56 leerlingen in een lokaal waren geplaatst. Aldus heb ik althans de meest in het oog loopende afwijkingen van de geldende voorschriften nader onder het oog kunnen zien. En wat is mij nu daarbij gebleken? Daarbij bleek, dat bijna al die gevallen groote scholen betroffen, van 260 en meer leerlingen. Verder bleek, dat het meestal scholen gold met sterk groeiende bevolking, met groote aanvangsklassen bij veel minder bezette hoogere leerjaren. Verschillende dier scholen hadden een leerlingenaantal, dat maar weinig beneden de grens bleef, waarbij een leerkracht meer wordt vereischt. Aanstelling van een tijdelijke leerkracht voor eigen rekening, totdat die grens

zou worden bereikt, had dus tot een betere klasse-indeeling kunnen leiden. Nog veel meer scholen zouden echter een genoegzaam aantal onderwijzers en dus een goede klasse-indeeling gehad hebben, indien het aantal onderwijzers niet werd berekend naar den toestand van het voorafgaande jaar, zooals dit in de vigeerende wet is bepaald, doch naar den toestand van het loopende jaar, zooals in het hangende wetsvoorstel wordt voorgesteld. De andere gevallen, waarin te groote klassen werden bevonden, waren te wijten aan verschillende omstandigheden: het ambulantisme van het hoofd der school, de aanwezigheid van ziekelijke of te oude leerkrachten of van onderwijzers, die voor hun taak niet berekend zijn, omdat zij geen orde kunnen houden of die om andere redenen alleen met een kleine klas kunnen werken, soms ook de gemakzucht of het onoordeelkundig inzicht van het hoofd der school, enkele malen het gemis aan een voldoend aantal lokalen. Dit laatste vooral bij onverwachte toeneming van het aantal leerlingen of wanneer de opening eener nieuwe school in het vooruitzicht is.
Het geconstateerde verschijnsel moet dus in de eerste plaats gesteld worden op rekening der voor de groote scholen te ongunstige leerlingenschaal van de geldende wet. Daarin ligt, dunkt mij, meteen de verklaring, waarom vooral in Noord-Brabant en Limburg zooveel groote klassen voorkomen. Zooals uit de op blz. 112/113 van gemelde statistiek voorkomende tabel 5 is af te leiden, zijn er in Noord-Brabant op een totaal van 775 scholen 170, dat is bijna 22 %, met meer dan 260 leerlingen, en in Limburg 111 op een totaal van 493, dat is ruim 22 %. Voor het geheele Rijk bedraagt dit percentage echter slechts 12 %, nl. 905 op de 7284, en voor vele provinciën is het nog beduidend lager, voor Drenthe bijv. maar ruim 5 %. Aldus kan voor een groot gedeelte het verschil tusschen de zuidelijke provinciën en het overige deel van het land worden verklaard, waarbij dan nog komt, dat in het Zuiden des lands de bevolking over het algemeen sterk toeneemt en zich in sommige industrieele centra zelfs buitengewoon snel heeft uitgebreid.

HET ZITTENBLIJVEN.

In hoeverre een groot aantal leerlingen per onderwijzer van invloed is op het regelmatig doorloopen van den schoolcursus is niet zoo gemakkelijk na te gaan. Als van zelf sprekend mag wel worden aangenomen, dat een klein aantal gunstig is voor den bloei van het onderwijs. Maar het regelmatig doorloopen der klassen is niet alleen afhankelijk van de vorderingen der leerlingen, maar staat ook in verband met andere omstandigheden, waarmee bij het bevorderen der leerlingen moet worden rekening gehouden. Statistieken, waaruit het aantal zittenblijvers kan worden afgeleid, hebben dus maar een zeer betrekkelijke waarde. De inspecteur te Heerlen, die mededeelt, dat er in zijn inspectie in 1931 gemiddeld per leerjaar 11 % zittenblijvers waren, zegt dan ook met recht: „Daar de norm, welke op de verschillende scholen wordt aangelegd,

nogal uiteenloopt en plaatsruimte en leeftijd mede factoren zijn van invloed op den overgang, zijn deze cijfers geen nauwkeurige aanwijzing voor den vooruit- of achteruitgang van het onderwijs." En zijn ambtgenoot te Roermond, die een gemiddelde van 13,4 % opgeeft, voegt daaraan toe: „Het spreekt van zelf, dat scholen, die met veel ziekte van leerlingen of van personeel te kampen hadden, of waar het onderwijs door andere factoren gestoord werd, een hoog percentage zittenblijvers hebben (zoo bijvoorbeeld enkele gestichtsscholen met zeer wisselende bevolking, internaten met leerlingen van zeer uiteenloopende scholen, scholen met veel woonwagenkinderen, scholen met veel verzuimen wegens weer en wegen). Maar ook al zonder ik deze scholen uit, dan toonen de percentcijfers der zittenblijvers nog vrij groote verschillen. Het valt mij op, dat het cijfer voor de kleinere en meer afgelegen dorpsscholen gewoonlijk heel wat lager is dan voor de scholen in de stad en omgeving. Eén der redenen voor dit verschil zal wel voortvloeien uit de omstandigheid, dat laatstbedoelde scholen alle min of meer voorbereiden voor het voortgezet onderwijs.
Er zijn echter nog andere factoren, die hun invloed doen gelden. Aan de meeste dorpsscholen in deze inspectie heeft elke leerkracht meer dan één leerjaar; het hoofd staat veelal voor vijfde, zesde en zevende leerjaar. Onder deze omstandigheden schijnt er lichter tot bevordering der leerlingen overgegaan te worden. Men laat dan de twijfelachtige leerlingen de mondelinge lessen in de „zwakke" vakken met het lagere, in hetzelfde lokaal zittende leerjaar meedoen, om ze zoodoende een kans te geven om weer bij te kunnen komen. Zoo heb ik nog enkele malen opgemerkt, dat zwakke rekenaars uit het zevende leerjaar enkel in het zesde leerjaar de rekenlessen volgden." Uit deze mededeeling blijkt tevens dat in de hoogere klassen der kleine scholen pleegt te worden gedaltoniseerd, zooals ook reeds voorheen het geval was, toen dit woord nog niet was uitgevonden.

VERHUIZING VAN LEERLINGEN.

Op de eigenaardige moeilijkheden, die het onderwijs in de mijnstreek ondervindt van het groote aantal leerlingen van vreemde nationaliteit (15 % van het totaal aantal leerlingen tegen 14 % in het vorige jaar) en van de tusschentijds komende en gaande leerlingen (15 % van het totaal), wees ik reeds meermalen. Vooral met het oog op de laatste categorie van leerlingen is een zekere uniformiteit in het aantal lesuren, in de verdeeling der uren over de verschillende vakken, in de regeling der schooltijden en vacantiën en ten aanzien der te gebruiken boeken en andere leermiddelen aan scholen van dezelfde richting gewenscht. Dat die behoefte ook elders gevoeld wordt, blijkt uit het verslag van den inspecteur te Breda, die schrijft: „In de 23 bijzondere katholieke scholen van Breda waren langzamerhand kleinere en grootere verschillen ontstaan in den duur van de schooltijden, in de vrije dagen en in den

omvang van het onderwijs in de verschillende vakken. Het laatste vooral gaf aanleiding tot moeilijkheden, wanneer kinderen van de eene school naar de andere moesten verhuizen en een klas werden achteruitgezet. In de drie bijeenkomsten, die de hoofden van de scholen onder leiding van de Bisschoppelijke inspectie en van de Rijksinspectie hebben gehouden, zijn maatregelen getroffen, die een doelmatige eenheid hebben gebracht en toch aan elke school, in verband met haar aard en haar doel, de noodige vrijheid laten. Voor elk vak en voor elk leerjaar is het minimum van de leerstof vastgesteld, zoodat een kind bij verhuizing niet meer van klasse behoeft te veranderen; de schooltijden zijn, behoudens kleine afwijkingen, voor alle scholen gelijk geworden; evenzoo is er eenheid gekomen in de vacanties en de vrije dagen". In Tilburg is men zoover nog niet, maar dat daar aan een dergelijke regeling evenzeer behoefte bestaat, volgt uit een beschouwing in het verslag van dezen inhoud: „Een tweede moeilijkheid ondervindt het onderwijs, inzonderheid binnen de gemeente Tilburg, door het veelvuldig verhuizen. Het is werkelijk geen uitzondering, als men in de derde of vierde klasse kinderen aantreft, die zes, zeven maal, soms nog vaker, van school hebben verwisseld. Met het oog daarop ware een uniform leerplan voor scholen, die ongeveer op gelijke hoogte staan en die de meest vlottende bevolking hebben, zeer gewenscht. Wel is in deze reeds iets bereikt en worden op verschillende scholen dezelfde methoden gevolgd, doch van gelijkheid is nog geen sprake".

HANDWERKONDERWIJS.

„Een ander bezwaar", voegt de inspectrice in deze inspectie hieraan toe, „acht ik het aan gemengde scholen, dat daar het handwerkonderwijs tijdens den gewonen lesrooster moet worden gegeven. Wel zoude het voor de onderwijzeressen en voor de vrouwelijke leerlingen een verzwaring beteekenen harer dagtaak, als hierin verandering kwam, doch dit acht ik voor de kinderen geen bezwaar, terwijl ook de onderwijzeressen, bij eenige extra-belooning, gaarne daartoe over zouden gaan". Vermeldenswaard is ook hetgeen de inspecteur te Helmond daartomtrent zegt: „Voor scholen met gemengde bevolking blijft de regeling van het handwerkonderwijs een moeilijkheid. De onderwijzeres wordt te veel onttrokken aan eigen klasse. Daarvandaan de neiging aan die scholen om bij voorkomende vacatures maar steeds weer onderwijzeressen te benoemen, ten einde meer leerkrachten voor het onderwijs in de nuttige handwerken beschikbaar te hebben".

WERKZAAMHEDEN RIJKSSCHOOLTOEZICHT.

Ik meen ten slotte in deze algemeene beschouwingen nogmaals de aandacht te moeten vestigen op de buitengewoon sterk toegenomen werkzaamheden van het Rijksschooltoezicht. „Ik herhaal", zegt de inspecteur te Heerlen, „wat ik het vorige jaar schreef. De werkzaamheden nemen

van jaar tot jaar toe, ook de administratieve. Bij de toename van het aantal scholen kan ik zelf minder bureauwerk verrichten dan voorheen. De administratieve werkzaamheden vorderen gedurende den geheelen dag de hulp van een flinken klerk. Het bedrag, dat voor bureauhulp beschikbaar gesteld wordt, is veel te gering in verhouding tot het aantal uren, dat er voor gearbeid wordt. In het afgeloopen jaar werden in totaal 10 701 brieven, kaarten en gedrukte stukken verzonden". In denzelfden geest laat de inspectrice in de inspectie Tilburg zich uit: „De werkzaamheden van het schooltoezicht nemen jaar op jaar toe, zoowel het aantal klassen als dat der scholen breidt zich uit en daarmede gaat een beduidende uitbreiding der werkzaamheden gepaard. Hoewel ik alle scholen mijner inspectie minstens éénmaal bezocht en in totaal 161 schoolbezoeken aflegde, uitsluitend aan lagere en u.l.o.-scholen, was het mij toch niet mogelijk alle klassen te bezoeken, ook al maakte ik volle dagen". Behalve dat het aantal scholen en leerlingen zeer veel grooter is geworden dan het maximum, dat toelaatbaar werd geacht bij de uit bezuinigingsoverwegingen in 1924 uiterst ver doorgevoerde inkrimping van het Rijksschooltoezicht, is de laatste jaren ook nog een groot gedeelte van het werk der statistiek ten laste van de schoolinspectie gekomen. Weliswaar is de invulling der formulieren aan de hoofden der scholen opgedragen. „Maar", zegt de inspecteur te Helmond, „de administratie is aan meerdere scholen lang niet in orde, soms slordig en weinig correct. Bij de invulling der formulieren voor de statistiek worden zooveel fouten gemaakt, dat meer dan de helft er van moet worden teruggezonden en dat het tot de uitzonderingen behoort, als wij geen correcties behoeven aan te brengen". Hoe gewenscht het is, dat de inspectie zich meer aan haar eigenlijke taak, het bezoeken der scholen, kan wijden, blijkt uit hetgeen de inspecteur te Roermond rapporteert: „Meer dan eens heb ik ervaren, dat een herhaald bezoek in hetzelfde schooljaar gebracht aan een niet op peil staande klas of school, tot merkbare verbetering leidde. Daarom is het wel jammer, dat de beschikbare tijd voor schoolbezoeken zoo zeer beperkt wordt door de overige bezigheden, aan het ambt verbonden". Nu is zeker het brengen van een enkel bezoek per jaar aan iedere school, zooals thans is voorgeschreven, lang niet voldoende. Er is bij de reorganisatie van het schooltoezicht in 1924, waarbij werd afgezien van den vroeger geldenden eisch, dat elke schoolklasse ten minste tweemaal per jaar door een der leden van het Rijksschooltoezicht moest worden gecontroleerd, dan ook op gerekend, dat de meeste scholen meer dan eens per jaar zouden worden bezocht. Zou echter het schoolbezoek inderdaad tot een enkel bezoek per jaar moeten worden beperkt of zoude, erger nog, zelfs dit ééne bezoek niet meer behoorlijk kunnen geschieden, dan kan men wel zeggen, dat de Staat nog een zeker aantal ambtenaren voor zijn administratie ter beschikking heeft, maar dat feitelijk de schoolinspectie van Staatswege heeft opgehouden. Ik zie ieder jaar beter in, hoezeer niet alleen het onderwijs, maar ook de Staatsfinanciën daardoor zouden worden geschaad.

Ik acht het daarom mijn plicht niet alleen tegen verdere verzwakking van het Rijksschooltoezicht ernstig te waarschuwen, maar ook op versterking daarvan aan te dringen. Hoezeer daartoe aanleiding bestaat, moge blijken uit het feit, dat er in 1924, toen het Rijksschooltoezicht uit bezuiniging tot zijn tegenwoordige formatie werd ingekrompen, in de eerste hoofdinspectie 1261 scholen waren met 196 202 leerlingen, terwijl er thans 1491 zijn met niet minder dan 255 656 leerlingen.

HUISONDERWIJS.

Huisonderwijs komt bijna niet voor, zooals de statistiek uitwijst. Alleen de inspecteur te Venlo vindt aanleiding er iets over te zeggen. Hij schrijft: „Het aantal kinderen, die huisonderwijs genieten, bedraagt 8, en is op een totaal van 17 747 schoolgaande kinderen dus zeer gering. Toch zou het aantal nog onbeduidender zijn, wanneer niet een paar ouders dit huisonderwijs als middel gebruikten, niet om de kinderen thuis te laten leeren, maar thuis te laten werken. Waar aan het huisonderwijs slechts een gering aantal uren besteed wordt, die bovendien — als ze ten minste gegeven worden — nog grootendeels naar den avond verschoven worden, behoeft men van de resultaten geen groote verwachting te koesteren, en lijkt mij dit middel om leerplichtige kinderen wel niet naar de letter, maar toch in feite aan het onderwijs te onttrekken, een leemte in de wet. Gelukkig, dat slechts weinigen die maze kennen, anders zouden er ten plattelande wel meer kinderen doorheen kruipen. In één geval ben ik verplicht geweest op te treden tegen een vader, die zijn zoontje, welke nog slechts de vijfde klas had doorloopen, van school nam, huisonderwijs liet geven en hem tegelijk zond naar een lagere landbouwschool. Ik heb den vader opgemerkt, dat het bezoeken van deze laatstgenoemde school niet geoorloofd was, omdat de jongen noch wegens zijn leeftijd, noch volgens het aantal doorloopen leerjaren voldaan had aan de Leerplichtwet. Gevolg is geweest, dat deze leerling van de landbouwschool is weggenomen, totdat hij den 14-jarigen leeftijd had bereikt".

§ 2. OMVANG VAN HET ONDERWIJS.

ZEVENDE LEERJAAR.

Ofschoon met voldoening wordt geconstateerd, dat de invoering van het zevende leerjaar overal heeft plaats gehad, behoudens aan die scholen, welke daarvan vrijgesteld zijn, is toch dit leerjaar meestal alleen dan behoorlijk bezet, als het een voldoend aantal leerlingen uit het volksmilieu kan krijgen. In vele scholen gaat de groote meerderheid der kinderen over naar het gymnasium, de hoogereburgerschool of de ambachts- en huishoudscholen. „Het aantal leerlingen van het 7de leerjaar", zegt de inspecteur te Heerlen, „is in verhouding tot het aantal leerlingen van de overige leerjaren te gering. Er worden veel leerlingen aan de lagere school onttrokken door de u.l.o.-scholen, door de ambachtsschool en door de huishoudscholen. Ik krijg den indruk uit wat de hoof-

den der meisjesscholen mij mededeelen, dat er een streven bestaat bij de inspectie der nijverheidsscholen om zooveel mogelijk te bevorderen, dat de meisjes van het 6de leerjaar overgaan naar de huishoudscholen. Ik acht dit niet in het belang dier meisjes en ook niet in het belang van de lagere school. Op sommige huishoudscholen wordt wel gedurende een zeker aantal uren per week onderwijs gegeven in enkele vakken van het lager onderwijs, maar ook daar krijgen die meisjes van die vakken niet mede, wat ze zouden kunnen leeren in het 7de leerjaar van de lagere school. Aan de huishoudschool der Hervormde Gemeente te Treebeek wordt bijna uitsluitend onderwijs gegeven in handwerken en toch voldoen de meisjes, die na het 6de leerjaar naar deze school overgaan, aan de Leerplichtwet. Ook worden nogal meisjes aan het 7de leerjaar onttrokken door doktersverklaringen, die naar mijn meening al te spoedig worden afgegeven. Bestond er overal een schoolartseninstituut, dan zou een dergelijk euvel gemakkelijk kunnen bestreden worden.
Een vrij groot aantal leerlingen bereikt den 14-jarigen leeftijd in de lagere leerjaren; dat maakt ruim 40 % uit van het aantal leerlingen, dat thans in het 7de leerjaar zit. Sommige scholen tellen in het 7de leerjaar een onbeduidend aantal leerlingen, dat bewijzen de volgende cijfers". Ik neem deze cijfers niet over, doch bepaal mij tot de mededeeling, dat het aantal leerlingen in het 7de leerjaar op plaatsen, waar andere onderwijsgelegenheid bestaat, dikwijls inderdaad zeer gering is.

NIEUWE ELEMENTEN.

Wat den omvang van het onderwijs betreft, valt op te merken, dat vrijwel algemeen bij de aardrijkskunde de regels van het verkeer op den weg worden onderwezen, bij de geschiedenis wordt gesproken over het doel, de samenstelling en de inrichting van den Volkenbond, terwijl bij het onderwijs in de kennis der natuur gewezen wordt op het gevaar van het ontstaan van boschbranden en op de noodzakelijkheid van bescherming der vogels.

LICHAMELIJKE OEFENING.

Hoewel blijkens de statistiek in ongeveer de helft der scholen in Noord-Brabant en Limburg onderwijs in lichamelijke oefening gegeven wordt, bestaat er voor dit vak weinig geestdrift. „Van toenemende belangstelling in dit vak", zegt de inspecteur te Venlo, „valt nog weinig te bespeuren, zoomin in stads- als in dorpsscholen. Ten plattelande wordt het vak slechts aan 6 scholen onderwezen, en dan nog met weinig animo en met weinig succes. In de stad Venlo wordt aan 3 van de 21 scholen geregeld les gegeven in vak *j* en, voor zoover ik in de gelegenheid was dit te beoordeelen, met behoorlijke resultaten. Besprekingen, die ik gehad heb met het dagelijksch bestuur der gemeente Venlo, ten einde te komen tot den bouw van één of meer gymnastiekzalen, die bijv. aan een 4-tal scholen in gemeenschappelijk gebruik zouden worden gegeven, schijnen

tot hiertoe niet tot bepaalde plannen te hebben geleid. De moeilijkheid ligt hoofdzakelijk bij het zoeken naar geschikte terreinen; in de stad zou misschien nog ruimte kunnen gevonden worden voor den bouw van lokalen, maar terreinen voor oefeningen in de vrije lucht zijn daar niet te verkrijgen. Zoodoende blijft er niets anders over dan oefenterreinen te zoeken buiten de stad; daar zijn ze wel verkrijgbaar, maar de afstand tot het centrum is zoo groot, dat de meeste scholen er alleen ten koste van heel veel tijd gebruik van zouden kunnen maken. Alles te zamen genomen, is er voor dit vak weinig animo en weinig perspectief". Daarbij komt nog, dat in sommige plaatsen de reorganisatie van het onderwijs in dit vak, die men ter hand wilde nemen door het bouwen van gemeentewege van centrale gymnastiekzalen, ten gevolge van den economischen toestand is stop gezet. In Eindhoven werd zelfs een uitgegraven fundeering voor een ontworpen gymnastieklokaal weer dicht gemaakt.

HANDENARBEID.

Ook voor handenarbeid is de belangstelling nog gering. De malaise is daarop niet zonder invloed. Dit is te meer te betreuren, omdat het gebrek aan voldoend onderlegd personeel op verschillende plaatsen is opgeheven, sinds daarvoor in ruimere mate akten zijn behaald. Niettemin is in een steeds toenemend aantal scholen op een lokaal voor handenarbeid gerekend en is de belangstelling groeiende. „Langzaam, zeer langzaam", zegt de inspecteur te Venlo, „komt er eenige belangstelling voor dit vak, meer echter bij de onderwijzers en onderwijzeressen dan bij de schoolbesturen. Van de eersten bezoeken er een 12-tal een 2-jarigen cursus, welke gegeven wordt door de afdeeling Venlo van de „Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in Nederland". Vermoedelijk zullen hiervan de meesten in den loop van 1932 de bevoegdheid verwerven tot het geven van onderwijs in handenarbeid. Of zij daarna ook gelegenheid zullen hebben aan hun scholen het vak te onderwijzen, meen ik voor nagenoeg allen te moeten betwijfelen. De schoolbesturen voelen er weinig voor aan deze „nieuwigheid" een deel van hun toch al niet te ruime geldmiddelen „op te offeren" ! Ook ontbreekt meestal een geschikt lokaal, al zal er wellicht door een wijziging van de leerlingenschaal mettertijd hier en daar nog wel een lokaal vrij komen, wat dan voor dit doel zou kunnen worden ingericht. Ik zal er in elk geval mijn aandacht op gevestigd houden, en verwacht ten slotte toch eenig succes. Als eerste teeken van sympathie las ik onlangs in een oproeping voor onderwijzer aan een dorpsschool: kennis van handenarbeid strekt tot aanbeveling. Dat wijst althans op een ontwakende belangstelling, die eenige hoop geeft voor toenemende invoering en beoefening van dit zoo nuttige en aangename vak".

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

Het onderwijs aan de scholen voor uitgebreid lager onderwijs richt zich meestal naar het programma voor de m.u.l.o.-examens; zelden hebben

deze scholen een bijzonder karakter. Den laatsten tijd wordt van deze scholen nog al eens gebruik gemaakt voor de onderwijzersopleiding, in dien zin, dat het onderwijs zooveel mogelijk rechtstreeks op de voorbereiding voor de onderwijzersakte is gericht, om de leerlingen in staat te stellen zoo spoedig mogelijk na het doorloopen van den cursus het onderwijzersdiploma te behalen. Zoo vermeldt de inspecteur te Roosendaal: „Op 1 September van dit verslagjaar hebben de neutrale u.l.o.-school en de Christelijke u.l.o.-school te Bergen-op-Zoom haar u.l.o.-school met een vierde leerjaar uitgebreid, met de bedoeling het volgend jaar zoo mogelijk nog een vijfde leerjaar er aan toe te voegen. De klaarblijkelijke bedoeling dezer scholen is op deze wijze een gelegenheid te scheppen jongelui voor de onderwijzersakte op te leiden.
Toen beide scholen per advertentie bekend maakten met welk doel haar school naar boven werd uitgezet, nam het leerlingenaantal met een sprong toe. De neutrale u.l.o.-school zag dit aantal klimmen van 25 op 61 en de Christelijke van 45 op 69.
De vierde klassen dezer scholen worden voornamelijk bevolkt door leerlingen, reeds in het bezit van een m.u.l.o.-diploma of een einddiploma H.B.S.".

VERVOLGONDERWIJS.

Het vervolgonderwijs heeft niets meer te beteekenen. „Wel zijn", zegt de inspecteur te Breda, „aan vijftien bijzondere scholen gedurende de wintermaanden herhalingscursussen gegeven, die uitsluitend werden bezocht door jongens. De cursussen zijn alle verbonden aan dorpsscholen en hebben over het algemeen de directe of indirecte bedoeling, het volgen van landbouw- en tuinbouwonderwijs mogelijk te maken. Behalve in de vakken lezen, rekenen en Nederlandsche taal, wordt dan ook aan de meeste cursussen les gegeven in plantkunde, dierkunde en natuurkunde. Het aantal deelnemers wijst op een meer dan voldoende belangstelling; één van de cursussen had er zelfs 39. Volgens de verklaring der leiders worden de lessen ook regelmatig bijgewoond en zijn de resultaten zeer bevredigend".

§ 3. RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS.

ALGEMEEN.

De rapporten der inspecteurs geven mij geen aanleiding terug te komen van mijn reeds meermalen uitgesproken meening, dat de resultaten van het lager onderwijs in mijn ambtsgebied over het algemeen bevredigend kunnen worden geacht. „De bevindingen", aldus de inspecteur te Breda, „die ik in 1931 bij mijn schoolbezoeken heb opgedaan, betreffen den stand van een bepaald vak in bepaalde klassen en het persoonlijk werk van de onderwijzers dier klassen. Zij hebben mij bevestigd in de overtuiging, dat het onderwijs in de meeste scholen beantwoordt aan redelijke eischen". En de inspecteur te Venlo — om ook een stem uit Limburg

te laten hooren — zegt niet minder duidelijk: „De resultaten van het onderwijs geven in het algemeen reden tot groote tevredenheid". Natuurlijk worden die resultaten ongunstig beïnvloed door het te groot aantal leerlingen, dat — zooals boven is uiteengezet — vooral in de lagere klassen der groote scholen voorkomt. „Ik heb", voegt de inspecteur te Breda dan ook aan zijn evengemelde uitlating toe, „in dit verslag al gelegenheid gehad om te wijzen op de nadeelige gevolgen, die de dichte bezetting der klassen in vele scholen heeft voor individueele leiding van de kinderen. Alle leerlingen lijden er onder, maar het zijn vooral de minder begaafden, die er den last van dragen; de onderwijzers kunnen in de overbevolkte klassen, met den besten wil ter wereld, aan de sukkelaars niet de zorg besteden, die ze noodig hebben om regelmatig vooruit te komen". En de inspecteur te Venlo zegt, na te hebben medegedeeld, dat in zijn inspectie vele scholen met drie en vier leerkrachten voorkomen: „Reeds meermalen heb ik opgemerkt, en een nauwkeurig nagaan van mijn in 1931 gemaakte aanteekeningen geeft mij aanleiding het nog eens te herhalen, dat deze kleine scholen in het algemeen met betrekking tot de resultaten van het onderwijs, maar ook ten opzichte van de opvoeding der kinderen tot een braaf en deugdzaam leven, tot de beste behooren in mijn inspectie".

LEZEN.

Omtrent de resultaten der afzonderlijke vakken bevatten de verslagen der inspecteurs verschillende mededeelingen, waarvan ik de voornaamste hieronder laat volgen.

Wat betreft het lezen, schrijft de inspecteur te Helmond: „De resultaten van het aanvankelijk lezen zijn over het algemeen goed. Dank zij de geschikte methoden en den ijver der onderwijzers, worden in korten tijd goede vorderingen gemaakt. In enkele leerplans, ook aan scholen onder gunstige omstandigheden, zijn de eischen voor het aanvankelijk lezen te laag gesteld. Vrij algemeene fouten in deze inspectie zijn: te zacht en te vlug lezen, verkeerde klankvorming, onverzorgde articulatie en het toelaten van gewestelijke klanken. Daar de meeste onderwijzers uit de streek afkomstig zijn, zijn zij zelf in hun spreken van die smetten niet vrij, merken zij althans die afwijkingen niet zoo goed op. Opmerkelijk is, dat de strijd tegen de gewestelijke klanken zoo spoedig wordt opgegeven, ook door onderwijzers, die zelf beschaafd spreken. Onze herhaalde opmerkingen hebben nog niet veel succes. In sommige klassen wordt zoo zacht en ongearticuleerd gelezen, ook bij het voortgezet onderwijs, dat de les op eenigen afstand zonder boek niet te volgen is. Aan meerdere scholen is de grondtoon bij het lezen te laag, ook bij onderwijzeressen, die zelf over een hoog geluid beschikken. Zij weten de kopstem bij lezen en zingen niet vrij te maken. Van buiten leeren van versjes, het opzeggen er van in een kalm tempo met verzorgde uitspraak en voordracht komt, jammer genoeg, veel te weinig voor.

De zorg voor lezen in den goeden toon, ook in de laagste klassen, kan over het algemeen voldoende genoemd worden.
Bij het voortgezet lezen is zeer zeker vooruitgang te bespeuren in de heldere, beheerschte voordracht, met voldoende rust bij de leesteekens, maar aan verschillende scholen blijft dat toch nog beneden redelijke eischen. Ook hier nog de fouten, bij het aanvankelijk lezen genoemd: ongearticuleerde uitspraak, te vlug en te zacht lezen, gewestelijke klanken. Ook hier wordt te weinig gedaan aan het leeren en reciteeren van geschikte versjes en stukjes proza". Hierbij sluit geheel aan de opmerking van de inspectrice in de inspectie Tilburg, die zegt: „Het memoriseeren mocht m. i. meer worden betracht. Het komt mij voor, dat men de voordeelen hiervan onderschat, en dat meer en beter gebruik kon worden gemaakt van het vermogen der kinderen om poëzie, soms ook proza, van buiten te leeren. Het kon als huiswerk opgegeven, een gepaste bezigheid zijn, terwijl het taalgevoel en het stellen er bijzonder bij zouden zijn gebaat. Het declameeren van het geleerde zou bovendien het leesonderwijs beduidend steunen. Op scholen, waar het memoriseeren is ingevoerd, bemerk ik er de goede resultaten van".
De inspecteur in de inspectie Veghel zegt omtrent het aanvankelijk leesonderwijs: „Lettend op het doel van het eerste leesonderwijs, en de bij de schoolbezoeken gemaakte aanteekeningen nagaand, kom ik tot de conclusie, dat voldoende werk gemaakt wordt van articulatie, vorming en uitspraak der klanken en klankgroepen. De gewestelijke uitspraak van enkele klinkers en medeklinkers (bijv. ao in plaats van aa; sk in plaats van sch) vertoont echter in sommige streken een zoo taaie en ingewortelde hardnekkigheid, dat een succesvolle bestrijding of uitroeiïng daarvan, bij het aanvankelijk leesonderwijs althans, als niet mogelijk moet worden geacht. Ook aan het leeren der letters en het verbinden der door de letters aangeduide klanken tot woorden wordt genoegzame aandacht geschonken. Door het gebruik van aanschouwingsmateriaal en het bespreken der illustraties, afbeeldingen en teekeningen in de leesboekjes wordt gezorgd voor het verbinden der juiste zaakvoorstelling aan de te lezen woorden en het opvatten van de door de zinnen uitgedrukte gedachten. Het vlot en nauwkeurig zeggen der woorden en het vaardig aflezen der lesjes tegen het einde van het eerste leerjaar is een bewijs, dat het technisch of mechanisch lezen met succes is beoefend. Alleen aan den leestoon ontbreekt nog al eens wat. Een moeilijk af te leeren en aan het lezen eigen geworden schooldreun is dan in de plaats getreden van het op een duidelijken en natuurlijken toon voordragen der eenvoudige en kinderlijke lesjes. Waar van huis uit deze dreun door de kinderen bij hun intrede in de school niet wordt mede gebracht en toch aan sommige scholen telkenjare bij erfenis op de nieuwe klasse overgaat, moet hij wel in de school worden aangeleerd en vormt dit verschijnsel een punt van nauwlettend en eerlijk onderzoek voor de betrokken leerkrachten". En aangaande het voortgezet leesonderwijs schrijft dezelfde inspecteur: „Al ontbreekt hier of daar wel

iets aan het resultaat, het eerste doel van het voortgezet lezen, de onder de kinderlijke bevatting liggende taal van het leesboek te leeren verstaan en natuurlijk voordragen, wordt toch overal volijverig nagestreefd. Als een vooruitgang mag zeker aangemerkt worden het feit, dat men ook het andere, meer verwijderde doel van dit onderwijs in het oog is gaan houden en daadwerkelijk tracht te verwezenlijken, namelijk een voorbereiding te zijn en den lust te wekken om ook buiten de school en in het latere leven zich zelfstandig door lectuur te ontwikkelen. Dit doel toch wordt nagestreefd en bereikt door het allerwege stichten van school- en uitleenbibliotheken met daarvoor geëigende en zorgvuldig gekozen lectuur. Het verstandelijk en begrijpend lezen thuis wordt bevorderd door het in de school mondeling en schriftelijk laten vertellen over en het bespreken van de gelezen werken. Het lezen thuis wordt aangeleerd en voorbereid door het zoogenaamd stil lezen in school. Dit laatste nu wordt veel meer systematisch in de scholen beoefend dan vroeger. Een ander zich bij het voortgezet leesonderwijs manifesteerend en op den voorgrond tredend streven is de moreel-religieuze ontwikkeling en karaktervorming door middel van het leesboek, zooals blijkt uit de keuze der leesboeken, de bespreking der leesstof en de opwekking en aansporing tot, de leiding en voorlichting bij de practische beoefening van maatschappelijke en zedelijke deugden, waarvan het leesboek voorbeelden biedt".

Van minder waardeering getuigen de korte opmerkingen van den inspecteur te Maastricht: „Bij lezen de oude kwaal: de boekjes vaak te moeilijk voor het begrip der leerlingen; de leestoon slecht en niet in overeenstemming met de beteekenis; slordige fouten; onnauwkeurigheden; weglaten der eind-t; verklaring onvoldoende en weergeven van het gelezene onbeholpen bij gebrek aan woordenschat. Het aanvankelijk lezen is over het algemeen goed". Zijn ambtgenoot te Roermond schrijft: „Met uitzondering van enkele aanvangsklassen, die bijzonder geleden hadden door veelvuldig verzuim wegens ziekte of slechte weersgesteldheid, kan ik wel zeggen, dat het aanvankelijk leesonderwijs voldoende genoemd mag worden. Voor een groot deel schrijf ik dit toe aan de uitstekende methoden, klassikale en hoofdelijke leermiddelen voor dit vak. Daarbij mag ook niet vergeten worden, dat op de opleidingsinrichtingen meer werk gemaakt wordt van de methodiek der hoofdvakken in de aanvangsklassen dan van de leerstof in de hoogere leerjaren. Bij het voortgezet lezen komt het op toon lezen in vele scholen in de hoogste leerjaren het minst tot zijn recht. Oorzaken? Deze liggen gewoonlijk bij leerkracht en leerling. Onderwijzeressen, vooral in de lagere leerjaren, letten gewoonlijk meer op een goeden leestoon en geven in het algemeen meer acht op goede stembuiging en voordracht. De beschroomdheid om door stembuiging en accent meer gevoel in het lezen te leggen, neemt toe met de jaren en komt vooral uit in de jongensscholen. Daar wordt ook vaak niet genoeg werk gemaakt van goed voorlezen door den onderwijzer zelf, die niet zelden enkel op vaardigheid en nauwkeurigheid schijnt

te letten. Leesstof is er in de meeste scholen genoeg aanwezig. Ik zou haast durven zeggen: aan sommige te veel. Daar worden de leesboeken nagenoeg alle „door-ren"boeken. Daar wordt niet voldoende gelet op het bespreken van leesmoeilijkheden en op het weergeven van het gelezene, zeer tot nadeel van taal en stijl".

De inspecteur te Sittard vestigt ook de aandacht op het nadeel, dat het lezen van het dialect ondervindt: „Het lezen", zegt hij, „is op menige school zeer dialectisch, op dreun en zonder accent, en ik vrees, dat deze klacht zich wel dikwijls zal herhalen. Het dialect is en blijft voor een groot deel der leerkrachten en leerlingen buiten de school de spreektaal, en het is een uiterst moeilijke opgave in de school het dialect geheel te weren. Aan den leestoon ontbreekt ook menigmaal heel wat, terwijl veel te weinig gelet wordt op de houding der leerlingen bij het lezen, en ook maar heel weinig wordt gedaan aan het memoriseeren van voor hen geschikte gedichtjes en het voordragen daarvan vóór de klas. Ik geloof, dat te zelden leerlingen, die een leesbeurt krijgen, geroepen worden, dit staande vóór de klas te doen. Toch lijkt mij dit een uitstekende oefening, juist om den durf te ontwikkelen en hun houding te verbeteren".

Belangrijke opmerkingen worden door den inspecteur te Venlo gemaakt naar aanleiding van hetgeen hij heeft waargenomen bij het lezen in de hoogste klassen. „Het gaat hier", zegt hij, „om de wijze, waarop in een niet gering aantal scholen leesles wordt gegeven, waarbij een bepaalde richting zoo ver is doorgevoerd, dat het veelzijdig doel van het lezen niet meer in alle opzichten wordt bereikt. Er wordt nl., naar mijn meening, wel eens vergeten, dat het lezen ook een zeer voornaam middel is tot het leeren verstaan en gebruiken der moedertaal. In vroegere jaren werd dit wel eens te veel op den voorgrond geschoven: er werden taalmethoden gebruikt, die het onderwijs nagenoeg geheel verbonden met het lezen. En was dit niet het geval, dan werd toch bij de behandeling van een leesles gelet op de vermeerdering van den taalschat, op de beteekenis van woorden en uitdrukkingen, soms op het aankweeken of verfijnen van het taalgevoel. Op deze wijze werd dikwijls een leesles tot een taalles gemaakt, veel werd verklaard en te weinig werd er gelezen. Het ligt voor de hand, dat een dergelijke les, waarbij ook nog de logische beteekenis van woorden en het verband tusschen zinnen of afzonderlijke deelen der les moest worden opgespoord, heel wat vroeg van de oplettendheid en de geestelijke inspanning der leerlingen. Nu is dat soms geheel anders: het lezen is als een rustige verpoozing op den rooster ingeschoven tusschen een paar zware vakken. Er wordt gelezen uit een boek met samenhangenden inhoud, dikwijls een doorloopend verhaal. Gevraagd wordt er weinig of niets, bladzijde na bladzijde wordt bij beurten afgelezen, de onderwijzer stelt zich tevreden met oplettend volgen. Soms behoeft hij ook dit niet eens te doen: de kinderen zitten, met verschillende boeken uit lessenaar of schoolbibliotheek vóór zich, ijverig te lezen. Vraag ik na het binnenkomen welke les er op dat oogenblik gegeven wordt, dan krijg ik tot antwoord: „stil lezen". In een

kweekschool zou men dit wellicht „vrije studie" genoemd hebben en ik geloof, dat die benaming de zaak juister weergeeft. Nu wil ik de waarde van stil lezen allerminst onderschatten; heeft eenmaal een kind de school verlaten, dan zal het zijn verdere kennis grootendeels moeten opdoen of vermeerderen door lectuur; ook kan het lezen hem een bron zijn van aangename ontspanning of hoog geestelijk genot. Maar om daarin later belang te stellen en smaak te vinden, is het noodig, dat men vooraf heeft leeren lezen, het gelezene heeft leeren opvatten en waardeeren. Wil men later in dezen zin zelfstandig kunnen lezen, dan moet men hiertoe m. i. toch op school een voorbereiding gehad hebben en, zooals bij andere vakken, zal ook hierbij de helpende en leidende hand van den onderwijzer niet mogen ontbreken; al behoeft dit niet te bestaan in een voortdurend vragen of iets begrepen is en een uitvoerig verklaren van alles wat niet of slechts ten deele is verstaan. Ook dit laatste is verkeerd. Naar een leesles, waarbij de onderwijzer aanhoudend jacht maakte op synoniemen of tegenstellingen, langs gewaagde hellingen soms den figuurlijken zin van een uitdrukking trachtte op te diepen uit de letterlijke beteekenis, of de juiste waarde van een woord meende te moeten vinden uit zijn etymologische vorming, naar zulk leesonderwijs zal niemand terugverlangen, tenzij dan een verstokt conservatief, die, uit blinde liefde voor het oude, het goede in de nieuwe didactiek niet kan of wil zien. In het kort zou ik mijn meening over het lezen in de hoogste klasse aldus willen samenvatten: Was vroeger een leesles te veel een taalles, tegenwoordig wordt in sommige scholen het lezen te veel beschouwd als een ontspanningsbezigheid, waarbij uit het oog verloren wordt, dat lezen toch ook een der onderdeelen uitmaakt van het onderwijs in de moedertaal".

SCHRIJVEN.

Een ander voornaam vak is het schrijven. Een nieuwigheid, die aan enkele scholen ingang heeft gevonden, is het blokschrift. „Aan twee scholen", rapporteert de inspecteur te Helmond, „is met zoogenaamd blokschrift begonnen. Bij het eerste schrijfonderwijs geeft dit schrift zeker voordeelen, doordat de lettervormen meer overeenkomen met de drukletters en de schrijfhouding niet zooveel zorgen vraagt, de doorvoering stuit op practische moeilijkheden, vooral aan scholen met wisselende bevolking". En de inspecteur te Heerlen deelt het volgende mede: „Op de mijn Hendrik, waar de zoogenaamde leesjongens voortgezet onderwijs ontvangen, had het de aandacht getrokken van den ingenieur, onder wiens toezicht dit onderwijs staat, dat het schrijven van deze leerlingen, die aan den leerplicht voldaan hebben, veel te wenschen overliet. Hij meende daarin verbetering te kunnen brengen door invoering van het blokschrift. Op zijn verzoek is de heer Bakkum uit Amsterdam, die met den heer Schaly een schrijfcursus voor blokschrift heeft uitgegeven, enkele lessen in dat schrift komen geven aan de onderwijzers,

belast met het onderwijs aan de leesjongens. Op verzoek van dien ingenieur heb ik bevorderd, dat verschillende hoofden en onderwijzers uit deze inspectie die lessen ook hebben bijgewoond. Ten gevolge van de lessen van den heer Schaly zal aan de Hervormde school II te Hoensbroek, waar het schrijfonderwijs zeer bevredigend is, een proef met het blokschrift gedurende het loopende schooljaar in alle leerjaren worden genomen". Over het schrijven is deze inspecteur overigens zeer tevreden. Het werk munt over het algemeen uit door netheid. Ik heb mij van de juistheid dezer opmerking kunnen overtuigen, toen ik in den loop van het jaar 1922 goed bezette scholen in Heerlen en omgeving bezocht. Ook de inspecteur te Sittard roemt de netheid van het schriftelijk werk en de zorg, die er aan besteed wordt. Geheel daarmede in strijd zegt evenwel de inspecteur te Maastricht, dat het schrijven aan vele scholen slordig is en dat er weinig toezicht bij gehouden wordt.

De inspecteur te Helmond bespreekt uitvoerig de vraag der bij het schrijven aan te nemen houding: „Ik heb mij ernstig afgevraagd", zegt hij, „of bij het schrijven volgens ons systeem een goede houding van lichaam, hand en pen in de lagere school door het onderwijs te bereiken is en of de strijd er voor moet worden voortgezet. Een feit is, dat ik reeds gedurende 7 jaren dag op dag bij elk schoolbezoek heb opgemerkt, dat de kinderen bij het schrijven te ver voorovergebogen zitten met de oogen te dicht bij het papier, gewoonlijk met de twee oogen op ongelijken afstand van het schrijfvlak. De hand rust niet op den top van den pink, maar op het geheele onderste gedeelte, de houding van de pen is geheel verkeerd. De resultaten van al die bemoeiïngen zijn bijna nihil. Slechts aan een paar scholen is de houding draaglijk of goed. Wat is de oorzaak daarvan? Een goede houding van de hand is toch geen onnatuurlijke of gedwongen houding. Als men de hand gewoon op de tafel legt, rustende op den handwortel en op de vingertoppen, en daarna de pen tusschen den duim en de vingers neemt, dan heeft men de goede schrijfhouding. Als een kind naar school komt, heeft het aan huis reeds spelenderwijze veel met potlood of met pen omgegaan en, van nature zonder leiding, schijnt het kind de hand verkeerd te leggen. Bij bezoeken aan bewaarscholen is mij vaker gebleken, dat sommige oudere onderwijzeressen zich ook aan het schrijven wagen en, door onbekendheid met de eischen voor een goede houding, de verkeerde in de hand werken door de zelfgekozen houding toe te laten. De meeste kinderen komen op school met een neiging voor een verkeerde houding. Ook de meeste onderwijzeressen der laagste klassen aanvaarden die verkeerde houding of laten den strijd voor de goede al heel spoedig varen, voeren dien althans niet energiek en consequent door. De hoogere klassen beroepen zich er op, dat in de laagste klassen de houding bedorven is en dat het dan niet meer helpt, op een betere aan te dringen. In allen gevalle is het resultaat van de lagere school in het algemeen een verkeerde houding van hand en pen. Over het algemeen wordt de noodzakelijkheid van een goede houding wel ingezien, maar ze wordt

niet energiek genoeg gevorderd en doorgevoerd. Aan de meeste scholen zijn de resultaten van het schrijfonderwijs zeer behoorlijk, als men de houding buiten rekening laat. Aan enkele zijn de resultaten minder, doordat de eenmaal gekozen lettervorm niet doorloopend wordt geëischt en door het kind gekozen afwijkingen worden toegelaten, of doordat de aangeleerde vorm der letters alleen gevraagd wordt in het schoonschrift, niet in het gewone schoolwerk en vooral niet in het kladschrift, of doordat er te ver uit elkaar geschreven wordt. Het tempo voor het schrijven is zeer vaak te langzaam. De beste resultaten worden daar bereikt, waar het schoonschrift behoorlijk gecorrigeerd wordt en waar elke afwijking van den eenmaal gekozen lettervorm, ook in het gewone werk, met zorg wordt tegengegaan".

Ook de inspectrice in de inspectie Tilburg wijst met enkele woorden op de noodzakelijkheid om bij al het schriftelijk werk op goed schrift en een goede houding te letten. „De resultaten van het schrijfonderwijs", zegt zij, „zijn op de meeste scholen goed, soms zelfs zeer goed, als alle leerkrachten samenwerken om, ieder in eigen klasse, strenge eischen te stellen aan het schrift, niet alleen tijdens de schrijfles, maar ook bij het maken van taalwerk en, zij het in mindere mate, bij rekenen. Maar wanneer, zooals dat bij eenige scholen het geval is, ook slechts één leerkracht het schrijven verwaarloost, dan valt het moeilijk nog goede resultaten te bereiken. De houding der leerlingen, die van hand en pen, laat in veel gevallen nog te wenschen over".

In het verslag der inspectie Veghel wordt gewezen op den invloed, die van nieuwere methoden uitgaat. „Door het verschijnen", zegt de inspecteur, „en invoeren van nieuwere methoden verandert het elementaire schrijfonderwijs eenigszins van karakter. Meer en meer dringt het besef door, dat het schrijven, behalve een schriftbeeld — een visueele voorstelling der schrijfletters —, in hoofdzaak betreft het aanbrengen van een schrijfbeeld — een motorisch beeld, resultaat van het inoefenen en vastleggen der schrijfbewegingen in de vinger- en handspieren.

Door allerlei voorbereidende oefeningen worden de kinderen bij het elementaire schrijven systematisch geoefend in het aannemen eener goede schrijfhouding, het hanteeren der schrijfstift en het vastleggen der voor het maken der letters noodige bewegingen in het spiergeheugen. Voor dit laatste doel dienen: het zoogenaamd „los" maken der ongeoefende kinderhand, de overhaaloefeningen en het beschrijven der letterbewegingen in de lucht.

Een noodzakelijk vereischte en gevolg is, dat er meer eenheid komt in het schrijfonderwijs voor de geheele school en de lettervorm in alle klassen volkomen dezelfde blijft. De liniatuur van taal- en rekenschriften is dezelfde als die der schoonschriften. Zoodoende komt er ook meer overeenstemming tusschen het zoogenaamde schoonschrijven en de practische toepassing bij het schriftelijk werk in de andere vakken. De invloed hiervan op het technisch schrijven in de hoogere leerjaren is duidelijk merkbaar. Wat netheid en regelmaat in schrift betreft en het

schrijven van een duidelijke en regelmatig loopende hand, gaan de meeste scholen vooruit".
Ik eindig met hetgeen de inspecteur te Roermond omtrent het schrijven mededeelt. „Met veel waardeering", zegt hij, „nam ik op zeer veel scholen weer kennis van de resultaten, in dit vak bereikt, vooral in de aanvangsklassen. Aan vele scholen wordt de betrekkelijk geringe leerstof vlug doorloopen en dan gerepeteerd. In de aanvangsklasse zijn alle kleine letters en cijfers na 6 à 7 maanden behandeld en beoefend. In het tweede leerjaar is deze leerstof, vermeerderd met de hoofdletters, zoo ingedeeld, dat ze reeds na 4 à 5 maanden voor den eersten keer geheel aan de beurt geweest is.
Schriften met ingedrukte voorbeelden worden daarbij niet gebruikt. Dit is een geldbesparing, die tegelijkertijd het onderwijs niet benadeelt, integendeel vaak ten goede komt. Hier treedt de onderwijzer zelf op den voorgrond en kiest de voorbeelden, die hij voor zijn klas het meest geschikt acht. Ook zonder calligraaf te zijn, kan hij door voorschrijven op bord en in het schrift goede resultaten bereiken. Het komt er maar op aan te letten op de noodige regelmaat bij het schrift: gelijkheid van romphoogte, lus- en staartlengte, richting, letter- en woordafstanden en overeenkomst van dezelfde elementen in verwante letters.
De ervaring heeft bewezen, dat het niet noodig is lang schriften met meerdere hulplijnen te gebruiken. In verscheiden scholen zag ik al net geschreven taalwerk in gewone schriften op het laatst van het tweede leerjaar".

REKENEN.

Naar de resultaten van het onderwijs in het rekenen werd de laatste jaren een systematisch voorbereid onderzoek ingesteld. Ofschoon de uitkomsten van dit onderzoek tot dusverre nog niet tot een verslag zijn verwerkt en dus nog moet worden afgewacht of het bij het instellen van dit onderzoek beoogde doel ten volle zal worden bereikt, heeft niettemin dit opzettelijk onderzoek in alle geval in zooverre resultaat opgeleverd, dat dientengevolge allerwege de aandacht op dit belangrijke vak is gevestigd. „Reeds meermalen", schrijft de inspecteur te Roermond, „kon ik opmerken, dat een bijzonder onderzoek in eenig vak ten gevolge heeft, dat er meer aandacht aan geschonken wordt. De minder goede resultaten in verscheiden scholen — waarover de leerkrachten zelf vaak het meest verbaasd stonden — bracht dit vak in het brandpunt der belangstelling. Het leidde tot opsporing van de oorzaken van het geringe succes, tot meer herhaling en contrôle over het geleerde. Meermalen verzocht men mij in 1931 nog eens een onderzoek in te stellen, waaraan ik gaarne gevolg gaf. Meestal constateerde ik daarbij verbetering, vooral in het hoofdrekenen".
Voor het overige bepaal ik er mij toe uit het verslag der inspectie Veghel het volgende te vermelden: „De traditioneele overdrijving bij het reken-

onderwijs, bestaande in een uitvoerige behandeling van meer „ongewone" dan gewone breuken, alleen in rekenboeken bestaande herleidingen in het metrieke stelsel en het ontraadselen van allerlei onpractische redactiesommen heeft meer en meer plaats gemaakt voor eenvoudige toepassingen van het rekenen op de gevallen, die in het dagelijksch leven voorkomen. De omvang der leerstof wordt tot het nuttige en noodige beperkt. Aan hoofdrekenen en vlot en correct cijferen wordt de vereischte zorg besteed en geen overdreven eischen gesteld. Eenvoudige en practische berekeningen van oppervlakte en inhoud, de gebruikelijke toepassingen van ons stelsel van munten, maten en gewichten, opgaven ontleend aan en kennis van een elementaire boekhouding zijn evenzoo vele onderwerpen, die het schoolrekenen in overeenstemming brengen met wat het maatschappelijk leven vraagt van leerlingen, voor wie het lager schoolonderwijs eindonderwijs beteekent. Door het zooveel mogelijk weglaten en schrappen van al het overbodige en onpractische stijgen de resultaten bij dit vak". Het komt mij voor, dat hiermede in het kort is samengevat wat omtrent de richting, die het onderwijs in dit vak den laatsten tijd heeft ingeslagen, te zeggen valt.

NEDERLANDSCHE TAAL.

Het onderwijs in de Nederlandsche taal heeft volgens de inspectrice in de inspectie Tilburg niet voldoende de belangstelling der onderwijzers, voor zoover het de spelling betreft. Er zijn er, die grove fouten verontschuldigen met de opmerking, dat de boekjes toch zoo moeilijk zijn. De resultaten zijn dan natuurlijk gering. Het stellen gaat echter goed vooruit en de correctie van het werk is veel beter geworden.
Ook de inspecteur te Veghel heeft in dit opzicht verbetering geconstateerd. „Het schriftelijk werk", zegt hij, „voor dit vak wordt tegenwoordig aan bijna alle scholen uitsluitend in cahiers gemaakt. Wat schrift, netheid van werk, verzorging, correctie en vorderingen der leerlingen betreft, maken deze cahiers over het algemeen een gunstigen indruk. Ook de soort van het gemaakte werk stemt meestal tot voldoening. Er wordt de noodige aandacht geschonken en vereischte zorg besteed zoowel aan het stellen als aan het zuiver schrijven. Het schriftelijk stellen in de hoogere leerjaren wordt voortdurend stelselmatig voorbereid door opzettelijk mondeling stelonderwijs in de lagere klassen. Door de noodige aandacht te schenken aan een goede articulatie bij het spreken en bij het leesonderwijs wordt het zuiver schrijven, door het laten navertellen en mondeling weergeven en samenvatten van den inhoud der leeslessen, het van buiten leeren van gedichten en prozastukken wordt het stellen gesteund en bevorderd. Leer- en proefdictees waren aan de meeste scholen inheemsch en wezen bevredigende resultaten uit".
De inspecteur te Roermond rapporteert: „De grootere schrijfvaardigheid, die thans in de aanvangsklassen verkregen wordt, is van goeden invloed geweest op het taalonderwijs in de lagere leerjaren. In het algemeen

mogen de resultaten in het zuiver schrijven niet onbevredigend genoemd worden. Aan stellen wordt nog steeds te weinig tijd besteed. Naar mijn meening moest daarvoor in de hoogere leerjaren zeker 1½ à 2 uur uitgetrokken worden. Velen schrikken terug voor steloefeningen in de middelklassen, omdat zij meenen, dat er daar nog te veel gezondigd wordt tegen het zuiver schrijven. In verscheiden scholen wordt de briefstijl met voorliefde beoefend. M. i. is dit juist gezien. De brief is de meest voorkomende steloefening in het dagelijksche leven".

Door den inspecteur te Heerlen wordt de opmerking gemaakt, dat de kennis van vreemde woorden dikwijls bedroevend is. „De leerlingen van het 7de leerjaar blijken zeer vaak de beteekenis van woorden, als sanitair, initiatief, emigratie, genaturaliseerd, mecanicien, antiseptisch, sollicitatie, nouveautés, niet te kennen. Ook blijken zij vaak die woorden niet te kunnen schrijven.

Daar die woorden in het dagelijksch leven geregeld voorkomen — de leerlingen ontmoeten ze langs den weg en in de courant —, mocht op de school èn bij het leesonderwijs èn bij het taalonderwijs wel wat meer aandacht aan die geregeld voorkomende woorden geschonken worden".

GESCHIEDENIS, AARDRIJKSKUNDE, KENNIS DER NATUUR.

Omtrent de resultaten van het onderwijs in de geschiedenis, de aardrijkskunde en de kennis der natuur valt in het algemeen op te merken, dat van de geschiedenislessen bij de kinderen maar weinig blijft hangen, dat er voor de aardrijkskunde groote belangstelling bestaat, vooral wanneer het onderwijs door platen en andere hulpmiddelen wordt veraanschouwelijkt en veraangenaamd, en dat bij alle drie genoemde vakken het levende woord van den meester te dikwijls verdrongen wordt door het leerboek. De vraag mag worden gesteld of de afzonderlijke en gescheiden behandeling dezer drie vakken niet aan goed onderwijs in den weg staat en de overlading van het leerplan in de hand werkt. Wijst daarop niet een opmerking in het verslag der inspectie Helmond, als deze: „Bij de vakken aardrijkskunde en geschiedenis moet naar mijn meening meer gebruik gemaakt worden van de aanknoopingspunten, die de onmiddellijke omgeving biedt. Het is opvallend, hoe weinig dikwijls de kinderen van het platteland weten van bijv. coöperatieve vereenigingen, boter-, eier- en groenteveilingen, waar toch de producten van eigen huis naar toe gaan, van den weg, dien de producten verder volgen, van botercontrôle enz. Het wekt wel eens den indruk, dat de boeken te slaafs gevolgd worden en dat die zaken, die toch zoo geschikte aanknoopingspunten vormen, te dicht bij de hand liggen. Het leerleesboek bederft aan verschillende scholen het onderwijs in de natuurkennis. Ik heb meermalen ondervonden, dat de geheele les bestaat in het lezen uit het leerleesboek, dat van voorbereiding van de les geen sprake was." Wijst daar ook niet op, hetgeen de inspecteur in de inspectie Veghel omtrent deze drie vakken zegt: „De bijgewoonde lessen in deze

zaakvakken gaven mij den indruk, dat ook aan dit onderwijs de noodige zorg en tijd besteed worden. Aan verschillende scholen waren aanteekenschriften in gebruik, waarin de te memoriseeren leerstof uit deze vakken was opgeteekend of vragen en opgaven naar aanleiding van de gegeven lessen waren uitgewerkt. Meermalen vond ik de leerlingen der hoogere leerjaren bezig met het leeren dezer aanteekeningen of het stil overlezen en zelfstandig instudeeren der behandelde lessen. Meestal mocht ik de gemaakte vorderingen en bereikte resultaten hier als vrij goed en goed aanmerken. Het wil mij dan ook voorkomen, dat onvoldoende of slechts ten deele bevredigende resultaten in deze vakken veelal te wijten zijn aan te veelvuldig en omslachtig gepraat bij de klassikale behandeling der lessen door de onderwijzers en het niet of te weinig geven van gelegenheid tot zelfstudie aan de leerlingen. De mondelinge voordracht en bespreking alleen, hoe interessant en methodisch ook, is stellig niet voldoende om de leerstof tot blijvend geestelijk bezit van de leerlingen te maken. Zij moeten ze zelf verwerken, inprenten en bij voortduring herhalen en repeteeren".

Ik deel thans nog iets mede omtrent het onderwijs in de electriciteit, dat door de bemoeiïngen der Stroomverkoop-maatschappij in Limburg ruimere verspreiding heeft gevonden. De inspecteur te Heerlen rapporteert dienaangaande: „Enkele jaren geleden heeft de Stroomverkoopmaatschappij te Maastricht zich verdienstelijk gemaakt door in de geheele provincie cursussen van enkele lessen te geven, welke gratis door de onderwijzers konden worden bezocht, ten einde hen beter in staat te stellen datgene van de electriciteit in de school te behandelen wat voor het practische leven van beteekenis is.

De Stroomverkoopmaatschappij ging er tegelijkertijd toe over een drietal platen, een leesboek en een demonstratiekist in den handel te brengen als leermiddelen voor dit onderdeel van het vak natuurkennis. Een onderzoek naar de resultaten, die deze cursussen hebben opgeleverd, op het einde van het jaar door mij ingesteld, bracht het volgende aan het licht.

Op 64 scholen wordt in het 6de of 7de leerjaar of in beide gebruik gemaakt van de platen, op 72 wordt ook het boekje gevolgd, op verschillende dezer scholen is het echter alleen in handen van den onderwijzer, die het als handleiding gebruikt, op 36 scholen gebruikt men ook de demonstratiekist.

Dit leermiddel is nogal prijzig en dat schrikt vele schoolbesturen af; sommige schoolbesturen hebben het aangeschaft voor het gezamenlijk gebruik van twee, drie of vier scholen, wat ook heel goed kan.

Verreweg de meeste hoofden van scholen oordeelen zeer gunstig over de resultaten na gebruik van deze leermiddelen. Een vijftal hoofden spreken een ongunstig oordeel uit, ze vinden de stof te moeilijk — ik vrees, dat ze zelf te weinig in de stof zitten —, één vindt de kist onpractisch en een tweetal vinden deze te zwaar. Één heeft van deze leermiddelen nog nooit gehoord; dat is een vreemdeling in Jeruzalem. Toen de cur-

sussen gegeven werden, heeft hij zich ook afzijdig gehouden. Twee anderen zijn er ook niet mede bekend, maar waren niet in deze inspectie werkzaam, toen de cursussen gegeven werden.
Een hoofd, die in het bezit is van platen, boekjes en kist, heeft er nog geen gebruik van gemaakt. Het komt meer voor, dat leermiddelen worden aangeschaft en daarna opgeborgen.
42 hoofden van scholen deelen mede, dat zij gaarne nog deze leermiddelen, voor zoover niet aan de school aanwezig, zouden willen aanschaffen. De prijs van de kist schrikt sommigen nog af".
De inspecteur te Venlo is ook van oordeel, dat het succes ten slotte door de duurte der leermiddelen ernstig in gevaar zal worden gebracht. Hij schrijft: „Vanwege de Stroomverkoopmaatschappij der Staatsmijnen in Limburg werden in het jaar 1926 op enkele plaatsen binnen deze inspectie aan de onderwijzers en onderwijzeressen cursussen gegeven over de opwekking, voortgeleiding en toepassing van electriciteit. Deze „paedagogische campagne" had in zoover een volkomen succes, dat nagenoeg alle leerkrachten, die daartoe in staat waren, de cursuslessen bezochten. Minder goed slaagde de maatschappij in den verkoop van leermiddelen, die door haar voor het onderwijs in electriciteit in den handel worden gebracht. Deze bestaan uit: een stel van 3 schoolplaten, per stel f 10, een leerboekje, per stuk f 0,35, een stel demonstratiewerktuigen, prijs f 68,50. In het najaar van 1931 heeft de maatschappij door onze tusschenkomst aan de hoofden van scholen een circulaire met 4 vragen ter beantwoording gezonden, welke alle op het al of niet gebruiken van bovengenoemde leer- en hulpmiddelen betrekking hadden. Ik heb den uitslag dezer enquête niet nagegaan, maar vermoed, dat ze niet erg bevredigend zal zijn. De invoering beteekent namelijk voor de meeste scholen een te groote uitgave-in-eens; de gemeenten schrikken daarvan voor hun openbare scholen terug, omdat ze meestal dan nog één of meermalen hetzelfde bedrag moeten uitkeeren aan de bijzondere scholen; en de bijzondere schoolbesturen kunnen van de vergoeding ex art. 101 bijna nergens een bedrag van ongeveer 100 gulden afnemen voor het aanschaffen van zulke dure demonstratiemiddelen".
Intusschen is mij gebleken, dat de Stroomverkoopmaatschappij de mogelijkheid onderzoekt om de vereischte leermiddelen tegen aanmerkelijk lageren prijs beschikbaar te stellen en aldus dit bezwaar uit den weg te ruimen.

ZINGEN.

Het is merkwaardig hoe alle inspecteurs, die zich daarover uitlaten, eenstemmig zijn in hun oordeel over den gunstigen invloed, die het volgen der Ward-methode op het zingen heeft gehad. „Een 60-tal onderwijzers en onderwijzeressen", zegt de inspecteur te Helmond, „heeft met vrucht deelgenomen aan een cursus voor zangonderwijs volgens de methode-Ward, gegeven door den zangpaedagoog Lennards uit

Roermond. De gevolgen daarvan zijn in verschillende scholen duidelijk merkbaar. Het onderwijs in den zang heeft daardoor werkelijk vooruitgang gemaakt. Met bijzondere ingenomenheid maak ik hier melding van de jongensschool te Helmond, Tolpoststraat, en van de jongensschool te Budel, waar het zangonderwijs door de zorgen van een paar ijverige onderwijzers op zeer hoog peil is gebracht en waar resultaten zijn bereikt, die in den omtrek de aandacht trekken". De inspecteur te 's Hertogenbosch schrijft: „Wanneer niet alle voorteekenen bedriegen, komt er hoe langer hoe meer belangstelling voor het zangonderwijs. De Ward-methode kan dat voorzeker op haar credit boeken. Niettegenstaande er niet onbelangrijke kosten gemoeid zijn met het volgen van een cursus in de Ward-methode, is de belangstelling van het onderwijzend personeel zoo groot, dat te 's-Hertogenbosch, waar in 1931 een cursus werd gehouden, een parallel-cursus moest worden ingelegd". Ook in de inspectie Tilburg werden verrassende resultaten bereikt, waar deze methode was ingevoerd. In het verslag der inspectie Veghel lees ik: „Door de op verschillende plaatsen met succes gegeven en gevolgde Ward-cursussen mag dit vak zich in een alom gewekte speciale belangstelling verheugen. In tal van klassen prijken de leermiddelen dezer methode. En behalve dat zij er zijn, mag van hen ook gezegd worden, dat zij druk en veelvuldig gebruikt worden, een voorrecht, waarin de vele en mooie leermiddelen voor andere leervakken niet altijd deelen. Naar mijn bevindingen kan de toepassing dezer methode aan vele scholen op voorheen ongekende successen bogen. Opzettelijke en stelselmatige stemvorming, toontreffen, melodieuze samenzang, rustig en beschaafd zingen zijn verheugende gevolgen van de inpractijkbrenging en doorwerking van de beginselen dezer methode". De inspecteur te Roermond verklaart, dat de belangstelling voor het zingen in de laatste jaren stijgende is door de Ward-cursussen en de herhaalde demonstraties met schoolklassen, zoodat ook de niet-voorstanders dezer methode daardoor aangespoord worden om den schoolzang te verbeteren.

TEEKENEN.

Wat betreft het teekenen, heeft de veelheid en verscheidenheid der nieuwe methoden, wier waarde voorloopig nog moeilijk is vast te stellen, de aandacht getrokken. De inspecteur in de inspectie Veghel zegt er van: „Ten gevolge der als paddestoelen uit den grond rijzende en verschijnende nieuwe leermiddelen en leerwijzen voor dit vak is ook hiervoor een meer algemeene en verjongde belangstelling ontstaan. Verschillende wegen worden behandeld, verschillende richtingen worden gevolgd, allerlei beginselen toegepast en even zoovele doelstellingen nagestreefd, doch tot eenige uniformiteit, tot een algemeen ingeslagen weg, die op de beste en zekerste wijze naar het doel leidt, schijnt men nog niet gekomen. De velerlei proefnemingen wijzen nog slechts op resultaten, waarvan de belangrijkheid en duurzaamheid nog niet vaststaat of algemeen erkend

wordt". En de inspecteur te Roermond schrijft: „Als voorzitter van het bestuur van het Limburgsche schoolmuseum, te Roermond gevestigd, heb ik veel gelegenheid om den wassenden stroom van nieuwe methoden op elk gebied waar te nemen. Er zal wel moeilijk een bijvak aan te wijzen zijn, waarbij zooveel nieuws in de laatste jaren verscheen als bij dit vak. De nieuwe methoden bestaan meestal uit kleinere voorbeelden in mappen of doozen. De ambitie voor dit vak is zeker stijgende. De leerlingen teekenen in het algemeen graag naar de nieuwe, aantrekkelijke voorbeelden".

LICHAMELIJKE OEFENING.

Ik merkte reeds op, dat voor de lichamelijke oefening weinig geestdrift bestaat. „De resultaten", zegt de inspecteur te Roermond, „zijn aan enkele scholen door verbetering van oefengelegenheid wel iets vooruitgegaan, maar hun beteekenis is over het algemeen genomen nog gering. Er is geen enkel vak, waarbij het zoozeer aan „feu sacré" bij den onderwijzer ontbreekt, als bij dit vak". Nog minder bemoedigend klinkt het verslag van den inspecteur in de inspectie Veghel, die zegt: „Zoolang dit vak voor de bijzondere scholen facultatief is, is van een algemeene invoering geen sprake. Aan het overgroote meerendeel der bijzondere scholen wordt het niet onderwezen. Meestal als een openbare school omgezet wordt in een bijzondere, verdwijnt dit vak van den lesrooster en uit de rij der leervakken".

NUTTIGE HANDWERKEN.

Juist het tegenovergestelde is het geval met de nuttige handwerken voor meisjes. Dit vak heeft in 1931 over het geheele land het voorwerp van een opzettelijk en uitvoerig onderzoek uitgemaakt overeenkomstig een vooruit vastgesteld plan. Het lag in de bedoeling de resultaten daarvan systematisch te bewerken en in een afzonderlijk verslag te publiceeren. Omdat het evenwel mogelijk is, dat aan dit voornemen geen uitvoering zal kunnen gegeven worden en het mij van den anderen kant niet gewenscht voorkomt, dat aan de bevindingen van dit onderzoek geenerlei publiciteit wordt gegeven, doe ik hieronder een korte samenvatting van het belangrijkste daarvan ten aanzien van mijn ambtsgebied volgen.

Met het onderwijs in de nuttige handwerken wordt gewoonlijk reeds in het eerste leerjaar begonnen. Het wordt met een toenemend aantal uren per week voortgezet tot in het zevende leerjaar, waar er soms zes en meer uren aan worden besteed. Gemiddeld is het aantal wekelijksche lesuren evenwel van twee tot drie. Over het algemeen valt dit onderwijs binnen de gewone schooluren. Het omvat breien, naaien, merken, mazen, stoppen, haken, knippen en verstellen. Van breien en naaien wordt het meeste werk gemaakt, knippen en verstellen wordt hoofdzakelijk be-

oefend in de hoogste leerjaren, maar lang niet in alle scholen. Wat den leergang en de bekostiging der werkstukken betreft, schijnt mij met eenige wijzigingen en uitzonderingen meestal wel van toepassing wat de inspecteur te Breda daaromtrent in de volgende bewoordingen mededeelt: „In het eerste handwerk-leerjaar heeft de kous het monopolie verloren. Wel begint men algemeen met twee naalden te breien, maar men laat, na de eerste technische oefening, allerlei leuke dingetjes maken: een mutsje en taschje e. d. De merklap heeft zich gehandhaafd, maar is gemoderniseerd en vertoont in plaats van letters allerlei aardige figuren in kruissteek. Bij het breien en het merken komen in 10 scholen de eerste oefeningen in het naaien, terwijl in 12 andere niet zonder succes eenvoudige haakwerkjes worden gemaakt.

Het tweede jaar heeft overal gelijksoortige oefeningen als het eerste. De stelselmatige oefening in het naaien begint in het derde leerjaar en daar sluit zich, in dit of het volgende leerjaar, het mazen bij aan, terwijl het stoppen zoo goed als algemeen aan het vijfde leerjaar wordt voorbehouden. Op het einde van dit leerjaar is dus de techniek van alle onderdeelen ingeoefend.

In het zesde en zevende leerjaar worden algemeen draagbare kleedingstukken vervaardigd; de verkleinde modellen hebben overal afgedaan. In de meeste scholen bepaalt men zich in hoofdzaak tot het maken van onderkleeding: hemd, directoire, onderjurk e. d., waarbij dan nog schorten komen, met of zonder mouwen, en al dan niet in jasvorm. Overigens is in deze leerjaren een groote verscheidenheid van werkstukken te vinden. Men breit jumpers, pullovers, vesten, sjaals en babypakjes; men haakt spreien, dekjes, kleedjes, jurkjes en mutsen; men zoomt handdoeken en sloopen; men verstelt brei- en naaiwerk; men versiert met haak-, kruis- en borduursteken. Een bijzondere vermelding verdienen de scholen, waar men het teekenen in verband heeft gebracht met de handwerken en waar de meisjes zelf versieringsmotieven en patronen ontwerpen, die in veel gevallen kunnen gelden als modellen van goeden smaak.

Zooals reeds bij herhaling bleek, is het onderwijs in de nuttige handwerken aan de u.l.o.-scholen van weinig beteekenis. De meisjes zijn er zóó overladen met intellectueel werk, dat ze geen tijd en ook geen lust hebben zich ernstig met handwerken bezig te houden. De werkstukken, die in de u.l.o.-scholen worden gemaakt, komen overeen met die uit de hoogste leerjaren van de gewone lagere scholen, met dien verstande, dat ze meer liggen op het terrein van de fraaie dan van de nuttige handwerken.

De kosten van de benoodigdheden worden in de openbare scholen gedragen door de gemeente. In de bijzondere scholen worden ze bestreden uit de vergoedingen ex art. 101 der Lager-onderwijswet, met uitzondering van de grondstoffen voor de werkstukken, die in de hoogste leerjaren worden vervaardigd. Die grondstoffen worden betaald door de ouders; aan kinderen uit behoeftige gezinnen worden ze verschaft door de school-

besturen of ook wel door liefdadige instellingen als de Vincentiusvereeniging".
In een groot aantal scholen, ongeveer een derde van het totaal, is een naaimachine beschikbaar. Ofschoon de uitgaven voor het handwerkonderwijs voor de verschillende scholen zeer uiteenloopen, zijn de inspecteurs zoo goed als eenstemmig van oordeel, dat deze gemiddeld op één gulden per jaar en per leerling kunnen worden begroot. Met dit bedrag voor elk schoolgaand meisje zouden dus de exploitatiekosten eener school voor gewoon lager onderwijs zonder handwerken moeten worden verhoogd om een billijke regeling te verkrijgen. Voor de scholen voor uitgebreid lager onderwijs ware dit bedrag op f 1,50 te stellen, voor zoover althans in die scholen het leerplan een voldoend onderwijs in dit vak waarborgt.
Omtrent het doel en de inrichting van het onderwijs bericht de inspecteur te Breda: „Het onderwijs heeft den vroegeren theoretischen inslag geheel verloren en sluit aan bij de practijk van het leven. In de hoogere leerjaren wordt nooit iets vervaardigd wat niet werkelijk gedragen of gebruikt kan worden. Men wil de meisjes zooveel vaardigheid bijbrengen, dat ze zelfstandig eenvoudige kleedingstukken kunnen naaien, breien en haken. In dit opzicht is er geen verschil tusschen de opleidingsscholen en tusschen de lagere scholen, die eindonderwijs geven. In de u.l.o.-scholen wordt het vak meer onderwezen om te voldoen aan de wettelijke voorschriften dan om er een vooropgezet doel mede te bereiken". Over het algemeen tracht men de kinderen zoo ver te bekwamen, dat ze eenvoudig breiwerk en eenvoudig ondergoed kunnen vervaardigen en het gewone, huishoudelijke verstelwerk kunnen verrichten.
De resultaten worden in het algemeen geroemd. „In gemengde scholen", zegt de inspecteur te Breda, „zijn de resultaten algemeen bevredigend, maar ze blijven zonder uitzondering beneden die, welke in de meisjesscholen worden bereikt. Er is geen vak van onderwijs, waarvan de uitkomsten zoo goed en zoo sprekend zijn als die aan de meisjesscholen met de nuttige handwerken worden verkregen. Het vak heeft de volle belangstelling van de kinderen, die er zich ook buiten de schooluren gaarne mede bezig houden. Het wordt meer dan elk ander gewaardeerd door de moeders, die op de ouderavonden en de jaarlijksche tentoonstellingen — en deze worden zoo goed als aan alle meisjesscholen gehouden — van haar bijzondere belangstelling laten blijken, en zich gaarne extra-uitgaven voor het handwerkonderwijs getroosten. Alleen in enkele scholen, die opleiden voor de toelatingsexamens van het middelbaar en gymnasiaal onderwijs, is in de hoogere leerjaren de belangstelling minder groot, zoowel van de ouders als van de onderwijzeressen en de leerlingen. De huishoud- en industriescholen zijn algemeen tevreden over den grondslag, die in de lagere school voor de nuttige handwerken is gelegd".
De inspecteur te Eindhoven schrijft: „Over de resultaten van het onderwijs in zijn geheel genomen ben ik tevreden. Het is m. i. in de laatste jaren zeer vooruitgegaan en heeft aan practische waarde veel gewonnen.

Het verheugt zich dan ook hoe langer hoe meer in de belangstelling en waardeering der ouders. De enkele scholen, welke leerlingen afleveren aan industrie- en huishoudscholen, rapporteeren, dat de directrices er van tevreden zijn, en verklaren, dat op de reeds verworven kennis en vaardigheid goed kan worden voortgebouwd". Ook de inspecteur te Helmond noemt de resultaten over het algemeen zeer bevredigend, slechts aan 5 scholen bleven ze beneden het middelmatige. Van mindere voldaanheid getuigt de volgende uitlating van den inspecteur te Roosendaal: „Wel is op de meisjesscholen handwerken een der meest geliefkoosde vakken; de kinderen doen 't graag. En toch, de meeste meisjes kennen bij het verlaten der school nog zoo bitter weinig. Ja, ze weten hoe ze de naald moeten houden, ze kennen een stik en overnaad, maar daarmede is men meestal uitgepraat. Zelfstandig iets kunnen maken, behoort tot de uitzonderingen. De meeste leerlingen hebben niet de echte vaardigheid, een gevolg van gebrek aan oefening".

De inspectrice te Tilburg, die voor dit vak steeds een verklaarbare bijzondere belangstelling aan den dag heeft gelegd, vat haar oordeel aldus samen: „Het komt mij voor, dat de resultaten voor het vak nuttige handwerken in verreweg de meeste scholen mijner inspectie zeer goed zijn. Er is gebroken met den ouden sleur; het onderwijs is frisch, aangenaam voor onderwijzeressen en kinderen. Reeds in het eerste leerjaar valt dit op. Moesten die kleine meisjes vroeger uitdentreure breien, het gansche jaar door, thans zijn de leerplans reeds zoover herzien, dat het nog slechts in 18 scholen het geval is, terwijl ik vertrouw, dat dit aantal binnenkort nog kleiner zal worden. Maar ook daar, waar uitsluitend gebreid wordt, gaat men — zij het in mindere mate — met den tijd mede en laat men na de eerste breioefeningen een broekje, slabbetje, keepje en dergelijke van gekleurd katoen breien. Van het eerste leerjaar af brengt men liefde bij voor dit bij uitstek vrouwelijk vak. Het is vol variatie en biedt de onderwijzeres gelegenheid om elk jaar eenige wijziging te brengen in de uit te voeren werkstukjes en in de wijze, waarop deze worden afgewerkt. Het onderdeel „merken", dat hoofdzakelijk zijn toepassing vindt in het versieren van gemaakte voorwerpen, opent allerlei mogelijkheden. Het opgeven van een aardig tusschenwerkje, een gebruiksvoorwerp, uitgevoerd in frissche kleuren, is voor de kinderen een aansporing om met grooten ijver het klassikale werkstuk af te maken, om zoo spoedig mogelijk aan het tusschenwerkje te mogen voortwerken. Zelfs daar, waar ik voor de toekomst betere resultaten hoop te zien, zelfs daar zijn de ouders tevreden over het ontvangen onderwijs der meisjes. De directrices der industrie- en huishoudscholen, welke de leerlingen ontvangen, spreken haar voldoening uit over het hooge peil, waarop het werk der leerlingen staat. Natuurlijk wil ik met het bovenstaande allerminst zeggen, dat in alle klassen alle leerlingen reden tot tevredenheid geven. Zelfs de beste onderwijzeressen hebben nu en dan leerlingen, waarbij nagenoeg niets te bereiken valt; die lui en slordig zijn en niet de minste ambitie hebben om haar werk goed te doen. Maar de algemeene indruk is zeer goed".

Ook de inspecteur te Heerlen is van oordeel, dat de nuttige handwerken tot de vakken behoort, waarvan de resultaten het meest bevredigend zijn. Een paar directrices van huishoudscholen in zijn ressort hebben hem echter te kennen gegeven, dat te weinig grondige kennis en vaardigheid wordt aangebracht om daarop bij het nijverheidsonderwijs voort te kunnen bouwen. De inspecteur te Venlo verklaart thans alleszins reden tot tevredenheid te hebben. „Tot vóór enkele jaren", zegt hij, „was dit niet het geval; de toestanden zijn echter aanmerkelijk verbeterd. Ik wijs hierbij vooreerst op gemengde scholen, die gesplitst zijn in een jongens- en een meisjesschool; ten tweede op de invoering van het verplichte 7de leerjaar, dat wel in geen enkel ander vak zoo zichtbaar tot betere resultaten heeft gevoerd als bij de nuttige handwerken. Dat, nu er meer bereikt kan worden, ook de animo bij de onderwijzeressen en leerlingen is toegenomen, kan wel als een derde oorzaak voor de verbetering van den toestand worden aangemerkt".

Door de meeste inspecteurs wordt de aandacht gevestigd op verschillende omstandigheden, die den bloei van het onderwijs in dit vak in den weg staan. In het volgende citaat uit het verslag der inspectie Breda zijn deze vrijwel alle opgesomd, zoodat ik met de mededeeling daarvan kan volstaan. „De uitkomsten", zegt de inspecteur, „van het handwerkonderwijs geven dus voor geen enkele school redenen tot klagen. Dit wil echter niet zeggen, dat men overal voldaan is en niet meer zou willen bereiken dan men nu doet. In gemengde scholen zijn de handwerken — behoudens een enkele uitzondering — binnen de schooluren gebracht, terwijl ze vroeger buiten de schooluren werden gegeven; het onderwijs is daardoor aan deze scholen in vele gevallen achteruit gegaan. Op sommige plaatsen is de gemeentelijke bijdrage ex art. 101 te gering om aan het vak zooveel ten koste te leggen als men gaarne zou willen doen; de gemeentelijke bijdrage voor dit vak zou afzonderlijk kunnen worden geregeld. In de kleinere scholen en ook in de meeste gemengde scholen moeten te veel leerjaren worden gecombineerd, en dat werkt belemmerend op een regelmatigen voortgang. Men wenscht meer bedrevenheid en grooter vaardigheid van jonge onderwijzeressen dan ze bij de tegenwoordige kweekschoolopleiding krijgen. En vooral vraagt men om meer tijd in het zesde en zevende leerjaar; de rem, die de wet thans legt op de vrije ontwikkeling van het vak, moest — dit is een algemeen verlangen — althans voor het zevende leerjaar worden weggenomen". Hierin ligt meteen opgesloten welke middelen tot verbetering kunnen worden aangewend. Ik wensch op één dezer middelen meer in het bijzonder de aandacht te vestigen, nl. op het opheffen van het ministerieele voorschrift, dat de handwerklessen binnen de gewone schooluren moeten vallen. Deze regeling maakt niet alleen behoorlijk onderwijs in de handwerken aan vele scholen haast onmogelijk, maar werkt ook buitengewoon storend op den gang van het onderwijs in de andere vakken. Het komt mij daarom dringend noodig voor, dat althans voor de kleine gemengde scholen de oude toestand wordt hersteld.

Over de resultaten van het onderwijs in de facultatieve vakken bevatten de verslagen der inspecteurs slechts schaarsche mededeelingen.

ACHTERLIJKE KINDEREN.

Ik wensch ten slotte nog even de aandacht te vestigen op het feit, dat op vele plaatsen de voortgang en de resultaten van het onderwijs ernstig worden geschaad door de aanwezigheid van kinderen, die uit hoofde hunner abnormaal zwakke geestvermogens niet in staat zijn het onderwijs te volgen. Deze kinderen vertragen den gang van het onderwijs en vorderen veel te veel de bijzondere aandacht van den onderwijzer, hetgeen vooral bij een groote klasse zeer nadeelig is. Door de schoolinspectie wordt daarom te recht de stichting van afzonderlijke scholen of klassen voor die kinderen bevorderd. Met name is de noodzakelijkheid daarvan gevoeld door den inspecteur te Venlo, die schrijft: „In deze inspectie bestaat tot hiertoe geen enkele school voor buitengewoon onderwijs. Als reden hiervoor kan niet gelden, dat daaraan geen behoefte bestaat. Een jaar of vier geleden heb ik een onderzoek ingesteld in Venlo en de nabij deze stad gelegen dorpen Blerick en Tegelen naar het aantal leerplichtige kinderen, die naar de meening der hoofden van scholen buitengewoon onderwijs zouden behooren te ontvangen. De uitkomst gaf een getal, dat ver boven het normale gemiddelde in andere streken uitstak; bij nader onderzoek bleek, dat enkele opgaven onjuist waren, doordat niet alleen zwakzinnigen, maar ook de achterlijke leerlingen waren medegeteld. Na aftrek daarvan kwam ik toch nog tot een getal van meer dan 50, zoodat de stichting eener school voor deze leerlingen zeker gerechtvaardigd was. Ik heb toen de zaak bij Burgemeester en Wethouders van Venlo aanhangig gemaakt; de Inspecteur van het buitengewoon onderwijs was zoo welwillend in een vergadering van het Dagelijksch Bestuur de zaak te komen toelichten, maar een school is er tot heden niet gekomen, ofschoon de behoefte thans grooter is dan destijds. Stellen wij de bevolking van Venlo met omliggende gemeenten op 40 000, dan zouden er volgens de statistiek van het jaar 1930 ruim 80 kinderen in aanmerking komen voor een zwakzinnigenschool. In het afgeloopen verslagjaar werden te Venlo kort na elkaar 2 nieuwe Montessorischolen gesticht, naast de bestaande bewaarscholen. De beide scholen werden reeds bij de opening geheel bevolkt. Ik heb mij over dit succes van harte verheugd, al had ik gaarne een dier scholen willen missen in ruil voor een zwakzinnigenschool. Moge deze er binnen niet te langen tijd komen. Het financieele bezwaar, dat er tot vóór kort tegen de stichting van een school voor zwakzinnigen werd aangevoerd, is in zooverre verminderd, dat thans uit de provinciale kas een subsidie in de kosten van vervoer en huisvesting wordt verleend".

§ 4. DE ONDERWIJZERS.

ONDERLINGE VERHOUDING.

Over de onderwijzers en hun onderlinge verhouding, benevens over de

samenwerking tusschen school en gezin, bericht de inspecteur te Breda: „De ijver en de toewijding, waarmede aan de openbare en aan de bijzondere scholen wordt gewerkt, verdienen over het algemeen een zeer waardeerende vermelding, te meer, omdat de taak van vele onderwijzers door de grootte der klassen moeilijk is en buiten de schooltijden dagelijks tal van uren vraagt.

De verhouding tusschen het personeel der scholen is over het geheel zeer goed; ze wordt beheerscht door een geest van kameraadschappelijk vertrouwen en door het ernstige streven, in eensgezindheid samen te werken aan den bloei der school. Een enkele uitzondering kan dezen algemeenen regel met nadruk bevestigen. Waar menschen verder van elkaar staan dan wenschelijk is voor de belangen van de opvoeding en het onderwijs, liggen de oorzaken gewoonlijk buiten de school en het schoolleven. Een principieele scheiding of strijd tusschen hoofden en onderwijzers bestaat in de inspectie nergens.

De hoofden hebben trouwens geen of weinig gelegenheid om zich tijdens de schooluren te vergewissen van het werk der onderwijzers en om den stand van de klassen na te gaan. Mede daarom is het zoo goed, dat men in de meeste scholen bijzondere voorzieningen heeft getroffen om het noodzakelijke verband tusschen de opeenvolgende leerjaren te bewaren: men gaat gezamenlijk op geregelde tijden het schriftelijk werk na in de verschillende klassen; men laat af en toe proefwerk maken; men houdt een klasse-cahier bij; men laat alle kinderen van een klas om beurten werken in hetzelfde schrift, dat bewaard wordt en vergelijkingen mogelijk maakt met voorafgaande schooljaren, e. d. meer. Vooral de jonge onderwijzers, die bij hun werk de persoonlijke leiding van ervaren leerkrachten missen, hebben van deze maatregelen buitengewoon veel voordeel.

SCHOOL EN GEZIN.

„Evenals in vorige jaarverslagen zou ik ook nu kunnen wijzen op talrijke en goed geslaagde pogingen om een nauwer verband te brengen tusschen de school en het gezin. Vooral op het platteland worden in bijna alle plaatsen eens of tweemaal per jaar ouderavonden gehouden, en een drukke opkomst bewijst overal een groote belangstelling. Meer dan in de stad is het onderwijs op de dorpen een aangelegenheid geworden van de kerk; de school als geheel neemt er deel aan het godsdienstig leven van parochie of gemeente, en dat is zeer bevorderlijk geweest voor een nauwere samenwerking van ouders en onderwijzers. In dit verband meen ik afzonderlijk melding te moeten maken van de jaarlijksche driedaagsche schoolretraites, die aan de katholieke scholen meer en meer algemeen worden".

RETRAITES.

Op het nut dier retraites wordt ook gewezen door den inspecteur te Helmond, die schrijft: „Zooals ik reeds in de inleiding mocht constateeren,

zijn de onderwijzers in het algemeen voor hun taak geschikt en vervullen zij die met de noodige toewijding. Het is hier misschien de plaats om eens iets te zeggen van den grooten invloed, die van de retraitehuizen uitgaat op de plichtsbetrachting van de onderwijzers en onderwijzeressen en daardoor op het onderwijs. Jaarlijks nemen een 150-tal onderwijzers en onderwijzeressen deel aan de retraites, waar het geloofsleven verinnigd wordt, het besef in het groote belang van de opvoedingstaak voor het eeuwig en tijdelijk welzijn van hen zelf en van de aan hun zorgen toevertrouwde leerlingen verdiept wordt. De retraitehuizen Cenakel, Manresa en Loyola zijn daardoor opvoedingsinrichtingen van den eersten rang, van waaruit elk jaar velen terugkeeren in levendig enthousiasme, opnieuw bewust van de grootheid en het belang van hun levenstaak en bezield met nog grooteren ijver, om het hun toevertrouwde opvoedingswerk steeds weer volmaakter te vervullen. Zij blijven een waarborg, dat de onderwijzer in deze inspectie steeds zal trachten de resultaten van zijn opvoeding en onderwijs hooger op te voeren".

JONGE LEERKRACHTEN.

Het gunstige oordeel over de onderwijzers wordt vrijwel door alle inspecteurs gedeeld. Slechts één hunner heeft dit jaar geen woord van lof, doch wel verschillende opmerkingen te maken. „Het aantal jonge leerkrachten", zegt hij, „is opvallend groot. Over hun geschiktheid valt niet altijd te roemen. Ook het handhaven der orde valt bij verschillenden tegen. Bij een vijftal is de wanorde van dien aard, dat zij zeer hinderlijk is voor de belendende lokalen. Ook is de verhouding tusschen het personeel onderling niet altijd zooals het behoort. Aan een school heeft het hoofd twee leerkrachten in aan elkander grenzende lokalen moeten scheiden. De verhouding tusschen het hoofd en een der leden van het personeel is aan een drietal scholen, voor zoover mij bekend, slecht. De verhouding tusschen het hoofd der school en het Gemeentebestuur of het schoolbestuur is op een viertal plaatsen gespannen of minder goed. Klachten over de school kwamen binnen van ouders van leerlingen van drie scholen".

KLACHTEN.

Wanneer er bij al de waardeering van het Schooltoezicht voor het werk der onderwijzers nog geklaagd wordt, betreft dit het niet voldoende benutten van aanwezige leermiddelen, zooals platen en kaarten, het niet in orde zijn der schooladministratie, de gemakzucht en sleur, die hier en daar heerschen, het te laat komen en te veel vrij nemen.
Over het te laat komen zegt een der inspecteurs: „Niet overal wordt de hand gehouden aan het voorschrift, dat het personeel ten minste 10 minuten vóór schooltijd aanwezig moet zijn. Bij mijn schoolbezoeken viel het mij op, dat aan sommige scholen enkele onderwijzers of onderwijzeressen pas kwamen aanzetten, toen de kinderen reeds in de rij stonden

om naar binnen te gaan. Vaak bleek dat regel en geen uitzondering te zijn. Het meest komt het daar voor, waar de onderwijzers nog al ver van de school af wonen. Zij gaan dan te laat van huis. Ook constateerde ik nogal eens, dat het nauwelijks 4 uur geslagen had, of er waren reeds onderwijzers op weg naar huis. Tegelijk met de kinderen verlaten zij het schoolgebouw. Onder het laatste gedeelte van de les wordt al opgeruimd, om maar zoo spoedig mogelijk naar huis te kunnen gaan. Het komt zelfs voor, dat er reeds vóór 4 uur uitgaan met de klas om nog maar een tram of autobus te kunnen krijgen. Dat kwaad kan ingang vinden, als het hoofd te slap is om opmerkingen te maken en die ongeregeldheden tegen te gaan. Over het algemeen is er echter niet over ijver en toewijding te klagen, integendeel er is veel te prijzen".

Dezelfde inspecteur constateert, dat het verzuim van het personeel wegens ziekte en andere redenen groot is. „Het verzuim van het personeel is zoo'n ernstig euvel, dat het de aandacht en de overweging verdient van de schoolbesturen. Geneeskundige keuring vóór het verleenen van een aanstelling acht ik zeer gewenscht. Zoo goed als immer werd bij afwezigheid een plaatsvervanger aangewezen, zoodat het betrekkelijk weinig voorkwam, dat de klas naar huis gezonden moest worden. Toch leed het onderwijs onder de vervanging. Het zijn meest jonge leerkrachten, die weinig of niet voor de klas gestaan hebben, die vervangen; ze vallen midden in de leerstof en kennen de leerlingen niet, er gaat dus tijd overheen vóór ze ingewerkt zijn". Een zijner ambtgenooten zegt te hebben opgemerkt, dat het meer dan in vroegere jaren voorkwam, dat op raad van een geneesheer enkele weken of maanden ziekteverlof werd genomen. „De vraag", gaat hij dan verder, „hoe dit toenemend verschijnsel moet worden verklaard, kan ik misschien voor een klein gedeelte met een paar wedervragen beantwoorden: Komen er soms geen jonge leerkrachten aan school, die een slepende ziekte onder de leden hebben, welke zich bij de uitoefening van hun beroep al spoedig openbaart en door haar sloopende werking een korter of langer verlof gewenscht of misschien reeds noodzakelijk maakt? Een verplichte keuring vóór de indiensttreding zal wellicht in de toekomst deze gevallen, zooal niet geheel voorkomen, dan toch zeer zeker beperken; de maatregel zou echter m. i. meer effect sorteeren en daardoor nog heilzamer zijn voor de school en ook voor de betrokken personen, wanneer aan de toelating zoowel van bijzondere als openbare opleidingsinrichtingen een geneeskundig onderzoek, met gunstig resultaat, moest voorafgaan". Nadat hij vervolgens nog heeft gezegd, dat sommige leerkrachten te lang bij het onderwijs blijven, en als zijn meening heeft te kennen gegeven, dat zeker het werk van den tegenwoordigen onderwijzer niet zwaarder is dan in vroegeren tijd, terwijl de hygiënische toestand der schoolgebouwen in den loop der jaren sterk is verbeterd, stelt hij de vraag: „Is de afwezigheid wegens ziekte wel altijd gemotiveerd?" Hij zegt, zich zelven beantwoordende, dat deze vraag „zou achterwege gebleven zijn, wanneer zich in het afgeloopen jaar niet het geval had voorgedaan, dat een onder-

wijzer bij het gemeentebestuur een verlof van vier weken had aangevraagd en gekregen wegens het voorkomen van kinkhoest bij een niet-schoolgaand dochtertje zijner hospita. Toen ik wegens aanstelling van een plaatsvervanger werd opgebeld, heb ik daaromtrent noch in de Ziektewet, noch in een gemeentelijke verordening een bepaling gevonden, die deze afwezigheid en vervanging rechtvaardigden. Nadat ik dit had medegedeeld, is de betrokken leerkracht al spoedig op zijn post teruggekeerd. Overigens zou het stellen van bovengenoemde vraag als een beleediging kunnen beschouwd worden tegenover de onderwijzers en onderwijzeressen in mijn inspectie, over wier ijver en nauwgezette plichtsbetrachting ik niets anders dan lof heb en die ik niet in staat acht ongesteldheid voor te wenden of van school afwezig te blijven wegens andere dan volstrekt geldige redenen. Wel kan niet ontkend worden, dat door een verlofs- en salarisregeling bij ziekte het spoediger aanvragen van verlof wordt in de hand gewerkt, vooral nu bij overvloed van bevoegde leerkrachten vervanging zoo gemakkelijk tot stand kan worden gebracht; toch juich ik dezen bestuursmaatregel van harte toe: vroeger kwam het maar al te dikwijls voor, dat voor de klasse iemand stond of zat, die niet in staat was behoorlijk les te geven, maar die, ziek naar lichaam of geest, zich om financieele of andere redenen toch naar school sleepte; waarmede hij èn zich zelf èn het onderwijs een slechten dienst bewees". „Uit bovenstaande eenigszins uitvoerige bespreking", voegt hij er aan toe, „van afwezigheid wegens ziekte moge geen verkeerde conclusie getrokken worden: het geldt hier niet een euvel, dat ongewone proporties zou hebben aangenomen. Bedoeld is alleen het constateeren van het feit, dat relatief de ziekteverzuimen, die te mijner kennis komen, talrijker zijn dan in vroegere jaren. Daarop de aandacht te vestigen leek mij gewenscht, omdat afwezigheid van één of meer leden van het personeel aan een school een groote storing in den gang van het onderwijs veroorzaakt, welk bezwaar niet geheel wordt voorkomen of opgeheven door bij afwezigheid tijdelijk een plaatsvervanger aan te stellen".

LEIDING VAN HET HOOFD.

Reeds meermalen heb ik gewezen op het belang en de noodzakelijkheid eener goede leiding van den kant der schoolhoofden. „Hoe meer en hoe langer ik de scholen bezoek, hoe sterker mij opvalt de enorme beteekenis van een goede leiding, een bekwaam hoofd, en met genoegen constateerde ik, dat in deze inspectie graag de leiding van het hoofd wordt erkend en gevolgd en er over het algemeen heerscht een geest van welwillendheid, behulpzaamheid, offervaardigheid tusschen het personeel onderling en tusschen leerlingen en onderwijzend personeel. Vooral aan de kleine scholen (3—4-mansscholen) bestaat meestal een zoo voortdurend en gemakkelijk contact tusschen het onderwijzend personeel, dat ook de eenheid in het onderwijs daar eerder valt op te merken dan aan de groote volledige scholen. Toch wordt ook aan menige groote school veel zorg

besteed om de eenheid in het onderwijs te bewaren of te bevorderen, en acht het hoofd zijn taak allerminst beperkt tot zijn eigen klas en eenige administratie. Integendeel, door het op gezette tijden bezoeken der laagste klassen, het overnemen van klassen, het opgeven van proefwerk, controleeren van schriftelijk werk der leerlingen, klasseschrift, enz. enz., weet menig bekwaam hoofd zijn stempel te drukken op het geheele onderwijs in de school. Jammer genoeg missen meerdere hoofden, onderwijzers en onderwijzeressen een veelvuldig contact met collega's aan andere scholen en zijn zij helaas niet in staat de bereikte resultaten te toetsen aan die van andere scholen. Er is in het onderwijs zoo gauw gevaar voor sleur, doordat men steeds blijft in hetzelfde beperkte kringetje. Toch constateert men slechts zelden sleur, die voortvloeit uit gebrek aan wezenlijke belangstelling in den schoolarbeid en aan liefde tot het kind". Een ander inspecteur merkt echter op: „Aan verscheidene scholen is van leiding en controle door de hoofden niets of althans te weinig te bespeuren. Zij stellen zich niet genoeg op de hoogte van de gemaakte vorderingen in andere klassen en laten de bevordering aan het eind van het schooljaar geheel aan het oordeel van den klasse-onderwijzer over.

In het algemeen weten de onderwijzers te weinig over de indeeling der leerstof over andere klassen. Wil een school een goed geheel vormen, dan moeten de deelen ook goed aan elkaar sluiten. Maar dan zijn bespreking over indeeling en behandeling der leerstof, over uniformiteit waar die mogelijk en noodig is, niet te missen. Als de leerkrachten te weinig voeling met elkaar houden, lijdt de bezieling en maakt plaats voor sleur.

De onderwijzers moeten meer van en door elkaar leeren, door uitwisseling van meeningen, door kennisneming van elkaars resultaten. Daarom doen ook de vijf kringvergaderingen in deze inspectie nuttig werk, doordat op deze bijeenkomsten geregeld onderwerpen ter sprake komen, in direct verband staande met het practische schoolleven".

ZORG VOOR DEN LICHAMELIJKEN WELSTAND DER LEERLINGEN.

Een der inspecteurs verklaart: „Bij meerdere onderwijzers moet vaak een ergerlijk gemis aan zorg voor den lichamelijken welstand der leerlingen worden geconstateerd. Zorg voor licht en frissche lucht en warmte en voor goede houding der leerlingen is lang niet altijd voldoende. In de donkerste dagen van het jaar heb ik er enkele onderwijzers op moeten wijzen, toen ze klaagden over te weinig licht, dat voor de bovenruiten der ramen nog gordijnen gespannen waren, die in den zomer waren aangebracht, om het felle licht te temperen. In de klassen treft men herhaaldelijk kinderen aan met dassen om en zelfs met overjasjes aan. Ik heb lessen bijgewoond in gymnastiekzalen, waar zulke hoeveelheden stof werden opgejaagd, dat ik verzocht heb, in het belang van de gezondheid der kinderen, de les te staken en de kinderen in de

frissche buitenlucht te laten spelen. Meermalen moet men constateeren, dat vuurschermen geplaatst worden, om de verf op banken en muren te beschermen tegen de groote hitte der kachels, terwijl men de kinderen blootstelt aan zeer felle directe bestraling. Thermometers, om de warmte in de lokalen te controleeren, zijn zeer vaak niet aanwezig. Van de ventilatiemiddelen wordt een zeer onvoldoende gebruik gemaakt. De zorg voor een goede lichaamshouding der leerlingen, vooral bij het schriftelijk werk of bij het lezen, is algemeen gering. Onze herhaalde opmerkingen en aanschrijvingen hieromtrent hebben zeer weinig succes gehad. Regelmatig moeten wij er op wijzen, dat leerlingen in banken geplaatst zijn, die niet bij hun lichaamslengte passen. Als in elk der klassen op een der muren een schaal was aangebracht, waarop de verschillende banknummers naast de lichaamslengte waren aangegeven, dan kon eenvoudig plaatsing van de leerlingen tegen die schaal elk kind in de voor zijn lichaamslengte geschikte bank brengen. In veel scholen zijn banken geplaatst met verstelbare afmetingen. Ik heb nog niet opgemerkt dat banken door verstelling geschikt gemaakt worden voor de leerlingen, wel bij herhaling, dat de kinderen zich maar moeten schikken naar de bank".

DE TAAK DER SCHOOLBESTUREN.

Ofschoon de schoolbesturen in het algemeen den goeden gang van het onderwijs behoorlijk behartigen, bestaat er bij sommige eene neiging om zich te veel met de inwendige regeling der school te bemoeien, zonder met de rechten der onderwijzers genoegzaam rekening te houden, terwijl anderzijds van de onderwijzers soms dingen worden gevraagd, die geheel buiten hun taak liggen.

§ 5. DE SCHOOLGEBOUWEN.

OPENBAAR ONDERWIJS.

Voor het openbaar onderwijs werden in 1931 in gebruik genomen 7 nieuwe gebouwen met in totaal 22 klasselokalen en 2 andere lokalen, terwijl 9 bestaande gebouwen werden uitgebreid met 16 klasselokalen en 5 andere lokalen. Daarenboven werden 22 gebouwen aanmerkelijk verbeterd ten aanzien van verwarming, verlichting, ventilatie of anderszins. De speelplaats werd nieuw ingericht, uitgebreid of verbeterd aan 13 scholen; de meubileering of de leermiddelen ondergingen eene belangrijke verbetering aan 19 scholen.
Van 13 openbare scholen werden de gebouwen geheel en van 5 gedeeltelijk in gebruik genomen voor bijzonder onderwijs.
Aan 46 openbare scholen is dringend verbetering noodig ten aanzien van het gebouw, aan 22 ten aanzien der speelplaats en aan 14 ten opzichte van de meubileering of de leermiddelen. Voor verschillende scholen zijn daarvoor plannen aanhangig.

BIJZONDER ONDERWIJS.

Voor het bijzonder onderwijs werden 54 geheel nieuwe gebouwen ingevolge aanvrage volgens art. 72 der Lager-onderwijswet 1920 gesticht met in totaal 261 klasselokalen en 18 andere lokalen, terwijl door toepassing van het tweede lid van art. 77 der wet, 14 bestaande gebouwen met in totaal 60 klasselokalen en 5 andere lokalen in gebruik werden genomen. Daarenboven werden 65 schoolgebouwen ingevolge aanvrage krachtens art. 72 uitgebreid met 96 klasselokalen en 10 andere lokalen. Bovendien werden door toepassing van het tweede lid van art. 77, nog 19 klasselokalen en 1 ander lokaal van bestaande gebouwen in gebruik genomen. Ten aanzien van verwarming, verlichting, ventilatie of anderszins werden 72 gebouwen aanzienlijk verbeterd. Nieuw ingericht, uitgebreid of verbeterd werden 83 speelplaatsen. Een belangrijke verbetering ondergingen de meubileering of de leermiddelen in 123 scholen.
Aan 102 bijzondere scholen is dringend verbetering noodig met betrekking tot de gebouwen, aan 79 ten opzichte der speelplaatsen en aan 34 ten aanzien van meubileering of leermiddelen.

WAT NOG VERBETERING BEHOEFT.

Over het algemeen voldoen zoowel de schoollokalen als de schoolmeubelen aan redelijke eischen. Voor zoover dit niet het geval is, heeft geleidelijk verbetering plaats. Gebrek aan leermiddelen is er niet, er kan eerder van overvloed worden gesproken. Over de meubileering en inrichting der school schrijft de inspecteur te Roermond: „Verscheidene scholen gingen er toe over versleten of te kleine borden te vervangen door driedeelige, opschuifbare wandborden met vijf schrijfvlakken. Deze voldoen uitstekend en maken het mogelijk, dat meerdere kinderen tegelijk voor de klasse werken. De hoofdfout van vele oude schoolbanken is de te groote differentie. Zij dwingt den leerling tot afvoering van den rechterbovenarm, waardoor de onderarm een te stompen hoek met den voorrand van het bankblad vormt. Gevolg hiervan is weer te schuine ligging van het schrift en scheeve lichaamshouding. Een tweede fout is de geringe diepte van het blad. Een diepte van ongeveer 30 cm is beslist te gering voor de aanvangsklas. Dan kan de onderarm niet of niet meer voldoende steunen, indien op de onderste helft eener bladzijde geschreven wordt. Bij tal van banken is deze fout op mijn aandrang weggenomen. De nieuwgebouwde scholen hebben meestal lokalen met dubbelen gangwand, waarin behalve een deur, in het midden een raam is, toezicht gevend op de gang. Dit raam, gelegen tegenover de lichtramen en tegenover een gangbuitenraam, bevordert een vlugge ventilatie tijdens het speelkwartier. In het lokaal bevinden zich aan beide zijden van het gangraam en daaronder ruime kasten, die volop gelegenheid bieden voor het bergen van leermiddelen, ook van platen. Op deze wijze gaat geen ruimte in het lokaal meer verloren voor afzonderlijke kasten en kisten en bevordert men orde en netheid".

De speelplaatsen zijn dikwijls nog zeer slecht. In vergelijking met vroeger is echter de verbetering zeer aanzienlijk. Vooral ten behoeve van het onderwijs in de lichamelijke oefening zijn vele speelplaatsen van een ruim overdekt gedeelte voorzien en voor het overige betegeld of op andere wijze verhard.
Ofschoon in sommige gedeelten van de eerste hoofdinspectie over de ordelijkheid en de zindelijkheid in de schoollokalen weinig te klagen valt, laat een en ander elders nog veel te wenschen over. De inspecteur te Maastricht noemt negen openbare en vier bijzondere scholen, waar de reiniging onvoldoende geschiedt. De omzetting van het openbaar in bijzonder onderwijs heeft op vele plaatsen gunstige gevolgen ten aanzien van het onderhoud en de reiniging der scholen gehad.
Nog steeds wordt door de inspecteurs er over geklaagd, dat de onderwijzers de ventilatie-inrichtingen niet gebruiken. De verlichting is veel verbeterd door de uitbreiding van het electrisch net. De verwarming is bijna overal voldoende. De inspecteur te Roermond bericht, dat één school olieverwarming en twee scholen gasverwarming kregen. Beide wijzen van verwarming voldeden tot dusverre goed. Zij besparen heel wat werk en bevorderen in hooge mate de zindelijkheid.
Sommige scholen in de mijnstreek ondervonden nadeelige gevolgen van de werking der mijnen. Een nieuwe school te Hoensbroek was, voordat ze in gebruik kon genomen worden, reeds zoodanig gescheurd, dat een der lokalen niet kon worden betrokken. Dat lokaal, benevens een gedeelte van de gang en de privaten, leveren gevaar op voor instorting. Daar het scheuren nog steeds aanhoudt, kan van repareeren geen sprake zijn.
In mijn vorig jaarverslag wees ik op het merkwaardige verschijnsel, dat, terwijl sommige lokalen overvol zitten, daarnaast andere leeg liggen. Het aantal ongebruikte lokalen was in de inspectie Heerlen ruim 10 %, dus aanmerkelijk hooger dan het gemiddelde van 6,76 %, dat de statistiek voor de gewone lagere scholen voor het geheele land uitwijst. Er waren in deze inspectie nog 28 hulplokalen in gebruik, waarvan er evenwel 14 in den loop van het jaar buiten gebruik zullen kunnen gesteld worden.

§ 6. HYGIËNISCH SCHOOLTOEZICHT.

BETEEKENIS.

Over het hygiënisch schooltoezicht doen enkele inspecteurs mededeelingen, die hieronder een plaats mogen vinden. De inspecteur te Breda schrijft: „Een systematisch hygiënisch schooltoezicht bestaat in de inspectie alleen in de gemeente Breda. In den loop van het jaar heeft een arts in alle Bredasche scholen — met uitzondering van twee Christelijke scholen, die geen geneeskundig toezicht wenschen — tweemaal een hygiënisch en medisch onderzoek ingesteld, terwijl de gemeentelijke geneeskundige dienst aan de ouders de gelegenheid geeft om medisch advies over hun schoolgaande kinderen te vragen. In sommige van de andere gemeenten binnen het gebied der inspectie worden de scholen

ook wel door een dokter bezocht, maar minder regelmatig en systematisch. Het is te hopen, dat de plannen voor geneeskundig schooltoezicht op het platteland van Noord-Brabant, die sinds enkele jaren ernstig worden voorbereid, spoedig tot uitvoering kunnen komen. De ervaringen, die ik bij mijn schoolbezoeken heb opgedaan, hebben mij de overtuiging gegeven, dat de gemeenschap tegenover de kinderen niet verantwoord is, als zij de school verstoken laat van medische hulp en medischen raad".

In het verslag der inspectie Eindhoven lees ik: „In 1931 werd in de gemeente Eindhoven de aan het hygiënisch toezicht op de lagere scholen (dat, voor zoover mogelijk, voorheen werd uitgeoefend door den inspecteur van den gemeentelijken geneeskundigen dienst Dr. Spoorenberg) toegevoegde schoolartsendienst, waargenomen door mej. Dr. van Vlijmen, verder uitgebouwd. Een dreigende diphterie-epidemie werd door schoolsgewijze inenting door het hygiënisch toezicht bestreden en bezworen. Onder toezicht van den schoolarts stelden zich alle scholen, behalve het internaat Eikenburg en de Philipsscholen. De schoolarts bezocht de verschillende scholen van één tot drie keer. Aan een speciaal onderzoek werden van een beperkt aantal scholen de leerlingen van het eerste leerjaar onderworpen, tenzij de ouders tegen dit onderzoek bezwaar hadden, wat aan Christelijke scholen nog al eens voorkwam. De schoolartsendienst in de gemeente Eindhoven heeft in 1931 groote vorderingen gemaakt. Intusschen is hij nog bezig zich te consolideeren en schijnt het in de bedoeling te liggen de definitieve regeling zoo te treffen, dat elke leerling gedurende den leerplichtigen leeftijd 3 keer wordt onderzocht, nl. in het 1ste, het 3de en in het 6de of 7de leerjaar".

De inspectrice in de inspectie Tilburg zegt: „Het geneeskundig toezicht werkt in de gemeente Tilburg uitstekend. Regelmatig worden alle kinderen onderzocht, die voor de eerste maal tot de school worden toegelaten. Na eenige jaren wordt dat onderzoek herhaald, terwijl die kinderen, welke bijzondere afwijkingen vertoonen, meerdere malen voor een onderzoek worden opgeroepen.

In verband met het veelvuldig voorkomen van diphteritis zijn in het afgeloopen jaar alle leerlingen der aanvangsklassen (behoudens daar, waar de ouders dit weigerden) tot driemaal toe ingespoten. Tot dusverre hoorde ik nog slechts van één school, dat zich opnieuw diphteritisgevallen hadden voorgedaan".

De inspecteur te Heerlen rapporteert: „Geneeskundig toezicht wordt uitgeoefend in de gemeenten Eygelshoven, Heerlen, Nieuwenhagen, Schaesberg en Voerendaal. Te Heerlen wordt het uitgeoefend door een speciaal daarvoor aangestelden schoolarts en een schoolverpleegster. Reeds meermalen schreef ik in vroegere verslagen over gunstige resultaten, over de wijze, waarop daar dat toezicht wordt uitgeoefend, en over de belangstelling, die het van alle zijden ondervindt. In de overige gemeenten wordt het toezicht uitgeoefend door den gewonen dokter. Deze heeft over het algemeen een te drukke practijk om regelmatig de school te bezoeken en de kinderen aan een onderzoek te onderwerpen.

Het onderzoek bepaalt zich daar tot de kinderen, die voor de eerste maal de school bezoeken, en tot de leerlingen, door den onderwijzer aangewezen. In Nieuwenhagen bezocht de schoolarts ook dit jaar weer geen enkele maal de school". Zijn ambtgenoot te Sittard deelt mede: „Hygiënisch schooltoezicht komt voor in de gemeenten Geleen en Susteren. 4 December 1931 heb ik de Burgemeesters der voornaamste gemeenten in mijn inspectie bijeengeroepen om het vraagstuk van het geneeskundig schooltoezicht nader te bezien en zoo mogelijk te komen tot een gemeenschappelijke regeling tusschen naburige gemeenten. Hierbij is gebleken, dat de Burgemeesters van meerdere gemeenten zeer veel voelen om in deze richting samen te werken, maar tevens van meening zijn, dat de betrokken gemeenten financieel niet bij machte zijn deze zaak tot een oplossing te brengen zonder steun van provinciewege. Getracht zal worden, dat door de afdeeling Limburg der Vereeniging van Nederlandsche gemeenten een hiertoe strekkend request aan de provinciale autoriteiten zal worden verzonden".

§ 7. DE KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

SUBSIDIEERING BIJZONDERE SCHOLEN.

Ik was in 1931 herhaaldelijk genoodzaakt beroep in te stellen tegen raadsbesluiten aangaande de toekenning van vergoeding voor de exploitatiekosten van bijzondere scholen. Het is opvallend hoeveel gemeentebesturen er zijn, die de hiervoor geldende wettelijke bepalingen niet schijnen te kennen, althans verkeerd toepassen. Vele andere zijn zeer nalatig bij het nemen dier besluiten en geven geen gevolg aan de bepaling, waarbij voorgeschreven wordt, dat mij onverwijld van die besluiten mededeeling moet worden gedaan. Het bedrag, dat jaarlijks per leerling wordt uitgekeerd, bedraagt gemiddeld zeven gulden voor scholen van gewoon lager onderwijs en voor scholen van uitgebreid lager onderwijs omstreeks het dubbele.

TWEEDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN GELDERLAND EN OVERIJSSEL.

§ 1. TOESTAND VAN HET ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN.

VOORUITGANG VAN HET ONDERWIJS.

Vele omstandigheden, die in het bijzonder in 1931 ten goede of ten kwade op ons lager onderwijs zouden hebben ingewerkt, worden in de verslagen der inspecteurs over dit jaar niet genoemd. „Het was een jaar, waarin stil toegewijde arbeid mogelijk was", zegt één hunner. Hij zal daarmede bedoelen, dat 1931 een jaar was van betrekkelijke rust voor het lager onderwijs en dat, als hij van dit onderwijs, naast wat

verbetering behoeft, ook goeds kan noemen, zulks allereerst te danken is aan de uitnemende eigenschappen van die onderwijzers, „welke hun krachten inspannen om van hun school, van hun klasse iets te maken, roeping gevoelen voor hun mooie ambt en zich geheel geven aan hun werk", zooals een der inspecteurs hen teekent, die met ijver en toewijding hun schoolarbeid verrichten.
Zoolang wij nog vele van zulke onderwijzers hebben, mogen van ons lager onderwijs goede resultaten worden verwacht, indien het zich voor verstarring hoedt door rekening te houden met de uitkomsten der wetenschap, die toch de rechterhand der practijk wil zijn en dit thans ook voor het onderwijs, meer dan vroeger, kan wezen.

De resultaten worden bevredigend genoemd, al kunnen er maar weinig omstandigheden worden vermeld, die in het bijzonder in 1931 den bloei van het onderwijs hebben bevorderd.
Als zoodanig worden genoemd: de inwerkingtreding van de Wet van 27 Juli 1931 tot aanvulling van de Leerplichtwet, waardoor het mogelijk is, dat kinderen, die zeven jaren leerling zijn geweest van een lagere school en het zevende leerjaar hebben doorloopen, die school mogen verlaten, als zij overgaan naar een van Rijkswege gesubsidieerde lagere land- of tuinbouwschool; het voldoend aantal lokalen en de verschillende verbeteringen, die tal van scholen hebben ondergaan; de goede resultaten van een cursus voor onderwijzers ter meerdere bekwaming in het vak lichamelijke oefening en van een Indischen cursus; het toenemend gebruik van het rijwiel door de leerlingen; het hebben van overtallige leerkrachten; het in stand houden van klassen voor achterlijke kinderen, van woonwagenkinderen en andere.

ZEVENDE LEERJAAR.

Omtrent de inwerkingtreding van de wet van 27 Juli 1931 (*Staatsblad* n°. 323) zegt de inspecteur-Deventer: „Blijven zij op school om het zevende leerjaar voor de tweede maal te volgen, dan werkt dit belemmerend op het onderwijs der overige leerlingen, daar hun mindere ijver gemakkelijk op de overige leerlingen overgaat; waar het in het algemeen de plattelandsscholen betreft, zal het hoofd der school, nu zij overgaan naar een land- of tuinbouwschool, geen tijd meer voor deze leerlingen aan de andere behoeven te onttrekken. Dit gebeurde immers steeds in meerdere of mindere mate, aangezien de betrokken hoofden de bedoelde leerlingen voor sommige vakken extra werk opgaven."
Dateert de invoering van het verplichte zevende leerjaar reeds van vroeger, toch kan het zijn nut hebben, nu men de resultaten er van beter kan beoordeelen dan het vorige jaar, om na te gaan in hoeverre het aan de verwachtingen voldoet.
De vraag, of het zevende leerjaar het voordeel voor de schoolbevolking heeft gegeven, dat men er van verwachtte, beantwoordt een der inspecteurs met ja en neen. Hij licht dit aldus toe: „Op de groote scholen

zeer zeker. Ik denk aan mooi eindonderwijs, gegeven op menige jongensschool en op menige meisjesschool. Want waar jongens en meisjes afzonderlijke scholen bezoeken — en dat is bij het Roomsch-Katholiek bijzonder onderwijs veelal het geval — kan men natuurlijk het onderwijs het best richten op de practijk van het leven. Doch ook op de groote gemengde scholen kan het onderwijs in het zevende leerjaar goed eindonderwijs zijn. Maar op de kleine scholen? Daar zeg ik volmondig: neen! En in ons land zijn helaas te veel kleine schooltjes. Ik zwijg over de eenmansschooltjes, waar geheel het onderwijs moeilijk tot zijn recht kan komen, laat staan het eindonderwijs. Ik denk aan tweemansschooltjes en driemansschooltjes, waar het hoofd toch ook nog staat voor 4 en 3 klassen en waar het zevende leerjaar niets anders is dan een doubleeren van het zesde, misschien met een ander rekenboekje. Het is voor den onderwijzer onmogelijk zich voldoende aan het zevende leerjaar te geven, en waar uit den aard der zaak op zulke schooltjes bij vele vakken klassen gecombineerd worden, vermindert de belangstelling bij de leerlingen van het zevende leerjaar. Zij krijgen te veel, wat zij reeds jaren geleerd hebben."

Het blijkt, dat het in andere inspecties, waar ook een-, twee- en driemansscholen voorkomen, anders en beter gesteld is. „De bijzondere bemoeiingen met het zevende leerjaar op de scholen hebben in ieder geval tot resultaat gehad, dat in verreweg de meeste scholen aan het zevende leerjaar ander onderwijs gegeven wordt dan aan klas 6.

Aanvankelijk dreigde werkelijk het gevaar, dat in vele scholen klas 7 slechts een herhaling van klas 6 zou worden, maar dat gevaar is afgewend. Bijna overal wordt aan de zevende klas zelfstandig onderwijs gegeven en wat de hoofdvakken betreft, is dat zeker het geval.

Algemeen wordt door de hoofden van scholen toegestemd, dat feitelijk eerst op dezen leeftijd de leerlingen er toe komen zich zelf behoorlijk rekenschap te geven van wat zij doen; het gaat nu meer bewust, zoodat het zelfstandig werken veel meer kan worden toegepast.

Zoo worden de leerlingen ook meer persoonlijkheden, die zich rekenschap geven van hetgeen van hen verwacht wordt en die zich verantwoordelijk gevoelen voor een richtige afwerking van hun taak.

Het komt in het zevende leerjaar niet zoozeer aan op een verder schoolsch opnemen van nieuwe leerstof, maar het is veel meer een werken met de reeds verkregen kennis, waardoor als vanzelf weer de zucht naar verder onderzoek geprikkeld wordt.

Meermalen verzekerde een hoofd eener school mij, dat hij schik begon te krijgen in de jongens en meisjes van zijn hoogste leerjaar, omdat er bij henzelf belangstelling gevonden werd voor allerlei wetenswaardigheden, waartegenover zij vroeger vrijwel onverschillig stonden.

Wanneer een onderwijzer in zulke gevallen een tactische persoonlijkheid is, dan weet hij de leerlingen flink aan het werk te houden, waarbij hijzelf niets heeft te doen dan leiding te geven en aanwijzingen, wanneer zich moeilijkheden voordoen.

Men leert dus meer dan vroeger op eigen beenen te staan en krijgt op die manier ook vertrouwen in zich zelf, dat men iets kan aanpakken zonder dat het noodig is, dat alles eerst wordt uitgelegd.
Zoo leert men zelf overwegen en beslissen, waardoor het karakter beter gevormd wordt en men ook vaak leert inzien, dat rustig nadenken veel beter is, dan snel aanvatten, vóór men zich den tijd gegund heeft om uit te maken hoe men te werk zal gaan.
Het zevende leerjaar geeft dus geen menschen, die zooveel meer geleerd hebben, maar wel personen, die geleerd hebben met het geleerde te werken, het toe te passen en te gebruiken in het leven.
Bovendien wordt de algemeene ontwikkeling in het laatste leerjaar heel sterk bevorderd, wanneer men zich den tijd gunt om over alles en nog wat, dat in de wereld geschiedt, eens met de kinderen te spreken en hen laat gevoelen, dat de invloed er van ook bij eigen leven merkbaar is. Ook hier is het spreekwoord van kracht, dat onbekend vaak onbemind maakt; belangstelling voor een kring, waarvan men in het gezin nooit hoort, moet worden gewekt, maar wanneer die er eenmaal is, dan doet zich bijna steeds de drang gevoelen om er wat meer van te weten.
Voor verreweg de meeste leerlingen der lagere school beteekent de leerplichtverlenging dan ook levensverrijking, reeds nu, maar ook in de toekomst" (inspecteur-Nijkerk).
„Nu het zevende leerjaar reeds eenigen tijd verplichtend is, valt de goede werking daarvan te constateeren. Dit is niet onlogisch, naar mij voorkomt. Doordat men zoo lang 6 leerjaren had gekend, was er een zekere afronding in de leerstof ontstaan. Het feit, dat de leertijd met een jaar werd verlengd, bood de gelegenheid tot eenige uitbreiding, maar ook tot herhaling. In dit laatste is groote winst gelegen. De noodzakelijkheid hiervan behoeft geen nader betoog, wanneer men zich de twaalfjarige leerlingen denkt, die, soms te vlug, de toegediende leerstof hebben moeten verwerken. Bovendien zijn de leerlingen in het zevende leerjaar wat ouder en valt het hun gemakkelijker van sommige onderdeelen (bijv. „staatsregeling", „doel en streven van den Volkenbond") iets op te nemen. Zoo zie ik inderdaad in het zevende leerjaar een vooruitgang. Ook op de kleinere scholen. Hier treft het meermalen, hoe het zevende leerjaar met vrucht wordt gevolgd. Dat voor sommige vakken alsdan het zevende met het zesde leerjaar moet gecombineerd worden, acht ik geen bezwaar. Alles hangt hier af van dengene, die het onderwijs geeft. Met dit laatste hangt ook samen het feit, dat mijn gunstig oordeel over het zevende leerjaar niet wordt gewijzigd door de omstandigheid, dat er scholen zijn, waar van den invloed weinig gemerkt wordt. Waar dit zoo is, moet het als een tekort op rekening van die school worden gezet" (inspecteur-Apeldoorn).
Het wil mij voorkomen, dat het zevende leerjaar ook voor de leerlingen van de kleine scholen een zegen kan worden, wanneer men het in dit licht wil zien.
Als een omstandigheid, die algemeen belemmerend werkte op het lager

onderwijs, wordt voor een tweetal inspecties genoemd de groote mutatie in het personeel, terwijl voor vier wordt vermeld de te jeugdige leeftijd, waarop de kinderen tot de lagere school worden toegelaten, en voor één het feit, dat steeds meer leerlingen na afloop van het zesde leerjaar overgaan naar het nijverheidsonderwijs.

De inspecteur-Doetinchem zegt omtrent dit laatste het volgende: „Als de vermeerdering van het aantal nijverheidsscholen aanhoudt, dan zal de bezetting van het zevende leerjaar der volksschool, aan de instelling waarvan zulke groote onderwijskundige voordeelen werden toegedacht, verre beneden de maat van het getal en het gehalte komen. Immers, als na afloop van het zesde leerjaar een groot gedeelte van de beste leerlingen de lagere school verlaat om over te gaan naar het nijverheids- en het u.l.o.- of ander voortgezet onderwijs, zullen de overblijvende (minder goed aangelegde) leerlingen, vermeerderd met die leerlingen uit het zevende leerjaar, welke dit in verband met hun leeftijd voor den tweeden keer moeten volgen, het nieuwe zevende leerjaar vullen; ik vrees, dat een zoodanig gevormde leerlingengroep in de eerste plaats zal moeten afstand doen van den naam klasse en in de tweede plaats onevenredig klein ten opzichte van de andere leerjaren der school zal zijn. Zoo'n zevendejaarsgroep zal in den loop van het schooljaar nog inkrimpen door het vertrek van de leerlingen, die veertien jaar worden. Het kan mijns inziens niet anders, of een en ander moet sterk deprimeerend inwerken op de betrokken leerkracht en op de leerlingen."

Als andere omstandigheden, die ongunstig op het onderwijs werkten, maar meer van plaatselijken of tijdelijken aard waren, worden genoemd: ongeschiktheid van leerkrachten, veel voogdijkinderen, veel ziekte onder personeel en kinderen, een zeer lange vacature van een hoofd der school, waarin niet anders kon worden voorzien dan nadat er een vergelijkend onderzoek, als bedoeld bij art. 36, 5de lid, der Lager-onderwijswet 1920, was gehouden, vacatures met wisselend tijdelijk personeel, slechte wegen en verre afstanden, verbouwingen, enz. Omtrent de laatste is de ervaring van den inspecteur-Ommen, dat in dergelijke gevallen door het personeel der scholen en door gemeente- en schoolbesturen getracht wordt de nadeelige gevolgen zooveel mogelijk te beperken en door het combineeren van klassen te voorkomen, dat leerlingen met een extra vacantie naar huis worden gezonden. „Wat schitterende uitwerking een komende verbetering bij voorbaat al hebben kan, wordt wel mooi gedemonstreerd", zoo zegt hij, „door het blijmoedig geduld, waarmede bij verbouwingen, soms onder zeer hinderlijke omstandigheden, wordt doorgewerkt."

Er is over de omstandigheden, die het lager onderwijs ongunstig beïnvloed hebben, weinig te zeggen, als alleen bedoeld worden toestanden en verhoudingen, die zich in het bijzonder in 1931 hebben voorgedaan.

RESULTATEN.

Voor hen, die met het toezicht op dit onderwijs zijn belast, is er echter, gelet op wat zij in dit jaar weer hoorden en zagen bij hun schoolbezoek,

alle reden om aandacht te schenken aan de klachten over de resultaten van ons lager onderwijs, waarover in de vergadering der Volksvertegenwoordiging werd gesproken, in dag- en maandbladen, tijdschriften en boeken geregeld wordt geschreven en door een commissie uit een groote vereeniging van werkgevers rapport werd uitgebracht.
Het zijn geen klachten van één dag; ze zijn na den Grooten oorlog steeds meer gehoord en heeten gegrond te zijn op de ervaring van hen, die in het bijzonder belang hebben bij de resultaten van het lager onderwijs en deze hebben kunnen toetsen aan hun waarde voor het practische leven, terwijl zij gedeeltelijk steun vinden in de nieuwe psychologische ideeën. Men noemt de school conservatief, zelfgenoegzaam en meent, dat zij jaren ten achter is en niet gelijken tred houdt met de ontwikkeling van het maatschappelijk leven. Zij knevelt de natuurlijke activiteit van het kind, voedt het op tot onzelfstandigheid, spreekt altijd over het wekken van de belangstelling van het kind, ten einde het te brengen tot intensief werken, maar vergeet, dat die belangstelling alleen maar blijvend kan zijn, indien ze voedsel vindt in het actief medewerken der leerlingen. De „structuur" van het schoolkind eischt een andere organisatie van het onderwijs dan de tegenwoordige, bij welke niet voldoende gerekend wordt met de individualiteit. Die nieuwe organisatie zal zich nauw moeten aansluiten aan de wetenschappelijke resultaten van de nieuwste onderzoekingen op het gebied der experimenteele psychologie, die ook op het gebied der didactiek de nieuwe richting zal aangeven; het leerplan zal er de weerslag van zijn.

BELANGSTELLING VOOR NIEUWERE INZICHTEN.

Zij, die het kunnen weten, erkennen echter, dat het nog maar heel weinig is, waarvan men zeker is; dat men nog maar aan het begin staat en dat met name de winst, die de wetenschap heeft gebracht voor de didactiek, nog slechts zeer gering is.
Wij weten, zoo belijdt men, omtrent het leeren van het kind met normale en boven-normale begaafdheid eenerzijds te veel en anderzijds te weinig om er een bevredigende theorie, een wetenschappelijk gebaseerde didactiek op te bouwen. Met de samenstelling daarvan kan eerst begonnen worden, nadat men daarvoor met den uitbouw der psychologie ver genoeg is gevorderd, wat thans bij lange na nog niet het geval is. Het verworven inzicht is echter niet nutteloos, omdat het in elk geval perspectieven opent en den opvoeder leert vragen te stellen.
Het komt mij voor, dat de tijd om onze algemeene inzichten op het gebied van onderwijs en opvoeding, met name van de didactiek, te wijzigen, om een geheel andere organisatie van ons onderwijs, van de school ter hand te nemen, nog niet gekomen is, maar dat, nu er op het gebied der empirische psychologie bij het onderzoek naar verschillende zielkundige verschijnselen: opmerkzaamheid, waarneming, aperceptie, geheugen, herinnering, begripsvorming enz. toch wel niet onbelangrijke

resultaten zijn verkregen, de school daarvan kennis heeft te nemen en ernstig heeft te overwegen, welke leering er voor haar arbeid uit is te trekken.

LEERPLAN.

Geeft nu het leerplan der lagere school van heden over het algemeen blijk, dat het de vrucht is van nauwgezette studie?
Wekt de inhoud er van de overtuiging, dat men, al aanvaardt men niet de uiterste consequenties, die enkelen er uit trekken, toch aandacht heeft geschonken aan die resultaten van den arbeid der mannen van wetenschap op het terrein van het onderwijs en de opvoeding, aan welke onbetwistbaar waarde moet worden toegekend en vaak, als de schoolarbeid met bewustheid wordt verricht, door eigen ervaringen worden bevestigd?
De inspecteur-Arnhem geeft op de eerste vraag het volgende antwoord: „Wie de moeite neemt, de leerplans der lagere scholen door te lezen, zal daarin een afmattende gelijkvormigheid ontdekken en niet worden ingelicht omtrent de doelstelling van de lagere school. Met eenige korte zinnen en holle phrasen wordt aangegeven, welke leerstof voor ieder vak zal worden onderwezen, terwijl daarbij is aangegeven, hoeveel van de, aan het leerplan gekoppelde boekjes in elk leerjaar moet worden „behandeld". Meer geeft een leerplan niet. Er zijn er zelfs bij, die nagenoeg niets aangeven dan de boekjes, die voor elk vak en ieder leerjaar bestemd zijn. Ziedaar het gewichtige stuk, dat men leerplan noemt, uit welken naam een buitenstaander zou lezen, dat hij daarin kan vinden een uitgewerkt plan, waarnaar men de kinderen in de school wil onderwijzen. Het is maar goed, dat alleen ingewijden die leerplans onder de oogen krijgen. Ik heb er in mijn archief maar 2 van van de 142, waarin een duidelijke omschrijving voorkomt van de aan te bieden leerstof, terwijl 1 van die 2 nog meer de boekjes, ja zelfs de bladzijde noemt, dan de eigenlijke leerstof. Er zijn leerplans bij die 142, waarin bijna niets staat.

Wat bijvoorbeeld te zeggen van de volgende omschrijving van het toch belangrijke vak lezen:

„1ste leerjaar: Aanvankelijk leesonderwijs.
2de „ : Voortgezet leesonderwijs.
3de „ : Meer letten op den leestoon.
4de „ : In dit en de volgende jaren wordt de leesstof moeilijker, meer wordt verklaard.
5de „ : Ook leerleesboeken worden gebruikt in de hoogere leerjaren.
6de „ : Het goed begrijpen en mondeling weergeven van het gelezene.
7de „ : Uitbreiding van den taalschat en vermeerdering van kennis treden op den voorgrond."

Vraagt deze inspecteur niet te recht: „Kan een jong onderwijzer uit dit leerplan halen wat hij met zijn leesonderwijs moet bereiken?"
In een ander leerplan, niet uit de inspectie Arnhem, luidt de omschrijving van de leerstof voor vaderlandsche geschiedenis aldus:

3de leerjaar: de vaderlandsche geschiedenis, beknopt;
4de „ : „ „ „ , uitbreiding;
5de „ : „ „ „ , „ ;
6de „ : „ „ „ , „ ;
7de „ : „ „ „ , „ ;

en van die voor aardrijkskunde:

3de leerjaar: Gelderland, verkeersregels;
4de „ : repetitie Gelderland, Nederland, verkeersregels;
5de „ : „ Nederland, Europa, verkeersregels;
6de „ : algemeene repetitie, iets van de vreemde werelddeelen, verkeersregels;
7de „ : als in het 6de leerjaar.

Het eerste is samen te vatten tot „de vaderlandsche geschiedenis met uitbreiding in de opeenvolgende leerjaren"; het tweede tot „in het derde en volgende leerjaren de verkeersregels en achtereenvolgens — met repetitie — Gelderland, Nederland, Europa en de werelddeelen".

In een andere inspectie acht een school het voldoende het onderwijs in Nederlandsche taal aan te geven aldus:

I. Spraakoefeningen, o. a. naar aanleiding van platen. Naschrijven van woorden en lesjes.

II. Taalonderwijs volgens de methode „Onze eigene taal" door Th. Lancee, I.

III. Taalonderwijs volgens de methode „Onze eigene taal" door Th. Lancee, II, en „Taalleven" door Tijssen, I.

IV. Taalonderwijs volgens de methode „Onze eigene taal" door Th. Lancee, III, en „Taalleven" door Tijssen, II; Steloefeningen door Th. Lancee, I.

V. Taalonderwijs volgens de methode „Onze eigene taal" door Th. Lancee, IV, en „Taalleven" door Tijssen, III; Steloefeningen door Th. Lancee, II.

VI. Taalonderwijs volgens de methode „Onze eigene taal" door Th. Lancee, V, en „Taalleven" door Tijssen, III; Steloefeningen door Th. Lancee, III.

VII. Taalonderwijs volgens de methode „Onze eigene taal" door Th. Lancee, VI, en „Taalleven" door Tijssen, IV; Steloefeningen door Th. Lancee, IV.
Eenvoudige handelscorrespondentie.

Ik behoef hier niets aan toe te voegen; er is voor mij reden voor de veronderstelling, dat het in andere inspecties over het geheel niet zooveel anders is.

Te recht vestigt de inspecteur-Zutphen nog den nadruk op de noodzakelijkheid van een uitvoeriger leerplan dan nu veelal als omschrijving der leerstof dienst doet. „Ieder onderwijzer behoort een exemplaar daarvan te bezitten, zoodat hij in staat is te zien, welk deel zijn onderwijs van het geheel uitmaakt. Op de schoolvergaderingen behooren de vele vragen, die bij een goede uitvoering van het leerplan aan de orde komen, nauwgezet onder het oog gezien te worden. Bij de keus van de leesboeken en de handleidingen (o. a. voor het vertellen) moet ook gevraagd worden of ze geschikt zijn voor de opleiding tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden, zonder dat wij terugvallen in den „braven Hendrikken-tijd".

In elk geval blijkt niet uit zulke leerplans, waarin feitelijk niets anders staat dan dat de vakken, die de wet eischt, onderwezen worden, dat men ook kennis heeft genomen van de nieuwere ideeën op het gebied van onderwijs en opvoeding.

Wettigt misschien de keuze der leerboeken de veronderstelling, dat men dit wel heeft gedaan? Hoe die keuze soms geschiedt, geeft de inspecteur-Arnhem aan in het volgende: „Hoe komt het boekje in de school? Heel eenvoudig. Het hoofd overlegt met het personeel, welke uitgaven zij voor de verschillende vakken zullen nemen. De aantrekkelijkheid en derhalve dat, wat de belangstelling der kinderen zal trekken, treedt op den voorgrond. Ook wordt nagegaan, of er wel voldoende kennis in samengebracht is om in het kind te worden overgebracht. Is aan deze voorwaarden voldaan, dan wordt tot aanschaffing besloten en jaren achtereen worden de boekjes gebruikt, tot ze versleten zijn."

In welke mate dit verschijnsel voorkomt, kan ik niet beoordeelen.

De inspecteur-Doetinchem heeft andere ervaringen. Hij schrijft: „De lagere school heeft trouw kennis genomen van nieuw gelanceerde zielkundige en didactische gedachten en na ernstige proefneming vastgehouden voor haar onderwijs wat gebleken was des kinds te zijn. Daardoor kon het gebeuren, dat het stelsel-Herbart vrij spoedig werd verlaten, doch dat daaruit werd vastgehouden wat in de practijk van het onderwijs was juist gebleken. Het Daltonstelsel en de onderwijskunst van Maria Montessori werden begroet met enthusiasme en aangekondigd als het universeele redmiddel voor het lager onderwijs, maar de practijk van de school heeft uitgemaakt wat uit beide stelsels practisch bruikbaar was voor haar leerlingen en daarmede haar voordeel gedaan terwille van het schoolkind."

Het gaat zeker in meerdere scholen beter, doch ik betwijfel toch wel eenigszins, of de lagere school, in het algemeen genomen, wel zoo trouw heeft kennis genomen van de nieuw gelanceerde zielkundige gedachten en nu reeds met bewustheid daaruit toepast wat in de practijk is gebleken goed te zijn.

Maar — ze beginnen haar invloed in de lagere school te doen gelden als gevolg van den arbeid van een kleine groep van practici, die, vol geestdrift voor het nieuwe, het geregeld in de practijk toepassen en er propaganda voor maken, maar dan toch ook, doordat in gebruik komen leerboekjes, waarin de nieuwe ideeën tot uiting komen ten aanzien van de tegenstelling „geen luister-, maar doeschool".
Men moge deze tegenstelling niet opvatten in dien zin, dat in den physieken arbeid het onderwijs geconcentreerd moet worden, en men moge veel minder ver gaan, toch kan deze uitspraak als richtsnoer gelden voor een betere inrichting van ons onderwijs en een korte samenvatting zijn van de opvatting van hen, die de „arbeidsschool" niet aanvaarden, maar wel van oordeel zijn, dat er in ons tegenwoordig onderwijssysteem te weinig gerekend wordt met den natuurlijken drang van het kind tot doen, tot zelf doen.
Hoe deze leuze naar mijn meening niet moet worden opgevat, zegt de inspecteur-Nijkerk in de volgende bewoordingen: „Wanneer de hierboven afgeschreven stelling moet beteekenen, dat in de school het kind actief en de onderwijzer passief moet zijn, dan heb ik daartegen groot bezwaar.
Alleen dan wanneer ermee bedoeld wordt, dat beiden: de onderwijzer en de leerlingen met elkander actief bezig zullen zijn, kan ik ermee accoord gaan.
In dat geval wil ik de werkschool aanvaarden, maar ik blijf van oordeel, dat de leiding moet blijven berusten bij den onderwijzer en niet op de leerlingen mag overgaan.
De bewering, dat de ontwikkeling van het kind moet gaan „van binnen naar buiten" acht ik voor de school gevaarlijk, want er moet telkens weer voor gezorgd worden, dat er in den geest van het kind nieuwe voorstellingen en begrippen komen, waardoor de belangstelling voor nieuwe zaken wordt gewekt. In zeer vele gevallen is het juist de leiding van den opvoeder, die ervoor zorgt, dat deze nieuwe voorstellingen en begrippen binnen het bereik van het kind komen."

ACTIVITEIT IN BELANGSTELLING DER LEERLINGEN.

Met deze opvatting kan ik mij vereenigen: beiden, onderwijzer en leerling, actief bezig, ook de leerling, meer dan tot heden, al is er in de laatste jaren in dezen reeds eenige verandering ten goede gekomen. Men stelt het in de schoolliteratuur nog wel eens voor, als zou het schoolgaan ook nu nog voor onze kinderen eigenlijk een kwelling zijn, doordat ze in de school worden gezet in een keurslijf en er aan hun natuurlijken drang naar beweging in eigenlijken zin, niet alleen niet wordt voldaan, maar ook doordat ze niet zóó worden geleid, dat de drang tot zelf doen van geestelijken arbeid zich kan uiten; integendeel dat ze langzamerhand er aan gewend raken, enkel receptief te zijn. De lagere school onderwerpt zoo het naar actie hakend kind aan kwellingen, waardoor het kind,

zoo zegt men, „tot een gedwongen opnemen van netjes verdeelde, voorgekauwde, gedeeltelijk zoo weinig op zijn natuurlijke belangstelling ingestelde stof is veroordeeld."

Hierin is een groot stuk overdrijving, doch een kern van waarheid. Als de inspecteur-Doetinchem zegt, „dat het schoolgaan voor kinderen tegenwoordig gevoeld wordt als een genot en niet meer als een onaangename, onuitwijkelijke verplichting", dan wijst dit, al stemt de werkelijkheid misschien niet overal hiermede overeen, op vooruitgang, maar toch wil ik niet tegenspreken, dat er in ons huidig schoolstelsel meer plaats kan en moet gegeven worden aan de vrije ontwikkeling der activiteit der leerlingen, voor zelfstandig handelen.

Reeds voor lang werden we gewaarschuwd om nooit bij de opvoeding de mobiliteitsfactor — in welken vorm zich die ook mocht voordoen — te verwaarloozen, niet alleen in gymnastiek en geregeld spel, maar ook in zang, in het zelfstandig zoeken van nieuwe combinaties, vooral in de hoogere klassen en in het correct weergeven van hetgeen men denkt. Ten aanzien van het vak lichamelijke oefening, dat naast de andere vakken de eereplaats moest innemen, zijn wij, gebonden als wij daarbij zijn door verschillende eischen, van welker vervulling, in jaren van achteruitgang op allerlei gebied, niet te veel verwacht moet worden, thans niet in gunstige conditie, maar voor het overige hangt het hier in hoofdzaak af van het inzicht, den ijver en toewijding van het onderwijzend personeel.

Dat de leerlingen meer tot zelfwerkzaamheid moeten geleid worden dan tot heden, dit is nu wel in vele scholen doorgedrongen, maar men handelt er niet altijd naar. Het kan zoo heel anders, dan het vaak nog wel gaat.

Nadat de inspecteur-Arnhem een schets heeft gegeven van een leesles, waarin alle leven ontbrak, en zooals hij er meerdere bijwoonde, zegt hij: „Het kind is leven, activiteit, spontaneïteit. Het wil zich uiten, maar het mag niet en moet zich goed houden, of het dwaalt met zijn gedachten elders en geniet zoo in stilte van zijn phantasie, maar niet in het minst van de les". Het moet anders en wel op de wijze, die hij aangeeft: „Als de boeken zijn uitgedeeld, kan ieder leerling onmiddellijk beginnen de les door te lezen. Hij is dan bezig en zijn kindergeest verplaatst zich in de handeling. Na eenige minuten worden de boeken gesloten en ieder mag een stukje van het gelezene vertellen, staande voor de klas. Een prachtoefening in spreken en gedachtenuitdrukken. Maakt een leerling er mimiek bij, des te beter als het bij de handeling hoort. De onderwijzer teekent ondertusschen aan, wat de leerlingen foutief vertellen, wat ze dus niet hebben begrepen. Dan worden de boeken weer geopend en een der leerlingen, die aan de beurt is, de aanteekeningen van den onderwijzer moeten dat uitwijzen, komt voor de klas en leest een stuk voor. Een stuk, dat een geheel vormt, niet, zooals bijna altijd gebeurt, een willekeurig stuk, todat het commando: „wie volgt" klinkt. Is het stuk gelezen, dan komt de kritiek. Er zijn fouten gehoord in spelling, intonatie

en voordracht. Een ander biedt zich aan, om het beter te doen en, slaagt ook die niet, dan probeert een derde. Dan komt er animo en activiteit in de klas. Ieder wil zijn kunst wel eens toonen en een proef nemen en mocht het ten slotte toch niet gelukken, dan leest de onderwijzer het stuk prachtig voor. Als hij het goed kan en ook goed doet, zullen alle kinderen hem met inspanning volgen. Moeilijke woorden en markante uitdrukkingen komen op het bord. Een teekening wordt gemaakt, om een of andere situatie of voorwerp te verduidelijken en dan ..... dan mag er een komen, die het stuk vlekkeloos kan voordragen. Zoo wordt de les geheel of gedeeltelijk behandeld. Zoo wordt de activiteit gewekt, de spontaneïteit geschapen, die het klassewerk doet leven en bezieling geeft aan kinderen en onderwijzer".

Misschien kan het nog anders en beter, maar ongetwijfeld zullen bij een leesles, op deze wijze gegeven, onderwijzer en leerlingen beiden werken; ze zullen samen werken.

Zeker, elke les moet door den inhoud er van en door de wijze, waarop ze gegeven wordt, de belangstelling wekken. „Die belangstelling kan worden gewekt door een goed-verzorgden leestoon, maar niet minder door de aanschouwelijkheid van het onderwijs te verhoogen. Elk onderwijzer moest een meester zijn in het schetsen op het zwarte bord met gekleurd krijt. Die schetsoefeningen trekken nog veel beter de aandacht dan mooi uitgevoerde platen. De onderwijzer moet zich voor elke les hebben ingedacht, wat hij misschien als aanschouwingsmateriaal noodig zal hebben en dat moet voor de hand liggen. Hoe dikwijls gebeurt het niet, dat men eerst in den loop van een les bemerkt, dat men bepaalde leermiddelen noodig heeft en dan hoort men steeds: Jullie hebt het natuurlijk wel eens gezien; je weet nog wel, die plaat bij meester A of B of bij mej. C of D. Die plaat had echter nu aanwezig moeten zijn. Bij heel veel lessen krijgt men werkelijk den indruk, dat men zich van tevoren de leerstof niet heeft ingedacht en niet zelden gebeurt het, dat een interruptie van een der leerlingen of een vraag den onderwijzer ertoe brengen om iets geheel anders te gaan behandelen, dan aanvankelijk zijn bedoeling was.

Ook wordt de belangstelling sterk verhoogd door de leerlingen te doen opmerken van hoe groote practische waarde de aangebrachte kennis is; wel is het waar, dat een schoolkind als regel heel weinig vooruitziet en zich dus nog niet tot vlijt geprikkeld voelt door de gedachte: dat kan mij later te pas komen, maar wanneer het berekeningen mag maken, zooals het dagelijksch leven ze elken dag weer biedt, kunnen wij er van verzekerd zijn, dat er met grooten ijver gewerkt wordt; het kind voelt zich dan als het ware in de maatschappij verplaatst en het werkt alsof het ging om het levensonderhoud.

Vooral is het noodig, dat meer dan tot heden alle kinderen bij het onderwijs betrokken worden. Nog veel te veel zien wij, dat één enkele leerling iets op het bord moet schrijven, terwijl al de leerlingen er naar zitten te kijken. Waarom niet alle leerlingen het op laten schrijven en dan

controleeren of het in orde is? Bezig zijn, intens bezig zijn, is een der beste middelen om de aandacht van de leerlingen vast te houden.
Dat eischt natuurlijk ook van den onderwijzer meer werk. Dat komt bijvoorbeeld uit, wanneer de leerlingen voor aardrijkskunde of geschiedenis een lijst van namen of een rijtje jaartallen hebben moeten leeren. Dat vinden verreweg de meeste leerlingen zeer prettig, maar dan rekenen zij er ook op, dat zij de voldoening van het vlot opzeggen zullen smaken, en het valt tegen, wanneer slechts enkelen een beurt krijgen en dan meestal nog maar een zeer klein onderdeel kunnen naar voren brengen. Wen er liever de leerlingen aan, dat ze vlot de geleerde les opzeggen en ook elkander bij het opzeggen controleeren en op den voet volgen, door telkens een andere te laten voortgaan waar de vorige gebleven is. Zoodoende worden de leerlingen gedwongen steeds hun aandacht bij de les te houden.
Zelfs bij de mondelinge lessen moeten de leerlingen telkens er bij betrokken worden door tusschengevoegde vragen, zoodat elke les van het begin tot het eind op de volle aandacht beslag legt" (inspecteur-Nijkerk).
Het is goed, dat dit nog eens gezegd wordt. Er zijn er onder onze onderwijzers, die wel eens zich zelf in dezen spiegel mogen zien en dan allicht tot de erkenning komen, dat zij, al eischte hun leeraar in de opvoedkunde, toen zij nog in opleiding waren, al hun aandacht voor het onderwerp „Opmerkzaamheid bij het onderwijs", heel veel te kort schieten in het wekken van „onwillekeurige" opmerkzaamheid. „Er werken menschen in de school, die wellicht niet methodisch zijn aangelegd; anderen, die misschien wat nerveus zijn; doch als zij intensief werk verrichten, bereiken zij, ondanks alles, toch resultaat. Zij weten althans eenige belangstelling bij de leerlingen te wekken, en waar dit geschiedt, is zeer veel gewonnen. Ontbreekt echter de noodige intensiteit bij het onderwijs, dan is de belangstelling der leerlingen spoedig tot een minimum gedaald. De vraag werd eens door mij gesteld, hoe het kwam, dat in een klas de resultaten van een bepaald vak zoo teleurstellend waren. Het antwoord, dat de persoon in kwestie gaf, kwam hierop neer, dat hij het vak voor de lagere school niet geschikt achtte. Hiermede was voor mij alles gezegd. Iedere navraag werd daardoor overbodig. Toch vallen zulke toestanden te betreuren. Want de hoofdzaak lag niet in de geschiktheid van het vak, maar het ontbrak aan de noodige intensiteit. Immers naarmate de energie van den onderwijzer minder is, daalt de geschiktheid van het vak voor de lagere school. Dit is een vaststaande wet, die zich openbaart in de weinige belangstelling der leerlingen. De taak in de school is toch te leiden en te steunen, ook in het wekken van belangstelling. Het kind wil dit, het verwacht niet anders. Het richt zich zoo gaarne naar den onderwijzer. Laat men het de schoone gelegenheid daartoe niet ontnemen" (inspecteur-Apeldoorn).
Of denkt men soms, dat het een klasse ontgaat, dat de onderwijzer niet met liefde zijn werk doet? Telkens weer wordt het gezien, hoe

zij op een les, die onvoldoende voorbereid was, reageerde op een wijze, die zich openbaarde door een algemeene onrust, of, indien de onderwijzer ze er „onder" heeft, in een rust, waarvan de teekenen er op wijzen, dat ze een gevolg is van een innerlijk beleven van veel en velerlei, behalve van wat uit de les te leeren is.

Er zijn nog te veel onderwijzers, die in dit opzicht niet ontkomen aan het oordeel van hun leerlingen. Gelukkig staan daartegenover velen, wien niets te veel is om hun onderwijs zoo te doen zijn, dat hun leerlingen, voor zoover de stof er zich toe leent, geboeid worden en voor wie allereerste voorwaarde voor het welslagen van hun arbeid is, dat zij bij alle leerlingen de belangstelling weten gaande te houden door de toepassing van die middelen uit de leer der paedagogiek, welke zij, naar ervaring, het best daartoe kunnen toepassen.

Alleen — niet allen houden daarbij voldoende in het oog, dat de belangstelling, door deze middelen verkregen, bij hun leerlingen wordt opgewekt van buiten af, maar dat voor de vorming van het kind van hooger waarde is de belangstelling, welke haar voedsel vindt niet in de werkzaamheid van den onderwijzer, maar in zijn eigen activiteit.

Geef de vijfde klasse een kaartje van Zeeland met verschillende vragen, welker beantwoording zij op dat kaartje kan vinden. Misschien is aanvankelijk een enkele aanwijzing noodig, maar spoedig zullen zij het er zonder doen. En dan juist zullen zij met belangstelling aan den arbeid zijn, omdat zij onbewust meer waardeering hebben voor wat zij door zelf zoeken vinden dan voor wat hun wordt aangeboden.

Zet een elfjarige aan de oplossing van eenvoudige vraagstukjes, nadat hij geleerd heeft, zich zelf vragen te stellen, en het lijdt geen twijfel, of hij zal, indien de opgaven niet boven zijn combinatievermogen gaan, met belangstelling aan den arbeid gaan, omdat hem een taak is gegeven, waarbij hij iets moet doen, niet nadoen. Hij zal zeker niet zoo spoedig klaar komen als wanneer alles met hem is besproken, d. w. z. voorgedaan maar als hij straks bemerkt, dat hij het zonder die voorbespreking kan doen, dan zal bij het eerste slagen zijn belangstelling toenemen en kan de beoefening van het vak rekenen, vooral wanneer hij er eenigen aanleg voor heeft, voor hem een genot worden. Zoo leerden vijftig jaar geleden de leerlingen rekenen en zij konden het vaak wonderlijk goed. Zoo ging het, toen men door den nood gedwongen, daltoniseerde.

Geef eenige meisjes een bloem in de hand, doe niet meer dan ze opmerkzaam te maken op wat in het bijzonder haar aandacht verdient, wanneer zij ze willen teekenen, en gij zult ervaren met welk een belangstelling zij aan den arbeid trekken. Het product van het werken zal verschillend zijn al naar de visie, die elk op het object had, maar hoeveel mooier zal dikwijls het resultaat zijn dan werd verwacht. De ervaring, die ik daaromtrent opdeed in een eenvoudige dorpsschool, was mij een aangename verrassing.

Leen een dertienjarige een mooi boek over de inneming van Haarlem met de opdracht om er een opstel over te maken, nadat hij het gelezen

heeft. Misschien hebt ge hem het nog mooier kunnen vertellen dan hij het in uw boek zal lezen, maar het opstel zal hij met meer animo maken, wanneer hij zich zelf heeft moeten inspannen om er de noodige stof voor te verzamelen.

Zou menig onderwijzer zijn werk niet anders en beter doen, als de studie van de Montessorileer en van de principes der Daltonschool hem er meer van hadden doordrongen, dat het kind bij hem minder behoeft te luisteren, maar op de wijze, als hiervoor is aangegeven, meer productief zal werken dan nu vaak het geval is? Deze studie zal hem waarschijnlijk niet overtuigen, dat het kan en moet, zooals Montessori meent, dat de eenige goede weg is; zal hem misschien nog niet tot een aanhanger van het Daltonstelsel maken, maar hem wel meer geschikt doen zijn voor zijn taak in de school, als hij het goede, in deze systemen gelegen, weet in te vlechten in eigen methode van werken.

Den leerlingen de vrijheid te laten in de mate, zooals ze nu in de Montessorischool wordt gegeven, acht ik niet geraden. Na medegedeeld te hebben, dat inzonderheid in het zevende leerjaar van verschillende scholen reeds meer vrijheid wordt gegeven, zegt de inspecteur-Nijkerk het volgende: „Wanneer men echter zóó ver zou willen gaan, dat de Montessori-methode voor de geheele volksschool als de meest juiste werd beschouwd, geloof ik, dat de groote mate van vrijheid voor de groote massa noodlottig zou worden, daar in de grootere werkgemeenschappen de contrôle van het onderwijzend personeel beslist ontoereikend zou zijn. In kleinere klassen kan men misschien met zulke werkmethoden tot behoorlijke resultaten komen, doordat de leerkracht de gelegenheid heeft zich met iederen leerling behoorlijk bezig te houden, bij de grootere klassen is dat niet mogelijk en is dus ook een andere arbeidsmethode noodzakelijk, waarbij men echter wijs doet, wanneer men het goede, dat in andere werkwijzen voorkomt, ook binnen het kader van de eigen werkmethode practisch toepassing geeft."

Inderdaad, het Montessori-stelsel is, ook naar mijn meening, in de volksschool niet voor toepassing vatbaar, maar er kan met behoud van ons huidige schoolstelsel meer plaats gegeven worden aan de vrije ontwikkeling van de leerlingen, aan zelfstandig handelen, als de gemeenschappelijke leerstof wordt beperkt en den leerlingen dan verder gelegenheid geboden wordt zelfstandig, dus ook individueel, verder te gaan. „Het klassikale van het stelsel", zoo zegt de inspecteur-Zutphen, „brengt mede, dat in ieder leerjaar door alle leerlingen een zelfde hoeveelheid leerstof verwerkt wordt. Wanneer die hoeveelheid nu zoodanig ingekrompen wordt, dat er behoorlijk tijd overblijft, kan den leerlingen gelegenheid gegeven worden zich in dien tijd wat zelfstandiger te ontwikkelen. „Wat zelfstandiger", want leiding blijft geboden. Wij komen op deze wijze tot een gedeeltelijk daltoniseeren en dit vergt m. i. heel wat meer inzicht en toewijding van den onderwijzer dan de gewoonlijk gevolgde weg. Waar nog al eens wisseling van personeel plaats heeft, en dit is in mijn inspectie veelvuldig het geval, de jongere onderwijzers

bovendien door hun studie voor de hoofdakte naast hun correctie en hun voorbereiding al een overladen dagtaak hebben, komt het mij voor, dat hoofdzakelijk in de hoogere klassen iets in die richting gedaan kon worden."

Ik ben met hem overtuigd, dat ook het Daltonsysteem op onze volksschool nooit volledig zal kunnen worden ingevoerd.

Dat er op een enkele school, waarvan het personeel zich met hart en ziel er op toe legt deze wijze van werken te doen slagen en toont bijzondere geschiktheid te bezitten voor deze schoolorganisatie, waarin aan den doorsnee-onderwijzer andere eischen worden gesteld dan bij het klassikale stelsel, goede resultaten mede worden bereikt, is te aanvaarden. De ervaring heeft echter reeds geleerd, ook in de tweede hoofdinspectie, dat men op meer dan één school terugweek voor bezwaren, die openbaar werden, toen de theorie in de practijk moest worden toegepast.

KLASSIKALE STELSEL.

Het klassikale stelsel biedt ongetwijfeld bezwaren, die er inhaerent aan zijn, waaraan men wel kan te gemoet komen, maar die men nooit geheel kan opheffen. Verschil in algemeenen aanleg en in aanleg voor bepaalde vakken met als gevolg een verschillend gerichte belangstelling bij de verschillende leerlingen, die een jaarklasse vormen, is nu eenmaal niet te voorkomen. Het verschijnsel doet zich het eene jaar in sterkere mate voor dan het andere, soms zijn die verschillen niet van zoo groote beteekenis, maar verschil blijft er altijd. Zoolang men het klassikale stelsel volgt, moet men dit aanvaarden, maar in de eene school streeft men er meer dan in de andere naar om aan dit bezwaar, hèt bezwaar, te gemoet te komen.

Het is niet wel mogelijk de klasse anders dan op het gemiddelde peil er van in te stellen, en nu is het in elke school de vraag: hoe krijgen wij de zwakkeren mede. Voor vele onderwijzers is dit de zaak, die hen altijd bezighoudt. Er zijn er niet weinigen, die door een extra beurt na schooltijd de achteraankomers trachten te doen medekomen en die den jongen of het meisje, welke over het geheel nu juist niet zoo bevoorrecht zijn, wat hun aanleg betreft, maar in één bepaald vak uitmunten, voor het werk in dat vak zoo nu en dan eens bijzonder prijzen om er den moed in te houden.

„Een groote moeilijkheid is steeds de individueele aanleg van de kinderen in de klasse. Met voldoening vermeld ik hier, hoe leerkrachten dikwijls na de schooluren de minder vluggen bijwerken" (inspecteur-Nijmegen). Dat is ook de ervaring van anderen, maar blijkbaar wordt minder aandacht geschonken aan de begaafden, wier persoonlijkheid in haar ontwikkeling bij toepassing van het klassikale stelsel niet minder gevaar loopt schade te lijden dan die van hun minder met intellect gezegende klassegenooten.

Durven de laatsten vaak geen antwoord te geven op een vraag, omdat zij altijd vreezen geen goed antwoord te zullen geven, en moeten zij

daarom op verschillende wijzen aangemoedigd worden, „de vluggen moeten", zoo zegt een der inspecteurs te recht, „wat naar achteren gedrongen worden door hen eens te laten gevoelen, dat er nog heel wat is, waarop zij geen antwoord weten te geven." Aan den anderen kant hebben zij er recht op, dat de hun geschonken gaven geoefend worden en hun energie niet verslapt, doordat zij geen weerstand ontmoet: er bestaat een nauw verband tusschen wilsinspanning en taak. „Gewoonlijk hooren wij", zoo deelt bedoelde inspecteur mede, „op school alleen van het „bijwerken" van achterblijvers, maar wij vernemen er niet veel van op welke wijze men tracht de begaafden iets extra's te geven. Het is inderdaad waar, dat zeer vele onderwijzers zich er mede tevreden stellen, dat de begaafde leerlingen hun werk uitstekend maken en zich niet met de vraag bezighouden of met deze leerlingen nog niet wat meer te bereiken zou zijn. Dat kost als regel nog veel minder moeite dan het vooruitbrengen van de achterblijvers.

Dit kan geschieden door aan de leerlingen, die vlug zijn, een extra rekenboek te geven, waarin niet altijd nieuwe stof behoeft te worden behandeld, maar waarin voor deze leerlingen meer oefenmateriaal beschikbaar is, zoodat de leerstof te vaster wordt gelegd. Ook voor Nederlandsche taal kan een extra boekje gegeven worden, vooral voor het stelonderwijs. Voor aardrijkskunde, geschiedenis en natuurkennis kan lectuur beschikbaar worden gesteld.

Meermalen woonde ik het in de klas bij, wanneer een leerling heel vlug zijn werk afhad, dat de onderwijzer opmerkte: Dat kan onmogelijk goed zijn, doe het nog maar eens en dan beter. Bij contrôle bleek mij dan meermalen, dat het toch goed gemaakt was. Dat moet in de school niet voorkomen, want daardoor bereikt men, dat de leerling de belangstelling voor zijn werk verliest en een volgende maal zoo langzaam mogelijk werkt, opdat hij ten minste aan het tweemaal maken van een zelfde oefening ontkomt. Reeds in de laagste klassen moet worden vermeden, dat een leerling nog eens moet doen wat hij reeds goed gedaan heeft; daar voelt hij niets voor; een extra rijtje sommen of een andere taaloefening maakt hij met groot genoegen.

De onderwijzer moet steeds zijn klassikaal onderwijs aanvullen met hoofdelijk onderricht en dat niet beperken tot de minder goede leerlingen, maar ook uitstrekken tot de betere. Het eerste gebeurt veel, het laatste te weinig. Wel moet hierbij gewaakt worden tegen een te hoog ontwikkeld zelfgevoel bij leerlingen, zoowel als tegen een tekort aan zelfvertrouwen."

Het komt mij voor, dat onze lagere school bij behoud van het klassikale stelsel in sommige opzichten minder met den individueelen aanleg van het kind, als wel mogelijk en ook noodzakelijk is, rekening houdt. Zij zal dit meer doen, naarmate zij van die noodzakelijkheid meer is doordrongen, maar zal dit ook meer kunnen, naarmate er meer gelegenheid is om beslist achterlijke kinderen het hun passende onderwijs op daarvoor ingerichte scholen te geven.

„Indeeling der lagere scholen naar den intellectueelen aanleg der kinderen is een practische onmogelijkheid. Iets anders is het", zegt de inspecteur-Doetinchem, „als wij willen spreken over de afscheiding van de groote massa van de zgn. achterlijke kinderen. Deze inderdaad werken sterk remmend op den voortgang van het lager klassikaal onderwijs en wel in hoofdzaak hierom, omdat de onderwijzer zoo heel gaarne het grootst mogelijke aantal leerlingen wil medetrekken bij zijn onderwijs. Het is m. i. juist het streven van den onderwijzer om zooveel mogelijk rekening te houden met den individueelen aanleg van de kinderen, dat hem er in doet slagen zijn klasse in haar geheel te brengen en te houden op een redelijk klassikaal peil. Als aanvulling op het streven om rekening te houden met den individueelen aanleg van de zwakkere kinderen, zal hij bij zijn onderwijs in vrijwel alle vakken aan de leerlingen met meer dan normalen aanleg gelegenheid geven de klassikaal aangeboden stof te verwerken in grooter kwantum, meer in de breedte en ook wel eenigszins dieper. Hieruit moge reeds blijken, hoe ik denk over de juistheid van den eersten volzin van dit punt. Ik voor mij geloof, dat onder de gegeven omstandigheden zooveel als mogelijk is inderdaad wordt rekening gehouden met den individueelen aanleg der leerlingen eener klasse. Indien er nu ruimer gelegenheid zou komen tot het stichten van scholen (of klassen) voor achterlijke kinderen, dan kon de onderwijzer meer dan thans en, naar ik meen, ook in voldoende mate in staat zijn ernstig rekening te houden met den individueelen aanleg. Vooral in zes- en zevenklassige scholen met even zooveel leerkrachten ware dan heel veel te bereiken. In dergelijke scholen zou dat dan zeer goed mogelijk zijn, ik heb dat zelf vroeger met voldoening toegepast, een leerjaar leerlingen te splitsen in 2 parallelafdeelingen, waarin de vluggeren tot één en de anderen tot een tweede groep worden vereenigd. In deze groepeeringsmethode ligt iets van het Delftsche stelsel, waarvan wèl de voordeelen, maar niet de nadeelen worden overgenomen. Aangezien echter in de meeste plattelandsinspecties het aantal groote scholen, als zoo juist bedoeld, betrekkelijk gering is, zal de omschreven groepeeringsmethode niet algemeen toegepast kunnen worden."

In de inspectie Enschede is een school, waar nu reeds gedurende een vijftal jaren de bevordering in de hoogste leerjaren geschiedt per leervak. Dat stelsel heeft daar, naar mededeeling van den inspecteur, goed voldaan. Hij betreurt het echter, dat de beoordeeling der resultaten door de verschillende omstandigheden niet geheel zuiver is. Als voordeelen van deze wijze van bevordering in de hoogste klassen noemt hij de volgende:

„1. De leerlingen, die doubleeren, zijn thans genoodzaakt alle vakken te herhalen, ook die, waarvoor zij voldoende cijfers behaalden. Bij dit stelsel evenwel is dit niet het geval, daar die leerling voor de voldoende (hoofd)vakken wordt bevorderd. En waar bij het thans algemeen gevolgde systeem de al of niet voldoende cijfers voor lezen, taal en rekenen practisch bij de bevordering beslissend zijn, is het begrijpelijk, dat de

heer Ter Heege de bevordering per leervak slechts voor de hoofdvakken toepaste. Bovendien is het wenschelijk, dat de leerlingen, die de lagere school verlaten, met het oog op hun algemeene ontwikkeling, althans van de zgn. zaakvakken, met de geheele leerstof kennis maken, wat bij een zuivere toepassing van het bevorderen per leervak in alle gevallen niet mogelijk zou zijn.

2. Bij het thans vigeerende stelsel komt het meermalen voor, dat een leerling, die voor één hoofdvak een onvoldoende cijfer heeft behaald, bevorderd wordt. Dit is zeker niet altijd in het belang van den betrokkene. Van het inhalen komt vaak practisch niets terecht. Erger nog, zulke leerlingen verliezen vaak hun werklust. Verslapping van ijver en onverschilligheid werkt het in de hand. Zij zijn bovendien de remmen van de klas.

3. Dit stelsel van bevordering heeft verder tot gevolg, dat er veel intensiever kan gewerkt worden, daar de leerlingen, die het onderwijs zoo kunnen remmen, in een lager leerjaar zijn geplaatst."

Het welslagen van het nieuwe systeem hangt voor een groot deel af van de mogelijkheid om een goeden lesrooster samen te stellen. Dit bood, zoo meldt de inspecteur, in dit geval geen onoverkomelijke moeilijkheden. Er moet steeds rekening gehouden worden met de noodzakelijkheid, dat voor de klassen, waarin het stelsel wordt toegepast, steeds gelijktijdig les gegeven wordt in hetzelfde vak gedurende een zelfde aantal uren.

Ook in de inspectie Nijmegen komt een school voor met bevordering per leervak, nl. de Ds. Piersonschool, de gestichtsschool Talitha-Kumi te Zetten, die echter meer te beschouwen is als een voor buitengewoon onderwijs voor meisjes. Het Rijk vergoedt er ook extra leerkrachten voor. Het leerplan is pasklaar gemaakt voor deze leerlingen, terwijl er met het oog op de Leerplichtwet hier geen bezwaren bestaan, daar de leerlingen tot hun veertiende jaar op school blijven.

De inspecteur-Enschede is van meening, dat het systeem voor onze lagere school van beteekenis kan zijn, omdat het in elk geval rekening houdt met de individueele capaciteiten van den leerling. Minder gunstig is het oordeel van den inspecteur-Doetinchem. Hij zegt omtrent het bevorderen per leervak het volgende: „Aan deze gedachte ligt te veel het streven naar intellectualisme ten grondslag. Bij een dergelijke bevordering worden alle voordeelen, verbonden aan zuiver klassikaal onderwijs, zoowel in onderwijskundigen als opvoedkundigen zin, voorbij gezien. En die voordeelen zijn niet gering, zijn van zeer groote beteekenis.

Een bevordering van de leerlingen per leervak zou m. i. een geweldige disharmonie brengen in de opvoeding en eenigszins ook in het onderwijs. Bovendien zou het practisch niet wel uitvoerbaar zijn een goed loopenden lesrooster, welke rekening zal houden met alle aan school voorkomende omstandigheden, samen te stellen."

Stichting van meer scholen voor achterlijke kinderen acht hij noodig.

EENHEID IN HET ONDERWIJS.

Naast andere wordt in dezen tijd ten aanzien van ons lager onderwijs ook gehoord de klacht, dat er te weinig samenhang in het onderwijs in de verschillende vakken is.

Wat oud is, is weer nieuw geworden. Men heeft reeds in vroegere jaren veel gezocht naar een doorgaande concentratie van alle onderwijsvakken in een centraal vak. Al deze pogingen zijn doodgeloopen met het gevolg, dat de klacht: de school geeft te veel stukwerk, geen organische ontwikkeling, de onderscheiden vakken worden te veel gescheiden van elkaar onderwezen, geruimen tijd niet meer werd gehoord.

Het is hier niet de plaats voor behandeling der oorzaken van dit niet gelukken van wat toch uitvoerbaar moest blijken bij een zoo nauwen samenhang als er tusschen verschillende vakken bestaat. Dat men thans, nu onderwijs en opvoeding zich mogen verheugen in een groote belangstelling in alle kringen en de wetenschap in haar laboratoria allerlei vragen op dit terrein tot oplossing tracht te brengen, de leerstof meer als een eenheid wil behandeld zien, vraagt toch onze aandacht.

Er is inderdaad veel onbevredigends in, dat in het onderwijs in de verschillende vakken onderling niet meer verband wordt gelegd, zoodat zij elkander steunen en de leerlingen ook meer het gevoel krijgen, dat hetgeen zij uit de vakken leeren, hen in het algemeen tot nut kan zijn. Van het vak rekenen sprekend, zegt de inspecteur-Ommen het volgende: „Er is een uitstekend middel, dat echter schaars wordt toegepast, om de interesse te verhoogen en het nut te doen voelen, nl. toepassing bij andere leervakken. Een recent voorbeeld uit de practijk kan het best mijn bedoeling verduidelijken. In een zevende leerjaar wordt in de aardrijkskunde de aarde als lichaam behandeld: vorm, omtrek, beweging enz. Welk een schitterende gelegenheid voor de leerlingen om te rekenen: te berekenen met welke snelheid zij onbewust rondtollen; hoe hoog de hoogste berg geteekend moet worden, als een cirkel van ½ M. middellijn op het bord de aarde voorstelt. De intense belangstelling, de verbazing over de ongedachte uitkomsten en de verrukking dat zij zelf in staat waren die te vinden bewezen en overtuigden, naar ik hoop, ook de leerkracht er van, welk een waarde dit werk voor beide vakken kan hebben."

Te recht zegt hij later: „Vooral in de hoogere klassen zou het van groot belang zijn, zoo de spijs meer gemengd werd opgediend, mits de onderwijzer een goed mixer is en er geen hutspot van maakt."

„Op de inrichtingen voor voortgezet onderwijs komt dit euvel veel meer voor, doch op de lagere school, waar, doordat alle of bijna alle vakken door één onderwijzer gegeven worden, de mogelijkheid om in die richting wat te bereiken, grooter is, bespeurt men weinig van een streven in die richting", zegt de inspecteur-Zutphen. Hij is van meening, dat er door occasioneele concentratie in dezen toch meer gedaan kon worden. Het is hem opgevallen, als hij bijv. bij aardrijkskunde uit de

geschiedenis vroeg, „hoe onwennig de leerlingen daartegenover stonden." Ik wil voorop stellen, dat afzonderlijke behandeling van elk der schoolvakken — ten minste in de hoogste klassen — mij noodzakelijk voorkomt, omdat elk er van daarvoor toch zijn eigen eischen stelt en men de zekerheid moet hebben, dat een zekere elementaire kennis er van aanwezig is, maar ik ben met dezen inspecteur van meening, dat er bij het onderwijs in de lagere school meer verband moet en kan gelegd worden tusschen de vakken onderling dan meestal geschiedt, ook al omdat daarbij telkens weer een ongezochte gelegenheid tot herhaling van het geleerde wordt geboden.

DE INVLOED DER METHODEN.

Hier is reden tot klacht. „Zij geldt vooral", zegt de inspecteur-Nijkerk, „den onderwijzer, die zijn arbeid op school niet als een eenheid ziet, maar die zich verplicht acht de verschillende boekjes, die in het leerplan voor bepaalde vakken zijn voorgeschreven, regelmatig af te werken. Heeft hij precies behandeld wat het boekje aangeeft, dan is zijn taak behoorlijk afgewerkt." Daar dit in de school, naar zijn ervaring, maar al te veel voorkomt, is hij gewoon tegen het eind van het cursusjaar een onderzoek in te stellen naar de vorderingen in verschillende vakken, niet achter elkaar, maar in onderling verband. „Ik heb daarom", zoo deelt hij mede, „in de laatste jaren veel de methode gevolgd om tegen den tijd, dat een klas leerlingen de school verlaat, haar eens een uur of langer persoonlijk onder handen te nemen en dan in aansluiting aan elkander over het geheele gebied van het onderwijs vragen te stellen, waarbij naast kennis van aardrijkskunde met eenige economie ook iets gevraagd wordt van geschiedenis en vooral wordt nagegaan of aan de leerlingen ook belangstelling is bijgebracht voor het leven van den dag. Bij Engelsch-Indië werd bijv. over Ghandi gesproken tijdens zijn verblijf in Engeland, bij het economisch verkeer over de heerschende malaise, bij Genève over den Volkenbond enz. Naar aanleiding van enkele gegevens voor het handelsverkeer moesten op bord enkele berekeningen worden gemaakt, of bijv. de verschuldigde rente voor enkele leeningen voor het Rijk of de Gemeente worden berekend, wanneer juist een leening werd uitgeschreven. Op deze wijze bestaat er misschien eenige mogelijkheid, dat de leerling ook leert inzien waartoe hij het geleerde op school in de practijk van het leven noodig heeft. Nog maar al te veel heerscht de meening op de Veluwe, zoowel bij ouderen als bij jongeren, dat de school in den tegenwoordigen tijd veel te veel geeft en dat het geleerde toch geen practisch nut heeft."

Ook de inspecteur-Zutphen heeft de ervaring, dat men zich angstvallig houdt aan de methoden, die voor de verschillende vakken worden gebruikt, en er geen rekening mede houdt, dat elke school haar eigen eischen stelt aan de te behandelen leerstof. „Meer dan eens", zoo zegt hij, „krijg ik klachten over een bepaald onderdeel van een gebruikte

methode. Nu eens is de oefenstof te uitgebreid, dan weer niet groot genoeg, of men is het met de behandeling niet eens, enz. Nu is het wel gemakkelijk dan maar weer te probeeren een nieuwe methode aan te schaffen, die wellicht in gebruik weer andere gebreken vertoont, doch het is beter iedere methode pasklaar te maken voor de school, waaraan men werkzaam is, waarbij verder de noodige ruimte gelaten moet worden met het oog op de verschillen, die er zelfs van klas tot klas zich kunnen voordoen. Dat vereischt het voortdurend overwegen van de leerstof met het oog op de wisselende omstandigheden, kost dus extra tijd niet alleen, maar gaat uit van de gedachte, dat de onderwijzer bij voortduring zich rekenschap geeft van zijn taak. Zulke onderwijzers zijn er . . . ., maar het percentage dergenen, die alle „leiding" aan de methode overlaten, is veel en veel grooter, anders zou de behoefte aan vernieuwing van het leerplan ook wel meer gevoeld worden dan thans het geval is." Dat zijn zij, waaromtrent de inspecteur-Almelo zegt: „pijnlijk nauwgezet wordt vastgehouden bladzijde voor bladzijde, zonder dat de eigen persoonlijkheid van den docent de leerstof nog eens kneedt."

MUTATIE VAN HET ONDERWIJZEND PERSONEEL, TOELATINGSLEEFTIJD, OVERGANG NAAR HET NIJVERHEIDSONDERWIJS.

Als omstandigheden, die belemmerend werkten op den bloei van het lager onderwijs, maar minder dat onderwijs direct raken, worden hiervoor o. m. genoemd: groote mutatie onder het personeel, te vroege toelating tot de lagere school en te vroege toelating van leerlingen dier school tot de nijverheidsschool.

Die mutatie komt vooral voor op het platteland, vanwaar men tracht over te gaan naar een stadsschool. Dit verschijnsel deed zich den eenen tijd meer voor dan den anderen, maar in dit opzicht heeft de plattelandsschool altijd achter gestaan bij die in de stad. Het is niet onmogelijk, dat de omstandigheden in dezen een wijziging, zij het een tijdelijke, ten goede zullen brengen.

Wat de leeftijd van toelating betreft, zijn al de inspecteurs, al wordt dit onderwerp maar in enkele verslagen aangeroerd, het er over eens, dat het uit paedagogisch oogpunt zeer gewenscht zou zijn, dat die niet lager werd gesteld dan op gemiddeld 6 jaar. Ik ben deze meening ook toegedaan, maar heb mij tot heden altijd op het standpunt gesteld, dat de huiselijke toestanden, in verband met de algemeene economische, oorzaak zijn, dat de toelatingsleeftijd moeilijk hooger dan gemiddeld 5½ jaar kan zijn. Zouden bezuinigingsoverwegingen er toe moeten leiden, dien leeftijd toch op zes jaar te stellen, zoo zou dit het groote voordeel hebben, dat zulks ook op onderwijskundige gronden kan worden verdedigd.

Ten aanzien van den overgang tot de nijverheidsscholen mag de vraag gesteld worden, of het consequent is, dat men voor die scholen de regeling der toelating ongewijzigd heeft gelaten, nu een kind, behoudens het

bepaalde in art. 7 der Leerplichtwet, in elk geval zeven jaren leerling eener school moet geweest zijn, voordat hij deze kan verlaten. Als vroeger de bepaling, dat een kind, om tot de nijverheidsschool te worden toegelaten, het onderwijs aan de lagere school met goed gevolg moet hebben gevolgd, opgevat werd in dien zin, dat het het zesde leerjaar doorloopen moest hebben, dunkt het mij logisch, dat na de invoering van den zevenjarigen leerplicht dit „met goed gevolg" zou worden geïnterpreteerd met „het onderwijs in het zevende leerjaar volledig hebben gevolgd". Het schijnt, dat zulks niet het geval is.

OPLEIDING DER ONDERWIJZERS.

Uitvoeriger stond ik stil bij omstandigheden, karakter en aard van het onderwijs zelf rakende en die het niet ten goede komen: de gebrekkige inrichting van het leerplan, het niet voldoende rekening houden met de mobiliteitsfactor in het kinderleven, met den individueelen aanleg der leerlingen, met den eisch, dat het onderwijs in de onderscheidene vakken een organisch geheel zal vormen en dat de onderwijzer boven de te volgen methode zal staan.

Hoe meer men zich in deze zaken indenkt, hoe meer men tot de overtuiging komt, dat wij met de opleiding van het onderwijzend personeel aan onze lagere school wel zijn vooruitgegaan, maar dat wij er in dezen nog niet zijn. Op een driejarigen cursus, die gebaseerd is op een drie- of vierjarige vooropleiding na het doorloopen van zes leerjaren eener school voor gewoon lager onderwijs, die alleen het aanbrengen van een degelijke algemeene ontwikkeling ten doel heeft en gedurende welke het onderwijs niet gestoord wordt door het „gaan" in de klasse voor de practijk, dient te volgen een vakopleiding van ten minste twee jaren, waarin de studie der paedagogiek en de practische opleiding hoofdzaak is, de kennis van een deel der andere vakken wordt verdiept, maar de onderwijzer ook in staat is zich op de hoogte te stellen van wat het „volle leven" op terrein van handel, nijverheid, enz. biedt.

„Een ander punt, waarvan ik betere resultaten voor het lager onderwijs verwacht, is een eenigszins andere opleiding voor de onderwijzers.

In het algemeen is de leeftijd, waarop een onderwijzer of een onderwijzeres een betrekking aanvaardt, nl. 18 jaar, te jong. Zij komen op dien leeftijd in een moeilijke en vrij zelfstandige positie, terwijl zij zoo van hun drukke en geheel ingedeelde schoolleven op eigen beenen moeten staan. Zij verkeeren in een uitzonderingspositie, want in welk beroep worden 18-jarigen een dergelijke verantwoordelijkheid opgedragen. Zij, die een universitaire studie volgen, hebben gedurende hun studententijd gelegenheid ondervinding op velerlei gebied op te doen en, indien zij hun studie beëindigd hebben, komt nog de tijd, dat zij voor hun eigenlijke betrekking opgeleid worden. Zeker komt het in het vrije bedrijf voor, dat jongelui van 18 jaar een vrij zelfstandige betrekking bekleeden, maar daarvoor zijn zij in dat bedrijf opgeleid van ongeveer hun 14de jaar af.

De taak, die aan jeugdige onderwijzers wordt opgedragen, is wel zwaar en het bezit van een akte van bekwaamheid is toch in het geheel geen waarborg, dat zij hun taak behoorlijk kunnen vervullen.
De eischen, die de kweekscholen stellen, zijn wel hoog, maar houden geen rekening met hetgeen de kweekelingen als jeugdige onderwijzers noodig hebben, terwijl de kweekelingen hun tijd zoo in beslag genomen zien, dat er geen gelegenheid overblijft hun gezichtskring te verruimen en eenige levenservaring op te doen, wat voor hen toch zoo noodig is en hetgeen anderen na hun 18de jaar kunnen doen en vóór zij een betrekking aanvaarden" (inspecteur-Deventer).
„Voortzetting van hun studie acht ik voor onderwijzers van veel belang, maar thans is aan de hoofdaktestudie feitelijk verbonden de vraag, of op den duur het ambt, dat men bekleedt, een levenspositie zal geven of niet. De onderwijzer zonder hoofdakte wordt in den regel als „niet af" beschouwd en in den regel wordt in den tijd, dat men zich met volle kracht zou moeten geven aan het schoolwerk, voor die akte gestudeerd. Het schoolwerk is daar vaak de dupe van, zoowel door gemis aan voorbereiding bij de lessen alsook door oppervlakkige contrôle en correctie en te weinige overweging, waarom bepaalde lessen minder goed slaagden, enz. Ik blijf het gewenscht achten, dat de volledig bevoegde onderwijzer, die ook practisch voldoende gevormd is, de school zal binnentreden, waar hij zich met zijn volle kracht aan zijn werk kan geven en zich onder goede leiding ook verder ontwikkelt. Misschien dat straks bij den grooten toevloed van onderwijzers, die geen emplooi vinden, iets in deze richting kan worden gedaan. Juist de aanwezigheid van een adspirant-onderwijzer in de school kan aan het hoofd meer gelegenheid geven om in de andere klassen eens lessen bij te wonen en zich op de hoogte te stellen van het peil der verschillende klassen" (inspecteur-Nijkerk).
Natuurlijk — niet de veelheid van kennis van den onderwijzer op allerlei gebied, ook niet op het terrein van de paedagogiek, is een waarborg, dat het onderwijs ten volle zal voldoen aan den eisch, er aan gesteld in art. 42 der wet; ten laatste is de vraag: wie is de onderwijzer? „Alles komt aan", zoo zegt de inspecteur-Zutphen, „op de uitvoering, d. w. z. op den geest, die het onderwijs bezielt, dus op de persoonlijkheid van den onderwijzer."

HUISONDERWIJS.

In 1931 genoten 76 kinderen huisonderwijs. Voor geen dezer kinderen werd genoten de ondersteuning, als bedoeld in art. 13 der Lager-onderwijswet 1920. Deze aantallen waren in 1927, 1928, 1929 en 1930 respectievelijk 125 en 2, 86 en 2, 90 en 2, 67 en 0.
In de inspectie Doetinchem kwam het in het afgeloopen jaar voor het eerst voor, dat van de gelegenheid om aan de Leerplichtwet te voldoen door het verstrekken van huisonderwijs werd gebruik gemaakt, ten einde zich feitelijk aan de werkelijke bedoeling van de Leerplichtwet te onttrekken. Onder de gemeenten Zevenaar en Didam waren een viertal

gevallen van huisonderwijs aan de leerplichtige kinderen, die de lagere school hebben doorloopen, welk onderwijs gegeven werd volgens de officieele bescheiden door den vader dier kinderen, terwijl zeer klaarblijkelijk de ontwikkeling der te onderwijzen kinderen uitging boven die van den vader-huisonderwijzer.

In de inspectie Tiel wordt huisonderwijs gegeven aan 5 jongens en 7 meisjes. De inspecteur deelt er het volgende van mede: „Het betreft hier voornamelijk kinderen, die reeds het 7de leerjaar hebben doorloopen. Of er dan werkelijk ernstig huisonderwijs wordt gegeven, mag sterk betwijfeld worden, gezien de personen, in enkele gevallen gewone boeren, die dat onderwijs geven.

Nu kan de inspecteur wel een onderzoek instellen of de vorderingen voldoende zijn, doch juist omdat het veelal kinderen betreft, die met vrucht reeds eenmaal het 7de leerjaar doorliepen, is het uiterst moeilijk dat uit te maken. Mochten die vorderingen beslist onvoldoende blijken, dan kan een nieuw onderzoek na drie maanden plaats hebben. De ervaring leert dan, dat de kinderen weer rustig naar school teruggaan, omdat de tijd van het jaar dan meestal zoo is, dat er toch niet veel te verdienen valt. Alle moeite is dan meestal vruchteloos geweest en zoolang de Leerplichtwet niet gewijzigd wordt, moet men nog verbaasd zijn, dat over het algemeen nog zoo weinig gebruik van dit „foefje" gemaakt wordt, om zich aan de leerverplichting te onttrekken."

In de inspectie Nijkerk bedroeg op 31 December 1931 het aantal leerlingen, dat huisonderwijs ontving, 31. Daarvan waren er geboren in 1925: 1, in 1924: 1, in 1923: 2, in 1922: 6, in 1921: 2, in 1920: 2, in 1919: 6 en in 1918: 12. Daaronder komen, blijkens het door den inspecteur ingestelde onderzoek, eenige bona-fide gevallen van huisonderwijs voor, maar de kinderen, in 1919 en 1918 geboren, zijn voor het grootste deel leerlingen, die het zesde of zevende leerjaar der lagere school hebben doorloopen en nu zgn. huisonderwijs ontvangen, met geen ander doel dan om aan den leerplicht te ontkomen. De inspecteur rapporteert het volgende: „Dit jaar werd door mij een andere methode toegepast om aan deze practijken een eind te maken. Aan de hoofden der lagere scholen verzocht ik in geen geval leerlingen, die nog leerplichtig waren, van de leerlingenlijst af te voeren, dan nadat dienaangaande met mij overleg was gepleegd. Op deze wijze wist ik te verkrijgen, dat leerlingen, die de school wilden verlaten om huisonderwijs te ontvangen, niet van de lijst werden afgevoerd, zoodat zij als leerverzuimers werden beschouwd en dus op de gewone wijze vervolgd.

Dit heeft ten gevolge gehad, dat een aanzienlijk percentage weer op school is teruggekomen, daar zij de risico van een proces-verbaal niet op zich wilden nemen. Anderen echter hielden vol en een drietal van hen dient als proef om te zien of het mogelijk is op deze manier daaraan een eind te maken.

Wanneer een veroordeeling volgt, ben ik er van overtuigd, dat de anderen zich ook wel schikken zullen.

De kantonrechters te Amersfoort en Harderwijk hebben beiden veroordeeld.
Van die veroordeeling hebben de drie ouders hooger beroep aangeteekend.
Twee van hen zijn te Utrecht voor de arrondissementsrechtbank geweest, waar ik ook als getuige werd gehoord, en ook daar is veroordeeling gevolgd.
De eene heeft zich daarbij neergelegd, maar één heeft ook daar weer cassatie aangeteekend, zoodat de zaak nog niet is afgewerkt. De derde zaak komt op 3 Maart 1932 voor te Zwolle voor de rechtbank en ook daar ben ik reeds als getuige gedagvaard."

§ 2. OMVANG VAN HET ONDERWIJS.

In den omvang van het onderwijs in de verschillende vakken kwam over het geheel heel weinig verandering.
Voor zoover de „verkeersregels" nog niet in het leerplan voorkwamen, werden die er in opgenomen; de leerstof voor het vak vrije- en ordeoefeningen werd in een groot aantal scholen zoo gewijzigd, dat vak *j* in het leerplan „lichamelijke oefening" genoemd kon worden; op enkele grensscholen werd het Duitsch in het 7de leerjaar ingevoerd, terwijl voorts nog enkele andere, weinig beteekenende veranderingen werden aangebracht.
Vermelding verdient, dat op de bijzondere lagere school te Voorthuizen het schrijfonderwijs zoo geregeld is, dat het aan het eind van het tweede leerjaar afloopt. Vanaf het derde leerjaar wordt geen afzonderlijk schrijfonderwijs gegeven, maar wordt dit vak onderhouden bij Nederlandsche taal en andere vakken. De inspecteur deelt mede, dat de cahiers er keurig verzorgd uitzien.
Het hoofd der school, de heer G. Blanken, noemt zijn methode „de kortste weg", onder welken naam zij ook in den handel is verschenen.

LICHAMELIJKE OEFENING.

De inspecteur-Doetinchem hoopt, indien de tijden hem niet al te ongunstig zijn, spoedig een flink aantal gemeenten tot de invoering van het vak lichamelijke oefening te zien overgaan.
Hij acht den wil tot medewerking van gemeente- en schoolbesturen wel aanwezig; alleen voor het Gemeentebestuur van Bergh moet hij een uitzondering maken: dit Gemeentebestuur geeft blijk, naar hij mede deelt, „dat het zijn school te 's Heerenberg niet wenscht te steunen bij het onderwijs in vak *j*, hoewel het daartoe gemakkelijk in staat zou zijn en zonder aanzienlijke offers."
Betreffende de weigering van Gedeputeerde Staten van Gelderland om de gevraagde ontheffing ook nog langer te verleenen voor de openbare scholen te Nunspeet, Hulshorst, Vierhouten en Speuld, deelt de inspecteur-

Nijkerk mede: „Voor deze scholen is wel is waar geen gymnastieklokaal aanwezig, maar wel een geschikt terrein voor klein-terreinspel, zoodat bij de samenstelling van het leerplan vooral daarop de nadruk is gelegd, en daarvoor is ook het noodzakelijkste materiaal aangeschaft. Het begin is er nu in ieder geval en voor de verschillende afgelegen scholen zou de inrichting van een gymnastieklokaal toch te duur zijn."
Ik kan mij hiermede volkomen vereenigen; men moet niet vragen, dat voor één kleine school een gymnastieklokaal zal worden ingericht. Een goed terrein voor de klein-terreinspelen moet hier voldoende geacht worden.
Hoe het, zelfs met den besten wil, toch niet mogelijk is geweest om het vak lichamelijke oefening op alle openbare scholen ingevoerd te krijgen, blijkt wel uit de toelichting, die de inspecteur-Ommen geeft op zijn hiervoor vermelde opgave en waarin hij het volgende zegt: „Het is moeilijk voor deze scholen in voldoende nabijheid beslag te leggen op een geschikt terrein. Er is óf geen grond te koop, óf de ligging is te laag, zoodat alleen met zeer hooge kosten iets bruikbaars zou verkregen kunnen worden. Gelukkig is de speelplaats bij de meeste dier scholen ruim genoeg en kan oud vak *j* behoorlijk worden beoefend. Te klein is de ruimte, al wordt ze er nog voor benut, bij de scholen te Lutten, Giethoorn-Zuid, Zuidveen en Ossenzijl en vergrooting is onmogelijk. De school te Ossenzijl is echter sterk gedaald in aantal leerlingen door oprichting eener bijzondere school, terwijl voor Lutten een einde aan den huidigen toestand komt, als het plan tot nieuwbouw op een ruim terrein voltooid is. Het getal gymnastieklokalen is onveranderd gebleven. Misschien is het mogelijk in de boven reeds genoemde oude school te Stad-Hardenberg van een paar lokalen een zaaltje te maken. Ik besprak reeds dit plan met het Gemeentebestuur, dat er niet afwijzend tegenover staat. Voorloopig zal er in verband met de kosten wel niet toe overgegaan worden."

HANDENARBEID.

Handenarbeid werd in 1931 onderwezen op 23 openbare en 37 bijzondere, totaal 60 scholen; in de vier voorgaande jaren waren deze aantallen respectievelijk 21, 17 en 38; 22, 24 en 46; 21, 25 en 46; 26, 37 en 63. Het aantal bevoegden in het vak handenarbeid is van 151 bij het openbaar en 101 bij het bijzonder onderwijs, in totaal 252 in 1927, tot respectievelijk 173 en 108, totaal 281 in 1928, 192 en 115, totaal 307 in 1929, 250 en 153, totaal 403 in 1930 tot 279 en 209, totaal 488 in 1931 gestegen.

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

In den omvang van het uitgebreid lager onderwijs kwam geen wijziging. „Wanneer aan een u.l.o.-school met drie leerjaren de vakken *l*, *m*, *o*, *p*, *q* naast de verplichte zullen worden onderwezen om het diploma te behalen, moet met te veel vakken tegelijk na de zesde klasse der gewone

lagere school worden begonnen. Ook moet het onderwijs in de verschillende leerstofeenheden der genoemde vakken te veel in marschtempo geschieden. Zoo de cursus vierjarig is, kan het Engelsch eerst blijven rusten en ook met wiskunde kan kalm begonnen worden. Men vergete ook niet, dat de zin voor de eigenlijke logica op 12-jarigen leeftijd bij den leerling weinig wordt gevonden. Deze wordt na twee of drie jaar heel wat beter. Daarom geef ik de voorkeur aan een vierjarigen cursus" (inspecteur-Zwolle).

VERVOLGONDERWIJS.

Evenals vorige jaren behooren tot de vakken, die gegeven worden op de cursussen voor vervolgonderwijs, lezen, rekenen en Nederlandsche taal, gewoonlijk aangevuld met aardrijkskunde, kennis der natuur en nuttige handwerken, wanneer er ook meisjes onder de leerlingen zijn, soms met één of meer andere vakken: moderne talen, geschiedenis, handelskennis, boekhouden, handenarbeid, fraaie handwerken.
Slechts een deel dezer cursussen voldoet aan de wettelijke eischen voor vervolgonderwijs.
In de gemeente Lonneker heeft zich het instituut van buitenwettelijken avondcursus bijzonder sterk ontwikkeld.

§ 3. RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS.

„Het is moeilijk telkenjare opnieuw zijn meening te moeten zeggen over de resultaten van ons lager onderwijs zonder in herhaling te vervallen. Het onderwijs als geheel is in het uitgestrekt gebied, dat de inspectie beslaat, zoo veelvuldig en biedt door de samenstellende factoren, scholen, klassen, leerkrachten, leerlingen en leervakken, zooveel mogelijkheid tot variatie, dat een oordeel over resultaten van dat geheel niet anders dan zeer in het algemeen kan worden uitgedrukt en dat bovendien een nieuwe uitspraak weinig of geen kenmerkende verschillen met de voorafgaande zal vertoonen, ook omdat de tusschenruimte te kort is voor een zich duidelijk openbaren van voor- en achteruitgang" (inspecteur-Ommen).
„Slechts bij de afzonderlijke leervakken komen soms meer bepaalde uitspraken over de resultaten voor", zegt hij.
Komt ook in het hier volgende misschien weinig voor, dat al niet eerder gezegd is, er zijn in hetgeen door de inspecteurs medegedeeld wordt over het onderwijs in de verschillende vakken opmerkingen, die reeds eerder gemaakt zijn, maar die, geloof ik, nooit genoeg herhaald kunnen worden. Het „frappez toujours" is ook hier van toepassing.
Als zij het hebben over wat de school kan doen voor de zedelijke opvoeding en daarbij zeggen, dat onze leerstof genoeg biedt, al was het alleen maar die voor het vak lezen, om den echten onderwijzer op dat gebied vruchtbaar werkzaam te doen zijn, niet met opzet, maar door een goede behandeling, die ongemerkt de aandacht vestigt op het mooie

en goede in de samenleving, het onderscheid in karakters en zooveel meer, dat heilzamen invloed kan hebben op de kinderziel, dan is dat een uitspraak, als wij dit woord hier willen gebruiken, die een plaats verdient op de eerste bladzijde van het dagboek van elken onderwijzer. Zoo is het ook met veel, dat in het volgende voorkomt en dat ik gaarne een plaats geef in dit jaarverslag.

LEZEN.

Evenals vorige jaren zijn er geen klachten over het aanvankelijk leesonderwijs, maar wel over het lezen in de hoogere klassen. In menige school laat dat te wenschen over; over het geheel wordt er nog wel vlot gelezen, maar niet nauwkeurig, en wordt er aan de uitspraak en een natuurlijke voordracht vaak maar heel weinig aandacht geschonken. „In mijn inspectie heerscht op de volksschool allerwege een veelal slordige en geheel onvoldoende uitspraak . . . en de onderwijzer attendeert er als regel heel zelden op . . ., doel schijnt enkel te zijn voortlezen, voortrennen, zoodat er geen sprake is van een aandrang naar zuiver en beheerscht lezen" (inspecteur-Almelo).
Meestal wordt ook veel te vlug gelezen. „Er zijn van die echte veellezers, die enkele maanden binnen den gestelden tijd door hun lectuur heen zijn en dan maar de stof voor het volgend leerjaar onder handen nemen. Het onderzoek naar het verstaan van het gelezene, dat ook in de lagere klassen zeer noodig is, blijft vaak veel te veel achterwege" (inspecteur-Nijkerk).
Het aantal klassen, waarin niet vlot gelezen wordt, is niet zoo groot, maar veel talrijker zijn, naar de ervaring van den inspecteur-Ommen, de klassen, waar niet op natuurlijken toon gelezen wordt, „en ik kan", zoo zegt hij, „behalve daar, waar de vaardigheid onvoldoende is, geen andere oorzaak zien dan het niet doorloopend streng vasthouden aan den eisch, dat de leerlingen, die de goede intonatie bij hun praten toch hebben, die ook geven bij het lezen. Die eisch is niet te zwaar, en tientallen malen heb ik in de klas het bewijs geleverd door een leerling, die verkeerd las, te vragen een zin of een deel er van, zonder in het boek te zien, gewoon aan mij te vertellen. Slechts aan één voorwaarde moet voldaan worden: de leerling moet zich bewust zijn van hetgeen hij leest."
Daaraan ontbreekt blijkbaar ook veel.
„Zeer veel onderwijzers bepalen zich", zoo vervolgt hij, „bij de bespreking van een les tot taalkundige moeilijkheden en bij de leerlingen nog niet aanwezig veronderstelde begrippen. Wat er meer in de les zit en vooral wat van waarde kan zijn voor de aesthetische en moreele vorming wordt veronachtzaamd."
De inspecteur-Arnhem oordeelt, dat wij met het lezen verder achterdan vooruitgegaan zijn, terwijl de inspecteur-Tiel het volgende rapporteert: „Over enkele vakken kan ik echter het navolgende mededeelen. Het kwam betrekkelijk weinig voor, dat ik met genoegen hoorde lezen.

Niet dat er altijd aanleiding bestond tot bepaalde aanmerkingen, doch bijzonder voldaan was ik niet dikwijls, terwijl er menigmaal gegronde aanleiding tot klachten bestond. Ik heb niet den indruk, dat er sedert de twintig jaar, dat ik bij het schooltoezicht werkzaam ben, in dat opzicht veel vooruitgang is. Natuurlijk heb ik hier niet het oog op de eerste leerjaren, doch uitsluitend op het voortgezet leesonderwijs. Over het algemeen geloof ik wel, dat men over de resultaten in de aanvangsklassen wel tevreden kan zijn."

Dat er toch op, zij het misschien enkele, scholen veel bereikt kan worden, blijkt wel uit de volgende mededeeling van den inspecteur-Nijkerk: „Toch komt men zoo nu en dan tot de conclusie, dat met veel moeite toch wel iets te bereiken valt. In een school in de buurtschap 't Harde, gemeente Oldebroek, woonde ik een les in bijbellezen bij en ik kon niet nalaten aan het hoofd der school mijn compliment te maken, dat hier op zoo echt-natuurlijken toon de bijbel gelezen werd; dat tref ik in mijn inspectie slechts zelden aan en daarom is het de vermelding wel waard, want ook het hoofd der school stemde het toe: het had veel moeite gekost."

Dit is een bevestiging van de meening van den inspecteur-Apeldoorn: „Naar ik meen, is in het zevende leerjaar toch wel iets te bereiken. Daarvoor is echter noodig een radicaal breken met de methode, te veel gevolgd, dat ieder der leerlingen een leesbeurt moet hebben en daarmede uit. Op den juisten toon wordt dan vaak niet gelet; ook al omdat er niet voldoende tijd is. Naar het ideaal wordt te weinig gestreefd. Ik zou gaarne zien, dat in het zevende leerjaar vooral minder werd gelezen. Dat de juiste toon werd gezocht, als het ware werd opgebouwd door de klas; waarbij niet werd gerust, voordat het doel is bereikt. Dit is mogelijk, al kost het inspanning en volharding. Waaruit is het te verklaren, dat zoo vaak te vlug en zonder toon wordt gelezen, met als eenig doel het einde te bereiken? Noodig lijkt het mij met de veelal gevolgde methode te breken. De leerlingen kunnen er veel meer actief bij zijn dan nu vaak het geval is; ook zelfs, al komen zij niet aan de beurt. Hier kan het onderwijs in dienst gesteld worden van het schoone. Hetgeen echter alleen hij kan doen, die er zelf oog voor heeft. Zooveel in de school is er, omdat het nuttig en noodig is, omdat het waarde heeft voor de levenspractijk, inderdaad ook van beteekenis. Laat dan echter een gelegenheid om het ideale te dienen met beide handen worden aangegrepen. De tijd, er aan gegeven, is niet nutteloos besteed."

SCHRIJVEN.

Over het geheel is het oordeel over de resultaten van het onderwijs n dit vak niet ongunstig. Men begint meer en meer terstond met de pen en in vele scholen met goeden uitslag. Het komt mij voor, dat met deze efficiency winst wordt behaald.

In meer dan één verslag wordt echter geklaagd over de weinige aandacht,

die het onderwijzend personeel schenkt aan de lichaamshouding der leerlingen onder het schrijven, en de wijze, waarop de pen daarbij wordt vastgehouden.

„Jammer is, dat in zooveel gevallen op de houding der leerlingen niet of bijna niet wordt gelet, althans niet met succes" (inspecteur-Apeldoorn). Ook de inspecteur-Almelo heeft de ervaring, „dat op onze gewone lagere scholen de onderwijzer o zoo weinig attentie belieft te schenken aan goede penhouding en goede lichaamshouding en des te minder, naarmate men in een hoogere klasse komt."

Dit is te betreuren, niet alleen met het oog op de gezondheid der leerlingen, maar niet minder, omdat het onderwijs er onder lijdt. „Meer dan andere jaren wel is mij dit jaar gebleken, dat in de hoogste klassen dáár het beste handschrift verkregen wordt, waar in de vier laagste klassen bij het schoonschrijven goed gelet wordt op de houding van lichaam van den leerling, die van de pen en den juisten vorm der letters, door de gebruikte methode aangegeven", zegt de inspecteur-Zwolle. Hij voegt er aan toe: „Maar voorts evenzeer door de groote zorg, die in alle klassen besteed wordt aan al het te maken schriftelijk werk. Waar in de hoogere klassen veel op het papier gemaakt wordt en regelmaat en netheid niet wordt veronachtzaamd, daar ziet men een nette schrijfhand vormen. Dus niet aan die scholen levert men de leerlingen af met een duidelijke en nette hand, waar men tot in de 7de klasse nog een zgn. schoonschrift gaat leveren en het overige werk laat maken in klad- en werkschriften, waar het oog des meesters ternauwernood over gaat. Steeds dient de lettervorm duidelijk en net te zijn, ook als in vlugger tempo de woorden en zinnen worden neergeschreven."

Zoo leert de ervaring.

In een enkele school wordt het blokschrift geleerd. Vernomen werd, dat hoofden van de onderwijsinrichtingen — hoogereburgerschool en gymnasium —, die leerlingen van een dezer scholen betrokken, over het schrijven dezer leerlingen zeer voldaan zijn.

REKENEN.

De algemeene klacht is, dat er bij dit vak te weinig wordt gedaan aan het hoofdrekenen, te veel aan het cijferen en bij het beredeneerd oplossen van vraagstukjes te veel wordt voorgedaan, waardoor wat bedoeld is als oefening in het denken, wordt vervangen door geheugenoefening. Omtrent het laatste zegt de inspecteur-Zwolle: „Op vele inrichtingen durft men het nog niet aan de leerlingen in de hoogere klassen zelfstandig te laten werken. Natuurlijk wordt de correctie moeilijker en meer tijdroovend, maar de resultaten, die vallen te boeken, zijn veel grooter. Het is niet noodig, dat in het 7de leerjaar alle leerlingen even ver zijn en werken in een zelfde boekje. Vooral in de klassen 5 en 6 wordt het oplossen van vraagstukjes en het kort beredeneerd opschrijven aangeleerd." Hierbij zal met volharding gestreden moeten worden, naar

het oordeel van den inspecteur-Nijkerk, „tegen de gewoonte om het volledige geraamte van oplossingen, met vermelding welke hoofdbewerkingen moeten worden toegepast, op het schoolbord voor te schrijven, waardoor in de cahiers mooie oplossingsvormen komen, maar waardoor alle zelfstandig werken aan de leerlingen wordt ontnomen". Ik behoef hier, na hetgeen door mij gezegd is over het te veel voordoen door den onderwijzer, niets aan toevoegen. „Werkelijk zelfstandig werk (bij het vak rekenen) wordt in betrekkelijk weinig scholen geleverd, en nu is het opmerkelijk, dat juist daar de resultaten goed zijn" (inspecteur-Deventer).

Gaarne geef ik hier plaats aan een beschouwing van den inspecteur-Ommen, waarin hij uiteenzet door welke oorzaken, naar zijn meening, het resultaat van „rekenen" op onze lagere school thans zoo onbevredigend is.

„Rekenen blijft het vak, waarmede op vele scholen getobd wordt, waarover de leerkrachten dan ook zelf het meest klagen. In de middelklassen 3 en 4 is het resultaat schijnbaar goed. Schijnbaar zeg ik. Het zijn de cijferjaren en veel rekenboekjes geven weinig meer dan cijferwerk. En als de bewerkingen voor het cijferen geleerd zijn, doen de leerlingen het graag, omdat het werktuigelijk werk is en omdat zij weten het te kunnen. Maar het vaardigste cijferen is nog geen rekenen. Eind 4de leerjaar of in het 5de begint de misère weer, als de breuken aan de beurt zijn. Zonder goed begrip is de breukenstof lastig en kost het veel moeite in het werken er mede een zelfde vaardigheid als bij de geheele getallen te bereiken. En als dan het werkelijk practisch rekenen weer de aandacht vraagt en van de leerlingen geëischt wordt, zelf te oordeelen hoe men uit de gegevens tot het gevraagde kan komen, wat het leven toch verlangt, of als men een gemakkelijk hanteeren van eenvoudige getallen vraagt, nog zooveel belangrijker voor het practische leven, dan blijken zij onmachtig en eerst na veel zwoegen en veel oefeningen, die overbodig moesten zijn, kan er nog iets van terechtkomen. Het meerendeel der leerlingen heeft den lust in het vak verloren. Alleen in het 7de leerjaar vindt men er weer, gewoonlijk jongens, die de kwaal te boven zijn, graag rekenen en zich aardig weten te redden. Waar de toestand zoo is, zoek ik de hoofdfouten in de lagere klassen. In vorige verslagen heb ik haar reeds herhaaldelijk genoemd: een onvoldoende behandeling van de hoeveelheden tot 20 en het te vroeg beginnen met werktuigelijk cijferen. Het laatste zou zonder het eerste niet zóó afkeurenswaardig zijn, maar gewoonlijk is het een gevolg van de eerstgenoemde fout. De behandeling van de getallen tot 10, of beter gezegd van de hoeveelheden tot 10, is te oppervlakkig, de begrippen, welke worden aangebracht, zijn te weinig omvattend. De nauwgezette beschouwing der hoeveelheden, welke ik mij uit vroeger schooljaren herinner, is zelden te zien; geen volgehouden oefening meer in het samenstellen en splitsen, tot elk getal doorzien wordt en werkelijk eigendom van den leerling is, waarmede gewerkt kan worden bij den volgenden trap. Men is zoo vaak

tevreden met het kennen der getallen in hun natuurlijke volgorde, en dat is ook voldoende om schijnresultaat te verkrijgen, optellinkjes en aftrekkinkjes met juiste antwoorden, die door telling worden gevonden. En zoodra de hoeveelheden van 10 tot 20 aan de orde komen, de eerste samengestelde getallen, zooals ik ze met het oog op de schrijfwijze zou kunnen noemen, dan blijkt de onmogelijkheid om te „rekenen" en — er wordt noodgedwongen doorgegaan met tellen, en herhaaldelijk is het voorgekomen, dat ik, na waarneming hoe de leerlingen werkten, tot de onderwijzeres de eenigszins verbluffende opmerking maakte: Al die bladzijden vol goede sommetjes hebben weinig beteekenis voor mij, want de leerlingen hebben ze niet goed uitgerekend en — kunnen dat ook niet. Van de honderden voorbeelden, die tot staving van mijn uitspraak te geven zijn, is het voldoende er één te noemen: Als ik van die 12 twee afdoe, hoeveel blijft er dan over? Antwoord: één. Dit en dergelijk resultaat treft men niet slechts in het 1ste, maar ook in het 2de leerjaar bij getallen beneden 20. Het bewijst duidelijk, dat de leerlingen niet den minsten kijk hebben op een getal, zij zien de cijfers en niets meer. Het zal natuurlijk van geen enkele methode de bedoeling zijn, dat het aanvankelijk rekenonderwijs op de geschetste manier gegeven wordt, maar menige methode geeft er aanleiding toe door in haar boekjes, misschien onder het motto: bevordering van de zelfwerkzaamheid der leerlingen, de leerstof op te dienen, niet als toepassing voor hetgeen door grondige behandeling is geleerd, maar als een soort schriftelijke cursus voor zelfstudie, die het mondeling onderricht overbodig maakt. Verscheidene leerkrachten, en niet alleen jongere, wien de ervaring ontbreekt, vliegen er in, ontdekken niet het gevaar en, erger nog, gaan met de leerlingen mede in de foutieve verwerking van de door de methode toch met goede bedoeling gegeven stof. En als de methode geen schuld heeft, dan gebeurt het nog maar al te vaak, dat de onderwijzeres door gebrek aan inzicht en gelokt door schijnbaar goede resultaten, de gewraakte werkwijze volgt. Een in mijn oog werkelijke fout van de meeste der tegenwoordig gebruikte rekenmethoden is het vroegtijdig aanleeren der cijferbewerkingen. In de eerste plaats is het niet noodig, dat de leerlingen die bewerkingen kunnen uitvoeren, voordat zij toe zijn aan de getallen, die het cijferen noodzakelijk doen zijn. In de tweede plaats biedt het vroege cijferen een vluchthaven aan schipbreukelingen, die zoo'n veilig onderkomen niet verdiend hebben en er bovendien nog tot eigen nadeel zullen verblijven. Wanneer met het grooter worden der getallen de tellerij bezwaarlijk wordt om ten slotte onvermijdelijk vast te loopen, wordt gretig gebruik gemaakt van de gelegenheid, die het cijferen biedt, om werk te vinden, dat niet buiten het kunnen van de leerlingen ligt en resultaat geeft. Men is er mede uit den brand en daarom noemde ik het vroege cijferen een gevolg van de fout, die bij de behandeling der getallen wordt gemaakt. Men stapt, heb ik vroeger eens gezegd, van de telmethode over in de cijfermethode, het gebrek aan getalbegrip komt zoodoende voorloopig niet tot uiting; de denkoefening

wordt en blijft uitgeschakeld en de leerlingen staan als onbeholpen vreemden in de getallenwereld, kunnen en durven zelfs bij de meest eenvoudige getallen zich niet anders dan van het cijferen bedienen, zijn daardoor langzame en onhandige rekenaars en niet bekwaam voor het rekenen, dat de practijk van het leven van hen zal vragen. De weg tot het eind van het zevende leerjaar is lang en bij verscheidene leerlingen komt er nog wel wat terecht, ook nog, doordat er zijn, die door eigen helderheid van verstand er beter kijk op krijgen, maar het algemeen resultaat zou m. i. op vele scholen beter kunnen zijn, als het aanvankelijk rekenonderwijs beter was en het denkend rekenen in de middelklassen niet te veel het veld moet ruimen voor het cijferen. Ik zou gaarne de proef genomen zien om in een klas niet vóór de 2de helft van het 3de leerjaar met cijferen te beginnen. Het resultaat zou vrij zeker verrassend zijn, niet alleen ten opzichte van het rekenen, maar ook van het cijferen."

NEDERLANDSCHE TAAL.

„Nederlandsche taal acht ik hèt vak der lagere school. Daaraan kan, naar mijn oordeel, niet genoeg tijd worden besteed. Kan bereikt worden, dat het kind, als het de lagere school verlaat, in staat is zonder te veel fouten te schrijven, maar vooral te begrijpen wat het leest, dan is al heel wat bereikt. Het is mij al herhaaldelijk gebleken, dat er veel leerlingen de lagere school verlaten, die niet in staat zijn een gewoon courantenartikel te begrijpen, met als gevolg, dat zij het lezen staken en dus ook de gelegenheid missen, zich verder te ontwikkelen. Wat zou er al veel gewonnen zijn, als men al den tijd, noodig om te leeren, dat men schrijft: ik rijd, hij rijdt, ik reed, gij reedt enz. (om het ten slotte toch niet te onthouden), kon besteden aan het leeren begrijpen der Nederlandsche taal. Ook bemerk ik bij ieder schoolbezoek hoe weinig kinderen in staat zijn behoorlijk in woorden hun gedachten uit te drukken. Het gebeurt in de dorpsscholen van het „binnenland" maar zeer zelden, dat een kind een duidelijk antwoord geeft, en ik heb dikwijls moeite om te verstaan wat gezegd wordt. Kinderen, die zich in volledige zinnen weten uit te drukken, treft men bijna nooit aan. Werd door de leerkrachten streng de hand gehouden aan den eisch, dat de kinderen zich behoorlijk uitdrukken, dan zou dat m. i. al een groote verbetering ten goede zijn" (inspecteur-Tiel).

Men kan verschillen over de meerdere of mindere waarde van het juist kunnen schrijven van de werkwoordelijke vormen, maar ten laatste komt het toch maar aan op het begrijpen der taal: op het verstaan van wat men leest en hoort en op het juist weergeven van zijn gedachte in het gesprokene en geschreven woord, waarbij dan meestal in de school vergeten wordt, dat het eerste vooraf gaat aan het tweede, dat goed spreken de beste voorbereiding is voor goed schrijven.

„Veel te zeldzaam worden de „mondelinge" vakken benut voor een even belangrijk deel van het taalonderwijs, nl. het spreken. Men is

tevreden, als de inhoud van een antwoord maar goed is, doch aanvaardt zonder ergernis een slechte, onduidelijke uitspraak en een onbeholpen wijze van uitdrukken. En toch kan te dien opzichte door volhardend eischen heel wat bereikt worden" (inspecteur-Zwolle).
Omtrent een proef, door den inspecteur-Arnhem genomen, om te onderzoeken, of de leerlingen ook de meest bekende spreekwoorden en spreuken kenden, deelt deze inspecteur het volgende mede:
„Het resultaat was zeer onbevredigend. Slechts enkele van die spreekwoorden kenden zij. Merkwaardig is, dat zij zelf dikwijls heel aardige aanvullingen hadden gevonden bij het gedeelte, dat ik op bord schreef. Het eerste stuk schreef ik op, het laatste moesten zij aanvullen.

Ziehier enkele voorbeelden:

Een kat in den zak	is niet op zijn gemak.
Met den hoed in de hand	staat de bedelaar aan den kant.
Waar liefde woont,	is haat onttroond.
Wat gij niet wilt, dat U geschiedt,	doet ook een ander veel verdriet.
Wie een kuil graaft voor een ander	is niet erg schrander.
Wien de schoen past,	zet ze niet in de kast.
Op grooten voet	geeft tragen spoed.
„ „ „	stappen.
„ „ „	is nimmer goed.
Hij knijpt de kat	en wordt gekrabd (meisjes).
„ „ „ „	in den staart (jongens).
Al is de leugen nog zoo snel,	je gaat er soms voor naar de hel.

Al mogen deze invullingen wat grappig aandoen, ze bewijzen, dat er op de scholen niet de noodige aandacht aan geschonken wordt. Als de behandeling der leeslessen goed is, moeten woorden en uitdrukkingen opgeteekend en later gememoriseerd worden."
De inspecteur vindt het resultaat onbevredigend en dat is het ook, als men let op het doel, waartoe de oefening werd opgegeven, maar aan den anderen kant blijken de leerlingen, van wie deze voorbeelden afkomstig zijn, toch niet ontbloot te zijn van een zeker combinatievermogen en kunnen zij de woorden vinden om er uiting aan te geven.
Over het geheel blijkt men nogal ingenomen te zijn met de ministerieele circulaire van 12 September 1930 betreffende het onderwijs in de schrijfwijze der Nederlandsche taal in de lagere school, omdat er nu ten minste regelen zijn gesteld, waardoor eenige eenheid kan worden bereikt.

VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

Hier wordt weer gehoord de oude klacht, dat het leerleesboek te veel gebruikt wordt. „Waar dit in ruime mate geschiedt, was niet veel succes te boeken" (inspecteur-Apeldoorn). Naar het oordeel van dezen inspecteur moge het leerleesboek als aanvulling en tot bevestiging van het geleerde

zijn aan te bevelen, het mag niet dienen om het „levende woord" te vervangen. Naar zijn ervaring loopen de resultaten van het onderwijs in de vaderlandsche geschiedenis sterk uiteen. Meermalen was hij voldaan, vooral wanneer er geregeld verteld werd en de leerlingen genoodzaakt waren een en ander van de stof vast te leggen in het geheugen.
De inspecteur-Deventer kent maar weinig leerkrachten, die het onderwijs in geschiedenis op de lagere school zoo geven, dat het bevattelijk is voor de leerlingen en dat het tot hun ontwikkeling bijdraagt. Hij zegt dienaangaande: „Hoe vaak hoor ik niet mooie oraties in een vijfde klasse, die ik met genoegen aanhoor, maar die totaal naast het doel schieten, dat bereikt moet worden. De stof wordt wel mooi behandeld, maar te ingewikkeld, meer naar het voorbeeld, zooals den onderwijzers het op de kweekschool zelf onderwezen werd."
Dit is de fout. Men bereidt zich niet voldoende voor op de geschiedenislessen en geeft zoo den kinderen niet wat des kinds is. Elke geschiedenisles in de lagere school eischt veel voorbereiding, omdat het „leerboek" wel aangeeft de hoofdlijnen, het geraamte, maar er heel veel nasporing noodig is om te verkrijgen de detailkennis, noodig om de les voor kinderen belangwekkend en smakelijk te maken.
Goed geschiedenisonderwijs te geven, is een kunst op zich zelf: het niet te laten ontaarden in het vertellen van verhaaltjes en het leeren van jaartallen en meer niet. De feiten zoo te behandelen, dat de kinderen iets verstaan van het onderlinge verband, en de personen voor hen te doen leven, maar ook op een wijze, waardoor er in hen gewekt wordt eerbied voor de mannen, die in strijd en moeite, soms door de diepte, doch vaak ook in tijden van voorspoed en zegen ons volk leidden, en voor den geboortegrond, is niet gemakkelijk.
„Onder de Christelijke deugden mag zeker ook de vaderlandsliefde worden gerekend, die volstrekt niet insluit een gevoel van vijandschap tegenover andere nationaliteiten. Wij mogen er onze jeugd gerust op wijzen, dat de Nederlandsche naam in de wereld een goeden klank heeft, en de oorzaken daarvoor mededeelen en daaruit als conclusie trekken, dat iedere Nederlander dien naam heeft te eeren door zijn optreden in de wereld. Het is volstrekt niet noodig, dat de geschiedenis van ons land en volk voornamelijk vechtgeschiedenis zou zijn, maar het is ook niet noodig om te verzwijgen, dat ons volk helden heeft geleverd, die goed en bloed overhadden voor de zelfstandigheid der natie en die in moeilijke dagen zich zelf opofferden om het vaderland te redden. Wanneer ons volk in nood zou komen, zou opnieuw een offer moeten worden gebracht ter wille van het volksbestaan, want dat is een offer waard. Veel meer kan er echter op worden gewezen, hoe groot de invloed geweest is, die het Nederlandsche volk in Europa heeft uitgeoefend, niet alleen ten voordeele van zich zelf, maar niet minder ten nutte van anderen. Ons voorgeslacht heeft er recht op, dat het aan de jeugd ten voorbeeld wordt gesteld.
Om dat te bereiken, moet het geschiedenisonderwijs met bezieling

gegeven worden en moet ook meermalen de zedelijke grond worden aangetoond, die onze vaderen tot handelen drong. Met het leeren van een aantal jaartallen of de lezing van een overzicht der geschiedenis kan hier niet worden volstaan. Jammer dat op meerdere scholen het geschiedenisonderwijs zich vrijwel daartoe beperkt. Men kent de feiten, maar van den onderlingen samenhang weet men veel te weinig" (inspecteur-Nijkerk).

„Men mag niet te veel verlangen van kinderen, maar geschiedenisonderwijs mag toch ook niet enkel bestaan uit verhaaltjes plus jaartallen. Het moet niet enkel losse bladen uit het verleden omvatten, dan wordt er al zeer weinig mede bereikt. Mogelijk is toch zeker een voortdurend vergelijken van hetgeen was met hetgeen nu is en dat kan den leerlingen het voordeel geven, dat zij rijper worden voor een beteren kijk op en een verstandiger oordeel over hetgeen in het heden of in de toekomst om hen heen gebeurt" (inspecteur-Ommen).

AARDRIJKSKUNDE.

Over het geheel is het oordeel over de resultaten van het onderwijs in dit vak niet ongunstig, ook al doordat het, zooals een der inspecteurs zegt, in zekeren zin bevoorrecht is boven de beide andere zaakvakken: geschiedenis en kennis der natuur. „Het is", zoo zegt hij, „bij de leerlingen bijna zonder uitzondering gewild, omdat er wat bepaalds bij te leeren valt en het resultaat voor de klas getoond kan worden. Ook bij de leerkrachten is er geen tegenzin, de leerstof is voor een goed deel door kaart en atlas afgebakend en biedt, wat dat betreft, geen moeilijkheid."

Voor zoover zij dit ook in hun verslag behandeld hebben, wijzen de inspecteurs, op een enkele uitzondering na, op de noodzakelijkheid van geregelde herhaling bij dit vak. Eén hunner vestigt er evenwel de aandacht op, dat de repetitie het meeste nut geeft, wanneer ze in „grooter verband" plaats heeft.

Ik ben dit volkomen met hem eens: is van Nederland eerst een algemeen overzicht gegeven en wordt daarna elke provincie afzonderlijk behandeld, zoo moet de provinciale repetitie — zal elke provincie haar plaats krijgen tusschen de andere in het kaartbeeld der leerlingen en de repetitie er van ze in een nieuw licht stellen — plaats hebben op de groote kaart. Ten aanzien der leerstof doen zich nogal belangrijke verschillen voor. Terwijl in de eene school het onderricht in de aardrijkskunde zich vrijwel bepaalt tot de topografie, wordt in andere ook plaats gegeven aan de economische en de ethnographische gedeelten van dit vak.

De inspecteur-Enschede constateerde meermalen met genoegen, „dat verband werd gezocht en gebracht met het hedendaagsche gebeuren en de kinderen op de hoogte bleken van het voornaamste wereldnieuws. Schriften met krantenknipsels, met groote zorg verzameld, circuleerden onder de leerlingen; zelfs reclamebiljetten van reisbureaux en spoorwegmaatschappij werden voor dit doel aangewend." „Dit zal", zegt hij,

„de algemeene ontwikkeling ten goede komen." „Het toenemend nuttig gebruik van fotopagina's en courantenartikelen werkt hier gunstig, en geen wonder. Bij een goede keuze pakt men stof, zoo frisch en up to date als maar kan" (inspecteur-Ommen).
Verwacht mag worden, dat aan het „verkeersonderwijs" in het vervolg alle aandacht zal worden geschonken, nu van de 1479 scholen in de tweede hoofdinspectie 126, die vóór kort dit onderwijs nog niet in het leerplan hadden opgenomen, dit thans reeds hebben gedaan of spoedig zullen doen, terwijl in het meerendeel dezer scholen reeds voor lang onderricht in de verkeersregels werd gegeven. Er is voor dit onderwijs veel belangstelling.

NATUURKENNIS.

Het gevaar, dat de resultaten van het onderwijs ongunstig beïnvloed worden door de weinige belangstelling van den lesgever, is ten aanzien van natuurkennis groot; voor een niet gering deel is zij bij vele onderwijzers het gevolg van onvoldoende kennis van dit vak.
Ik heb niet den indruk, dat wij er in de laatste jaren veel mede zijn vooruitgegaan, ook niet met de natuurkunde, al neemt dit een belangrijke plaats in bij de studie voor het hoofdonderwijzersexamen. Dat is wel jammer, want de onderwijzer, die liefde voor de natuur heeft en voortdurend tracht zijn kennis er van te verdiepen, kan van dit vak zoo iets moois maken.
„Wie niet van het vak houdt, merkt zelf niet genoeg van al het mooie, het nuttige, het belangwekkende uit zijn omgeving op, om, grijpend uit een overvloedigen voorraad, zijn les interessant te maken. De beperkte stof uit een leerboekje, hetzij voor plant- en dierkunde, hetzij voor physica, is hiertoe nooit voldoende, zelfs niet met steun van een groot aantal speciale hulpmiddelen. De natuur zelf en de practijk van het leven geven zooveel meer en zooveel beters dan het voor de school geprepareerde leermiddel. Het is de vraag maar, wie het al en wie het niet kan vinden. Als elke onderwijzer dit vak naar waarde schatte en door eigen kennis en belangstelling bij machte was het op de juiste manier te onderwijzen, zou men in het daarvoor bestemde lesuur nimmer een leerleesboek op tafel zien. Dit zou, want er zijn prachtige uitgaven, slechts als zeer te waardeeren afwisseling met het gewone leerboek dienst doen. Dit rijke vak kan, zonder dat getracht wordt naar wetenschappelijke verklaring en volledige kennis voor toepassingen op industrie en machinerie, den leerlingen veel nuttige kennis medegeven voor het practische leven en door het onderdeel natuurlijke historie voor hun moreele vorming ook heel wat doen" (inspecteur-Ommen).

ZINGEN.

Dit vak staat tegenwoordig in het midden van de belangstelling van het personeel der Roomsch-Katholieke scholen, nu de Ward-methode

ingang begint te vinden in deze scholen en ook daarbuiten de aandacht begint te trekken. „Enkele leerkrachten, die de „Ward"-cursus hebben gevolgd, geven naar die methode in de school les. Zoo hoorde ik op een dorpsschool in de Betuwe onder leiding van het hoofd een lied zeer mooi zingen en de trefoefeningen, die hij mij liet hooren, waren verrassend mooi. Op de inspectievergadering heeft de promotor van deze methode een lezing gehouden en een medegebrachte klas kinderen heeft gezongen en . . . gecomponeerd! Het was voor allen een openbaring, dat kinderen zóó mooi kunnen zingen en aan een gedeeltelijk gegeven melodie een slot kunnen maken. Het is zoo moeilijk voor de menschen buiten om in de winteravonden naar Arnhem te komen, om lessen bij te wonen. Het zou anders wel de moeite loonen een cursus te organiseeren, want op veel scholen wordt nog maar heel gewoon gezongen" (inspecteur-Arnhem).

Hoe verrassende resultaten met deze methode kunnen worden bereikt, blijkt uit de hiervoor geplaatste aanhaling uit het verslag van den inspecteur-Arnhem.

Overigens is er blijkbaar over zingen niet veel te zeggen, en wat er nog in de inspectieverslagen over 1931 over voorkomt, is niet veel goeds. „Wat het zangonderwijs aangaat: in het overgroote percentage mijner scholen is het nog steeds uiterst weinig beschaafd, is het ruw, een luid geschreeuw zonder distinctie. In de hoogere klassen heeft men eigenlijk maar zelden een man of vrouw, die uitstekend zangonderwijs weet te geven. Zij zijn er gelukkig wel, en dan worden dikwijls twee klassen tijdelijk samengetrokken voor een frissche zangles, twee- of driestemmig" (inspecteur-Almelo).

„Veel vooruitgang in resultaat is er bij dit vak niet te bespeuren. In te veel klassen blijft het bij het oude: men zingt versjes en daarmede uit. Gewoonlijk ontbreekt elke oefening op een goed geluid, een goede uitspraak en voordracht. Ik kan niet aannemen, dat het van de zijde der leerkrachten onmacht is; er zijn er weinig, die zelve onvoldoende muzikaal gehoor hebben. Het is gebrek aan ambitie voor dit vak en onwetendheid; men weet niet wat bereikt kan worden. Er staan gunstige, zeer gunstige uitzonderingen tegenover, menschen, die voelen voor het vak en met hun resultaat bewijzen, dat het vaak aangevoerde argument: de bevolking in deze streek heeft geen aanleg, geen stem om goed te zingen, onjuist is" (inspecteur-Ommen).

Hier is niet veel aan toe te voegen. De inspecteur-Zwolle heeft volkomen gelijk, als hij zegt, dat voor de andere scholen een frissche wind, als nu de Roomsch-Katholieke scholen doorwaait, ook heerlijk zou zijn. Te veel wordt er, naar zijn ervaring, op sommige scholen gezongen zonder voldoende theoretisch onderricht en aan andere wordt niet in het oog gevat de groote waarde van het lied, al wordt aan het leeren zingen van het blad ook veel tijd besteed.

Het zal de moeite loonen om eens nauwkeurig te onderzoeken, hoe op

de verschillende scholen het onderwijs in zang is ingericht, op hoeveel bijvoorbeeld aan het theoretisch zangonderwijs de vereischte tijd wordt besteed.

TEEKENEN.

Alle inspecteurs, op drie na, spreken van een opleving van de belangstelling voor dit vak en van verbetering der resultaten van het onderwijs er in.

„De belangstelling, welke sedert enkele jaren voor het onderwijs in het leervak teekenen bij de onderwijzers en leerlingen groeiende is, nam ook in 1931 regelmatig toe. Met genoegen heb ik geconstateerd, dat in 1931 het aantal scholen, waar de resultaten van het teekenonderwijs, als gevolg van een wijziging in de richting er van, te loven en soms te bewonderen vielen, weer aanzienlijk is toegenomen. Vraagt men mij, hoe moet nu het teekenonderwijs eigenlijk gegeven worden om tot goede resultaten te komen en de teekenles te maken tot een heerlijk genot van leerlingen en onderwijzer, dan voel ik, dat het niet gemakkelijk is, daarop een klaar antwoord te geven. Er zijn heel wat scholen in de inspectie, die beste resultaten van haar teekenonderwijs kunnen toonen, en toch is er veel onderscheid op te merken in de werkwijzen bij het teekenen aan die scholen. In één opzicht evenwel komen ze met elkaar overeen: aan al die scholen wordt heel veel gewerkt met kleuren, bij voorkeur met waterverf, ook dikwijls met inkten en beste pastel. Het schijnt, dat bij het teekenonderwijs de durf om iets te probeeren een zeer belangrijke factor is, ten minste dat is mijn ondervinding. Als ik er niet in slaag te omschrijven, hoe naar mijn ervaring het teekenonderwijs slagen kan, en dat is meestal inderdaad het geval, dan ga ik er toe over, van een paar scholen, waar met liefde en goede resultaten onder zeer gewone omstandigheden geteekend wordt, het werk van de geheele klasse te laten zien, of ook wel, als zulks mij wenschelijk voorkomt, raad ik aan eens een kijkje te gaan nemen bij een bevriende school, waar de zaak in orde is. Gewoonlijk onstaat dan de durf en na eenigen tijd ontwikkelt zich het teekenonderwijs aan de betrokken school met spoed en soms in eigen gevonden richting.

Dit slagen van het teekenonderwijs kan ik constateeren aan heel kleine, middelsoortige en groote scholen, niet het minst op het echte platteland. Het is ook niet het gevolg van een grooter aantal lesuren voor dit vak; immers het aantal lesuren is niet grooter dan vroeger, toen het teekenen aan de stijve leiding van klassikale teekenplaten was onderworpen" (inspecteur-Doetinchem).

Één der scholen in deze inspectie, een gewone plattelandsschool, levert bijzonder mooie resultaten, die de bewondering van de mannen van het vak opwekken. Ik heb zelf deze school ook bezocht en inderdaad, men kan eigenlijk niet zeggen, hoe het komt, dat zij zulke goede resultaten bereikt, dan misschien alleen, dat personeel en leerlingen hebben

geleerd te durven, en het eerste toepast dezen regel: leer de kinderen goed te zien, geef wel hier en daar een aanwijzing, maar blijf verder van de teekeningen af; ontmoedig niet door allerlei verbeteringen.
Ik geef hier nog plaats aan aanhalingen uit enkele verslagen, waaruit ook tevredenheid spreekt.
„De oplevende belangstelling voor het vak teekenen is een verblijdend verschijnsel, immers van een harmonische ontwikkeling der leerlingen is het teekenonderwijs een belangrijk deel. Die oplevende belangstelling bleek mij bij verschillende gelegenheden.
De Vereeniging voor Paedagogiek te Enschede organiseerde niet alleen een tentoonstelling der teekenmethoden, maar eveneens een tentoonstelling van teekenwerk, gemaakt op de openbare lagere scholen (in het 5de en 6de leerjaar) en de u.l.o.-scholen te 's-Gravenhage. (Te Tilburg organiseerde het bestuur der Roomsch-Katholieke Leergangen in Augustus 1931 een tentoonstelling van het teekenwerk der Roomsch-Katholieke lagere scholen.)
Op verscheidene scholen mijner inspectie werd een tentoonstelling gehouden van het werk van de leerlingen dier scholen, meestal bij gelegenheid van een ouderavond. Soms ook gecombineerd met een handwerken- of handenarbeidtentoonstelling.
Met voldoening heb ik mogen constateeren, dat het plaatteekenen meer en meer wordt verdrongen door het natuurteekenen, schets- en geheugenteekenen, alsmede dat veel meer zorg wordt besteed aan het kleuren. Met krijt, maar vooral met waterverf, plakkaatverf en Oost-Indische inkt worden op vele scholen verrassend goede resultaten bereikt" (inspecteur-Enschede).
„Omtrent teekenen zij medegedeeld, dat langzaam maar zeker de nieuwe vorm van teekenonderwijs, waarbij aan de leerlingen de gelegenheid gegeven wordt om naar eigen aanleg zich verder te bekwamen, aan beteekenis wint. Vooral de jongere leerkrachten durven het teekenen met plakkaatverf beter aan en het is verrassend te zien, hoe frisch een aantal leerlingen tegenover dit onderwijs staat. Gewoonlijk wordt met groote animo gewerkt en de resultaten vallen op de meeste scholen mede. Op de scholen echter, waar men voor deze richtingsverandering niets voelt en zich houdt aan de gebonden lijn, steekt het teekenresultaat thans te meer af" (inspecteur-Nijkerk).
„Geen der vakken heeft sinds 1921 zulk een groeiende belangstelling ondervonden als het teekenen. Het is m. i. een gevolg van de reeks teekenvoorbeelden „Teekenkunst", die niet als methode uitgegeven werd, maar met de bedoeling te breken met de moeilijke rechtlijnige en gebogenlijnige symetrische figuren, die Zwier en Jansma, Hinse en Neerwaldt en anderen in hun methoden gaven. Overal waar men het gebonden voorbeeld verving door teekeningen, waarbij de meetkunstige figuur niet of ten minste niet opzettelijk voorkwam, ontstond als bij tooverslag bij de leerlingen een liefhebberij en een durf, waarvan men nooit gedroomd had, en groot wordt het getal scholen, waar in de hoogste

klassen werk geleverd wordt, dat in vergelijking met vroeger goed en uitstekend genoemd kan worden. „Het is geen scheppend werk", krijgt men soms afkeurend te hooren, maar dat zal de school nooit, hoogstens bij een enkeling, bereiken, en — behoeft ze ook niet te bereiken. Wij mogen meer dan tevreden zijn, wanneer dit vak leidt tot eenig gevoel voor het schoone, dat natuur en kunst bieden, wanneer het den leerlingen zin en oog geeft voor vorm en kleur en groepeering. Vele nieuwe methoden zijn verschenen ten gevolge dier grootere belangstelling voor het vak, maar geen van haar, welk idealisme ook tot haar ontstaan heeft gedreven, zal kunstenaartjes van de kinderen maken" (inspecteur-Ommen).
Tegenover deze gunstige uitingen staan enkele in andere verslagen, waarin de resultaten van het teekenonderwijs minder gunstig beoordeeld worden. Dit ligt niet hieraan, dat de betrokken inspecteurs het einddoel van het teekenonderwijs anders stellen dan het meerendeel der inspecteurs en zooals dit uitkomt in het grootste deel der nieuwere methoden. Er is daarom voor hen reden om in het bijzonder aandacht te schenken aan het teekenonderwijs in hun inspectie.
Voor mij persoonlijk blijft het nog een vraag, of wij met de „nieuwe richting" in het teekenonderwijs op de lagere school in de goede richting gaan, die m. i. is, dat het kind in de practijk er iets, zij het maar weinig, van verstaat, dat teekenen ook een middel tot gedachtenuiting is.
Op de u.l.o.-school komt van het teekenen vaak niet veel terecht.
Ik geef daarom hier zeer gaarne plaats aan het volgende uit het verslag van den inspecteur-Arnhem.
„Een zeer gunstige uitzondering maakt de openbare u.l.o.-school n°. 8 aan de Spoorwegstraat te Arnhem. Daar wordt door twee zeer bekwame mannen les gegeven en de tentoonstelling, die gehouden is van het gemaakte werk, gaf een uitmuntend beeld van den stand van het teekenonderwijs aan die school. Zeer vele ouders en andere belangstellenden hebben die tentoonstelling bezocht. Ik vond het zeer mooi en degelijk werk. Al weer een bewijs, dat de u.l.o.-kinderen wel teekenen willen en kunnen, als de onderwijzer maar goed les geeft. Nu heeft men op iedere u.l.o.-school ook niet de bekwame menschen voor dit vak. Gewoonlijk wordt het onderwezen door iemand, die er zelf niet al te veel voor voelt (omdat het geen examenvak is) en die er niet zoo bekwaam in is."
Ik had zelf de gelegenheid deze tentoonstelling bij te wonen; zij gaf superieur werk te zien.

LICHAMELIJKE OEFENING.

De mededeelingen van de inspecteurs over „lichamelijke oefening" staan voor een deel in het teeken der malaise, hetgeen ook niet te verwonderen is. „In dit vak is dit jaar niet de minste vooruitgang gemaakt. De malaise schijnt voor de gemeente- en schoolbesturen een aanleiding om alle, niet zeer noodzakelijke kosten voor het onderwijs zooveel mogelijk te beperken. Men wacht af wat de nieuwe wet zal brengen en of men

genoodzaakt zal worden er geld aan te besteden" (inspecteur-Arnhem). De inspecteur-Deventer oordeelt echter, dat het meer tot zijn recht begint te komen, daar thans aan bijna elke school één of meer leerkrachten, in het bezit van de nieuwe bevoegdheid, verbonden zijn, zoodat er meer zorg aan besteed kan worden.
Ook de inspecteur-Ommen acht de grootere ambitie, die vooral jongere leerkrachten hebben ten gevolge hunner eigen opleiding, een der gunstig werkende factoren, evenals de uitbreiding van de leerstof met de kleinterreinspelen en de betere gelegenheid tot oefening, die vele scholen gekregen hebben. Hij zegt verder: „Er ontbreekt nog wel veel aan het geheel, maar bemoedigend is toch de waarneembare vooruitgang. En voldoening geeft het ook, dat op enkele bijzondere scholen, al zijn de gevallen nog zeldzaam, de belangstelling blijkbaar aan het ontwaken is en dat men, al is het vak niet in het leerplan opgenomen, een speelkwartier benut om spel onder leiding en zelfs vrije- en orde-oefeningen te beoefenen. Ik ontmoette het zelfs op een school, die naar mijn verwachting wel één van de allerlaatste zou zijn, lichamelijke oefening als een nuttig en noodzakelijk vak te beschouwen. Er zijn ook aangename vergissingen."
Ja, op het gebied van de oefening des lichaams heerschen hier en daar wonderlijke opvattingen. Gelukkig, dat dan soms de practijk anders is dan de theorie.

NUTTIGE EN FRAAIE HANDWERKEN.

1. Aantal scholen voor gewoon lager onderwijs, waarop het onderwijs in de nuttige handwerken aanvangt in het:

	1ste leerjaar.	2de leerjaar.	3de leerjaar.	4de leerjaar.
Openbare	87	147	313	10
Neutrale	7	11	6	—
R. Katholieke	183	54	33	1
Christelijke	90	201	104	3
Totaal	367	413	456	14

Het blijkt, dat de meeste scholen beginnen met het derde leerjaar, wat in de gegeven omstandigheden veelal het beste is, al kan er in het 1ste en 2de leerjaar wel met goeden uitslag onderwijs in nuttige handwerken gegeven worden. Gewoonlijk zal men echter daartoe niet over voldoende leerkrachten beschikken. Met het derde leerjaar te beginnen heeft het voordeel, dat de leerlingen vlugger opschieten, terwijl er ook minder stoornis in den gewonen gang van het onderwijs wordt gebracht.
Het vroegst wordt met het onderwijs in het vak nuttige handwerken begonnen op de Roomsch-Katholieke scholen. Van de 271 Roomsch-

Katholieke scholen begint op 183 scholen dit onderwijs in het eerste leerjaar, dat is op bijna 68 %. Daarna volgen de neutrale scholen met ruim 29 %, dan de Christelijke scholen met ruim 22 % en ten slotte de openbare scholen met ruim 15 %.
De meeste Christelijke scholen beginnen het onderwijs in de nuttige handwerken in het tweede leerjaar, nl. ruim 50 %, daarna volgen de neutrale scholen met ruim 45 %, de openbare scholen met ruim 25 % en de Roomsch-Katholieke scholen met bijna 20 %.
De meeste openbare scholen vangen eerst in het derde leerjaar met het onderwijs in de nuttige handwerken aan, nl. op ruim 56 %, voor de Christelijke scholen is dit aantal ruim 26 %, voor de neutrale scholen 25 % en voor de Roomsch-Katholieke scholen ruim 12 %.

2. Aantal scholen voor gewoon lager onderwijs in de tweede hoofdinspectie, waarop in de opeenvolgende leerjaren een der in kolom 1 vermelde aantallen uren onderwijs in de nuttige handwerken wordt gegeven.

Aantal uren.	Eerste leerjaar.					Tweede leerjaar.				
	O.	N.	R. K.	Chr.	Tot.	O.	N.	R. K.	Chr.	Tot.
¾ uur.....	—	—	4	—	*4*	—	1	—	1	*2*
1 „	15	2	12	20	*49*	33	—	10	25	*68*
1¼ „	—	—	4	2	*6*	—	—	4	3	*7*
1½ „	9	1	15	15	*40*	21	2	17	26	*66*
1¾ „	—	—	6	1	*7*	—	1	8	4	*13*
2 „	49	2	72	40	*163*	126	11	105	183	*425*
2¼ „	2	—	8	1	*11*	3	—	10	6	*19*
2½ „	—	2	19	1	*22*	18	3	27	18	*66*
2¾ „	—	—	5	3	*8*	2	—	5	7	*14*
3 „	11	—	32	5	*48*	28	—	44	10	*82*
3¼ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3½ „	—	—	3	—	*3*	1	—	4	2	*7*
3¾ „	—	—	1	—	*1*	—	—	1	—	*1*
4 „	1	—	1	2	*4*	1	—	1	6	*8*
4¼ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4½ „	—	—	1	—	*1*	1	—	1	—	*2*
4¾ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Aantal scholen voor gewoon lager onderwijs in de tweede hoofdinspectie, waarop in de opeenvolgende leerjaren een der in kolom 1 vermelde aantallen uren onderwijs in de nuttige handwerken wordt gegeven.

Aantal uren.	Derde leerjaar.					Vierde leerjaar.				
	O.	N.	R. K.	Chr.	Tot.	O.	N.	R. K.	Chr.	Tot.
¾ uur.....	—	—	1	—	*1*	—	1	—	—	*1*
1 „	13	1	6	22	*42*	2	1	5	7	*15*
1¼ „	—	—	3	1	*4*	—	—	3	1	*4*
1½ „	30	2	15	30	*77*	37	5	41	40	*123*
1¾ „	3	—	8	6	*17*	13	—	14	5	*32*
2 „	283	15	128	260	*686*	268	10	111	250	*639*
2¼ „	17	1	11	10	*39*	19	2	8	10	*39*
2½ „	34	3	34	20	*91*	32	3	41	30	*106*
2¾ „	5	1	8	11	*25*	6	1	8	10	*25*
3 „	150	1	48	22	*221*	165	1	33	29	*228*
3¼ „	—	—	—	—	—	—	—	1	—	*1*
3½ „	10	—	4	4	*18*	7	—	1	4	*12*
3¾ „	—	—	1	—	*1*	—	—	1	—	*1*
4 „	2	—	2	9	*13*	8	—	3	11	*22*
4¼ „	—	—	—	—	—	—	—	—	1	*1*
4½ „	—	—	1	—	*1*	—	—	1	—	*1*
4¾ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Aantal scholen voor gewoon lager onderwijs in de tweede hoofdinspectie, waarop in de opeenvolgende leerjaren een der in kolom 1 vermelde aantallen uren onderwijs in de nuttige handwerken wordt gegeven.

Aantal uren.	Vijfde leerjaar.					Zesde leerjaar.				
	O.	N.	R. K.	Chr.	Tot.	O.	N.	R. K.	Chr.	Tot.
¾ uur.....	—	—	—	—	—	—	1	—	—	*1*
1 „	1	1	3	6	*11*	1	1	3	8	*13*
1¼ „	—	—	1	—	*1*	—	—	1	—	*1*
1½ „	21	2	14	23	*60*	19	2	12	23	*56*
1¾ „	2	—	7	2	*11*	1	—	6	2	*9*
2 „	231	10	119	225	*585*	193	10	110	220	*533*
2¼ „	31	2	10	13	*56*	30	2	9	10	*51*
2½ „	40	6	40	52	*138*	38	5	39	50	*132*
2¾ „	8	1	11	11	*31*	8	1	10	12	*31*
3 „	204	—	58	45	*307*	245	2	71	51	*369*
3¼ „	1	—	1	—	*2*	1	—	1	1	*3*
3½ „	9	—	1	5	*15*	9	—	2	4	*15*
3¾ „	—	—	1	—	*1*	1	—	3	—	*4*
4 „	9	—	4	14	*27*	11	—	3	14	*28*
4¼ „	—	—	—	1	*1*	—	—	—	1	*1*
4½ „	—	—	1	1	*2*	—	—	1	2	*3*
4¾ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Aantal scholen voor gewoon lager onderwijs in de tweede hoofdinspectie, waarop in de opeenvolgende leerjaren een der in kolom 1 vermelde aantallen uren onderwijs in de nuttige handwerken wordt gegeven.

Aantal uren.	Zevende leerjaar.					Achtste leerjaar.				
	O.	N.	R. K.	Chr.	Tot.	O.	N.	R. K.	Chr.	Tot.
¾ uur.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 „	4	1	3	7	*15*	—	—	—	—	—
1¼ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1½ „	18	1	11	20	*50*	1	—	—	—	*1*
1¾ „	1	—	5	2	*8*	—	—	—	—	—
2 „	170	10	87	205	*472*	—	—	—	—	—
2¼ „	13	2	9	7	*31*	—	—	—	—	—
2½ „	34	—	17	28	*79*	—	—	—	—	—
2¾ „	8	1	6	10	*25*	—	—	—	—	—
3 „	240	7	73	70	*390*	—	—	—	—	—
3¼ „	1	—	2	2	*5*	—	—	—	—	—
3½ „	9	—	12	11	*32*	—	—	—	—	—
3¾ „	1	—	5	—	*6*	—	—	—	—	—
4 „	12	—	27	25	*64*	—	—	—	—	—
4¼ „	—	—	—	1	*1*	—	—	—	—	—
4½ „	—	—	6	2	*8*	—	—	—	—	—
4¾ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 „	1	—	5	1	*7*	—	—	—	—	—
4¾ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 „	1	—	5	1	*7*	—	—	—	—	—

Niet alleen, dat de Roomsch Katholieke scholen het vroegst met dit onderwijs beginnen, maar van de verschillende soorten van scholen, waar dit onderwijs in het eerste leerjaar wordt gegeven, wordt op de Roomsch Katholieke scholen in dat leerjaar ook de meeste tijd aan het vak Nuttige handwerken besteed. Van de 183 Roomsch Katholieke scholen, waar het in het eerste leerjaar begint, wordt op 136 scholen van 2 tot en met 3 uur Nuttige handwerken gegeven, voor de 7 neutrale, 90 Christelijke en 87 openbare scholen zijn deze aantallen resp. 4,50 en 60.

Aantal scholen voor gewoon lager onderwijs, waarop in totaal één der in kolom 1 vermelde aantallen uren onderwijs in de Nuttige handwerken wordt gegeven in alle leerjaren te zamen.

Aant. uren.	O.	N.	RK.	Chr.	Tot.	Aant. uren.	O.	N.	RK.	Chr.	Tot.
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
2 uur.....	5	—	—	—	*5*	13½ uur.....	39	1	6	9	*55*
2½ „	1	—	—	—	*1*	14 „	48	—	31	55	*134*
3 „	3	—	—	—	*3*	14½ „	6	—	2	16	*24*
3½ „	1	—	2	—	*3*	15 „	102	3	15	34	*154*
4 „	4	—	2	3	*9*	15½ „	3	—	1	4	*8*
4½ „	4	2	2	1	*9*	16 „	7	1	15	10	*33*
5 „	6	1	6	14	*27*	16½ „	1	—	12	1	*14*
5½ „	—	1	—	2	*3*	17 „	—	—	10	7	*17*
6 „	11	2	5	9	*27*	17½ „	1	—	7	3	*11*
6½ „	10	—	—	3	*13*	18 „	19	—	20	10	*49*
7 „	3	—	5	4	*12*	18½ „	—	—	4	2	*6*
7½ „	5	—	1	6	*12*	19 „	5	—	4	4	*13*
8 „	4	—	2	3	*9*	19½ „	1	—	3	—	*4*
8½ „	1	—	—	1	*2*	20 „	11	—	11	1	*23*
9 „	22	—	3	4	*29*	20½ „	—	—	1	—	*1*
9½ „	—	—	4	2	*6*	21 „	7	—	18	5	*30*
10 „	63	4	17	55	*139*	21½ „	1	—	1	—	*2*
10½ „	5	—	4	7	*16*	22 „	—	—	1	3	*4*
11 „	19	—	9	17	*45*	23 „	—	—	2	—	*2*
11½ „	3	1	1	5	*10*	23½ „	—	—	2	—	*2*
12 „	85	4	28	71	*188*	24 „	—	—	—	3	*3*
12½ „	10	3	5	11	*29*	28 „	1	—	—	2	*3*
13 „	40	1	8	11	*60*	28½ „	—	—	1	—	*1*

Op het grootste aantal scholen wordt per week in totaal 12 uur onderwijs in de Nuttige handwerken gegeven, nl. op 188 scholen, daarna volgt een aantal van 154 scholen met 15 uur; dan 139 scholen met 10 uur en hierna 134 scholen met 14 uur. Bij eerstgenoemde 188 scholen zijn 85 openbare, 4 neutrale, 28 Roomsch Katholieke en 71 Christelijke scholen en bij voormelde 154 zijn 102 openbare, 3 neutrale, 15 Roomsch Katholieke en 34 Christelijke. Van de later genoemde 139 scholen zijn 63 openbare, 4 neutrale, 17 Roomsch Katholieke en 55 Christelijke scholen en van de daarna genoemde 134 zijn 48 openbaar, 31 Roomsch Katholieke en 55 Christelijke.

De drie grootste groepen van scholen met het grootste aantal uren onderwijs Nuttige handwerken per week zijn voor de openbare scholen 19 scholen met 18 uur, 102 scholen met 15 uur en 85 scholen met 12 uur, voor de neutrale scholen 3 scholen met 15 uur, 4 scholen met 12 uur en 4 scholen met 10 uur, voor de Roomsch Katholieke scholen 18 scholen met 21 uur, 20 scholen met 18 uur en 15 scholen met 16 uur en voor de

Christelijke scholen 10 scholen met 18 uur, 34 scholen met 15 uur en 55 scholen met 14 uur.
Op 64 openbare, 1 neutrale, 35 Roomsch Katholieke en 29 Christelijke scholen wordt het onderwijs in de Nuttige handwerken gegeven buiten de gewone schooltijden;
Op 447 openbare, 17 neutrale, 208 Roomsch Katholieke en 265 Christelijke scholen wordt het gegeven binnen de gewone schooltijden en op 46 openbare, 6 neutrale, 28 Roomsch Katholieke en 104 Christelijke scholen wordt het gegeven deels buiten, deels binnen de gewone schooltijden. Het blijkt, dat thans het onderricht in de Nuttige handwerken veelal onder schooltijd wordt gegeven.

3. Het handwerkonderwijs omvat op de gewone lagere school de volgende onderdeelen: breien, haken, merken, naaien, stoppen, mazen, verstellen en knippen; op enkele scholen komt daarbij patroonteekenen en maatnemen; op één in het zevende leerjaar borduren.
Op de u.l.o.school worden deze onderdeelen ook onderwezen met op enkele er aan toegevoegd een of meer onderdeelen van fraaie handwerken, borduren, Holbeinwerk, enz.
Het meeste werk wordt gemaakt van breien en naaien. Aan het eerste werd een tijdlang minder tijd en zorg besteed, maar sedert er meer en meer gebreide kleedingstukken worden gedragen, is dit onderdeel weer meer in eere gekomen.
De inspecteur-Nijkerk zegt dienaangaande het volgende: „Voor alle scholen wordt het meeste werk gemaakt van naaien en breien. Daarmee is echter niet gezegd, dat de resultaten van deze twee onderdeelen nu ook ongeveer gelijk zijn. Integendeel, daarin is een zeer groot onderscheid. Als twee uitersten wat breien betreft zou ik willen noemen, dat ik één school aantrof, waar door de leerlingen drie betrekkelijk lange kousen werden gebreid, waarmee zeer veel tijd verloren ging. terwijl van het breien van andere gebruiksvoorwerpjes niets kwam. Toen ik er naar vroeg, waarom de kous schier alle tijd nam was het antwoord: In deze omgeving dragen de menschen als regel nog eigengebreide kousen en daarom moet het kousen-breien heel goed geleerd worden. Andere gebreide voorwerpen worden hier weinig of niet gebruikt of gedragen, zoodat de streekbewoners daarvoor ook maar weinig belangstelling hebben.
Ik heb gemeend deze onderwijzeres erop te moeten wijzen, dat zij nu juist hier een ernstige roeping had, om te midden van zulk een bevolking haar cultureele taak met ijver te verrichten en juist bij de opgroeiende jeugd de belangstelling moest wakker roepen, die bij de ouderen helaas ontbrak. Dat zou zij kunnen, door niet in de eerste plaats allerlei sierwerkjes aan haar leerlingen aan te leeren, maar vooral practische voorwerpen, die dagelijksch konden worden gebruikt en waarvan ook de ouderen het nut zouden moeten toestemmen. Wanneer daarmee in de lagere klassen begonnen werd, dan zouden de leerlingen der hoogere

klassen zeker met animo de grootere voorwerpen vervaardigen. En wanneer de onderwijzeres het zoo ver kon brengen, dat de leerlingen hun werk mee naar huis namen, voorzoover zij in de hoogere leerjaren geplaatst zijn, zoodat dat ook thuis bekeken werd, dan zou op den duur de onverschilligheid voor het nieuwe wel wijken, omdat men zou toegeven, dat men iets goeds leerde voor de practijk van het leven.
Op een andere school, gelegen in een afgelegen buurtschap, een school met een totaal van 77 leerlingen, vond ik een door een leerlinge van het zevende leerjaar gebreide meisjes japon zóó mooi, dat zij waard was in de étalage van een stadswinkel te worden geplaatst. Aan die school, waar het onderwijs in de laatste jaren gegeven was door een vakonderwijzeres, is de betrekkelijk groote onverschilligheid van vroeger totaal weg en ze maakte plaats voor zeer groote belangstelling van de zijde der ouders en de jaarlijksche tentoonstelling van het gemaakte werk trekt zeer veel bezoeksters.
Ook van andere onderdeelen zouden soortgelijke bijzonderheden kunnen worden verteld. Er zijn in mijn inspectie scholen in een omgeving, waar men aan oude gewoonten en gebruiken, ook wat de kleeding betreft, zeer gehecht is. Het gaat niet aan, om dan als onderwijzeres te zeggen; daar kan ik mij niet mee inlaten. Neen, men moet beginnen zich daarbij aan te sluiten, maar dan tevens de gelegenheid te baat nemen om practische verbeteringen aan te brengen in een niet te vlug tempo, zoodat de ouders kunnen meekomen. Op deze wijze kan er van de school nog een zeer goede invloed uitgaan."
Het komt mij voor, dat de juiste opvatting is: rekening houden met de gewoonten en gebruiken der streek, maar ook trachten het goede, dat door onbekendheid onbemind is, ingang te doen vinden.

4. In den regel wordt in het eerste handwerkleerjaar onderwezen: breien, haken, merken en naaien; in het vierde of vijfde leerjaar wordt daaraan toegevoegd mazen, in het zesde en zevende leerjaar stoppen, verstellen en knippen.
Het is mij gebleken en het blijkt ook uit het staatje op blz. 349, dat haken in het geheel niet of alleen in het eerste leerjaar wordt onderwezen. In den regel worden echter alle onderdeelen, nadat ze zijn onderwezen, geregeld onderhouden of uitgebreid. In sommige leerplans wordt aangegeven, dat de geknipte voorwerpen in een cahier worden geteekend. Hierbij worden dan meteen de maten vermeld.
Van aanmerkelijk hiervan afwijkende gevallen wordt in de verslagen der inspecteurs geen melding gemaakt.
De inspecteur-Zwolle meldt omtrent den gang van het onderwijs in de meeste scholen het volgende: „In het eerste handwerkleerjaar begint men als regel met het breien. In zeer enkele scholen geeft men de voorkeur aan het haken van een paardetoom bijvoorbeeld. Het lijkt mij het beste, direct met het breien aan te vangen. Gelukkig leert men de verschillende moeilijkheden van dit onderdeel bijna niet meer aan den zeer verouderden

broddellap, die ten slotte toch maar in de prullemand gedeponeerd wordt. Bijna overal ziet men deze leerlingen werken aan de kleine breimodellen van Teunisse en Van der Velden, of een variatie daarop. Van meet af maken de kinderen iets, dat òf voor het kinderspel (bijv. paardetoom, knikkerzak), òf voor de pop (bijv. mutsje, kapertje, lijfje, truitje), òf voor algemeen gebruik (bijv. waschhandschoen) benut wordt. Dit geeft niet alleen veel voldoening, doch werkt ook de ambitie voor dit onderwijs bij het meisje in de hand. De opeenvolging der moeilijkheden, die in deze breimodellen worden aangeleerd, zijn gezocht in de moeilijke deelen van het kousen breien. Met het oog op het afwerken en versieren der breistukjes leeren de meisjes nu iets van het haken. In sommige scholen neemt de onderwijzeres de modellen, die noodig zijn voor het aankleeden van een pop. Komt in den loop van het cursusjaar een tentoonstelling, ter gelegenheid van een ouderavond, dan ziet men van elk meisje uit het eerste handwerkleerjaar een keurig aangekleed badpopje. (Deze werkjes lijken zeer mooi van gekleurd breikatoen.) Wat is dat ook een aardig idee. Immers van het eerste begin hangt zooveel af. Krijgt een meisje direct lust in het werk, dan zal dit voor later gunstig werken. In de meeste scholen kan nevens genoemde kleinigheden nog een begin van een kous gemaakt worden in dit eerste leerjaar.

In het tweede leerjaar wordt veelal het kousje van breikatoen (in sommige scholen zag ik die van wol, en dan niet één, maar een paar) afgewerkt, alsmede een lijfje. Daarenboven maken velen hier, als vooroefening van het naaien, een klein merklapje. Niet meer als vroeger, een groote lap met rechte en schuine kruissteekletters en cijfers, met boompjes en hondjes etc., neen een klein lapje, waar met den flanelsteek het zoompje wordt gewerkt en een enkel randje en een eenvoudig soort letter in den kruissteek worden aangeleerd. Later vindt men bij het versieren van boekomslag, schortje, etc. den kruissteek weer terug. Dit is een prachtoefening voor het hanteeren van vingerhoed en naainaald, en . . . de meisjes vinden dit werk hoogst aangenaam. In dit leerjaar gaat men voorts een paar kleinigheden naaien, ook nog als vooroefening. In vele scholen neemt de onderwijzeres hiervoor een boekomslag. De verschillende naaisteken worden hieraan geleerd; dit gaat betrekkelijk gemakkelijk, daar de onderwijzeres stof neemt, waarbij de draden van het weefsel duidelijk te zien, af te tellen en uit te trekken zijn. Als versiering werken de meisjes randjes van gekleurd katoen in den rijg-, stik-, flanel- of zoomsteek, en met dezelfde steken wordt het voorwerpje afgenaaid. Naarmate men meer of minder aan het reeds eerder genoemde merken heeft gedaan, kan hierop ook met den kruissteek een versiering aangebracht worden. Het naaldenboekje is in dit leerjaar een veel genaaid voorwerpje, met hetzelfde doel als het eerstgenoemde. Vanwege de kleine afmetingen, die dit naaioefeningetje heeft, geeft dit minder voordeelen dan het eerstgenoemde. Aan zoo'n klein ding zijn de naden dadelijk af en het is wat prutserig in de hand. Het slabbetje en het taschje geven soortgelijke oefeningen. Natuurlijk vinden de meisjes het fijn,

als daarop, behalve de noodige randjes, nog: „smakelijk eten", of „niet morsen", of „moeders lieveling" in den kruissteek gewerkt mag worden. Het kan ook anders versierd, bijv. een jongen met een hoepel, een meisje met een springtouw, een fietsje enz. De onderwijzeres zoekt met de meisjes natuurlijk mooie kleurtjes uit, die in de randjes en motiefjes goed bij elkaar passen. In de Roomsch-Katholieke meisjesscholen zag ik een groot sortiment van deze leerstof. De zgn. vooroefeningen van het eigenlijke naaien zijn alzoo in vele variaties te maken en is nu heel wat aardiger en doeltreffender dan vroeger. Toen maakte men den grooten naailap. Deze werd eerst in drie deelen geknipt, die weer met den overhandschen en koordnaad aan elkaar werden verbonden. Daarna onophoudelijk (recht of schuin) in tweeën geknipt, om weer met den Engelschen naad, platten, flanel- of rolnaad aaneengenaaid te worden. Ten slotte kwam zoo'n product bij den lompenman terecht. Waar niet de kleine modellen genaaid worden, neemt men nog den verouderden oefenlap, maar dan ongeveer 10 keer vereenvoudigd.

Het derde handwerkleerjaar geeft voortzetting van het breien en naaien. De lijfjes zijn vaak nog niet geheel klaar, en indien wel, dan breien de meisjes een lap, waarop later het stoppen en mazen geleerd wordt. In sommige scholen breien de meisjes al eens aardige, nuttige dingen, bijv. een lekkere wintermuts, een warme wollen das, zelfs zag ik meer dan eens een wollen truitje. Dit komt wel voor in dorpsscholen, waar dit werk dan voor een groot deel als huiswerk gemaakt wordt en waar aan dergelijke stukken groote voorkeur wordt gegeven, alsook behoorende bij de behoeften der streek. Er zijn andere scholen, waar men in de hoogere klassen liever aardige kleedjes of theemutsen enz. gaat maken. Deze genoemde dingen worden als regel hoofdelijk aangeleerd. In alles doet dit denken aan het niet klassikale handwerkonderwijs, zooals dit vóór 30 à 40 jaar zeer veel werd gegeven. Opmerkelijk is het, dat de meisjes juist dit werk graag doen. In het derde leerjaar gaan de leerlingen verder met het naaien van een eenvoudig stuk huishoudgoed of kleedingstuk, bijv. een sloop, een handdoek, een zak, een schort, enz. Gelukkig ziet men op de verschillende scholen bij het onderwijs in het naaien meer en meer de modellen op de ware kindergrootte. Nu, het is zoo ook heel wat beter dan toen men al die sterk verkleinde modellen liet werken, die noch voor een kind, noch voor een pop geschikt waren. Wat meisje zou haar pop kleeden in zoo'n sterk verkleind vrouwenkleedingstuk? Het kind zou het uiterst leelijk vinden. Al die prutsdingen, waar die kleine handjes uren en nog eens uren aan gepeuterd hadden, werden als waardeloos weggeworpen of in een vergeten hoekje neergelegd. Sommige onderwijzeressen maken nog de bezwaren, dat de groote stukken zoo duur zijn en meer uren vorderen. Beide bezwaren zijn te ondervangen. Voor een meisjeshemd geeft de moeder graag een groot deel van den kostenden prijs terug, als haar dochtertje (het naaistertje) dit kleedingstuk aan het eind van het leerjaar voor eigen gebruik mede naar huis mag nemen. En die meerdere uren! Ja, dan maar een

stuk minder genaaid of een naaimachine aangeschaft ! De meest gangbare modellen zijn zoo eenvoudig en leenen zich best voor het gedeeltelijk hand- en gedeeltelijk machinenaaien ! Door het beoefenen van het eene, wordt het andere niet verwaarloosd. Het aantal scholen, waar niet een machine is, overtreft verre het aantal, waar die wel aanwezig is. De meeste handwerkonderwijzeressen-machinegebruiksters bevalt dit leermiddel uitstekend. Vele onderwijzeressen, die ik over de wenschelijkheid van een machine in school sprak, overzien de moeilijkheden niet. „Zooveel meisjes en één machine !" Vermoedelijk zat het streng klassikale deze dames wat in den weg, en — het „onbekend maakt onbemind" in nog erger mate. Slechts in enkele scholen wordt reeds in het derde handwerkleerjaar door de kinderen op de machine genaaid. Dit geschiedt bijv. wel in de schippersschool, waar de meisjes iets ouder zijn. Ook wel in enkele kleine dorpsscholen, waar de leerlingen in den regel vlugger en handiger in dit werk zijn, doordat er thuis voor moeder dikwijls gehandwerkt moet worden.

Er is geen vak op de lagere school te onderwijzen, dat voor het geven van klassikaal onderwijs zooveel moeilijkheden medebrengt, als het vak nuttige handwerken. Is er bijv. een kind eenige dagen ziek geweest, dan hindert dit niet zooveel met het oog op die paar bladzijden schoonschrift, dat dictee, die paar taallesjes, dit alles kan desnoods worden overgeslagen. Maar een stuk van een kous, een naad van een kleedingstuk, een deel van een stop, maas of versiering kan niet weggelaten worden. Als nieuw onderdeel wordt in dit leerjaar het kousen stoppen of het mazen beoefend. Het meerendeel der onderwijzeressen geeft er de voorkeur aan, met kousen stoppen te beginnen. Slechts enkele nemen eerst mazen. Om verschillende redenen is dit af te keuren. Immers het gemakkelijkste moet het eerst geleerd en dan . . . het kousen stoppen is in ieder gezin zoowat aan de orde van den dag, terwijl mazen slechts zelden voorkomt. Dat de meisjes dit evenwel leeren, is beslist noodig. Wie kan netjes een kapotte kouseknie breiende verstellen, zonder den laatsten toer flink te kunnen aanmazen ? Wie kan den grooten en kleinen hiel, als die versleten zijn, opnieuw inbreien, zonder nauwkeurig te kunnen mazen ? Het verbinden van de schoudertjes van een lijfje of truitje lijkt aangemaasd toch veel mooier dan aaneengebreid ! Sommige onderwijzeressen zien het nut van dit onderdeel voor een meisje niet in; het is heusch een moeilijk werkje ! Mijn advies is evenwel steeds, dat er goed de hand aan moet worden gehouden, opdat de meisjes, wanneer ze van school gaan, zonder moeite een versleten deel van een gebreid kleedingstuk kunnen overmazen, aanmazen of inbreien met aanmazen. Zelfs een klein gaatje in niet te fijn breiwerk moet een meisje geheel kunnen mazen.

In het vierde en vijfde leerjaar komt als nieuw het daar net genoemd „stukjes inbreien". Het is een nuttig iets, in een gezin noodzakelijk het te kennen. Verder het verstellen van genaaide voorwerpjes. In deze twee leerjaren houdt men zich gaarne aan den regel geen soortgelijk werk achtereen te laten maken. Steeds lapjes uitknippen en een nieuw

daar weer inzetten, zou saai worden voor het kind. De meeste dames doen dan ook afwisselend, nu eens een stuk naaien, dan weer oefenen in het verstellen, hetzij in wit, bont of flanel. Het onderdeel „stofversiering" krijgt in de leerjaren niet een eigen plaatsje; het wordt door het werk steeds aangegeven. Vanaf het eerste tot het laatste leerjaar moet het gemaakte werk, hetzij door haken of naaldwerk, mooi en netjes gemaakt worden. Slechts enkele scholen beoefenen nog het linnen stoppen. Ik acht dit vak ook van minder belang, hoewel het goed is, dat de kinderen het kunnen. In enkele Roomsch-Katholieke meisjesscholen zag ik bij de tentoonstelling van de gemaakte handwerken zeer mooie oefeningen in genoemd vak. De stopjes waren op regelmatige plaatsen in de stof aangebracht, enkele randjes en kantjes als versiering daarom heen en . . . klaar was het kleedje voor een bloemtafeltje of onder een vaasje. Op dergelijke wijze maakten deze meisjes er ook slabbetjes, taschjes en servetzakjes van. (Deze leerlingen krijgen de handwerklessen vanaf het eerste schooljaar en verder krijgen zij per week meer uren les dan in den regel aan gemengde scholen.) Natuurlijk kan aan dergelijke scholen het leerplan meer uitgebreid zijn. Een hoofdonderdeel is in deze leerjaren het knippen en naaien. Genaaid worden stukken huishoudgoed en onderkleeding. Waar alles nog in kleine afmetingen gemaakt wordt, geef ik in overweging dit te wijzigen. Op alle scholen worden natuurlijk niet dezelfde dingen gewerkt en ook niet hetzelfde aantal. Ik zag handdoeken, zijzakken (in enkele dorpsscholen), sloopen, schorten in diverse modellen, hemden, broeken, onderjurken, enz. Het spreekt, dat al deze stukken eerst geknipt moeten worden. Na onderzoek blijkt mij meestal, dat de dames de meisjes wel eens modellen van papier laten knippen en ook op andere manieren de schaar leeren hanteeren, maar het knippen van stof gebeurt meestal door de onderwijzeres, nadat eerst het te knippen patroon voldoende besproken is."

Hierin worden enkele opmerkingen gemaakt, die bevestiging vinden in de ervaring en het oordeel van andere inspecteurs.

a. In vele scholen wordt voor het leeren breien de broddellap niet meer gebruikt. „Het breien wordt wel in heel andere banen geleid dan vóór enkele jaren. De kous is niet meer het middelpunt. De practijk van het leven laat hier haar invloed gelden. Men breit geen kous meer; men koopt kousen. Een kous is zoo goedkoop, dat het breien de moeite niet loont; bovendien zoo fijn van structuur, dat men haar zoo niet kan breien. Het zou onpractisch zijn de kinderen daarom zoo lang met het breien van een kous te plagen. De moeilijkheden, die zich bij het breien van een kous voordoen, kan men de meisjes bij andere werkstukjes wel leeren. Men laat een waschhandschoen breien, waarbij eveneens het „minderen" voorkomt. Doet men nog iets aan de kous, dan is dat in den regel eerst in het derde leerjaar en men breit dan niet een geheele kous, doch slechts een voet.

De kous is vervangen door allerlei aardige breiwerkjes, handwerkjes, die

niet te lang duren en waaraan de kinderen voor zich of voor zusjes iets hebben. Want al is de kous niet het middelpunt, gebreid wordt er veel, heel veel, en vaak heel mooi, ook grootere stukken. Ook dit eischt het leven. Het gebruik van gebreide kleedingstukken neemt meer en meer toe" (inspecteur-Nijmegen).

„Hierbij is duidelijk de invloed van de veranderde opleiding en daaruit voortvloeiende andere methode op de school te merken. Op 45 scholen wordt begonnen met een breilap; 35 daarvan geven op, dat daaraan de eerste beginselen geleerd worden; 8, dat ze gebruikt wordt voor stoppen en mazen, zoodat het waarschijnlijk is, dat deze 8 nog toegevoegd moeten worden aan de 75, die de eerste beginselen onderwijzen aan verschillende kleine voorwerpen, zooals pannelap, mutsje en dergelijke. Bij de „oude" methode volgt op den breilap de kous van geel breikatoen (op één school constateerde ik, dat er zelfs 2 kousen gebreid werden), die later nog wel nuttig gebruikt wordt bij het stoppen of mazen. Maar het lijkt toch wel wat saai, als zoo langen tijd aan breien besteed wordt. Op de kous volgt dan nog een borstrok of een lijfje. Bij de „nieuwe" methode worden allerlei, meest kleinere voorwerpen gemaakt, zooals handschoentjes, (ski)sokjes, mutsjes, dassen, directoires, jumpers, poppekleeren, kruikezak, eiernet, kinderkleeren, enz. In den regel van gekleurd katoen, soms van wol" (inspecteur-Zutphen).

„Er is echter wel zeer groot verschil in de wijze, waarop de verschillende onderdeelen worden onderwezen.

Zoo wordt voor het aanleeren van het breien in 35 van de 103 scholen voor gewoon lager onderwijs de breilap nog gebruikt voor het aanleeren van de verschillende breisteken en verdere oefeningen. Wanneer men ziet hoe zulk een lap er na enkele jaren gebruik uitziet, kan men begrijpen, dat de leerlingen ze maar liever niet meer voor den dag halen.

Veel beter is het de verschillende onderdeelen van het breien aan te leeren aan verschillende gebruiksvoorwerpjes, bijv.:

Opgerold speldekussen:	moeilijkheden:	recht, averecht, naadje.
Eierwarmer:	„	: 2 recht, 2 averecht.
Aanvattertje:	„	: 2 „ , 2 „ , minderen.
Waschhandschoentje:	„	: ronding, boordje, afminderen.
Inktlap:	„	: blokjes, 36 steken, 4 recht, 2 averecht; 9 blokjes.
Das of sjaaltje:	„	: 40 steken opzetten; 40 strepen van 10 toeren.
Kruikezak:	„	: 80 steken opzetten; 15 toeren, 1 recht, 1 averecht; 105 toeren, 8 recht, 8 averecht. 1 toer recht, enz.

Zoo kunnen wij als gebruiksvoorwerpjes voor het eerste leerjaar ook nog noemen: servetbandje, beursje, taschje, mofje, luierbroekje, sokje, enz. In de hoogere leerjaren kan dan nog een keus worden gemaakt uit: rokje, sok, onderlijfje, onderjurkje, jumper, muts, borstrok, handschoenen,

nethemd, pantoffels, babypakje, trui, theemuts, baret, sluimerrol, cape, camisoles, polsmoffen, plooirokje, enz.
Vooral door het vervaardigen van gebruiksvoorwerpjes wordt de ijver geprikkeld en de belangstelling vergroot" (inspecteur-Nijkerk).
b. De naailap heeft bij een belangrijk deel der scholen afgedaan.
„Bij het naaien maken nog 59 scholen van de 103 voor gewoon lager onderwijs gebruik van een naailap om de verschillende steken te leeren. Ook hier is het heel goed mogelijk de verschillende steken en naden te leeren aan verschillende gebruiksvoorwerpjes, waardoor het aanleeren niet minder is, maar de belangstelling grooter.
Zoo kan bijv. de kruis- of flanelsteek worden aangeleerd aan een mutsje, de rijgsteek aan een kleedje, de stiksteek aan een naaldenboekje, de overhandsche naad aan een gevoerden bladwijzer, de Engelsche naad aan een reticuultje, de zoomsteek aan een sloopje; ook wel alle naden tegelijk aan een handwerkzak" (inspecteur-Nijkerk).
Naar de ervaring van den inspecteur-Nijmegen wordt er aan het mazen en stoppen niet meer de zorg besteed, die dezen onderdeelen noodzakelijk toekomt. Hij zegt daaromtrent: „Het wekt eenige verwondering, dat op een niet onbelangrijk deel der scholen slechts een deel der hiervoor vermelde onderdeelen onderwezen worden." Hoe de toestand in dezen is in de inspectie Enschede blijkt uit het onderstaand staatje.

	Openbaar L. O.	Bijzonder L. O.	Openbaar U. L. O.	Bijzonder U. L. O.
Breien	51	48	4	3
Naaien	51	48	4	4
Merken	35	37	2	1
Haken	44	27	2	2
Stoppen	40	35	4	—
Verstellen	21	16	2	1
Knippen	10	12	4	2
Mazen	31	28	4	1
Borduren	5	5	—	1

Uit de opgaven van andere inspecteurs blijkt mij, dat dit verschijnsel zich ook in andere inspecties in meerdere of mindere mate voordoet, gelet ook op het groote belang van verschillende onderdeelen, die nu blijkbaar in het geheel niet worden onderwezen.
Als werkstukken, die in de hoogste leerjaren en de u.l.o.-scholen worden vervaardigd, worden vermeld: pyama, hemd, directoir, nachtjapon, nachtzak, flanel, sloop, luierbroekje, kruippakje, manteltje, jurkje, groote jurk, blouse, kindergoed in verschillende afwerking, zakdoek, schortje, kleedje, jumper, handschoen, shawl, theewarmer, schoorsteenkleed, reticule met versiering, enz.
In de kosten van het maken dezer werkstukken wordt, voor zoover deze

niet kunnen bestreden worden uit de vergoeding ex art. 101 of uit bijzonder daarvoor aangewezen fondsen, op verschillende wijze voorzien.
De inspecteur-Doetinchem noemt de volgende:
Leerlingen mogen tegen kostprijs gemaakte stukken medenemen.
Leerlingen brengen zelf de stof voor werkstukken mede.
Leerlingen koopen gemaakte werkstukken.
Gemaakte werkstukken worden op ouderavond verkocht.
Armbestuur verstrekt de grondstof voor on- en minvermogende leerlingen en de andere zorgen zelf voor grondstof.
De overste van het Zusterhuis verstrekt de grondstof.
Gedeeltelijk van Armbestuur.
Voor groote werkstukken geven ouders stof mede.
Leerlingen brengen de kleinigheden voor werkstukken mede.
De ouders dragen vrijwillig voor ieder meisje maandelijks 5 of 10 cent af voor de handwerkbenoodigdheden voor groote stukken.
Ouders dragen geregeld geldelijk bij.
Leerlingen koopen grondstof aan school tegen kostprijs.
Een der inspecteurs meldt, dat op de u.l.o.-scholen in zijn inspectie de stof voor de fraaie handwerken door de school wordt verstrekt, behoudens dat de zijde, katoen en wollen garens door de leerlingen worden medegebracht. Blijkbaar heeft hier en daar het vraagstuk der kosten ook invloed op de wijze, waarop het onderwijs wordt gegeven.
„Er zijn nog veel scholen, waar bijna uitsluitend kleine modellen worden vervaardigd bij het onderwijs in de nuttige handwerken. Het meest komt dat voor bij de scholen, waar het onderwijs in dat vak uitsluitend wordt gegeven door de klasse-onderwijzeressen. Gelukkig heeft men daar ook wel loffelijke uitzonderingen, maar over het algemeen kan worden gezegd, dat de vakonderwijzeressen het meest voelen voor kleedingstukken, die werkelijk worden gedragen.
Ook de kosten vormen hier een punt van overweging. Zoodra grootere stukken worden gemaakt, zijn de kosten heel wat grooter en dan komt meermalen van het Gemeentebestuur een aanmaning tot zuinigheid, omdat anders de kosten volgens art. 101 te hoog worden.
Bij de bijzondere scholen moet ook dikwijls zuinig met het materiaal worden gewerkt, maar gewoonlijk is het daar iets gemakkelijker om ook door de ouders iets te laten doen, wanneer de kosten wat hoog loopen. Bovendien is de gemeentevergoeding volgens art. 101 groot genoeg in verschillende gemeenten om ook grootere kleedingstukken te doen vervaardigen" (inspecteur-Nijkerk).

5. Als klassikale en hoofdelijke leer- en hulpmiddelen en materiaal worden genoemd bij de verschillende onderdeelen:
breien: dikke houten breinaalden,
breinaalden en een grove naainaald,
ongebleekt katoen, grijze en rose Triple Sydny en goedkoopere wol;

haken: een houten haaknaald,
haakpennen,
haakgaren;
merken: een merkkarton, voorbeelden voor lettervormen,
merknaald,
stramien, aïdagaas, congres- of stopgaas, gekleurd merkkatoen;
naaien: naailap,
naalden, spelden, vingerhoed, strijkijzer, naaimachine,
stopgaas, stramien, wol, flanel, katoen, linnen, Friesch of Brabantsch bont, keper, Noorsche stof, enz.;
mazen: maaskarton,
maaskous,
maasgaren;
stoppen: stopkarton,
stopgaren.

Voor teekenen en knippen wordt gebruikt het bord, dat soms ook bij een enkel ander onderdeel dienst doet.

De naaimachine begint langzamerhand meer ingang te vinden. Zoo wordt ze bijvoorbeeld gebruikt in de inspectie Apeldoorn in 19, in de inspectie Arnhem in 4, in de inspectie Deventer in 8, in de inspecties Nijmegen en Ommen elk in 26 en in de inspectie Zutphen in 17 scholen.
Er wordt over de waarde van het gebruik van dit „leermiddel" voor de school nogal verschillend gedacht.
De inspecteur-Ommen zegt er het volgende van: „Het gebruik van de naaimachine neemt toe. Zij is thans aanwezig op 11 openbare en 10 bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs en op 1 openbare en 4 bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs. In verscheidene gevallen is dit hulpmiddel niet door de gemeente, doch door oudercommissie of schoolbestuur bekostigd. Ik kan begrijpen, dat gemeentebesturen opzien tegen de kosten, welke aanschaffing van een naaimachine voor al haar scholen medebrengt, en zich afvragen of zulk een uitgave voldoende te motiveeren is. Dat de naaimachine in het practische leven onmisbaar is, behoeft nog geen reden te zijn ze op de lagere school in te voeren. Vooreerst zal er steeds veel bij het naaien overblijven, dat met de hand gebeurt, en is het van grooter noodzakelijkheid, dat de meisjes daarin zooveel mogelijk bedreven worden. In de tweede plaats is het niet noodig, dat op de lagere school het gebruik van de machine geleerd wordt. Ieder, die er zich later een aanschaft, wordt gratis geïnstrueerd. Rest dus alleen de tijdwinst, die het gebruik der machine oplevert, wanneer kleedingstukken in volslagen grootte worden gemaakt. Op de u.l.o.-scholen zou ik zulks als eisch willen stellen en daar acht ik de naaimachine geenszins overbodig. Op de scholen voor gewoon lager onderwijs is het alleen de 7de klasse, die voor groote werkstukken in aanmerking komt, en wanneer dit vermeden wordt om de hooge uitgaven voor de benoodigde grondstoffen, verliest men aan oefening

niet zoo wonder veel, als men zich bij kleiner formaat, dat dienen kan voor kleine broertjes of zusjes, bepaalt. Daarbij komt nog, dat op de kleine scholen — en hun aantal is groot — vaak slechts enkele meisjes in het 7de leerjaar zitten, wat het nut der uitgave nog twijfelachtiger maakt."

Het oordeel van den inspecteur-Nijkerk luidt als volgt: „In 16 van de 112 scholen mijner inspectie wordt ook de naaimachine gebruikt; alle scholen meldden als resultaat, dat het uitstekend beviel, maar bij geregeld gebruik worden de materialen wel duur, omdat er heel wat wordt afgewerkt. Het komt mij voor, dat in groote klassen van het gebruik van een enkele machine niet zoo heel veel komt, omdat er slechts één leerlinge tegelijk op werken kan; in ieder geval echter kan de behandeling reeds wat worden aangeleerd.

Sommige scholen, die de naaimachine niet gebruiken, noemen als bezwaar, dat de school in de eerste plaats moet leeren om vaardig en netjes met de hand te naaien en dat er bij het gebruiken van een machine gevaar dreigt, dat dit naaien met de hand geheel op den achtergrond gedrongen wordt, en dat is niet gewenscht; men is ook bang, dat door het gebruiken van de machine de gemakzucht in de hand zal worden gewerkt. Ik ben echter van meening, dat de naaimachine, bij verstandig gebruik, in de school van groot nut kan zijn en dat de aansluiting aan de practijk er door wordt bevorderd."

In de inspectie Zutphen wordt de naaimachine op 17 scholen gebruikt. „Bij 16 er van", zoo deelt de inspecteur mede, „is het oordeel er over gunstig, terwijl op 1 school dit leermiddel pas aangeschaft is. De wenschelijkheid wordt (ongevraagd) door een 12-tal scholen geuit, een 4-tal betoogt, dat de naaimachine niet gewenscht wordt, omdat alle tijd noodig is voor de oefening van de hand en het machine-naaien beter aan het vervolgonderwijs kan worden overgelaten."

Het wil mij voorkomen, dat de naaimachine goede diensten bij het onderwijs kan verrichten, nu er niet meer op klein model wordt gewerkt. Tegen het maken van kleedingstukken op ware grootte, al is het dan ook maar op kindergrootte, kan worden aangevoerd het bezwaar, dat er lang aan één stuk wordt gewerkt. Of er bij het disponibel zijn van een naaimachine gevaar bestaat, dat er niet genoeg gedaan wordt aan het handnaaien, hangt geheel af van de onderwijzeres. Zij moet ook hierbij, gelijk bij zooveel in de school, maat en tijd kennen.

Voor wat per jaar en per leerling noodig geacht wordt boven de exploitatiekosten eener school zonder onderwijs in nuttige handwerken is moeilijk een bepaalde som te noemen. De door de inspecteurs onder meer of minder voorbehoud genoemde bedragen loopen al zeer uiteen. Als de inspecteur-Doetinchem de werkstukken, die in het hoogste leerjaar gemaakt worden, heeft genoemd, dan doet hij mededeeling van de wijze, waarop de kosten van het maken dezer kleedingstukken gevonden worden. Voor zoover geen afzonderlijke vergoeding voor „nuttige

handwerken" is vastgesteld of op andere wijze dan met gelden ex art. 101 bedoelde kosten worden bestreden, geschiedde dit, naar de bij hem ingekomen mededeelingen, op de wijze, als hiervoor reeds werd aangegeven.
Er moet dus wel een groot verschil in de onderscheidene opgaven zijn. „Het bedrag, dat per jaar per leerling noodig geacht wordt boven de exploitatiekosten eener school zonder onderwijs in het vak nuttige handwerken voor meisjes, is moeilijk op te geven, ook al, gelijk boven uiteengezet, omdat op zulke verschillende wijze in de kosten wordt voorzien. Verschillende bedragen worden door de hoofden der scholen genoemd. Veelal wordt ongeveer f 1, soms minder, soms meer aangegeven. Doch er zijn ook schoolhoofden, die spreken van f 2, enkelen van plm. f 3, één zelfs van f 6" (inspecteur-Nijmegen).
Voor de inspectie Zutphen luidt de opgave aldus: 6 scholen 25—50 cent; 21 scholen 60—90 cent; 25 scholen 100—125 cent; 17 scholen 150—175 cent; 11 scholen 200 cent en meer; waarbij enkele zelfs tot f 3, alles natuurlijk per vrouwelijke leerling. Voor de inspectie Nijkerk was zij van 90 scholen als volgt: 18 scholen minder dan 100 cent; 38 scholen 100—150 cent; 22 scholen 150—200 cent; 5 scholen 200—250 cent; 4 scholen 250—300 cent; 3 scholen meer dan f 3. Voor de u.l.o.-scholen moeten deze bedragen respectievelijk nog iets worden verhoogd. „Het eigenaardige verschijnsel doet zich hierbij voor, dat lang niet aan alle scholen, waar het meeste geld wordt uitgegeven, ook de resultaten het best zijn. Ik ben van oordeel, dat een bedrag van f 1,50 per meisjesleerling wel als voldoende mag worden aangemerkt. Voor de u.l.o.-scholen, waar grootere werkstukken worden vervaardigd en meermalen ook thuis wordt gewerkt, moet dat bedrag ook iets worden verhoogd" (inspecteur-Nijkerk).

6. Een der inspecteurs omschrijft het doel van het onderwijs in nuttige handwerken voor de gewone lagere school aldus: den leerlingen zooveel vaardigheid en inzicht bij te brengen, dat een grondslag gelegd wordt, waarop ze kunnen voortbouwen, om ten slotte in staat te zijn zelfstandig eenvoudig naai-, brei-, haak-, knip- en verstelwerk te kunnen verrichten. Anderen zeggen wel, dat de lagere school met eindonderwijs zich ten doel stelt het in het zevende leerjaar zoo ver te brengen, dat „eenvoudige kleedingstukken en andere gebruiksvoorwerpen gemaakt kunnen worden zonder hulp of met eenigen steun", maar zij voegen er bij, dat dit niet kan verkregen worden door enkele uren schoolonderwijs en de gewone lagere school toch eigenlijk niet verder kan komen dan dat de leerlingen weten, hoe zij verschillende handelingen moeten verrichten.
De inspecteur-Nijmegen schrijft over de doelstelling van het onderwijs in de nuttige handwerken het volgende: „Vraagt men naar het doel, dat men zich bij het handwerkonderwijs voor oogen stelt, dan is het antwoord wel zeer verschillend. En treffend is vaak hoe voor scholen, waar aan het vak betrekkelijk weinig tijd kan worden besteed en de

omstandigheden voor dit vak niet gunstig zijn, de hoogste doelstelling wordt aangegeven, terwijl men op zusterscholen, waar veel meer tijd aan de nuttige handwerken wordt besteed en men onder de meest gunstige omstandigheden werkt, een veel bescheidener doel nastreeft.
Wordt voor de eerstgenoemde scholen als doel soms aangegeven: „om in haar later leven eigen kleeren te kunnen maken en verstellen" of „het vormen van practische huisvrouwen", voor de laatstgenoemde heet het doel: het aanbrengen van zooveel vaardigheid en ambitie, dat de meisjes zich na het verlaten van de school gaarne in het vak verder willen oefenen en bekwamen om zoodoende voor huishouden en eigen kleeren te kunnen zorgen.
De laatste doelstelling is m. i. de juiste; verder kan de lagere school in het algemeen niet gaan.
Brengen wij onze meisjes zoo ver, dat zij genoeg kennis van de handwerken bezitten en verder zooveel vaardigheid, dat zij in het gezin in staat zijn de moeder bij het maken en herstellen van kleeding en huishoudgoed de behulpzame hand te bieden en bij voldoende verdere oefening zich later zelfstandig te kunnen redden, dan heeft de school in dezen haar plicht vervuld. „Het is niet mogelijk van kinderen op 13-jarigen leeftijd geroutineerde huisvrouwen, laat staan naaisters te maken. Het is hier precies als bij de andere vakken van onderwijs. Er wordt slechts een grond gelegd, waarop gesteund en voortgebouwd kan worden, als het leven later dit werk van hen vordert. Velen zullen wellicht te kort schieten, vooral wanneer geen voortgezet onderwijs hun kennen en kunnen op peil houdt en uitbreidt, of als in het gezin practische toepassing van het geleerde niet wordt geëischt. Dezen zullen maar al te gewillig toegeven aan de verleiding, die de industrie met haar kant en klaar afleveren biedt, en spoedig niet meer beseffen welk een nuttige en aangename tijdsvulling zij missen. De school kan in de goede richting werken, als zij de liefhebberij in het vak, die bijkans alle meisjes toonen, weet gaande te houden en op te voeren. Dit is het werk van de leerkracht, die zelf groote ambitie toont en, geholpen door de methode, die allerhande aardige werkstukjes in frissche kleuren en van practisch nut kiest, de meisjes er toe brengt eigener beweging de handwerken te blijven beoefenen" (inspecteur-Ommen).
Op het laatste komt het aan. „Wanneer het onderwijs in de handwerken op school gegeven wordt door een leerkracht, die werkelijk hart heeft voor haar werk, zoodat zij haar leerlingen weet te prikkelen tot ijver, dan kunnen wij er zeker van zijn, dat zij niet alleen bereikt, dat haar leerlingen behoorlijk werk afleveren, maar er wordt ook bij de leerlingen belangstelling gewekt voor de handwerken, zoodat zij er liefhebberij in hebben om telkens weer iets nieuws te vervaardigen. Juist dat wekken van echte belangstelling moest aan alle scholen verkregen worden, maar daaraan ontbreekt helaas nog veel" (inspecteur-Nijkerk).
Zou dat soms ook het gevolg zijn van de mindere belangstelling, die de onderwijzeres van dezen tijd heeft voor het vak nuttige handwerken?

Het is een feit, dat haar opleiding niet in hoofdzaak in deze richting gaat. Ook hiervoor en om meer andere redenen wordt het wenschelijk geacht, dat dit vak weer meer door de vakonderwijzeres zal worden onderwezen, zoodra de omstandigheden zulks toelaten.

„Op de opleidingsschool is het doel niet anders, maar de leerlingen zijn vaak niet zoo ambitieus, daar dit vak bij een toelatingsexamen niet in aanmerking komt", zegt de inspecteur-Apeldoorn ten aanzien van het onderwijs op de opleidingsschool. De een zegt het een beetje anders dan de ander, maar alle inspecteurs stemmen hiermede in.

„Op enkele opleidingsscholen — de opleiding is in de gemeente Nijmegen in 6 jaar — komt het mij voor, dat het vak eenigszins in de verdrukking staat; eveneens, gelijk boven reeds gezegd, op enkele u.l.o.-scholen, die hier in 3 jaar voor het m.u.l.o.-examen opleiden."

Ik heb ook niet de overtuiging, dat het in het algemeen op onze u.l.o.-scholen zoo best staat met nuttige handwerken, ook gelet op wat ik zelf op een onzer goede u.l.o.-scholen in dit opzicht kon waarnemen. Dat is ook niet te verwonderen.

„Op de u.l.o.-scholen klaagt men er regelmatig over, dat de meisjes weinig voor het vak voelen, omdat het geen examenvak is. De kinderen dier scholen hebben waarlijk meer dan werk genoeg om er nog meerdere vakken bij te halen. Zij volgen het onderwijs voor zoover het op de school wordt gegeven, doch doen er verder niets voor, omdat de tijd ontbreekt" (inspecteur-Arnhem).

„De u.l.o.-school heeft geen eigen doel. Zij tracht het resultaat hooger op te voeren en beweegt zich door de afwerking der voorwerpen in de richting der fraaie handwerken" (inspecteur-Ommen), hetgeen nog niet wil zeggen, dat er in dezen geen uitzonderingen zijn, waaronder ik o. a. die scholen reken, waaromtrent gerapporteerd wordt, dat ze als regel wel zoo ver komen, dat de meisjes zelf behoorlijk haar kleeding kunnen onderhouden en ook de eenvoudige kleedingstukken zelf kunnen knippen en maken, en welke als doel van de beoefening der fraaie handwerken ook stellen het ontwikkelen van het schoonheidsgevoel en het wekken van liefde voor dit vak.

De centrale school stelt zich in het zevende leerjaar in het algemeen geen ander doel dan de lagere school in dat leerjaar, maar ze kan natuurlijk, indien ze een achtste leerjaar heeft, meer bereiken in de andere onderdeelen, doch ook den leerlingen eenig inzicht en vaardigheid geven in het maatnemen, waaraan men in de gewone lagere school gewoonlijk niet toekomt.

Of het aantal uren, op den rooster voor het vak nuttige handwerken uitgetrokken, voldoende is, hangt geheel af van het doel, dat men zich stelt. Wil men, dat de leerlingen volledig in staat zullen zijn eenvoudige kleedingstukken voor vrouwen met behulp van de naaimachine te maken, nadat zij er zelf de maat voor hebben genomen en ze zelf hebben geknipt, dan zal men er een grooter aantal aan moeten besteden dan men er nu gewoonlijk voor beschikbaar kan stellen.

Het komt mij voor, dat men er zich mede tevreden moet stellen, dat ook voor dit vak de grondslagen worden gelegd, zooals hiervoor werd aangegeven, maar dat men dan nog, als men met het onderricht in het derde leerjaar begint, met niet minder dan drie uren per week kan volstaan. Veelal zullen de meisjes, indien de ouders dit willen, in de naaste omgeving wel voortgezet handwerkonderwijs ontvangen. Waar dit niet het geval is, zoodat het voor het meerendeel der meisjes eindonderwijs is, daar doet de school goed met ten minste in het hoogste leerjaar vier uren onderwijs in nuttige handwerken te geven. De practijk van het leven eischt zulks.

7. Op 398 openbare, 20 neutrale, 141 Roomsch-Katholieke en 222 Christelijke scholen wordt het onderwijs in de nuttige handwerken gegeven door klasse-onderwijzeressen;
op 43 openbare, 1 neutrale, 50 Roomsch-Katholieke en 16 Christelijke scholen wordt het gegeven door vakonderwijzeressen en op
116 openbare, 3 neutrale, 80 Roomsch-Katholieke en 160 Christelijke scholen wordt het gegeven door klasse- en vakonderwijzeressen.

8. Het aantal ongediplomeerde handwerkonderwijzeressen, die reeds vóór 1921 werkzaam waren, bedroeg 32, waarvan 9 aan een openbare school en 23 aan een bijzondere school werkzaam. Voor ongediplomeerden, die slechts tijdelijk benoemd werden, waren deze aantallen 18, 7 aan een openbare en 11 aan een bijzondere school werkzaam.

9. Alleen in de gemeente Doetinchem is voor het onderwijs in de nuttige handwerken een maximum aantal leerlingen per leerkracht vastgesteld, nl. 24, hetgeen mij zeer juist voorkomt. Voor een groep leerlingen, tot hetzelfde leerjaar behoorende, kan het desnoods een weinig hooger zijn, maar daar staat tegenover, dat het onderwijs, wanneer de leerlingen bijv. in een één- of tweemansschool over zeven leerjaren zijn verdeeld, geheel hoofdelijk is, zoodat voor zulk een combinatie het getal 24 al te hoog wordt. Toch moet men wel eens hooger gaan door de omstandigheden. Practisch is het vaak zeer moeilijk aan zulk een maximum vast te houden. „De grootte der klassen of liever groepen leerlingen, welke gelijktijdig onderwijs van een leerkracht ontvangen, is zeer verschillend, omdat zij afhangt van de grootte der school. Op één- en tweemansscholen ontvangen in den regel alle meisjes, die er voor in aanmerking komen, gelijktijdig dit onderwijs, hetwelk groepen oplevert van 3 tot ongeveer 30 leerlingen. Het laatste getal is feitelijk te groot, doch splitsing in twee groepen brengt in een tweemansschool zoo'n hinderlijke storing, dat men er niet spoedig toe overgaat. De drie- en viermansschool heeft gewoonlijk twee groepen. Ook daar komt het voor, voornamelijk als de school maar één bevoegde leerkracht heeft, dat een splitsing, welke wenschelijk genoemd kan worden, achterwege blijft" (inspecteur-Ommen).

Over het geheel loopen de aantallen tusschen 20 en 30; daarnaast staan als laagst genoemde 3 en als hoogst genoemde 48.
Het laat zich begrijpen, dat in zulke groote klassen de onderwijzeres een zware taak heeft en dat de kinderen, die geholpen moeten worden, nogal eens lang moeten wachten.
Men geeft die leerlingen in den regel zgn. wachtwerkjes, waar zij altijd mede verder kunnen.
Soms wordt dit niet gedaan. „In enkele gevallen trof ik nog aan, dat zoogenaamde tusschenwerkjes niet werden gemaakt; wanneer de leerlingen de hulp van de onderwijzeres noodig hadden, moesten zij stil met de handen over elkaar gaan zitten; dat in zulke gevallen door meerdere leerlingen zeer weinig gepresteerd werd, spreekt vanzelf" (inspecteur-Nijkerk).

10. Eigenlijk gemeentelijk toezicht, door een daarvoor apart aangestelde ambtenares, komt alleen voor in Nijmegen. Dit instituut dateert uit den tijd, dat het aantal openbare scholen in deze gemeente veel grooter was dan thans. Deze ambtenares, die den titel heeft van inspectrice van het handwerkonderwijs, heeft ook de leiding van den gemeentelijken cursus voor dit onderwijs en de gesubsidieerde cursussen, hiervoor reeds vermeld.
In enkele gemeenten zijn één (Arnhem) of twee (Lonneker, Winterswijk) damesleden der commissie van toezicht op het lager onderwijs aangewezen voor het geregeld toezicht op het handwerkonderwijs. Sommige schoolbesturen in de gemeente Zwolle hebben een damescomité gevormd om in zaken van dit onderwijs van advies te dienen en het geregeld na te gaan.
Dit is een zeer goede maatregel. Ik houd mij overtuigd, dat het onderwijs in het damesvak bij uitnemendheid er zeer bij zou winnen, wanneer er van de zijde der plaatselijke commissie van toezicht, gelijk in genoemde gemeente, en door speciaal daarvoor aangewezen damescomité's als dat te Zwolle meer bijzonder belangstelling voor werd getoond.

11. Het onderwijs in de nuttige handwerken draagt „behoorlijke vruchten", is „over het algemeen voldoende of goed", „zeer bevredigend", „over het algemeen bevredigend", „in de meeste scholen bevredigend". Zoo luidt onderscheidenlijk het oordeel der inspecteurs. Geen hunner noemt het „over het algemeen onvoldoende"; eenigen spreken echter wel van „uiteenloopende resultaten".
„De resultaten van dit onderwijs", aldus oordeelt de inspecteur-Almelo, „zijn nogal sterk uiteenloopend. Vraagt men, zooals ik nog al vaak deed, de onderwijzeressen ten plattelande hier naar, dan was gewoonlijk daar het antwoord, dat met het oog op de groote getalsterkte der klassen en de dikwerf noodige combinatie met lagere klassen de puntjes evenwel niet op de i's konden gezet worden en dat de tijd werkelijk ontbrak om door de noodige herhaling en bevestiging der leerstof deze eenigszins

te volmaken en te verstevigen en dat de echte vaardigheid (Fingerfertigkeit) niet werd behaald. Maar algemeen waren de uitlatingen, dat de leerlingen dit wel het prettigste werk vonden en het met de meeste liefde beoefenden."

Dit laatste zegt al veel en zij, die niet tevreden zijn over eigen arbeid, leveren niet altijd het slechtste werk.

De inspecteur-Ommen geeft zijn meening in dezen weer als volgt: „De inspecteur is leek op dit gebied. Maar het meer opzettelijk waarnemen gedurende een jaar, het spreken met leerkrachten, vooral vakonderwijzeressen, het vergelijken van resultaten van verschillende scholen, zoowel wat betreft de kwaliteit als de hoeveelheid werk, die geleverd wordt, geven mij den moed een bescheiden oordeel uit te spreken. Het is voor den leek zelfs niet zoo moeilijk het onderscheid tusschen verschillende scholen op te merken, te constateeren, dat ongunstige omstandigheden, als korte leertijd, groote klassen, kwaliteit der leerlingen en der leerkrachten, van invloed zijn op het resultaat. Nogmaals vooropstellende, dat m. i. de lagere school de meisjes niet als all-round handwerksters kan afleveren, durf ik beweren, dat op veel scholen in de hoogste klas een voldoend en hooger resultaat wordt bereikt, dat op netheid en nauwkeurigheid en vaak op de hoeveelheid van het werk weinig valt aan te merken. Verscheidene leerlingen schieten wel is waar te kort in bedrevenheid, werken te langzaam, maar daarvoor zijn het „leerlingen". De rechte vaardigheid kan eerst verkregen worden bij meer oefening, die de practijk van het leven misschien zal brengen. Een belangrijk resultaat acht ik zeker, dat vele leerkrachten ook min of meer den smaak weten te ontwikkelen; niet volstaan met technische bekwaamheid, maar daarnaast de kundigheden leeren benutten tot het aanbrengen van eenvoudige versieringen, die den schoonheidszin ontwikkelen en den lust tot werken sterk verhoogen. Deze leerkrachten maken er niet alleen een nuttig, maar ook een mooi vak van. Bij dit onderdeel komt voornamelijk aan het licht hoeveel de onderwijzeres zelf voor het vak voelt. Niet weinigen toonen opgetogen en met rechtmatigen trots wat zij hebben bereikt. Bij anderen is het minder, aanmerkelijk minder soms, en al is dit soms aan verschillende ongunstige factoren te wijten, niet zelden ligt de oorzaak in te weinig enthusiasme bij de leerkracht, met het gevolg, dat die ook bij de leerlingen niet aanwezig is."

Dit bevestigt alweer de oude ervaring der ervarenen: voor goed onderwijs zijn de machtigste factoren: practische geschiktheid, beroepsliefde en dienstijver van haar, die het onderwijs geeft.

Over het geheel toonen de ouders belang te stellen in het onderwijs in de nuttige handwerken, ook al hieruit blijkende, dat als eenige extra financieele bijdragen voor de beoefening van dit vak gevraagd werd, deze steeds grif en zonder eenig bezwaar geboden werden" (inspecteur-Almelo).

„Zeer dikwijls is mij gebleken, dat de ouders het onderwijs in handwerken op school prijzen en aanmoedigen. Het feit, dat de ouders daarvoor in

vele gevallen extra kosten willen dragen, is een bewijs, dat zij tevreden zijn met wat de school in deze biedt" (inspecteur-Doetinchem).
Ook is, naar mededeeling der inspecteurs, in het algemeen de belangstelling der ouders groot genoeg. „De ouderavond wordt vaak aangegrepen als een schoone gelegenheid om de vervaardigde voorwerpen ten toon te stellen en te doen bewonderen. Uitingen van tevredenheid over het resultaat in nuttige handwerken kwamen mij meerdere malen, ook buiten het schoolpersoneel om, ter oore" (inspecteur-Ommen).
Het oordeel der directrices van de nijverheids- en huishoudscholen, die leerlingen van de lagere school ontvangen, over de resultaten van het handwerkonderwijs op deze school is nogal verschillend.
Een dezer directrices gaf als haar oordeel in dezen het volgende:

„1°. de houding der leerlingen laat te wenschen over; zij zitten als regel te veel gebogen over hun werk;

2°. bij het hanteeren van het naaigerei wordt maar zelden de vingerhoed gebruikt en wordt er als regel met veel te lange draden genaaid;

3°. met de verschillende soorten van zoomen en naden zijn de leerlingen wel grondig bekend;

4°. de meeste leerlingen hebben wel oefening gehad in het machinenaaien, maar dit is echter nog niet algemeen bekend, en uniformiteit hierin ware wel zeer gewenscht;

5°. wel aanwezig is een algemeen inzicht in het werk, speciaal wat betreft het in elkaar naaien van kleedingstukken; maar het viel vaak op, dat bij het knippen der kleedingstukken het bijrekken der stof geheel was verwaarloosd; ook is inzicht in lengte- en breedterichting van de stof niet aanwezig;

6°. bij het breien is de houding bij het omslaan van den draad niet goed en het geeft veel moeilijkheden om dan de juiste wijze van omslaan aan te leeren;

7°. breiend opzetten is wel bekend, de sterkere manier, het opzetten met twee draden, echter niet."

Een andere in dezelfde inspectie gaf als haar zienswijze te kennen, dat de gewone lagere school wel niet voldoende kennis en vaardigheid in de nuttige handwerken geeft voor het practische leven, maar wel alleszins voldoende was om er op voort te bouwen, en dat zij daarom van oordeel was, dat er geen tekort in dezen bij de lagere school te constateeren viel.
Een der inspecteurs meldt, dat de directrice van een industrieschool in zijn inspectie niet gunstig oordeelt over de resultaten van het handwerkonderwijs op de lagere school, voor zoover zij daarover, gelet op het kennen en kunnen der leerlingen, die zij van die school ontvangt, kan oordeelen. De inspecteur voegt aan deze opmerking toe, dat hij dit zeer goed begrijpen kan, als hij verneemt, dat de meisjes niet dadelijk na het verlaten der lagere school naar de industrieschool gaan, doch eerst een paar jaren thuisblijven of in een dienst zijn. Hij hecht daarom

meer waarde aan de meening van de dames, die geregeld het handwerkonderwijs aan de openbare scholen nagaan en van oordeel zijn, dat er met ernst gewerkt wordt en dat de resultaten heel behoorlijk zijn, gezien de tijd, die er voor wordt gegeven.
Het zou wel kunnen zijn, dat bedoelde directrice zou blijken niet zooveel met deze dames van meening te verschillen, als zij meer rekening hield met de betrekkelijk weinige uren, die er aan het handwerkonderwijs op de lagere school gegeven kunnen worden, en met het feit, dat het peil der parate kennis en vaardigheid der leerlingen van de lagere school, als zij terstond na het verlaten dier school niet verder onderricht ontvangen op een andere inrichting, na betrekkelijk korten tijd gedaald is.
De leidster eener vrouwenarbeidschool deelt als haar meening mede, dat naar de telkens terugkeerende ervaring de eenheid in het onderwijs in de nuttige handwerken op de lagere school ontbreekt, hetgeen remmend werkt op het onderwijs aan haar school. Er zijn leerlingen, die een aardig knoopsgat maken, andere, die het nooit geleerd hebben. Sommige meisjes hebben iets van verstellen geleerd, sommige heelemaal niets, bij anderen werd juist dat, wat moeite gaf, door de onderwijzeres gedaan.
De directrice eener vakschool voor meisjes in dezelfde inspectie, die zich veel moeite heeft gegeven om den inspecteur de noodige inlichtingen te verstrekken, meldt, dat zij leerlingen uit haar eerste klasse, oudleerlingen van verscheidene lagere scholen uit den omtrek, had laten medebrengen de werkstukken, die zij van de lagere school mede gekregen hadden, en bovendien ter vergelijking uit de gemeente, waarin zij vroeger werkzaam was, het leerplan en een reeks van werkstukken had laten komen. Bij deze vergelijking bleken deze veel beter te zijn dan die, welke haar leerlingen hadden medegebracht.
Nu was dit, zooals de inspecteur mededeelt, in zooverre niet te verwonderen, daar het handwerkonderwijs op de lagere scholen in de vorige woonplaats dezer directrice in veel gunstiger omstandigheden werd gegeven dan dat in de gemeente, waaruit haar school haar leerlingen betrekt: het wordt, naar de inspecteur meent, alleen door vakonderwijzeressen gegeven en bovendien van het 3de of 4de leerjaar af gedurende vier uren per week. Wel dient de volle aandacht geschonken te worden aan de klacht dezer directrice, dat naar haar ervaring bij het handwerkonderwijs blijkbaar weinig methodisch les gegeven wordt, en nog meer daaraan, dat de resultaten in hooge mate uiteenloopend zijn, hetgeen overeenstemt met de ervaring van meerdere inspecteurs. Zij schreef daarover het volgende: „Gezien het feit, dat onze zestig 1ste jaars leerlingen met September van 28 verschillende scholen naar hier zijn gekomen, zou het vanzelfsprekend zijn, als de resultaten van die scholen eenigszins uiteenloopend zijn. Naar aanleiding van uw vraag is van de leerlingen van verschillende scholen uit verschillende gemeenten het werk van de handwerklessen opgevraagd. Toen heb ik begrepen, dat onze ervaring geen andere kòn zijn. En als ik dan naga, dat het grootste procent der meisjesleerlingen van de lagere scholen hier in den Achterhoek

nooit vakonderwijs zal genieten, maar voor de practijk van het leven aangewezen is op wat het van de lagere school medekrijgt, dan meen ik, dat zij in dit opzicht over het geheel veel te kort komen", en verder: „Bij het ingezamelde werk van onze nieuwe leerlingen heb ik tevergeefs gezocht naar eenheid, naar een systematisch uitgewerkte opvolging van moeilijkheden, naar bepaald resultaat in bovengenoemden zin. Het gaf meer den indruk van een liefhebberijvak, waarbij elke onderwijzeres naar eigen opvatting en eigen goedvinden kan werken."
Ten slotte vermeld ik, dat twee directrices van vakscholen voor meisjes op de Veluwe beiden van oordeel zijn, dat de resultaten van het handwerkonderwijs over het geheel bevredigend zijn; dat sommigen uitblinken, vooral in het practische werk, maar anderen ook te kort schieten, soms ver. Is het oordeel der inspecteurs over het geheel niet ongunstig over de resultaten van het handwerkonderwijs, zijn de ouders er meestal tevreden of zeer tevreden over en is de meening van de directrices der vakscholen er verdeeld over, vast staat wel, dat het op een groot aantal scholen ten achter is.
De oorzaken hiervan zijn zeer verschillend, maar, gelijk blijkt uit het voorgaande, zijn de voornaamste en de meest voorkomende wel: te veel leerlingen per leerkracht, combinatie van klassen, waarbij dikwijls nog het toezicht op de jongens komt, te weinig lesuren, inzonderheid voor de hoogste klassen, en het te weinig zich rekenschap geven van het doel, dat men beoogt, van de wijze, waarop men dit wil bereiken, en gebrek aan zelfcritiek.

13. Het is niet moeilijk middelen ter verbetering aan te geven:

1°. het brengen der lessen geheel of gedeeltelijk buiten de gewone schooltijden, wat vanzelf medebrengt belooning dezer buitenuren, ook wanneer ze gegeven worden door de klasse-onderwijzeres;
2°. aanstelling van vakonderwijzeressen in de plaats van of naast de klasse-onderwijzeressen, waardoor het aantal leerlingen per leerkracht lager kan worden, en combinatie van klassen onder één leerkracht, voor zoover ze door die combinatie te veel leerlingen krijgt, vermeden kan worden;
3°. vermeerdering van het aantal lesuren voor nuttige handwerken, wanneer dit vak gegeven wordt buiten de gewone schooltijden.

Al deze maatregelen brengen verhooging der kosten van onderwijs mede en zijn alleen toe te passen, waar de gemeente niet reeds al te zeer door de crisisgevolgen wordt gedrukt, terwijl de laatste alleen mogelijk is, wanneer de eerste wordt toegepast, of als men er niet tegen opziet, dat het aantal lesuren, voor de andere vakken uitgetrokken, wordt verminderd. Het komt mij voor, dat in de huidige omstandigheden allereerst naar andere middelen, naar „inwendige", moet worden uitgezien:

1°. het in overeenstemming brengen van het handwerkonderwijs met

de nieuwe opvatting in die scholen, waar men daarvan blijkbaar nog geen kennis heeft genomen;

2°. het houden van besprekingen met de klasse-onderwijzeres en met de vakonderwijzeres, die onderricht geven in nuttige handwerken, ter verkrijging van eenheid in de leerstof, in de methode van behandeling ervan en in de keuze van het materiaal;

3°. het opstellen van een systematisch leerplan met een toelichting omtrent het onder 2° bedoelde.

Er zijn nog te veel scholen, waar men uit sleur of onkunde vasthoudt aan den ouden broddellap, nog werkt met verkleinde modellen, enz. De klacht, dat de resultaten van het onderwijs in een bepaalde streek, waar de omstandigheden vaak niet zoo ver uiteenloopen, verschillend zijn, is te algemeen dan dat er niet volle aandacht aan moet worden geschonken.

Het lijdt geen twijfel, dat in tal van scholen het leerplan niet in overeenstemming is met de hedendaagsche opvattingen, maar bovendien geen behoorlijke omschrijving der leerstof geeft, terwijl meerdere onderdeelen, die er niet in gemist mogen worden, nog ontbreken. Het zou de moeite loonen bovendien eens te onderzoeken hoeveel van hen, die onderwijs geven in nuttige handwerken, bewust streven naar de uitvoering van hun leerplan.

Voorts dient bevorderd te worden:

1°. een geregeld toezicht op het handwerkonderwijs door commissies van dames, die geacht kunnen worden door haar algemeene ontwikkeling, maar niet minder door haar practische kennis van dit onderwijs, daartoe de noodige geschiktheid en bekwaamheid te bezitten;

2°. het houden van een jaarlijksche tentoonstelling van hetgeen door de leerlingen der verschillende leerjaren in een bepaald jaar is gemaakt.

Het zal in tal van kleine gemeenten moeilijk zijn om te komen tot het vormen van damescommissies, als hier bedoeld, terwijl alleen daar, waar er zich alleszins geschikte vrouwen voor beschikbaar willen en kunnen stellen, er iets goeds van te verwachten is. Beter geen, dan een verkeerd samengesteld damescomité voor het toezicht op de nuttige handwerken. Reeds nu wordt in verschillende scholen een jaarlijksche tentoonstelling gehouden van de werkstukken en werkstukjes, door de kinderen in de handwerkklas gemaakt. In den regel stellen de ouders er groot belang in; ze kan onderwijzeres en leerlingen een prikkel zijn. Alleen — men vertoone daar geen werk, waaraan de onderwijzeres ook gewerkt heeft. Bestaat in enkele scholen de gewoonte, dat het werk der twee eerste leerjaren, bijv. het breiwerk, door de onderwijzeres met een randje wordt versierd, dit is niet noodig, als men den leerlingen tegelijk met het breien eenige vaardigheid in het haken bijbrengt, zoodat zij de versiering zelf kunnen maken.

Het is vaak goed bedoeld, als de onderwijzeres dit doet, maar maakt

toch, dat de ouders geen geheel juist beeld krijgen van het kunnen hunner kinderen.
In verschillende verslagen is gewezen op het gevaar, dat door de vereenvoudiging van het programma voor het examen nuttige handwerken de onderwijzeres niet genoeg boven de leerstof staat om met vrucht onderwijs in dit vak te geven.
„De opleiding zou verbeterd dienen te worden, ten einde de onderwijzeressen grooter zelfstandigheid te doen krijgen. Het is een zeer zware taak voor een meisje op een plattelandsschool als eenige onderwijzeres al het handwerkonderwijs te moeten geven dadelijk na haar kweekschooleindexamen. Zij kunnen voor dit vak geen raad vragen aan collega's, zooals dit voor andere vakken wel het geval is. Gedurende de kweekschooljaren wordt het werken voor de aanteekening nuttige handwerken een noodzakelijk kwaad gevonden, dat tot de kleinst mogelijke afmetingen moet worden beperkt. Veel van het thuis te maken werk wordt door moeder of zuster gedaan, ten einde aan de kweekschoolleerling een vrij oogenblikje te bezorgen op den zeer bezetten dag.
Het hooger stellen van de eischen voor het examen zou het onderwijs op de lagere school ten goede komen.
Het bezwaar, dat dan de akte van bekwaamheid een jaar later zou worden behaald, zou niet zoo zwaar wegen, indien voor het onderwijs in de nuttige handwerken een belooning kon worden gegeven.
Een bezwaar, dat misschien moeilijk kan worden ondervangen, is het op het examen verstrekken van opgaven, die òf geheel zelf moeten worden opgezet, òf netjes zijn klaargemaakt en verder afgewerkt moeten worden. Daardoor wordt niet als eisch gesteld, dat de candidaten fouten in het werk kunnen opsporen en vooral deze kunnen herstellen. Het blijkt meermalen, dat de onderwijzeres niet in staat is foutief werk der leerlingen te verbeteren" (inspecteur-Deventer).

2. Het onderwijs in de fraaie handwerken wordt aan 6 u.l.o.-scholen gegeven: op twee scholen alleen in de eerste klasse ¾ uur per week; op één 1 uur per week in alle klassen, op de eerste na, en op één 1 uur per week in alle klassen; op één 1 uur in de twee hoogste klassen en op één 2 uur in alle klassen.

3. *a.* Het onderwijs omvat de volgende onderdeelen: haken, open naaien, Engelsch borduren, Fransch borduren, letters, monogrammen, handwerkjes; technieken op afgedeelde stof, op onafgedeelde stof, en technieken, die stoffen doen ontstaan of een kleiner of grooter deel er van.

b. Slechts voor één school wordt een onderdeel genoemd, waaraan meer dan aan andere wordt gedaan.

4. *a.* In het eerste jaar wordt behandeld Engelsch borduren, open naaien en haken, technieken op afgedeelde stof.

b. Vervaardigd worden: kleedjes, zakdoekjes, nachtzakken, theemutsen, enz.

5. Gebruikt worden als leer- en hulpmiddel: geruit bord en naaimachine; als materialen: wol, breikatoen, borduurkatoen, mouliné, coton perlé. De onkosten worden door de leerlingen geheel of gedeeltelijk vergoed.

6. Het doel wordt voor één school aldus omschreven: voor de fraaie handwerken wil men bewerken, dat de leerling luxe voorwerpjes maken kan met zelf ontworpen en gemaakte versiering. Bovendien het leeren haken en breien volgens opgegeven patronen. Voor een groep andere scholen luidt de omschrijving: Het doel is het aesthetisch gevoel te ontwikkelen, zoodat de meisjes oog krijgen voor kleur en lijn, kennis van eenvoudige stofversiering.
Het aantal uren, dat beschikbaar is, wordt over het algemeen niet voldoende geacht.

7. Het onderwijs wordt gegeven door vakonderwijzeressen, in het bezit van de bevoegdheid voor fraaie handwerken.

HET ONDERWIJS IN FACULTATIEVE VAKKEN.

Als facultatieve vakken, die in het zevende (en achtste leerjaar bij uitzondering) der lagere scholen worden onderwezen, worden genoemd Fransch, Duitsch en handelskennis, terwijl op enkele scholen het vak handenarbeid, behalve in deze, ook in voorafgaande leerjaren wordt gegeven, meestal met veel ambitie. „Waar het vak gegeven wordt, geschiedt dit met toewijding. De leerlingen beoefenen het gaarne, zoodat de omstandigheden gunstig zijn" (inspecteur-Apeldoorn).

SPRAAKONDERWIJS.

Al behoort spraakonderricht op zich zelf niet tot de vakken, genoemd in art. 2 der Lager-onderwijswet 1920, toch wil ik hier gaarne overnemen hetgeen de inspecteur-Almelo daaromtrent meldt: „Het spraakonderricht aan spraakgebrekkige leerplichtige kinderen werd te Almelo en te Hengelo, gelijk in de laatste jaren, geregeld door een spraakleerares in een apart leslokaal onder de schooltijden gegeven, in groepen gesplitst naar stamelaars en stotteraars, gelijkelijk aan kinderen van alle richtingen; en wel te Almelo begon in 1931 de cursus met 26, in Hengelo met 33 spraakpatiënten, een prachtig geduld-onderwijs, wel geheel gericht op individueele behandeling, al vond ik hiervoor het aantal steeds te groot. Een storende rem te meer is met deze behandeling uit de school weggenomen en dat sticht werkelijk veel nut. Te betreuren was, dat de herhaalde pogingen om den klasse-onderwijzer meer in contact te brengen met de spraakleerares, die zijn leerling behandelt, zoowel te Almelo als te Hengelo weinig succes had. Het is wel zeer jammer, want alleen door samenspreking en kennisneming der behandeling krijgt de onderwijzer het in zijn hand om aansluitend en opbouwend werk in dezen te doen. Naar mijn herhaalden indruk wordt dit onderricht

met de meeste volharding en overleg gegeven, al kan ik onmogelijk beoordeelen of inderdaad de behandeling door één spraakleerares op 12, 14 en 16 patiënten tegelijk, die allen tegelijk overluid hun gebrekkige geluiden uiten, en dit slechts 2 maal per week gedurende 55 minuten, eenig tastbaar en blijvend resultaat heeft. Ik meen hieraan wel eenigszins te moeten twijfelen en acht het noodig, dat minstens twee of drie spraakleeraressen werkzaam zullen zijn voor blijvende uitkomsten."

Omtrent de u.l.o.-scholen in zijn inspectie zegt de inspecteur-Zwolle het volgende: „Alle hebben op den rooster de vakken *l*, *m*, *n*, *p* en *q*. Vooral de scholen met een driejarigen cursus hebben zich af te vragen, of het leerplan niet te overladen en het aantal vakken niet te groot is. Ik meen, dat in beperking winst is gelegen. Een paar inrichtingen is daarom ook geadviseerd zich te beraden, welke vakken zouden kunnen worden geschrapt en welke middelen verder kunnen worden aangewend om een leerplan te bekomen, zóó, dat de leertijd evenredig is aan de te verwerken stof en de geestesgaven der leerlingen."

Als vakken, waarmede te vroeg wordt begonnen, worden genoemd nuttige handwerken, aardrijkskunde en geschiedenis. Met het eerste begint men reeds in het eerste leerjaar, terwijl men er, naar de meening van de betrokken inspecteurs, best mede kan wachten tot het tweede, m. i. wel tot het derde. Met aardrijkskunde en geschiedenis begint men op sommige scholen in de inspectie Enschede reeds respectievelijk in het tweede en derde leerjaar. Ik ben met den inspecteur van gevoelen, dat men er gerust mede kan wachten respectievelijk tot het derde en vierde, waardoor men in de lagere klassen meer tijd beschikbaar krijgt voor de hoofdvakken.

Als vak, waarmede men te lang voortgaat, wordt nog altijd genoemd schoonschrijven, al is het aantal scholen, waar dit het geval is, zeer gering. Uit de mededeeling betreffende het schrijfonderwijs op een der scholen in de inspectie Nijkerk blijkt wel, dat men met het eigenlijke schoonschrijven al heel spoedig kan eindigen, als men maar het schrijven heel de school door streng beoordeelt, bijv. op de wijze, als de inspecteur-Zwolle aangeeft als volgt: „Al het schrijven worde streng beoordeeld en letters of letterverbindingen, die niet naar de vroeger gevolgde methode zijn, worden verbeterd, bijv. voor de kantlijn. Zoo kunnen verschillende vakken in de verschillende leerjaren onderwezen worden op geheel uiteenloopende wijze."

Als vakken, waarvan in bepaalde scholen te weinig werk wordt gemaakt, worden genoemd teekenen, vaderlandsche geschiedenis (staatsinrichting), Nederlandsche taal, natuurkennis (gezondheidsleer) en van het vak rekenen het hoofdrekenen zooals hiervoor reeds vermeld is.

Bij teekenen was gebrek aan ambitie de oorzaak, bij vaderlandsche geschiedenis het gebrek aan inzicht omtrent het nut en de geschiktheid van het vak voor de lagere school en bij natuurkennis gebrek aan kennis van het vak; aan Nederlandsche taal, vooral wat het leeren spreken en stellen aangaat, wordt in het algemeen te weinig aandacht gewijd, terwijl

dit bij natuurkennis ten aanzien van gezondheidsleer en bij geschiedenis betreffende staatsinrichting vaak in het bijzonder het geval is.
Als vak, in dit geval onderdeel van het vak, waarvan te veel werk wordt gemaakt, wordt thans het cijferen vermeld, wat niet te verwonderen is, gelet op wat er betreffende rekenen wordt gerapporteerd. De inspecteur-Zwolle merkt ten dezen het volgende op: „Het cijferen moet goed beoefend worden, maar ik wees er reeds op, dat er onderwijzers zijn, voor wie het blijkbaar zeer verleidelijk is de leerlingen een uur te laten cijferen om het oordeel over het resultaat in vijf seconden vast te stellen."
Nuttige handwerken, lichamelijke oefening en teekenen worden in de scholen ook door vakonderwijzers(essen) gegeven, terwijl dezen op u.l.o.-scholen ook voor verschillende niet-verplichte vakken werkzaam zijn.
Als oorzaken van onvoldoende resultaten in sommige vakken of aan bepaalde scholen worden de volgende ongunstige omstandigheden vermeld: vlottende schoolbevolking, overbevolkte klassen en moeilijke klassecombinaties, vele ziektegevallen, groote afstanden en slechte wegen, mutaties onder het personeel, onvoldoende nachtrust der leerlingen ten gevolge van den zomertijd en weinig geschikt personeel.
„Op sommige scholen werden onvoldoende resultaten geconstateerd, als gevolg van weinig geschikt personeel. Het meest grijpt dit in, wanneer het hoofd van een kleine school te kort schiet, zooals voorkomt. De leerlingen blijven zoo lang onder zijn leiding. Voortdurend blijft de aandacht op dezulken gevestigd. Aanvankelijk is dit het eenige, wat bij een ernstig wijzen op den plicht te doen staat. Meestal is iemand toch nog wel voor eenige verbetering vatbaar" (inspecteur-Apeldoorn).
Omtrent den invloed van het voorbereidend onderwijs komt weinig in de inspecteursverslagen voor, dat der vermelding waard is.
Één hunner zegt er van: „Alleen een nauwgezet onderzoek aan scholen, waar, uit hetzelfde milieu, zoowel leerlingen, die wel als die geen voorbereidend onderwijs genoten hebben, aanwezig zijn, zou wellicht iets meer van dezen invloed kunnen doen zeggen dan de min of meer vage mededeeling, dat de leerlingen, die voorbereidend onderwijs gevolgd hebben, in het algemeen meer begrippen hebben en handiger zijn dan degenen, bij wie dit niet het geval is."
Ook over den invloed van het later te ontvangen onderwijs wordt weinig gezegd. Men kan eigenlijk ook moeilijk iets anders zeggen dan vorige jaren. De inspecteur-Zutphen vat dezen invloed in het volgende samen: „Meer huiswerk, apart Fransch, soms een te vlug willen opschieten, waaronder de degelijkheid lijdt. Vakken, als nuttige handwerken, lichamelijke oefening en teekenen, als zijnde geen „examenvakken", komen meer en meer in het gedrang."

VERVOLGONDERWIJS.

Slechts in enkele gemeenten komt het vervolgonderwijs nog voor. Het is niet te verwonderen, dat de inspecteurs over dit onderwijs weinig of niets te rapporteeren hebben.

Dat er, waar het nog voorkomt, over het geheel weinig leerlingen aan deelnemen, ligt niet aan de inrichting van het leerplan, daar zooveel mogelijk met de behoeften wordt gerekend.
Zeer belangrijk is het werk, dat in de gemeente Lonneker wordt gedaan voor het onderwijs aan de rijpende jeugd en voor dat aan volwassenen, waarvan ik hier ook melding maak, al kan het niet gerekend worden te vallen onder het gewoon lager onderwijs.
Het eerste begon in den cursus 1931—1932 met 723 en eindigde met 635 deelnemers van 13 tot en met 18 jaar, voor het tweede waren deze aantallen respectievelijk 462 en 397; ten aanzien van deelnemers van 19 tot en met 30 jaar 327 en 281, van deelnemers van 31 tot en met 40 jaar 105 en 91, van deelnemers van 41 tot en met 50 jaar 26 en 21 en deelnemers van 51 tot en met 58 jaar 4 en 4.
In totaal waren deze aantallen voor de rijpende jeugd en de volwassenen respectievelijk 1185 en 1032.
Gerangschikt naar de soorten van scholen en de seksen, was het aantal leerlingen voor de:

	Mannelijke.		Vrouwelijke.		Totaal.	
	Aanvang.	Einde.	Aanvang.	Einde.	Aanvang.	Einde.
Openbare scholen	816	698	93	84	909	782
Prot. Chr. scholen	130	120	22	19	152	139
R. K. scholen .	93	88	31	23	124	111
Totaal	1039	906	146	126	1185	1032

Van het onderwijs, dat gegeven wordt aan jongens en meisjes, voor wie herhaling van het geleerde in de eerste plaats noodig is, waren de aantallen deelnemers, gerangschikt naar soorten van scholen met vermelding van de aantallen, bij het begin en bij het einde:
openbare: 269 en 233, Protestantsch-Christelijke: 44 en 41 en Roomsch-Katholieke: 51 en 42.
Dit zijn mooie getallen, die wijzen op belangstelling, ook bij de leerlingen, blijkende uit een betrekkelijk gering verloop, dank zij de goede samenwerking tusschen gemeentebestuur, schoolbesturen en het onderwijzend personeel.
Naast cursussen voor herhalingsonderwijs, dat voor een deel wel zal zijn inhalingsonderwijs, worden gegeven cursussen voor Duitsch, Engelsch, teekenen, lezen en voordragen, boekhouden, handenarbeid, Nederlandsche taal en wiskunde. De keuze is aan de leerlingen.
Men streeft er naar de cursussen zoo weinig mogelijk schoolsch te doen

zijn. Het geldt hier in de eerste plaats jonge menschen van een leeftijd, „waarop de belangstelling niet uitgaat naar het „kinderachtige", dat de school naar hun inzicht biedt. School is voor hen synoniem met kleinkinderspel en daar moeten zij niets van hebben. En het pogen, die kennis weer aan te brengen, stuit op weerstand, die dus uit den aard der zaak wel begrijpelijk is. Van de methode van lesgeven hangt hier feitelijk alles af. Een frissche gezellige omgang doet hier veel." Niet ten onrechte zegt de gemeentelijke inspecteur, van wien deze woorden zijn: „Alle manieren, die aan de lagere school kunnen doen herinneren, moeten achterwege gelaten worden."

Omtrent de belangstelling van de verschillende leerlingen, gegroepeerd naar hun leeftijd, zegt deze inspecteur het volgende: „Dezen hebben (de oudere cursisten), zooals een rapport het uitdrukt, 100 % belangstelling. Deze opmerking is er een uit de practijk en heeft meer dan oppervlakkige waarde. Volgens de theorie over den „meerderheidsjongen" houdt de belangstelling met het 14de jaar op te bestaan, ten minste belangstelling voor andere zaken dan vermaak alleen. Dit is trouwens ook bij ons door de ervaring bevestigd. Maar ook is bevestigd, wat wij vroeger reeds vermoedden, dat deze periode zonder belangstelling voorbijgaat en dat na het 18de jaar nieuwe interesse ontstaat en de ontwikkelingsmogelijkheden weer toenemen. En hieruit zou men kunnen besluiten, dat het met het oog op een vruchtbaar onderwijs belangrijker is, cursussen te organiseeren voor menschen boven de 18 dan voor hen, die beneden dien leeftijd zijn. Wanneer de belangstelling weer meer wakker wordt, zouden de mogelijkheden van ontwikkeling gesloten zijn. Het ontwerp-Cursuswet bevat hier m. i. een fout. Een leeftijdsgrens moet niet gesteld worden, maar er moet vrijheid zijn voor alle leeftijden.

Bij de oudere cursisten ontstaat ook gemakkelijker een blijvende band. Enkele cursussen werden tot een club, zelfs met eigen reglement."

Medegedeeld wordt nog, dat de cursussen in teekenen niet de groote belangstelling hadden, die verwacht werd. Het verslag zegt er van: „Sommige cursussen klagen er over en wijten het soms aan uitputting van het aantal voorbeelden ter kopieering. Dat is natuurlijk aan te vullen. Maar is het goed, een onuitputtelijken voorraad te hebben en maar steeds door te gaan met nateekenen van plaatjes? De leerlingen houden er van. Zeker! En daarom beginnen wij er ook mede. Wij trekken ze er door. Maar als het goed is, moeten wij de cursisten toch opvoeden."

Het komt mij ook voor, dat de doelstelling van het onderwijs aan deze cursussen ruimer moet zijn dan het kopieeren van voorbeelden en dat er voor het teekenonderwijs aan ouderen bij dezen eerst belangstelling zal zijn, als zij zien, dat het ook practisch nut heeft en zij daartoe geoefend worden in het schetsen naar de natuur.

Het zou de moeite loonen, meer uit het verslag van den inspecteur over te nemen, omdat er zoo duidelijk uit blijkt, dat er meer noodig is dan het oude herhalings- of vervolgonderwijs geven kon.

§ 4. DE ONDERWIJZERS.

ONDERWIJZERS.

Het oordeel der inspecteurs over de geschiktheid, den ijver en de toewijding van het onderwijzend personeel aan de lagere scholen is al niet veel anders dan in vorige jaren; in het algemeen is er „geen reden tot klagen", is men „tevreden", is de toestand in dezen „goed", is er zelfs stof tot roemen, maar er zijn ook ongeschikten; er zijn ook onderwijzers, wien het aan ijver en toewijding ontbreekt.

En juist die kleine groep, verspreid over de anderen, kan zooveel kwaad doen: één ongeschikte, één, die zijn plicht verzaakt, van de twee, de drie is zeer erg, maar één onder de zeven sticht vaak ook reeds veel verkeerds.

De inspecteur-Arnhem spreekt van drie groepen van ongeschikten: 1°. de pas geslaagden, die zonder of met onvoldoende voorbereiding de school ingaan, de ongeoefenden; 2°. zij, die door hun leeftijd nog geen pensioen kunnen krijgen, doch zich te slap gevoelen om nog behoorlijk les te geven, de physiek lijdenden; 3°. de kleine groep van hen, die nooit in de school hadden moeten komen, omdat zij het nooit zullen leeren, zij, wien het aan aanleg ontbreekt. De tweede groep is het misschien eenmaal geweest, de laaste was het nooit en zal het nimmer worden, maar de eerste zal voor het grootste deel geschikt worden in den engeren zin van bekwaam om aan een klasse les te kunnen geven, maar òf zij het zul en worden, en òf zij, die tot de beide andere groepen behooren, het ooit zijn geweest in den vollen zin des woords: voldoen aan de eischen, die gesteld moeten worden aan een goed onderwijzer, een goed paedagoog, is afhankelijk van nog geheel andere factoren dan oefening, physieke gesteldheid en bezit van aanleg om de orde te bewaren en onderricht te kunnen geven.

Ongetwijfeld, zonder oefening geen kunst, ook geen onderwijskunst; een goede gezondheid is ook voor den onderwijzer goud waard; wie begenadigd is met die bijzondere gaven, welke voor het geven van onderricht niet gemist kunnen worden, zal daarvan bij zijn arbeid in de school de voordeelen genieten, maar voor geschiktheid voor het onderwijzersambt is meer noodig.

„Hoe meer men in de school waarneemt en er over nadenkt, hoe grooter van omvang wordt het begrip geschiktheid en begrijpelijker de groote variatie tusschen de leerkrachten", aldus begint de inspecteur-Ommen het hoofdstuk over de onderwijzers in zijn verslag. Inderdaad, dit begrip is ten aanzien van den onderwijzer — en zoo bedoelt deze inspecteur het — veelomvattend, omdat men hier tusschen persoon en werk geen scheiding maken kan.

Zoo onderwijzer, zoo klas. In haar teekent zich niet alleen zijn kunnen en kennen, maar heel zijn innerlijk af. „De heele opvoeding is een zaak van liefde, geduld en wijsheid en de twee laatste groeien, waar de eerste heerscht". Dit veel omvattende woord, de grondslag der practische

opvoedkunde van een onzer groote paedagogen, moet de kenschetsing zijn van de practijk van den onderwijzer in de school. Wie zijn werk voor het kind doet met liefde, omdat hij de kinderen liefheeft, is in dat werk zeer geduldig, handelt daarbij niet lichtvaardig, zoekt naar de middelen om het zoo goed mogelijk te doen, zoodat zijn werk niet ligt slechts in de uren, dat hij in de school is, en streeft naar vermeerdering van de kennis, die hem meer bekwaam zal maken om zijn arbeid met wijsheid te verrichten; hij wil altijd nog leeren van anderen, die het beter kunnen weten; hij geeft zich aan zijn werk met ijver en toewijding. Met minder kunnen wij het toch eigenlijk in de school niet doen.
Zoo gezien, zullen er meerderen, als zij zelfonderzoek niet vreezen, moeten erkennen, dat er nog wel iets bij hen veranderen moet, al hebben zij den naam van een goed onderwijzer te zijn.
De inspecteur-Almelo zegt, dat hij in het algemeen over de toewijding en het plichtsbesef van de onderwijzers zeker niet te klagen had, maar hij voegt er aan toe, dat het hem herhaaldelijk passeerde, dat een onderwijzer al heel weinig èn ten eigen opzichte èn ten opzichte van zijn klasse de hand hield aan manieren en vormen en wellevendheid. „Meermalen tref ik het", zoo deelt hij mede, „dat de docent voor de klasse zijn pijpje rookte; meermalen, dat hij eenvoudig op zijn stoel bleef zitten bij mijn binnenkomen; dat hij (zij het onnadenkend) mij passeerde met den rug naar mij gekeerd; dat een schoolhoofd pantoffels aan had, zelfs nog in het namiddaguur; dat hij ongeschoren en te weinig verzorgd in de kleeren was; dat het binnenkomen en het naar buiten gaan der klasse volkomen buiten hem omging, dus absoluut onordelijk, een losgelaten schreeuwerige bende, zonder leiding . . . dat laatste gebeurde om den haverklap. En het komt mij voor, dat bij de opleiding op deze eischen der gevoeglijkheid niet genoeg de nadruk kan gelegd worden."
Ik zal hier maar niet veel aan toevoegen. Het behoeft niet gezegd te worden, hoeveel schade deze onderwijzers, die blijkbaar de eerste beginselen der wellevendheid niet verstaan, aan het prestige en de waardeering van den stand, waartoe zij behooren, doen.
Onder onze jongeren zijn er, die meenen, dat zij het al weten.
„Aan sommige hoofden met veel jong personeel stelde ik de vraag, of de onderwijzers vaak met moeilijkheden tot hem kwamen om van zijn grootere ervaring voordeel te trekken, maar het antwoord was steeds: Heel weinig. Natuurlijk is het mogelijk, dat zij de oudere collega's klasse-onderwijzers liever raadplegen, maar ik vrees, dat ook daarvan niet zoo heel veel komt.
Nu ligt er iets moois in, wanneer een onderwijzer zooveel mogelijk trachten wil zelf bij moeilijke kwesties een oplossing te vinden, maar . . . zou het niet-raadplegen van het hoofd der school niet veel meer daaruit voortkomen, dat zij de moeilijkheden van hun werk te weinig zien en dat zij daardoor er ook niet over spreken?
Ik kom tot deze veronderstelling door de volgende ervaring: In een derde leerjaar eener school vond ik keurig schriftelijk werk voor Neder-

landsche taal. Het aantal fouten, dat gemaakt was, was zeer gering. Toen ik echter de leerlingen enkele gemakkelijke zinnetjes op bord liet schrijven, was het aantal fouten zeer groot. Mij bleek nu, dat ook in de derde klas feitelijk alle taalwerk nog overschrijfwerk was. Iedere taaloefening werd keurig op bord voorgemaakt en door de leerlingen nageschreven. Er was keurig gewerkt, maar juist het werk, waar het om te doen was, nl. het zelfstandig toepassen van geleerde regels, was achterwege gebleven. De onderwijzer had geen fouten gemerkt en meende, dat alles goed ging, maar hij was voor de moeilijkheden uit den weg gegaan.

Een andere ervaring: Een onderwijzer voor het vierde leerjaar moet daar Nederland behandelen. Hij gebruikt steeds de provinciekaarten, maar vergeet daarnaast ook de kaart van Nederland geregeld voor te hangen en te gebruiken. Gevolg: Aan het eind van het jaar weten zij veel namen enz., maar op de kaart van Nederland kunnen zij het niet aanwijzen. De onderwijzer had vermoed, dat zij dat vanzelf zouden kunnen doen.

Ook hier had de onderwijzer de moeilijkheid van den overgang van de provinciekaart naar de landkaart niet gezien.

Deze voorbeelden zouden heel gemakkelijk met andere te vermeerderen zijn. Het is ook hier: Al doende leert men.

Het niet raadplegen van meer ervaren leerkrachten is wel meermalen een bewijs van gebrek aan zelfkennis, want juist de zelfkennis zou aan jonge leerkrachten de wetenschap geven, dat zij de geheimen, ik zou bijna zeggen de „knepen" van het vak nog niet kennen" (inspecteur-Nijkerk).

Wie eenigen aanleg heeft, in het werk van den onderwijzer een mooien arbeid ziet, maar zelfkennis genoeg bezit om te weten, dat gebrek aan ervaring in den beginne oorzaak is, dat er fouten worden begaan en daarom van anderen onderwezen wil worden, hij zal het leeren, als hij daarnaast maar zijn eigen verantwoordelijkheid ten volle verstaat.

De verhouding tusschen de leden van het personeel onderling liet aan slechts enkele scholen te wenschen over, gelijk over het geheel de verhouding van het onderwijzend personeel tot de ouders goed of zeer goed was. „Wel treft het in verband met de uitvoering der Leerplichtwet", zegt de inspecteur-Apeldoorn, „hoe weinig soms hoofden van scholen met de omstandigheden der ouders op de hoogte zijn. Ongetwijfeld zijn er vaak ouders, die noch recht noch billijkheid aan hun zijde hebben, als er moeilijkheden zijn. Vooral wanneer het exceptioneele gevallen geldt, zou een zich persoonlijk op de hoogte stellen van zooveel beteekenis wezen. Hoeveel vlotter verloopen de meeste zaken, als de menschen elkander kennen. En dan, hoe zou ook hierdoor de zoo hoog noodige samenwerking tusschen school en huis worden bevorderd. Het hoofd eener school kan hierin voorbeeld en leiding geven. Vermeld dient te worden, dat er ook hoofden van scholen zijn, die tijd noch moeite ontzien om hierin hun school te dienen."

Onverstandige ouders zijn overal en hier en daar zijn er, die gaarne gebruik maken van het dreigement: „dan neem ik de kinderen van school." „Ik ben er lang niet zeker van", zoo schrijft de inspecteur-Ommen, „dat voor het dreigement de kinderen naar een andere school te zenden nooit wordt opzij gegaan en dat het opvallend laag getal ongeoorloofde verzuimen op een school niet het gevolg is van een te grif „verschoonbaar" achten. Het is te betreuren en dom van het hoofd der school, die er zijn prestige bij verspeelt."

Benoeming en ontslag geven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen. Zij verloopen, op een enkele uitzondering na, normaal en overeenkomstig de wettelijke bepalingen. Slechts één der inspecteurs maakt melding van een geval, waarin de samenwerking met een gemeentebestuur te wenschen overliet en de meerderheid van het College van Burgemeester en Wethouders als nummer 3 op de voordracht plaatste een plaatsgenoote, die noch door het hoofd, noch door den Burgemeester, noch door hem voor de vervulling van een vacature van onderwijs geschikt werd geacht. De Raad benoemde haar met zes tegen vijf stemmen.

Er zijn nog altijd gemeenteraden, die „zeer toegankelijk blijken voor plaatselijke protectionistische overwegingen", zooals een andere inspecteur het vorige jaar in zijn verslag schreef.

Ook in 1931 bleek er een tekort te wezen aan leerkrachten met hoofdakte van 23-jarigen leeftijd.

In de inspectie-Nijmegen wordt in de plattelandsgemeenten bij de benoeming van hoofden van scholen de landbouwakte gevraagd.

De inspecteur-Tiel zegt ten aanzien van de opleiding tot onderwijzer in zijn inspectie het volgende: „Helaas bestaat in deze inspectie nog geen andere opleiding tot onderwijzer dan aan de Rijksnormaallessen te Tiel en valt het voor de streek zeer te betreuren, dat om financieele redenen nog steeds moest worden afgezien van de omzetting der Rijksnormaallessen in een Rijkskweekschool. Het voormalige gebouw der Rijkshoogereburgerschool zou zeer zeker wel geschikt gemaakt kunnen worden om er een kweekschool in te huisvesten, al zou dat natuurlijk niet zonder geldelijke offers gaan. De gemeente Tiel zal echter wel gaarne bereid gevonden worden zich voor de omzetting die financieele offers te getroosten. Thans staat het gebouw nog steeds leeg; wordt er vandaag of morgen door het Gemeentebestuur een andere bestemming aan gegeven, dan zal het nog niet zoo gemakkelijk zijn te Tiel een ander geschikt gebouw te vinden."

Dit was mij natuurlijk bekend. Met hem betreur ik het ten zeerste, dat de omstandigheden blijkbaar verhinderen deze Rijksdagnormaalschool om te zetten in een kweekschool, hoewel de kosten van die omzetting voor het Rijk betrekkelijk gering zijn.

Het zou inderdaad jammer zijn, dat van deze omzetting, misschien op grond van bezuinigingsoverwegingen, zou moeten worden afgezien, vooral als aan het door den inspecteur bedoelde gebouw een andere bestemming werd gegeven.

VAKONDERWIJZERS.

Het aantal vakonderwijzers is in vergelijking met 1930 bij het openbaar onderwijs 13 minder en bij het bijzonder onderwijs 6 meer.

RESERVE-ONDERWIJZERS.

Reserve-onderwijzers komen voor bij het openbaar onderwijs, en wel in de gemeenten Almelo (3), Hengelo (1), Deventer (1) en Zwolle (5). De inspecteur-Zwolle schrijft omtrent dit instituut het volgende: „Reserve-onderwijzers worden alleen aangetroffen bij het openbaar gewoon lager onderwijs te Zwolle. In het vorig jaar is echter één dezer voor een zieke een tijdlang ingevallen aan de meisjesschool om onderwijs te geven in de verplichte vakken (*a*—*i*). Theoretisch kan het nut van het instituut reserve-onderwijzer beredeneerd worden. Als ik echter zie op de cijfers voor het aantal verzuimen, dan kan ik de vraag niet onderdrukken, of het ook een averechtsche uitwerking heeft. In 1930 toch waren de getallen volgens het verslag van de plaatselijke commissie van toezicht als volgt:

Openbaar gewoon lager onderwijs: 83 leerkrachten,
1696 verzuimen wegens ziekte,
424 „ „ andere redenen,
44 maal een klasse naar huis gezonden.

Bijzonder gewoon lager onderwijs: 108 leerkrachten,
776 verzuimen wegens ziekte,
106 „ „ andere redenen,
44 maal een klasse naar huis gezonden.

Ofschoon alzoo het openbaar gewoon lager onderwijs ruim 20 % minder leerkrachten telde dan het bijzonder gewoon lager onderwijs, werd nog even vaak een klasse naar huis gezonden en was het aantal verzuimen anders dan wegens ziekte 300 % meer, en dat alles ondanks de vijf reserve-krachten. Of moeten wij bij het laatste getal lezen, dank zij het instituut? Het aantal ziekteverzuimen is zeer afhankelijk van tuberculose en andere langdurige ziekten. Gevolgtrekkingen hier te maken is zeer gevaarlijk, wel mag echter nog worden opgemerkt, dat bij het openbaar onderwijs verplichte keuring is voorgeschreven en bij het bijzonder niet."

§ 5. DE SCHOOLGEBOUWEN.

De toestand der schoolgebouwen in de tweede hoofdinspectie is over het geheel goed te noemen. Alleen de inspecteur-Tiel meent reden te hebben tot klacht; hij zegt, dat in zijn inspectie veel scholen in een slechten toestand verkeeren. Het schijnt daar heel anders te zijn dan in de naastgelegen inspectie Nijmegen, welker inspecteur zegt: „Nu het gebouw van het oude schooltje te Puiflijk, gemeente Druten, door

stichting van een nieuwe Roomsch-Katholieke bijzondere jongensschool buiten gebruik is gesteld en het oude Christelijke schooltje te Bemmel door een nieuw gebouw is vervangen, kan de inspectie Nijmegen roemen op goede gebouwen, al laat de inrichting van enkele gebouwen — eigenaardig moet ik hier denken juist aan twee leerscholen, nl. de leerschool op den Klokkenberg te Nijmegen en die te Zetten — nog wel iets te wenschen over. Maar aan die inrichtingen is niets te veranderen, tenzij dat men, als te Zetten, ongeveer een heel nieuwe school gaat bouwen.

Er is de laatste jaren in de inspectie Nijmegen, ook in verband met de omzetting van scholen, zooveel gebouwd, verbouwd, gerestaureerd, dat er dan ook eindelijk wel een einde mag komen aan de oude en verouderde gebouwen."

Niet minder is het blijkbaar in de inspectie Zwolle; de inspecteur begint zijn verslag met: „In het gepasseerde kalenderjaar heb ik mij kunnen verheugen bij het schoolbezoek, dat zoo menige onderwijsinrichting een betere huisvesting heeft verkregen en sommige andere zoo waren vergroot, dat geen leerkrachten in één lokaal behoefden te werken."

De tijdsomstandigheden in aanmerking genomen, is niet te verwachten, dat er in den eersten tijd veel aan schoolbouw en schoolverbouw zal kunnen worden gedaan, minder dan in het afgeloopen jaar, hoewel toen ook reeds, bij wat in dezen voor het lager onderwijs kon worden gedaan, de gevolgen van de crisis merkbaar waren.

In de hiervolgende staatjes wordt aangegeven wat er in de achtereenvolgende vijf jaren na 1927 op het gebied van de verbetering der schoolgebouwen is gedaan.

Aantal scholen, die

In het jaar	Geheel vernieuwd zijn:		Verbeterd zijn:		Vergroot zijn:		Verbeterd en tevens vergroot zijn:	
	O.	B.	O.	B.	O.	B.	O.	B.
1927	4	12	12	17	3	9	2	2
1928	3	1	21	22	5	29	5	4
1929	6	3	14	24	16	48	6	28
1930	5	8	11	39	8	47	9	16
1931	5	6	17	43	9	28	1	6

UITVOERING BOUWBESLUIT.

De uitvoering van het Bouwbesluit bood ook in 1931 geen bijzondere moeilijkheden.

De inspecteur-Nijkerk deelt bij dit punt mede, dat hem ten aanzien van het gebouw der bijzondere lagere school te Nijkerkerveen door het doorslaan der muren bleek, dat bij den bouw in 1921 verzuimd was de muren op het Zuiden en het Westen als spouwmuren in te richten. Daardoor zagen die muren er in enkele lokalen doorloopend onooglijk uit. De reden waarom dit was nagelaten, was deze: Bij de uitvoering van den bouw kwamen de lokalen juist aan den anderen kant van den weg te staan, als aanvankelijk het plan was. De teekening was reeds bij den inspecteur geweest en daarover was advies uitgebracht. Van de verandering van plaats was het gevolg, dat er andere muren op het Zuiden en het Westen kwamen, maar daaraan is niet gedacht, zoodat muren, waar het niet noodig was, als spouwmuren werden ingericht, en die, waar het wel noodig was, niet.
Nu er toch aan die school een zevende lokaal moest worden bijgebouwd, achtte hij het gewenscht, dat dit veranderd werd, en dit is geschied. In het volgende staatje worden gegeven de aantallen scholen, ten aanzien van welke de ontheffing werd verleend, vermeld in de artikelen van het Bouwbesluit, die voor die aantallen worden genoemd, over de jaren 1927 tot en met 1931.

Artikel.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.
2, 2de lid	O 5	3	9	11	10
	B 5	6	20	12	17
4, 2de lid	O —	—	—	—	2
	B —	—	—	3	—
6, 2de lid	O —	—	—	—	—
	B —	1	—	—	—
7, 2de lid	O —	2	3	2	—
	B 3	52	17	18	5
17, 11de lid	O 2	4	11	7	9
	B 39	25	60	49	44
19	O —	1	—	2	1
	B 2	1	1	2	1
20	O —	—	—	—	—
	B —	—	—	1	1
21	O —	—	—	—	—
	B —	—	—	—	—

De lokalen der openbare lagere school te Emst, gemeente Epe, zijn reeds sedert jaren niet alle in één gebouwencomplex vereenigd. Dit levert echter weinig bezwaar.

Voorts werden in enkele gevallen tijdelijke hulplokalen in gebruik genomen om te voorzien in schoolruimte tijdens den verbouw der school of voor andere bijzondere omstandigheden. Het aantal scholen, ten aanzien waarvan zulks het geval was in de laatste jaren, wordt in bovenstaand staatje aangegeven. (Toepassing art. 2, 2de lid, van het Bouwbesluit.) Schoollokalen met te veel leerlingen, in welken toestand niet direct voorzien kon worden, gaven herhaaldelijk aanleiding tot toepassing van art. 17, 11de lid. Zoo telde de inspectie Enschede 21 klassen en de inspectie Almelo 13 klassen met 48 of meer leerlingen.
De schoolmeubelen waren over het geheel in goeden staat. De inspecteur-Enschede maakt melding van twee scholen, respectievelijk te Denekamp en te Oldenzaal, waarvan het meubilair noodzakelijk geheel of ten minste gedeeltelijk door nieuw moet worden vervangen.
Geregeld werden nog de banken, die niet aan de eischen voldoen, door andere vervangen. Het is echter nog niet overal in orde. De inspecteur-Zutphen vestigt nog eens de aandacht op het nogal eens voorkomen van banken met sterk positieve distantie, waarin de leerlingen soms meer hangen dan zitten.
De leermiddelen zijn, met een enkele uitzondering, in voldoende mate aanwezig. Een der inspecteurs zegt: „Ik heb meer een te veel dan een te weinig gezien."

VERWARMING.

Omtrent de verwarming der lokalen schrijft de inspecteur-Deventer het volgende: „De keuze van een verwarmingssysteem voor schoolgebouwen hangt voor een deel af van de omstandigheden, waarin een school verkeert; zoo is het bijvoorbeeld onmogelijk gasverwarming toe te passen in scholen, waar geen gas te betrekken is. Afgezien hiervan, moet naar mijn meening op technische en hygiënische gronden aan gasverwarming de voorkeur worden gegeven, mits deze geschiedt met de moderne systemen. Het is hier niet de plaats de namen van fabrikaten, die uitstekend voldoen, te vermelden.

De voordeelen van de gasverwarming zijn:

a. de verwarmingselementen kunnen gezet worden op de uit technisch oogpunt juiste plaatsen;
b. bij automatische regeling wordt geen brandstof onnuttig verbruikt;
c. goede contrôle op het brandstofverbruik;
d. zindelijk gebruik;
e. goede ventilatie;
f. geen bedieningskosten;
g. minder schoonmaakkosten van het lokaal;
h. de lokalen zijn spoedig op temperatuur.

Het komt mij voor, dat ik hiermede volstaan kan, daar een technische uiteenzetting en berekening hier niet verlangd zal worden.

De kosten van verwarming zijn moeilijk op te geven, daar dit zeer afhankelijk is van den gasprijs en ook van de ligging van de school. Bij een gasprijs van 6 cent per m^3 mag de gasverwarming per lokaal gesteld worden op ongeveer f 100 per jaar.
Eenige van de hierboven genoemde voordeelen van gasverwarming heeft ook de electrische verwarming, behalve dat een goede automatische regeling nog ontbreekt en geen ventilatie plaats heeft. Vooral dit laatste is een zeer belangrijk punt. Bovendien is de wijze van electrische verwarming niet aangenaam zoolang nog steeds straalkachels gebruikt moeten worden naast kachels met donkere spiralen.
De centrale verwarming heeft ook het groote gebrek niet automatisch voor ventilatie te zorgen, zooals de gas- en kolenkachels dit doen. De aanleg van centrale verwarming moet steeds geschieden met een reserve verwarmend vermogen van 50 %, hetgeen een dure exploitatie met zich brengt. Een verder nadeel is de geringere bedrijfszekerheid.
Voor scholen, die niet gebruik kunnen maken van gasverwarming, komt mij de lokale verwarming met kolenkachels het meest geschikt voor, en vooral omdat deze het lokaal op natuurlijke wijze ventileeren."
Ook in de inspectie-Apeldoorn is thans een nieuwe school, die gasverwarming heeft. Men ervaart daar, dat de kosten hoog zijn, terwijl bij streng winterweer de temperatuur bezwaarlijk voldoende kan worden opgevoerd. In de inspectie Nijkerk overweegt een schoolbestuur de gasverwarming wegens te hooge kosten (f 110 per lokaal) te vervangen door een andere; voor een andere school waren de kosten per lokaal ± f 100, het bedrag, dat de inspecteur-Deventer ook noemt, terwijl voor de eenige school in de inspectie Zutphen een bedrag van f 80 wordt opgegeven.
Gasverwarming zal gemiddeld wel wat kostbaarder zijn dan centrale verwarming, waarvoor als gemiddeld bedrag f 72,50 en f 75 wordt opgegeven.
Bijzondere aandacht verdient centrale verwarming met olie als brandstof, die in de inspectie Nijmegen voorkomt en, naar de inspecteur rapporteert, uitstekend voldoet en waarvan de exploitatie thans, met de goedkoope olieprijzen, ook voordeelig is. De nieuwe bijzondere school te Stad-Hardenberg met acht lokalen is de eerste in de inspectie Ommen, die met olie gestookt wordt. De inspecteur zegt daarvan het volgende: „Volgens een voorloopige berekening zullen de kosten, aan dit systeem verbonden, lager zijn dan bij een inrichting, die met cokes wordt gestookt. Een beduidend voordeel is ongetwijfeld, dat er geen stoker noodig is. Het omdraaien van één knop is voldoende de verwarming te doen functionneeren of te matigen en stop te zetten. In dit laatste ligt het voordeel, omdat men het in de hand heeft precies zooveel warmte te produceeren als men noodig heeft. Het heeft zich dezen winter bijvoorbeeld voorgedaan, dat op een zonnigen dag — de school staat met de ramen vlak op het Zuiden — de verwarming reeds vroeg in den voormiddag kon worden uitgeschakeld. Wanneer bij langer waarneming de

verwachting betreffende de lagere kosten wordt bevestigd, lijkt mij dit systeem ook zeer geschikt voor kleinere gebouwen, omdat van de voordeelen, die centrale verwarming biedt, ook daar geprofiteerd kan worden, zonder sterke verhooging der kosten. Tot heden heb ik bij den bouw van kleinere scholen steeds centrale verwarming sterk ontraden, omdat de gegevens over de verwarmingskosten per lokaal uitwijzen, dat deze voor scholen met dergelijke inrichtingen gemiddeld ongeveer het dubbele bedragen van een verwarming met kachels."
Indien in de practijk blijkt, dat deze centrale verwarming niet alleen nu, maar ook bij normale olieprijzen goedkooper is dan de gewone centrale verwarming, die meer verzorging eischt, wat het stoken betreft, dan is te verwachten, dat zij meer ingang zal vinden en ook toepassing zal vinden in kleine scholen, al is voorloopig voor deze scholen in elk geval verwarming door kachels het meest economische.
Het blijft altijd een groot voordeel van kachels, dat zij een natuurlijke ventilatie mogelijk maken.
De inspecteur-Doetinchem is van oordeel, dat in het Bouwbesluit aan de ventilatie der schoollokalen niet voldoende zorg wordt besteed. Zeer duidelijk kwam, naar zijn ervaring, het tekort aan ventilatie aan het licht in het onlangs in gebruik genomen schoolgebouw voor de Roomsch-Katholieke jongensschool te Wehl. „Het zeer oude gebouw der vroegere openbare school met ventilatiekanalen in de vier leslokalen voldoet in dit opzicht", schrijft hij, „zeer goed, terwijl het nieuw bijgebouwde vijfde lokaal, geheel ingericht naar de letter van het Bouwbesluit, niet voldoende kan worden geventileerd. Het schoolbestuur heeft dan ook al aan het Gemeentebestuur het aanbrengen van afzonderlijke ventilatiemiddelen aangevraagd, maar het Gemeentebestuur heeft dat geweigerd, zich beroepende op het Bouwbesluit."
Hij wijst er verder op, dat het onderwijzend personeel te weinig aandacht schenkt aan de verwarming en de ventilatie der leslokalen. Hij meldt dienaangaande: „In den regel is de temperatuur bij kunstverwarming te hoog. Ook wordt dikwijls verzuimd een goed gebruik te maken van de aanwezige kachelschermen, zoodat enkele leerlingen langdurig zijn blootgesteld aan de directe kacheluitstraling. In den zomer wordt dikwijls verzuimd een goed gebruik te maken van de gordijnen, zoodat het vaak voorkomt, dat de kinderen geruimen tijd in de directe zonbestraling moeten zitten, soms met het gelaat tegen het felle licht in.
Van de ventilatie wordt in vele gevallen niet het juiste gebruik gemaakt en het onderscheid in het gebruik der ventilatiemiddelen bij het begin van den schooltijd en later op den dag, alsmede het verschil in gebruik in den zomer en den winter wordt maar zelden in voldoende mate in acht genomen."
Hier is blijkbaar reden tot klacht. „Geen enkel systeem zal echter voldoen, als het onderwijzend personeel niet volle aandacht aan dit punt wijdt. Soms laat men de temperatuur abnormaal hoog worden, om dan opeens de ramen beneden geheel open te zetten, waardoor in den winter sommige

leerlingen in een kouden luchtstroom komen te zitten. Het moest toch niet kunnen voorkomen, dat een tijdelijke leerkracht eenige weken in een lokaal staat en dan nog niet weet, of de ramen boven geopend kunnen worden. Als men de zaak van de ventilatie met zorg en overleg behandelt, is er inderdaad meer te bereiken en behoeven toestanden, als thans te veel worden aangetroffen, niet voor te komen. De beginselen der gezondheidsleer dienen ook in de school in toepassing te worden gebracht" (inspecteur-Apeldoorn).

„Maar de beste ventilatie-inrichting helpt niet, als de onderwijzers er niet behoorlijk aandacht aan besteden. Dit laat, helaas, naar mijn ervaring nog vrij veel te wenschen over, vooral in den winter. Men stookt maar raak, zonder op den thermometer te letten (in heel wat scholen trouwens niet eens aanwezig), men zorgt niet, dat in de pauze flink gelucht wordt. In de gangen is in den regel geen ventilatie. In de oudere scholen, vooral op het platteland, ruikt men, zoodra men de gang inkomt, al de stallucht, vermengd met de geuren, die de talrijke broodzakjes verspreiden, waarbij dan de privaten soms nog voor een nog meer gemengd luchtje zorgen" (inspecteur-Zutphen).

ONDERHOUD DER GEBOUWEN.

Over het onderhoud der gebouwen komen thans in de inspecteursverslagen geen bijzondere klachten voor dan alleen in dat van den inspecteur-Enschede, die schrijft: „Het onderhoud, maar vooral het schoonhouden der lokalen, laat hier en daar, vooral op het platteland, veel te wenschen over. Onvoldoende zorg of onvoldoende contrôle was soms de oorzaak, soms ook waren de toegestane credieten te gering." Blijkbaar is het met den schoonmaak op meerdere scholen niet zooals het wezen moet. „Het kon beter", wordt verzachtend gezegd. Nu wordt dit werk vaak ook slecht betaald en zijn de omstandigheden vaak ook oorzaak, dat de school moeilijk schoongehouden kan worden. De inspecteur-Ommen klaagt over het schoonhouden op zich zelf niet, maar wijst er op, dat de omgeving en het schoeisel oorzaak kunnen zijn, dat heel spoedig niet meer te zien is, dat er schoongemaakt werd. „Het schoonhouden der lokalen is", zoo schrijft hij, „over het algemeen in orde, maar op verscheidene buurtscholen is strikt genomen maar één schooltijd de school schoon, nl. den Maandagmorgen. Omgeving der school en schoeisel zijn oorzaak van dit verschijnsel. Langzaam neemt echter het getal scholen toe, waar de klompen uit het lokaal geweerd worden of het loopen op klompen in het lokaal niet toegelaten wordt. Het vereischt zeer veel tact om in deze zaak den tegenstand, onwil vaak, van ouders te overwinnen. Één school voerde het gebruik van schoolpantoffels in, de goede oplossing, die echter gewoonlijk te hooge uitgaven vergt; op een andere zal getracht worden op handwerkles een voldoende voetbekleeding te vervaardigen."

Het is bekend, dat er veel tact en voorzichtigheid noodig is, om, als ouders en kinderen eenmaal gewoon zijn, thuis met de klompen aan

binnen te komen, ze tot het inzicht te brengen, dat het in de school anders moet, terwijl velen, die thuis hun houten schoeisel voor de buiten- of de kamerdeur laten staan, maar niet kunnen begrijpen, dat de school ook recht heeft op een schoonen vloer. Maar het gelukt toch wel, als het personeel der school volhardt.

SPEELPLAATSEN.

Een goede, behoorlijk verharde speelplaats bevordert de zindelijkheid in de school. Er komt in dat opzicht verbetering, maar er zijn nog te veel scholen, waarvan het speelplein, als gevolg van onvoldoende of onoordeelkundig aangebrachte verharding, vaker nog door onvoldoende afwatering, toch eigenlijk niet als speelplaats dienst kan doen.
De vraag, welk materiaal het beste als dek van de speelplaats gebruikt kan worden, schijnt nog niet een afdoende beantwoording gevonden te hebben. „Op eenige scholen werd het schoonhouden der lokalen bemoeilijkt, doordat de speelplaatsen niet of niet voldoende verhard waren, waardoor het indragen vrij erg was.
Het is noodzakelijk, dat hierin wordt voorzien. Een open vraag is echter nog voor mij, welke soort verharding het meest aanbevelenswaardig is. Op een vijftal scholen mijner inspectie wordt thans een proef genomen met een rood poreus materiaal. De tijd der proefneming is echter nog te kort om hierover reeds een definitief oordeel te kunnen geven" (inspecteur-Enschede).
Er zijn gemeentebesturen, die voor kort gaarne medewerkten tot de geleidelijke volledige invoering van het nieuwe vak lichamelijke oefening, maar op andere is zeker van toepassing hetgeen een der inspecteurs schrijft: „De slechte tijdsomstandigheden zijn voor sommige gemeentebesturen een welkome aanleiding om nu eens met dit bezwaar voor den dag te komen."
In verband met de tijdsomstandigheden is voorloopig niet te verwachten, dat de verdere voorziening in terreinen en lokalen, noodig voor de beoefening van dit vak, snellen voortgang zal hebben.

§ 6. GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT.

Geneeskundig schooltoezicht bestaat er in de gemeenten: Almelo, Diepenheim, Hengelo, Apeldoorn, Brummen, Epe, Voorst, Arnhem, Rheden, Wageningen, Bathmen, Deventer, Holten, Angerlo, Doesburg, Hummelo-Keppel, Denekamp, Enschede, Haaksbergen, Lonneker, Elburg, Ermelo, Harderwijk, Scherpenzeel, Elst, Heumen, Nijmegen, Ubbergen, Wijchen, Avereest, Giethoorn, Wanneperveen, Buren, Rossum, Wamel, Zaltbommel, Borculo, Gorssel, Neede, Winterswijk, Zutphen, Blankenham, Grafhorst, Hasselt, Kuinre, Zwartsluis, Zwolle en Zwollerkerspel.
In enkele gemeenten wordt de schoolarts bijgestaan door één of meer schoolverpleegsters. Omtrent één gemeente wordt medegedeeld, dat zij

ook heeft „tandheelkundige behandeling door tandartsen, geholpen door assistenten."
Op een enkele uitzondering na oefenen de schoolartsen hun toezicht op de scholen uit als een nevenfunctie. Hierin zal verandering komen, indien de tijdsomstandigheden niet oorzaak zijn, dat van de „kringvorming", die in de provincie Gelderland in voorbereiding is, voorloopig moet worden afgezien.

§ 7. DE KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

Bij dit onderwerp mag in de huidige tijdsomstandigheden de vraag gesteld worden, hoe men op de kosten van het lager onderwijs bezuinigen kan zonder schade voor de „vitale" belangen van dat onderwijs. In de verslagen der inspecteurs wordt in verband daarmede in het bijzonder aandacht geschonken aan de boventallige onderwijzers, voor zoover die voor rekening van de gemeente komen, en aan de vraag, of door concentratie het aantal scholen niet verminderd kan worden.
Het blijkt echter wel uit de opgaven, dat het totaal aantal dezer onderwijzers sterk gedaald is: in 1927 bedragen ze respectievelijk voor het openbaar en bijzonder onderwijs 266 en 118 en in 1931 waren deze aantallen respectievelijk 145 en 53.
Over dit onderwerp schrijft de inspecteur-Nijmegen het volgende: „In de gemeente Nijmegen wordt het lager onderwijs wel heel duur door het groote aantal boventallige onderwijzers. En wanneer het geld maar altijd goed besteed was! Maar er zijn enkele schoolbesturen, die van het recht om een boventallige leerkracht aan te vragen, gebruik maken, zonder dat hun school een lokaal heeft om die leerkracht te plaatsen. Zoo wordt het een niet noodige en niet gewenschte leerkracht in het lokaal van een ander, een reserve-kracht bij gevallen van zieke leerkrachten, een kracht, die helpt, dat het hoofd der school geheel of gedeeltelijk ambulant kan zijn. En dat is de bedoeling toch niet van boventallige leerkrachten en mag de bedoeling niet wezen. Bij het bijzonder onderwijs moet, evenals bij het openbaar onderwijs, de boventallige leerkracht dienst doen om het aantal leerlingen per lokaal minder groot te doen zijn."
In enkele streken zal misschien iets door concentratie worden bereikt. Na er aan herinnerd te hebben, dat hij ieder jaar weer gewezen heeft op de groote onkosten, die de éénmansschooltjes aan Rijk en gemeente opleggen, zegt genoemde inspecteur: „Hier zou stellig bezuinigd kunnen worden, zonder dat het onderwijs schade leed, ja, het onderwijs zou er zelfs mede gediend zijn. Concentratie bij het openbaar onderwijs is hier gebiedende eisch.
Voorts is hij van oordeel, dat de drie openbare scholen in de gemeente Steenderen zonder al te groote bezwaren tot één school te vereenigen zijn.
In meerdere gemeenten begint de aangevangen bezuiniging zich reeds af te teekenen in de onderwijsuitgaven.

Steun uit de gemeentekas voor schoolbezoek elders ingevolge art. 13 der Lager-onderwijswet 1920 genoten in 1931 178 leerlingen der openbare scholen en 1095 leerlingen van bijzondere scholen. In 1927, 1928, 1929 en 1930 waren deze aantallen respectievelijk 128, 194, 153 en 163; 330, 386, 665 en 905.
Voor het eigenlijk huisonderwijs ex art. 13 wordt uit de gemeentekas geen vergoeding uitgekeerd.
De gemeente Nijmegen stelde ook over 1931 weer f 2000 beschikbaar — f 1000 voor Volksonderwijs en f 1000 voor de St. Vincentiusvereeniging — om kinderen, die door ziekte op school zijn achtergebleven, door huisonderwijs bij te doen werken.

DERDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN ZUID-HOLLAND EN ZEELAND.

§ 1. TOESTAND VAN HET ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN.

DE INVLOED DER TIJDSOMSTANDIGHEDEN.

Bij het begin van dit verslagjaar — op 1 Januari 1931 — was het tien jaar geleden, dat de Lager-onderwijswet 1920 in werking trad, zoodat de maatregelen, voortvloeiende uit deze wet, welke in zóó veel en velerlei opzichten afweek van de wet op het lager onderwijs van 17 Augustus 1878, gedurende een tijdvak van tien jaren hunnen invloed hadden kunnen doen gelden. Wat betreft de inwerking der Lager-onderwijswet 1920, zoowel direct als indirect, op onderwijs en opvoeding in de lagere school, ving derhalve met dit verslagjaar een nieuw decennium aan.
Staan we met dit verslag — evenals dit met ieder jaarverslag het geval is — aan het einde van een jaarkring, om te overzien wat in het afgeloopen jaar het onderwijs ten goede òf ten kwade heeft beïnvloed, — waar tevens een nieuw tienjarig tijdperk aanving, zijn wij in 't bijzonder in dezen tijd geneigd ons evenzeer af te vragen, wat de naaste toekomst zal kunnen brengen. Allicht zal daarbij ook eene vergelijking worden gemaakt tusschen wat de Lager-onderwijswet 1920 beloofde en wat zij gaf, waardoor des te beter te formuleeren valt, wat er te wenschen overblijft.
Het lager onderwijs in zijn verschillende vormen, levensuitingen, resultaten, dus in den uitgebreidsten zin beschouwende, valt het op, dat het in wel zeer hooge mate afhankelijk is geweest van de schommelingen in het economische leven en den daarmede ten nauwste verband houdende financiëelen toestand des Rijks en tengevolge daarvan onderhevig was aan groote wisselingen. Uit de opeenvolgende verslagen sedert 1921 blijkt, dat na den opbloei in de jaren 1921 en 1922 al spoedig — in 1923 — eene kentering, eene inzinking kwam, die eenige jaren aanhield en waaruit pas weer opleving te constateeren viel door de maatregelen van 1927 en 1929, meer uitvoerig behandeld in mijne verslagen over

die jaren. Deze verbeteringen, welke het herstel der toestanden van vóór 1923 brachten, gaven grond voor de alleszins gerechtvaardigde verwachting, dat in de periode na 1928 de bloei van het onderwijs sterk zou worden bevorderd. En werkelijk, 1929 en 1930 schenen aanvankelijk de lang begeerde rust in de onderwijswereld te zullen brengen. Dit was echter helaas niet ten volle het geval.

1931, het in economisch opzicht zoo donkere jaar, wierp zijn schaduwen wel zeer sterk over het onderwijs, zóó zelfs, dat slechts een drietal inspecteurs eene omstandigheid (ieder eene andere) weet te noemen, welke meer in het bijzonder den bloei van het lager onderwijs heeft bevorderd, van welke drie omstandigheden bovendien nog twee haren oorsprong vinden in de „malaise" nl. minder verhuizingen en een grooter aantal beschikbare „volontairs".

Wat het eerste aangaat, schrijft de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Rotterdam: „Ofschoon als economisch verschijnsel minder te waardeeren, heeft de verminderde woningbouw en het feit, dat de bevolking van Rotterdam eerder af- dan toeneemt, wellicht voor het onderwijs dit gunstig gevolg, dat het aantal af- en inschrijvingen van leerlingen, dat voor een paar jaren 20 000 en verleden jaar nog 13 000 bedroeg, dit jaar tot 11 500 verminderde".

Hoewel het onderwijs daarmede gebaat is, is het geen verblijdend teeken, dat op dezen grond eenige meerdere stabiliteit in de schoolbevolking wordt verkregen, evenmin als het feit, waarop de inspecteur in de inspectie Middelburg de aandacht vestigt, nl. dat óók voor langdurige vervanging een groot aantal pas geslaagde onderwijzers beschikbaar is om als „volontair" of als „kweekeling met akte" op te treden. Verschillende onderwijzers(essen) waren door ernstige ziekte langdurig afwezig geweest. Doordat er onder de pas geslaagde onderwijzers verscheidene veelbelovende leerkrachten waren, kon in die gevallen worden voorzien met zoo weinig mogelijk schade voor het onderwijs.

Dit feit was een gelukkig gevolg van de minder gelukkige omstandigheid, dat langzamerhand verschillende gemeentebesturen in de noodzakelijkheid komen te verkeeren om zooveel mogelijk op de uitgaven te bezuinigen en het onderwijs dus ook een veer moet laten en er minder mogelijkheid is om boventallige onderwijzers aan te stellen.

Als laatste omstandigheid, welke gunstig was voor den goeden gang van het onderwijs, wordt genoemd door den inspecteur in de inspectie Goes de afneming van het schoolverzuim als gevolg van het opleggen van vrij zware straffen. Niet alleen echter door het opleggen van bovenbedoelde zware straffen is het schoolverzuim verminderd: ook door het mindere verzet der ouders tegen het zevende leerjaar verzuimden niet zooveel oudere leerlingen als vroeger wel het geval was. Hield de eerste vermindering der verzuimen geen verband met de economische inzinking, met de laatste is dit wel het geval: waar de werkloosheid groot is, spreekt het vanzelf, dat de jeugd ook minder gelegenheid heeft om iets te gaan verdienen, en de drang, om met dat oogmerk de school

te verzuimen, dus niet in zoo groote mate aanwezig is als vroeger het geval was, ja zelfs in vele gevallen geheel verdwenen is.
Uit het bovenstaande blijkt reeds, dat de tijdsomstandigheden niet hebben nagelaten ook op het schoolleven een stempel te drukken, jammer genoeg niet alleen ten goede, al ondervond de school de slechte gevolgen niet in zoo groote mate als het dagelijksch leven in algemeenen zin. Daardoor kwam het schoolleven ten opzichte van de wereldcrisis in een gunstiger positie te staan dan het leven buiten de school en schijnt het ook, dat de toestand van het onderwijs minder reden tot klagen geeft dan op het eerste oog verwacht zou kunnen worden.
Op deze uitzonderingspositie wijst de inspecteur in de inspectie Dordrecht: „De „„algemeene beschouwingen"" van het jaarverslag behooren aan te vangen met „„een beredeneerd overzicht van den toestand in het verslagjaar, waarbij wordt nagegaan, welke omstandigheden meer in het bijzonder den bloei van het lager onderwijs hebben bevorderd, welke omstandigheden dien hebben belemmerd en van welke maatregelen verbetering van den toestand wordt verwacht"". Ik lees deze opdracht, vóór ik mijn twaalfde jaarverslag aanvang, nog eens rustig over; en ik voel den druk van de opgelegde taak minder zwaar dan vroeger wel eens het geval moest zijn.
De crisis, welke de wereld overstroomt, rolt in steeds breeder uitgeslagen golfslag aan; de werkloosheid grijpt steeds verder om zich heen; verarming en verval vertoonen zich allerwegen; voor millioenen is het leven zorgelijk geworden. Onder deze omstandigheden is het een voorrecht, zich te kunnen absorbeeren in een taak, als het schrijven van een verslag over het onderwijs, een instituut, welks doel zooveel ideëele zijden heeft. Alleen reeds het feit, dat „onderwijs" valt onder het begrip „opvoeding", in ruimen zin genomen — onderwijs is, zou men kunnen zeggen, opvoeding van het verstand —, en dat „opvoeding" beteekent het complex van de opzettelijke inwerkingen van den volwassen op den onvolwassen mensch, getuigt van het ideëele in de taak van het onderwijs.
Het onderwijs heeft, tot heden, van de crisis wel heel weinig te lijden gehad. Als een van weinige veilige eilanden steekt het uit boven den stroom; en begrijpelijk is het, dat deze gelukkige omstandigheid de geneigdheid wekt, den toestand van het onderwijs gunstig te noemen, en klachten, welke in normale tijden uitgesproken zouden zijn, doet versterven."
Niet alleen bovengenoemde inspecteur vestigt er de aandacht op, dat de donkere schaduwen van het economische leven in het onderwijs de lichtzijden — voor zoover deze er zijn — des te sterker doen uitkomen en des te meer doen waardeeren, ook anderen doen dit, en noemen het al een lichtzijde, een verblijdend verschijnsel, dat de bezuinigingsmaatregelen niet nu al hun funeste werking op de uiterlijke omstandigheden zoowel als op den innerlijken toestand tot uiting doen komen.
Het Rijk heeft gedurende 1931 geen definitieve bezuinigingsmaatregelen genomen, zoodat vooralsnog alleen gesproken kan worden van „scha-

duwen, die vooruit geworpen worden". Hierover schrijft zoowel de inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage als die in Neuzen. Deze laatste is in zijn mededeeling daaromtrent kort en vestigt enkel de aandacht op het gevaar van mogelijke inkrimping van personeel, dat menig bestuur van uitbreiding terughoudt.

Eerstgenoemde spreekt er uitvoeriger over en behandelt o. m. de korting op de salarissen. „Wie zou", zoo schrijft hij, „dezen maatregel kunnen beschouwen anders dan als een onderdeel van een complex van maatregelen, noodig om 's lands financiën op een gezonde basis te houden. En hoevelen in ons land zouden dit complex kunnen overzien en beoordeelen of deze of gene maatregel evenwichtig was in het gansche geheel van maatregelen, genomen in aller belang. Maar daarover na te denken, is hier de plaats niet, wel om een belangrijke zaak vast te stellen, namelijk, dat de tijdelijke salariskorting nergens eenige aanleiding gegeven heeft tot het constateeren van nadeelige gevolgen, die daardoor hadden kunnen ontstaan. Nergens heb ik ten gevolge van het aanstaand zeker derven van een gedeelte van het toch voor de meeste leerkrachten niet overvloedige salaris minder ijver, minder toewijding, minder liefde voor het kind, minder zich geven aan den schoolarbeid meenen aan te treffen. Dat het overgroote deel van onze onderwijzers het ideëele in hun taak zoo hoog houden, dat geen invloed bespeurd is op hun arbeid en op den geest, waarmede zij dien arbeid verrichten, zoodat zij dus leerend en opvoedend dezelfde blijven, is wel een zeer verblijdend verschijnsel."

Aangaande de vrees voor de komende vermindering van het aantal leerkrachten vraagt hij zich af: „Zal de gemeente 's-Gravenhage door mindere Rijksuitkeering ook niet haar gemiddelde grootte der klassen moeten verhoogen, wat ook zijn weerslag zal brengen bij de bijzondere scholen? Zullen er dan geen slachtoffers vallen? Zal het vakonderwijs, ook al weer gedrongen door financieelen nood, kunnen blijven wat het is? Zullen alle langzamerhand gegroeide, vervolmaakte instellingen, schoolmuseum, schoolbioscoop, schooltuintjes, schoolreisjes, onverkort gehandhaafd blijven? Voeg daarbij een groeienden stroom van jonge onderwijzers en onderwijzeressen, groeiend omdat het debouché van handel, nijverheid en kantoor in dezen tijd vrijwel gesloten is, dan komt de ontstellende vraag, of al die jonge menschen, wier ouders dikwijls met moeite hun kinderen de opleiding tot onderwijzer hebben kunnen geven, wel ooit een betrekking zullen vinden. Op de lijst voor tijdelijke leerkrachten, waarop niet eens de geslaagden van 1931 voorkomen, staan alleen hier ter plaatse ongeveer 150 vrouwelijke en ongeveer 40 mannelijke leerkrachten. Geen wonder, dat iemand, die met liefde zijn vak dient, zich wel eens met angst afvraagt: hoe moet dit eindigen? Over het jaar 1931, ook als schooljaar liggen wel zware schaduwen."

Het is echter bij schaduwen alleen niet gebleven, verschillende bezuinigingsmaatregelen moesten reeds werkelijkheid worden.

De inspecteur in de inspectie Rotterdam schrijft ten minste: „De wereld-

crisis heeft in 1931 over het onderwijs in de inspectie Rotterdam haar donkere schaduw reeds vooruit geworpen en dwong tot steeds meer ingrijpende maatregelen. Een gemiddeld aantal leerlingen per onderwijzer van ongeveer 28 met als gevolg een groot aantal boventallige onderwijzers voerde de stad tot kosten die in dezen crisistijd niet meer te dragen zijn.

Geen wonder dat de gemeente Rotterdam bedenkende: „'t Is wijsheit sich na tijts gelegenheit te schicken" maatregelen beraamde die tot besparing zouden kunnen leiden en enkele nieuwe lijnen uitstippelde waarlangs zij in de toekomst de bezetting der klassen hoopt op te voeren. Zoo is bij de toelating van nieuwe leerlingen op 16 Augustus 1931 gezorgd dat elke nieuwe aanvangsklasse op 36 leerlingen werd gebracht met als gevolg dat 29 scholen, waaronder toch wel zeer goede, geen aanvangsklasse kregen. Dit jaar werd met den regel gebroken dat slechts dan een kleine klasse werd opgeheven, als deze in haar geheel bij een andere klasse gevoegd kon worden, waardoor nu gelegenheid kwam aan het lijden van eenige uitstervende scholen een spoediger einde te maken.

Ook schijnt het voornemen te bestaan 2 kleine jaar- of halfjaarklassen aan de zorgen van één onderwijzer toe te vertrouwen.

Toch zal Rotterdam wel verder moeten gaan. Als men bedenkt dat de in 1931 genomen maatregelen het gemiddelde per onderwijzer voor de scholen voor gewoon lager onderwijs nog slechts hebben kunnen opvoeren tot 28,41 en dat voor de u.l.o.-scholen tot 21,34, dan kan men het vermoeden uitspreken dat het lang zal duren eer een zich voorgesteld gemiddelde van 33 is bereikt. Zoolang het maximum van het aantal leerlingen dat in de lagere klassen der openbare scholen wordt toegelaten niet hooger is dan dat van de andere leerjaren zal Rotterdam een zeer beduidend aantal boventallige onderwijzers moeten bekostigen. Onder de tegenwoordige omstandigheden kan op het oogenblik nog slechts samenvoeging van leerlingen uit de middel- en hoogere klassen van nabij gelegen scholen eenige meerdere geldelijke baat brengen."

Het is vanzelfsprekend dat Rotterdam in verband met den stand der gemeentefinanciën moet omzien naar bezuinigingsobjecten en deze ook zoekt op het terrein van het onderwijs. Nu was en is steeds een van de meest voor de hand liggende mogelijkheden tot vermindering der onderwijslasten verhooging van het aantal leerlingen per onderwijzer. Maar evenzeer vanzelfsprekend is het, dat velen zich tegen het nemen van een dergelijken maatregel verzetten en ook in Rotterdam is dit het geval. Echter zijn naar een der schoolopzieners in de inspectie Rotterdam mededeelt ook hier de meeningen verdeeld. De inspecteur vermeldt ten minste in zijn verslag: „ „Velen verkondigen de meening", zoo schrijft de schoolopziener in ressort B, „dat het onderwijs in Rotterdam door de toename van het aantal leerlingen per onderwijzer van 28 tot 36 ernstig zal geschaad worden. Ik kan deze meening niet deelen. Ongetwijfeld heeft de grootte der klassen haar grenzen, maar bij een aantal

van 36 à 40 leerlingen kan het onderwijs zeer goed zijn. Ieder, die met schooltoezicht belast is, heeft de voorbeelden voor het grijpen. Niet de grootte der klasse is de beslissende factor voor de resultaten, maar de onderwijzer, die er voor staat." De schoolopziener uit ressort A deelt met mij de meening van zijn collega en meldt: „Op goede gronden kan ik wel de verwachting uitspreken, dat het resultaat — bij verhooging van het klassegemiddelde — er niet onder behoeft te lijden. Verschillende onderwijzers hebben mij gezegd, dat het werk wel zwaarder zou worden, doch niet moeilijker." "

SCHOOLVERZUIM. LANDBOUWVERLOF.

Werden van de den bloei belemmerende invloeden in het bovenstaande alleen die genoemd, welke een meer rechtstreeksch gevolg waren van den huidigen economischen toestand, ook moeten in aanmerking genomen worden andere remmende omstandigheden, die geheel buiten de financieele moeilijkheden staan of — ten hoogste — daarmede zijdelingsch verband houden.

Op enkele hiervan werd reeds in vroeger uitgebrachte verslagen de aandacht gevestigd, aangezien deze verschijnselen zich niet tot één jaar bepalen, maar in het eene geval af- en in een ander geval weer toenemen. Een der meest belangrijke verschijnselen hangt samen met de noodzakelijke afronding der kennis voor de meeste leerlingen in een zevende leerjaar. Hieraan wijden verschillende inspecteurs beschouwingen. Erkennende dus, dat voor de bezinking en het vastleggen der kennis het zevende leerjaar veel goeds kan brengen, wordt toch ook gewezen op het grootere schoolverzuim juist in dat leerjaar.

De inspecteur in de inspectie Brielle merkt dienaangaande op, dat er nog altijd veel ongeoorloofde verzuimen zijn, aangezien vooral tegen het tweemaal doorloopen van het zevende leerjaar (nl. door die leerlingen, die bij het afloopen der zevende klasse nog geen 13 jaar oud zijn) het verzet onverzwakt blijft, en voegt daaraan de mededeeling toe: „Er zijn verschillende ouders, die hun kinderen het geheele jaar thuis houden. Drie of vier processen-verbaal zijn hiervan wel het gevolg, maar de geringe boete schrikt niet af. En het aantal van deze verzuimers neemt niet af, maar toe."

Dit zelfde euvel werd ook door andere inspecteurs geconstateerd, o. a. door de inspecteurs in de inspectiën Rotterdam en Dordrecht. Ik noem juist deze beide functionarissen, daar dezen tevens het middel aangeven, dat volgens hen de meeste kans biedt om het kwaad van het toenemend aantal zevende-leerjaars-verzuimers te beteugelen. Zij zoeken dit middel in de instelling van een verplicht achtste leerjaar, hetgeen onverplicht op verschillende scholen reeds bestaat onder den naam van „parallel zevende-klasse" of „herhalings-zevende-klasse", waarin dan de doubleerende leerlingen worden geplaatst, maar welk leerjaar in wezen dus niets anders is dan een achtste leerjaar. Door het wettelijk verplicht worden

van dit leerjaar zou niet alleen het aanzien daarvan stijgen, maar hopen zij tevens het verzet er tegen te zien verminderen. In dit verband is het opmerkelijk, dat, in tegenstelling met den inspecteur in de inspectie Brielle zijn ambtgenoot in de aangrenzende inspectie Schiedam heeft geconstateerd, dat het verzet tegen het zevende leerjaar sterk is verminderd: „De invoering van het zevende leerjaar en daarbij het feit, dat de tegenstand bij de ouders tegen dit leerjaar zoo goed als verdwenen is, hebben een gunstigen invloed uitgeoefend. Wat het onderwijs voor meisjes in het zevende leerjaar betreft, dit zou door de ouders nog meer op prijs worden gesteld, indien hier meer uren aan het onderwijs in de nuttige handwerken konden worden gegeven dan thans volgens de Onderwijswet is geoorloofd."

Oogenschijnlijk schuilt hier een tegenstrijdigheid, maar de oorzaak hiervan kan worden nagegaan uit hetgeen de inspecteurs in de inspectiën Rotterdam en Dordrecht opmerken over het verplicht stellen van het achtste leerjaar in verband met de verminderde werkgelegenheid voor kinderen van omstreeks veertien jaar. Immers in de inspectiën Rotterdam en Dordrecht en ook nog voor een groot gedeelte in de inspectie Schiedam is men aangewezen op handel en industrie, waar voor kinderen thans geen emplooi is, terwijl de inspectie Brielle voor een groot gedeelte afhankelijk is van land- en tuinbouw. Om een juist beeld te geven van de belangrijkheid van het zevende leerjaar met betrekking tot belemmering of bevordering van den bloei van het lager onderwijs moet ik dan ook op beide zijden het licht laten vallen en neem hier daarom op wat de inspecteur in de inspectie Dordrecht daarvan zegt: „Al noemen de leerplans geen achtste leerjaar, vele scholen houden er toch een achtste klasse op na, welke dan gevormd wordt door de kinderen, die na het doorloopen van het zevende leerjaar nog niet van de leerverplichting ontslagen kunnen worden. Ik heb er altijd woorden van lof voor over, als ik bemerk, dat het hoofd van de school aan deze kinderen voor vakken, als rekenen en taal, ander en moeilijker werk opgeeft dan in de zevende klasse, ze voor geschiedenis en aardrijkskunde een apart boekje verstrekt en hen tot zelfstudie brengt. De kinderen zelve gaan er mede vooruit, voelen zich gewichtig en onderscheiden boven de zevende klasse, en de ouders laten de gedachte los, dat het zevende leerjaar gedoubleerd wordt en de kinderen „ „toch niets meer leeren"." En geleidelijk wordt, bij die opvatting van de schoolhoofden, de weg gebaand naar het verplichte achtste leerjaar, dat voor de resultaten van het lager onderwijs van zeer groote beteekenis zal zijn en dat op den duur wel zal moeten komen als economische noodzakelijkheid, om den stroom naar de toch reeds overvolle arbeidsmarkt eenigszins te vertragen."

De inspecteur in de inspectie Rotterdam komt ook nog op andere gronden tot een gelijke conclusie, waarop ik niet verder zal ingaan, aangezien hiervan ook reeds melding werd gemaakt in mijn vorig jaarverslag [1]).

[1]) Zie het onderwijs in 1930, blz. 314 vlgg.

De vele verzuimen houden helaas niet alleen verband met het zevende leerjaar, maar vloeien ook voort uit omstandigheden van anderen aard en daarvan moeten vooral genoemd worden de onvermijdelijke ten gevolge van ziekte, maar ook de opzettelijke, voortvloeiende uit het landbouwverlof. Van veelvuldige verzuimen wegens ziekte wordt o. a. meer uitvoerig melding gemaakt door de inspecteurs in de inspectiën Brielle, Dordrecht, Middelburg en Neuzen, waar griepepidemieën, mazelen en bof herhaaldelijk oorzaak waren van sluiting van scholen of schorsing van het onderwijs. Strekt het bij deze verzuimen nog tot troost, dat ze onvermijdelijk zijn en ook, zoodra mogelijk, weer beëindigd worden, anders is het met die, welke een gevolg zijn van het landbouwverlof, daar ze vaak aanleiding geven tot voortgezet ongeoorloofd verzuim. De inspecteur in de inspectie Brielle constateert ten minste: „Van het landbouwverlof wordt vooral in sommige streken een zeer druk gebruik gemaakt. Het kost dikwijls veel moeite om de kinderen daarna weer op school te krijgen. Ook hier is het Fransche spreekwoord van toepassing: en mangeant vient l'appetit", terwijl zijn ambtgenoot in de inspectie Middelburg klaagt: „Een jaarlijks weerkeerenden last ondervindt het onderwijs van het zoogenaamde landbouwverlof. Vooral aan de scholen met leerlingen uit verschillende gemeenten, waar in de meeste gevallen verschillende tijdvakken zijn vastgesteld, waarbinnen het verlof verleend mag worden. Aan deze scholen wordt bijna gedurende den geheelen zomer (zelfs wel in voor- en najaar) met gedunde klassen gewerkt."
Het is geen wonder, dat deze veelvuldige verzuimen den goeden gang van het onderwijs verstoren en schade doen aan de rust, welke het onderwijs zoozeer noodig heeft. Maar ook andere factoren werken de onrust in de hand.

STORING VAN HET ONDERWIJS.

Daaronder zijn er, welke onder den drang der omstandigheden onvermijdelijk zijn, maar ook komt het voor, dat de stoornis niet noodzakelijk blijkt, ja zelfs absoluut overbodig is.
Tot deze laatste behooren verschillende verbouwingen of verbeteringen van schoollokalen, welke werkzaamheden veelal zonder bezwaar gedurende de vacanties zouden kunnen worden uitgevoerd. Moeilijker wordt het geval echter, wanneer de gemeente ze in eigen beheer wil houden, zooals dit o. a. met Rotterdam het geval is. Dan spreekt het vanzelf, dat niet alle werkzaamheden, aan en in schoolgebouwen te verrichten, binnen de vacanties kunnen geschieden. De inspecteur in de inspectie Rotterdam had echter niet verwacht, dat de stoornis daardoor in het onderwijs veroorzaakt, zóó groot zou zijn. Ook de wijze, waarop de vaststelling plaats vond van de tijden, gedurende welke de werken zouden worden verricht, kon niet zijn volle instemming hebben. Zoo vernam hij o. a. van een hoofd, dat werkzaamheden wegens witten enz.

al 7 weken duurden en dat nu aan deze en dan aan die klasse eenigen tijd vacantie gegeven moest worden. Van dit vrij geven wist noch de Wethouder noch de inspecteur iets af, maar „publieke werken" had gezegd, dat het moest.

In hetgeen de inspecteur hoorde en reeds wist, vond hij aanleiding een onderzoek in te stellen, waarvan het resultaat, waarover ook de Wethouder van onderwijs zijn verbazing niet kon verbergen en dat volgens den inspecteur wegens de onvolledigheid der opgaven nog te gunstig was, hieronder volgt:

Onder de schooltijden werden de volgende werkzaamheden verricht:

aan	64 scholen	voor verlichting,
„	15 „	„ verven,
„	96 „	„ witten, kleuren, stoffen, enz.,
„	27 „	„ verandering der W.C.

Aan	19	scholen	duurden	deze	werkzaamheden	½ week.
„	20	„	„	„	„	1 „ .
„	10	„	„	„	„	1½ „ .
„	23	„	„	„	„	2 weken.
„	19	„	„	„	„	3 „ .
„	13	„	„	„	„	4 „ .
„	4	„	„	„	„	5 „ .
„	10	„	„	„	„	6 „ .
„	3	„	„	„	„	7 „ .
„	5	„	„	„	„	8 „ .
„	1	school	„	„	„	9 „ .
„	2	scholen	„	„	„	10 „ .
„	1	school	„	„	„	12 „ .
„	1	„	„	„	„	13 „ .
„	1	„	„	„	„	16 „ .

Met het oog op de werkzaamheden werd

aan	7	scholen	1	schooltijd	vrij	gegeven,
„	26	„	2	schooltijden	„	„ ,
„	28	„	3	„	„	„ ,
„	40	„	4	„	„	„ ,
„	11	„	5	„	„	„ ,
„	1	school	6	„	„	„ ,
„	2	scholen	8	„	„	„ ,
„	1	school	14	„	„	„ .

De inspecteur voegt hieraan toe: „Mij dunkt, als voor de openbare scholen een bepaling gold, soortgelijk aan die van art. 90, vijfde lid, voor de bijzondere scholen, deze een toestand, als in het slot van voorgaand staatje vermeld, zou hebben voorkomen."

Ook andere inspecteurs maken melding van rustverstorende verbouwingen, maar de inspecteur in de inspectie Dordrecht laat nog het licht

vallen op een bijkomstiger ongunstigen toestand: „Enkele scholen werden verbouwd, waardoor het onderwijs niet voor alle klassen geregeld kon worden gegeven. In twee gevallen moest gedurende verscheidene weken gebruik worden gemaakt van noodlokaliteit, waarbij twee of meer leerkrachten in hetzelfde vertrek onderwijs gaven, een omstandigheid, welke voor rustig onderwijs zeer hinderlijk is."
Is deze toestand al hinderlijk en voor het onderwijs veelal nadeelig, wanneer het een tijdelijken maatregel geldt, ernstiger wordt de belemmering voor het onderwijs, wanneer het een blijvende omstandigheid is, zooals bijvoorbeeld de inspecteur in de inspectie Middelburg constateert: „Acht scholen zijn er nog in mijn inspectie, waar twee leerkrachten in één lokaal werken. Ofschoon dit een ongewenschte toestand is, durf ik toch niet te adviseeren tot verbouwing met het oog op de komende wetswijzigingen, wat de leerlingenschaal betreft." Hij deelt hierbij ter illustratie het volgende geval mede: „Het bestuur van de bijzondere school te Vrouwenpolder, dat reeds een aanvrage tot bijbouw van een lokaal bij den gemeenteraad krachtens art. 72 had ingediend, heeft die aanvrage na de verschijning van het wetsontwerp uit eigen beweging weer ingetrokken."

WIJZIGINGEN IN DE PERSONEELSFORMATIE.

Deze toestanden komen uit den aard der zaak het meest voor aan groeiende scholen, die, wanneer ze in plattelandsinspecties gelegen zijn, meestal ook nog te lijden hebben van een meer dan normale mutatie onder het onderwijzend personeel, waardoor de aansluiting der klassen en de eenheid der school in zeer groote mate worden benadeeld. Deze aansluiting der klassen wordt bovendien nog ongunstig beïnvloed door een omstandigheid, waarop de inspecteur in de inspectie Delft de aandacht vestigt: „Toch hebben voor het inwendige leven van verschillende scholen soms meer veranderingen plaats dan men zou denken. Menigmaal bracht een vermeerdering van het aantal leerkrachten, als gevolg van de toeneming van het aantal leerlingen, reorganisatie van de school mede, omdat de gebruikelijke klassencombinaties moesten veranderen. Het maakt toch groot verschil of een klasse van het vierde leerjaar onder één leerkracht is samengevoegd met een van het derde dan wel van het vijfde. Dit betreft de zoo te noemen mondelinge vakken, als aardrijkskunde, geschiedenis, kennis der natuur, in het bijzonder wanneer voor de combinaties geen differentiatie in het onderwijs wordt toegepast en de klassen voor deze vakken eenvoudig worden samengenomen.
Wanneer in het leerplan van bepaalde combinaties wordt uitgegaan, zal de omschrijving van de leerstof in bedoelde omstandigheden moeten veranderen, om een regeling op papier in de practijk goed uitvoerbaar te maken. Maar bij die noodgedrongen verandering komt de aansluiting bij den overgang veelal in gevaar. Met vooruitzienden blik kan men bij de regeling van het oogenblik den te verwachten komenden toestand

wel in het oog houden en de indeeling der leerstof daarnaar zooveel mogelijk richten, maar aan een goede aansluiting wordt dan nog afbreuk gedaan. Moeilijker wordt het nog, wanneer door zeer uiteenloopende sterkte van verschillende leerjaren de sterkste klassen moeten worden gebroken en de deelen bij andere gevoegd. Deze breking betreft dan in de opvolgende jaren wel dezelfde leerlingen, maar niet dezelfde leerjaren, waardoor telkens wisseling van de samenvoeging het gevolg is.
Het heeft mijn aandacht getrokken, dat sommige hoofden lang niet altijd, zooveel als mogelijk is, met die wisselingen rekening houden. Onnadenkendheid, sleur of gemakzucht waren dan oorzaak, dat de leerplans aanvankelijk ongewijzigd bleven en een deugdelijke ondergrond voor het onderwijs in de z.t.n. mondelinge vakken ontbrak, vakken, waarbij een juiste en een goede uitwerking van de leerstof voor vele leerkrachten toch al zoo moeilijk is. De voordracht wordt dan gemakkelijk een min of meer vaag gepraat in de ruimte, waardoor de aansluiting zoo goed als zoek raakt.
Men kan deze vakken wel noemen „ „bijvakken" ", waarvan de resultaten over het algemeen toch al achterstaan bij die van andere, en met het oog op de verstandelijke ontwikkeling door het onderwijs verkregen, moeilijk waarneembaar en nog minder meetbaar zijn, in verband waarmede over de nadeelige invloeden van de besproken wisselingen misschien ernstig wordt gedacht, toch komt het mij voor, dat een goede, zooveel mogelijk vooruitziende regeling in dit opzicht wel degelijk een goeden invloed op de resultaten van het onderwijs zal hebben. Zich verschuilen achter de gedachte, dat een achterstand in ontwikkeling door het onderwijs in deze vakken verkregen, in de school minder duidelijk spreekt, komt mij voor struisvogelpolitiek te zijn."
De hierboven geschetste nadeelen van gemis aan aansluiting, reorganisatie van het onderwijs en mutatie in het personeel doen zich echter niet alleen voor bij groeiende scholen, maar ook bij die scholen, welke in leerlingenaantal achteruitgaan. Daarbij komen dan bovendien nog de nadeelen, die verband houden met het grooter aantal klassen, dat één onderwijzer voor zijn rekening heeft. Deze nadeelen treffen voor een groot deel het openbaar onderwijs, maar eveneens het bijzonder onderwijs op die plaatsen, waar schoolsplitsing naar de verschillende richtingen en nuanceeringen in die richtingen bijzonder sterk is.

ACHTERUITGANG VAN HET OPENBAAR ONDERWIJS.

Op den achteruitgang van het openbaar lager onderwijs wordt in verschillende verslagen gewezen en, vooral wanneer het kleine scholen betreft, zijn de gevolgen van de vermindering van het leerlingenaantal verstrekkend.
Zoo vermeldt de inspecteur in de inspectie Neuzen den achteruitgang van een driemansschool tot een tweemansschool, van een tweemansschool tot een éénmansschool en de opheffing van een éénmansschool.

De inspecteur in de inspectie Dordrecht constateert niet alleen het feit, maar wijdt ook aandacht aan hetgeen naar zijn meening den bloei van het openbaar onderwijs schade doet. Ik acht het belang van deze uitspraak groot genoeg om ze hier een plaats te geven. Nadat hij eenige cijfers heeft gegeven betreffende den bouw van nieuwe openbare scholen, vervolgt hij: „Toch gaat het openbaar onderwijs te Dordrecht niet vooruit. Van 31 December 1924—31 December 1931 is de bevolking van de openbare scholen binnen die gemeente met 210 leerlingen teruggeloopen; in hetzelfde tijdvak nam het leerlingengetal van de bijzondere met 462 toe. Het verschil ten gunste van de openbare school is daardoor van 693 gereduceerd tot 31. De tijd ligt dus niet verre meer, dat ook te Dordrecht, waar van „ „schoolstrijd" " geen sprake is, waar de verhoudingen gemoedelijk en correct zijn en waar de openbare school haar levensvoorwaarden — door schoolstichting, behoorlijke leermiddelenvoorziening enz. — vergemakkelijkt ziet, het bijzonder onderwijs het openbaar zal overvleugeld hebben.

De opmerking moet mij van het hart, dat de liefde voor de openbare school zoo dikwijls slechts een papieren liefde is. Heeft het gemeentebestuur het voornemen, de klassebevolking van zesde en zevende leerjaar iets te verhoogen, om daardoor het salaris van een leerkracht te besparen — een voornemen, dat in dezen tijd voor het minst verklaarbaar is —, dan steken de organisaties, welke zeggen in het belang van het openbaar onderwijs te werken, de hoofden bij elkaar; dan komen er adressen aan den gemeenteraad; dan is de wolk van aantasting van „ „vitale belangen" " niet van de lucht; en dan begaat men de onhandigheid te schrijven, dat de ouders door deze en dergelijke maatregelen wel gedwongen worden, hun kinderen naar de bijzondere school te sturen. Afgezien van de omstandigheid, dat ook de bijzondere school aan de consequenties van een maatregel tot verhooging van de klassebevolking van de openbare school niet ontkomt, rijst toch de vraag, welke waarde men moet toekennen aan een liefde, die tot geen offer bereid gevonden wordt. Zeker is de openbare school een instituut van zeer groote beteekenis; en ik geloof, dat het mogelijk is, ook voor hem, die door opvoeding, verleden en overtuiging een andere richting heeft gevolgd, een goed woord voor haar te zeggen. Dat woord zal dan echter positief behooren te zijn; van negativisme is geen heil te verwachten. De openbare school heeft, komt het mij voor, behoefte aan menschen, die niet anderer werk afbreken, maar constructief voor haar optreden."

Niet overal echter zijn de verhoudingen zóó gemoedelijk en correct, om niet meer te moeten spreken van een „schoolstrijd", vooral niet in kleinere plaatsen, waar, zoo al niet het voortbestaan, dan toch wel de wenschelijkheid van het voortbestaan der daar aanwezige kleinere scholen van verschillende richtingen afhankelijk is van enkele leerlingen meer of minder. Dat aan dergelijke kleine scholen al het mogelijke wordt gedaan het leerlingenaantal op peil te houden, is alleszins verklaarbaar en evenzeer te billijken, mits het maar met eerlijke, loyale middelen geschiedt. Hieraan

ontbreekt echter nog wel eens wat. De inspecteur in de inspectie Brielle meldt daarover: „Bijna elke gemeente — zelfs de allerkleinste — heeft twee of drie scholen van verschillende richting. De ouders kunnen bij het zoeken naar een school te kust en te keur gaan. De concurrentie tusschen de verschillende instellingen is groot en meermalen tracht men elkander de leerlingen afhandig te maken. Zoo is mij een geval bekend, dat een arbeider gaarne zijn kinderen naar een bijzondere school zou sturen, maar dit niet durft, omdat hij weet, dat de werkgever hem onmiddellijk zou ontslaan. Zoo vernam ik, dat een vader zijn kinderen, die op de openbare school gingen, van deze inrichting afnam en ze naar een bijzondere school zond, omdat hij anders de gewenschte hypotheek niet kon krijgen. Dat dergelijke misstanden den bloei van het onderwijs en het prestige der leerkrachten niet verhoogen, spreekt vanzelf."

SPLITSING EN SAMENVOEGING VAN SCHOLEN.

Ook de inspecteur in de inspectie Gorinchem spreekt over de steeds voortgaande splitsingstendentie, die op het gebied van het lager onderwijs op het platteland is waar te nemen: „Wanneer ik zie, dat te Molenaarsgraaf, Brandwijk, Nieuwpoort en Ottoland plannen bestaan om te geraken tot de stichting eener „ „eigen" " (tweemans)school, d. w. z. een school van een bepaalde kerkelijke richting — in casu Nederlandsch-Hervormd of Christelijk-Gereformeerd —, terwijl bij samenwerking met andere kerkelijke gezindten de bouw van een tweemansschool met 40 tot 50 leerlingen zou kunnen worden voorkomen, dan rijst de vraag, of het platteland hier niet bezig is, zijn onderwijsapparaat noodeloos duur en technisch minderwaardig te maken.
In enkele gemeenten schijnt dit inzicht op het laatste oogenblik door te dringen. Met name denk ik hierbij aan Brandwijk en Ottoland, waar beraadslaagd wordt over den bouw eener streekschool. Te Molenaarsgraaf, dat met Brandwijk in meer dan één opzicht één belangencomplex vormt, is het pleit reeds beslist en wordt een bijzondere tweemansschool gebouwd, ten gevolge waarvan de openbare school, die twee leerkrachten telt, tot een éénmansschool terugvalt."
Het is verklaarbaar, dat met het grooter worden van het aantal één- en tweemansscholen gezonnen wordt op middelen om het daaruit voortvloeiende nadeel zoo mogelijk weg te nemen of te verminderen, waartoe wel het meest voor de hand liggende middel is: samenvoeging aan dergelijke scholen.
De inspecteur in de inspectie Brielle prijst dit middel, onder opgave van een concreet voorbeeld, ten zeerste aan: „Er zijn in mijn inspectie verschillende kleine openbare scholen. Ook al heeft een zelfde gemeente twee van zulke scholen, dan kon er tot nog toe moeilijk één worden opgeheven, aangezien de leerlingen der opgeheven school te ver van de andere afwoonden. Ook voelde ik vroeger het bezwaar der tweemansscholen minder dan nu. In de eerste plaats waren er gemakkelijker flinke

hoofden te krijgen en ten tweede telden de scholen vroeger zes leerjaren. Het hoofd had dan het 4de, 5de en 6de leerjaar en wist nog behoorlijke resultaten te krijgen. Nu tellen de scholen meestal acht leerjaren (het achtste bezet door kinderen, die aan het einde van het zevende leerjaar nog geen dertien jaar zijn); het hoofd heeft het vierde, vijfde, zesde, zevende en achtste leerjaar. Waar ik door het geringe aantal sollicitanten in de keuze zeer beperkt ben, lukt het mij niet altijd een flink hoofd te krijgen en in dit geval komt er van het onderwijs weinig terecht.
Daarbij komt, dat door het bestaan der autobussen er feitelijk geen afstanden meer zijn. Om een concreet voorbeeld te nemen: De gemeente Ouddorp heeft twee openbare scholen; de eene, in de kom der gemeente, telt 56 leerlingen; die aan den Oostdijk 51 leerlingen. Beide hebben twee leerkrachten. De afstand tusschen de schoolgebouwen is ongeveer 4 km. Voegde men de scholen samen, dan kreeg men er één met 107 leerlingen en 3 leerkrachten. Het onderwijs kon dan beter zijn. Het traktement van één der hoofden kon worden bespaard. Indien de leerlingen der tweede school zich 's morgens en 's middags op het schoolplein verzamelden, dan zou een autobus ze naar Ouddorp kunnen brengen en ze telkens na afloop weer terugbrengen. Het komt mij voor, dat de ouders hiertegen geen overwegende bezwaren kunnen aanvoeren."

DE BELANGSTELLING DER OUDERS.

Toch houden verscheidene ouders meer rekening met hun eigen belang dan met dat van het onderwijs, hetgeen herhaaldelijk wordt geconstateerd, wanneer bijzondere leerlingen huiswerk medekrijgen, indien zij door een of andere omstandigheid niet met de klasse mede kunnen of, om „bijgewerkt" te worden, moeten nablijven. Hiervan vond ik de volgende illustratie in het verslag van de inspectie Brielle: „Een jong onderwijzer trad vol illusies de school binnen. Op de kweekschool had hij geleerd, dat kinderen, die door ziekte of anderszins hadden verzuimd, na schooltijd moesten worden bijgewerkt.
Gedachtig aan de wijze lessen, bij het onderwijs in opvoedkunde opgedaan, hield onze jeugdige paedagoog weldra enkele leerlingen school. Onverstandige ouders kwamen echter spoedig hun kroost opeischen en brachten onzen onderwijzer aan het verstand, dat zij daar in het geheel niet van gediend waren. De wet verplichtte de ouders nu eenmaal de kinderen gedurende de schooltijden naar school te sturen, maar na schooltijd, dan waren zij de baas. Dan hadden de onderwijzers niets meer over hun kroost te zeggen."
Genoemde inspecteur betreurt niet ten onrechte dit gemis aan belangstelling der ouders, welke volgens hem dikwijls tot beneden het vriespunt is gedaald. Wanneer hij op ouderavonden een referaat houdt, tracht hij de onderwijzers meermalen op te wekken de ouders der schoolgaande jeugd te bezoeken, ten einde contact te krijgen tusschen huisgezin en school. „Och, mijnheer, wat geeft het ons", klaagde kort geleden een

onderwijzer tegen hem, „de eenige vraag, die de ouders interesseert, is deze: „ „wanneer mogen de leerlingen de school verlaten?" " „Deze klacht moge eenigszins overdreven zijn, er schuilt helaas toch veel waars in", voegde de inspecteur er aan toe.

DE TAAK DER ONDERWIJZERS.

In verband met de bovenstaande feiten is het niet te verwonderen, dat vele onderwijzers in de practijk doen, wat zij volgens de theorie moesten nalaten en ook omgekeerd, dat zij nalaten wat het onderwijs ten goede zou komen.
Ik heb hier o. a. het oog op het bevorderen van niet voldoend ontwikkelde leerlingen en het zich voorbereiden voor de te geven lessen.
Wat betreft het eerste feit zegt laatstgenoemde inspecteur: „Bij mijn schoolbezoek laat ik de leerlingen ook vaak schriftelijk werk maken. Het treft mij dan meermalen, dat er in de hoogste klasse enkele kinderen zijn, waarvan het proefwerk zooveel slechter is dan van de andere.
De oorzaak hiervan is, dat sommige leerlingen verhoogd worden, terwijl zij beter de klasse hadden kunnen doubleeren. Niet-verhooging beteekent echter voor de ouders een jaar langer schoolgaan van hun kind. Dit willen zij niet, ze oefenen pressie uit op den onderwijzer en de bedreiging, dat het kind bij niet-verhooging naar een andere school zal gaan, zet kracht bij aan hun eisch, dat hun kind niet mag blijven zitten. En niet alle onderwijzers hebben ruggegraat genoeg om hen streng vast te houden."
Wat het tweede feit betreft, zal het wel geen tegenspraak uitlokken, wanneer gezegd wordt, dat iedere onderwijzer zich voor zijn taak elken dag weer opnieuw behoort voor te bereiden. Maar daarmede is nog niet gezegd, dat dit ook in voldoende mate plaats vindt. Integendeel, de inspectorale verslagen bewijzen juist, dat in zeer vele gevallen van de voorbereiding weinig of zelfs in het geheel niets terechtkomt, wat natuurlijk in de resultaten van het onderwijs tot uiting komt en dan ook zeer zeker onder de kwade invloeden gerekend moet worden.
De inspecteur in de inspectie Dordrecht heeft dit vooral opgemerkt bij jongere leerkrachten. Hij zegt hierover: „Een andere omstandigheid, welke belemmerend werkt op de resultaten, is de meening van vele jonge onderwijzers, die pas de school zijn binnengetreden, dat het volmaakt overbodig is, zich voor de lessen voor te bereiden. Is voorbereiding ook voor oude en ervaren leerkrachten noodig om frisch te blijven en op de hoogte van den tijd, ze is onontbeerlijk voor de jonge menschen, die in den waan leven, dat zij de leerstof van de lagere school beheerschen, maar inderdaad de eene onjuistheid op de andere stapelen."
De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage constateerde dit zelfde gebrek ook bij oudere leerkrachten. Daar dit onderwerp echter ook nog ter sprake komt in verband met het hoofdstuk „Resultaten van het onderwijs" en „Onderwijzers in het algemeen", zal ik er hier niet verder op ingaan.

WAT HET ONDERWIJS BENADEELT.

Behalve bovenstaande klachten worden er ook nog een groot aantal gehoord, waarop in mijn vorige jaarverslagen reeds meer of minder uitvoerig werd gewezen of die van te weinig algemeen belang zijn om ze hier in extenso over te nemen, waarom enkele hieronder in korte trekken mogen volgen.

De inspecteur in de inspectie Delft wijst op de slechte gevolgen van de groote verdiensten, door leerlingen der lagere scholen verkregen tijdens hun ongeoorloofde verzuimen, waardoor zij er toe komen hun ouders onmatige eischen te stellen in zake zakgeld, dat aan snoeperij en baldadigheid wordt verdaan.

Verschillende inspecteurs wijzen op de aanwezigheid van achterlijke leerlingen, die zoowel de klasse als den onderwijzer hinderen bij den gestadigen voortgang van het onderwijs, de orde verstoren en zich zelf een last zijn, daar zij lusteloos omhangen en verveeld toekijken en geen arbeidsvreugde kennen.

Andere oorzaken van soms onvoldoende resultaten zijn o. a. slordige en onvoldoende correctie, het missen van veel tijd door allerlei bijkomstige zaken, verlengen van schoolpauzen en afwijken van den lesrooster, waarin toch de onderlinge verhouding der vakken is vastgelegd. Een der bijkomstige zaken, die zeer veel tijd vorderen, blijft de kwestie der schoolbaden. In het verslag der inspectie 's-Gravenhage komt daarover de volgende mededeeling voor van een der schoolopzieners in die inspectie: „Voor een gewone zesklassige school, het meest voorkomende type, zijn daardoor elke week minstens twee uren verloren. Niet dat voor elke groep kinderen twee volle uren noodig zijn om van de schoolbaden gebruik te maken, maar door het feit, dat deze niet klassikaal worden gebruikt (jongens en meisjes gaan uit den aard der zaak afzonderlijk) en doordat steeds verscheidene kinderen geen toestemming van hun ouders hebben en de voor verschillende scholen nog vrij groote af te leggen afstanden, is er toch bedoelde tijdsduur mede gemoeid. Een deel van het personeel begeleidt, een ander deel houdt toezicht op de verschillende achtergebleven kinderen. Daar de meisjes door onderwijzeressen, de jongens door onderwijzers begeleid worden, geeft een en ander zooveel verschuiving, dat de school niet weder op gang is, vóór en aleer alle klassen hun eigen leerkracht weer terug hebben en deze klassen weer in volledige formatie in hun lokaal hebben plaats genomen. Men kan gerust zeggen, dat één van de 10 schooltijden door de schoolbaden volkomen wordt gedesorganiseerd."

Ook het zeer geringe aantal geschikte sollicitanten voor hoofd eener openbare lagere school in kleinere gemeenten werkt nadeelig voor het onderwijs, omdat nu wel eens een minder goede leerkracht benoemd wordt.

De nadeelen van het gebruik der lei zijn wel zóó uitgemeten, dat men er zich over verwonderen moet, dit leermiddel nog aan te treffen. Toch

maken de inspecteurs in de inspectiën 's-Gravenhage en Middelburg nog melding van een betrekkelijk veelvuldig gebruik.
De gelegenheid tot verdere studie voor de onderwijzers is op het platteland eer af- dan toegenomen. Vooral Zeeuwsch-Vlaanderen is op dit punt sterk misdeeld. Daar is bijv. nog slechts één cursus voor de hoofdakte, nl. te Hulst, aangezien de beide andere (te Oostburg en te Neuzen) door te gering bezoek moesten worden opgeheven. Dat dit een groot nadeel voor het onderwijs aldaar is, valt niet te betwijfelen, te meer waar de studiezin van de onderwijzers niet toeneemt, ook volgens het oordeel van de inspecteurs buiten Zeeland. Slechts wordt een uitzondering gemaakt ten opzichte van de studie voor de zgn. middelbare akte paedagogiek, waaraan verscheidene onderwijzers zich met ijver en liefde wijden en waarbij ze goede resultaten behalen.
Dan is er nog een nadeel, dat niet vele scholen treft, maar slechts die, waar schipperskinderen in eenigszins beduidend aantal het onderwijs volgen, nl. dat deze kinderen, die veelal afkomstig zijn uit gezinnen van kleine binnenschippers en in normale tijden meestal aan den wal enkele jaren onderwijs ontvangen, thans als regel meer aan boord worden genomen en ten gevolge daarvan van regelmatig schoolonderwijs verstoken blijven, en dat zij slechts een school bezoeken, indien zij voor eenigszins langeren tijd in een of andere plaats verblijven.
Toch mag uit al het bovenstaande niet worden geconcludeerd, dat er alleen reden tot klagen is, integendeel, het bovenstaande is alleen uit verslagen der inspecteurs overgenomen om te doen zien wat het onderwijs benadeelt, en daardoor des te beter te kunnen beoordeelen wat tot verbetering kan dienen. Verschillende inspecteurs geven dan ook van hun voldoening blijk en constateeren, dat de resultaten van het onderwijs meermalen aantoonden, dat er over het algemeen hard gewerkt werd en hun daardoor gelegenheid gaven hun ingenomenheid te betuigen met de vorderingen der leerlingen. Alleen: er moet van de kinderen inspanning worden gevraagd, werkelijke inspanning. Boeiend vertellen, onverdroten uitleggen, duidelijke verklaringen op het zwarte bord en als regel alle leerlingen in den arbeid betrekken door ze steeds, ook bij de bespreking van lessen, met pen of potlood in de hand te laten werken; de onderwijzer, die daarvan het geheim bezit, klaagt niet. Klaagt niet over veel schriftelijk werk, over de traagheid der leerlingen in het opnemen der leerstof, over een algemeene verslapping, die zich van de jeugd zou hebben meester gemaakt, over verwaarloosde gezinnen, over huisarbeid, die de kinderen op school doet suffen, enz.
Ik kan dan ook ten volle instemmen met hetgeen de inspecteur in de inspectie Dordrecht — van wien ik hierboven reeds aanhalingen deed omtrent de belemmerende invloeden — over dit onderwerp als zijn meening uitspreekt: „De klachten van buitenstaanders over de slechte resultaten van het onderwijs kan ik, in haar algemeenheid, niet onderschrijven. Het is een mode geworden, over het lager onderwijs te klagen; maar de organen, die dit doen, zijn, voor zoover mijn ervaring reikt,

van die resultaten niet voldoende op de hoogte; of stellen aan het lager onderwijs eischen, welke in het algemeen onvervulbaar zijn; of beoogen met die klachten de aandacht te vestigen op door hen verdedigde maatregelen ter verbetering, met de arrière-pensée van het dienen van eigen belang. Het komt mij voor, dat de resultaten van het onderwijs, voor zoover ik er mede in aanraking kom, bevredigend zijn; en het lijkt mij zeer gevaarlijk, uit de waarneming van een beperkt getal teleurstellende gevallen tot het generaliseerend besluit te komen, dat het lager onderwijs ernstige tekorten vertoont. Ook in mijn ambtsgebied zijn enkele scholen, welker resultaten poover zijn. Maar deze vormen toch een zeer kleine minderheid."

ZEVENDE LEERJAAR.

Deze inspecteur spreekt hierboven over eischen, aan het lager onderwijs te stellen. Daartoe behoort o. a. ook, dat het lager onderwijs moet bekwamen voor en verband houden met het practische leven. Wanneer met dezen eisch vooral (uit den aard der zaak niet: alleen) voor het zevende leerjaar rekening wordt gehouden, zal het mogelijk zijn nog vruchtbaarder eindonderwijs te geven. Dat de uitbreiding der leerstof, vergeleken bij die van het zesde leerjaar, dikwijls niet noemenswaardig is, is geen groot bezwaar te achten, mits het geleerde maar goed wordt herhaald, vooral anders wordt belicht, o. a. door verband te leggen tusschen de verschillende vakken en met het practische leven. Soms echter slaat de evenaar te ver door naar de practische zijde! Dat constateerde o. a. de inspecteur in de inspectie Delft, die hierop wijst met de volgende bewoordingen: „Soms mikt men bij het kiezen van uitgebreide lesstof te hoog, of wil men zóó practisch zijn, dat men te veel het vakonderwijs nabijkomt en de algemeene vorming wat uit het oog verliest, die in gevaar komt, wanneer de fundamenteele begrippen nog onvoldoende zijn aangebracht, zoodat het hoogere moeilijk steun vindt in datgene, dat als basis niet ontbreken kan."
Wat aangaat de middelen tot verbetering van het onderwijs zijn geen nieuwe gezichtspunten geopend, zoodat ik meen te kunnen volstaan met hetgeen daarover in het bovenstaande werd vermeld en wat daaromtrent in voorgaande verslagen werd medegedeeld.
Alleen wil ik nog over enkele algemeene aangelegenheden vermelden wat ik daarvan in verschillende inspectieverslagen aantrof.

DALTONSTELSEL.

Betreffende het Daltonstelsel deelt de inspecteur in de inspectie Rotterdam mede, dat in het verslagjaar 3 hoofden van openbare scholen verzochten ook een proef te mogen nemen met een gewijzigd Daltonstelsel in klasseverband. Dit werd hun toegestaan, zoodat nu aan 2 openbare scholen in 5 klassen, aan 6 scholen in de hoogere leerjaren, aan 2 centrale

scholen in het 7de en 8ste leerjaar en aan 1 bijzondere school in 3 klassen volgens bovenstaand stelsel gewerkt wordt.
Een onderzoek, dat de inspecteur in de hoogere leerjaren van 5 dezer scholen instelde, leverde het bewijs, dat de bereikte graad van ontwikkeling niet minder was dan die van de leerlingen der andere scholen. Bovendien gaven de opgewekte gezichten, een gepaste vrijmoedigheid, een zekere belezenheid, een op de hoogte zijn met de voornaamste gebeurtenissen in binnen- en buitenland er blijk van, dat hier door bekwame onderwijzers wel veel goeds bereikt was.
Vooral op de centrale scholen voor het 7de en 8ste leerjaar lijkt het den inspecteur, dat het werken volgens een gewijzigd Daltonstelsel van beteekenis kan zijn, omdat in de klassen, bevolkt met van meerdere scholen gekomen en op verschillend peil staande leerlingen, slechts ten koste der meer begaafden eenige eenheid is te brengen. Een meer zelfstandig werken kan dan ongewenschte nivelleering voorkomen.

RADIO EN FILM.

De inspecteur in de inspectie Neuzen constateert: „Ook het radiovraagstuk schijnt hier in een stadium van gematigde onverschilligheid te zijn getreden. Steeds geringer is het aantal keeren, dat mij voor een radiouitzending afwijking van den lesrooster wordt gevraagd. Het nieuwtje schijnt er af te zijn!"
Over de film in dienst van het onderwijs hoort men in Zeeuwsch-Vlaanderen eveneens weinig spreken. Genoemde inspecteur schrijft daarover: „Een schoolbioscoop bestaat hier nergens, eigenlijke schoolfilmen worden zoo goed als nooit vertoond. Wel verneem ik van films, die een kijk geven in het leven der Missie en voor de schooljeugd niet geheel zonder nut zijn te achten. Zij wekken bij de kinderen belangstelling voor het werk der Zending in onze koloniën en daarbuiten, eerbied voor het cultureele werk der zendelingen, voor hun arbeid in dienst van den godsdienst en van de beschaving. Daarnaast kunnen zij begrippen aanbrengen van geografischen en ethnografischen aard. Zoo hier de veel vertoonde Borneofilm der E. E. P. P. Capucijnen, waarvoor door tal van scholen afwijking van den lesrooster is gevraagd. Ook is er op vele plaatsen in mijn inspectie een film vertoond, uitgaande van het Bureau van Theepropaganda te Amsterdam, waarvoor ik ook bereidwillig mijn medewerking heb verleend. Zij gaf een interessanten kijk op de theecultuur in Nederlandsch-Indië."
„Niettemin moet mij de opmerking van het hart", vervolgt de genoemde inspecteur, „dat deze films, hoe goed bedoeld ook, voor het onderwijs geen groote waarde hebben. Geldt dit voor de propagandafilm, dit kan ook gezegd worden van de eigenlijke schoolfilm. De jeugd is dol op een filmvertooning, maar brengt er weinig van mede thuis. Afgezien van de pret, die er in gelegen is de lessen op school te onderbreken, gezamenlijk naar een zaal te trekken, die dan donker gemaakt wordt, ligt er een

zekere bekoring in die snelle afwisseling en rijkdom van tooneelen. Het is een rijkvoorziene tafel vol heerlijkheden, die maar heel even blijft staan; ieder mag er wat van grijpen, maar gauw, anders is-ie weg! Niet ieders greep is dan even gelukkig! Naar mijn vaste overtuiging heeft de film niet die waarde, die men er door sommige paedagogen aan hoort toekennen. De rustige schoolplaat — eventueel het stilstaande lichtbeeld — wint het verre!" Films kunnen echter met zeer goede resultaten worden gebruikt om den leerlingen een beeld te geven van datgene, waarbij het juist op de beweging, op de opeenvolging, de snelheid, de wijze, de richting en den aard der beweging aankomt, zooals dit o. a. doel is bij het verkeersonderwijs.
Dit onderwijs, dat op het eerste gezicht voornamelijk noodzakelijk is voor grootere plaatsen, is toch wel degelijk ook noodig voor dorpsscholen, waar de kinderen het drukke en ingewikkelde snelverkeer niet dikwijls in werkelijkheid kunnen zien en medemaken, en waar de film dan nog het beste middel is om hen eenigszins vertrouwd te maken met de gevaren, waaraan zij bij een sporadisch bezoek in een groote stad zijn blootgesteld. Bij dit onderwijs worden de films dan ook gaarne en met succes toegepast.

VERKEERSONDERWIJS.

De inspecteur in de inspectie Rotterdam deelt over dit onderwerp mede: „Het groote aantal verkeersongelukken — de politie constateerde er 2409 in het 3de kwartaal van 1931, waarvan 233 met dood, ernstig letsel of zware materieele schade gepaard gingen — maken het gebiedend noodzakelijk, dat in een stad als Rotterdam voortdurend de verkeersregels den kinderen onder het oog gebracht worden. Een verkeersfilm werd zoowel voor de leerlingen der openbare scholen als voor die der Roomsch-Katholieke scholen dit jaar weder afgedraaid, een boekje met verkeersregels en duidelijke schema's werd den onderwijzers ter hand gesteld, talrijke zegels van den A. N. W. B. werden op de scholen verspreid en verschillende onderwijzers — maar nog lang niet genoeg — hielden tijdens de pauzen of gedurende het gaan naar de gymnastiek practische oefeningen in het juist oversteken van de straat enz."

OPENLUCHTSCHOOL.

Boven werd gewezen op den remmenden invloed van de aanwezigheid van achterlijke leerlingen op gewone lagere scholen. De tijdsomstandigheden waren in sommige gevallen oorzaak, dat men geen plannen tot oprichting van buitengewone scholen in overweging durfde nemen of verder uitvoeren. Dit is ook het geval met de vermeerdering van gelegenheid voor openluchtonderwijs in de inspectie Rotterdam. De openluchtschool aan den Boschhoek in de gemeente van dien naam blijkt namelijk aan al de aanvragen niet te kunnen voldoen. Plannen voor een dergelijke school aan den Linker-Maasoever zijn in voor-

bereiding. Of die plannen spoedig tot een tastbaar resultaat zullen leiden, zal wel van de tijdsomstandigheden afhangen.

SCHOOLMUSEUM.

De inspecteur in de inspectie Middelburg rapporteert nog, dat de Vereeniging „Schoolmuseum te Middelburg" (waarover ook reeds in vorige jaarverslagen verschillende mededeelingen zijn gedaan) thans de beschikking heeft gekregen over vier door de gemeente in bruikleen gegeven schoollokalen. Door de uitbreiding van dit museum met een lokaal is in een lang gevoelde behoefte voorzien; de schoolmeubelen zijn thans afzonderlijk ondergebracht; ook kan een afzonderlijke afdeeling voor het voorbereidend onderwijs worden ingericht en de afdeeling voor natuurkunde kon worden uitgebreid. In het nieuwe lokaal is een modelverlichting aangebracht, wat in dezen tijd van electrificatie van het platteland van groot belang is. De inspecteur vindt dan ook, dat een bijzonder woord van dank aan allen, die deze uitbreiding mogelijk en gemakkelijk gemaakt hebben, in zijn verslag op zijn plaats is. Inderdaad, hier is voor het onderwijs in Zeeland een mooi werk gedaan, waarop allen, die aan de totstandkoming en vervolmaking hebben medegewerkt of nog medewerken, met voldoening kunnen zien.

ONDERWIJS OP BELGISCHE SCHOLEN.

Een andere Zeeuwsche inspectie — de inspectie Neuzen — heeft te kampen met een heel eigenaardige en bijzondere moeilijkheid. De inspecteur in die inspectie noemt het „een verschijnsel van bedenkelijken aard", waarop hij de aandacht wil vestigen, en wel op het feit, dat er in Zeeuwsch-Vlaanderen kinderen zijn, die onderwijs ontvangen op Belgische scholen. Hij schrijft hierover het volgende: „Ten deele zijn dit kinderen, die aan den leerplicht voldaan hebbend, in het buitenland verdere ontwikkeling zoeken, voornamelijk in de Fransche taal. Doch ook treft men kinderen aan, die nog leerplichtig zijnde, in het naburige België ter school gaan. Sommige van hen zijn overgeschreven in de bevolkingsregisters van Belgische gemeenten; in verreweg de meeste gevallen bezoeken zij een pensionaat. De ouders zijn dan van de verdere opvoeding ontheven en hebben met betrekkelijk weinig kosten hun kinderen buiten de deur. Het is bekend, dat de Belgische pensionaten goedkoop zijn. Op de pensionaten van St. Nicolaas, Gent, Sleydinge, Wachtebeke e. a. kan men heel wat Zeeuwsch-Vlaamsche kinderen vinden. (Uit Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen alleen al een 50-tal.) De ouders zijn allen Roomsch-Katholiek.
Erger is evenwel, dat er in Zeeuwsch-Vlaanderen nog kinderen zijn, die op een afstand van 4 km van hun woning op Nederlandsch grondgebied in het geheel geen school kunnen vinden en dus wel genoodzaakt zijn naar naburige Belgische scholen te gaan. Op het zgn. Eiland in de gemeente St. Kruis bezoeken om die reden 12 kinderen een bijzondere

school te St. Marguerite (B.); in Waterlandkerkje en IJzendijke 18 kinderen een bijzondere school te Waterland-Oudeman (B.); in Philippine 2 kinderen een bijzondere school te Bouchate (B.) en in Clinge 18 kinderen een bijzondere school te Kieldrecht (B.). Dat zijn dus ook een 50-tal jonge Nederlanders, die — ofschoon in Nederland woonachtig — hun ontwikkeling en opvoeding moeten zoeken in het buitenland.
Hier zit een naar mijn bescheiden meening zeer bedenkelijke kant aan. Met alle recht mag men vragen, of kinderen, die hun onderwijs ontvangen van vreemdelingen, die opgroeien in een niet-Nederlandsche sfeer, op den duur niet van hun vaderland vervreemd zullen worden. Zullen zij — ouder geworden — nog nationaal voelen en denken? Zullen zij sympathie blijven gevoelen voor ons Vorstenhuis, voor onze geschiedenis, voor onze cultuur? Het is bijna niet aan te nemen. Hier is misschien wel een der oorzaken aangewezen, waardoor het gevoel van saamhoorigheid van Zeeuwsch-Vlaanderen met overig Nederland minder sterk is dan het eigenlijk behoorde te zijn."

SCHOOL VOOR VOLWASSENEN.

Tot slot wil ik nog een mededeeling opnemen van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie 's-Gravenhage:
„Hoewel het niet direct bij dit verslag behoort, wil ik hier toch even memoreeren, dat op 27 Maart 1931 de „ „School voor Volwassenen" " hier ter plaatse 50 jaar bestond. Oorspronkelijk voornamelijk bedoeld voor onderwijs aan analphabeten, is zij, na geruimen tijd leerverplichting, meer een herhalings- en opfrisschingsschool geworden en doet zij als zoodanig nog uitstekend en zeer gewaardeerd werk.
Een woord van lof mag haar niet onthouden worden."

HUISONDERWIJS.

Gevallen, waarin huisonderwijs wordt gegeven ingevolge art. 13 der wet, worden in de verslagen van de inspecteurs niet afzonderlijk gemeld. Wel worden enkele motieven medegedeeld, waarom huisonderwijs wordt gegeven.
Een kind ontving huisonderwijs van haar vader, hoofd eener bijzondere school, omdat deze meende op die wijze zijn kind beter te kunnen voorbereiden voor het voortgezet onderwijs (inspectie Middelburg).
Een ander geval betrof een meisje, dat de ouders — waarschijnlijk op grond van standsgevoel — niet naar de dorpsschool wilden zenden. Dit huisonderwijs wordt dagelijks gegeven. In den loop van 1931 verhuisde het gezin naar een plaats in de provincie Utrecht, waar het kind thans wel een lagere school zal bezoeken (inspectie Gouda).
De inspecteur in de inspectie Dordrecht deelt mede: „Het huisonderwijs heeft zich in mijne inspectie steeds tot slechts enkele gevallen bepaald, welke, als regel, kinderen betreffen, wier ouders bezwaren hadden tegen de vaccinatie. Eind 1931 ontving nog slechts één kind huisonderwijs.

Het „ „huisonderwijs" " door vaders en moeders, met de bedoeling hun kinderen aan het schoolonderwijs te onttrekken en ze vrij te maken voor het verrichten van diensten of arbeid, komt in mijn ambtsgebied gelukkig niet voor. Tweemaal — in dezelfde gemeente — werd een poging ondernomen om tot dat „ „huisonderwijs" " te geraken, maar één gemoedelijk gesprek met de ouders — die, bij nader inzien, hun opvatting toch niet fraai vonden, en het wel op prijs stelden, dat meneer er „ „zooveel moeite" " voor deed, om hun dat duidelijk te maken — deed de dreiging van dit misbruik van de betreffende bepalingen van de Leerplichtwet afdrijven. Voorkomen is, ook hier, beter dan genezen. Want de procedure tot verbetering, welke de wet zelve biedt, duurt lang. En het succes er van mag twijfelachtig worden genoemd."

§ 2. OMVANG VAN HET ONDERWIJS.

ZEVENDE LEERJAAR.

Reeds in de vorige paragraaf wees ik er op, dat ten gevolge van de instelling van het verplichte zevende leerjaar en de wederinvoering van de zevenjarige leerverplichting alle scholen een zevende leerjaar hadden — zij het dan ook in vele gevallen een zevende leerjaar op papier —, met uitzondering van die, voor welke de vergunning, bedoeld in art. 3, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920, werd verleend; maar dat dit in de practijk tot gevolg had, dat vele scholen acht leerjaren hadden, waarbij ik tevens de uit deze laatste omstandigheid voortvloeiende nadeelen opsomde. Tevens gaf ik daarbij verschillende factoren aan, die den uitgroei van het zevende leerjaar in den weg stonden, zoodat ik meen hiermede, na hetgeen over dit onderwerp in mijn vorige jaarverslagen is medegedeeld, thans, behoudens de hiervolgende opmerking, te kunnen volstaan. De inspecteur in de inspectie Delft zegt nl.: „Het overplaatsen van leerlingen van de eene school naar de andere, nadat zij het zesde leerjaar hebben doorloopen, als gevolg waarvan aan eerstbedoelde school een zevende leerjaar slechts op papier bestaat, kan na het verschijnen van de circulaire van 27 Maart 1929, afdeeling L.O. A., n°. 1185 I, ongestraft geschieden, waardoor een gemeente- of schoolbestuur zich als het ware zelf de vorenbedoelde vergunning verleent. Practisch wordt met zulk een maatregel het eindonderwijs geen geweld aangedaan; daarmede kan zelfs een betere uitgroei worden beoogd, wanneer als gevolg van overplaatsing een afzonderlijke leerkracht beschikbaar kan worden gesteld; maar anderzijds kan hiervan een verhoogd subsidie van het Rijk het gevolg zijn."

Indien deze overplaatsing van leerlingen echter geschiedt naar u.l.o.-scholen, dan wordt aan het eindonderwijs wèl geweld aangedaan en bovendien een ongezonde groei van het uitgebreid lager onderwijs bevorderd. De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage wijst op dit euvel: „Het uitgebreid lager onderwijs profiteert nog steeds van de uitbreiding van den leerplicht. De organisatie van het openbaar onderwijs alhier bevordert

den overgang naar het uitgebreid lager onderwijs, zoodat hier vele leerlingen terechtkomen, die bij het bijzonder onderwijs gewoon de 7de, eventueel 8ste klasse doorloopen. Vooral de u.l.o.-scholen B zitten vol van deze leerlingen, die, zoodra hun leerplicht geëindigd is, de schoolbanken verlaten. Tegen vier eerste klassen staat dan dikwijls één kleine derde klasse. Het nut, dat deze leerlingen van het uitgebreid lager onderwijs trekken, moet als zeer matig beschouwd worden. Wel is waar is de omvang van het u.l.o. B leerplan beperkt tot het minimum, in de wet vereischt, doch het gaat tot nog toe vaak boven de bevatting der leerlingen. Geen wonder dan ook, dat het jaarverslag 1930 vermeldde in de u.l.o.-scholen B 1ste klasse 565 leerlingen, in de 3de klasse 103 leerlingen; nog geen 20 % der leerlingen loopt dus deze klassen af. Volgens hun verdere bestemming zouden $^4/_5$ dezer leerlingen dus meer aan degelijk gewoon lager onderwijs hebben. De beschouwing, als zoude het onderwijs aan de lager onderwijs-kopscholen (centrale zevende klasse scholen) minderwaardig zijn, wordt nog steeds door onderwijzers aan de ouders als advies gegeven. Bij het bijzonder onderwijs neemt de overbevolking van het gewone lager onderwijs naar de u.l.o.-scholen af, ook op die scholen, die in hetzelfde gebouw als een u.l.o.-school gevestigd zijn. Het uitgebreid lager onderwijs wordt innerlijk benadeeld door den toevloed van leerlingen, die er niet behooren."

Ook de inspecteur in de inspectie Gorinchem heeft het verschijnsel van abnormaal groote eerste klassen aan u.l.o.-scholen opgemerkt, maar ziet de oorzaak hiervan niet in het overhevelen van 7-leerjaars-leerlingen naar eerstbedoelde klassen, doch vraagt zich af, of het hier een crisisverschijnsel geldt, dan wel een groeiende waardeering voor het uitgebreid lager onderwijs, of wel een complex van plaatselijke en algemeene factoren, die in dezelfde richting werken. De beantwoording van deze vragen zou echter een afzonderlijk onderzoek eischen.

Wat den omvang van het onderwijs in de zeven- of meer-klassige school betreft, meldt de inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage, dat aan leerlingen van verscheidene scholen in de zevende en achtste klasse betrekkelijk dikwijls onderwijs wordt gegeven in Fransch, Duitsch of Engelsch. Deze lessen worden veelal buiten de schooluren gegeven, „wijl daarvoor", zegt de inspecteur, „dan extra betaling (als vakonderwijs) door de leerkrachten wordt genoten. Het niet voorkomen van dit vak op den lesrooster voor het zevende leerjaar bewijst niet, dat de behoefte aan onderwijs in dit vak niet bestaat. Dat men van de gelegenheid geen gebruik maakt, is m. i. in de bijverdiensten der onderwijzers te zoeken, welke natuurlijk direct zouden ophouden, als het vak officieel in het leerplan van het zevende leerjaar werd opgenomen."

BIJZONDERHEDEN VAN HET LEERPLAN. FRANSCH, HANDENARBEID, ALGEMEENE GESCHIEDENIS.

Als een bijzonderheid deelt die inspecteur betreffende den omvang van het onderwijs op de school der Waalsche Gemeente te 's-Gravenhage

nog mede, dat in het leerplan dier school van het derde leerjaar af het vak Fransch is opgenomen.
Ook wordt aan verschillende scholen onderwijs gegeven in handenarbeid, terwijl in de zevende klasse-kopscholen ook vak *g* (algemeene geschiedenis) wordt onderwezen, hoewel het leerplan dezer scholen dit vak niet onder deze letter, maar onder *e* (vaderlandsche geschiedenis) vermeldt. Dit komt omdat de bedoeling is eenige algemeene geschiedenis te onderwijzen in verband met de vaderlandsche geschiedenis.
De inspecteur in de inspectie Schiedam geeft nog de volgende bijzonderheid betreffende een school met acht leerjaren: „De bijzondere school met 8 leerjaren, waarvan in de vorige jaarverslagen melding werd gemaakt, was die te Hillegersberg, Straatweg n°. 226, staande onder het bestuur der Adriaanstichting, inrichting tot behandeling en opleiding van lichamelijk gebrekkige kinderen, waarvan de zetel is gevestigd te Rotterdam. Door een wijziging van het Koninklijk besluit van 22 October 1923 (*Staatsblad* n°. 489) is deze school sedert 1 Januari 1931 gerangschikt onder het buitengewoon lager onderwijs."

LEZEN, SCHRIJVEN, REKENEN.

Over den omvang van het onderwijs in de vakken lezen, schrijven en rekenen wordt weinig medegedeeld, zoodat deze zich niet schijnt te wijzigen. Alleen de inspecteur in de inspectie Gouda vraagt: „Verliest dit vak (lezen) in de oogen der leerkrachten aan waarde? Bij sommigen zeer zeker, hetgeen blijkt uit het feit, dat mij meermalen ontwerp-leerplannen bereiken, waarin het aantal lesuren in de hoogere klassen bedenkelijk is besnoeid."
De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage geeft voor de drie vakken lezen, schrijven en rekenen de aantallen uren aan ieder dier vakken besteed, aangezien volgens hem de omvang dier vakken daardoor formeel het best benaderd wordt.
Voor het vak lezen in de eerste zes leerjaren op de openbare scholen is dit 18¾, op de bijzondere „volksscholen" even veel of meer, op de bijzondere „opleidingsscholen" even veel of minder.
Schrijven op de openbare scholen 9¾ uur, op de bijzondere „volksscholen" even veel of meer, op de bijzondere „opleidingsscholen" minder. Men staakt hier soms het opzettelijk schrijfonderwijs van het 5de leerjaar af.
Voor rekenen wordt op de openbare scholen 29 uur uitgetrokken, op de bijzondere scholen in het algemeen even veel of meer.

ANDERE VERPLICHTE VAKKEN.

Over den omvang van het onderwijs in de andere verplichte vakken deelt geen der inspecteurs een verandering mede. Alleen de inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage maakt een vergelijking tusschen den omvang van eenige vakken op de openbare en op de bijzondere scholen

en heeft daarbij opgemerkt, dat teekenen en lichamelijke oefening op de openbare scholen meestal meer uren hebben dan op de bijzondere scholen. Ook handenarbeid, als dit gegeven wordt, heeft op de openbare scholen een voorsprong, vaderlandsche geschiedenis is op de bijzondere Protestantsche scholen bevoorrecht.
Over kennis der natuur is moeilijk een oordeel te vellen, daar hieronder op sommige scholen het zoogenaamde zaakonderwijs valt, dat elders bij Nederlandsche taal, lezen of aardrijkskunde is ondergebracht. (Natuurlijk vallen in het eerste halfjaar Nederlandsche taal en lezen practisch samen). Op bijzondere „opleidingsscholen" wordt Nederlandsche taal ook begunstigd.

LICHAMELIJKE OEFENING.

Vrijstelling van vak *j* werd in verschillende gevallen verleend, die ik, voor zoover ze in de inspectieverslagen voorkomen, hieronder laat volgen.
Inspectie Delft. Op 29 scholen wordt oud vak *j* onderwezen, op 70 scholen nieuw vak *j*, zoodat op 64 scholen (dit ambtsgebied telt 173 scholen) niets aan de lichamelijke vorming wordt gedaan. Daaronder zijn begrepen 5 van de 55 in totaal aanwezige openbare scholen. Voor die werd dus de onvoorwaardelijke vrijstelling verleend. Vier scholen van die vijf zijn éénmansscholen. Voor 15 van de 55 openbare scholen werd de voorwaardelijke vrijstelling verleend, zoodat het vak lichamelijke oefening aan 35 van de 55 openbare scholen wordt onderwezen. Uit de gegeven cijfers volgt verder, dat aan 24 en 35 van de 118 bijzondere scholen respectievelijk oud en nieuw vak *j* wordt onderwezen.
Inspectie Goes. Het vak *j* (wet 1878) wordt gegeven op 50 openbare lagere scholen en op 1 bijzondere lagere school, terwijl het vak *j* (wet 1920) gegeven wordt op 2 openbare u.l.o.-scholen, 3 openbare lagere scholen en 4 bijzondere lagere scholen, waarvan één school voor uitgebreid lager onderwijs is ingericht.
Inspectie Gorinchem. De vrijstelling van het onderwijs in vak *j* werd door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland voorwaardelijk verleend ten behoeve van 17 openbare scholen. Onvoorwaardelijk werd de vrijstelling van het vak lichamelijke oefening verleend voor 8 openbare scholen.
Dank zij een aanschrijving van Gedeputeerde Staten is het aantal gemeenten, dat tot nog toe in gebreke was gebleven de in art. 195 der Lager-onderwijswet genoemde ontheffing aan te vragen, in den loop van 1931 aanmerkelijk verminderd. Te recht werd die ontheffing thans ook gevraagd door de gemeenten Ameide, Groot-Ammers, Everdingen, Hagestein en Nieuwpoort. Ten onrechte wordt de aanvrage achterwege gelaten door de gemeenten Bleskensgraaf, Gorinchem, Hardinxveld, Meerkerk en Vianen.
Inspectie 's-Gravenhage heeft dezelfde gevallen als verleden jaar.
Inspectie Leiden. Hier werd aan 3 openbare scholen vrijstelling verleend onder de voorwaarde, dat vak *j* der wet van 1878 wordt onderwezen.

Inspectie Middelburg. Voor de openbare scholen te Baarland, Nisse, Oost- en West-Souburg is nu ook de vrijstelling, bedoeld in art. 195 van de Lager-onderwijswet 1920, gevraagd en verkregen op voorwaarde, dat vak *j* der wet van 1878 wordt onderwezen, zoodat deze zaak thans in de geheele inspectie formeel in orde is. Overigens is er, wat vak *j* betreft, geen verandering. Te Vlissingen wordt de invoering van het vak lichamelijke oefening in den nieuwen vorm voorbereid.

Inspectie Neuzen. Vrijstelling van vak *j* is aan alle openbare scholen verleend, met uitzondering van die te Neuzen en te Oostburg, echter onder voorwaarde, dat onderwijs in vrije- en orde-oefeningen wordt gegeven.

Inspectie Rotterdam. Aan alle openbare scholen wordt vak *j* onderwezen: in de leerjaren 3 en 4 door de klasse-onderwijzers, in de hoogere leerjaren door 38 mannelijke en 5 vrouwelijke vakonderwijzers. In 132 bijzondere scholen ontvangen de leerlingen in dit vak in verschillende leerjaren les van vak- of klasse-onderwijzers.

Inspectie Schiedam. Vrijstelling voor het geven van onderwijs in vak *j* werd in den loop van 1931 verleend voor de beide openbare scholen te 's-Gravenzande voor het tijdvak van 1 Januari 1932 tot 1 Januari 1934, met de bepaling, dat de vrijstelling voor school A in het dorp niet zal gelden, zoodra voor deze school het nieuwe schoolgebouw in gebruik zal worden genomen; de openbare school te De Lier van 1 Juli 1931 tot 1 Juli 1933; de beide openbare scholen te Schiebroek van 1 Januari 1931 tot 1 Januari 1933. Al deze vrijstellingen werden verleend onder voorwaarde, dat aan de betreffende scholen althans onderwijs zal worden gegeven in het vak, genoemd onder letter *j* in art. 2 der wet van 1878 (vrije- en orde-oefeningen der gymnastiek).

De inspecteur in de inspectie Delft voegt aan zijn bovenstaande opgave nog de volgende beperking toe: „Met een opgave, waaruit blijkt, dat aan 35 (van de 55) openbare en aan 35 (van de 118) bijzondere scholen de lichamelijke oefening wordt onderwezen, wordt eigenlijk een geflatteerd beeld van de werkelijkheid gegeven. Aan scholen, waar dit vak in handen van vakonderwijzers is, blijft dit beperkt tot de hoogere klassen. De lagere klassen zijn dan òf daarvan verstoken, òf zij doorloopen een oefenstof, die, wat de uitgebreidheid en uitvoering betreft, allerlei nuances vertoont, gelegen tusschen oud vak *j* en nieuw vak *j* in. Aan meerdere bijzondere scholen werden als vakonderwijzers(essen) voor vak *j* jonge leerkrachten aangesteld, die overigens als kweekelingen met akte aan die zelfde scholen werden toegelaten. Het openbaar onderwijs, in dit ambtsgebied, kent één dergelijk geval. Aan verschillende scholen werd het vak lichamelijke oefening in het leerplan gebracht, dat onderwezen wordt door klasse-onderwijzers, die daarvoor meer of minder bekwaam zijn, zoodat ook hier zich dezelfde nuances vertoonen als bovenbedoeld.

Het komt nog al eens voor, dat men jonge klasse-onderwijzers, die dit vak op bevredigende wijze geven, door ruiling van klassen voor enkele

uren ook beschikbaar stelt voor andere klassen, waarvan de leerkracht daarvoor minder geschikt of niet bevoegd is. Soms moet echter de naam heel veel vergoeden en beantwoordt het onderwijs ternauwernood aan matige eischen, aan het onderwijs in oud vak *j* te stellen. Het geheel wordt lang niet altijd begunstigd door geschikte oefengelegenheid, die hetzij gedurende het geheele jaar, hetzij voor een gedeelte daarvan beschikbaar is."

In dit verband moge in herinnering worden gebracht de circulaire van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen dd. 3 December 1931, n°. 1355 I, afdeeling L.O. A., waarin middelen worden aangegeven om de hierboven bedoelde moeilijkheden te overwinnen, en tevens die, welke voortvloeien uit den minder gunstigen financieelen toestand der gemeente. Dat deze gelegenheid door vele gemeentebesturen wordt aangegrepen om de schrielheid ten opzichte van het vak lichamelijke oefening te verdedigen, blijkt uit hetgeen de inspecteur in de inspectie Brielle daarover meldt in zijn verslag: „Met invoering van het vak lichamelijke oefening maken de gemeentebesturen weinig haast en de malaise wordt gaarne aangevoerd als één der oorzaken, waarom nog geregeld ontheffing aan Gedeputeerde Staten wordt aangevraagd. Na de nieuwste ministerieele circulaire tracht ik door te zetten, zij het dan ook op zeer bescheiden voet. De medewerking van Burgemeester en Wethouders — ook al zijn de te maken onkosten zeer gering — heb ik daarbij echter slechts zelden. Men voelt niet voor dit vak op het platteland. Men meent, dat de buitenkinderen al genoeg gelegenheid hebben om te „ „springen" ", ook zonder dat onderwijs wordt gegeven in lichamelijke oefening. En de bijzondere scholen wachten rustig 1936 af, terwijl ze vol moed zijn, dat een nieuwe wet den datum van invoering nog wel eenige jaren zal verschuiven. En ze koesteren de stille hoop, dat de malaise hen daarbij wel zal helpen."

Gelijke ervaringen deed de inspecteur in de inspectie Gorinchem op, blijkens hetgeen hieronder uit zijn verslag wordt overgenomen: „Bij besprekingen, die ik in het afgeloopen jaar met verschillende gemeentebesturen heb gehad over de invoering van de lichamelijke oefening, bleek mij, dat het aantal moeilijkheden met één is vermeerderd, nl. de tijdsomstandigheden. Tot nog toe was het reeds uiterst bezwaarlijk om ten plattelande een eenvoudige, doelmatige oplossing te verkrijgen voor dit leervak, waarvan men het nut niet erkent. Uit de vele voorbeelden hiervan moge het antwoord dienen, dat ik, na een bespreking van het Dagelijksch Bestuur van Groot-Ammers, ontving:

„ „Naar aanleiding van het ter zake met U besprokene in onze vergadering op 21 Augustus 1931 hebben wij de eer U te berichten, dat, afgezien van de vraag of op een geschikte plaats in de gemeente een geschikt terrein te krijgen zou zijn, welke vraag wij sterk betwijfelen, het ons uitermate gewenscht en noodzakelijk voorkomt, dat zoolang mogelijk de gevraagde ontheffing worde verleend, en liefst de mogelijkheid wordt geopend, dat kleinere gemeenten geheel van de verplichting worden

vrijgesteld, omdat in die kleinere gemeenten het nut in geen enkele verhouding staat tot de groote, daaruit voortvloeiende kosten." "
Hier is geen onwelwillendheid aan het woord, men vindt den Hollandschen gulden te goed om hem te beleggen in een terreintje voor openluchtspel of in een eenvoudig gymnastieklokaal, die geen van beide voor buitenkinderen rendabel zijn te maken. Een markant voorbeeld hiervan is ook de gemeente Meerkerk, waar ik Burgemeester en Wethouders bovendien niet heb kunnen overtuigen, dat zij verplicht zijn, de in art. 195 bedoelde ontheffing aan te vragen.
Ten gevolge van de verscherpte crisismoeilijkheden is het niet langer bezwaarlijk, maar geheel onmogelijk geworden om bij de plattelandsgemeenten de invoering van dit leervak te verzekeren.
Als laatste voorbeeld diene nog de gemeente Giessendam, die steeds heeft behoord tot de welvarende gemeenten, doch zich voor de lichamelijke oefening nooit eenige uitgave heeft getroost. Zelfs de vrije- en orde-oefeningen der gymnastiek kunnen in de openbare school in de kom der gemeente niet worden onderwezen.
Nadat het Gemeentebestuur van Giessendam was uitgenoodigd een onderzoek in te stellen naar de wijze, waarop de lichamelijke oefening zou kunnen worden ingevoerd en het Dagelijksch Bestuur de toezegging had gedaan, in 1931 een voorloopig plan te zullen inzenden, als bedoeld bij Koninklijk besluit van 24 Februari 1924 (*Staatsblad* n°. 148), was daaraan tot nog toe geen gevolg gegeven.
Het College meende dit te mogen motiveeren met verwijzing naar de buitengewone tijdsomstandigheden en de hooge kosten, aan den aankoop van terrein voor openluchtspel verbonden. Daartegenover kan worden opgemerkt, dat het inzenden van een voorloopig plan voor de gemeente geen onkosten met zich behoeft te brengen en dat de grondprijzen thans ongekend laag zijn, zoodat de vraag rijst, of deze tijd niet bij uitstek geschikt is om tot aankoop van een oefenterrein over te gaan."

HANDENARBEID.

Ook de handenarbeid ondervindt van de tijdsomstandigheden den terugslag: de uitbreiding van dit vak gaat thans slechts zeer langzaam, hetgeen blijkt uit de volgende citaten: „Handenarbeid wordt aan slechts twee scholen gegeven" (inspectie Gouda); „Slechts op één school wordt onderwijs in handenarbeid (klei en karton) gegeven" (inspectie Leiden); „Het vak handenarbeid wordt onderwezen aan de beide openbare scholen van het gecentraliseerde 7de leerjaar te Schiedam. Het wordt hier gegeven door vakonderwijzers en omvat karton- en houtarbeid, terwijl het door de leerlingen met veel animo wordt gevolgd" (inspectie Schiedam); „Het onderwijs in handenarbeid is niet uitgebreid of verminderd. Voor zoover het vak ingevoerd is, wordt het door de leerkrachten en de leerlingen met animo beoefend. De resultaten, die ik er van zie bij schoolbezoek of op tentoonstellingen bij gelegenheid van ouderavonden, zijn zeer te prijzen" (inspectie Middelburg).

In de inspectie Neuzen wordt aan geen enkele school handenarbeid onderwezen. Een poging om dit vak in te voeren op de openbare lagere school te Othene (gemeente Zaamslag) mislukte, omdat het Gemeentebestuur hierbij zijn medewerking weigerde. Het vreesde daardoor stijging der exploitatiekosten van deze openbare school en ten gevolge daarvan hoogere uitkeering ex art. 101 aan de bijzondere besturen. In dit verband wijs ik nog op de oprichting van een handenarbeidcursus te Othene, waarover hieronder nadere mededeelingen worden gedaan.

Uit het bovenstaande blijkt wel, dat handenarbeid zich op het platteland niet uitbreidt; voornamelijk in de groote steden, als Rotterdam en vooral in 's-Gravenhage, wordt dit onderwijs in ruime mate gegeven. Het verslag der inspectie 's-Gravenhage vermeldt daaromtrent het volgende: „Op 62 openbare lagere scholen, benevens op de 4 lager onderwijskopscholen, is handenarbeid ingevoerd. Evenzoo op de u.l.o.-scholen B (6) en aan u.l.o.-school A.

31 bijzondere lagere scholen onderwijzen dit vak en 4 bijzondere u.l.o.-scholen. Op de openbare scholen is hiervoor uitgetrokken 2 uur per week, op de bijzondere u.l.o.-scholen meestal minder; ook vangen de openbare scholen meestal vroeger er mede aan. Onder de lessen in teekenen en kennis der natuur wordt op sommige scholen feitelijk ook wel eens iets gedaan, dat eigenlijk tot handenarbeid gerekend moet worden. Meestal ontvangen de jongens onderwijs in dit vak, de meisjes niet."

In de inspectie Delft wordt de toestand ten opzichte van dit vak gunstiger. De inspecteur zegt daarvan: „De handenarbeid ondergaat langzamerhand eenige uitbreiding. Dit vak wordt thans aan een tiental scholen onderwezen. Soms staat gebrek aan geschoolde leerkrachten de invoering in den weg; elders worden bevoegde leerkrachten daarvoor niet benut. De invoering wordt dan tegengehouden door gebrek aan belangstelling, vrees voor tijdverlies ten koste van de verplichte vakken en — vooral in deze tijden — ook ter wille van de zuinigheid. Het komt mij voor, dat men soms in eens te veel wil. Houtarbeid vereischt een afzonderlijk lokaal en dure hulpmiddelen. Zou men dan niet eenvoudiger kunnen beginnen? De belangstelling en de behoefte groeit dan meestal geleidelijk en daarmede de offervaardigheid, vooral wanneer men ziet, dat de tot dusver gemaakte onkosten nuttig zijn besteed."

Dat de ouders ook wel voelen voor dit leervak blijkt uit hetgeen de inspecteur in de inspectie Brielle constateert: „Het vak handenarbeid wordt in mijn inspectie op twee scholen onderwezen, nl. op de bijzondere (neutrale) school te Oud-Beijerland, waar er in het tweede en derde leerjaar „ „iets" " aan gedaan wordt, en op de nieuwe openbare school te Oostvoorne, waar het actieve hoofd met veel animo en veel succes onderwijs geeft.

Dat onderwijs valt op de laatstgenoemde school zoozeer in den smaak, dat op verzoek van vele ouders een cursus gegeven wordt aan niet meer leerplichtige kinderen en zelfs aan ouderen. Dit werkt in deze gemeente

heel goed. Opgeschoten jongens en meisjes zitten nu ijverig thuis te werken, terwijl zij anders op straat slenterden.
Ik zou er veel voor voelen op meerdere scholen invoering te helpen bevorderen, maar dat zou geld kosten, en de malaise moet vaak dienen om zelfs zeer nuttige uitgaven te vermijden."

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

In den omvang van het onderwijs aan de u.l.o.-scholen, die voornamelijk verband houdt met de eischen van het m.u.l.o.-examen-programma, is weinig verandering gekomen. Het beperkt zich meestal tot toevoeging of weglating van een onderwijsvak in verband met de bevoegdheden van nieuw-benoemd personeel.
Meestal worden drie talen onderwezen met wiskunde en (of) handelskennis. In enkele gevallen wordt daaraan toegevoegd fraaie handwerken voor meisjes.
Op verschillende scholen wordt geen wiskunde gegeven, zoodat de leerlingen daarvan steeds tot het aanvragen van „vrijstelling" moeten overgaan. „Een enkele maal", schrijft de inspecteur in de inspectie Delft, „komt het voor, dat de onderwijzers in hun vrijen tijd enkele leerlingen voor dit vak speciaal opleiden."

VERVOLGONDERWIJS.

De vakken, bij het vervolgonderwijs onderwezen, zijn gelijk gebleven aan die, welke in het vorige jaarverslag werden genoemd, terwijl er geen verandering van beteekenis kwam in het aantal en den aard der cursussen, zoodat ik met deze mededeeling meen te mogen volstaan.

§ 3. RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS.

KLACHTEN OVER SLECHTE RESULTATEN.

Er is de laatste jaren ten opzichte van het lager onderwijs een verschijnsel te constateeren, dat dengenen, wier voornaamste taak en levensdoel is, werkzaam te wezen aan den opbouw der lagere school en den bloei van het lager onderwijs, wel eens bijzonder onaangename oogenblikken bezorgt. Ik bedoel het feit, dat velen — en daaronder verscheidenen, zoo niet de meesten, die niet rechtstreeks bij het lager onderwijs zijn betrokken — zich op grond van hun bevindingen gedrongen en gerechtigd achten een klacht te uiten over de slechte resultaten van dat onderwijs.
Het is dan ook geen wonder, dat de weerslag op deze uitingen ook in de inspectieverslagen te vinden is, en dan moet onmiddellijk geconstateerd worden, dat ik in geen dier verslagen een bevestiging heb gevonden van de bovenbedoelde klachten, maar eerder een vastleggen van het feit, dat de resultaten gelukkig toch nog niet zóó slecht zijn als wel beweerd wordt, ja dat er integendeel nog wel degelijk reden is om met lof te gewagen van vele goede resultaten, verkregen dank zij ijver, toewijding en geschiktheid van de onderwijzers en ondanks de vele belemmerende factoren, waarvan ik hiervoor sprak.

Dat de klachten over vermeende slechte resultaten wel gehoord worden, blijkt o. a. uit den aanhef van het verslag van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Gorinchem, die er aan herinnert dat bij de behandeling van de jongste onderwijsbegrooting in de Tweede Kamer een der leden zonder vrees voor tegenspraak heeft geconstateerd, dat de resultaten van het lager onderwijs slechter worden. De inspecteur gelooft, dat er onder degenen, die zich door dagelijksch contact een min of meer volledig beeld trachten te vormen van den stand van het onderwijs, niet velen zijn, die dit oordeel in het algemeen zullen onderschrijven. Persoonlijk kan hij, althans met betrekking tot de landelijke inspectie Gorinchem, de meening van bedoeld lid der Kamer niet tot de zijne maken. „Op grond van mijn in de school opgedane ervaringen (schrijft hij verder) constateer ik in dezen integendeel, dat de volksschool — ondanks haar tekortkomingen — haar leerlingen een mate van vaardigheid en ontwikkeling bijbrengt, die bij vroeger niet ongunstig afsteekt. Ik ben dan ook meer geneigd mij aan te sluiten bij het oordeel van een ander Kamerlid, die als zijn meening te kennen gaf, dat het Nederlandsche volksonderwijs gelukkig nog aan redelijke eischen voldoet."

Dat deze inspecteur met dit gunstig oordeel niet alleen staat, blijkt o. a. ook uit hetgeen ik hiervoor opnam uit het verslag van den inspecteur in de inspectie Dordrecht, waar de conclusie wordt uitgesproken, dat de resultaten van het onderwijs, voor zoover de inspecteur er mede in aanraking komt, bevredigend zijn. Toch voegt hij er aan toe: „Wèl geloof ik, dat de resultaten van het onderwijs zouden stijgen, wanneer, meer dan nu, voor geregelde herhaling van de leerstof werd gezorgd. Het is onbegrijpelijk, dat van vele leerkrachten moet worden opgemerkt, dat zij het initiatief missen tot repetitie en tot vastlegging van de behandelde stof. Wanneer de leerboekjes zelve niet aan herhaling een behoorlijke plaats inruimen, wordt ze niet zelden nagelaten. Het moet toch niet zoo moeilijk zijn, wanneer enkele paragrafen sommen zijn behandeld, door een proefwerk na te gaan, of de klasse in meerderheid de bewerkte rekenstof beheerscht; het lijkt toch wel mogelijk, uit tien of twintig gemaakte taaloefeningen een keuze van moeilijkheden te doen, die door de klasse overwonnen behooren te zijn, vóór men verder gaat? Het feit blijft echter, dat, wanneer men de aandacht van de leerkrachten vraagt voor de omstandigheid, dat er te weinig gerepeteerd is, als regel de prompte opmerking volgt, dat de „ „methode" " geen herhalingen geeft, of de mededeeling, dat een „ „extra boekje" " zal worden aangeschaft."

Ook de inspecteur in de inspectie Delft heeft den indruk, dat de resultaten van het onderwijs beter zijn dan de artikelen in de dagbladen zouden doen vermoeden, aangezien hierin meestal een tekort wordt geconstateerd. Hij stelt vast, dat in die artikelen niet werd uitgesproken wat eigenlijk zou moeten worden geëischt; welke maatstaf bij het onderzoek werd aangelegd; op welk tijdstip nà den leertijd aan de school het tekort werd geconstateerd; of dat tekort ook vakken betrof, die na den leertijd niet

meer in toepassing werden gebracht, of uitsluitend die, waarin de vaardigheid in de practijk als vanzelf werd onderhouden; of het tekort zat in de parate kennis of in ontwikkeling in het algemeen. „Altemaal vragen", zegt de inspecteur, „die het karakter van het onderzoek betreffen en de daaraan verbonden resultaten. Mij waren", vervolgt hij, „die artikelen te vaag om daaruit scherpe conclusies te trekken. Een enkele inzender nam het voor het onderwijs op, en wel naar aanleiding van het bij hem zelf geconstateerde feit, dat hij zoowat alles vergeten was wat hij op de hoogereburgerschool had geleerd. Stellig dacht hij daarbij aan de parate kennis, want hij sprak niet uit, dat hij zich zelf voor zijn betrekking ongeschikt achtte."
De inspecteur betoogt dan, aan de hand van een concreet voorbeeld, dat bij de beoordeeling der resultaten verschil moet worden gemaakt tusschen „de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens" en „de parate kennis."

Na de bovenstaande bespreking van de resultaten in het algemeen volgt hieronder een bespreking van die der vakken afzonderlijk.

LEZEN.

Over het algemeen zijn de inspecteurs niet ontevreden over de resultaten van het leesonderwijs, in ieder geval niet over de resultaten van het aanvankelijk leesonderwijs. Over het voortgezet onderwijs zijn de meesten minder tevreden, hoewel toch een der inspecteurs (nl. die in de inspectie Schiedam) constateert, dat ook bij het voortgezet leesonderwijs bevredigende resultaten worden bereikt. Niet dat hij ten volle tevreden is, want hij laat er op volgen, dat „bij vele leerlingen het natuurlijk lezen, het op toon lezen, nog wel voor verbetering vatbaar is. In meerdere gevallen blijkt het den leerlingen aan de vrijmoedigheid te ontbreken om bij het lezen den gewenschten toon te treffen."
De strijd tegen het dialect moet onverzwakt worden voortgezet, evenals die tegen het gedachteloos opdreunen van woorden en het niet letten op leesteekens of rustpoozen.
De inspecteur in de inspectie Dordrecht zegt het volgende: „Wat het lezen betreft, lijkt mij het aanvankelijk leesonderwijs in het algemeen goed verzorgd; aan het einde van het eerste leerjaar is, als regel, een voldoende graad van nauwkeurigheid bereikt. Reeds in dat leerjaar kon echter, komt het mij voor, meer gedaan worden tegen de dialectische uitspraak. Het voortgezet leesonderwijs leidt voor verscheidene scholen tot minder bevredigende resultaten. Dikwijls hebben de leerlingen, tot in de hoogste klassen, moeite met het tempo, waardoor het vaardig lezen uitblijft; het dialect is zeer hinderlijk, en menig onderwijzer schijnt de bestrijding er van moede te zijn geworden. Daardoor is het lezen vaak onbeschaafd. Het natuurlijk lezen behoort met meer ernst beoefend te worden."

Deze inspecteur had op een andere plaats in zijn verslag reeds gewezen op het zich niet voor de les voorbereiden van jonge onderwijzers. Dit zelfde merkt zijn ambtgenoot in de inspectie 's-Gravenhage op ten opzichte van ouderen.
De inspecteur in de inspectie Gorinchem wil het middel ter verbetering hierin zoeken, dat de jongere onderwijzers gedurende eenigen tijd als volontair worden geplaatst onder leiding van ervaren onderwijzers, en breekt bovendien een lans voor het opzeggen van versjes, ten einde op deze manier een goeden leestoon te kweeken.
De inspecteur in de inspectie Neuzen, die overigens wel vooruitgang constateert, wijst nog op een omstandigheid, die de resultaten van het leesonderwijs zeer benadeelt, nl. het combineeren van klassen.
Niettegenstaande de gunstige beoordeeling van het aanvankelijk leesonderwijs blijft er toch nog wel een en ander te wenschen over.
Zoo rapporteert een der schoolopzieners in de inspectie Rotterdam: „Een veel voorkomende fout is, dat de onderwijzeressen alleen oog schijnen te hebben voor techniek en leestoon en te weinig aandacht schenken aan de uitspraak. En de fouten tegen de uitspraak moeten juist in dit jaar het felst worden bestreden. In Rotterdam is dat een zwaar werk."
De inspecteur in de inspectie Gouda merkt daarentegen op, dat in de aanvangsklassen wèl voldoende wordt gelet op de uitspraak, maar aan het bevorderen van een goeden leestoon meer zorg moet worden besteed. „Veel te vaak hoor ik", zegt hij, „hoe woord na woord de letterklanken als het ware bij elkaar worden gezocht, waarna het woord zonder eenig verband met de andere wordt uitgesproken. Herhaaldelijk gaf ik de volgende aanwijzing: Laat het kind eerst stil alle woorden van den zin lezen en laat dan den geheelen zin vlot achtereen zeggen. U krijgt dan steeds tusschen twee zinnen een kleine rust, die korter wordt naarmate het kind meer vorderingen maakt en die onveranderlijk leidt tot een beteren leestoon." „Een proefneming slaagde steeds", voegt de inspecteur er ten slotte aan toe.
Hiervoor deelde ik reeds mede, dat laatstgenoemde inspecteur had opgemerkt, dat meermalen ontwerp-leerplannen inkwamen, waarin op het aantal lesuren voor het vak lezen bedenkelijk was besnoeid, en hij vraagt zich daarom af: „Verliest dit vak in de oogen der leerkrachten aan waarde?" Of dit inderdaad zoo is, valt uit enkele feiten niet te concludeeren, maar wel is zeker, dat het belletristisch lezen niet meer die plaats inneemt, waarop het vroeger aanspraak mocht maken, hetgeen door vele inspecteurs geweten wordt aan den verkeerden invloed van de „doorren"-boekjes, het „aaneengeschakelde verhaal" en aan het thans opkomende streven om door middel van een veelvuldiger gebruik van leerleesboekjes het onderwijs practischer te maken.
Dat een dergelijk veelvuldig gebruik van leerleesboekjes en doorrenboekjes zich niet wel verstaat met een zuinig beheer, is aan geen twijfel onderhevig. De inspecteur in de inspectie Gorinchem zegt dan ook:

„Ik vrees, dat sommige scholen met betrekking tot het leesonderwijs bezig zijn op te grooten voet te gaan leven. Het is geen uitzondering, dat op een school met 7 jaarklassen 110 tot 120 series leesboeken aanwezig zijn, welke voorraad jaarlijks wordt aangevuld. Ik neem aan, dat hier de mogelijkheid bestaat van bezuiniging op het doode materiaal (waarnaar in onderwijskringen soms wordt gevraagd), zonder de belangen van het onderwijs te schaden."

SCHRIJVEN.

Op het nadeel van combinatie van lees- en schrijfonderwijs in verschillende klassen onder één leerkracht wordt in enkele verslagen de aandacht gevestigd. Niet veel vruchtdragender is het onderricht, als men het „schrijfuurtje" gaat beschouwen als een „rustuurtje", waarvoor blijkens de verslagen van verschillende inspecteurs nog al eens gevaar bestaat. De inspecteur in de inspectie Brielle o. a. vestigt hier de aandacht op: „Bij het schrijven moeten de touwtjes onverzwakt strak gehouden worden, willen de leerlingen niet afzakken: daarom moet een schrijfles geen rustles voor den onderwijzer zijn. Met „ „volgende regel" " alleen komt men er niet! Hiermede raak ik het hart van de zaak. Bovendien moet er de hand aan gehouden worden, dat alle schriftelijk werk er netjes uitziet. Er wordt te veel tijd verpraat onder het bekijken van foutieve lettervormen, terwijl de volle aandacht alleen moet vallen op het juiste letterbeeld. Er moet onder de schrijfles meer geschreven worden. Schrijven leert men door schrijven en niet door luisteren of met de armen over elkaar rondkijken. De leerling moet alleen de goede vormen zien en deze navoelen met de vingertoppen, het potlood of de droge pen; nogmaals: schrijven (spiertechniek en spiergeheugen) leert men door schrijven."
Van niet minder belang is het toezicht op de houding van de leerlingen. En ook hieraan ontbreekt nog al eens wat, blijkens de ondervindingen van de inspecteurs.
De inspecteur in de inspectie Dordrecht zegt: „Aan de juiste houding van het lichaam en van de pen wordt een enkele maal te weinig aandacht besteed. In het afgeloopen jaar heb ik eenige keeren waargenomen, dat leerlingen de linieering van hun schrift onder een hoek van 90° met den tafelrand legden, zonder dat deze verkeerde ligging, welke uiteraard met verkeerde lichaamshouding samengaat, de aandacht van de leerkrachten vermocht te trekken!"
Wel is het zgn. „schrijf-teekenen" van de baan, althans in theorie, maar het tempo van het loopend schrift kan toch nog wel wat versneld worden volgens de ervaringen van verschillende inspecteurs, mede met het oog op den overgang naar de middelbare school. De inspecteur in de inspectie Rotterdam slaakt dan ook de verzuchting: „Het is vaak bedroevend te ervaren, hoe daar het schriftelijk werk in een korte spanne tijds achteruit gehold is."
Het doel van de lagere school is dan ook niet om calligrafen af te leveren, maar wel om te zorgen, dat de leerlingen bij het verlaten der school een

regelmatig schrift kunnen leveren. Dat de leerkrachten daartoe veel zorg aan dit onderwijs moeten besteden, wordt in verschillende verslagen betoogd.

De inspecteur in de inspectie Dordrecht, die eerst mededeelt, dat het schrijven in vele scholen goed in orde is en er klassen zijn, die keurig werk leveren en een opmerkelijke homogeniteit vertoonen — hetgeen vooral te danken is aan het buitengewoon goede werk, dat zeer dikwijls door de onderwijzeressen in de laagste klassen op dit terrein wordt verricht —, moet toch constateeren, dat in de hoogere klassen het schrijven vaak minder bevredigend is en vervolgt dan: „Wel is het duidelijk, dat bij het toenemen van den leeftijd van de kinderen de individueele verschillen, ook in het schrift, grooter worden en spreekt het vanzelf, dat aan het taalwerk, aan opstellen en rekenwerk niet de eischen van het schoonschrift gesteld mogen worden; maar zeer teleurstellend is, dat het soms in de hoogste klassen volstrekt onmogelijk is geworden uit het schriftelijk werk van de leerlingen af te leiden welke schrijfmethode is gebruikt."

Dit is geen wonder, want hem bleek o. a., dat het juiste gebruik van de kleine voorbeeldenboekjes, welke bij enkele schrijfmethoden behooren, aan verscheidene onderwijzers onbekend was. Bovendien schijnt het hem onjuist, „als — ten minste in de aanvangs- en de middelklassen van de school — de onderwijzers zich in het bordwerk afwijkingen veroorloven van de voor die school aangenomen leerwijze. Het gevolg van die ongepaste vrijheid is, dat de eenheid van de klasse verloren gaat en de bespreking van fouten in lettervormen en verbindingen wordt bemoeilijkt."

Op het verschijnsel, dat over het algemeen het schrijven nog wel iets te langzaam gaat, vestigen verschillende inspecteurs de aandacht; daarom willen sommigen het verschil in dik en dun laten vervallen en laten schrijven met pennen, waarvan de punt niet zeer spits is, maar wat breeder.

Het vlugger schrijven wordt ook bevorderd door de afschaffing van griffel en potlood bij het opzettelijk schrijfonderwijs. Hoewel het gebruik van de lei steeds vermindert, klaagt de inspecteur in de inspectie Goes — waar de lei nog een veelvuldig gebruikt leermiddel is — toch nog over de nadeelen daarvan. Het meerendeel der inspecteurs ziet echter een geregelde afneming van het leiengebruik, wat het schrijfonderwijs ten goede zal komen.

Alleen voor het rekenonderwijs is de lei nog een zeer geliefd hulpmiddel. Het is opmerkelijk, dat velen klagen over het slordig schrijven der cijfers, waarvan de vormen vaak niet precies bekend zijn bij de leerlingen of niet juist worden weergegeven.

Dit zelfde is het geval met het schrijven van drukletters. De inspecteur in de inspectie Middelburg heeft daarom aan de beide kweekscholen in zijn inspectie verzocht: „om den aanstaanden onderwijzer behoorlijk drukletters te leeren schrijven; er zijn maar weinig leerkrachten, die

dat zonder fouten kunnen: een kleine letter i is nagenoeg altijd een hoofdletter met een punt er op en een kleine letter u zelfs een enkele maal een verkleinde hoofdletter."
Over het blokschrift komen geen positieve mededeelingen meer voor, alleen negatieve berichten zijn opgenomen, bijv.: „Blokschrift wordt nergens beoefend."
Ook over het rondschrift worden weinig mededeelingen gedaan, alleen op u.l.o.-scholen schijnt het nog te worden beoefend. Zoo o. a. in de inspectie Rotterdam, waar op sommige scholen ook machineschrift en kortschrift worden beoefend.
Uit al het bovenstaande blijkt wel duidelijk, dat, hoewel de resultaten van het schrijfonderwijs over het algemeen goed zijn te noemen, er toch nog heel wat overblijft, dat voor verbetering vatbaar is.

REKENEN.

Met de resultaten van het rekenonderwijs staat het niet zoo goed, als men, gezien het aantal uren, dat er voor uitgetrokken is, met grond zou kunnen verwachten. In de inspectieverslagen komen dan ook verschillende klachten voor, waarvan een der voornaamste en meest algemeene is, dat de leerlingen niet voldoende geoefend zijn in het juist oplossen van eenvoudige vraagstukken.
De inspecteur in de inspectie Dordrecht zegt hierover: „Hoewel het nauwkeurig cijferen een belangrijk deel van het rekenonderwijs is, is ook het oplossen van eenvoudige rekenkundige vraagstukken van groote beteekenis. Nauwkeurig optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en deelen heeft dan alleen waarde, als men weet welke dezer hoofdbewerkingen uitgevoerd moeten worden bij het oplossen van vraagstukjes uit het dagelijksch leven. Zeer dikwijls gaan leerlingen vermenigvuldigen, als zij moeten deelen; optellen, als zij moeten aftrekken. De becijfering moge dan onberispelijk zijn, het antwoord raakt in die gevallen kant noch wal. Tot in de hoogste leerjaren blijken soms termen, als som, verschil, product en quotiënt, onbekend; begrippen, als inkoop, verkoop, winst, verlies; bruto, tarra, netto, enz., niet gevormd."
Zijn ambtgenoot in de inspectie Goes zegt: „Het is opmerkelijk, dat het oplossen van zeer eenvoudige vraagstukjes vrijwel tot de onmogelijkheden behoort. Een goed lezen van het vraagstuk, een zoeken naar de verschillende gegevens e. d. en het met elkaar in verband brengen van een en ander is voor de meeste leerlingen te moeilijk. Het zgn. bespreken der sommen door den onderwijzer wordt m. i. vaak meer beschouwd als een „ „uitwerken" " van het vraagstukje, waardoor het zelfstandig rekenen der leerlingen hierbij niet tot zijn recht komt."
De inspecteur in de inspectie Neuzen zegt, dat vooral in Zeeuwsch-Vlaanderen de resultaten van het rekenonderwijs niet rooskleurig zijn. En niet alleen, dat eenvoudige vraagstukjes niet zelfstandig kunnen worden opgelost door de leerlingen, maar bovendien wordt geklaagd over te weinig inzicht in practische vraagstukken.

De inspecteur in de inspectie Schiedam zegt, dat het rekenen „op meerdere scholen te veel uit cijferen bestaat". Ingewikkelde vormen met gewone en tiendeelige breuken kunnen worden opgelost, terwijl de vaardigheid en de zelfstandigheid bij het oplossen van vraagstukken, zooals deze in het gewone leven kunnen voorkomen, vrij wat te wenschen overlaat. Vaardigheid in het cijferen is ook in het dagelijksch leven van groot belang, doch wanneer het inzicht in een vraagstuk ontbreekt en de leerling niet weet welke becijfering voor de uitwerking moet plaats hebben of deze onjuist toepast, dan blijkt het, dat het cijferen hier, hoe nauwkeurig ook gekend, niet voldoende is.
Hij voegt er dan nog aan toe, dat oppervlakte- en inhoudsberekening, herleidingen in het metriek stelsel en percentberekening over het algemeen voldoende tot haar recht komen, ofschoon er in de hoogste klassen toch nog steeds eenige leerlingen zijn, die hiermede zeer veel moeite hebben en bij wie het noodige inzicht blijft ontbreken.
Zoowel de inspecteur in de inspectie Middelburg als die in de inspectie Dordrecht zien verband tusschen de afschaffing van het vak rekenen uit het programma voor de hoofdakte en de wijziging der eischen voor het onderwijzersexamen en het tekort aan bekwaamheid in het oplossen van eenvoudige vraagstukjes.
Enkele inspecteurs herhalen de ieder jaar wederkeerende klachten, dat er te weinig aan hoofdrekenen wordt gedaan; dat het rekenen in de kladschriften en (of) op de lei te slordig geschiedt; dat bij het aanleeren der breuken heel vaak netheid en regelmatigheid in het schriftelijk werk dalen en dat het schrijven der cijfers niet aan redelijke eischen van netheid en juistheid voldoet.

NEDERLANDSCHE TAAL.

De resultaten van het onderwijs in de Nederlandsche taal hangen ten nauwste samen met die in lezen en schrijven en deze alle loopen in de aanvangsklassen zoo door en naast elkaar, dat ze bijna niet te scheiden zijn. Het is dan ook vanzelfsprekend, dat, waar over het algemeen de resultaten van het aanvankelijk leesonderwijs worden geroemd, dit ook het geval is met die van het onderwijs in de Nederlandsche taal in de aanvangsklassen, zoowel wat het eigenlijke taal- als het stelonderwijs betreft. Vooral dit laatste ondervindt in hooge mate den invloed van goed lezen: waar de kinderen in de aanvangsklassen goed op toon lezen, waaruit blijkt, dat ze het gelezene ook begrijpen, zijn ze meestal ook in staat om dit in eigen woorden weer te geven, eerst mondeling, later schriftelijk. Hierop nu dient te worden voortgebouwd en in de hoogere klassen moet daarvan geprofiteerd worden, opdat langzamerhand minder klachten behoeven te worden geuit „dat aan het stelonderwijs te weinig wordt gedaan", „dat de resultaten van het stelonderwijs te gering zijn", „dat met het stelonderwijs te laat wordt begonnen", „dat de kinderen bij het verlaten der school nog geen behoorlijk briefje kunnen schrijven".

Deze klachten moeten helaas ieder jaar weer geuit worden en sommigen zoeken de oorzaak daarvan in de groote hoeveelheden correctie, die de onderwijzers te verwerken krijgen, als ze veel opstellen laten maken. Over het vraagstuk van de correctie zegt de inspecteur in de inspectie Gouda het volgende: „De eisch, dat veel taalwerk schriftelijk zal worden gemaakt en de omstandigheid, dat de lei vrijwel geheel uit de school is verdwenen, brengen mede, dat zeer veel tijd aan de correctie moet worden besteed, als de onderwijzer die buiten schooltijd moet verrichten. Reeds 20 jaren geleden heb ik op een Arrondissementsvergadering te Helmond betoogd, dat niemand in billijkheid van den onderwijzer kan eischen, al het schriftelijk werk der leerlingen zelf te corrigeeren. Die meening ben ik nog steeds toegedaan. Zelfs acht ik het in 't belang van het onderwijs, dat van het vijfde leerjaar af de leerlingen eraan gewend worden, een groot deel van hun werk zelf na te zien. En dan niet, zooals in meerdere scholen gebeurt, dat de eene leerling in het werk van den ander de fouten aanwijst. Neen, elke leerling moet zijn eigen werk nazien. Hierin ligt tevens een krachtig middel tot het leeren van zelfstandig werken. Dat de onderwijzer daarbij niet ontheven wordt van de taak, zijn oog over het werk te laten gaan, spreekt vanzelf."

Correctie, op deze wijze uitgeoefend, kan veel nut afwerpen en als ze dan onmiddellijk in de netschriften plaats vindt, kan ze ook een beeld geven van de vorderingen der klasse, want dit laatste blijkt niet altijd even duidelijk uit het schriftelijk werk. „Een der moeilijkste leervakken voor beoordeeling door een ander dan den klasseonderwijzer is het vak Nederlandsche taal", schrijft de inspecteur in de inspectie Rotterdam. „Want", vervolgt hij, „ bij geen vak moet men zoo oppassen om den schijn voor het wezen te houden als bij dit. Zou men alleen het gemaakte werk in de taal- en stelschriften inzien, men zou tot de conclusie komen, dat de resultaten van het taal-onderwijs gunstig te noemen zijn".

Hij schetst dan hoeveel vóórwerk er verricht is, voordat de oefening in het netschrift komt en besluit daarna: „Deze zoogenaamde netschriften, ze beteekenen meermalen òf struisvogelpolitiek òf paradewerk".

Vooral van hen „die zweren bij invuloefeningen" zijn deze netschriften „eene zaligheid"; voor hen, die alleen in „zuiver schrijven" onderwijs geven, en van „stellen" nooit gehoord schijnen te hebben.

Uit het bovenstaande mag echter niet de conclusie getrokken worden, dat, nu er nog al veel werk gemaakt wordt van het onderwijs in zuiver schrijven, er ten opzichte van het opzettelijk grammaticaal onderwijs, dat er ten nauwste verband mee houdt, evenveel reden tot tevredenheid is. Integendeel! Verschillende inspecteurs wijzen er op, dat van dit onderdeel nog te weinig werk wordt gemaakt.

Uit het bovenstaande blijkt wel, dat, al moge dan aan het onderwijs in zuiver schrijven meer tijd besteed worden, dan aan het stelonderwijs, we met het eerstgenoemde nog niet zijn waar we wezen moeten.

De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage geeft dan ook met de

woorden: „De resultaten van het vak Nederlandsche taal zijn nog steeds onbevredigend" de meening van de meesten zijner collega's weer. En toch wordt in de maatschappij zeer op deze resultaten gelet, evenals op die van het schrijven, en behalve een slechte, onleesbare hand, is het veelvuldig voorkomen van taal- en spelfouten voor den betrokkene van groot nadeel.
Deze inspecteur is dan ook van meening, dat het aantal uren voor dit vak niet voldoende is. Voorts vindt ook hij dat er te weinig dictee's worden gegeven, aan invuloefeningen te veel tijd wordt besteed en het stelonderwijs niet voldoende wordt verzorgd.

VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

Evenals voorgaande jaren wordt ook in het meerendeel der inspectieverslagen over 1931 geconstateerd, dat de resultaten van het onderwijs in Vaderlandsche geschiedenis verre van bevredigend zijn.
Slechts twee inspecteurs hebben betere resultaten gezien, nl. die in de inspectie Schiedam, in wiens verslag ik lees: „Over het algemeen is den leerlingen wel zooveel kennis bijgebleven, dat zij zich bij het verlaten der school met hunne gedachten in een of ander tijdvak der geschiedenis kunnen verplaatsen en zich daarvan eenig beeld kunnen vormen", en die in de inspectie Goes, welke schrijft: „Over het algemeen is de kennis van dit vak voldoende". Toch is deze niet ten volle tevreden, want hij vervolgt: „Van de meeste belangrijke gebeurtenissen met jaartallen laat de kennis — vooral bij de meisjes — vaak veel te wenschen over". Op het feit, dat de jongens beter de jaartallen onthouden dan de meisjes vestigt ook een andere Zeeuwsche inspecteur — die in Neuzen — de aandacht. Deze is echter minder ingenomen met de resultaten dan zijn ambtgenoot in de inspectie Goes, want hij zegt: „Tot mijn spijt moet ik constateeren, dat de resultaten van het onderwijs in dit vak niet voldoende zijn; bij de meisjes weer minder dan bij de jongens". Een verzachtende omstandigheid bij deze beoordeeling is, dat de kinderen van het platteland zeer matig reageeren op eenvoudige vragen hun bij schoolbezoek gesteld, hetgeen voor een groot deel voortkomt uit hun natuurlijke schuchterheid tegenover vreemden.
De geringe vorderingen kunnen echter niet alleen daaruit verklaard worden, maar de oorzaken daarvan moeten vooral gezocht worden in de onoordeelkundige behandeling der leerstof. Van deze oorzaken wordt door den inspecteur in de inspectie Brielle een uitvoerig overzicht gegeven. Zijn ambtgenoot voor de inspectie Neuzen uit zich als volgt: „Het is zeer te betreuren, dat het onderwijs in geschiedenis zoo weinig resultaten afwerpt. Geen vak, waarvan de vormende waarde zoo groot is, mits het met toewijding gegeven wordt; geen vak, dat in staat is zooveel geestdrift te wekken voor hen die ons land in het verleden groot gemaakt hebben; geen vak, dat zooveel achting kan wekken voor waarlijk edele karakters en daardoor edele karakters vormen kan. Geen vak

ook, waardoor aan de Zeeuwsch-Vlaamsche jeugd meer de saamhoorigheid met overige Nederland, waaraan zij zoozeer behoefte heeft, kan worden bijgebracht".
De meening, dat de historie te ver boven het bevattingsvermogen der kinderen uitgaat en men meer belangstelling zou kunnen verwachten bij het z.g. cultuur-historisch onderwijs, durft hij niet te bevestigen, daar hij betwijfelt, of dat onderwijs in staat is der kinderen geest op den duur te boeien, te meer, daar hij heeft opgemerkt, dat de onderwijzers deze lessen niet met geestdrift geven.
Dit laatste is een verschijnsel, door meerdere inspecteurs opgemerkt. Evenzeer is dit het geval met het onderwijs in de eenvoudigste kennis der gemeente-, provinciale- en staatsinrichting, dat zeer dikwijls verwaarloosd wordt en waarvan den inspecteur in de inspectie Rotterdam herhaaldelijk aan het eind van het cursusjaar bleek, dat de onderwijzer „juist van plan was er de volgende week mede te beginnen".
Bij dit vak vooral wordt de degelijke voorbereiding door den onderwijzer noodzakelijk geacht. Anders is het geschiedenisonderwijs herhaaldelijk verre van historisch. De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage merkt ten minste op: „Bij het vak vaderlandsche geschiedenis zijn de resultaten ook vaak onbevredigend, doordat de leerkrachten zich niet voor elke les voorbereiden. Sommigen laten dit te goeder trouw na, meenende, dat zij hun voorbereiding op de opleidingsinrichting ontvangen hebben en er voldoende van weten. Vooral bij oudere leerkrachten is het verbluffend, hoe ouderwets nog wordt gedoceerd en hoe dikwijls fouten worden gemaakt. Het „ „eerste hoofdstuk onzer geschiedenis" " wordt geheel foutief gegeven."

AARDRIJKSKUNDE.

In tegenstelling met het pas behandelde leervak geeft aardrijkskunde over het algemeen reden tot tevredenheid: bijna zonder uitzondering worden de resultaten bij dit onderwijs geroemd en waar er nog geklaagd wordt over slechte resultaten, betreft het toch nog maar een onderdeel. Werd vroeger wel eens beweerd, dat de topografische kennis veel te wenschen overliet, thans wordt er tegenovergesteld geluid vernomen: de inspecteur in de inspectie Neuzen zegt namelijk: „Nu, over een te weinig aan topografie kan ik heusch niet klagen, in de middelklassen eer over een te veel. Het is niet zoo zeldzaam, dat men hier in het 4de leerjaar 12 plaatsen op Walcheren op hoort zeggen, even zooveel op Schouwen-Duiveland. Kom daar bij ouderen eens om!"
Toch heeft ook hij reden tot volle tevredenheid, want eenige kennis van topografie mag niet ontbreken, en bovendien heeft hij opgemerkt, dat de economische aardrijkskunde ook de volle belangstelling der onderwijzers heeft. In dit opzicht heeft hij derhalve meer reden tot tevredenheid dan zijn ambtgenoot in de inspectie Gouda, die oordeelt: „Er moet meer worden aangestuurd op kennis van het heden."

Hij heeft hiermede iets anders op het oog dan een der schoolopzieners in de inspectie Rotterdam, als deze zegt, dat de resultaten bij aardrijkskunde beter zijn dan bij geschiedenis, aangezien „er tusschen het kind en aardrijkskunde gemakkelijker contact is te leggen, omdat aardrijkskunde betrekking heeft op het heden en geschiedenis op het verleden." De inspecteur in die inspectie heeft de ervaring, dat met beide bovengebezigde beteekenissen van „heden" rekening wordt gehouden, want hij stelt vast, dat aan Indië met zijn belangrijke voortbrengselen en de landen van West-Europa goed de aandacht wordt gewijd en men op verschillende scholen grijpt naar de stof, die het volle leven aanbiedt in courantenberichten, die ook dikwerf aanknoopingspunten leveren tot occasioneel behandelen van belangrijke onderdeelen. Hier blijft men dus wel op de hoogte van zijn tijd.

Dergelijke ondervinding deed ook de inspecteur in de inspectie Delft op: „In verschillende scholen leest men een schoolcourant, voor de jeugd geschikte artikelen uit plaatselijke bladen, waardoor beter actueele onderwerpen aan de orde komen en het verband met het practische leven wordt gezocht. Het hanteeren van het spoorboekje vindt meer en meer aftrek. Het initiatief van schrijvers is er veelal op gericht de taak van den klasse-onderwijzer te vergemakkelijken. Zoo worden boekjes gebruikt met opdrachten tot het samenstellen van reizen uit het spoorboekje. De zelfwerkzaamheid zou daarbij nog meer kunnen worden bevorderd, wanneer die opdrachten werden uitgebreid, om aan de hand van een atlas met tekst (veelal bij de andere lessen in aardrijkskunde in gebruik) de topografie en het overige deel van de aardrijkskunde door zelf te laten zoeken te doen repeteeren, om daarmede tevens het gebruik van den atlas te bevorderen."

Een gevolg van het zich richten naar de practijk is ook de inkrimping der uren, aan het voorbereidend aardrijkskundig onderwijs besteed: het is in vele grootere plaatsen moeilijker geworden den plattegrond van de plaats van inwoning te lezen dan de kaart der provincie, zoodat het aanbrengen van kaartbegrip nog wel aanvangt bij de school, maar daarna al heel spoedig de kaart der provincie wordt behandeld.

Dit leeren kaartlezen gebeurt niet altijd op de juiste manier en met de juiste middelen.

De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage oordeelt, dat er in deze richting nog wel iets te verbeteren valt, en ziet het middel daartoe in het gebruik van staatkundige kaarten.

Toonde het hierboven ten opzichte van de inspectie Rotterdam medegedeelde aan, dat men daar rekening houdt met de gewijzigde oriënteering in cultures, handel en industrie, zoowel in binnen- als in buitenland, toch moest de inspecteur ook hier enkele „vlekken" aantreffen. In de eerste plaats was dit een niet voldoende herhaling der leerstof, namelijk wat Nederland betrof, maar ook — en dit in tegenstelling met de ervaring van den inspecteur in de inspectie Delft — een nalaten van onderricht in practische aangelegenheden. De inspecteur deelt daaromtrent mede:

„Ook het gebruiken en het benutten van een spoorboekje, dat voor weinig geld van de spoorwegmaatschappijen na expiratie van den dienst te verkrijgen is en welks hanteering voor het latere leven van zooveel belang is, ziet men in de school veel te weinig; aan het zuiver schrijven der aardrijkskundige namen wordt zeer dikwijls niet genoeg aandacht besteed."

Wel werd rekening gehouden met de practijk, wat aangaat den eisch van het verkeer, waarvan hierboven gesproken werd met betrekking tot de onderwijsfilm. Ook andere inspecteurs maken van verkeersonderricht melding; o. a. geschiedt dit uitvoerig door den inspecteur in de inspectie Dordrecht. Waar het hier een belangrijke materie geldt, meen ik goed te doen, de opmerkingen over aardrijkskunde te besluiten met het onverkort opnemen der mededeelingen van bovengenoemden inspecteur.

„In de leerplans van de openbare scholen komt thans — met slechts enkele uitzonderingen — een zinsnede voor als de volgende: „ „Een deel van de lessen in aardrijkskunde in het 3de tot en met 7de leerjaar en van die in de zaakvakken in 1ste en 2de leerjaar wordt bestemd voor onderwijs in de verkeersregels. Practische toepassing hiervan wordt bij het onderwijs in lichamelijke oefening gevonden" ". Bij schoolbezoek vestig ik, waar het pas geeft, de aandacht op het nut en de beteekenis van het verkeersonderwijs; ook laat ik wel eens door de klasse een verkeersprobleempje oplossen. Binnen afzienbaren tijd zal onderwijs in de regels van den weg wel in alle scholen van mijn ambtsgebied occasioneel worden gegeven. Ik geloof, dat zoodanige opvatting de voorkeur verdient boven een geregelde behandeling van bijv. een kwartier per week, waarvoor de stof te weinig omvangrijk en te weinig belangwekkend is. Zal de belangstelling bij leerkrachten en leerlingen blijven bestaan, dan moet het onderwijs frisch blijven. Een krantenberichtje moet in de school besproken kunnen worden, wanneer de inhoud nog recent is. Te Dordrecht wordt de belangstelling voor het verkeersonderwijs, naar mij voorkomt, op aanbevelenswaardige wijze levendig gehouden. Voor alle leerkrachten aan openbare en bijzondere scholen hield een inspecteur van politie een lezing, door lichtbeelden verduidelijkt en veraangenaamd, over de regels van het verkeer. Op ouderavonden treedt meermalen een inspecteur van politie op en houdt een causerie over het verkeer en de gevaren van den weg. Bij het onderwijs in het vak lichamelijke oefening worden de regels van het verkeer practisch toegepast.

Vóór eenige maanden is op initiatief van den Wethouder van Onderwijs, den Commissaris van Politie en van mij een tweede vergadering belegd van het voltallig onderwijzend personeel, waarop het verkeersonderwijs opnieuw werd behandeld. Deze vergadering heeft een „ „verkeerscommissie" " benoemd, welke uit twee schoolhoofden en twee onderwijzers bestaat. Bedoelde commissie ontvangt van de politie bericht van elk verkeersongeval van eenige beteekenis. De commissie zendt daarna aan alle scholen een verslag van het ongeval en van de oorzaak.

Dit verslag geeft den onderwijzer aanleiding tot een behandeling in de klasse. De belangstelling daarvoor is uiteraard niet gering. Hun bekendheid met de locale verkeerswegen maakt het voor de kinderen gemakkelijk, zich voor te stellen door welke omstandigheden het ongeval plaats vond. Dit onderwijs is wel bij uitstek practisch."

KENNIS DER NATUUR.

Wat de resultaten van dit vak aangaat, moet hier allereerst een onderscheid worden gemaakt naar de vier groote onderdeelen, waarin men het vak kennis der natuur zou kunnen splitsen, nl. physica, plantkunde, dierkunde en kennis van het menschelijk lichaam, aangezien de resultaten van elk dezer vier een verschillend beeld geven, dat ook voor de verschillende inspectiën weer ongelijk is. Verschillende factoren werken hier samen om bijv. in de eene inspectie (Rotterdam o. a.) de resultaten van dierkunde beter te doen zijn dan voor plantkunde en in andere (o. a. Goes en Neuzen) juist omgekeerd.
Het onderwijs in physica wordt, wat de resultaten betreft, over het algemeen vrij gunstig beoordeeld, terwijl de klacht van vroeger, dat het niet aanschouwelijk genoeg werd gegeven, maar het physica-uur ontaardde in een „praat-uur", waarbij de kinderen zich verveelden, thans minder wordt vernomen, aangezien over het algemeen van de hulpmiddelen (instrumenten en platen) een goed gebruik wordt gemaakt. De hulpmiddelen zijn thans meestal in voldoende mate aanwezig, behalve in enkele plattelandsinspectiën, waar het nut van dit onderwijs niet wordt erkend of als twijfelachtig wordt verondersteld.
Toch moet men bij dit onderwijs niet te hoog mikken, vooral niet wanneer wèl de gewenschte instrumenten mogen worden aangeschaft. De inspecteur in de inspectie Schiedam zegt ten minste: „Voor het onderwijs in de physica zijn in den regel de noodige en — ook niet zelden — onnoodige werktuigen beschikbaar. Van meerdere dezer instrumenten wordt een goed gebruik gemaakt, met belangstelling volgen de leerlingen de daarmede genomen proeven en aan de hand van deze proeven krijgen de leerlingen eenige kennis van natuurkundige verschijnselen, hoewel toch in den regel een voldoende inzicht blijft ontbreken, daar in meerdere gevallen de verklaring achterwege moet blijven, als zijnde te moeilijk voor de leerlingen."
Bij deze laatste opmerking sluit aan hetgeen ik over dit onderdeel lees in het verslag van den inspecteur in de inspectie Brielle. Deze begint met zich af te vragen: „Levert het onderwijs in dit vak resultaten op?", en dan geeft hij daarop het volgende antwoord: „Ik weet het niet. Wat ik wel weet, is dit, dat resultaten in het algemeen niet zoo gemakkelijk te meten zijn en, inzonderheid bij dit vak, niet gemakkelijk te controleeren zijn."
Deze laatste opvatting deelt ook de inspecteur in de inspectie Gouda blijkens zijn uitlating: „Als er niet te veel aan physica wordt gedaan,

doch meer aan plant- en dierkunde, waarvoor zeer mooie handleidingen bestaan, meen ik, dat dit vak in de goede richting wordt gestuurd."
Voor dit vak worden in groote steden nog al eens vakonderwijzers aangesteld. De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage deelt mede: „Tot het geven van goed physica-onderwijs zijn niet alle leerkrachten in staat. Proeven mislukken vaak, doordat de betrokken onderwijzer ze niet vooraf eens gedaan heeft. Op de u.l.o.-scholen heeft men dit vak meest in handen van een meer deskundige gelegd, met vaak goede resultaten."
Ook de inspecteur in de inspectie Rotterdam acht het onderwijs in physica beter in handen van hen, die zich meer speciaal voor dit vak hebben bekwaamd, want hij gelooft, dat op de vraag, of er een voortdurend gebruik wordt gemaakt van de hulpmiddelen „alleen de onderwijzers, die van het vak houden en er meer studie van gemaakt hebben, rondborstig met „ „ja" " zullen antwoorden."
In het verslag van dezen inspecteur lees ik ook, dat — het werd boven reeds terloops opgemerkt — plantkunde minder goed is dan dierkunde. Een der schoolopzieners zegt dienaangaande: „In de inspectie Rotterdam is het onderdeel plantkunde het zwakst verzorgd: de jeugd leeft buiten de plantenwereld en voelt meer voor de dierkunde." Hier geldt dus het spreekwoord: „Onbekend maakt onbemind", maar zou het de overweging niet waard zijn door het bekend-maken het onbemind-zijn te doen verdwijnen? Zou het niet, juist voor de groote-stadsjeugd, aan te bevelen zijn hen door de opgewekte liefde voor de natuur — en zijn planten niet de gemakkelijkst waar te nemen en te onderzoeken natuurvoortbrengselen? — naar buiten te doen trekken, waar zij gezondheid met volle teugen kunnen inademen en waar zij, zoowel lichamelijk als geestelijk gezonde, afleiding en bezigheid kunnen vinden voor de opbruisende levenskracht en levensblijheid der jeugd? Wederkeerig zou dit het onderwijs ten goede komen en het is opmerkelijk, dat op het platteland het onderwijs in plant- en dierkunde betere resultaten geeft dan in de groote steden. Daarbij komt nog, dat de plattelandsscholen veel leerkrachten tellen, die in het bezit zijn van land- en (of) tuinbouwakte, zoodat de daarbij verkregen kennis in de school wordt benut. Het is te begrijpen, dat deze leerkrachten „uitstekende lessen in natuurkennis geven" volgens het getuigenis van den inspecteur in de inspectie Neuzen, „waarnaar het een genoegen is te luisteren."
Verschillende inspecteurs vestigen er nog de aandacht op, dat thans voor het onderwijs in plant- en dierkunde „goede handleidingen" beschikbaar zijn en „mooie methoden" bestaan, terwijl ook de desbetreffende leesboeken vrij wat „interessanter" en „aangenamer" zijn dan vroeger het geval was.
Mede daardoor is ook het onderwijs in „menschkunde" (en daarbij inbegrepen de „eenvoudigste kennis van gezondheidsleer") een onderdeel geworden, waarbij de kinderen vol aandacht zijn en de leerstof goed verwerken. Over dit onderdeel wordt dan ook nogal geroemd door verschillende inspecteurs: „Dat de behandeling van den mensch", zegt

de inspecteur in de inspectie Gouda, „met de daarbij behoorende gezondheidsleer niet wordt vergeten, integendeel, op onderhoudende wijze wordt onderwezen, heb ik meerdere malen kunnen constateeren." En de inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage constateert: „Het onderdeel, genoemd in art. 2, 3de lid, der Lager-onderwijswet 1920: „ „De eenvoudigste kennis van de gezondheidsleer" " komt in de zevende klasse door prettig leesbare boekjes aardig tot zijn recht; de leerlingen hebben hiervoor meestal nogal belangstelling. Wat zij lezen, zijn dingen, die zij thuis, op straat of in de school hebben opgemerkt of waarvoor hun oogen geopend worden."

Uit het bovenstaande blijkt dus wel, dat de drie onderdeelen: plantkunde, dierkunde en menschkunde betere resultaten opleveren dan physica, voor zoover hier ten minste van resultaten te spreken valt. Het hangt er hier maar van af wat men als resultaat wil zien: heeft men het oog op aanbrengen van afvraagbare kennis, wil men den leerlingen een aantal formules leeren, vormen en aantallen van meeldraden, stampers, bloem- en kelkblaadjes, bloeiwijzen e. d., of wil men liefde voor de natuur in het algemeen en voor het schepsel in het bijzonder aankweeken? Het eerste is in de resultaten af te meten, het laatste komt meer occasioneel tot uiting. Stelt men zich derhalve als doel het eerstgenoemde, dan zullen de resultaten behoorlijk kunnen lijken; beoogt men het tweede, dan schijnen de uitkomsten allicht poover. Daar staat echter tegenover, dat de kennis, op de eerste manier verkregen, spoedig vervliegt en als zoodanig dus van weinig beteekenis is voor het latere leven, terwijl liefde tot de natuur en oog voor het schoone daarin een bron van vreugde kan vormen voor heel het verdere leven, waaraan tevens het groote voordeel verbonden is, dat aan het smaken van dit genot geen of weinig geldelijke offers verbonden zijn, wat van bijna geen andere genoegens te zeggen is.

Bovendien moet niet uit het oog worden verloren, welk een grooten invloed ten goede het natuurleven kan hebben op de karaktervorming, zoodat het onderwijs in de natuurlijke historie zeer zeker nog meer belangstelling verdient dan tot nu toe.

Kan dergelijk onderwijs nuttig zijn voor plattelandskinderen, van nog veel meer belang is het echter voor de jeugd in de groote steden, daar de eerste onwillekeurig met de natuur in aanraking komen en er dus onopzettelijk toch reeds den invloed van ondervinden, terwijl de stadskinderen vanzelfsprekend meer met de groote-stadsgenoegens op de hoogte zijn, waarvan nu juist niet altijd gezegd kan worden, dat ze veredelend werken.

Dat het onderwijs langzamerhand die richting uitgaat, blijkt ook nog uit de volgende aanhaling uit het verslag van den inspecteur in de inspectie Brielle. „Ik stel bij mijn schoolbezoek nogal eens eenige vragen, om te onderzoeken wat zij van plant- en dierkunde weten. Dikwijls valt mij dat niet mede. Maar aan den anderen kant word ik toch verblijd door enkele antwoorden, waaruit blijkt, dat bij het onderwijs in dit vak de

onderwijzer getracht heeft meerderen eerbied voor den Schepper en meerdere liefde voor het geschapene aan te kweeken. Soms meen ik te mogen constateeren, dat het kind geen dieren kwelt, geen vogelnestjes uithaalt — en dat alles niet om den onderwijzer te behagen — maar uit edeler motieven, voortspruitende uit liefde voor de natuur.
Er wordt wel eens geklaagd over de resultaten van het onderwijs in het algemeen. Ik geloof, dat men voorzichtig moet zijn, ook zelfs met een onderzoek er naar, opdat men de leerkrachten niet een richting uitdrijft, waar men ze zelf niet wil hebben.
Bij plant- en dierkunde is het al heel moeilijk de resultaten te toetsen. Ik hecht meer aan liefde voor het geschapene dan aan ingepompte lessen, die wel „ „resultaten" " geven."

ZINGEN.

Het spreekt vanzelf, dat de resultaten bij het zangonderwijs zeer uiteenloopen: er is geen vak, dat in zulk een groote mate afhangt van den aanleg der onderwijzers. Toch is hier met een doelmatige methode nog meer resultaat te bereiken dan bij den eersten indruk te verwachten zou zijn, getuige het succes, dat met de zgn. Wardmethode wordt geboekt. Verschillende inspecteurs wijden hieraan kortere of langere, maar steeds waardeerende beschouwingen.
De inspecteur in de inspectie Rotterdam neemt in zijn verslag van een der schoolopzieners de volgende uiteenzetting over: „Op de bijzondere Roomsch-Katholieke scholen komt een nieuwe methode naar voren, voor wier toepassing door het volgen van cursussen bepaald aangewezen muzikale leerkrachten worden opgeleid. Het is de zoogenaamde „Wardmethode". De beginselen van die methode zijn: De muziek is een fundamenteel element in de ontwikkeling van het intellect en de vorming van het karakter. De methode moet zóó eenvoudig zijn, dat ze binnen de bevatting valt van iederen onderwijzer. Als met het zangonderwijs vroeg begonnen wordt en het met even veel zorg wordt onderwezen als de andere vakken, zullen de kinderen even gemakkelijk en vlug leeren zingen als lezen. Zelfs kinderen, die op het eerste aanvoelen geen gehoor schijnen te hebben, kunnen, als de leerstof rekening houdt met hun bevattingsvermogen en de onderwijzer geduld heeft en met tact optreedt, zoo ver gebracht worden, dat zij met de andere kinderen correct medezingen. De muziek moet voor de kinderen tot uitdrukking der gevoelens worden. De methode is niet gebaseerd op nabootsing. Alleen do- re- mi- fa- sol—— worden voorgezongen. De intervallenstudie is zoo ingericht, dat de kinderen zelf iedere moeilijkheid leeren overwinnen. Stem, gehoor, rythme en oog dienen eerst afzonderlijk geoefend te worden. Het cijferschrift is als uitgangspunt gekozen. Het is slechts middel, geen einddoel. Daarom wordt reeds in het 1ste leerjaar begonnen met den notenbalk. Groote zorg wordt besteed aan cultiveering der kinderstem. Ten einde de belangstelling der kinderen gaande te houden,

wordt nooit te lang bij hetzelfde onderwerp stil gestaan. De methode bestaat uit 4 leerjaren, elk ongeveer gelijk aan 2 schooljaren. In de eerste 3 leerjaren wordt een algemeene muzikale grondslag gelegd, terwijl het vierde leerjaar uitsluitend gewijd is aan de beoefening van den Gregoriaanschen zang."

De inspecteur in de inspectie Neuzen is enthusiast over de schitterende resultaten, welke de in Zeeuwsch-Vlaanderen gehouden cursussen in de Wardmethode hebben afgeworpen. Een 20-tal onderwijzers(essen) hebben den eersten cursus met succes ten einde gebracht; zij zetten hun studie in den tweeden cursus voort. Hun zanglessen op de scholen staan onder geregelde contrôle van den cursusleider, een erkend deskundige op gebied van spreken en zingen. Het resultaat van het onderwijs volgens deze methode vat de inspecteur samen in deze woorden: „Het is dan ook een ware lust voor het oor deze klassen te hooren oefenen."

Hij betreurt het echter, dat dat groepje leerkrachten tegenover de andere, in Zeeuwsch-Vlaanderen werkzaam, zoo in de minderheid is. „Want", zegt hij, „als men een Wardklasse hoort zingen, dan eerst beseft men ten volle, hoeveel er nog aan het zangonderwijs op de meeste scholen ontbreekt, waar het er veelal om gaat, wie zijn stem het meest kan uitzetten, wie het luidst kan schreeuwen. En onwillekeurig krijgt men medelijden met het teere orgaan der menschelijke stem, dat zoo jammerlijk soms verknoeid wordt."

Toch wordt deze klacht minder algemeen gehoord dan vroeger, zoodat kan worden aangenomen, dat eenige verbetering in dit opzicht is gekomen en ook voor andere inspectiën geldt wat de inspecteur in de inspectie Schiedam zegt: „Kwam het voorheen nog al eens vaak voor, dat zingen, zoo niet synoniem met schreeuwen, dan toch vrijwel daaraan gelijk was, thans hoort men dat al te luide zingen zoo goed als niet meer. Er wordt zacht gezongen."

De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage merkt nog op, dat het gemeenschappelijk zingen van meerdere klassen van de hoogere leerjaren en op de u.l.o.-scholen toeneemt.

„De aanmoediging", vervolgt hij, „van de zijde van het College van Burgemeester en Wethouders heeft gunstig gewerkt. De kinderen worden zoodoende voorbereid om later lid van een zangvereeniging te worden, wat hoogst nuttig geacht kan worden."

Uit de verslagen blijkt overigens, dat de inspecteurs de resultaten van dit vak wel voldoende achten.

TEEKENEN.

„Het teekenonderwijs verheugt zich steeds meer in de belangstelling van het onderwijzend personeel en de leerlingen", zegt de inspecteur in de inspectie Goes en geeft daarmede de meening weer van het meerendeel zijner ambtgenooten. Een enkele wil nog wat meer tijd zien uitgetrokken voor dit leervak, maar desniettegenstaande stemmen de

resultaten alle inspecteurs tot tevredenheid, al moge de richting, waarin het teekenonderwijs zich thans op verscheidene scholen beweegt, sommigen minder juist gekozen voorkomen.
Zoo laten verscheidene inspecteurs zich minder waardeerend uit over de neiging om van het teekenonderwijs meer een kopieeren van plaatjes, prentbriefkaarten e. d. te maken en zoodoende de school weer te doen terugvallen in de oude sleur, met deze verslechtering nog wel, dat in het laten nateekenen van dergelijke willekeurig gekozen voorbeelden weinig opklimming van moeilijkheden te bespeuren is en er dan ook in dat geval van het volgen eener teekenmethode feitelijk geen sprake is.
Toch mag niet ontkend worden, dat de belangstelling voor het teekenonderwijs er wel door vergroot is en het daarom verkeerd zou zijn het geheel achterwege te laten: alleen tegen een overschatten der waarde er van moet gewaarschuwd worden.
Het geheugenteekenen wordt te weinig beoefend, evenals het natuurteekenen, waardoor de leerlingen te weinig vertrouwd raken met de perspectivische verschijnselen.

LICHAMELIJKE OEFENING.

Na hetgeen hierover bij het onderdeel „Omvang van het lager onderwijs" is gezegd, behoeft niet meer te worden aangetoond, waarom in vele gevallen de resultaten in dit vak teleurstellend zijn. De inspecteurs weten weinig goeds van dit onderwijs te vertellen en nog veel minder van de resultaten. „Slechts sporadisch goede resultaten", „niet veel goeds van te vertellen", „lesgeven door vakonderwijzers èn klasse-onderwijzers geeft gedeelde-gedoode verantwoordelijkheid", „zal onder dwang pas wat gaan beteekenen" zijn even zoovele uitspraken van inspecteurs, waaruit blijkt, dat de resultaten allerminst tot tevredenheid stemmen. Alleen in de grootere plaatsen blijkt dit onderwijs beter te zijn. Toch komt hier nog al eens het euvel voor, dat de jongens les krijgen in lichamelijke oefening, terwijl de meisjes nuttige handwerken doen, zoodat deze laatsten dan grootendeels van het eerstgenoemde onderwijs verstoken zijn.

NUTTIGE HANDWERKEN VOOR MEISJES.

Over het verslagjaar 1931 zijn door de inspecteurs van het lager onderwijs verschillende gegevens verzameld over het vak nuttige handwerken voor meisjes. Het lag aanvankelijk in de bedoeling, het in deze verslagen gegeven materiaal te doen dienen voor het samenstellen van een uitvoerig verslag omtrent het onderwijs in de handwerken voor meisjes in Nederland. Nu aan dit voornemen wel geen gevolg zal worden gegeven, moge ik volstaan met uit de mij verstrekte gegevens het volgende korte verslag samen te stellen.

In de verschillende voorgaande jaarverslagen werd reeds opgemerkt, dat het vak nuttige handwerken zoowel bij vele leerkrachten als bij het

meerendeel der leerlingen en der ouders belangstelling trekt, voornamelijk ook reeds hierom, dat het een vak van onderwijs is, waarvan nu eens — in tegenstelling met de meeste andere — tastbare resultaten kunnen worden getoond, die daarbij nog het voordeel bieden, dat ze voor het practische leven van onmiddellijk belang zijn.
Ook hierom is het begrijpelijk, dat met het onderwijs in nuttige handwerken in verreweg de meeste scholen reeds in het eerste leerjaar wordt aangevangen.
In aantal hierop volgen de scholen, waar in de tweede klasse het handwerkonderricht wordt begonnen, terwijl de scholen, waar er in de derde of vierde klasse een aanvang mede wordt gemaakt, verre in de minderheid zijn.
Sommige inspectiën geven echter een eenigszins afwijkend beeld te zien. Zoo vangt in de inspectie Dordrecht het onderwijs in de nuttige handwerken in 28 scholen aan in het eerste leerjaar, in 51 scholen in het tweede leerjaar en in 42 scholen in het derde leerjaar.
In de inspectie 's-Gravenhage vangt het op de openbare scholen aan in het tweede leerjaar, terwijl dit op de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs A te Rotterdam plaats heeft in het vierde leerjaar. Bij het bijzonder onderwijs vangt het handwerkonderricht echter ook in deze beide steden voornamelijk in het eerste leerjaar aan.

In het eerste en tweede leerjaar worden gemiddeld 1 tot 2 uur les gegeven, in het derde en vierde leerjaar 1 ½ tot 3 uur en in de hoogere leerjaren 2 tot 3 ½ à 4 uur. Zelfs wordt melding gemaakt van een school, waar in de hoogste klasse (zevende leerjaar) 5 ½ uur onderwijs in de nuttige handwerken wordt gegeven, en van een andere, waar in de zeven achtereenvolgende leerjaren respectievelijk 3 ½, 3 ½, 4 ½, 4 ½, 5, 5 ½ en 6 uur onderwijs wordt gegeven in de nuttige handwerken. Iedere onderwijzeres geeft daar uitsluitend les aan haar eigen klas; wordt soms nog bijgestaan door een zuster-vakleerares. Geen wonder dan ook, dat deze school (liggend in de inspectie Neuzen) in de geheele streek een soort vermaardheid bezit voor de resultaten van het handwerkonderwijs. Verschillende meisjes uit omliggende gemeenten bezoeken deze school uitsluitend met het oog op de handwerken.
Gerekend over alle klassen gezamenlijk (ook die der scholen voor uitgebreid lager onderwijs) bedraagt het gemiddelde ongeveer twee uur per week.

De uren voor het handwerkonderwijs zijn — mede in verband met de circulaire van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, dd. 31 October 1921, n°. 12586, afdeeling L.O. A. — aan verreweg de meeste scholen voor gewoon lager onderwijs geplaatst binnen de gewone schooltijden. Aan enkele scholen wordt het vak gedeeltelijk binnen en gedeeltelijk buiten de gewone schooluren gegeven, terwijl aan een zeer gering percentage van scholen het onderwijs geheel buiten de gewone schooluren valt.

Bij de u.l.o.-scholen daarentegen vallen de handwerkuren meestal buiten de gewone schooluren, zoodat hier de toestand juist tegenovergesteld is aan die op de scholen voor gewoon lager onderwijs.
Op de laatstgenoemde scholen omvat het handwerkonderwijs de volgende onderdeelen: breien, naaien, merken, mazen, stoppen, haken (met afhaken en omboorden), knippen, verstellen, knoopsgaten en vetergaten maken.
Op de scholen voor uitgebreid lager onderwijs komt daarbij nog: weven, knoopen, stofversieren, borduren en teekenen.
Op de beide soorten scholen wordt het meest gedaan aan naaien en breien. Zelfs op de meeste plattelandsscholen, waar het breien uiteraard nog in hoog aanzien staat, wordt toch aan het onderdeel „naaien" de grootste plaats ingeruimd. Dan volgen (genoemd in volgorde van belangrijkheid voor het gemiddelde der scholen) merken, mazen, stoppen, haken, knippen en verstellen, welke volgorde evenzeer geldt voor de u.l.o.-scholen. In het eerste leerjaar wordt bijna steeds begonnen met breien (aan enkele scholen slechts wordt in het eerste leerjaar met „haken" aangevangen), terwijl daarna in het tweede handwerkleerjaar het breien wordt voortgezet en daarbij gevoegd worden: merken (waarmede op enkele scholen ook reeds een aanvang wordt gemaakt in het eerste leerjaar) en de eerste beginselen van het naaien. Op sommige scholen komt daar dan nog bij: haken.
Meestal komen in het derde handwerkleerjaar mazen en stoppen aan de orde en geven de volgende leerjaren herhaling en uitbreiding van hetgeen in de eerste drie leerjaren is behandeld. Voor de hoogste leerjaren is deze leerstof dan uitgebreid met kniponderwijs en verstellen en is bovendien in het leerplan opgenomen het maken van knoopsgaten en vetergaten.
Voor enkele scholen, o. a. Montessorischolen, wordt van de bovenstaande volgorde afgeweken. Zoo luidt bijv. het „leerplan" van een dergelijke school:
Eerste groep: Eenvoudig wolversieren en eenvoudig weefwerk.
Tweede „ : Breien en haken; naaien met de naaimachine.
Derde „ : Haken van mutsen; maken van kinderschorten.
Een volledig overzicht te geven van alle vervaardigde werkstukken is niet doenlijk, waarom hieronder eenige van de meest voorkomende volgen.
Voor de gewone lagere scholen zijn deze: schorten, hemden, broeken, onderjurken, nachtzakken, rokjes, kleedjes, sloopen, jurkjes, mutsjes, zakdoeken, truitjes, zakken, directoires, onderlijfjes, theemutsen enz.
Voor de u.l.o.-scholen worden deze werkstukken ook genoemd en daarnevens: babykleertjes, pyama's, kussens, boekomslagen, reisnecessaires, zakdoekensachets, taschjes van raffia en met leerbewerking, jumpers enz.
De kosten, verbonden aan het vervaardigen van deze werkstukken, worden voor de openbare scholen meestal gedragen door de gemeente, terwijl de bijzondere scholen deze uitgaven meestal kwijten uit de ver-

goeding volgens art. 101, 5de lid. Toch zijn er verscheidene scholen, waar de bovenbedoelde kosten geheel of gedeeltelijk gedragen worden door de ouders der leerlingen.

Bij dit onderwijs worden de volgende leer- en hulpmiddelen gebruikt: geruit bord met gekleurd krijt; naai-, merk-, maas- en stopkaarten; vingerhoed, schaar, houten, stalen en nikkelen brei-, haak-, maas- en stopnaalden; teekenlap, naailat, naaikussen; naairiem, spelden en naainaalden; centimeter; maasbal; knippapier. In verscheidene scholen zijn één of meer naaimachines in gebruik. Een inspecteur vestigt er in dit verband nog de aandacht op, dat juist in de dorpsscholen zijner inspectie meer naaimachines worden gebruikt dan in de scholen der grootere gemeenten.

Een volledige opsomming te geven van het daarbij gebruikte materiaal zou te veel ruimte vragen, daarom volgen hier de meest gebruikte grondstoffen: ongebleekt, gebleekt en gekleurd breikatoen; sajet; wol in verschillende kleuren, handschoenenwol; naai-, rijg-, span- en haakgaren; D.M.C.-zijde; ongebleekt, gebleekt en bont katoen; flanel; keper; linnen; jute; Aïda-stof; mousseline; feston; linnen kant; satinet; batist; cretonne; zephir; fijn en grof congresgaas; lessinggaas; stramien; band; elastiek; knoopen; drukknoopen; haken; oogen.

Het bedrag, dat per jaar en per leerling noodig wordt geacht boven de exploitatiekosten eener school zonder handwerkonderwijs hangt niet alleen af van de kosten voor leer- en hulpmiddelen en grondstoffen, maar ook van de vraag, of het onderwijs wordt gegeven door de klasseonderwijzeres of door vakonderwijzeressen. Dit laatste buiten beschouwing latende, wordt toch nog een zeer varieerend bedrag verkregen, nl. van f 0,25 tot f 10. Het gemiddelde bedrag echter is ongeveer voor gewone lagere scholen ± f 1,50 en voor u.l.o.-scholen ongeveer f 2,50.

Het doel van het handwerkonderwijs is op alle soorten scholen (lagere scholen met eindonderwijs in het 7de leerjaar, opleidingsscholen, u.l.o.-scholen en centrale scholen voor het 7de en 8ste leerjaar): het meisje voor te bereiden voor de taak, die haar later als vrouw wacht, en haar in verband daarmede bedrevenheid in het vervaardigen van gebruiksvoorwerpen te doen verkrijgen, lust voor vrouwelijke handwerken te wekken en oog voor het schoone te doen krijgen. Dat hierbij ook andere deugden worden gekweekt, zooals orde, netheid, accuraatheid enz., spreekt vanzelf.

De voor het bereiken van dit doel uitgetrokken uren worden over het algemeen voldoende geacht.

Op de vraag, of het aantal uren, dat normaal voor het onderwijs in handwerken gebruikt wordt, voldoende is of niet, wordt verschillend geantwoord: dat hangt voor een groot deel af van de(n)gene, die de vraag beantwoordt: de hoofden van scholen en de klasse-onderwijzeressen antwoorden meestal bevestigend, de vakonderwijzeressen daarentegen ontkennend.

Het ontkennend antwoord wordt dan ook in de meeste gevallen gegeven

voor scholen in groote steden, waar het onderwijs nog voor een groot deel in handen van vakonderwijzeressen is, terwijl het in kleinere gemeenten meestal door de klasse-onderwijzeressen wordt gegeven.
Het handwerkonderwijs is echter niet alleen toevertrouwd aan bevoegde klasse-onderwijzeressen en (of) vakonderwijzeressen, maar in sommige gevallen ook aan ongediplomeerden. Ten aanzien van dezen worden, voor zoover zij niet de bevoegdheid tot het geven van handwerkonderwijs hebben op grond van art. 209, 5de lid, der Lager-onderwijswet 1920, in acht genomen de bepalingen, vervat in de circulaire van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, dd. 7 Juli 1921, n°. 5314 I, afdeeling L.O. A.
Bij het openbaar onderwijs waren nog 5 van deze ongediplomeerden werkzaam, nl. 4 op grond van art. 209, 5de lid, der Lager-onderwijswet 1920 en 1 op grond der genoemde circulaire.
Bij het bijzonder onderwijs waren deze getallen respectievelijk 15, 9 en 6.
Een maximum aantal leerlingen per leerkracht is nergens vastgesteld. Overigens hangt het aantal leerlingen, dat aan iedere onderwijzeres is toevertrouwd, af van de grootte der klasse.
Gemeentelijk toezicht bestaat in de meeste gemeenten, indien men althans als zoodanig wil aanmerken de Commissie van toezicht op het lager onderwijs. De dames-leden zijn dan speciaal belast met het toezicht op het handwerkonderwijs. Dat er gemeentelijk toezicht is aangesteld, wil echter nog niet zeggen, dat er ook steeds een daarvan uitgaande invloed op de school wordt geconstateerd. Verscheidene inspecteurs merken dan ook op, dat er van dit toezicht niet veel resultaten merkbaar zijn, hetgeen wel het geval is met het toezicht, uitgeoefend door de gemeentelijke inspectrices in 's-Gravenhage, Rotterdam en 's-Gravenzande. In laatstgenoemde gemeente bezoekt de inspectrice de openbare scholen viermaal 's jaars.
Over het algemeen worden de resultaten vrij gunstig tot gunstig genoemd door de inspecteurs en de hoofden der scholen. De vervaardigde werkstukken kunnen meestal den toets der critiek wel doorstaan, hetgeen vooral blijkt, wanneer eens of meermalen per jaar een tentoonstelling van die werkstukken wordt georganiseerd. Bij deze gelegenheden komt dan ook de veelal onverdeelde waardeering der ouders van het door hun kinderen op school gemaakte werk tot uiting. Slechts zelden hoort men de ouders klagen over te geringe resultaten en heeft dit al eens in een sporadisch geval plaats, dan nog blijkt men niet over de resultaten als zoodanig ontevreden, maar had men het onderwijs meer practisch gewenscht en meer op de hoogte van den tijd.
Een zelfde klacht is te beluisteren in de uitlatingen der directrices van industrie- en huishoudscholen: zij vinden de door de kinderen gevolgde werkwijze wel eens wat „antiek".
Nu moet echter ten opzichte van de oordeelvellingen der bovengenoemde directrices steeds in aanmerking genomen worden of ze kinderen der lagere scholen of der u.l.o.-scholen betreffen, daar de leerlingen der

laatste scholen nog een extra verzorging hebben genoten, althans langeren tijd onderricht kregen. Toch luidt het oordeel over de resultaten der lagere scholen eveneens vrij eenstemmig gunstig. Ook de leidsters aan naaicursussen, welke uiteraard voor het grootste deel zijn aangewezen op leerlingen der lagere scholen, vinden de vaardigheid, die deze scholen aanbrengen, wel voldoende als voorbereiding voor de cursussen, vooral wanneer de leerlingen onmiddellijk na het verlaten der school op den cursus komen; is dit laatste niet het geval, dan is er veel van de kennis en de vaardigheid vervlogen.

Verschillende klachten der directrices van huishoud- en industriescholen betreffen het vak naaien, dat volgens hen den laatsten tijd veel slordiger gedaan wordt dan vroeger. In sommige gevallen wordt deze mindere netheid en accuratesse toegeschreven aan de invoering van de naaimachine als leermiddel bij het handwerkonderwijs op de lagere school. Bij al deze oordeelvellingen dier directrices moet echter wel rekening worden gehouden met de omstandigheid, dat de industrie- en huishoudscholen lang niet alleen bevolkt worden door leerlingen, die het zevende leerjaar hebben doorloopen, m. a. w. leerlingen, van wie redelijkerwijze mag worden aangenomen, dat zij de in het leerplan omschreven leerstof ook hebben verwerkt, maar dat op genoemde scholen zeer veel meisjes plaats nemen, die pas in het zesde of vijfde, ja in enkele gevallen nog slechts in het vierde leerjaar der lagere school waren geplaatst.

Een enkele directrice geeft een zeer afwijkende meening, aangezien deze, hoewel volgens haar de resultaten van het handwerkonderwijs bevredigend mogen worden genoemd, het niet zou betreuren, wanneer het vak geheel van de lagere scholen verdween en op de nijverheidsschool de grondslag kon worden gelegd. Thans is volgens haar de toestand zóó, dat voor vele leerlingen begonnen moet worden met het verbeteren van elementaire fouten. Deze directrice heeft dan ook als regel aangenomen, bij de pas toegelaten leerlingen een minimum van kunnen te veronderstellen. En bij die opvatting vallen de resultaten dan niet tegen.

Toch moet niet uit het oog worden verloren, dat afschaffing van het handwerkonderwijs alleen maar zou kunnen voor die leerlingen, die later op de huishoudschool komen of althans op een of andere wijze later handwerkonderwijs zouden ontvangen. De andere zouden bij die afschaffing geheel van handwerkonderwijs verstoken blijven en het is toch altijd nog beter, dat de kinderen volgens een misschien verouderde methode leeren naaien dan dat ze het heelemaal niet leeren.

Trouwens vroeger werden soortgelijke klachten vernomen uit de kringen van het middelbaar onderwijs over het Fransch op de lagere school, dat daar inderdaad nu afgeschaft is en dat men in die zelfde kringen er nu weer gaarne terug zou zien.

De oorzaak van de klacht, dat tot voor kort het onderwijs in vele gevallen wat ouderwetsch was, kan misschien gevonden worden in de omstandigheid, dat het handwerkonderwijs eenige jaren geleden van de vak-

onderwijzeressen (en van buiten de schooltijden) is overgebracht naar de klasse-onderwijzeressen (en onder de schooltijden). En in het algemeen kan gezegd worden, dat de vakonderwijzeres van vroeger, al mochten haar paedagogische talenten wel eens minder goed ontwikkeld zijn, een uitstekende werkster was, bezield met groote liefde voor haar vak. Voor de klasse-onderwijzeres zijn de nuttige handwerken een vak, dat naast vele andere staat; dat vaak slechts beoefend is, omdat het gemis van de bevoegdheid het te onderwijzen sollicitaties, als regel, vruchteloos maakt. De liefde, die de vakonderwijzeres voor de studie van haar keuze had, mag bij de klasse-onderwijzeres niet altijd verondersteld worden.

Bovendien waren er onder de klasse-onderwijzeressen niet weinige, die wel indertijd een „aanteekening voor de nuttige handwerken" hadden gekregen, maar die nooit of reeds lang geleden en dan gedurende korten tijd het vak ook hadden onderwezen. Toen zij daaraan weer moesten beginnen, hadden zij allicht veel van haar kennis en vaardigheid verloren. En in ieder geval waren de methoden, die zij bij verschillende onderdeelen hadden leeren volgen, verouderd, want juist in de laatste jaren zijn vele en gewichtige veranderingen in de methodiek van het handwerkonderwijs aangebracht.

Een andere, vaak vernomen klacht — die echter bij alle onderwijs voorkomt — is, dat de leerlingen niet zelfstandig hebben leeren werken. Soms wordt de indruk gewekt, dat de onderwijzeressen meer werken voor het klaarkrijgen der werkstukken dan voor het leeren overwinnen van de bij die werkstukken voorkomende moeilijkheden. Het onderwijs is meestal hoofdelijk en ieder kind werkt door, tot zich een moeilijkheid voordoet, waarvoor de hulp van de onderwijzeres wordt ingeroepen, die in het gunstigste geval laat zien, hóe het moet, waarna de leerling voortwerkt tot de volgende moeilijkheid. Dit zal moeten veranderen: men zal meer moeten gaan letten op het „hoe" dan op het „wat".

Beide klachten zullen wellicht iets minder worden, wanneer meer jonge onderwijzeressen, opgeleid volgens de nieuwste begrippen, in de school haar intrede gedaan zullen hebben. Bovendien wordt veel verwacht van de wederaanstelling van vakonderwijzeressen en uitbreiding van het aantal uren. Ook wil men verbetering zoeken in aparte belooning voor het geven van handwerkonderwijs, terwijl ook het wederom plaatsen der handwerkuren buiten de gewone schooluren wordt aangeprezen. Hierdoor zouden tevens de ongelijke vorderingen van jongens en meisjes bij gelijke vakken van onderwijs voorkomen worden.

Dit laatste zou ook voorkomen kunnen worden door de handwerkuren binnen de schooltijden te laten vallen en, waar dat mogelijk is, op die uren voor de jongens handenarbeid te geven.

Uit het bovenstaande blijkt derhalve, dat handwerken een vak is, waarbij reden tot tevredenheid is, maar waar, evenals bij vele andere vakken, toch nog veel te wenschen overblijft, zoodat ook hier nog steeds naar verbetering moet worden gestreefd.

OVERIGE VAKKEN.

De resultaten in de vakken Fransch, Duitsch, Engelsch, wiskunde en handelskennis zijn over het algemeen, vooral aan scholen, die opleiden voor het m.u.l.o.-diploma, goed te noemen. Meer en meer wordt bij het onderwijs in een vreemde taal deze als voertaal gebezigd, zoodat het spreken dier taal er de gunstige gevolgen van ondervindt.
Bij het vak wiskunde zijn de resultaten van algebra meestal beter dan van meetkunde.
Handelskennis wordt, waarschijnlijk omdat dit zulk een uitermate practisch leervak is in de oogen der leerlingen, door hen met voorliefde beoefend, hetgeen in de goede resultaten duidelijk merkbaar is.
Ook handenarbeid mag op goede resultaten bogen, wat ook gezegd kan worden van land- en tuinbouwkunde, welke vakken echter alle sporadisch worden onderwezen, evenals fraaie handwerken, die alleen gegeven worden aan u.l.o.-scholen en dan meestal nog onder den naam „nuttige handwerken".

Vakken, waarmede te vroeg wordt begonnen, worden door de inspecteurs niet genoemd, behalve het vak vaderlandsche geschiedenis, waarin volgens den inspecteur in de inspectie Rotterdam op verschillende bijzondere scholen te vroeg onderricht wordt gegeven.
Vakken, waarmede te lang wordt voortgegaan, worden evenmin opgegeven, met uitzondering van het vak schrijven, waarin op sommige scholen nog in het zesde en zevende leerjaar opzettelijk onderwijs wordt gegeven.
Vakken, waarin te weinig werk wordt gemaakt, zijn lichamelijke oefening, zingen en teekenen.
Onder de vakken, waarvan te veel werk wordt gemaakt, wordt alleen genoemd teekenen — nl. door den inspecteur in de inspectie Rotterdam —, in welk vak de jongens der openbare scholen voor gewoon lager onderwijs gedurende 3½ uur per week onderricht krijgen, waarvan 2 uur voor „lijnteekenen".
Vakken, alleen door vakonderwijzers gegeven, komen niet voor, wel vakken, die voornamelijk door vakonderwijzers worden gegeven, en hiertoe behooren dan in de eerste plaats lichamelijke oefening en nuttige handwerken en, in mindere mate, zingen, teekenen, kennis der natuur, vreemde talen, wiskunde en, op eenige scholen met religieuzen-personeel, het vak schrijven.

INVLOED VAN HET VOORBEREIDEND ONDERWIJS.

Invloed van het voorbereidend onderwijs is maar in geringe mate te bespeuren, nl. in het gedrag en bij het onderwijs in teekenen en handenarbeid. Spoedig echter verdwijnt dit onderscheid met de leerlingen, die dergelijk voorbereidend onderwijs niet ontvangen, zoodat van vlugger opschieten zelden sprake is. Daarbij komt, dat veel leerkrachten liever

leerlingen hebben, die nimmer voorbereidend onderwijs hebben ontvangen. De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage heeft echter een eigenaardig voordeel opgemerkt, nl. dat de oud-leerlingen der bewaarschool een meerdere immuniteit voor schoolziekten schijnen te bezitten. Zij hebben blijkbaar vaak op de bewaarschool een periode van mazelen, kinkhoest en andere kinderziekten doorgemaakt en verzuimen daardoor op de lagere school minder.

RESULTATEN VAN HET VERVOLGONDERWIJS.

De resultaten van het vervolgonderwijs, mede in verband met inrichting en leerplan, geven slechts weinig inspecteurs aanleiding om er diep op in te gaan. Over het algemeen gaan de resultaten van dit onderwijs niet uit boven die van het zesde of zevende leerjaar der gewone lagere school. De zoogenaamde „ontwikkelingscursussen" doen blijkens de mededeelingen van verschillende inspecteurs goed werk, daar deze veelal op practisch onderwijs gericht zijn. Hier moet in het bijzonder gereleveerd worden de lofwaardige poging van den Burgemeester van Lekkerkerk, dit onderwijs te organiseeren voor zijn gemeente en het over velen zich te doen uitstrekken.
De inspecteur in de inspectie Rotterdam zegt: „De resultaten op de cursussen van het vervolgonderwijs met „ „handelsgrondslag" " zijn nogal goed en vertoonen weinig verloop. Op de andere cursussen is de toestand niet zoo gunstig, behalve op die, waar aanstaande politie-agenten hun schoolkennis trachten op te halen en uit te breiden."

§ 4. DE ONDERWIJZERS.

GESCHIKTHEID EN TOEWIJDING.

Evenals voorgaande jaren treft het mij ook dit jaar, dat de inspecteurs over het algemeen aangaande de geschiktheid en de toewijding der onderwijzers zich tevreden betoonen. Het spreekt vanzelf, dat deze bevinding niet absoluut kan zijn, aangezien het hier een corps van eenige duizenden ambtenaren betreft, die ieder onder andere omstandigheden werken en alleen daardoor reeds een telkens wisselend beeld zullen geven van geschiktheid of toewijding. Dat veelal geen ernstige klachten behoeven te worden geuit, is reeds op zich zelf een verschijnsel, dat tot tevredenheid stemt, maar des te meer is dit het geval, wanneer men een uitspraak leest als de volgende van den inspecteur in de inspectie Rotterdam: „Over het algemeen zijn de onderwijzers in deze inspectie berekend voor hun zoo mooie en verantwoordelijke taak. Men neemt een duidelijk streven waar om de leerlingen zoo ver mogelijk te brengen, en bij het werken onder soms ongunstige omstandigheden wordt meermalen groote volharding en plichtsbetrachting geconstateerd."
De inspecteur in de inspectie Delft noemt het een opvallend en gelukkig verschijnsel, dat men bij een zoo groot korps zoo weinig groote tekortkomingen constateert. „De toestand zal wel niet zóó gunstig zijn als

hij lijkt", vervolgt hij, „omdat de waarnemingen van de afwijkingen min of meer aan een toeval te danken zijn, gelet op het weinige bezoek, dat elke school ontvangt, maar opvallende plichtsverzaking komt toch zoo weinig aan het licht, dat men in dit opzicht zeker optimistisch gestemd mag zijn. Hulde dus aan het onderwijzerskorps in het algemeen en bijzondere hulde aan de velen, die in toewijding, plichtsgevoel, tact en vakkennis boven het gemiddeld peil uitsteken."
Hij oordeelt dan verder, dat het geen nut heeft van uitzonderingsgevallen gewag te maken, omdat zij, wat het aantal betreft, geheel in het niet zinken.
Blijkt uit het bovengeciteerde reeds, dat over het algemeen redenen tot klagen ontbreken, nog sterker komt dit tot uiting in het volgende: „Maar er is wel sleur, gebrek aan initiatief en de noodige frischheid, er heerscht gemakzucht, die een deel der leerkrachten niet uit den gewonen tredmolen doet komen. De omstandigheden hebben dikwijls grooten invloed op de vorming en het op peil houden van den mensch. En deze kunnen er naar zijn, dat men zich over de aanwezigheid van genoemde eigenschappen niet zoozeer kan verbazen. Velen hebben daarom critiek ter opwekking noodig, waarbij niet moet worden nagelaten zoo mogelijk woorden van waardeering te zoeken."
Dat opmerkingen door de onderwijzers gewaardeerd worden, blijkt ook uit de volgende uitlatingen van den inspecteur in de inspectie Rotterdam: „Voor op- en aanmerkingen zijn de meeste onderwijzers wel ontvankelijk en dikwijls blijkt later, dat zij die goed ter harte hebben genomen. Gelukkig verschijnsel, uitvloeisel van het bewustzijn, dat het schooltoezicht niet anders dan het welzijn van onderwijs en onderwijzer beoogt, en niet alleen, wanneer noodig, weet te laken, maar ook, en dit veel liever, weet te loven, als de betoonde toewijding en de gebleken bekwaamheid uit de behaalde resultaten blijken. Wel heb ik bij de bespreking van de resultaten der verschillende vakken de fouten en tekortkomingen, dikwijls gevolg van mindere toewijding, meermalen aan gebrekkig inzicht en weinig ervaring te wijten, niet verbloemd, maar juist scherp belicht, toch is mijn meening, gegrond op eigen ervaring en getoetst aan die der schoolopzieners, dat de groote meerderheid der onderwijzers met ijver en toewijding haar plicht wil doen."
Ook de inspecteur in de inspectie Dordrecht laat het licht vallen op „gebrekkig inzicht" en „weinig ervaring", voornamelijk bij jongere onderwijzers. Een gedeelte van deze uitspraak is reeds hiervoor in dit verslag opgenomen.
Eveneens werd daar gesproken over de weinige voorbereiding, welke sommige onderwijzers zich getroosten, om hun onderwijs vruchtbaarder te doen zijn.
Ook dit jaar wordt er weer de aandacht op gevestigd, dat verschillende onderwijzers de correctie tot het hoog noodige beperken en, zoo zij al corrigeeren, dit dan nog niet met de noodige accuratesse doen. De inspecteur in de inspectie Dordrecht geeft van die oppervlakkige

correctie een aantal voorbeelden, waarvan hij zegt: „Ik heb honderden van dergelijke voorbeelden beschikbaar."
„De correctie van het rekenwerk bepaalt zich dikwijls tot de contrôle van het antwoord" vervolgt genoemde inspecteur en een zijner ambtgenooten zegt: „Verschillende sommen prijken met een G, hoewel de beredeneering kant noch wal raakt."
Aanteekeningen bij de vakken geschiedenis en aardrijkskunde en zangversjes worden, als regel, heelemaal niet nagekeken, ja zelfs moest de inspecteur in de inspectie Gouda constateeren, dat een onderwijzer op het bord versjes schreef met de grofste taalfouten. Dat op die manier de leerlingen de woorden niet zuiver leeren schrijven, spreekt vanzelf. Gelukkig zijn zulke gevallen uitzonderingen.

ONDERLINGE VERHOUDING.

De onderlinge verhouding is langzamerhand beter geworden dan ze enkele jaren geleden was en kan, gelukkig, niet afgemeten worden naar hetgeen dikwijls in couranten en tijdschriften dienaangaande wordt geschreven.
Wel worden in de inspectieverslagen enkele gevallen van een verstoorde verstandhouding gerapporteerd, maar in verreweg de meeste gevallen gelukte het de partijen weder tot elkander te brengen, zoodat een behoorlijke samenwerking weder tot stand kwam. „Enkele keeren slechts schenen de partijen niet tot elkaar gebracht te kunnen — of te willen — worden", zegt de inspecteur in de inspectie Rotterdam, „en moest een overplaatsing op een beïnfluenceerd verzoek partijen scheiden."
Dergelijke conflicten waren meestal het gevolg van de niet-erkenning van de bij het hoofd berustende leiding, welke vaak niet te dulden contrôle genoemd werd, omdat deze dan in strijd heette te komen met de zoo groot mogelijke zelfstandigheid in het kader van het geheel, omdat verantwoordelijkheid niet kan worden opgelegd, zonder daarbij de noodige vrijheid te geven.
De inspecteur in de inspectie Delft kan constateeren: „Aan de scholen, zoowel bijzondere als openbare, is veel prettig overleg", en in dit verband is de volgende uitlating van den inspecteur in de inspectie Rotterdam aangaande de verplichte schoolvergaderingen (de aangewezen gelegenheid voor overleg) merkwaardig: „Het aantal verplichte schoolvergaderingen, dat op de openbare scholen gehouden moet worden, is het vorige jaar op één bepaald. Mij is geen geval bekend, dat er op een school ook meer dan één is gehouden. De agenda's bevatten gewoonlijk niet anders dan: de verhooging, schoolreisje, St. Nicolaasfeest, enz."

VERHOUDING TOT DE OUDERS.

De verhouding tot de ouders der leerlingen werd meestal niet verstoord en indien er klachten over inkwamen, bleken ze meestal ongegrond of sterk overdreven te zijn, zoodat het meestal gelukte de wanverhouding,

die dikwijls bovendien op misverstand berustte, te doen veranderen in aangename samenwerking. Niet altijd gelukte dit echter. De inspecteur in de inspectie Middelburg schrijft daarover: „Een enkele maal is mijn hulp ingeroepen om een verkeerde verhouding te herstellen en een paar malen bereikte mij een klacht van ouders over een hoofd of een onderwijzer. Steeds bleken persoonlijke gevoeligheden in het spel te zijn en nergens heb ik aanwijsbare misstanden kunnen ontdekken. Juist daardoor is echter herstel van de eenmaal bedorven verstandhouding zoo moeilijk."

INKOMSTEN.

Over de inkomsten valt, na hetgeen hierover in de vorige verslagen is gezegd, weinig nieuws te vermelden. De jaarwedden met de daarbij komende verhoogingen en aparte belooningen zijn bij wet en Koninklijk besluit geregeld en worden in sommige gevallen vermeerderd met de inkomsten, verkregen uit lesgeven, o. a. aan cursussen voor de hoofdakte, tot opleiding van bewaarschoolonderwijzeressen, voor vervolgonderwijs of ontwikkelingsonderwijs. Enkelen hebben een nevenbetrekking, waartoe hun door Gedeputeerde Staten vergunning is verleend.

BEVOEGDHEID. OPLEIDING.

Wat de bevoegdheid en de opleiding betreft, kan opgemerkt worden, dat aktenstudie minder plaats vindt dan vroeger, mede als gevolg van de gewijzigde vergoeding voor het bezit van bij-akten, terwijl eveneens de gelegenheid voor het volgen van cusussen voor verschillende akten verminderd is. Zoo is bijv. Zeeuwsch-Vlaanderen, wat de hoofdaktestudie betreft, uitsluitend aangewezen op den cursus te Hulst.

RESERVE-ONDERWIJZERS.

Over de reserve-onderwijzers is moeilijk een oordeel te vellen, daar zij maar enkele dagen werkzaam zijn aan een bepaalde school en dan weer naar een andere gaan, zoodat de resultaten van het onderwijs slechts in zeer geringe mate met hun werkzaamheid in verband staan. De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage heeft echter waargenomen, dat er onder hen zijn, „die door dit systeem al meer en meer afzakken naar den gemakkelijken kant, het niet zoo nauw nemen met den rooster, geen schriftelijk werk laten maken enz. Het gemeentebestuur", voegt hij er aan toe, „laat deze leerkrachten te recht niet langer dan ongeveer een jaar in functie."
Deze inspecteur wijst ook op „het instituut van ambulant onderwijzer", dat zich bij het bijzonder onderwijs ontwikkelt en dat eenigszins gelijkt op dat van reserve-onderwijzer bij het openbaar onderwijs. „Doordat de gemeente door haar zoo laag klassegemiddelde het aantal boventallige

onderwijzers voor de bijzondere scholen zoo hoog mogelijk maakt, zoodat deze geen klasselokalen hebben, om alle leerkrachten afzonderlijk te plaatsen, worden een paar onderwijzers van een groote school als invallers gebruikt en, als dat niet noodig is, om de andere leerkrachten wat werk uit de handen te nemen, bijv. een bepaald vak of de correctie van het schriftelijk werk, wat m. i. onwenschelijk is. Het is niet juist, dat werk, door A opgegeven, door B wordt nagezien; er ontbreekt hier de reactie van den docent op de fouten zijner leerlingen. De oorzaak van dit instituut ligt in het lage klassegemiddelde der openbare scholen, want de betrokken bijzondere scholen hebben zooveel leerlingen, dat ze nog niet eens alle boventallige leerkrachten aanstellen, waarop ze volgens de wet rechten kunnen doen gelden."

§ 5. DE SCHOOLGEBOUWEN.

GOEDE STAAT DER GEBOUWEN.

Blijkens de verslagen der inspecteurs is er ook dit jaar weer alle reden om tevredenheid uit te spreken over den toestand der schoolgebouwen. Wel zijn hier en daar enkele minder gunstige toestanden te noemen en blijven enkele gemeentebesturen gedurende korteren of langeren tijd in gebreke dikwijls zeer noodzakelijke verbeteringen uit te voeren, maar dit is geen aanleiding om den algemeenen toestand der schoolgebouwen minder gunstig te noemen. Integendeel, eerder zou kunnen worden gesproken van een al te gunstigen toestand, wanneer gezien werd naar de soms weelderig ingerichte nieuw-gestichte lokaliteiten. Moesten vroeger de adviezen van den inspecteur over de bouwstukken wel eens gaan in de richting van uitbreiding, veraangenaming en verfraaiing, daar deze zoo sober mogelijk werden gehouden — vooral op het platteland bij schriele gemeentebesturen —, thans is het omgekeerde vaak het geval. Dat thans minder geklaagd wordt over oude schoolgebouwen, heeft echter nog andere oorzaken dan de meerdere mildheid van verschillende gemeentebesturen. Hiervan wil ik nog een drietal noemen, en wel:

1°. den achteruitgang van het openbaar onderwijs, waardoor verschillende oude openbare scholen buiten gebruik konden worden gesteld;
2°. de verschuiving van woongelegenheid naar den buitenrand met een zelfde gevolg als de onder 1° genoemde oorzaak;
3°. den groei van het bijzonder onderwijs, waardoor bouw van verschillende nieuwe en naar de eischen des tijds ingerichte schoolgebouwen noodzakelijk werd.

Toch zijn, niettegenstaande de aangebrachte verbeteringen, nog wel verschillende voorzieningen gewenscht. Voor zoover deze door de inspecteurs werden opgegeven, volgen ze hieronder.

Inspectie Brielle. „Van verschillende vijf- en viermansscholen bevatten de leslokalen te veel leerlingen. Op deze inrichtingen zullen sommige lokalen twee klassen moeten bevatten, waardoor het aantal leerlingen

de 50 geregeld overschrijdt. Ook de lokalen der bijzondere school in de kom van het dorp Ooltgensplaat zijn te vol, waar ze slechts plaats bieden voor 36 leerlingen.
De openbare school aan de zuidzijde, gemeente Nieuw-Beijerland, heeft nog steeds 3 leerkrachten, welke in 2 lokalen werken. Gezien de huidige financieele omstandigheden, durf ik niet op het bouwen van een derde lokaal aan te dringen."
Inspectie Delft. „In mijn vorig jaarverslag beschreef ik den treurigen toestand, waarin het gebouw der openbare school in de gemeente Nieuwkoop (Dorp) verkeerde, met vermelding daarbij, dat plannen tot verbetering in wording waren. Daar men tot heden nog niet tot uitvoering is overgegaan, wordt de toestand met den dag slechter. Van het gewone jaarlijksche onderhoud is al in tijden niets gekomen. Er moest uit meerdere mogelijke oplossingen een keuze worden gedaan, doch men hakte den knoop niet door. Is het de moeilijkheid van de keuze, die domineert, dan wel de zucht om maar liever niets te doen? Mijn laatste brief, aan het Gemeentebestuur gericht, dateert van November 1931, doch hierop kwam nog geen antwoord."
Inspectie Dordrecht. „De openbare school I van de gemeente Nieuw-Lekkerland", schreef ik in mijn vorig verslag, „is een van de armelijkste schoolgebouwen, die ik ken. Het gebouw verkeert in zoodanigen toestand, dat afdoende verbetering onmogelijk is. Er zijn drie plannen gemaakt voor nieuwbouw; er hebben besprekingen plaats gevonden tusschen het Gemeentebestuur, den bouwkundig inspecteur en mij; maar sinds 10 Maart jl. heb ik van de zaak niets meer vernomen. Ik heb overigens op afdoening niet willen aandringen, omdat de economische toestand voor die gemeente zorgelijk is en ik de overtuiging heb, dat voor het veronderstellen van onwil niet de minste aanleiding bestaat. De openbare school te Bolnes (gemeente Ridderkerk) behoort met een leslokaal vergroot te worden. In mijn vorig verslag schreef ik, dat ik over het voorloopige plan reeds advies had uitgebracht. De definitieve plannen heb ik tot heden niet ontvangen."
Inspectie Gorinchem. „Reeds in mijn vorig verslag heb ik de aandacht gevestigd op den toestand van het gebouw der openbare lagere school te Ottoland en opgemerkt, dat dit m. i. rijp is voor een algeheele restauratie of om plaats te maken voor een nieuw gebouw. Mijn verwachting, dat in 1931 een einde zou komen aan de onvoldoende huisvesting van de leerlingen dezer school, is niet in vervulling gegaan. De omstandigheid, dat de diaconie der Ned.-Hervormde Gemeente aldaar plannen tot stichting eener bijzondere school overweegt — welke plannen in het stadium van overweging schijnen te blijven —, kan bezwaarlijk een motief zijn om den onvoldoenden toestand van het openbaar onderwijs in die gemeente te continueeren."
Inspectie Leiden. „Moest in het vorig verslag reeds betreurd worden, dat de twee slechtste scholen in de inspectie Leiden, nl. de openbare lagere school te Hoogmade en die te Warmond, nog steeds wachten op

vernieuwing, aan het eind van 1931 was nog geen verbetering gekomen."
Inspectie Middelburg. „Nieuwe lokalen zouden in verband met het aantal aanwezige leerkrachten eigenlijk nog gebouwd moeten worden aan de bijzondere scholen te 's Heer Hendrikskinderen, Heinkenszand, Meliskerke, Oostkapelle, West-Souburg, Vlissingen (Wagenaarstraat), Vlissingen (Roomsch-Katholieke jongensschool), Vrouwenpolder en Westkapelle."
Inspectie Neuzen. „De toestand der privaten en waterplaatsen aan de bijzondere school te Zuiddorpe laat veel te wenschen over. Op mijn aandringen zal hierin verbetering worden gebracht. In Eede moet de Roomsch-Katholieke school zich nog met een hulplokaal behelpen. Het dak der bijzondere school te Hengstdijk is oorzaak van vervuiling van het drinkwater."

UITVOERING VAN HET BOUWBESLUIT.

Over de uitvoering van het Bouwbesluit valt weinig meer te vermelden dan dat de bepalingen worden nageleefd. Alleen de inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage vermeldt hiervan nog, dat de inspecteur van de Volksgezondheid er op attent maakt, dat in vele, ook nieuwgebouwde scholen, de bergplaats van de kleedingstukken der onderwijzers niet voldeed aan art. 18 van het Bouwbesluit. Op een protest daartegen van het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage antwoordde de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen art. 18 voornoemd onverkort te moeten handhaven, ook ten opzichte van de berging der kleedingstukken van het personeel der school.

DIVERSE OPMERKINGEN.

Scholen, die niet in één gebouwencomplex zijn ondergebracht, komen voor in de inspectiën Brielle, Delft, Dordrecht, Gorinchem, 's-Gravenhage, Middelburg, Rotterdam en Schiedam.
Leslokalen met te veel leerlingen komen eveneens in verschillende inspectiën voor, maar meestal als overgang, en nergens geeft het aanleiding tot een ontoelaatbaren toestand.
De schoolmeubelen zijn niet steeds in overeenstemming met de grootte der leerlingen en de schoolbehoeften en leermiddelen zijn in een evenredig groot (of klein !) aantal aanwezig.
De verwarming is in de meeste gevallen in orde; de ventilatie laat wel eens wat te wenschen over, te meer daar in sommige nieuwgebouwde scholen de ventilatiemogelijkheid door middel van openslaande ramen er niet op verbeterd is.
Ook is in sommige scholen, door de geringe glasruimte, die op de gangen uitzicht geeft, het toezicht op de W.C.'s onmogelijk geworden.
Het onderhoud en het schoonhouden der lokalen zijn over het algemeen voldoende, alleen in enkele plattelandsgemeenten laat het schoonhouden

wel eens wat te wenschen over, vooral in schoollokalen, die buiten de schooluren voor andere doeleinden dan onderwijs geven worden gebruikt. Wat het onderhoud der lokalen betreft, vestigen sommige inspecteurs (o. a. in de inspectie Delft) er de aandacht op, dat verschillende gemeentebesturen, met het oog op de uit te keeren vergoeding ex art. 101, trachten de exploitatiekosten over de geheele lijn laag te houden en dan in een onvoldoend onderhoud der gebouwen vervallen.
De toestand der speelplaatsen is in de grootere plaatsen meestal voldoende tot goed; in plattelandsgemeenten blijft echter nog veel te wenschen over. Nog meer is dit het geval ten opzichte van de terreinen voor lichamelijke oefening, waarvoor meestal de speelplaatsen (en dan natuurlijk onvoldoende) dienst moeten doen. Verbetering der terreinen of aankoop en aanleg van nieuwe blijft meestal achterwege met het oog op de tijdsomstandigheden.
Afkeuring van schoollokalen had plaats ten opzichte van enkele lokaliteiten der openluchtschool Leyenburg te 's-Gravenhage, een vroeger als heerenhuis gebruikt gebouw; daar de lokalen verbeterd werden vóór afloop van den gestelden termijn, is sluiting voorkomen.

§ 6. GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT.

De werking van het hygiënisch schooltoezicht breidt zich langzamerhand uit. Ook op het platteland, waar in verschillende gemeenten ten opzichte van dit instituut een gemeenschappelijke regeling werd getroffen; o. a. was dit het geval met de gemeenten Gorinchem, Hardinxveld, Ottoland, Papendrecht en Sliedrecht.

§ 7. DE KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

Over de kosten van het lager onderwijs in het algemeen worden weinig feitelijke gegevens verstrekt, aangezien de inspecteurs daarover geen voldoende gegevens bezitten, terwijl er evenmin beschouwingen aan worden gewijd.
Bij de toepassing van art. 13 deden zich moeilijkheden voor te IJzendijke, Hontenisse en Zaamslag. In IJzendijke en Zaamslag betrof het personen, wier verzoek door den Raad was afgewezen en die op een tegemoetkoming recht meenden te kunnen doen gelden; in Hontenisse betrof het iemand, die zich niet kon vereenigen met het bedrag der hem door den Raad verleende tegemoetkoming.
Steun uit de gemeentekas voor huisonderwijs wordt door de gemeente Hillegersberg verleend tot een bedrag van f 150 per jaar ten behoeve van een leerling, wiens lichamelijke toestand hem verhindert de school te bezoeken.
De gemeente Rotterdam geeft subsidie aan de Vereeniging „Onderwijs aan zieke kinderen", welke aan huis onderwijs doet geven aan een aantal zieke en zwakke kinderen, die tijdelijk de school niet kunnen bezoeken.

VIERDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN NOORD-HOLLAND EN UTRECHT.

§ 1. TOESTAND VAN HET ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN.

INVLOED DER TIJDSOMSTANDIGHEDEN.

Wie, die nu begint te schrijven over een zoo maatschappelijke cultureele instelling als de school, zou kunnen zwijgen over de malaise? Het zou zijn, alsof de school in kille onbewogenheid aan de groote sociale ellende van onze dagen ware voorbijgegaan. En hoewel ik het bijna niet durf neer te schrijven, het schijnt toch wel zoo te zijn. In de school is van de zorgelijke toestanden daarbuiten niet veel te bemerken geweest in dit verslagjaar. Alles kon geregeld zijn gang gaan, in alle behoeften kon worden voorzien en aan de salarissen van de onderwijzers werd nog niet getornd.
Wat meer agitatie ontstond over het ontwerp van wet tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920, en daarin culmineerde de oppositie in den strijd tegen de 45-leerlingenschaal. De actie werd georganiseerd door de Vereeniging „Volksonderwijs" met medewerking van het Nederlandsch Onderwijzersgenootschap en den Bond van Nederlandsche Onderwijzers, daarbij gesteund door de Vrijzinnig-Democratische en de Sociaal-Democratische Partij. Het wetsontwerp is intusschen nog niet in behandeling gekomen.

BENOEMING VAN HOOFDEN.

De actie voor de ancienniteitsbenoeming, die zich vooral onder de auspiciën van den Bond van Nederlandsche Onderwijzers concentreerde in Amsterdam, is voorloopig gestaakt om, wanneer straks nieuwe voordrachten voor hoofden van scholen gemaakt moeten worden, weer opnieuw te ontbranden. Waarschijnlijk hebben dan de besprekingen en de beslissingen van de Staten-Generaal te dezer zake bij de behandeling van de ontwerp-wijzigingen der Lager-onderwijswet 1920 daaraan het gewicht ontnomen.

KENNIS VAN DEN VOLKENBOND.

Meer op den voorgrond is getreden het vestigen van de aandacht der onderwijzers op het werk van den Volkenbond, om daarvan in de scholen gebruik te maken bij het geschiedenisonderwijs. De leerboeken voor de algemeene en vaderlandsche geschiedenis, die op de kweekscholen gebruikt worden, wijden alle minstens een gedeelte van een hoofdstuk daaraan. Op de scholen voor gewoon lager onderwijs zal dit gedeelte alleen in de hoogste klassen, op die voor uitgebreid lager onderwijs in alle klassen kunnen worden onderwezen.
Door het werk van de Commissie voor de Intellectueele Samenwerking is ook reeds bereikt, dat in mijn ambtsgebied een leerling eener kweek-

school en een onderwijzer eener lagere school als belooning voor het beste geleverde opstel een gratis reis naar Genève mochten maken, om in een cursus nader met het werk van den Volkenbond op de hoogte te komen.
Intusschen breiden zich ook de leermiddelen uit. Ik wijs in dit verband op de Volkenbondsplaat: „Het eerste geschil beslecht". Verder op het mooie leesboek: „Jeugd en Vrede", leesboek ter bevordering van de vredesidee en de volkenbondsgedachte op de scholen in Nederland en Nederlandsch-Indië. En op de klassikale volkenbondskaart, die een overzicht geeft van de organisatie van den Volkenbond.

KENNIS VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

In 1930, op 26 April, werd door Uwe Excellentie de aandacht van de hoofdinspecteurs gevestigd op een schrijven van den Minister van Koloniën, waarin werd aangegeven, dat door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Oost-Indië als zijn meening werd te kennen gegeven, dat het alleszins aanbeveling zou verdienen de aandacht van de onderwijsautoriteiten in Nederland te vestigen op het uiterst bedenkelijke van verkeerde voorlichting van de Nederlandsche jeugd omtrent Indië en de Inlandsche bevolking. Naar aanleiding daarvan hebben de hoofdinspecteurs aan Uwe Excellentie gerapporteerd, dat er mogelijk van tijd tot tijd aanleiding is, mededeelingen of bevindingen hieromtrent te behandelen op de periodieke vergaderingen met de inspecteurs. Dit is door Uwe Excellentie goedgevonden en ook aldus geschied in de vierde hoofdinspectie. Er heeft zich toen een commissie uit de inspecteurs gevormd, die voor hun collega's de leesboekjes eens zou nagaan, waarin over de Indische bevolking gesproken wordt en waarin uitdrukkingen voorkomen, die in dit verband moeten gelaakt worden.

AFWIJKING VAN DE HET MEEST IN GEBRUIK ZIJNDE SCHRIJFWIJZE DER NEDERLANDSCHE TAAL.

Gunstig voor het onderwijs heeft zeker ook gewerkt de circulaire van Uwe Excellentie in zake de gedulde afwijkingen van de spelling-De Vries en Te Winkel bij de eindexamens der kweekscholen en bij de examens voor onderwijzer en voor hoofdonderwijzer. Gaandeweg past zich de school ook aan deze spelling aan: de nieuwe lees- en leerboekjes houden er rekening mede en de aankomende onderwijzer, die geen andere geleerd heeft, onderwijst die vanzelf ook aan de hem toevertrouwde kinderen. Binnen enkele jaren zal zij ingeburgerd zijn en zal er in de bestaande chaos ten minste eenig houvast verkregen zijn.

VERKEERSONDERWIJS.

Eveneens sterk naar voren getreden is het verkeersonderwijs, mede door de bemoeiingen van Uwe Excellentie te dezer zake door te laten nagaan in welke mate deze materie in de leerplans van de lagere scholen voorkomt.

Inderdaad was gebleken, dat er hier en daar nog wel een school was, waarin aan dit onderwijs niet of zeer weinig gedaan werd. Dit zal nu wel niet meer het geval zijn.
De behoefte bleek aan een klassikaal leermiddel voor dit onderwijs; de bestaande plaatjesboekjes werden als niet voldoende beschouwd. Die klassikale leermiddelen vonden een weg tot, en hier en daar ook al in de school. Ik noem daarvan:
1. de verkeersmaquette, door den A. N. W. B. in den handel gebracht. Al jaren lang was de bond bezig met het plaatsen van borden, het uitgeven van boekjes met de regels van den weg, enz. Dat op de scholen al hier en daar verkeersonderwijs gegeven wordt, is voor een deel te danken aan den bond, die de noodzakelijkheid van dit onderwijs bij Uwe Excellentie bepleitte en ook een serie schoolplaten uitgaf. Hoewel op meer dan 7000 scholen ingevoerd, zijn die platen nog verre van algemeen in gebruik. Opnieuw wendde zich de bond tot Uwe Excellentie en met succes: Uwe medewerking werd toegezegd. Een nieuw onderwijsmiddel werd ingevoerd, nl. verkeerszegels. De gemeentebesturen kunnen ze gratis krijgen; de kinderen krijgen die zegels en de bedoeling is, in 18 korte lessen (er zijn 18 zegels) over het op die zegels afgebeelde te vertellen. Daarna kunnen de kinderen die inplakken en zoo hebben zij dan een aardig albumpje, dat zij geregeld bezichtigen. Deze zegels worden gebruikt bij de door den bond uitgegeven verkeersmaquette.
Herhaaldelijk was aan den bond gevraagd een leermiddel samen te stellen, waarbij losse, beweegbare figuren verschillende standen en situaties konden aangeven. De groote steden hebben dergelijke modellen bij de verkeerspolitie in gebruik en naar zoo'n model is de maquette van den bond bewerkt. Zij geeft de gelegenheid alle situaties te scheppen met behulp van beweegbare en verplaatsbare modellen en systematisch wordt aldus het verkeersonderwijs opgebouwd. Er is een handleiding bij met uitgewerkte lessen.
2. Dan is er een firma, die de reeds in de scholen in gebruik zijnde „traffic"-verkeersborden in den handel brengt. Dit zijn twee metalen schoolborden, aan weerskanten beschilderd, zoodat men dus vier verschillende situaties krijgt. Of juister gezegd: drie, want de vierde is blanco en kan door den onderwijzer zelf worden ingevuld naar plaatselijke behoeften. Op deze plattegrondschetsen worden door middel van een magneetje metalen figuurtjes vastgehouden, welke verstelbaar zijn en waardoor dus ook alle mogelijke situaties en toestanden, die zich op verkeersgebied voordoen, kunnen worden geschapen. Het leermiddel is klassikaal zoowel als individueel bruikbaar en bovendien kunnen de leerlingen er zelf op demonstreeren. Voor klassikaal gebruik zijn voorts nog kleine modellen ontworpen van karton. De borden zijn met speciale verf geschilderd, waardoor ze, evenals de zwarte schoolborden, beschrijfbaar en afwaschbaar zijn. Ze kunnen zoowel horizontaal als verticaal worden gebruikt; dit laatste verdient evenwel de voorkeur. Ook hier is een handleiding bij met leerstof voor een jaar.

3. Ik moge in dit verband wijzen op hetgeen de heer M. Vrij, hoofd van de school der Amsterdamsche Schoolvereeniging, in het belang van dit onderwijs heeft verricht. Nog slechts een viertal jaren terug had deze zelf er geen notie van, tot een ontzettend ongeluk, dat eenigen leerlingen zijner school overkwam, hem de oogen opende en tot propagandist voor veilig verkeer maakte. In die vier jaar is hard gewerkt; het verkeer was hem letterlijk boven het hoofd gegroeid. Toen hij met de Verkeerscommissie een fraai boekje gereed had, een statistiek en een waarschuwingsbord, dacht hij, dat hiermede zijn taak geëindigd was, maar dat bleek geenszins het geval. Vandaar, dat hij op school een meer krachtdadige propaganda invoerde in den vorm van onderwijs naar het voorbeeld van de Engelsche Safety-First-Association en den Amerikaanschen National Safety Council. Men stond vrij sceptisch tegenover de resultaten van dit onderwijs en zeide: onze Hollandsche kinderen zijn daarvoor niet geschikt. Hij is begonnen de kinderen systematisch te onderwijzen. Om te beginnen, werd hun geleerd, zich bij het verlaten der school in frontrijen op te stellen aan den trottoirrand, om dan gezamenlijk over te steken. Voorts werden er clubs gevormd onder de jongens en meisjes, waarin practische lessen werden gegeven. Ook dit leverde volledig succes op. Voor een deel werd de verantwoording op de ouders overgedragen door hun toestemming, de kinderen deel te laten nemen aan die clubjes.
Op gevarieerde en onderhoudende wijze worden de kinderen telkens en telkens weer op de regels van den weg gewezen; verkeersprenten worden nageteekend en gekleurd, verkeersraadsels opgelost, een clublied geleerd en geregeld gezongen, enz. Een klein examentje moet worden afgelegd ten overstaan van onderwijzers en politie. Dit examentje vormt een stimulans en geeft tevens voldoening. De verkeerspolitie gaat met de kinderen een wandeling maken en laat ze allerlei vraagstukken en moeilijkheden oplossen. Ook voor fietsers is er een speciaal examen. De autoriteiten helpen, waar mogelijk.
Dan komt de installatie in de club. Dat is een heel feest natuurlijk. Er wordt een toespraakje gehouden, in het bijzonder tot de moeders, het clublied wordt gezongen, heusche notulen, door de kinderen zelf gemaakt, worden gelezen en goedgekeurd, een film, een tooneelstukje, een spreekkoor treedt op, en dat alles pakt de ouders geweldig.
Uit dergelijke middagen is de Vereeniging Veilig Verkeer gegroeid. Een enthusiaste moeder gaf een bijdrage in de eerste kosten, de gemeente Amsterdam schreef het verkeersonderwijs als facultatief leervak op de scholen voor. Er komen er thans meerdere in ons land. Voor de oprichting van Vereenigingen Veilig Verkeer is de driehoek: onderwijs, politie en burgerij noodig. De groote verkeersbonden moeten steunen, ook financieel. En de resultaten zullen gezien worden. Niet alleen de jeugd profiteert er van, de vaders en de moeders zijn er eveneens dankbaar voor. Leiders van clubs dienen een examentje af te leggen, waarbij het niet zoozeer gaat om de kennis, zooals een Engelsch leider het uitdrukte,

dan wel om de traffic sense: het als het ware bij intuïtie voelen wat goed en wat verkeerd is.

4. Dan is er de heer W. Heeroma, hoofd eener school te Den Helder, die een leermiddel heeft ontworpen, dat geheel is ingesteld op de werkelijkheid en rekening houdt met de perspectief, zooals die in werkelijkheid in de voorwerpen gezien wordt. Het bestaat uit een houten raam, waarin losse „coulissen" — om het zoo maar te noemen — kunnen worden geschoven. Men krijgt dus een straatfragment in het klein. Door middel van ijzerdraad worden nu poppetjes, automodellen enz. opgehangen zoodanig dat ze precies perspectivisch in het beeld passen. Het kind krijgt dus een beeld van de werkelijkheid. Als de onderwijzer nu bij de verschillende situaties die hierdoor kunnen worden geschapen, een aardig praatje weet te maken en een verhaaltje vertelt, krijgt het kind — en vooral het jonge kind, dat uit den aard der zaak nog geen begrip heeft van perspectivisch zien — spelenderwijs inzicht in de verkeersproblemen en leert het wat het niet doen moet en wat wel.
Dit nieuwe leermiddel, dat nog maar kort in den handel is, valt zeer in den smaak.
Door deze leermiddelen zal het niet meer noodig zijn, dat andere menschen dan onderwijzers in de klasse en buiten de school het verkeersonderwijs geven.
Hoe een inspecteur van een plattelandsgebied met druk verkeer daarover denkt, moge blijken uit een aanhaling uit het rapport van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amersfoort:
„Het steeds toenemende snelverkeer heeft het verkeersvraagstuk in het brandpunt der belangstelling geplaatst. Alle sportiviteit is daaraan vreemd; het is de zucht tot zelfbehoud, die dwingt tot het luisteren naar de regels van het verkeer. Het is opmerkelijk, dat het verkeersonderwijs tot nu toe het minst gepropageerd werd op die plaatsen, waar het onderwijzend personeel niets voelt voor sport. De onverschilligheid heeft echter plaats gemaakt voor belangstelling. Nu ik een drietal jaren met aandacht bij de viseering der leerplans van bijzondere scholen er op gelet heb, of de regels van het verkeer waren opgenomen in het leerplan, kan ik tot mijn genoegen constateeren, dat in de bijzondere scholen van mijn inspectie het verkeersonderricht in de leerplans voorkomt. Er zijn reeds plaatsen, waar een regeling van het verkeersonderricht door de politie in voorbereiding is. Zelfs zijn er in het land reeds zwakke teekenen van overdrijving. Moesten onze kinderen later allen chauffeur worden, dan moesten zij de verkeersregels zóó volledig leeren als sommige boekenschrijvers „in teekeningen en vragen" het reeds thans in onze scholen willen importeeren. Dit blijve overgelaten aan de practijk van het leven. Maar daar de wet de ouders dwingt om hun kinderen naar school te zenden, behoort iedere onderwijzer mede te werken om de gevaren van den weg voor het kind te voorkomen. De meest elementaire regels voor voetganger en fietser zullen daarvoor, vooral op het platteland, voldoende blijken."

HET OMGAAN MET ELECTRICITEIT.

Er is nog een gevaar, waarmede de nieuwere tijd den mensch in aanraking brengt en waartegen de jeugd al reeds beschermd moet worden, nl. daar, waar de electriciteit gebruikt wordt als licht- en krachtbron. De heer C. L. van Balen, directeur der gemeentelijke kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Amsterdam, heeft verdienstelijk werk gedaan door daarvoor een boekje te schrijven en eenige klassikale lessen te geven.
Zeer te waardeeren valt ook wat de heeren Philips & Co. in haar demonstratiezalen te Amsterdam gedaan hebben voor de leerlingen van scholen voor gewoon lager onderwijs en uitgebreid lager onderwijs ter verspreiding van goede begrippen omtrent electriciteit en licht. Deze lessen werden door vak- en onderwijskundigen gegeven en vielen zeer in den smaak. De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amsterdam schrijft hierover het volgende:

„Afzonderlijke vermelding verdienen in dit verband de lichtlessen, georganiseerd door de firma Philips en gegeven in haar demonstratiezalen. In het cursusjaar 1930—1931 werden hierover 247 voordrachten gehouden, bijgewoond door 10 720 leerlingen van u.l.o.-scholen en hoogste klassen der scholen voor gewoon lager onderwijs. De resultaten van dat alles zijn niet gemakkelijk in cijfers uit te drukken, maar wegen zeker gedeeltelijk op tegen een mogelijk verlies aan andere zijde."

LICHAMELIJKE OEFENING.

Het nader komen van den finalen datum voor het algemeen invoeren van het onderwijs in de lichamelijke oefening op de openbare en bijzondere scholen heeft gemaakt, dat èn Gedeputeerde Staten èn de inspecteurs van het lager onderwijs het hunne gedaan hebben om den tijd van voorbereiding zoo goed mogelijk te doen gebruiken door de gemeente- en schoolbesturen, opdat in 1936 de invoering een afgedane zaak zij. De moeilijkheden, aan deze invoering verbonden, drongen zich zelf aan ons op. De voorziening in lokalen, terreinen en leerkrachten leverde vele bezwaren, waaraan te minder weerstand werd geboden, naarmate de sympathie voor dit vak, speciaal op het platteland, kleiner was. Evenwel werd school gemaakt en de baan kwam langzamerhand vrij. Het spreekt vanzelf, dat de steden en grootere buitengemeenten het gemakkelijkst aan lokalen, minder gemakkelijk aan terreinen, en de kleinere plaatsen het gemakkelijkst aan terreinen, minder gemakkelijk aan lokalen konden komen. Waar echter de wil aanwezig was om een oplossing te vinden, daar slaagde, na korter of langer tijd, de zaak ook wel. Er blijven ten slotte maar enkele gemeenten over, die wegens de uitgebreidheid der gemeente en de afstanden, waarop de scholen onderling verwijderd zijn, nog niet tot een behoorlijke afdoening konden komen. Het spreekt ook vanzelf, dat, zooals Uwe Excellentie reeds aangaf, het Rijksschooltoezicht in zijn besprekingen open oog moet hebben voor de moeilijk-

heden, waarbij dan ook nog de financieele komen, en dat in deze zware tijden wel eens een enkele maal genoegen zal moeten worden genomen met een minimum, waarmede toch nog wel iets bereikt kan worden. Het is merkwaardig en verblijdend tevens, dat daar, waar ten slotte een oplossing gevonden is, alle partijen er zoo mede ingenomen zijn, dat er voor de opgroeiende jeugd zoo'n prachtgelegenheid is gekomen voor lichamelijke ontspanning, spel en sport, welke aan de ontwikkeling van het lichaam, aan den gezondheidstoestand in het algemeen en aan de ideale sociale behoeften van samenwerking zoo ten goede komen.
De waarde daarvan is dan ook niet gemakkelijk hoog genoeg te schatten. De voorziening in de leerkrachten, die daarbij in en buiten de school leiding kunnen geven, is niet zoo moeilijk. Waar door samenwerking voor één of twee leerkrachten werk en terrein is, daar slaagt men er gemakkelijk in, zulke gediplomeerden — zelfs met middelbare bevoegdheid — te vinden. Waar dit niet het geval is, daar spreekt het vanzelf, dat de onderwijzers die taak op zich nemen. De opleiding van de tegenwoordige leerkrachten waarborgt behoorlijk een voldoen aan gematigde eischen voor dit vak, en waar er speciale liefhebberij voor is, zelfs aan hoogere eischen. Het zou wel te betreuren zijn, als het onderwijs in lichamelijke oefening, aan de opleidingsinrichtingen gegeven gedurende drie of vier jaar en door alleszins bevoegde leerkrachten, zóó weinig vrucht zou opleveren, dat de aldus opgeleiden zelfs voor de lagere klassen, zelfs voor het zaal- en klein-terreinspel niet bruikbaar zouden zijn. Dat moet mogelijk zijn en het is ook mogelijk.
De resultaten van applicatiecursussen, die de ouderen nog weer eens een stimulans en een frisschen kijk op het vak geven, zijn daar om het voorgaande te bewijzen. Het is te laken, dat de vakvereenigingen ter wille van de vakeischen het oog hiervoor opzettelijk sluiten en liever het geheele onderwijs in vak *j* zouden zien prijsgeven dan zich tot het bereikbare minimum op de kleinste plaatsen te bepalen.

DIERENBESCHERMING.

Een nieuwigheid, in het laatste jaar opgekomen, heeft veler sympathie verworven en is het onderwijs ten goede gekomen, nl. de bedoeling van de Vereeniging voor Dierenbescherming om de jeugd in zijn actie te betrekken. De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Hoorn meldt hiervan het volgende:

„Ter gelegenheid van den dierendag, gehouden op den sterfdag van Franciscus van Assisi, heeft ondergeteekende de scholen van de inspectie Hoorn uitgenoodigd tot het inzenden van opstellen, handelende over dierenbescherming.
Een groot aantal scholen, nl. 71, hebben gehoor gegeven aan dezen oproep en de opstellen zijn beoordeeld door eenige journalisten uit Hoorn. Door de Federatie van dierenbescherming waren 3 prijzen en 4 eervolle vermeldingen uitgeloofd, die zijn toegekend aan: 1ste prijs, de openbare

school te Wognum, hoofd de heer P. Krabbendam; 2de prijs, de openbare lagere school te Wijdewormer, hoofd de heer P. Parlevliet; 3de prijs, de bijzondere Roomsch-Katholieke meisjesschool te Wognum, hoofd eerwaarde zuster M. Pannebakker. De eervolle vermeldingen zijn uitgereikt aan de openbare lagere school te Westwoud, hoofd de heer J. Zwarekant; de bijzondere neutrale school te Purmer, hoofd de heer H. van der Mel; de openbare lagere school te Hoorn, hoofd de heer F. Felkers; en de bijzondere Roomsch-Katholieke meisjesschool te Westwoud, hoofd eerwaarde zuster M. L. S. Vantrooijen."

SCHOOLWERKTUINEN.

Hierbij sluit zich aan het streven in de groote steden om de jeugd te interesseeren voor de natuur, door haar te laten werken in schoolwerktuinen, zooals dat o. a. in Amsterdam en Haarlem zoo intensief gebeurt. Medewerking is van gemeentelijke en particuliere zijde voldoende te verkrijgen — al is het niet altijd even gemakkelijk om de hand te leggen op behoorlijke terreinen. In Amsterdam — en ik meen ook in Haarlem — nemen de leerlingen de zelf gekweekte groenten, vruchten en bloemen mede naar huis. De oogst bestaat uit: tuinboonen, spinazie, aardappelen, radijs, wortelen en bloemen. Een leerling oogstte 10 pond spinazie, een ander 14 kilo aardappelen. De algemeene opinie is wel, dat dit werk hoogst nuttig is en van onbetwistbare opvoedkundige waarde.

OPENLUCHTSCHOLEN. LICHT EN LUCHT IN DE SCHOOL.

Amsterdam heeft zijn tweede openluchtschool voor zwakke en praetuberculeuze kinderen gekregen, welke school heel mooi, heel royaal en heel duur gebouwd is. In Haarlem is eveneens een openluchtschool tot stand gekomen, die ook mooi en royaal is opgezet, maar gelukkig niet zoo duur is. De werking van deze openluchtscholen is al zeer gunstig. Op alle manieren kan hier op de hygiëne van het kind gelet worden. En voor de reinheid èn voor de voeding èn voor de afwisseling van arbeid en rust — zelfs als het noodig is voor bestraling met de kunstmatige hoogtezon — wordt gezorgd. Er is aan deze school een verpleegster en keukenpersoneel verbonden, en de controleerende arts heeft hier een voorname taak. Deze scholen vergen van het personeel een langere dagtaak (van 8 tot 18 uur) en veel zorg. Het is weer opvallend met hoeveel animo die taak verricht wordt: niemand van het personeel zou weer terug willen naar de gewone school. En dat niet alleen om de hoogere belooning.

Het is niet de bedoeling, dat de leerlingen op deze scholen langer blijven dan strikt noodig is. Zoodra ze weer krachtig genoeg zijn, gaan zij terug naar hun gewone school, waar dan voor kinderen met normale begaafdheid blijkt, dat zij niet ten achter zijn geraakt bij hun medeleerlingen. Amsterdam heeft ook nog een zgn. openluchtschool voor het gezonde kind. Evenwel is dit een gewone school met een tamelijk vaste school-

bevolking en een normalen lesrooster. Het gebouw, met zoo goed als geheel glazen wanden, is een bezienswaardigheid van het nieuwste zuidelijke stadsgedeelte (Cliostraat).
De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amersfoort maakt ook melding van een nieuwe openluchtschool in zijn standplaats. Hij schrijft in zijn verslag:

„Ook in ander opzicht heb ik in 1931 voordeelen gezien van het geneeskundig schooltoezicht. De Raad der gemeente Amersfoort is — mede op advies van den verdienstelijken schoolarts Dr. M. van der Hoeve — overgegaan tot de oprichting van een openluchtschool. Het is voldoende bekend, dat het kanaal-ventilatiesysteem, zooals het vroegere Bouwbesluit dat voorschreef, in de practijk absoluut niet voldeed. De „onschuldige aasempies" der kinderen zijn zelfs in onze letterkunde bekend geworden. Bij de openluchtschool is het ventilatiesysteem afdoende opgelost. De openbare school aan de Hobbemastraat te Amersfoort is gebouwd naar het model van de Roomsch-Katholieke openluchtscholen in Utrecht. Ook hier kan de gangruimte door het omslaan van de gangverbindingsdeuren bij de lokaalruimte gevoegd worden. In dien stand kan de buitenlucht door openslaande deuren in den buitenmuur onmiddellijk toetreden. Deze stand wordt toegepast, wanneer de wind op den lichtmuur staat. Is echter de windrichting andersom, dan kunnen de lichtramen zoo goed als geheel openstaan, terwijl de buitenmuur aan de windzijde gesloten blijft.
„Een vrije doorstrooming van lucht kan ook verkregen worden door alles open te zetten. Dit systeem is natuurlijk slechts bij windstilte uitvoerbaar. Een bijzonder systeem van ventilatie in het plafond zorgt voor eventueele verwijdering van warme lucht nabij het plafond. Van dit systeem verwacht men een doelmatige afkoeling van het schoollokaal op te warme zomerdagen."
Over de Roomsch-Katholieke openluchtscholen in Utrecht heb ik nog geen mededeelingen ontvangen. De nieuwe inspecteur aldaar heeft er nog geen melding van gemaakt. Ik hoop er het volgend jaar bij leven en welzijn iets van te kunnen rapporteeren.
Dat de nieuwe schoolarchitecten met de eischen van veel licht en lucht rekening beginnen te houden, blijkt wel uit verschillende nieuw gebouwde scholen. Ik noem die in Soest, waar men zich weer afvraagt, of zulke glashuizen wel passen bij het landelijk aspect, en die in Aalsmeer, waar men aan warenhuizen al lang gewend is en waar Ir. J. G. Wiebenga een u.l.o.-school gebouwd heeft, welke het bezien overwaard is.

NIEUWE INSTELLINGEN.

Ik moge hier ten slotte nog wijzen op twee gebeurtenissen in mijn ambtsgebied, die van meer dan gewone beteekenis zijn:

1. het openen van een kweekschool voor onderwijzers, verbonden aan de handelsschool van de Winkeliersvereeniging te Den Helder; en

2. het begin van een onderwijsorganisatie in de nieuwe Wieringermeerpolder.

Daar deze beide zaken tot de werkzaamheden van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Den Helder behooren, neem ik uit diens verslag de daarop betrekking hebbende gedeelten over:

„1 September van dit verslagjaar is deze inspectie verrijkt met een opleidingsinrichting voor onderwijzers en onderwijzeressen te Den Helder. Reeds gedurende enkele jaren was telkens de aandacht gevestigd op het feit, dat het noordelijkste deel van Noord-Holland geheel verstoken was van een inrichting voor onderwijzersopleiding. In 1925 toch waren de in Den Helder gevestigde Rijksdagnormaallessen opgeheven en was de onderwijzersopleiding geconcentreerd in de Rijkskweekschool te Alkmaar. Werden in de eerste jaren van het bestaan dezer kweekschool nog verscheidene leerlingen uit Den Helder en omgeving afkomstig, door bijzonderen Rijkssteun in staat gesteld de lessen te Alkmaar te volgen, dit geschiedde de laatste jaren niet meer. De kosten, verbonden aan het bezoeken der kweekschool, waren voor de meeste leerlingen te hoog, terwijl ook het dagelijks heen en weer reizen (Den Helder ligt op ruim 40 km van Alkmaar) te bezwaarlijk was. Het noodzakelijke gevolg was, dat nog slechts een enkele leerling uit Den Helder en naaste omgeving gebruik kon maken van de Alkmaarsche opleidingsinrichting. Voortdurend werd in Den Helder geklaagd over dezen toestand. Dit klemde te meer, daar een betrekkelijk groot aantal ouders gaarne hun kinderen voor onderwijzer zag opgeleid. Daar na herhaalde vergeefsche pogingen gebleken was, dat niet mocht worden gerekend op eenigen Rijkssteun in dezen, nam de Heldersche Winkeliersvereeniging, die ook de Hoogere Handelsschool exploiteert, het initiatief tot stichting eener kweekschool zonder Rijkssubsidie. 1 September van dit verslagjaar werd deze kweekschool officieel geopend in het gebouw der Handelsschool, waar nog voldoende ruimte beschikbaar was. Behalve enkele vakleeraren voor de vakken paedagogiek, zang, gymnastiek en handwerken, werden aan deze opleidingsinrichting verbonden de leeraren der Handelsschool, waardoor het bijzondere voorrecht werd verkregen, dat voor alle vakken leerkrachten met de hoogste bevoegdheden werkzaam zouden zijn.

„Het komt mij voor, dat bovengenoemde combinatie wel een heel gelukkige mag worden genoemd, waardoor met minimale onkosten wel het beste verkregen werd wat mogelijk was. Niet alleen dat verschillende leeraren, die aan de Hoogere Handelsschool geen volledige bezetting hunner lesuren hadden, zeer gebaat waren met de welkome uitbreiding hunner lesuren, doch dit bracht verhoudingsgewijze een geringe verhooging van uitgaven mede, gelet vooral op de hooge bevoegdheden der docenten. Bovendien werden de uitgaven voor concierge, outillage, gebruik van gymnastiek-, teeken-, natuurkunde- en aardrijkskundelokaal tot het minimale beperkt. De toekomst zal bewijzen, dat de uitgaven,

vergeleken bij die voor volledige inrichting en exploitatie eener afzonderlijke kweekschool daar verre beneden blijven.

„Het aantal leerlingen, dat zich aanmeldde, was zeer groot. Na gehouden toelatingsexamen werd begonnen met één klas van 24 leerlingen. De kweekschool zal een driejarige zijn."

Een dergelijke voorziening lijkt mij heel wat beter dan wat er in de gemeente Hoorn daarvoor is gedaan. Daar is men in September begonnen met een vervolgklasse van de openbare u.l.o.-school, die voor de onderwijzersakte zal opleiden in een tweejarigen cursus. Ook in Hoorn golden bezwaren om de leerlingen naar Alkmaar te zenden op de Rijkskweekschool. Afgewacht zal moeten worden of dit iets goeds wordt.

Ik geef nu het woord aan den heer Dun voor de tweede belangrijke gebeurtenis:

„Als tweede belangrijke gebeurtenis moge worden genoemd, dat deze inspectie is vergroot met een oppervlakte van ongeveer 20 000 ha. Bij Koninklijk besluit van 12 September 1931 n°. 30 is de nieuw ingepolderde Wieringermeer toegevoegd aan de inspectie Den Helder. De voorbereidingen voor de voorloopige en definitieve onderwijsvoorziening hebben reeds heel wat tijd in beslag genomen. Het onderwijsvraagstuk voor dit nieuwe stukje Nederland is gebleken bijzonder belangrijk te zijn. De daarbij te overwinnen moeilijkheden zijn vele. Dit vindt vooral zijn oorzaak in het feit, dat in den loop van 1932, waarschijnlijk tegen Mei, de eerste groote nederzetting zich daar zal vestigen. Naar ruwe schatting zullen er dan ongeveer 150 schoolgaande kinderen zijn. Het is echter tot heden nog niet bekend, welk onderwijs de ouders voor hun kinderen zullen begeeren. En op den dag, dat de bevolking komt, moet niet alleen het schoolgebouw klaar zijn, maar natuurlijk ook het personeel zijn benoemd.

„Een tweede moeilijkheid is hierin gelegen, dat het nieuwe ingepolderde gebied tijdelijk is ingedeeld bij de randgemeenten. Aan de gemeente Medemblik is het grootste deel toebedeeld. Dit alles is echter slechts een tijdelijke toestand. Zoodra mogelijk zal de Wieringermeer een zelfstandige gemeente worden. Het gaat nu niet aan (en de randgemeenten gevoelen er natuurlijk niets voor) groote uitgaven voor scholenbouw van deze gemeenten te vergen. Getracht moest dus worden langs anderen weg de benoodigde bouwkapitalen te krijgen.

„In het najaar van 1931 kwam het eerste tiental huizen aan Sluis I in den nieuwen polder gereed. Mede door de aanwezigheid van de arbeiderskampen, waarin tevens een paar gezinnen waren gevestigd, moest gezorgd worden, dat de enkele kinderen, die reeds in den polder woonden, onderwijs konden ontvangen. Het aantal leerplichtige kinderen bedroeg in October van dit verslagjaar ongeveer 15. In overleg met de Wieringermeerdirectie werd één van de bovengenoemde woningen binnenwerks niet afgewerkt, doch beschikbaar gesteld als schoollokaal. Hierin zouden dan voorloopig, in afwachting van definitieve gelegenheid, de kinderen

onderwijs kunnen ontvangen. Op 2 November 1931 werd het eerste „Wieringermeerschooltje" geopend onder leiding eener onderwijzeres. Het aantal leerlingen bedroeg 17 en klom weldra tot 28. Dit voorloopig onderwijs wordt door de betrokken ouders bijzonder op prijs gesteld, mede dank zij de groote ijver en toewijding der onderwijzeres, mejuffrouw C. C. van Harlingen, die haar zware taak tot onze groote tevredenheid verricht. Over de definitieve regeling van het onderwijs zijn de besprekingen nog in vollen gang.

„Dit korte overzicht omtrent de eerste onderwijsbemoeiingen in den Wieringermeerpolder zou niet volledig zijn, indien niet met dankbaarheid ware vermeld de bijzonder aangename samenwerking met en de daadwerkelijke steun van de Wieringermeerdirectie, waardoor alles een zeer vlot verloop had."

HUISWERK.

Met belangstelling heb ik ook nog kennis genomen van een proefneming van dezen inspecteur om het huiswerkvraagstuk op de u.l.o.-scholen tot een bescheiden proportie terug te brengen. Ook hier is hij weer in gelukkige samenwerking met de autoriteiten werkzaam geweest. Hij meldt daarvan het volgende:

„Een bijzondere regeling der schooltijden, als proef in dit jaar voor enkele u.l.o.-scholen in deze inspectie ingevoerd, moge hier nog worden vermeld. Reeds lang toch had het zgn. huiswerkprobleem voor deze scholen ons beziggehouden. Telkens weer bij onze bezoeken kregen wij den indruk, dat de betrekkelijk jonge leerlingen in hun avonduren maximaal waren belast met huiswerk. De nadeelige gevolgen bleven niet uit, vooral bij de vrouwelijke leerlingen. Tijd voor ontspanning of inspanning voor andere nuttige bezigheden, bijv. muzieklessen, bleef ongeveer niet beschikbaar. Meermalen bereikten ons ook van de zijde der ouders klachten. Na bespreking met de betrokken hoofden stelden wij voor als proef in te voeren het stelsel van drie vrije middagen, gelijk over de week verdeeld, echter met deze bepaling: het totaal aantal lesuren blijve gelijk aan dat van de bestaande regeling. De twee lesuren van den derden vrijen middag moesten dus worden verdeeld over de andere dagen. Hiertegen kon geen bezwaar bestaan, daar de nieuwe regeling betrekkelijk gemakkelijk te treffen was. Op de halve schooldagen toch kon de morgenschooltijd met een half uur worden verlengd. Een schooltijd van 3½ uur met een kwartier pauze en een vrijen middag daarop volgend, leverde geen moeilijkheden op. Zoodoende waren reeds 1½ uur van de 2 gevonden. Door den middagschooltijd met één kwartier te verlengen werd nog ¾ uur gevonden, waardoor zelfs nog ¼ uur winst ontstond. Bovendien werd het voordeel verkregen, dat de middagschooltijd van 2¼ uur kon worden verdeeld in drie lessen van drie kwartier. Hierdoor kwam een zeer regelmatige indeeling der lessen tot stand, nl. de morgenlessen alle uurlessen en de middaglessen alle ¾ uur-lessen,

waarbij dan nog gevoegd werden de bovengenoemde halfuurlessen op de halve dagen. Desnoods konden deze halfuurlessen gevoegd worden bij die van het laatste uur, wat voor sommige vakken, bijv. wiskunde en handelskennis, doeltreffend bleek.

„Door bovenstaande regeling mocht worden aangenomen, dat het onderwijs op de school in geen geval schade zou lijden. Het aantal lesuren bleef gelijk en van overbelasting op bepaalde dagen was geen sprake.

„Een ander zeer belangrijk voordeel werd echter verkregen en dat was de bedoeling der voorgestelde wijziging, nl. een merkbare verlichting en betere verdeeling van het huiswerk. Als regel toch zou in de toekomst gelden, dat de volle schooldagen zouden zijn Maandag, Woensdag en Vrijdag, de halve Dinsdag, Donderdag en Zaterdag. Wat het huiswerk betrof, zou dus na elken vollen schooldag slechts huiswerk worden gemaakt voor een halven dag en na elken halven schooldag huiswerk voor een vollen dag.

„Als proef zou deze regeling worden ingevoerd en de wensch werd uitgesproken, na verloop van eenigen tijd ook het oordeel der ouders te vragen. Mocht blijken, dat er bijzondere moeilijkheden zouden ontstaan, dan zou de oude regeling weer worden ingevoerd.

„Het is echter reeds gebleken, dat algemeen de verandering een verbetering wordt genoemd. De leerlingen en het onderwijzend personeel zijn er bijzonder mede ingenomen. Van de zijde der ouders komen geen klachten in. Op den ouderavond der u.l.o.-school te Schagen werd de nieuwe regeling, die ongeveer drie maanden gewerkt had, besproken en slechts twee ouders brachten bezwaren naar voren. Alle anderen waren voor de verandering. Wij twijfelen niet, of de proefneming zal zeker omgezet worden in een definitieve, en wij zijn overtuigd, dat de bezwaren van het huiswerk hierdoor tot het minimale zijn teruggebracht."

AANSLUITING VAN HET LAGER BIJ HET MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Het vraagstuk van de aansluiting van het lager onderwijs bij het middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs heeft in dit verslagjaar tot geen moeilijkheden aanleiding gegeven. In Amsterdam, waar dergelijke vraagstukken plegen à fond behandeld te worden, heeft men ook eenige resultaten in cijfers gebracht, die alleen nog maar betrekking hebben op de directe toelating. Van de werking in de scholen voor genoemd voortgezet onderwijs staan mij nog geen cijfers ter beschikking. De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amsterdam meldt:

„De toelating tot de scholen voor middelbaar onderwijs en voorbereidend hooger onderwijs: de toepassing der regeling te Amsterdam.

„Vooropgesteld mag worden, dat de samenwerking tusschen de leerkrachten van het middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs eenerzijds en die van het lager onderwijs anderzijds ook in 1930 een zeer gunstigen indruk heeft achtergelaten. Opmerking verdient, dat aan alle

openbare hoogereburgerscholen met 5-jarigen cursus en de Stichting Middelbaar Handelsonderwijs leerkrachten uit het lager onderwijs bij de examencommissies van genoemde scholen werden geassumeerd. Aan alle overige openbare scholen werd een toelatingscommissie gevormd, waarvan de helft der leden uit leerkrachten uit het lager onderwijs werd gekozen.

„Evenals het vorig jaar stelde de Centrale Commissie de opgaven voor het schriftelijk werk samen, welke door alle, niet door het Koninklijk besluit van 7 Februari 1928 gebonden scholen, dus de hoogereburgerschool met 3-jarigen cursus, de gymnasia en de hoogereburgerschool voor meisjes, geheel, door de zgn. gebonden scholen, zoowel openbare als bijzondere, gedeeltelijk werden gebruikt.

„Met één uitzondering hebben alle openbare en bijzondere inrichtingen voor middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs de vragenlijst gebruikt, welke door de Centrale Commissie is samengesteld.

„Aan de 1ste hoogereburgerschool met 3-jarigen cursus werd wederom een proefklasse gevormd.

„Aandacht verdienen de hier volgende resultaten van de schifting der candidaten, waarbij de resultaten van het vorige jaar tusschen haakjes geplaatst zijn:

a. Hoogereburgerschool met 5-jarigen cursus (inclusief handelsscholen):
Van de 347 (342) geschikten na onderzoek 291 (288) of 87 % (84 %) toegelaten.
Van de 57 (62) twijfelachtigen na onderzoek 34 (31) of 59 % (50 %) toegelaten.
Van de 35 (44) ongeschikten na onderzoek 15 (16) of 43 % (36 %) toegelaten.
In totaal van de 439 (448) onderzochten 340 (335) of 78 % (75 %) toegelaten.

b. Hoogereburgerschool met 3-jarigen cursus en hoogereburgerschool voor meisjes:
Van de 623 (563) geschikten zonder onderzoek 580 (538) of 93 % (95 %), in totaal 596 (549) of 96 % (97 %) toegelaten.
Van de 112 (133) twijfelachtigen zonder onderzoek 18 (37) of 16 % (28 %), in totaal 54 (70) of 48 % (53 %) toegelaten.
Van de 43 (51) ongeschikten zonder onderzoek 0 (0) of 0 % (0 %), in totaal 6 (11) of 14 % (21 %) toegelaten.
In totaal van de 778 (747) candidaten 656 (630) of 84 % (84 %) toegelaten.

c. Gymnasia en lyceum:
Van de 170 (170) geschikten zonder onderzoek 147 (146) of 86 % (86 %), in totaal 161 (159) of 94 % (93 %) toegelaten.
Van de 32 (34) twijfelachtigen zonder onderzoek 2 (1) of 6 % (3 %), in totaal 15 (5) of 47 % (15 %) toegelaten.

Van de 4 (13) ongeschikten zonder onderzoek 0 (0) of 0 % (0 %), in totaal 1 (0) of 25 % (0 %) toegelaten.
In totaal van de 206 (217) candidaten 177 (164) of 86 % (76 %) toegelaten.

d. Alle openbare scholen:

In totaal zijn van de 1140 (1075) geschikten 1048 (996) of 92 % (93 %) toegelaten.
In totaal zijn van de 201 (229) twijfelachtigen 103 (106) of 41 % (42 %) toegelaten.
In totaal zijn van de 82 (108) ongeschikten 22 (27) of 27 % (25 %) toegelaten.
In totaal zijn van de 1423 (1412) candidaten 1173 (1129) of 82,4 % (80 %) toegelaten.

e. Alle bijzondere scholen:

In totaal zijn van de 440 candidaten 363 of 82,3 % toegelaten.

Uit de andere plaatsen bereikten mij geen speciale mededeelingen; maar uit de particuliere gesprekken heb ik toch wel den indruk gekregen, dat het betreffende Koninklijk besluit in dezen gunstig werkt.

ZEVENDE LEERJAAR.

Een eigenaardig verschijnsel van ontkoming aan de bepalingen van den 7-jarigen leerplicht deed zich eenigen tijd voor, speciaal in het gebied van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amersfoort, en dan nog wel in enkele dorpen, waaruit de indruk werd verkregen, dat hier van een georganiseerd verzet tegen het 7de en 8ste leerjaar sprake begon te zijn. De ouders nemen de kinderen van school, als zij in het 7de leerjaar zullen moeten plaats nemen of daarin moeten doubleeren, en geven hun dan zgn. huisonderwijs, waarbij aan de bepalingen van de wet op den leerplicht wordt voldaan, maar ten aanzien waarvan gevreesd moest worden, dat er van het onderwijs niet veel terecht zou komen. Een nader ingesteld onderzoek, gebaseerd op de bepalingen van de Leerplichtwet, heeft de gegrondheid van die vrees dan ook wel aan het licht gebracht. Er was daarbij tevens gelegenheid om eens met de ouders te spreken, wat een gunstigen invloed heeft uitgeoefend. Ik haal hierover aan het over dit punt handelende gedeelte uit het verslag van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amersfoort:

„De bestrijding van het malafide huisonderwijs heeft in 1931 in de inspectie Amersfoort veel zorg gegeven. In de eerste maanden van 1931 werden bij mij 16 formulieren model AI ingezonden uit de gemeenten Amersfoort, Hoogland, Stoutenburg, Leusden, Bunschoten en Eemnes, die alle met bijna absolute zekerheid toe te schrijven waren aan sabotage van de Leerplichtwet. Uit het gelijke handschrift van verscheidene formulieren was onmiskenbaar te deduceeren, dat de actie geleid werd door een landbouwer, die in hooger beroep door de arrondissements-

rechtbank te Utrecht was vrijgesproken van het hem ten laste gelegde feit, dat hij geen voldoende inlichtingen had willen geven omtrent het door hem gegeven huisonderwijs. Aan die 16 kinderen, allen tusschen 12 en 14 jaar, werd huisonderwijs verstrekt door vader, moeder, broer of zuster. Bij de meesten werd het onderwijs gegeven in de late avonduren, bij één zelfs van 8 tot 10 uur des namiddags, en dat wel op een afgelegen boerderij. De hoofden van scholen, die deze actie eerst nog niet zoo ernstig hadden ingezien, begonnen echter al spoedig te bemerken, dat zonder krachtdadige tusschenkomst een ernstig gevaar dreigde voor achteruitgang van hun leerlingenaantal, opwachtgeldstelling van onderwijzers en desorganisatie van hun scholen. Ook de commissies tot wering van schoolverzuim begonnen mijn aandacht te vragen voor dit huisonderwijs. In Juni 1931 ging er een klacht van een hoofd der school naar den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Het advies, dat ik omtrent die klacht mocht verstrekken, had ten gevolge, dat mij een bijzondere opdracht gewerd van Zijne Excellentie om zooveel mogelijk toepassing te geven aan art. 25 der Leerplichtwet.
Dit is in October en volgende maanden gebeurd op verschillende manieren:

a. door gebruik te maken van mijn bevoegdheid om te verzoeken, tot de lessen te worden toegelaten. Op 16 October ben ik des avonds van 6—8 uur aan 6 verschillende huizen geweest om het huisonderwijs te controleeren. Op 2 plaatsen was het kind inderdaad bezig, in 2 huizen was men niet bezig, op 1 plaats was het kind zelfs niet thuis en aan het laatste huis werd mij de toegang geweigerd. Ik meende direct proces-verbaal te moeten opmaken in de drie gevallen, dat het huisonderwijs niet aan den gang was. Ik deed dit op grond van art. 24 der Leerplichtwet. De kantonrechter meende echter, dat hij niet kon vervolgen, omdat de kinderen niet bezig waren met andere werkzaamheden dan die rechtstreeks in verband stonden met het huisonderwijs. (Ze deden niets.) De weigering van toelating gaf mij aanleiding tot een klacht bij den Commissaris van Politie te Amersfoort ingevolge art. 184 van het Wetboek van Strafrecht. De Officier van Justitie deelde mij mede, dat hij niet kon vervolgen, omdat ik slechts de bevoegdheid heb te verzoeken, tot de les te worden toegelaten;

b. door het vragen van inlichtingen. De inlichtingen werden gedeeltelijk verstrekt. Het gelijke handschrift en de gelijke tekst wees op organisatie in het verzet. In twee gevallen werd antwoord geweigerd. Van deze weigeringen werden processen-verbaal opgemaakt, die zullen vervolgd worden;

c. door onderzoek naar de resultaten. Op 4 November werden door mij 5 kinderen uit Hoogland en op 12 November 5 kinderen uit Bunschoten aan een onderzoek onderworpen. Bij deze gelegenheid waren ook de Burgemeesters der betrokken gemeenten aanwezig,

terwijl de hoofdinspecteur te Bunschoten het onderzoek bijwoonde. In beide plaatsen werden de ouders door mij toegesproken, te Bunschoten ook door den hoofdinspecteur. Het onderzoek viel in beide plaatsen over het algemeen zeer onbevredigend uit, wat de resultaten betreft. De houding der ouders was soepeler dan ik verwacht had;

d. door ambtshalve plaatsing. Toen mij door een en ander duidelijk was geworden, dat het huisonderwijs niet voldeed aan den eisch van art. 1 der Leerplichtwet, bleef mij ten slotte niet anders over dan ambtshalve plaatsing. Eerst echter moest door de commissiën tot wering van schoolverzuim uitgemaakt worden, of hier inderdaad sprake was van absoluut schoolverzuim. Alle commissiën, op één na, hebben mij daarin flink ter zijde gestaan.

„En nu het resultaat. De eerste ambtshalve plaatsing had betrekking op 2 kinderen van den organisator van het verzet. Daarna volgden de ambtshalve inschrijvingen van die kinderen, waarvan mij nog niet bekend was, dat hun ouders zelve plaatsing gevraagd hadden. De procedure was op 31 December 1931 afgeloopen voor alle gevallen, op twee na."

NIEUWERE RICHTINGEN.

Ik meen deze algemeene beschouwingen niet te mogen beëindigen, alvorens iets te hebben geschreven over onze, wat ik zou willen noemen „probeschulen", nl. over het onderwijs aan Montessori- en Daltonscholen, over persoonlijkheidsonderwijs en over De Werkplaats van Kees Boeke te Bilthoven.

Montessorischolen. Het oordeel van de gemeentelijke inspectie te Amsterdam, uitgebracht in 1930, was uitgesproken ongunstig; een later rapport was gunstiger. Het Rijksschooltoezicht was tot nog toe gereserveerd in zijn houding tegenover deze scholen. Eenige jaren geleden was het apert ongunstig; thans kan er van meer waardeering gesproken worden. Een der Amsterdamsche schoolopzieners schrijft:

„Dit jaar was voor het eerst de gelegenheid aanwezig het resultaat van een zesjarigen arbeid dezer scholen te toetsen. Wel is door mij in 1930 ook reeds een proef opgegeven op de IIde Montessorischool in de Hazebroekstraat en viel deze niet al te ongunstig uit (dictee 8, opstel 5 ½, hoofdrekenen 7, vraagstukjes 4 plus), maar daar gold het een groep leerlingen, die wel zes jaar school had gegaan, maar slechts vier jaar Montessori-onderwijs had ontvangen.

Thans waren op deze school (in een volksbuurt) en op de Iste Montessorischool (Van Eyckstraat) groepen van leerlingen aanwezig, die zes volle jaren het onderwijs der scholen hadden genoten.

Het onderzoek heeft geloopen over de vakken Nederlandsche taal (dictee en opstel), rekenen, aardrijkskunde en geschiedenis. De volgende resultaten werden verkregen:

	Iste Montessorischool.	IIde Montessorischool.
Nederlandsche taal (dictee)	8	8
„ „ (opstel)	7	5
Rekenen	7	7 plus
Aardrijkskunde	8	8½
Geschiedenis	8½	9

Voor netheid kon voor het werk van beide scholen het cijfer 6 worden toegekend.
Resultaten, die er mogen zijn!
„Nog moet worden vermeld, dat met de groepen, waarvoor deze proeven waren bestemd, 4 à 5 maanden klassikaal werd gerepeteerd .... dus afgeweken van het Montessorisysteem.
Als men echter 68 maanden volgens dit systeem onderwijs geeft en dan voor een proef uit een ander systeem $^{1}/_{17}$ van dien tijd gebruikt om zich op zulk een proef te prepareeren en dan resultaten bereikt als de vermelde, kan moeilijk worden beweerd, dat in de voorafgaande $^{16}/_{17}$ van den leertijd minderwaardig onderwijs is gegeven.
M. i. heeft het Montessori-onderwijs nu èn door milieuschepping èn door resultaten in Amsterdam zich bestaansrecht verworven. Als onmeetbare, maar niet onbelangrijke factor blijft voorloopig nog zijn invloed op karakter en wil van den leerling. Ook dien factor acht ik niet gering. Hij kan blijken de voornaamste te zijn."
De inspecteur in de inspectie Amersfoort heeft in 1931 een enquête ingesteld naar de resultaten van het onderwijs in zijn Montessorischolen; hij komt tot de volgende conclusie:

„Bij het Montessori-onderwijs heeft het individu een betere kans voor zijn beste vak, maar een slechtere kans voor het minder goede vak.
„In 1931 heb ik een enquête ingesteld, ten einde dien algemeenen indruk te controleeren. In de 6de klas van 3 scholen, waar achtereenvolgens het klassikale, het Dalton- en het Montessorisysteem werd gevolgd, heb ik een test genomen naar de parate kennis in de vakken taal, rekenen, aardrijkskunde en geschiedenis. De tests waren zoo min mogelijk berekend op echte schoolsche kennis. Het was alleen mijn streven, een onderzoek in te stellen naar de algemeene ontwikkeling, die de kinderen van het 6de leerjaar noodzakelijk behooren te bezitten. De tests waren zóó gekozen, dat de zeer goede en de zeer slechte naar voren moesten komen. In dit jaarverslag kan ik slechts een paar conclusies opnemen, die ik onder zekere reserve voor mij zelf heb durven trekken:

a. Bij het Montessorisysteem loopen de resultaten van het taalonderwijs veel sterker uiteen dan bij het klassikale systeem. Terwijl de maximale prestaties in beide systemen ongeveer gelijk zijn, zijn de minimale prestaties bij het Montessori-onderwijs aanmerkelijk geringer.

b. Bij het rekenonderwijs is in de Montessorischool de maximale prestatie iets hooger, de minimale zijn ongeveer gelijk. Gemiddeld komt het klassikale iets boven het Montessori-onderwijs uit.

c. Bij aardrijkskunde moet het Montessori-onderwijs het vooral bij de maximale prestatie afleggen tegen het klassikale systeem. De minimale prestatie is iets hooger dan in de klassikale school.

d. De gemiddelde prestatie is bij geschiedenis iets hooger dan in de klassikale school. De maximale prestatie is in de Montessorischool dan ook hooger, de minimale lager.

e. De gemiddelde prestatie over de geheele lijn is bij het Montessori-systeem iets lager dan bij het klassikale; voor de beste leerlingen zijn de maximale prestaties ongeveer gelijk; voor de slechtste leerlingen zijn ze lager.

„Ik wil hier uitdrukkelijk verklaren, dat dit mijn persoonlijke meening is, gebaseerd op een enquête over een betrekkelijk gering aantal kinderen. In elk geval berust deze persoonlijke meening op een ernstig genomen test, waarbij alle fantasie, alle theorie, elk vooroordeel en elke voorkeur uitgeschakeld is."

Dalton- en persoonlijkheidsonderwijs. De inspecteur in de inspectie Utrecht deelt een en ander mede over de Daltonmethode en het persoonlijkheidsonderwijs, toegepast in scholen te Utrecht:

„De Daltonmethode wordt te Utrecht in eenige klassen van twee openbare scholen toegepast. Wat ik er van gezien heb, heeft mij aanvankelijk de overtuiging geschonken, dat de leerkrachten, die volgens dit stelsel werken, het zeker niet gemakkelijker hebben dan hun collega's van de klassikale school. De leerlingen produceeren veel schriftelijk werk, zoodat de onderwijzer iederen dag een groote hoeveelheid correctie heeft, terwijl in de school bijzondere eischen aan hem worden gesteld om alles ordelijk en rustig te doen verloopen. Voor de netheid van het schriftelijk werk moet wel met dubbele zorg worden gewaakt, nu de leerlingen meer zelfstandig aan den arbeid zijn. Een voordeel is het, dat vlugge leerlingen niet door zwakke broeders kunnen worden geremd en extra-taken en „huiswerk" op school kunnen maken. Is een kind in het eene vak minder goed dan in het andere, dan kan de tijd, die het voor een vak niet geheel noodig heeft, ten goede komen aan het vak, waarin hij minder sterk is. Het is intusschen een ietwat zielig gezicht, wanneer men een meisje nog aan de sommen van haar taak ziet zwoegen, terwijl andere meisjes, die geheel klaar zijn, reeds fijn zitten te lezen.

„Aan een der openbare lagere scholen te Utrecht wordt in het 5de, 6de en 7de leerjaar een proef met persoonlijkheidsonderwijs genomen. Naar het mij aanvankelijk voorkomt, kunnen door dit systeem initiatief en zelfstandig aanpakken bij de kinderen worden aangewakkerd. Daar buiten de uren van proefwerk onderlinge voorlichting en bespreking niet verboden zijn, kan in zoo'n klas tevens saamhoorigheidsbesef en

gemeenschapsgevoel worden aangekweekt. Bij een onderwijzer, die niet over veel tact en overwicht beschikt, kan de meerdere zelfstandigheid en bewegingsvrijheid der leerlingen echter licht leiden tot onrust en wanorde in de klas. Voor een zwakken leerling, die het in de klassikale school misschien niet verder brengt dan tot de vierde klas en dus verschillende vakken niet gehad heeft, als hij de school verlaat, biedt het persoonlijkheidsonderwijs, waar het zgn. zitten blijven niet bestaat, dit voordeel, dat hij hier die vakken wèl krijgt en de andere vakken in langzamer tempo en met eenvoudiger stof kan doorwerken.

„Al wordt hier telkens, als een bepaald onderdeel afgehandeld is, proefwerk gemaakt — waarbij de leerlingen elkander natuurlijk niet mogen helpen —, toch achtte het betrokken hoofd der school het persoonlijkheidsonderwijs niet geschikt voor een opleidingsschool, waar de leerlingen op een bepaald oogenblik allen een hoeveelheid parate kennis moeten hebben. Leent het zich reeds om deze reden niet tot algemeene toepassing, voor groote klassen (overproductie van schriftelijk werk en ordeprobleem) is het persoonlijkheidsonderwijs al evenmin het aangewezen stelsel.

„Een bijzondere onderwijsvorm valt ook waar te nemen in *De Werkplaats van Kees Boeke te Bilthoven*, welke ongesubsidieerde inrichting echter wegens het niet voldoen aan de voorschriften niet als een school in den zin der wet is aan te merken. Misschien is er bij een volgend jaarverslag aanleiding, De Werkplaats in § 1 (algemeene beschouwingen) of in § 6 (Leerplichtwet) eens nader te beschouwen.

„Het bezoeken van de scholen van buitengewoon type geeft mij voorshands nog geen aanleiding om een goede klassikale school als minderwaardig te beschouwen. Schrijvers over nieuwere onderwijsvormen meenen echter wel eens hun zaak te dienen door van die klassikale school een caricatuur te teekenen, waartegenover hun nieuw type het dan bijzonder goed „doet". Maar al is de critiek soms meer geestig dan juist, toch kan de klassikale school van die beschouwingen nog wel wat leeren, evenals een niet-dikhuidig publiek persoon van critiek en caricatuur, nog wel eenige correctie kan ondergaan."

CENTRALE ZEVENDE EN ACHTSTE LEERJAREN.

In Amsterdam bestaat het instituut voortgezet gewoon lager onderwijs, dat omvat de centrale scholen voor het zevende en achtste leerjaar. De inspecteur in die inspectie schrijft er van:

„Er is thans een vijfjarige ervaring mede bereikt en zij voldoen ook aan velen, die er vroeger afwijzend tegenover stonden. De in behandeling zijnde wetsherziening zal wellicht hun voortbestaan in den tegenwoordigen vorm niet verder mogelijk maken. Dit wordt van verschillende zijden betreurd. Een schoolopziener schrijft: „ „Hoewel minder scherpe selectie der leerkrachten, afwezigheid van een dwingende doelstelling in het leerplan en het minst begaafde leerlingenmateriaal aan deze scholen een

geheel ander karakter geven dan de scholen voor uitgebreid lager onderwijs vertoonen, treft men er toch vaak een sympathieke werkgemeenschap aan. Door het ontwerp-Terpstra dreigt er voor de leerkrachten een gevoelige vermindering van wedde, daar het bepaalt, dat geen cursussen voor onderwijs in talen aan scholen voor lager onderwijs kunnen worden verbonden. De toelage, die deze leerkrachten genieten voor het onderwijs van vier tot vijf in een der moderne talen, komt dus eerlang te vervallen." "

Het zal dan het beste zijn, dat deze scholen beide talen maar in haar leerplan opnemen en wat langer onderwijs geven.

§ 2. OMVANG VAN HET ONDERWIJS.

ALGEMEEN.

Er is over den omvang van het lager onderwijs in het algemeen niet ieder jaar iets nieuws te zeggen. Het gewoon lager onderwijs is in statisch evenwicht: er komt weinig bij, er gaat niets af. Het zevende leerjaar is ingeburgerd; tegen het achtste, dat maar zelden voorkomt, wordt nogal gesputterd. Het uitgebreid lager onderwijs wordt tot een vierjarigen cursus in zeer veel gevallen, in het bijzonder daar, waar de leerlingen de m.u.l.o.-examens A en B willen afleggen. Het is wel zwaar om voor dit examen te slagen na drie jaar voorbereiding. Maar het moest toch kunnen. Meestal kan de kleine burgerman het voor zijn kinderen geen vier jaar volhouden. Voor drie jaar moet hij zich al zooveel opofferingen gestroosten. De mannen van het meer uitgebreid lager onderwijs streven er ernstig naar om de examenstof eerder in te krimpen dan uit te breiden.

HANDENARBEID.

De handenarbeid maakt propaganda; de jongere onderwijzers, die dit vak op hun kweekschool gehad hebben, voelen er veel voor en trachten het in hun klassen toe te passen. Toch heeft het in de practijk nog niet veel te beteekenen. De inspecteur in de inspectie Amersfoort schrijft — en dit is wel typeerend voor het geheele platteland —:

„Wanneer de belangstelling voor moderne stroomingen in het onderwijs moet afgemeten worden naar de frequentie van den handenarbeid in de scholen, dan moet ik de inspectie Amersfoort als tamelijk ouderwetsch beschouwen. Toch begint het vak handenarbeid langzamerhand op te komen. Ik heb mij dan ook dit jaar gewaagd aan een telling van klassen, waarin handenarbeid onderwezen wordt. Ik kom tot het volgende resultaat.

„In 20 klassen van openbare scholen wordt onderwijs gegeven in verschillende onderdeelen van handenarbeid, en wel voor de opvolgende klassen 1 tot en met 8 gewoon lager onderwijs respectievelijk in 2, 2, 3, 3, 2, 2, 2 en 1 klassen; in de klassen 1 tot en met 3 uitgebreid lager onderwijs voor ieder slechts 1 klas.

„Bij het bijzonder onderwijs waren er 25 klassen bij het neutraal, 17 bij het Christelijk en 3 bij het Roomsch-Katholieke onderwijs; samen dus 45 klassen, en wel voor de opeenvolgende klassen 1 tot en met 7 gewoon lager onderwijs respectievelijk in 6, 5, 7, 6, 5, 4 en 2 klassen; in de u.l.o.-school (klassen 1 tot en met 3) respectievelijk in 2, 2 en 1 klassen.
„In totaal genieten dus nog slechts 45 klassen in de inspectie Amersfoort de voordeelen van den handenarbeid. Zijn wij te hardleersch? Of zijn wij te voorzichtig?
„Ik hoop voortaan elk jaar den vooruitgang van het nieuwe vak na te gaan. Moge het leiden tot een opgaande lijn."

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

Bij het uitgebreid lager onderwijs moet wel gelet worden op de bevolking van de eerste klasse. Om allerlei redenen wordt die klasse gebruikt als pseudo-zevende leerjaar of als brugklasse voor de aansluiting aan de hoogereburgerschool en het gymnasium. De aldus bevolkte klassen van het uitgebreid lager onderwijs behooren meer tot het gewoon lager onderwijs dan tot het uitgebreid lager onderwijs. Evenwel, ze houden een zwak u.l.o.-schooltje soms nog aardig in stand.

NIEUWE VAKKEN.

Men moet nu ook maar niet veel meer aan den omvang van het lager onderwijs toevoegen. Zwemmen kan er nog wel mede door; verkeersonderwijs ook; iets over den Volkenbond kan bij het geschiedenisonderwijs in onzen tijd niet gemist worden; over gezondheidsleer kan er wel wat komen bij de natuurkennis. Maar nu nog een afzonderlijk cursusje in te richten over de bestrijding van den alcohol lijkt mij overbodig.

FRANSCHE CURSUSSEN.

Cursussen voor het Fransch zijn er nog in overvloed. Practisch is het Fransch heelemaal niet van de lagere school verdwenen en met dit feit houdt de hoogereburgerschool en het gymnasium geducht rekening. Dit vak moet maar uit den smokkelhoek in het vrije veld van het gewone leerplan, en dan alleen in de 5de, 6de en 7de klasse, en voor de 5de en 6de klasse met als maximum niet meer dan twee uur per week.

VERVOLGONDERWIJS. ONTWIKKELINGSCURSUSSEN.

Het aantal ontwikkelingscursussen overtreft dat van die voor vervolgonderwijs aanmerkelijk. Evenwel krijgen wij van eerstgenoemde cursussen geen mededeeling, zoodat ze vaak aan onze aandacht ontsnappen. Ik vind dezen toestand ongewenscht; maar wat is er aan te doen, zoolang de Cursuswet nog niet is tot stand gekomen.
En nu het vervolgonderwijs. Och, het is haast de moeite niet meer waard.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft er in zijn 9de Mededeeling zoowat alles van gezegd. Slechts 2,13 % van het aantal leerlingen der scholen voor gewoon lager onderwijs geniet het. Toch zijn er nog 1895 leerkrachten aan werkzaam. Zooals de genoemde mededeeling zegt, zijn er minder dan 10 cursussen, waar voor jongens en meisjes nu eens echt vervolgonderwijs wordt gegeven, waar een gedeelte van het ter plaatse niet te verkrijgen ambachts-, nijverheids- en handelsonderwijs wordt onderwezen. In een gemeente als Amsterdam is geen enkele cursus voor vervolgonderwijs.

§ 3. RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS.

Het is bijna onmogelijk, ieder jaar iets nieuws mede te deelen over de verschillende vakken van het lager onderwijs. Ik wil mij dan ook dit jaar bepalen tot enkele opmerkingen over de vakken lezen en teekenen en daarna een uitvoerig verslag geven over het vak nuttige handwerken, waarnaar een bijzonder onderzoek werd ingesteld.

LEZEN.

De inspecteur in de inspectie Haarlem, die over de resultaten van het vak lezen niet best te spreken is, wijst op de werkzaamheden van de Maatschappij tot Bevordering van Woordkunst.

„Deze maatschappij is thans bezig ook het lager onderwijs in haar belangstelling te betrekken. Een drietal commissies, één voor het Roomsch-Katholiek, één voor het Christelijk en één voor het neutraal lager onderwijs, zijn gevormd en de eerste heeft door brieven en in vakbladen en periodieken zich reeds gericht tot directeuren van Roomsch-Katholieke kweekscholen, hoofdinspecteurs en inspecteurs van het Roomsch-Katholiek onderwijs, allen opwekkend te helpen bevorderen het mooie doel der maatschappij, en wel door bijzondere aandacht te wijden aan het lezen en spreken van allen, die eenmaal geroepen worden in de lagere school onderwijs te geven.

„Deze heeft, zooals een circulaire vermeldde, tot taak te bevorderen, dat de kinderen leeren „ „zich in algemeen beschaafd Nederlandsch accuraat uit te drukken" ". En onder de middelen wordt o. m. genoemd: „ „de leesles" ".

„Deze moet in het algemeen beter gegeven worden. „ „Te weinig is men er zich van bewust, hoe belangrijk en hoe moeilijk het lezen is. Dit is de oorzaak, dat aan dit vak niet die aandacht wordt geschonken, die het ten volle verdient." "

„Men lette daarom op:

„ „de uitspraak. Men vermijde dialect. Al is het algemeen beschaafd een niet scherp te omgrenzen grootheid, er bestaat toch een standaard-Nederlandsch. Men mag nooit „ „dialectische excessen" " in klankvorming en zinsbouw toelaten. De onderwijzer moet ook wat zijn taal

betreft een voorbeeld voor de leerlingen zijn. Spraakgebreken moeten verbeterd worden, liefst door een spraakleeraar. Door aan te dringen op scherpe articulatie kan de onderwijzer veel halfheid voorkomen;
„ „het begrijpen van het gelezene. Te controleeren door vragen over de les; noodig voor een goede voordracht;
„ „vrijmoedig zijn. Dit leeren zij door hun schroom te overwinnen bij het lezen en het beantwoorden der gestelde vragen;
„ „in zinnetjes antwoorden. Dit steeds eischen.
„ „Wanneer de leesles beter gegeven wordt, intensiever wordt geexploiteerd, is ook een goede grondslag gelegd voor het eigenlijk declameeren, dat immers niets is dan een hoogere vorm van het lezen." "
Ook de inspecteur in de inspectie Amersfoort geeft eenige behartigenswaardige wenken, als hij schrijft:

„Evenals andere jaren moet ik weer beginnen met de klacht, dat er in onze scholen over het algemeen wel technisch behoorlijk gelezen wordt, maar dat het mooi lezen behoort tot de zeldzaamheden. En toch zijn onze leesboeken juweeltjes, niet alleen naar vorm en bewerking, maar vooral naar den inhoud. Als kinderen lazen wij lectuur voor groote menschen. Wij wisten niet beter; er was niets anders. En onze onderwijzers deden inderdaad moeite om ons kinderverstand en onze kinderfantasie op te heffen tot zulk niveau, dat wij het mooie uit die lectuur zouden kunnen begrijpen en doorvoelen. Nu hebben wij boeken te kust en te keur, gegrepen uit het volle kinderleven, waarin kinderleed schreit en kindervreugde lacht, waarin kinderernst spreekt en kinderhumor tintelt; boeken, geschreven door kindervrienden, die het zieleleven van het kind kennen en blootleggen. Men zou zeggen, dat het lezen dan moet gewonnen hebben. Maar onze scholen bewijzen veelal het tegendeel. Hoe zelden klinkt onder de les spontaan de heldere kinderlach en nog zeldzamer zijn de oogenblikken van gewijde stilte. En toch moest dat kunnen, wanneer onze onderwijzers zich weer konden opheffen tot de hoogte van hun eigen kinderzieleleven. De groote massa verstaat het niet, eigen zieleleven in harmonie te brengen met de mooie kinderziel. En het zijn slechts de bevoorrechten, de begaafden en begenadigden, die er in slagen door nauwkeurige beluistering van intonatie en gevoelsuitdrukking op het juiste moment in de klas die stemmingen te wekken, die onze schrijvers bedoeld hebben."

TEEKENEN.

Het teekenen staat ook wel in de belangstelling der onderwijzers en behoort tot de geliefde schoolbèzigheden. Doordat het op de opleidingsinrichtingen zoo enorm is vooruitgegaan, brengen de jongere onderwijzers er ook meer van terecht. Het eigen initiatief der leerlingen wordt daarbij in sterke mate geprikkeld en wat Adolf ons geleerd heeft op het gebied van vlakversiering kan op elk ander onderdeel van het teekenen toegepast worden. Doen en nog eens doen, nadat eerst goed

waargenomen is. Niet alles voordoen, niet alles uitleggen. Maar na enkele groote lijnen getrokken te hebben, de leerlingen zelf aan het werk zetten. Dat strekt tot bevordering van het initiatief. En het is wel merkwaardig om na te gaan, hoeveel succes daarmede bereikt wordt. Wie in de hoogste klassen in tal van scholen het gemaakte teekenwerk ziet, moet wel tot de overtuiging komen, dat dit vak in de laatste jaren met reuzenschreden is vooruitgegaan. Van den kant der vakvereeniging van teekenleeraren wordt nog al eens beweerd, dat het teekenonderwijs op de lagere school zich eigenlijk maar bepaalt tot het nateekenen van plaatjes. Hoewel deze uitspraak in haar algemeenheid onjuist is, moet ik toch toegeven, dat in den laatsten tijd de teekenmaps zich toch wel sterk vermenigvuldigen en dat daarmede voor den boekhandel succes te verkrijgen is. Wie zich in de hoogste klassen der lagere scholen zou bepalen tot het doen nateekenen van zulke voorbeelden, zou tekort doen aan zijn taak. Ook het natuurteekenen, ook het illustratief teekenen behooren beoefend te worden en ook daarmede zijn goede resultaten te behalen. Vooral de jongens bereiken ook met kleuren en met het werken in Oostindischen inkt zeer veel. Gewoonlijk is dit bij de meisjes minder, wijl die uit hoofde van de nuttige handwerken vaak minder tijd aan het teekenen kunnen besteden.

Eigenaardig is wat de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Den Helder schrijft van de combinatie van Nederlandsche taal en teekenen: „Een bijzonder aardige combinatie van teekenen en Nederlandsche taal troffen wij kort geleden aan bij een jonge enthusiaste onderwijzeres in een tweede en derde leerjaar. Zij vertelde een eenvoudig verhaaltje op echt kinderlijke wijze en had de volle belangstelling der jeugd. Een paar dagen daarna deelde zij aan haar leerlingen papier uit, waarop ieder het vertelde verhaal moest teekenen. Al teekenende, liep zij langs de leerlingen en liet het verhaal terugvertellen, voor zoover het reeds geteekend was. Na het teekenen mocht elk kind over het verhaal, dat door de teekeningen een stukje eigen leven was geworden, een opstelletje maken. De levendige belangstelling bij de jeugd trof mij."

FACULTATIEVE VAKKEN DER U.L.O.-SCHOLEN.

De omvang van het onderwijs in de facultatieve vakken aan de u.l.o.-scholen wordt geheel bepaald door de eischen, gesteld op de u.l.o.-examens. En een leerling, die slagen zal, moet wat boven de minimum-eischen staan. Wat het onderwijs in de moderne talen betreft, dit is enorm vooruitgegaan, en het is voor ons volk in zijn geheel een groote zegen, dat de burgermanskinderen zooveel van de moderne talen kunnen opsteken, dat zij zich buitenslands vrij goed kunnen helpen. Gelukkig is de beoordeeling op de u.l.o.-examens zeer mild en kan ook een candidaat nog wel iets missen, eer hij afgewezen wordt. Er zijn wel inspecteurs in mijn ambtsgebied, die meenen, dat de koorden strenger moesten worden aangetrokken. Ik ben het hiermede niet eens.

NUTTIGE HANDWERKEN.

Bij de bespreking van dit leervak volg ik de voor het onderzoek opgestelde vragenlijst.

1. In welk leerjaar vangt het onderwijs aan?
Het onderzoek liep over 1209 scholen. Het onderwijs in de nuttige handwerken vangt voor het meerendeel dier scholen aan òf in het eerste òf in het tweede leerjaar. Volgens de (niet volledige) gegevens vangt het onderwijs in 578 scholen in het eerste leerjaar aan en in 549 scholen in het tweede; van de overige 82 scholen is het mij niet bekend.
In welke scholen men bij voorkeur in het eerste en in welke men bij voorkeur in het tweede schooljaar begint, valt niet na te gaan, doch enkele uitdrukkingen in de verslagen geven den indruk, dat men in het algemeen op de Roomsch-Katholieke scholen het vroegst begint met het onderwijs in de nuttige handwerken.

2. Gedurende hoeveel uren per week wordt het in de verschillende leerjaren gegeven? Onder of buiten de schooluren?

In het aantal uren is zoo goed als in geen enkele inspectie een vaste lijn te ontdekken. Sommige scholen hebben een gelijk aantal uren voor dit vak in elke klasse; sommige scholen hebben alleen voor het zevende leerjaar meer uren uitgetrokken; andere hebben in de lagere en in de hoogere klassen een verschillend aantal uren; nog andere hebben vrijwel in elke klasse een ander aantal uren. De grenzen liggen tusschen 3 kwartier en 6 uur voor de lagere school, tusschen 7 kwartier en 8 uur voor het zevende leerjaar en tusschen 50 minuten en 4 uur voor het uitgebreid lager onderwijs.
Er is een aantal scholen (gelukkig maar een beperkt aantal), dat slechts 3 kwartier en 1 uur per week handwerkonderwijs geeft, en een grooter aantal, dat anderhalf uur voor dit onderwijs uittrekt. Het grootste aantal scholen heeft echter 2 uur per week òf in alle klassen òf gemiddeld. Mij lijkt dat een aantal, waarmede bij goede organisatie, goed ingericht leerplan en een behoorlijke leerkracht wel wat te bereiken valt voor de lagere school tot het zevende leerjaar.
Scholen, die meer dan 2 uur per week handwerkonderwijs geven, zijn er tamelijk veel, zelfs zijn er meer dan 67 scholen, die meer dan 3 uur per week geven. Vier uur per week is een uitzondering: ongeveer 8 scholen van de 1209.
In vele zevende (en ook achtste) leerjaren wordt ongeveer 4 uur per week aan nuttige handwerken besteed. Evenwel zijn er ook, die minder geven, bijv. 7 kwartier, 2 uur, 2 en een half uur of 3 uur, doch verschillende inspecteurs gaven als hun meening te kennen, dat er een streven merkbaar is om dit aantal op te voeren. Zij geven ook hun instemming daarmede te kennen en zeggen mede te willen werken om zelfs nog flink boven de 4 uur per week uit te gaan.

In de scholen voor uitgebreid lager onderwijs is het een vaak gehoorde klacht, dat het aantal uren eigenlijk te weinig is, doch dat er niet meer tijd voor kan worden uitgetrokken.
Het onderwijs valt voor bijna alle scholen onder de gewone schooluren. Slechts voor 20 valt het er buiten en voor ruim 53 gedeeltelijk onder en gedeeltelijk buiten de schooltijden. Voor de u.l.o.-scholen geldt hetzelfde: voor het meerendeel onder, voor 9 buiten en voor 3 deels binnen en deels buiten den gewonen schooltijd.

3. Welke onderdeelen omvat het? Van welke onderdeelen wordt het meeste werk gemaakt?

Het onderwijs in de nuttige handwerken omvat de volgende onderdeelen: breien, merken, haken, versieren, afwerken, afhaken, naaien, mazen, stoppen en verstellen. Op een groot aantal scholen tevens: leeren knippen, machinenaaien en iets van fraaie handwerken.
In de eerste klasse van de openbare scholen te Amsterdam heeft men voorbereidende handvaardigheidsoefeningen voor jongens zoowel als voor meisjes, bestaande uit papierwerkjes, zooals vouwen, knippen en plakken, breien op den klos, het maken van losse en vaste haaksteken en het maken van verschillende rijgsteken op grove stof.
Op de Montessorischolen treft men ook aan: knoopwerk, schabloneeren, teekenen, ontwerpen van patronen, oefening in kleurenkeuze en leerbewerken.
Op de u.l.o.-scholen treft men naast de hiervoren genoemde nuttige vakken ook aan: borduren, Hardangerwerk, Richelieu, filet, doorstopwerk, point-lacé, weven, kantklossen, knoopen, Holbeinwerk, smockwerk, frivolité, raffiawerk, kralenwerk, kelim, opennaaien, leerwerk, Smyrnawerk, schabloneeren, ontwerpen, pitrietvlechten, stofversieren, placette, reliëfschilderen, tule-applicatie, teekenen, inbranden op kurk of celotex, en warenkennis. Het behoeft wel niet gezegd te worden, dat op elke u.l.o.-school slechts een paar der bovengenoemde technieken worden behandeld. Het hierboven genoemde geeft slechts weer wat er op de u.l.o.-scholen in het algemeen aan fraaie handwerken wordt gedaan.
Van breien en naaien wordt op het meerendeel der scholen het meeste werk gemaakt. De voorliefde is ongeveer gelijkelijk verdeeld over die twee vakken. Daarna volgt het haken als afwerking, vervolgens het merken en voor de hoogere leerjaren het verstellen en het knippen. Mazen en stoppen komen pas in de laatste plaats.
Voor de u.l.o.-scholen geldt vrij algemeen de volgorde: naaien, borduren, verstellen en knippen, mazen en stoppen. In het meerendeel dier scholen is het handwerkonderwijs veel meer georiënteerd naar de fraaie dan naar de nuttige handwerken.

4*a*. Wat wordt meestal in het eerste handwerkleerjaar behandeld?

In het eerste handwerkleerjaar wordt zonder uitzondering het breien in de eerste en tevens in de voornaamste plaats behandeld. Daarnaast

vindt men in 5 van de 10 inspecties nog het haken genoemd, in 2 inspecties het merken en in 1 inspectie het doorrijgen.

4*b*. Hoe is verder in het algemeen de volgorde der onderdeelen?

De volgorde is verder in het algemeen na het breien: merken, haken (met inbegrip van afhaken), naaien, mazen, stoppen, verstellen, knippen, borduren. Hoewel niet alle inspecteurs gelijk met de volgorde ook de plaatsing der vakken in de verschillende leerjaren hebben opgegeven, is er toch vaak de opmerking gemaakt, dat het mazen en stoppen meest niet vóór het vijfde en het zesde leerjaar worden onderwezen.

4*c*. Wordt in sommige gevallen een opvolging in acht genomen, die aanmerkelijk afwijkt van de meest gebruikelijke?

De inspecteur in de inspectie Zaandam meldt als afwijking, dat het stoppen en mazen soms achteraan komt. Als men de volgorde in de andere inspecties ziet, dan kan men dit niet als een afwijking aanmerken. De inspecteur in de inspectie Amersfoort meldt, dat aan een der Christelijke scholen de opvolging is: breien, versieren, stoppen, naaien. En aan een andere Christelijke school: breien, versieren, mazen, haken.

4*d*. Welke werkstukken worden in de hoogste leerjaren en in de u.l.o.-school vervaardigd?

De werkstukken, die in de hoogste leerjaren en in de u.l.o.-klassen worden vervaardigd, zijn de volgende (de rangschikking is genomen naar het aantal malen, dat zij door de inspecteurs genoemd zijn): 1. broek en/of directoire, 2. schort, zoowel jongens-, meisjes-, baby- als speelschort, 3. onderjurk, 4. hemd, 5. flanel, 6. mutsje, 7. nachtzak, 8. een gebreid kleedingstuk, bijv. truitje, jumper, vest of pakje, 9. nachtpon, 10. sokje, 11. gebreide das of sjaaltje, 12. theemuts, 13. babykleertjes, 14. boodschaptasch, 15. rok, 16. kleedje, 17. handwerkzak, 18. pop en bal.
Voor de u.l.o.-school zijn de werkstukken en de opeenvolging als volgt: 1. allerlei kleedjes, 2. allerlei kussens, 3. allerlei tasschen, 4. hemd, 5. broek, 6. schort, 7. boekomslag, 8. stofdoekzak, 9. theemuts, 10. nachtpon, 11. nachtzak, 12. baby-uitzet, journal, lampekap, pantoffels, kantjes, waschzak. De onder 12 genoemde werkstukken worden slechts éénmaal door een der inspecteurs genoemd. Uit de rangschikking der voorwerpen blijkt, wat in werkelijkheid ook het geval is, dat men zich in de u.l.o.-scholen in het algemeen meer richt naar de fraaie dan naar de nuttige handwerken, terwijl in de gewone lagere scholen de nuttige handwerken den hoofdschotel vormen.

4*e*. Hoe worden de daaraan verbonden kosten bestreden?

Als regel worden de kosten uit de gemeentekas of, voor de bijzondere scholen, uit de gemeentelijke vergoeding voor de exploitatiekosten der school volgens art. 101 der Lager-onderwijswet bestreden. In 10 scholen

worden de kosten geheel door de ouders gedragen en in een vrij groot aantal scholen dragen de ouders bij: 1°. voor grootere kleedingstukken; 2°. voor duurdere grondstoffen, hetzij omdat men de verstrekte niet mooi genoeg acht, hetzij omdat de toegestane som voor leermiddelen het niet toelaat, en 3°. voor extra werk der leerlingen.

5*a*. Welke leer- en hulpmiddelen worden gebruikt? Ook de naaimachine?

De volgende leer- en hulpmiddelen worden vrij algemeen gebruikt: 1. dikke houten breipennen, 2. groote maasnaald, 3. maaskarton, 4. merkkarton, 5. stopkarton, 6. geruit schoolbord met krijt. Daarna worden nog genoemd: 7. houten haaknaald, 8. naaikarton, 9. grove naailap. De door de kinderen gebruikte leermiddelen zijn: 1. brei- en haakpennen, 2. naalden en spelden, 3. knippapier, 4. centimeter, 5. schaar, 6. vingerhoed, 7. cahier.
Handleidingen worden slechts in drie inspecties genoemd, doch die zullen wel meer gebruikt worden.
De naaimachine wordt met name genoemd op 118 scholen, doch dit aantal is veel grooter, daar verschillende inspecteurs geen getallen noemden en slechts „eenige" en „een aantal" opgaven, en die zijn niet telbaar. Het gebruik van de naaimachine komt het meest voor in de zevende leerjaren en in de u.l.o.-klassen, maar soms ook reeds in de zesde klassen.

5*b*. Van welke materialen (grondstoffen) wordt gebruik gemaakt?

De volgende grondstoffen zijn bij het handwerkonderwijs in gebruik: 1. breikatoen (wit en gekleurd), 2. stopkatoen, 3. naaigaren, 4. haakgaren, 5. glans- en merkgaren, 6. borduurkatoen, 7. stopgaas, 8. katoen (wit, gekleurd, bont, Friesch), 9. stramien of grof merkgaas, 10. flanel, 11. linnen, 12. congresgaas, 13. reformstof, 14. Javagaas, 15. keper, 16. wollen stof, 17. gekleurd zephir, 18. wol en sajet, 19. Aïdastof, 20. knoopen, band en zijde. Slechts tweemaal werd batist genoemd, éénmaal cretonne en éénmaal witte mul.
Speciaal genoemd voor de u.l.o.-scholen zijn: jute, tule, mousseline, batist, satinet, peau de pêche, riet, leer, raffia en kralen.

6*a*. Welk doel stelt men zich bij het onderwijs in de handwerken voor oogen: 1. op de lagere school met eindonderwijs in het zevende leerjaar, 2. op de opleidingsschool, 3. op de u.l.o.-school, 4. op de centrale school voor het 7de en 8ste leerjaar?

In het algemeen meenen de inspecteurs, dat men zich op de lagere school met eindonderwijs in het zevende leerjaar tot doel stelt: Het leeren maken van eenvoudige onder- en bovenkleeding (vrouwen-) met inbegrip van het aanbrengen van eenige versiering daaraan en het leeren verstellen er van.
Over het doel op de opleidingsschool is men het minder eens, grootendeels omdat het doel daar vager is. Mij lijkt hetgeen de inspecteur in

de inspectie Amersfoort daarvan zegt het beste: hetzelfde doel als op de lagere school met eindonderwijs in een zevende leerjaar, maar iets minder georiënteerd naar het nuttige dan naar de versieringskunst.
Voor de u.l.o.-school kan men het doel omschrijven als volgt: gelijk aan het doel op de lagere school, doch veel meer gericht naar het zelfstandig iets maken en versieren. Bovendien richt men zich hier nòg meer naar de fraaie dan naar de nuttige handwerken.
Voor het centrale zevende en achtste leerjaar werd hetzelfde doel gegeven als voor de lagere school met zeven leerjaren.

6*b*. Is het aantal uren voldoende te achten voor het gestelde doel?

Over het algemeen achten de inspecteurs het aantal uren wel voldoende om het doel te bereiken. Toch geloof ik, dat men dan alleen het oog heeft op die scholen, waar twee en meer uren per week onderwijs wordt gegeven. De getallen, die genoemd worden voor het aantal scholen, waar men het niet voldoende acht, komen namelijk nogal overeen met het aantal scholen, waar men minder dan 2 uur per week handwerkles geeft. Voor het 7de en 8ste leerjaar tracht men vrij algemeen verhooging van het aantal lesuren te bevorderen; men acht daar 2 uur per week niet voldoende.

7. Zijn met het geven van handwerkonderwijs klasse-onderwijzeressen belast of vakonderwijzeressen, of beiden?

Hierover worden door de inspecteurs weinig cijfers gegeven. Het blijkt echter wel, dat over het algemeen in de scholen voor gewoon lager onderwijs vrijwel de regel is, dat de klasse-onderwijzeressen dit vak onderwijzen, terwijl het bij de scholen voor uitgebreid lager onderwijs juist andersom is, waar de vakonderwijzeres regel en de klasse-onderwijzeres uitzondering is. Een gemengd systeem is er alleen aan een aantal gewone lagere scholen.

8. Hoeveel ongediplomeerden zijn nog werkzaam respectievelijk aan openbare en bijzondere scholen: *a*. aangesteld vóór 1921, *b*. aangesteld tijdelijk voor een jaar?

Er is door de inspecteurs in hun rapporten niet altijd onderscheiden tusschen openbare en bijzondere scholen. In het geheel zijn er nog 18 ongediplomeerden werkzaam, waarvan 14 vóór 1921 aangesteld waren en 4 tijdelijk voor een jaar.

9*a*. Indien een maximum aantal leerlingen per leerkracht is vastgesteld, hoe hoog is dat dan?

Alleen in de inspectie Hilversum is aan 1 bijzondere school een maximum vastgesteld van 24 leerlingen; dito in de inspectie Zaandam aan een school met eveneens een maximum van 24 leerlingen. Het aantal regelt zich verder overal geheel naar de sterkte der klassen.

9*b*. Hoeveel leerlingen heeft in andere gevallen een leerkracht voor haar rekening?

Het aantal leerlingen, dat een leerkracht voor haar rekening heeft, loopt zeer uiteen: het varieert tusschen 4 en 54. De gewone klassesterkte schommelt tusschen 10 en 35.

In groote klassen gewagen de inspecteurs te Alkmaar, Zaandam en Breukelen van de hulp eener vakonderwijzeres of van een kweekeling-onderwijzeres (reservekracht).

De inspecteur in de inspectie Amsterdam acht een aantal van 25 leerlingen voor één leerkracht het maximum, de inspecteur in de inspectie Utrecht 24.

In de u.l.o.-scholen zijn de aantallen leerlingen, die voor rekening van één leerkracht komen, lager: het maximum loopt daar niet boven de 30.

10. Bestaat er een gemeentelijk toezicht, speciaal voor dit vak van onderwijs? Zoo ja, hoe is het samengesteld en hoe werkt het?

Een gemeentelijk toezicht speciaal voor het handwerkonderwijs bestaat slechts te Blokker en in een enkele plaats in de inspectie Amersfoort. Wel zijn er in vele gemeenten sub-commissies van de plaatselijke schoolcommissie met het toezicht belast en hebben eenige bijzondere scholen een aparte handwerkcommissie. Waar de leden dier commissies interesse voor het vak hebben, daar is de werking voldoende tot zeer goed genoemd. In vele gevallen is er echter geen interesse en daardoor ook geen werking.

11. Hoe zijn naar uw meening de resultaten van het onderwijs? Iets mededeelen over de meening van ouders en directrices van industrie- en huishoudscholen.

De inspecteurs zijn over het algemeen van oordeel, dat de resultaten bevredigend en voldoende zijn, soms zeer goed (dit laatste meestal op de Roomsch-Katholieke meisjesscholen).

De inspecteur in de inspectie Amsterdam klaagt over het breien, dat over het geheel onvoldoende is, en over het stoppen, mazen en verstellen, dat te weinig beoefend wordt.

De inspecteur in de inspectie Haarlem heeft in de scholen, die onder zijn toezicht staan, een 18-tal leerkrachten, die het onderwijs in de nuttige handwerken „tamelijk" tot „niet bevredigend" achten.

De inspecteur in de inspectie Hoorn klaagt slechts over een vijftal scholen, met name genoemd, en ook de inspecteur in de inspectie Zaandam heeft een enkele klacht.

De ouders zijn over het algemeen zeer voldaan. De inspecteur in de inspectie Amsterdam schrijft echter, dat het veel te denken geeft, dat vele ouders hun meisjes op vrije middagen naar een naaischool zenden.

De inspecteur in de inspectie Alkmaar rapporteert de klacht van enkele ouders, dat sommige leerkrachten geen rekening houden met de gewijzigde vrouwenonder- en bovenkleeding. Een klacht van den inspecteur in de inspectie Zaandam wijst in dezelfde richting.

Het oordeel der directrices is deels gunstig, deels ongunstig.

12. Indien de resultaten op verschillende scholen niet of minder gunstig zijn, wat is hiervan dan naar uw meening de oorzaak?

Door de inspecteurs worden de volgende oorzaken genoemd:

1. Te weinig tijd. De eene inspecteur noemt de uren „schraal toegemeten", een andere spreekt van „een gering aantal uren", nog een van de „onmogelijkheid om meer tijd aan het vak te besteden" en ten slotte nog een van „gebrek aan voldoenden tijd om te oefenen".
2. Te groote klassen.
3. Het moeten combineeren van klassen, waardoor kinderen van uiteenloopenden leeftijd tegelijk les moeten ontvangen.
4. Het toezicht moeten houden op de jongens, als de meisjes les hebben in handwerken.
5. De mindere geschiktheid der leerkracht voor vak *k*, of haar te kleine ambitie voor dit vak.
6. De slechte opleiding der leerkrachten en haar weinige geschooldheid.
7. Slechte organisatie (Amsterdam) en een leerplan, dat niet bij de practijk aansluit.

13. Welke middelen ter verbetering zouden in aanmerking kunnen komen?

Als middelen ter verbetering worden door de inspecteurs genoemd:

1. Uitbreiding van het aantal uren, waar dit noodig is en waar dit kan; dit speciaal met het oog op het zevende leerjaar, doch ook in andere klassen, daar drie kwartier per les en één lesuur per week algemeen te weinig wordt geacht.
2. Twee inspecteurs meenen het te kunnen vinden in de aanstelling van vakleerkrachten, één in betere opleiding der leerkrachten en één in de aanstelling van meer leerkrachten.
3. Drie inspecteurs achten een deskundig toezicht zeer gewenscht en nuttig. Een damescomité, bestaande uit „degelijke huisvrouwen", die liefde voor het vak bezitten, zou goed werk kunnen doen.
4. De inspecteur in de inspectie Amsterdam beveelt een betere organisatie aan.
5. De inspecteur in de inspectie Amersfoort pleit voor het handwerkonderwijs buiten de schooluren.
6. De inspecteurs in de inspecties Haarlem en Amersfoort wenschen meer naaimachines te gebruiken in het zevende leerjaar.

§ 4. DE ONDERWIJZERS.

BEKWAAMHEID EN TOEWIJDING.

Alle inspecteurs zijn het er over eens, dat er te roemen valt over de vakbekwaamheid en de toewijding van de onderwijzers. Meestal is het schoolbezoek een genot, wijl de resultaten van genoemde kwaliteiten in het oog springen. Dat een enkeling hieraan niet voldoet, doet aan de waardeering der feiten niet af.

ONDERLINGE VERHOUDING.

Ook de onderlinge verhoudingen zijn goed, beter dan men uit de vaak kijvende artikelen in de vakpers zou veronderstellen. Doch hier zijn meer uitzonderingen op den regel dan goed is. En die komen het meest voor in de groote steden en bij het openbaar onderwijs. De inspecteur in de inspectie Amsterdam schrijft:

„Hier en daar wordt echter, vaak om kleine dingen, een groote strijd gevoerd, die de gemoederen verbittert, de persoonlijke verhoudingen bederft en de opgewektheid, zoo noodig voor goed onderwijs, ondermijnt. Op de bijzondere scholen komen deze meeningsverschillen minder voor dan op de openbare, en als zij voorkomen, nemen zij niet die groote afmetingen aan, komen minder naar buiten en doen daardoor minder schade aan den goeden naam van het onderwijs."

En de inspecteur in de inspectie Haarlem, die nogal eens moest optreden, rapporteert:

„De verhoudingen tusschen hoofd en klasse-onderwijzers zijn over het algemeen goed. Vooral in de buitengemeenten is de verhouding overal best. In de stad Haarlem komen wel direct geen conflicten voor, die tusschenkomst van autoriteiten noodig maken, maar toch hoort men wel eens van stille tegenwerking; een schoorvoetend opvolgen van een verzoek of opdracht; een geen vertrouwen stellen in de goede meening en bedoelingen van het hoofd; in allerlei kleinigheden hem dwars zitten en bemoeilijken bij het volbrengen van zijn taak als hoofd. In één woord, er heerscht bij sommige onderwijzers jegens hun hoofd achterdocht, wantrouwen.

„Te verwonderen is dit niet, als men van sommiger vakpers kennis neemt. Maar wel verwondert, dat, ondanks deze lectuur, de toestanden nog zoo goed zijn. Al de jaren, die ik bij het Rijksschooltoezicht mocht doorbrengen, heb ik dan ook getracht de verhoudingen zoo goed mogelijk te doen zijn, door èn hoofd èn onderwijzers te wijzen op hun plichten en rechten. Nooit heb ik het in een onderwijzer gewraakt, dat hij strijdt voor andere — naar zijn inzien betere — verhoudingen in school, het bestuur der inrichting anders wenscht enz., mits hij dat deed buiten de school en niet nu al trachtte in de school toe te passen wat nog veroverd moet worden en in de wet vastgelegd. Zoolang dit niet geschied is, moet hij de wettelijke instellingen aanvaarden, ook al zou hij die liever anders wenschen. Maar sommige hoofden hebben te weinig ruggegraat om zich tegen een dergelijk streven — dat zich vooral manifesteert in de schoolvergaderingen — krachtig te verzetten. Bang voor een conflict, geven zij toe."

OUDE EN JONGE LEERKRACHTEN.

Natuurlijk komen op het platteland ook wel eens moeilijkheden voor. De hoofden zijn daar meestal reeds van zekeren leeftijd en de onderwijzers(essen) gewoonlijk nog heel jong. Er treedt dan wel een verschil

in mentaliteit op tusschen de twee generaties, in het personeel vertegenwoordigd: de oude, die consolideert, en de nieuwe, die stuwt. De inspecteur in de inspectie Alkmaar zegt daarvan:
„Dit verschijnsel doet zich in hoofdzaak voor in de kleinere dorpsscholen, waarin de klassen 4 tot en met 7 onder een hoofd van gevorderden leeftijd vereenigd zijn, welk hoofd zijn verkregen eindresultaten nimmer kan vergelijken met die van gelijksoortige scholen onder een jong hoofd, dat beduidend meer uit de zoo veranderde jeugd weet te halen. Ten einde ook die eersten van de mogelijkheid van opvoering der eindresultaten te overtuigen, is voor hen een bezoek aan andere scholen zoo gewenscht. Gelegenheid daartoe wordt in deze inspectie geboden door klassebezoek aan sollicitanten voor vacatures aan hun scholen. Het bezwaar daartegen, dat elke voorziening in vacature eenige schooltijden vacantie voor zijn klassen medebrengt, weegt ruimschoots op tegen boven omschreven voordeel en schenkt, wat de vervulling der vacature betreft, meer waarborg, dat op de besten der sollicitanten voor plaatsing op de voordracht de hand gelegd wordt, beter dan ooit verkregen kan worden uit bevinding bij de vroegere werkwijze met proeflessen, die geen kijk geven op zorg voor leermiddelen, de orde in eigen klasse, de correctie-arbeid en de netheid van werken der leerlingen."
Een enkele maal treft het ons, dat voor sommige leerkrachten, vooral de vrouwelijke, de leeftijdsgrens voor pensionneering, nl. 65 jaar, te hoog is. Indien dan ook ten gevolge van wettelijke bepalingen weer een afvloeiing van onderwijzers zou komen, ware het te overwegen om het gemakkelijk te maken, dat de ouderen afvloeiden en de jongeren bleven — wat ook in het belang van 's Rijks schatkist zou zijn.

ADMINISTRATIEF WERK.

Over één ding wordt door de inspecteurs nogal eens geklaagd, nl. over de administratieve gaven van vele hoofden van scholen. O, die statistieklijsten, wat hebben die den inspecteurs een hoofdbreken gekost en hoe vaak moesten die weer terug naar den oorspronkelijken invuller. Gedeeltelijk komt dat hiervan, dat een intellectueel voor dien administratieven „rompslomp" (zooals hij dien graag noemt) een profane verachting heeft. Dat is geen werk, dat behoorlijke behartiging verdient. Hoe hij zich daarin vergist! Alsof de nauwkeurige invulling niet een neerslag was van correctheid en nauwgezetheid, overal en ook in de school niet genoeg te waardeeren. En hoeveel onnutte arbeid moet door het gemis van die eigenschappen door anderen worden verricht.

WERKZAAMHEID VAN HET RIJKSSCHOOLTOEZICHT.

Evenals vorige jaren maak ik met dankbaarheid melding van de voorkomende wijze, waarop het Rijksschooltoezicht op de vergaderingen der vakvereenigingen wordt bejegend. Ik heb mij beijverd, zooveel mogelijk van die besprekingen op te steken. Dat levende contact met

de school meen ik niet te kunnen missen. Helaas is de tijd van de leden van het Rijksschooltoezicht wel eens te bezet om aan alle uitnoodigingen gevolg te geven.

§ 5. DE SCHOOLGEBOUWEN.

DE GOEDE STAAT DER GEBOUWEN.

Wij kunnen zoo in het algemeen trotsch zijn op onze schoolgebouwen. En dit betreft nu niet alleen de groote plaatsen: ook de kleine gemeenten hebben veelal goede en zeer goede scholen. En de enkele, die nog uit een vorige periode stammen, worden langzaam vervangen. De vergelijking met het buitenland kunnen wij schitterend doorstaan. Zelfs vraag ik mij een enkelen keer af, of het niet wat goedkooper had gekund. Al is er van luxe maar weinig sprake, er worden soms aan de accessoires, als gangen, trappen, torens, lokalen voor speciale diensten, te veel kosten besteed. De taak van het Rijksschooltoezicht zal in deze benarde tijden wel wezen, ook op deze kosten toe te zien en vermindering van uitgaven te bevorderen door weglating van niet bepaald noodzakelijke bijkomstigheden. Mij dunkt, dat wij ons niet meer op het standpunt mogen stellen, dat dit maar geheel aan de gemeentebesturen moet worden overgelaten.

§ 6. DE KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

Over dit onderwerp kan ik hier kort zijn, daar ik niet over gegevens beschik om een eenigszins dragelijk overzicht te geven. Ook krijgt Uwe Excellentie langs anderen weg de meer gedetailleerde opgaven.

OPDRIJVING VAN KOSTEN.

Over het geval Weesp, waarover ik in mijn vorig jaarverslag sprak, kan ik mededeelen, dat thans een zoodanige reorganisatie is tot stand gekomen, dat de ergste overdrijving in de uitgaven is weggenomen. De beide scholen zijn tot één versmolten met zeven leerjaren en acht onderwijzers. Men heeft gemeend de 7de klasse te moeten splitsen in een gewone en een voor de aansluiting aan hoogere inrichtingen van onderwijs. Het aantal leerlingen gaf daartoe m. i. geen aanleiding en men had gevoeglijk die eene leerkracht ook nog kunnen uitsparen.

UITGAVEN PER LEERLING.

Als regel schijnen de exploitatiekosten voor het bijzonder onderwijs iets lager te zijn dan die voor het openbaar onderwijs; vandaar, dat met de 3-jaarlijksche verrekeningen belangrijke bedragen in de gemeentekassen teruggestort worden. In sommige gevallen, o. a. met kleine openbare scholen en groote bijzondere scholen, is dat heel natuurlijk. Misschien dat de statistiek dit voor het geheele land eens zou kunnen uitpluizen —

zooals dat geschied is door een centrale commissie voor het bijzonder onderwijs te Amsterdam, welke tot de volgende resultaten is gekomen (over de juistheid der cijfers kan ik niet oordeelen):

KOSTEN OPENBAAR- EN BIJZONDER ONDERWIJS.

Vergelijkend overzicht van de uitgaven voor boventallige onderwijzers en vakonderwijzers aan openbare en bijzondere lagere scholen en u.l.o.-scholen in Amsterdam in de jaren 1922 tot en met 1929 (dus sedert de inwerkingtreding der Lager-onderwijswet 1920). (Latere cijfers zijn op het oogenblik nog niet bekend.)

Gewoon lager onderwijs.

Jaar.	Boventallige onderwijzers.		Vakonderwijzers.	
	Openbaar.	Bijzonder.	Openbaar.	Bijzonder.
1922	10,85	2,24		
1923	9,80	2,04	9,85	2,18
1924	10,31	2,35	9,43	3,29
1925	9,99	3,87	9,09	4,03
1926	13,17	7,14	8,85	4,55
1927	13,67	9,00	9,57	4,49
1928	14,06	10,39	10,16	4,33
1929	12,36	10,28	11,44	nog niet bekend.

Uitgebreid lager onderwijs (wet 1920) *en oud meer uitgebreid lager onderwijs* (wet 1878).

Jaar.	Boventallige onderwijzers.		Vakonderwijzers.	
	Openbaar.	Bijzonder.	Openbaar.	Bijzonder.
1922	31,04	2,63		
1923	26,79	1,66	26,10	8,56
1924	24,92	4,26	23,42	18,72
1925	25,16	10,58	23,23	18,38
1926	32,17	17,74	26,33	25,14
1927	31,80	12,92	27,85	30,28
1928	41,07	14,11	30,46	29,42
1929	36,20	7,93	30,19	nog niet bekend.

Vergelijkend overzicht van de *exploitatiekosten* van het openbaar en bijzonder lager onderwijs in Amsterdam.

Jaar.	Gewoon lager onderwijs.		Uitgebreid lager onderwijs.	
	Openbaar.	Bijzonder.	Openbaar.	Bijzonder.
1922	34,10	19,18	53,49	46,11
1923	23,35	19,46	28,99	26,88
1924	21,73	18,86	34,90	32,72
1925	20,70	19,33	28,52	23,83
1926	21,87	20,13	33,33	33,29
1927	25,53	20,29	38,43	36,63
1928	24,96	nog niet bekend.	36,53	nog niet bekend.

De cijfers van latere jaren zijn nog niet bekend.
De algemeene indruk is wel, dat de nieuwere lagere scholen ruim, hier en daar zelfs zeer ruim, voorzien zijn van leermiddelen. Het onderwijs is bij een zoodanigen overvloed maar matig gebaat. Het komt mij voor, dat dit wel een object van bezuiniging zou kunnen zijn.

VIJFDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN FRIESLAND, GRONINGEN EN DRENTHE.

§ 1. TOESTAND VAN HET ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN.

GUNSTIGE FACTOREN.

Het ligt voor de hand, dat de factoren, welke ongetwijfeld een gunstigen invloed op den toestand van het lager onderwijs hebben uitgeoefend, waarvan ik melding maakte in mijn vorig jaarverslag, ook gedurende het jaar, waarover dit verslag loopt, denzelfden invloed hebben doen gevoelen. Wel wordt in slechts enkele van de beredeneerde verslagen, welke de onder mij werkzame inspecteurs mij, krachtens het bepaalde in het 2de lid van art. 181 der Lager-onderwijswet 1920, deden toekomen, hierop nadrukkelijk gewezen, maar toch treedt dit m. i. uit verschillende uitingen en mededeelingen in die verslagen aan den dag. En zeer duidelijk is dat het geval, wanneer een inspecteur er melding van maakt, dat op 1 Januari 1931 het aantal leerkrachten in zijn ambtsgebied met 10 is toegenomen, hoewel het aantal scholen gelijk was gebleven. En hieraan kon worden toegevoegd, en dit mag ook als een gunstige omstandigheid worden beschouwd, dat deze vermeerdering van het aantal leerkrachten vooral de kleine scholen ten goede kwam, zoodat o. a. vier éénmansscholen tot scholen met twee leerkrachten klommen.

Van nieuwe omstandigheden, die bepaald den bloei van het lager onderwijs in het jaar 1931 zouden hebben bevorderd, wordt niet gewaagd en ook ik vermag tot mijn spijt op zulk een omstandigheid niet de aandacht te vestigen.
Allicht is het toch de vermelding waard, dat eenige inspecteurs, die van de inspecties Franeker, Winschoten en Emmen, mededeelen, dat het ongeoorloofd schoolverzuim verminderde, al moest de inspecteur in de inspectie Winschoten daarbij verklaren, dat het geoorloofd verzuim was toegenomen. En dezelfde inspecteur noemde nog als gunstig verschijnsel, dat er groeiende belangstelling te bemerken is van de zijde der ouders ten opzichte van het onderwijs en de school, waarbij hij speciaal het oog had op het openbaar onderwijs. „Er wordt", aldus schreef deze inspecteur, „inderdaad in de kringen van het openbaar onderwijs veel gedaan, met name door het houden van ouderavonden, om de belangstelling der ouders te wekken en te versterken, waardoor de school dichter bij het gezin komt te staan. Vele hoofden en onderwijzers(essen) werken hierin mede met lofwaardigen ijver, omdat zij al sterker gaan gevoelen, dat school en gezin niet los naast elkaar staan en dat van een nauw contact tusschen die beide opleving en bloei van het openbaar onderwijs te verwachten is."

DE INVLOED VAN DE CRISIS.

Maar overigens heb ik moeten constateeren, dat over het geheel in de algemeene beschouwingen opgewektheid en optimisme niet den boventoon voeren. Verwonderen deed mij dat niet. Nu het maatschappelijk leven in zijn geheelen omvang de duidelijkste kenmerken van gedruktheid vertoont, nu was het niet te verwachten, dat rapporten omtrent den stand van zaken op het gebied van het lager onderwijs een gansch ander beeld te zien zouden geven.
Aanhalingen uit de verslagen van eenige inspecteurs mogen als bevestiging hiervan gelden.
„De economische crisis, die het jaar 1931 kenmerkte, is ook niet geheel zonder invloed gebleven bij het onderwijs. De financieele zorgen, waaronder menig gemeentebestuur gebukt ging, maakten, dat nog meer dan anders de uiterste zuinigheid werd betracht bij het voteeren van gelden voor onderwijsdoeleinden. Zoo werd in Dokkum besloten tot opheffing van den cursus voor vervolgonderwijs. Zoo werden op verschillende aanvraaglijsten om leermiddelen door Burgemeester en Wethouders herhaaldelijk posten geschrapt, die men niet beslist noodzakelijk oordeelde, maar die in normale omstandigheden toch zonder bezwaar zouden zijn toegestaan. Verbeteringen aan schoolgebouwen bleven beperkt tot de allernoodzakelijkste.
Nog in een ander opzicht werd op veel scholen de terugslag gevoeld van de slechte tijden. De malaise in het boerenbedrijf maakte, dat overal werkkrachten werden ontslagen. Menig arbeidersgezin moest elders werk

en brood zoeken. Zóó is het te verklaren, dat op bijna alle openbare scholen in de inspectie Dokkum het aantal leerlingen in 1931 daalde. Bij het bijzonder onderwijs deed hetzelfde verschijnsel zich voor, ofschoon niet zoo algemeen. Het totaalcijfer is daar zelfs nog iets vooruitgegaan. Een derde symptoom was de groote toeloop van leerlingen naar scholen voor uitgebreid lager onderwijs. Nu in het particuliere bedrijf weinig toekomst wordt gezien, zullen de jongelui allemaal studeeren. Aan de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs te Kollum steeg in 1931 het leerlingenaantal van 59 tot 92 !

Ik meen, dat dit drietal verschijnselen niet zonder bedenking is, en het is daarom ook voor het onderwijs te hopen, dat spoedig weer normale tijden aanbreken" (inspecteur-Dokkum).

„Mocht ik het vorige jaar er op wijzen, dat wij ons in het jaar 1930 konden verheugen in een rustige rust, thans moet ik beginnen met te zeggen, dat wij in een voortdurende onrust leven.

Een jaar geleden wees ik op de malaise, die zelfs in schoolverzuim en landbouwverloven was te merken; thans wordt de gansche wereld geteisterd door een crisis, die het onderwijs volstrekt niet onbewogen laat. Overal zoekt men naar middelen tot bezuiniging.

De gemeentebesturen hebben groote uitgaven voor de werkverschaffing en probeeren op het onderwijs tot minder uitgaven te komen, om toch maar een sluitende begrooting te krijgen.

In het begin van het jaar zagen velen, doch in het bijzonder de onderwijzers, met spanning het verschijnen van het rapport-Rutgers tegemoet. De onderwijsbladen stonden er vol van en op de vergaderingen der onderwijzers vormde de bespreking van den inhoud van het rapport-Rutgers den hoofdschotel.

Waar in de vakbladen en op de vergaderingen anders ruimte en tijd werd gevonden voor de bespreking van onderwijs en opvoeding, daar ontvingen nu andere onderwerpen den voorrang.

Een tweede punt hield niet minder de gedachten van het onderwijzend personeel bezig, nl. de salarisverlaging. Hoe dikwijls was deze zaak een onderwerp van bespreking, niet alleen op de kleinere of grootere vergaderingen, doch ook in de gesprekken van het personeel.

Waarom ik meen even te moeten wijzen op de salariskorting en de voorgestelde wetswijziging? Wel, omdat ik meen, dat deze feiten zóóveel beslag leggen op den tijd en de gedachten van de leerkrachten, dat zulks niet zal strekken tot den bloei van het onderwijs, al zijn de nadeelen niet direct tastbaar" (inspecteur-Sneek).

„De gedurende het verslagjaar steeds meer en meer duidelijk aan den dag tredende verslechtering van den economischen toestand, niet alleen in ons land, maar over de geheele wereld, heeft haar schaduwen geworpen ook over het lager onderwijs. De salariskorting, de vergrooting van het aantal leerlingen per leerkracht, de zuinigheid bij aanschaffing van leermiddelen door de gemeenten en uitstel van in verschillende scholen aan te brengen verbeteringen, ziedaar enkele der ongunstige gevolgen

van den reeds ingetreden en nog steeds dreigenden slechten toestand van handel, verkeer, landbouw en nijverheid. Gedurende de eerste helft van 1931 merkte men van deze zaken bij het onderwijs nog weinig, maar zooveel te meer het jaar ten einde liep, zooveel te ongunstiger vertoonde zich alles als bijna tastbaar voor ons allen.
Gedurende de tweede helft van 1931 begon zich een gevoel van onrust meer en meer van het onderwijzend personeel meester te maken. Hoewel de salarissen niet hoog, laat staan te hoog, genoemd kunnen worden, zijn toch de na 1 September gekomen voorstellen tot korting op de salarissen aangenomen. De verzwaring van de taak door vergrooting der klassen en de vergrooting der bestaanszorgen zijn een paar hoofdzaken, die den bloei van het lager onderwijs ten zeerste belemmeren" (inspecteur-Appingedam).
Wat de inspecteur in de inspectie Zuidhorn schrijft, sluit zich, naar ik meen, hierbij aan. „Algemeen ontwaakt de vrees, dat de vitale belangen van het lager onderwijs zullen worden aangetast, dat de wijzers der cultuur ten gevolge van de ten opzichte van dit onderwijs te nemen of genomen maatregelen teruggedraaid zullen worden, en het eigenaardig, teekenend verschijnsel doet zich voor, dat zij, die vroeger weinig of geen notitie schonken aan het onderwijs, nu als met een tooverslag veranderd zijn in vurige, heftige verdedigers van en strijders voor de zaak van het onderwijs. Geen blad, hetzij al of niet politiek gekleurd, geen periodiek, of men leest er uitvoerige verslagen in van protestvergaderingen met vermelding van luid-klinkende moties, die ter bevoegder plaatse zullen worden kenbaar gemaakt.
Een golf van niet-tevreden-zijn dreigt aan te rollen tegen de voorgenomen maatregelen. Wee den rustigen werker binnen de schoolmuren, die zich hierdoor laat medesleepen en ter neer slaan ! Niet, dat hij ongevoelig zou moeten blijven voor wat daar buiten gebeurt, maar het groote gevaar dreigt, dat met het beluisteren en opvolgen van die luide stemmen hem het geloof in de kracht en den zegen van zijn opvoedenden arbeid ontnomen wordt. Hoe goed ook bedoeld door die paladijnen van het onderwijs van en aan ons volk, ik geloof stellig en zeker, dat al die vergaderingen, al die protestmeetings, al die klinkende moties, al die critiek reeds veel nadeel en schade berokkend hebben aan de zaak, die men bedoelt te verdedigen, doordat in de harten van de niet-sterk-staanden zaden gestrooid zijn van bitterheid en ontevredenheid, die welig of niet welig opschietend, niet zullen nalaten hun nadeeligen invloed te doen gelden."
Ik moet erkennen, dat de moeilijke economische omstandigheden, waarin ook ons land verkeert, ook van invloed geweest zijn op meerdere adviezen, welke ik in dit jaar heb moeten uitbrengen. Het is altijd mijn gewoonte, om, wanneer ik mijn oordeel moet uitspreken over een voorgenomen schoolbouw, over aan bestaande scholen door bijbouw van een of meer lokalen aan te brengen verbeteringen, over inrichting van gymnastieklokalen c. a., over aanschaffing van schoolmeubelen en leermiddelen, en meer soortgelijke zaken, ook mijn aandacht te geven aan

het bedrag der kosten, welke met het nemen van deze maatregelen gemoeid zullen zijn. Niet dat ik dit het allervoornaamste vind, maar toch acht ik het noodig, voorzoover bedoelde kosten komen ten laste van de openbare kassen, steeds de vraag te stellen, of datgene wat tot stand gebracht of aangeschaft zal worden, deze kosten, gezien uit het oogpunt van het algemeen belang, inderdaad waard is. In den regel is de conclusie, waartoe ik kom, deze, dat de pas gestelde vraag bevestigend behoort te worden beantwoord. Dit jaar echter achtte ik het mijn plicht de financieele zijde van ten behoeve van het onderwijs te nemen maatregelen nauwkeurig te beschouwen en naast de vraag: is het noodig of althans zeer gewenscht dezen bepaalden maatregel te nemen? ook deze te stellen: is het noodzakelijk, dat deze overigens goede maatregel reeds nu wordt genomen, òf zou daarmede nog eenigen tijd kunnen worden gewacht? Het gevolg is geweest, dat ik meer dan eens tot uitstel van de stichting eener nieuwe school, van de vergrooting eener bestaande school, van de aanschaffing van nieuwe leermiddelen heb geadviseerd, terwijl ik in meer normale tijdsomstandigheden dit naar alle waarschijnlijkheid niet zou hebben gedaan. Zoo meende ik te moeten ontraden om reeds nu tot de stichting van een u.l.o. school over te gaan, waarvan de levensvatbaarheid vrij aannemelijk scheen te kunnen worden gemaakt, maar waaraan m. i. niet aanstonds dringende behoefte was. Zoo hield ik in eenige gevallen niet vast aan det principe, dat niet meer dan één leerkracht terzelfder tijd in een en hetzelfde lokaal onderwijs behooren te geven, om daardoor te voorkomen dat een leslokaal zou moeten worden bijgebouwd. Zoo trachtte ik te bevorderen, dat raadsbesluiten tot afwijzing van aanvragen van schoolbesturen om beschikbaarstelling van gelden voor aanschaffing van nieuwe leermiddelen, welke met het oog op de belangen van het onderwijs niet bepaald noodzakelijk worden geacht, gehandhaafd bleven. Door het volgen van deze gedragslijn wist ik, dat ik handelde in overeenstemming met het gevoelen van de geheele inspectie in mijn ambtsgebied, doordat aangelegenheden als deze herhaaldelijk besproken werden in de bijeenkomsten, welke ik geregeld met de inspecteurs hield. Gelukkig mag worden geconstateerd, dat ik slechts enkele malen den indruk kreeg, dat een Gemeenteraad van de noodzakelijkheid om de uitgaven ook voor het onderwijs tot de strikt noodige te beperken niet voldoende doordrongen bleek te zijn. Eveneens staat het wel vast, dat verschillende aanvragen van schoolbesturen om beschikbaarstelling van gelden achterwege gebleven zijn, omdat deze besturen overtuigd waren, dat ook zij zich in hun wenschen zooveel mogelijk behoorden te beperken. Maar des te meer viel het dan op, wanneer een aanvrage om beschikbaarstelling van gelden werd gedaan, die de perken der gepaste bescheidenheid verre te buiten ging en die slechts haar grond kon hebben in de opvatting: de wet biedt de mogelijkheid een aanvrage te doen, derhalve kunnen wij op het gevraagde aanspraak maken. Zoo vroeg een schoolbestuur een bedrag van f 331,75 aan voor het plaatsen van

een bank op het speelplein en het maken van een bescherming om twee boomen op dat plein; en zoo wenschte een ander schoolbestuur aanvulling van leer- en hulpmiddelen voor een school, die van een en ander reeds beter voorzien was dan eenige school in de inspectie, waartoe zij behoorde. Geen wonder dan ook, dat ik met het oog op dergelijke gevallen in een der inspecteursverslagen vermeld vond: „Nu is het waar, dat sommige hoofden van scholen er maar op los vragen. Bij de bijzondere scholen willen de besturen wel gaarne meewerken tot bezuiniging, doch ze moeten vaak luisteren naar het hoofd der school, omdat ze van die leermiddelen geen verstand hebben.
Gelukkig begint men overal te beseffen, dat er bezuinigd moet worden en dat zulks op de leermiddelen óók wel kan. 't Is niet noodig, dat telkens het nieuwste wordt aangeschaft. Ook zonder dat kan het onderwijs wel op peil zijn. Natuurlijk mag dat niet leiden tot een verwaarloozen der leermiddelen. Dat zou het andere uiterste zijn." (Inspecteur Sneek). Hierbij sluit zich aan, wat in een ander verslag te lezen is:
„Er is echter iets, dat ik innerlijk voel te moeten mededeelen. Vooraf zeg ik, dat de crisistoestanden in de gemeenten mijner inspectie er zeer zeker de oorzaak van zijn. Ik meen dit. De betrekkelijk gemakkelijke wijze, waarop de besturen der bijzondere scholen op grond van art. 72 Lager-onderwijswet 1920 de vergoeding van de kosten der leermiddelen, de beste naar hun meening, kunnen aanvragen bij de Gemeentebesturen en (hier de tegenstelling) de groote moeite, die de hoofden der openbare scholen ondervinden, wanneer zij het hoog noodige voor hun scholen aanvragen.
Steeds wordt dan aangespoord tot bezuiniging en het meest aangenaam zou het 't Gemeentebestuur zijn, indien er maar niets werd aangevraagd". „Gelijke monniken, gelijke kappen". Een oud spreekwoord. „Gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs" is het grondmotief van de Lager-onderwijswet 1920." (Inspecteur Zuidhorn).

ABNORMALE KINDEREN.

Intusschen staat het wel vast, dat deze door de ongunst der tijden opgelegde noodzaak tot het betrachten van de uiterste zuinigheid aan den bloei van het onderwijs zeker niet ten goede kwam.
In meerdere verslagen wordt gewezen op den belemmerenden invloed op den goeden gang van zaken en het algemeene peil van het onderwijs in de klas, dien de aanwezigheid van kinderen heeft, welke door hun abnormale geestesgesteldheid niet in staat zijn het gewone onderwijs te volgen. Dat is zeker geen nieuw verschijnsel en het is ook niet voor het eerst, dat hierop de aandacht gevestigd wordt, maar het viel mij op, dat dit jaar in zoo vele verslagen hierbij wordt stilgestaan. De inspecteur in de inspectie Dokkum uit zich te dezer zake als volgt: „Als de geldmiddelen weer wat ruimer vloeien, is er misschien ook gelegenheid een andere misstand afdoende te verhelpen. Bij mijn school-

bezoek heb ik herhaaldelijk op de gewone lagere school leerlingen aangetroffen, die daar absoluut niet thuis hooren. Leerlingen, die aan het gewone onderwijs niet deelnemen, die niets presteeren, en op school niets opdoen. Die alleen naar school worden gezonden, omdat de ouders ze dan zoolang kwijt zijn. Kinderen, waarvan nog iets terecht kon komen, als ze op een school voor buitengewoon lager onderwijs werden geplaatst. Op één school vond ik in een aanvangsklas van 9 leerlingen 4 zulke stumpers. Meer dan eens heb ik deze zaak met gemeentelijke autoriteiten besproken en het bleek dan telkens, dat afdoende verbetering afstuit op het financieel bezwaar en vaak ook doordat een misplaatst gevoel van liefde de ouders doet weigeren hun kinderen van huis te laten gaan." De inspecteur in de inspectie Heerenveen schreef: „Een bezwaar voor het onderwijs vormen nog altijd de in bijna alle scholen voorkomende achterlijke leerlingen, die, na 2 of meer jaren in klasse 1 te hebben doorgebracht, in een andere klasse worden geplaatst, niet omdat ze wegens hun vorderingen daar mee kunnen doen, maar alleen om ook eens een andere leerkracht met de bezwaren te belasten.

Op eene vergadering, door „Volksonderwijs" van Schoterland uitgeschreven, bleek het totaal dezer leerlingen vrij groot, maar een poging, om te geraken tot oprichting van een school voor buitengewoon lager onderwijs, waarvoor de inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs een rede hield, stuitte af op de bezwaren, verbonden aan het samenbrengen van deze leerlingen, die verspreid wonen in de verschillende dorpen, op vrij grooten afstand van elkaar gelegen.

De stichting van een internaat werd direct al, als te duur, uitgeschakeld, maar bij onderzoek bleek ook het dagelijksch vervoer naar een centrum onbereikbaar wegens de hooge kosten, niettegenstaande het autobusverkeer dit misschien mogelijk zou maken. Nu deze poging is mislukt, zal de toestand in de toekomst wel blijven zooals die is. Gedurende den schooltijd zullen deze kinderen een bezwaar blijven voor het onderwijs en later voor een deel ten laste komen van de maatschappij." In denzelfden geest is wat de inspecteur in de inspectie Appingedam mededeelde: „Een belemmering van den bloei van het lager onderwijs is ontegenzeggelijk, dat op alle scholen in de inspectie Appingedam achterlijke kinderen en meer dan achterlijke kinderen voorkomen. Deze kinderen zijn lastposten in de klassen in dubbel opzicht: ten eerste verstoren zij telkens en telkens weer de orde en ten tweede vergen zij zeer veel tijd van den onderwijzer, die het meestal niet over zijn hart kan krijgen deze kinderen aan hun lot over te laten, hoewel er ook enkele leerkrachten zijn die zulks wel doen. Het bijeenbrengen van deze leerlingen in voor hen bestemde inrichtingen zal ongetwijfeld in het voordeel van het lager onderwijs in het algemeen zijn."

Ik geloof wel, dat er weinig verschil van meening zal bestaan omtrent den ernst van dit euvel en evenmin omtrent de wenschelijkheid, dit zooveel mogelijk te verhelpen, in het belang van deze

misdeelde kleinen zelf zoowel als in het belang van de normale jonge schoolkinderen, maar ook gevoelt ieder aanstonds de groote moeilijkheid, aan het vinden van een redelijke en bevredigende oplossing van dit vraagstuk verbonden. Zeker is wel, dat de financieele bezwaren hierbij een groot gewicht in de schaal leggen.

NUTTIGE HANDWERKEN.

Door een tweetal inspecteurs wordt te kennen gegeven, dat het niet in het belang is van het onderwijs in het algemeen, dat de lessen in het vak nuttige handwerken onder de gewone schooluren worden gegeven. „Het hebben van de lessen", aldus de inspecteur in de inspectie Appingedam, „in nuttige handwerken onder de schooluren aan de meeste openbare scholen is een belemmering van den bloei. Aan de bijzondere scholen heeft men het ook als zoodanig gevoeld; daar heeft men aan verreweg de meeste scholen in deze inspectie de uren voor nuttige handwerken gehouden buiten de gezamenlijke schooltijden van jongens en meisjes. Tijdens de uren voor nuttige handwerken aan de openbare scholen werken èn de onderwijzers èn de leerlingen (jongens) maar op halve kracht."
In aansluiting hierbij noemt de inspecteur in de inspectie Groningen als maatregel om den bloei van het onderwijs te bevorderen: „het verplaatsen van het onderwijs in de nuttige handwerken voor meisjes, dat thans gedurende de schooluren moet worden gegeven, naar uren, buiten de schooluren gelegen. Deze maatregel zou voor de leerlingen van het 3de tot en met 7de leerjaar een aanwinst van 2½ à 3 uur voor het gewone onderwijs ten gevolge hebben."
Ik deel het gevoelen van deze inspecteurs. Dat aan zeer vele bijzondere scholen deze verandering niet ingevoerd is, dat men daar aan het bestaande, in casu de lessen in de nuttige handwerken buiten de schooluren, heeft vastgehouden, kan zeker niet dienen als steun voor de meening, dat bedoelde verandering een verbetering zou zijn geweest.

VACATURES.

Als een ongunstige factor met het oog op den bloei van het onderwijs werd, evenals het vorige jaar, ook nu door sommige inspecteurs gewezen op de groote moeite, die het dikwijls kost om vacatures van hoofd der school — met name aan de kleinere scholen — en van leerkrachten aan u.l.o.-scholen vervuld te krijgen. „Voor twee vacatures van hoofd van éénmansscholen", aldus rapporteerde daaromtrent de inspecteur in de inspectie Appingedam, „moesten herhaalde en nog eens herhaalde oproepingen worden gedaan, waarbij het ten slotte gelukte iemand te krijgen. Voor hoofd van een driemansschool waren er drie sollicitanten bij eerste aanmelding en na herhaalde oproeping zes, doch niet alle hout is timmerhout. Voor hoofd van een u.l.o.-school met drie leerkrachten moest eveneens een herhaalde oproeping worden gedaan. Aan een drietal u.l.o.-scholen moest op 1 Januari 1931 het aantal leerkrachten met 1

worden vermeerderd; slechts aan één dezer is het gelukt in dat jaar een onderwijzer te krijgen en dan nog alleen iemand met hoofdakte, zonder een enkele u.l.o.-bevoegdheid." De inspecteur in de inspectie Sneek schreef in denzelfden geest: „Ik noem het een ramp, dat er op die kleine plattelandsscholen, vooral bij het openbaar onderwijs, bijna geen hoofden meer te krijgen zijn. Als men nog zoo gelukkig is, één of twee sollicitanten te krijgen, dan zijn het vaak menschen, die men, bij voldoende keuze, absoluut geen kans zou geven. Zoo heb ik momenteel drie hoofd-vacatures, waarvoor zich, na herhaalde oproeping, respectievelijk 1, 1 en 0 sollicitanten hebben opgegeven. Onder deze scholen is zelfs nog een driemansschool. De eenige sollicitant zou worden benoemd en twee dagen vóór de raadsvergadering trekt hij zich terug. Waar moet dat heen? Het onderwijs op het platteland kan onmogelijk goed blijven. Daar moet verandering komen in dezen toestand en ik hoop van harte, dat er wegen en middelen worden gevonden." De inspecteur in de inspectie Franeker geeft een zelfde getuigenis: „Herhaaldelijk kwam het voor, dat het aantal sollicitanten voor de betrekking van hoofd eener kleine school of voor onderwijzer met hoofdakte niet groot genoeg was om een behoorlijke ruime keus te hebben. Hiervan zijn thans nog twee éénmansscholen de dupe, terwijl één dergelijke school moest worden opgeheven, daar hier de hoop, in afzienbaren tijd een hoofd te kunnen benoemen, niet bestond en tevens het gering aantal leerlingen oorzaak was, dat niemand zich aan zoo'n schooltje waagde."
Aan het einde van deze „algemeene beschouwingen" wil ik nog de aandacht vestigen op enkele maatregelen, die ik in de verslagen vermeld vond als mogelijkheden om een gunstigen invloed uit te oefenen op den toestand van het lager onderwijs in het algemeen.

TOELATINGSLEEFTIJD.

De inspecteur in de inspectie Groningen noemt als wenschelijk het brengen van den leeftijd, waarop aan het kind toegang verleend mag worden tot de lagere school, van 5 ½ op ruim 6 jaar. „Behalve dat een dergelijke maatregel vermoedelijk een aanmerkelijke bezuiniging op de kosten van het onderwijs voor het Rijk zou ten gevolge hebben, bestaat er ook alle kans, dat de eerste beginselen door het kind beter kunnen worden verwerkt en dus een betere grondslag wordt gelegd om op voort te bouwen, terwijl dan tevens na den leerplichtigen leeftijd een betere aansluiting wordt verkregen aan de leeftijdsgrens, waarop de leerlingen, voor wie het onderwijs aan de lagere school tevens eindonderwijs is, tot den arbeid in de bedrijven mogen worden toegelaten."

CONCENTRATIE.

De inspecteur in de inspectie Sneek vestigt de aandacht op concentratie van verschillende scholen, en wel in de volgende bewoordingen: „Nu verschillende bladen hebben gewezen op een meerdere concentratie

van het onderwijs, heb ik eens nagegaan, hoeveel leerlingen iedere leerkracht gemiddeld voor zijn rekening heeft. Op de lagere scholen zijn 10 149 leerlingen, die onderwezen worden door 326 onderwijzers, zoodat iedere leerkracht gemiddeld 31 leerlingen moet onderwijzen. Bij het uitgebreid lager onderwijs zijn 634 leerlingen, waarvoor 34 leerkrachten, zoodat aldaar het gemiddeld aantal leerlingen per leerkracht bedraagt 18 à 19. Oppervlakkig beschouwd, zou men tot de conclusie komen, dat concentratie hier veel voordeel moet opleveren. Men mag niet vergeten, dat een u.l.o.-school als minimum eigenlijk 3 leerkrachten moet hebben, omdat er 3 leerjaren zijn. Combinatie van klassen is hier beslist minder gewenscht. In deze inspectie hebben u.l.o.-scholen 3 of meer leerkrachten, behalve de u.l.o.-school te Koudum. Hier zou vereeniging met Workum best mogelijk zijn, indien de leerlingen met een autobus werden vervoerd. Koudum is echter meer centrum dan Workum, en nu het aantal leerlingen te Workum momenteel grooter is dan te Koudum, zal Workum niet naar Koudum willen.
Wat de lagere scholen betreft, ook hier is het gemiddeld aantal leerlingen per leerkracht laag. Door combinatie van scholen zou hier wel voordeel te verkrijgen zijn. Doch wat is de groote moeilijkheid? Wordt er op het totaal der salarissen bezuinigd, doordat minder leerkrachten noodig zijn, dan komt zulks alléén het Rijk ten goede. Zeker, óók de gemeente heeft iets minder exploitatiekosten, wat de scholen betreft, doch bij concentratie komt de autobus nog voor rekening der gemeente. Want combinatie van scholen kan dàn alleen plaats hebben, indien de gemeente voor het vervoer zorgt. Daarom zal het Gemeentebestuur dergelijke eventueele voorstellen niet spoedig accepteeren. Bovendien zou het een groot bezwaar zijn, dat de bijzondere scholen niet gedwongen kunnen worden tot combinatie, zoodat een eventueele maatregel te éénzijdig voor het openbaar onderwijs zou werken. Dat is niet te verantwoorden. Toch meen ik, dat een eventueele combinatie van kleine scholen voor het Rijk voordeelig zou zijn, ook al kwamen de vervoerkosten geheel of gedeeltelijk voor Rijksrekening. Wat veel meer zegt, het onderwijs zou er bij gebaat zijn."

LEIDING DER SCHOOL.

De inspecteur in de inspectie Winschoten wijst op de groote wenschelijkheid, dat elke school een eenheid vormt. „Vele scholen vormen mij niet genoeg een eenheid; het hoofd staat te ver af van de onderwijzers, en ook tusschen dezen onderling is te weinig contact. Het moest niet kunnen voorkomen, dat een schoolhoofd van het werk van een jonge leerkracht nog niets afweet, ofschoon deze reeds maandenlang aan de school werkzaam is; evenmin moest het kunnen voorkomen, dat de eene onderwijzer de leerlingen van den anderen overneemt, zonder dat hij weet, hoe het met deze leerlingen individueel en met de klassen dezer leerlingen generaal staat. Als de onderwijzer van de eene klasse geen

contact heeft met dien van de onmiddellijk voorafgaande klasse, die toch straks zijn klas zal zijn, hoe zal hij dan op de rechte wijze en met vrucht kunnen voortbouwen? De school behoort een eenheid te zijn, maar daartoe is noodig, dat de leerkrachten van dezelfde school een nauw contact met elkander hebben, dat zij in onderling overleg over heel de linie met elkaar samenwerken, lettende op het eene groote, heerlijke doel, waarvoor zij allen arbeiden: de opvoeding, de onderwijzing, de vorming van de aan hun zorg toevertrouwde kinderen. Daartoe is noodig, dat ook het hoofd zich ten volle bewust is van zijn taak als leider; hij behoort te weten, hoe alles in zijn school reilt en zeilt; hij behoort de jonge onervaren leerkrachten met raad en daad bij te staan; hij behoort met allen ernst er naar te streven, dat er een vruchtbare samenwerking zij tusschen heel het personeel zijner school, zoodat deze als een eenheid zich openbaart. De bloei van het onderwijs zou door dit alles ten zeerste bevorderd worden."

§ 2. OMVANG VAN HET ONDERWIJS.

CENTRALE ZEVENDE LEERJAREN.

Over het geheel genomen is de ervaring met de centrale leerjaren niet ongunstig geweest. Toch bleek het, dat ook hier zich bezwaren kunnen voordoen. In een van zijn maandelijksche rapporten immers maakte de inspecteur in de inspectie Winschoten melding van zijn bezoek aan een openbare school, die dienst doet als de centrale school voor het 7de leerjaar, waarvan het aantal leerlingen zóó achteruitliep, dat het aantal wettelijk verplichte leerkrachten op 1 Januari 1932 slechts twee kon bedragen. En de inspecteur voegde aan deze mededeeling toe: „Het is te voorzien, dat in de naaste toekomst hierin geen verandering zal komen. De hoofden van de zesklassige scholen houden de leerlingen zooveel mogelijk vast en laten ze de zesde klas doubleeren. De verhouding tusschen het hoofd der centrale school en de hoofden der andere scholen was vaak zeer onaangenaam, omdat het hoofd der centrale school door hen beschouwd werd als hun controleur. De ervaringen, hier opgedaan met het stichten van een centrale school voor het 7de leerjaar, zijn nu niet bepaald gunstig te noemen. Wellicht is het over het algemeen maar het beste, dat elke school haar eigen 7de klas houdt." De conclusie, waartoe de inspecteur ten dezen gekomen is, deel ik vooralsnog niet. Niet dat ik het noodig of ook maar gewenscht zou achten, dat steeds bedoelde centrale leerjaren tot een afzonderlijke school worden ingericht, maar wel vind ik het, in het algemeen gesproken, aanbevelenswaard, de leerlingen van daarvoor in aanmerking komende scholen, die het zesde leerjaar hebben doorloopen, in afzonderlijke klassen samen te brengen, vooral ook om daardoor te voorkomen, dat deze leerlingen, als zij op hun „eigen" school bleven, voor het zevende leerjaar met één of meer andere leerjaren der school zouden moeten worden gecombineerd.

Uit den aard der zaak kan in zulke gevallen aan het onderwijs aan deze leerlingen, die weldra de lagere school zullen verlaten, niet die zorg worden besteed, welke daaraan gegeven kan worden in een klasse van uitsluitend leerlingen van ongeveer dezelfde kennis en ontwikkeling.

LICHAMELIJKE OEFENING.

Vele gemeentebesturen deden ook dit jaar aanvrage om de vrijstelling, bedoeld in het 2de lid van art. 195 der wet, ten aanzien van het onderwijs in het vak lichamelijke oefening. Regel was, dat deze aanvragen door Gedeputeerde Staten werden ingewilligd, onder voorwaarde, dat dan althans onderwijs zou worden gegeven in vak *j* der wet van 1878. De meeste inspecteurs maken in hun verslag van deze zaak melding, gelijk blijkt uit de volgende aanhalingen.

„De gemeente Dokkum, die ook vrijstelling vroeg, verkreeg ze eveneens, maar onder mededeeling, dat de vrijstelling is verleend in het vertrouwen, dat vóór het einde van 1933 een centraal gebouw of lokaal voor het bedoelde onderwijs zal worden ingericht en dat dus na 1 Januari 1934 op het verleenen van vrijstelling niet meer zal kunnen worden gerekend. Deze beslissing van Gedeputeerde Staten komt mij zeer juist voor. Aan de invoering van het vak lichamelijke oefening zijn voor plattelandsgemeenten groote bezwaren verbonden. Voor een plaats met zoo geconcentreerde bevolking als Dokkum gelden de bezwaren veel minder" (inspecteur-Dokkum). Als een betrekkelijke zeldzaamheid kan worden beschouwd wat dezelfde inspecteur met het oog op dit vak tevens mededeelt, dat het aan een der bijzondere scholen te Dokkum onderwezen wordt en dat dit onderwijs gegeven wordt in het gymnastieklokaal der bijzondere kweekschool.

„Nog steeds is het poovertjes gesteld met het onderwijs in vak *j*. Aan lokaliteit of geschikt terrein ontbreekt het bij de meeste scholen. Ook is de tijd er thans niet naar, dat de gemeentebesturen zich zouden benaarstigen om voor goede gelegenheden voor het onderwijs in dit vak te zorgen. Te Witmarsum echter is bij de openbare school aldaar een flink lokaal voor vak *j* aangebracht, terwijl te Dronrijp van twee ongebruikte lokalen der openbare school één lokaal voor vak *j* is gemaakt. Zoo iets zou op nog wel meer plaatsen kunnen gebeuren, zoodat men met weinig kosten toch een goede lokaliteit verkreeg.

Het aantal bijzondere scholen, waar men vak *j* onderwees, bedroeg slechts 15; het nieuwe vak *j* werd onderwezen aan de gemeenteschoolen te Bolsward, Franeker en Harlingen, waar men over goede lokalen en bekwaam personeel voor dit vak beschikte. De overige gemeenten vragen telkens om de twee jaren bij Gedeputeerde Staten vrijstelling aan van het onderwijs in dit vak, hetwelk ook dit jaar weer aan verschillende gemeenten werd verleend, onder voorwaarde, dat ten minste het oude vak *j* werd onderwezen. Vrije- en orde-oefeningen komt dan ook in in het leerplan van alle openbare scholen voor, hoewel er zeer weinig of niets aan wordt

gedaan. Op mijn voorstel werd door Gedeputeerde Staten echter aan de gemeente Menaldumadeel opgelegd te Dronrijp te zorgen voor lokaliteit, wat, zooals ik boven reeds vermeldde, ook gebeurd is. Te Oosterlittens maakte de openbare school gebruik van het gymnastieklokaal der bijzondere school aldaar" (inspecteur-Franeker).

„Vrijstelling voor onderwijs in vak *j* wordt nog steeds door Gedeputeerde Staten in groot aantal, zij het dan ook veelal voorwaardelijk, verleend. De gemeentebesturen en schoolbesturen trekken zich van de verplichting, die in 1936 dreigt in werking te treden, niets aan. Nog steeds worden nieuwe scholen gebouwd zonder gymnastieklokaal. Alleen op de grootere plaatsen, zooals Heerenveen, Drachten, Gorredijk en Oosterwolde, komt iets van het onderwijs in lichamelijke oefening terecht. Waar dit al op den lesrooster voorkomt, is het vaak aangewezen op het schoolplein en het wisselvallig klimaat is oorzaak, dat het niet geregeld kan worden gegeven.

De crisisomstandigheden, waardoor de gemeentebesturen zeer veel moeite hebben hun begrooting sluitend te maken, zijn oorzaak, dat ook bij het onderwijs de grootst mogelijke zuinigheid wordt betracht. Tot uitgaven, het vak lichamelijke oefening betreffende, zijn de besturen nu niet te bewegen" (inspecteur-Heerenveen).

„Vrijstelling van het onderwijs in vak *j* werd verleend aan de gemeenten Hemelumer Oldephaert, Hindeloopen, Gaasterland, Sloten en IJlst. Aan de openbare school te Koudum wordt vak *j* wel gegeven. Hier kon den vakonderwijzer ontslag worden gegeven, omdat het nieuwbenoemde hoofd het diploma spelleider bezit.

Indien de financieele omstandigheden niet zoo moeilijk waren geweest, zou vak *j* te Balk zijn ingevoerd.

Het nieuwe gymnastieklokaal is daar gereed; alleen een vakonderwijzer moest er worden benoemd en een terrein gekocht" (inspecteur-Sneek).

„Voor geen enkele openbare school is in 1931 de door de gemeentebesturen in deze inspectie gevraagde vrijstelling van het geven van onderwijs in lichamelijke oefening door Gedeputeerde Staten geweigerd. De vrijstelling werd echter geen enkele maal onvoorwaardelijk verleend, maar steeds onder de voorwaarde, dat vak *j* van de wet van 1878 zal worden onderwezen.

Onderwijs in lichamelijke oefening is in 1931 ingevoerd aan 1 openbare lagere school, 1 openbare u.l.o.-school, 1 Hervormde lagere school, 1 Gereformeerde lagere school en 1 Gereformeerde u.l.o.-school, alle te Delfzijl. Er bestaan thans plannen voor invoering aan meer scholen in deze gemeente. In de meeste bijzondere scholen wordt geen onderwijs gegeven in vrije- en orde-oefeningen of in lichamelijke oefening" (inspecteur-Appingedam).

„Vrijstelling van onderwijs in vak *j* werd onvoorwaardelijk niet verleend. Vrijstelling onder voorwaarde, dat vak *j* der wet van 1878 wordt onderwezen, werd verleend voor den tijd van één jaar aan alle gemeenten, tot de inspectie behoorende, behalve aan de gemeenten Groningen en

Veendam en voor één school aan de gemeente Haren" (inspecteur-Groningen).
„In de bijzondere scholen wordt, behoudens enkele uitzonderingen, vak *j* niet onderwezen.
Op onderscheidene scholen (openbare) wordt vak *j* wel onderwezen. Op 2 scholen in de gemeente Finsterwolde werd dit onderwijs in het jaar 1931 ingevoerd; dit geschiedde ook op de school te Wildervanksterdallen en op één school te Winschoten.
Voor het grootste gedeelte der openbare scholen werd door Gedeputeerde Staten nog vrijstelling verleend, onder voorwaarde, dat onderwijs in de vrije- en orde-oefeningen zal worden gegeven" (inspecteur-Winschoten).
„Onderwijs in vak *j*, lichamelijke oefening of vrije- en orde-oefeningen wordt aan de bijzondere scholen in de inspectie niet gegeven.
Aan slechts zeven openbare scholen is een aan bescheiden eischen voldoend gymnastieklokaal verbonden, soms verkregen door een leegstaand schoollokaal daarvoor in te richten, tweemaal door 2 leegstaande lokalen aan elkaar te trekken, in twee gevallen door het afzonderlijk voor het doel te bouwen. Voor enkele scholen is door Gedeputeerde Staten de eisch gesteld, dat een gymnastieklokaal moet worden ingericht, zonder dat gemeentebesturen daaraan nog hebben voldaan. Voor alle andere openbare scholen is de vrijstelling, bedoeld in art. 195 der Lager-onderwijswet 1920, verleend, op voorwaarde, dat onderwijs wordt gegeven in de vrije- en orde-oefeningen der gymnastiek.
Terreinen voor lichamelijke oefeningen werden niet ingericht. De toestand ten deze is nog als het vorige jaar" (inspecteur-Borger).
„In het geven van onderwijs in vak *j* komt niet veel voortgang.
In de gemeente Coevorden wordt geen onderwijs gegeven in lichamelijke oefening. Door het College van Gedeputeerde Staten van Drenthe is bij besluit, d.d. 5 December 1928 n°. 99, voor de openbare scholen in de gemeente vrijstelling verleend voor den tijd van een jaar, ingaande 1 Januari 1929; voor zoover mij is bekend, sedert niet meer. Wel schrijft het College van Burgemeester en Wethouders dier gemeente mij, d.d. 18 Februari 1930, dat het in deze zaak diligent blijft, en 26 Maart 1931, dat plannen tot den bouw van een centraal gymnastieklokaal in bewerking zijn, doch daarbij is het gebleven.
In de gemeente Dalen is vrijstelling gegeven voor het geven van onderwijs in dit vak tot 1 Januari 1932 voor alle openbare scholen, behalve die in het dorp zelf. In laatstgenoemde school wordt dit onderwijs ook niet gegeven en zijn, voor zoover mij bekend, tot nog toe geen maatregelen getroffen om het te doen geven.
In de gemeente Emmen wordt onderwijs in het vak gegeven aan de school te Nieuw-Amsterdam. Aan deze inrichting is een leerkracht verbonden met bevoegdheid vak *s* (wet 1878); in beknopten vorm aan school I te Zwartemeer. Voor de scholen Erica I en Dordsche Brug is geen vrijstelling verleend, maar wordt het niet gegeven. Voor de andere scholen is vrijstelling verleend.

Ook voor de scholen in de gemeenten Odoorn en Sleen is vrijstelling verleend.
Voor de gemeente Schoonebeek is geen vrijstelling verleend, doch onderwijs in het vak wordt niet gegeven.
Alle vrijstellingen zijn aan de gemeenten verleend onder de gewone voorwaarde" (inspecteur-Emmen).
Uit deze aanhalingen treedt m. i. wel duidelijk aan den dag, dat de zaak van het onderwijs in lichamelijke oefening op de lagere scholen slechts zeer geringe vorderingen maakt. Ongetwijfeld is dat voor een goed deel het gevolg van de omstandigheid, dat een behoorlijke inrichting van dit onderwijs, waarvoor localiteit, gereedschappen en open terrein noodig is, vrij belangrijke geldelijke offers van de gemeentekassen vraagt; en begrijpelijk is het, dat, met name in de huidige tijdsomstandigheden, de gemeentebesturen huiverig zijn deze offers te brengen. De Gemeenteraad van Gasselte (inspectie Borger) bleek bereid voor dit onderwijs de vereischte localiteit te stichten bij de openbare scholen te Gasselternijveen en te Gasselternijveenschemond, maar de benoodigde gelden zouden, aangezien deze gemeente wordt „gesaneerd", door het Rijk moeten worden verstrekt.
Het bleek intusschen, dat aan dezen wensch van Rijkswege niet kon worden voldaan. Een bijzondere omstandigheid was hierbij nog, dat aan de school te Gasselternijveenschemond gedurende enkele jaren het volledige onderwijs in lichamelijke oefening gegeven is, doordat een leegstaand leslokaal der school voor gymnastieklokaal was ingericht, terwijl voor het openluchtspel van een terrein vlak naast de school gebruik kon worden gemaakt. Daar het hoofd der school voor deze zaak veel gevoelde, was de toestand aan deze school bepaald bevredigend. Door toename van het leerlingenaantal moest echter het als gymnastieklokaal ingerichte leslokaal weer zijn oorspronkelijke diensten doen en het gevolg was, dat wegens gebrek aan geschikte localiteit het vak lichamelijke oefening niet meer naar eisch kon worden onderwezen. Men wilde nu den omvang van het onderwijs aan deze school verminderen door het vak lichamelijke oefening van het leerplan af te voeren. Hiertegen bestond echter naar mijn meening een wettelijk bezwaar, omdat vermindering van den omvang van het onderwijs aan een school met een vak, dat volgens art. 3, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920 tot de verplichte vakken behoort, tot gevolg zou hebben, dat deze school niet meer zou voldoen aan de eischen, waaraan het onderwijs moet voldoen, zal de school in aanmerking kunnen komen voor geheele of gedeeltelijke bekostiging uit openbare kassen. Bij een soortgelijk geval, dat zich een paar jaren geleden ten aanzien van de openbare school te Eext, gemeente Anlo, had voorgedaan, was gebleken, dat Gedeputeerde Staten van Drenthe ten dezen dezelfde opvatting huldigden. Zoo werd de stand van zaken deze, dat aan de openbare school te Gasselternijveenschemond het vak lichamelijke oefening gegeven moest worden, maar niet gegeven werd, omdat de gelden, benoodigd voor het stichten der benoodigde localiteit, niet beschikbaar werden gesteld.

Ten slotte meen ik met het oog op het onderwijs in dit vak nog de opmerking te moeten maken, dat er gemeentebesturen zijn, die hun hoop gevestigd hebben op hetgeen te dezer zake in het wetsontwerp tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 wordt voorgesteld, te weten, dat ook na 1 Januari 1936 de mogelijkheid zal blijven bestaan tot het verkrijgen van vrijstelling van het doen onderwijzen van het vak lichamelijke oefening. Er zijn voorbeelden, die het vrij aannemelijk maken, dat voornemens om te dezer zake de noodige voorzieningen te treffen op den achtergrond gedrongen zijn door het uitzicht, dat 1 Januari 1936 ten dezen niet de fatale termijn zal blijven. Veilig mag m. i. worden aangenomen, dat ook deze omstandigheid er toe medewerkt, dat de zaak van het onderwijs in het vak lichamelijke oefening geen bevredigenden voortgang heeft.

HANDENARBEID.

In hooge mate bemoedigend is de stand van zaken ten aanzien van het vak handenarbeid ook niet te noemen. In het verslag van den inspecteur in de inspectie Groningen wordt hieromtrent het volgende medegedeeld: „In het onderwijs in „handenarbeid" kwam gedurende het verslagjaar in zooverre verandering, dat, behalve aan de scholen, waar het tot nu toe werd gegeven, het onderwijs in dit vak ook werd opgenomen in het leerplan voor het 7de leerjaar van een openbare lagere school in de gemeente Groningen, in zooverre, dat het gegeven zal worden aan de jongens in de uren, dat de meisjes onderwijs ontvangen in nuttige handwerken.
Ofschoon het de bedoeling was bij het begin van het nieuwe schooljaar (September 1931) met dit onderwijs aan de jongens van bedoeld 7de leerjaar een aanvang te maken, had men daarmede ongeveer half December nog niet kunnen beginnen, omdat de tafelbladen, die moeten dienen om over de gewone schoolbanken te worden gelegd, om deze als werktafels te kunnen gebruiken, toen nog niet aan de school waren verstrekt."
In de inspectie Winschoten werd dit vak onderwezen aan de openbare scholen te Drieborg, gemeente Beerta, en Nieuw-Scheemda; in de inspectie Zuidhorn aan de openbare scholen te Adorp en te Oldehove en aan de bijzondere Hervormde school te Uithuizen; in de inspectie Appingedam aan twee der openbare scholen te Appingedam, aan de openbare school te Weiwerd, gemeente Delfzijl, aan de openbare school te Loppersum en aan de bijzondere school te Losdorp, gemeente Bierum. In de inspectie Leeuwarden werd dit onderwijs ingevoerd op de nieuw gestichte openbare lagere school n°. 17 te Leeuwarden. De inspecteur in de inspectie Sneek vermeldt ten dezen: „Aan de nieuwe openbare school te Sneek voor het centrale 7de leerjaar is het vak handenarbeid ingevoerd. Wel hadden Burgemeester en Wethouders eerst eenig financieel bezwaar, doch ik meende, dat dit vak aan deze school bijzonder op zijn plaats was en dat er een zeer goede leerkracht voor was, zoodat ik bleef

aandringen op invoering. Op verzoek van Burgemeester en Wethouders heb ik beloofd ernstig te zullen medewerken tot bezuiniging op de hooge aanvrage om leermiddelen voor genoemde school. Dat is in overleg met het hoofd der school gelukt en nu wordt in een apart lokaal het vak handenarbeid gegeven op een wijze, die tot groote tevredenheid stemt."

§ 3. RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS.

De vraag, hoe het staat met de resultaten van het onderwijs is zeker wel de belangrijkste, die gedaan kan worden, wanneer een verslag omtrent den toestand, waarin het onderwijs verkeert, moet worden opgesteld. Immers hoofdzaak is ten slotte niet, hoe het onderwijs is georganiseerd, hoe de scholen zijn ingericht, welke de positie der onderwijzers is, enz., hoe belangrijk deze zaken op zich zelf ook mogen zijn, neen, waar het ten slotte op aan komt, is dit, dat de resultaten, welke bereikt worden met het onderwijs, bevredigend zijn. Uit den aard der zaak kan het antwoord op de pas vermelde vraag, dat thans zou moeten worden gegeven, niet veel verschillen van wat het vorige jaar ten dezen werd te kennen gegeven. Ook de inspecteurs wijzen daarop. Maar opmerkelijk is wel, dat, wanneer door de inspectie gedurende een bepaald jaar bijzondere aandacht is gegeven aan de resultaten van een bepaald vak en daarbij gebleken is, dat dit vak of het een of ander onderdeel er van niet voldoende tot zijn recht gekomen is, in het vervolg bedoeld vak of bedoeld onderdeel daarvan in het bijzonder wordt verzorgd.
De inspecteur in de inspectie Leeuwarden geeft in zijn verslag een beschouwing over de resultaten van het onderwijs in het algemeen en hij doet dit ook in verband met het bezwaar, dat wel geuit wordt tegen het brengen van allerlei nieuwigheden op de school, welk bezwaar door een oud-hoofd der school aldus onder woorden was gebracht: „Men klaagt algemeen over de resultaten van het onderwijs, maar tegelijk brengt men allerlei nieuwe dingen in de school, die tijd vragen, welke van het gewone onderwijs afgenomen moet worden. Begrijpt men dan niet, dat daardoor de resultaten van het onderwijs achteruit moeten gaan?" En de inspecteur antwoordt hierop: „In deze redeneering ligt een kern van waarheid; wanneer men de leerstof van de gewone vakken onveranderd laat en men brengt er nieuwe dingen bij, dan kan het niet anders, of de resultaten voor de gewone vakken moeten minder worden, omdat er minder tijd aan besteed wordt. Doch mijn grief is niet, dat er verschillende nieuwe dingen in de school gebracht worden — ik acht dit noodzakelijk, al moet tegen overdrijving gewaakt worden —, doch dat men niet voldoende aandacht besteedt aan een grondige herziening van de leerstof der verschillende vakken. Ik ben altijd nog van meening, dat er heel wat in de school geleerd wordt, dat zeer weinig practische waarde heeft en ook weinig vormende waarde, zoodat er heel wat van de tegenwoordige leerstof over boord geworpen zou kunnen worden.

Hieronder rangschik ik een deel van de zgn. parate kennis. Alle parate kennis, die niet geregeld onderhouden wordt, vervliegt. Dit is een wet, waarmede bij de beoordeeling van de resultaten van het onderwijs niet genoeg rekening gehouden wordt. Het is voor mij volstrekt niet onbegrijpelijk, dat een kind, dat eenige jaren van school is en geen verder onderwijs genoten heeft, Karel de Groote in 1555 afstand van de regeering laat doen en Karel V laat huwen met Jacoba van Beieren. Het is een dwaasheid om dan met veel ophef te spreken van de slechte resultaten van het onderwijs: hoe goed het onderwijs in de toekomst ook moge worden, deze slechte resultaten zullen er altijd zijn, even goed als zij er altijd geweest zijn. Men geve daar niet steeds op af, doch stelle zich de vraag, of het niet tijd wordt tot een grondige herziening van de leerstof te komen en heel wat parate kennis te schrappen, die toch zeker vervliegt, omdat ze practisch geen toepassing vindt.

Ik weet zeer goed, dat dit een zeer moeilijk onderwerp is — als het niet zoo moeilijk was, zou men het al eerder en grondiger aangevat hebben — en dat hier ook overdrijving schaadt, doch ik wilde in dit verslag er toch nog eens de aandacht op vestigen, omdat in deze richting ten slotte toch een oplossing gevonden moet worden. Tot nog toe heeft men het hoofdzakelijk gezocht in vermindering en vereenvoudiging van de leerstof, niet in een hervorming, en het resultaat hiervan is niet schitterend geweest. Wanneer ik denk aan vakken, als rekenen, Nederlandsche taal en lezen, vakken, waarin heel wat vereenvoudigd is, dan geloof ik niet, dat deze vereenvoudiging verbetering in de resultaten gebracht heeft, omdat voor datgene, wat men afgesneden heeft, niets anders in de plaats gekomen is. Op een onderwijzersvergadering, waar ik sprak over: „„Beperking van de leerstof"", heb ik mijn meening aldus geformuleerd: „„Ik ben het er volkomen mede eens, dat er heel wat van de tegenwoordige leerstof over boord geworpen kan worden, maar denkt er aan, dat voor datgene, wat weggeworpen wordt, iets anders in de plaats moet komen. Wij kunnen aan het kind in de school wel andere, maar wij moeten het beslist geen mindere eischen gaan stellen.

Hoe lager wij onze eischen zouden gaan stellen, hoe meer ook het peil en de resultaten van het onderwijs zouden dalen. Hoe gemakkelijker wij het kind het in de school maken, hoe minder het zich zal inspannen. Ik heb sterk het gevoel, dat wij met onze beperking en vereenvoudiging van de leerstof het den kinderen te gemakkelijk gemaakt hebben en dat daardoor de resultaten misschien gedaald zijn." "

Betrekking op de resultaten van het onderwijs in het algemeen heeft ook, wat de inspectrice in de inspectie Borger, na te hebben opgemerkt, dat er ten aanzien van de resultaten herhaaldelijk reden tot tevredenheid is, in haar verslag schreef: „De resultaten zijn in het algemeen daar het best, waar men de kinderen veel zelfstandig laat werken, waar men er niet bang voor is om eens een keer minder goed werk te krijgen, als het maar door de leerlingen zonder hulp is gemaakt. Waar men corrigeert, maar niet alles voordoet en vooruit bespreekt. De kinderen leeren durven,

leeren aanpakken, dat is het wat vele leerkrachten niet .... durven. Aan hun ijver, hun toewijding ontbreekt niets; aan hen zou men soms willen toeroepen: „pas trop de zèle!", daarmede bedoelende den ijver om de kinderen altijd te helpen."
Met het oog op de resultaten van het onderwijs in de onderscheidene vakken meen ik het best te doen met verschillende aanhalingen uit de verslagen der inspecteurs op te nemen.

LEZEN.

Vooraf ga de opmerking, dat over het geheel genomen de zeer bevredigende resultaten, welke met dit vak in de eerste klassen verkregen worden, in de hoogere klassen achterwege blijven; dat het dialect, en wel met name het Groningsche dialect, nogal moeilijkheden oplevert voor het aanleeren van een goede uitspraak; dat aan het begrijpen van het gelezene dikwijls heel wat blijkt te ontbreken en dat de zgn. doorrenboekjes, die misschien het vlot lezen bevorderen, dit euvel in de hand werken.
„Het vak lezen geeft in de lagere klassen veel voldoening. Wat schieten die kleinen heerlijk op: het eene boekje na het andere. Vele onderwijzeressen letten ook op den toon en .... wat wil dat stemmetje buigen! In de lagere klassen is dat leesuurtje uit de mooie boekjes van tegenwoordig een genot. In de hoogste klassen is dat niet steeds het geval. Daar is een gedeelte, dat vlot en duidelijk leest en dus aan de twee eischen voldoet, die gesteld mogen worden. Er is ook een gedeelte, dat hakkelt en stoot" (inspecteur-Sneek).
„De resultaten van het aanvankelijk leesonderwijs zijn over het algemeen bevredigend tot zeer goed. De meeste onderwijzeressen weten in korten tijd de leerlingen zoo ver te krijgen, dat de voor het eerste leerjaar bestemde leesboekjes vrij vlot kunnen worden gelezen.
In de lagere leerjaren kan men over den vooruitgang van het leesonderwijs wel tevreden zijn, beter in elk geval dan over de resultaten in de hoogere leerjaren. In deze hoogere leerjaren kan in den regel over vlot lezen ook niet worden geklaagd, maar duidelijk is het niet steeds, terwijl de toon zeer dikwijls te wenschen overlaat.
De soorten der veel in gebruik zijnde leesboeken dragen wel eenige schuld aan den leestoon. Er zijn te veel leesboeken in gebruik, die alleen dienst kunnen doen als ontspanningslectuur, het zijn doorrenboekjes. Gewenscht is, dat er, behalve deze doorrenboekjes, waardoor wel het vlot lezen bevorderd wordt, maar niet de toon, en waardoor geen algemeene kennis wordt aangebracht, in elke school een voldoend aantal leesboekjes aanwezig is met wat zwaardere stof, leesboekjes, die zwaardere eischen stellen aan het begrijpen door de leerlingen. Het niet bespreken van leeslessen, het niet verwerken van den inhoud door verklaring van moeilijke woorden en uitdrukkingen, is in de meeste lagere scholen zoodanig gewoonte geworden, dat onderwijzers en onderwijzeressen

iemand vreemd aankijken en als het ware wakker schrikken, als onder het bijwonen van een leesles eens een vraag aan de leerlingen wordt gedaan, om te onderzoeken of het gelezene werkelijk begrepen is" (inspecteur-Appingedam).

De inspecteur in de inspectie Assen gaf te kennen, dat het hem bij vele bijgewoonde leeslessen getroffen had, dat de onderwijzer(es) verzuimde, de leerlingen te verplichten het fout gelezene over te doen; dat derhalve de verkeerde methode gevolgd werd, waarbij het door den leerling fout gelezen of verkeerd betoonde woord door den onderwijzer wel wordt verbeterd, maar de leerling daarna toch maar voortgaat, zonder dat hij blijk moet geven, dat het doel der correctie bereikt is.

Voor vele onderwijzers is het niet gemakkelijk, alle leerlingen, ook degenen, die niet aan de beurt van lezen zijn, te laten medelezen. Wat gaat er dan voor vele kinderen een tijd verloren!

Ik twijfel er aan, of het wel voldoende is, dat de kinderen verplicht worden met een papiertje of met den vinger de leesstof te volgen. Immers, dat volgen kan ook gedachteloos geschieden.

Slechts een enkelen keer merkte ik op, dat in de klas alle kinderen heel zachtjes fluisterend, alles medelazen. Geen wonder, dat bij die voortdurende intensieve medewerkzaamheid alle leerlingen, die aan de beurt kwamen, blijk gaven, vlot te kunnen lezen. In de midden- en hoogere klassen ontvang ik niet altijd den indruk, dat de leerlingen voldoende begrip krijgen van de beteekenis van zinswendingen en van de òf ernstige òf humoristische strekking van het gelezene. Ik verwacht geen langdradige bespreking van ieder woord, maar wel meen ik, dat het leesonderwijs, beter dan vaak geschiedt, de kinderen ten bate van het verdere leven zou kunnen oefenen in het verstaan van de kleur der woorden, het juist begrijpen van den inhoud van een beschrijving of betoog.

Als goede correctie van het gedachteloos en niet-begrijpend lezen is bij sommige leerkrachten de gewoonte in zwang om aan het einde der leesles den inhoud van het gelezene mondeling even te laten weergeven.

„De resultaten van het leesonderwijs acht ik niet overal schitterend, best veelal in de lagere klassen, lang niet altijd best in de hoogere. Het dialect is daarop van grooten invloed, ook de gewoonte der bevolking om den mond niet goed open te doen bij het spreken. De gêne der oudere jongens, die bang zijn uitgelachen te worden, als zij goed lezen, is stellig ook een factor. Daarbij echter de sleur van de dagelijksche les, het herhaaldelijk moeten lezen van dezelfde boekjes, die de onderwijzer ten laatste wel kan droomen en waardoor op de technische vaardigheid nog wèl, op de voordracht vrijwel niet meer gelet wordt. Daarvoor geschikte gedichtjes voordragen in de klasse, vóór de klasse komen lezen, terwijl de onderwijzer, soms ook de leerlingen geen boek er bij hebben, zijn m. i. middelen om de voordracht te verbeteren en het duidelijk lezen te bevorderen" (inspecteur-Borger).

„De resultaten van het onderwijs in dit vak zijn in de eerste klasse dikwijls heel aardig. Het is vaak verrassend te hooren hoeveel de kinderen in

dat jaar soms hebben geleerd. Wanneer zij de schooldeur binnentreden, kunnen slechts heel enkelen een a van een b onderscheiden, terwijl velen op het einde van het jaar reeds vrij goed kunnen lezen. Juist omdat in de eerste en ook in de tweede klasse over het geheel goed wordt gelezen, moet men vanaf de derde klasse eischen, dat het kind over het gelezene moet nadenken, en daar ontbreekt nogal eens iets aan. Men gebruikt de zgn. doorrenboekjes, waarbij het lezen dikwijls weinig anders is dan een vlug, gedachteloos opdreunen van woorden" (inspecteur-Emmen).

SCHRIJVEN.

In verschillende inspecteursverslagen werd de opmerking gemaakt, dat de noodzakelijkheid om de zuinigheid te betrachten hier en daar aanleiding was om voor het schriftelijk werk der leerlingen weer meer gebruik te maken van de lei.

De inspecteur in de inspectie Groningen, die het vorige jaar melding maakte van een proef, die op een der openbare scholen te Groningen met het blokschrift genomen werd, deelde thans mede, dat op voorstel van het hoofd dier school de proef gestaakt is. De inspecteur lichtte dit als volgt toe: „Bij overplaatsing van leerlingen, aan wie het zgn. blokschrift was onderwezen, naar scholen, waar aan de leerlingen het gewoon loopend schrift werd onderwezen, was gebleken, dat eerstbedoelde leerlingen heel veel moeite hadden het gewoon loopend schrift aan te leeren en zich blijkbaar zeer moeilijk bij het schuinschrift aanpasten. Een onderzoek, dat te dien opzichte aan sommige scholen werd ingesteld, vestigde althans het vermoeden, dat de leerlingen door het blokschrift ernstige moeilijkheden ondervonden. Hoewel hierbij ook in aanmerking moet worden genomen, dat de leerkrachten van de scholen, waarheen de leerlingen, aan wie het blokschrift was onderwezen, waren overgeplaatst, niet op de hoogte waren van de blokschriftmethode, moesten de bovenbedoelde bezwaren toch worden erkend en werd hierin aanleiding gevonden de proef niet voort te zetten en aan de betrokken school in de gemeente Groningen tot het gewoon loopend schrift terug te keeren.

In zijn bericht hieromtrent deelde het hoofd dier school mij nog mede, dat aan zijn school geen noemenswaardige moeilijkheden waren ondervonden met nieuwe leerlingen, die het blokschrift niet kenden."

„ „Bezuiniging" tracht de lei en griffel de school weer binnen te loodsen. Zooveel mogelijk tracht ik dat te verhinderen. Het zou terugleiden tot het vroeger veel voorkomende knoeiwerk. Want dit is ontegenzeggelijk: het gebruik van griffel en lei zijn van nadeeligen invloed op de netheid van het schriftelijk werk" (inspecteur-Zuidhorn).

„In verband met het feit, dat dikwijls wel groote aandacht wordt gewijd aan mooi schrijven in de schrijfles, maar minder aan het vaardig net schrijven, had ik in het afgeloopen jaar een zeer teleurstellende ervaring. Ik bezocht een u.l.o.-school, waarvan een groot deel der leerlingen het

vorige onderwijs ontving op een school, waar al het schriftelijk werk buitengewoon goed wordt gecalligrafeerd, zonder dat van paradewerk sprake is.

In de eerste klas van bovenbedoelde u.l.o.-school was, na enkele maanden, in het schriftelijk werk geen verschil meer te zien tusschen het schrijven der op de verschillende scholen opgeleide leerlingen.

Afgezien van het algemeen bekende feit, dat vele u.l.o.-onderwijzers er niet aan denken, dat voor de meeste bezitters van een u.l.o.-diploma, als sollicitanten naar diverse betrekkingen, een goed handschrift van rechtstreeksche waarde is, en daarnaast meenen, dat hun leerlingen het te druk hebben om net schoolwerk te leveren, beschouw ik de bovengenoemde teleurstellende ervaring als een bevestiging van het oordeel, volgens hetwelk de kunst om fraaie letters te teekenen niet insluit de vaardigheid om vlot en net schriftelijk werk te leveren.

Het verwaarloozen van een juiste methode voor het schrijfonderwijs blijkt menigmaal ook in dier voege, dat in menige school, waar nominaal een bepaalde leermethode door het leerplan is voorgeschreven, de diverse bijbehoorende leermiddelen en handleiding niet worden gebruikt. Om een voorbeeld te noemen. Een onderwijzeres gewaagde met groote dankbaarheid van de tot verbetering van het schrijfonderwijs in haar klas ontvangen hulp, haar verleend door een ervaren collega, in het bezit der akte M. O. voor dit leervak, welke collega allerlei voorheen onbekende aanwijzingen had leeren toepassen.

Toen ik aan die onderwijzeres mededeelde, dat al die aanwijzingen te vinden zijn in de handleiding, behoorende bij de schrijfmethode-Hoogeboom en Moerman, in het leerplan harer school vermeld, bleek zij iets nieuws te hooren" (inspecteur-Assen).

REKENEN.

De inspecteur in de inspectie Dokkum liet op verscheidene scholen in de 6de en 7de klasse een stel eenvoudige vraagstukjes maken, en wel de volgende:

1. Iemand gaf van f 100 het $^5/_8$ deel uit. Hoeveel hield hij over?
2. Jan verdient per week f 18,75 en verteert per maand f 57,25. Hoeveel houdt hij in een jaar over?
3. Hoeveel is het verschil tusschen 506 × 4971 en 234 × 8025?
4. 78 gulden staat uit tegen 3 ½ % 's jaars. Hoeveel is de rente per jaar?
5. Een handelaar heeft 600 hl aardappelen gekocht voor f 3,50 den hl. De helft verkoopt hij tegen f 4,80 en de rest tegen f 4,20 den hl. Hoeveel verdient hij?
6. Als 8,5 m f 38,93 kost, wat kost dan 1 m?
7. 8½ liter melk à 9 cent per liter kost . . . . . f
   24 eieren à 6½ cent het stuk „ . . . . . „
   3½ kilo boter à f 1,55 het kilo „ . . . . . „
   ½ pond kaas à f 0,65 het pond „ . . . . . „
   Samen . . . . f

Het komt mij voor, dat dit inderdaad eenvoudige sommetjes zijn en wanneer iemand zegt, dat deze door de groote meerderheid van de leerlingen der zesde klasse en door vrijwel alle leerlingen der zevende klasse zonder fouten moeten kunnen worden gemaakt, dan zou ik niet durven beweren, dat zoo iemand zijn eischen te hoog stelt. Toch moest de inspecteur verklaren: „Het resultaat van dit rekenwerk was hier en daar zeer teleurstellend. Tot de eenvoudige denkacten, die hier werden gevraagd, bleek een groot aantal leerlingen niet in staat." Hieraan werd toegevoegd: „Het komt mij voor, dat vele onderwijzers het hun leerlingen te gemakkelijk maken. Vooreerst door zoo goed als alleen cijferwerk te geven. Ik begeer waarlijk de oude „denk"-sommen niet terug. Maar ik vrees, dat wij nu toch wel in een ander uiterste zijn vervallen. Op onderscheidene scholen zijn alleen cijferboeken in gebruik. Die hebben natuurlijk hun waarde. Maar alleen zijn ze m. i. niet voldoende. In het dagelijksch leven komt cijferwerk bijna altijd voor als uitvloeisel van een vraagstuk, nooit op zich zelf. De leerlingen moeten dus niet alleen nauwkeurig leeren cijferen, maar zij moeten ook leeren vinden, welke becijfering zij moeten uitvoeren.
Dat gebeurt veel te weinig. Ik vind het beslist noodig, dat de leerlingen in de hoogere klassen ten minste éénmaal per week worden gezet voor een stel eenvoudige, practische vraagstukjes, die zij moeten maken zonder eenige hulp, geheel zelfstandig."
De inspecteur in de inspectie Appingedam schreef: „Het gedurende de jaren 1929 en 1930 ingestelde onderzoek betreffende dit vak heeft vooral ten gevolge gehad, dat het hoofdrekenen in deze inspectie bevorderd is en er nu weer meer aan wordt gedaan. Waar hoofdrekenen er bij het onderzoek nogal slecht is afgekomen, is het er-nu-meer-aan-doen als een aardige verbetering te beschouwen.
Een gebrek bij het rekenonderwijs in vele scholen is, dat er te veel door den onderwijzer wordt uitgelegd en dat van de leerlingen meermalen alleen wordt gevraagd het invullen van een schema. Het cijferen wordt daardoor wel bevorderd, maar aan zelf denken en zelf den weg en den vorm zoeken wordt daardoor niet gedaan, wat niet kan worden aanbevolen.
Vele fouten in het rekenwerk zijn alleen daaraan te wijten, dat er te slordig wordt gewerkt."
Met het eerste gedeelte van het pas aangehaalde heeft veel overeenkomst wat de inspecteur in de inspectie Groningen rapporteerde: „Opgemerkt is kunnen worden, dat er meer aandacht wordt besteed aan het hoofdrekenen. Vermits bij het onderzoek, dat gedurende de beide voorafgaande verslagjaren naar de resultaten van het onderwijs in dit vak werd ingesteld, bleek, dat de resultaten, bij dit onderdeel verkregen, onvoldoende waren, meent ondergeteekende eenig verband te mogen leggen tusschen deze meerdere aandacht voor dit onderdeel en bedoeld onderzoek.
Het oplossen van zoogenaamde ingekleede vraagstukken schijnt voor een groot gedeelte der leerplichtige jeugd toch wel bijzondere moeilijk-

heden op te leveren. Ook nu viel mij op, bij het bijwonen van rekenlessen, hoe gering dikwijls de resultaten zijn, wanneer voor dit onderdeel geheel eigen werk van de leerlingen wordt gevraagd."
De inspecteur in de inspectie Emmen uitte zich als volgt: „Voor jaren waren de sommetjes bijna opstelletjes en moesten ze tot in de kleinste bijzonderheden worden beredeneerd, nu is het vaak het tegengestelde: alleen naar de uitkomst wordt gekeken, de rest schijnt bijzaak.
Het oude was misschien overdreven, er zat echter veel goeds in. Het kind wist, waarom en hoe het moest."
En de inspecteur in de inspectie Assen maakte melding van een ervaring, die, naar het mij voorkomt, ook een meer algemeene beteekenis heeft. „Tegenover het menigmaal tegen den eisch van accuraat en net werk ingebrachte bezwaar, als zou door die peuterigheid en mooidoenerij verhinderd worden, dat de leerlingen flink opschieten, had ik een bijzonder aardige ervaring op een dag, toen ik twee scholen bezocht, waar dezelfde rekenmethode wordt gebruikt en de jaarcursus op denzelfden datum aanvangt. De leerlingen, die er in geoefend waren om niet anders dan net en accuraat te cijferen, waren aanmerkelijk verder gevorderd dan de leerlingen der andere school, waar voor het maken der hulpbecijfering gebruik wordt gemaakt van ongecontroleerde blaadjes."

NEDERLANDSCHE TAAL.

Allereerst worde vermeld, dat uit de bij mij ingekomen verslagen over het geheel genomen ingenomenheid spreekt met de door den Minister aangegeven gedragslijn ten aanzien van de schrijfwijze der Nederlandsche taal. Van ernstige moeilijkheden, die hierdoor zouden zijn ontstaan, vond ik geen gewag gemaakt, wel van gebleken instemming met de toelaatbaar verklaarde vereenvoudiging en vooral ook van voldoening over het feit, dat men nu wist waaraan men zich had te houden.
De inspecteur in de inspectie Dokkum heeft ook een speciaal onderzoek ingesteld naar een onderdeel van het taalonderwijs, nl. het zuiver schrijven. Op een aantal scholen, over zijn geheele ambtsgebied willekeurig gekozen, gaf hij een dictee van eenvoudige zinnen.
„1. In Limburg vindt men steenkolenmijnen. Moeder snijdt mijn boterhammen, terwijl ik mij aankleed. Je schreef mij onlangs, dat je in de vacantie dikwijls uit visschen gaat. De soldaat stond op wacht, later ging hij terug naar de kazerne. De leerling onthield alles wat hij gehoord had. Locomotief, machinist, conducteur, chauffeur, architect, logement, medicijnen, examen, onmiddellijk. De zieke rustte iederen middag een uur in het priëel. Precies op tijd reed de trein het station binnen. Het sap van het suikerriet wordt gekookt en daardoor in suiker veranderd. Wij zijn den eersten Mei verhuisd. Poes heeft mij gekrabd. Ik heb geschreid en gesnikt.
2. De laatste dag van Januari is een Vrijdag. De kachel brandt te hard. De knaap reed schaatsen op de gladde banen. Ik verblijd mij over uw

herstel. Wie heeft dat ongelukkige kind geplaagd? Vindt ge die leelijke sommen te moeilijk? Apotheker, logeeren, secretaris, patiënt, passagier, stoommachine, directeur, concert, officier, chef, feliciteeren. Plotseling hield de trein stil, de machinist had uit alle macht geremd. Hoe heette die jongen, die zoo luid praatte? De meid heeft de straat geschrobd. De bibliotheek van mijn oom bevatte allerlei boeken. De brievenbesteller vergiste zich in de huisnummers. Moeder heeft mijn kousen gestopt en mijn jas genaaid."

Al acht ik dit werk iets moeilijker dan het rekenwerk, waarvan ik hiervoor melding maakte, toch kan ik het niet te moeilijk vinden en zal m. i. als eisch moeten gelden, dat dit werk door leerlingen der zevende klasse zeker, maar ook door de meeste leerlingen aan het einde der zesde klasse voldoende wordt gemaakt. Als voldoende zou ik dan willen beschouwen, wat ook de inspecteur als zoodanig heeft aangenomen, nl., dat er in de zesde klasse gemiddeld 5 fouten mochten worden gemaakt en in de zevende klasse gemiddeld 3. Maar ook hier is, naar de inspecteur mededeelde, het resultaat hier en daar sterk beneden den pas genoemden norm gebleven. Ter illustratie daarvan heeft de inspecteur eenige staatjes gegeven, welke ik hier laat volgen en waarin is aangegeven het gemiddeld aantal fouten in klasse 6, het gemiddeld aantal fouten in klasse 7 èn het gemiddeld aantal fouten van elke groep scholen met een bepaald aantal onderwijzers.

Groep I. Scholen met 2 leerkrachten.			*Groep II. Scholen met 3 leerkrachten.*		
School.	Klasse 6.	Klasse 7.	School.	Klasse 6.	Klasse 7.
A	2,6	2,6	A	11,6	4,6
B	6,9	3,3	B	7,5	3
C	—	10,2	C	10,9	4,2
D	17,8	4,4	D	4,4	2,4
E	7,8	3	E	2,8	2,9
F	14,3	10	F	17	13
G	7	3,6	G	13,8	7,3
H	16,6	3,4	H	4,7	1,8
I	8,5	4,4	I	5,6	3,4
J	10,9	10	J	16,4	5,7
K	12	10	K	10,5	6,3
L	10	4,3	L	10	5,7
M	8,4	4,7	M	23,6	10,5
N	4,5	3,6	N	8,8	5,9
O	6,5	3,4	O	13	10,6
P	6,6	5			
Q	5	—			
Gemiddeld .	9,1	5,4	Gemiddeld .	10,7	5,8

Groep III. Scholen met 4 leerkrachten.			*Groep IV. Scholen met 5 of meer leerkrachten.*		
School.	Klasse 6.	Klasse 7.	School.	Klasse 6.	Klasse 7.
A	11,7	9,3	A	6,3	7,2
B	11,7	8,2	B	8,6	3,7
C	7,7	—	C	13,9	13,3
D	8,3	—	D	6	1,6
E	7,5	3,3	E	7,7	—
F	5,6	4,1	F	11,2	6,6
G	7,9	3,4	G	16,1	13,7
H	6	5,5	H	7,9	5,6
I	10,6	6,2			
J	14,5	15	Gemiddeld .	9,7	7,4
K	10	6			
L	10,1	4,5			
Gemiddeld .	9,3	6,6			

De hier gegeven cijfers zijn m. i. ook daarom interessant, omdat de groep scholen met slechts twee leerkrachten de gunstigste gemiddelden laat zien en de groep scholen met vijf of meer leerkrachten de ongunstigste, met dien verstande, dat het gemiddelde in de 6de klassen der groep scholen met 3 leerkrachten het meest ongunstige is.

De inspecteur zelf knoopt aan de resultaten van het door hem ingestelde onderzoek de volgende beschouwingen vast: „De oorzaken van de onvoldoende resultaten aan bepaalde scholen kunnen moeilijk worden gezocht in uiterlijke omstandigheden, want in elke groep treft men scholen, die ver beneden billijke verwachtingen blijven.

De mogelijkheid, dat men het zuiver schrijven, als onderdeel van het vak Nederlandsche taal, zou hebben verwaarloosd, is ook niet wel aannemelijk, want elke methode voor dit vak besteedt er voldoende aandacht aan.

Het spreekt vanzelf, dat de bekwaamheid en ijver van de onderwijzers weerspiegelen in deze cijfers. Maar daarnaast meen ik toch op een paar nevenoorzaken te kunnen wijzen. Aan verschillende scholen is men wat al te toegeeflijk bij de bevordering van leerlingen naar een hoogere klas. Zoo krijgt men soms leerlingen tot in de hoogste klas, die een 30-tal fouten maken in een eenvoudig dictee. In enkele gevallen is het gemiddelde van een bepaalde klas daardoor zeer ongunstig beïnvloed.

Een tweede oorzaak zie ik in de onoordeelkundige correctie van het taalwerk. Op de meeste scholen wordt behoorlijk gecorrigeerd.

Maar er zijn ook onderwijzers, die reeds meenen hun plicht in dezen te hebben gedaan, als zij alle fouten met een rood potlood flink hebben

gemerkt. En als er verder niets gebeurt, is het resultaat van dien arbeid niet evenredig aan de daaraan bestede moeite. Er zijn tegenwoordig taalboekjes en leesboekjes, waarin sommige woorden of deelen van woorden rood zijn gedrukt. De auteur heeft dat gedaan om de bijzondere aandacht daarop te vestigen. Die roode letter geeft een verscherpte waarneming, een duidelijk beeld, een beweeglijke voorstelling. Nu meen ik, dat precies hetzelfde gebeurt bij die correctie, waarbij alleen een roode streep wordt gezet onder het foutieve woord. Als het kind zijn schrift terugkrijgt en de bladzijde eens overziet, dan heffen zich uit dat veld van woorden enkele heuvels omhoog, dat zijn de rood-onderstreepte woorden; die komen even in het blikpunt, worden helder bewust, geven een duidelijk beeld in het bewustzijn, en als morgen hetzelfde woord opnieuw moet worden geschreven, is het gevaar heel groot, dat het weer foutief op het papier komt. Daarom geloof ik, dat deze „correctie" tamelijk ondoelmatig is.

Natuurlijk is de correctie veel doeltreffender, als de onderwijzer zelf de fouten verbetert. Indien hij dan ten minste zekerheid heeft, dat de leerlingen ook werkelijk nota nemen van die verbeteringen. Dat is niet altijd het geval. Als de taalschriften worden uitgedeeld, gaat het wel eens zóó, dat het kind even kijkt naar het aantal fouten, dat onder zijn oefening staat, ook even informeert naar het aantal bij zijn buren; het valt nogal mede of tegen; het slaat het blad om, en begint met de nieuwe oefening. Wat er nu eigenlijk aan de foutieve woorden is verbeterd, daarvan heeft het geen kennis genomen.

Ik wou graag gecorrigeerd hebben niet met dikke roode potloodstrepen. Het is onnoodig en psychologisch niet verdedigbaar, dat de foutieve woorden zoo op den voorgrond komen. Een dun streepje met rooden inkt is voldoende. Maar een vaste wet moet het zijn, dat foutief geschreven woorden of zinnen driemaal goed worden overgemaakt, zoodat het juiste woordbeeld de noodige helderheid krijgt voor het kind.

In een van de dictees, die ik gaf, kwam het woord „onmiddellijk" voor. Op een school zei de onderwijzer toen: „Daarmee zult U ze niet pakken, want dat heb ik ze wel honderd maal gezegd". Dit was misschien wat hyperbolisch uitgedrukt, maar ik neem graag aan, dat de betrokken onderwijzer het zijn leerlingen herhaaldelijk had gezegd. Toch waren er in zijn klas nog onderscheiden leerlingen, die het bewuste woord verkeerd schreven. Hij had waarschijnlijk beter resultaat bereikt, als de leerlingen het woord tien maal goed hadden overgeschreven."

Het komt mij voor, dat wat hier met name de wijze van corrigeeren betreft de behartiging verdient van alle onderwijzers.

De inspecteur in de inspectie Franeker toonde zich minder onvoldaan over de resultaten van het taalonderwijs; zijn indruk is, dat het onderwijs niet slecht is, maar de leertijd te kort. „In 6 à 7 jaren kan men het kind wel de goede schrijfvormen leeren, doch niet maken, dat het die goede vormen als 't ware „vanzelf" neerschrijft."

De inspecteur in de inspectie Sneek gaf te kennen: „Gelukkig voor het

taalonderwijs heeft de Minister een einde gemaakt aan den chaos, die er omtrent de spelling begon te komen. Naar mijne meening moeten er meer opstellen en brieven worden gemaakt. Er komt verbetering. In verschillende scholen is het nu zóó ver, dat de leerlingen in de 6de of 7de klas direct na het voorlezen van een verhaal, het opstel in het net opschrijven. Dat moet in het 7de leerjaar ook kunnen. Nog te weinig laat men in de lagere klassen het kind mondeling weergeven, hetgeen verteld of gelezen is. Dat is een prachtige voorbereiding voor het maken van opstellen enz.
In andere scholen wordt het opstel eerst zoogenaamd in klad gemaakt. Vóór het schrijven in 't net, mogen ze het zelf nog eens goed overlezen en de fouten er uit halen òf de meester doet het. Wat dan in de netschriften komt lijkt veel op paradewerk."
De inspectrice in de inspectie Borger rapporteerde op dit punt: „Ik acht het in 't belang van het onderwijs, dat nu in elk geval niet meer alle buigingsuitgangen kunnen worden verwaarloosd en het minimum door Minister Terpstra in zijne aanschrijving van 12 September 1930 bedoeld in ieder geval moet worden onderwezen, niet alleen om het groote voordeel, dat ieder nu weet waar zich aan te houden, maar bovenal, omdat het nu noodzakelijk is, dat aan alle leerlingen éénig inzicht in zinsontleding, in het gebruik der naamvallen wordt bijgebracht. Ik heb nimmer kunnen constateeren, dat de resultaten van het taalonderwijs beter waren op de scholen, waar alle buigingsuitgangen werden verwaarloosd dan op die, waar men zich hield aan de spelling van de Vries en Te Winkel. Wel was 't omgekeerde soms het geval. Nu weet ik wel dat ook andere factoren meewerken tot het verkrijgen der resultaten, maar opmerkelijk is het toch wel, dat het overboord gooien van den z. g. „ballast" weinig tot het verkrijgen van algemeen betere resultaten blijkt te hebben bijgedragen."

AARDRIJKSKUNDE.

Ten aanzien van dit vak schreef de inspecteur in de inspectie Franeker: „Wat aardrijkskunde betreft, de vele en mooie uitgaven van provinciekaarten van Nederland, bleken me ook in 1931 weer verscheiden keeren een ongeluk te zijn voor 't onderwijs. Weer constateerde ik, zelfs op scholen waar ik dit niet had verwacht, dat wel de provinciekaarten werden gebruikt, doch niet de kaart van Nederland, waardoor de leerlingen zelfs in de 7de klasse geen reisje konden maken op de kaart van Nederland, bijv. van Leeuwarden tot Maastricht. Omtrent de resultaten van 't onderwijs in dit vak heb ik dus weinig reden voor optimisme".
In aansluiting hierbij wijst de inspecteur in de inspectie Appingedam er op, dat aardrijkskundige platen aanwezig zijn, niet alleen in talrijke scholen, maar in zoo ongeveer alle scholen, en soms zelfs in zeer groot aantal. Maar ook bij aardrijkskunde, evenals bij geschiedenis, bleek den inspecteur telkens weer, dat deze platen door verscheidene onderwijzers niet of slechts weinig worden gebruikt.

GESCHIEDENIS.

De pas genoemde inspecteur is van oordeel, dat de allernieuwste geschiedenis op de scholen over het algemeen wel wat stiefmoederlijk behandeld wordt en hij lichtte dat als volgt toe: „Bij het, door mij bij mijn schoolbezoeken nu eens in gewone lagere scholen en dan weer in scholen voor uitgebreid lager onderwijs, stellen van eenvoudige vragen over den oorlog van 1914 tot 1918 blijkt nog al eens, dat de leerlingen daarvan zoo goed als geen notie hebben. Ze hebben dien oorlog en den toestand in ons land gedurende dien tijd niet bewust meegemaakt, maar dat vele onderwijzers, die dien tijd wel bewust hebben meegemaakt en waarvan vele jarenlang gemobiliseerd zijn geweest, daarover niet meer met de leerlingen praten bij het geschiedenisonderwijs, is wel wat vreemd."

De inspecteur in de inspectie Zuidhorn vond de resultaten van het onderwijs in dit vak, enkele openbare scholen uitgezonderd, bij het bijzonder onderwijs beter dan bij het openbare. „Een der oorzaken hiervan moet, meen ik, gevonden worden in de onderwijzers; d.w.z. die der bijzondere scholen hebben een voorsprong wat de kunst van vertellen aangaat, doordat zij bijna elken morgenschooltijd de bijbelsche geschiedenis aan hunne leerlingen vertellen. Want vertellen is ook een kunst, die aangeleerd moet worden. Daar het bijbrengen van de kennis der vaderlandsche geschiedenis meest in vertellenden vorm geschiedt, staan daardoor de openbare onderwijzers wat achter. De laatsten meenen langs den weg van het leerleesboek der vaderlandsche geschiedenis hun doel te kunnen bereiken."

De inspecteur in de inspectie Assen uitte zich als volgt: „In een vorig jaarverslag heb ik reeds opgemerkt, dat, zoover mijn ervaring reikt, bij het geschiedenis-onderwijs op de lagere scholen er geen gevaar bestaat van bevordering van chauvinisme of militairisme.

In het afgeloopen jaar ontmoette ik echter menig blijk van absoluut gebrek aan — ik bedoel niet waardeering voor de meening van andersdenkenden, maar aan — begrip van de mogelijkheid, dat hoogere motieven ten grondslag kunnen liggen aan, zij het ook in verkeerde banen geleide, volksbewegingen of individueele menschelijke daden.

Zoo hoorde ik bij een proefles vertellen, dat Prins Maurits, als echte vechtersbaas, bezwaar had, om zijn broodje, tegen het twaalfjarig bestand; terwijl meermalen uitsluitend dergelijke egoïstische overwegingen werden toegekend aan de politiek van de Stadhouders Willem II en III. Bij het terecht afkeuren van de ruwheden der beeldstormers werd absoluut niet gerept van de gekrenkte, diepste godsdienstige gevoelens, die zulk een volksbeweging veroorzaakten.

Deze methode van geschiedenis-onderwijs komt overeen met de hoogst banale wijze, waarop, ook wel eens op kweekscholen, iedere oorlog behandeld wordt als een kwajongensruzie.

Ik vrees, dat op deze manier de cultureele en moreele resultaten van het geschiedenis-onderwijs tot een minimum worden gereduceerd."

De inspectrice in de inspectie Borger ruimt aan de bespreking van dit vak van onderwijs in haar verslag een groote plaats in, voornamelijk om mede te deelen, welke hare ervaringen zijn met het oog op de jaarlijksche herdenking in de scholen van den Volkenbondsdag op den 18den Mei. Ik meen goed te doen het door haar geschrevene hier te laten volgen. „Nog altijd ben ik van oordeel, dat ons geschiedenis-onderwijs niet eenvoudig genoeg is, te veel een aftreksel van het onderwijs, zooals dat op kweekscholen en soortgelijke inrichtingen van onderwijs wordt gegeven. Het teveel is hier dikwijls op z'n plaats. Niet gaarne zou ik het kind met het badwater willen weggooien, ik hecht veel aan ons geschiedenis-onderwijs, maar met eene vèrgaande beperking zou ik mij kunnen vereenigen. Nu ik over het geschiedenis-onderwijs spreek zou ik even willen stilstaan bij de herdenking van den Volkenbondsdag, zooals die in de laatste jaren steeds op 18 Mei plaats heeft, ingevolge het verzoek van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. In de meeste leerplans wordt de Volkenbond als afzonderlijk onderwerp van bespreking onder het hoofd geschiedenis vermeld, maar dat is wat anders dan de herdenking in alle scholen op 18 Mei.

Als doel van die herdenking treedt dan het meest naar voren het bevorderen van het saamhoorigheidsgevoel tusschen alle kinderen der wereld, met als gewenscht gevolg het saamhoorigheidsgevoel tusschen de volwassenen.

Ik heb als gewoonte aangenomen aan de hoofden van scholen te vragen, mij na 18 Mei te willen berichten, of zij aan 't verzoek van Zijne Excellentie hebben voldaan. Allen doen dat, de een door eene simpele mededeeling, de ander door min of meer omstandig aan te geven, hoe de herdenking plaats had. Uit die mededeelingen moge ik enkele grepen doen, om te laten zien, hoe gaarne velen aan dien oproep gevolg geven, hoe ernstig zij een en ander opvatten.

Ruim 40 hoofden van scholen deelden mij mede, gebruik te hebben gemaakt van het aanbod van de Vereeniging voor Volkenbond en Vrede om lectuur ter zake te verschaffen en zij gewagen daarvan met dankbaarheid. Waren de werkjes: „Doel en organisatie van den Volkenbond" en „De Volkenbond in Woord en Beeld" ook al niet geschikt om den kinderen in handen te geven, ter informatie van de leerkrachten waren zij van groot nut.

Natuurlijk is de manier, waarop het wijzen op de Vredesconferenties, den Volkenbond, den Volkenbondsdag, enz. wordt opgevat, geheel verschillend en afhankelijk van de persoonlijkheid van dengene, die de les geeft. Maar bij een groote verscheidenheid in behandelingswijze staat toch bij allen op den voorgrond: hoe leggen wij bij onze leerlingen vast het hooge beginsel, dat aan den Volkenbond ten grondslag ligt. Velen gaan bij hun les uit van de oneenigheid tusschen individuen en hoe die beslecht wordt. Zij komen zoo tot de oneenigheid tusschen de staten. Zij geven hun leerlingen deze les mede: „„Werkt aan jezelf en je werkt aan de bevordering van den vrede."""

Het vastleggen van de gedachte wordt veelal bevorderd door schrijfvoorbeelden, opzettelijk voor dien dag vervaardigd. Door het afschrijven en van buiten leeren van toepasselijke gedichten en de zgn. vredesboodschap. Ik kan niet nalaten enkele zinsneden aan te halen uit brieven van hoofden van scholen, en liet het bestek het toe, ik zou meer aanhalingen doen, om te toonen met hoeveel ernst, hoeveel warmte hier op onze Drentsche dorpen wordt getracht een klein steentje ter bevordering van het machtige vredesideaal bij te dragen.

Zoo vind ik: „„Wij hebben zoo eenvoudig als dat mogelijk is, de beteekenis van den Volkenbond uiteengezet: het ontstaan, de oprichting, het verrichte werk en iets verteld van de reeds bereikte resultaten. Verder hebben wij gewezen op de rol, die ons land en onze landgenooten daarin spelen. Bovendien hebben wij gewezen op het feit, dat de 18de Mei de dag is, waarop een vredesboodschap van de jeugd over de heele wereld wordt uitgezonden, en dat ook onze jeugd op deze wijze den dag herdenkt, waarop de Eerste Vredesconferentie te Den Haag werd gehouden."

En elders: „„Op Uw verzoek deel ik U mede, dat hedenmorgen door mij aan de 4 hoogste leerjaren „in buitengewone zitting" de beteekenis van den Volkenbond en de bedoeling van den Volkenbondsdag is toegelicht . . . . ., den Volkenbond vergelijkende met de Republiek der Vereenigde Nederlanden ten opzichte van het oude Graafschap Holland, het Hertogdom Gelre, enz. Ik weet heel goed, dat deze vergelijking mank gaat, doch bij de geschiedenisles had ik net de voordeelen aangetoond van een vereenigd Nederland, waarbij onderlinge verschillen der provincies op vredige wijze werden opgelost."

Een schoolhoofd schrijft, na zijn wijze van behandeling der vredes- en Volkenbondsgedachte te hebben uiteengezet: „„Ik verzoek U te willen gelooven, dat dit alles hier veel gewichtiger staat dan ik het genoemd heb. Aangezien ik mij — bij het vak geschiedenis — echter om deze dingen te bespreken, niet bepaal tot den Volkenbondsdag alleen, maar vaker deze problemen aanroer, ben ik van meening, dat langzamerhand de leerlingen eenigermate vertrouwd zullen worden met namen en begrippen dienaangaande, zoodat zij, ouder geworden, minder huiverig zullen staan tegenover berichten in de pers dan nu bij vele ouderen het geval is.""

Een ander eindigt aldus: „„Geachte Mevrouw, ik prijs mij gelukkig, elk jaar op 18 Mei over den Volkenbond te praten en, naar ik hoop, een klein steentje bij te dragen voor de heerlijke vredesgedachte. Het plan bestaat bij mij, op een onzer ouderavonden aan de ouders te vertellen: „Hoe gedenken wij op den 18den Mei steeds den Volkenbond"".

Ook dit kan dienen om weer een eigen opvatting aan te duiden: „„Ik liet o. a. rekenen met gegevens, ontleend aan de Volkenbondboekjes. Ik gaf aardrijkskunde van Zwitserland naar aanleiding van kaarten en platen, ten einde de situatie van Genève te belichten. Ik las voor uit de boekjes van Ligthart en Scheepstra over kinderkibbelarijtjes en het innerlijk van anders gekleurde menschenrassen.""

Ten slotte geef ik U het relaas van een schoolhoofd, dat dien geheelen 18den Mei stelde in dienst van den „Goedenwilsdag": „„Vanzelfsprekend werd dien dag (18 Mei) eenigszins van den lesrooster afgeweken. Des morgens had ik op het bord een toepasselijk schoonschrift geschreven, waaronder het gedichtje van H. J. Overduin: „Volkenbondsdag" prijkte, geflankeerd, geschreven op de beide andere borden, door: „Kind'ren van één Vader", van Jacoba Mossel, bestemd voor het 4de en 5de leerjaar, en een gedichtje van Jan Zoet: „Vrede en Oorlog", voor het 6de en 7de leerjaar.
De morgenschooltijd werd begonnen met het kopieeren van het schoonschrift, terwijl de beteekenis van den 18den Mei voor den wereldvrede werd aangestipt. De versjes werden gelezen en verklaard.
De geheele namiddag stond in het teeken van den Volkenbond. Allereerst heb ik het ontstaan, het doel en de inrichting van den Bond (aan de oudste leerlingen wel bekend) zoo eenvoudig mogelijk uiteengezet, alsmede de taak van het Internationaal Gerechtshof. Ook wat de Volkenbond reeds heeft gedaan in het belang van den vrede is natuurlijk niet vergeten, en in dit verband is dan ook even stilgestaan bij het Kellog-Pact.
Toen mijn klein-auditorium de kost wat te droog begon te vinden, werden de op het bord staande gedichtjes aangegrepen als welkome afwisseling: als opzegversjes werden ze ingeschreven, om als zoodanig gememoriseerd te worden.
Tot slot deed nu de stof uit het blaadje: „De Jeugd en de Wereldvrede" dienst om de rest van den middag te vullen. De persoon en de beteekenis van Fridtjof Nansen voor den wereldvrede werden in het licht gesteld, terwijl verder verteld werd hoe de kinderen in andere landen den „Goedenwilsdag" vieren.
Hiermede was de viering van ònzen Goedenwilsdag ten einde, maar niet, zooals wij zullen hopen, van de goede voornemens, waarop op dien dag in het bijzonder de nadruk wordt gelegd."""
Als tegenhanger van een en ander mag ik U niet onthouden, dat een hoofd der school mij schreef:
„„Hierbij heb ik de eer U mede te deelen, dat ik den Volkenbondsdag in school niet herdacht heb. Ik vind het beter, in school niet over den Volkenbond en het zgn. streven naar vrede te spreken, dan mijn meening daarover kenbaar te maken." "

KENNIS DER NATUUR.

Dit is een vak, dat, mits goed onderwezen, ook voor de lagere school van niet geringe beteekenis is, dat in dit geval ook groote waarde kan hebben voor het practische leven, maar dat, over het geheel genomen, voor de school, en niet het minst voor de onderwijzers, groote moeilijkheden blijkt op te leveren, zoodat slechts bij uitzondering kan worden gesproken van bevredigende resultaten van dit onderwijs. De mededeelingen hieromtrent in de verslagen der inspecteurs zijn niet zeer uit-

voerig. Iets meer rapporteerde de inspecteur in de inspectie Appingedam; het luidt aldus:

„Van de drie onderdeelen, waaruit kennis der natuur bestaat, nl. plantkunde, dierkunde en natuurkunde, wordt dikwijls de minste aandacht geschonken aan natuurkunde. Dit komt dan mede daarvan, dat sommige onderwijzers de natuurkunde te moeilijk vinden voor de lagere school, ten minste dit zegt men; ik voor mij krijg dan wel eens den indruk, dat de betrokken leerkrachten zelf niet voldoende in de natuurkunde doorkneed zijn en daarom het vak niet durven te geven. Toch is juist de natuurkunde in den tegenwoordigen tijd misschien wel het meest belangrijke van de drie onderdeelen. Instrumenten zijn er in de lagere scholen over het algemeen niet voldoende aanwezig, in de u.l.o.-scholen is dat wat beter; ze worden echter in talrijke scholen ook niet voldoende gebruikt en zitten soms dik onder de stof; de instrumenten dienen dan tot kastversiering (er zijn glasdeuren voor de kasten) en moeten indruk maken bij bezoek van autoriteiten, vooral als er gesolliciteerd wordt. Ik geloof, dat het zeer nuttig zou zijn, als bekwame experimentators zoo nu en dan eens in heel wat plaatsen cursussen gaven voor de onderwijzers, ten einde dezen het experimenteeren te leeren. Mijn indruk is ten minste, dat het meer onkunde en niet voldoende handigheid, dan wel onwil en onverschilligheid is. Een beetje studie van het vak, wat voorbereiding en handigheid in het doen van proefjes, dat is een recept voor natuurkunde-onderwijs. Ook aan de u.l.o.-scholen wordt nog te weinig proefondervindelijk aangetoond, hoewel het in deze scholen gemiddeld veel en veel beter staat dan in de gewone lagere scholen. Eenige malen is het voor mij een genoegen geweest een les in kennis der natuur bij te wonen, daar de onderwijzer toonde liefhebberij voor dit vak te hebben en er kennis van te bezitten, terwijl de geheele indeeling van de les en de wijze, waarop ze gegeven werd, aantoonden, dat de voorbereiding voldoende had plaats gehad. Er was klaarblijkelijk over de les en de moeilijkheden daarbij voor de leerlingen gedacht; soms toonde bij een plantkundeles de lesgever, dat hij met de omgeving van de school op de hoogte was en dat hij er op uit was geweest om de natuur in die omgeving te leeren kennen. Maar helaas staan hiertegenover zooveel lessen, die luk-raak worden gegeven met behulp van leerleesboeken; een handleiding is niet bestudeerd, practisch werk is er niet van de les gemaakt; er wordt geen les gegeven naar een vast schema, alle voorbereiding heeft ontbroken. Hoewel ik de leerleesboeken niet geheel wil veroordeelen, meen ik toch, dat deze boekjes hier nogal eens de groote schuldigen zijn, doordat zij den onderwijzer vervangen, wat niet de bedoeling is der leerleesboeken, maar helaas te veel gebeurt. De „eenvoudigste kennis der gezondheidsleer" komt nog lang niet overal tot zijn recht bij het onderwijs; trouwens in de practijk van vele gezinnen trekt men er zich ten plattelande (is het in de steden beter?) ook al weinig van aan. Roetlekken in de schoollokalen; meermalen slecht onderhouden privaten en waterplaatsen, die er bovendien soms vies en vuil uitzien;

het ontbreken van een behoorlijke waschgelegenheid bij de school, zooals ongeveer regel is; de onhygiënische wijze van bordschoonmaken door deze droog af te vegen en de krijtwolken door het lokaal te doen waaien; het gebruiken van leien en misschien wel meer zaken, zijn in hygiënisch opzicht geen goede voorbeelden."

ZINGEN.

Het zanguurtje is voor de kinderen een genot, schreef een der inspecteurs, althans in de meeste scholen en dan inzonderheid, wanneer de onderwijzer voor dit vak gevoelt en wat muzikalen aanleg bezit, dien hij, ook met het oog op zijn taak in de school, zooveel mogelijk heeft ontwikkeld. Dan hoort men in de scholen, en gelukkig is dit aantal niet zoo heel gering, dikwijls heel aardig één- en meerstemmig zingen. Maar dat ook hier zeer veel afhangt van de(n) persoon, die het onderwijs geeft, blijkt opnieuw uit hetgeen de inspecteur in de inspectie Assen van zijn ervaring te dezen mededeelt:
„In een der scholen in mijn ambtsgebied was tijdelijk een jonge onderwijzer verbonden, die in een der middenklassen eenvoudige liederen met zijn leerlingen zong, onder begeleiding van zijn orgeltje. Het was zóó mooi, dat het de leerlingen van andere klassen trof en dat de voorbijgangers op straat bleven luisteren.
Dat was iets anders dan het forsche geluid, dat zoo menigmaal uit geopende schoolvensters naar buiten komt en dat geregeld door de onderwijzers, aan wie ik bescheiden vraag of zachter zingen niet welluidender zou zijn, wordt verontschuldigd met de mededeeling: ja, mijnheer, dat zeg ik ook zoo dikwijls.
Toen bovenbedoelde tijdelijke onderwijzer naar elders vertrokken was, kon de klas niet meer zoo mooi zingen en men zeide, dat dit kwam, omdat het orgel er niet meer was.
Maar ik vind het wel wat vreemd, dat men in plaats van zooveel dure wandplaten, van welke men een zeer sober gebruik maakt, niet liever een orgeltje aanschaft, of, als het niet alleen aan het orgeltje ligt, zich niet meer inspant om de kinderen op het vorige zangpeil te houden en de andere leerlingen daarop te brengen."

TEEKENEN.

Van dit vak kan ongeveer hetzelfde worden gezegd als van het pas genoemde. Het staat wel vast, dat in de laatste jaren het teekenen zich nogal in de belangstelling van „de school" mag verheugen, en een verblijdend verschijnsel is het, dat er ten aanzien van de resultaten van dit onderwijs van vooruitgang mag worden gesproken.
Vrij groot is het aantal scholen, waar het teekenwerk, vooral wanneer ook penseel en waterverf oordeelkundig gebruikt worden, er keurig uitziet. Eenige keeren werd mij door inspecteurs dit werk van een school toegezonden; ik bracht dit dan ter tafel op de eerstvolgende vergadering,

die ik met de inspecteurs hield, op dat ook de anderen er van kennis konden nemen. Merkwaardig is wel het groote aantal nieuwe methodes, dat in den laatsten tijd voor het onderwijs in dit vak het licht ziet. „Men wordt den laatsten tijd met methodes overstroomd", aldus een der inspecteurs, „de eene al mooier en duurder dan de andere. Keuze in overvloed."

LICHAMELIJKE OEFENING.

Na hetgeen ik boven omtrent dit vak reeds mededeelde, zal het geen verwondering wekken, dat, in het algemeen genomen, van gunstige resultaten van dit onderwijs weinig sprake is. Er zijn verschillende scholen, in de eerste plaats in de grootere bevolkingscentra, maar toch ook wel in kleinere plaatsen op het platteland, waar dit onderwijs behoorlijk ingericht is, goed verzorgd wordt en derhalve ook bevredigende resultaten oplevert. Zoo deelde de inspecteur in de inspectie Sneek mede: „De resultaten van het onderwijs in lichamelijke oefening te Sneek en Joure zijn prachtig. Het onderwijs wordt hier gegeven door leeraren M.O. De leerlingen werken met groote ambitie, de oefeningen worden keurig uitgevoerd, zoodat het een lust is om die lessen bij te wonen. Ik zou die vakleeraren niet gaarne missen." Dergelijke voorbeelden zouden ongetwijfeld ook wel in andere inspecties genoemd kunnen worden, maar toch is de kans niet groot, dat de uitspraak, dat lichamelijke oefening niet tot de beste vakken der lagere school behoort, veel bestrijding zou vinden.

NUTTIGE HANDWERKEN VOOR MEISJES.

Naar den toestand van het onderwijs in dit vak is gedurende 1931 door de inspecteurs een speciaal onderzoek ingesteld.
In het meerendeel van de inspecties van mijn ambtsgebied vangt het onderwijs in het vak nuttige handwerken aan in de derde klasse (leerjaar); in de inspecties Dokkum, Franeker, Leeuwarden en Zuidhorn echter begint het aan de meeste scholen reeds in het tweede leerjaar.
Het aantal uren, dat in de verschillende leerjaren per week aan dit vak wordt besteed, loopt sterk uiteen. Sommige inspecteurs noemen een urental van 1 tot 3, doch ook zijn er vrij veel scholen, waar 5 uren per week onderwijs in handwerken wordt gegeven; in de inspectie Dokkum komt het zelfs voor, dat de meisjes 6 uren per week daarin worden onderwezen.
Deze lessen worden voor het meerendeel gegeven binnen de gewone schooluren; vrij vaak komt het echter ook voor, dat de uren gedeeltelijk binnen en gedeeltelijk buiten den schooltijd vallen. Het buiten schooltijd vallen der uren komt over het geheel veel meer voor bij het bijzonder dan bij het openbaar onderwijs.
De onderdeelen, welke het vak nuttige handwerken omvat, zijn in deze hoofdinspectie overal vrijwel dezelfde.

Aan bijna alle scholen wordt onderwezen: breien, stoppen, mazen, naaien, verstellen, merken, haken en knippen, soms ook borduren. Op een enkele u.l.o.-school wordt ook onderwijs gegeven in kunstbreiwerk, teekenen, schabloneer- en raffiawerk. Over het geheel genomen, wordt het meeste werk gemaakt van de onderdeelen breien en naaien.
In het eerste handwerkjaar wordt gewoonlijk begonnen met breien, en wel het breien van kleine voorwerpjes, zooals breilapje, pannelap, eierwarmer, trekpotaanvatter, bedoeld als oefeningen ter voorbereiding van het breien van een kous.
Daarna komen successievelijk naaien, stoppen, verstellen, mazen, inbreien, haken en machinenaaien aan de beurt. In de eerste leerjaren beperkt het werk zich in veel gevallen tot het maken van poppekleertjes enz., doch in de hoogste leerjaren worden op verschillende scholen werkelijk goede werkstukken tot stand gebracht, zooals schortje, hemd, onderjurk, nachtzak, directoire, nachthemd, meisjesbroek, kussensloop, kous, handschoenen en dergelijke; ook op de u.l.o.-scholen worden dergelijke voorwerpen vervaardigd. Enkele scholen worden er nog gevonden, waar deze artikelen „in miniatuur" worden gemaakt; uit den aard der zaak missen zulke voorwerpen practische waarde, wat als een groot nadeel moet worden beschouwd.
Over het algemeen worden de kosten van het materiaal enz. betaald door de gemeente- en schoolbesturen (deze laatste bestrijden deze uit de gewone vergoeding ex art. 101 der Lager-onderwijswet); ook komt het meermalen voor, bijv. in de inspecties Heerenveen, Sneek, Appingedam en Groningen, dat door de ouders deze onkosten worden gedragen. Vooral is dit vaak het geval, waar de voorwerpen niet verkleind, doch op normale grootte worden vervaardigd.
Op vele scholen zijn als leermiddel aanwezig kartons met opgespannen weefsels; ook treft men hier en daar handwerkboekjes, een geruit bord en naai- en merkramen aan.
Het onderwijzen in de hoogste leerjaren van het naaien op de naaimachine is nog lang niet algemeen; toch wordt het groote nut hiervan steeds meer ingezien, zoodat het in de laatste jaren hoe langer hoe meer wordt ingevoerd.
Uit den aard der zaak wordt algemeen van de meest voorkomende en gebruikelijke hulpmiddelen gebruik gemaakt, zooals verschillende soorten naalden, breipennen, scharen, centimeterband, naaikussen, enz.
Voor het breien wordt katoenen garen gebruikt; voorts wordt stramien, merkgaas, graslinnen en geruit bont gebruikt.
Het bedrag, dat per jaar en per leerling wordt besteed, loopt in de verschillende inspecties vrij veel uiteen. Zoo noemt de inspecteur in de inspectie Zuidhorn bedragen, varieerende van f 0,80—f 1,25, terwijl in de inspectie Appingedam per leerling een bedrag wordt besteed van f 0,75—f 6,30. Over het algemeen echter wordt een bedrag van ± f 2,— à f 2,50 genoemd.
Hoewel het doel, dat met het onderwijs in de nuttige handwerken wordt

beoogd, mede afhangt van den aard der schoolbevolking, is het toch vrij algemeen dit: het leeren vervaardigen van eenvoudige kleedingstukken en het verstellen daarvan en de leerlingen daarin zoo ver brengen, dat zij later in eenvoudige huishoudingen zich met deze werkzaamheden kunnen „redden".
Voor het bereiken van dit doel wordt algemeen drie uren per week en per klas voldoende geacht.
In verreweg de meeste scholen wordt het onderwijs gegeven door de klasse-onderwijzeres; het komt echter ook veel voor, dat een vakonderwijzeres is aangesteld, die dan in een afzonderlijk lokaal of naast de klasse-onderwijzeres onderwijs geeft. Dit laatste komt bijvoorbeeld voor, wanneer het aantal leerlingen te groot is voor de klasse-onderwijzeres; het spreekt vanzelf, dat een vakonderwijzeres noodig is op scholen, waaraan geen onderwijzeres verbonden is.
In de vijfde hoofdinspectie zijn in het geheel 167 ongediplomeerde krachten werkzaam; van dezen zijn 91 aangesteld vóór 1921, terwijl 76 een tijdelijke aanstelling hebben voor één jaar.
In de meeste inspecties is voor dit onderwijs geen maximum aantal leerlingen per leerkracht vastgesteld; het aantal leerlingen, dat voor rekening van één onderwijzeres komt, varieert van 15 tot 35, al zijn er verschillende klassen, waar een kleiner getal dan 15 leerlingen onderwezen worden; een der inspecteurs maakte melding van een aantal van 48. Waar een maximum is vastgesteld, is dit in den regel niet hooger dan 25 à 30.
In slechts weinige gemeenten van mijn ambtsgebied bestaat een afzonderlijk gemeentelijk toezicht voor het vak nuttige handwerken, dat zich dan alleen uitstrekt over de openbare scholen. Meer komt het voor, dat dit toezicht wordt uitgeoefend door eenige damesleden van de plaatselijke commissie van toezicht. In den regel hebben de bijzondere scholen hiervoor een eigen damescommissie. Over het nut van dit toezicht wordt verschillend geoordeeld. Waar dit echter geregeld en met zorg wordt uitgeoefend, wordt het zoowel door de ouders als door de leerkrachten wel op prijs gesteld.
Over het geheel wordt in gunstigen zin over de resultaten van het onderwijs in nuttige handwerken gerapporteerd; ouders van leerlingen betuigen niet zelden ongevraagd hun tevredenheid over de vorderingen van hun kind.
Toch zijn er een vrij groot aantal scholen, waar de resultaten te wenschen overlaten. In de meeste gevallen is dit te wijten aan verschillende oorzaken, waarvan de voornaamste mogen heeten: te weinig uren, te groote klassen, gebrek aan goed geschoold personeel, onvoldoende hulpmiddelen, met name het ontbreken van een naaimachine. Ook wordt de wenschelijkheid uitgesproken, dat de lesuren niet te kort worden genomen; het is beter om een aaneengesloten les te geven van 110 minuten dan bijv. twee van 55 minuten, omdat er veel tijd verloren gaat met het klaar zetten en opbergen van het materiaal.

Vrij algemeen is men overtuigd van de groote waarde van het leeren naaien op de machine, hetgeen algemeene invoering van de naaimachine als leermiddel noodzakelijk zal maken. Aangezien de aanschaffingskosten van zulk een machine over een groot aantal jaren moet worden verdeeld, kunnen de jaarlijksche kosten hiervan als zeer gering worden beschouwd. Een apart lokaal voor het onderwijs in de nuttige handwerken wordt aan heel weinig scholen gevonden. Wanneer dit onderwijs echter in de gewone leslokalen wordt gegeven, hetgeen de algemeene regel is, dan verdient het aanbeveling, dat het bezwaar, hetwelk de hellende lessenaars van de banken hierbij opleveren, zooveel mogelijk wordt ondervangen. Aan enkele u.l.o.-scholen wordt onderwijs in fraaie handwerken gegeven, vooral ook met het doel om de ambitie van de leerlingen hiervoor op te wekken.
Voor het overige meen ik te mogen verwijzen naar de door mij overgelegde rapporten van de inspecteurs, alsmede naar datgene, wat ik in betrekking tot dit onderwijs schreef in mijn verslag over het jaar 1929, bladz. 27 en 28, en inzonderheid naar het daarbij door mij overgelegde bijzondere rapport.

VERKEERSONDERWIJS.

Hoewel dit vak noch onder de verplichte noch onder de facultatieve vakken van onderwijs in de Lager-onderwijswet 1920 voorkomt, werd in de meeste scholen onderwijs in de regels van den weg, kortweg verkeersonderwijs genoemd, gegeven. Bij een speciaal daaromtrent door mij door tusschenkomst van de inspecteurs ingesteld onderzoek bleek mij voor de verschillende inspecties het volgende:
Dokkum: dit onderwijs wordt occasioneel in alle scholen gegeven; van de bekende wandplaten wordt gebruik gemaakt; in verschillende scholen is door de marechaussee een les gegeven;
Franeker: wordt in de meeste scholen volgens het leerplan gegeven;
Heerenveen: wordt in alle bijzondere scholen volgens het leerplan gegeven; in de openbare scholen wordt hieraan de noodige zorg besteed;
Sneek: wordt over het algemeen wel gegeven; gebruikt worden de platen van den A. N. W. B.; aan eenige scholen is door de marechaussee een les gegeven;
Appingedam: wordt in de meeste scholen occasioneel gegeven, in 19 scholen op bepaalde uren; in 11 scholen zijn leesboekjes aanwezig, in 86 scholen platen voor veilig verkeer;
Groningen: wordt in alle scholen gegeven;
Zuidhorn: wordt occasioneel gegeven;
Assen: in verscheidene scholen zijn de bekende platen aanwezig; er zal aangedrongen worden op vermelding in de leerplans;
Borger: wordt gegeven in de meeste scholen; op sommige scholen boekjes in gebruik;
Emmen: onderwijs in dit vak in de meeste leerplans opgenomen.

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

Om een indruk te geven van de resultaten van het onderwijs aan de u.l.o.-scholen, worde, evenals het vorige jaar, een overzicht gegeven van den uitslag van de examens ter verkrijging van een m.u.l.o.-diploma, welke in het verslagjaar door leerlingen van deze scholen zijn afgelegd.

OVERZICHT M.U.L.O.-EXAMENS 1931.

Inspectie:	Aantal candidaten.		Geslaagd								Afgewezen.
			na 3 jaar.				na 4 jaar.				
	Openbaar.	Bijzonder.	Openb.		Bijz.		Openb.		Bijz.		
			Diploma				Diploma				
			A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.	
Dokkum . . .	17	13	1	—	7	—	13	1	3	—	5
Franeker . . .	11	25	7	2	12	5	—	—	—	—	10
Heerenveen . .	35	9	34	6	—	—	1	—	—	—	3
Leeuwarden . .	59	39	38	17	33	1	—	—	—	—	9
Sneek.	29	22	3	1	12	4	11	4	2	—	14
Appingedam. .	7	11	5	1	11	—	—	—	—	—	1
Groningen . .	41	49	1	—	39	—	31	7	6	—	6
Winschoten . .	47	16	1	—	3	—	34	6	13	—	6
Zuidhorn . . .	20	4	12	—	2	—	5	—	1	—	4
Assen.	36	42	1	—	3	2	18	3	19	3	29
Borger	6	—	—	—	—	—	4	2	—	—	—
Emmen. . . .	15	17	1	—	6	1	11	1	4	—	8
Totaal . . .	323	247	104	27	128	13	128	24	48	3	95

Uit dit overzicht blijkt, dat van de 323 leerlingen der openbare u.l.o.-scholen, die examen aflegden, 283, of 87,6 %, slaagden en van de 247 leerlingen der bijzondere u.l.o.-scholen 192, of 77,7 %, het gewenschte diploma verwierven. Voorts dat 203 diploma's werden verworven na het volgen van een 4-jarigen en 272 na het volgen van een 3-jarigen cursus.

Hierbij dient verder in het oog te worden gehouden, dat, gelijk hiervoor reeds werd vermeld, het totaal aantal openbare u.l.o.-scholen 65 en het totaal aantal bijzondere u.l.o.-scholen 52 bedroeg, zoodat gemiddeld per openbare u.l.o.-school 4,4 en per bijzondere u.l.o.-school 3,7 diploma's werden behaald.

VOORBEREIDEND ONDERWIJS.

Ten aanzien van het voorbereidend onderwijs deelde de inspecteur in de inspectie Sneek het volgende mede: „Te Sneek wordt telkens meer

gelegenheid gegeven voor voorbereidend onderwijs èn bij het openbaar èn bij het bijzonder onderwijs. Leegstaande lokalen worden daarvoor gebruikt. Ik kan dat waardeeren, omdat het voorbereidend onderwijs ongetwijfeld een gunstigen invloed heeft op het later te ontvangen onderwijs. Toch vrees ik, dat te Sneek concurrentieredenen niet onschuldig zijn aan het uitbreiden van het voorbereidend onderwijs en dat men uitgaat van de gedachte: Wie de leerlingen vóór den zesjarigen leeftijd heeft, zal groote kans hebben ze na dien leeftijd op de lagere scholen te krijgen."

OPLEIDINGSKLASSEN.

Met het oog op het later te ontvangen onderwijs rapporteerde dezelfde inspecteur: „Te Sneek was in het afgeloopen jaar opnieuw een actie begonnen, om verandering te krijgen in de opleiding voor het middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs. Een langdurige conferentie werd gehouden tusschen het Gemeentebestuur en adressanten, welke conferentie door mij werd bijgewoond.
Adressanten wenschten een speciale opleidingsklas na het 4de of 5de leerjaar, in plaats van op de u.l.o.-school. Ten slotte werd er overeenstemming bereikt, toen ik adviseerde om een opleidingsklas op te richten nà het 6de leerjaar. Het Gemeentebestuur ging ook met dat advies accoord, doch wenschte te wachten tot het wetsontwerp-Terpstra zou zijn behandeld, met het oog op eventueele wijzigingen of verrassingen."
Ook in het verslag van den inspecteur in de inspectie Appingedam wordt van bemoeiingen te dezer zake gewag gemaakt. „Hoewel ik mij er tegen verklaarde, omdat Appingedam te klein is voor een afzonderlijke opleidingsklasse voor de hoogereburgerschool (er zijn openbare, Gereformeerde en Hervormde scholen), werd, vooral onder invloed van het personeel der hoogereburgerschool, besloten, dat aan een der openbare lagere scholen de opleiding voor middelbaar onderwijs zou worden gecentraliseerd; de leeraren hoogereburgerschool vonden het namelijk niet goed, dat de leerlingen, die op de eerste klasse kwamen, ook al iets hadden geleerd van Fransch, Duitsch en wiskunde, omdat dat moeite gaf in die eerste klasse vanwege het daar aanwezig zijn van leerlingen, die van deze vakken al iets wisten, en van leerlingen, die ten opzichte van deze vakken nog blanco waren. Deze centralisatie kwam er dus, maar alleen op papier, want leerlingen van de andere openbare scholen lieten zich niet overschrijven naar het zevende leerjaar aan de bedoelde school, om daar voor de hoogereburgerschool te worden opgeleid. Nu is ten overvloede gebleken, dat men het aan deze lagere school, onder invloed van ouders en onderwijzers, noodig vond buiten de lesuren in een afzonderlijken cursus Fransch en wiskunde te doen onderwijzen. Theorie en practijk zijn hier dus lijnrecht met elkaar in strijd."

§ 4. DE ONDERWIJZERS.

GESCHIKTHEID EN TOEWIJDING.

Als mededeeling van algemeenen aard omtrent geschiktheid en toewijding van de onderwijzers in het algemeen kan hier opnieuw worden gegeven, dat deze ongetwijfeld reden tot tevredenheid geven. Toch zijn er, gelet op het groote aantal van het geheele korps van onderwijzers en onderwijzeressen, uit den aard der zaak nogal eenige uitzonderingen op den pas genoemden regel.
Veel „nieuws" was er voor de inspecteurs ten dezen niet te vermelden. Toch meen ik de volgende aanhalingen uit de verslagen te moeten geven.
„Sommige hoofden van scholen vatten m. i. hun taak wat al te beperkt op. Zij beschouwen zich blijkbaar als klasse-onderwijzer zonder meer. Met wat in de lokalen gebeurt, bemoeien zij zich zoo goed als niet. Het is mij meer dan eens gebeurd, als ik in de lagere klassen bijvoorbeeld een afwijking had geconstateerd van leerplan of lesrooster, dat het hoofd daarvan niets afwist. Dat lijkt mij niet goed. De man, die volgens de wet de school bestuurt, behoort zich op de hoogte te stellen van het geheel. Hij kan dat doen op verschillende manieren: door af en toe het schriftelijk werk eens in te zien, door soms een les met een andere leerkracht te ruilen, door het gebruik van klasse-cahiers, waarin iedere onderwijzer geregeld noteert wat is behandeld."

VERZUIMEN.

„Het verzuimen der school door onderwijzend personeel om allerlei redenen is nog veel te groot, zoowel bij het openbaar als bij het bijzonder onderwijs.
Dan eens moet men als afgevaardigde van dit of dat een vergadering bezoeken; dan weer moet men een bekend spreker gaan hooren; soms is de reden van het verzuim een familiefeest, dan weer is de reden van het verzuim van minder vroolijken aard, doch vaak wordt er verzuimd. Ik heb sterk den indruk ontvangen, dat èn gemeentebesturen èn schoolbesturen veel te spoedig en te vaak „vrij" geven.
Over afwezigheid van onderwijzers en onderwijzeressen uit de school wegens ziekte en wegens andere omstandigheden is door mij een onderzoek ingesteld. In procenten uitgedrukt, bedroeg deze absentie in het jaar 1931: wegens ziekte (verzuimen wegens gezinsvermeerdering hebben zich bij gehuwde onderwijzeressen niet voorgedaan):

openbaar onderwijs: onderwijzers 1,11 %, onderwijzeressen 3,32 %,
bijzonder „ : „ 2,80 %, „ 2,29 %;

wegens andere omstandigheden (militairen dienst, examens, sollicitantenbezoek door hoofden, enz.):

openbaar onderwijs: onderwijzers 0,59 %, onderwijzeressen 0,21 %,
bijzonder „ : „ 0,87 %, „ 0,21 %.

Somtijds wordt voor allerlei futiliteiten vrij gevraagd, terwijl bij vele menschen de gedachte schijnt te bestaan, dat onderwijzers zeer gemakkelijk uit de school kunnen wegblijven, redenen waarom verschillende vereenigingen op kerkelijk en niet-kerkelijk gebied bij voorkeur hoofden van scholen en onderwijzers aanwijzen om de vereeniging op een of andere vergadering te vertegenwoordigen. De schoolbesturen kunnen meermalen niet anders doen dan gevraagd verlof toestaan, ook al omdat één of meer leden dezer besturen dikwijls bij die andere vereenigingen betrokken zijn" (inspecteur-Appingedam).

„Over geschiktheid en toewijding der onderwijzers valt over het algemeen niet te klagen. Het spreekt vanzelf, dat er wel in het onderwijzerskorps enkelen zijn, die zeer middelmatig zijn, enkelen, die beter nooit onderwijzer hadden kunnen worden, en sommigen, die slap en traag zijn in het verrichten van hun werk. Maar toch geloof ik te mogen zeggen, dat het onderwijzerskorps in zijn geheel in mijn inspectie zijn roeping verstaat en zich met ernst van zijn taak kwijt. Laat ik hierbij mogen opmerken, dat met name onderscheidene jonge onderwijzers den laatsten tijd weer ernst zijn gaan maken met de studie, o. a. hieruit blijkend, dat in het jaar 1931 een vrij groot aantal slaagde voor de hoofdakte" (inspecteur-Winschoten).

TAAK VAN HET HOOFD.

„Niet genoeg kan het hoofd der school op het hart gedrukt worden telkens poolshoogte te nemen in de klassen der onderwijzers. Hij is en blijft toch de verantwoordelijke persoon. Een zekere vrees weerhoudt hem de klassen binnen te gaan. „De zelfstandigheid van den klasse-onderwijzer" is het spook, dat hem menigmaal afschrikt, en om „den lieven vrede maar te bewaren", laat hij na wat toch zijn plicht is. Dat vooral jonge leerkrachten, aan hun lot op die wijze overgelaten, daarvan schade, soms voor hun heele leven, ondervinden, behoeft geen betoog" (inspecteur-Zuidhorn).

Als bewijs, dat er in het korps zijn, die een zeer eigenaardige opvatting blijken te bezitten aangaande plichtsbetrachting, dienstijver, toewijding aan de hun toevertrouwde taak, worde hier nog vermeld, dat in den loop van het verslagjaar een der inspecteurs uit Friesland mij schreef — ik laat de namen, welke in het schrijven voorkwamen, weg —: „Aan den heer ....., hoofd eener openbare lagere school te ....., is door Burgemeester en Wethouders van ..... een half jaar ziekteverlof verleend. In zijn plaats werd een tijdelijke leerkracht benoemd. Nu lees ik echter gedurig den naam ..... in de kranten. Deze week bijvoorbeeld woonde hij Dinsdag, Woensdag en Donderdag langdurige vergaderingen bij van de Provinciale Staten van Friesland en nam daar deel aan de debatten.

Gisteravond gaf de krant verslag van een vergadering te ..... Wegens ongesteldheid van den voorzitter werd de vergadering geleid

door den heer . . . . . Nu zou ik graag Uw oordeel eens vernemen over de vraag, of daaraan niets te doen is. Indien de heer . . . . . rust noodig heeft, gun ik hem die graag, maar zóó blijkt van die behoefte aan rust toch al bitter weinig."

§ 5. DE SCHOOLGEBOUWEN.

Allereerst kan worden geconstateerd, dat, over het geheel genomen, de toestand der schoollokalen bevredigend mocht worden genoemd en dat de gebouwen zuinig, maar behoorlijk worden onderhouden.
Gelijk hiervoor ook reeds is vermeld, heeft de plicht om bij het doen van uitgaven de grootst mogelijke zuinigheid te betrachten invloed gehad op het doen uitvoeren van werken, met het oog op de voor het onderwijs noodige localiteit met bijbehooren. Het bouwen van nieuwe scholen, het vergrooten en verbeteren van bestaande werd, ofschoon niet overal, tot het bepaald noodzakelijke beperkt. Een moeilijke zaak was hierbij wel, dat, wanneer het openbare scholen betrof, de gemeenteraden het in de hand hadden de koorden der beurs vastgeknoopt te houden; wanneer echter schoolbesturen een nieuwe school wenschten of verbetering van het bestaande wenschelijk achtten, dan hadden zij de gelden uit de gemeentekas maar aan te vragen en, als de aanvrage aan de wettelijke vereischten voldeed, dan moesten in den regel, zij het dan na zoo lang mogelijk tegenstribbelen, de koorden der beurs ten slotte toch worden losgemaakt. Hier was de gelijkheid tusschen openbaar en bijzonder onderwijs wel zoek en dat zeer bepaald ten nadeele van het openbaar onderwijs. Intusschen moet worden erkend, dat er meerdere schoolbesturen waren, die metterdaad toonden het onbillijke van deze ongelijkheid te beseffen.
Ook in het verslagjaar werden wederom verscheidene scholen uitgebreid en verbeterd.

§ 6. GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT.

Omtrent hygiënisch schooltoezicht, schoolartsen en schoolverpleegsters vond ik in de verslagen der inspecteurs de volgende mededeelingen: „Hygiënisch schooltoezicht bestaat in de inspectie Dokkum nog nergens. In verband hiermede moge ik wijzen op het gevaar voor besmetting, dat onderwijzers, die lijden aan open tuberculose, opleveren, wanneer zij in een schoolklasse werkzaam zijn. Aan een tweetal bijzondere scholen heerschte onder de ouders van schoolgaande kinderen te dien opzichte groote ongerustheid. Een onderwijzer, die maar 6 maanden aan een school had gewerkt, kreeg ziekteverlof en moest wegens open tuberculose worden opgenomen in een sanatorium. Onder de leerlingen van zijn klas openbaarden zich verschijnselen, die wezen op de mogelijkheid van overdracht der ziekte.
In zes gemeenten was het hygiënisch schooltoezicht opgedragen aan

artsen, die tevens ook een eigen pratijk uitoefenden; te Harlingen was bovendien een schoolverpleegster ten behoeve van de openbare scholen aldaar" (inspecteur-Franeker).

„Het stelsel van schoolartsen en schoolverpleegsters is in Friesland nog niet in orde. In de gemeenten Aengwirden, Opsterland en Schoterland bestaan schoolartsen, die hun functie als nevenbetrekking waarnemen" (inspecteur-Heerenveen).

„Ongeveer de helft der openbare scholen wordt bezocht door een schoolarts, terwijl dit op 15 % der bijzondere scholen het geval is" (inspecteur-Sneek).

„Slechts één gemeente in deze inspectie was in het jaar 1931 aangesloten bij den schoolartsendienst, en wel de gemeente Nieuwolda. De Gemeenteraad van Zuidbroek heeft thans ook het besluit tot aansluiting genomen. Aan de drie plaatselijke geneesheeren in de gemeente Delfzijl is het medisch toezicht op de kinderen der lagere scholen opgedragen. Zij zijn belast met het onderzoek van den algemeenen gezondheidstoestand, den toestand der zintuigen en de houding van alle nieuwe leerlingen en het toezicht op de schoollokalen, terwijl zij verder aan het Gemeentebestuur advies geven.

In de gemeente Noordbroek is op 1 Mei 1931 de schoolartsendienst ingevoerd als nevenfunctie. De arts is belast met het geneeskundig toezicht over de leerlingen, het onderwijzend en het overige aan de openbare lagere scholen verbonden personeel, alsmede op de gebouwen, leermiddelen, schoolmeubelen enz. dier scholen" (inspecteur-Appingedam).

„Het hygiënisch schooltoezicht in de gemeente Groningen is opgedragen aan 1 schoolarts en 2 verpleegsters. In de gemeenten Veendam en Hoogezand wordt het hygiënisch schooltoezicht uitgeoefend door een schoolarts, die ook werkzaam is in gemeenten, die niet tot de inspectie Groningen behooren.

Naar ik meen, heeft de Gemeenteraad van Sappemeer en eveneens die van Noorddijk besloten zich voor het hygiënisch schooltoezicht bij een der groepen van de bovenbedoelde gemeenten aan te sluiten.

Schoolartsen en schoolverpleegsters werden door mij in de uitoefening van hun functie aangetroffen; ook kreeg ik wel berichten van de hoofden der scholen, dat er klassen door het geneeskundig toezicht zouden worden onderzocht.

Met het schoolartseninstituut gaat het goed. Het vindt in mijn inspectie al meer waardeering. Bestond in de gemeenten Beerta, Oude Pekela en Wildervank reeds de schoolartsendienst, thans zal deze ook worden ingesteld in de gemeenten Nieuweschans, Vlagtwedde en Winschoten. Laatstgenoemde drie gemeenten zullen gezamenlijk een schoolarts hebben, reeds in het jaar 1932, terwijl als standplaats voor dezen schoolarts de gemeente Winschoten werd aangewezen.

Waarschijnlijk zal ook reeds in dit jaar in de gemeente Onstwedde de schoolartsendienst worden ingesteld" (inspecteur-Winschoten).

„De gemeenten Usquert en Eenrum behooren tot de tweede commissie,

behoorende tot die, bedoeld in art. 3 der „Regeling met betrekking tot het instellen van een geneeskundig schooltoezicht".
In verband met dit laatste deel ik met voldoening mede, dat op de vergaderingen dier commissies, waarvoor ik welwillend steeds een uitnoodiging tot bijwoning ontving, ik de nuttige werking dezer commissies heb kunnen constateeren" (inspecteur-Zuidhorn).

„Door de gemeenten Assen, Eelde, Norg — zonder het gebied der kolonie Veenhuizen —, Rolde en Vries is een regeling getroffen, ingevolge waarvan, sedert 15 December 1931, het hygiënisch schooltoezicht is opgedragen aan een schoolarts.
In de kosten wordt voorzien door bijdragen der betrokken gemeenten, berekend naar f 0,12 per inwoner, en door een provinciale subsidie van f 2000.
Ik hoop nu maar, dat deze nuttige regeling gesteund zal worden door meer dagelijksche medewerking der onderwijzers, waarvan velen helaas weinig waarde voor de hygiëne der kinderen schijnen te hechten aan het gebruik der waschgelegenheid, waarvan de inrichting steeds bij bouw en verbouw is bevorderd" (inspecteur-Assen).

„Schoolartsen zijn in de gemeenten Coevorden, Emmen, Odoorn, Schoonebeek en Sleen. In de gemeente Coevorden is het een nevenfunctie. Dalen doet het zonder schoolarts. Bij nieuwbouw of verbouw wordt in de meeste gevallen een lokaaltje, speciaal ten gebruike van den schoolarts, bijgebouwd" (inspecteur-Emmen).

§ 7. DE KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

HUISONDERWIJS.

Van steun uit de gemeentekas voor huisonderwijs wordt in de verslagen der inspecteurs geen melding gemaakt. In een enkele dier verslagen vond ik een opgave omtrent den steun, uit de gemeentekas verleend voor schoolbezoek elders, overeenkomstig het bepaalde in art. 13 der Lager-onderwijswet 1920. Zoo werd daarvoor in de inspectie Dokkum door de gemeenten Dantumadeel, Kollumerland, Oostdongeradeel, Tietjerksteradeel en Westdongeradeel uitgekeerd respectievelijk f 588,75, f 100, f 1213, f 1406,24 en f 296,50.

UITGAVEN PER LEERLING.

De inspecteur in de inspectie Appingedam gaf een overzicht, hetwelk ik hier laat volgen, van de bijdragen, welke door de verschillende gemeenten per leerling werden uitgekeerd aan de besturen der bijzondere scholen voor de jaren 1928, 1929 en 1930 voor het gewoon lager onderwijs en, voor zoover reeds vastgesteld, voor het uitgebreid lager onderwijs.

	Gewoon lager onderwijs.			Uitgebreid lager onderwijs.		
	1928.	1929.	1930.	1928.	1929.	1930.
Appingedam	f 12,49	f 11,86	f 11,91	f 21,61	f 22,13	f 19,54
Bedum	20,29	16,04	12,30	34,03	32,07	32,95
Bierum	12,65	22,50	16,10	—	—	—
Delfzijl	13,53	14,33	15,10	28,—	21,95	20,62
Kantens	13,31	14,21	15,23[5]	—	—	—
Loppersum	15,10	15,22	16,60	55,90	38,82	33,93
Middelstum	15,47	15,28	14,49	16,65	nog niet vastgesteld	
Nieuwolda	12,89	11,53	12,14	—	—	—
Slochteren	23,21	14,—	—	19,95	f 19,95	—
Stedum	20,73	14,28	16,62[5]	—	—	—
Ten-Boer	15,51	16,07	16,84	—	—	—
Termunten	8,36	9,87	9,87	—	—	—
't Zandt	13,65	16,29	16,53	—	—	—
Zuidbroek	13,04	13,71	12,60	—	—	—

III. HET VERSLAG VAN DEN INSPECTEUR VAN HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS.

ALGEMEEN. NOODZAKELIJKHEID VAN OPVOEDING DER MISDEELDEN.

Het jaar 1931 zal voor het buitengewoon onderwijs bekend blijven als het jaar der onzekerheid. Aan den eenen kant is door het niet langer verleenen der Rijksbijdrage voor de stichting van nieuwe scholen de groei van het buitengewoon onderwijs in hooge mate belemmerd; aan den anderen kant is ingediend het ontwerp-Lager-onderwijswet, waarin bepalingen voorkomen, die een regelmatige ontwikkeling van het onderwijs aan misdeelde kinderen en tevens van het onderwijs aan schippers- en kramerskinderen waarborgen. Er is reden geweest voor een pessimistische stemming onder den invloed van het feit der stopzetting en men heeft aanleiding kunnen vinden de toekomst hoopvol te gemoet te gaan in de verwachting, dat de gewijzigde Lager-onderwijswet zal brengen de uitbreiding van het buitengewoon onderwijs voor alle kinderen, die dit noodig hebben. Ofschoon feiten gewoonlijk meer indruk op ons maken dan verwachtingen, heeft toch het vertrouwen in de goede zaak der opvoeding van geestelijk en lichamelijk gebrekkige kinderen de overhand behouden. Want naast de deernis, die er bij ons bestaat voor de misdeelden, begrijpen wij steeds beter, dat mede zuiver economische overwegingen leiden tot een doelmatige behandeling van de kinderen, die zonder passend onderricht en zonder een daarbij aansluitende nazorg allerlei moeite in de samenleving veroorzaken.

Het uitgangspunt van deze economische overwegingen is gelegen in de omstandigheid, dat onopgevoede misdeelden in onze huidige maatschappij niet meer passen. De tijden zijn voorgoed voorbij, dat zwakzinnigen en mismaakten de straat op worden gestuurd om met bedelen aan den kost te komen. Bij de oplossing van het vraagstuk der misdeelden worden wij ten opzichte van een groot aantal der minderwaardigen voor de keuze gesteld van: hetzij onderbrenging in inrichtingen, hetzij doelmatige opleiding en nazorg voor een leven van nuttigen arbeid in de maatschappij. Het blijkt, dat de gezinnen in de groote steden voortdurend minder geschiktheid vertoonen voor het verblijf van misdeelden. Dat deze opmerking juist is, komt duidelijk aan den dag in het rapport, uitgebracht aan Burgemeester en Wethouders van Amsterdam, over de oorzaken der sterke stijging der uitgaven, die ten laste der gemeente Amsterdam komen ter zake van de verpleging van zenuwzieken, krankzinnigen en maatschappelijk ongeschikten, waarover ik in mijn vorig jaarverslag reeds het een en ander heb vermeld. Uit de cijfers, die in dit rapport worden meegedeeld, blijkt het duidelijk, dat aan de plaatsing van geestelijk onvolwaardigen in inrichtingen op de een of andere wijze paal en perk moet worden gesteld. Wij hebben derhalve hier het probleem, dat eenerzijds verzorging in inrichtingen met den dag voor een grooter aantal misdeelden noodzakelijk wordt en dat anderzijds de onbegrensde opname van minderwaardigen in gestichten tot elken prijs moet worden voorkomen. De oplossing van dit dilemna kan niet anders gezocht worden dan in de richting van het treffen van voorzieningen, waardoor zoodanige hulp wordt verleend, dat de misdeelden in de maatschappij kunnen blijven vertoeven. Natuurlijk zullen er nog gestichten noodig zijn, maar het is de glorie der hedendaagsche misdeeldenzorg, dat niet weinige minderwaardigen hun plaats in de gewone samenleving kunnen behouden of in de maatschappij kunnen worden teruggebracht.
Een andere reden om in dagen van malaise de hulp aan misdeelden niet te verminderen, bestaat in de overweging, dat het aantal hulpbehoevende misdeelden in moeilijke tijden stijgt. Het is zonder meer duidelijk, dat de invloed der afwijking des te erger wordt gevoeld, naarmate de omstandigheden slechter worden. Wanneer volwaardigen bij duizenden en duizenden werkloos rondloopen, zal het verschaffen van arbeid aan onvolwaardigen bijzonder veel moeilijkheden opleveren. Het is in deze omstandigheden een verheugend feit, dat de ijver van hen, die zich het lot der misdeelden aantrekken, niet is verslapt. In dit verband kan worden gewezen op den arbeid van talrijke vereenigingen in den lande, die vast besloten zijn het werk, dat zij begonnen, in deze moeilijke tijden voort te zetten en als het kan zelfs uit te breiden.

DE A. V. O.

Een punt van samenkomst hebben vele van deze vereenigingen gevonden in de A. V. O. Het groote voordeel van deze vereeniging is, dat de

menschen uit de verschillende gebieden der misdeeldenzorg elkaar hier ontmoeten. Het is te danken aan de A. V. O., dat de vraagstukken der minderwaardigen besproken worden in de kringen van werkgevers en van vakorganisaties. Door het werk van de A. V. O. gelukt het de menschheid te doen inzien, dat de misdeeldenzorg een belang is, dat door alle leden van de maatschappij moet worden gediend. Misdeeldenzorg is niet alleen een zaak van onderwijs, doch veeleer een plicht, waarvan ieder normaal mensch een deel op zijn schouders moet nemen. De verdienste der A. V. O. is vooral gelegen in het feit, dat zij zoo duidelijk in het licht heeft gesteld het onredelijke van: „den onvolwaardige buiten werk te houden, alleen op grond van zijn gebrek". De omstandigheid, dat iemand niet voor allen arbeid geschikt is, mag niet de oorzaak zijn, waardoor hij ook voor het werk, dat hij even goed als een normaal persoon kan verrichten, „uit het arbeidsleger wordt gestooten". Het prestatievermogen van verreweg de meeste onvolwaardigen is voor bepaald werk even groot als dat van volwaardigen. Het komt maar aan op het vinden van het werk, waartoe het individu, na korten of langen tijd van voorbereiding, volledig in staat is. Evenals de geneeskundige behandeling voor de helft bestaat uit het vaststellen der diagnose, zoo bestaat ook de helft der misdeeldenzorg uit het vinden van het passende werk.

De belangrijkste taak, die de Vereeniging A. V. O. in het afgeloopen jaar op zich heeft genomen, bestaat in het organiseeren van een telling der onvolwaardige arbeidskrachten in een groot aantal gemeenten. Deze telling is verbonden aan de volkstelling van 31 December 1930 en zoodanig ingericht, dat aan de tellers formulieren werden medegegeven, waarop door gezinshoofden (of alleen wonende personen) de namen en de aandoeningen van onvolwaardige huisgenooten konden worden ingevuld. Onvolwaardig is ieder genoemd, die, volwassen of kind, als gevolg van lichaamsgebreken of geestesgesteldheid in zijn arbeidsvermogen zoodanig is beperkt, dat hij niet in staat is, of in de toekomst zijn zal, in het onderhoud van zich en de zijnen te voorzien. Meer dan 500 gemeentebesturen hebben zich bereid verklaard deze afzonderlijke telling te doen houden, zoodat, naar schatting, in bijna 500 000 gezinnen de vraag omtrent de al of niet aanwezigheid van onvolwaardigheid is gesteld.

Zooveel mogelijk heeft de A. V. O. door middel van haar afdeelingen getracht de op deze wijze verkregen inlichtingen deskundig te laten toetsen en controleeren. Voor deze technische bewerking der eerst verkregen gegevens is de hulp ingeroepen van vele specialisten: chirurgen, zenuwartsen, oogartsen, oorartsen en tuberculose-artsen. Deze geneesheeren hebben voor elken patiënt steeds dezelfde vragen beantwoord, zoodat de uniformiteit zooveel mogelijk gewaarborgd is. Alle gegevens zullen ten slotte naar de Staatscommissie in zake onvolwaardige arbeidskrachten worden opgezonden. Deze zal zorg dragen, dat het geheel collectief wordt bewerkt.

Daar voor elk der groepen, als blinden, doofstommen, lichamelijk gebrekkigen, geestelijk onvolwaardigen, tuberculoselijders en lijders aan hart- en vaatziekten, afzonderlijke telkaarten, met in het bijzonder voor deze groepen bedoelde vragen, zijn verstrekt, mag men verwachten, dat vele en belangrijke gegevens omtrent beroepsopleiding, beroepsbezigheden, het al of niet kunnen voorzien in eigen onderhoud, omtrent het kunnen lezen van brailleschrift bij de blinden, omtrent het kunnen spreken bij de doofstommen en omtrent andere belangrijke punten zullen aan het licht komen.

HET EIGENAARDIGE VAN HET BUITENGEWOON ONDERWIJS.

Meer dan vorige jaren ben ik in het afgeloopen jaar er op uit geweest om mij te bezinnen over de vraag: waardoor onderscheidt het buitengewoon onderwijs zich van het onderwijs aan normalen? Het lijkt mij van belang de algemeene beginselen, die door mij zijn ontwikkeld, in dit jaarverslag te herhalen, opdat goed moge worden vastgelegd, dat het buitengewoon onderwijs groote verschilpunten vertoont met het gewoon lager onderwijs en als de noodzakelijke grondslag moet worden beschouwd van een doelmatige misdeeldenzorg.
Een der voornaamste kenmerken van het buitengewoon onderwijs bestaat in het welbewust streven om aan het eigenlijke onderricht op school niet zoo'n alles overheerschende plaats toe te kennen, als dit het geval is op de school voor gewoon lager onderwijs. De school voor misdeelden moet meer doen dan alleen een zekere hoeveelheid kennis aanbrengen en een zekere hoeveelheid vaardigheid aanleeren. Haar taak is samen te vatten in drie woorden: behandeling, opvoeding en opleiding. Het woord behandeling drukt zeer juist uit wat er met geestelijk of lichamelijk gebrekkige kinderen op de school moet gebeuren. Het wijst op een zekere overeenkomst, die er bestaat tusschen de maatregelen der buitengewone school en de middelen, die de geneesheer bij zijn behandeling toepast. Evenals de geneesheer steeds begint met observatie van den patiënt, zoo moet ook het schoolleven van elk minderwaardig kind beginnen met de bestudeering van het geval. Wat de onderwijzer zich in de eerste plaats heeft eigen te maken, wanneer hij geplaatst wordt op de buitengewone school, is „oog krijgen voor het geval". Bij het gewoon lager onderwijs, zooals het ten minste algemeen wordt gegeven, wordt de nadruk gelegd op het gemeenschappelijke, dat alle kinderen van een bepaalde afdeeling bezitten. Men heeft een norm, waaraan elk kind wordt verondersteld te voldoen, en men heeft een leergang, die ongeveer past voor den gemiddelden leerling en die voor alle kinderen op dezelfde wijze geldt. Het buitengewoon onderwijs stelt juist het verschil, dat de leerlingen vertoonen, op den voorgrond. Het kenmerkende is hier de bijzonderheid van elk kind op zich zelf. Zoodra men te doen heeft met afwijkende kinderen, krijgt men het verschijnsel van het altijd weer anders zijn, van het éénmaal voorkomende, van het

geval, dat in zijn verloop steeds zijn eigen karakter vertoont. Duitsche paedagogen drukken dit uit door te verklaren: „Jedes Kind ist ein Problem an sich".

Bij het buitengewoon onderwijs kan men geen schema van onderwijs opstellen, dat voor een bepaalde groep van abnormalen geldt. De behandeling van de kinderen op de school moet niet gericht zijn op een soort gemiddeld kind, zij moet zich uitsluitend laten leiden door de realiteit van den persoon, dat wil zeggen, zij heeft bij elk der kinderen volledig rekening te houden met de structuur van het individu.

Deze eisch gaat vierkant in tegen het streven van de hedendaagsche maatschappij, die de gelijkvormigheid verlangt, die in alles den mensch als deel der massa ziet en het algemeene en niet het persoonlijke op den voorgrond stelt. Het zal de vraag zijn of het verzet tegen de strooming van den tijd zich zal kunnen handhaven. Toegeven zal echter beteekenen het afzakken van het buitengewoon onderwijs tot het niveau van zeer eenvoudig gewoon lager onderwijs, dat in langzaam tempo wordt gegeven. Buitengewoon onderwijs beteekent: studie van het kind en individueele behandeling. Men heeft zich steeds de vraag voor te leggen: wat moet er met dit kind, met dezen aanleg op dit oogenblik en onder deze bepaalde omstandigheden gebeuren?

De gewone lagere school is er op ingesteld, dat een van te voren vastgestelde hoeveelheid van het cultuurbezit wordt gebracht in de hoofden der leerlingen. Het is het bijzondere van de buitengewone school, dat zij zich dit doel niet kan stellen. Op de scholen voor zwakzinnigen het meest, maar ook op de scholen voor doofstommen, blinden en psychopathen loopen de begaafdheden der kinderen mijlen ver uiteen.

Het is onjuist om den gang van het onderwijs van de kinderen van dezelfde klasse te dringen in hetzelfde plan van: met Kerstmis zoo ver en in dàt leerjaar die afgepaste hoeveelheid. Bij het normale kind is het reeds een groote fout om meer te vergen dan redelijkerwijze in verband met den aanleg mag worden verlangd. Hoeveel te meer geldt dit van het minderwaardige kind! Ook door het stellen van te lage eischen bij het beter begaafde kind der klasse pleegt men een verzuim, dat juist bij misdeelde kinderen niet kan worden ingehaald.

Het streven naar individualisatie van het onderwijs beteekent niet, dat elke klassikale les in den ban wordt gedaan. Integendeel. De vakken gymnastiek en zingen leenen zich, zooals vanzelf spreekt, alleen voor een gemeenschappelijke toepassing. Vertellingen, waarbij de klasse in haar geheel luistert, hebben groote waarde. De practijk van de laatste jaren op vele scholen heeft echter bewezen, dat vakken, als taal en rekenen, voortreffelijk individueel kunnen worden onderwezen.

De voordeelen der individualisatie komen eerst duidelijk te voorschijn, wanneer men de school voor buitengewoon onderwijs voornamelijk wil beschouwen als opvoedingsinstituut en eerst in de tweede plaats als leerinrichting. De aanleg van misdeelden, vooral de aanleg van geestelijk misdeelden, brengt mede, dat, terwijl de drang van het instinct-

leven groot is, de kracht om den invloed daarvan tegen te gaan in geringe mate aanwezig is. Het is daarom van het uiterste belang de zedelijke strijdkrachten van het minderwaardige kind zoo sterk mogelijk te maken. Het lijkt mij onbetwistbaar, dat de individualisatie veel beter dan het klassikale stelsel in staat is de goede karaktereigenschappen van het kind tot ontwikkeling te brengen. Overal, waar men de kinderen individueel laat werken, doet men de ervaring op, dat de werklust in hooge mate toeneemt. Dit behoeft geen verwondering te wekken, daar de ware vreugde in den arbeid eerst kan worden verkregen, als werk moet worden verricht, dat nauwkeurig aangepast is aan de vermogens en dat in eigen tempo mag worden verricht. Het voornaamste doel van de school wordt op deze wijze niet het opstapelen van een groote hoeveelheid wetenswaardigheden in de hoofden der kinderen, doch veeleer het aanbrengen van werkgewoonten. Professor Gunning zegt in een zijner geschriften: „het essentieele is de groei, de krachtsaanwinning van de persoonlijkheid, haar uitrusting voor den arbeid en den strijd des levens".

Het is niet noodig de overige voordeelen, die door de individualisatie worden verkregen, hier nader uiteen te zetten. De zelfwerkzaamheid, de aanmoediging van het vertrouwen, het verdwijnen van de spanning in de klasse, de mogelijkheid van het verleenen van hulp, al deze voordeelen zijn overbekend en behoeven geen verdere bespreking. Alleen wil ik nog enkele woorden zeggen over de activeering der leerlingen en over de taak van den onderwijzer bij de toepassing van meer individueele methoden.

Het individueele onderwijs is voor misdeelde kinderen alleen reeds te verkiezen boven het klassikale stelsel door de groote vrijheid van beweging, die aan de kinderen wordt gegeven. Bij individueel werk bestaat er veel meer gelegenheid voor de kinderen om te voldoen aan de levensbehoefte van zich te bewegen. De tijd, dien de kinderen op school in keurige houding stil moeten zitten luisteren, wordt belangrijk verkort. De taken worden nagezien aan de tafel van den onderwijzer en de leerlingen helpen zich zelf bij het krijgen van nieuw werk. Dit alles maakt, dat het grootste deel van den dag wordt doorgebracht in de houding, die op de school het beste past: de werkhouding.

De taak van den onderwijzer wordt door de toepassing der individualisatie ongetwijfeld moeilijker. Elke schooldag eischt voorbereiding om na te gaan aan welke werkzaamheden de verschillende leerlingen toe zijn. Voor enkele kinderen moeten afzonderlijke opgaven worden bedacht en samengesteld, wanneer de leerboekjes geen geschikt materiaal voor de bepaalde gevallen bevatten. Ten slotte — en dit is waarschijnlijk het moeilijkste — heeft de onderwijzer zich gedurende de les steeds in te stellen op het verschillende werk, dat de leerlingen hem voorleggen. De bezwaren worden echter regelmatig overwonnen. Het blijkt, dat de leerkrachten, die gaan individualiseeren, zich betrekkelijk spoedig aanpassen aan de veranderde werkwijze. De aanpassing is volledig tot stand

gekomen, zoodra de onderwijzer bespeurt, dat hij door de individualisatie veel meer dan vroeger aan elk kind de behandeling kan geven, die als de beste moet worden beschouwd.
Er wordt veel gesproken over het streven van den onderwijzer naar het verkrijgen van de volle verantwoordelijkheid voor eigen klasse. Geen der aangeprezen middelen zal echter dit streven zoo bevorderen als de invoering der individualisatie-methode voor enkele hoofdvakken. Dat bij deze opvatting de strengheid en de strakheid van den lesrooster in het gedrang komen, behoeft, naar mijn meening, geen reden te zijn om het individueele systeem af te wijzen.
In de tweede plaats heb ik genoemd: de opvoeding. De vraag is gerechtvaardigd of het juist is bij de schoolopvoeding van misdeelden aan de zedelijke vorming een zoo groote plaats toe te kennen als in het bovenstaande is geschetst. Trekt de school op deze wijze niet al te veel naar zich toe, wat aan de ouders behoort te worden overgelaten? Bij het geven van een antwoord op deze zeer gewichtige vraag wil ik in de eerste plaats wijzen op den door velen aanvaarden regel, volgens welken de school moet aanvullen wat de ouders onder geen omstandigheden kunnen geven. Ten opzichte van de abnormale jeugd beteekent dit, dat de school het grootste deel der zedelijke vorming op zich heeft te nemen. Want het is een harde waarheid, dat de ouders in zeer vele gevallen niet geschikt zijn hun misdeelde kinderen op te voeden tot een leven, waarin met moed en met flinkheid het onvermijdbare wordt gedragen. Blinde kinderen zijn in sommige gevallen niet eens in staat zich zelf aan te kleeden, als zij met het zesde jaar of ouder op de instituten worden geplaatst. Het is zeer gewoon, dat deze kinderen een heel slap spierstelsel bezitten, omdat zij in alles zijn geholpen en elke moeilijkheid voor hen uit den weg is geruimd. Het is uiterst begrijpelijk, dat ouders er toe komen hun misdeeld kind te verwennen. Vreemde opvoeders — zij mogen hun taak met nog zooveel liefde opvatten — staan tegenover het kind altijd anders dan de ouders. Wat voor blinde kinderen geldt, is zeker niet minder waar voor de overige misdeelde jeugd. De buitengewone school heeft tot taak aan de karaktervorming in de eerste plaats haar aandacht te besteden.
Het derde punt, waarbij tusschen de school voor gewoon lager onderwijs en de school voor buitengewoon lager onderwijs een verschil valt op te merken, bestaat in de omstandigheid, dat het buitengewoon onderwijs moet opleiden tot een leven van productieven arbeid. In de meeste gevallen zal dit een leven zijn in de maatschappij. Doch ook in de gevallen, waarin gestichtsverzorging noodig is, zal het resultaat van het schoolbezoek een zekere bruikbaarheid voor werkzaamheden moeten zijn.
Als regel zijn de oud-leerlingen der buitengewone scholen niet geschikt voor plaatsing op een vakschool voor normale kinderen. Om deze reden wordt de behoefte gevoeld om op de scholen zelf de gelegenheid te geven tot opleiding voor het werk, dat later moet worden verricht. De meeste scholen voor doofstommen en voor blinden hebben dit

probleem opgelost door aan de scholen voor algemeen vormend onderwijs speciale vakscholen te verbinden. Men heeft hier derhalve twee soorten van inrichtingen, die echter te zamen één geheel vormen. De bedoelde scholen zijn er in geslaagd om een zeer nauwe aaneensluiting te verkrijgen, welke hierin bestaat, dat het vakonderwijs reeds begint, voordat het onderwijs in de algemeene vakken geheel is beëindigd. De oudere kinderen bezoeken gedurende een gedeelte van den dag de gewone school en zijn voor het overige deel van den dag werkzaam in de werkplaats, waar de practische opleiding voor een bepaald vak plaats vindt.
De huishoudklassen voor meisjes en de werkklassen voor jongens op de scholen voor zwakzinnigen hebben hetzelfde doel. Zij beoogen zooveel mogelijk de sociale bruikbaarheid der kinderen tot een zoo hoog mogelijk peil op te voeren.

VOORTGEZETTE VAKSTUDIE DER ONDERWIJZERS.

Op 20 Juni van het afgeloopen jaar is de tweede leergang van den studiecursus, uitgaande van de gecombineerde Commissie der Protestantsch Christelijke en Neutrale groepen, geëindigd. De leergang is tot groote voldoening van de deelnemers verloopen. Aan 28 cursisten kon een bewijs van deelneming worden uitgereikt.
De derde leergang van dezelfde Commissie is gedurende het geheele jaar 1931 geregeld gehouden. De lessen zijn gegeven beurtelings te Amsterdam, te 's-Gravenhage en te Leiden. De vakken waren dezelfde als van de beide vorige leergangen, nl. paedagogiek, kinderzielkunde, kindergebreken, opvoedings- en onderwijsleer, spreekonderwijs, erfelijkheids- en maatschappijleer en zielkundig en spraakkundig practicum. De lessen zijn gehouden op den Zaterdagmiddag van twee tot vijf. Het aantal deelnemers heeft 30 bedragen. Behalve de theoretische colleges en de practica zijn er in groepen van tien deelnemers bezoeken gebracht aan de Christelijke school voor buitengewoon onderwijs te Utrecht, aan de Dr. Van den Berghstichting te Noordwijk en aan de openbare school voor zwakzinnigen, Hooftskade 194a te Den Haag.
Voor den vierden leergang, die op 3 October met 30 deelnemers werd begonnen, is een bijdrage van f 20 per jaar van de cursisten gevraagd. Dit is geschied mede in verband met de omstandigheid, dat op de Rijksbegrooting van het jaar 1932 slechts de helft van het tot nu toe beschikbare bedrag is uitgetrokken. Als docenten van den vierden leergang zijn in 1931 opgetreden: Prof. Dr. J. H. Gunning Wzn., paedagogiek, Mej. Dr. R. A. Biegel, experimenteele psychologie, Dr. P. Bierens de Haan, karakterologie, Dr. W. J. van Hoven van Genderen, spraakgebreken, P. Linthorst, spraakgebreken, en P. H. Schreuder, opvoedings- en onderwijsleer. De lessen zijn gegeven in het Nederlandsch lyceum in de Willemstraat te Den Haag en in de collegezaal van Prof. Roels te Utrecht.
Door de Commissie der gecombineerde groepen werd voorbereid de

vorming van een stichting met de bedoeling niet alleen de voortgezette vakstudie der onderwijzers ter hand te nemen, doch tevens een bijzondere opleiding in het leven te roepen ten behoeve van onderwijzers, vóórdat deze bij het buitengewoon onderwijs worden aangesteld. Er bestaat aan een dergelijke opleiding groote behoefte. Hoe meer het buitengewoon onderwijs zich uitbreidt, hoe grooter het gevaar wordt, dat op de buitengewone scholen onderwijs wordt gegeven, dat in wezen niet afwijkt van het gewoon lager onderwijs. Dit gevaar kan op den duur alleen worden voorkomen door de onderwijzers een doelmatige en speciale opleiding te geven. Deze opleiding kan — voorloopig althans — door het particuliere initiatief ter hand worden genomen. De Commissie, van welke de cursussen voor voortgezette vakstudie uitgaan, is het aangewezen lichaam om ook de vooropleiding tot stand te brengen. Op deze wijze wordt het mogelijk om niet alleen van het Rijk, doch tevens van de gemeenten en de provincies bijdragen te vragen. Ofschoon de tijdsomstandigheden niet zoodanig zijn, dat terstond uitvoering aan de plannen kan worden gegeven, kan het voornemen der Commissie niet anders dan met groote sympathie worden begroet.
De beide cursussen, georganiseerd door de R.-K. leergangen te Tilburg en gehouden te 's-Gravenhage en te 's-Hertogenbosch van Mei 1929 tot April 1931, zijn met eenige plechtigheid op 2 Mei en op 9 Mei gesloten. Terstond zijn twee nieuwe cursussen begonnen, welke wederom voor den duur van twee jaren zijn opgezet. Ook deze worden weer te 's-Gravenhage en te 's-Hertogenbosch gehouden. De theoretische lessen bestaan in: godsdienst, psychologie, psychiatrie, paedagogiek en sociologie. Verder wordt nog les gegeven in karton- en kleiarbeid en in spreekonderwijs.

PAEDOLOGISCH INSTITUUT TE AMSTERDAM. PLANNEN TE NIJMEGEN.

Met bijzondere instemming kan ik melding maken van de opening van het Paedologisch Instituut op den 15den Januari 1931. Dit instituut, tot stand gebracht door Prof. Dr. J. Waterink, hoogleeraar in de paedagogiek aan de Vrije Universiteit, gaat uit van de Vereeniging tot opvoeding en verpleging van idiote en achterlijke kinderen. Het is voorloopig ondergebracht in het psychologisch laboratorium aan het Valeriusplein te Amsterdam en biedt plaats voor 22 patiënten. Dit aantal zal belangrijk kunnen worden vergroot, zoodra de inrichting de beschikking krijgt over het Blinden-Instituut aan de Vossiusstraat, dat voor de huisvesting van het Paedologisch Instituut is aangekocht.
In hoofdzaak zal de nieuwe instelling dienen voor de opname van kinderen, die wegens moeilijkheden bij de opvoeding eenigen tijd moeten worden geobserveerd. Zij is geboren uit de overtuiging, dat aan de opvoeding van deze kinderen een goed inzicht in de eigenaardigheden van het individu ten grondslag moet liggen. Ik begroet de oprichting van dit instituut, waarin niet alleen zwakzinnige kinderen worden op-

genomen, met groote vreugde, omdat hier voor het eerst in Nederland een inrichting is tot stand gekomen, die zich alleen bezighoudt met de studie van het abnormale kind. Er is in de psychiatrische klinieken wel gewerkt aan de vraagstukken, de geestelijk minderwaardige jeugd betreffende, en ook is in de observatiehuizen voor de misdadige jeugd reeds veel arbeid verricht. Een internaat, waar de kinderen uitsluitend worden opgenomen om wetenschappelijk zoowel geestelijk als lichamelijk te worden onderzocht, ontbrak tot dusver in Nederland.
Gedurende de eerste elf en een halve maand van het bestaan van het instituut zijn reeds 135 kinderen opgenomen; 64 van deze kinderen waren afkomstig uit Groot Emaus; 71 behoorden tot de vrije pupillen. De duur der opname is, zooals te begrijpen valt, sterk wisselend, doch heeft voor de meeste kinderen van 20 tot 60 dagen bedragen.
Ten einde te voorzien in de behoefte aan onderwijs voor de verpleegden van het Paedologisch Instituut, is een klasse van de school, behoorende bij Groot Emaus te Ermelo, overgeplaatst naar Amsterdam. Aan een der onderwijzers, den heer P. Eisses, is het voorrecht te beurt gevallen de leiding van deze klasse op zich te mogen nemen.
Behalve van de oprichting van het Paedologisch Instituut te Amsterdam valt melding te maken van de plannen, die er te Nijmegen bestaan om aan de universiteit verschillende opvoedkundige instellingen te verbinden, waar abnormale kinderen zullen worden opgenomen en geobserveerd op dezelfde wijze als geschiedt in het instituut van Prof. Waterink. Waarschijnlijk zullen in het volgende jaarverslag nadere mededeelingen omtrent deze plannen kunnen worden gedaan.

SCHOLEN VOOR DOOFSTOMMEN.

Het totaal aantal leerlingen van de scholen voor doofstommen is, vergeleken met het vorige jaar, zoo goed als gelijk gebleven. De cijfers vertoonen voor de school, verbonden aan Effatha te Voorburg, een vrij belangrijke toename en voor de school te Rotterdam een vrij belangrijke afname van het aantal leerlingen. Dit laatste is voornamelijk een gevolg van de omstandigheid, dat de laagstaande zwakzinnigen, die op de school te Rotterdam als „hoorstommen" waren opgenomen, thans voor het grootste deel van deze school zijn verwijderd, omdat zij volstrekt niet bij het doofstommenonderwijs thuishooren, doch op een school voor imbecillen moeten worden geplaatst.
Ook het aantal leerlingen der klassen voor jeugdigen is hetzelfde als op 31 December 1930. Waarschijnlijk kan dit aantal nog wat worden opgevoerd, wanneer het instituut te Groningen besluit een klasse voor jeugdige leerlingen in te richten, en wanneer de noodzakelijkheid van een vroegtijdige opname in een inrichting nog meer, dan thans het geval is, bij de ouders der doofstomme kinderen is doorgedrongen.
Veel is in het afgeloopen jaar in de wereld van het doofstommenonderwijs wederom te doen geweest over de „Belgische methode".

Uit een artikel van den Zeereerw. Heer Lathouwers over deze methode moge ik hier aanhalen, dat de Belgische methode haar superioriteit dankt aan het bijbrengen van een zekere hoeveelheid passief taalbezit door middel van het ideo-visueele lezen. Ook bij het normale kind kan het actieve spreken eerst beginnen, wanneer een zeker kwantum passief taalbezit aanwezig is. Desnoods zou het passieve taalbezit aangebracht kunnen worden door een kunstmatige gebarentaal. Doelmatiger is het echter het taalbezit bij te brengen door „de verbinding van de idee met een schriftelijken taalvorm", zooals de Eerwaarde Zuster Theresia het uitdrukt. Een geschreven woord in zijn geheel en een geschreven zin in zijn geheel zijn voor het doofstomme kind de symbolen van voorstellingen en begrippen, waarvan het zich bedient bij het denken op dezelfde wijze als het hoorende kind gebruik maakt van symbolen, die langs den weg van het gehoor tot hem zijn gekomen. De Belgische methode gaat uit van het schrift als grondslag van het doofstommenonderwijs. Bij haar toepassing behoeft het onderwijs in het spreken en het aflezen van den mond volstrekt niet in het gedrang te komen. Het groote voordeel der Belgische methode, in vergelijking met de zuivere spreekmethode, bestaat, naar het mij voorkomt, in het feit, dat het geschreven woord honderd keer vaker onder de aandacht van den doofstomme kan worden gebracht dan het gesproken woord. De symbolen, die de mensch noodig heeft bij zijn denken en bij zijn spreken, zullen door deze onophoudelijke herhaling snel in helderheid toenemen en in aantal vermeerderen.

De Belgische methode wordt gevolgd op de meisjesschool te St. Michiels Gestel. Op de andere scholen wordt men bij het onderwijs wel nu en dan aan de Belgische methode herinnerd; de grondbeginselen zijn alleen ten volle aanvaard door de Eerwaarde Zusters te St. Michiels Gestel. De resultaten van de nu sedert enkele jaren gevolgde methode zijn zeer gunstig. In algemeene ontwikkeling staan de leerlingen op een hoog peil en het spreken is zeker niet minder dan bij de vroeger gevolgde zuivere spreekmethode.

In den zomer van 1931 is overleden de Directeur van het Doofstommen-Instituut te Groningen, de heer R. J. Woltjer. Op het gebied van het doofstommenonderwijs heeft de heer Woltjer zich verdienstelijk gemaakt ook buiten den kring van zijn eigen instituut. Op de conferentie te Londen, waar hij als regeeringsvertegenwoordiger aanwezig was, hield hij een rede over den toestand van het doofstommenonderwijs in Nederland. Verder was hij jaren lang voorzitter van de Vereeniging van doofstommenonderwijzers en nam hij de redactie op zich van het Tijdschrift voor doofstommenonderwijs.

SCHOLEN VOOR BLINDEN.

De vermeerdering van het aantal kinderen, dat op alle scholen voor blinden te zamen is geplaatst, blijkt voor de laatste 8 jaren uit het volgende lijstje.

Het aantal leerlingen bedroeg op 31 December der jaren:

1924	187
1925	189
1926	189
1927	216
1928	209
1929	227
1930	235
1931	247

De groote stijging van het jaar 1927 heeft zich — na een kleinen teruggang in 1928 — voortgezet gedurende de laatste drie jaren. Dit verschijnsel is merkwaardig, omdat het aantal blinden in zijn geheel langzamerhand afneemt. De oorzaak is dan ook volstrekt niet te zoeken in een vermeerdering van het aantal blinde kinderen, doch veeleer in de omstandigheid, dat de noodzaak van een goede opleiding in een instituut meer en meer wordt ingezien. Als gevolg hiervan komen de kinderen eerder op het instituut dan vroeger het geval was en blijven zij ook gedurende een langer tijdsverloop de school bezoeken. Als tweede oorzaak van den groei van het aantal leerlingen mag worden aangewezen het feit, dat in de laatste jaren mede opgenomen worden de zwakzinnige blinden. De opening van het Julianapaviljoen, waarover in mijn vorig jaarverslag wordt gesproken, is een bewijs, dat ook aan geestelijk onvolwaardige blinden de noodige aandacht wordt geschonken.
Behalve de opleiding in de muziek en in de gewone blindenvakken, wordt thans op alle blindenscholen gepoogd blinden op te leiden voor kantoorwerkzaamheid. Het is gebleken, dat bij de aanwezigheid van een goeden aanleg en een behoorlijke wilskracht de blinde het zoover kan brengen, dat hij door kantoorwerkzaamheden in eigen onderhoud voorziet. In het bijzonder is de aandacht in het afgeloopen jaar gevallen op een oud-leerling van Bartimeus, die in staat is de in de dictafoon opgenomen brieven zorgvuldig op zijn „Remington" uit te werken.

Uit Frankrijk en ook uit Amerika kwamen in het afgeloopen jaar berichten, dat ongeveer tegelijkertijd in deze beide landen uitgevonden zou zijn een apparaat, dat blinden in staat moet stellen gewoon gedrukt schrift te lezen. Met behulp van den Franschen „fotoelectrograph" of van den Amerikaanschen „visagraph" is het — naar de uitvinders beweren — mogelijk een boek te lezen, zonder dat de inhoud van te voren in brailleteekens is omgezet. Door deze instrumenten zouden de blinden derhalve in staat zijn elk willekeurig boek te lezen. Dat deze mogelijkheid een grooten vooruitgang beteekent, vooral voor de blinden, die zich aan de studie wijden, behoeft geen verder betoog. Door den Eerwaarden Directeur en het Hoofd der school van het St. Henricus gesticht te Grave is een reis naar Parijs ondernomen, ten einde nadere inlichtingen te kunnen verkrijgen. Bij het bezoek aan den uitvinder werden de

Hollanders bijzonder vriendelijk ontvangen, doch het apparaat kon niet worden gedemonstreerd, daar nog enkele verbeteringen moesten worden aangebracht. Het is dus nog niet zeker of de uitvinding eenige practische bruikbaarheid zal blijken te bezitten.

SCHOLEN EN KLASSEN VOOR ZWAKZINNIGEN.

Het aantal scholen, uitsluitend bestemd voor het onderwijs aan zwakzinnigen, bedroeg op 31 December 1931 94. Al deze scholen werden door het Rijk gesubsidieerd, zoodat thans voor het eerst niet meer melding behoeft te worden gemaakt van scholen, welke niet in het genot waren gesteld van de Rijksbijdrage. De scholen te Apeldoorn en te Druten, beide verbonden aan gestichten, vallende onder de Krankzinnigenwet, zijn van 1 Januari 1931 af geheel wettelijk onder het buitengewoon onderwijs gerangschikt.
Vervolgens heeft het jaar 1931 vier nieuwe dagscholen opgeleverd. De bezinkingsklassen, verbonden aan de openbare school n°. 1 te Amsterdam en aan de openbare school te Dordrecht, werden tot afzonderlijke scholen gemaakt, terwijl tevens de openbare school te Hengelo (O.) en de bijzondere R.-K. school te Roosendaal (N.-B.) werden geopend.
De vermeerdering van het aantal scholen zou in 1931 belangrijk grooter zijn geweest, indien de tijdsomstandigheden den verderen vooruitgang van het buitengewoon onderwijs niet hadden belet. Voor niet minder dan vijf scholen is de bijdrage van het Rijk op grond van de bekende bepaling van het 2de lid van art. 4 van het Koninklijk besluit van 22 October 1923 (*Staatsblad* n°. 489) geweigerd, terwijl daarenboven de medewerking voor het tot stand komen eener Protestantsch Christelijke school door het Haarlemsche gemeentebestuur niet is verleend. Voor de oprichting der openbare school te Zutphen, de openbare school in de gemeente Lonneker, de zesde openbare school te Rotterdam, de Roomsch-Katholieke meisjesschool te Maastricht en de Protestantsch Christelijke school te Scheveningen waren alle voorbereidende maatregelen reeds getroffen, toen het bericht kwam, dat wegens den toestand van 's Rijks financiën de bijdragen moesten worden geweigerd.

Zeer teleurstellend is het besluit van den Gemeenteraad van Haarlem geweest, waarbij het voorstel van Burgemeester en Wethouders, om aan een op te richten Protestantsch Christelijke buitengewone school subsidie te verleenen, is verworpen. Het geval verdient de aandacht, omdat de toezegging van de Rijkssubsidie reeds was verkregen en omdat in Haarlem sedert een aantal jaren een Roomsch-Katholieke school voor buitengewoon onderwijs bestaat, die van gemeentewege wordt gesubsidieerd. Op grond van het voorschrift van het 3de lid van art. 5 der Lager-onderwijswet, waarbij wordt bepaald, dat een gemeente, welke uitgaven doet ten behoeve van het bijzonder buitengewoon onderwijs, de onderscheidene scholen van dezelfde soort binnen die

gemeente op denzelfden voet behandelt, meende het bestuur der Vereeniging tot stichting en instandhouding van een Christelijke school voor buitengewoon onderwijs te Haarlem op medewerking van het Gemeentebestuur te mogen rekenen. Naar aanleiding van dit verzoek is door den Gemeenteraad van Haarlem een voorstel van Burgemeester en Wethouders aangenomen, waarin werd gezegd, dat met het oog op de zeer bijzondere tijdsomstandigheden — welke betrachting van de uiterste soberheid, o. a. in subsidieering, gebiedend noodzakelijk maken — de oprichting buiten noodzaak van een school, als hier bedoeld, dient te worden verschoven tot betere tijden zijn aangebroken en de gevraagde medewerking tot stichting van bedoelde school niet moet worden verleend.
Naar aanleiding van dit Raadsbesluit heeft het bestuur zich gewend tot den Commissaris der Koningin van Noord-Holland met verzoek pogingen in het werk te stellen om den Raad te bewegen het besluit te herroepen. De Commissaris heeft hiertegen bezwaar gemaakt, daar hij van oordeel is, dat het voorschrift van het 3de lid van art. 5 der Lager-onderwijswet, naar zijn meening, eerst beteekenis krijgt, nadat de gewenschte school is opgericht, m. a. w. met het geven van onderwijs is aangevangen, op welk tijdstip pas kan worden beoordeeld of de inrichting op de gemeentelijke bijdrage aanspraak kan maken. Het komt mij voor, dat door deze uitlegging der wet aan de schoolbesturen bij de stichting van nieuwe scholen moeilijkheden in den weg worden gelegd, welke de wetgever niet heeft bedoeld. Het is immers raadzaam, dat het schoolbestuur zekerheid omtrent de subsidies ontvangt, vóórdat met het onderwijs een aanvang wordt gemaakt. Het is niet redelijk om te verlangen, dat de bijdrage der gemeente eerst wordt toegezegd nà de opening der school.

Behalve in de scholen zijn nog eenige tientallen zwakzinnigen verzameld in afzonderlijke klassen, verbonden aan scholen voor gewoon lager onderwijs. Ten behoeve van deze klassen, die zich bevinden te Enschede (3), Lonneker (2), Wageningen (1) en Rhenen (1), zijn door toepassing van de bepaling van het 2de lid van art. 56 der Lager-onderwijswet boventallige onderwijzers toegestaan. De aanwezigheid van klassen in Enschede en Lonneker is in hooge mate onjuist. In deze gemeenten bestaat de mogelijkheid der oprichting van scholen voor buitengewoon onderwijs. Met het minder goede en het bijna even kostbare mag derhalve geen genoegen worden genomen. Voor Wageningen en Rhenen staat de zaak eenigszins anders, daar hier het benoodigde aantal leerlingen voor een school ontbreekt. De goede oplossing voor dergelijke kleine plaatsen is echter de stichting van een klasse, die deel uitmaakt van de meest nabij zijnde school voor buitengewoon onderwijs. De klasse staat dan niet meer op zich zelf, maar is opgenomen in het verband, waartoe zij behoort. In het afgeloopen jaar is bijv. ter sprake gekomen de stichting van een klasse op het eiland Texel. Het was de bedoeling,

dat deze klasse deel zou uitmaken van de buitengewone school in Den Helder en dat derhalve het hoofd dezer school mede de verantwoordelijkheid op zich zou nemen. Voorloopig kan echter om redenen van bezuiniging het tot stand komen van de hier bedoelde klassen niet worden bevorderd.
Het totaal aantal klassen der scholen voor zwakzinnigen bedroeg op 31 December 1931 589 en vermeerderde gedurende 1931 derhalve met 45. Van deze klassen waren 96 (vorig jaar 78) als bezinkingsklassen ingericht. Bij dit aantal zijn gerekend de klassen der scholen, uitsluitend bestemd voor imbecillen (Amsterdam (2), 's-Gravenhage, Dordrecht). Ook met het oog op het onderwijs aan imbecillen is het jammer, dat de stichting van nieuwe scholen is stopgezet. De splitsing van het onderwijs aan zwakzinnigen in onderwijs aan debielen en onderwijs aan imbecillen voltrekt zich hoe langer hoe meer. Behalve de vorming van afzonderlijke klassen voor imbecillen behoort hiertoe ook de oprichting van scholen, uitsluitend bestemd voor imbecillen. Voor deze scholen zijn stellig in de grootste steden een voldoend aantal leerlingen te vinden.

Het aantal leerlingen van alle scholen voor zwakzinnigen heeft op 31 December 1931 juist 9000 bedragen. In vergelijking met het vorige jaar derhalve een toename van 620. Uit deze twee cijfers blijkt duidelijk welk een groeikracht er zit in het buitengewoon onderwijs en hoe het nut van het speciale onderwijs aan zwakzinnigen steeds meer wordt ingezien. De toename is het gevolg van een aantal zeer verschillende omstandigheden. Zij is te danken aan de nieuwe scholen, aan de vermeerdering van het aantal buitenleerlingen, doch voornamelijk is zij een gevolg van den groei der bestaande scholen. Zij mag derhalve hoofdzakelijk worden beschouwd als een bewijs van grooter vertrouwen, dat de ouders en de leerkrachten van het gewoon lager onderwijs in de scholen voor zwakzinnigen gaan stellen.
De verhouding van jongens en meisjes blijft dezelfde: 5263 jongens en 2590 meisjes in de klassen voor debielen en 614 jongens en 533 meisjes in de klassen (en scholen) voor imbecillen. De omstandigheid, dat bij erfelijke aandoeningen nu en dan het dubbele aantal jongens wordt gevonden, gezien in verband met het feit, dat de debilitas in veel grootere mate afhankelijk is van erfelijke invloeden dan de imbecillitas, doet het vermoeden opkomen, dat de telkenjare terugkeerende cijfers berusten op oorzaken, welke met de herediteit in samenhang staan.
Zeer verblijdend is het te mogen vaststellen, dat het aantal buitenleerlingen in den loop van het jaar 1931 met niet minder dan 167 is toegenomen. Van 436 is het gekomen op 603. In werkelijkheid is het aantal echter iets minder groot, wanneer men onder buitenleerlingen verstaat de leerlingen der dagscholen, die in omliggende gemeenten wonen en vandaar uit de school, die in de centraal gelegen gemeente is gelegen, bezoeken. Onder buitenleerlingen zijn mede vermeld de leerlingen der Roomsch-Katholieke scholen te 's-Gravenhage, Breda en Leiden, welke

aldaar in internaten zijn geplaatst en afkomstig zijn uit het geheele land. Volgens de beteekenis, die nu eenmaal aan het woord „buitenleerling" wordt gehecht, moeten deze internaatskinderen eigenlijk van het geheele aantal worden afgetrokken.

De door de Noord-Hollandsche Vereeniging „het Witte Kruis" ingestelde commissie van voorbereiding voor de behartiging der belangen van zenuw- en zielszieken heeft in het afgeloopen jaar rapport uitgebracht over het voorkomen van geestelijk misdeelden in de provincie Noord-Holland. Een zeer groot deel van dit rapport is gewijd aan de geestelijk defecte jeugd. De Commissie heeft getracht langs informatorischen weg zoo volledig mogelijk gegevens te verkrijgen omtrent het aantal geestelijk defecte kinderen. Zij heeft zich daartoe gewend tot de hoofden der Noord-Hollandsche scholen voor buitengewoon onderwijs, tot de directies der internaten (en gestichten) voor zwakzinnigen, tot de inspecteurs van het lager onderwijs in de provincie Noord-Holland, tot de hoofden der scholen voor gewoon lager onderwijs en tot de besturen der plaatselijke afdeelingen van het Witte Kruis. Het onderzoek heeft niet voldaan aan den eisch van eenheid, welke alleen kan worden verkregen door het onderzoek toe te vertrouwen aan één deskundige, die elk verdacht geval persoonlijk nagaat. Ofschoon op de wijze, waarop het onderzoek is verricht, het een en ander valt af te dingen, is de enquête van gewicht, omdat hier voor het eerst een belangrijk gedeelte van Nederland met zeer verschillende gebieden op het voorkomen van zwakzinnigheid is onderzocht. Van de gegevens, die bij het onderzoek werden verkregen, mogen hier zeer enkele resultaten worden medegedeeld.
In de eerste plaats dient vermeld, dat op een bevolking van 1 463 353 inwoners 3459 zwakzinnige kinderen van den schoolleeftijd werden gevonden; per 1000 inwoners is dit derhalve 2,3. Geteld zijn hierbij de leerlingen der scholen voor zwakzinnigen, de kinderen, die zijn opgegeven door de hoofden der scholen van plaatsen, waar geen scholen voor buitengewoon onderwijs zijn gevestigd, de kinderen, die in internaten en in gestichten zijn opgenomen, en de kinderen, die wegens zwakzinnigheid vrijgesteld zijn van de verplichting om een school voor lager onderwijs te bezoeken. Van het geheele aantal bezochten 747 de scholen voor gewoon lager onderwijs en moesten 44 als onverzorgd worden beschouwd. Uit deze cijfers kan worden berekend, dat in Noord-Holland aan 78 % der zwakzinnige kinderen bijzondere steun wordt verleend en dat 22 % der kinderen in dezen tijd nog van bijzondere hulp is verstoken.
Als een tweede belangrijk resultaat van het onderzoek mag ik hier wijzen op de ongelijkmatige verspreiding der geestelijk defecten, die door de Commissie werd aangetroffen. Op verrassende wijze is dit aan het licht gekomen door den uitslag van het onderzoek op de eilanden Marken en Texel. Terwijl men op Marken zoo goed als geen zwakzinnigen vindt, is het aantal verstandelijk onvolwaardigen op Texel zeer groot. De inteelt, die op beide eilanden zeer sterk is, veroorzaakt op Marken het

veelvuldig voorkomen van tuberculose en op Texel de aanwezigheid van een bijzonder groot aantal geestelijke stoornissen.

NAZORG VOOR OUD-LEERLINGEN DER SCHOLEN VOOR ZWAKZINNIGEN.

Over de nazorg ten behoeve van de oud-leerlingen der scholen voor buitengewoon onderwijs (zwakzinnigen) valt over het jaar 1931 weinig bijzonders mede te deelen. Herhaald kan slechts worden, wat reeds jaren achtereen is gezegd: hoewel de noodzakelijkheid van een goede nazorg voor zwakzinnigen allerwege wordt ingezien, blijft een vooruitgang in een behoorlijk snel tempo op dit gebied achterwege. In het bijzonder verdient het de aandacht, dat Rotterdam en 's-Gravenhage met een afdoende regeling der nazorg talmen. Van Rotterdam kan worden gemeld, dat de ambtenaar voor de nazorg, die hier na lang wachten is benoemd, zich niet ten volle aan de betrekking kan wijden. In 's-Gravenhage heeft de daartoe benoemde Commissie een zeer goed rapport uitgebracht. De maatregelen echter, welke de Commissie noodig acht, worden uitgesteld.

Op 31 December 1931 waren 4 ambtenaren voor de nazorg in hoofdbetrekking werkzaam: te Amsterdam, Haarlem, Arnhem en Delft. Daarenboven deden te Vlaardingen en te Dordrecht de hoofden der openbare scholen in bijbetrekking dienst als ambtenaar voor de nazorg. Ook de ambtenaar voor de nazorg te Rotterdam, die in het afgeloopen jaar werd aangesteld, neemt de functie waar in bijbetrekking.

De avondverzorging der oud-leerlingen bleef op hetzelfde peil als de andere jaren. Voor een deel is dit een gevolg van de tijdsomstandigheden, voor een deel wordt het veroorzaakt door de vrees, dat de kosten der avondverzorging te hoog zullen oploopen. In dit verband wil ik mededeelen, dat ik tal van jaren het Gemeentebestuur van Haarlem attent heb gemaakt op de mogelijkheid van grootere klassen en op de overbodigheid van het toelaten tot den vervolgcursus van imbecillen, die overdag reeds op de werkinrichting zijn geplaatst.

Het aantal werkinrichtingen voor laagstaande zwakzinnigen werd in het jaar 1931 vermeerderd met de inrichtingen te Breda en te Apeldoorn. Er zijn op het oogenblik in 14 gemeenten werkgelegenheden voor imbecillen geopend. In de onderstaande lijst is een overzicht gegeven van de aantallen mannen en vrouwen, die te werk zijn gesteld. Tevens is opgave toegevoegd van het aantal niet-zwakzinnigen, dat op de werkinrichtingen is geplaatst. Het blijkt, dat blinden en lichamelijk gebrekkigen met normale verstandelijke vermogens als hulpkrachten bijzonder goede diensten kunnen bewijzen en dat de werkmeesters aan deze geestelijk volwaardige misdeelden vrij veel contrôle op de imbecillen kunnen overlaten.

	Imbecillen mannen.	Imbecillen vrouwen.	Blinden.	Lichamelijk gebrekkigen.
Alkmaar	7	—	—	—
Amsterdam	72	25	—	—
Apeldoorn	11	10	—	1
Arnhem	38	3	—	—
Breda	8	—	—	—
Delft	24	11	—	—
Dordrecht	20	10	—	—
Groningen	13	—	—	—
Haarlem	28	12	—	—
Hilversum	7	1	—	—
Schiedam	10	—	—	—
Utrecht	16	—	—	—
Velsen	11	—	1	—
Vlaardingen	7	6	—	—

Het Haagsche nazorg-rapport, waarvan hierboven reeds sprake was, heeft een zeer belangrijk verslag gebracht omtrent de arbeids- en levensomstandigheden van de oud-leerlingen der scholen voor buitengewoon lager onderwijs. Uit de gegevens, welke de Commissie heeft verzameld, blijkt duidelijk, dat voor een zeer groot deel de leerlingen der scholen voor buitengewoon onderwijs afkomstig zijn uit de maatschappelijke groep, wier welvaart ligt beneden die van goede arbeidersgezinnen. Men mag hierin een bevestiging zien van het ook uit andere onderzoekingen bekende feit, dat de debielen het meest in de onderste lagen der maatschappij voorkomen.

Als een tweede merkwaardig resultaat van dit belangrijk onderzoek mag worden vermeld, dat veel meer oud-leerlingen met de politie in aanraking komen dan tot nu toe werd verondersteld. Door de medewerking van den hoofdcommissaris van politie is de Commissie er in geslaagd van alle oud-leerlingen na te gaan of eenig delict was gepleegd, dat inschrijving in de registers der politie tot gevolg had gehad. Bij dit nauwkeurige onderzoek is het gebleken, dat van de jongens 26,9 % in aanraking met de politie was geweest en van de meisjes 17,3 %. De feiten, die de politie aanleiding hadden gegeven zich met de oud-leerlingen bezig te houden, stonden bij de jongens voornamelijk in verband met diefstal en bij de meisjes bijna uitsluitend met onzedelijkheid. De Commissie komt ten slotte met zes voorstellen, van welke ik de vier voornaamste hier wil opnoemen: 1°. benoeming van een ambtenaar voor de nazorg; 2°. stichting van een centrale werkinrichting voor onvolwaardigen;

3°. regeling van de avondverzorging van oud-leerlingen van het buitengewoon lager onderwijs en 4°. reorganisatie van het onderwijs der hoogste leerjaren der scholen voor buitengewoon lager onderwijs in de richting van het arbeids- en huishoudonderwijs.

GEZONDHEIDSKOLONIES VOOR ZWAKZINNIGEN.

De Centrale Vereeniging voor gezondheidskolonies voor zwakzinnigen kan met de meest mogelijke voldoening op het jaar 1931 terugzien. Het aantal verpleegdagen, dat in 1930 17 700 bedroeg, steeg in 1931 tot 23 003. Een toename derhalve van 30 %. Het mag als een lichtpunt in deze sombere tijden worden gezien, dat de belangstelling in het werk der gezondheidskolonies niet afneemt. Voor een belangrijk deel kan dit groote succes der kolonie als een gevolg worden beschouwd van den goeden naam, dien de kolonie in den lande heeft mogen verwerven. De drie huizen zijn het grootste gedeelte van het jaar geheel bezet geweest. Niet alleen in den zomer, doch ook in den winter wordt van de kolonie een flink gebruik gemaakt. Het blijkt meer en meer door te dringen, dat juist de winterverpleging zoo bij uitstek heilzaam is voor het zwakke achterlijke kind.

SCHOLEN VOOR SLECHTHOORENDEN.

In tegenstelling met de vorige jaren kan in dit verslag weer voor het eerst melding worden gemaakt van een toename van het aantal leerlingen op de scholen te zamen. Het aantal bedroeg 239 en vertoonde, vergeleken bij 1930, een vermeerdering van 8 leerlingen. Door krachtige pogingen van de hoofden en het personeel der scholen zelf is het gelukt dit resultaat te bereiken. Er zijn nog talrijke kinderen, die op de scholen voor slechthoorenden een veel betere opleiding zouden ontvangen dan op de gewone lagere scholen, doch wier ouders het nut van het speciale onderwijs niet inzien. De aandrang tot uitbreiding van het onderwijs aan slechthoorenden gaat uit van de groote Nederlandsche organisatie, maar wordt volstrekt niet aangetroffen bij de ouders, wier kinderen de moeilijkheden van het gewone onderwijs ondervinden. Dat deze moeilijkheden grooter zijn dan men aanvankelijk zou meenen, blijkt uit de enquête, die door mejuffrouw Bertha Muller is gehouden.
In het boek „Naar het volle leven", dat in 1931 is uitgekomen, deelt mejuffrouw Muller mede wat slechthoorenden hebben geantwoord op haar vragen omtrent de ervaringen, die zij hebben opgedaan in hun werkleven, hun huiselijk leven en hun innerlijk leven. Het blijkt uit deze ervaringen, dat de doofheid ontzettend veel leed brengt van allerlei aard, maar tevens, dat er middelen van verweer tegen den nadeeligen invloed der doofheid worden gevonden, waardoor, zooals Bertha Muller het uitdrukt, „het verwonde leven zich kan herstellen".
In het bijzonder zijn voor ons van belang de ervaringen, die worden

vermeld van uit den schoolleeftijd. Ofschoon enkele onderwijzers hun best doen de doove kinderen te helpen, wordt de extra-steun, dien de slechthoorende kinderen op school behoeven, als regel niet geboden. Er zijn enkele kinderen, die van den mond leeren aflezen, zonder daarin in het bijzonder te worden geoefend. Deze kinderen hebben een goeden visueelen aanleg en meestal een meer dan voldoend intellect. Het is duidelijk, dat zij ook op de gewone school goed vooruitkomen en dat plaatsing op de school voor slechthoorenden voor hen niet noodig is. Reeds vroeg begrijpen de doove kinderen, dat zij lastposten zijn, dat zij door vrienden en vriendinnen worden gemeden en dat zij onverdiend worden berispt wegens onoplettendheid. Het moeilijkste vak is steeds de geschiedenis, omdat alles hier mondeling wordt behandeld.
De schoolervaringen, die Bertha Muller heeft verzameld, zijn in een afzonderlijke brochure ruimschoots onder het onderwijzend personeel der lagere scholen verspreid. De bedoeling hiervan is om propaganda te maken voor de scholen voor slechthoorenden, doch tevens om de wreedheden, die uit onwetendheid door de onderwijzers der gewone school worden gepleegd, te doen eindigen. De bekende Tine Marcus zegt ergens: dat het lijden der kinderen niet noodeloos behoeft te worden verzwaard, omdat het gebrek niet herkend en niet begrepen wordt. Dit niet herkennen van de doofheid is een verschijnsel, dat veel meer voorkomt dan men zou denken.
Uit de enquête van Bertha Muller blijkt, dat, behalve de bezwaren van het oorlijden zelf (pijn en geruisch), het slechthoorende kind veel „kinderleed heeft te verwerken". De mensch heeft in zijn leven contact noodig met andere menschen en het is zeer moeilijk dit contact te verkrijgen, wanneer de weg langs het gehoor versperd of in hooge mate belemmerd is. Als regel worden de leerlingen der scholen voor slechthoorenden zoo ver gebracht, dat zij een ambachtsschool kunnen bezoeken. Het meerendeel van de oud-leerlingen zoekt echter onmiddellijk na het verlaten der lagere school een betrekking, gewoonlijk onder den invloed der ouders, die verlangen, dat de kinderen eenig loon gaan verdienen.

SCHOLEN VOOR LICHAMELIJK GEBREKKIGEN.

De beide scholen voor lichamelijk gebrekkigen, welke sedert 1 Januari 1931 onder het buitengewoon onderwijs zijn gerangschikt, vertoonen onderling groote verschillen. Vooreerst behoort de school, verbonden aan de Johannastichting te Arnhem, tot de centrale scholen, omdat de leerlingen uit alle deelen van Nederland afkomstig zijn, terwijl de school, verbonden aan de Adriaanstichting te Hillegersberg, als een plaatselijke school moet worden beschouwd, daar meer dan de helft der kinderen woonachtig is te Rotterdam. Vervolgens bestaat er in het wezen der inrichtingen eenig verschil, omdat in de Adriaanstichting meer de nadruk wordt gelegd op de medische (orthopaedische) maatregelen en in de Johannastichting meer op de speciale opvoedkundige middelen, die

noodig worden geacht. Dit onderscheid wordt in hoofdzaak verklaard door den aard en de behoeften der patiënten, welke worden opgenomen. Het grootste aantal kinderen der Johannastichting wordt aldaar opgenomen, omdat bij het volgen van het algemeen vormend lager onderwijs of van het vakonderwijs bijzondere maatregelen moeten worden getroffen. In tegenstelling hiermede wordt het meerendeel der kinderen in de Adriaanstichting geplaatst met de bedoeling een behandeling te ondergaan, die genezing of verbetering der afwijking beoogt. In verband met dit verschillend leerlingenmateriaal is de schoolbevolking der Adriaanstichting veel meer aan wisseling onderhevig dan de schoolbevolking der Johannastichting. Terwijl op 31 December 1931 op de school der Adriaanstichting 25 leerlingen waren ingeschreven, bedroeg het aantal leerlingen der Johannastichting 29. Op de eerste werden in 1931 echter 61 leerlingen in- en 66 afgeschreven, terwijl deze aantallen op de Johannastichting bedroegen 7 en 3.

Behalve het gewoon lager onderwijs wordt op de scholen onderwijs gegeven in enkele u.l.o.-vakken en in rietvlechten. De u.l.o.-vakken zijn in hoofdzaak bedoeld voor de kinderen, die zich bekwamen willen voor kantoorwerkzaamheden. Voorts is aan de school der Adriaanstichting nog een naaicursus verbonden, welke op 31 December 1931 door vier meisjes werd gevolgd.

Het aantal leerkrachten heeft op beide scholen drie bedragen. De jaarwedden van deze leerkrachten zijn vergoed door het Rijk. Om dit ten opzichte van de school der Johannastichting te kunnen verkrijgen, is gebruik gemaakt van art. 61*m* van het Koninklijk besluit van 22 October 1923 (*Staatsblad* n°. 489), waarin wordt bepaald, dat het aantal leerkrachten met één onderwijzer kan worden verhoogd, indien aan de school onderwijs wordt gegeven in twee of meer der vakken: Fransche taal, Duitsche taal, Engelsche taal, wiskunde of handelskennis.

Het onderwijs op de scholen voor lichamelijk gebrekkigen draagt uit den aard der zaak een individueel karakter. De groote verschillen, welke de leerlingen vertoonen, maken de individualisatie tot een gelukkige noodzakelijkheid, terwijl tevens door de kleine klassen de persoonlijke behandeling der leerlingen volledig tot haar recht kan komen.

Behalve op de twee van Rijkswege gesubsidieerde scholen voor lichamelijk gebrekkigen wordt nog op enkele inrichtingen aan kinderen, die zeer zeker tot de lichamelijk gebrekkigen moeten worden gerekend, onderwijs gegeven. In de eerste plaats behoort hiertoe de school, die verbonden is aan de Cornelia-Stichting te Beetsterzwaag, en verder de scholen, verbonden aan de inrichtingen voor tuberculeuse kinderen te Blaricum (Amsterdamsch Kindersanatorium) en te Katwijk aan Zee (Zeehospitium) Zooals de voorschriften thans luiden, kunnen deze scholen echter niet voor de Rijksbijdrage in aanmerking komen, omdat hier niet alleen kinderen met chirurgische tuberculose worden verpleegd en onderwezen, doch tevens kinderen, lijdende aan longaandoeningen of opgenomen met de diagnose van praetuberculose.

Op meer dan één wijze is in het jaar 1931 de bijzondere aandacht gevestigd op het vraagstuk der lichamelijk gebrekkigen in de samenleving. Ik kan melding maken van drie belangrijke gebeurtenissen, waarvan de eerste bestaat in het heuglijke feit, dat H. M. de Koningin Moeder het bedrag, aangeboden door de Nederlandsche vrouwen ter gelegenheid van Hare Majesteit's jubileum, bestemd heeft voor het verleenen van jaarlijksche bijdragen voor opvoeding en onderwijs van lichamelijk gebrekkige, minderjarige Nederlandsche kinderen. De aandacht mag er op worden gevestigd, dat de rente van het kapitaal niet bestemd is voor steun zonder meer, doch in het bijzonder voor het weerbaar maken van de gebrekkigen in den voor hen zoo moeilijken levensstrijd. Het beheer der stichting is door Hare Majesteit opgedragen aan een bestuur, dat over de steunbijdragen zal hebben te oordeelen.

De tweede gebeurtenis van beteekenis heeft bestaan in het Internationaal Congres voor hulp aan lichamelijk gebrekkigen, dat van 29 Juni tot 3 Juli gehouden is te 's-Gravenhage. Het congres, bijeengeroepen door de „International Society for the Care of Crippled Children", is een groot succes geweest. Door deskundigen uit binnen- en buitenland zijn belangrijke voordrachten gehouden, terwijl op het einde een aantal resoluties zijn aangenomen, waarin voor ieder gebrekkig kind de voor hem geschikte verzorging en behandeling worden geëischt.

Als derde punt moge hier de aandacht worden gevestigd op het onderzoek, dat te Haarlem is verricht door de heeren Dr. W. Mol en E. P. Schuijt. Bij dit onderzoek heeft men getracht nauwkeurige gegevens te verkrijgen omtrent het aantal lichamelijk gebrekkigen in de gemeente Haarlem. De enquête is zoodanig georganiseerd, dat eerst door een twintigtal dames en heeren huis aan huis navraag is gedaan naar het aanwezig zijn van lichamelijk gebrekkigen en dat daarna de beide onderzoekers aan het werk zijn getogen door alle 877 personen, die waren opgegeven, persoonlijk te gaan bezoeken. Op deze wijze is een in hooge mate betrouwbaar en volledig overzicht verkregen omtrent het voorkomen van lichamelijke gebrekkigheid te Haarlem en tevens omtrent tal van andere bijzonderheden, die voor de zorg der lichamelijk gebrekkigen van groot belang zijn.

Ten slotte dient vermeld, dat er sedert eenige jaren een Centrale Vereeniging voor lichamelijk gebrekkigen bestaat, welke zich ten doel stelt een goede samenwerking te bevorderen van alle instellingen, die de lichamelijk gebrekkigen behulpzaam zijn. Waarschijnlijk zal het deze vereeniging gelukken om den achterstand, die er in Nederland op het gebied van de zorg voor lichamelijk gebrekkigen bestaat, te verkleinen.

SCHOOL VOOR PSYCHOPATHEN.

De rangschikking van het onderwijs aan psychopathen onder het buitengewoon onderwijs met 1 Januari 1931 heeft alleen tot gevolg gehad, dat de August Hermann Franckeschool te Rotterdam bij het buitengewoon onderwijs is gevoegd. In mijn vorig jaarverslag heb ik reeds

het een en ander medegedeeld over de scholen, verbonden aan opvoedingsgestichten, die zeer zeker psychopathen herbergen, doch niet in het bezit zijn van een schoolbevolking, welke uitsluitend uit kinderen met karakterfouten bestaat.

De school te Rotterdam is een bijzondere school op Protestantsch Christelijken grondslag. Het aantal jongens, dat de school op 31 December 1931 bezocht, bedroeg 92, verdeeld over 5 klassen. Vervolgens bezochten 20 meisjes de school, welke allen waren geplaatst in één enkele klasse, met leerlingen van zeer verschillenden leeftijd. Het onderwijs op de geheele school is zooveel mogelijk individueel. De individualisatie is het verst doorgevoerd in de meisjesklasse.

De Vereeniging „Zoekt het Verlorene", waarvan de school uitgaat, heeft zich tot taak gesteld: de opvoeding van karakterzwakke jongens en meisjes in de eigen omgeving. Zij meent, dat, zoo eenigszins mogelijk, de kinderen niet weggenomen moeten worden uit het stadsleven, waarin zij later toch moeten terugkeeren. Het is noodig, dat zij „zich leeren remmen en weerstand leeren bieden aan de verleidingen van de stad". Als de kinderen beslist uit hun eigen omgeving moeten verwijderd worden, plaatst het bestuur hen in een der internaten te Rotterdam of te Hillegersberg.

De meeste leerlingen wonen derhalve bij hun ouders thuis en bezoeken de school als dagschool. Verder zijn op de school geplaatst de jongens uit het internaat voor jongens, het August Hermann Franckehuis I en het internaat voor meisjes „Vredestein". Het tweede internaat voor jongens, het August Hermann Franckehuis II, is bestemd voor de werkjongens, die de lagere school reeds hebben verlaten.

In overeenstemming met de beginselen der vereeniging wordt de school hoofdzakelijk door kinderen uit Rotterdam bezocht. In de internaten zijn echter ook eenige kinderen uit andere plaatsen opgenomen.

De kinderen, die in eigen milieu vertoeven, blijven voor den middagmaaltijd op de school. Zij zijn derhalve een zeer groot deel van den dag onder den invloed der onderwijzers. Door geregeld huisbezoek wordt verder een voortdurend contact met de ouders onderhouden.

De opname geschiedt eerst na een nauwkeurig medisch-paedagogisch onderzoek. Dit onderzoek voldoet volledig aan de voorwaarden, die gesteld mogen worden, zoodat zekerheid bestaat, dat slechts kinderen met sprekende psychopathische afwijkingen worden opgenomen. Op de school wordt daarenboven door den geneesheer der school en het hoofd der school een consultatiebureau gehouden, waar aan ouders van moeilijk opvoedbare kinderen raad wordt verstrekt.

IV. DE UITVOERING VAN DE LEERPLICHTWET.

VRIJSTELLING VAN DEN LEERPLICHT. ARTIKEL 7.

Van de naleving van de verplichting om een kind als leerling eener lagere school te doen inschrijven en het na plaatsing die school geregeld te doen

bezoeken dan wel te zorgen, dat het kind voldoende huisonderwijs ontvangt, zijn, ingevolge art. 7, 1ste lid, onder 3*e*, der wet, vrijgesteld zij die de kinderen een inrichting van onderwijs doen bezoeken, die geacht wordt tot het hooger, middelbaar, nijverheids- of handelsonderwijs te behooren en waar de kinderen buiten de avonduren ten minste zestien uur per week onderwijs ontvangen.

Omtrent de toepassing dezer bepaling berichtte de Minister bij schrijven van 6 Augustus 1931, n°. 5291 I, afd. L.O.A., aan Burgemeester en Wethouders van Heerde:

> Ik heb de eer Uw College mede te deelen, dat leerplichtige kinderen, die eene inrichting van onderwijs bezoeken, als bedoeld in art. 7, 1ste lid, onder 3*e*, der Leerplichtwet en haar vervolgens verlaten, daarna nog leerplichtig blijven, totdat zij den leeftijd van veertien jaren hebben bereikt.

LEERPLICHTBESCHIKKING. ARTIKELEN 17 EN 31.

In verband met de toevoeging bij de wet van 27 Juli 1931, *Staatsblad* n°. 323, van een nieuw art. 7*bis* aan de Leerplichtwet [1]) werden bij Ministerieele beschikking van 26 Octbober 1931, n°. 6017, afd. L.O.A. eenige wijzigingen gebracht in de Leerplichtbeschikking en het daarbij behoorend formulier B I. In art. 8, 2de lid, van deze beschikking werden achter het cijfer „7" ingevoegd de woorden: of artikel 7*bis*. In noot [2]) van model B I werd van art. 7*bis*, melding gemaakt. Van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt op model D II aan te vullen met een aanduiding betreffende den datum van verzending.

HERHAALDE OVERTREDING DER WET. ARTIKEL 19.

Wanneer sinds het plegen van een overtreding der Leerplichtwet, als bedoeld in art. 19, terzake waarvan een onherroepelijke veroordeeling heeft plaats gehad of de veroordeelde de boete vrijwillig heeft betaald, een jaar verstreken is zonder dat door denzelfden persoon een nieuwe overtreding gepleegd is, wordt bij latere overtreding het geval als nieuw behandeld en dus wederom kennis gegeven aan de Commissie van Schoolverzuim en c.q. een aanzegging gedaan aan den aansprakelijken persoon, als bedoeld in de §§ 1 en 2 van dit artikel.

De vraag was gerezen hoe diende te worden gehandeld, indien wèl de termijn van zes maanden van de aanzegging, bedoeld in § 2, doch nog niet een vol jaar sedert de overtreding, terzake waarvan een onherroepelijke veroordeeling plaats vond, was verstreken.

De Minister berichtte dienaangaande bij schrijven van 8 Januari 1931, n°. 7475 I, afd. L.O.A., aan den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Zaandam:

> Ik heb de eer U mede te deelen, dat Gij m.i. volgens art. 91, § 4, 2de lid, der Leerplichtwet het proces-verbaal eener overtreding, be-

[1]) Zie blz. 21.

gaan in het tweede halfjaar, nadat de aanzegging, in § 2 van dat artikel bedoeld, werd uitgereikt, maar nog binnen een jaar na overtreding, ter zake waarvan eene onherroepelijke veroordeeling plaats had, niet weder behoeft op te maken, nadat wederom den overtreder eene aanzegging gewerd, als in § 2 bedoeld.

VERORDENINGEN BETREFFENDE HET BRENGEN VAN KINDEREN NAAR SCHOOL DOOR DE POLITIE. ARTIKEL 30

Hieronder volgt een opgave van de gemeenten, welke een verordening hadden, als in art. 30 bedoeld, en het aantal malen, dat deze verordening werd toegepast.

Gemeenten, waar een verordening bestond betreffende het brengen van kinderen naar school door de politie.

Provincien.	Aantal gemeenten, waarin die verordening bestond.	Aantal gemeenten, waarin de verordening werd toegepast.						Totaal.
		1 ×	2 ×	3 ×	4 ×	5 ×	meer ×	
Noord-Brabant . . .	38	—	—	1	—	1	3	5
Gelderland	29	1	1	—	—	1	3	6
Zuid-Holland . . .	43	3	1	2	1	—	6	13
Noord-Holland . . .	23	—	3	1	—	—	1	5
Zeeland	19	3	—	—	1	—	—	4
Utrecht	16	—	1	—	—	1	1	3
Friesland.	5	—	—	—	—	—	—	—
Overijssel	11	1	—	—	—	—	—	1
Gronningen	11	1	—	—	—	—	1	2
Drenthe	15	1	—	—	—	2	—	3
Limburg	17	—	—	1	—	1	2	4
Totaal. . .	227	10	6	5	2	6	17	46

SCHOOLVOEDING EN KLEEDING. ARTIKEL 36.

Ter bevordering van het schoolbezoek is de gemeenteraad, ingevolge art. 36 der wet bevoegd voeding en kleeding te verstrekken aan schoolgaande kinderen bij wie daaraan behoefte bestaat. Wordt daarvoor een post op de gemeentebegrooting uitgetrokken dan schrijft § 3 van het Koninklijk besluit van 19 November 1900, *Staatsblad* n° 202 voor dat daarbij uitdrukkelijk worden aangegeven alle scholen, waaraan kinderen voor het ontvangen van kleeding en voeding in aanmerking komen.
De vraag deed zich voor of deze bepaling ook van toepassing moet worden geacht, wanneer een gemeente voorziet in voeding en kleeding van kin-

deren, gevestigd binnen haar gebied, die een school in een naburige gemeente bezoeken.

Een geval deed zich n.l. voor dat vanwege de gemeente Opsterland oorspronkelijk schoolvoeding en -kleeding ook werd verstrekt aan kinderen uit die gemeente, schoolgaande in Schoterland, en aan kinderen uit Schoterland, schoolgaande in Opsterland. Daar dit niet billijk was, hebben Burgemeester en Wethouders van Opsterland aan hunne ambtgenooten van Schoterland voorgesteld, dat elke gemeente voortaan hare eigen kinderen zouden verzorgen en dat eerstgenoemd College aan de hoofden der scholen in Opsterland zou berichten, dat deze vooraf aan Burgemeester en Wethouders van Schoterland eene lijst ter goedkeuring zouden toezenden van de kinderen uit laatstgenoemde gemeente, die naar hun (der hoofden) oordeel voor voeding of kleeding in aanmerking komen.

Burgemeester en Wethouders van Schoterland hebben zich met dit voorstel vereenigd en, naar de meening van Gedeputeerde Staten van Friesland, daarmede de verplichting aanvaard om de kinderen uit Schoterland, schoolgaande in Opsterland, die daarvoor in aanmerking komen, van voeding en kleeding te voorzien.

De Minister berichtte dienaangaande bij schrijven van 23 September 1931, n°. 6061, I, afd. L.O.A., desgevraagd aan het hoofd eener bijzondere school:

> Ofschoon ik tegen zoodanige regeling geen bezwaar heb, komt het mij voor, dat uit art. 3, 1ste lid, van het Koninklijk besluit van 19 November 1900 (*Staatsblad* n°. 202) niet eene wettelijke verplichting voor eene gemeente kan worden afgeleid om de zorg voor schoolvoeding en -kleeding op zich te nemen van kinderen, die eene school bezoeken, welke in eene andere gemeente gelegen is. Hetgeen dus tusschen beide voormelde gemeentebesturen is overeengekomen n.l., dat elke gemeente voortaan hare eigen kinderen zal verzorgen, ook als deze eene school bezoeken, op het grondgebied der andere gelegen, moet m.i. dus als een vrijwillige uitbreiding van de in dit Koninklijk besluit getroffen regeling worden beschouwd.

Aantal gemeenten waar voedsel en kleeding en|of subsidie wordt verstrekt.

Provinciën.	Voeding en kleeding.	Subsidie.	Beide.	Totaal.
Noord-Brabant . .	2	4	—	6
Gelderland	2	9	—	11
Zuid-Holland . . .	7	6	1	14
Noord-Holland . .	6	7	7	20
Zeeland	4	2	2	8
Utrecht.	3	2	1	6
Friesland	5	2	4	11
Overijssel.	1	6	—	7
Groningen	12	5	2	19
Drenthe	10	3	—	13
Limbrug	1	1	—	2
Totaal	53	47	17	117

V. DE VERSLAGEN DER HOOFDINSPECTEURS INZAKE DE UITVOERING VAN DE LEERPLICHTWET.

EERSTE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN NOORD-BRABANT EN LIMBURG.

ABSOLUUT SCHOOLVERZUIM.

Het absoluut schoolverzuim is zeer gering. Buiten dat van woonwagenkinderen en van zeer enkele 12- en 13-jarigen, wier ouders meenen, dat ze genoeg geleerd hebben, komt het zoo goed als niet voor.
In de inspectie Heerlen werden 47 gevallen door de commissiën tot wering van schoolverzuim onderzocht en hadden 12 ambtshalve inschrijvingen plaats. De inspecteur zegt daarvan:
„Bij de behandeling door de commissie bleek:

1. dat verschillende kinderen wegens lichaams- of zielsgebreken niet in staat waren het onderwijs te volgen;
2. dat verschillende kinderen van niet-Nederlandsche nationaliteit op de Duitsche school te Heerlen waren ingeschreven;
3. dat sommige ouders de inschrijving niet afwachtten, maar hunne kinderen reeds op een school geplaatst hadden voor het onderzoek door de commissie beëindigd was;
4. dat enkele kinderen een Belgische kostschool bezochten".

RELATIEF SCHOOLVERZUIM.

Verschillende inspecteurs deelen mede, dat het relatieve schoolverzuim is toegenomen.
De inspecteur in de inspectie Veghel schrijft erover: „Zoo goed als alle ongeoorloofde verzuimen betroffen een afwezigheid van korten duur. Vaak ook bleken bij nader onderzoek door de respectieve commissies tot wering van schoolverzuim verschillende door de hoofden van scholen wegens het niet ontvangen van bericht als ongeoorloofd opgegeven verzuimen wettelijk geoorloofd of wegens familieomstandigheden, ongunstige weersgesteldheid en verre afstanden verschoonbaar. De uitreiking der aanzegging bedoeld in art. 19 § 2 der Leerplichtwet was meestal voldoende waarschuwing en aanmaning voor ouders of verzorgers om voor verder geregeld schoolbezoek der betreffende kinderen zorg te dragen.
Enkele malen kwam het voor, dat leerlingen tegen het bereiken van den veertienjarigen leeftijd begonnen te verzuimen. In dergelijke gevallen werkte een direct optreden der plaatselijke politie op grond van art. 24 der Leerplichtwet steeds afdoende. In drie dezer gevallen werd wegens het verrichten van diensten of arbeid tijdens de schooluren door de plaatselijke politie proces-verbaal opgemaakt, waarna veroordeeling der verzorgers door het Kantongerecht is gevolgd en een boete werd opgelegd".

Ofschoon mag worden aangenomen dat het relatief verzuim over het algemeen gering is, dient toch te worden opgemerkt, dat de statistiek daaromtrent niet het volle vertrouwen verdient. In overeenstemming met de bevindingen van verschillende zijner ambtgenooten zegt de inspecteur te Heerlen:

„Betrouwbaar is de statistiek van het geoorloofd en ongeoorloofd schoolverzuim niet. Ik kreeg bij mijn schoolbezoeken in het afgeloopen jaar den indruk, dat aan sommige scholen het aanteekenen niet regelmatig geschiedde.

De leerplichtadministratie is lang niet overal in orde. Het is echter niet mogelijk, dat geregeld na te gaan. Dat is toch niet te constateeren, als men niet meerdere keeren per jaar de school kan bezoeken. Wijdt men hieraan de noodige aandacht, dan blijft er geen tijd over zich op de hoogte te stellen van de vorderingen der leerlingen en van de wijze waarop de onderwijzer zijn taak vervult. Er is bovendien zooveel verschil van opvatting bij de beoordeeling van geoorloofd en ongeoorloofd schoolverzuim door de hoofden van scholen. De een verklaart de verzuimen geoorloofd, omdat de commissies tot wering van schoolverzuim ze toch maar voor geoorloofd verklaren, als de ouders daar weten te klagen, een ander doet het, omdat de kantonrechter of geen straf geeft of zulke lage, dat de straf de ouders volstrekt niet afschrikt. Weer een ander onthoudt zich van het aanteekenen van ongeoorloofd schoolverzuim, omdat de ouders zich altijd later weten te dekken met doktersverklaringen, 't zij, dat de kinderen zelf ziek waren, 't zij, dat hulp thuis noodig was wegens ziekte van andere huisgenooten. Er zijn er ook, die zich onthouden van het aanteekenen van onwettig schoolverzuim, omdat ze vreezen, dat de leerlingen anders van school zullen worden afgenomen. Er zijn doktoren, die bij het afgeven van verklaringen te weinig letten op het belang van het kind. Zoodra het kind 12 of 13 jaar geworden is, weten verschillende ouders een verklaring te verwerven, dat het kind thuis moet blijven, omdat thuis hulp noodig is. Meermalen helpen de kinderen dan 's morgens thuis en loopen ze 's middags over straat".

VRIJSTELLING VAN DEN LEERPLICHT.

De inspecteur te Eindhoven schrijft: „Vrijstelling op grond van art. 7 der Leerplichtwet werd verleend aan 33 jongens en 84 meisjes. Het is me gebleken, dat het, om te voorkomen dat het zich laten inschrijven op een nijverheidsschool misbruikt wordt om zich aan de leerverplichting van het 7de leerjaar te onttrekken, van belang is, dat de inspecteur contact tracht te krijgen, met de directrices der huishoudscholen vooral, voor de controle in dezen op nog leerplichtige leerlingen".

LANDBOUWVERLOVEN.

Terwijl in de inspectie Heerlen geen landbouwverlof werd verleend, omdat in geen enkele gemeente eene verordening bestaat, als bedoeld

bij art. 15 der Leerplichtwet, rapporteert de inspecteur te Breda: „In 1931 werden 1045 landbouwverloven verleend; op twee aanvragen werd afwijzend beschikt. Het groote aantal verloven houdt verband met den pluk van aardbeien, frambozen en bessen, waarvan de teelt zich in de Baronie steeds uitbreidt".

COMMISSIËN TOT WERING VAN HET SCHOOLVERZUIM.

De meeste inspecteurs zijn tevreden over de werking der commissiën tot wering van het schoolverzuim. Naar het oordeel van verschillende hoofden van scholen aanvaarden sommige commissiën echter al te gemakkelijk voor waar, wat haar door de verschijnende ouders als verschoonbare reden voor gepleegd schoolverzuim wordt opgegeven. Enkele commissiën doen de zaken niet vlug genoeg af.

GEMEENTEVERORDENINGEN OMTRENT HET NAAR SCHOOL BRENGEN VAN LEERPLICHTIGE KINDEREN, DIE GEDURENDE DEN SCHOOLTIJD OP DEN OPENBAREN WEG WORDEN AANGETROFFEN.

Verordeningen omtrent het naar school brengen van kinderen, die gedurende den schooltijd op den openbaren weg worden aangetroffen, bestaan hier en daar wel, doch worden bijna nooit toegepast.

SCHOOLVOEDING.

De inspecteur te Breda deelt mede: „Schoolvoeding, in den gewonen zin van het woord, bestaat in de inspectie niet. Wel vinden de kinderen, die in de middaguren niet naar huis kunnen gaan, in 31 scholen gelegenheid, hun boterhammen op te eten bij een glas melk of een kop thee. Ook heeft men gedurende de wintermaanden op verschillende plaatsen dagelijks een warm maal beschikbaar gesteld voor kinderen uit gezinnen, die door de slechte tijden in moeilijke omstandigheden verkeeren". Zijn ambtgenoot te Eindhoven vermeldt: „Door de goede zorgen van de R. K. Parochiale crisis-comité's in Eindhoven is voor de R. K. bijzondere scholen in die gemeente begin November van 1931 een schoolvoeding georganiseerd. Tegen het einde van het jaar werd in navolging daarvan een dergelijke meer centrale regeling getroffen door het Algemeen Crisiscomité voor de Christelijke, de bijzondere neutrale en de openbare scholen. Dat deze voorziening in dezen tijd in Eindhoven een gretig en dankbaar werkterrein vindt, blijkt wel hieruit, dat aan een enkele school zelfs ongeveer de helft der leerlingen deelneemt aan den na den morgenschooltijd verstrekten warmen maaltijd, in de schoollokalen zelf of in een aangrenzende lokaliteit". In het verslag van den inspecteur te Helmond lees ik: „Tengevolge van de werkeloosheid dreigde te Helmond ondervoeding voor een groot aantal kinderen. Een comité van een paar onderwijzeressen en een paar andere dames uit de stad is onder mijn leiding een actie begonnen om dat te voorkomen. Het R. K. Crisis-

comité hier ter stede stond ons f 1800 toe, om daarmee een melkvoeding aan de scholen te organiseeren. Alle onderwijzers verklaarden zich bereid, daaraan mede te helpen. De Eerwaarde Broeders ter stede namen de kosten der extravoeding voor de 5 onder hun leiding staande scholen voor hun rekening. Op die wijze hebben wij kunnen bereiken, dat aan 800 kinderen dagelijks gedurende 4 maanden een halve liter melk per dag kan worden verstrekt. Nadat de commissie de voeding aan de lagere scholen georganiseerd had, vroeg ze door middel van „de Zuid-Willemsvaart" steun aan de inwoners van Helmond voor het organiseeren van een melkvoeding voor de kinderen van de bewaarscholen. Voor dat doel werd bijna f 1200 geschonken in den tijd van een week. Thans kan ook nog aan 500 kinderen der bewaarscholen per dag gedurende verschillende maanden een kwart liter melk worden verstrekt". De inspecteur te Heerlen schrijft: „Als in vorige jaren verstrekte de St. Vincentiusvereeniging der parochie van den H. Pancratius in enkele lokalen der Eerwaarde Zusters Franciscanessen in de Klompstraat een warm middagmaal aan de kinderen van verschillende scholen, die daarvoor in aanmerking wilden komen. Hoewel de tijdsomstandigheden zouden doen verwachten, dat dit aantal dit jaar groot zou zijn, bleef het nog een 20-tal beneden dat van het vorige jaar.

SCHOOLBADEN.

De inspecteur te 's-Hertogenbosch bericht: „In de gemeente 's-Hertogenbosch, bestaat sedert tal van jaren een volksbadhuis, dat door de gemeente 's-Hertogenbosch sterk wordt gesubsidieerd. Door schoolkinderen wordt, niettegenstaande daarvoor de zoo gewenschte kostelooze gelegenheid bestaat, daarvan bijna geen gebruik gemaakt". Anders is het blijkbaar te Heerlen, waarover de inspecteur rapporteert: „Er zijn 26 scholen in Heerlen, waarvan de klassen om de 14 dagen van het schoolbad gebruik maken. De tijd, die daarvoor voor geregeld onderwijs verloren gaat, bedraagt $^1/_2$ tot $2^1/_2$ uur per keer. Een opgave, verstrekt door de hoofden van scholen, geeft het volgende overzicht.

$^1/_2$	uur	per	klas	en	per	14	dagen	. . .	1	school
$^3/_4$	„	„	„	„	„	14	„	. . .	2	scholen
1	„	„	„	„	„	14	„	. . .	4	„
$1^1/_4$	„	„	„	„	„	14	„	. . .	2	„
$1^1/_2$	„	„	„	„	„	14	„	. . .	12	„
2	„	„	„	„	„	14	„	. . .	4	„
$2^1/_2$	„	„	„	„	„	14	„	. . .	1	school.

Dit hangt grootendeels af van den langeren of korteren afstand, waarop de school van 't schoolbad verwijderd ligt.
Het is zoo jammer, dat niet alle leerlingen meegaan. Die leerlingen, die achter blijven, moeten over andere klassen verdeeld worden en dat geeft

vaak de meeste stoornis en de grootste moeilijkheden. In totaal gingen in het afgeloopen jaar 2464 leerlingen naar het schoolbad.

432	leerlingen	uit	het	2de	leerjaar	
448	„	„	„	3de	„	
482	„	„	„	4de	„	
427	„	„	„	5de	„	
354	„	„	„	6de	„	
167	„	„	„	7de	„	
96	„	„	„	1ste	„	ulo
43	„	„	„	2de	„	„
15	„	„	„	3de	„	„

Er werden in totaal 43 492 schoolbaden genomen en wel 25 487 door de jongens en 18 005 door de meisjes.

Vijftien hoofden van scholen achten de voordeelen voor de leerlingen groot, negen achten de voordeelen ook groot voor het onderwijs. De helft van het aantal hoofden van scholen meent, dat de voordeelen aan het schoolbad verbonden, voor de leerlingen en de school niet opwegen tegen de nadeelen, welke het onderwijs van de telkens terugkeerende storing ondervindt.

63 hoofden en onderwijzers verklaren zich voor het behoud van het schoolbad onder schooltijd, 87 verklaren zich er tegen, ze zouden liever zien, dat de kinderen na schooltijd gelegenheid kregen er heen te gaan. De mededeelingen van de hoofden der scholen zullen er toe leiden, de kwestie van het schoolbad nader onder het oog te zien.

Ondertusschen zijn er plannen in bewerking om ook te Heerlerheide tot de stichting van een schoolbad te komen".

TWEEDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN GELDERLAND EN OVERIJSSEL.

ABSOLUUT SCHOOLVERZUIM.

Het aantal absolute verzuimen door Burgemeester en Wethouders opgegeven bedroeg over 1931 in de inspectie Almelo, 8; Apeldoorn, 1; Doetinchem, 11; Enschede, 10; Nijkerk, 20; Nijmegen, 15; Ommen, 2; Tiel, 2 en Zwolle 34. In de Inspecties Arnhem, Deventer en Zutphen kwam geen absoluut verzuim voor. In totaal waren er in 1931, 103 van deze verzuimers, in 1930 waren er 95, in 1929, 139, in 1928, 211 en in 1927, 123.

Het absoluut verzuim in 1931 is in vergelijking met dat in 1930 grooter geworden in de inspecties Almelo, Apeldoorn, Doetinchem, Enschede en Nijkerk, gelijk gebleven in de inspectie Tiel en kleiner geworden in de

inspecties Nijmegen en Zwolle. Ook in 1920 kwam in de inspecties Arnhem, Deventer en Zutphen geen absoluut verzuim voor.
In onderscheidene inspecties vindt toepassing het, bij rondschrijven van 18 December 1928, N°. 17278, Afd. Nijverheidsonderwijs, gedaan verzoek aan de besturen van nijverheidsdagscholen en aan de besturen van gemeenten, die met Rijkssubsidie nijverheidsdagscholen exploiteeren om van elk geval, dat een leerling de inrichting verlaat en nog geen veertien jaar oud is, mededeeling te doen aan den inspecteur.
Niet steeds behoeven de inspecteurs strenge maatregelen te nemen met betrekking tot dit verzuim. Zoo ontving de Inspecteur-Almelo van enkele Gemeentebesturen in zijn inspectie opgave van een achttal kinderen, die zich schuldig maakten aan absoluut schoolverzuim. Nadat de aansprakelijke personen door de Commissie tot wering van schoolverzuim op de hoogte waren gesteld met de wettelijke bepalingen, hebben deze zelf zorg gedragen, dat die kinderen op een lagere school werden ingeschreven.
Wat betreft de hiervoor genoemde niet-Katholieke leerlingen, die niet meer werden toegelaten tot de R.K. school te Spijk deelt de Inspecteur het volgende mede:
„Nadat met ingang van 1 Mei 1931 de toegang tot de R.K. school voor gewoon lager onderwijs te Spijk, gemeente Herwen en Aerdt, aan de niet-Katholieke leerlingen was ontzegd, werden 10 van de 18 betrokken kinderen elders geplaatst, al dan niet met toepassing van art. 13 der Lageronderwijswet 1920. Van 2 gezinnen, elk met 4 leerplichtige kinderen, moesten de leerplichtige kinderen tenslotte ambtshalve worden ingeschreven. Overeenkomstig den te kennen gegeven wensch van de betrokken ouders werden deze 8 leerlingen ambtshalve ingeschreven op de openbare lagere school te Aerdt. Toen na bedoelde ambtshalve inschrijving geregeld schoolverzuim plaats had is daarvan proces-verbaal opgemaakt. De behandeling van deze proces-verbalen heeft lang op zich laten wachten. Bij het einde van het verslagjaar was wel een eisch tot veroordeeling door den ambtenaar van het Openbaar Ministerie gesteld, doch was er nog geen uitspraak van den Kantonrechter.
Na het uitspreken van evenbedoelde eisch heeft de vader van één der gezinnen toelating voor zijn vier leerplichtige kinderen gevraagd en verkregen tot de Bijzondere Neutrale school voor gewoon lager onderwijs te Tolkamer. Deze kinderen hebben daarna geregeld de school bezocht. De vader van de kinderen uit het andere gezin wenschte evenwel het vonnis van den Kantonrechter af te wachten. Dit vonnis heeft dien vader van rechtsvervolging ontslagen. Onmiddellijk daarna heeft de betrokken vader gebruik gemaakt van art. 9 der Leerplichtwet om zich in verband met den grooten afstand tusschen zijn woning en de door hem gewenschte school te Aerdt aan nadere vervolging te onttrekken. Zijn motieven om zijn kinderen ambtshalve te doen inschrijven als leerlingen van de openbare lagere school te Aerdt, gelegen op 10 km afstand van zijn woning, zijn weinig steekhoudend. Hij zegt eenvoudig zijn kinderen niet meer te willen

zenden naar de Bijzondere Neutrale school te Tolkamer, hoewel ze daar vroeger wel hebben schoolgegaan en hij tegen den aard van het onderwijs aan die school geen bezwaren heeft. Bovendien wenscht hij vervoer van zijn kinderen naar Aerdt per auto, hetgeen de gemeente niet wil toestaan." Naar de meening van den Inspecteur speelt een geweldige koppigheid den vader in dezen parten en maakt hij misbruik van art. 9 der Leerplichtwet, zeer tot schade van zijn gezien.

RELATIEF SCHOOLVERZUIM.

De volgende staatjes geven een overzicht ter vergelijking van het relatief schoolverzuim in de laatste vijf jaren.

Inspectie	Geoorloofd schoolverzuim per 10 000 schooltijden.				
	1927	1928	1929	1930	1931
Almelo	473	447	513	435	473
Apeldoorn	490	451	457	401	462
Arnhem	510	462	509	513	561
Deventer	522	457	540	454	476
Doetinchem	471	447	533	401	533
Enschede	529	449	634	471	479
Nijkerk	644	586	787	608	653
Nijmegen	538	430	540	418	448
Ommen	603	534	693	511	587
Tiel	551	480	547	531	571
Zutphen	497	445	514	382	421
Zwolle	581	540	572	520	583

Bij onderlinge vergelijking dezer aantallen blijkt, dat het geoorloofd verzuim was in 1931:

1°. in drie inspecties — Arnhem, Tiel en Zwolle — hooger dan in 1930, 1929, 1928 en 1927;

2°. in één inspectie — Doetinchem — hooger dan in 1930, 1928 en 1927 en gelijk aan dat in 1929;

3°. in één inspectie — Nijkerk — hooger dan in 1930, 1928 en 1927 en lager dan in 1929;

4°. in één inspectie — Apeldoorn — hooger dan in 1930, 1929 en 1928 en lager dan in 1927;

5°. in vier inspecties — Deventer, Enschede, Nijmegen en Ommen — hooger dan in 1930 en 1928 en lager dan in 1929 en 1927;

6°. in één inspectie — Almelo — hooger dan in 1930 en 1928, lager dan in 1929 en gelijk aan dat in 1927;

7°. in één inspectie — Zutphen — hooger dan in 1930 en lager dan in 1929, 1928 en 1927.

Het geoorloofd verzuim is in 1931 wel bijzonder hoog geweest, gelijk dit ook het geval was in 1927 en 1929. Bepaalde oorzaken zijn hiervoor ten aanzien van 1931 niet aan te geven, dan misschien dat in 1931 de malaise haar invloed reeds deed gelden in zooverre de schoolkinderen meer allerlei arbeid moesten verrichten onder schooltijd of thuis werden gehouden om op broertjes en zusjes te passen, onder den tijd, dat de moeder arbeid buiten huis verrichtte. In 1929 vindt het zijn oorzaak vooral in het bijzonder hoog aantal verzuimen als gevolg van veel ziekte onder de schooljeugd.
Voor 1927 werden indertijd geen andere oorzaken opgegeven dan alleen het lang verloop der leerplichtprocedures en de bijzonder lage boeten.

Inspectie	Ongeoorloofd schoolverzuim per 10 000 schooltijden.				
	1927	1928	1928	1930	1931
Almelo	6	7	13	9	4
Apeldoorn	4	4	5	6	3
Arnhem	5	6	7	7	5
Deventer	6	5	10	12	8
Doetinchem	5	7	7	7	7
Enschede	4	8	8	7	3
Nijkerk	17	16	28	26	20
Nijmegen	13	8	12	8	7
Ommen	8	8	19	9	7
Tiel	9	9	10	9	7
Zutphen	2	2	4	2	4
Zwolle	2	3	5	9	8

Ten aanzien van het *ongeoorloofd* verzuim doet zich juist het omgekeerde voor als bij het *geoorloofd* verzuim.
In *zes* inspecties — Almelo, Apeldoorn, Enschede, Nijmegen, Ommen en Tiel — is het in 1931 *lager* dan in de vier voorafgaande jaren; in de inspectie Arnhem is het in 1931 *lager* dan in de drie voorafgaande jaren en *gelijk* aan dat in 1927; in de inspectie Doetinchem is het in 1931 *gelijk* aan dat in de drie voorafgaande jaren en *hooger* dan in 1927; in de twee inspecties Deventer en Nijkerk is het *lager* dan in de twee voorafgaande jaren en *hooger* dan in 1927 en 1928; in de inspectie Zutphen is het gelijk aan dat in 1929 en *hooger* dan in 1927, 1928 en 1930; in de inspectie Zwolle is het *lager* dan in 1930 en hooger dan in 1927, 1928 en 1929.
Vergeleken met den toestand in 1930 is het ongeoorloofd schoolverzuim

in 1931 in alle inspecties verminderd, met uitzondering van de inspectie Doetinchem, waar het gelijk is gebleven en de inspectie Zutphen, waar het is vermeerderd.

VRIJSTELLING VAN DEN LEERPLICHT.

In 1931 waren vrijgesteld overeenkomstig art. 7 der Leerplichtwet om de redenen, in dat artikel vermeld onder 2°, 669 kinderen, om de redenen in dat artikel vermeld onder 3°, 1117 kinderen, onder 4°, 31, onder 5°, 4, onder 6°, 4 en onder 7°, 214 kinderen.

LANDBOUWVERLOF.

In het geheel werden in 1931 verleend 767 landbouwverloven van korter dan één week, 5368 van deze verloven voor een tijdvak van één tot twee weken, terwijl 176 aanvragen om dit verlof werden geweigerd. Het onderstaande staatje geeft een overzicht van de verleende en geweigerde landbouwverloven over de laatste vijf jaar.

	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.
Korter dan één week . .	361	427	795	898	767
Van één tot twee weken .	2581	2831	5107	5200	5368
Geweigerd	137	109	320	225	176

In de volgende gemeenten wordt art. 15 der Leerplichtwet niet toegepast: Roosendaal, Hemmen, Wamel, Doesburg, Doetinchem, Herwen en Aerdt, Hummelo-Keppel, Pannerden, Zevenaar, Goor, Enschede, Groesbeek en Heumen.

COMMISSIËN TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM.

Over het algemeen zijn de inspecteurs over den arbeid van deze commissiën wel tevreden. Als men reden tot klacht heeft, dan is het dat zij bij de behandeling der zaken wel wat meer spoed konden betrachten. „De commissiën tot wering van schoolverzuim op vele dorpen werken traag; dikwijls moet ik op spoed aandringen" zegt een der inspecteurs en een ander meldt: „De commissiën tot wering van schoolverzuim werken over het geheel wel goed. Soms zijn ze echter wat al te mild en ook wel eens traag in het vergaderen. Volgens Koninklijk besluit vergaderen de commissiën minstens tweemaal per maand, maar de rapporten blijven soms langer dan een maand weg".
In een der verslagen van de inspecteurs wordt nog de klacht geuit, dat sommige commissiën volstaan met het oproepen van den verantwoordelijken persoon en indien deze niet ter vergadering komt, de zaak daarmede als afgedaan beschouwen.
Naast het vele goede dat door de commissiën tot wering van schoolverzuim wordt gedaan, dient ook genoemd te worden de preventieve werking dezer commissiën, die vaak vrij groot is.

ONDERZOEK BIJ HUISONDERWIJS.

In een gemeente in de inspectie Nijmegen, waar men in 5 gevallen beweerde huisonderwijs te geven, maar die opgave blijkbaar deed om de Leerplichtwet te ontduiken, was een bedreiging met een ernstig onderzoek, die de inspecteur aan de betrokken ouders door de commissie tot wering van schoolverzuim deed aanzeggen, voldoende om de kinderen direct weer naar school te zenden.

GEMEENTEVERORDENINGEN OMTRENT HET BRENGEN VAN KINDEREN, DIE GEDURENDE DEN SCHOOLTIJD OP DEN OPENBAREN WEG WORDEN AANGETROFFEN, NAAR DE SCHOOL.

Deze verordeningen bestaan in de gemeenten Arnhem, Renkum, Wageningen, Culemborg, Nijkerk, Kerkwijk, Epe, Ophemert, Tiel, Wijhe, Borculo, Zutphen, Bergh, Didam, Wisch, Vriezenveen, Hengelo (O.), Oldenzaal, Bergharen Elst, Ewijk, Gendt, Groesbeek, Nijmegen, Ubbergen en Valburg.
Van de politie te Apeldoorn is den Inspecteur bekend, dat zij in een enkel voorkomend geval medewerkt met succes.

BELOONINGEN EN EEREBLIJKEN.

Deze worden nog slechts aan zeer weinig scholen uitgereikt. Men bepaalt zich in den regel tot het verstrekken van een getuigschrift of van een diploma, wanneer alle klassen der school zijn doorloopen.

KLEEDING EN VOEDSEL.

De gemeente Almelo stelde voor 1931 een bedrag van f 7500 ter beschikking voor subsidie terzake van het verstrekken van voeding en kleeding aan schoolgaande kinderen en de gemeente Hengelo een bedrag van f 7000 voor gelijke bestemming.
In de gemeente Almelo bedroeg dit bedrag over 1930 f 6000, in de gemeente Hengelo was het in dat jaar f 3500.
Voor voeding en kleeding werd in de gemeente Enschede over 1931 een bedrag van eerst f 5000, later verhoogd tot f 7000, beschikbaar gesteld.
De gemeente Apeldoorn verleende voor evengemeld doel een subsidie van f 2000.
In de gemeente Borne werd in 1931 gedurende de wintermaanden aan alle kinderen, die dit wenschten, vanwege de afdeeling „Het Groene Kruis" om vier uur warme melk verstrekt.
Schoolbaden komen alleen voor in de gemeenten Arnhem, Tiel, Goor en Enschede. In Hengelo en Almelo wordt geregeld gezwommen door de leerlingen van eenige openbare scholen onder bevoegde leiding.
De ouders van de leerlingen der openbare school E II te Lonneker hebben in hun vrije tijd een openluchtbad voor de kinderen aangelegd.
De in aanbouw zijnde openluchtschool te Enschede zal ten behoeve van de leerlingen voorzien worden van een douche-inrichting.

DERDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN ZUID-HOLLAND EN ZEELAND.

ABSOLUUT SCHOOLVERZUIM.

Het absoluut schoolverzuim neemt geleidelijk af, zoodat er verschillende inspectiën zijn, waar geen absoluut schoolverzuim meer voorkomt. Enkele inspecteurs (inspectie Delft, Dordrecht, 's-Gravenhage en Rotterdam) maken nog melding van verschillende gevallen, waarover in dit verslag nog nadere mededeelingen zullen volgen.

Het onderzoek naar het absoluut schoolverzuim geschiedt door de gemeentebesturen. Sommige inspecteurs betwijfelen echter, of de resultaten van dit onderzoek wel altijd even betrouwbaar zijn. Enkelen konden zelfs met zekerheid constateeren, dat zulks *niet* het geval was, aangezien hen mededeelingen van absoluut schoolverzuim bereikten betreffende gemeenten, waar dit volgens de gemeentebesturen zelf niet voorkwam en welke gevallen, na onderzoek, inderdaad juist bleken te zijn.

Toch is het absoluut schoolverzuim, gelijk ook reeds hierboven werd gezegd geleidelijk aan het afnemen. Dat wil echter niet zeggen, dat er nu bijna geen werk meer aan is. De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage deelt b.v. mede: „In het afgeloopen jaar kwamen van de gemeente 187 opgaven binnen betreffende vermoedelijk absoluut schoolverzuim. Bij de behandeling bleek dat deze opgave meestal betroffen kinderen, waarvan de ouders verzuimd hadden een formulier van huisonderwijs of een geneeskundige verklaring in te zenden. Eenige malen zat blijkbaar het plan voor, om na een verhuizing de leerverplichting niet na te komen. Ook waren er enkele gevallen van absoluut schoolverzuim te behandelen betreffende leerlingen, die een nijverheidsschool verlieten of daarvan wegens slecht schoolbezoek verwijderd werden. Er waren n.l. leerlingen, die de nijverheidsschool gebruikten om aan de leerverplichting te ontkomen. Om aan dit euvel een eind te maken, werd zoo noodig met de hoofden dier inrichtingen afgesproken, dergelijke leerlingen af te schrijven, zoodat ze wegens absoluut schoolverzuim konden aangepakt worden. Als regel werden ze dan na een oproep van de Commissie tot wering van schoolverzuim door de ouders op een lagere school ingeschreven. In 16 gevallen werd een aanzegging wegens absoluut schoolverzuim uitgereikt. In alle gevallen had dit naar schoolgaan ten gevolge. In één geval werden de ouders van een leerling, die in 1930 ambtshalve was ingeschreven en in 1931 eenige malen ongeoorloofd verzuimde, nadat hij ondertusschen weer naar een andere school was overgegaan, beboet met f 15,—. Aan de pogingen om op bovenstaande wijze de leerplichtwet te ontduiken, is thans een einde gemaakt."

Gevallen, dat gepoogd werd kinderen leerplichtvrij te krijgen, door ze eerst op een nijverheidsschool te plaatsen en daarna van die school te doen afschrijven, of door ze die school geregeld te doen verzuimen, werden door verschillende inspecteurs herhaaldelijk gesignaleerd. Ambtshalve

inschrijving was dan het gevolg. Niet steeds werd deze inschrijving echter door schoolbezoek gevolgd, zoodat dan weder een vervolging moest worden ingesteld.
Een eigenaardig geval deed zich voor in de inspectie Gorinchem. Daar werd een leerplichtig meisje, dat de huishoud- en industrieschool bezocht, wegens herhaald verzuim van deze inrichting verwijderd.
Het merkwaardige geval deed zich voor, dat de Commissie tot Wering van Schoolverzuim dit verzuim geoorloofd verklaarde. De inspecteur verzocht de Commissie deze fout te willen herstellen door den aansprakelijken persoon mede te deelen, dat het verzuim van zijn dochtertje ongeoorloofd was. Het meisje is daarna ingeschreven als leerlinge van de lagere school, die zij vroeger had bezocht.

RELATIEF SCHOOLVERZUIM.

Over het algemeen wordt ook dit verzuim minder, alleen de inspecteur in de inspectie Leiden constateert, dat het relatief schoolverzuim veelvuldig blijft voorkomen.
Het onderzoek naar relatief schoolverzuim vereischt van de inspecteurs heel wat werk, dat dikwijls voorkomen zou worden, wanneer sommige hoofden van scholen zich wat meer op de hoogte stelden van de bepalingen der leerplichtwet en hunne daaruit voortvloeiende verplichtingen beter nakwamen. Het is bijna onbegrijpelijk, dat de inspecteurs hierover zulke frappante staaltjes kunnen mededeelen. De inspecteur in de inspectie Dordrecht deelt b.v. mede, dat het hoofd eener school verzuim van een leerplichtigen leerling geoorloofd achtte, „wegens ziekte". De jongen liep echter achter een melkwagen. In een ander geval ontving het hoofd bericht dat een zijner leerlingen „ziek" was. De knaap verzuimde meer dan een jaar, zonder dat het hoofd het ooit noodig vond, zich er van te vergewissen of de „ziekte" voortduurde.
Hetzelfde schoolhoofd had met den vader van een leerplichtig kind, „afgesproken", dat het 's morgens de school verzuimen mocht.
Ook ondervinden de inspecteurs veel hinder van berichten van schoolverzuim aangaande leerlingen, die reeds eene andere school bezoeken. Het gebeurt namelijk dikwijls, dat aansprakelijke personen hunne kinderen van eene school afnemen, zonder daarvan het hoofd in kennis te stellen. Model D I kan in dit geval niet medegegeven worden. Het wekt dan de verbazing, dat de schoolhoofden, die zulke kinderen toelaten, niet naar deze modellen vragen.
Ook doktersverklaringen geven aan inspecteurs en schoolhoofden niet altijd de gewenschte zekerheid. De inspecteur in de inspectie Gouda zegt o.a. „Mag ik alle doktersverklaringen gelooven, dan is in enkele dorpen van de inspectie Gouda het aantal zwakke huismoeders, die niet in staat zijn, zonder hulp van het oudste meisje haar huishouden te doen, in de laatste jaren wel bedenkelijk groot geworden."
De inspecteur in de inspectie Leiden had dergelijke ervaringen blijkens het volgende: „Alleen doet zich soms het eigenaardige geval voor, dat een

dokter een verklaring geeft, dat een bepaald kind moet thuisblijven om een zieke moeder te helpen. Den betrokken geneesheer heb ik geschreven, dat hij dit toch niet verklaren kon, wel, dat de moeder hulp noodig had, maar niet, dat de moeder alleen het genoemde kind moet thuis houden, vooral niet, als er ouderen zijn, die hulp kunnen verleenen. Een dokter, in Sassenheim gaf zelfs een verklaring, dat een jongen wel mocht werken, maar niet de school bezoeken. Het proces-verbaal, dat ik over die verzuimen had ingediend, werd door den ambtenaar van het O.M. terzijde gelegd. In Leiden komen nog al eens gevallen van favus voor. Een paar kinderen moeten daarvoor behandeld worden. De geneesheeren wilden deze behandeling niet beginnen, als moeder, die ook favus had, zich niet eveneens liet behandelen. Moeder weigerde. Een vervolging had niet plaats, omdat ook dit proces-verbaal door den betrokken ambtenaar werd terzijde gelegd."

Een ander eigenaardig geval deed zich voor in de inspectie Neuzen, waar een vader voor de Commissie tot Wering van Schoolverzuim werd gedaagd wegens onwettig schoolverzuim van zijn zoontje. De Commissie achtte na onderzoek dit verzuim ongeoorloofd. Daarop volgde mijnerzijds een schriftelijke aanzegging. Deze werd gezonden aan den Burgemeester, met het verzoek, die door den gemeenteveldwachter aan den aansprakelijken persoon te doen uitreiken. De Burgemeester kon hieraan evenwel geen gevolg geven, omdat —·—·— de veldwachter zelf de aansprakelijke persoon was. Daar de veldwachter moeilijk de aanzegging aan zich zelf kon uitreiken, is dit door den Burgemeester geschied. Het Koninklijk besluit van 28 December 1921, *Staatsblad* 446 voorziet in art. 1, 2de lid, niet in dit geval.

VRIJSTELLING VAN DEN LEERPLICHT.

Deze aantallen worden door verschillende inspecteurs opgegeven en volgen hieronder.

Inspectie Brielle: 11.

Inspectie Delft: Vrijstellingen ex art. 7 der Leerplichtwet sub:

	2de.	3de.	4de.	5de.	6de.	7de.
Jongens	126	113	3	—	—	12
Meisjes	67	194	3	—	—	6
Totaal	193	307	6	—	—	18

Voor wat de twijfel aan de volledigheid der opgave sub 3*e* aangaat, moge worden verwezen naar het jaarverslag over 1930."

Inspectie Dordrecht: Aantal kinderen, vrijgesteld om de redenen, vermeld in art. 7:

bezoeken van eene school voor buitengewoon onderwijs . . 194
Idem voor M.O., V.H.O., N.O., of Handelsonderwijs . . . 281

gemoedsbezwaren	3
physische of psychische ongeschiktheid	27
gebrek aan plaatsruimte	0
wettelijk voorschrift	0
vrijgesteld, overeenkomstig art. 7 *bis*	1

Inspectie Goes: 19.

Inspectie Gorinchem: Redenen genoemd in art. 7 der Leerplichtwet onder:

	1ste.	2de.	3de.	4de.	5de.	6de.	7de.
Jongens	10	—	—	—	—	—	4
Meisjes	11	—	—	—	—	—	5
Totaal	21	—	—	—	—	—	9

De in de eerste groep vermelde 21 kinderen behooren tot die, welke een vaste woonplaats missen. Zij zijn allen afkomstig uit de gemeente Hardinxveld en behooren op één uitzondering na tot de schipperskinderen."

Inspectie 's-Gravenhage:

	2de.	3de.	4de.	5de.	6de.	7de.
Jongens	704	728	—	—	—	39
Meisjes	335	645	—	—	—	38

Inspectie Middelburg: 7 kinderen (2 meisjes) om de onder ten 4de, 2 jongens en 3 meisjes om de onder ten 7de genoemde reden.

Inspectie Neuzen: Volgens art. 7.

3de lid zijn vrijgesteld 56 jongens en 31 meisjes
4de " " " 19 " " 21 "
7de " " " 4 " " 2 "

Inspectie Rotterdam: 104.

Inspectie Schiedam: 632.

GEMOEDSBEZWAREN.

De inspecteur in de inspectie Delft heeft zes van dergelijke verklaringen geteekend en zegt hierover het volgende: „Het betrof hier bewoners van de gemeente Pijnacker, die op deze wijze hun verzet tegen het zevende leerjaar tot uiting brachten. Daar er echter binnen de 4 K.M. afstand van de resp. woningen geen school van de gewenschte richting gevonden wordt, moest het model B II wel geteekend worden, ook al stond vast, dat de betreffende kinderen, vóór de indiening daarvan, wel een school — al lag deze dan verder af dan de in de Wet genoemde 4 K.M. — bezochten. Zoolang de Wet aan die „4 K.M." vasthoudt, die 'n dertigtal jaren geleden ongetwijfeld redelijk waren te achten, maar in den tegenwoordigen tijd,

nu er bijna overal autobussen rijden, niet meer, kan men, wanneer de ouders met dit argument het schoolverzuim wettig maken, daar niet tegen optreden. Dat het hier vaak misbruik van een wetsbepaling betreft, blijkt wel voldoende daaruit, dat men zich alleen op die bepaling beroept ten aanzien van kinderen, die het zevende leerjaar moeten gaan volgen of doubleeren, terwijl in die speciale gevallen een autobus de kinderen vervoert, die daarvoor naar het oordeel van het Gemeentebestuur in aanmerking komen."

LANDBOUWVERLOVEN.

Uit de verslagen van de verschillende inspecteurs blijkt, dat zij een toeneming van het aantal verzoeken om landbouwverlof constateeren. Voor de inspectie Dordrecht b.v. bedroeg deze toeneming vergeleken bij 1930 $10^1/_2$ % en vergeleken bij 1928 $77^1/_2$ %.
Getallen als voor de inspectie Dordrecht: 725 aangevraagde, 55 afgewezen en 670 verleende verloven en voor de inspectie Brielle (om er slechts een tweetal te noemen) 1330 verleende verloven (waarvan 1254 met meer dan 10 schooltijden) illustreeren duidelijker dan met woorden gezegd kan worden, welk een omvang deze verlofaanvragen langzamerhand hebben aangenomen.
Het is alleszins begrijpelijk, dat deze stijging dan ook een invloed is, die ten zeerste nadeelig werkt op de resultaten van het onderwijs en nog meer is dit het geval, wanneer een school hare kinderen uit verschillende gemeenten betrekt, die veelal niet dezelfde tijdvakken hebben, waartoe het verleenen der landbouwverloven beperkt is. Hierdoor hebben verschillende scholen gedurende een groot gedeelte van den zomer sterk gedunde hoogere leerjaren, waar toch reeds veel verzuim is, gelijk bij de bespreking van het relatieve schoolverzuim reeds bleek.

COMMISSIËN TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM.

Over het algemeen betuigen de inspecteurs hunne tevredenheid over de werkzaamheden der commissiën tot wering van schoolverzuim, waaronder er verschillende zijn, die met alle hun ten dienst staande middelen trachten het schoolverzuim tegen te gaan en daartoe een groot deel van hun vrijen tijd opofferen om o.a. bij huisbezoek de ouders te overtuigen van de nadeelen, welke het kind van het schoolverzuim ondervindt, en zoodoende getrouw schoolbezoek te bevorderen.
In de inspectie 's-Gravenhage is het schoolverzuim aanmerkelijk afgenomen tengevolge van de intensieve werkwijze der commissiën, waarover ik in het inspectie-verslag het volgende lees: „Op mijn verzoek werd door het gemeentebestuur bij een 3-tal commissies tot Wering van Schoolverzuim op sneller vergaderen aangedrongen, zoo noodig wekelijks". „De meeste commissies werkten met ijver, een enkele vergaderde zelfs meer dan eens per week. Om de Commissie ook met het resultaat van haar werken op de hoogte te houden, werd bericht gezonden, wanneer een door haar behandeld geval een boete tot gevolg had. Ook de hoofden

van scholen kregen hiervan bericht. Dat er door de intensiever behandeling gunstige resultaten bereikt werden, blijkt uit de statistische gegevens der laatste drie jaar.
Vooral in Scheveningen, waar het ongeoorloofd verzuim zeer groot was, is de toestand veel verbeterd. Jammer echter, dat tegen de z.g.n. „zeejongens" nog niet afdoende kan worden opgetreden. Met den Hoofdcommissaris werd overeengekomen, dat de hoofden van scholen onmiddellijk zouden berichten, wanneer een leerplichtige jongen het plan had uit te varen. De politie probeerde dan, de ouders hiervan af te houden. Wettelijk kan zij tegen dit euvel niets doen, zoolang niet voor de reeders van visschersvaartuigen de verplichting bestaat, om de bemanningen ten overstaan van den Waterschout te doen monsteren. Deze verplichting bestaat nog steeds niet, hoewel zij neergelegd is in art. 406, Wetboek van Koophandel, zooals dit is gewijzigd bij de Wet van 14 Juni 1930 (*Staatsblad* n°. 240), houdende nieuwe regeling van de Arbeidsovereenkomst van kapitein en schepelingen. Deze wet zal, volgens art. X in werking treden op een bij Koninklijk besluit te bepalen tijdstip, welk Koninklijk besluit, in verband met de alsnog vast te stellen regeeringsvoorschriften eerst begin 1932 kan worden verwacht. Met het oog op het komende seizoen is het te wenschen, dat dit tijdstip niet verschoven wordt. Zoolang de ouders te kiezen hebben tusschen een verdienste van f 150—f 200 plus kost en inwoning of een boete van 2 of 3 maal f 5, is de keuze voor hen niet moeilijk. Door de snellere behandeling en de hulp der kinderpolitie is hier echter ook eenige verbetering ingetreden. Evenals het vorige jaar kan ik niet nalaten, een woord van dank te uiten voor de loffelijke wijze, waarop de afdeeling kinderpolitie steeds hare medewerking verleende. Een tijdroovend werk is de behandeling der ingekomen aanvragen om verlof. Het aantal, dat hiervoor in aanmerking kwam, bedroeg 204. Op 31 December 1931 bedroeg het aantal loopende verloven 18."
Enkele klachten bereikten mij wel b.v. dat de commissiën te lange zomervacanties hadden, dat ze, in verband met de tijdsomstandigheden te dikwijls „genade voor recht" lieten gelden, of dat het onderzoek niet nauwkeurig genoeg was, maar deze zijn tegenover de tevredenheidsuitingen toch verre in de minderheid.

OPGEMAAKTE PROCESSEN-VERBAAL EN HET GEVOLG, WAARTOE ZE HEBBEN GELEID.

In verschillende inspectiën daalde het aantal processen-verbaal. De opgelegde straffen variëeren van f 0,50 tot f 25 en in één geval f 50 (inspectie Delft).
In verschillende gevallen werd tot hechtenisstraf veroordeeld (tot 4 dagen). De inspecteur in de inspectie Dordrecht geeft nog enkele voorbeelden, hoe een kind heel lang verzuimen kan en de aansprakelijke persoon nog slechts een zeer geringe boete krijgt b.v. gedurende acht achtereenvolgende maanden een boete van f 2; voor gedurig thuis houden in een tijdvak van elf maanden drie boeten van resp. f 3; f 5 en f 5 is totaal f 13,

terwijl het eigenaardige bij het laatste geval was, dat het vierde proces-verbaal in deze vervolging geseponeerd werd door den tijdelijken vervanger van den ambtenaar van het O. M.

GEMEENTE-VERORDENINGEN OMTRENT HET BRENGEN VAN KINDEREN, DIE GEDURENDE DEN SCHOOLTIJD OP DEN OPENBAREN WEG WORDEN AANGETROFFEN, NAAR DE SCHOOL.

Deze bestaan o.a. in de gemeenten Brielle, Dirksland, Heenvliet, Hekelingen, Hellevoetsluis, Nieuw-Helvoet, Mijnsheerenland, Oostvoorne, Ouddorp, Rockanje, Stad aan 't Haringvliet, Zuidland, Zwartewaal, Vlissingen, 's-Gravenhage, waar ze over het algemeen gunstig werken. Soms echter staat de politie op het standpunt, dat de kinderen alleen dan naar school moeten worden gebracht wanneer ze spijbelen; wanneer ze arbeid verrichten, worden ze ongemoeid gelaten.

GEMEENTE-VERORDENINGEN OMTRENT HET ARBEIDEN VAN KINDEREN BENEDEN DE VEERTIEN JAREN.

Deze komen in verschillende gemeenten voor. De inspecteur in de inspectie Dordrecht kreeg gedurende het verslagjaar weer kennis van enkele gevallen van overtreding van art. 24 van de Leerplichtwet door werkgevers. Het meest curieuse van deze gevallen betrof eene overtreding door eenen Wethouder! „Naar aanleiding van het feit, dat een leerplichtig kind op een teekenbureau werkte", zoo deelt de inspecteur mee, „verzocht ik tegen den werkgever proces-verbaal op te maken. Aan dit verzoek is geen gevolg gegeven, omdat de werkgever „„te goeder trouw"" was. Het kind is onmiddellijk weer naar school gezonden".

OPENBARE BELOONINGEN EN EEREBLIJKEN.

Deze worden in verschillende gemeenten gegeven. Alleen de inspecteurs in de inspectiën 's-Gravenhage en Rotterdam maken er nog melding van.

SCHOOLVOEDING EN SCHOOLKLEEDING.

Deze worden verstrekt in de gemeenten Delft, Rijswijk, 's-Gravenhage, Middelburg, Vlissingen, Neuzen en Kethel-Spaland.

VIERDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN NOORD-HOLLAND EN UTRECHT.

ABSOLUUT SCHOOLVERZUIM.

Absoluut schoolverzuim kwam voor in de volgende inspecties bij het daarachter genoemd aantal kinderen:

Alkmaar	5	Hilversum	11
Amersfoort	14	Den Helder	1
Amsterdam	12	Hoorn	1
Breukelen	2	Utrecht	21
Haarlem	0	Zaandam	6

In Amsterdam hadden weer 28 foutieve afschrijvingen plaats van leerlingen, die nog niet aan art. 3 der Leerplichtwet hadden voldaan. Ook werden 108 kinderen afgeschreven van de Nijverheidsscholen. Al deze kinderen, nog leerplichtig, werden natuurlijk weer op de lagere scholen herplaatst.
15 kinderen werden toegelaten, die den leeftijdsgrens nog niet hadden bereikt; ze werden weer van de school verwijderd.
In November 1931 waren op het gemeentelijk leerplichtbureau te Amsterdam, dat in dezen voortreffelijk werk verricht, nog 266 kinderen, die geboren waren in 1924, als nog niet schoolgaande bekend. Het bleek, dat het grootste gedeelte reeds een lagere school bezocht, doch dat de plaatsing door de schoolhoofden niet was medegedeeld.
Verder bleek, dat geen opgaaf verstrekt was van kinderen, die een school in een andere gemeente bezochten, terwijl ook nog kinderen huisonderwijs genoten, of door ziekte verhinderd waren, zonder dat de voorgeschreven verklaringen waren ingeleverd. Tenslotte behoefden dan ook niet meer dan 12 ambtshalve inschrijvingen plaats te hebben.

COMMISSIËN TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM.

Vrijwel allen zijn vol lof over het werk van deze commissies; een enkele maal werd geklaagd over trage afdoening van zaken.

DE RESULTATEN VAN DE PROCESSEN-VERBAAL.

De opgelegde straffen varieeren van f 0,50 tot f 25 boete of, zooals een enkele maal het geval was, van 1 tot 2 dagen principale hechtenis.

HUISONDERWIJS.

In Amsterdam heeft het onderzoek naar de resultaten en regelmaat van het huisonderwijs systematisch plaats; in de andere inspecties komt men er weinig aan toe. Amersfoort heeft dit jaar een goede beurt gehad; ik sprak daarover reeds in het eerste deel van mijn verslag. Achteraf blijkt dit onderzoek in de inspectie Amersfoort nog meer succes te hebben gehad dan eerst gedacht werd. Indien ons vermoeden niet al te veel bezijden de werkelijkheid is, dan zal het met het saboteeren van den leerplicht bij het 7e en 8e leerjaar in die inspectie wel uit zijn.

VIJFDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN FRIESLAND, GRONINGEN EN DRENTHE.

ABSOLUUT SCHOOLVERZUIM.

De inspecteur in de inspectie Dokkum maakt melding van één geval van absoluut schoolverzuim. Het betrof 2 kinderen uit een woonschip, die echter, sedert zij ambtshalve waren ingeschreven, de school trouw hebben bezocht. Ook in de inspectie Franeker was één dergelijk geval; na de eerste aanmaning echter werd het betreffende kind op een school

geplaatst. De aansprakelijke persoon voor een geval van absoluut schoolverzuim, die op 4 Februari 1931 zijn veroordeeling door den Kantonrechter afkocht voor f 2 en tegen wien op 10 Februari d.o.v. opnieuw proces-verbaal werd opgemaakt, over welk geval ik schreef in mijn vorig jaarverslag [1]), is, volgens mededeeling van den inspecteur in de inspectie Heerenveen, opnieuw veroordeeld; ook nu werd de veroordeeling afgekocht voor f 2.

De inspecteur in de inspectie Appingedam deelde het volgende mede: „Gedurende het geheele jaar zijn er in deze inspectie 3 gevallen van absoluut schoolverzuim voorgekomen en wel 3 kinderen uit eenzelfde gezin, doch ook maar voor korten tijd. De vader, een woonschipper, had de kinderen van school genomen en was naar een andere plaats gegaan om daar te werken, doch zond de kinderen niet weer naar school.

Ambtshalve inschrijving had plaats, waarna alle drie kinderen nog 16 schooltijden ongeoorloofd verzuimden, doch op school kwamen toen den vader bekend werd, dat proces-verbaal was opgemaakt; de vader werd veroordeeld tot 3 boetes elk van f 7."

RELATIEF SCHOOLVERZUIM. DE RESULTATEN VAN DE PROCESSEN-VERBAAL.

Ten aanzien van het relatief schoolverzuim rapporteerde de inspecteur in de inspectie Franeker: „Het relatief ongeoorloofd schoolverzuim was aanmerkelijk minder dan 't vorige jaar; d.w.z. het aantal gevallen, door de Commissies tot wering van schoolverzuim behandeld, was niet zooveel kleiner dan in 1930, doch het aantal processen-verbaal was veel minder. Hieruit blijkt dus, dat de verzuimen niet van zoo langen duur waren als voorheen, doordat de ouders de kinderen direct weer lieten schoolgaan, nadat de Commissies tot wering van schoolverzuim er zich mee hadden bemoeid.

Het meerdere respect voor de door het Kantongerecht te Harlingen opgelegde straffen, die ook in 1931 vrij streng waren, zal hiervan wel de oorzaak zijn. Toch kwam ook in 1931 afkoop tegen een geringe som nog 21 keer voor." De inspecteur in de inspectie Heerenveen maakt gewag van 14 gevallen, waarin afkoop van veroordeeling plaats vond. En hij vond aanleiding in verband met dit „afkoopen" het volgende te kennen te geven: „In het verslag van den staat van het Onderwijs over 1929/1930, komt op pagina 50 voor eene mededeeling van den inspecteur in de inspectie Dordrecht, dat ingeval van afkoop eener overtreding, weer opnieuw met een schoone lei wordt begonnen.

Dit is echter niet juist, gezien art. 22, 3e der Leerplichtwet, waar afkoop gelijk wordt gesteld met eene onherroepelijke veroordeeling.

Waar deze vermelding in een jaarverslag tot misvatting ook bij anderen aanleiding zou kunnen geven, meen ik goed te doen hierop de aandacht te vestigen."

Uit het verslag echter van den inspecteur in de inspectie Leeuwarden blijkt, dat deze op dit punt een andere meening is toegedaan: „Het

[1]) Zie Het Onderwijs in 1930, blz. 432.

schoolverzuim was in enkele gemeenten (voornamelijk landbouwgemeenten) grooter dan vorige jaren. De meeste moeite werd ondervonden met leerlingen, die de 7de klasse doorloopen hadden en toen nog geen dertien jaar waren. Verschillende van hen werden door de ouders thuis gehouden en aan het werk gezet. Proces-verbaal volgde dan, terwijl ook aan de Burgemeesters verzocht werd op grond van art. 24 der Leerplichtwet de overtreders te vervolgen. De straffen, die opgelegd werden, waren dikwijls gering: in 20 gevallen b.v. had „afkoop" plaats tegen betaling van één gulden. Ik heb er al eens meer op gewezen, dat deze afkoop voor ons een groote last is en voor de werking van de Leerplichtwet een groot nadeel, omdat zij na dezen afkoop bij vervolging weer van voren af moeten beginnen. Bij een eventueele wijziging van de wet zal men goed doen te bepalen, dat voor de te volgen procedure afkoop gelijkgesteld wordt met een veroordeeling." Uit het verslag van den Inspecteur in de inspectie Appingedam worde het volgende vermeld: „Relatief schoolverzuim wordt niet steeds aan mij opgegeven; het is echter moeilijk zulks te onderzoeken en nog moeilijker het te voorkomen; men moet toevallig gevallen op het spoor komen, wat enkel gebeurt als ouders, die voor de Commissie tot wering van schoolverzuim verschijnen, over het straffeloos verzuimen door andere kinderen gaan klagen. Het hoofd eener bijzondere school is in 1931 tot tweemaal toe over een dergelijk geval door mij gewaarschuwd, de tweede maal in een volle vergadering van het bestuur der school. In verband met aan de burgemeesters gezonden mededeelingen, dat kinderen ongeoorloofd verzuimen en art. 24 der Leerplichtwet overtreden, wordt steeds de noodige medewerking verleend, door de politie naar de ouders te zenden; het gevolg daarvan is bijna zonder uitzondering, dat de kinderen onmiddellijk weer op school komen." De inspecteur in de inspectie Assen rapporteerde het volgende: „Met ingenomenheid wordt vermeld, dat door het optreden van nieuwe personen bij het betrokken kantongerecht, de in verband met leerplichtovertredingen door mij aangeboden processen-verbaal in het afgeloopen jaar met zeer gewaardeerde voortvarendheid zijn behandeld. Hiermede is een einde gekomen aan de klacht, volgens welke het voorheen soms vele maanden duurde vóórdat ouders de nadeelige gevolgen van hun overtreding ondervonden, en mitsdien vaak rustig voortgingen de belangen van hun kind te verwaarloozen." De inspecteur in de inspectie Borger berichtte: „Het aantal processen-verbaal is aanmerkelijk kleiner dan het vorige jaar, waaruit ik meen te mogen afleiden, dat de leerplichtwet meer en meer door de bevolking wordt aanvaard. Uit een mij evenals 't vorige jaar door den heer Ambtenaar O. M. welwillend verstrekt overzicht blijkt, dat dit jaar slechts 6 processen-verbaal werden opgemaakt wegens overtreding van art. 24 der Leerplichtwet, tegen in 't vorig jaar 18, en wel 1 in de gemeente Anloo, 2 in Borger, 1 in Gieten en 2 in Westerbork.

Wijst dit op vermindering van den kinderarbeid in de Landbouwbedrijven of op een minder streng toezicht? De opgelegde boeten wegens de laatst

genoemde overtredingen beliepen van 1 tot 4 gulden, terwijl ééne schikking werd getroffen ad f 1." En ten slotte worde uit het verslag van den inspecteur in de inspectie Emmen omtrent dit punt nog het volgende aangehaald: „Aan de uitvoering der Leerplichtwet wordt streng de hand gehouden. Misschien een enkelen keer wel eens al te streng. Een groot gedeelte der ouders ziet het nut niet in van goed, geregeld onderwijs. Wel willen ze een school, liefst zoo dicht mogelijk bij huis. Is de school er eenmaal, dan wordt een kind vaak om allerlei nietigheden thuis gehouden.
Treedt het hoofd streng op, dan vermindert het verzuim; er zijn echter ook hoofden, die veel of alles door de vingers zien en er aan meewerken, dat een keurig gebouwde, kostbare school niet alleen niet beantwoordt aan het doel, doch tevens dat den kinderen voor hun later leven te kort wordt gedaan."

VRIJSTELLING VAN DEN LEERPLICHT.

Van vrijstelling om de redenen, vermeld in art. 7 der Leerplichtwet, werd melding gemaakt door den inspecteur in de inspectie Dokkum voor 8 jongens en 6 meisjes, in de inspectie Franeker voor 11 kinderen, in de inspectie Leeuwarden voor 5 jongens en 3 meisjes, in de inspectie Sneek voor 20 kinderen, in de inspectie Winschoten voor 21 kinderen, in de inspectie Emmen voor 29 jongens en 13 meisjes.
Omtrent de Landbouwverloven kan het volgende overzicht worden gegeven.

Inspectie:	Aantal verleende vergunningen.		Aantal geweigerde aanvragen.	Aantal ingetrokken vergunningen.
	1—10 schooltijden.	meer dan 10 schooltijden.		
Dokkum	21	212	6	—
Franeker	13	239	13	—
Heerenveen . . .	—	175	7	—
Leeuwarden . . .	12	137	19	—
Sneek	—	62	1	—
Appingedam . . .	54	367	27	3
Groningen. . . .	6	388	30	8
Winschoten . . .	1426		95	—
Zuidhorn	176		22	—
Assen	71	786	18	3
Borger	1577		11	2
Emmen	13	1682	105	11

COMMISSIËN TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM.

Uit het weinige, dat ten aanzien van de werking der commissiën tot wering van schoolverzuim in de verslagen der inspecteurs werd medegedeeld,

kan worden opgemaakt, dat deze commissiën over het geheel genomen hare werkzaamheden geregeld en naar eisch afdeden; een enkelen keer moest door den inspecteur op het maken van wat spoed worden aangedrongen. De inspecteur in de inspectie Winschoten had reden tot klagen over één commissie. Hij rapporteerde hierover: „De commissie te Drieborg bleef de laatste maanden ten eenenmale in gebreke haar taak te verrichten. Waarschuwing en aanmaning bleven zonder resultaat, waarom ik mij ten slotte verplicht achtte aan den heer Commissaris der Koningin in de provincie Groningen en aan heeren Burgemeester en Wethouders der gemeente Beerta mededeeling te doen, dat genoemde commissie in gebreke is de haar overeenkomstig art. 19 der Leerplichtwet opgedragen werkzaamheden te vervullen."

GEMEENTE-VERORDENINGEN OMTRENT HET NAAR SCHOOL BRENGEN VAN KINDEREN, DIE GEDURENDE DEN SCHOOLTIJD OP DEN OPENBAREN WEG WORDEN AANGETROFFEN.

Zulke verordeningen bestaan in de inspectie Franeker, en wel in de gemeenten Bolsward, Franeker, Franekeradeel en Harlingen, in de inspectie Appingedam, en wel in de gemeenten Appingedam en Middelstum, in enkele gemeenten van de inspectie Borger, en in de tot de inspectie Emmen behoorende gemeenten Odoorn en Schoonebeek.

SCHOOLVOEDING EN KLEEDING.

Een verslag, als bedoeld in het tweede lid van art. 11 der Leerplichtwet, omtrent schoolvoeding en schoolkleeding ontving ik in het verslagjaar van de gemeenten Leeuwarderadeel, Opsterland, Smallingerland, Groningen, Muntendam, Sappemeer, Assen, Coevorden en Meppel.

SCHOOLBADEN.

In de inspectie Heerenveen bestaat het instituut schoolbaden aan de openbare scholen 2 en 2*a* te Heerenveen en aan de openbare school te Oranjewoud voor de leerlingen der hoogere klassen, die onder leiding van den onderwijzer (meisjesleerlingen van de onderwijzeres) gebruik maken van de badinrichting bij Oranjewoud.
De inspecteur in de inspectie Groningen vermeldde, dat in de gemeente Groningen voor de leerlingen van de scholen, gelegen in de buurt van den Oosterweg, gelegenheid bestaat tot het nemen van een bad in het in deze buurt zich bevindende gebouw voor schoolbaden. Deze baden worden genomen op tijden, die onmiddellijk aansluiten aan de schooluren. Het is mij gebleken, dat gedurende het verslagjaar 28 343 schoolbaden zijn genomen.

VI. DE VERSLAGEN DER HOOFDINSPECTEURS BETREFFENDE DE BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS EN DE ONDERWIJZERSOPLEIDING.

A. BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS.

Omtrent dit onderwijs zijn betreffende het verslagjaar 1931 geen bijzondere opmerkingen te maken.

B. OPLEIDING VAN ONDERWIJZER.

EERSTE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN NOORD-BRABANT EN LIMBURG.

ALGEMEEN.

Voor de onderwijzersakte werd in de eerste hoofdinspectie opgeleid aan drie Rijkskweekscholen, 32 bijzondere kweekscholen, waarvan 10 voor onderwijzers en 22 voor onderwijzeressen, en vier normaallessen, waarvan 2 voor onderwijzers en 2 voor onderwijzeressen. Behalve die te Baarle-Nassau waren alle bijzondere kweekscholen gesubsidieerd. De bijzondere normaallessen voor onderwijzeressen te Roermond hadden dit jaar geen leerlingen. Aan de Rijkskweekschool te Maastricht en aan 5 bijzondere kweekscholen voor onderwijzers en 7 voor onderwijzeressen was een afdeeling B verbonden. In deze afdeelingen werden aan de bijzondere kweekscholen voor onderwijzers te Breda, Dr. Jan Ingenhouszplein, en te Venlo ook onderwijzeressen en aan die te Bergen-op-Zoom voor onderwijzeressen ook onderwijzers toegelaten.

Het totaal aantal personen, die in 1931 aan deze inrichtingen de onderwijzersakte verwierven, bedraagt 562. Het is te verwachten, dat dit aantal in de volgende jaren aanmerkelijk grooter zal worden, want het aantal kweekelingen steeg van 2793 tot 3117. Als zeker kan worden beschouwd, dat de bestaande onderwijzers-overvloed vooreerst nog niet zal ophouden. Voor vele opgeleiden zal in de eerste jaren geen plaats bij het onderwijs te vinden zijn. Vooral het aantal onderwijzeressen is veel te groot.

Daar komt nog bij dat men langs den weg van voor dit doel speciaal ingerichte scholen voor uitgebreid lager onderwijs nog meer candidaten voorbereidt voor de onderwijzersakte, welker waarde intusschen voor vele geslaagden zeer twijfelachtig wordt.

Het aantal deelnemers aan de afdeelingen B, die opleiden voor de hoofdakte, daalde van 481 tot 427, dat der hoofdakte-cursussen van 262 tot 200. Omtrent de gemelde opleidingsinrichtingen kan verder nog het volgende worden medegedeeld.

RIJKSKWEEKSCHOLEN.

Het aantal leerlingen nam niet onaanzienlijk toe. Te Maastricht waar het voor de afdeeling A tot 44 was teruggeloopen, steeg het weer tot 70; het

aantal deelnemers aan de afdeeling B liep echter terug, waarschijnlijk in verband met de achteruitgang van het openbaar onderwijs in de omgeving. De vrouwelijke leerlingen vormen thans de meerderheid van het totaal aan de Rijkskweekscholen Het onderwijzend personeel kweet zich uitmuntend van zijn taak. Over den ijver en het gedrag der leerlingen valt geenszins te klagen. Behalve te Maastricht, waar eene Rijksleerschool gevestigd is, hadden de kweekelingen in gemeentelijke of bijzondere scholen ter plaatse gelegenheid zich in de praktijk van het lesgeven te oefenen.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN.

Er waren geen gemeentelijke kweekscholen.
Zooals gezegd, nam het aantal leerlingen weer aanzienlijk toe. Het aantal vrouwelijke leerlingen steeg van 1544 tot 1757, een inderdaad onrustbarend hoog cijfer in de gegeven omstandigheden.
De gebouwen der bijzondere kweekscholen voldeden over het algemeen aan hooge eischen, waren uitstekend ingericht, uitmuntend onderhouden en goed van leermiddelen voorzien. Het onderwijs werd door alleszins bekwame en geschikte leeraren en leeraressen gegeven en door de kweekelingen met grooten ijver gevolgd. Aan de opvoeding der kweekelingen werd bijzondere zorg besteed. De oefeningen in de praktijk van het lesgeven werden op verschillende plaatsen beter geregeld. Uit de examens is gebleken dat de resultaten van het onderwijs voldoende zijn. Bij mijne bezoeken aan de scholen kreeg ik van het onderwijs in het algemeen een bevredigenden indruk. De bevindingen van de inspecteurs waren eveneens gunstig.

RIJKSNORMAALLESSEN.

Er zijn in de eerste hoofdinspectie geen Rijksnormaallessen meer.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE NORMAALLESSEN.

Er zijn geen gemeentelijke normaallessen.
De bijzondere normaallessen te Baarle-Nassau, die 36 leerlingen telden, werden omgezet in een bijzondere driejarige kweekschool, die geen subsidie geniet doch aan welke wel het recht werd verleend na voldoend examen de onderwijzersakte uit te reiken onder toezicht van Rijksgecommitteerden. De gebouwen der school werden met een gymnastiekzaal uitgebreid.
Voor de bijzondere normaallessen Eikenburg was het jaar 1931 een succesjaar. Van de 10 candidaten, die deel namen aan het staats-examen voor onderwijzer, slaagden er 9. Op 31 December 1931 bedroeg het aantal ingeschreven leerlingen 18.
Te Grubbenvorst werden in den loop van dit jaar geen nieuwe leerlingen toegelaten.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE HOOFDAKTECURSUSSEN.

Gemeentelijke cursussen zijn er niet.
De gegevens omtrent de bijzondere cursussen zijn verwerkt in den volgenden staat.

CURSUSSEN TOT OPLEIDING VOOR DE HOOFDAKTE.

Inspectie	De cursus is gevestigd te:	De cursus gaat uit van:	Aantal cursisten op 31 Dec. 1931.		In het jaar 1931			
					deden examen:		slaagden:	
			M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
Eindhoven	Eindhoven	R.-K. Onderwijzersbond in het Bisdom 's-Hertogenbosch . .	79	6	34	8	15	4
Helmond	Helmond	Leeraren R.-K. hoogereburgerschool te Helmond	33	6	23	4	12	3
's-Hertogenbosch	's-Hertogenbosch	Leeraren bijzondere kweekschool 's-Hertogenbosch, St. Josephstraat 22	21	—	12	—	8	—
Idem	Idem	Bestuur bijzondere kweekschool 's-Hertogenbosch, Papenhulst.	—	3	—	2	—	1
Tilburg	Tilburg	Particulieren	15	15	15	5	5	3
Veghel	Veghel	Bestuur bijzondere kweekschool Veghel	—	4	—	2	—	2
Idem	Schijndel	Bestuur bijzondere kweekschool Schijndel	—	7	—	4	—	3
Heerlen	Heerlen	Parochiale schoolvereeniging te Heerlen	11	—	26	—	14	—
		Totaal	159	41	110	25	54	16

De inspecteur te Heerlen zegt den indruk te hebben, dat de onderwijzers liever een schriftelijken cursus volgen dan een mondelingen; ze houden dan den Woensdag- en den Zaterdagmiddag vrij en zijn ook niet zoo gedwongen tot geregelde studie. Mag hierin een verklaring worden gezien, eenerzijds van het terugloopend aantal deelnemers aan de afdeelingen B der kweekscholen en aan de hoofd-akte-cursussen en anderzijds aan het groote aantal afgewezenen bij de hoofdakte-examens? In alle geval stemt dit merkwaardig overeen met hetgeen de inspecteur te Venlo zegt: „Alleen aan de kweekschool te Venlo is als afdeeling B een gemengde cursus verbonden voor de hoofdakte. Voor degenen die deze lessen geregeld en met gezette zelfstudie hadden gevolgd, was de uitslag bij het jongste hoofdakte-examen gunstig. Er blijkt een vrij groot procent bezoekers te zijn, die hun studie niet ernstig opnemen; zij meenen te kunnen teren op hetgeen zij op de kweekschool aan kennis en bekwaamheid opdeden, hebben weinig verstand van en nog minder lust tot zelfstandige studie, onderschatten de eischen van het examen en komen niet zelden na een

mislukte proef terug met een puntenlijst die zij maar liefst voor iedereen verborgen houden".
Laatstgenoemde inspecteur deelt nog mede: „Ongunstig was de gelegenheid om les te halen voor de hoofdakte in het noordelijk deel van Limburg; daarvoor was noodig zich te verplaatsen naar Nijmegen, waartegen en wegens de kosten en wegens de reisgelegenheid ernstige bezwaren bestonden. In het najaar van 1931 is er evenwel een particuliere cursus geopend te Boxmeer, die niet alleen voor het land van Cuijk maar ook voor het aangrenzende deel van deze inspectie als een uitkomst mag worden begroet. Alleen bij hooge waterstanden van de Maas wordt de communicatie tijdelijk bemoeilijkt of onderbroken."

CURSUSSEN VOOR HANDENARBEID EN ANDERE CURSUSSEN.

Cursussen voor handenarbeid bestaan te Breda, Eindhoven, Heerlen, Roermond, Linne (bij Roermond) en Venlo. Te Eindhoven bestaan zelfs twee cursussen, een uitgaande van de Vereeniging ter bevordering van het onderwijs in handenarbeid in Nederland, een van wege de St. Josephvereeniging, die het bestuur van zeer vele bijzondere scholen aldaar vormt; de eerste cursus telde 20, de tweede 31 deelnemers.
Verschillende andere cursussen werden nog gegeven, zooals voor zang volgens de Ward-methode, voor lichamelijke oefening (ook applicatiecursussen), voor nuttige handwerken voor meisjes, voor vreemde talen en voor ander onderwijs. De verslagen der inspecteurs bevatten daaromtrent enkele mededeelingen, die echter niet van voldoend belang zijn om ze hier over te nemen.

TWEEDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN GELDERLAND EN OVERIJSSEL.

RIJKSKWEEKSCHOLEN.

Rijkskweekscholen zijn in de tweede hoofdinspectie gevestigd te Apeldoorn, Arnhem, Deventer, Doetinchem en Hengelo. Het onderwijs aan deze kweekscholen is verdeeld over een vierjarigen cursus, met uitzondering van de Rijkskweekscholen te Doetinchem, die een driejarigen cursus heeft. Aan alle Rijkskweekscholen is een afdeeling B verbonden, met uitzondering van de Rijkskweekschool te Apeldoorn.
De gebouwen der oude kweekscholen hebben de laatste jaren verschillende verbeteringen ondergaan.
Op 16 September 1930 werden de Rijkskweekscholen in de tweede hoofdinspectie bezocht door 142 mannelijke en 255 vrouwelijke leerlingen, in totaal 397 kweekelingen; op 16 September 1931 waren deze aantallen gestegen tot 193 mannelijke en 269 vrouwelijke leerlingen, in totaal 462 kweekelingen.
Het personeel der Rijkskweekscholen doet met ijver en nauwgezetheid zijn arbeid en is voor het overgroote deel ook volkomen bekwaam en geschikt voor zijn taak.

De resultaten van afdeeling A waren gunstig, van de 77 kweekelingen, die in 1931 het eindexamen aflegden, slaagden er 73.

Onderstaand staatje geeft het aantal kweekelingen aan de Rijkskweekscholen in de tweede hoofdinspectie, die examen deden en het aantal, dat daarvan slaagde.

Plaats van vestiging der Rijkskweekschool.	Examen deden:		Hiervan slaagden:	
	M.	Vr.	M.	Vr.
Apeldoorn	—	14	—	14
Arnhem	9	6	9	6
Deventer	10	10	8	10
Doetinchem.	4	3	3	3
Hengelo	7	14	7	13

Minder goed zijn de resultaten van de afdeelingen B. Een 82-tal candidaten legde het examen voor hoofdonderwijzer(es) af; hiervan slaagden 44.
Verschillende oorzaken zijn voor deze minder gunstige resultaten aan te geven, zooals de moeilijke omstandigheden, waaronder vele leerlingen van afdeeling B moeten studeeren, de mindere ijver van een deel hunner, de te korte duur van den cursus, enz.
Omtrent de resultaten van de twee vakken, waarvoor bij het eindexamen één aanteekening kan worden gevraagd, nuttige handwerken en handenarbeid, zij vermeld, dat van de 44 candidaten, die zich hadden aangemeld voor de aanteekening nuttige handwerken, maar aan één die aanteekening behoefde geweigerd te worden, terwijl van de 30 candidaten voor de aanteekening handenarbeid, er 24 slaagden.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN.

Gemeentelijke kweekscholen zijn er niet in de tweede hoofdinspectie.
Naar mijn ervaring en die der inspecteurs, welke in het toezicht op de kweekscholen den hoofdinspecteur bijstand hebben te verleenen, vervult ook het personeel der bijzondere kweekscholen zijn taak met toewijding en is ook de geschiktheid en de bekwaamheid van de meesten der leeraren en leeraressen voor den arbeid in de onderwijzersopleiding voldoende of meer dan voldoende.
Op 16 September 1930 werden de bijzondere kweekscholen in de tweede Hoofdinspectie bezocht door 290 mannelijke en 679 vrouwelijke leerlingen, in totaal 969 kweekelingen; op 16 September 1931 waren deze aantallen gestegen tot 392 mannelijke en 706 vrouwelijke leerlingen, in totaal 1098 kweekelingen.
Ook aan deze kweekscholen waren de resultaten der afdeeling A gunstig. Van de 224 kweekelingen, die in 1931 het eindexamen aflegden, slaagden er 208. Het percentage niet-geslaagde kweekelingen was bij de mannelijke

leerlingen aanmerkelijk hooger dan bij de vrouwelijke leerlingen; bij de mannelijke leerlingen bedroeg het ongeveer 17 %, bij de vrouwelijke ongeveer 2 %.

In onderstaand staatje zijn vermeld het aantal kweekelingen der bijzondere kweekscholen in de tweede hoofdinspectie, die in 1931 het eindexamen aflegden en het aantal, dat daarvan slaagde.

Plaats van vestiging der bijzondere kweekschool.	Examen deden:		Hiervan slaagden:	
	M.	Vr.	M.	Vr.
Arnhem, Weverstraat	—	23	—	23
„ Beekstraat	—	16	—	16
Doetinchem	9	12	8	12
Nijmegen, Guyotstraat	3	12	2	9
„ Groesb.weg	27	15	23	14
„ Klokkenberg . . .	26	—	21	—
„ Neerbosch	—	18	—	18
Steenwijkerwold	—	19	—	18
Zetten	—	29	—	29
Zwolle	10	4	8	3

Aan een viertal bijzondere kweekscholen is een afdeeling B verbonden en wel aan die te Arnhem, Beekstraat, te Nijmegen, Groesbeeksche weg, Klokkenberg en Neerbosch.

Omtrent de resultaten dezer B-afdeelingen kan hetzelfde gezegd worden als van die der Rijkskweekscholen. Ook hier verschillende moeilijkheden, die het bereiken van gunstige resultaten verhinderen.

Van de bijzondere kweekschool te Arnhem, Beekstraat, legden 17 candidaten het hoofdonderwijzersexamen af, hiervan slaagden er 10; van de bijzondere kweekschool te Nijmegen, Groesbeeksche weg, deden 36 candidaten examen, 19 slaagden; van die te Neerbosch deden 13 candidaten examen en verwierven 5 de akte; van de bijzondere kweekschool op den Klokkenberg, deden 4 candidaten examen, en slaagden er 3.

Wat de resultaten van de vakken nuttige handwerken en handenarbeid betreft, kan het volgende worden medegedeeld.

Van de 131 candidaten, die de aanteekening nuttige handwerken vroegen en daarvoor examen aflegden, slaagden er 128; van de 15 candidaten, die de aanteekening handenarbeid vroegen, slaagden er 12.

RIJKSNORMAALLESSEN.

Van deze inrichtingen bestaan er nog twee in de tweede hoofdinspectie, die te Tiel en te Zwolle.

Ze werden op 16 September 1930 bezocht door 109 leerlingen, die te

Tiel door 24 mannelijke en 15 vrouwelijke, die te Zwolle door 43 mannelijke en 27 vrouwelijke kweekelingen.
Op 16 September 1931 was dit aantal gestegen tot een totaal van 132 leerlingen, te Tiel 22 mannelijke en 18 vrouwelijke, die te Zwolle tot 49 mannelijke en 43 vrouwelijke kweekelingen.
Van de Rijksnormaallessen te Tiel legden 18 leerlingen het examen voor onderwijzer(es) af, 13 hiervan slaagden; van die te Zwolle deden 20 examen, 18 hiervan verwierven de akte als onderwijzer(es).
Het examen nuttige handwerken deden van de Rijksnormaallessen te Tiel 3 leerlingen, van die te Zwolle 2 leerlingen, alle candidaten slaagden.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE NORMAALLESSEN.

Gemeentelijke normaallessen komen in de tweede hoofdinspectie niet voor. Bijzondere gesubsidieerde normaallessen bestonden nog te Elburg, Apeldoorn en Dedemsvaart.
De bijzondere normaallessen te Zutphen en die te Ermelo-Putten worden niet gesubsidieerd.
De bijzondere normaallessen te Elburg telden op 16 September 1931 27 leerlingen, 12 mannelijke en 15 vrouwelijke.
In 1931 legden van deze inrichtingen 7 mannelijke en 2 vrouwelijke leerlingen het onderwijzersexamen af, 5 verkregen de akte en wel 4 mannelijke en 1 vrouwelijke leerling.
Alle 5 vrouwelijke leerlingen dezer inrichting, die in 1931 het examen nuttige handwerken aflegden, verkregen de akte.
De bijzondere normaallessen te Apeldoorn werden op 16 September 1931 bezocht door 23 leerlingen, 9 mannelijke en 14 vrouwelijke. Van de 4 mannelijke en 2 vrouwelijke leerlingen, die in 1931 het onderwijzersexamen aflegden, slaagden 3 mannelijke en 2 vrouwelijke leerlingen, terwijl de drie leerlingen, die het examen nuttige handwerken deden, allen slaagden.
De bijzondere normaallessen te Dedemsvaart werden op 16 September 1931 bezocht door 12 mannelijke leerlingen en 1 vrouwelijke. In 1931 deden 3 mannelijke en 4 vrouwelijke leerlingen examen voor onderwijzer(es). Van de mannelijke leerlingen slaagden er 2, de vrouwelijke verwierven alle de akte.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE HOOFDAKTE-CURSUSSEN.

Bijzondere hoofdakte-cursussen zijn er in de tweede hoofdinspectie drie, nl. te Apeldoorn, te Oldenzaal en te Zwolle. Die te Apeldoorn werd in September 1931 opgericht. Het aantal deelnemers bedraagt 23, verdeeld over 2 afdeelingen. De eerste afdeeling telt 10, de tweede 13 cursisten.
De cursus te Oldenzaal wordt bezocht door 38 cursisten, 8 in het eerste en 30 in het tweede leerjaar. In 1931 legden 20 cursisten het examen voor hoofdonderwijzer(es) af, 9 hiervan slaagden.
De cursus te Zwolle wordt gevolgd door 77 leerlingen, 20 in het eerste

en 57 in het tweede leerjaar. Van deze inrichting deden 55 cursisten in 1931 het examen voor hoofdonderwijzer(es), 23 verkregen de akte.
Hieronder volgt een staatje betreffende de afdeelingen B, verbonden aan de bijzondere kweekscholen in de tweede Hoofdinspectie, het aantal leerlingen daarvan en de resultaten.

	Aantal deelnemers op 16 Sept. 1931.				Aantal dat in 1931 examen deed.	Aantal dat in 1931 slaagde.
	1ste leerjaar.		2de leerjaar.			
	M.	Vr.	M.	Vr.		
Arnhem, Beekstraat . .	6	12	11	11	17	10
Nijmegen, Klokkenberg	6	3	4	7	4	3
„ Groesb.weg.	23	9	33	16	36	19
„ Neerbosch .	—	5	16	10	13	5

CURSUSSEN VOOR HANDENARBEID EN ANDERE CURSUSSEN.

Te Apeldoorn, Deventer, Doetinchem, 's-Heerenberg, Nijmegen, Voorthuizen, Zevenaar, Zutphen en Zwolle bestaan cursussen tot opleiding voor de akte handenarbeid.
De cursussen te Apeldoorn, Doetinchem, 's-Heerenberg, Zevenaar en Zutphen worden gegeven vanwege de Ned. Vereeniging voor handenarbeid.
Cursussen tot opleiding voor verschillende examens lichamelijke oefening zijn gevestigd te Deventer en te Doetinchem.

DERDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN ZUID-HOLLAND EN ZEELAND.

RIJKSKWEEKSCHOLEN.

Het aantal Rijkskweekscholen (8) is gelijk gebleven aan het aantal gedurende het jaar 1930, toen de oprichting van de Rijkskweekschool te Oud-Beijerland tot stand kwam.
In 1931 werden aan al deze kweekscholen (aan die te Oud-Beijerland dus voor den eersten keer) eindexamens afgenomen.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN.

Het aantal gemeentelijke en bijzondere kweekscholen bleef tot 1 September 1931 gelijk, n.l. 3 gemeentelijke, 8 Protestantsch-Christelijke en 2 Roomsch-Katholieke kweekscholen.
Met ingang van genoemden datum werden de bijzondere Roomsch-Katholieke Normaallessen te 's-Gravenhage, Westeinde 99 omgezet in

eene bijzondere Roomsch-Katholieke kweekschool met 3-jarigen cursus en sluit aan op de 3-jarige u.l.o.school, eveneens uitgaande van de R.K. Vereeniging „St. Vincentius" en gevestigd in hetzelfde gebouw. Als directeur trad op de heer J. W. Smeelen, tot 1 September 1931 directeur der bovengenoemde Normaallessen.
Bij Ministerieele beschikking dd. 29 October 1931 n°. 7216[1], Afdeeling L. O. A. werd ook deze kweekschool aangewezen als bevoegd aan hare leerlingen, die het onderwijs tot het einde hebben gevolgd, op grond van het met gunstig gevolg afleggen van een mondeling en schriftelijk schoolexamen eenmaal 's jaars de akte van bekwaamheid uit te reiken, bedoeld in art. 77, onder *a*, der Wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127).

RIJKSNORMAALLESSEN.

Deze bestaan niet meer in de derde hoofdinspectie sedert de opheffing dier lessen te Klaaswaal.

GEMEENTELIJKE NORMAALLESSEN.

Deze bestaan er evenmin meer; nog wel enkele *bijzondere normaallessen* n.l. 2 neutrale te 's-Gravenhage (Alexanderplein en Beeklaan — voorheen Jacob de Graefflaan), 1 R. K. te 's-Gravenhage (Scheveningen, Cornelis Jolstraat) en 1 neutrale te Rotterdam.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE HOOFDAKTE-CURSUSSEN.

Gemeentelijke hoofdakte-cursussen bestaan niet, behalve dan als Afd. B aan de Gemeentelijke kweekscholen te Dordrecht, Leiden en Rotterdam. Wel bijzondere hoofdakte-cursussen n.l. te Rotterdam, uitgaande van den Bond van Nederlandsche onderwijzers en te Hulst.
Van den eerstgenoemden cursus deden 32 mannelijke en 2 vrouwelijke cursisten examen, van wie resp. 13 en 1 de akte verwierven. Van den cursus te Hulst deden 5 mannelijke en 1 vrouwelijke cursist examen, waarvan 2 mannelijke slaagden.
De hoofdakte-cursussen te Neuzen en de Afd. B der Rijkskweekschool te Oostburg werden wegens te geringe deelname opgeheven.

CURSUSSEN VOOR HANDENARBEID.

Deze bestaan in verschillende plaatsen: te Delft, te 's-Gravenhage, te Middelburg, te Orthene (gemeente Zaamslag) en te Rotterdam.
De cursus te 's-Gravenhage gaat uit van de Vereeniging voor Handenarbeid en wordt door de gemeente gesubsidiëerd en wel in dezen vorm, dat aan degenen, die dezen cursus gaan volgen, bij het behalen der akte een tegemoetkoming in de leergelden is toegezegd, omdat het gebrek aan bezitters van de akte handenarbeid voor dit onderwijs in 's-Gravenhage nijpend wordt.

Van den cursus in Middelburg slaagden in 1931 4 mannelijke en 8 vrouwelijke leerlingen.
De cursus te Othene wordt geleid door het hoofd der o.l.school aldaar, terwijl voorlichting aangaande de richting van het onderwijs wordt gegeven door den heer de Jonge, leeraar in dat vak aan de Rijkskweekschool te Middelburg. De raad der gemeente Zaamslag stelde welwillend een lokaal der o.l.school ter beschikking.
De cursus in Rotterdam is verbonden aan de gemeentelijke kweekschool te Rotterdam, waarvan nog andere cursussen uitgaan. Een overzicht van het aantal deelnemers en geslaagden volgt hieronder.

Een	cursus	(2	jaar)	voor	akte	Fransch	l.o.	met	39	leerl.
„	„	(3	„)	„	„	„	„	„	9	„
„	„	(2	„)	„	„	Duitsch	„	„	15	„
„	„	(3	„)	„	„	„	„	„	4	„
„	„	(2	„)	„	„	Engelsch	„	„	17	„
„	„	(3	„)	„	„	„	„	„	11	„
„	„	(2	„)	„	„	Wiskunde	„	„	8	„
„	„	(3	„)	„	„	„	„	„	14	„
„	„			„	„	Teekenen	„	„	8	„
„	„	voor		Handenarbeid				„	15	„
„	„	„		methodiek der nuttige handwerken				„	8	„
„	„	„		spreekonderwijs				„	9	„

Van	den	Franschen	cursus	deden	28	curs.	examen,	16	slaagden.	
„	„	Duitschen	„	„	11	„	„	5	„	
„	„	Engelschen	„	„	14	„	„	9	„	
„	„	Wiskunde	„	„	10	„	„	6	„	
„	„	Teeken-	„	„	4	„	„	2	„	
„	„	Handenarbeid-	„	„	13	„	„	13	„	

In Gorinchem zijn nog esperanto-cursussen gehouden waarvan de inspecteur aldaar het volgende mededeelt: „Als gevolg van de in 1930 gehouden inspectievergadering, waar het Esperantovraagstuk werd behandeld, zijn hier 2 Cseh-cursussen voor onderwijzers gehouden, respectievelijk geleid door den Hongaar Julio Baghy en den Roemeen Pragano. Deze hebben geleid tot de oprichting van een onderwijzers-Esperantistenkring „Merveda Rondo", die zich in groote belangstelling verheugt."

VIERDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN NOORD-HOLLAND EN UTRECHT.

RIJKSKWEEKSCHOLEN.

In mijn ambtsgebied zijn rijkskweekscholen te Alkmaar, Amersfoort, Haarlem, Hilversum, Utrecht en Zaandam. Alle rijkskweekscholen hebben een afdeeling B. Bij geen dezer scholen zijn parallelklassen, behalve aan de B-afdeelingen.

Alle rijkskweekscholen verkeeren in bloeienden toestand. De scholen te Alkmaar en Hilversum hadden in dit verslagjaar veel te kampen met ziekte van het personeel.
Aan alle rijkskweekscholen wordt godsdienstonderwijs gegeven, dat vrijwel overal de belangstelling der leerlingen heeft.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN.

In den loop van dit verslagjaar is het aantal bijzondere kweekscholen met één vermeerderd: in Den Helder werd 1 September 1931 geopend de bijzondere kweekschool, verbonden aan de Handelsschool, uitgaande van de Winkeliersvereeniging aldaar. Deze school zal een driejarige cursus hebben en is begonnen met één klasse van 24 leerlingen, alle in het bezit van het m.u.l.o.-diploma A en/of B, diploma H. B. S. met 3-jarigen cursus, of diploma der Hoogere Handelsschool. Aanvankelijk laat het zich aanzien, dat deze school een succes zal worden, ook zonder rijksbijdrage.

RIJKSNORMAALLESSEN.

Deze bestaan niet meer in mijn ambtsgebied.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE NORMAALLESSEN.

Gemeentelijke normaallessen zijn er in mijn ambtsgebied niet meer; wel bijzondere. De bijzondere normaallessen te Amersfoort tellen 63 mannelijke en 32 vrouwelijke leerlingen. Ook is er een afdeeling B aan verbonden met 20 cursisten. Deze normaallessen zouden eigenlijk moeten worden omgezet in een kweekschool, wat door het bestuur ook wel gaarne gedaan zou worden, zoo de wettelijke mogelijkheid om als zoodanig aanspraak te maken op rijksbijdrage maar in uitzicht werd gesteld. De resultaten van deze normaallessen zijn zeer goed.
Dan zijn er nog bijzondere Christelijke en Roomsch-katholieke normaallessen in Amsterdam, welke niet meer bloeien. Ook bestaat er te Amsterdam nog een Neutrale stoomcursus met zeer veel leerlingen, n.l. 74 mannelijke en 47 vrouwelijke.
Het gemeentebestuur van Hoorn heeft aan de openbare school voor u.l.o. aldaar klassen verbonden voor opleiding tot onderwijzer. Van resultaten hiervan is nog niets bekend.
In 1931 werden goedgekeurd de statuten van de Vereeniging tot stichting van een Christelijke kweekschool in het Gooi.
Te Alkmaar is opgericht een Roomsch-katholieke cursus tot opleiding voor de hoofdakte, eerst uitgaande van het bestuur der St. Josephscholen aldaar, en later voor eigen rekening van de leeraren. Van de 12 cursisten slaagden er 8 voor de hoofdakte.

GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE HOOFDAKTE-CURSUSSEN.

Hiervan is niets te vermelden.

CURSUSSEN VOOR HANDENARBEID EN ANDERE CURSUSSEN.

Cursussen voor handenarbeid bestaan er in Alkmaar, Amsterdam, Haarlem, Den Helder, Hoorn en Purmerend. De resultaten van deze cursussen zijn niet alle goed te noemen.

Te Amsterdam en Utrecht bestaan opleidingscursussen voor de Montessori-methode, zoowel voor het bewaarschool- als voor het gewoon lager onderwijs. Amsterdamsche leerkrachten krijgen een jaar verlof voor het volgen van een cursus. Onder de cursisten bevond zich één mannelijke leerkracht.

VIJFDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN FRIESLAND, GRONINGEN EN DRENTHE.

RIJKS-, GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN.

Een overzicht van het aantal leerlingen van alle in de vijfde hoofdinspectie gevestigde kweekscholen en van het resultaat van het onderwijs wordt door den volgenden staat gegeven.

	Aantal leerlingen						
	op 16 September 1931		bij het eindexamen				toegelaten tot den nieuwen cursus:
			geslaagd:		afgewezen:		
	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	
Rijkskweekschool:							
Leeuwarden	65	53	10	11	1	—	47
Heerenveen	50	53	5	5	1	1	34
Drachten	48	54	8	12	—	1	34
Groningen	70	52	7	10	—	3	42
Appingedam	35	39	4	5	—	—	26
Winschoten	50	49	7	8	—	—	25
Meppel	54	50	10	2	—	1	36
Coevorden	56	35	10	3	1	—	35
Bijz. kweekschool:							
Groningen (gem.)	—	88	—	18	—	—	30
Leeuwarden (ger.)	54	38	8	3	—	—[1]	34
Id. (herv.)	70	49	4	3	—	1[1]	55
Aalsum	98	30	14	10	1	—	32
Sneek	90	33	10	9	—	—	43
Groningen	114	65	11	9	—	1	72

[1]) Staatsexamen.

Uit dit overzicht blijkt, dat het aantal afgewezenen bij het eindexamen gering was, maar tegelijk, en dat is m.i. zeker een opmerkelijk en tevens

verblijdend verschijnsel, dat de ten dezen bij het staatsexamen verkregen resultaten voor de beide kweekscholen te Leeuwarden, waaraan geen eindexamen werd afgenomen, even gunstig waren; van de eene van deze scholen slaagden alle candidaten, van de andere alle op één na.
Een afdeeling B. was aan alle kweekscholen verbonden, met uitzondering van de Rijkskweekschool te Heerenveen, de gemeentelijke kweekschool te Groningen en de bijzonder hervormde kweekschool te Leeuwarden. De volgende staat geeft een overzicht van het aantal leerlingen van deze afdeeling en van de resultaten, die bij het hoofdakte-examen werden bereikt.

Afdeelingen B.

	Aantal leerlingen						
	op 16 September 1931		dat zich aanmelde voor het H.A.-examen.		dat slaagde.		dat werd toegelaten begin cursus 1931/1932.
	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	
Rijkskweekschool:							
Leeuwarden	25	15	4	7	2	4	21
Drachten	24	1	12	—	3	—	13
Groningen	15	3	9	1	7	—	13
Appingedam	10	3	8	1	4	1	5
Winschoten	18	5	9	2	6	2	8
Meppel	19	4	17	2	6	1	10
Coevorden	36	4	10	4	5	1	19
Bijz. kweekschool:							
Leeuwarden (Chr.)	34	3	9	1	4	1	21
Aalsum	18	4	6	1	4	1	11
Sneek	21	4	10	2	6	—	14
Groningen	38	14	15	5	10	2	20

Er slaagden 50 % of meer: bij 4 van de 7 Rijkskweekscholen en bij alle 4 bijz. kweekscholen.

RIJKS-, GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE NORMAALLESSEN.

Rijksnormaallessen bestaan in de vijfde hoofdinspectie niet, evenmin als gemeentelijke. Van het aantal leerlingen en de resultaten van het onderwijs aan de bijzondere normaallessen worde hier het volgende overzicht gegeven.

Bijzondere Normaallessen.

	Aantal leerlingen											
	op 16 Sept. 1930.		dat examen deed.		dat slaagde.		dat om andere reden de school verliet.		dat nieuw werd toegelaten.		op 31 Dec. 1931.	
	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
Franeker	—	—	stopgezet in 1930 en in 1931 weer begonnen.						15	11	16	11
Harlingen	1	12	—	5	—	1	opgeheven 1 Augustus 1931.					12
Stadskanaal	28	21	8	8	5	5	2	1	15	11	36	26
Assen	17	10	10	1	4	1	6	4	21	17	28	22
Coevorden	2	1	2	1	2	1	—	—	7	5	7	5

Er werden pogingen in het werk gesteld om te geraken tot de stichting van een bijzondere kweekschool te Emmen; er bleken echter groote moeilijkheden te bestaan, zoodat deze pogingen geen resultaat opleverden.

CURSUSSEN VOOR HANDENARBEID.

In het verslag van den Inspecteur in de inspectie Leeuwarden vond ik melding gemaakt van de resultaten van het onderwijs aan een te Leeuwarden bestaanden particulieren cursus voor handenarbeid. Van de 26 cursisten deden 25 het volledig examen ter verkrijging van de akte, één kon volstaan met een aanvullingsexamen voor houtarbeid. Laatstgenoemde slaagde, alsmede 19 van de overige candidaten.

G. DE VERSLAGEN DER HOOFDINSPECTEURS VAN HET LAGER ONDERWIJS BETREFFENDE HET BEWAARSCHOOLONDERWIJS.

EERSTE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN NOORD-BRABANT EN LIMBURG.

ALGEMEENE TOESTAND.

Het aantal bewaarscholen was bij het einde van het jaar 504, met 1147 onderwijzeressen en 46512 kinderen. Het vorig jaar waren er 479 scholen met 1087 onderwijzeressen en 44306 kinderen, zoodat een niet onaanzienlijke vooruitgang valt te constateeren.

De schoolopziener voor het bewaarschoolonderwijs geeft in haar verslag het volgende overzicht omtrent den toestand van dit onderwijs:

„Wanneer ik bij het opmaken van mijn jaarverslag de geheele hoofdinspectie voor het bewaarschoolonderwijs nog eens in hoofdlijnen naga, wanneer daarna school na school, en plaats na plaats, en streek na streek nog eens is bekeken, dan levert dit jaar den prettigen indruk op, dat er — verscheidene remmende onstandigheden in aanmerking genomen — redenen zijn tot tevredenheid over het bewaarschoolonderwijs in het Zuiden. Het is een opvallend verheugend feit bij het voorbereidend lager (bewaarschool) onderwijs, dat velerwege valt te constateeren een sterkeren drang naar groote expansie, gepaard gaande met een gelukkig gehalte van het onderwijs zelve. Om deze bemoedigende, mooie verschijnselen te verklaren en toe te lichten zij het mij veroorloofd

1°. De factoren aan te voeren, welke gunstig gewerkt hebben op dezen vooruitgang;

2°. De factoren aan te stippen, die een belemmerenden invloed doen gelden, om hierdoor de gunstige factoren in een helder licht te plaatsen;

3°. De practische resultaten na te gaan, welke in het afgeloopen jaar zijn bereikt.

GUNSTIGE FACTOREN.

Zijne Hoogw. Excellentie Mgr. A. F. Diepen wijdde in een Februarinummer van de St. Jansklokken een zeer waardeerend artikel aan het bewaarschoolonderwijs, waarin Zijne Hoogwaardige Excellentie de Kerk- en Schoolbesturen dringend aanspoorde hun plannen omtrent dezen tak van onderwijs te verwezenlijken, en wel in overleg met, en onder voorlichting van het Rijksschooltoezicht. De gelukkige invloed van dezen wenk van hooger hand heb ik herhaaldelijk mogen ondervinden.

Aangezien de goede verzorging der hygiëne welhaast een noodzakelijke

voorwaarde is voor het slagen van dit onderwijs, heb ik samenwerking gezocht met de inspectie der Volksgezondheid, die haar welwillende, krachtige medewerking verleende.
Met de besturen der religieuse Congregaties hadden we steeds een aangename en vruchtbare samenwerking. Zeer veel heeft ons bewaarschoolonderwijs in het Zuiden te danken aan onze Zuster-Congregaties. Met groote onbaatzuchtigheid getroosten zij zich nog steeds belangrijke finantieele offers.
Ook van gemeentebesturen ondervinden wij een tegemoetkomende houding. In verschillende plaatsen werden kleinere subsidies, en enkele grootere subsidies toegestaan, terwijl de moreele steun, waar zij deze in de weegschaal konden leggen, gaarne werd verleend.
Van welk een overwegend belang de goede samenwerking is van kerk-, school- en gemeentebesturen,ondervindt men bij de oprichting van nieuwe scholen. De beste resultaten werden dáár immer bereikt, waar die samenwerking eendrachtig was.
Waar bij dezen tak van onderwijs zoo ontzettend veel afhangt van goede leerkrachten om het onderwijs op hooger peil te brengen, zien we tot onze groote vreugde, dat steeds meer candidaten zich aan het examen voor bewaarschoolonderwijzeres onderwerpen. Dit examen, dat vooral een onderzoek instelt naar de praktische bekwaamheden van de candidate, is een stevige waarborg gebleken, dat de leerkrachten, die zich met een der diploma's verrijkt hebben, het gehalte van dit onderwijs krachtig verhoogen.

BELEMMERENDE FACTOREN.

De factoren, welke een belemmerenden invloed uitoefenen op een zoo gunstig mogelijken groei van het bewaarschoolonderwijs mogen in een jaarverslag niet achterwege blijven.
Het zijn vooral de volgende.
Nog steeds moet het bewaarschoolonderwijs den stimuleerenden steun van een wettelijke regeling missen.
Niet op alle plaatsen konden we de zoo zeer gewenschte samenwerking tusschen de verschillende belanghebbende besturen tot stand brengen.
Niet alle gemeentebesturen vonden we bereid met hunne subsidies te steunen, waardoor niet die resultaten konden bereikt worden, welke men zich had voorgesteld.
Ten slotte moge ik wijzen op de algemeene malaise, welke zeker een terughoudenden invloed heeft uitgeoefend op de voortvarendheid van verschillende schoolbesturen.

BEREIKTE RESULTATEN.

Wat betreft de praktische resultaten:
Er werden verscheidene geheel nieuwe scholen gesticht ter vervanging van oude gebouwen, terwijl andere scholen werden verbeterd.

Met genoegen kunnen wij constateeren, dat men in bijna al de nieuw gebouwde scholen zeer veel zorg besteed heeft om het sanitair zoo hygienisch mogelijk in te richten, maar vooral heeft men er rekening mede gehouden, om het toezicht zoo goed mogelijk te maken, en de jongens- en de meisjes-gelegenheden geheel van elkaar te scheiden. Ook in bestaande scholen gaat men na overleg er steeds meer toe over, om dat gedeelte der school het eerst te verbeteren, wanneer men inziet, welk een groote paedagogische en moreele waarde er in schuilt, indien men de kinderen van meet af aan in dit punt behoorlijk opvoedt."

MONTESSORI-ONDERWIJS.

Dat naast het Fröbelonderwijs, ook het Montessorionderwijs rustig zijn bestaansrecht wil toonen, bewijst de oprichting van speciaal daarvoor gebouwde scholen op verschillende plaatsen naast de reeds bestaande Montessorischolen in de eerste hoofdinspectie n.l. te: Venlo, Kaldenkerkerweg, 1 klas; Venlo, Kerkstraat 13, 1 klas; Roermond, Kloosterwandstraat, 2 klassen; Breda, St. Jozefstraat, 2 klassen; 's-Hertogenbosch, Hinthamerstraat, 2 klassen; Tilburg, Elzenstraat 14a, 2 klassen; Tilburg, Hoogvensche straat, 1 klas; Eindhoven, Treurenburgerstraat.

En we mogen met genoegen constateeren, dat dit Montessorionderwijs zeer geschikt is voor het kleine kind van 3—6 jaar, omdat in deze scholen inderdaad tegemoet gekomen wordt aan de behoefte van het kleine kind, omdat het volop gelegenheid vindt zich met zintuigelijk materiaal bezig te houden, en in z'n spontaan werken een groote activiteit kan ontwikkelen. Tevens is er zeer wel de ontwikkeling van muzikale aanleg op zijn plaats, waarvan men de mooiste resultaten reeds kan zien. Voor *één zaak dient gewaakt te worden* n.l. dat het voorbereidende onderwijs er *niet* op ingesteld mag worden, om zoo spoedig mogelijk tot intellectueele resultaten te komen, want dan is dit niet het resultaat verkregen door het werken met al het voorbereidend materiaal, hetgeen door Dr. Maria Montessori daarvoor is gegeven.

Toch mogen we met alle gerustheid en groote waardeering de ontwikkeling der Montessorimethode in de bewaarschoolklassen der eerste hoofdinspectie volgen, omdat de docenten van de Nijmeegsche opleiding er ons borg voor blijven, dat de Montessorimethode door de studenten en leidsters voor de kinderen van 3—6 jaar zoo zuiver mogelijk wordt aangevoeld, bestudeerd en tot eigendom gemaakt.

SCHOOLGEBOUWEN EN DE UITRUSTING DAARVAN.

Aan het meubilair wordt steeds meer aandacht geschonken en geleidelijk aan verdwijnen alle slechte, ondoelmatige banken, die worden vervangen, ofwel door banken met goede afmetingen en horizontale werkbladen of door tafeltjes en stoeltjes. Er werden in verschillende scholen in totaal

633 banken aangeschaft en 1009 tafeltjes en stoeltjes. Aan vijf scholen werd een mooi speellokaal ingericht, vijf kregen een speelplaats en vijf andere een zandbak.

Over de ventilatie schrijft de schoolopziener:

„Bij nieuw- en verbouw streeft men er steeds meer en meer naar om deze zoo deugdelijk mogelijk te maken en inderdaad mag men wel zeggen, dat men hierin over 't algemeen goed geslaagd is, o.a. door het aanbrengen van flinke openslaande deuren aan den Zuidkant. Alle ramen kunnen boven en beneden geopend worden. Evenwel maakt men van de goede luchtverversching geen doelmatig gebruik. Men moet bij het schoolbezoek nog zeer dikwijls hier op wijzen."

Van de verwarming zegt zij: „De klassen zijn over 't algemeen goed verwarmd. Bij nieuwbouw wordt vrij veel gebruik gemaakt van centrale verwarming. Enkele scholen passen de gasverwarming toe. Moet men in de nieuwe scholen gebruik maken van kachels, dan worden die in nissen geplaatst, welke geheel betegeld zijn. Zij nemen hierdoor weinig plaats in, 't is hygiënisch en geeft aan de klas iets huiselijks. In oude scholen staat de kachel soms midden in 't lokaal, meermalen moet men het personeel er op attent maken, om toch een scherm er om te plaatsen, 1°. om ongelukken te voorkomen, 2°. om te voorkomen dat de kinderen, welke in de nabijheid zitten, van de groote warmte nadeel ondervinden. Waar nieuwe scholen verrezen zijn," zegt zij verder, „en de inrichting niets te wenschen overlaat, zijn ook de leermiddelen goed verzorgd. Ook in de andere scholen, zoowel op 't platteland als in de stad, begrijpt men de noodzakelijkheid van het aanwezig zijn van eenig materiaal en zoo gaat men voor en na tot de aanschaffing van meer of minder leermiddelen over."

SUBSIDIEERING.

Omtrent de subsidies der gemeenten deelt zij mede: „Al mag men in dezen tijd van malaise niet veel van de zwaar belaste gemeenten verwachten, toch kunnen we enkele gemeenten noemen die in 1931 een subsidie toekenden: Halsteren (Lepelstraat) f 100, Schijndel f 4 per leerling van de nieuwe school en f 2 per leerling voor de bestaande scholen. Schimmert verhoogde de subsidie met f 50. Ginneken bracht ze van f 2 op f 4 per leerling; Reek van f 100 op f 200; Stevensweert van f 150 op f 180. Te Tegelen ontvangt het hoofd f 300 en de onderwijzer f 250. In Maasbracht stond de gemeenteraad een subsidie van f 780 per jaar toe, gegarandeerd voor 20 jaar. In Rosmalen, waar de school afgekeurd is, worden om de ouders niet te zeer te dupeeren, tijdelijk nog 60 kinderen in het afgekeurde lokaal toegelaten. De gemeente heeft zeer bereidwillig haar daadwerkelijken steun toegezegd, bij raadsbesluit van Mei 1931 is n.l. besloten om een subsidie van 25 % in de bouwkosten van ten hoogste een bedrag van f 25 000 toe te kennen en verder een klein bedrag per leerling in de jaarlijksche onderhoudskosten. De Congregatie van Schijn-

del is bereid om de leerkrachten gratis beschikbaar te stellen. Er is dus een eendrachtige samenwerking en we mogen vertrouwen, dat we in het jaarverslag van 1932 kunnen zeggen, dat het thans reeds uitgewerkte plan, inderdaad ook ten uitvoer is gebracht."

RESULTATEN.

Minder tastbaar dan de resultaten, verkregen door oprichting van nieuwe scholen, verbetering van reeds bestaande inrichtingen, verleende subsidies e. d., is voor den lezer de uitkomst op het gebied der opvoeding zelve, het langzaam groeien en worden der vermogens van den kleuter, waarvoor al de genoemde, tenslotte uiterlijke omstandigheden in den grond der zaak moeten dienen. Wat baten mooie gebouwen, wat helpen keurige speellokalen, wat bereiken praktische middelen, indien van dit alles niet een verstandig en wijs gebruik gemaakt wordt?
Het is zonneklaar, dat hier voor de onderwijzeressen het mooiste en ideëelste gedeelte ook in dezen tak van het onderwijs is weggelegd. Aan haar komt het toe in de mooie leslokalen den jeugdigen ontvankelijken geest te ontwikkelen en de eerste vorming te bewerken. Zij dienen te zorgen voor de zonnige opgewekte sfeer, waarin alleen de opvoeding goede vruchten kan voortbrengen; zij moeten de wetenschappelijk verdedigde, als deugdelijk erkende methoden weten om te zetten in dat bezielende onderwijs, dat het jonge kind boeit, en zijn vermogens van geest en hart en fantasie tot een gezonde ontwikkeling kan brengen.

DE LEIDSTERS.

Van groot belang is het dus, dat deze leidsters zelf een deugdelijke opvoeding genoten hebben. Duidelijk is het, dat deze opleiding van het meest wezenlijke belang is.
We mogen daarom met genoegen vaststellen, dat de opleidingscursussen steeds beter aan hun doel beantwoorden, en dat steeds meer onderwijzeressen in het bezit zijn van een diploma, dat een krachtige waarborg biedt voor haar kennen en kunnen. Verheugend is het, dat het getal der gediplomeerde leerkrachten steeds stijgt; moge het welhaast tot het verleden behooren, dat krachten zonder akte met het onderwijs belast zijn. Natuurlijk kan veeljarige ervaring het gemis aan theoretische scholing vergoeden, maar hoeveel beter wordt de routine aangekweekt op een grondslag van degelijke studie en voorbereiding.
Gezien de veel gunstiger omstandigheden voor andere takken van onderwijs, mag het bewaarschoolonderwijs hier bogen op een mooi praktisch resultaat, dat m.i. ook hierin gelegen is, dat deze echt vrouwelijke werkkring een stimulans is en den opvoedsters-onderwijzeressen ook zelven veel innerlijke voldoening schenkt, die geput wordt uit haar werken en haar ijver aanmoedigt.
Hieronder volgt een overzicht van de opleiding tot bewaarschoolonderwijzeres.

Naam en plaats van den cursus.	Duur van de opleiding voor het		Aantal leerlingen in elke klas van den A-cursus.			Aantal leerlingen in elke klas van den B-cursus.		Aantal leerlingen geslaagd voor het	
	A-dipl.	B-dipl.	I.	II.	III.	I.	II.	A-dipl.	B-dipl.
Breda, v. Coothplein 56 . .	4 j.	2 j.	5	—	—	2	—	1	1
Dongen, Hoogenham 38 . .	2 j.	2 j.	3	—	—	—	—	2	2
Eindhoven, Kloosterdreef 25	2 j.	2 j.	5	7	—	3	1	3	6
Etten, Moleneind 95 . . .	2 j.	2 j.	2	3	—	2	1	3	1
Helmond, Markt 47	2 j.	—	4	4	—	—	—	6	—
's-Hertogenbosch, Papenh. 3	2 j.	2 j.	12	9	—	4	—	5	—
Idem, Postelstraat 18 . . .	2 j.	2 j.	11	3	—	5	—	11	2
Oudenbosch, Kerkstraat 368	3 j.	2 j.	5	4	7	2	1	3	1
Schijndel, Heikant B 1 . . .	2 j.	—	6	4	—	—	—	5	—
Tilburg, Oude Dijl 1 . . .	2 j.	2 j.	17	12	—	4	3	7	—
Veghel, Nieuwstraat	2 j.	2 j.	4	2	—	—	2	—	—
Heerlen, Klompstraat 14 . .	2 j.	2 j.	7	12	—	4	3	9	3
Maastricht, Boschstraat 69. .	2 j.	2 j.	13	9	—	4	3	3	3
Venlo, Groote Kerkstraat 13	2 j.	2 j.	2	8	—	4	1	4	5

TWEEDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN GELDERLAND EN OVERIJSSEL.

ALGEMEENE TOESTAND.

De schoolopziener voor het bewaarschoolonderwijs schrijft in haar jaarverslag:

„Het afgeloopen jaar is rustig voor het bewaarschoolonderwijs in de tweede Hoofdinspectie verloopen. Van de malaise en de daaruit voortvloeiende bezuinigingen op bijna elk gebied heeft dit onderwijs in 1931 nog niet veel ondervonden. In deze tijden, waarin de gemeentebesturen de begrootingen sluitend trachten te maken door te bezuinigen op uitgaven, waartoe ze niet wettelijk verplicht zijn, zou het niet onmogelijk zijn, als ook het bewaarschoolonderwijs als object van bezuiniging beschouwd werd, wat dan ook in de gemeente Zwolle het geval was. Hier werd als een der middelen om de uitgaven te doen dalen, opheffing van het bewaarschoolonderwijs voorgesteld en de belanghebbenden, ouders zoowel als onderwijzeressen, zagen in het eind van het jaar met zorg de gemeenteraadszitting van 29 December tegemoet, waarin over dit voorstel een beslissing zou worden genomen, welke echter toen niet is gevallen. Daar het College van Burgemeester en Wethouders in deze zaak zeer verdeeld is en 3 van de 4 ingediende voorstellen vóór het behoud van het bewaarschoolonderwijs in den tegenwoordigen of een gewijzigden vorm zijn, geloof ik, dat het gevaar voor opheffing nog niet zoo groot geacht behoeft te worden.

Ook de gemeentesubsidies hebben zoo goed als geen verlaging ondergaan. Één gemeentebestuur bracht zijn subsidie van f 7,50 per jaar per kind, op f 5,—, maar daar tegenover staat, dat een ander gemeentebestuur de subsidie van f 10,— tot f 12,50 verhoogde, terwijl er ook één gemeente is, die in 1931 voor het eerst subsidie toekende.

Daar mij ook geen enkele school bekend is, waar salarisverlaging heeft plaats gehad, durf ik wel met zekerheid zeggen, dat de slechte tijden gedurende het jaar 1931 nog geen nadeelige gevolgen voor het bewaarschoolonderwijs in de tweede hoofdinspectie gehad hebben. Één school maakt hierop echter een uitzondering en wel de school van Gebr. Stork & Co. te Hengelo. Wegens bezuiniging kreeg eerst de gediplomeerde onderwijzeres, later een ongediplomeerde haar ontslag, waardoor de vierklassige school tot een tweeklassige is ingekrompen en minder kinderen daar een plaats kunnen krijgen. Op 31 December 1931 telde de school 66 leerlingen tegen 93 op denzelfden datum van het vorig jaar.

Groote uitbreiding heeft het bewaarschoolonderwijs in het afgeloopen jaar niet ondergaan.

Het aantal Fröbelscholen werd door oprichting van 6 en opheffing van 4 met 2 uitgebreid en kwam daarmede van 267 op 269. De oorzaak van de opheffing van 4 zeer primitieve schooltjes, over welker verdwijning ik geen spijt heb, ligt in verschillende toevallige omstandigheden, als het vertrek van de zusters uit de plaats, waarvan één met het bewaarschoolonderwijs belast was, het samentrekken van 2 scholen, het noodig hebben van het lokaal voor andere doeleinden, enz.

Door uitbreiding van het aantal klassen met één aan een Montessorischool en door de oprichting van een Montessoriklasse aan een Fröbelschool, werd het aantal Montessoriklassen in de tweede hoofdinspectie met 2 vermeerderd en bedraagt het thans 10.

Uit dezen kleinen groei van het bewaarschoolonderwijs mag volstrekt niet geconcludeerd worden, dat de belangstelling, die de laatste jaren voor dat onderwijs groeiende was, weer bezig is te verminderen. Integendeel, het feit alleen, dat er in deze slechte tijden, in deze periode van bezuiniging op elk gebied, door particuliere vereenigingen nog gelden worden uitgetrokken voor den bouw van nieuwe bewaarscholen, bewijst wel dat hiervan geen sprake is, vooral als men weet hoeveel moeilijkheden er op financieel gebied te overwinnen zijn, voordat de bouw en de inrichting eener nieuwe school een voldongen feit is, daar de eischen thans zooveel hooger zijn dan vroeger. Niet minder dan 10 nieuwe gebouwen zijn in het afgeloopen jaar voltooid, terwijl aan het einde van het jaar nog 10 andere in aanbouw waren. Als men dan bedenkt, dat er geen enkele gemeente is, die voor den bouw eener school iets in de kosten bijdraagt, dan is hier zeker wel een woord van lof en waardeering op zijn plaats voor die congregaties en schoolbesturen, die door het brengen van groote geldelijke offers bewezen hebben veel voor het bewaarschoolonderwijs te voelen en over te hebben. Wanneer er een godsdienstig beginsel staat achter de bestaande of op te richten scholen, waarvoor men nieuwe ge-

bouwen vraagt, dan worden de offers gemakkelijker gebracht, dan voor die scholen waar dat beginsel ontbreekt, en het is dan ook te danken aan zeer toevallige omstandigheden, als een erfenis van f 20 000 nagelaten door een der bestuursleden voor den bouw van een nieuwe school, of een geschenk van f 20 000 van een fabrikant voor de oprichting van een school, dat er van de 20 hiervoor genoemde nieuwe gebouwen nog twee voor neutrale scholen bestemd zijn. De overige zijn of worden alle betrokken door bestaande of nog op te richten R. K. scholen en één openbare school.
Heel veel moeite heeft zich dit jaar een comité getroost, dat zich gevormd had met het doel tot oprichting van een neutrale kleuterschool te komen in een nieuwe villawijk te Arnhem, waar vele ouders zeer sterk een dergelijke inrichting begeerden. Vergaderingen met ouders zijn gehouden, teekeningen gemaakt, bouwplannen besproken, maar alle moeite is tevergeefs geweest, daar de vraag: „waar moet het geld vandaan komen?", niet opgelost werd. De belanghebbende ouders waren wel bereid een hoog schoolgeld te betalen, maar voelden er niets voor, aandeelen te nemen in of rentelooze voorschotten te geven voor het stichtingskapitaaltje. Plannen tot het oprichten van een R. K. school in dezelfde wijk, werden in korten tijd met succes bekroond, zoodat de school het vorig jaar reeds geopend kon worden.
Behalve door de vele nieuwe gebouwen werd de toestand van het bewaarschoolonderwijs in de tweede hoofdinspectie gedurende het jaar 1931 verbeterd door het aanbrengen van nieuwe privaten, bergplaatsen voor kleeren, kastjes voor de leerlingen langs de wanden, enz. Oude banken verdwenen uit verscheidene scholen en in plaats daarvan kwamen kleine banken of tafeltjes en stoeltjes; speelplaatsen werden verbeterd door het aanbrengen van zandbakken en overdekte gedeelten, terwijl in vele scholen nieuwe leermiddelen werden aangeschaft, benevens speelgoed voor tuin en speellokaal. Ondanks de vele gebreken die het nog aankleven, kan ik den toestand van het bewaarschoolonderwijs in de tweede hoofdinspectie toch wel bevredigend noemen.
Zie ik terug op mijn tienjarige werkzaamheid bij het schooltoezicht en vergelijk ik de scholen, zooals ik ze bij mijn eerste bezoek aantrof, met de toestanden, die ik dit jaar in verscheidene scholen constateerde, dan kan ik zelfs van zeer grooten vooruitgang spreken. Dat de hervorming zich niet vlugger voltrekt, dat vele ongewenschte toestanden bij het bewaarschoolonderwijs nog steeds blijven voortduren, vindt zijn oorzaak in de financieele moeilijkheden, waarmede de bijzondere schoolbesturen te kampen hebben. Gezien den uitstekenden toestand, waarin de meeste openbare scholen zich bevinden en die bijzondere, welke door een ruime gemeentesubsidie gesteund worden, en gelet op het feit, dat de bijzondere schoolbesturen reeds zonder wettelijke verplichting groote offers voor het bewaarschoolonderwijs brengen, daar geloof ik, dat een wettelijke regeling heel spoedig een einde aan al die verkeerde toestanden zou maken. Maar geen wonder is het ook, dat met het oog op de moeilijke tijden, die ons land thans doormaakt, vooreerst daar niet op te rekenen valt.

Tot die verkeerde toestanden reken ik:

a. De slechte gebouwen, waarin nog vele scholen gehuisvest zijn, ondanks het feit, dat reeds 45 scholen nieuwe gebouwen kregen.

b. Het ontbreken van een speellokaal of speelplaats of van beide.

c. Het veel te groot aantal kinderen in ééne klasse voor één leerkracht.

d. Het veel te groot aantal kinderen in één lokaal.

e. Het groote aantal ongediplomeerde leerkrachten.

f. Het opdragen van de leiding eener klasse aan meisjes van 13 tot 18 jaar.

g. Het ontbreken van een pensioenregeling voor een zeer groot aantal leerkrachten.

h. Het toelaten van leerlingen beneden den driejarigen leeftijd.

PEIL VAN HET ONDERWIJS.

Bij mijn bezoeken, die ik in het afgeloopen jaar aan de scholen bracht, was ik bij verscheidene zeer tevreden over den vooruitgang, dien ik in het onderwijs of „bezig houden" der kinderen kon constateeren. Het bleek mij dat vele onderwijzeressen belangstelling hadden voor de nieuwere ideeën op het gebied van het kleuteronderwijs en deze in haar klassen trachtten toe te passen. Het peil van het onderwijs is beslist stijgende. Het aantal klassen, waarin uitsluitend klassikaal onderwijs werd gegeven, was aanmerkelijk verminderd, dat met gedeeltelijk vrijen arbeid toegenomen. Langzamerhand krijgen de onderwijzeressen een beter inzicht in deze werkwijze, doch nergens wordt uitsluitend vrije arbeid toegepast. Om hiertoe te komen zou eerst de geheele practische opleiding veranderd moeten worden. Voorloopig lijkt mij het gemengde systeem het beste toe. Er zijn echter ook nog veel onderwijzeressen, en niet alleen ongediplomeerde, die het kind te weinig vrijheid van beweging toestaan, die in haar klasse een strenge tucht handhaven. Kom ik zoo'n klasse met wel 50 of meer kinderen binnen, dan is het er doodstil. Beweegt een kind zich op zijn stoeltje of in zijn bank en buigt het zich eens over naar het werk van zijn buurman, dan brengt een booze blik van de onderwijzeres of haar vermanende stem, het weer in de gewenschte houding terug. Wanneer ik bij het einde van mijn bezoek deze ongewenschte stilte met de onderwijzeres bespreek, dan krijg ik altijd te hooren: „Ja, maar ik houd van orde en tucht", waarmede ons gesprek natuurlijk niet afgeloopen is. Groot is echter mijn voldoening, wanneer ik bij een volgend bezoek kan constateeren, dat mijn woorden ingang gevonden hebben en er een prettiger atmosfeer, een meer vrije geest in de klasse heerscht.
Zoo zijn er ook nog wel gediplomeerde onderwijzeressen, die over een volledigen voorraad leermiddelen beschikken, maar die de kinderen nog trachten bezig te houden met een ouderwetsche aanschouwingsles, zooals dat vroeger op de lagere school plaats had. Bij een mijner bezoeken

trof ik het, dat een aanschouwingsles werd gegeven over een stoel, die op een verhevenheid voor de klasse stond. De kinderen uit de laagste klasse zaten met gesloten armpjes en moesten leeren, dat de stoel een leuning, een zitting, pooten, sporten enz. had. Nu en dan mocht er één voor de klasse komen om die onderdeelen aan te wijzen. Deze onderwijzeres had ondanks haar Fröbeldiploma, geen idee van de bedoeling, die Fröbel gehad heeft met het oprichten zijner „Kindergarten", n.l. een inrichting in het leven te roepen, waar de kinderen zich door *vrije bezigheden* zouden onderrichten, opvoeden en ontwikkelen. „Het kind moet zelf zoeken, zelf vinden". Dat er nog vele gediplomeerde onderwijzeressen in de school werkzaam zijn, die met dezen eisch van Fröbel geen rekening houden, vindt zijn oorzaak m. i. in de opleidingsinrichttingen of particuliere opleidingen, waar de vakken opvoedkunde en Fröbelleer niet altijd gegeven worden door menschen, die volkomen voor hun taak berekend zijn, die hun leerlingen geen juist inzicht weten te geven in de beteekenis van het spel en de arbeid in de Fröbelschool en in de bedoeling van den „vrijen arbeid". Ofschoon in de Montessoriklassen ook nog wel groot onderscheid tusschen de leidsters valt op te merken en ook in die scholen de geest van Montessori wel eens zoek is, genieten de kinderen daar toch een grootere vrijheid van beweging en kunnen zij aan hun zucht tot arbeid voldoen. Bovendien zijn de leidsters allen in het bezit van een Montessori-diploma, terwijl de meeste van haar ook nog diploma B bezitten. Geen wonder dus, dat de toestand in de Montessorischolen minder te wenschen overlaat dan in de Fröbelscholen met haar groot aantal ongediplomeerde leerkrachten. Ook zijn alle Montessorischolen in het bezit van een volledig stel leermiddelen en van hoe weinig Fröbelscholen kan dit gezegd worden.

Mijn verwachting, dat van de in de laatste twee jaren opgerichte Montessorischolen te Nijmegen een verfrisschende invloed zou uitgaan op de Fröbelscholen, dikwijls in hetzelfde gebouw ondergebracht of anders in de naaste omgeving gelegen, is tot nog toe niet verwezenlijkt. Wel is de toestand aan verscheidene Fröbelscholen door de oprichting van een Montessoriafdeeling verslechterd, wat uit de volgende voorbeelden blijken zal.

School A. had *twee klassen*, iedere klasse een eigen lokaal en onderwijzeres. Een der onderwijzeressen was gediplomeerd (B), de andere bezat geen diploma. Na oprichting der Montessoriklasse, waarin de gediplomeerde leerkracht na verdere studie als leidster optreedt, zijn de *beide* klassen der Fröbelschool bijeengebracht in *één lokaal* en onder leiding gesteld der *ongediplomeerde* leerkracht.

School B. telde *drie klassen*; elke klasse had een eigen lokaal en onderwijzeres. Eén onderwijzeres bezat diploma B, terwijl de twee andere in 't bezit van A waren. Na oprichting der Montessorischool, waarin de diploma B bezittende leerkracht na verdere studie als leidster optreedt, is de Fröbelschool teruggebracht tot twee lokalen met twee onderwijzeressen, waarvan één twee afdeelingen voor haar rekening heeft gekregen.

School C. bezat twee lokalen, met 2 onderwijzeressen, waarvan één *gediplomeerd* was (A), en bestond uit 3 klassen. Na de oprichting der Montessoriklasse aan deze school zijn de drie klassen ondergebracht in één lokaal en staan deze onder leiding van de *ongediplomeerde* zuster.
Aan school D. staat aan het hoofd een *ambulant* gediplomeerd (B) hoofd, terwijl twee ongediplomeerde onderwijzeressen, waarvan er één slechts 16 jaar is, zelfstandig een klasse leiden. Het ambulante hoofd is nooit aanwezig, daar zij studeerende is voor het Montessoridiploma.

OMVANG VAN HET ONDERWIJS.

Bewaarschoolonderwijs wordt slechts in 103 van de 169 gemeenten, die de tweede hoofdinspectie omvat, gegeven. Geen enkele gemeente is er in het afgeloopen jaar bijgekomen. Evenmin is het aantal gemeenten met openbaar bewaarschoolonderwijs toegenomen. Wel hebben de plannen, die daarvoor in Hengelo (O.) bestonden, geleid tot de oprichting van één school, die echter eerst in het begin van 1932 geopend zal worden en daar het hier een proefneming geldt, zal zij voorloopig huisvesting verkrijgen in twee leegstaande lokalen eener lagere school.
Het aantal openbare scholen is slechts met één uitgebreid en wel te Arnhem, waar de gemeente voor haar zesde school een modern schoolgebouw liet verrijzen, dat aan de hoogste eischen, die men tegenwoordig aan een „Kleuterhuis" stelt, zeker voldoet. Ook deze school zal eerst in het begin van 1932 geopend worden.
Een zestal bijzondere schooltjes werd in het afgeloopen jaar opgericht. Zij zijn alle in't bezit van speellokaal en speelplaats. Jammer is het dat aan een der scholen ongediplomeerd personeel is aangesteld, wat zijn oorzaak vindt in de weinig gediplomeerde leerkrachten, waarover de Congregatie, waartoe de bewaarschoolzusters behooren, beschikt. Op den duur kan hierin dus wel verbetering komen.
Opgeheven werden 4 schooltjes.
Aan deze scholen zijn werkzaam 627 onderwijzeressen, terwijl ze door 22382 leerlingen bezocht worden.
De scholen kan ik naar haar *soort* verdeelen in:

31 openbare (met 114 leerkrachten en 3554 leerlingen),

44 neutrale (met 95 leerkrachten en 2510 leerlingen),

47 Christelijke (met 116 leerkrachten en 3425 leerlingen),

147 R. Katholieke (met 302 leerkrachten en 12893 leerlingen).

Naar haren *aard* kan ik de 269 verdeelen in bewaarplaatsen, Fröbelscholen en Montessorischolen. Van de laatste zijn er 6 en wel:

1 te Ommen,

1 te Eerbeek,

1 te Zwolle,

3 te Nijmegen, terwijl daar aan twee Fröbelscholen nog Montessori-

klassen verbonden zijn. Het plan bestaat om deze beide scholen in 1932 geheel in Montessorischolen om te zetten.
Er zijn altijd nog een aantal scholen, die geheel het karakter van bewaarplaats hebben, ofschoon dat aantal ook dit jaar weer met eenige verminderd is. Enkele schoolbesturen wenschen aan den vooruitgang der school niet mede te werken, daar zij tevreden zijn met den tegenwoordigen toestand en geen hoogere eischen aan het bewaarschoolonderwijs willen stellen. Meestal is het echter de financieele toestand der school, die den vooruitgang in den weg staat.
Zes *schooltjes* zijn eigenlijk niets anders dan voorbereidende klassen der lagere school, waarin zij gehuisvest zijn. Voor dergelijke klassen voel ik niet veel, daar het eigen bewaarschoolkarakter zich niet ten volle ontplooien kan en ze meestal dienst doen als voorportaal der lagere school, waarin ze ondergebracht zijn.
Ze zijn verbonden aan:

de leerschool der kweekschool te Deventer,
" " " " " Apeldoorn,
de Neutrale Meisjesschool, Marktstraat Arnhem,
" " lagere school, Brugstraat te Arnhem,
de Christelijke lagere school te Zwolle, Jac. Catsstraat,
" " " " " 's Heerenbroek.

GEBOUWEN EN HUNNE UITRUSTING.

In 1931 werden vele groote en kleine verbeteringen aan de gebouwen aangebracht. Sommige scholen kregen zelfs nieuwe gebouwen.
Door de verbouwing en oprichting van scholen, is het aantal zeer goede bewaarschoolgebouwen dit jaar met 10 vermeerderd, terwijl aan het einde van het jaar nog 10 nieuwe scholen in aanbouw waren.
Met dat al kan ik den toestand der gebouwen nog niet rooskleurig noemen, daar er nog 55 scholen zijn, waarvan één of meer der lokalen veel te klein zijn voor het aantal kinderen, dat ze bevatten moeten, bij welke uitspraak ik dan den zeer matigen eisch stel van 1 m² vloeroppervlakte per kind, terwijl mijn advies bij bouw van scholen altijd luidt: 1,3 m².
Zoo zitten b.v. in een lokaal der R.K. school te

Drustervoorde,	groot 45 m²,	73	leerlingen,
Westervoort,	" 56 m²,	72	" "
Zeddam,	" ±56 m²,	77	" "
Didam,	" ±56 m²,	100	" "
Doetinchem,	" 42 m²,	79	" "
Ulft,	" 55 m²,	72	" "
Lobith,	" 49 m²,	65	" "

Bemmel,	groot	48 m²,	102	leerlingen,
Doornenburg,	„	49 m²,	73	„ „
Elst,	„	42 m²,	74	„ „
Millingen,	„	54 m²,	74	„ „
Ooy,	„	49 m²,	61	„ „
Ammerzoden,	„	58 m²,	74	„ „
Kerk-Driel	„	44 m²,	63	„ „
Dreumel,	„	42 m²,	62	„ „
Leeuwen,	„	54 m²,	80	„ „
Nijverdal,	„	50 m²,	95	„ .

Hierbij wil ik het laten, ofschoon dit lijstje met nog verscheidene scholen uitgebreid zou kunnen worden.
Slechts twee van genoemde scholen hebben een speellokaal, zoodat de kinderen bij slecht weer den geheelen dag in deze voor het aantal veel te kleine vertrekken moeten doorbrengen.
Er zijn nog 108 scholen, die niet in het bezit van een speellokaal zijn en wel

3 openbare of 10 %,

7 neutrale of 16 %,

47 Christelijke of 25 % en

86 R.K. scholen of 58 % van het volledig aantal scholen van iedere soort.

Het vorig jaar waren er 116, wat dus op een kleinen vooruitgang wijst, die veroorzaakt is door de nieuwe gebouwen, want al hebben de besturen in het afgeloopen jaar tal van verbeteringen aan de bestaande gebouwen aangebracht, er was slechts één bestuur, dat in de behoefte van een speellokaal voorzag. Het bestuur van Insula Dei te Arnhem liet ten behoeve van een zijner scholen met 6 werklokalen 2 groote speelvertrekken bouwen voor de som van ± f 15 000,—.
Met de speelplaatsen is het ook niet gunstig gesteld. 13 scholen, 2 Christelijke en 11 Roomsch Katholieke, hebben geen speelplaats, 40 mogen gebruik maken van die der lagere school, terwijl de overige 216 wel over een eigen speelplaats beschikken. Deze toestand lijkt nog al gunstig, maar verscheidene scholen, die beweren een speelplaats te bezitten, hebben slechts een klein stukje grond te harer beschikking, dat den naam van speelplaats niet verdient.
Zoo heeft de

R.K. school te Wageningen een speelplaats van 35 m² voor haar 102 leerlingen,

R.K. school te Losser een van 100 m² voor 117 kinderen,

Christelijke school, Molenstraat te Zwolle, een van 26 m² voor 117 leerlingen,

Christelijke school, Warmoesstraat te Zwolle, een van 72 m² voor 110 kinderen,

R.K. school te Kampen, een van 81 m² voor 175 leerlingen, terwijl de openbare school te Genemuiden voor 106 kinderen een speelplaats heeft van 50 m².

Ik zal het hierbij laten, ofschoon ik dit lijstje met nog verscheidene scholen zou kunnen uitbreiden.

Bij heel veel andere speelplaatsen deugt de ligging of inrichting niet, terwijl er vele zijn, waarin elk middel tot vermaak of bezigheid ontbreekt.

Van de inrichting tot ventilatie, die bijna in alle lokalen aanwezig is, wordt nog steeds een zeer slecht gebruik gemaakt. Niet alleen gebeurt het zeer zelden, dat ik een vertrek binnen kom, waar de ramen gedurende den werktijd openstaan, maar ook blijven ze dikwijls gesloten, terwijl de kinderen eenigen tijd buiten of in het speellokaal vertoeven. Meer dan eens heb ik dit jaar de onderwijzeressen op deze nalatigheid moeten wijzen.

Ofschoon de toestand der privaten in heel veel scholen de laatste jaren verbeterd is en ook dit jaar enkele Besturen nieuwe naar de eischen des tijds ingerichte privaten hebben laten aanbrengen, zijn er ook nog enkele, waar ze meer dan primitief zijn, en zoo er niet spoedig afdoende verbetering komt, zal ik genoodzaakt zijn de aandacht van den Inspecteur van Volksgezondheid op dezen toestand te vestigen.

Evenals elk jaar hebben verscheidene besturen nieuwe banken aangeschaft of oude doelmatig laten veranderen en kregen andere lokalen voor het eerst tafeltjes en stoeltjes. Deze meubeltjes verhoogen de gezelligheid in het vertrek en geven er een meer huiselijk karakter aan, redenen waarom ik ze bij inrichting van nieuwe scholen, zoo mij advies gevraagd wordt, altijd aanraad. Soms tref ik deze meubeltjes aan in lokalen, die daarvoor te klein zijn, waardoor zij precies naast en achter elkaar geplaatst zijn en het kind nog minder bewegingsvrijheid heeft dan bij het gebruik van banken, zoodat zij in 't geheel niet aan haar bestemming beantwoorden.

LEIDSTERS.

Bij het bewaarschoolonderwijs in de tweede hoofdinspectie zijn 627 leerkrachten (114 bij het openbaar en 513 bij het bijzonder) verbonden, waarvan 42 % onbevoegd is.

Van de 114 leerkrachten bij het openbaar onderwijs zijn 21 % niet in het bezit van een diploma.

Van de 95 bij het neutraal onderwijs 40 %,

Van de 116 bij het Christelijk onderwijs 47 %,

Van de 302 bij het R.K. onderwijs 48 %.

Dit zeer aanzienlijk aantal onbevoegden is zeker wel een groot euvel, dat het bewaarschoolonderwijs aankleeft.

Toch valt er over het afgeloopen jaar vooruitgang te constateeren, daar het aantal onbevoegde leerkrachten in 1930 aan openbare, neutrale, Christelijke en Roomsch Katholieke scholen respectievelijk 25 %, 45 %, 50 % en 50 % bedroeg.
Verwondering moge het baren, dat bij het openbaar onderwijs nog 24 onderwijzeressen zonder diploma werkzaam zijn. Het vindt zijn oorzaak in het feit, dat de gemeenten Deil, Culemborg, Goor, Wijhe, Hasselt, Genemuiden en Zwolle alleen voor het hoofd een diploma eischen. Goor, dat tot nu toe geheel met ongediplomeerd personeel werkte, heeft van 't jaar bij de benoeming van een nieuw hoofd, *voor 't eerst* dien eisch gesteld.
Heel erg vind ik, dat er onder de 265 onbevoegden nog 83 hoofden van scholen zijn (7 Neutrale, 11 Christelijke en 65 Roomsch Katholieke), waaruit volgt, dat er ook nog 83 scholen zijn, die geheel met ongediplomeerd personeel werken. Het vorig jaar bedroeg dat aantal 90.
In de openbare, Christelijke en Neutrale scholen zijn altijd nog veel meisjes werkzaam van 13—18 jaar, die zelfstandig de leiding eener klasse hebben. Haar aantal bedraagt 35 (5 aan openbare, 13 aan Neutrale en 17 aan Christelijke scholen). Het is hierbij ook al weer het geldgebrek, dat de besturen tot het scheppen van dezen ongewenschten toestand brengt.
In de Roomsch-Katholieke scholen komt dit euvel niet voor, maar daar heerscht ten opzichte van den leeftijd weer een andere ongewenschte toestand. In die scholen zijn vrouwen werkzaam, die er wegens haren leeftijd niet meer behooren.
In een R.K. school te Nijmegen staat een onderwijzeres van 69 jaar voor 43 kinderen. In de R.K. school te Leeuwen een van 67 jaar voor 80 leerlingen. In de R.K. school te Ootmarsum een van 76 jaar voor 41 leerlingen. In de R.K. school te Kampen een van 71 jaar voor 40 leerlingen en in de R.K. school te Denekamp een vrouw van 67 jaar voor 50 kinderen.
Toch wil ik hier als een bijzonderheid vermelden, dat ik met groot genoegen een bezoek aan de klasse der 76-jarige heb gebracht. Er heerschte een opgewekte, prettige geest; de kinderen waren met groot plezier aan hun werk, terwijl de netheid in lokaal en kast niets te wenschen overliet. Deze vrouw heb ik dikwijls tot voorbeeld kunnen stellen aan verscheidene van haar jongere collega's.
Toch geloof ik, dat het in menig opzicht voor haar en de kinderen beter was, indien zij door een jeugdiger kracht werd vervangen.
Ambulante hoofden komen in de openbare scholen niet meer voor. Wel tref ik ze in de Christelijke scholen aan, waar ze dikwijls leiding hebben te geven aan de ongediplomeerde onderwijzeressen (kweekelingen), die tevens door haar opgeleid moeten worden voor het practisch deel van het examen.
Het aantal gehuwde onderwijzeressen bedraagt 15 en wel 11 bij het openbaar, 3 bij het Neutraal en 1 bij het Christelijk onderwijs. Het vorig jaar bedroeg dat aantal 14.

Dat het „gehuwd zijn" een nadeeligen invloed oefent op haar werk, kan ik niet zeggen.
In de salarissen is geen verandering gekomen. Daar ik ze in mijn vorig verslag voor elke school afzonderlijk heb vermeld, volsta ik thans met de mededeeling, dat het salaris van openbare hoofden (met B gediplomeerde) varieert van f 1000—f 3100 (min 5 %), van openbare onderwijzeressen van f 950—f 2500 (min 5 %).
Deze getallen bedragen voor hoofden van bijzondere scholen f 825—f 2200 en voor onderwijzeressen f 900—f 1700. Aan de meeste bijzondere scholen worden echter alleen ongediplomeerde leerkrachten aangesteld, die een salaris van f 72—f 720 verdienen.
In 't algemeen kan ik wel zeggen, dat de salarissen aan bijzondere scholen veel te laag zijn; hierop maken een uitzondering die scholen, welke bij wijze van subsidie de salarissen van de gemeente ontvangen (Arnhem en Almelo).
Tot de uitzonderingen behoort het als een bestuur een pensioenregeling voor het personeel der scholen heeft getroffen. Navolgingswaard lijkt mij het voorbeeld van de gemeente Rheden, die als subsidie-voorwaarde eischt, dat er een pensioenverzekering voor het personeel gesloten wordt.
Gelukkig kan ik er toch bijvoegen, dat voor al degenen, die tijdens mijn werkzaamheden bij het Rijksschooltoezicht haar werk hebben neergelegd, wegens het bereiken van een zekeren leeftijd (65—81 jaar), gezorgd is op een wijze, waarover zij zelve zeer tevreden zijn.
Toch zouden de laatste schooljaren van deze vrouwen opgewekter zijn geweest, zoo zij niet overschaduwd waren geworden door zorg voor de toekomst.
Een der besturen, die wel in deze zijn verplichting gevoelde, had voor het hoofd der school een levensverzekering gesloten van f 300,— per jaar op 55-jarigen leeftijd. Bij het bereiken van dien leeftijd kon de onderwijzeres er echter niet aan denken, haar werk neer te leggen, daar zij van f 300,— niet kon rond komen. Zij verzocht daarom nog eenige jaren te mogen aanblijven, wat haar werd toegestaan. „Maar" vraagt zij mij, „wat moet ik op 60-jarigen leeftijd beginnen met f 300,— pensioen, vermeerderd met het kleine kapitaaltje, dat ik in die 5 jaren zal trachten te sparen".
Treurig vind ik het lot van vele onderwijzeressen, die haar heele leven voor een zeer klein salaris werken, en daarbij, als zij ouder worden met zorg moeten denken aan de komende jaren.
Over het algemeen valt over orde en netheid niet te klagen. Bij het binnenkomen in de school kan ik aan de wijze, waarop de kleeren aan de kapstokken hangen en de klompjes op de vloer staan, de graad van netheid der onderwijzeres beoordeelen. Velen van haar weten door het brengen van bloemen en planten in het lokaal en het versieren der wanden, dit een vriendelijk en gezellig aanzien te geven.
IJver en toewijding laat bij de meeste onderwijzeressen niets te wenschen over en toch houden vele van haar, die deze eigenschappen in hooge

mate bezitten, de ontwikkeling of den vooruitgang van het bewaarschool-onderwijs tegen, omdat zij zich niet kunnen aanpassen bij de nieuwere ideeën en voor deze niet open staan.

LEERLINGEN.

Op 31 December bedroeg het aantal leerlingen, dat de bewaarscholen in de tweede hoofdinspectie bevolkte, 22 382, terwijl dat op denzelfden datum van het vorig jaar 22381 bedroeg. Door oprichting en opheffing van scholen is het aantal met 167 vermeerderd, waaruit volgt, dat het totaal aantal leerlingen op de overige scholen in het afgeloopen jaar met 166 is verminderd.
Door de inkrimping van de Storkschool te Hengelo, daalde daar het aantal met 27, voor den verderen teruggang kan ik de oorzaak niet nagaan.
Van deze 22382 kinderen bezochten

3554 de openbare en
18828 de bijzondere scholen en wel
2510 de Neutrale,
3425 de Christelijke en
12893 de Roomsch-Katholieke scholen.

Verscheidene scholen nemen nog kinderen beneden de 3 jaar aan. Sommige hebben den toelatingsleeftijd al op 2 en $2^1/_4$ jaar gesteld of geheel onbepaald gelaten, maar ook in de scholen, die officiëel geen kinderen beneden den driejarigen leeftijd aannemen, tref ik dikwijls kinderen van 2 jaar aan. Op mijn vraag, waarom deze kinderen toch niet geweerd worden, krijg ik dikwijls te hooren: „Als wij ze niet aannemen, dan gaan ze naar een andere school en zijn we deze leerlingen niet alleen kwijt voor onze bewaarschool, maar ook voor onze lagere school" of „wij kunnen het schoolgeld zoo goed gebruiken".
Kinderen beneden de 3 jaar hooren in de bewaarschool niet thuis; ik zou het zelfs toejuichen, zoo de toelatingsleeftijd tot 3 jaar verhoogd werd. In de openbare scholen te Almelo, Deventer en Enschede worden geen kinderen beneden dien leeftijd aangenomen. Het aantal kinderen per klasse bedraagt aan de openbare scholen gemiddeld 36; aan de niet of slecht gesubsidieerde scholen is dat aantal veel hooger en wordt het wel opgedreven tot 60 per lokaal en klas; en bleef het daar nog maar bij. In vele klassen is het aantal nog veel hooger. Zoo zitten in een klasse der Roomsch-Katholieke school te

Ooy	61	kinderen,
Dreumel en Terborg	62	„ „
Driel	63	„ „
Markelo	64	„ „
Millingen	69	„ „
Westervoort en Ulft	72	„ „

Tiel, Doornenburg en Voorst	73	kinderen,
Elst, Ammerzoden en Hengelo	74	„ „
Lichtenvoorde en Kampen	75	„ „
Zeddam	77	„ „
Doetinchem	79	„ „
Leeuwen	80	„ „
Hellendoorn	95	„ „
Bemmel	102	„ „

Gelukkig kan ik er bijvoegen, dat de verzuimen in den winter heel groot zijn. Bewondering heb ik voor de onderwijzeressen, die niet alleen de orde moeten handhaven, maar waarvan sommige de kinderen ook nog aangenaam bezig weten te houden met leermiddelen, dikwijls door haar zelf vervaardigd. Naar aanleiding van een bezoek aan een dezer klassen, bracht ik het volgende verslag aan mijn hoofdinspecteur uit:

„„Ik ben weer opnieuw vol lof over de ijver en toewijding der ongediplomeerde onderwijzeres (zuster), die haar klasse met 80 kinderen keurig in orde heeft. Zij heeft haar klasse in 2 afdeelingen verdeeld die *geregeld* elken dag met de Fröbelwerkzaamheden worden beziggehouden; de ééne krijgt onderricht, terwijl de andere met een of ander leermiddel vrij mag werken. Het aantal 80 vindt de zuster niets geen bezwaar. Na de korte godsdienstles gingen de kinderen een tijdje naar de speelplaats der lagere school, die toen voor hen vrij was. Na het binnenkomen kon de oudste afdeeling direct rustig aan het werk gaan, daar de matjes en reepen reeds vóór schooltijd waren klaargelegd; bij de jongste kon de zuster ook dadelijk met haar les beginnen, daar de doozen met vlechtlatten reeds voor schooltijd waren uitgedeeld.
De matjes en reepen waren door de zuster zelf geknipt; de vlechtlatten door haar van gekleurd karton gemaakt.
Mijn raadgevingen van vorige bezoeken heeft zij goed ter harte genomen en langzamerhand gaat haar ook een licht op over de eigenlijke bedoeling van het Fröbelonderwijs.""

Aan de netheid der kinderen wordt in bijna alle scholen voldoende zorg besteed. Sedert de onderwijzeressen weten, dat ik ook aan dit onderdeel van haar taak mijn aandacht schenk, is er in dit opzicht veel verbetering te constateeren.
Verscheidene hebben door ervaring geleerd, dat de schuld van de vuile kinderen voor een groot deel bij haar lag en niet alleen op rekening van de moeders kwam.

LEERMIDDELEN.

Verscheidene scholen zijn begonnen dit jaar leermiddelen aan te schaffen of hebben haar voorraad uitgebreid. Meer dan eens moest ik echter constateeren, dat er een verkeerd gebruik van gemaakt werd, wat vooral

het geval was wanneer de onderwijzeres geen opleiding genoten had en dus het juiste gebruik van het leermiddel niet kende. Ook is het soms mij opgevallen, dat de leermiddelen, die in groote voorraad aanwezig waren, heel weinig gebruikt werden, zelfs door gediplomeerde onderwijzeressen. Achter glazen deuren staan bouwdoozen in keurige rijen opgestapeld te pronk; ze zien er onberispelijk uit, maar meer dan eens deed twijfel mij de vraag stellen: „Gebruikt U die bouwdoozen wel". Er zijn onderwijzeressen, die het gemakkelijker vonden, de kinderen bezig te houden met vertellen, zingen, godsdienst, lei en griffel, en versjes opzeggen, dan met de leermiddelen. De oorzaak van dit verschijnsel zoek ik in het lage peil, waarop voor tal van jaren de opleidingsinrichtingen stonden. Zoo kwam ik in dit jaar in een klasse, waar de kinderen om 10.15 uur nog met gesloten armpjes in de bank zaten te luisteren naar de vertelling der onderwijzeres, terwijl zij voor dien tijd met godsdienst en zingen waren bezig gehouden en dit, terwijl de kast vol leermiddelen was.
Een andere onderwijzeres hield de kinderen (de 3 en 4 jarigen) van negen tot half elf bezig met godsdienst, zingen en versjes leeren, terwijl zij voldoende leermiddelen ter beschikking heeft, om de kinderen op een andere wijze bezig te doen zijn. Teekeningen op de borden kunnen als hulpmiddel bij vertellen en versjes leeren goede diensten bewijzen, maar verkeerd vind ik het als die teekeningen voortdurend op de borden blijven staan, waardoor deze aan hun eigenlijke bestemming onttrokken worden. Zoo prijkte in een school „Sint Nicolaas te paard" nog in Februari op het bord.

ROOSTERS.

Bijna elke school heeft een rooster van werkzaamheden, welke bij mijn schoolbezoeken dikwijls aanleiding geeft tot een vruchtbare bespreking. In vele gevallen is slechts 3 kwartier per morgenschooltijd voor het bezig zijn met de leermiddelen, die daar zoo keurig in de kast staan, uitgetrokken, waar dan het uitdeelen en ophalen nog van af gaat. Wellevendheidsles, getalleer, spraakleer, schrijven, aanschouwing, verdwijnen langzamerhand van de roosters. In één school komt breien er nog op voor.

SUBSIDIES.

Er zijn in mijn ambtsgebied 97 gemeenten waar bijzonder bewaarschoolonderwijs wordt gegeven, maar slechts in 59 hiervan wordt dit onderwijs van gemeentewege gesteund. Te betreuren is het, dat de overige het groote nut van bewaarscholen, zoowel uit sociaal als uit paedagogisch oogpunt, niet inzien en de bijzondere scholen in hare gemeenten aan haar lot overlaten. Met een kleine steun van b.v. f 3.— per jaar en per kind zou menig schoolbestuur al heel tevreden zijn.
De gemeente Ootmarsum heeft dit jaar voor het eerst subsidie toegekend, nl. f 250 per jaar, wat neerkomt op f 3,— per kind. De gemeente Borne

verlaagde haar subsidie van f 7,50 per kind tot f 5,—, terwijl de gemeente Nijmegen de subsidie van f 10,— verhoogde tot f 12,50.
Verdere wijzigingen hebben de subsidies, die ik in een vorig verslag uitvoerig vermeldde, niet ondergaan, zoodat Arnhem nog steeds de hoogste subsidie geeft (± f 51,—) en Westervoort de laagste (f 0,75 per kind).

OPLEIDING.

Hieronder volgt een overzicht van de opleidingscursussen in de tweede hoofdinspectie met het aantal leerlingen, aantal candidaten en aantal geslaagden voor elk der diploma's in 1931.

Volgnummer.	Gemeente.	Cursus.	Aantal leerlingen.	Examen in 1931 voor het A-diploma.		B-diploma.		M-diploma.	
				Candidaten.	Geslaagden.	Candidaten.	Geslaagden.	Candidaten.	Geslaagden.
4	Nijmegen	R. K. Montessori-opleiding.	36	—	—	—	—	13	11
2	Nijmegen	R. K. L. Burchtstraat	19	8	6	3	3	—	—
3	Nijmegen	R. K. Dominicanerstr.	22	9	8	1	1	—	—
4	Nijmegen	Christ.	11	1	0	0	0	—	—
5	Arnhem	Opleidingscursus	36	5	3	5	5	—	—
6	Arnhem	Christ.	31	4	3	3	3	—	—
7	Almelo	Christ.	8	0	0	geen opleiding voor B.		—	—
8	Zwolle	Neutraal	9	dit jaar nog geen candidaten.		geen opleiding voor B.		—	—
			162	27	20	12	12	13	11

Behalve deze cursussen hebben eenige particuliere opleidingen te Zutphen, Deventer en Kampen met succes eenige candidaten klaar gemaakt voor het examen der gemeente-commissies. Dit jaar deelde de stichting „De Katholieke Montessoriopleiding" na gehouden examen, haar eerste diploma's uit. Deze examens werden bijgewoond door den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Nijmegen en door mij, en onze indruk was, dat de cursus op zeer wetenschappelijke leest geschoeid is en dat het R. K. Montessori-examen de waarborg geeft, dat zij, die dit examen met succes hebben afgelegd, goed geschoolde, theoretisch en practisch goed ontwikkelde leerkrachten voor het voorbereidend onderwijs zullen zijn.
Het peil van het onderwijs is aan een enkelen cursus nog zeer laag, terwijl

de practische opleiding daar ook veel te wenschen overlaat. De cursisten zijn alle werkzaam als volontair, kweekeling en onderwijzeres zonder diploma aan scholen in de plaats van den cursus of in de omgeving, maar deze scholen staan in geen enkel verband met den cursus, terwijl ik enkele hoofden van die scholen zelfs niet geschikt acht om de meisjes leiding te geven, zoodat hetgeen zij in de school waarnemen dikwijls geheel in strijd is met de theorieles op den cursus.
Bij de meeste cursussen is deze zaak echter wel in orde.
Bij enkele heeft het hoofd der school, dat aan den cursus Fröbelleer behandelt, ook de practische opleiding in handen, wat natuurlijk een uitstekende regeling is: haar school doet dan dienst als leerschool. Maar vreemd doet het aan, die hoofden de klacht te hooren uiten: „„Had ik geen kweekelingen aan mijn school, dan zou ik mijn onderwijs wel anders inrichten, dan zou ik de nieuwe richting willen volgen, maar voor het examen moet ik altijd klassikaal laten werken en mijn kinderen worden er de dupe van"".
Is het geen dwaas verschijnsel, dat de cursisten practisch opgeleid worden in een richting, waarin de opleidster, zoo zij vrij was, met haar onderwijs niet zou gaan. De fout zit hier m.i. bij de examens; deze moeten eerst veranderd worden en zich aanpassen bij de nieuwere ideeën, dan zal de opleiding wel volgen. Hoe die verandering zich voltrekken moet is nog een vraag, welker oplossing een mooi stuk werk is voor allen, die van het nut van goed voorbereidend onderwijs overtuigd zijn."

DERDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN ZUID-HOLLAND EN ZEELAND.

ALGEMEENE TOESTAND.

De schoolopziener voor het bewaarschoolonderwijs schrijft in haar jaarverslag:
„Als ik in dit verslag moest weergeven den algemeenen indruk, dien ik behouden heb van het jaar 1931 met betrekking tot de ontwikkeling van het bewaarschoolonderwijs, dan zou het er een zijn van teleurstelling, want heel veel goeds, dat in den loop der jaren geleidelijk is tot stand gekomen is door één enkele handeling zooal niet geheel vernietigd, dan toch zéér benadeeld. En naast teleurstelling is er achtergebleven een gevoel van weemoed bij de gedachte, dat een wettelijke regeling van het voorbereidend onderwijs misschien had kunnen redden, wat nu verloren is gegaan.
Hetgeen wel het meest er toe heeft bijgedragen om dezen indruk te vestigen, zijn berichten over vermindering van subsidies met vaak daaraan gepaard gaande wijzigingen van subsidie-voorwaarden, waardoor eenerzijds de zekerheid voor goed onderwijs minder gewaarborgd is en anderzijds de positie der gediplomeerde onderwijzeres op minder vaste grondslagen komt te staan, want de praktijk leert ook hier helaas, dat de gemakkelijkste wijze om een begrooting sluitend te maken, die is welke in reductie der salarissen gezocht wordt.

Het meest ingrijpende, wat er op dit gebied geschied is, is het besluit van den Raad der gemeente Hillegersberg van 30 December 1931, waarbij tot opheffing van het openbaar bewaarschoolonderwijs werd besloten, waarmede de subsidieregeling, welke grootendeels op gelijkstelling gebaseerd was, om herziening vroeg.
Bij het verzamelen van de gegevens voor dit verslag is mij gebleken, dat er zich in den loop van 1931 toch ook heel wat ontwikkeld heeft, dat het bewaarschoolonderwijs ten goede zal komen, en dan denk ik meer in het bijzonder aan de uitbreiding van het geneeskundig toezicht op de bewaarscholen, aan het meerdere contact met het Rijksschooltoezicht, dat door schoolbesturen en architecten gezocht wordt, wanneer er nieuwe scholen gebouwd of bestaande verbouwd moeten worden, en de behoefte, die er bij de Fröbelonderwijzeressen bestaat, om de intellectueele zijde van haar arbeid meer tot haar recht te laten komen.

AANTAL SCHOLEN.

Het aantal scholen, dat op 31 December 1930 526 bedroeg, heeft zich in den loop van 1931 uitgebreid tot 537. Hiervan zijn er 133 openbare en 404 bijzondere (73 neutrale, 162 Christelijke en 169 Roomsch-Katholieke). Er werden nl. 15 scholen geopend, terwijl ik het bestaan ontdekte van een drietal niet gesubsidiëerde scholen. Daartegenover staat, dat zeven scholen, welke op 31 December 1930 op de lijst stonden, er van moesten worden afgevoerd. Zes daarvan werden opgeheven; een tweetal in één gebouw ondergebrachte openbare bewaarscholen te 's-Gravenhage werden tot één school vereenigd. Van de nieuwe scholen zijn er 3 openbare, 3 neutrale (onderscheiden in 2 niet-gesubsidiëerde en 1 gesubsidiëerde) 7 Christelijke (3 niet-gesubsidiëerde en 4 gesubsidiëerde) en 5 Roomsch Katholieke (2 niet-gesubsidiëerde en 3 gesubsidiëerde).
Het mag een verheugend feit heeten, dat de leiding van 16 dezer 18 scholen opgedragen is aan een gediplomeerd hoofd, en 12 hiervan zelfs aan een volledig gediplomeerd hoofd, te meer, waar 7 scholen het geheel zonder financiëelen gemeentelijken steun zullen moeten stellen.
Van de 7 opgeheven scholen waren er 4, die meer den naam van bewaarplaats verdienden en wier verdwijnen niet betreurd behoeft te worden.

AANTAL LEERLINGEN.

Het aantal leerlingen bedroeg op 31 December 1931 58 068, nl. 29 972 jongens en 28 096 meisjes. Dit beteekent sinds 31 December van het voorafgaande jaar een toename van 1607 leerlingen.

SUBSIDIES.

In de gemeente Alphen aan den Rijn werd een tot nu toe niet gesubsidiëerde school (de Roomsch Katholieke) in het genot van subsidie gesteld. Hetzelfde geschiedde te Pijnacker. De gemeente Wassenaar ont-

wierp een subsidieregeling, waarbij op veel ruimere schaal dan voorheen geldelijke steun verleend wordt, tot een maximum van f 50,— per leerling. De basis, waarop subsidie wordt verleend, strekt zich uit over gebouwen, leerkrachten en het aantal leerlingen.
Het is jammer, dat de mogelijkheid van ongediplomeerde hulpkrachten is blijven bestaan. Het is echter te hopen, dat de schoolbesturen hunnerzijds zullen inzien, dat een vergoeding van f 50,— per leerling den moreelen plicht van gediplomeerd personeel oplegt.
De bijzondere school te Neder-Hardinxveld, waar vele leerlingen van Giessendam schoolgaan, ontving in verband met kosten van verbouwing een extra-subsidie dezer gemeente van f 300.
De gemeente IJsselmonde, die met de opheffing van het openbaar bewaarschoolonderwijs in 1928 de subsidie der bijzondere introk, stelde dit jaar wederom f 500 beschikbaar. Het is wel jammer, dat deze subsidie blijkbaar niet heeft kunnen verhoeden, dat een volledig gediplomeerd hoofd door een ongediplomeerde leerkracht werd vervangen.
De gemeente Zwijndrecht, die eens een subsidieregeling had, waarbij zelfs een pensioen aan de hoofden der bijzondere scholen verzekerd werd, zal voortaan een bedrag van slechts f 20,— per leerling uitkeeren.
De gemeente 's-Gravenhage, die maatregelen getroffen heeft, om op den duur het aantal kweekelingen in de openbare scholen aanmerkelijk te reduceeren, heeft de subsidieregeling voor de bijzondere scholen dienovereenkomstig gewijzigd.
De gemeente Leiden heeft de bestaande subsidieregeling ingetrokken. Het bijzonder bewaarschoolonderwijs zal gesubsidiëerd worden op den voet van gelijkstelling, hetgeen zal neerkomen op een bedrag van f 50,— per leerling en per jaar.
Oegstgeest, dat voorheen vaste bedragen per school uitkeerde aan twee der drie bewaarscholen, heeft de subsidie bepaald op een bedrag van f 5,— per leerling, en stelde de derde bewaarschool ook in het genot van subsidie.
De gemeente Voorhout bracht de subsidie op f 10,— per leerling en per jaar.
In de gemeente Monster is de subsidie, die in het vorige jaar van f 1,— op f 3,— per leerling per jaar was gebracht wederom verhoogd en nu op f 5,— vastgesteld. Als in ditzelfde tempo aan de verhooging der subsidies wordt voortgewerkt, hoop ik het nog te beleven, dat het toegekende bedrag het stellen van redelijke eischen wettigt.
De gemeente Ouwerkerk (Zeeland) verminderde de subsidie met f 25,—.
De gemeente Yerseke, welke voorheen alleen subsidie verleende voor leerlingen boven 4 jaar, strekte den gemeentelijken steun ook uit over de 3-jarige kleuters.
Koudekerke (Walcheren) verminderde het bedrag met f 100.
De gemeente Axel, die oorspronkelijk een bedrag van f 15,— per leerling per jaar beschikbaar stelde, bracht dit terug tot f 12,50.

LEIDSTERS.

Van de 537 schoolhoofden zijn er 351 volledig gediplomeerd, terwijl er 52 het A-diploma bezitten.
In 1931 werden 6 gediplomeerde schoolhoofden — waarvan 5 met B-diploma — door ongediplomeerde vervangen.
3 volledig gediplomeerde hoofden, die ontslag namen werden opgevolgd door leerkrachten in het bezit van het A-diploma.
Een zestal scholen met ongediplomeerd hoofd kwamen onder leiding van een gediplomeerde — 3 hiervan zelfs volledig gediplomeerde — leerkracht.
Twee onvolledig gediplomeerde schoolhoofden werden vervangen door volledig gediplomeerde, terwijl 4 hoofden met A-diploma in den loop van 1931 slaagden voor het B-diploma.
Eindelijk heeft de gemeente 's-Gravenhage bepalingen gemaakt, waardoor het aantal kweekelingen in de bewaarscholen beperkt zal worden: een maatregel, waarnaar mijn voorgangster in haar jaarverslag 1922 reeds verlangend uitzag. Aangezien vast-aangestelde kweekelingen buiten deze bepaling vallen en tijdelijk aangestelde alleen bij het bijzonder onderwijs voorkwamen, werden voorloopig alleen deze laatsten door deze bepaling getroffen.

GEBOUWEN EN HARE UITBREIDING.

De nieuwe scholen werden alle ondergebracht in lokalen, die aan redelijke eischen van hygiëne voldoen. Voor sommige scholen verrezen zelfs nieuwe gebouwen, die een sprekend bewijs zijn van de verhoogde belangstelling voor het kind in den kleuterleeftijd.
Een vijftal bestaande scholen werden naar een nieuw gebouw overgebracht. Deze gebouwen beantwoorden aan alle eischen, welke de nieuwere opvoeding en de hygiëne aan een kleuterschool stelt.
De openbare bewaarschool, thans Kromhout 105, waarvan het gebouw in 1930 door den inspecteur van de volksgezondheid werd afgekeurd, werd overgebracht naar dit nieuwe adres, waar dank zij de ingrijpende maatregelen getroffen door het gemeentebestuur van Dordrecht een oud gebouw werd omgetooverd in een vriendelijk kinderverblijf.
In de R. K. bewaarschool aan de Voorstraat te Delft had eene verbouwing plaats, waardoor het speellokaal vergroot werd.
Te Hengstdijk (Zeeuwsch-Vlaanderen), waar in een ongezellig lokaaltje zonder gang een oud vrouwtje een groepje kleuters bezig hield met bidden, vertellen en zingen, werd een betegelde gang met toiletgelegenheid benevens een vriendelijk kamertje voor het hoofd bijgebouwd. De kleine ramen van het leervertrek werden door groote openslaande vervangen, de muren van frissche verf voorzien en keurige 2-persoonsbankjes in het lokaal gebracht. De leiding werd opgedragen aan een jonge religieuse, die de kinderen aan het werk weet te zetten.
In niet minder dan 24 scholen kwam verbetering van het bankenmateriaal,

dat op de meeste plaatsen door tafels en stoelen werd vervangen. In een enkel geval, waar de ruimte tamelijk beperkt was, kon ik de aanschaffing van tafels en stoelen niet toejuichen. Ze stonden zóó op elkaar gepakt, dat de bewegingsvrijheid der leerlingen er veeleer door belemmerd dan bevorderd werd.
In verschillende openbare bewaarscholen te Rotterdam, waar de vrije arbeid zich steeds blijft ontwikkelen, werden de hooge kasten door lage vervangen.
De R. K. bewaarschool te Nootdorp moest helaas een der 2 lokalen, waarover ze beschikte, aan de lagere school afstaan.
Te Pijnacker, waar de Christelijke bewaarschool in een vereenigingsgebouw gehuisvest is, werd de lichttoetreding in het lokaal door den bouw van naburige huizen zoodanig belemmerd, dat ik me genoodzaakt zag het bestuur mede te deelen, dat ik voorzag, dat de inspecteur van de Volksgezondheid bezwaar zou maken tegen het langer gebruik van deze lokaliteit.
Sindsdien is mij gebleken, dat er met ernst naar gestreefd wordt voor een betere lokaliteit te zorgen.
Mede in verband met de nieuwe subsidieregeling te Wassenaar keurde die gemeente de lokaliteit der Christelijke bewaarschool af.
De bijzondere neutrale school in het Agnetapark te Delft, de bijz. neutrale school te Zwammerdam, de R. K. school aan de Kerklaan te Scheveningen en de R. K. school Dwarsstraat Schiedam, kregen de beschikking over mooie speelterreinen.
Enkele hoofden van Rotterdamsche scholen meldden me, dat de speelplaats is omgezet in een zandtuin. Wanneer dit tengevolge moet hebben, dat er gedurende den winter weinig of geen gebruik gemaakt kan worden van de speelplaats, kan ik me over die verandering niet verheugen.

MONTESSORI-SCHOLEN.

Het aantal Montessori-scholen werd met één, nl. de R. K. Montessorischool aan de Stoeplaan te Wassenaar, uitgebreid. In een 4-tal R. K. scholen te Rotterdam werden één of meer Fröbelklassen omgezet in Montessori-klassen.

FRÖBELSCHOLEN.

Vooral in de steden, waar het schooljaar der lagere scholen op zeer verschillende tijden — 1 Maart, 1 April, 1 Mei, 1 September — begint en de leerlingen de Fröbelschool dus op verschillende tijdstippen verlaten, wordt — vooral in klassikale scholen — zeer het nadeel der doorloopende toelating gevoeld. In enkele scholen heeft er geregeld tusschentijdsche verhooging van leerlingen plaats. In andere scholen, waar men het klasseverband zooveel mogelijk wil handhaven, wordt de aangroeiende laagste klas of het overgebleven deel der hoogste klas vaak onder leiding gesteld van een kweekeling.

OPLEIDING.

In onderstaand overzicht komen de verschillende cursussen voor, waar in de derde hoofdinspectie gelegenheid wordt geboden, opgeleid te worden voor fröbelonderwijzeres of voor Montessori-leidster. Het geeft tevens een beeld van de bevolking dier cursussen op 15 Januari 1931, alsmede van het aantal leerlingen, dat in den loop van het jaar zich aan een examen onderwierp en een diploma verwierf.

Bij vergelijking van de getallen, welke op de bevolking der resp. cursussen betrekking hebben, zal er rekening mede gehouden dienen te worden, dat de opleiding voor het A-diploma aan de cursussen genoemd onder 1, 8, 14 en 15 een 2-jarige, aan die der overige fröbelcursussen een méér-jarige is.

	Voor het A-diploma werden opgeleid.	Voor het B-diploma werden opgeleid.	Namen deel aan het A-examen.	Slaagden voor het A-examen.	Namen deel aan het B-examen.	Slaagden voor het B-examen.
1. Delft. Gemeentelijke Cursus . . .	12	8	4	3	4	1
2. „ Christelijke Cursus	20	—	—	—	—	—
3. Dordrecht. Christelijke Cursus . .	36	3	6	5	2	1
4. Gouda. Gemeentelijke Cursus . . .	20	5	12	10	5	5
5. 's-Gravenhage. Gemeentelijke Leerschool voor bewaarschoolonderwijzeressen	24	51	17	16	24	22
6. 's-Gravenhage. Christelijke Vormschool	81	28	15	15	10	10
7. 's-Gravenhage. R. K. Opleidingscursus Oude Molstraat 35	76	46	23	20	21	16
8. 's-Gravenhage R. K. Opleidingscursus Pr. Hendrikstraat 57	14	4	10	9	4	4
9. 's-Gravenhage. Cursus tot Opleiding van leerkrachten volgens Montessori beginselen	35		Zie toelichting			
10. Leiden. Kweekschool voor Bewaarschoolhouderessen	85	15	23	16	5	5
11. Leiden. Cursus tot Opleiding van Christelijke Bewaarschoolonderwijzeressen	27	3	5	3	3	3
12. Rotterdam. Gemeentelijke Kweekschool voor Bewaarschoolonderwijzeressen	107	51	29	28	23	22
12*a*. Rotterdam. Montessori-afd. van 12 .	22		Zie toelichting			
13. Rotterdam. Christelijke Vormschool	105	30	15	15	13	9
14. Rotterdam. R. K. Opleidingscursus Aert van Nesstraat 29	30	31	11	7	13	11

	Voor het A-diploma werden opgeleid.	Voor het B-diploma werden opgeleid.	Namen deel aan het A-examen.	Slaagden voor het A-examen.	Namen deel aan het B-examen.	Slaagden voor het B-examen
14*a*. Rotterdam. Montessori-afd. van 14 .	26		Zie toelichting			
15. Schiedam. Gemeentelijke Cursus . .	18	11	13	9	8	8
16. Vlaardingen. Cursus tot Opleiding van Chr. bewaarschoolonderwijzeressen	33	2	3	3	2	1
17. Vlissingen. Cursus tot Opleiding van Fröbelonderwijzeressen	18	(2)	1	1	(2)	(2)

De cursus tot opleiding van leerkrachten volgens Montessori-beginselen te 's-Gravenhage is tweejarig. De beide leerjaren tellen respectievelijk 24 en 11 cursisten, terwijl er een 5-tal toehoorders zijn voor eenige vakken. In 1931 werd aan 22 cursisten een diploma uitgereikt.

De opleiding aan den gemeentelijken Montessori-cursus, verbonden aan de gemeentelijke kweekschool voor bewaarschoolonderwijzeressen te Rotterdam, duurt één jaar. Het aantal cursisten bedroeg op 15 Januari 1931 22. Na afloop van den cursus kregen 11 cursisten het diploma als Montessori-leidster. Aan 7 cursisten, die wegens haar dagbetrekking niet in de Montessori-practijk werkzaam konden zijn, werd een getuigschrift afgegeven, dat zij het theoretische gedeelte met vrucht gevolgd hadden. Aan 4 cursisten — waarvan er één lang ziek was — kon geen diploma of getuigschrift worden uitgereikt.

Voor meerdere gegevens omtrent de inrichting van den cursus moge ik verwijzen naar mijn vorig jaarverslag.

De Montessori-cursus, verbonden aan den cursus tot opleiding van R. K. bewaarschoolonderwijzeressen te Rotterdam, duurt 2 jaar en wordt gevolgd door 1 jaar practisch werk onder contrôle. Het aantal leerlingen der beide studiejaren bedroeg resp. 16 en 10. Aan 8 cursisten werd een diploma uitgereikt.

De cursisten der Rotterdamsche Montessori-cursus zijn allen bij haar toelating in het bezit van het B-diploma als Fröbelonderwijzeres, hetgeen niet het geval is voor de cursisten van den Haagschen cursus.

Onder A-examen wordt aan de Leidsche kweekschool verstaan het overgangsexamen naar het laatste studiejaar.

De Vlissingsche cursus omvat geen B-opleiding. Eenige leerkrachten van den cursus hebben zich wederom beschikbaar gesteld om enkele candidaten voor het B-diploma op te leiden; vandaar dat enkele cijfers tusschen haakjes staan.

Bij vergelijking van bovenstaand overzicht met dat over 1930 blijkt, dat het aantal cursussen met één is toegenomen. Op 1 Mei 1931 werd nl. te Delft van Christelijke zijde een cursus in het leven geroepen. Terwijl voor de overige cursussen in de kolommen 1 en 2 de toestand op 15 Januari 1931 wordt weergegeven, heeft het getal achter den Christelijken cursus te Delft dan ook betrekking op den toestand op 1 Mei 1931.
De opleiding voor het A-diploma is aan dezen cursus 4-jarig, zoodat zij, die met vrucht de lagere school doorloopen hebben, tot het eerste studiejaar worden toegelaten, mits ze den 14-jarigen leeftijd bereikten. Zij, die in het bezit zijn van een mulo-diploma kunnen tot een der hoogere studiejaren worden toegelaten. Het cursusgeld bedraagt f 60,— per jaar.
Het examen zal worden afgelegd voor de commissie der vereeniging van Christelijke bewaarschoolonderwijzeressen.
Reeds vóórdat deze cursus bestond, was de gemeentelijke opleidingscursus te Delft uitgebreid met de facultatieve vakken: Christelijke opvoedkunde, Bijbelsche geschiedenis en Vaderlandsche geschiedenis op christelijken grondslag en werd den leerlingen de vrijheid gelaten zich te onderwerpen aan het examen der Gemengde commissie of aan dat der Vereeniging van Christelijke bewaarschoolonderwijzeressen.
In den loop van 1931 werd te 's-Gravenhage de gemeentelijke cursus tot opleiding van bewaarschoolonderwijzeressen — welke steeds een avondopleiding was — geheel gereorganiseerd. De functie van directeur of directrice zal niet langer een bijbetrekking zijn. Uit de verordening op de leerschool voor bewaarschoolonderwijzeressen — zooals de instelling nu heet — neem ik het volgende over:

De leerschool bestaat uit twee afdeelingen: een drie-jarige dagschool, opleidend tot de akte A; een twee-jarige avondschool, opleidend tot de akte B.

Voor toelating tot de leerschool wordt vereischt:

a. het bezit van het „mulo-diploma" of het eind-diploma van een door Burgemeester en Wethouders aangewezen school voor uitgebreid lager onderwijs; het bewijs van toelating tot de derde klasse van een kweekschool voor onderwijzers; het einddiploma van een H.B.S. met drie-jarigen cursus; het bewijs van overgang naar de vierde klasse van een H.B.S. met vijf-jarigen cursus, van een erkende handelsdagschool, van een H.B.S. voor meisjes of van een gymnasium;

b. bij het ontbreken van het bewijs eener vooropleiding, als onder *a.* bedoeld, het voldoen aan een toelatingsexamen, af te nemen door directeur(trice) en leeraren(essen) van de leerschool en waarborgende een algemeene ontwikkeling, gelijk aan die, welke onder *a.* wordt verlangd;

c. voor de candidaten, onder *a.* bedoeld, de leeftijd van 15 jaren; voor de candidaten, onder *b.* bedoeld de leeftijd van 16 jaren.

Candidaten als onder *a.* bedoeld, worden niet toegelaten, als zij bij het afgelegde examen of op haar laatste rapport onvoldoende cijfers hebben gekregen voor vakken, welke zij op de leerschool moeten volgen, tenzij uit een nader onderzoek blijkt, dat haar kennis daarvoor voldoende is. Niet toegelaten worden candidaten, van wie gebleken is, dat zij karaktereigenschappen bezitten, welke haar ongeschikt maken voor den omgang met kinderen; gemis van aanleg voor zang en(of) teekenen kan tot afwijzing van candidaten leiden. Voor toelating tot de avondschool, opleidend tot de akte B is het bezit van de akte A vereischt. De schoolgeldregeling komt overeen met die voor de scholen van uitgebreid lager onderwijs.

De rooster der dagleerschool vermeldt de volgende vakken: Nederlandsche taal en letterkunde, biologie en natuurkunde, spreken, zingen, teekenen, handenarbeid, lichamelijke oefening, rhytmiek, paedagogiek, (verdeeld in algemeene paedagogiek, het leven der groote paedagogen, methodiek, zang en spel in de kleuterschool), pianolessen, Fransche-, Duitsche- en Engelsche taal en letterkunde, en praktijk in de kleuterscholen.

Wegens het groote overcompleet van leerkrachten in het bezit van het A- en B-diploma, is er aan de gemeentelijke kweekschool voor bewaarschoolonderwijzeressen te Rotterdam in 1931 geen nieuwe aanvangsklasse gevormd."

VIERDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN NOORD-HOLLAND EN UTRECHT.

ALGEMEENE TOESTAND.

Het toezicht op de bewaarscholen in de vierde hoofdinspectie is in handen van mejuffrouw C. M. den Boer te Amsterdam, die daarmede de handen overvol heeft; waarbij nog komt, dat zij ook een gedeelte van het jaar bezet is met het toezicht op de examens voor het bewaarschoolonderwijs. Bovendien breidt het aantal bewaarscholen zich langzaam uit, en duikt er hier of daar nog wel eens een uit den schemer in het licht.

Uit haar omvangrijk verslag neem ik gaarne het volgende over:

„Het jaar 1931 is voor het voorbereidend onderwijs in de vierde hoofdinspectie kalm verloopen. Groote tegenvallers zijn er in geen enkel opzicht geweest, terwijl de som van de behaalde voordeelen lang niet ongunstig afsteekt bij die der vorige jaren. De bezuinigingen, die hier en daar zijn ingevoerd, raakten niet aan de wezenlijke belangen van het onderwijs, zij bleven beperkt tot een aftrek van een zeker percentage van het salaris der leerkrachten (3 à 5 %) bezuiniging op de uitgaven voor leermiddelen (10 %), vermindering van het aantal bezoldigde kweekelingen, opvoering van het aantal leerlingen van 36 tot 40 per klas, en het minder spoedig overgaan tot de vorming van een nieuwe klas (vroeger splitsing bij 30, thans eerst bij 40 leerlingen). Wel bestaan er

hier en daar voor 1932 veel ingrijpender plannen, waaronder de opheffing van scholen en algeheele stopzetting van de bemoeiingen van gemeentewege met het voorbereidend onderwijs, doch zulke plannen bestonden ook in 1931 en ze zijn niet uitgevoerd; dat geeft moed om de toekomst niet al te donker in te zien; de publieke opinie is thans meer voor het instandhouden van het voorbereidend onderwijs dan voorheen.
Nu het tien jaar geleden is, dat een speciaal toezicht op het voorbereidend onderwijs werd ingesteld, past het even terug te zien, en dan is het eerste wat opvalt de kalme, regelmatige groei, zoowel in kwaliteit als in kwantiteit. Er is slechts één terugval geweest in al die jaren en dat was in 1928, toen de gemeente Utrecht zich terugtrok van de bemoeiingen met het voorbereidend onderwijs.
Het tweede wat opvalt is, dat de vooruitgang niet voor alle onderdeelen gelijk is. Slechts die van het aantal gesubsidieerde scholen, voor het meubilair en voor de leermiddelen is positief, voor alle andere zooals speellokalen, speelplaatsen is zij slechts relatief. Hieruit blijkt wel ten duidelijkste de onmacht van de meeste schoolbesturen om groote dingen te doen. De schoolbesturen, dit mag hier wel getuigd worden, zijn meestal van zeer goeden wille om verbeteringen aan te brengen, doch zij moeten zich maar al te zeer beperken tot de kleinere zooals meubilair en leermiddelen, terwijl de grootere, zooals speellokalen, speelplaatsen en splitsing van te groote klassen, buiten hun bereik blijven.
Moge het volgende tiental jaren een even gelijkmatigen groei te zien geven, doch dan in zeer versneld tempo.

OMVANG VAN HET ONDERWIJS.

Het aantal gemeenten met scholen voor voorbereidend onderwijs is met drie vermeerderd. Bijgekomen zijn de gemeenten Bunnik, Beemster en Sybekarspel. Er zijn thans 106 gemeenten met en 93 zonder dit onderwijs.
Het aantal scholen onderging grooter wijziging: 11 werden er opgericht, 2 heropend, 1 ontdekt en 3 opgeheven; alles tezamen een vooruitgang van 11 scholen. Het totaal aantal der scholen in de vierde hoofdinspectie steeg daardoor van 403 tot 414.

GEBOUWEN EN HARE UITRUSTING.

In den loop van het jaar kwam een heele reeks verbeteringen in den toestand der gebouwen tot stand. Soms werden de gebouwen geheel vernieuwd, soms alleen maar inwendig verbouwd en soms verhuisde men naar een beter, reeds bestaand, gebouw.
Alles wat in 1930 over de speelplaatsen gezegd is, is ook nu nog geldig. Als men ze alle eens de revue laat passeeren, dan komt men al spoedig tot de conclusie, dat ze vrij algemeen onvoldoende zijn ingericht. Het behoort tot een van de moeilijkste dingen om ze goed in orde te krijgen, en de oorzaak blijkt moeilijk te bestrijden te zijn.

Wat de inrichting van de leslokalen betreft, zijn we over het moeilijkste heen. Over het algemeen voldoen de nieuw gebouwde leslokalen aan de eischen, die men eraan mag stellen. Met de inrichting van de speellokalen gaat het iets minder goed.
Dat het met de speellokalen al iets minder goed gaat, vindt zijn oorzaak in het feit, dat men nog steeds niet overtuigd is van de noodzakelijkheid, dat de oppervlakte daarvan grooter moet zijn dan van de leslokalen. In den loop van het jaar zijn in een zevental scholen de onvoldoende en minder voldoende banken vervangen door stoeltjes en tafeltjes van goeden vorm en afmeting.
Een zestal scholen kwam dit jaar, hetzij bij de reorganisatie, hetzij door geleidelijke jaarlijksche aanvulling, in het bezit van een volledig stel leermiddelen.
Dit jaar hebben een viertal scholen door het aanstellen van een leerkracht méér het gemiddeld aantal leerlingen per klas op een goed of op een veel verbeterd peil gebracht. Inmiddels is het totaalaantal der scholen, dat boven de grens van een gemiddeld aantal van 40 leerlingen per klas uitkomt, niet gedaald.

SUBSIDIE.

Niettegenstaande de vele woorden, die er dit jaar zijn gesproken over bezuinigingen van allerlei aard op de subsidies, door de gemeentebesturen aan de voorbereidende scholen verleend, is er in werkelijkheid nog groot voordeel te boeken geweest. Niet minder dan 83 scholen, verdeeld over 11 gemeenten, zijn thans in een voordeeliger positie gekomen. Toch blijft het, ondanks die zeer gewaardeerde hulp der gemeenten, voor de meeste schoolbesturen een moeilijke taak om het hoofd boven water te houden. Gelukkig komt er bij de gemeentebesturen een langzaam groeiend inzicht in de noodzakelijkheid om het mooie en nuttige werk van de voorbereidende scholen te steunen. Sedert het schooltoezicht in 1922 zijn taak begon is het percentage der scholen, dat van gemeentewege steun ontvangt, aanmerkelijk gestegen.
Ruw berekend een stijging van 40 % tot 50 en 70 %.

LEERLINGEN.

Vrij algemeen hebben de scholen een bepaalden datum van toelating, maar daarnaast komen tusschentijdsche plaatsingen voor. Eenerzijds is dit nuttig en noodig in verband met verhuizingen, maar anderzijds wordt er misbruik van gemaakt zoowel door ouders die de kinderen niet op tijd laten inschrijven, als door besturen, die zich geen leerlingen willen zien ontgaan, vooral als in de desbetreffende gemeente een subsidie per leerling wordt uitgekeerd.
Ook met den leeftijd van toelating wordt vaak de hand gelicht. Meestal wordt hij officieel op 3 jaar gesteld, doch besturen en hoofden zijn maar al te vaak bereid ook jongere leerlingen toe te laten.

Het aantal verzuimen in de voorbereidende scholen is vrij algemeen zeer groot in tijden van mazelen, bof, kinkhoest en waterpokken. Buiten die tijden varieert het aantal verzuimen in een klas van 36 á 40 leerlingen meestal tusschen de 3 en 8.
Slechts in één geval doet een groot verzuim mij genoegen en dat is daar, waar het gemiddeld aantal leerlingen per klas ver boven de norm van 40 uitgaat.

AARD VAN HET ONDERWIJS.

Onder de 414 scholen bevinden zich 389 Fröbelscholen, 16 Montessorischolen en 9 scholen met Fröbel- zoowel als Montessori-klassen.
De 389 Fröbelscholen moeten echter in vier categoriën worden verdeeld. De eerste en tweede categorie omvatten de goede en voldoende Fröbelscholen. Tot de derde categorie behooren de scholen, waar ik geen naam voor heb, scholen, waar al veel goeds aan is, maar die toch niet tot de voldoende Fröbelscholen gerekend kunnen worden. Tot de vierde categorie behooren de scholen, waar zoo goed als niets in orde is, dat zijn de bewaarplaatsen. De laatste twee categorieën omvatten respectievelijk 62 en 66 scholen. Daaraan wordt de meeste zorg gegeven: ze worden met kortere tusschenpoozen bezocht.
Tien jaar geleden, bij de instelling van het toezicht op de voorbereidende scholen, is er sprake van geweest de scholen met het karakter van bewaarplaats buiten het toezicht te laten vallen, doch het stemt mij tot vreugde, dat daar geen gevolg aan gegeven is, daar een 30-tal van die inrichtingen, dank zij het regelmatig bezoek, geheel gereorganiseerd is en nu tot de voldoende en goede scholen gerekend kan worden.

OPLEIDING.

Het aantal der bestaande opleidingsinrichtingen is gelijk gebleven, n.l. 5 scholen, 8 permanente en 3 tijdelijke cursussen, doch het getal leerlingen in de verschillende klassen en dat der candidaten voor het examen is gestegen. De vakken van onderwijs bleven aan alle scholen en cursussen op één na gelijk. Aan die eene werd voor de 5de en 6de klas het vak handenarbeid ingevoerd. Ik acht dit een vooruitgang. Thans wordt dit vak aan alle drie vormscholen te Amsterdam onderwezen."

VIJFDE HOOFDINSPECTIE.

PROVINCIËN FRIESLAND, GRONINGEN EN DRENTHE.

ALGEMEENE TOESTAND.

Het toezicht op de bewaarscholen werd geregeld uitgeoefend door de met die taak speciaal belaste schoolopziener, die aan mij een verslag uitbracht, aangevuld met verschillende bijlagen, waarvan ik het grootste gedeelte hier laat volgen.

„Van de algemeene malaise ondervindt ook het voorbereidend onderwijs de nadeelige gevolgen; zeer speciaal is dit het geval in de provincie Friesland, waar verschillende schooltjes in stand worden gehouden door de Ned. Herv. kerk of door besturen, die de exploitatiekosten hunner schooltjes voor een groot deel bestrijden uit bijdragen door de kerk verstrekt. Nu de inkomsten der kerken meer en meer inkrimpen door de verminderde opbrengst der pachten van aan de kerk behoorende landerijen, zijn deze niet meer in staat de voor de bewaarschooltjes benoodigde gelden te verstrekken met het gevolg, dat te Rauwerd, Jorwerd en Winsum reeds tot opheffing is overgegaan, terwijl andere schooltjes met opheffing worden bedreigd. Van een enkele is het bestaan door particuliere bijdragen weer voor een jaar gewaarborgd. Het schooltje te Winsum werd nog bezocht door 13 leerlingen, dat te Jorwerd door 17, terwijl niet te voorzien was, dat in de eerstvolgende jaren het aantal leerlingen zou toenemen; het bestaansrecht hadden deze schooltjes dus eigenlijk reeds verloren. Het opheffen van de school te Rauwerd valt meer te betreuren; de oorzaak hiervan moet gezocht worden in onvoldoende medewerking van de gemeente, welker bestuur de gemeentelijke toelage introk, toen het kerkbestuur besloot de subsidie te laten vervallen. Dorpsoneenigheden zijn hieraan niet vreemd, evenmin als de onderlinge naijver der dorpen in eenzelfde gemeente. De schooltjes te Winsum en Rauwerd waren zeer voldoende ingericht en werden geleid door gediplomeerd personeel. Het is jammer, dat juist deze schooltjes hebben moeten verdwijnen, terwijl er andere zijn, waarvan de opheffing zou zijn toe te juichen.

In de goed-ingerichte scholen met gediplomeerd personeel valt over het algemeen over de resultaten van het onderwijs niet te klagen. Meer en meer wordt den kinderen weloverwogen gelegenheid gegeven tot vrije ontplooiing van den drang naar arbeid en spel. De meeste leerkrachten weten de toegestane vrijheid in goede banen te leiden; een vrijheid, die tot ongebondenheid leidt, wordt zelden meer aangetroffen. Hiernaast zijn nog vele scholen, die geleid worden door leerkrachten, te weinig onderlegd om het onderwijs doelmatig en vruchtdragend te kunnen inrichten. De kinderen worden er alleen beziggehouden en maar al te vaak niet op paedagogische wijze. Het is geen uitzondering, dat deze schooltjes beschikken over een goede speelplaats, waarvoor voldoend speelmateriaal aanwezig is. In deze gevallen verdient het m.i. aanbeveling de kinderen met mooi weer zooveel mogelijk buiten te laten spelen.

In vele scholen worden thans de oude, somtijds zeer verstarde, kinderspelen voor een groot deel vervangen door rhytmische oefeningen met pianobegeleiding. De kinderen beelden maat en tempo uit door eenvoudige hand- en beenbewegingen; alleraardigst is het te zien, hoe zij den inhoud van Dalcroze- en andere speelliedjes op vaak sierlijke wijze weergeven. De leden van de afdeeling Leeuwarden van den Bond van onderwijzeressen bij het voorbereidend onderwijs volgen een jaarcursus in rhythmiek; de resultaten hiervan doen hun invloed op goede wijze in de scholen

gelden. Genoemde afdeeling tracht zooveel mogelijk het onderling contact der leden te bevorderen; de afdeelingsvergaderingen, waar steeds gezorgd wordt voor onderlinge besprekingen over onderwijskundige en opvoedkundige aangelegenheden, waar meegebracht kinderwerk wordt getoond, zijn steeds druk bezocht, in tegenstelling met de afdeelingsvergaderingen te Groningen, waar de opkomst steeds gering is. De afdeeling Groningen van bovengenoemden bond ondervindt in haar streven naar onderlinge samenwerking steeds weer oppositie van de groep Fröbelonderwijzeressen, die zich aangesloten hebben bij den Bond van Nederlandsche onderwijzers.

Bij mijn bezoek aan de Montessorischool te Sneek werd door de kinderen zeer weinig gewerkt. Het hoofd meende, dat de oorzaak daarvan te zoeken was in het feit, dat de nieuwe omgeving — voor ongeveer 4 weken was het nieuwe schoolgebouw betrokken — de kinderen nog te veel afleidde. Het is te hopen, dat het nieuwe hoofd van dit schooltje zal blijken voor haar taak berekend te zijn.

Waar de onderwijzeressen den tact hebben de kinderen te betrekken in het verzorgen van de schoolomgeving, ook door het kweeken van eigen plantjes en bloemen, is het gewoonlijk met orde en netheid in de lokalen wel goed gesteld. Meeverzorging der kinderen gaat het gemakkelijkst daar, waar het meubilair door hen kan worden verplaatst, waar dus tafeltjes en stoeltjes in gebruik zijn.

Het gebeurt nog vrij dikwijls, dat de moeders, vóór zij de kinderen naar school brengen, hun nog gauw het een of ander snoepgoed toestoppen, waarvan de resten later onder de banken zijn te vinden. Nu verschillende hoofden op ouderavonden den ouders duidelijk maken, dat het meegeven van snoepgoed naar school is af te keuren, neemt dit euvel wel in omvang af.

Waar door verschillende gemeente- en schoolbesturen, om welke redenen dan ook, veel wordt nagelaten, wat noodig is om de school een net en ordelijk aanzien te geven, is het begrijpelijk, dat menige onderwijzeres, ten slotte ontmoedigd, ook niet meer het hare bijdraagt tot het vormen van een vriendelijke omgeving.

De toelatingsleeftijd der kinderen is 3 jaar of hooger; het toelaten van kinderen beneden 3 jaar behoort tot de uitzonderingen.

LEIDSTERS.

In het afgeloopen jaar werkten er in de vijfde hoofdinspectie aan voorbereidende scholen 224 gediplomeerde en 174 ongediplomeerde leerkrachten. Van de 110 onderwijzeressen, werkzaam bij het openbaar voorbereidend onderwijs, waren 99 gediplomeerd en 11 ongediplomeerd. Deze getallen waren respectievelijk bij het neutrale onderwijs 71 en 96, bij het Christelijk onderwijs 33 en 45 en bij het Roomsch Katholieke onderwijs 21 en 22. Wat de leerkrachten betreft zijn dus van het bijzonder onderwijs de Roomsch Katholieke scholen in de beste conditie. Van

genoemde leerkrachten bezitten 4 een akte 77*a* en zijn 2 in het bezit van een Montessori-diploma. Slechts zeer zelden wordt aan onderwijzeressen de leiding opgedragen van klassen van 50 of meer leerlingen; in zoo'n geval is steeds een kweekeling of helpster aanwezig.
In het toekennen van salarissen en de regeling der pensioenen is geen noemenswaardige verandering gekomen. Voor het meerendeel der leerkrachten wordt niet anders gedaan dan het plakken van rentezegels.

GEBOUWEN EN HARE UITRUSTING.

Er werden enkele nieuwe gebouwen in gebruik genomen, terwijl verscheidene andere gebouwen werden verbeterd.
Ook op het punt van verlichting, verwarming en speelplaatsen werden enkele verbeteringen aangebracht.
Stemmen deze verbeteringen tot tevredenheid, er blijven echter nog zooveel slechte toestanden over, dat het zeker nog jaren zal duren, vóór er van algemeen voldoend ingerichte scholen kan worden gesproken. Ten aanzien van goed onderhoud en reiniging der gebouwen blijft steeds nog veel te wenschen over. Gebrek aan de noodige gelden houdt den gewenschten vooruitgang in dit opzicht tegen.
Schooltjes, waar zoo goed als geen leermiddelen zijn, behooren tot de zeldzaamheden. In den loop der jaren is op vele scholen voor de leermiddelen een betere toestand geschapen. Hoewel het aanschaffen langzaam is gegaan in vele gevallen, kan op de meeste scholen met voldoende afwisseling worden gewerkt.

SUBSIDIES.

Door bezuinigingsdrang worden de kosten van het voorbereidend onderwijs tot een minimaal bedrag teruggebracht. Nu verschillende gemeenten, als Westdongeradeel, Wonseradeel, Schoterland, Bedum, Appingedam en ook andere lichamen de subsidies hebben verlaagd, zullen de moeilijkheden om de kosten van de bestaande bewaarscholen te bestrijden nog steeds grooter worden. Opheffing van nog enkele scholen is dan ook niet onwaarschijnlijk.

AARD VAN HET ONDERWIJS.

Behalve op de Montessorischool te Sneek wordt op alle voorbereidende scholen, enkele schooltjes welke als bewaarplaats zijn aan te duiden uitgezonderd, de methode van Fröbel toegepast. Langzamerhand doordringt de ware geest van Fröbel weer onderscheiden scholen d.w.z., dat het eigen initiatief, het zelf denken en doen der kinderen vrij uit mag groeien. Toch zijn er ook nog vele leerkrachten, en dit zijn niet altijd alleen de ongediplomeerde, die niet meer boven de verstarring van het oude bewaarschoolonderwijs uit kunnen komen. Hier kunnen alleen jonge, toegewijde onderwijzeressen uitkomst brengen.

OPLEIDING.

In de vijfde hoofdinspectie bestaan geen vereenigingen of scholen, die een akte van bekwaamheid als bewaarschoolonderwijzeres uitreiken. De leerlingen der bestaande opleidingen leggen examen af voor de gemengde commissie voor bewaarschool-akte-examens, voor de examen-commissie, ingesteld door de Vereeniging van Christelijke bewaarschoolonderwijzeressen in Nederland of voor die, uitgaande van den R. K. schoolraad. Cursussen voor opleiding van een Montessori-diploma bestaan in de vijfde hoofdinspectie niet.

Zooals elk ander jaar zijn ook dit jaar meisjes, voor wie het niet mogelijk is een der hier achter vermelde opleidingsinrichtingen te bezoeken, particulier opgeleid. Het meest geschiedt dit aan de scholen te Assen, Gorredijk en Heerenveen. Het hoofd der gemeentelijke voorbereidende school te Assen heeft met haar leerlingen steeds succes; ook dit jaar slaagden weer haar 3 candidaten voor akte A. Gezegd kan worden, dat deze opleiding te Assen meer en meer uitgroeit tot een formeele opleidingscursus. Thans zijn er 3 candidaten voor akte A en 6 voor akte B. De opleiding voor akte B is nog geheel in handen van het hoofd, mejuffrouw E. v. d. Puijl; aan de opleiding voor akte A zijn 3 leeraren verbonden: voor de lagere onderwijsvakken, voor teekenen en voor zang.

Nieuw opgericht te Groningen is de R. K. opleidingsinrichting van de zusters van O. L. Vr. van Amersfoort.

De aan deze opleiding verbonden zusters zijn leerkrachten van de meisjes-u.l.o.school en de voorbereidende school. In 1932 zullen 2 of 3 der leerlingen, die dan reeds twee jaar praktijk hebben, examen afleggen voor de examen-commissie van den R. K. schoolraad.

Van den particulieren opleidingscursus voor akte B te Leeuwarden slaagde slechts de helft van het aantal candidaten. De oorzaak hiervan moet m.i. gezocht worden in het feit, dat de meeste dezer candidaten zelfstandig werkzaam zijn als hoofd van een klein schooltje en dus wat de praktijk betreft op eigen krachten zijn aangewezen. Daarbij komt dan nog, dat deze schooltjes dikwijls niet in het bezit zijn van een volledig stel leermiddelen, zoodat ook het vereischte oefenmateriaal ontbreekt. In de groote steden daarentegen blijven de bezitsters van akte A gewoonlijk nog 2 jaar kweekelinge aan een voorbereidende school en staan dus in de praktijk voortdurend onder leiding. Geen wonder, dat dan de eindresultaten beter zijn.

De gemeente Leeuwarden heeft in den loop van dit jaar aan de buitengemeenten toezegging tot een bijdrage in de kosten van den gemeentelijken opleidingscursus verzocht, indien leerlingen uit de gemeente den cursus te Leeuwarden bezoeken. Slechts een enkele gemeente heeft gemeend hieraan niet te moeten meewerken, waardoor het aantal gedupeerde leerlingen gelukkig tot één bleef beperkt.

Het vertrek van mejuffrouw B. Perne bracht in het najaar groote stagnatie in de opleiding in Z.O. Drenthe. Voorloopig ontvangen de meisjes, die

aan het volgend examen zullen deelnemen, op kosten van de Centrale vereeniging voor den opbouw van Drenthe eens per week te Groningen les in de vakken onderwijs en opvoedkunde, fröbelleer, teekenen en zingen. Gebleken is alvast, dat deze leerlingen een grooten achterstand hebben in te halen.

Een opleiding en een examen op hooger peil, vooral wat het theoretisch gedeelte betreft, zal, hoe gewenscht ook, voorloopig om financieele redenen wel tot de vrome wenschen blijven behooren.

REGISTER.

Verklaring der afkortingen in de derde kolom: *alg.* = algemeen; *b.l.o.* = buitengewoon lager onderwijs; *h.o.* = hooger onderwijs; *landb.* = landbouwonderwijs; *leerpl.* = leerplicht; *l.o.* = lager onderwijs; *n.o.* = nijverheidsonderwijs; *opl.* = opleiding; *verv.* = vervolgonderwijs; *v.h.m.o.* = voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs; *voorb.* = voorbereidend onderwijs.

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Aansluiting	— tusschen lager en middelbaar onderwijs	l.o.	458
Aardrijkskunde	Het leervak —	„	276, 331, 422, 509
Academisch Statuut	Wijziging van het —	h.o.	4,5
Achterlijke leerlingen	Remmende invloed door —	l.o.	19, 285, 487
Achtste leerjaar	—	„	465, 492
Administratie	—	„	479
Akte	— handteekenen	„	234
	— van bekwaamheid en getuigschrift van zedelijk gedrag	„	226
	Nieuw programma van de — N XIII	n.o.	110
Ambachtsscholen	Algemeene toestand der —	„	136—140
Ambtenarenreglement	— voor Rijks H. B. S.sen	v.h.m.o.	79
	— voor Rijkskweekscholen en — normaallessen	opl.	239
	— voor Rijksuniversiteiten en Technische Hoogeschool	h.o.	45
Ambtenarenwet 1929	Inwerking treden van de —	v.h.m.o.	6, 7
	Uitvoering der —	h.o.	45
A. V. O.	—	b.l.o.	528
Avondnijverheidsscholen	Zie: Ambachtsscholen.		
Beëediging	— personeel Rijks H. B. S.sen	v.h.m.o.	78
Belgische scholen	Onderwijs in —	l.o.	402
Belooning	— van onderwijzers, belast met de practische oefening van kweekelingen	opl.	238, 241
	— waarnemend hoofd	l.o.	165
Beloningen en eereblijken	—	leerpl.	562, 569
Benoeming	— van hoofden	l.o.	446
	— van onderwijzers	„	166, 249
Bewaarscholen	Aantal —	voorb.	24, 610
Bewaarschoolonderwijs	Zie: Voorbereidend Onderwijs		
Bezoldigingsbesluit	Diensttijd als assistent	l.o.	164
	Diensttijd elders doorgebracht	„	36, 165
	Jaarwedde of wedde bij verlof	„	164
	Salarisregeling der onderwijzers	„	164
Bezuiniging	—	n.o.	10, 11, 108, 114, 116
	—	v.h.m.o.	7, 77
	— bij Rijkskweekscholen	opl.	235
Bijzonder onderwijs	Groei van het —	l.o.	242
Bijzondere leerstoelen	—	h.o.	44, 45
Binnenvaartscholen	Zie: Zeevaartscholen.		
Bioscoop	De — als leermiddel	l.o.	400
Blinden	Scholen voor —	b.l.o.	537
Bouwbesluit	Uitvoering van het —	l.o.	374, 444
Boventallige onderwijzers	Vergoeding voor —	b.l.o.	36
	„ „ —	l.o.	35, 211
Buitengewoon l.o.	Algemeene toestand van het —	b.l.o.	527
	Bijzonder karakter van het —	„	530
Cijfer	Het — 5	v.h.m.o.	83, 99
Congressen	—	n.o.	13, 14
Contact	— tusschen ouders en school	l.o.	247, 286, 440
Crisis	Invloed van de — op het onderwijs	„	252, 382, 446, 483

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Cursussen	— aan ambachts —, vak- en avondnijverheidsscholen — zie: Ambachtsscholen.		
	— voor handenarbeid	opl.	578, 582, 583, 586, 588
	Hoofdakte —	„	577, 581, 583, 585
Cursuswet	Gewijzigd ontwerp —	verv.	22
Daltonstelsel	—	l.o.	399, 464
Dierenbescherming	—	„	452
Doofstommen	Scholen voor —	b.l.o.	536
Doctoraal examen	Vrijstelling van het —	h.o.	41, 42
Electriciteit	Lessen omtrent het omgaan met —	l.o.	451
Examen(s)	— voor de hoofdakte	opl.	36
	— voor handenarbeid	l.o.	36
	— voor onderwijzer	opl.	23
	— voor stuurman en machinist	n.o.	119
	Extraneï —	v.h.m.o.	84, 95
	Machinisten —	n.o.	127
	Schippers —	„	126
	Uniformiteit in de beoordeeling bij het eind —	v.h.m.o.	84, 95, 96
Exploitatiekosten	Zie: Vergoeding.		
Facultatieve vakken	— aan lagere scholen	l.o.	364, 470
	Subsidieering van — aan handelsscholen	v.h.m.o.	85
Film	Zie: Bioscoop.		
Fransch	Het leervak — en cursussen —	l.o.	405, 467
Fröbelscholen	—	voorb.	613
Gemeentelijke Universiteit	Zie: Universiteit.		
Gemiddelde	Berekening van het — aantal leerlingen	l.o.	211
Geneeskundig	— schooltoezicht	„	293, 380, 445, 524
Geschiedenis	Het leervak —	„	276, 329, 405, 421, 510
Getuigschriften	Gelijkstelling van buitenlandsche — met Nederlandsche	h.o.	40, 43
	Gelijkstelling van Nederlandsch-Indische — met Nederlandsche	„	43
	Koloniale —	l.o.	233
Godsdienstonderwijs	— aan openbare scholen	„	163
Gymnasia	Aantal —	v.h.m.o.	86
	Aanwijzing van bijzondere —	„	77
	Eindexamen	„	88
	Gebouwen	„	89
	Leerlingen	„	87
	Leerplan	„	88
	Onderwijzend personeel	„	86, 87
	Toelating en bevordering	„	87, 88
Handelsavondscholen	Aantal —	v.h.m.o.	97
	Algemeene toestand der —	„	100
Handelshoogeschool	Zie: Hoogeschool.		
Handelsscholen	Aantal —	„	97
	Algemeene toestand der —	„	98
	Erkenning van —	„	84, 85
	Gebouwen	„	98
	Subsidieering van facultatieve vakken aan —	„	85
Handenarbeid	Het leervak —	l.o.	265, 321, 405, 410, 466, 497

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Handteekenen	Akte —	l.o.	234
	Het leervak —	„	279, 334, 429, 469, 515
Handwerken	„ „ fraaie —	„	337
	„ „ nuttige —	„	200, 261, 280, 337, 430, 471, 489, 516
	Rapport over de nuttige en fraaie —	„	337—364
Herfstvacantie	Zie: Vacantie.		
Herplaatsing	— van wachtgelders	„	174, 211
Hoofden	Benoeming der —	„	446
	De leiding der —	„	289, 491
	De taak der —	„	523
Hooger-onderwijswet	Artikel 3	v.h.m.o.	76
	„ 25	„	76, 77
	„ 125	h.o.	40
	„ 132bis	„	41
	„ 133, 5de lid	„	43
	„ 133, 6de lid	„	32
	„ 134	„	43
	„ 157	v.h.m.o.	77
	„ 170	h.o.	44
Hoogere burgerscholen	Aantal —	v.h.m.o.	94
	Aanwijzing van bijzondere —	„	81
	Lijst van literair-economische — en -afdeelingen	„	79, 80
Hoogeschool [Landbouw-]	Curatoren	h.o.	67
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	67, 68
	Instellingen der —	„	68—72
	Studenten en examens	„	68
„ [Ned. Handels-]	Curatoren	h.o.	72
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	72, 73
	Instellingen der —	„	73
	Studenten en examens	„	73
„ [R. K. Handels —]	Curatoren	„	74
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	74
	Instellingen der —	„	74, 75
	Studenten en examens	„	74
„ [Technische].	Curatoren	„	63
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	63, 64
	Instellingen der —	„	64—67
	Studenten en examens	„	64
Huisonderwijs	—	l.o.	263, 318, 403, 562, 570
Huiswerk	—	„	457
Hygiëne	— en de lichamelijke welstand der leerlingen	„	290
Informatiebureau	Inrichting van een centraal —	alg.	58
Inhoudsopgave	—	—	V
Inrichting	Normale eischen te stellen aan het geven van l.o. wat betreft de —	l.o.	185
	Storting waarborgsom voor de — eener bijzondere school	„	184
	Uitbreiding en verandering van — eener bijzondere school	„	183, 185
	Uitvoering der veranderingen vóór de aanvrage	„	184
Inspectie	— der gymnasia	v.h.m.o.	77
	— der lycea	„	7, 76
	Uitbreiding der —	n.o.	13, 111

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Journalistiek	Advies Onderwijsraad inzake —	h.o.	33
Kennis der natuur	Het leervak —	l.o.	276, 332, 425, 513
Kinderarbeid	—.	leerpl.	569
Klassegrootte	De — in verband met de leerlingenschaal	l.o.	254
Klassikale stelsel	Het —	„	310
Kosten	Zie: Uitgaven		
Kweekscholen	Aantal —	opl.	23, 575, 576, 578—580, 582, 584, 586
	Aanwijzing van —	„	36
	Parallel-klassen aan Rijks —	„	235
Kweekscholenbesluit	Wijziging —	„	239
Lager onderwijs	Algemeen	l.o.	16, 17, 18
Lager-onderwijswet 1920	Artikel 2	„	144
	3	„	145
	5	„	145
	10	„	146
	12	„	146
	13	„	34, 146
	17	„	148
	19	„	35, 36, 149
	20	„	157
	25	„	35, 158
	26	„	163
	33	„	165
	36	„	166
	37	„	35
	38	„	35, 167
	45	„	167
	51	„	168
	56	„	35, 174
	72	„	175
	73	„	35, 175
	74	„	192
	75	„	193
	77	„	35, 193
	80	„	196
	85	„	36, 198
	90	„	35, 199
	96	„	35, 201
	97	„	36, 207
	99	„	36
	100	„	211
	101	„	218
	103	„	36
	107	„	226
	172	„	227
	176	„	229
	192	„	229
	195	„	231
	210	„	233
	210*bis*	„	234
	212	„	235
	213	„	239
	214*bis*	„	235, 239
	Wetsontwerp tot wijziging der —	„	15, 23, 37
Landbouwhoogeschool	Zie: Hoogeschool.		

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Landbouwhuishoudonderwijs	—	n.o.	114, 134—136
Landbouwonderwijs	Afzonderlijke instellingen voor —	landb.	107
	Lager —	„	105
	Middelbaar —	„	103
Landbouwverlof	—	l.o.	387, 554, 561, 567
Leeraren	Onderwijsvergunning aan vreemdelingen	v.h.m.o.	76
Leerkrachten	Zie: Onderwijzers		
Leerlingen	Aantal	landb.	8
	„	l.o.	15
	„	n.o.	9
	„	opl.	23
	„	voorb.	24, 605, 610, 619
	„	v.h.m.o.	6
	Activiteit der —	l.o.	304
	Berekening van het gemiddeld aantal —	„	211
	Minimum aantal — der gesubs. bijzondere school	„	35, 191
Leerlingenschaal	De — in verband met de klassegrootte	„	254
Leerlingstelsel	Algemeen	n.o.	141—143
	Programma's. Nieuwe subsidies	„	118
Leermiddelen	— der bewaarscholen	voorb.	606
	Verstrekking van —	v.h.m.o.	76
Leerplan	— der gesubsidieerde scholen	l.o.	199
	Afwijking van wettelijke voorschriften inzake het —	„	35, 162, 200
	Algemeen	„	301
	Geschil over het —	„	35
	Goedkeuring van het — eener leerschool	„	161
Leerplicht	Vrijstelling van den —	leerpl.	549, 554, 561 565, 573
Leerplichtsbeschikking	Wijziging der —	„	550
Leerplichtwet	Artikel 30	„	551
	Artikel 36	„	551
	Overtreding der — (art. 19)	„	550
	Toepassing der —	„	568, 570, 571
	Wijziging der —	„	21
Leervakken	Diverse —	l.o.	437
	Nieuwe —	„	264, 267
	Verplichte —	„	406
Leidsters	— bij het voorbereidend onderwijs	voorb.	593, 602, 612, 622
	—	„	607
Lesroosters			
Lezen	Het leervak —	l.o.	267, 323, 406, 414, 468, 500
Lichamelijk gebrekkigen	Scholen voor —	b.l.o.	23, 546
Lichamelijke oefening	Het leervak —	l.o.	264, 280, 320, 336, 407, 430, 451, 493, 516
	Vrijstelling van het geven van onderwijs in —	„	231
Literair-economische H.B.S.sen	Zie: Hoogere burgerscholen		
Lycea	Aantal —; Leerlingen; Bevordering, enz	v.h.m.o.	89—93
Machinisten-examens	Aantal geslaagden der —	n.o.	127
Machinistenscholen	Zie: Zeevaartscholen		
Matrozenopleiding	—	n.o.	127
Middelbaar-onderwijswet	Artikel 4	v.h.m.o.	76
	„ 10	„	78

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Middelbaar-onderwijswet .	Artikel 21	v.h.m.o.	79
	„ 21*bis*	„	80
	„ 45	„	81
	„ 45*ter*	„	80
	„ 47	„	76
	„ 55	„	83
	„ 55, 2de lid	„	84
Middelbare technische scholen.	Afzonderlijke scholen	n.o.	112
	Commissie van onderzoek.	„	112
Minimum.	— aantal leerlingen der gesubs. bijzondere school	l.o.	35, 191
	Verlaging van het — aantal leerlingen; nog niet volgroeide scholen	„	35, 191, 202, 206
Montessorischolen . . .	—.	„	462
	—.	voorb.	591, 613
Mutaties	— bij de leerlingen	l.o.	260
	— bij het onderwijzend personeel . . .	„	249, 316, 391
Naaimachine	Het gebruik der —	l.o.	160
Nazorg	— voor oud-leerlingen der scholen voor zwakzinnigen	b.l.o.	543
Nederlandsch	Het leervak —	l.o.	199, 275, 328, 419, 505
Nederlandsch-Indië . . .	Kennis van —	„	447
Nederlandsche Handels-hoogeschool	Zie: Hoogeschool		
Nijverheidsonderwijs . .	— voor meisjes	n.o.	114, 128—134
	Aansluiting tusschen onderwijs en praktijk bij het —.	„	11—13
	Lager —.	„	116
	Lager — voor jongens: zie: Ambachtsscholen		
	Uitgebreid lager —.	„	114
Nijverheids-onderwijswet .	Artikel 25	„	57
	Artikel 39	„	57
	Wijziging der —	„	10
Normaallessen	—.	opl.	576, 580, 583, 585, 587
Notariaat	Advies Onderwijsraad inzake — . . .	h.o.	33
Nuttige handwerken . .	Zie: Handwerken		
Onderwijs	Algemeene toestand van het —	l.o.	266, 382, 466
	Eenheid in het —	„	314
	Gunstige factoren bij het —	„	482
	Methode bij het —	„	315
	Nieuwere inzichten bij het —	„	300
	Resultaten van het —	„	245, 287, 299, 412, 498
	Storende factoren bij het —	„	389, 397
	Vooruitgang van het —	„	244, 295
Onderwijsraad	Adviezen van den —	h.o.	33
	„ „ „ —	l.o.	34—37
	„ „ „ —	v.h.m.o.	34
	„ „ „ —	voorb.	34—37
	Samenstelling van den —	alg.	27—30
	Vacatiegelden voor de leden van den — .	„	31
	Werkzaamheden van den —	„	31—38
Onderwijzers.	Aantal hoofden en —	l.o.	15

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Onderwijzers.	Ambten en bedieningen der —	l.o.	176, 210
	Benoeming van —	„	166,249
	Berekening van het aantal — der openbare scholen	„	212
	Bevoegdheid der —	„	441
	Geschiktheid en toewijding der — . . .	„	438, 477, 522
	Handel of nering door —	„	209
	Het straffen der —		35
	Inkomsten der —	„	441
	Leeftijd der —	„	251, 287, 478
	Mutaties bij de —	„	249, 316, 391
	Onderlinge verhouding der —	„	285, 440, 478
	Ontneming der onderwijsbevoegdheid aan —	„	146
	Ontslag der —	„	35, 167
	Oordeel over de —.	„	369
	Opleiding der —; zie ook: Kweekscholen	„	317, 441
	Recht van beroep der —	„	148
	Retraites der —	„	287
	Salarisregeling der —	„	164
	Taak der —	„	396
	Tijdelijke aanstelling van — voor langer dan 1 jaar	„	36
	Verhouding der — tot de ouders . . .	„	440
	Verzuimen der —	„	522
	Voortgezette vakstudie der —	b.l.o.	534
Ontheffing	— van het vervullen eener vacature . .	l.o.	207
Ontwikkelingscursussen .	—.	„	467
Openbaar onderwijs . .	Achteruitgang van het —	„	392
	Genoegzaam —	„	35, 36, 149
Openbare school . . .	Gemeenten met gemeenschappelijke — . .	„	149
	Gemeenten zonder —	„	149
Openlucht school . . .	—.	„	401, 453
Opleiding	— buiten universitair verband	h.o.	32, 33
	— der onderwijzers	l.o.	317, 441
	— der onderwijzers	opl.	575
	— voor bewaarschoolonderwijzeres . . .	voorb.	608, 614, 620, 624
	Universitaire — van den jurist	h.o.	31—33
Opleidingsklassen . . .	Speciale — voor het v.h.m.o.	l.o.	521
Oudercommissies . . .	—.	l.o.	157
Ouderverklaring. . . .	— bij het stichten eener bijzondere school	„	178
Ouders	Belangstelling der —	„	395
	Contact met de —	„	247, 286
Paedologisch Instituut — .	—.	b.l.o.	535
Psychopathen	Scholen voor —	„	23, 548
Radio	— als leermiddel	l.o.	400
Recht van beroep . . .	Zie: Onderwijzers		
Rechtsgeleerdheid . . .	Universitaire opleiding van den jurist. .	h.o.	31—33
Rekenen	Het leervak —	l.o.	274, 325, 406, 418, 503
Reserve onderwijzers . .	—.	„	373, 441
Roomsch-Kath. Handelshoogeschool	Zie: Hoogeschool.		
Rijksbeurzen	Aantal en bedrag der —	alg.	39
Rijksschooltoezicht . . .	Samenstelling. Wieringermeer. A'dam . .	l.o.	227
	Werkzaamheden van het —	„	261, 479
Rijksuniversiteit(en). . .	Zie: Universiteit.		
Rijksvergoeding	— aan gem. en bijz. normaallessen . . .	opl.	241

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Rijksvergoeding. . . .	— voor scholen met leerlingental beneden minimum.	l.o.	35
	— voor tijdelijke waarnemers	„	208
	Vaststelling der —.	„	36, 207
	Wijziging kweekscholenbesluit	opl.	239
Schatting	Deskundige voor — van gebouwen enz.	l.o.	36
Schippersexamens . . .	Aantal geslaagden der —.	n.o.	126
Scholen	Concentratie van —	l.o.	490
	Nieuwe —	„	455
	Splitsing en samenvoeging van — . . .	„	394
Schoolbaden	—	leerpl.	556, 574
Schoolbesturen	Taak der —.	l.o.	291
Schoolbezoek	Tegemoetkoming in de kosten van — . .	l.o.	146
Schoolgebouwen . . .	— en de uitrusting daarvan	voorb.	591, 600, 612, 618, 623
	Algemeene toestand der —	l.o.	291, 373, 442, 444, 480, 524
	Onderhoud der —.	„	379
	Verwarming der —	„	376
	Weigering om bestaande — te aanvaarden	„	35
Schoolmeubelen	Aanschaffing van —	„	188
	Algemeene toestand der —	„	292
	Gronden tot weigering der —	„	189
	Normale eischen te stellen aan de — . .	„	189
Schoolmuseum	—	„	402
Schoolstichting	Zie: Stichting.		
Schooltoezicht	Geneeskundig —	„	293, 380, 445, 524
	Plaatselijk —	„	229
	Rijks —, zie: Rijksschooltoezicht.		
Schoolverzuim	—	„	387
	Absoluut en relatief —	leerpl.	22, 553, 557, 558, 563, 564, 569, 570, 571
	Commissie tot wering van —	„	555, 561, 567, 570, 575
Schoolwerktuinen . . .	—	l.o.	453
Schrijven	Het leervak —.	„	271, 324, 406, 416, 502
Slechthoorenden	Scholen voor —	b.l.o.	545
Speelplaatsen	—	l.o.	380
Spelling	De — der Nederlandsche taal	„	447
Spreekonderwijs	—	„	364
Staatsinrichting en Staatshuishoudkunde . . .	Onderwijsbevoegdheid in —.	h.o.	4,5
Stedelijke Universiteit . .	Zie: Universiteit.		
Stichting	— eener nieuwe bijz. school	l.o.	175
	Aanbod bestraand gebouw	„	193
	Afwijzing der aanvrage	„	176
	Bezwaren tegen bouwplannen	„	194
	Geschil over bestek, terrein enz. bij — .	„	35
	Kosten van —.	„	192
	Onderverklaring.	„	178
	Proceskosten.	„	196
	Schatting van de waarde van den grond .	„	198
	Weigering van medewerking door de gemeente bij —	„	175, 193
Technische Hoogeschool .	Zie: Hoogeschool.		
Teekenen	Zie: Handteekenen.		

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Tegemoetkoming	— in de kosten van schoolbezoek	l.o.	146
Tijdelijke aanstelling	— van onderwijzers voor langer dan 1 jaar	„	36
Tijdelijke waarnemers	Rijksvergoeding voor —	„	208
Toelage	— aan leerl. van gem. en bijz. kweeksch.	opl.	240
	— aan leerlingen van Rijkskweekscholen en -normaallessen	„	236
Toelating	— van leerlingen tot H.B.S.sen	v.h.m.o.	80, 81
	— „ „ „ de nijverheidsscholen	l.o.	316
	— „ „ „ „ Rijkskweekscholen	opl.	236
	— „ „ „ „ u.l.o.-scholen	l.o.	145
Toelatingsleeftijd	Wijziging van den —	„	37, 316, 490
Uitbreiding	— eener bijz. school, zie: Inrichting.		
Uitgaven	— voor de materieele exploitatie	„	218, 295
	— voor het onderwijs	„	295, 381, 445, 480, 526
	— voor stichting eener bijz. school	„	192
	Berekening van de — der bijz. scholen bij drie-jaarlijksche afrekening	„	221
	Berekening van de — der openbare scholen	„	218
U.L. Nijverheids-onderwijs.	Zie: Nijverheidsonderwijs.		
U.L. Onderwijs	Algemeene toestand	„	265, 321, 412, 467, 520
U.L.O.-examens	Invloed der — op het onderwijs	„	20
Universiteit			
[Gemeentelijke —]	Curatoren	h.o.	57
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	57—59
	Studenten en examens	„	59
	Universitaire instellingen	„	59—60
[Roomsch-Kath. —]	Curatoren	„	61
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	61, 62
	Studenten en examens	„	62
	Universitaire instellingen	„	63
[Rijks— Groningen]	Curatoren	„	53
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	53—55
	Studenten en examens	„	55
	Universitaire instellingen	„	55, 56
[Rijks— Leiden]	Curatoren	„	45
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	45, 46
	Studenten en examens	„	47
	Universitaire instellingen	„	47—49
[Rijks— Utrecht]	Curatoren	„	49
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	49—51
	Studenten en examens	„	51, 52
	Universitaire instellingen	„	52, 53
[Vrije —]	Curatoren	„	60
	Hoogleeraren	„	60
	Studenten en examens	„	60, 61
	Universitaire instellingen	„	61
Vacantie	Herfst —.	L.o.	159
	Zomer —	„	158
Vacatures	Langdurige — aan bijz. scholen	„	201
	Moeilijkheden bij het vervullen van —.	„	489
	Ontheffing van het vervullen van —	„	207
Vakonderwijzers	—	„	373
	Vergoeding voor —	„	222
Vakscholen	— voor jongens, zie: Ambachtsscholen		
Verandering	— van inrichting eener bijz. school, zie: Inrichting		

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Vergoeding	— van extra lessen.	n.o.	110
	— voor vakonderwijzers	l.o.	222
	—, zie ook: Uitgaven		
	Aanvrage van gemeentelijke —	„	36
Verkeersonderwijs	—	„	144
	Het leervak —	„	401, 447, 519
Vervoer	Tegemoetkoming in de kosten van — van leerlingen	„	34, 145
Vervolgonderwijs	—	„	322, 366, 412, 438, 467
	Algemeene toestand	verv.	22, 266
Verwarming	— der schoolgebouwen	l.o.	376
Visscherijscholen	Zie: Zeevaartscholen		
Voeding	— en kleeding vanwege de gemeente	leerpl.	551, 555, 562, 569, 574
Volkenbond	Kennis van den —	l.o.	446
Volwassenen	Onderwijs aan —	„	403
Voorbereidend Onderwijs	Algemeene toestand	voorb.	589, 594, 609, 617, 620
	Belemmerende factoren bij het —	„	590
	Gunstige factoren bij het —	„	589
	Invloed van het — op het l.o.	l.o.	437, 520
	Leerlingen bij het —	voorb.	605, 610, 619
	Omvang van het —	„	599, 618
	Peil van het —	„	597
	Resultaten van het —	„	590, 593
	Subsidieering van het —	„	592, 607, 610, 619, 623
Vreemde talen	Gebruik der — als intermediair bij het onderwijs in die talen	v.h.m.o.	100—102
Vrije Universiteit	Zie: Universiteit.		
Vrijwillige Landstorm	Vrijstelling voor vooroefeningen van den —	alg.	3, 38
Waarnemend hoofd	Belooning van het —	l.o.	165
Waarnemers	Rijksvergoeding voor tijdelijke —	„	208
Waarneming	— van het bestuur der school	„	229
Wachtgeld	— regeling der onderwijzers	„	168
	Verlenging van —	„	172
	Vermindering van —	„	168
	Verval van —	„	170
Wachtgelders	Herplaatsing van —	„	174, 211
Zedelijk gedrag	Getuigschrift van —	„	226
Zeevaartscholen	Algemeene toestand der —	n.o.	121
	„ „ „ binnenvaartscholen	„	125
	„ „ „ machinistenscholen	„	123
	„ „ „ visscherijscholen	„	124
	Matrozenopleidingen	„	127
	Opleiding scheepsmachinisten	„	113
	Schippers- en machinistenexamens	„	126
	Schipperswet	„	119
Zevende leerjaar	—	l.o.	19, 243, 263, 296, 399, 404, 460
	Centraal —	„	465, 492
	Gemoedsbezwaren tegen het —	leerpl.	566
Zingen	Het leervak —	l.o.	278, 332, 428, 515
Zittenblijven	Het —	„	259
Zwakzinnigen	Gezondheidskolonies voor —	b.l.o.	545
	Scholen en klassen voor —	„	539